A FOURTEENTH CENTURY TURKIC TRANSLATION OF SA'DĪ'S GULISTĀN

by A. Bodrogligeti

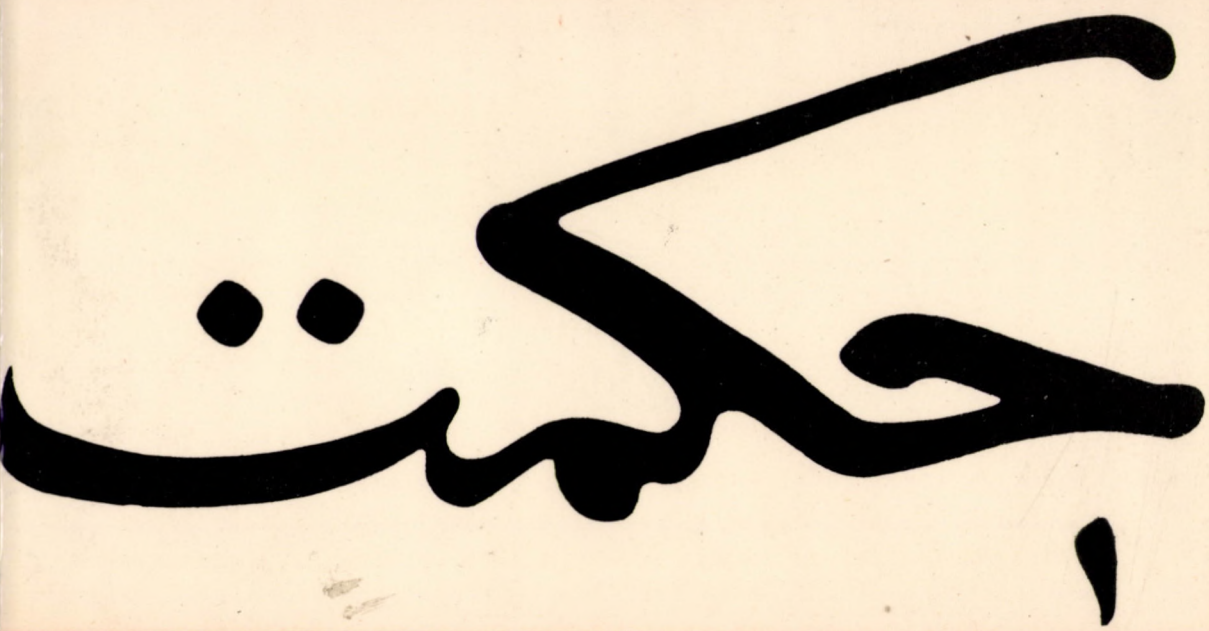

A FOURTEENTH CENTURY TURKIC TRANSLATION OF SA'DĪ'S GULISTĀN

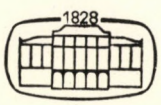

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1969

A FOURTEENTH CENTURY TURKIC TRANSLATION OF SAʿDĪ'S GULISTĀN

(SAYF-I SARĀYĪ'S GULISTĀN BI'T-TURKĪ)

BY

A. BODROGLIGETI

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1969

Joint edition published by
Akadémiai Kiadó, Budapest
and
Indiana University, Bloomington and Mouton & Co., The Hague

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1969

Printed in Hungary

CONTENTS

Introduction 7

Transcription 37

Glossary 189

INTRODUCTION

§ 1. Sayf-i Sarāyī's *Gulistān bi't-turkī*, one of the first known Turkish versions of Sa'dī's *Gulistān*, is a characteristic representative of late 14th century Turkish literature both from a literary and a linguistic point of view. It reflects an important phase in the history of language and literature of the Turks. By this time the domination of Persian culture over the Turkish world — the literary outcome of which was the Turkish poets' slavish imitation of Persian models — has reached a turning point. Turkish literature which was already in the possession of a new prosodic mechanism, stylistic means and aesthetic values embarked on a new path of development. The chief purpose therein was to achieve a literary standard language that was uniform, simple, capable of handling new literary forms, and, for the Turks, universal. A century later these mostly spontaneous literary efforts appeared in the form of a deliberate program as reflected in the works of Navāī.

§ 2. By the second half of the 14th century the Turkish literary language has become a normalized, more or less homogeneous literary idiom standing above, but at the same time closely related to, local Turkish dialects. Its development began as early as the 13th century and was backed by various factors, such as traditional Turkish literacy, the propagation of Islam in Turkish, and the influence of Persian and Arab literature.

§ 3. 14th century Turkish literature was, essentially, a kind of court literature bearing all the characteristics of the Classical Persian models. Besides this there existed two other layers in Turkish literature, the first, religious works in prose and poetry, the other, a kind of folk literature.

§ 4. Literary life was closely connected with the cultural centers of those days. The oldest and most important of these was Khwarezm with its chief towns *Urgenč*, the capital, and *Kerder*. It was in Khwarezm that the new literary standard began to develop. From there it spread to other centers, the Golden Horde, the Crimea, and the Mameluke Kingdom. Turkish literature, in a somewhat differing language, was flourishing in Azerbaijan and Anatolia too. By the end of the 14th century the influence of this idiom, as some linguistic features of *Gulistān bi't-turkī* show, had reached Mameluke Egypt.

§ 5. 14th century Turkish literature was homogeneous and uniform in spite of the fact that it was cultivated in geographically distant areas. This was due to factors ensuring unity both in form and content, and, to a smaller degree, in the means of expression.

The first of these factors was the acceptance of Islam by the Turks. The new religion served as a solid and unifying basis for all literary aspirations. In addition to this the basically similar social conditions prevailing in the different countries also contributed to the unity of Turkish literature. Of great importance was the Turkish literary tradition which, together with the influence of Classical Persian, kept the locally dispersed Turkish literature on one and the same path.

How far could the Turkish language as a means of literary expression conform to this uniform literature? In 14th century Turkish literature, as already mentioned above, there was a clear-cut tendency to aim for a uniform literary standard language. As a matter of fact, works produced in various cultural centers have much in common even as far as language is concerned. A complete identity of literary expression, however, was not achieved, so that it is possible to set up groups of 14th century literary documents on the basis of linguistic criteria. One of the main groups consists of Khwarezmian literary works in the broadest sense of the word, i.e., works written in the literary standard language that flourished in Khwarezm, the Golden Horde, the Crimea and Mameluke Egypt. The other group is formed by literary products of Anatolia and Azerbaijan.

§ 6. Apart form the literary standard language local dialects, more or less differing from the literary language, were spoken in all parts of the areas populated by the Turks. This is proved by linguistic documents of different sorts, by glossaries, inscriptions, and chancellary records. Local dialects interfered with the literary standard. As far as the literary language is concerned, this resulted, above all, in the penetration of local words into the vocabulary, with less or no effect on the structure itself. This accounts for the preference of Arab and Kipchak words in the language of *Gulistān bi't-turkī*.

§ 7. Sayf-i Sarāyī's *Gulistān bi't-turkī* occupies a prominent place in the history of Turkish literature. It is the most significant product of literary life in the Mameluke Kingdom. The 14th century Turkish literary standard language appears in this work in a more mature and polished form, coloured with local elements and Old Anatolian features.

§ 8. The single copy of the MS of *Gulistān bi't-turkī* is preserved in the University Library at Leiden (Cod. or. No. 1553). It has been described in Dozy's catalogue (vol. I, p. 355). I am inclined to believe that this copy is an autograph. There are, however, indications contradicting this view. Some mistakes in the MS, such as the repetition of the sentence *arslan quvvāti anīŋ bāzūsīnda bolyay* (128*v* 3—4, cf. also 108*v* 1—3) and insertions of omitted phrases in the margin are typical copyist's errors.

§ 9. The MS consists of two main parts, one containing the translation of Sa'dī's *Gulistān*, the other, a collection of poems from 14th century Turkish literature. The author of *Gulistān bi't-turkī* and most of the poems in the collection is Sayf-i Sarāyī, a native of Sarāy, the capital of the Golden Horde. He was an eminent poet, well versed in Turkish and Persian literature. He could have received his education either in Khwarezm or in the Golden Horde. There is evidence (cf. § 13) that he was acquainted with *χwārazmī*, the author of the *Maḥabbat-nāma*. He went to Egypt like many

other scholars and poets of his time. He finished the translation of Saʿdī's *Gulistān* into Turkish *(turkī*, as he puts it) in 793/1391 (cf. 178*r* 11—12) and dedicated it to *Batχāṣ Beg*, i.e., *Batχāṣ as-Sudūnī*, the Minister of State *(ḥājibu'l-huǰǰāb)* of *Malik aẓ-Ẓāhir Barquq*.[1] The MS contains a few glosses of different sorts.

§ 10. The MS has been published in facsimile by the Turkish scholar Feridun Nafiz Uzluk in the series of the Turkish Language Society publications (*Seyfi Serâyî Gülistan tercümesi*, Ankara 1954) with a philological introduction (pp. iii—xviii) in Turkish and an additional 8 pages containing an identification table of the original pagination of the MS and that of the book and a table of contents. The edition has been reviewed by T. Gandjei (*Oriens*, viii, pp. 296—297) and A. Zajączkowski (*RO* xxii, pp. 127 sq.). Further remarks on the introduction can be found in *Acta Orient. Hung.* xiv (pp. 273—275).

§ 11. The first mention of *Gulistān bi't-turkī* was made by Houtsma in the introduction to his edition of an anonymous Turkish-Arabic glossary (M.Th. Houtsma, *Ein türkisch — arabisches Glossar*, Leiden, 1894, p. 7). In his work on Turkish literary documents up to the end of the 14th century Thúry gives a concise description of the work (J. Thúry, *Török nyelvemlékek a XIV. század végéig*, Budapest, 1903, p. 52). Besides Uzluk's introduction to the facsimile edition mentioned above literary comment on the work can be found in Fuad Köprülü, *Türk edebiyatı tarihi* (p. 372 sq.), Fuad Köprülü, *Çagatay edebiyatı:* Islâm Ansiklopedisi, III (Istanbul, 1945, p. 282 sq.) and A. Bombaci, *Storia della letteratura turca* (Milano, 1956, p. 117). Of recent publications J. Eckmann's articles on Mamluk-Kipchak literature are of great importance both from a philological and a linguistic point of view (J. Eckmann, *The Mamluk—Kipchak Literature:* CAJ viii, pp. 304—319, and J. Eckmann, *Die Kiptschakische Literatur:* Fundamenta ii, pp. 298—299). A. Battal-Taymas confronted *Gulistān bi't-turkī* with Saʿdī's work and gave a short grammatical analysis of its language (Battal-Taymas, *Seyf Sarayînin Gülistan tercümesini gözden geçiriş:* TDAYB 1955, pp. 73—98). A lexical analysis of the work from the point of view of historical linguistics has been made by E. N. Najib (E. N. Nadžib, *Arhaizmy v leksike turkojazyčnogo pamjatnika XIV. v. 'Gulistan' Seyfa Sarayi:* Kratkije soobščenija 83, pp. 80—95). A selective treatment of the vocabulary of *Gulistān bi't-turkī*, together with that of Quṭb's *χusraw u Šīrīn*, χwārazmī's *Maḥabbat-nāma* and *Nahǰu'l-farādis* has been carried out by E. Fazilov, *(Starouzbekskij jazyk I, Horezmijskije pamjatniki XIV veka*, vol. I, Tashkent 1966, 649 pp.). The poems and the glosses of the MS have been separately edited (A. Bodrogligeti, *Glosses on Sayf-i Sarāyī's Gulistān bi't-turkī:* Acta Orient. Hung. xiv, pp. 207—218; — *Notes on the Turkish Literature at the Mameluke Court:* Acta Orient. Hung. xiv, pp. 273—282; — *A Turkish Folk Song from the Golden Horde:* Acta Orient. Hung. xv, pp. 23—30; — *A Collection of Turkish poems from the 14th century:* Acta Orient. Hung. xvi, pp. 245—311; — *Sayf-i Sarāyī und die chwarezmtürkische Literatur:* JSFOu 65, pp. 79—89).

[1] J. Eckmann, *The Mamluk-Kipchak Literature:* CAJ viii (1963), p. 308

§ 12. The 1*r* page of the MS contains a few records, mostly poetic fragments in Turkish and Persian. Among them there are two quatrains on Sultān Aḥmad, the Iraqi ruler who fled to Egypt in 1393. One of these poems was composed by Maḥmūdu'l-Gulistānī and reads as follows:

(1) čūn keldi isä Miṣīrγa Sulṭān Aḥmäd
keltürdi ǰämīʿī tänlärä ǰān Aḥmäd
(2) ʿälämni müšärräf qïlur uš luṭf bilä,
šähzädä-u šäh-u ǰān-u ǰänän Aḥmäd.

Translation: (1) 'When Sultan Aḥmad came to Egypt, then he, Aḥmad, brought soul into every body. (2) He honours the world with that favour, the offspring of the king, the king, the soul and the beloved one, Aḥmad.'

The author of the second quatrain is Sayf-i Sarāyī:

(1) körüŋ ne ʿaǰäb ǰäfāčī dävrān keldi,
kim χalq-i ǰihān közündän al qan keldi!
(2) sulṭān-i ʿIrāq tärk etip öz mülkün,
ġurbätkä tüšüp Miṣïrγa mihmān keldi.

Translation: (1) 'Lo, the reign of a strange evildoer has come, so that red blood has run from the eyes of the creatures of the world. (2) The Iraqi Sultan left his country, wandered into a strange land, and came as a guest to Egypt.'

There is a *qiṭʿa*, only partly legible, on the left-hand side of the page, addressed to Sayf-i Sarāyī by an unknown author comparing the Mameluke poet with such Classical Persian authors as Ẓahīru'd-Dīn Fāryābī and Firdausī:

(1) Sarāyī Sayf teg ʿārif ǰihān ičrä körüŋ qanï,
sifātïn aymaγa bilmäy yüräkdän aqturur qanï.
(2) Ẓahīru'd-Dīn Fāryābī, daγï Firdävsī-i Ṭūsī
. . .-da qalïp barčasï
(3) anïŋ šiʿriniŋ inšāsïn begänmäs kim bolur bolsa,
mägär ʿaqlï anïŋ yoq tur yäxūd tänidä häm ǰānï.

Translation: (1) 'Look, where in the world is there such a wise man as Sayf-i Sarāyī? He makes blood flow from the heart of those who cannot express his qualities. (2) Ẓahīru'd-Dīn Fāryābī and Firdausī of Tūs are all left in . . . (3) If someone were to be found displeased by the composition of his poems, that man would be one without reason or one with no soul in his body.'

A distich of the 5th chapter of Saʿdī's *Bustān* (Graf, *Le Boustan de Saʿdī*, Vienna, 1858, p. 287) is also recorded on page 1*v* of the MS:

(1) saʿādat ba baχšāyiš-i dāvar ast,
na dar čang-u bāzū-yi zūrāvar ast.

There is a Turkish rendering of the same distich by Sayf-i Sarāyī:

(1) saʿādät nä dir taŋrï baχšāyiši,
anï küč bilän tapa bolmas kiši.

Translation: 'What is happiness? It is a gift from God. Nobody can obtain it by force.'

There are three more Persian distichs, one again taken from *Būstān* of Saʿdī (Graf, p. 165):

> χudārā bar ān banda baχšāyiš ast
> ki χalq az vuǰūdas dar āsāyiš ast.

The other two Persian distichs are:

> bitars az χudā-u mayāzār kas,
> rah-i rastagārī hamīnast bas.
>
> ǰihānra bulandī-u pastī tu-ī,
> nadānam či-ī, har či hastī tu-ī.

And, lastly, there is a Turkish fragment by an unknown author:

> särv azašmas irtifāʿīn tutmaq üčün bir yana,
> yüzüŋä qaršu turuban tuttum uṣṭurlāb-i ʿišq.

Translation: 'The cedar in order to catch up with your tallness does not bow to any side. Standing in front of your face I took the astrolabe of love.'

§ 13. Pages from 1*v* to 178*v* of the MS contain the translation of Saʿdī's *Gulistān*, one of the first known Turkish translations of the Persian work.

(a) The *Gulistān bi't-turkī* of Sayf-i Sarāyī is not a word for word translation. Nor is it a *naẓīra* ('parallel composition') of Saʿdī's *Gulistān*. The author's aim was neither to interpret nor to excel the Persian master's work. He made a true but free rendering of the Persian original, true in the sense of preserving its content and free in the choice of rhetoric and poetic means and in the use of vocabulary.

(b) The copy of *Gulistān* that served as the basis for the translation is not known. Aliev's critical edition of Saʿdī's *Gulistān*[2] offered us a good opportunity to confront the translation with a group of carefully described MSS. It seems that the Persian MS Sayf-i Sarāyī used stands very close to a group of MSS Aliev calls 'Turkish variants', i.e., Persian texts circulating among the Turkish population. It must be noted, however, that none of Aliev's MSS shows complete correspondence with the *Gulistān bi't-turkī*.

(c) In Sayf-i Sarāyī's treatment of the Persian original one can observe the following characteristic features.

(i) The translator retained the original structure of Saʿdī's *Gulistān*. A significant alteration can be found only in the introduction and the closing part of the work. On page 2*r* there is a dedication to Batχāṣ Beg, written in Arabic (lines 1—6). Pages 5*v* to 6*r* contain a story informing the reader of the motives of the poet's undertaking. This replaces the corresponding passage in Saʿdī's *Gulistān*. On pages 6*r* 11 through 7*v* 2 we find the praise of Batχāṣ Beg. This passage, too, has been introduced by Sayf-i Sarāyī. The

[2] R. M. Aliev, *Saʿdī Gulistān, kritičeskij tekst perevod, predislovie i primečania* Moscow, 1959

book ends with two *maṣnavīs*, one of them (178*r* 7 through 178*v* 4) containing the date of the completion of the work, the other (178*v* 5—8) a short prayer, in which the author asks God for forgiveness.

Correspondences and deviations have been listed in details by Battal-Taymas in his article cited above.[3]

(ii) From a literary point of view there is a difference between the author's treatment of the prose anecdotes and that of the inserted poems. The difference is both of a quantitative and qualitative character.

(1) Sayf-i Sarāyī in rendering the prose parts of *Gulistān* follows the original more closely than in the translation of Saʿdī's poems. His work, however, is not a slavish translation but rather a re-creation of the original within the framework of the Turkish literary idiom by means of a linguistically mixed but structurally homogeneous vocabulary. Sayf-i Sarāyī tried to use the same stylistic devices of the rhythmic prose that pervade the original work and, as a matter of fact, he displayed great skill in doing so. On the other hand, however, he simplified and, to a certain degree standardized, the language of the prose parts, obviously, in order to bring his work nearer to the public.

(2) Arab texts (poems, quotations from the Koran, proverbs) are retained and carefully handled in the translation with properly used diacritical marks. They are often translated into Turkish. In a few cases passages in Arabic are omitted with or without their Turkish translation being retained.

(3) In translating poems of *Gulistān* Sayf-i Sarāyī used more freedom. He recomposed Saʿdī's poems often disregarding the original metre and rhyme scheme. In addition to these formal alterations he very frequently changed the sense of the original. Thus, his translations are free compositions in loose relation with Saʿdī's verses.

Sayf-i Sarāyī often omits poems in the original and introduces his own. The *madḥ* in the introduction, the longest poem in *Gulistān bi't-turkī* and many fragments that occur scattered throughout the translation are some of his own works.

(4) There is only one anecdote in *Gulistān bi't-turkī* which cannot be found in the extant MSS of *Gulistān*. This is a *Pañčatantra* story (v,4) reshaped according to Mohammedan taste on pages 95*r* 8 through 95*v* 11. A small but still interesting philological datum is Sayf-i Sarāyī's mentioning χwārazmī's name in an anecdote of the third chapter. He quotes a proverb of χwāǰa Isḥāq and says that he has learnt it from χwārazmī (92*v* 12 through 93*r* 5).

(iii) An analysis of Sayf-i Sarāyī's lexical treatment of the Persian original has been carried out. It consists, basically, of the comparison of the vocabulary of the two works. It was meant to elucidate such problems as (a) borrowings from the Persian and Arabic languages, (b) the distribution of Persian and Arabic elements in the Turkish vocabulary, (c) the lexical consistency of the language of *Gulistān bi't-turkī*, (d) standardization in the vocabulary of the 14th century Turkish literary language.

[3] Battal-Taymas, *Seyf Sarayî-nin Gülistan tercümesini gözden geçiriş:* TDAYB 1955, pp. 73—98

It is evident at first sight that Sayf-i Sarāyī uses a considerable number of words of non-Turkish origin, mostly Arabic and, to a smaller degree, Persian ones. These foreign words may be considered as elements inherent in the vocabulary of the literary language the author calls *turkī*. Now it is of interest to state what relationship these Arabic and Persian words have to their equivalents in the Persian original. One should expect that the Persian and Arabic words in the translation completely correspond to those in Saʿdī's work, the Persian text conditioning their occurrence. In reality this is not quite so. Apart from complete correspondences, especially with Arabic words, there are cases of replacement which are instructive both from a lexical and a literary point of view.

These correspondences and replacements in the vocabulary are of the following types:

(1) In the majority of cases Persian words are replaced by their Turkish equivalents, e.g.:

tanuqluq 'witnessing' for *guvāhī* (63*v* 1)
tal 'willow' for *bīd* (13*r* 12)
tam 'roof' for *bām* (105*v* 3°)[4]
taš 'stone' for *sang* (30*r* 5)
tar 'tight, narrow' for *tang* (57*r* 4), etc.

(2) Persian words of the original are retained in the translation, i.e., they are "directly borrowed" from Saʿdī's work, e.g.:

āvāz 'voice, sound' (5*v* 3°)
dīvār 'wall' (120*r* 1)
färzīn 'queen' (145*r* 5)
gäbr 'fire-worshipper' (24*r* 7)
nāčār 'reluctantly' (59*v* 7)
nāz 'tenderness' (14*r* 9)
niyāz 'poverty' (106*r* 3°)
pälänġ 'tiger' (18*v* 5°)
pänǰä 'hand, paw' (19*v* 10°)
pärdä 'veil' (77*r* 9)
pärdädār 'chamberlain' (156*v* 3°)
pīrūzä 'turquoise' (150*r* 8)
rūzgār 'fortune, life' (114*r* 6)
särgärdān 'confounded' (77*r* 12°)
sīm 'silver' (144*r* 7°)
šādī 'joy' (158*r* 9°)
šāgird 'pupil' (38*r* 10)
šīvä 'blandishment' (118*v* 3)
tärāzū 'scales' (128*v* 3)
χwaš-āvāz 'having a pleasant voice' (98*r* 11)
zär 'gold' (144*r* 7°)

A sub-group of this may be formed by direct borrowings which also occur in places where there is no equivalent to them in the original, e.g.:

gänǰ 'treasure' (28*r* 8 id., 26*r* 2° —)
gül 'rose, flower' (7*v* 10 id., 3*v* 5 —)
müšk 'musk' (158*r* 10 id., 182*r* 2 —)
pārsā 'devotee' (49*r* 7 id., 87*v* 12° —)
rāst 'true' (42*v* 12 id., 44*v* 3° —)
rävā 'allowable' (33*r* 12 id., 36*v* 3 —)
šīrīn 'sweet' (108*v* 6° id., 71*v* 5° —)
χirāmān 'waving' (58*r* 3 id. 125*v* 5° —)
zāġ 'crow' (120*r* 1 id., 185*v* 4 —)

(3) Persian words in the translation have no equivalents in the corresponding place of *Gulistān*, e.g.:

ārmūd 'pear' (31*r* 8°)
ārzū 'wish' (96*v* 10)
āsān 'easy' (37*v* 6)
dil 'heart' (70*r* 11°)
dilārām 'sweetheart' (115*v* 12°)
dildār 'sweetheart' (113*r* 13°)
dūr 'far, distant' (103*r* 6°)
güftār 'conversation' (109*r* 7°)
gühär 'jewel' (92*v* 12°)
gülzār 'rose-garden' (136*v* 2°)

[4] The ° circlet above page number indicates data taken from poetry.

nägähän 'suddenly' (29*r* 6°)
näkäs 'base, worthless' (87*v* 12°)
nälän 'lamenting' (121*v* 5°)
näm 'dew' (120*r* 4°)
päk 'clean' (131*v* 8°)
päyǧambär 'prophet' (95*r* 8)
pärvänä 'butterfly' (116*r* 13°)
pïr 'old' (135*v* 4°)
räh 'way' (129*r* 1°)
räng 'colour' (3*v* 7°)
särbāz 'soldier' (45*v* 9°)
šädmän 'glad' (58*r* 7°)
täb 'light' (140*r* 8°)
tuχm 'seed' (160*v* 9)
χän-u män 'house' (32*r* 6°)
χwaš-räy 'of good opinion' (106*v* 6°)
yädgär 'memory' (6*r* 1°)
zär 'afflicted' (68*r* 8°)

(4) Persian words are replaced by other Persian equivalents, e.g.:

gädä 'beggar' for *darvïš* (40*v* 4°)
gūša 'corner' for *kunǰ* (143*r* 6)
piyälä 'goblet' for *äbgïna* (92*v* 8)
räntūr 'afflicted' for *rïš* (174*r* 8°)
sarχwaš 'drunken' for *mast* (55*r* 13)
tär 'fresh' for *narm* (98*v* 1°)
yaχnï 'meat stew' for *kūfta* (74*r* 11°)

(5) Persian simple verbs are translated by verbal phrases with Arabic nominal components, e.g.:

ǰämᶜet- 'to collect, acquire' for *andūχtan* (91*v* 4)
ǰirāḥat et- 'to hurt' for *χarāšïdan* (101*r* 11)
raḥm qïl- 'to have mercy on somebody' for *baχšūdan* (104*v* 13)
taᶜǰïl qïl- 'to hasten' for *šitāftan* (175*r* 7)
ṭaläb qïl- 'to want' for *χwāstan* (17*r* 2)
taqrïr qïl- 'to say' for *guftan* (27*r* 7)
tasavvūr et- 'to imagine' for *pandāštan* (62*v* 11)

(6) Persian words in the original are replaced by Arabic words in the translation, e.g.:

ᶜalämät 'sign' for *nišān* (146*r* 6)
ᶜamūd 'pillar' for *sutūn* (101*r* 13)
ᶜaqräb 'scorpion' for *gaždum* (145*r* 2)
ädnä 'lowest' for *kamtarïn* (31*v* 8)
dürrāǰ 'partridge' for *kibk* (64*r* 2)
faẓïḥat 'disgrace' for *sarzaniš* (176*r* 12)
fülūs 'small coins' for *pašïz* (101*v* 9)
mürättäb 'arranged' for *pïrāsta* (28*v* 6)
nāqa 'she-camel' for *šutur* (154*v* 9°)
nār 'fire' for *ātiš* (170*r* 9)
qabr 'grave' for *gūr* (150*r* 4)
qā'il 'speaker, orator' for *gūyanda* (87*r* 7)
qaṣṣār 'cleaner of clothes' for *gāzur* (26*r* 3°)
qubbä 'cupola' for *gunbad* (105*r* 12)
rā'iḥa 'odour' for *būy* (8*r* 5°)
räbïᶜ 'spring' for *naurūz* (3*r* 13)
rä's-māl 'capital' for *sar-māya* (124*v* 11)
ṣāḥib 'owner' for *χwāǰa* (139*v* 8)
ṣanäm 'idol' for *but* (157*v* 1)
saqar 'hell' for *dūzaχ* (18*r* 5°)
sükr 'drunkenness' for *mastï*
šäfïᶜ 'intercessor' for *puštïbān* (4*r* 7)
šiddät 'sufferings' for *saχtï* (57*r* 8)
šuġl 'work' for *kār* (161*v* 3°)
ṭā'ifä 'group' for *gurūh* (121*v* 2)
vābāl 'crime, sin' for *gunāh* (46*v* 7°)
vaṭvāṭ 'bat' for *mušak-i kūr* (107*r* 5°)
χamrā 'red' for *surχ* (124*r* 4°)
χātim 'seal' for *nagïn* (153*r* 10)
yätïm 'orphan' for *bïva* (172*r* 12)
zaᶜfärān 'saffron-coloured' for *zard* (124*r* 4°)

(7) Arabic words are rendered by Turkish equivalents, for example:

taŋsuq 'wonderful, rare' for *badïᶜ* (114*r* 10)
taš ev 'cave' for *ġār* (123*v* 8) etc.

(8) Arabic words in the original are retained in the translation, e.g.:

dirāyät 'knowledge' (26*v* 9)
fāqa 'poverty' (87*v* 5)
faẓla 'redundancy' (23*v* 13)
fähm 'understanding' (26*v* 9)
fälāḥ 'happiness' (28*v* 6)
färrāš 'chamberlain' (3*r* 10)

färš 'carpet' (125*v* 1)
fävt 'death' (121*r* 2)
firäsät 'intelligence' (10*v* 1)
fütüvvät 'generosity' (142*v* 11)
ġärät 'plunder' (51*v* 7)
ġammäz 'detractor' (25*v* 12)
münäǰǰäm 'astronomer' (110*v* 6)
münṭaẓir 'waiting' (152*r* 11)
müraqqaʿ 'patched garment' (57*v* 10)
müsäfir 'guest' (87*v* 4)
müstäǰäb 'accepted' (20*r* 3)
näṣiḥ 'counsellor' (21*v* 13)
naχlä 'plantation' (58*r* 11)
nazʿ 'the agonies of death' (133*r* 4)
näsl 'race' (13*r* 9)
nifäq 'dissimulation' (100*v* 11)
qabīḥ 'disgusting' (86*r* 13)
qadäm 'foot' (59*v* 8)
qafä 'back' (35*v* 3°)
qāʿida 'rule' (29*v* 10)
qaṣaba 'linen cloth' (96*r* 1)
qāṣid 'messenger' (116*v* 7)
qäzī 'judge' (33*r* 10)
ṣavlät 'severity' (21*v* 2)
tägī 'tyrant' (46*v* 9)

A sub-group of this is formed by directly borrowed Arabic words that occur also independently, i.e., in places where they have no equivalents in the original, e.g.:

ġaflät 'carelessness' (3*v* 12° id., 3*v* 10 —)
ġanīmät 'good occasion' (32*v* 6 id., 12*v* 8 —)
qabā 'garment' (80*v* 1 id., 71*v* 9° —)
qadr 'rank' (18*r* 1 id., 41*v* 11 —)
mürüvvät 'generosity' (142*v* 11 id., 36*v* 1 —)

(9) Arabic words in the translation have no equivalents in the corresponding place of the original, e.g.:

dürr 'pearl' (4*r* 2)
fänī 'transitory' (80*r* 3°)
färis 'horseman' (11*r* 7)
fättän 'seducer, wicked' (26*r* 13)
fätvä 'judicial decree' (33*r* 10)
ġaddär 'treacherous' (24*v* 7)
ġäzī 'conqueror' (150*v* 10°)
münävvär 'bright' (62*r* 9)
münäzzäh 'exempted from' (80*r* 2°)
müraṣṣaʿ 'covered with gold' (142*r* 3°)
müšfiq 1. 'kind'; 2. 'friend' (16*v* 9)
nāġ 'elm-tree' (3*v* 7°)
naġam 'melody' (69*v* 12°)
naṣā'iḥ 'pieces of advice' (6*r* 9)
naṭʿa 'chessboard' (157*r* 1)
nädämat 'repentance' (49*v* 8°)
näǰäs 'dirty' (48*v* 7°)
näṿḥa 'lamentation' (124*r* 13)
qavvād 'pander' (30*v* 5)
räyḥän 'fragrant herb' (69*v* 11°)
šähd 'honey' (70*r* 2°)
täkällüm 'speech' (46*v* 4°)

(10) Arabic words are rendered by other Arabic words as their equivalents, e.g.:

fürqat 'separation' for *firāq* (125*v* 6)
ġabānät 'stupidity' for *taġābun* (119*v* 12)
münqäd 'obedient' for *tauʿ* (148*r* 13°)
müšäǰǰaʿ 'rhythmical prose' for *šaǰʿ* (157*r* 9°)
naqš 'painting' for *ṣūrat* (123*r* 8°)
qabqab 'a high wooden patten' for *naʿlīn* (107*v* 8°)
tärsīm 'keeper of a prisoner' for *muvakkal* (43*r* 12)

(11) Arabic words are replaced by Persian ones, e.g.:

āsān 'easy' for *sahl* (169*r* 5°)
baχšiš 'present, gift' for *iḥsān* (85*v* 3°)
därd 'pain' for *muṣībat* (56*v* 3)
nišānä 'target' for *hadaf* (138*b* 5)
nāzūk 'tender' for *billaurīn* (141*r* 11)

(12) In rendering set expressions (nominal and verbal phrases) of the Persian original Sayf-i Sarāyī follows his general rule of translating Persian components and retaining Arabic ones. This is to be seen in his translations

of verbal phrases where he keeps the foreign nominal element but puts the Turkish equivalent in the place of the Persian auxiliary verb, cf. *ṭamaʿ et-* 'to take a fancy' for *ṭamaʿ kard-* (100*r* 13), *ṭaʿna ur-* 'to make reproaches' for *ṭaʿna zan-* (135*r* 12), etc. Nominal phrases (mostly structures of coordination) are usually retained, so far as they consist of Arabic components, e.g. *ʿaql vä ädäb* 'intellect and good manners' (99*v* 11°). In a few cases one of the Arabic components is replaced by an other Arabic word, as in *lähv vä ṭaräb* for *lahv-u laʿb* (37*r* 7, 147*v* 1). On the other hand the Turkish translator tends to use constant nominal phrases for a series of words or word combinations of the original. By way of illustration let us take the phrase *māl vä niʿmät* 'wealth' that stands for the following Classical Persian equivalents: *niʿmät-i bīqiyās* (15*r* 2), *ganǰ* (30*r* 7), *niʿmat-i bīdarīġ* (30*r* 8), *niʿmat* (33*r* 10), *niʿmat-i bīandāza* (34*r* 1), *niʿmat-i bīgarān* (87*r* 2), etc. Persian Izafets are rendered in accordance with the above principle, cf. *ṭālib-i rizq* 'he who looks for his living' for *ṭālib-i rūzī* (172*v* 12), *taḥṣīl-i arï sīrät* 'obtaining of good virtues' for *taḥṣīl-i sīrat-i χub* (173*v* 2), *tāǰ-i mäšāʾiχ* 'the crown of sheikhs' for *kulāh-i barkī* (57*v* 12°).

(13) One Arabic word stands for more than one Classical Persian equivalent, e.g.:

ʿālim 1. 'wise'; 2. 'learned man' for *ʿālim* (97*v* 9), *pārsā* (20*r* 13), *vāʿiẓ* (75*v* 6), *darvīš* (81*v* 13), *dānā* (97*v* 11°), *dāniš-mand* (150*r* 2°), *adīb* (143*v* 10), *buzurg* (150*v* 2).

ʿāqil 'wise, prudent' for *ʿāqil* (32*v* 9), *nīkmaḥẓar* (9*r* 4), *χiradmand* (142*v* 5), *dānā* (120*r* 13), *hūšmand* (52*r* 11°), *ṣāḥib-dil* (76*r* 4°), *buzurg* (176*r* 3), zero (23*r* 12).

ġanī 'rich' for *ġanī* (66*r* 12°), *tavāngar* (74*v* 6), *χudāvandān-i kām* (142*v* 7°), *χudāvandān-i niʿmat* (151*r* 5°), zero (166*v* 4°).

naẓar 'look' for *naẓar* (51*v* 10), *rūy* (50*r* 10), *pīš* (60*v* 8), *ʿayn* (153*v* 8), zero (7*r* 10°).

niʿmat 'wealth' for *niʿmat* (14*r* 9), *zar* (71*r* 13), *miknat* (137*r* 13), zero (3*v* 9).

qalʿa 'castle' for *qalʿa* (18*v* 11), *ǰausaq* (48*r* 4), *kāχ* (130*v* 6°).

rāḥat 'ease' for *rāḥat* (36*v* 12°), *salāmat* (17*v* 13), *āsānī* (25*r* 7°), *pās* (40*r* 8°), *āsāyiš* (159*v* 9), zero (104*v* 2).

tāǰir 'merchant' for *tavāngar* (58*r* 11), *māldār* (93*r* 6), *bāzargān* (97*r* 13), *bazzāz* (81*v* 4), *mardum-i kārvān* (102*r* 11).

ṭamaʿ 1. 'desire'; 2. 'greediness' for *ṭamaʿ* (100*v* 2°), *čašm* (135*v* 4°), *mutavaqqiʿ* (118*r* 13), *tavaqquʿ* (40*r* 6).

χidmät 'service' for *χidmat* (29*v* 13), *χaẓrat* (14*r* 13), *dargāh* (12*v* 10), *pīš* (42*v* 1), zero (15*v* 3).

zaḥmät 'trouble' for *zaḥmat* (19*v* 9), *miḥnat* (17*r* 12), *ranǰ* (111*r* 11), *mašaqqat* (45*v* 1).

(14) One Persian word stands for several equivalents in the original, e.g.:

pählävān 'wrestler' for *zūrāzmāī* (77*v* 7), *šīr-mard* (137*r* 10°), *ǰavān* (149*r* 11), zero (38*v* 7).

ränǰ 'pain' for *ranǰ* (33*r* 5), *maraẓī* (33*r* 3), *šikamdard* (85*r* 8°), *ranǰūr* (84*v* 8), *zero* (14*v* 12)

tän 'body' for *ẓāt* (2*v* 6), *vuǰūd* (132*v* 13°), zero (117*v* 8°).

ziyān 'harm, injury' for *ziyān* (85*r* 3°), *šarr* (110*v* 3°), zero (52*r* 11°).

(15) Arabic plural forms are rendered by Arabic singulars, e.g.:

fāʾida 'advantage' for *favāʾid* (106*v* 11)
nädīm 'servant' for *nudamā* (42*v* 4)

ṣāliḥ 'pious' for *ṣulaḥā* (69*v* 1)
vaqt 'time' for *auqāt* (107*r* 1)

(16) Arabic plural forms are translated by the Turkish plural form of the corresponding Arabic singular, e.g.:

ädäblär 'habits' for *ādāb* (8*v* 6) *taṣnīflär* 'compositions' for *taṣānif* (145*r* 1)

(17) Arabic verbal nouns are rendered by verbal phrases with the same Arabic words as nominal components, e.g.:

ṭā'at qïlmaq 'to obey' for *ṭā'at* (2*v* 3) *wājib qïlmaq* 'to make necessary' for *wājib* (2*v* 9)

§ 14. Pages 179*v* up to 186*r* of the MS of *Gulistān bi't-turkī* contain a collection of poems. The script changes from 186*r* 3 onwards. The three Persian *rubā'īs* and a Turkish poem of Hājamī were presumably written by a different hand. The majority of the poems of which seven ghazals and a *qaṣīda* are 'parallel poems' *(naẓīras)* to other poets' verses were composed by Sayf-i Sarāyī. The rest, thirteen in number, are Sayf-i Sarāyī's independent composition.

The collection also contains the poems for which the *naẓīras* were composed, i.e., the ghazals of *Mavlā Qāẓī Muḥsin* (179*r*), *Mavlānā Isḥāq* (179*v*), *Mavlānā 'Imād Mavlavī* (180*r*), *Aḥmad χwāja's-Sarāyī* (180*v*), *'Abdu'l-Maǰīd* (182*v*), the two latter are poets of the Golden Horde, *Toγlï χwāja* (183*r*) and the Azerbaijan poet *Ḥasan Oγlï* (184*r*) or *Pūr-i Ḥasan* as he calls himself in his Persian compositions,[5] and the *qaṣīda* of *χwārazmī* (181*r*) the author of the *Maḥabbat-nāma*. Besides the complete edition of these poems quoted in § 11, individual pieces were published by T. Ganjei[6] and J. Eckmann.[7]

§ 15. On the margin of page 185*v* there are two faded records. These are two variants of a folk song, originating, as far as one can judge from morphological features, from Khwarezm or the Golden Horde (Ablative suffix in *-dïn/din*[8]) but recorded in the Mameluke Kingdom after 1391, the date of Sayf-i Sarāyī's completion of *Gulistān bi't-turkī*.

Both records are difficult to read both in Uzluk's facsimile edition and in the microfilm I have.

Version *A* in the right-hand margin reads as follows:

šï'r

1.

ördägimiz qaṣ oldï, qaraŋ qïzï !
qoŋšïmïz qamāz öldi yandurmadï.
häy beglär yandïm, beglär yandïm, beglär dedim
tāzä käldür yandurma kel !

[5] E. G. Browne, *The Tadhkiratu'sh-Shu'arā of Dawlatsháh*, London 1931, pp. 221—222

[6] Transcription and Italian translation of *χwārazmī*'s *qaṣīda* (181*r* 8—181*v* 4) in T. Ganjeï, *Il 'Muḥabbat-nāma' di Ḫōrazmī* II. *Traduzione con note introduttive:* Annali del Istituto universitario orientali di Napoli, Nuova serie vol. viii pp. 136—137.

[7] Transcription and English translation of Sayf-i Sarāyī's poem entitled "The qualities of poets" (185*v* 3—185*v* 10) in J. Eckmann, *The Mamluk-Kipchak Literature:* CAJ viii (1963), pp. 308—309.

[8] Cf. J. Eckmann, op. cit. p. 305.

2.

qïzïl alma dögäl mü dür, qaraŋ qïzï?
šol kälän yār dögül-mü dür, yandurma kel!
häy beglär yandïm, beglär yandïm, beglär dedim
tāzä käldür yandurma kel!

3.

yaman qoŋšï tilidin, qaraŋ qïzï!
yār bizdin qačar oldï, qaraŋ qïzï!
häy beglär yandïm, beglär yandïm, beglär dedim
tāzä käldür yandurma kel!

4.

biz iki-ü sävüškänli, qaraŋ qïzï!
bir nečä qat dögül-mi, yandurma kel!
häy beglär yandïm, beglär yandïm, beglär dedim
tāzä käldür yandurmaγïl!

Translation: (1) 'Our duck became a goose, woeful maid, our neighbour, the detractor, died and did not torment her. O, lords, I suffered, lords I suffered, lords I said: let her return, do not torment me, come! (2) Is it not the apple that is red, woeful maid? Is it not the lover that approaches there, do not torment me, come! O, lords I suffered, lords I suffered, lords I said: let her return, do not torment me, come! (3) Because of the bad neighbour's tongue, woeful maid, the lover avoids us, woeful maid! O, lords I suffered, lords I suffered, lords I said: let her return, do not torment me, come! (4) We made love to each other, woeful maid, several times, did we not? Do not torment me, come! O, lords I suffered, lords I suffered, lords I said: let her return, do not torment me'.

Version *B* in the upper margin, slightly differing from Version *A*, reads as follows:

si'r

1.

ördägimiz qaṣ oldï, qaraŋ qïzï!
qoŋšïmïz qamāz öldi yandurmadï.
häy beglär yandïm, beglär dedim
tāzä keldür yandurma kel!

2.

qïzïl alma döŋäl-mü dür, qaraŋ qïzï!
šol kälän yār dögil-mü dür yandurma kel!

3.

yaman qoŋšï tilidin, qaraŋ qïzï!
yār bizdin qačar oldï, yandurma kel.

4.

biz iki-ü sävüškänli, qaraŋ qïzï!
bir nečä qat dölmi yandurmaγïl!

Translation: (1) 'Our duck became a goose, woeful maid, our neighbour, the detractor died, did not torment her. O, lords I suffered, lords I said, let her return, do not torment me, come! (2) Is the red apple round, woeful maid, is it not the lover that approaches there, do not torment me, come! (3) Because of the bad neighbour's tongue the lover avoids us, do not torment me, come! (4) We made love to each other, woeful maid, several times, did we not? Do not torment me!'

§ 16. On page 186*v*, the last page of the MS, there are three coherent records of considerable length. One of them concerns the Golden Horde ruler J̌alālu'd-Dīn and the two Gireys of Crimea, while the other two list presents exchanged between the Moscow envoy and a Turkish ruler.

The record on J̌alālu'd-Dīn and the first great Khans of Crimea reads as follows:

(1) χān
J̌alālu'd-Dīn χān bolγanda
(2) ol yïl qoyan yïlï turur
(3) ulu χān qoy yïlïdan
boldï (4) bičin yïlï Yaγaylï
qačïrïp el aldï
(5) märid (?) Ḫāǰī Giräy χān it yïlï
χān boldï (6) it yïlï oq
väfāt buldï (7) Mäŋli Giräy
χān boldï (8) yïl bašï fārä yïl sanar
erdi (9) ʿumrïnï [. . ʾr . . vʾd] qïlsun

Translation: (1) 'On Khan J̌alālu'd-Dīn's becoming khan. (2) That year is the year of the hare. (3) He has been Great Khan since the year of the sheep. (4) In the year of the monkey he drove Yaγaylï away and seized his country. (5) The proud Ḫāǰī Girey khan became khan in the year of the dog. (6) He also died in the year of the dog. (7) Mengli Girey became khan. (8) The beginning of his reign is counted from the year of the mouse. (9) May . . . make his life . . .'

The second record contains the presents brought by the Moscow envoy and reads as follows:

(1) Maskovnïŋ elčisi böläk alïp
käldi (2) üč toquz erdi (3) bir toquz
ton (4) ayrï iki kiš ton (5) tört
susar ton üč tonlïq
(6) [slmγʾγʾ] toquz tonlïq
kiš (7) toquz büsälä (?) vä čäkmän
erdi (8) barčasï üč toquz
erdi (9) näginäniŋ böläki taqï
bir kiš ton bir küydäri
erdi

Translation: (1) 'The envoy of Moscow brought a gift. (2) It was three presents (3) nine pelisses (4) two separable sable pelisses (5) four pieces of marten fur sufficient for three fur coats. (6) For [slmγʾ] there was sable fur for nine pelisses, (7) nine garments and mantles (8) it was altogether

three presents. (9) The share of Nagina was a sable pelisse, a fur of muskrat.'

The third record lists the presents the Moscow envoy received in the Turkish court:

(1) Maskovnïŋ elčisinä
bir toquz bernä berildi (2) bir ton
(3) bir börk (4) altun qobalï kösälä
qur (5) altunlï bïčaq birlä (6) bir
eyärli aṭ (7) üč kimχa
(8) bir sayγalï itmiš beš altunγa
(9) alγan anïŋ, barčasï
toquz bolur (10) bulardïn
bašqa bir ton (11) taší qatifä
ičitin altun tügmä etäk
(12) yügänli yaχšï bir aṭ berildi
(13) [bwly-γ'q]-γa berildi bir kimχa bir aṭ
(14) tïlmačγa bir kimχa bir aṭ
(15) taqï tïlmačγa bir kimχa
berildi

Translation: (1) 'The Moscow envoy was given a present consisting of nine items: (2) a pelisse, (3) a fur cap, (4) a belt of cordovan leather embellished with golden knobs (5) together with a gilded dagger, (6) a saddled horse, (7) three silken horse cloths, (8) a fur of Tartar antilope to the value of 75 pieces of gold. (9) Taken all together it is nine. (10) Besides these a pelisse (11) and a skirt the outside of which was made of velvet and had a lining with gold buttons (12) and a good bridled horse were given. (13) [bwly-γ'q] was given a silken horse cloth and a horse, (14) to the interpreter a silken horse cloth and a horse, (15) to the other interpreter a horse cloth were given.'

§ 17. *Gulistān bi't-turkī* represents one of the main sources for research works of the 14th century Turkish literary language. Its importance in the history of Turkish language and literature is assured by the following qualities it possesses:

(a) *Gulistān bi't-turkī* reflects a developed stage and a standardized form of a homogeneous literary language. This gives an opportunity for a reliable description of its structure with a proper delimitation of dialectal and foreign elements.

(b) As the work consists partly of prose anecdotes and partly of poems one can compare the author's linguistic usage in prose and poetry within one and the same composition.

(c) By comparing the translation of *Gulistān* with the original one can investigate the nature and extent of the interference of Persian with the Turkish literary standard language in the 14th century. At the same time one can obtain an estimate of the effect of the Arab linguistic environment and that of local Turkic dialects.

(d) The work is a comparatively long one with a large and variegated vocabulary. This makes it suitable for lexicographic and semantic studies.

§ 18. With regard to orthography the Leiden MS of *Gulistān bi't-turkī* generally follows the practice of Eastern Turkish literary works. In this

respect the MS differs from some of the other Mameluke Kipchak linguistic and literary documents.

Persian and Arabic words are spelt according to the Persian and Arabic orthography, i.e., in this category of words the quantity of vowels is indicated. Turkish words are generally spelt with their vowels marked by the corresponding characters, i.e., *alif* for /a, ä/ *wāw* for /o, ö, u, ü/ and *yod* for /ï, i/ and /e/.

From the point of view of the use of vowel characters the spelling of Turkish words, especially that of verbs, is not uniform. Vowels are sometimes indicated by a vowel sign (*mater lectionis*) sometimes they are not, e.g. *'yšytp* for *išitip* (5*v* 10), *yts'm* for *yätsäm* (7*v* 11). The use of *mater lectionis* in Turkish words has nothing to do with vowel length. There is no distinctive orthographic device in *Gulistān bi't-turkī* to indicate a quantitative difference in the Turkish vowel system.

As to other symbols there are two modified Arab characters پ for the voiceless stop /p/ and چ for the voiceless affricate /č/ contrasting ب /b/ and ج /ǰ/. Their use, however, is not consistent. There are no contrasting symbols for the pair /g/ and /k/ both being rendered by ك. /ŋ/ is spelt by the combination of two symbols, *nūn* and *kaf* نك as in *swnkr'* for *soŋra* 'after' (7*v* 6). *Qāf* ق and *ġain* غ stand for two different phonemes /q/ and /ɣ/, respectively.

Diacritical signs are employed according to their usage in Arabic orthography. The vocalic value of a subsequent mater lectionis *(alif, wāw* and *yod)* is generally indicated by a *fatḥa, kasra* or *damma*. In the first syllable of Turkish words *kasra* often interchanges with a *yod* as a vowel character preceded by a *fatḥa*. *Tašdīd* is also employed in Turkish words to denote long consonants. Diacritical signs in Arabic and Persian words sometimes indicate unusual pronunciations, e.g. *mi'da* 'stomach' is spelled with a *fatḥa* over *mīm* (85*r* 5).

§ 19. The sound system of *Gulistān bi't-turkī* shows little deviation from that of other literary remains of 14th century Eastern Turkish. Noteworthy is the completion of the shift *-d* > *-y* at syllable boundaries, cf. *quyï* 'well' (156*v* 9°), *quyruq* 'tail' (99*v* 1), *ayaq* 'cup' (80*r* 2). The vowel phoneme [ä] seems to have a closed variant [e] in the first syllable of Turkish words. It is spelt in Arab orthography by a *kasra* or by a *yod* with a preceding *fatḥa*. Words with an open [ä] and a closed [e] in the first syllable interchange, cf. *äl* 'hand' (32*r* 5) and *el* id. (8*v* 11). There is an evident preference for the latter forms. Quantity is not a distinctive feature in the vowel system of Turkish words. As to consonants, length is indicated in a few cases with no contrast in the consonant system, cf. *ikki* 'two' (17*v* 10) ~ *iki* id. (2*v* 8), *yavvuz* 'wicked' (14*r* 1) ~ *yavuz* id. (15*r* 8), *kičči* 'little, small' (162*v* 7) ~ *kiči* id. (35*r* 8), *ullu* 'big' (81*v* 8) ~ *ulu* id. (147*v* 1). Length in these cases is of an emphatic character. Of the consonant changes common in 14th century Turkish literary documents some instances of metathesis are of interest. The following examples may be quoted: *alčïn* 'falcon' (181*r* 3) of *lačïn, arqun* 'slowly' (167*r* 5°) of *aqrun, bigin* 'similar' (7*r* 4) of *käbin*, etc. An initial *y-* is found in the words *yïraq* 'far, remoteness' (9*v* 4), *yïl* 'year'

(9*v* 12), *yïlan* 'snake' (13*r* 10), *yigit* 'young' (22*v* 11), *yip* 'rope' (101*v* 1), *yuva* 'nest' (133*v* 9). The change of initial bilabial plosives into *m-* in foreign words, cf. *mangla-* 'call to prayer' (60*v* 1) from the Persian *bāng* 'cry' is worthy of note.

§ 20. The morphology of *Gulistān bi't-turkī* reflects the Eastern Turkish structure as described in grammars of Khwarazmian Turkish and Early Chagatay. There are, however, morphological features not common to, or even unknown in, Eastern Turkish literary documents. The majority of these features can be ascribed to the influence of Old Anatolian Turkish while others show the effect of Mameluke Kipchak. As an illustration of these peculiar traits of *Gulistān bi't-turkī* the following cases may be mentioned:

(a) The Ablative suffix of nouns is *-dan/-dän*, which in a few instances alternates with *-dïn/-din* both in prose and poetry, e.g. *yoldïn* 'from the road' (67*r* 7), *quldïn* 'from the servant' (29*v* 5°).

(b) The Instrumental forms in *-n* are of a limited usage. Besides archaic forms such as *üčün* (from *uč* 'aim') 'for, for the sake of' (30*v* 2), *bigin* (from *käb* 'image') 'similar, like' (7*r* 4), *arqun* (from *aquru, aqru*) 'slowly' (111*r* 13), *-n* Instrumental is used with a small group of nouns in the role of adverbs of time or manner, cf. *ẓuhr vaqtïn* 'at noon' (20*v* 1), *käyiklär avlar vaqtïn* 'at the time of hunting deers' (105*r* 6), *aχšamïn* 'in the evening' (120*r* 7), *kündüzün* 'by day' (21*v* 11), *yazïn* 'in summer' (143*v* 8), *kitär vaqtïn* 'on leaving' (30*r* 1).

(c) As well as the common Equative case form in *-ča/-čä* there is one example for the Equative in *-layïn/-läyin* known in the present-day Kumük language,[9] c.f. *ärdäm ärniŋ dävläti dur, bil yaqïn, kim tükänmäs māl erür maṭläbläyin* 'art is man's riches, verily, it is an inexhaustible wealth like treasure hidden in the ground' (140*r* 6).

(d) A rare form of the second Person Singular suffix in the Conditional *-saŋan/-säŋän*, attested in Quṭb's *χusrav-u Šīrīn* (99*v* 9, 78*v* 17) occurs in some places of *Gulistān bi't-turkī: eksäŋän χayr urluqïnï bičkä sän* 'if you sow good [work] you will reap its ear' (5*r* 2); *pählävān bolsaŋan aniŋ bigi bol* 'if you want to become a hero be like him' (146*v* 8); *qur'ān vä ḥadīṯ birlä kimdän qurtulmasaŋan rävān sükūt et* 'if you cannot convince anybody by Koran or traditions stop talking at once' (108*r* 2).

(e) The Old Anatolian verbal forms in *-ïsar/-isär* expressing Future found their way into several literary documents of Eastern Turkish of the 14th century (e.g., χwārazmī, *Maḥabbat-nāma*, Rabγuzī's *Qiṣaṣu'l-anbiyā* etc.). In *Gulistān bi't-turkī* it occurs about a dozen times. As in other Eastern Turkish literary documents, here too, this form is of a limited distribution. It takes no suffix at all, i.e., it occurs only in the third person singular and only in one Tense. It expresses inevitability, a certain future occurrence, cf. *sävünmäk yoq körüp düšmän ölüsin kälisär čün bizä ol dävr ayaqï* 'we must not rejoice on seeing [our] enemy's death for the cup that [goes round in this] circle will come to us as well' (46*r* 6—7).

(f) The Old Anatolian Gerund in *-ïčaq/-ičäk* is represented by half a dozen

[9] J. Benzing, *Das Kumükische:* Fundamenta, I, p. 400.

examples in *Gulistān bi't-turkī*. It occurs only in metrical texts, never in prose, e.g., *gäbr ägär yüz yïl ot yaqar bolsa ičinä tüšičäk küyär fī'l-ḥāl* 'although the fire-worshipper keeps the fire glowing for a hundred years, it burns him at once when he falls into it' (24*r* 7).

(g) The Participle in *-asï/-äsi*, very frequent in Old Anatolian Turkish, is found a few times in our text as an adjective in structures of modification, cf. *yatasï yer* 'a place for lying down' (136*v* 11), *käläsi miḫnät* 'misery to come' (142*v* 4).

§ 21. In addition to the traditional patterns of set phrases, new nominal and verbal combinations developed in the Turkish literary standard language of the 13th and 14th centuries. These structural innovations, limited in their distribution, were due to the influence of Classical Persian. The new patterns originated in the Persian language and retained their formal qualities in Turkish as well.

Iẓāfet combinations are very frequently met with in *Gulistān bi't-turkī*. Their components are mostly Arabic, but rarely Persian words. Turkish words never occur as first components of Iẓāfet constructions. It seems to be a rule that the suffix marking the Iẓāfet cannot be added to Turkish words.

It is worth noting that Sayf-i Sarāyī generally replaces Persian components of Iẓāfet constructions by Arabic ones, but retains the Persian structure of the construction. This shows that the Iẓāfet as a model of structures of modification became a solid element of the Turkish literary standard unlike the Arabic *status constructus*, which occurs very rarely in *Gulistān bi't-turkī*.

Verbal phrases occur more frequently in the language of Sayf-i Sarāyī. The nominal element in such phrases is an Arabic or a Persian noun or adjective. Verbal phrases consisting of Turkish components are also met with, cf. *taš et-* vt. 'to lose' (89*v* 3, for Cl. P. *gum kardan*); *taš bol-* vi. 'to be forlorn' (62*r* 11 for Cl. P. *gum šudan*); *savaš qïl-* vt. 'to fight' (77*r* 11°); *ant ič-* 'to take an oath' (166*r* 11° for Cl. P. *saugand χwardan*); *uruš et-* 'to quarrel' (145*v* 9).

§ 22. The syntax of *Gulistān bi't-turkī* shows the same departures from Old Turkish sentence structures as the rest of the Turkish literary documents of the 13th and 14th centuries, but to a more advanced degree. This is manifested in the less restricted word order and in the use of complex sentences. The first feature characterizes the language of poetry, the second, both poetry and prose.

According to the traditional Turkish word-order, finite verb forms stand at the end of the sentence. In Middle Turkish this rule was often disregarded. The requirements of Persian versification, the observance of prosody and rules of rhetoric compelled the poets to depart from the Turkish word order. Sayf-i Sarāyī's syntax, as far as his poems are concerned, is governed by the same conditions. In his sentences even the components of verbal phrases may be detached from each other and their order may be reversed, e.g., *häzīmät bol-* in *Isfandiyār-i Rūm čïqïp tiktisä ʿaläm boldï körüp häzīmät anï Šām läškäri* (181*v* 7).

In the prose anecdotes of *Gulistān bi't-turkī* the non-final position of the finite verb forms is exceptional.

Under Persian influence the preference for complex sentences became a characteristic feature of the Middle Turkish literary language. Their treatment, however, is not uniform. This is the case in the work of Sayf-i Sarāyī. The following structures of final clauses may serve as illustrations:

(i) *här birini bir yerdä ḥākim qoydï ḥattâ ǰitnä oturup nizāʿ ortadan kitkäy* (12*r* 10)

(ii) *anï eltip oγrïnïŋ yolïnda bïraqtï ḥattâ maḥrūm kitmäsün* (50*v* 4)

(iii) *anlarya kim quvvät eli yoq turur ušaq tašlar turšuzur ḥattâ fürṣat vaqtïn ẓālimdän öčün almaq üčün* (171*v* 2—4),

(iv) *kämädän kišilär čïqtïlar kim kämäčini aniŋ elindän almaya* (100*v* 4—5).

§ 23. The main lexical characteristics resulting from the analysis described in § 13 may be summed up as follows:

(a) The vocabulary of *Gulistān bi't-turkī* is a mixture of Turkish, Arabic and Persian elements. A proportion of foreign words was directly borrowed from the original; others were used independently, without equivalents in the original conditioning their use. The majority of Persian words occur in metrical texts, while Arabic words are found in both prose and poetry.

(b) In spite of the large quantity of foreign elements the vocabulary of Sayf-i Sarāyī's *turkī* is homogeneous. This is demonstrated by instances where foreign words are rendered by other foreign elements, as their equivalents. In such cases the use of Persian or Arabic words is not suggested by the original, but rather by an autonomous vocabulary in its own right. The author had a choice to translate a Persian word, for instance, either into Turkish or Arabic, an Arabic word either into Turkish or Persian. As a third possibility, he could replace them by other Persian or Arabic words. That is to say, translation for Sayf-i Sarāyī did not mean the rendering of every word into Turkish, but rather transposing the Persian text into his own idiom by means of a vocabulary consisting of Turkish and foreign elements.

(c) In the language of *Gulistān bi't-turkī* Arabic elements predominate. Arabic words in the original were retained or replaced by other Arabic ones, Persian words were translated by Arabic words and Arabic words were used independently. All this shows that there was an Arabizing tendency in the vocabulary of Sayf-i Sarāyī's *turkī*.

(d) There is a striking lexical difference between prose and verse. Persian elements mostly occur in the metrical passages of *Gulistān bi't-turkī*. In prose these Persian words are rendered by their Turkish or Arabic equivalents. Moreover, metrical texts contain a lot of archaisms. The language of poetry was based on tradition and Persian patterns whereas that of prose was more open to innovations.

(e) Several features of the vocabulary of *Gulistān bi't-turkī* show the author's standardizing efforts. In the analysis of Sayf-i Sarāyī's lexical treatment of the Persian original we have seen that one lexical element, Turkish, Persian or Arabic, stands for several equivalents in the original. Arabic broken plurals were either borrowed as lexical units or translated by the equivalent Arabic singular or Turkish plural. This standardization was to make the translation of *Gulistān* conform to the structure of the Turkish vocabulary conceived as a homogeneous and self-sufficient system.

§ 24. In the transcription of *Gulistān bi't-turkī* a normalized version of the text is presented. Vowel length is indicated in Persian and Arabic words only where the quantitative difference of vowels is required by Classical Persian norms. The spelling of Turkish vowels by vowel characters and/or by diacritics is not indicated in the transcription as this orthography does not regularly contrast cases where vowels are not indicated at all. A *ġain* in Turkish words is rendered by (γ), in Persian and Arab words by (ġ) both of which stand for one and the same phoneme. The reason for keeping the two signs apart was that a *ġain* in Turkish words often interchanges with a *qāf*, whereas in Arab and Persian words it does not undergo a similar change. A *kaf* ک is rendered by (g) or (k) in Persian words according to Classical Persian norms, and by (k) in Arab and Turkish words. *Kaf* is transcribed by (g) in Turkish words only on the analogy of -q > -γ- and similar consonant changes, supposing a shift of a voiceless plosive into a voiced one (-k > -g-) under similar conditions. Emphatic Arabic consonants alien to the Persian and Turkish sound systems are indicated (ṣ, ṣ, ẓ, ẓ, ẓ, ṭ) in all their occurrences, i.e., in Turkish and Persian words as well. The joining or separate spelling of word elements is not indicated in the transcription.

Pagination and line numbering are according to the MS. The same principle has been applied in the grammatical treatment and the glossary to Sayf-i Sarāyī's work.

§ 25. For research into the Turkish lexicon 14th century Turkish literary documents have a particular importance. They are the product of a period when the Turkish literary standard language was being established. The standardizing efforts, as is known, were effectively realized in the linguistic structure, prosodic norms, poetic and rhetorical usages as well as literary ideas. In contrast to this the lexicon of the standardized literary languages was always and everywhere open to the influence of local Turkish dialects, foreign (Arab and Persian) languages and Turkish literary traditions. As a consequence the vocabulary of these literary documents is extremely rich and variegated, offering an excellent opportunity for lexical analyses (cf. § 23).

(i) The Turkish stock of the vocabulary is comparatively great. Synonyms are frequently used. Even words of foreign origin have their Turkish equivalents within one and the same work. Owing to these qualities Middle Turkish literary remains attest rare words, indicating the survival of Old Turkish forms and/or the antecedent of words preserved in modern dialects. Cf., for instance, the word *sin* 'grave' (Old T. *sin* < Chinese *tsʿin*, Sino-Jap. *sin* in ATG 334a) in the Old Anatolian translation of ʿAṭṭār's *Tazkīratu'l-auliyā* (MS 33*r* 12) or *apar-* 'to take away' (= Aynallu *apār-* 'wegnehmen, rauben, pflücken' in Kow. 44*b*; Iṣf. An. *āpar-*, *apar-*, *apār-* in MS 195*r* 9, etc.) in the poem of Ḥasan Oγlī (*Gulistān bi't-turkī*, MS 184*r* 1). Synonyms frequently serve to explain one another, i.e., to make the sense clear to speakers of various dialects. Cf. the following examples from *Muʿīnu'l-murīd: qatïγlan tirilgil čïnuq rāst köni* 'struggle and live rightly' (MS 193*v* 3), where *čïnuq* (= KCom *čïnoq* 'truly, really, thus, already' in Bor. 360), *köni* (= Old T. *köni* 'wahr, richtig, korrekt' in ATG 315*b*) and Persian *rāst* occur in one and the same meaning, or *jümlädin pāk, münäzzäh, arïγ* 'he is exempt from everything', where the Persian *pāk*, Arabic *münäzzäh* and

Turkish *arïγ* 'clean' have the same sense. The copiousness of the Middle Turkish vocabulary can be put down partly to the Turkish authors translating Arabic and Persian religious terms into Turkish, cf. MM *yunuγ* 'ritual ablution' (181*r* 17, et passim) for Arabic *ṭahārat*, MM *öŋin* 'other' (MS 177*v* 3) for Arabic *sivâ*, etc. Later on these Turkish words were mostly replaced by foreign loans.

(ii) The vocabulary of the 14th century literary documents consists of several layers both in synchronic and diachronic dimensions. Archaic forms and neologisms coexist and serve as useful data for the history of Turkish. Words belonging to different local dialects, mostly Kipchak, Oghuz and Chagatay, often occur in one and the same literary work. These data are valuable for the research into Turkish dialectology. Separate layers are constituted by words belonging to the language of poetry, by special terms suggested by the subject-matter of a given literary work and by foreign elements of Persian, Arab and Mongolian origin.

(iii) Turkish literary works of the 14th century present a good area for the study of how Arabic and Persian elements penetrated into the Turkish lexicon during a very important stage of its development. Translations and substitutions of foreign elements, their parallel use with their Turkish equivalents and the exclusive use of Arabic and Persian loan words speak of the Turkish authors' different attitudes to these languages. The distribution of these elements gives an idea of how deeply they are rooted in the vocabulary of the literary language.

(iv) The lexical data of the 14th century Turkish literary works is easy to treat as far as semantics is concerned. Their style is simple and clear, since they are composed in the manner of expository narration. Difficult words or phrases, as illustrated above by examples from *Muʿīnu'l-murīd*, are explained by synonyms. These works are mostly translated from Persian, and since in the majority of cases one can confront them with the original, there may be no obscure parts in their lexical interpretation.

(v) One can compare the vocabulary of the Turkish literary standard language with lexicographical works of the same period, especially with those reflecting the word stock of the everyday language. The Turkish version of *Muqaddimatu'l-adab*, the Turkish words in *Codex Cumanicus*, and the works of Arab lexicographers in the Mameluke Kingdom may be useful for such a purpose. The comparison will throw light on the lexical correlation of the literary standard language with the vernacular of the various Turkish dialects.

§ 26. The importance of the vocabulary of the 14th century Turkish literary remains has not escaped Turcologists' attention. Significant lexicographical contributions bearing on the Turkish literary lexicon of this period have appeared. Such works, especially the pioneering ones, were closely connected with the description of a historical phase of the Turkish language, or, with the study of the linguistic features of literary documents. Such are, for instance, H. Vámbéry's *Altosmanische Sprachstudien* (Leiden, 1901), C. Brockelmann's *ʿAlī's Qiṣṣa-i Yūsuf* (ABAW, Berlin 1916) and his *Altosmanische Studien I.* (ZDMG 73, pp. 1—29), A. Zajączkowski's *Studia nad językiem staroosmanskim I* (Cracow, 1934) and II. (Cracow, 1937).

Later on critical editions of literary remains complete with glossaries appeared. Of this type Arat's *Atebetü'l-ḥaḳayıḳ* (Istanbul, 1951) may be mentioned first because of the innovations Arat introduced into the structure of word entries. Zajączkowski's Glossary to Quṭb's *χusrav u Šīrīn* (Warsaw, 1961), is very useful and it contains rich and well illustrated material. Of χwārazmī's *Maḥabbat-nāma* three critical editions exist, two of them with a glossary. Gandjei's Glossary (*Il lessico del Muḥabbat-nāma:* Annali del Istituto Universitario Orientale VIII, pp. 91—102) is well usable both for scientific and practical purposes. The vocabulary of *Nahǰu'l-farādis* has been discussed by Kivamettin in his paper *Nehcül-Feradis'ten derlenen türkçe sözlär* (Türkiyat Mecmuası IV, 169 sq.). The lexical material of Rabγuzī's *Qiṣaṣu'l-anbiyā* has been selectively presented by S. J. Malov in his *Pamjatniki drevnetjurkskoj pismennosti* (Moscow, 1951). Of Islām's *Muʿīnu'l-murīd* the present author has prepared a critical edition and a glossary.

§ 27. The vocabulary of Sayf-i Sarāyī's *Gulistān bi't-turkī* shares the main lexical features of the Turkish literary remains of the 14th century. The work itself is of a period (it was composed in 1393) during which the Turkish literary standard reached a comparatively advanced stage of development. Parallel with this development lexical norms had come to be established by the end of the 14th century. On the other hand *Gulistān bi't-turkī* shows the effect of Old Anatolian Turkish, especially in vocabulary. The work seems to be between the two main groups of 14th century Turkish literary documents, Khwarezmian, in the broadest sense of the word, and Old Anatolian. This adds to the interest of its lexicon. The predominance of Arabic loans (cf. § 23. c.) can be explained by the linguistic environment of the Turks in Egypt.

§ 28. Concerning the lexicon of Sayf-i Sarāyī's *Gulistān bi't-turkī* several publications have appeared.

(i) Battal-Taymas in his survey of Uzluk's facsimile edition of *Gulistān bi't-turkī* (TDAYB 1955, pp. 73—98) gives a short list of words used by Sayf-i Sarāyī. It contains about a hundred words and expressions with explanations in Turkish. Places of occurrence are given according to the pagination of Uzluk's edition. Battal-Taymas's entries do not entirely coincide with those included in my glossary. There are about a dozen words in his list which cannot be found among my entries, at least not in the same form and with the same interpretation. Some of them are ghost words, resulting from reading difficulties of the MS. Of this category is, for instance, the word *abaqï* 'hayalet, korkuluk' (p. 92), for which I suggest the reading *ayaqï* 'the cup of . . .', the distich in the corresponding place being: *sävünmäk yoq körüp düšmän ölüsin kälisär čün bizä ol dävr ayaqï* 'we must not rejoice on seeing [our] enemy's death, for the cup that [goes round in this] circle will come to us as well' (46*r* 6). The same use of the word can be found in another place of *Gulistān bi't-turkī: yürür ämri bilän bu dävr ayaqï* 'the cup goes round according to his order' (80*r* 2). — The word *ilin-* 'takılmak, ilgilenmek' (p. 93) is also absent from my glossary, for I read *elt-* 'take away, ravish' instead, the corresponding distich being: *bir qamär yüzli üni özdän ḫarīf nagmä qïlsa qïlmasa eltür köŋül* 'a moon-faced beloved with a beautiful

voice ravishes the heart, whether she sings or not' (61*v* 5). The expression *köŋül elt-* stands for *farīftan* in the Persian original. — The form *qaršïn* 'karşı olarak' (p. 94), evidently taken for an instrumental case on the pattern of *arqun*, owes its existence to the misreading of Saʿdī's *farš* 'carpet' in the sentence *hävā vä häväs färšin türüp* 'giving up lust and desire' (125*v* 1), the corresponding expression in the Persian original being *farš dar navardan*. — Another ghost word is *qïyïn* 'azap, iztirap' (p. 94) standing for *qïn* 'pain, torment' in the following two places: *baḫr ičindä ġarq bolup qïn bilän ölür* 'submerging into the sea he dies with pain' (28*r* 10) and *öltürür bolsa mäni bu qïnda ol yār-i ʿazīz* 'when that dear beloved kills me in torments' (56*v* 5°). — For the word *suru* 'kül renkli' (p. 95), spelt [swry] in the MS, I read *süri* and take it for the -i gerund of *sür-* 'drive' in *tögär süri čibinlär šāh fīlin* 'flies beat and drive away the royal elephant' (102*r* 3°). — Another group of words in Battal-Taymas's list shows an unusual interpretation of vowels in Arabic orthography. Instead of *ïlayï* 'önü' (p. 94) my glossary has *iläy* 'the front part of something' in view of Old Turkish *il* 'Osten, Vorderseite' (ATG 310*b*); for *igü* 'iyi' (p. 93) I read *äygü*, for *iyäbär-* 'göndermek' (p. 93), *ïya ber-* under the entry *ïy-* 'send'. To *iviš* 'yaş' (p. 93) I prefer *üviš* in view of MM *üvšät-* spelt ['wwš'tm'k] vt. 'to wet', to *taryï-* 'dağılmak' (p. 95), *tarya-* vi. 'to disperse, scatter' in view of CCum. *taryat-* 'zerstreuen' (Grönb. 236) and Quṭb *tarya-* (Zaj. 171). — A third group consists of words in Battal-Taymas's list which deviate from those in my glossary owing to different reading of certain places in the MS. Thus, instead of *üč* 'avuc' (p. 96) I give *avuč* spelt ['^{a}wwč] 'handful' (90*r* 11), to *sïndïr-* 'kirmak' (p. 95) I prefer *sïndur-*, etc.

(ii) E. N. Nadžip in his paper *Arhaizmy v leksike turkojazyčnogo pamjatnika XIV veka Gulistān Sayfa Sarāyī* (Kratkije soobščenija 83, pp. 80—95) presents a lexical survey of the vocabulary of *Gulistān bi't-turkī*. He lists more than fifty words as cases of archaisms in the document. His criteria are partly of a formal and partly of a semantic character. Each word is illustrated by one or more examples with ample comparative evidences from other sources, both old and new. In many instances he interrupts his list by etymological excursions.

Nadžip's list does not coincide at every point with the items in my glossary. Apart from his unusual practice of transcription, which I do not wish to discuss here, the main differences are as follows: The words *ulu* and *uluy* considered by Nadžip as dialectal variants with no semantic difference occur in my glossary with different meanings: *ulu* 1. 'great', 2. 'great man' standing for Saʿdī's *buzurg* and *uluy*, mostly in plural, 1. 'great man, leader', 2. 'nobles', rendering Saʿdī's *buzurgvārī* (35*v* 9), *buzurgān* (151*r* 6), *χāṣṣān* (130*r* 1), *aʿyān* (35*v* 12). — In contrast to Nadžip's statement (p. 81) *arï* 'pure' has no 'archaic' pair *arïq* in our document. Nor have I succeeded in finding the word *öy* ~ *üy* 'house' (p. 81) in Sayf's text. — The word *ayrï*, interpreted by Nadžip as 'name of coins in the form of plant leaves' (p. 84) entered our glossary as a unite of measure on the basis of Radloff's datum ('a golden piece of 96 miskals' in I, 175 s.v. *ayrï*). The phrase *bir ayrï altun* leaves no doubt about this interpretation. It stands for the Persian *ǰav-i zar* in Saʿdī's original. For the meaning of *ǰav* cf. Cl. Pers. 'barley, a grain of

barley; the alloy of four grains of silver to ninety-six of gold' (Steingass, 375*b*). — Instead of *ošna* 'in fact, really' (p. 86) I read *uša* 'behold' (42*r* 11). The word stands for Saʿdī's *īnak*. — Leaving aside *qayur-* 'to grieve, sorrow' Nadžip does not mention the more 'archaic' *qayγur-*, attested by the document with the same meaning (4*r* 7). The expression *qayurmas* in 91*v* 2 means 'it does not matter' and stands for Saʿdī's *ġam nīst*. — Another ghost word is *munmaq* 'to talk nonsense' (p. 94) instead of which I suggest *monu-* vi. 'to grow old' on the basis of Radloff's Chagatay example (iv, 2123). — *qara qulaq* is a word for word rendering of Saʿdī's *siyāh-gūš* 'lynx' and occurs in the same meaning. — The form *ičirki* (p. 88) is not justified either by spelling or by comparative evidences. I suggest *ičärgi* 'saddle cushion' with reference to Radloff's Chagatay example (I, 1516). — I treat Nadžip's *uzatqïčï* 'archer' (p. 85) as two separate words taking *uz* 'skilful' for an adverb in the phrase *oq uz atqïčï* (105*v* 2) which corresponds to Saʿdī's *ḥukm-andāz* 'a skilful archer'. — The word *märŋizlik* does not occur in Sayf-i Sarāyī's *Gulistān*. Nadžip's datum rests on the misreading of *mäskīnlik et-* 'to humble oneself' in 101*v* 11 standing for the Persian *bīčāragī namūdan*, the correct quotation being *nečä kim mäskīnlik etip su tiladi bermädilär* 'however much he humbled himself and asked for water they did not give him any.' — Instead of Nadžip's *arqun arqun oqï-* the MS and my glossary has *arqun oqu-* 'to read slowly' (111*r* 12). — A group of words in Nadžip's analysis shows semantic differences from the corresponding entries in my glossary. Such is above all *tutsaq* interpreted as an adjective in the sense of 'attached, captivated, deposited' (p. 90), which occurs in *Gulistān bi't-turkī* as a noun only in the sense of 'pledge' (23*r* 1) for Saʿdī's *girau*. The same usage is attested in CCum. Nadžip renders *saqïšla-* by 'to calculate, reckon' (p. 91). In my glossary this word is translated as 'to think over, reflect' (169*v* 7) with reference to the same meaning in CCum. (Grönb. 212). Sayf-i Sarāyī uses the word *erdäm* in the sense of 1. 'skill, art'; 2. 'craft' to translate Persian *hunar*. Nadžip gives the word a much broader sense 'knowledge, art, education, breeding' (p. 83). Nadžip's historical excursions attached to some of the words he discusses are very instructive. Some of his etymologies, however, seem strange. Such are, for instance, the derivation of the Turkish *yibär-* 'send' from *iyä* 'possessor' and *ber-* 'give' (p. 87), the identification of *taš* 'exterior' with *tas* 'forlorn' (p. 89), the explanation of *χōǰadaš* 'fellow-servant' by the Locative case form *χōǰada* and the noun *äš* 'fellow' (p. 91), etc.

(iii) A contribution to the lexicography of *Gulistān bi't-turkī* has been made in my articles *Glosses on Sayf-i Sarāyī's Gulistān bi't-turkī* (Acta Orient. Hung. xiv, pp. 207—218) and *A Turkish Folk Song from the Golden Horde* (Acta Orient. Hung. xv, pp. 23—30), where about forty words are explained and compared with data from the different lexicographical sources available. Of this list I can now cancel the word *firäng* of the folk song (p. 27), a reading which, as I mentioned there, was never quite convincing. I read now *qaraŋ* 'sorrowful' instead, and this is the form I have included in this glossary. As to the glosses further corrections seem possible after an examination of the MS in the original, since the reading of microfilms leaves some doubtful places.

(iv) The vocabulary of the *Gulistān bi't-turkī* has been included in Fazylov's work, the first volume of which has recently appeared (*Starouzbekskij jazyk, Horezmijskije pamjatniki xiv veka*, tom I, Tashkent, 1966). The Uzbek scholar adopts the method of A. Zajączkowski, as far as entry structure is concerned. As to the content of word entries he has introduced further innovations. After the standardized transcription of the entry word he gives the original orthography in Arabic characters together with diacritics as found in the MS. Illustrations are given in transcription with translations into Russian. Occurrences are referred to the MS itself. Words of Turkish origin are treated against ample comparative material. The indication of morphological occurrences was not aimed at in Fazylov's work.

§ 29. Representative literary remains of a given phase of the history of a language require a special attention being paid to their linguistic elaboration. This principle, as far as Turkish lexicography is concerned, needed new aspects to be introduced into the lexical analysis of Turkish literary documents. It is above all the distribution of lexical elements, both from the morphological and semantic points of view, that should stand in the center of interest. This approach to the vocabulary sometimes leads to remarkable results. E.g., as far as our document is concerned, the form *Ḥaqq* 'God' contrasts *ḥaq* 'truth', the words *äräṅ* 'soldier, hero' and *yārāṅ* 'friend' occur only in the plural form *(äräṅlär* and *yārāṅlar)*, etc. Closely connected with the principle of distribution is the interrelation of lexical elements within the structure of the vocabulary. A study concentrated on this lexical aspect will show how far single words become components of phrases and set expressions and how far such combinations are accidental or permanent. At the same time it results in a critical arrangement of synonyms. Applying this method we may state, for example, that the verb *čïqïš-* 'to get the upper hand' occurs in *Gulistān bi't-turkī* only in a gerund form in *-a* together with the negative form of the verb *bil-* 'to know'. All occurrences (three in number) show the same collocation. A third aspect in lexical analysis is a careful semantical treatment of lexical elements. The glossary should represent lexical units only in the sense in which they occur in the given document. In other words, meaning must be stated from the context itself with no regard to other lexical sources. The latter may serve only as comparative material in cases where further lexical evidences are needed. Definitions must be clear and concise without piling up synonyms in the explanatory language.

§ 30. There are several reasons for regarding Sayf-i Sarāyī's *Gulistān bi't-turkī* as a representative document of 14th century Turkish literature (cf. § 1.). Accordingly in the elaboration of the glossary I tried to meet the requirements set out in the preceding paragraph. It was above all a rational completeness of representation I aimed at both in the choice of word entries and in the indication of relevant occurrences and morphological forms. I call relevant all occurrences of words that contribute to some of the lexicological aspects of linguistic research, including to a certain extent even statistical considerations. Beyond this I strove to give a complete representation of the lexical structure both from a formal and a semantic point of view. Finally, I tried to afford a deep insight into the semantics of the words, phrases and set expressions included in the glossary.

§ 31. It was these efforts that determined the structure of my glossary, the main features of which can be summarized as follows:

(i) *Choice of word entries.* I have included all lexical elements in the glossary without regard to their origin. Formerly, lexicographers were content to make a selection of originally Turkish words and of foreign elements as far as the latter occurred as a basis for Turkish derivations. The importance of the study of Persian and Arab elements in the Turkish literary standard language has gained recognition during the last two decades. In the field of lexicography it has resulted in the inclusion of Arabic and Persian elements in glossaries to some of the Turkish literary documents. Nadžip's Glossary to χwārazmī's *Maḥabbatnāma* and A. K. Borovkov's Lexicon to the Karshi Commentary of the Koran have been made in accordance with this principle. The present glossary goes further in the representation of Arabic and Persian loans. Its structure affords a many-sided view of loanwords as constituent parts of the vocabulary. Complete semantic definitions are given to Arabic and Persian elements, and are illustrated with ample quotations. Certain loan words show a peculiar development within the Turkish vocabulary. By way of example the following Arab verbal nouns may be mentioned: *färāġat* 'quiet', *ḥaqīqat* 'truth', *häzīmät* 'perish', *kifāyät* 'sufficiency', *qanāʿat* 'contentment', *sälāmät* 'health', *tämāmät* 'completeness', *χalvät* 'loneliness', which also appear as adjectives or adverbs in our document, cf. *oturγul dūstlar birlän färāġat* 'sit quietly together with [your] friends' (165*r* 6); *ḥaqīqat dūstuŋ* 'your true friend' (29*r* 2); *boldï körüp häzīmät anï Šām läškäri* 'on seeing him the Syrian army was defeated' (181*v* 7); *yüz dirhäm väzni kifāyät durur* 'the weight of a hundred dirhams is enough' (83*v* 8); *qurï etmäk ašap χirqa käyärgä čūn qanāʿat män* 'since I am contented with eating dry bread and bearing patchy rags' (82*v* 3); *atasï oγlïn sälāmät körüp sävinüp* 'his father rejoiced on seeing his son healthy' (104*r* 3); *tämāmät yer yüzin tutmïš aqar su* 'the surface of the earth was completely covered with flowing water' (153*r* 12); *χalvät oturup dayï ešik yapmas sän* 'you sit alone and do not close your door' (72*v* 12). The glossary gives a picture of the participation of Arabic and Persian elements in the structure of the vocabulary as a whole. At the same time it confronts these foreign elements with their equivalents in Saʿdī's original. The results of this comparison have been discussed above (cf. §§ 13 and 23). Furthermore, the glossary shows how foreign elements participate in word formation. Besides giving words derived from Persian and Arabic bases the glossary indicates verbal phrases and permanent word combinations in which foreign elements participate. The use of Iẓafet *-i* which in our document can be added to Persian and Arab roots only, but never to Turkish ones (cf. § 21) is noteworthy. On the other hand the conjunction *u* and *vä* used in structures of coordination can join all sorts of words, irrespective of their origin. In this connection one may refer to the practice in *Muʿīnuʾl-murīd*, where *vä* never connects Turkish words. In such positions the word *taqï* is used, cf. *yüz taqï qïrq beš* '145' (189*r* 13) but *šähd-u šäkär bergüči* 'the giver of honey and sugar' (200*r* 10). The glossary indicates all Turkish equivalents of Arab and Persian loans as far as they occur in our document. This has been facilitated by cross-references at the end of word entries. The extant cases

are very instructive. Sometimes we find groups of three or even four synonyms, as with *dūst* 'friend' ~ *yār* ~ *yārān* ~ *yoldaš*. The glossary shows the participation of foreign elements in the paradigmatic system of Turkish morphology, i.e., they are treated, in all respects, as the original Turkish elements of the vocabulary.

Entry words are shown in the root form (simple or derivative) if they are verbs and in the absolute case forms, if nouns. Exceptions to this rule are fossilized case forms, such as the old Instrumental case in *-ïn/-in*, e.g. *arqun, bigin*, the derivates formed by *-raq/-räk* and *-sïz/-siz* which are treated as separate entries. Phrases and set expressions do not occur as entries, but are included under their individual components.

(ii) *Representation of occurrences.* The glossary contains all relevant occurrences of lexical elements. All occurrences are referred to their places in the MS with or without illustration from the text. In the case of very common words, e.g. *vä* 'and', *sulṭān* 'king', *Allāh* 'God' etc., only a selection of occurrences is given. The decisive point in the selection was how far the place referred to contributes to the better understanding of some aspects of the word in question.

(iii) *Indication of grammatical forms.* The glossary gives all morphological occurrences of nouns and verbs. In the case of nouns as entry words case forms and possessive forms are indicated both in the plural and singular. In the case of verbs the occurring finite and non-finite forms are given in grammatical order. Illustrative examples are attached to all grammatical forms.

(iv) *Semantical representation.* The definition of words or expressions is ensured by properly selected illustrations from the text. Only entry words are translated into English and only set phrases and uncommon usages have English explanations, the principle being that context defines much better than translation into an explanatory language.

(v) *References to Saʿdī's Gulistān.* In all occurrences of lexical elements the corresponding word or phrase in Saʿdī's work is indicated in the grammatical form as found in the original. This affords a quick comparison with the Classical Persian usage which may be instructive both from a linguistic and a literary point of view. To make a proper judgement of the relationship of the two texts it is of importance to state whether the word in the given form is taken from prose or from poetry. A small circle above the page number shows that the word occurs in poetry.

(vi) *Comparative material.* At the end of Turkish entries comparative evidences are provided from various sources. The aim of comparison is to attest formal and semantic features beyond those of our document. These data are taken from the Old Turkish and Kāšγarī's Dictionary, and from contemporary sources such as χwārazmī's *Maḥabbat-nāma*, Quṭb's *χusrav-u Šīrīn*, and from the works of Arab lexicographers. Very important comparative evidence is provided by the Codex Cumanicus and the Iṣfahan Anonymous. This section of the glossary contains all the elements that occur in the MS of *Muʿīnu'l-murīd*. Words of Persian and Arab origin have no comparative evidences in the glossary. This is not because I do not consider them necessary, but because of the lack of lexicographical works containing Arabic and Persian data of other Turkish literary documents of the period concerned.

§ 32. Entries are built up as follows. They begin with the entry word in normalized transcription. Unusual Arab orthography in the MS is added in brackets with a Latin transliteration. This is followed by the meanings of the entry word in English. Meanings, if they are more than one, are numbered in the order of their frequency of occurrence. In the second section of the entry occurrences are given in morphologic order, from simple forms to more complex ones, from personal forms of verbs to verbal nouns. Morphological occurrences are illustrated with texts in normalized transcription which is followed by the English translation only in the case of uncommon usages or strange idioms. Illustrations are in brackets and are followed by the page and line number of the MS. The small circle above the page number indicates that the example is taken from a prosodic section of the MS. After the page number the equivalents in Sa'dī's Gulistān are given, according to Aliev's critical edition. The third section contains the data from comparative sources. There I give the name of the source, the Turkish form in transcription, the meaning of the word as we find it in the source quoted (Polish and Russian interpretations are translated into English) if it has been published, or in English, if I take it from MSS. Then, in brackets, I indicate the author of the lexicographical work referred to with the page number, or, in the case of MSS, the number of the page and the line where the data are taken from. The entry is closed with references to synonyms.

§ 33. In the following I give a selected bibliography of works consulted during the preparation of the glossary:

R. M. Aliev, *Sa'dī Gulistān*. Kritičeskij tekst, perevod, predislovije i primečanija. Moscow 1959.

Angelus à S. Josepho, *Gazophylacium linguae Persarum, triplici linguarum clavi Italicae, Latinae, Gallicae*. Amstelodami, 1684.

AH — R. R. Arat, *Atebetü'l-ḥaḳayıḳ*, Istanbul, 1951.

Kāšγ. — Atalay, Besim, *Divānü Lûgat-it-Türk Dizini* Ankara 1943.

EZ — Atalay, Besim, *Ettuhfet-üz-zekiyye fil-lûgat-it-türkiyye*, Istanbul,1945.

Ateş, Ahmed, *Şark türkçesi ile eski bir şiir ve bir risale:* Jean Deny Armağanı, pp. 25—30, Ankara 1958.

Kazan Tatar — G. Bálint, *Kazáni-Tatár nyelvtanulmányok* I—III, Budapest, 1875—77.

W. Bang and G. R. Rachmati, *Die Legende von Oghuz Qaghan*, Berlin 1932.

Battal, Aptullah, *Ibnü-Mühennâ Lûgatı*, Istanbul, 1934.

Battal-Taymas, *Seyf Sarayî-nin Gulistan tercümesini gözden geçiriş:* TDAYB 1955, pp. 73—98.

MM — A. Bodrogligeti, *Islām's Mu'īnu'l-murīd* (in print).

KCom. — A. K. Borovkov, *Leksika sredneaziatskogo tefsira xii—xiii vekov*, Moscow, 1963.

QY — C. Brockelmann, *'Alī's Qiṣṣa-i Jūsuf, der älteste Vorläufer der Osmanischen Literatur:* ABAW, Berlin, 1916.

C. Brockelmann, *Altosmanische Studien I, Die Sprache 'Ašyqpāšās und Aḥmedīs:* ZDMG 73 (1919), pp. 1—29.

Kāšγ. — C. Brockelmann, *Mitteltürkischer Wortschatz nach Maḥmūd al-Kāšγarīs Dīvān Luγat at-Turk*, Leipzig, 1928.

S. Buluč, *Eski bir türk dili yâdigârı:* Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyat Dergisi vi, Istanbul, 1955.
Abū Ḥ. — A. Caferoğlu, *Abu-Hayyân, Kitâb al-Idrâk li-lisân al-Atrâk*, Istanbul, 1931.
MN — G. Clauson, *The Muḥabbat-nāma of χwārazmī:* CAJ vii (1962), pp. 241—255.
A. Le Coq, *Türkische Manichaica aus Chotscho I*, APAW, Berlin, 1912.
A. Le Coq, *Türkische Manichaica aus Chotscho II*, APAW, Berlin, 1919.
A. Le Coq, *Türkische Manichaica aus Chotscho III*, APAW, Berlin, 1922.
Chag. — P. de Courteille, *Dictionnaire Turc-Oriental*, Paris, 1870.
Kāšγ. — D. Dilçin, *Arap alfabesine göre Divanü Lugat-it-Türk Dizini*, Ankara, 1957.
NF — J. Eckmann, *Nehcü'l-feradis* I. Tıpkıbasım, Ankara, 1956.
DK — M. Ergin, *Dede Korkut Kitabı II*, Ankara, 1963.
ATG — A. v. Gabain, *Alttürkische Grammatik*, Leipzig, 1950.
MN — T. Gandjei, *Il lessico di Muḥabbat-nāma:* Annali del Istituto Universitario Orientale viii (1959), pp. 91—102.
CCum. — K. Grönbech, *Komanisches Wörterbuch. Türkisches Wortindex zu Codex Cumanicus*, Kopenhagen, 1942.
Rabγ. — K. Grönbech, *Rabghuzi Narrationes de prophetis* Cod. Mus. Brit. 7851, reproduced in facsimile with an introduction by —, Copenhagen, 1948.
LA — M. Th. Houtsma, *Ein türkisch-arabischer Glossar*, Leiden, 1894.
IA — Iṣfāhān Anonymous, *Italian-Persian-Turkish Lexicon*, composed by the end of the 17th century, cf. E. Rossi, *Elenco dei manoscritti persiani della biblioteca vaticana:* Studi e testi 136, Città del Vaticano 1948. Borg. Pers. No 14, p. 169, and Acta Orient. Hung. XXI (1968), pp. 15—43.
V. Izbudak, *El-Idrâk Haşiyesi*, Istanbul, 1936.
NF — Kivamettin, *Nehc-ül-Ferâdis'ten derlenen türkçe sözler:* Türkiyat Mecmuası iv, pp. 169 sq. Istanbul, 1934.
Ayn. — T. Kowalski, *Sir Aurel Stein's Sprachaufzeichnungen im Äẓnallu-dialekt aus Südpersien*, Cracow, 1937.
S. Malov, *Ibn Muhanna o tureckom jazyke:* ZKW iii (1928), pp. 221 sq.
S. Je. Malov, *Pamjatniki drevnetjurkskoj pisjmennosti Mongolii i Kirgizii*, Moscow—Leningrad, 1959.
S. Je. Malov, *Jenisejskaja pisjmennostj tjurkov*, Moscow—Leningrad, 1952.
S. Je. Malov, *Pamjatniki drevnetjurkskoj pisjmennosti*, Moscow, 1951.
M. Mansuroğlu, *Ahmed Fakih, Çarhname*, Istanbul, 1956.
P. Melioranskij, *Arab filolog o tureckom jazyke*, Petersbourg, 1900.
Kāšγ. — S. M. Mutallibov, *Mahmud Qošγarij, Devonu luγot-it-türk*, Tashkent i: 1960, ii: 1961, iii: 1963.
E. N. Nadžip, *Arhaizmy v leksike tjurkojazyčnogo pamjatnika xiv veka 'Gulistan' Seyfa Sarayi:* Kratkije soobščenija 83, pp. 80—95.
MN — E. N. Nadžip, *Horezmi, Muhabbat-nama*, Izdanije teksta, transkripcija, perevod i issledovanije. Moscow, 1961.
CCum. — W. W. Radloff, *Das türkische Sprachmaterial des Codex Cumanicus:* Mémoires de l'Académie des Sciences de St.-Pétersbourg, vii, série, t. xxxv. SPb. 1887.

A. N. Samojlovič, *K istorii literaturnogo sredneaziatsko-tureckogo jazyka:* Sbornik Mir-Ali-Šir, pp. 19—23, Leningrad, 1928.
MN — A. M. Ščerbak, *Oguz-nāme, Muhabbat-nāme,* Moscow, 1959.
Qav. — S. Telegdi, *Eine türkische Grammatik in arabischer Sprache aus dem xv. Jhdt.* KCsA, I, Ergänzungsband, Budapest 1937, pp. 282—326.
H. Vámbéry, *Altosmanische Sprachstudien,* Leiden, 1901.
H. Vámbéry, *Ćagataische Sprachstudien,* Leipzig, 1867.
BM — A. Zajączkowski, *Vocabulaire Arabe-Kiptchak de l'époque de l'État Mamelouk. Bulġat al-muštāq fī Luġat at-turk wa-l-qifžāq.* Ist part, Nouns. Warszawa, 1958.
BM — A. Zajączkowski, *Manuel arab de la langue des Turc et des Kiptchaks,* 2nd part, Verbs. Warszawa, 1938.
CD — A. Zajączkowski, *Studia nad językiem staro-osmanskim I.* Morceaux choisis de la traduction turque-anatolienne de Calila et Dimna, Cracow, 1934.
J̌. Aṣd. — A. Zajączkowski, *Studia nad językiem staroosmanskim II,* Wybrane rozdziały z anatolijsko-tureckiego przekładu koranu. Cracow, 1937.
A. Zajączkowski, *Le traitè arabe Muḳaddima d'Abou-l-laiṯ as-Samarkandī en version mamelouk-kiptchak,* Warszawa, 1962, pp. 9—11.
A. Zajączkowski, *Sur quelques termes cosmographiques et éthniques dans le monument littéraire de horde d'or:* Acta Orient. Hung. xv (1962), pp. 361—368.
Quṭb — A. Zajączkowski, *Najstarsza wersja turecka Ḫusräv-u Šīrīn Quṭba* ıst part, Text. Warszawa, 1958.
Quṭb — A. Zajączkowski, *Najstarsza wersja turecka Ḫusräv-u Šīrīn Quṭba* 2nd part, Facsimile, Warszawa, 1958.
Quṭb — A. Zajączkowski, *Najstarsza wersja turecka Ḫusräv-u Šīrīn Quṭba* 3rd part, Glossary, Warszawa, 1961.
Zenker, *Dictionnaire Turc-Arab-Persan,* Leipzig, 1876.

TRANSCRIPTION

(1) bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm [1*v*]

(1) kitābu gulistān bi't-turkī (2) tarǰamatu'l-ʿabdi'l-faqīri'l-ḥaqīr (3) Saifi's-Sarāyī ʿafā allāhu ʿanhū (4) bismi'l-maqarri'l-ʿālī'l-maulavī'l--kabīri'l-malikī (5) 'l-maχdūmī's-Saifī Amīr Batχāṣ ḫāǰibu'l-ḥuǰǰāb (6) bi'd-diyāri'l-miṣrīyati aʿlāhu'llāhu taʿālâ [2*r*]

(1) bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm [2*v*]

(2) minnät ol bir vä bar täŋrigä[1] ǰalla ǰalāluhu, kim (3) aŋa ṭāʿat qïlmaq säbäb-ī qurbät turur, daγï (4) anïŋ šükriniŋ zikriniŋ fikri niʿmät (5) arturur. tegmä bir näfäs kim inär ḥayātqa mädäd (6) berür. yana ol näfäsniŋ čïqmaγï tängä färaḥ (7) daγï rūḥgä[2] rāḥat ketürür. čün här bir (8) näfäsdä iki niʿmät ḥāṣil boldï, daγï tegmä bir (9) niʿmätkä bir šükr vāǰib qïldï. bu qaysï qul- (10) nïŋ elindän vä tilindän kelgäy, kim anïŋ (11) šükri ʿuhdäsindän čïqa bilgäy. qāla (12) 'llāhu taʿālâ iʿmalū āla Dā-'ūda šukran va qalīlun min ʿibādiya (13) 'š-šakūr yaʿnī äy Dā'udnïŋ ähli qïlïŋïz šükrni (1) daγï az dur mänim qullarïmdan köp šükr qïlγïčï [3*r*]

šiʿr

(2) keräk qul dā'imā taqṣīri ʿuẕrïn
kätürgäy χwāǰäsiniŋ ḥaẕrätinä.
(3) ǰihānda kim dur ol šarṭïnča Ḥaqqnïŋ
šükür qïlγan bu sansïz niʿmätinä?

(4) yana anïŋ sansïz saγïššïz raḥmätiniŋ yaγmurï barčaγa (5) yätip, daγï tükänmäs niʿmätiniŋ χwānï barča yergä (6) yätišip durur. qullarïnïŋ köp türlü χaṭāsïn (7) körüp kündäki vaẕïfä ʿaṭāsïn käsmäyin berä turur

šiʿr

(8) äy χāliq-i ǰūd, baχšišiŋ bābïndan
tärsägä[3] vaẕïfä käfirä rizq tegär.
(9) qanda bolusar dūst kärämdän maḥrūm,
kim düšmän üzä qïlur sän uš böylä naẕar?

[1] Cf. taŋrïγa in 6*r* 5
[2] MS rwḫ-k'
[3] MS trs'k'

(10) yana ṣabā yelinıŋ färrāšïna buyurdï kim yer yüzinä (11) yäšil aṭlas bisāṭ töšägäy, dayï ilk yaz bulutï- (12) nïŋ dāyäsinä färmān qïldï
[3v] čičäk qïzlarïnï (13) yer bešigindä bäslägäy, dayï ayačlarya räbiʿ (1) χilʿatïn käydürüp ellärinä qïzïl, aq, sarï (2) čičäklär bergäy.

šiʿr

(3) yana käydi yäŋi äšǰär χilʿat,
bezänip bāġ-u büstān tuttï zïnät.
(4) butaqlar aldï büstāndan yana bāǰ,
čičäklärdän urunup här biri tāǰ.
(5) bänäfšä boynïn egdi gülgä qaršï,
ačïp ʿabhär közin sünbülgä qaršï.
(6) bolup muṭrib gülistānlarda bülbül,
qïlur miŋ türlü naġmä birlä ġulġul.
(7) yana firdavs-i aʿlā teg bolup bāġ,
zümürräd rängin aldï tegmä bir nāġ.

(8) ämmā bilmäk käräk sän kim taŋrï täbārük vä taʿālâ (9) saŋa munča türlü niʿmät vä zïnät anïŋ üčün (10) berdi kim rizqni ġaflät bilän yemägäy sän.

šiʿr

(11) dāʾim ištä fäläk vä ay vä künäš yel vä bulut
(12) tā ki ġaflät bilä niʿmät yemägäy sän, äy ǰān!
(13) yügürür ǰümlä säniŋ näfʿiŋ üčün ämr tutup,
[4r] (1) šarṭ-i inṣāf dägül tutmasaŋ āχir färmān.

(2) ol särvär-i kāʾināt vä mäfχar-i mävǰūdāt, dürr-i baḥr-i (3) ṣafā, värd-i büstān-i väfā, ṣāḥibuʾl-miʿrāǰ vaʾs-saχā (4) Muḥammadu ʾl-Muṣṭafâ.

šiʿr

(5) šafīʿun muṭīʿun nabīyyun karīmun
qasīmun[4] ḥasīmun[5] nasīmun[6] vasīmun[7].

(6) šiʿr

(7) ne qayγursun bu ümmät āχirätdä
šäfīʿī čūn säniŋ teg rūḥ bolγay;
(8) täŋiz mävǰiniŋ ävǰindän ne ġuṣṣa
alarγa kim kemäči Nūḥ bolγay.

(9) balaġa ʾl-ʿulâ bi-kamālihi
kašafa ʾd-duǰâ bi-ǰamālihi.
(10) ḥasunat ǰamīʿu χiṣālihi
ṣallā ʿalaihi va ālihi.

[4] Glossed *qismät qïlγučï*
[5] Glossed *ʿazïm*
[6] Glossed *χwaš iyli*
[7] Glossed *körklü*

(11) ḥadīṣindä kelip turur kim bir köp yazuqlï (12) qul Ḥaqq taʿālâ ḥaẓrätinä kelip inäbät elin (13) iǰäbät ümïdi üčün kötürsä taŋrï (1) ta- [4v]
bāruk va taʿālâ ol qulγa naẓar qïlγay daχï (2) sürgäy, yana ündägäy, yana qaytarγay, (3) ol qul köp taẓarruʿ vä zārïlïq qïlγay. (4) ol qulnï taẓarruʿï vä zārïlïqï bilän indäp (5) kätürgäy. Ḥaqq subḥānahu va taʿālâ degäy (6) yā malāʾikatï qad istaḥyaitu min ʿabdï va laisa lahu (7) ġairï ol qulnïŋ duʿāsïn qabūl daγï ḥāǰätin (8) rävā qïldïm anïŋ üčün kim köp duʿā vä zārï- (9) lïq qïldï utandïm anï ʿuqūbät qïlmaγa.

šiʿr

(10) χwāǰäniŋ luṭfïn körüŋ kim ne qïlur:
(11) qul yazïp yazuq qïlïp ol uftanur.
(12) sän daγï yazuq kitābïn yazmaγïl,
ol kärämgä ġarrä bolup azmaγïl!
(13) qahrï otïndan özüŋni tut yïraq,
(1) bolmaq istäsäŋ qatïnda yüzi aq. [5r]
(2) eksäŋän χayr urluqïnï bičkä sän,
(3) kūzägä ne qoysaŋ anï ičkä sän.
(4) munda özüŋ ẕävq etärgä tiš bilär,
(5) anda häm ǰännät tämāšāsïn tilär.
(6) bu ǰihānnïŋ rāḥatïn tärk etkän är
(7) ol durur ḥaẓrätkä toγrï kitkän är.

(8) anïŋ ʿizzäti kaʿbäsiniŋ ʿākif ʿābidläri (9) ʿibādät taqṣīrinä muʿtärif bolup ayturlar (10) subḥānaka mā ʿabadnāka ḥaqqa ʿibādatika daγï ǰämālï- (11) nïŋ vāṣifläri taḥayyür üzä mänsūb bolup ayturlar (12) subḥānaka mā ʿarafnāka ḥaqqa maʿrifatika.

šiʿr

(13) anïŋ vaṣfïn sorarlar bolsa mändän
(1) nišānsïzdan χabärsiz ne degäy rāz. [5v]
(2) bu ʿāsiqlärni maʿšūq öltürüp tur,
(3) ölülärdän kelür mi härgiz āvāz?

(4) ilk yaz künlärindä bir kün büstän ičindä (5) güllär arasïnda bir nečä ẕarïf ʿālimlär (6) bilän oturup inšā ʿilmindän baḥṣ qïlïp (7) äbyāt-i ġarïb vä äšʿār-i ʿaǰïb oqudum isä ol (8) ʿālimlärniŋ ulusï ʿarūẓ ʿilmindän bir müškil (9) bäytniŋ taqaṭṭuʿïn suʾāl etti. fïʾl-ḥāl ǰävābïn (10) išitip ayttï: "äy ädïb-i ġarïb saŋa bir müvāfiq naṣïḥatïm (11) bar qabūl qïlsaŋ χayr bolγay." ayttïm: "buyuruŋ." (12) ayttï: "Šäyχ Saʿdï Gülistänïn türkï tärǰümä qïlsaŋ (13) bir ṣāḥib-dävlät er atïna

miṣrāʿ

(1) yādgārïŋ ǰihända qalsun" [6r]

dep. ol ʿazīznıŋ (2) mübārāk näfäsin qabūl etip ayttïm: "in šāʾaʾllāhu (3) taʿālâ, ämmā quvvätim ẓaʿïf turur anïŋ qavï (4) maʿnïlärinä." ayttï: "iʿānakaʾllāhu, äy ädīb-i ġarīb!" (5) män daγï taŋrïγa[8] täväkkül qïlïp himmät belin (6) raġbät eli bilän baγlap bašladïm tämām bolγay, (7) dep, in šāʾaʾllāhu taʿālâ. ammā bu kitāb atï (8) ol säbäbdän gülistän boldï kim (9) ʿaǰāʾib ḥikāyāt vä ġarāʾib naṣāʾiḥ vä änvāʿ-i laṭāʾif (10) bilän mürättäb vä müzäyyän bolup turur.

šiʿr

(11) äy ǰihān-i ʿilm-u üstād-i hünär,
maʿrifätniŋ mänbaʿï ṣāḥib-naẓar!
(12) gül tiläsä χāṭiriŋ tolï ṭabaq,
bu gülistānïmdan oqï bir varaq!

[6v] (1) gül ǰämālï bir nečä kündä kečär,
bu gülistän dāʾimā köŋül ačar.
(2) ol ʿaǰāʾib kim ġarāʾib munda bar,
χusräv-u Šïrïn ičindä qanda bar?
(3) bu laṭāʾif bāġï büstānï durur,
bülbül-i maʿnï gülistānï durur.
(4) bu ṣifätlär birlä közlärgä tolup
ne ʿaǰäb bolsa maṣābīḥuʾl-qulūb.
(5) türkïgä qaytïp ʿaǰämdän bu kitāb,
maʿrifätkä ačtï säkkiz türlü bāb.
(6) tegmä bir ǰānγa müfärriḥ bolmaγa!
tegmä χāṭirni müšärräf qïlmaγa!
(7) bu gülistānγa tämāšā qïlγan er,
däm bä-däm maʿnï yemišin tāzä yer.
(8) ǰān qačan bolγay güliständan mälūl,
čūn körüčäk šādmān bolur köŋül?
(9) χayr etip bolγan mäliklär nämdär
kitti qoyup här biri bir yādgār.
(10) äygü atï qalsa erniŋ yaχšïraq
soŋra qalγïnča tolï altun rivāq.
(11) yādgārï qalsa kimniŋ äygü at
ölmäs ol er kimdä bolsa bu ṣifāt.
(12) bu ṣifätli er bu kün χayrï käṣïr
Miṣr ičindä bar bir ʿārif ämïr.
(13) äygülük tur däm bä-däm elgä iši,
ǰāh-u dävlät fāṯḥ-u nuṣrät tur eši.

[7r] (1) luṭf-u aχlāq käräm-kānï durur,
äygü atï dāʾimā tildä yürür.
(2) dïn-u dünyā dävläti ẓātï šärïf,
maʿrifätniŋ maʿdäni özi ẓarïf.
(3) bu gülistän zïnäti Batχāṣ beg,
ḥāǰibuʾl-ḥuǰǰāb-i sulṭān, χāṣṣ beg.

[8] Cf. *täŋrigä* in 2*v* 2

(4) här birigä ǰān bigin elgä yarar,
olturup yarγu yararda qïl yarar.
(5) Ḥaqq taʿālâ dävlätin qïlsun ziyād!
dīnidin alsun tänaʿʿum birlä dād!
(6) äy mäläk-ṣūrät mälik, nuṣrät-ʿinān,
ǰūd ičindä Ḥātim-i Ṭāy-i zämān!
(7) bädr-i dävlät ʿälämä qutlu yüzüη,
kim bilig baḫrī özüη ǰävhär sözüη.
(8) belgili fāris sän ol arslan-yüräk,
kim bu kün ʿanbär saγa mihtär käräk.
(9) sän sän ol läškärdä ṣafflar üzgän er,
er dämindä erdämin körgüzgän er.
(10) körmädim ʿārif naẓarïη ǰävhäri,
dürr-i maʿnīgä mübaṣṣar müštärī.
(11) naẓm etip körkli duʿālar ẓātïγa,
taη hädiyyä kältürüp män atïγa.
(12) ol hädiyyä bu kitāb erür müfīd
ǰümlä älfāẓï tolu maʿnī ǰädīd.
(13) özinä bolup mübäräk bu kitāb,
dāʾim alsun näfʿ mundan šäyχ šābb!
(1) äygü atï bādï birlä köp zämān [7v]
tāzä bolsun bu gülistān-i ǰïnān!
(2) bu gülistān bāġbānï ol ädīb
kim Sarāyï Sayf erür naẓmï ġarīb.

(3) *ḥikāyät*

köηül iyälärindän bir (4) ṣāliḥ er bašïn mürāqabät yaqasïna čäkip mükāšäfät (5) baḫrïna müstaġraq bolup turur idi. bir zämāndan (6) soγra ol ṣāḥib-vaqt bašïn χirqasïndan (7) čïqardï. yārānlarïndan biri aγa ayttï: "ol (8) büstānγa kim barïp turur idin[9] andan bizgä (9) ne tuḥfä-i kärāmät kätürdüη." ol er ayttï: (10) "χāṭirimdä bar idi kim qačan gül aγačlarïna (11) yätsäm bir ätäk gül yārānlarγa hädiyyä (12) kätürgäy män. gül aγačlarïna (13) yättim isä gülistān iyisi mäni anïη kibi äsrütti (1) kim ätägim elim[in]dän[10] tüšti." [8r]

šiʿr

(2) maγa ḥammām ičindä bir yüzi ay
(3) bu kün sundï müfärriḥ gül kibi gil.
(4) män ol gilgä suʾāl ettim ki nedän
(5) bolur χwaš rāʾiḥaγdan sükr ḥāṣil?
(6) ol ayttï ilk idim bir χwār topraq,

[9] MS 'ydyk
[10] MS 'ylmynd'n

(7) välī gül birlä boldum bir nečä yïl.
(8) äṣär qïldï maŋa gülniŋ ǰämālï
(9) yoq isä män ušol topraq män, bil!
(10) tiläsäŋ bolmaγa maʿrūf-u kärχī
(11) Čünïd u Šäyχ-i Šäblī ṣuḥbätin qïl!

(12) ävvälki bāb:
sälāṭīn sïräti ičindä turur
(13) ikinči bāb:
fuqarā aχlāqï ičindä turur
[8v] (1) üčinči bāb:
qanāʿat faẓīläti ičindä turur
(2) törtinči bāb:
sükūt fāʾidäsi ičindä turur
(3) bešinči bāb:
ʿišq daγï yigitlik ṣifäti ičindä turur
(4) altïnčï bāb:
qarïlïq daγï ẓaʿïflïq ṣifäti ičindä turur
(5) yetinči bāb:
tärbiyät täʾsïri ičindä turur
(6) säkizinči bāb:
ṣuḥbät ädäbläri ičindä turur

(7) ävvälki bāb

ḥikāyät

(8) bir sulṭān bir äsïrni öltürmägä buyurdï. (9) ol bïčārä tirlikdän ümïdin käsip sulṭānγa (10) sökti. mäṣäldä kälip turur här kim ǰāndan (11) el yuγay ne kim köŋüldä bolsa tilinä (12) kätürgäy.

šiʿr

(13) ẓarūrät ḥālätindä kim qačarγa tapmasa bir yol,
[9r] (1) yürüp qaršu eli birlän tutar iti qïlïčnï ol.

(2) iẕā yaʾisa ʾl-insānu ṭāla lisānuhu,
kasinnauri maġlūbin yaṣūlu ʿalâʾl-kalbi.

(3) sulṭān sordï kim ol ölümli kiši ne (4) aytur. väzïrlärdän bir ʿāqil väzïr ayttï: "sulṭān (5) yašï uzun bolsun, bu mäskïn aytur vaʾl-kāẓimïna (6) ʾl-ġaiẓa vaʾl-ʿāfïna ʿaniʾn-näsi vaʾllāhu yuḥibbu ʾl-muḥsinïna." (7) sulṭān munï išitti isä yazuqundan kečip (8) āzād qïldï. ol väzïrniŋ düšmäni bir väzïr bar idi (9) ol ayttï: "bizim ǰinsimizgä lāʾiq dägül (10) sulṭān χidmätindä yalγan sözlämäk. ol (11) yazuqlï sulṭānγa sökti, yaramas sözlär (12) sözlädi." sulṭān ol väzïrdän mälūl bolup (13) ayttï: "munuŋ yalγan
[9v] sözi säniŋ toγrï sözüŋdän (1) yaχšïraq turur, anïŋ, üčün kim anïŋ sözi-

(2) niŋ bināsï maṣlaḥat üzä turur, dayï sänïŋ sözüŋ (3) bināsï ġībät üzä turur."

šiʿr

(4) fitnä yüzli rāst sözdän bol yïraq !
(5) maṣlaḥatlï yalγan andan yaχšïraq !
(6) ʿāqil ol sözni yerindä sözlägäy,
(7) häm ǰävābïnï münāsib közlägäy.
(8) kim muχālif bolsa sulṭān sözinä,
(9) keltürür ol köp bälālar özinä.

(10) *ḥikāyät*

χurāsān mäliklärindän bir mälik (11) sulṭān Maḥmūd-i Säbükteginni tüšindä kördi (12) ölgänindän yüz yïl soŋra barča söŋükläri (13) tökülmiš idi illā közläri oynar dayï (1) naẓar qïlur. bu tüš taʿbïrinä ǰümlä ḥukämā [10*r*] (2) ʿāǰiz qaldïlar. bir faqïr kelip, bularnïŋ (3) müškilin ḥall etip ayttï: "nečä kim anïŋ mülki (4) özgälär elindä bolγay munuŋ közläri (5) ol mülk artïnča qalγay."

šiʿr

(6) äy nečä begni mälikni äyläyip tur bu ǰihān,
(7) kim alardan yer yüzindä qalmadï ẕärrä nišān !
(8) χayr qïl, äy niʿmäti köp χwāǰä sän andan burun,
(9) kim yürip degäy münādï qalmadï χwāǰä fülān !

(10) *ḥikāyät*

bir sulṭānnïŋ üč oγlï bar idi. (11) ikkisi uzun boylï ṣāḥib-ǰämāl dayï biri (12) qïsqa boylï idi. bir kün sulṭān bu qïsqa (13) boylï oγlïna ḥaqārät közi bilä baqtï. oγlan (1) firāsät bilän bildi dayï ayttï: "äy ata, uzun (2) [10*v*] boylï aḥmaqdan qïsqa boylï ʿāqil yaχšïraq (3) durur. nečük kim mäṣäldä kelür aš-šātu naẓïfatun vaʾl-fīlu (4) ǰïfatun."

šiʿr

(5) aqallu ǰibāli ʾl-arḍi Ṭūrun va innahu
la aʾẓamu ʿindaʾllāhi qadran va manzilan.

(6) bir arïq ʿāqil ādämī ayttï
bir sämiz äbläḥä kelip qaršï:
(7) nečä bolsa ẓaʿïf tāzī aṭ,
bir ṭavïlä äšäkdän ol yaχšï.

(8) bu laṭīfä sulṭānγa χwaš keldi daγï küldi. (9) qarïndašlarï išitip mälūl boldï.

šiʿr

(10) hünär-u ʿayb erdä bälgürmäs
ne qadar ol kiši tek oltursa.
(11) tegmä bīšä ičindä, äy maḥdūm !
ne ʿaǰäb, kizlänip äsäd tursa.

(12) bu sözdän bir nečä kün kečti, daγï sulṭānγa bir (13) aγïr düšmän
[11r] čärisi keldi. bular daγï čärik yasap (1) qaršï yüridilär. iki čäri muqābil boldï. (2) ävväl mäydānγa sulṭännïŋ ol qïsqa boylï oγlï (3) kirdi daγï naʿrä urup bu bäytni oqudï:

šiʿr

(4) äy bähādürlär, biliŋ, keldim bu kün mäydāna män !
(5) baš oynap ǰān tärkin urmaγa märdānä män !
(6) süŋü oynap aṭ čapup köp türlü ärdäm körgüzüp,
(7) ayttï ol zänǰïrin üzgän fāris-i dïvānä män !

(8) munï ayttï daγï düšmän čärisinä kirip bir nečä bähādür (9) äränlärni tüšürdi daγï atasïna χidmät qïlïp bu (10) bäytni oqudï:

šiʿr

(11) äy mäni körgän ḥaqārät köz bilän šāh-i diyār !
(12) bolmas er ṣūrät bilän läškär ičindä iχtiyār.
(13) er dämindä erdämin körgüzmäs illā är kiši,
[11v] (1) äylä kim erdäm tävädä yoq daγï arslanda bar.

(2) düšmän čärisi ḥaddsïz köp idi daγï bular az. (3) ǰämāʿat qačmaγa yüz tuttïlar.

šiʿr

(4) oγlan ayttï, äy äränlär yat čärigä ot uruŋ,
(5) yā barïp ʿavrät qumašïn käyip ävdä oturuŋ !

(6) ol äränlär bu sözni išitip ġayrätlänip oγlanγa (7) uydïlar. ol sāʿat ičindä düšmän čärisin sïndurdï- (8) lar. oγlan kelip atasï χidmätiŋä yer öpti. (9) sulṭān daγï ol oγlïnï quču közündän (10) öpti daγï duʿā qïldï. kündän künä maḥabbät (11) naẓarï anïŋ üzä ziyādät boldï. qarïndašlarï (12) ḥasäd eltip ol oγlanγa aš ičindä aγu (13) berdilär. bularnïŋ bir qïz
[12r] qarïndašï bar idi. (1) ol qïz ṭāqadan kördi kim qarïndašïna aš (2) ičindä aγu berdilär. ol qïz ṭāqanï yaptï isä (3) oγlan firāsät bilän bildi, elin aštan

čäkip (4) ayttï: "bu muḥāl erür kim erdäm eri ölgäy (5) dayï ärdämsizlär anïŋ yerin tutqay."

šiʿr

(6) kitsä ǰihān vilāyätini tärk etip hümāy,
(7) bayquš külätkäsinä kiši kelmägi muḥāl.

(8) bu χabär sulṭānγa yetti isä qarïndašlarïn indäp (9) yigirip, här birini bir yerdä ḥākim qoydï ḥattâ fitnä (10) oturup nizāʿ ortadan kitkäy.

šiʿr

(11) sïγar bir ḥuǰraγa on ikki mihmān
(12) bir iqlīmä sïγïšmas ikki sulṭān.

ḥikāyät

(13) bir nečä ḥarāmïlär taγ bašïnda yer etip oturur erdi- (1) lär. sulṭānγa [12*v*]
ayttïlar: "fülān taγ bašïnda ḥarāmï- (2) lär bar, kečkän kārvännï urup yol käsip (3) otururlar." sulṭān bir nečä bähādür äränlärni berip (4) idi kim alarnï tutup kätürgäylär. ol (5) äränlär kelip bir yerdä kizländilär. ol ḥarāmï- (6) lär maġribdän soŋra kelip qāfilä urup (7) māl vä niʿmät ketürdilär, silāḥlarïn šešip (8) yattïlar. ol eränlär vaqt saqlap fürṣatnï ġanïmät (9) körüp čïqtïlar. bularnïŋ sär-vaqtïna kelip (10) bastïlar ellärin baγlap sulṭān χidmätinä ketürdi- (11) lär. sulṭān buyurdï kim "barčasïn öldürüŋ" (12) tep. bularnïŋ ičindä bir oγlan bar idi (13) kim ʿumrïnïŋ [13*r*]
büstänï yašarïp ḥusnï güli yaŋla (1) ačïlïp turur idi. väzīrlärdän biri ilgäri kelip (2) sulṭānγa yer öpüp ayttï: "bu oγlan ʿumrï (3) bāġïndan yemiš yemiši yoq turur. ǰihān sulṭānï (4) öz kärämindän yazuqïn bayïšlap āzād qïlsa (5) ne bolγay idi." bu söz sulṭānγa χwaš kelmädi, (6) yüzin bir yanï čïqarup ayttï:

šiʿr

(7) tärbiyät ġayr ählinä qïlmaq
günbäd üstündä qoz qoymaq tur.
(8) öltür anï kim ol yürüp dāʾim
ṣanʿatï kim yoluqsa soymaq tur.

(9) ayttï: "bu fäsād ählïniŋ näsli münqaṭiʿ bolsa keräk, yoqsa (10) ot söndürüp köz qoymaq yïlan öltürüp (11) balasïn bäslämäk ʿāqillär iši dägül."

šiʿr

(12) ägär yaγsa bulutdan āb-i ḥayvān,
yaqïn bil, tal aγačïnda yemiš yoq.

(13) yāman birlä ʿumürni ẓāʾiʿ etmä!
qurï näydän kiši šäkkär yemiš yoq.

[13v] (1) väzïr bu sözni išitip ṭavʿan vä kärhän sulṭān- (2) nïŋ ḥusn-i rāyïn bägänip taḥsïnlär oqudï dayï (3) ayttï: "ǰihān sulṭānï buyruqï ʿayn-i ḥaqïqat turur. (4) bu oγlan ol yavuzlar arasïnda qopsa anlardan (5) biri bolγay idi, ämmā ümïd bar kim äygülär (6) ṣuḥbätindä tärbiyät tapsa ʿāqillär fiʿlin tutqay, (7) anïŋ üčün kim ḥālī ṭifl oγlan durur, qābil-i (8) tärbiyät durur. ṣürätindä yavuzluq ʿalāmäti yoq (9) turur. qāla ʾn-nabïyu ṣallâʾllāhu ʿalaihi va sallama mā min maulūdin illā (10) yūladu ʿalâ ʾl-fiṭrati ṣumma abavāhu yuhavvidānihi va yunaṣṣirānihi va yumaǰǰisānihi (11) yaʿnï hïč oγlan toγmas illā ol toγar könilik (12) üstünä. soŋra anï atasï anasï yahūdï dayï (13) naṣrānï dayï mäǰūsï qïlurlar."

šiʿr

[14r] (1) Lūṭnïŋ ävdäši yavvuzlarγa
uyγan üčün ǰähännämä kitti.
(2) äygülärniŋ soŋïnča mänzilgä
yürüp aṣḥāb-i kähf iti yättï.

(3) bu sözni väzïrdän sulṭān nädïmläri išitip (4) väzïr bilän bir bolup sulṭānγa mädḥ vä duʿā qïldïlar. (5) sulṭān ol oγlannïŋ yazuqïn baγïšlap (6) "āzād qïldïm," dedi, välākin maṣlaḥat körmädi.

šiʿr

(7) Rüstämgä atasï Zāl bir kün
ayïttï, kel išit ögüt könisin!
(8) ġāfil yürübän usal bolma,
düšmänni körüp ḥaqïr-u mäskïn!

(9) fïʾl-ǰümlä bu oγlannï näz vä niʿmät bilän bäslädi- (10) lär, bir muʿallimgä berdilär kim muŋa ʿilm vä ādāb (11) vä ḥusn-i χiṭāb vä χidmät-i mülük ögrätkäy. bu oγlan (12) ol ġāyätkä yetti kim beglär begänip
[14v] iʿzāz vä ikrām (13) qïlur idilär. bir kün sulṭān χidmätinä ol (1) väzïr kelip bu oγlannïŋ körklü ävṣāfïndan (2) bir šämmä vaṣf etti isä sulṭān külüp ayttï:

šiʿr

(3) ġuẕïta bidarrihā va našaʾta ʿindï,
fa-man anbāka annaka ibnu ẓïʾbi?
(4) iẕā kānaʾṭ-ṭibāʿu ṭibāʿa sūʾin
fa-laisa bināfiʿïn adabuʾl-adïbi.

(5) yaʿnï bäsländiŋ anïŋ süti bilä dayï ulγaydïŋ (6) mänim qatïmda päs kim χabär berdi saŋa kim sän böri (7) oγlï sän? qačan kim bir kim ersäniŋ bitiši yaman (8) bolsa fāʾidä qïlmas aŋa ädäb qïlγïčïnïŋ ädäbi.

šiʿr

(9) börinin balasï bolur ʿāqibät
atasï kibi ol ḥarāmï böri.
(10) nečä köp yädürsän, sanga bir kün ol
urur zaχm, andan saqïna yüri!

(11) al-qiṣṣa ol oγlan on beš yašïna yetti isä ol (12) maḥallädä ne kim azγarur nuẓẓārï bar idi, barčasï (13) munun qatïna keldilär. bir kün ol oγlan (1) χalvättä fürṣat tapïp bu väzïrni daγï ikki (2) oγlïnï öltürdi daγï [15r]
māl vä niʿmät alïp ol (3) taγ bašïndaγï ḥarāmïlär maġāräsinä kirip (4) atasï yerinä olturdï. bu χabär sulṭānγa tägdi (5) isä ayttï:

šiʿr

(6) yaχšï qïlïč bolur mï härgiz yaman tämürdän?
(7) yumaq bilän kitär mi lävni qara kömürdän?
(8) yavuzγa äygülükni qïlmaqlïq äylä dur, bil,
(9) χayr išlärä yamanlïq qïlmaq bolur muqābil.

ḥikāyät

(10) Šäyχ Saʿdï aytur bir sulṭān (11) qaṣrï ešikindä bir väzïrniη oγlïnï kördüm ġāyät (12) ǰämāl-i kämāl ičindä.

šiʿr

(13) ol boyï särv ǰämālï tolun ay
ʿilm u ärdäm birlä kämil körkäbay.
(1) qašlarï fitnä idi közi bälā, [15v]
kim yüzin körsä bolurdï mübtälā.

(2) anïη χwāǰädašlarï ḥasäd ältip tühmät etip (3) sulṭān χidmätindä qanïna tanuqluq berdilär.

(4) šiʿr

čūn dūst säni sävüp hämïšä közlär,
(5) düšmänniη iči yanïp ne bolsa sözlär.

(6) sulṭān ol oγlanγa sordï kim bu ǰämāʿat (7) saηa ne ǰihätdän χaṣm bolup tururlar. oγlan (8) ayttï: "sulṭān yašï uzun bolsun, barčanï rāẓï qïldïm (9) illā ḥasūdnï rāẓï qïla bilmädim:"

šiʿr

(10) mälūl qïlmayïsar ʿārif er kiši köηlün,
(11) välī ḥasūd ḥasäddän bolur hämïšä mälūl.
(12) ḥasūd ränǰiηä yoqtur ölümdän özgä dävā,
(13) χalāṣïη izdär isäη öl daγï rävān qurtul!

[16r] (1) *ḥikāyät*

bir sulṭān öz raʿiyyäti (2) mālïna ẓulm elin uzatïp ǰävr etä bašladï. χalāʾiq (3) ẓulmïndan mütäfärriq boldï isä irtifāʿ-i vilāyät (4) nuqṣān taptï, χazïnä bošaldï daγï düšmän (5) ġālib boldï.

šiʿr

(6) ẓulm qïlsa mälik raʿiyyätkä,
lāǰäräm mämläkät χarāb bolur.
(7) luṭf düšmängä körgüzür bolsaγ,
dūstluq šarṭïn ol tämām qïlur.

(8) bir kün bu sulṭān mäǰlisindä Šahnāmä kitābïn (9) oqur idilär. ol yergä yettilär kim Ẓaḥḥāk mülki- (10) niγ zävālï nečük idi daγï Färïdūn mämläkätni ne ṭarïqa (11) tuttï. sulṭān väzïrgä sordï kim "Färïdūnnïγ (12) mālï vä läškäri ol qadar köp dägül idi, nečük (13) aγa mämläkät
[16v] muqarrär boldï?" väzïr ayttï: "χalq anï tiläp (1) kelip muʿāvänät qïldïlar, ol daγï käräm (2) körgüzüp sulṭān boldï. χalqnïγ kelmägi (3) salṭanat körki durur. päs sän ne üčün χalqnï (4) taγïtur sän, mägär mämläkätni tärk etip kitmäk (5) tilär sän?"

šiʿr

χwaš kör bu raʿiyyätni kim näfʿi färāvān dur,
(6) ne yerdä ki sulṭān bar munlar bilä sulṭān dur.

(7) yana väzïrgä sordï kim "raʿiyyätniγ ǰämʿ bolmaqïna (8) säbäb ne turur." väzïr ayttï: "sulṭān kärïm keräk (9) kim χalq aγa kelgäy daγï ʿādil-u müšfiq bolγay (10) ḥattâ mämläkät äymän bolup qarār tutqay."

šiʿr

(11) kim ẓulm elin uzatsa sulṭān bolur-mï, bolmas !
(12) qoylarγa qurt härgiz čūbān bolur-mï, bolmas !

[17r] (13) väzïr naṣïḥatï sulṭānγa χwaš kelmädi, väzïrni (1) ḥabsgä buyurdï. bir nečä kün kečti sulṭānnïγ (2) qarïndašï oγlï atasï mülkiniγ ḫiṣṣasïn ṭaläb qïldï. (3) ol qavm kim andan ẓulm körüp idilär barča (4) munuγ qatïna kelip taqviyät qïldïlar. al-qiṣṣa (5) mülk ol ẓālim elindän čïqïp bularγa muqarrär boldï.

(6) šiʿr

ol mälik kim dāʾim elgä vä ulusqa küč qïlur,
(7) ʿāqibät mülkin elindän bir qavï düšmän alur.
(8) käl raʿiyyät birlä ṣulḥ et χaṣmdan färiġ yüri !
(9) čün raʿiyyät dur bilür sän šāh-i ʿādil läškäri.

(10) *ḥikāyät*

bir mälik bilän täŋiz körmägän bir (11) ǰälīb qul kämigä kirip olturdï. ol qul (12) čūn täŋiz körmägän daγï kemä zaḥmätin čäkmä- (13) gän idi taḥammül etä bilmädi. qattï ün bilän (1) yïγlap titrämägä bašladï. ne [17*v*] qadar kim luṭf (2) bilän aldap sözlädilär fā'idä qïlmadï. (3) mälikniŋ χāṭiri eŋän mälūl boldï. ol (4) kämidä bir ḥakïm er bar idi. kelip mälik χidmätinä (5) ayttï: "buyruquŋ bolsa män anï sākin qïlayïm." ayttï: (6) "ġāyät luṭf bolγay." ḥakïm buyurdï kim "täŋizgä (7) salïŋ." saldïlar. bir käz batïp čïqtï, ikinči (8) batïp čïqqanïnda sačïndan tutup kemi üstünä (9) kätürdilär. ol qul ikki eli bilän kemi yip- (10) lärinä yapuštï, daγï kirip bir yerdä tip tek (11) oturdï. ḥakïmniŋ bu iši mälikkä ġāyät χwaš (12) keldi daγï sordï kim "munda ḥikmät ne." ayttï: (13) "bu ġarq bolmaqnïŋ miḫnätin tatmayïn kemä rāḥatï- (1) nïŋ qadrïn bilmäyin idi. [18*r*] emdi bu muṣībät- (2) ni kördi kemä ʿāfiyätiniŋ qadrïn bildi."

(3) šiʿr

āy toq, közüŋä arpa äkmägi körünmäs χwaš !
(4) lïkin mänim allïmda ʿizzätli mükärräm dur.
(5) aʿrāf erür ǰännät bāġï saqar ählinä,
(6) kim ähl-i ǰïnānγa ol aʿrāf ǰähännäm dur.

(7) *ḥikāyät*

mälik Hürmüzgä sordïlar: "väzïr- (8) läriŋdän ne χaṭā kördüŋ kim ḥabsgä[11] (9) bïraqtïŋ." ayttï: "χaṭā körmädim, välïkin mänim (10) mähābätim anlar köŋlündä eŋän ġālib (11) bolup idi, daγï mänim buyruqïma iʿtimādlarï (12) ol qadar dägül idi. iḫtiyāṭ ettim kim (13)maŋa qaṣd etmäsünlär dep ḥukämā qavlï (1) bilän ʿamäl qïldïm nečük kim ayturlar: [18*v*]

šiʿr

(2) tüni kün saqlan ol erdän, kim ol qorqa yürür sändän !
(3) yüz anča bolsaŋ ärlikdä bilip köp türlü al ärdäm.
(4) išitkäniŋ munï yoq mï, qačan bolsa čätük ʿāǰiz
(5) urup pänǰä päläng közin čïqarur qorqmayïn ol däm.
(6) yïlan čūbān ayaqïna urur zaχm ol säbäbdän kim
(7) bašïnï yänčmäsin tep taš bilän nägäh urup muḫkäm.

(8) *ḥikāyät*

ʿaǰäm mäliklärindän bir mälik (9) qarïlïq ḥālätindä χasta bolup tirlikdän (10) ümïd käsip idi. nägäh ešikdän bir kim ärsä (11) kirip bäšārät

[11] MS ḥbsk'

kätürdi kim fülän qalʿanī (12) mälik dävlätindä läškär manṣūr bolup
[19]*r* fätḥ ettilär (13) dayī ol yerniŋ läškäri vä raʿiyyäti ǰümläsi (1) muṭīʿ boldīlar. bu sözni išitip savuq näfäs bilän mälik (2) āh etip ayttī: "bu χayr χabäri maŋa dägül mänim düšmänlärimä (3) durur yaʿnī mülk vāriṣlärinä."

šiʿr

(4) ʿazīz ʿumr tükändi ušol ümīd bilän
(5) köŋül tilägi ešikdän qačan kirä kelgäy.
(6) bu kün tilägim erišti, välī ne fāʾidä, kim
(7) ümīd yoq ki kečip ʿumr bir yana kelgäy.

(8) šiʿr

kūs-i raḥīl čaldī äǰälniŋ eli,
(9) ikki közüm yaš vidāʿīn qīlīŋ!
(10) ʿumr dayī qalmadī čūn bir näfäs,
el vä ayaq baš vidāʿīn qīlīŋ!

ḥikāyät

(11) Šäyχ Saʿdī aytur Dimäšq ǰāmiʿi (12) ičindä Yaḥyâ ʿalaihi ʾs-salām türbäsindä muʿtäkif (13) idim. bir ʿarab mäliki inṣāfsīzlīq bilän mävṣūf
[19*v*] (1) dayī ẓulm vä taʿaddī bilän maʿrūf idi, ziyārät (2) qīlmaγa kelip nämāz qīlīp ḫāǰät tilädi.

šiʿr

(3) ol ešikniŋ qulī dur bay vä yoqsul,
(4) ġanīräk kim isä muḥtāǰräk tur.

(5) andan soŋra maŋa ayttī: "ol yerdän kim (6) faqīrlär himmäti durur χāṭiriŋni maŋa yoldaš (7) qīlγīl kim ṣaʿb düšmän ändīšäsinä tüšüp (8) turur män." ayttīm: "ẓaʿīf raʿiyyätiŋä raḥmät qīlγīl (9) kim qavī düšmändän ẓaḥmät körmägäy sän."

(10) šiʿr

tutup mäskīn kišiniŋ pänǰäsini
(11) ayïrmaq küč bilän ʿayn-i χaṭā dur.
(12) ekip ẓulm urluqïn χayr istägänlär
(13) ǰähännäm otïna özin yaqa dur.
[20*r*] (1) qutulmaγa tiläsäŋ χavf elindän,
(2) raʿiyyät ḫālïna yaχšï baqa dur.

ḥikāyät

(3) bir duʿāsï müstäǰāb faqïr Baġdād šährinä kirip Ḥuǰǰāǰ (4) bin Yūsufnï kördi. bir kiši oturmïš saγ elin (5) belinä qoyup ayttï: "äy faqïr-i mübāräk, maŋa bir χayrlï duʿā qïlγïl." (6) faqïr ayttï: "ilāhï munuŋ ǰānïn alγïl." Huǰǰāǰ ayttï: "äy (7) faqïr, bu ne duʿā durur kim maŋa qïldïŋ?" faqïr (8) ayttï: "bu duʿā-i χayr durur saŋa daγï ǰümlä müsülmānlarγa."

(9) šiʿr

äy ǰäfānïŋ elin qoyup belgä,
(10) ne qadar qïlγa sän bu ẓulm elgä!
(11) saγïn ol künni kim tutup netär
(12) malakuʾl-maut ḥalqïŋnï elgä.

ḥikāyät

(13) bir ẓālim ḥākim bir ʿālim ergä sordï kim ʿibādät- (1) lärdä fāẓil- [20*v*]
räki qaysï turur. ayttï: "ẓuhr vaqtïn (2) uyumaq ḥattâ ol zämān ičindä χalqnï āzār (3) qïlmaγay sän."

šiʿr

(4) kördüm ävlä vaqt bir ẓālim uyur,
(5) ayttïm ol fitnä uyusa yaχšïraq.
(6) dāʾim elgä ẓulm kim qïlsa anïŋ
(7) ölmägi yaχšï ḥayātïndan yïraq.

(8) *ḥikāyät*

bir mälikni ayturlar kečä ʿišrät qïlïp taŋ atqïnča (9) sükr ṣaḥrāsïnda bu bäytni oqur idi:

šiʿr

(10) dünyāda maŋa bu däm bigin χwaš däm yoq,
(11) ʿišrätdä özüm köŋüldä ẓärrä ġam yoq.

(12) bir ʿuryān faqïr tašqaru savuqda yatur idi (13) ayttï:

šiʿr

äy dävlät ičindä yoq teŋi, mālï čoq!
(1) qayγuŋ yoq isä mänim daγï qayγum yoq. [21*r*]

ol (2) mälik munuŋ ẓaʿïf ḥālïna raḥm etip miŋ altun (3) hämyān bilän ṭāqadan tašqaru tutup ayttï: (4) "äy faqïr ätägiŋ ačqïl." faqïr ayttï:

"tonum yoq (5) ätäk qaydan kätüräyim?" mälikniŋ šäfaqatï anïŋ (6) ḫaqqïna daγï artuqraq boldï. buyurdï bir yaχšï (7) χilʿat bilän ol hämyän altunnï faqïrγa berdilär. (8) faqïr ol altunnï bir nečä kündä yedi daγï keldi.

šiʿr

(9) saχī elindä bilür sän qarār tutmas māl
(10) nečük ki tutmas alïp su käfi üzä ġirbāl

(11) ol ḫālätdä mälikniŋ aŋa mäyli yoq idi. faqïr ilgäri (12) kelip iflās qiṣṣasïn oqudï, daγï vaẓïfä tiladi. (13) mälikkä χwaš kelmädi. aṣḥāb-i
[21*v*] fiṭnät vä χibrät (1) anïŋ üčün ayturlar kim mäliklärniŋ ḫiddät (2) vä ṣavlätindän ḫaẓar qïlmaq käräk. ġālibā himmätläri (3) mämläkätniŋ ʿaẓïm išlärinä mütäʿalliq bolur, ʿavāmmnïŋ (4) izdiḥāmïna[12] taḥammül qïla bilmäslär.

šiʿr

(5) mälik niʿmäti ol kišigä ḫarām,
ki fürṣat dämini közätmäs tämām.
(6) kitär qadrïŋ ol däm kelip sözläsäŋ
ulular qatïnda yaramas kälām.

(7) mälik ayttï: "bu gädā-yi müdbir munča niʿmätni az müddät (8) ičindä ẓāʾiʿ etti. sürüŋ iläyimdän kitsin. (9) baituʾl-māl χazïnäsi mäskïnlär luqmäsi turur (10) šäyṭānlar ṭuʿmäsi dägül."

šiʿr

(11) ol biligsiz kündüzün kim šämʿ-i käfürï yaqar
(12) lājäräm yaγï čirāġïnïŋ rävän bolur tämām.

[22*r*] (13) väzïrlärdän bir nāṣiḥ väzïr ayttï: "äy mälik, maṣlaḥat ol (1) turur kim munuŋ bigin kišilärgä väǰh-i käfāfïn (2) muʿayyän qïlγay sän, kim müddät-i mädïd yep näfaqasïn (3) isrāf qïlmaγay. ämmā ol kim zäǰr vä mänʿ vä tävbïχ- (4) dän buyurduŋ münāsib-i sīrät-i ärbāb-i himmät dägül (5) bir kim ärsäni luṭf bilän ümiddä tutmaq daγï (6) bir käz anï nävmïd qaytarmaq mäliklärdän läʾiq dägül."

(7) šiʿr

äyā ṭamaʿ ešigin özinä tiläp ačqan,
(8) käräm bilän ačïban küč bilän anï yapma!

(9) šiʿr-i āχar

bärr ičindä susap ḫiǰāzïlär
(10) šūr sunï körüp yaqïn kelmäs.
(11) qanda kim tatlï su aqar bolsa,
(12) qurt vä quš balïq andan eksilmäs.

[12] MS 'zdǰ'myn'

(13) *ḥikāyät*

Šäyχ Saʿdī aytur, bir mälikni kördüm (1) mämläkät ḥaqqīna süst daγï [22*v*]
läškärini taqṣīr tutar (2) idi. taŋrï qaḍāsï bilä bir ṣaʿb düšmän čärisi (3) yüz tutup keldi. bu mälikniŋ ḥašäm vä ḥāšiyä- (4) si yüz qaytarïp barča kitti.

šiʿr

(5) ayar bolsa čärikdän māl sulṭān,
(6) nečük baš oynasunlar tärk etip ǰān?

(7) alarnïŋ biri bilän dūstluqum bar idi. mälämät (8) qïlïp ayttïm: "eŋän mürüvvätsiz dūn-himmät kim (9) ärsä bolγay ol kim az taġyïr-i ḥāl üčün köp (10) yïlγï niʿmät ḥaqqïn unutup qadïmï maχdūmïndan (11) yüz qaytarïp kitkäy." ol yigit ayttï: "käräm qïlïp (12) qulaq tutsaŋ ǰävāb aytayïm." ayttïm: "aytqïl." ayttï: (13) "vaqtï kim atïmnïŋ arpasï bolmasa yā äyärim- (1) niŋ ičärgisi tutsaq bolsa, sulṭān qullarïna (2) altun [23*r*]
bilän baχïllïq qïlsa ǰān bilän aŋa (3) ǰūmärdlïq etsä bolmas."

šiʿr

(4) tiläsäŋ tutmaγa, äy šāh, iqlīm,
čärikiŋdän därīġ etmä därāhim!

(5) iẓā šabiʿa 'l-kamiyyu yaṣūlu baṭšan
va χāvï 'l-baṭni yabṭušu biʾl-firāri.

(6) qačan kim toysa bähādür ḥamlä qïlur tutmaγa, daγï (7) ač qarïnlï beg tutar qačmaqnï.

ḥikāyät

(8) ayturlar bir väzīr-i maʿzūl faqīrlär qatïna keldi (9) daγï ol faqīrlär ṣuḫbätiniŋ bäräkäti aŋa äṣär (10) qïldï. bir kün sulṭān ol väzīr bilän köŋül (11) χwaš etip aŋa väzārät berdi. väzīr qabūl qïlmadï (12) daγï ayttï: "ʿaqillär qatïnda maʿzūlluq yaχšïraq (13) mäšġūlluqdan, nečük kim ayturlar:

šiʿr

(1) alar kim ʿāfiyät künǰin tutup ʿākif bolup turlar [23*v*]
(2) el aγzïn it tišin baγlap ṣavāmiʿgä tolup turlar.
(3) qalämni sïndurïp yïrtïp varaqlarnï bolup fāriġ,
(4) χalāʾiqniŋ elindän häm tilindän qurtulup turlar."

(5) mälik ayttï: "lāǰäräm bizgä bir kāmil biligli er käräk (6) kim mämläkät tädbīrinä yaraγay." väzīr ayttï: "äy mälik, (7) kāmil biligli er ol turur kim munuŋ bigin (8) išlärgä köŋül bermägäy."

šiʿr

(9) hümāy ol iš bilän taptï šäräf kim
(10) söŋäk yep ǰānävär inčitmiši yoq.

ḥikāyät

(11) qara qulaqqa sordïlar: "arslan ṣuḥbätin ne (12) säbäbdän iχtiyār qïldïŋ." ayttï: "ṣaydïnïŋ (13) faẓlasïn yer män daγï ḥamläsi ḥimāyätindä
[24r] düšmänlär (1) šärrindän äymän yürür män." ayttïlar "emdi kim (2) ḥimāyäti kölgäsinä kirdiŋ daγï niʿmäti šükrinä (3) iʿtirāf kätürdüŋ nečün yaqïn barmas sän[13] kim (4) χāṣṣlarïndan bolup muχlišlärindän sayïlγay (5) sän." ayttï: "anïŋ üčün kim ḥamläsi šärrindän (6) äymän dögül män."

šiʿr

(7) gäbr ägär yüz yïl ot yaqar bolsa,
(8) ičinä tüšičäk köyär fïʾl-ḥāl.

(9) vaqt bolur kim nädīmlärgä sulṭān ḥaẓrätindä (10) kīs bilän altun tegär, daγï vaqt bolur kim (11) bašï kitär. ḥukämā qavlïnda kelip turur sulṭān (12) ṭabïʿatïndan ḥaẓar qïlmaq kerāk: vaqt bolur (13) kim sälām
[24v] qïlsaŋ mälūl bolur, vaqt (1) kelür kim söksäŋ χilʿat vä niʿmät baγïšlar. (2) köp ẓarāfät nädīmlär hünäri daγï ḥakīmlär (3) ʿaybï turur.

šiʿr

(4) sän öz vaqārïŋ üzä qadr-u qīmätiŋ bilä bol,
(5) qoyup bu ẓävq-u ẓarāfät nädīm-i kāmilgä!

(6) *ḥikāyät*

Šäyχ Saʿdī aytur, dūstlardan (7) bir kim ärsä kelip ġaddār dünyâ elindän šikāyätin (8) ḥikāyät qïlïp ayttï: "kifāyätim az daγï ʿayālïm čoq, (9) daγï yoqsulluq yüginä quvvätim yoq. nečä näbät (10) bu ändišäni qïldïm, kim daγï bir özgä iqlïm- (11) gä barïp ne ḥāl bilän bolsa tiriläyim, kim hič kim (12) ärsä mänim yaχšï yaman ḥālïmdan bilmäsün" dep.

šiʿr

(13) nečä müflis zuqāqlarda yatur ač
kim ärsä bilmäs anlarnï ki kim dur.

[25r] (1) yana aytur män kim kitkäy män soŋra ġaybätimdä (2) düšmänlär külüp ṭaʿnälär urup mänim bu saʿyïm- (3) nï mürüvvätsizlikkä ḥaml ätip aytqaylar:

[13] MS brm'sn

šiʿr

(4) körüŋ ol ġayräti yoq ādämīni
(5) χaṭā niyyät qïlïp bāṭil iš etti.
(6) qoyup oγlïn qïzïn miḫnät ičindä
(7) turup öz rāḥatïn körmägä kitti.

(8) ämmā muḥāsäbä ʿilmindän äylä kim bar bir az bilür (9) män. ägär siziŋ ǰāhïŋïz bilän bir ǰihät ḥāṣil (10) bolsa ǰämʿiyyät-i χāṭir üčün ʿaẓīm minnät bolγay." ayttïm: (11) "äy qarïndaš, sulṭān ʿamäliniŋ iki ṭarafï bar: biri (12) ümïd-i māl, biri χavf-i ǰān; daγï bu ʿāqillär rāyï (13) dägül ol ümïd bilän bu muχāṭara iškä mübtälā (1) bolmaq." [25*v*]

šiʿr

yoqsul ergä kiši kelip aytmas,
(2) bāġ-u büstān χarāǰïnï bergil!
(3) yā bu täšvïš ičindä rāẓï bol,
(4) yā ǰigär dāġïna taḫammül qïl!

(5) ayttï: "bu sözni mänim ḫālïma lā'iq aytmadïŋ daγï (6) su'ālïma ǰävāb ketürmädiŋ. išitkäniŋ yoq (7) mï: här kim χiyānät bilän tirilgäy ḥisāb vaqtïnda (8) elläri titrägäy.

šiʿr

(9) könilik Ḫaqq riẓāsï dur, köni bol!
(10) säni maqṣūduŋa eltür köni yol.

(11) ḫukämā aytur: tört kiši tört kim ärsädän qorqar, (12) ḫarāmï sulṭāndan oγrï ḫārisdän fāsiq ġammāzdan (13) qaḫba muḫtäsibdän. aniŋ kim ḥisābï dürüst turur, (1) äy yär, muḥāsibädän ne qayγusï bar? [26*r*]

šiʿr

(2) artuqsï ṭamaʿ ʿamäldä qïlma,
kim gänǰ qatïnda äždähā bar.
(3) yolïŋda arï bolup yürigil,
kir bözni urur ḫaǰärgä qaṣṣār."

(4) ayttïm: "bu säniŋ ḫālïŋ ol tülki ḥikāyätinä oχšar (5) kim kördilär yïqïla tura kitär idi. bir kim (6) ärsä ayttï: "ne boldï saŋa kim bu ḫālda kitär sän?" (7) ayttï: "täväni suχraγa tuta dururlar." ayttï: "äy äbläh, täväniŋ (8) saŋa ne münäsäbäti daγï säniŋ aŋa ne müšābähätiŋ bar?" (9) ayttï: "tek turγïl, ägär ḫasūdlar ġaraẓ bilän aytsalar, (10) bu tävä durur dep, kimniŋ qayγusï bar mänim χalāṣïm- (11) dan yā täftïš-i ḫālïmdan. ʿIraqdan tïryāk kelgінčä yïlan (12) zaχmlï er ölär. bälï sändä faẓïlät vä diyānät (13) vä ämānät bar ämmā fättān ḫasūdlar fitnä qïlïp (1) bir [26*v*] kün mälik χidmätindä ol kim säniŋ yaχšï (2) sïrätiŋ durur aniŋ χilāfïn taqrïr qïlsalar, (3) ol ḫālda kimniŋ sözlämägä mäǰālï bar. maṣlaḥat (4)

anï körär män kim qanāʿat mülkin ḫirāsät qïlïp (5) riyāsät tärkin uryay sän äylä kim ʿāqillär aytur:

(6) šiʿr

mänāfiʿ baḫr ičindä köp välïkin
(7) sälāmätlïq yaqasïnda tapar sän."

(8) ol bu sözni išitip mälūl bolup ayttï: "bu ne ʿaql (9) vä kifāyät bolur, dayï bu ne fähm vä dirāyät? ḫukāmā (10) qavlï dürüst keldï nečük kim aytïp tururlar: dūst- (11) lar zindān ičindä käräk bolur, dayï düšmänlär süfrä- (12) dä dūst körünür.

šiʿr

(13) dögül[14] dur dūstuŋ niʿmätdä här kim
[27r] (1) maḫabbät lāfïnï ursa yanïŋda.
(2) ḫaqïqat dūstuŋ yārïŋ dur ol kim
(3) qoluŋ tutsa ayaqdan tüškäniŋdä."

(4) kördüm kim mütaġayyir bolup naṣïḥatnï ġaraẓ bilän išitür. (5) alïp anï ṣāḫibu'd-dïvān qatïna bardïm. ol säbäb- (6) dän kim ortamïzda maʿrifät bar idi ṣūrät-i ḫālïn (7) taqrïr qïldïm isä bir muχtaṣar iškä qoydï. bir nečä kün (8) kečti. yaχšï χiṣālïn körüp ḫusn-i tädbïrin begänip (9) bir muʿtäbär iš üzä qoydï. kündän küngä saʿādäti (10) arttï, dävläti ġāyät kämālya yetti. sulṭān qatïnda χāṣṣ-i (11) mušār ilaihi vä muʿtamad ʿalaihi boldï. saʿādät üzä (12) sälāmät körüp ayttïm:

šiʿr

(13) alā lā taḫzananna ʿalâ 'l-baliyyati,
fa-li-r-raḫmāni alṭāfun χafïyatun.

[27v] (1) yaʿnï āgāh bolyïl, qayurmayïl älbättä bälā üstünä (2) anïŋ üčün kim baχšišli taŋrïnïŋ luṭflarï (3) bar durur örtügli. ol äyyāmda bir nečä müvāfiq (4) yārānlar bilän Ḥiǰāz säfärin etip Mäkkäni ziyārät (5) qïlïp kelgänimdä ol ḫarïf iki mänzil qaršï keldi. (6) kördüm ṣūrät-i ḫālï χarāb dayï bayrï miḫnät otïna (7) käbāb bolmïš. ayttïm: "bu ne ḫālät turur." ayttï: "sän (8) aytqanïŋ kibi boldï. bir nečä fättān ḫasūdlar (9) mäni χiyānätqa mänsūb qïlïp aŋlattïlar. mälik dayï (10) ḫālïmnïŋ ḫaqïqatïn bilmäyin mäni zindānya buyurdï (11) ol kün ʿazïz dūstlar qadïmï yārānlar ḫaqq (12) sözni sözlämäkdän sükūt ettilär.

šiʿr

(13) Ḥaqq taʿālâ kimä ġaẓab qïlsa,
χalq ičindä bolur ẕälïl-u ḫaqïr.

[14] MS däwkwl

(1) gär saʿādät yana elin tutsa, [28r]
bolur ol muʿtäbär amīr-i käbīr.

(2) fīʾl-ǰümlä änvāʿ-i ʿuqūbät ičindä idim kim ḫāǰī- (3) lärniŋ sälāmät χabärin sulṭānγa ketürdi- (4) lär. ol mübāräk kün sulṭān mäni aγïr zänǰīrdän (5) χalāṣ etip ämlākïmnï özinä χāṣṣ qïldï." (6) ayttïm: "sän mänim naṣīḥatïmnï qabūl qïlmadïŋ. sulṭān- (7) lar ʿamäli teŋiz säfärinä oχšar: χaṭarlï daγï (8) fāʾidäli, yā gänǰ eltmäk yā ṭilism ičindä ölmäk (9) turur.

šiʿr

yā χwāǰä yük bilän qïzïl altun alïp kelür,
(10) yā baḫr ičindä ġarq bolup qïn bilän ölür."

(11) maṣlaḥat körmädim daγï artuqraq sözlämägä χāṭiri (12) aγrïγay dep, bu ikki bäyt bilä iχtiṣār qïldïm:

šiʿr

(13) naṣīḥat tutmaγan ġāfil kim ärsä
(1) tüšär dāʾim mäšaqqatnïŋ qïnïna. [28v]
(2) bilür sän zaχmïna čün ṭāqatïŋ yoq,
(3) qoluŋnï soqmaγïl ʿaqräb ininä.

(4) *ḥikāyät*

Šäyχ Saʿdī aytur, ṣuḥbätimdä bir (5) ǰämāʿat faqïrlär bar idi. ẓāhirläri ṣalāḥ bilän (6) müzäyyän bāṭinläri fälāḥ bilän mürättäb idi. ol (7) zämän beglärindän bir beg bu ṭāʾifä ḥaqqïna ġāyät (8) iʿtiqād baγlap daγï muḥibb bolup, idrār muʿayyän (9) qïldï. bir kün bularnïŋ birindän bir ḫaräkät (10) ṣādir boldï kim ol ṣāliḥ faqïrlärniŋ ḥālïna (11) münāsib dägül idi. ol begniŋ ḥusn-i ẓannï fāsid (12) daγï bularnïŋ bāzārï kāsid boldï. tiladim (13) kim bir ṭarïqa bilän bu yārānlarnïŋ kifāyätin (1) χalāṣ qïlsam. turup ol [29r]
begniŋ χidmätinä keldim (2) bävvāb mänʿ etti kirmägä qoymadï, bir nečä söz ačï (3) til bilän sözlädi. maʿẕūr tuttum ol ḥukm (4) bilän kim mäṣäldä ayturlar:

šiʿr

(5) kirmägä begniŋ mälikniŋ evinä
vāsiṭa lābüd käräk bir iχtiyār.
(6) nägähän bävvāb vä it körsä ġarïb,
bu yaqasïn ol etägin bek tutar.

(7) evdän begniŋ χāṣṣagilärindän čïqïp ḫālïmdan (8) vāqif bolup kirdilär, dästūr alïp čïqtï- (9) lar, ikrām vä iʿzāz bilän mäni alïp kirdilär. ol (10) beg mäni turup taptï, daγï bir ʿizzätli yergä išārät (11) qïldï: "olturuŋ" dep, män daγï tävāẓuʿ qïlïp (12) ayttïm:

šiʿr

mübāräk χidmätiŋ dur qutlu rāyïm[15]
(13) qoyuŋ qullar ṣaffïnda olturayïm

[29*v*] (1) ayttï: "allāh, allāh, bu ne söz bolur."

šiʿr

(2) ayā ʿaqlï täŋiz sözi gühärbār
otursaŋ közüm üstündä yeriŋ bar

(3) oturup här bir bābdan söz ačïp sözlädim, taqrïb (4) bilän söz bu yārānlarnïŋ zällätinä yätti isä ayttïm:

(5) šiʿr

sābiquʾl-inʿām quldïn ne χaṭā kördi, ʿaǰäb,
(6) kim anï közdän salïp qayγu ḫiṣārïnda tutar?
(7) Ḫaqq taʿālâgä müsälläm dur körüp quldan χaṭā,
(8) käsmäyin här kündäki rizqin qarārïnda tutar.

(9) ol beggä bu söz ġāyät χwaš keldi. buyurdï kim (10) anlarnïŋ äsbāb-i maʿāšïnï ävvälki qāʿidä üzä mühäyyā (11) qïldïlar, daγï ol bir nečä kün kim vaẓïfäläri (12) käsilip idi ädā qïldïlar. niʿmät šükrin (13) qïlïp χidmät
[30*r*] yerin öpüp χasārät[16] ʿuẕrïn tiläp (1) kitär vaqtïn ayttïm:

šiʿr

(2) bolup tur kaʿbä ḫāǰät qiblägāhï,
(3) aŋa χalq ol ǰihätdän köp kitärlär.
(4) taḥammül qïl bizim ämṣālïmïzgä
(5) yemiši köp aγačqa taš atarlar.

(6) *ḥikāyät*

bir sulṭān oγlïna atasïndan köp (7) māl vä niʿmät qaldï. käräm elin ačïp saχā dādïn berdi, (8) läškärgä vä raʿiyyätkä färāvān māl vä niʿmät baγïšladï.

(9) šiʿr

mübāräk hünär dur ǰihānda käräm
(10) kärämsiz vüǰūdï erür käʾl-ʿadäm.
(11) uluγluq tiläsäŋ, saχï bol saχï!
(12) saχïni sävär Ḫaqq taʿālâ, aχï!

[15] Cf. 185*v* 1
[16] Instead of *ǰasārat* in Saʿdï's *Gulistān*

(13) ol mäǰlisdä bir ǰāhil beg naṣīḥat bašladï kim (1) "burunγï sulṭān- [30*v*]
lar aṭāba'llāhu ṣarāhum bu niʿmätni (2) saʿy etip maṣlaḥat üčün qoyup
tururlar. bu ḫaräkät- (3) ni az qïlγïl, kim iläyiŋdä köp vāqiʿalar bar, (4)
daγï artïŋda köp düšmänlär bar." sulṭān oγlï (5) bu sözdän mälūl bolup
ayttï: "sürüŋ bu qavvādnï (6) taγrï täbārük vä taʿālâ mäni bu mämlä-
kätkä mālik (7) qïldï, yer män ičär män baγïšlar män. män munïŋ (8)
ḫārisi dögül män kim yemäyin saqlamaγa."

šiʿr

(9) el yetärdä äygülük qïl, äy fülān !
(10) kim atïŋ qalγay ǰihānda ǰāvidān !
(11) Qārūn öldï qaldï qïrq ev tolï gänǰ,
(12) ölmädi ʿadlï bilän Nūšïn-rävān.

(13) *ḥikāyät*

Nūšïn-rävān-i ʿādilγa avda keyik (1) šišlädilär. tuz yoq idi. bir qul [31*r*]
kentkä bardï (2) kim tuz ketürgäy. Nūšïn-rävān aŋa ayttï: "tuznï (3)
qïmät bilän alγïl kim räsm qalïp kent χarāb bolmasun." (4) ol qul ayttï:
"bu qadar tuz almaq bilän ne χaläl kelgäy." (5) ayttï: "ẓulmnïŋ äsāsï
ävväl az idi. här kim keldi mäzīd (6) qïldï tā bu ġāyätqa yetti."

šiʿr

(7) raʿiyyät bāġïnïŋ sulṭān alïp yesä bir almasïn,
(8) yüz ārmūdïn yegäy bir qul birini ilmäyin tiškä.
(9) buyursa beš yumurtqanï alurγa küč bilä sulṭān,
(10) nävkärläri tutup sančar yigirmi qaznï bir šiškä.

(11) *ḥikāyät*

ayturlar bir ʿāmil ärni raʿiyyät ävin (12) χarāb etip sulṭān χazïnäsin
ʿimārät qïlur erdi (13) ḫukämā qavlïndan ġāfil nečük kim ayturlar "här
kim (1) taγrï taʿālâ χalqïn āzār qïlsa daγï bir kim ärsä (2) köŋli üčün [31*v*]
Ḥaqq taʿālâ ol kim ärsäni aŋa (3) ḫavālä qïlur kim ḫayātïnïŋ kökin kä-
sär."

šiʿr

(4) kelip tur χwaš aŋa ǰävr etmäk elgä,
(5) elindä bir nečä kün bar ǰāhï.
(6) yüzärlikkä ne qïlsa ot miŋ anča
(7) qïlur bir kün aŋa mäskïnlär āhï.

(8) ǰümlä ḫayvānāt aʿlāsī arslan daγï ädnāsī ešäk turur. (9) ittifāq-i χalq bu turur kim yük kätürgän ešäk (10) yaχšïraq ol arslandan kim ādämīni yïrtqay.

(11) šiʿr

nečä kim fähmi yoq mäskīn ešäkniŋ
(12) kötürmäk birlä yükni qïmäti bar.
(13) ešäk ol ādämīdän yaχšïraq kim
qïlur dāʾim kišiniŋ köŋlin āzār.

[32r] (1) ol ʿamäldār erdän sulṭānγa köp türli šikāyät (2) qïldïlar. buyurdï kim "muṣādärä qïlïŋ." yüz türli (3) ʿuqūbät bilän öltürdilär. andan ẓulm körgän (4) kišilärniŋ biri anï ol ḫālda körüp ayttï:

šiʿr

(5) anïŋ kim bar älindä manṣib-u ǰāh
salïp ṭarḫ ol qïlur dāʾim tiǰārät.
(6) yïqïp yarlï raʿiyyät χān-u mānïn
qïlur sulṭān χazïnäsin ʿimārät.
(7) kim ärsägä χasārät qïlmadï ol
özïniŋ ǰānïna qïldï χasārät.

(8) *ḥikāyät*

bir ẓālim kim ärsäni ayturlar χalqnï (9) köp āzār qïlur idi. bir kün bir ṣāliḥ faqïr- (10) ni taš bilän bašïna urdï. ol faqïr qorqup (11) öčün ala bilmädi. ol tašnï alïp saqladï. (12) bir kün sulṭān ol ẓālimni yazuqlap
[32v] quyuγa (13) saldï. bu ḫarïf kelip ol taš bilän bašïna muḫkäm (1) urdï. ayttï: "sän kim sän, bu ne taš turur kim mäni (2) munuŋ bilän urduŋ." ayttï: "män fülän kiši män, (3) daγï bu ol taš turur kim ol taʾrïχda mänim bašïma (4) urduŋ." ayttï: "munča zämāndan qanda idiŋ." ayttï: (5) "ol kün ǰāhïŋ büyük idi, qorqtum. emdi bu kün (6) säni quyuda körüp fürṣatnï ġanïmät kördüm nečük (7) kim ayturlar:

šiʿr

(8) čūn ki[17] ǰāhillär bilän boldï bu čarχ-u baχt yār,
(9) ʿāqil er körüp anï täslïm qïldï iχtiyār.
(10) χaṣm čūn sändän qavï dur qïl taḫammül ǰävrinä,
(11) ergä lābüd öč alurγa düšmänindän vaqt bar.
(12) tutmaγïl pūlād-qollï birlä pänǰā, äy ẓaʿïf
(13) kim eliŋ emgäk körüp ṭāqat kötürmäyin sïnar!
[33r] (1) ṣabr qïl düšmän qolïn baγlï qatïŋda körgä sän
(2) dūstlar alnïnda ol kün ur daγï maġzïn čïqar!"

[17] MS čwnk

(3) *ḥikāyät*

mäliklärdän bir mälikkä bir ränǰ ḫāṣil (4) boldï. ol vilāyätniŋ ḥakīmläri ǰämᶜ bolup (5) ayttïlar: "bu ränǰniŋ dävāsï dägül illā ādämïniŋ (6) öti, dayï ol ādämï munča türlü ṣifät bilän mävṣūf (7) keräk." sulṭān buyurdï, istädilär, bir ekinči- (8) niŋ oγlïn taptïlar ol ṣūrättä kim ḫukämā (9) aytïp turur idi. atasïn anasïn izdäp köp māl (10) vä niᶜmät berip χušnūd qïldïlar. qāḍï fätvâ (11) berdi kim sulṭān sälāmäti üčün raᶜiyyät- (12) dän biriniŋ qanïn töksä rävā durur. ǰällād (13) kelip qaṣd etti öltürmägä. oγlan yüzün (1) kök[k]ä[18] qaršï tutup küldi. sulṭān ayttï: "bu [33*v*]
ḫālät- (2) tä ne külmäk yeri durur kim küldüŋ." ayttï: (3) "oγlanlar nāzï ataγa anaγa bolur, dayï daᶜvâ- (4) nï qāḍï qatïna eltürlär, dādnï sulṭāndan izdär- (5) lär. emdi atam anam dünyâlik üčün qanïmnï tökmägä (6) dästūr berdilär. qāḍï dayï fätvâ berdi mäni öltürmägä, (7) sulṭān dayï rāḍï boldï. taŋrïdan özgä (8) sïγïnur yerim qalmadï."

šiᶜr

(9) kimgä qïlayïm säniŋ eliŋdän firyād?
(10) qaršuŋda turup tilär män uš sändän dād.

(11) sulṭān bu sözni išitip köŋli aγrïp közindän (12) yaš keldi dayï ayttï: "mänim hälākligim yaχšïraq (13) andan kim yazuqsuz qan tökülgünčä." bašïndan (1) közündän öpüp quču köp māl vä niᶜmät (2) berip [34*r*]
āzād qïldï. ayturlar ol kün ičindä (3) Ḥaqq taᶜālâ aŋa šifā berdi

šiᶜr

(4) küč bilä bir qarïnčanï bassaŋ,
(5) bil, ki ḫālï ne bolγay ol qïnda!
(6) äy ẓaᶜïf ādämï, säniŋ ḫālïŋ
(7) äylä dur fïl ayaqï altïnda.

(8) *ḥikāyät*

ᶜAmru'bnu Laiṣ qullarïndan bir (9) qul qačtï. artïnča barïp tutup ketürdilär (10) bir väzïrniŋ anïŋ bilän ġaraḍï bar idi, ayttï "munï (11) öltürmäk keräk kim dayï özgä qullar körüp (12) munuŋ bigin ḫaräkät qïlmaγaylar." ol qul (13) yer öpüp ayttï:

šiᶜr

(1) "buyruγuŋ bašïm üzä, äy šähriyār! [34*v*]
(2) χwāǰäniŋ dur ḫukm qulγa erki bar.

(3) ämmā män bu ev niᶜmäti bilän beslänip turur män, tilämän (4) kim qiyāmät kün mänim qanïma giriftār bolγay (5) sän. ägär bu quluŋ-

[18] MS kwk'

nï öltürmägä tilässäŋ (6) šärʿ täʾvīli bilän öltürgül kim qiyāmät kün (7) yazuqlï bolmaγay sän." mälik ayttï: "šärʿ täʾvīli qaysï (8) turur?" ayttï: "maŋa iǰāzät bergil kim bu väzīrni (9) öltüräyim. andan soŋra meni qiṣāṣ qïlïp öltürgil." (10) mälik bu sözni išitip küldi daγï väzīrgä (11) ayttï: "ne maṣlaḥat körär sän?" väzīr ayttï: "äy mälik, ataŋ (12) ǰānï üčün bašïŋ ṣadaqasï munuŋ yazuqïn (13) baγïšlaγïl, ḫattâ mäni daγï bälāγa salmasun.
[35r] (1) yazuq mändän durur ḫukämā qavlï bilän ʿamäl qïlmadïm:

(2) šiʿr

urušup taš atqan er bilän sän
(3) ǰirāḥat bašïŋa istäp ketürdüŋ.
(4) čäkip ya attïŋ oq düšmän yüzinä,
(5) közüŋ ač oqïna qaršï oturduŋ!"

ḥikāyät

(6) Zävzän šähriniŋ mälikiniŋ bir χwāǰäsi bar idi, (7) karīmu'n-nafs, ṣāḥib-χulq, bäyük himmätli, alčaq köŋülli, (8) ulluγa kičigä iʿzāz va ikrām vä iḥsān qïlïp (9) ġaybätlärindä χayrïn sözlär idi. bir kün mälik (10) andan bir ḫaräkät körüp ġaẓabï kelip "muṣādärä (11) qïlïŋ" dep buyurdï. ol kišilär kim mundan (12) iʿzāz vä iḥsān körüp tururlar idi kelip (13) qatïna
[35v] kečälär kündüzlär oturup laṭïfä- (1) lär sözläp muʾānäsät qïlur erdilär.

šiʿr

(2) düšmän bilä ṣulḥ etärgä köŋlüŋ bolsa,
(3) ol söksä qafāda qïl yüzinä taḥsïn!
(4) gär ačï sözin äšitmägäyin där isäŋ,
(5) iḥsān bilä qïl hämīšä aγzïn šīrïn!

(6) ol kim mälikniŋ ḫaqqï idi baʿẓīsin ädā qïldï, (7) qalγanï üčün bir nečä kün ḫabsda oturdï. χurāsān (8) mäliklärindän bir mälik bu χwāǰäγa χufyät varaqa (9) saldï, kim "anïŋ kibi mälik munuŋ kibi uluγnïŋ (10) qadrïn bilmädi, ʿizzätsizlik etti. ägär mübārāk χāṭiri (11) tilär bolsa bu yanï kelmägä köŋlündäki mürādïnča (12) ʿizzät tapqay, daγï bu mämläkätniŋ uluγlarï özi- (13) niŋ qutluγ ǰämālïna müštāq bolup bu ḫurūfnïŋ
[36r] (1) ǰävābïna müntaẓir bolup közläri yolda turur." χwāǰä (2) bu söznïŋ ǰävābïna qorqup turuqtï daγï anï kim (3) maṣlaḥat kördi ol varaqanïŋ ẓahrïnda muχtaṣar (4) yazïp varaqa kätürgän kišiniŋ elinä berip (5) uzattï. bir kim ärsä bu vāqiʿa-nï tuyup sulṭānγa (6) aŋlattï. sulṭān yigirip ol varaqa kätürgän (7) kišini istäp, qatïnda varaqa tapïp oquttï. yazïp (8) turur kim "uluγlarnïŋ ḫusn-i ẓannï bu qul ḫaqqïna (9) bu qulnïŋ miqdārïndan artuqraq turur, daγï (10) ol täšrïf-i qabūl kim buyurduŋïz bu qulnïŋ (11) anïŋ iǰābätinä imkānï yoq turur, anïŋ üčün (12) kim bu ev niʿmäti bilän bäslänip turur män, daγï (13) az ǰävr körüp köp yïlγï niʿmät
[36v] ḫaqqïn unutup (1) väfāsïzlïq etmäk mürüvvät dägül."

šiʿr

(2) bir kišidän dāʾimā körüp saχā,
(3) ʿumr barïnča yükün čäksäŋ rävā.

(4) sulṭānγa anïŋ bu sïräti ġāyät χwaš keldi. izdäp (5) χilʿat käydürüp köp niʿmät baγïšlap ʿuzrïn tiladi (6) kim "χaṭā qïldïm säni yazuqsuz inčittim." ayttï: (7) "äy sulṭān, anï kim maŋa qïldïŋ sändän χaṭā (8) bilmän, ol maŋa Ḫaqq taʿālâdan muqaddär idi, (9) säniŋ eliŋdän bolγanï yaχšïraq kim köp (10) türlü niʿmätiŋ ḫaqqï bu qul üzä bar."

šiʿr

(11) bolmaγïl zaḫmät körüp eldän mälūl,
(12) zaḫmät-u rāḫat χalāʾiqdän dägül!
(13) Ḫaqq taʿālâdïn anï bilmäk keräk,
kim anïŋ ḫukmunda dur rädd-u qabūl.
(1) ya kirišindän dägül oq ötmägi, [37*r*]
(2) er küčindän äylär ol dāʾim duχūl.

(3) *ḥikāyät*

ʿaräb mäliklärindän bir mälik dïvän mütaʿalliq- (4) lärinä buyurdï kim fülän qulnïŋ märsūmïn (5) yaχšï iḫtiyāṭ bilän yazsunlar kim χidmätqa (6) mülāzim daγï färmānγa köz tikip qulaq qoyup (7) turur. daγï özgä qullar lähv u ṭaräb bilän (8) mäšġūl bolup χidmät ädāsïna usal yürürlär. (9) bu sözni köŋül iyälärindän bir kim ärsä išitip (10) ayttï: "Ḫaqq taʿālâ ḫaẓrätindä qullarnïŋ ʿamäliniŋ (11) ǰäzāsï bu miṣāl üzä turur."

šiʿr

(12) iki kün ärtä mälik tabγuna bir er kelsä,
(13) üčünči kün aŋa lābüd naẓar qïlur ol šāh.
(1) kelip tilä tilägiŋ Ḫaqq ešäginä här däm, [37*v*]
(2) erür käräm üläšür yer hämïšä bābuʾllāh.

(3) šiʿr

maχdūm bolur hämïšä färmān tutqan,
(4) maḫrūm qalur hämïšä ʿiṣyān kötkän.
(5) maqbūl bolur ol ädämï ḫaẓrättä
(6) oynap bu zämänä birlä äsän utqan.

(7) *ḥikāyät*

bir ẓālim ḫākimni ayturlar (8) faqïrlär otunïn küč bilän äksükkä alïp daγï (9) baylarγa artuqqa ṭarḫ bïraqur idi. köŋül (10) iyälärindän bir kim ärsä körüp anï ayttï:

šiʿr

(11) yïlan sän här kimä yätsäŋ tikär sän,
(12) otursaŋ qanda bayquš teg yïqar sän.
(13) küčüŋ bizgä yätär Ḥaqqa yätälmäs,
[38r] (1) säni sän küč bilä otqa yaqar sän.

(2) ol bu sözni išitip mälūl bolup aγa iltifāt (3) qïlmadï. qauluhu taʿālâ aχaẓathuʾlʿizzatu biʾl-iṣmi. (4) nägäh bir kečä ol ḫākimniŋ muṭbaχï otï otun (5) änbārïna tüšti, barča ämlākï yandï. bu ḫarïf (6) yumšaq töšäkdän ïssï kül üstündä (7) qaldï. ol ṣāḥib-vaqt är yana kečär idi, anï kördi (8) kim yārānlarïna aytur: "hïč bilmän bu ot mänim ävimä (9) qandan tüšti." ol er ayttï: "faqïrlär āhï tütünindän."

(10) šiʿr

daγï mäskïn kišilärgä küč ätmä,
(11) alarnïŋ āhï otïndan ḫaẓar qïl!
(12) yïqar bolsaŋ daγï bir käz köŋülni,
(13) köŋül āhï säni qav teg yaqar, bil!

[38v] (1) Käyχusrav tājïnïŋ üstünindä bu ikki bäyt- (2) ni yazïp turular:

šiʿr

(3) bašïmïz üstündä bu χalq-i ǰihān
(4) säyr etkäylär yer üzrä köp zämān.
(5) eldän elgä keldi bizgä mämläkät,
(6) elä häm kitkäy kelip eldän rävān.

(7) *ḥikāyät*

bir küräšči pählävān üč yüz (8) altmïš türli küräš ʿilmin bilür erdi. tegmä (9) bir kün bir türli ʿilm bilän küräšür idi. (10) šägirdlärindän bir ṣāḥib-ǰämāl oγlan bilän (11) χāṭiri mütaʿalliq bolup üč yüz elli toquz türli (12) küräš ʿilmin aγa ögrätti. oγlan ol ġāyät- (13) qa yetti kim bu
[39r] vilāyätdä ne qadar küräšči bar idi (1) barčasïn bastï. bir kün sulṭān χidmätinä kelip (2) yer öpüp ayttï: "ūstādïmnïŋ mänim üzä tärbiyät (3) ḫaqqï bar, yoqsa quvvätdä vä ṣanʿatda män andan (4) artuq män." bu söz sulṭānγa χwaš kelmädi. (5) buyurdï kim küräššünlär. maqām tärtīb qïldï- (6) lar. ärkän-i dävlät vä aʿyān-i ḫaẓrät ümärā vä vüzārā (7) ḫāẓir boldïlar. oγlan äsrük fïl kibi mäydāna (8) kirip taṣavvür etti, kim "tämürdän taγ bolsa yerindän (9) qoparγay män." ūstādï daγï bildi kim (10) özindän artuq turur. ol bir ʿilmni kim (11) mundan kizläp idi anï ʿamälgä ketürdi. (12) oγlan däfʿ etä bilmädi. oγlannï kötärip (13) hävädan
[39v] yergä urdï. χalqdan ġirï[19] qoptï. (1) sulṭān buyurdï ūstādïna χilʿat vä niʿmät (2) berdilär, daγï oγlannï mälāmät qïldïlar (3) kim "sän öz ūstādïŋ

[19] MS ġiry

bilän daʿvâ qïldïŋ (4) daʿvâŋ bāṭil boldï." oγlan ayttï: "ol mänim üzä (5) quvvät bilän ġālib bolmadï, bälki küräš taʿlïmindän (6) bir daqïqanï kizlämiš anïŋ bilä ġālib boldï." (7) ūstādï ayttï: "bälï, ol daqïqanï bu kün üčün (8) kizläp idim. ʿāqillär mäṣäli turur dūstqa ol (9) qadar yārï qïlγïl kim düšmän bolsa saŋa ẓafär tapmaγay."

šiʿr

(10) yā väfā yoq turur bu ʿālämdä,
yā kiši qïlmadï ǰihānda anï.
(11) mändän oq ʿilmin ögränip kitkän
ʿāqibät qïldï ol nišānä mäni.

(12) *ḥikāyät*

bir faqïr-i müǰärräd ṣaḥrāda oturup χirqa- (13) sïn tikär idi. iläyindän
bir sulṭān kečti, bašïn (1) kötärip baqmadï, daγï iltifāt qïlmadï. sulṭān [40*r*]
(2) ol yerdän kim salṭanat maḥallï turur mütäġayyir bolup ayttï: "bu (3) ṭā'ifä ḥayvān-ṣifät turur." väzïr ayttï: "äy faqïr, ǰihān (4) sulṭānï iläyiŋdän kečti, ne üčün turup (5) χidmät qïlmadïŋ, daγï ädäb šarṭïn yerinä kätürmädiŋ?" (6) faqïr ayttï: "sulṭānγa aytγïl χidmät ṭamaʿïn ol kiši-
(7) dän tutsun, kim niʿmät ṭamaʿïn andan tutqay, daγï (8) bilgil, sulṭān raʿiyyät rāḥatï üčün turur, daγï (9) raʿiyyät sulṭān ṭāʿatï üčün turur."

šiʿr

(10) bu raʿiyyätkä mälik čūbān erür,
ol nečä kim köp vilāyätni bilür.
(11) qoy dägül čūbān üčün, äy ẓū-fünūn!
bälki čūbān qoylara χidmät üčün.
(12) ol biri dävlät bilän dävrān sürär
(13) bu biri otdan özin bir yan sürär.
(1) bir nečä kün ṣabr qïlγïl, kim bu yer [40*v*]
(2) äy nečä Firʿaun maġzïn tāzä yer.
(3) bir kiši baqsa ačïp gūr ičinä
(4) bilmägäy yatqan mälik-mi yā gädā.

(5) sulṭānqa faqïrniŋ sözläri ġāyät χwaš keldi (6) ayttï: "ne tilär sän mändän tilägil." ayttï: "sändän (7) anï tilär män kim maŋa zaḥmät bermägäy sän." (8) ayttï: "maŋa naṣïḥat bergil." ayttï: "bilgil:

šiʿr

(9) bu kün kim bar eliŋdä māl-u milkät,
(10) yürür eldän elä ol ǰāh-u dävlät.
(11) qarïnča χāṭirin āzār qïlma
(12) Süläymānča eliŋdä bolsa quvvät!"

(13) *ḥikāyät*

[41*r*] bir väzīr šäyχ Zuʾn-nūn-i miṣrī qatīna (1) kelip himmät vä duʿā tiläp ayttī: "kečä kündüz (2) sulṭān χidmätinä mäšġūl män daγï χayrïndan ümīd (3) tutup ʿuqūbätindän qorqar män." bu sözni Zu (4) ʾn-nūn-i miṣrī išitip yïγlap aŋa ayttī: "ägär män taŋrï- (5) dan äylä qorqsam idi kim sän sulṭāndan qorqar sän (6) ṣiddīqlär ǰümläsindän bolγay idim."

šiʿr

(7) qaysï faqīr-i qāniʿ taqvâ bilän tirilsä,
(8) tapsa ʿaǰäb dägül dur ḫaẓrätkä ol köni yol.
(9) qorqsa väzīr Ḥaqqdan qorq[q]an bigin mälikdän,
(10) tapup maqām-i ʿālī bolγay mäläk-ṣifät ol.

(11) *ḥikāyät*

bir sulṭān bir yazuqsuz kišini (12) öltürmägä buyurdï. ol mäskīn ayttï:
[41*v*] "äy (13) sulṭān, ol säbäb bilän kim ġaẓabïŋ kelip (1) mänim üzä öz āzār istämägil." ayttï: "nečük?" ayttï: "bu ʿuqūbät (2) mänim üzä bir näfäs bilän kečär daγï qiyāmätqa tegrü sänïŋ (3) boynuŋda qalur."

šiʿr

(4) ṣaḥrā yeli teg ʿumür baqāsï kečti,
(5) ġam ǰävri daγï färaḥ ṣafāsï kečti.
(6) ǰāfī saqïnur ǰäfā bizä qïldïm dep,
(7) qaldï aŋa bizdän ol ǰäfāsï kečti.

(8) ol mälikkä munuŋ naṣïḥatï ġāyät χwaš kelip āzād (9) qïldï.

ḥikāyät

Nūšïn-rävān-i ʿādil väzīrläri (10) olturup mämläkät maṣlaḥatïndan bir mühimm iškä (11) ändïšä qïlur idilär. här biri ʿaqlï qadrïnča bir rāy (12) körgüzüp mälik daγï bir tädbïr ändïšä qïldï. (13) Büzürǰmihrgä mälik-
[42*r*] niŋ tädbïri iχtiyār keldi. (1) väzīrlär Büzürǰmihrgä sordïlar kim "mälik rāyïnda ne (2) mäziyyät kördüŋ munča ḫakīmlär fikri (3) üzä." ayttï: "iχtiyār körmägimniŋ säbäbi ol turur (4) kim bu išniŋ soŋï maʿlūm dägül, daγï (5) siziŋ rāyïŋïz taŋrï tilägi ičindä turur, (6) yā ṣavāb kelgäy yā χaṭā. ägär χilāf-i ṣavāb kelsä, (7) mälik mütäbäʿatï bilän muʿātäbätindän[20] äymän bolγay (8) biz."

[20] Glossed by *ǰävrindän*

šiʿr

kim izdär isä χilāf-i rāy-i sulṭān
(9) öz qanï bilän yur elin ol nādān.
(10) kündüzni kečä desä mälik sän aytqïl,
(11) uša körünür qamär yanïnda käyvān!

(12) *ḥikāyät*

bir säyyāḥ sačïn örüp ḥājï- (13) lär qāfiläsi bilän Baġdād šährinä kirip
(1) mälik χidmätinä kelip ayttï: "šärïf kiši män, Ḥijāzdan (2) kelür män. [42*v*]
mälik üčün bir qaṣïda-i mädḥ qïlïp (3) turur män." mälik buyurdï kim
"oqusun!" ol šärïf (4) qaṣïdanï tämām oqudï isä mälik nädïmlärindän (5)
biri ayttï: "män munï qurbān bayramïnda Baṣra šährindä (6) kördüm.
bu nečük ḥājï bolur?" dayï biri ayttï: "män munï (7) bilür män Malaṭiyya
šährindä bir naṣrānï oγlï durur (8) bu nečük šärïf bolur?" dayï biri ayttï:
"män bu qaṣïda- (9) nï bilür män, Anvarïniη durur. bu nečük šāʿir (10)
bolur?" mälik buyurdï kim "uruη bu qavvādnï (11) nečün munča köp
yalγan sözlär sözlägäy." (12) ol ayttï: "mälik yašï uzun bolsun bir sözüm
(13) dayï bar. ägär ol rāst bolmasa ne ʿuqūbät qïlsaηïz (1) maγa ǰäzā [43*r*]
durur." mälik ayttï: "aytqïl." ayttï:

šiʿr

(2) ketürdi bir ġarïb er ol yoγurtnï
(3) ki bir baχšï dur ayran ikki su dur.
(4) tiläsäη rāst söz bu dur, äyā šāh!
(5) ǰihān körgän kiši köp yalγan aytur.

(6) mälik bu sözni išitip külüp ayttï: "mundan rāst (7) söz sözlämädiη." buyurdï ne kim maqṣūdï (8) idi berdilär.

ḥikāyät

bir väzïr eli altïndaγï (9) qavmγa raḥm etip išlärin χayr üzä tutar idi.
(10) nägäh bir kün ol väzïr mälik qahrïna giriftār (11) boldï. dūstlarï
kelip χalāṣ qïlmaq üčün (12) saʿy ettilär. ol kišilär kim aηa tärsïm bolup
(13) idilär muʿāqabätinčä mülāṭafät körgüzür idi- (1) lär dayï özgä uluγlar [43*v*]
öz sïrätin mälik χidmätindä (2) sözlädilär. mälik dayï anïη yazuqun
bayïšladï. (3) köηül iyälärindän bir kim ärsä ḥāẓir idi (4) anda ayttï:

šiʿr

keräkli dūst köηlin tapmaq üčün
(5) atasï bāġïnï satsa, rävā dur.
(6) ašï biškinčä äygü ādämïnïη
(7) ävüη raχtïn tirip otqa yaqa dur.
(8) yamanlïq qïlγan ergä äygülik qïl!
(9) qapar it aγzïna luqmä ata dur.

(10) *ḥikāyät*

Harūnu'r-Rašīd oγlanlarïndan (11) biri ġaẓablanïp atasï qatïna kelip ayttï: "fülān (12) vālïniη oγlï anama sökti." Harūnu'r-Rašīd (13) väzīr-
[44*r*] lärinä ayttï: "ol kiši kim munuη kibi yaramas (1) söz sözlägäy anïη ǰäzāsï ne turur." biri ayttï: (2) "anï öltürmäk keräk," dayï biri ayttï: "anïη tilin (3) käsmäk keräk," dayï biri ayttï: "anï muṣādärä (4) qïlmaq käräk," dayï biri ayttï: "änï taʿzīr qïlmaq (5) keräk," dayï biri ayttï: "anï iχrāǰ qïlmaq keräk." (6) Harūnu'r-Rašīd ayttï: "äy oγlum, mürüvvät vä käräm (7) ol turur kim andan kečkäy sän. ägär ʿafv etä bilmäsäη (8) sän dayï anïη anasïna sökkül äylä kim intiqām (9) ḥaddan kečmägäy. ägär kečär bolsa ẓulm bizim (10) ṭarafïmïzdan bolγay."

šiʿr

(11) toγan arslan bilän pänǰä tutušqan er dägül ʿāqil,
(12) anï bil ʿāqil er qahrï keličäk sözlämäs bāṭil.

(13) bir äygü ādämīgä bir yaman tilli kiši sökti,
[44*v*] (1) ol ayttï, äy sözi tatlï, yüzi qutlï, özi kāmil!
(2) mänim ʿaybïm eηän köp tur mäni män teg kiši bilmäs,
(3) maηa sän rästïn ayïttïη erür män ʿaybïma qāʾil.

(4) *ḥikāyät*

Šäyχ Saʿdī aytur bir nečä bay (5) χwāǰälär bilän kämidä oturup kitär igäč (6) kemä soηunda bir zävraq ġarq boldï. (7) ičindä iki qardaš bar idi, su egräminä (8) tüšti. ol χwāǰälärniη ulusï bularnï čïqaryan (9) kišigä yüz altun ayttï. kemäči tüšüp birin (10) χalāṣ etkinčä biri öldi. kemäčigä män ayttïm: (11) "anïη dayï ʿumrïnïη baqiyyäsi qalmamïš kim sän anï (12) tutmaqda täʾχïr qïldïη dayï munï taqdïm." kemäči (13) külüp ayttï:
[45*r*] "anï kim ayttïη yaqïn turur, dayï χāṭirim (1) mäyli muηa artuqraq idi ol säbäbdän kim (2) bir vaqt arïp idim bu mäni tävägä mindürdi, (3) dayï ol oγlan igäč yaγrïnïma aγïr qamčïlar (4) indürdi." män ayttïm: "ṣadaqa'llāhu'l-ʿaẓīmu man ʿamila (5) ṣāliḥan fa-linafsihi va man asā fa-ʿalaihā."

šiʿr

(6) yätkäninčä küčüη köηül yapqïl,
(7) kim χalāʾiq saηa duʿā qïlγay!
(8) tüškän är ḥāǰätin rävā qïlsaη,
(9) Ḥaqq säniη ḥāǰätiη rävā qïlγay.

(10) *ḥikāyät*

bir zämānda iki qarïndaš bar idi. (11) biri sulṭān χidmätinä mülāzim dayï biri käsb ätmägin (12) yer idi. bir kün ol ǰündï qarïndašï bu käsib-

(13) gä ayttï: "ne üčün χidmät qïlmas sän kim bu (1) iš zaḫmätindän [45v] qutulγay sän." ol käsib (2) qarïndašï ayttï: "sän ne üčün išlämäs sän (3) kim χidmät χwārluqïndan qutulγay sän." (4) ʿāqillär mäṣäli turur kim öz ävindä oturup (5) qurï ätmäk yäsä yaχšï andan kim belinä altun qïlïč (6) baγlap χidmät üčün turγay.

šiʿr

(7) tämür tökkän biläk miŋ qurla yaχšï
(8) ol eldän kim kögüsdä beggä qaršï.

(9) šiʿr

böylä ṣarf etti ʿumrun ol särbāz,
(10) ne yegäy qïš daγï ne käygäy yaz.
(11) äy boγaz, qāniʿ et bir ätmäkkä,
(12) qïl özüŋä bu köp ǰäfānï az!

(13) *ḥikāyät*

Nūšïn-rävān-i ʿādilgä bir kiši kelip (1) bäšärät ketürdi kim "fülān düš- [46r] mäniŋni taγrï (2) kötürdi." Nūšïn-rävān ayttï: "hïč anï išittiŋ mi kim (3) mäni qoyγay?"

šiʿr

(4) bilür sän kim ǰihānnïŋ mäǰlisindä
(5) tutar elgä qadaḫnï rāst sāqï.
(6) sävünmäk yoq körüp düšmän ölüsin,
(7) kälisär čūn bizä ol dävr ayaqï.

(8) *ḥikāyät*

Kisrâ ešigindä äkābir ǰämʿ bolup (9) mämläkät maṣlaḥatï üčün mäšvärät qïlur idilär. ol (10) ḥālda Büzürǰmihr sözlämädï. ayttïlar: "sän ne üčün (11) bu ittifāqda sözlämädiŋ?" ayttï: "vüzärā aṭibbā miṣālï (12) turur. ṭabïb dävā buyurmas illā saqïmγa. kördüm (13) kim sözläriŋiz[21] ṣavāb üzä turur anda sükūt (1) yaχšïraq sözlämäkdän." [46v]

šiʿr

(2) sözlämäk ḥikmät dägül, äy χwaš-maqāl!
(3) bolmasa ol yerdä kim sözgä mäǰāl!
(4) ol täkällümdän saŋa χwaš dur sükūt,
(5) kim χaṭā sözdä yegindä infiʿāl.

[21] MS swzl'ynkyz

(6) bir quyu aγzïnda közsüz er körüp
(7) tip teg olturmaq bälli anda väbāl.

(8) *ḥikāyät*

Harūnu'r-Rašīdgä qačan kim Miṣr (9) mülki müsälläm boldï isä ayttï: "ol ṭāġï yāġï χilāfïnča (10) kim Miṣr mülkinä maġrūr bolup täŋrilik (11) da'vâsïn qïldï, käräk kim bu mämläkätni qul- (12) larïmdan eŋ äksük quluma bergäy män." ayturlar (13) bir qara qulï bar idi eŋän biligsiz
[47r] χusaib atlï (1) Miṣr mülkin aŋa täslïm qïldï. anïŋ 'aql vä kifāyäti (2) ol ġāyätdä idi kim bir kün äkinčilär kelip (3) šikāyät qïldïlar kim "Nïl yaqasïnda mamuq ektik, (4) vaqtsïz yaγmur kelip täläf qïldï." ol ayttï: "yüŋ (5) äkmäk käräk idiŋiz kim yaγmur ziyān qïlmaγay (6) idi." bir ẓarïf er bu sözni išitip külüp ayttï:

ši'r

(7) kelür bolsa bilig birlä sa'ādät,
(8) biligsiz häykäli bolγay šaqāvät.
(9) välï äbläh batïp tur gänǰ ičindä,
(10) biligli χwār-u müflis ränǰ ičindä.
(11) berip mülk ol birini qïldï sulṭān,
(12) yüritür bu birini ač vä 'uryān.
(13) ǰihān bünyādïnï böylä salïp tur,
bu iškä 'āqil er ḫayrān qalïp tur.
[47v] (1) anïŋ ḥikmätlärinä 'aql ärišmäs,
(2) kim ärsä išlärinä häm kirišmäs.

(3) *ḥikāyät*

bir sulṭānγa Čïn iqlïmindän bir özdän (4) qïrnaq ketürdilär. sulṭān särχwašluq ḫālätindä (5) anïŋ birlän ǰam' bolmaq tilädi. qïrnaq män' etti. sulṭān (6) yigirip bir qara zängï färrāšqa berdi kim üstün (7) dudaγï burnï učïna yätip daγï astïn dudaγï yaqasïna (8) inip turur idi.

ši'r

(9) ol qara dïv-čähräli qulnïŋ
(10) ketürür ṣüräti köŋülgä mälāl.
(11) χatm boldï mägär qabāḫat aŋa,
(12) äylä kim Yūsufa ǰämāl-u kämāl.

[48r] (13) qaranïŋ ol vaqt näfsi ġālib daγï šähväti ṭālib (1) idi. miŋ mihr-i ǰān bilän mührini kötürdi. (2) taŋ bilä sulṭān qïrnaqnï izdädi, tapmadï. māǰärānï (3) ayttïlar. sulṭān buyurdï qaranï daγï qïrnaqnï elin (4) ayaqïn baγlap qal'a bürǰindän χandaqqa bïraqsun- (5) lar. bir 'āqil väzïr šifā'at

yüzin yergä qoyup (6) ayttï: "qaranïŋ munda yazuqï yoq turur. qullar sulṭān (7) inʿāmïna iḥsānïna ögränip tururlar." sulṭān (8) ayttï: "bir kečä ṣabr etsä ne bolγay idi." väzïr ayttï:

(9) šiʿr

ramaẓān ayï mülḥid-i müfsid
(10) iläyindä ṭabaq tolï ḥalvā.
(11) kim degäy ol kün ol oruč tutqay,
(12) böylä bayram bolup aŋa päydā.
(13) yetsä tatlï suγa susamïš er,
qorqmas allïnda bolsa äždärhā.

(1) bu laṭïfä sulṭānγa χwaš keldi. ayttï: "qaranï saŋa (2) baγïšladïm, [48*v*]
qïrnaqnï nedäyim?" ayttï: "qaraγa bergil (3) kim anïŋ lāʾiqi turur."

šiʿr

(4) susamïš ol šäkär suyïn ičmäs
(5) kim aŋa it tikip ǰäbïn üsti.
(6) šāh elin bir yana qačan körgäy
(7) ol čičäk kim näǰäs yärä tüšti.

(8) *ḥikāyät*

Iskändärgä sordïlar: "mäšriq (9) vä maġrib diyārïn ne bilän tuttuŋ? burunγï mälik- (10) lärniŋ χazïnäsi vä läškäri vä ʿumrï sändän (11) artuq idi, anlarγa bu fätḥ bolmadï." ayttï: "taŋrï (12) taʿālâ ʿināyäti bilän qaysï mülkni kim tuttum (13) raʿiyyätni χwaš kördüm daγï mäliklär atïn (1) χayr bilän yād qïldïm." [49*r*]

šiʿr

(2) keräk sulṭān raʿiyyätni körüp χwaš
(3) ʿināyät birlä dāʾim šād qïlγay.
(4) uluγluq ol dägül kim ullularnï
(5) yaramas lafẓ birlän yād qïlγay.

ikinči bāb

faqr aɣlāqī ičindä turur

(6) *ḥikāyät*

(7) uluɣlardan bir kim ärsä bir pārsā ergä sordï: (8) "fülān ʿābid ḥaqqïna ne aytur sän; köp ṭaʿnäli sözlär (9) anïŋ üčün derlär." ayttï: "ẓāhirindä ʿayb körmän (10) bāṭinindä ġayb bilmän."

šiʿr

(11) qačan körsäŋ arï tonlï kišini
(12) anï bilsäŋ kerāk zāhid yolïnda.
(13) tašïndan čün baqïp sän aŋlamadïŋ
[49v] (1) iši yoq muḥtäsibniŋ äv ičindä.

(2) *ḥikāyät*

Šäyχ Saʿdī aytur: bir faqïrni kördüm (3) kaʿbäniŋ ešiginä yüzün qoyup aytur idi: (4) "yā ġafūr, yā raḥīm, sän bilür sän kim bu ẓulūm ǰāhūl- (5) dan ne kelgäy."

šiʿr

(6) ketürdüm köp χaṭā ʿuẓrïn qïlïp taqṣïr qulluqda,
(7) saŋa χidmät qïlur dāʾim kimä bolsa saʿādät yār.
(8) qïlurlar tävbä ʿāṣïlär nädāmät yep χaṭā išdän,
(9) ʿibādätdän qïlur ʿārif kišilär dāʾim istiġfār.

(10) ʿābidlär ṭāʿat ǰäzāsïn daɣï tāǰirlär baẓāʿat (11) bähāsïn izdärlär. män miskīn ümïd ketürdüm (12) ṭāʿat dägül, ḥāǰätkä keldim tiǰārätkä (13) dägül išnaʿ mā anta ahluhu.

šiʿr

[50r] (1) kerāk öltür kerāk ǰürmüm baɣïšla,
(2) ne qïlsaŋ ḥukmïna rāẓī män išlä.
(3) bu ʿuẓrumnï qabūl etkil demäs män,
(4) aɣïr yazuqlï män ähl-i käräm sän.

(5) *ḥikāyät*

Šäyχ Saʿdī aytur: ʿAbdu'l-qādir Gïlānī (6) raḥmatu'llāhi ʿalaihini kördüm ḥaräm ḥiṣārïna yüzün (7) qoyup aytur idi: "yā kärīm, yā raḥīm, bu quluŋnï (8) baɣïšlaɣïl; ägär ʿuqūbätqa lāʾiq isäm qiyāmät (9) kün mäni közsüz qoparɣïl kim äygülär (10) naẓarïnda χaǰäl bolmaɣay män."

šiʿr

(11) nečä kelsä ṣabā yeli saḫargāh
yüzüm yergä sürüp aytur män: allāh!
(12) unutman bir näfäs härgiz säni män,
aŋar-mï sän bu qulnï, äy ʿaǰäb sän.

(13) *ḥikāyät*

bir ṣāliḥ erniŋ evinä oγrï (1) kirdi, izdäp nämä tapmadï. köŋli tar bolup (2) čïqtï. ev iyäsi bildi daγï tura keldi. bir gilïmi (3) bar anïŋ üstünä yatur idi. anï eltip oγrïnïŋ (4) yolïnda bïraqtï ḥattâ maḫrūm kitmäsün dep. [50v]

šiʿr

(5) mürüvvät körgüz elgä äylä, äy yār!
(6) ki düšmän köŋlün ol er qïlmadï tar.
(7) nečük bergäy saŋa el bu saʿādät,
(8) bolur čūn dūst dā'im sändän āzār.

(9) ähl-i ṣafā yüzdä ne isä qafāda oldur, aṣlï yaman (10) münāfiq kibi dägül dur.

šiʿr

(11) alnïŋda yavaš qoy bigin müšfiq yār
(12) artïŋda böri kibi täriŋni yïrtar

(13) *ḥikāyät*

Šäyχ Saʿdï aytur: bir ǰämāʿat ʿārif (1) faqïrlarγa yoluqtum. säfärγa ittifāq qïlïp ränǰ vä rāḫat- (2) kä šärïk bolup idilär. män daγï anlarγa yoldaš bolmaq (3) tilädim. qabūl ätmädilär. ayttïm: "bu uluγlarnïŋ mäkārim-i (4) aχlāqïndan bädïʿ durur kim miskïnlär ṣuḥbätindän (5) yüz qaytarmaq daγï fā'idäni därïġ körmäk." anlarnïŋ (6) biri ayttï: "bu sözni išitip mälūl bolmaγïl, kim bu kün (7) dört kün durur kim bir oγrï ṣāliḥlär ṣūrätin käyip (8) bu faqïrlär ṣuḥbätinä kirip durur. ol ḥāldan gümān (9) eltmäyin bu ǰämāʿat yoldašlïqqa qabūl qïlïp tururlar. [51r]

(10) šiʿr

nečä kim dalq erür ʿārif libāsï
(11) mübārāk dur χalā'iqqa duʿāsï.
(12) ne bolsa käy daγï äygü ʿamäl qïl,
(13) šäqāvätni saʿādätkä bädäl qïl!

[51v] (1) dögül dur ton bilän bu pārsālīq,
(2) tiläsäŋ zühd-u taqvâ näfs ävin yïq!
(3) dämindä körgüzür fāris šäǰāʿat,
(4) muχannäs̱qa dimäšqī ya ne ḫāǰät?

(5) ol kün bular bilän yürüdüm kečä kelip bir ḥiṣār (6) yanïnda yattïlar. ol oγrï räfīqiniŋ ibrīqin alïp (7) "ṭahārätqa kitär män" dep ġārätqa kitti.

šiʿr

(8) käyip χirqa yürür zāhid azïp yol,
(9) äšäkkä käydürip kaʿbä tonun ol.

(10) ol qadar kitti kim bularnïŋ naẓarïndan ġā'ib boldï (11) qalʿa bürǰinä čïqïp māl oγurlap kitti. ol kečä (12) oγrï tört mänzilni bir etti. ṣabāḥ māl iyäsi kelip (13) bu yazuqsuz yatqan faqīrlärni tuttï bār-i mävǰūdlarïn
[52r] (1) aldï daγï aγač urup ḫabskä saldï. ol taʾrīχ- (2) dän beri tärk-i ṣuḫbät qïlïp ʿuzlät iχtiyār ettim, nečük (3) kim ayturlar: as-salāmatu fï'l-vaḫdati."

šiʿr

(4) čūn dägül dur saŋa müvāfiq yār,
(5) qoy anï yalγuzun tämāšā qïl!
(6) ne säniŋ baγrïŋ ol käbāb etsün,
(7) ne anïŋ ṣuḫbätin tämännā qïl!

(8) ayttïm: "al-ḥamdu li-llāhi, nečä kim ṣuḫbätdän yïraq män bu ḥikāyät (9) bilän rāḫatkä yaqïn män. daγï ne qadar kim ʿumrum (10) bar bu naṣīḥat bilän ʿamäl qïlγay män."

šiʿr

(11) bir äbläh ortada qïldï yamanlïq,
nečä ʿāqillärä tegdi ziyānï.
(12) tolï bolsa bir ulu birkä māvärd,
qïlur bir it tüšüp mürdär anï.

(13) *ḥikāyät*

[52v] bir zāhid bir sulṭānγa qonaq boldï. (1) ol vaqt kim ṭaʿām yemägä oturdïlar, zāhid (2) yemäk az yedi. qačan kim nämāz qïlmaγa turdïlar (3) nämāznï köp qïldï kim sulṭānnïŋ iʿtiqādï (4) ziyādät bolγay dep anïŋ ḫaqqïna.

šiʿr

(5) näčün, äy zāhid-i sālūs-u zärrāq,
(6) bu zühdüŋni därāhimgä satar sän?

(7) yaŋïldïŋ Kaʿbäniŋ yolïn yana qayt,
(8) bu Türküstän yolï dur kim kitär sän!

(9) zāhid öz maqāmïna kelip χādimdän süfrä tilädi. χādim (10) süfrä ketürdi. bu zāhidniŋ bir ṣāḥib-vaqt (11) oγlï bar idi. ayttï: "äy ata, daʿvättä yemäk yemädiŋ (12) mi?" ayttï: "anlar naẓarïnda anïŋ kibi yemäk yemädim kim (13) iškä yaraγay." oγlï ayttï: "nämāzïŋnï daγï qaẓā qïlγïl (1) anïŋ kibi qïlmadïŋ kim iškä yaraγay." [53*r*]

šiʿr

(2) äy hünärlär tutup ayasïnda,
(3) kizläbän qoltuqunda ʿayb tümän!
(4) ol muṣïbät künindä, äy maġrūr,
(5) zaġal aqčäŋ bilän ne alγay sän?

(6) *ḥikāyät*

Šäyχ Saʿdï aytur: yādïmda bar oγlanlïq (7) äyyāmïnda kečälär uyumaγïn zühd vä taqvâγa köŋül (8) baγlap turur idim. bir kečä atam χidmätindä taŋ atqïnča (9) közüm yummayïn kälām-allāh iläyimdä yoqup (10) oqur idim. tegrämizdä χalāʾiq yatïp uyur. atama ayttïm: (11) "bulardan hïč biri turup ikki räkʿat nämāz qïlmas (12) ġaflät uyqusïnda äylä qalïp tururlar saqïnγay (13) sän kim ölüp tururlar." ayttï: "äy oγlum, sän daγï (1) yatïp uyusaŋ yaχšïraq andan kim χalq täri- (2) sinä tüškünčä." [53*v*]

šiʿr

(3) özindän müddaʿï ġayrïn körä almas,
(4) közinä kibr čūn baγlap turur yol.
(5) anïŋ kim körmägä ḥaqqnï közi bar,
(6) özini ǰümlädän ʿāǰiz körär ol.

(7) *ḥikāyät-i manẓūm*

(8) ol qarï oγlun tas etkänni körüp
(9) bir kiši ayttï: "äyā rävšän-ẓamïr!
(10) köŋläk isindän Miṣïrda aŋladïŋ,
(11) bilmädiŋ Känʿān quyusïnda äsïr.
(12) ol ʿazïz ayttï: "bizim aḫvālïmïz
barq-i ʿāläm teg körünür vaqtta bïr.
(13) gäh čïqar män ṭārim-i aʿlā üzä,
gäh körünmäs közümä šäms-i münïr.
(1) ǰümlä ʿāläm tärkini uryay idi, [54*r*]
(2) dāʾimā bir ḥāl üzä bolsa faqïr."

(3) *ḥikāyät*

Lübnān taγïnïη ṣāliḥlärindän (4) bir ṣāliḥ erni ayturlar maqāmātï ʿarab diyārïnda (5) mäẓkūr daγï kärāmātï mäshūr idi. bir kün ol (6) ʿazïz Dimäšq ǰāmiʿi ičindä källäsä birkäsindä (7) ṭahārät qïlur idi, suγa tüšti. yüz mäšaqqat (8) bilän χalāṣ boldï daγï nämäz qïlïp oturdï. yārän- (9) larïndan biri ayttï: "äy šäyχ, bu kün maŋa bir müškil (10) vāqiʿ boldï." ayttï: "ne durur ol?" ayttï: "yādïmda bar kim maġrib (11) teŋizin yürüp kečtiη ayaqïη üviš bolmadï. (12) emdi bu kün ikki aršun suda hälāk bolmaγa (13) az qaldïη. munda ḥikmät ne turur?" Šäyχ
[54*v*] bašïn täfäkkür (1) yaqasïna čäkip köp täʾämmül qïlïp bašïn kötärdi (2) daγï ayttï: "išittiη χwāǰä-i ʿālām ʿalaihi ʾs-salām ayttï: lï maʿa (3) ʾllāhi vaqtun lā yasaʿunï fïhi malakun muqarrabun va lā nabiyyun mursalun (4) daγï bu sirrni barča vaqtda aytmadï. vaqtï kim ol (5) munï buyurdï J̌äbräʾïl vä Mïkāʾïl ol ortada mädχal (6) etmädi. mušahadatuʾl-abrāri bainaʾt-taǰallï vaʾl-isrāri."

šiʿr

(7) körgüzsä nečä ki kizläp özün dïdār,
(8) bāzārï anïη mänim bu otum artar.

(9) ušāhidu man ahvâ bi ġairi vasïlatin
(10) va yalhaqunï šaʾnun aẓallu ṭarïqan.
(11) yuʾaǰǰiǰu nāran ṣumma yuṭfïʾu bi raššatin
(12) liẓālika tarānï muḥraqan va ġarïqan.

(13) *ḥikāyät*

[55*r*] Šäyχ Saʿdï aytur: Baʿaläbäkk ǰāmiʿinä (1) kirip bir nečä kälimä vaʿẓ ettim. qavmïnï eŋän (2) fähmsiz ölü köŋülli ṭāʾifä kördüm. baqtïm (3) kim näfäsim otï yaš aγačqa äṣär qïlmas. ḥayfïm keldi (4) ḥayvānlarγa tärbiyät qïlmaq daγï közsüzlär maḥallä- (5) sindä közgučilik etmäk, välikin maʿnï (6) ešigi ačuq daγï söz silsiläsi uzun idi. bu (7) äyät maʿnï- sindä kim va naḥnu aqrabu ilaihi min ḥabli (8) ʾl-varïdi söz ol yergä yätti kim bu maʿnïdä ayttïm:

(9) šiʿr

dāʾim yaqïn ol dūst maŋa bu ǰāndan,
(10) bu müškilim ol ki män yïraq män andan.
(11) kimgä degäyim, nečük qïlayïm bilmän,
(12) män böylä yïraqda ol yaqïnraq ǰāndan.

[55*v*] (13) ol ḥālättä män maḥabbät šärābïndan särχwaš daγï (1) maʿrifät qadaḥï elimdä. mäǰlis ṭarafïndan bir kim (2) ärsä kečär idi. bu maʿnïdän aŋa äṣär qïldï (3) äylä naʿrä urdï kim özgälär daγï anïη (4) bilän ġavġā

qïldïlar. ayttïm: "subḥāna'llāh! yïraq- (5) daγïlar böylä ḥuẓūrda daγï yaqïndaγïlar baṣïrät- (6) siz yïraqda."

šiʿr

(7) qačan fähm etmäsä sözni išitkän,
(8) söz aytqan ernïŋ anda yazuqï yoq.
(9) irādätniŋ qulaγïn sözgä tutqan
(10) kiši bu maʿrifätdän ḫaẓẓ alur čoq.

(11) *ḥikāyät*

Šäyχ Saʿdī aytur: bir kečä Mäkkä (12) yazïsïnda ġāyät uyqusuzluqdan yürümägä (13) ṭāqïm qalmayïn, tüšüp yattïm daγï täväčigä ayttïm: (1) "maŋa zaḫmät bermägil." ayttï: "äy qarïndaš, (2) ḫaräm iläyiŋdä [56r] daγï ḫarāmï artïŋda. (3) ägär kittiŋ yettiŋ vä ägär qaldïŋ öldüŋ."

šiʿr

(4) yayaγ miskïnlärä kaʿbä yolïnda
(5) muġaylän kölgäsi dur čätr-i sulṭān.
(6) nečälär ol muġaylännïŋ tübündä
(7) kečälär χwaš uyurlar tärk etip ǰān.

(8) täväčigä män ayttïm: "bu mäsälni išitkäniŋ yoq mï (9) kim aytur-lar:

šiʿr

(10) bir piyādä nečä yürüp kitkäy,
čün tävälär arïp sökäl boldï?
(11) sämiz aruq bolup tülänginčä,
köp aruqlar tüšüp yatïp öldi."

(12) *ḥikāyät*

Šäyχ Saʿdī aytur: bir ṣāliḥ erni (13) kördüm täŋiz yaqasïnda päläng zaχmï bilän mübtälā (1) bolup köp türlü dārūlar bilän dävā qïldï (2) [56v] fāʾidä etmädi. müddätlär ol ränǰni čäkip (3) däm bä-däm aytur idi: "al-ḥamdu li-llāhi kim därd bilän mübtälā män (4) maʿṣiyät bilän dägül."

šiʿr

(5) öltürür bolsa mäni bu qïnda ol yār-i ʿazīz,
(6) sän saqïnma kim yegäy män qayγu ol däm ǰān üčün.
(7) ǰān ämānät dur anï bermäk kerāk lïkin mänim
(8) qayγum ol dur kim yerindä tutmaγan färmān üčün.

(9) *ḥikāyät*

bir faqīrγa ẓarūrät ḫāläti vāqiʿ (10) boldï. taŋrï ävindän bir bisāṭ oγurladï. ḥākim (11) buyurdï kim elin keskäylär. bisāṭ iyäsi šäfāʿat (12) qïlïp ayttï: "män ḫalāl ettim." qāẓī ayttï: "säniŋ šäfāʿatïŋ (13) bilän
[57*r*] šärʿ ḥaddïn tärk etsä bolmas." ayttï: "yaχšï buyurtuŋïz (1) välïkin här kim vaqfdan nemä oγurlasa aŋa (2) qaṭʿ lāzim bolmas: al-vaqfu lā yumlaku. daγï vaqf muḥtāǰ- (3) lar üčün turur." ḥākim andan elin čäkip ayttï: "yaʿnï (4) ǰïhān säniŋ üzä ol qadar mï tar bolup idi kim oγrï- (5) lïq etmädiŋ illā taŋrï ävindän." ol ayttï: (6) "yā maχdūm išitmädiŋ-mi kim mäṣäldä ayturlar: dūst- (7) lar ävin säpürgil daγï düšmän ešigin qaqmaγïl."

(8) šiʿr

šiddätä tüššä özüŋ zïnhār ʿāǰiz bolmayïn,
(9) soy tutup düšmän tärisin dūstuŋnïŋ ǰübbäsin!

(10) *ḥikāyät*

bir mälik bir ṣāliḥ kim ärsägä ayttï: bizni (11) hïč yād etär-mi sän." ayttï: "bälï, ol vaqt kim taŋrï- (12) nï unutur män sizni yād etär män."

šiʿr

(13) qačan sürsä qulun taŋrï qatïndan,
[57*v*] (1) kitär här bir ṭarafqa yüz tutup ol.
(2) anï kim indäsä muḥtāǰ qïlmas
(3) daγï özgä ešikkä körgüzüp yol.

(4) *ḥikāyät*

bir ṣāliḥ er tüšündä kördi (5) kim sulṭān ǰännät ičindä daγï pārsā ǰähännämdä. sordï (6) kim "anïŋ däräǰātï ne säbäbdän idi daγï munuŋ däräkātï (7) ne ǰihätdän durur kim män munuŋ χilāfïn saqïnur (8) idim." ayttïlar: "sulṭān faqīrlär irādäti bilän ǰännät- (9) kä daγï pārsā sulṭānlar taqarrübi bilän tamuγγa kirdi."

(10) šiʿr

äyā dünyā üčün käygän müraqqaʿ,
(11) bolup ṣādiq bu išdän tävbä qïlγïl!
(12) ne ḫāǰät bašïŋa tāǰ-i mäšāʾiχ?
(13) tatar[22] börkin käyip därvïš bolγïl!

[22] MS ttr, cf. Note 32.

(1) *ḥikāyät* [58*r*]

Šayχ Saʿdī aytur: ḫājīlär qāfiläsi (2) bilän Kūfadan bir yayaγ faqīr baš ačuq yalaŋ (3) ayaq χirāmān yolγa kirdi. bir tävägä mingän tājir (4) kelip aŋa ayttī: "äy faqīr, qanda kitär sän bu yol qattī yol (5) durur, hälāk bolur sän, qaytqïl." faqīr ayttī:

šiʿr

(6) nečä kim minmägä ḫāẓir täväm yoq,
(7) yürür män šādmān qarnïm közüm toq.
(8) qulun daʿvät qïlïp tur χwājä ävgä,
(9) mänim sändän, yaqīn bil, ḫājätim yoq.

(10) munī ayttī, daγī qadäm yolγa urdī. qačan kim qāfilä Maḥmūd (11) naχläsiŋä yetti isä ol tājir ölüm ḫālïna (12) tüšüp yattī. faqīr yastuqī üstünä kelip ayttī: "al-ḥamdu (13) li-llāhi kim män yayaγ yürüp zaḥmät čäkip ölmädim (1) daγī sän tävä üstündä oturup öldüŋ." [58*v*]

šiʿr

(2) kečä bir χasta üčün saγ erniŋ
(3) taŋ atqïnča[23] közündän yaš keldi.
(4) taŋ attī Ḥaqq taʿālâ ämri birlä
(5) sökäl er saγ boldī saγ öldi.

(6) *ḥikāyät*

bir zāhidni sulṭān izdädi. (7) ol zāhid ayttī: "dārū ičip ẓaʿīf bolup barayïm ḫattâ (8) sulṭānnïŋ iʿtiqādī maŋa artuqraq bolγay," (9) dep. ayturlar ol dārū zähr-i qātil idi, zāhid ičti (10) daγī öldi:

šiʿr

bu zämānä zāhidin kör kaʿbägä artïn berip
(11) yüz χalāʾiqqa tutup dāʾim qïlur bāṭil nämāz.
(12) zāhid ol dur kim täväkkülniŋ maqāmïnda turup
(13) tün vä kün qïlγay ʿibādät däm bä-däm ʿuẕr-u nämāz.

(1) *ḥikāyät* [59*r*]

bir vaqt Yūnān yazïsïnda ḫarāmïlär (2) köp māllī kārvān urdïlar. χwājälär näväa (3) vä zārī qïlïp taŋrïnī daγī näbīni šäfīʿ ketürdi- (4) lär, fāʾidä qïlmadī.

šiʿr

(5) ḫarāmïlär alïp altun bolup šād,
(6) qïlur ol χwājälär miŋ āh-u firyād.

[23] MS ''tqčyn'

(7) Luqmān-i ḥakīm ol kārvān ičində ḥāẓir idi. ayttīlar: (8) "bir nečä kälimä ḥikmättän alarγa sözlägil, bolγay (9) kim mālnīŋ bir azīn qoyγaylar, χayf bolγay munča (10) niʿmät ẓāʾiʿ kitkäy." ayttī: "χayf ol ḥikmät turur kim (11) mularγa aytqay män."

šiʿr

(12) urup ṣayqal tämür pasīn kitärmäs,
(13) nečä bolsa muʿallim fänn üzä šäyχ.
[59v] (1) oturmas ǰāhil er köŋlündä ḥikmät,
(2) nečük kim taš üzä ursa tämür mīχ.

(3) *ḥikāyät*

Šäyχ Saʿdī aytur: nečä kim maŋa šäyχ-i äǰäll (4) Šamsuʾd-dīn ibnu ʾl-ǰauzī aytur idi: "sämāʿnī tärk etip (5) χalvät vä ʿuzlät ixtiyār qīlγīl," yigitlik hävāsī (6) ġālib bolup köŋül türlü türlü häväslärgä (7) ṭālib idi. nāčār mürābbī rāyīnīŋ χilāfīnča bir nečä (8) qadām yürüdüm. sämāʿdan daγī ählīniŋ ṣuḥbätindin ḥaẓẓ (9) alīp χwaš-vaqt bolup nečä kim šäyχim naṣīḥatī yādīma kelsä (10) bu iki bäytni oqur idim:

šiʿr

(11) gär otursa biziŋ bilän qāẓī,
(12) turuban ʿāšiqānä raqṣ urur.
(13) lāǰäräm muḥtäsib šärāb ičsä,
äsrük erni körüp tutar maʿẓūr.

[60r] (1) bir kečä bir ṭāʾifä ṣuḥbätinä tüštüm. ol ǰämʿ (2) ičində bir pärīšān ṣūrätli muṭrib oturup kärīh (3) ün bilän öz boγazīn yïrtïp χalq maġzīn kitärmägä (4) yïrlay baślādī:

šiʿr

(5) muġannī mūsīqī āġāz qïldī
atasï türbäsindä yïγlaγan teg.
(6) išitkänlär aŋa aytur: yätär bäs!
eli birlän qulaqlarïn tutup bek.

(7) nečük kim ʿarab aytur:

naḥunnu ilā ṣautiʾl-aġānī liṭībihā
(8) va anta muġannin lau sakatta nuṭībuhā.

šiʿr

(9) äy muġannī, yaman ünüŋ išitip
ṣuḥbätiŋdä nečük färaḥ etäyim?
(10) ayttïm ol ev iyäsinä bi-llāh,
quṭn keltür qulaγïma qatayïm!

(11) yā aŋa sözlägil tek oltursun,
yā ešik ač rävän čïqïp kitäyim!

(12) fï'l-ǰümlä ol kečä yärānlar χāṭiri üčün müǰāhädä- (13) gä müvā- faqat qïlïp ol muġannī ǰävrin čäkip olturdum, (1) ḥattâ saḥar vaqtī [60*v*] boldï. bir mü'äẓẓin čïqïp manglamaγa (2) bašladï. ayttïm:

šiʿr

(3) turup vaqtsïz čaγïrma, äy mü'äẓẓin!
(4) kečädän ne kečip tur bilmäyin sän.
(5) tiläsäŋ bilmägä mändän kälip sor,
(6) taŋ atqïnča közümni yummayïn män.

(7) ʿalâʾṣ-ṣabāḥ turup bašïmdan taχfïfä bälimdän šäddim (8) šešip beš altun bilän ol muġannī naẓarïnda qoydum (9) daγï qučup öpüp šükrlär qïldïm. bu olturγan (10) yärānlar mänim irädätimni anïŋ ḥaqqïna χiläf-i ʿādät (11) körüp ʿaqlïmnïŋ χiffätinä ḥaml ettilär. ol ortada (12) bir kim ärsä til uzatïp mälämät qïlïp ayttï: "bu ḥaräkät (13) kim qïldïŋ ʿāqillär rāyïna münāsib dägül (1) idi, mäšāʾiχ χirqasïnï anïŋ bigin muṭ- [61*r*] ribγa (2) berdiŋ kim ʿumrï ičindä ikki aqča käffindä daγï bir ḥabbä däffindä (3) körmiši yoq."

šiʿr

(4) ayā muṭrib, bu mäǰlisdä ünüŋ tiŋlär kiši yoq tur,
(5) säni bir yerdä ikki käz kim ärsä körmiši yoq tur.
(6) ünüŋdän ürkübän učtï yazïlmïš tam üzä qušlar,
(7) ǰihända köp muġannïlär välïkin bu eši yoq tur.

(8) ol ḥarïfkä män ayttïm: "maṣlaḥat ol turur kim taʿarruẓ (9) tilini qïsqa qïlγay sän. maŋa anïŋ kärāmäti ẓāhir (10) boldï." ol ayttï: "ne türlü kärāmät kördüŋ?" ayttïm: (11) "Šäyχ-i äǰäll Šamsu'd-Dïn maŋa kärrāt vä märrāt sämāʿnï (12) tärk etkil dep buyurdï, daγï bäliġ mävʿiẓa- (13) lar ayttï, mänim sämʿimä siŋmädi. bu mübāräk (1) mäǰlisdä saʿādät [61*v*] yārï qïldï munuŋ elindän (2) tävbä qïldïm daγï ne qadar kim ʿumrum bolγay (3) sämāʿ yaqïnïna kelmägäy män."

šiʿr

(4) bir qamär yüzli üni özdän ḥarïf
(5) naġmä qïlsa qïlmasa eltür köŋül.
(6) ol muġannï köp bilür lïkin anïŋ
(7) kim išitsä lähǰäsin bolur mälūl.

(8) *ḥikāyät*

Luqmān-i ḥakïmgä sordïlar: "ädäb- (9) ni kimdän ögrändiŋ?" ayttï: "ädäbsizlärdän baqtïm (10) alarnïŋ äfʿālïna qaysï ḥaräkät kim maŋa χwaš (11) kelmädi andan iḫtirāz qïldïm."

šiʿr

(12) ägär oynap kiši bir ḫarf ayïtsa,
(13) alur[24] andan bilig ähli naṣïḥat.
[62r] (1) kelür aḫmaq qulaqïna oyunčaq,
(2) oqur bolsaŋ yüz elli bāb ḥikmät.

(3) *ḥikāyät*

bir ʿābidni ayturlar här kečä on batman (4) ṭaʿām yer idi, dayï saḫargä tegrü nämāzγa turur idi (5) bir ṣāḥib-vaqt er ayttï: "yemäyin yatsa andan köp äǰr (6) tapqay idi."

šiʿr

(7) tiläsäŋ maʿrifät nūrïn körärgä,
(8) ičiŋ χālï keräk bolsa yemäktän.
(9) qačan bolγay münävvär bāṭiniŋ kim,
(10) yemäkdän burnuŋa tegrü tolu sän?

(11) *ḥikāyät*

maʿṣiyät qaraŋγuluqïnda tas bolγan (12) ergä Ḥaqq taʿālâ baχšāyiši yetip tävfïq čirāġïn iläyindä (13) tutup muḫaqqiqlär ṣuḫbätinä ketürdi.
[62v] alarnïŋ qutlï (1) qadämi dayï mübāräk näfäsi bäräkātïnda anïŋ yaman (2) aχlāqï yaχšï sïrätkä mübäddäl boldï, dayï dünyānïŋ (3) hävā vä häväsindän elin qïsqa qïldï. anï körüp (4) ḫasūdlarnïŋ tili uzun boldï.

šiʿr

(5) qïlïp tävbä qutulmaqqa bolur taŋrï ʿaẕābïndan,
(6) välïkin bu χalāʾiqniŋ tilindän qurtulup bolmas.

(7) ḫasūdlar ṭaʿnäsi ǰävrinä ṭāqat ketürmäyin ṭarïqat (8) šäyχiniŋ χidmätinä kelip sirrin ortaγa ketürdi, (9) dayï šikāyät väǰhi bilän ḫālïn taqrïr qïldï. säyχi išitip (10) yïγladï dayï ayttï: "bu niʿmät ḫaqqïn qačan ädā qïla (11) bilgäy sän kim andan yaχšïraq sän kim χalq taṣavvür etär."

šiʿr

(12) sän äygü bol yaman desin χalāʾiq,
(13) yaman bolup saŋa yaχšï deginčä.

[63r] (1) ayttï: "äy šäyχ, mänim ḫusnuʾẓ-ẓannïm özgälär ḫaqqïna kämāl (2) üzä turur, dayï öz ḫaqqïma nuqṣān ičindä turur, ol (3) säbäbdän kim män mäni yaχšïraq bilür män özgälärdän."

[24] MS 'wlwr

(4) šiʿr

qīlur bolsam idi aytqanlarīmnī,
(5) bolur idim muḥaqqaq pārsā er.

(6) innī lamustatirun min ʿaini jīrānī,
va'llāhu yaʿlamu isrārī va iʿlānī.

(7) rävā dägül bir išni qīlγay sän dayï soŋundan (8) qayγusun yegäy sän.

šiʿr

(9) ešik baγlap oturma ol säbäbdän,
(10) körünmäsün deyü bu mändäki ʿayb!
(11) ešikni baγlap olturmaq ne ḥājät,
(12) bu ḥālïŋnï bilür ol ʿālimu'l-ġayb.

(13) *ḥikāyät*

bir faqīr kelip šäyχinä ayttï: "fülän (1) kiši mänim fäsādïma tanuqluq [63*v*]
berür." ayttï: "sän anï (2) ṣalāḥ bilän χaǰäl qīl."

šiʿr

(3) düšmän säni körübän äygü ʿamäl ičindä
(4) daʿvâ qušun tuta almas qurup bähānä aγïn.
(5) bärbaṭ üni nečä kim χwaš müstaqīm bolsa,
(6) muṭrib elin uzatïp burmas anïŋ qulaγïn.

(7) *ḥikāyät*

Šäyχ Saʿdī aytur: säfärdä idim, bir (8) kečä kārvān tün qata yürüp saḥar vaqtïn kelip (9) bir orman yanïnda qondïlar. yoldašlarïmïzdan (10) bir faqīr naʿrä urdï dayï turdï ṣaḥrāγa yüz tuttï, (11) dayï bir näfäs bilän köp yol kitti. bir zämāndan (12) taŋ attï. ol faqīrni körüp ayttïm: "ol ne ḥālät (13) idi kim qïldïŋ?" ayttï: "kördüm kim aγačlar (1) üstündä [64*r*]
bülbüllär nālä vä zārī qïlurlar dayï (2) taγlarda dürrāǰlar suda baγalar dayï ormanda (3) ǰānävärlär. män ayttïm: bu mürüvvät bolmaγay barča täsbïḥ vä tählïl (4) ičindä dayï män ġaflät uyqusïnda yatqay män."

šiʿr

(5) ḥamd oqup bülbül saḥar vaqtïnda χwaš,
(6) aldï mändän ṣabr-u ṭāqat ʿaql-u hūš.
(7) bir ʿazīz ayttï maŋa nečün bu kün
(8) naʿrä urduŋ išitip qušlar ünün?

(9) ayttīm ol qušlar turup täsbīḥ oqur
(10) bu bänī ādäm yatïp ġāfil uyur.
(11) ol χaǰālätdän rävān naʿrä urup
(12) bilmädim män qanda kitkänim yürüp.

(13) *ḥikāyät*

[64*v*] Šäyχ Saʿdī aytur: bir vaqt (1) Ḥiǰāz yolïnda bir nečä ẓarïf yigitlär mänim bilän bolup (2) vaqtlar zämzämä qïlïp muḥaqqiqānä bäytlär oqur idi- (3) lär. ol yolda bir ʿābid bu faqīrlär ḥālïna münkir bolup (4) anlarnïŋ därdindän χabäri yoq idi. qāfilä Bänī Hilāl (5) χaylïna yetti. ʿaräb täväčisindän bir qara oγlan (6) čïqïp keldï, daγï äylä körklü ün bilän (7) šiʿr oqudï, kim hävāda učqan qušlarnï tïydï. (8) ol ʿābid täväsin kördüm kim raqṣqa kelip (9) oynap ʿābidni yergä urdï, daγï ṣaḫrāγa yüz (10) tutup kitti. ayttïm: "äy šäyχ, ḥayvānqa äṣär qïldï (11) daγï saŋa hïč äṣär qïlmadï."

šiʿr

(12) saḥar vaqtïnda ol ʿābidgä bülbül
(13) bu nüktäni oqudï ādämī teg:
[65*r*] (1) va ʿinda hubūbi'n-nāširāti ilā'l-ḥimâ
(2) tamīlu ġuṣūnu'l-bāni lā'l-ḥaǰaru'ṣ-ṣaladu.

(3) anïŋ ḥamdïn oqup bu ǰümlä äšyā,
(4) qïlurlar raḥmätin dā'im tämännā.
(5) oqur täsbīḥ gül bülbül bigin, bil,
(6) bolup här bir tikän täsbīḥinä til.

(7) *ḥikāyät*

bir sulṭānnïŋ ʿumrï āχir (8) bolup qā'im-maqāmï yoq idi. vaṣiyyät qïldï kim (9) taŋ bilä ävväl šähr ešigindän kim kelsä anï taχt üzä (10) kečirip bašïna tāǰ qoyup mämläkätni aŋa täslïm qïlïŋïz. (11) ʿalâ'ṣ-ṣabāḥ šähr ešiginä kelgän bir faqīr gädāy (12) idi kim iši dā'im luqmä luqmä tilänip χirqa tikmäk (13) idi. ärkān-i dävlät vä aʿyān-i ḥaẓrätni aŋa
[65*v*] täslïm (1) qïldïlar, mälik vaṣiyyätin yerinä ketürdi (2) lär, anï taχt üzä kečirip bašïna tāǰ qoyup mämläkät- (3) ni aŋa berdilär. bir müddät mämläkätkä ḥukm etti. baʿẓī ümärā (4) anïŋ buyruγïna boyun sunmayïn yüz qaytardïlar (5) ortada münāzaʿat qoptï. läškär vä raʿiyyät muqābälä bolup (6) uruštïlar. baʿẓī bilād ol faqīr sulṭān taṣarrüfindän (7) čïqtï anïŋ ačïγïndan iči yanïp oturur idi. (8) munuŋ faqīrlïq ḥālätindäki bir faqīr dūstï säfärdän (9) keldi, anï ol märtäbädä körüp ayttï: "minnät täŋrigä ʿazza va ǰalla kim saʿādät (10) yoldašïŋ bolup iqbāl yārï qïldï kim (11) gülüŋ tikändän tikän ayaγïŋdan čïqtï (12) daγï munuŋ kibi ʿālï mänzilätkä yättiŋ."

šiʿr

(13) gäh yumulur gäh ačïlur bāġ-u büstān gülläri,
(1) gäh bolur ʿuryān aγačlar, gäh käyärlär gül-ṣifāt. [66*r*]
(2) gäh kelip qayγu kitär bolsa färaḥ bolma mälūl,
(3) kim qaraŋγuluq ičindä tapïlur āb-i ḥayāt.

(4) ayttï: "äy yār, taʿziyätim qïlγïl kim tähniʾat yeri dägül (5) durur. ol vaqt kim sän kördüŋ bir ätmäk qayγusïn (6) yer idim, emdi ǰihān qayγusun yemäk käräk."

šiʿr

(7) därāhim bolmasa eldä bälā dur,
anïŋ kim yār elindä mübtälā dur.
(8) kečär böylä ǰihān, äy yār-i hämdäm,
ägär bolsa mäšaqqat bolmasa ġam.

(9) šiʿr

tilär bolsaŋ naṣīb almaq saʿādät kīmiyāsïndan,
(10) qanāʿat gūšäsin tutqïl, kečip dünyā ṣafāsïndan!
(11) muḥaqqiqlärniŋ aγzïndan nečä näwbät išittim män:
(12) faqīr er ṣabrï artuq dur ġanïlärniŋ ʿaṭāsïndan.

(13) *ḥikāyät*

bir kim ärsäniŋ dīwān dūstï (1) bar idi. ittifāq tüšti kim bir müddät [66*v*]
anï körmädi. (2) daγï bir dūstïna ayttï kim: "fülān kim ärsä zämān durur (3) kim körünmädi." ol ayttï: "män anï tilämän kim körsäm." (4) anïŋ taʿalluqïndan bir kim ärsä anda ḥāẓir idi, ayttï: (5) "ne χaṭā qïldï kim anï körmäk bilän mälūl bolur sän." (6) ayttï: "mälūl bolman välī dīwān dūstïnï ol vaqt (7) körmäk kim maʿzūl bolγay, daγï ʿmänim rāḥatïm anïŋ ränǰi ičindä bolγay."[25]

šiʿr

(8) qačan bir muχtaṣar dīwān bolup ʿammāl uluγaysa,
(9) täkäbbürdän bilišlärgä körübän iltifāt etmäs.
(10) yana tüššä ʿamäldän ol kelip yoqsul bilišlärgä,
(11) köŋül därdin yatïp sözlär sürär bolsa turup kitmäs.

(12) *ḥikāyät*

Abū Hurairat raẓiyaʾllāhu ʿanhu Muṣṭafâ (13) ʿalaihiʾṣ-ṣalāt va [67*r*]
ʾs-salām χidmätinä här kün kelür (1) idi. ayttï: "yā Abā Hurairat zur[26]

[25] On the left-hand margin
[26] Instead of *zurnï* in the original.

ġibban tazdad ḫubban," yaʿnī (2) kün aša kelgil kim maḥabbät ziyādät bolγay." (3) köŋül iyälärindän bir kim ärsägä ayttïlar: "äylä kim (4) künäš körkli turur hïč išitmädim kim (5) anï kiši sävüp ʿāšiq bolγanïn." ayttï: "anïŋ üčün (6) kim här kün körünür mägär qïš künläri (7) maḥǰūb vä maḥbūb bolur."

šiʿr

(8) körünmäklik kišigä ʿayb bolmas,
(9) välī anča dägül kim desälär bäs.
(10) ḫayā dur ādämīniŋ räʾs-mālī,
(11) ḫayāsïz ādämī dur itdän änǰäs.

(12) *ḫikāyät*

uluγlardan bir kim ärsäniŋ (13) qarnïnda muχālif yel ḫaräkät qïlïp
[67*v*] oynadï. ol (1) kim ärsä anï tuta bilmädi aŋsïzda čïqtï. ol (2) er ayttï: "äy yārānlar, bu ḫaräkät kim vāqiʿ boldï mänim (3) iχtiyārïm bilän dägül idi, keräk kim bu yazuqnï (4) yazmaγaylar. daγï andan maŋa rāḫat tegdi, siz (5) daγï öz kärämiŋizdän ʿayb etmäyin maʿẕūr tutqay sïz."

(6) šiʿr

ḫabs erür yelgä ādämī qarnï,
(7) ʿāqil er ḫabs ičindä yel tutmas.
(8) yük bolur yel köŋülgä[27] kim tutsa,
ol säbäbdän anï bu el tutmas.

(9) *ḫikāyät*

Šäyχ Saʿdī aytur: bir vaqt Dimäšqdä (10) yārānlar ṣuḫbätindän mälūl bolup quds yazïlarïna (11) yüz tutup kittim, daγï ḫayvānät bilän üns tuttum. (12) ol vaqtqa tegri kim firäǰ äsïri boldum. Ṭarābulïs χandaqïnda
[68*r*] (13) yähūdïlär bilä balčïq išin išlätür idilär. Ḫaläb (1) ǰündïlärindän bir kim ärsä bilän maʿrifätim bar idi. (2) ol mäni kečär ikän körüp tanïdï daγï ayttï: "bu ne (3) ḫālät durur." yana ayttï: "nečük kečär sän bu ḫālättä." ayttïm:

šiʿr

(4) χalāʾiqdän qačïp ṣaḥrā ičindä,
(5) yürür erdim ṭarï χaẓrā ičindä.
(6) qïlïp taŋrï taʿālâ ẕikrini yād,
(7) anïŋ ẕikri bilän dāʾim bolup šād.

[27] MS kwnkwk'

(8) bu kün ol dävlätimdän ayrïlïp zār,
(9) ǰähännäm qavmïna boldum giriftār.
(10) bilišlär birlä χwaš ʿārifgä zindān,
(11) ki yatlar birlä bolγïnča gülistān.

(12) mäni bu ḫālättä körüp raḫmät etti daγï on altun berip (13) firänǰ zänǰïrindän χalāṣ etti, daγï Ḫaläbgä alïp (1) kitti. bir qïzï bar idi, anï [68*v*]
maŋa ʿaqd-i nikāḥ (2) qïldï yüz altun käbïn bilän. bir müddät kečti. ol (3) qïz qattï yüzli ačï sözli idi. til uzatïp vaqtïm- (4) nï mükäddär qïlur idi."

šiʿr

(5) yaχšï er ävdäši yaman bolsa,
(6) ǰävr ičindä erin hämïšä qïnar.
(7) čūn anïŋ ṣuḫbäti ǰähännäm dur,
(8) va qinā rabbanā ʿaẕābaʾn-nār.

(9) däm bä-däm ṭaʿnä tilin uzatïp maŋa aytur idi kim (10) "sän ol dägül-mi sän kim atam säni firänǰ qaydïndan (11) on altunγa satïn aldï?" ayttïm: "bälï, on altunγa satïn (12) aldï daγï yüz altunγa säniŋ eliŋdä giriftār qïldï."

(13) šiʿr

yäšil ṣaḫrāda qoynï bir müsülmān
(1) χalāṣ etti böri aγzïndan āsān. [69*r*]
(2) kečä qoy ḫalqïna qoydï bïčaγïn,
(3) tilädi kim soyuban alsa yaγïn.
[čaγïrdï qoy: "mürüvvät ol dägül dur
eränlärdän bu ḫïlät yol dägül dur][28]
(4) saγïndïm ädämï χāṣṣï säni män
(5) böriniŋ ṣaʿbräki sän imiš sän."

(6) *ḫikāyät*

Šām zāhidlärindän bir zāhid (7) er taγ ätägindä orman ičindä aγač yapraq- (8) larïn yep yïllar ʿibādät qïlur idi. ol ṭarafnïŋ (9) mäliklärindän bir mälik anï ziyārät qïlmaγa kelip (10) ayttï: "ägär maṣlaḥat körsäŋiz siziŋ üčün (11) šährdä bir yaχšï ʿimārät qïlayïm äylä kim ʿibādät (12) färāġatï mundan yaχšïraq müyässär bolγay (13) daγï özgälär siziŋ bäräkätizdän[29] müstäfïd (1) bolup ṣāliḥ ʿamälläriŋizgä uyγaylar. (2) zāhid [69*v*]
qabūl qïlmadï. väzïr ayttï: "äy šäyχ, maṣlaḥat (3) ol durur kim mälik χāṭiri üčün bir nečä kün (4) šährdä bolγay siz. ägär mübārāk χāṭir- (5) iŋizγa χalq ṣuḫbätindän mälālät ḫāṣil bolsa (6) ixtiyār bāqï turur." zāhid rāẓï bolup šährgä (7) kirdi. mälik ol sāʿat ičindä zāhid- (8) gä bir firdävs bāġï bigin körkli büstān baγïšladï.

[28] On the left-hand margin
[29] MS brktyz-d'n

(9) šiʿr

(10) äylä özdän laṭīf-u χwaš büstān,
(11) kim iči top-tolu gül-u räyḥān.
(12) türlü türlü naġam bilän bülbül,
(13) dā'im anda qïlur idi ġulġul.

[70r] (1) här aγačnïŋ üzä yemiš anda,
(2) šähd-u šäkkär idi iyä anda.

(3) va afānīnu ʿalaihā ǰulnāru,
ʿuliqat biʾš-šaǰariʾl-aχẓari nāru.

(4) ol kün yana bir uzun boylï qamär yüzli keyik közli (5) qïrnaq berip idi.

šiʿr

(6) anïŋ teg özdäŋ idi ol yüzi ay,
(7) körär bolsa firištä yoldïn azγay.
(8) sözi šäkkär özi fättän-u ʿayyār,
(9) közi ġamzä bilän zāhidlär aldar.
(10) müfärriḥ šīväli nāzük dilārām,
(11) qïla bilmäs idi ansïz dil ārām.

(12) anïŋ artïnča bir boyï tal sözi bal ṣāḥib-ǰämāl (13) qul baγïšladï.

šiʿr

[70v] (1) halakaʾn-nāsu ḥaulahu ʿaṭašan,
va huva sāqin yarâ va lā yasqï.

šiʿr

(2) köz yüzini körüp anïŋ toymas,
(3) tatlï sudan nečük ki mustasqï.

(4) ʿābid äri luqmälär yemägä laṭïf qumašlar käymägä (5) bašladï. χwaš rāʾiḥalï yemišlär änvāʿ-i ḥalāvāt- (6) dan tämättuʿ alïp, körkli qïrnaq özdäŋ qul ǰämālïna (7) naẓar qïlur idi, nečük kim mäṣäldä ayturlar: "maḥbūb- (8) lar zülfi ʿaql ayaγïnïŋ zänǰïri daγï zïräk quš- (9) larnïŋ tuzaγï durur."

šiʿr

(10) yolunda dïn-u däniš tärk etip män,
(11) bu mähriŋni köŋüldä bärk etip män.
(12) män ol quš män nečälärdän qutulγan,
(13) säniŋ ʿišqiŋ tuzaγïna tutulγan.

(1) bir kün mälik ʿābidni körmägä raġbät etti. (2) kelip kördi, kim ol [71*r*]
burunγï ṣüräti bir türli (3) daγï bolmïš sämrip täni aq yüzi qïzïl bolup
(4) ḫarïr yastuqqa täkiyä qïlïp oturur. bir ay (5) yüzli qul mirvaḥa elinä
alïp daγï bašï üstündä (6) turur. mälik ʿābidni bu ḥälda körüp sävündi,
(7) daγï här bir bäbdan sözläšti. sözniη äχirindä (8) mälik ayttï: "jïhända
män bu ikki ṭä'ifäni sevär män: ʿälim- (9) lärni daγï zäḥidlärni." bir
väzïr-i fäyläsüf ḥäẓir idi (10) ayttï: "äy mälik, sävmäk šarṭï ol durur
kim bu (11) ikki ṭä'ifä bilän iḥsän qïlγay sän." ayttï: "ne (12) türlü iḥsän
qïlmaq keräk." ayttï: "ʿälimlärgä (13) ol qadar niʿmät bergil kim daγï
tilämäsünlär (1) zähidlärgä hïč nämä bermägil kim zähid qalsun- (2) lar." [71*v*]

šiʿr

zähid er özdäη sävüp käysä ḫarïr,
(3) zühd-u taqvâsï anïη fäsid bolur.
(4) här ki dünyä tärk etip näfsin yaγïp,
(5) čärb-u šïrïn yemädi zähid bolur.
(6) kim riyäsïz tün vä kün ṭäʿat qïlïp,
(7) vaqf-u idrär almadï ʿäbid bolur.
(8) ay bigin yüz kimdä bolsa ol ḫarïf,
(9) käymäyin aṭlas qabä šähid bolur.

(10) *ḥikäyät*

bir mälik taη nämäzïn qïlïp ḫäjät (11) tiläp ayttï: "maqṣüdum ḫäṣil
bolsa zähidlärgä (12) χidmät qïlγay män." Ḥaqq taʿälâ ḫäjätin rävä
qïldï. (13) mälik ayttï: "šarṭ-i väfä läzim boldï." χäṣṣagï qullarïndan (1) [72*r*]
birinä ayttï: "alγïl ol kïs tolï altunnï eltip (2) zähidlärgä näfaqa qïlγïl."
ol χäṣṣagï ʿäqil (3) vä zïräk idi. ärtä kitip aqšam kelip kïs bilän altunnï
(4) öpüp sulṭän iläyindä qoyup aytur: "zähidlärni (5) tapmadïm."
sulṭän ayttï: "bu ne söz bolur? ol kim män bilür (6) män vilâyätimdä
tört yüz zähid bar." ol χäṣṣagï ayttï: (7) "sulṭän yašï uzun bolsun, ol kim
zähid turur (8) almas ol kim alur zähid dägül." sulṭän bu sözni (9) išitip
külüp nädïmlärinä ayttï: "taγrï taʿälâ bu qulnï (10) faqïrlarγa düšmän
yaratïp turur. ne qadar kim mänim Ḥaqq (11) taʿälânïη ṣäliḥ qullarïna
iqrärïm vä irädätim bar (12) munuη ol qadar inkärï vä ʿadäväti bar."

šiʿr

(13) bu dünyä tärkin uryan zähid erniη
(1) qatïnda bolsa altun täγ baqmas. [72*v*]
(2) jihänγa iχtiyär uryan kim ärsä.
(3) özini altun üčün otqa yaqmas.

(4) *ḥikāyät*

bir ulu šäyχqa sordïlar: "taṣavvüf- (5) niŋ ḥaqïqatï ne turur?" ayttï: "mundan burunraq bir ṭā'ifä (6) bar idi. ṣürätläri pärïšān dagï ma'nïläri (7) ǰäm' idi. emdi bir qavm ḥāṣil bolup turur kim ẓāhir- (8) läri ǰäm' dagï bāṭinläri pärïšān."

ši'r

(9) bir yerdä dägül kelip kitä dur köŋlüŋ,
(10) χalvätdä anïŋ üčün ṣafā tapmas sän.
(11) köŋlüŋ tün vä kün bolur isä Ḥaqq birlän,
(12) χalvät oturup dagï ešik yapmas sän.

(13) *ḥikāyät*

[73*r*] bir fāẓil müftïgä sordïlar: "vaqf (1) ätmägi ḥalāl-mï turur?" ayttï: "ägär χāṭir ǰäm'iyyäti dagï (2) 'ibādät färāġatï üčün bolsa ḥalāl turur ägär ǰäm' (3) etmäk üčün bolsa ḥarām turur."

ši'r

(4) äy 'ibādät ġūšäsin ätmäk üčün tutqan faqïr,
(5) tutmadï ṣāliḥ kim ärsälär anï etmäk üčün.

(6) *ḥikāyät*

bir mälik bir 'ābidgä ayttï: "ävqāt-i 'azïziŋ (7) nečük kečär?" ayttï: "här kečä münāǰāt vä här saḥar du'ā vä ḥāǰāt (8) vä här kün mäšaqqat-, iχrāǰāt bilän." mälik buyurdï kim (9) väǰh-i kifāyätin mu'ayyän qïldïlar ḥattâ oγul qïz täšvïši (10) anïŋ üstünä bolmaγay.

ši'r

(11) ayā ähl-i dünyā vä ṣāḥib-'ayāl,
ayaγïŋ tuzaγï oγul-qïz erür.
(12) nečä kim tiri sän bular boynuŋa
ḥamā'il boluban säni yeldürür.
(13) ol ayttï kečälär 'ibādät üčün
tururda köŋülgä bu saqïš kelür:
[73*v*] (1) kim ärtä oγul qïz turup ne yegäy,
(2) anïŋ ṭā'atï päs nečük tüz bolur?
(3) oγul qïz ǰäfāsï yemäk qayγusï,
(4) mäläk-sïrätindän säni qaytarur.

(5) *ḥikāyät*

bir faqīr bir körklü maqāmγa yetti. ṣāḥib- (6) -maqām laṭīf vä ẓarīf kim ärsä idi. ṣuḥbätindä ähl-i (7) faẓīlät vä bälāġat olturup här biri taŋsuq laṭīfä- (8) lär kināyät bilän vä nāzük nüktälär išārät bilän (9) nečük kim ẓarīflär räsmi turur sözlär idilär. (10) faqīr yol čäkip arïp ačïp oturur idi. ol yigit-(11) lärdän biri ayttï: "äy faqīr sän daγï sözlägil." faqīr (12) ayttï: "mändä özgälär kibi faẓl vä ädäb yoq turur (13) yemäk daγï yemäyip män bu ikki bäyt bilän mändän qanāʿat (1) qïlïŋ." anlar [74*r*]
raġbät vä irādät bilän "aytqïl!" dedi- (2) lär. faqīr ayttï:

šiʿr

(3) qaršïmda tolï ädīm süfrä män ač
(4) anï körübän qïlur özüm ʿayš-u ṭaräb.
(5) nečük kelip olturup tämāšā qïlsa
(6) χatunlar ïlï suyïnïŋ allïnda ʿazäb.

(7) laṭīfäsin išitip küldilär, ẓarāfätin begänip iläyinä (8) süfrä ketürdilär. ähl-i mäkān ayttï: "äy yār-i ʿazīz, (9) bir sāʿat tävaqquf qïlγïl kim ävdä yaχnï bišä durur." (10) faqīr ayttï:

šiʿr

(11) bolmasa yaχnï qayurmas, äy ʿazīz är, süfrädä,
(12) kirdä yaχnï dur piyādä ač vä armïš yarlïγa.

(13) *ḥikāyät*

bir mürïd šäyχinä ayttï: "netkäy män kim (1) bu χalq elindän χalāṣ [74*v*]
tapqay män, ol säbäb- (2) dän kim köp kelürlär mäni ziyārät qïlmaγa, daγï (3) alarnïŋ kelmägi ävqātïmnïŋ ṣafāsïn kitärür." (4) ayttï: "tiläsäŋ kim daγï kelmägäylär, ol (5) kim faqīr durur aŋa aqča borč bergil, ol kim (6) ġanï durur andan aqča tilägil daγï hīč kim (7) ärsä qatïŋa kelmäs".

šiʿr

(8) müsülmān läškäri alnïnda därvïš
(9) yüribän vaqt kim däryūzä etkäy,
(10) tävaqquʿ qorqusïndan ǰümlä kāfir
(11) qačïp Čïn vä χiṭāγa tegrü kitkäy.

(12) *ḥikāyät*

bir faqïh oγlï atasïna ayttï: "äy ata (13) bu mütäkällim vāʿiẓlärniŋ körkli ʿibārätiniŋ äṣäri (1) hīč maŋa belgürmäs ol ʿillät bilän kim fiʿlläri [75*r*]
(2) qavllarïna müvāfiq dägül durur."

šiʿr

(3) elgä dünyâ tärkin ögrätkän faqīh
(4) aqčalar ḫāṣil qīlīp altun yïγar.
(5) aytur özgägä daγï tutmas özi,
(6) lāǰäräm uyγan aŋa yoldan azar.

(7) qāla'llāhu taʿālâ ata'murūna'n-nāsa bi'lbirri va tansauna (8) anfusakum.

šiʿi

(9) ʿālim kim ol tänaʿʿum izdäp därāhim alγay,
(10) itlätip öz yolïn ol kimgä dälīl bolγay.

(11) atasï ayttï "äy oγlum, müǰärräd bu χayāl-i bāṭil söz bilän (12) nāṣiḥlär tärbiyätindän yüz qaytarmaq daγï baṭālat (13) yolïn tutup
[75v] ʿālimlärni azγunluqqa nisbät qïlmaq (1) daγï maʿṣūm fāẓillär ṣuḥbätini tärk etip ʿilm fā'idä- (2) lärindän maḫrūm qalmaq ol közsüzgä oχšar (3) kim qaraŋγu kečä balčïqqa tüšüp aytur idi: "äy (4) müsülmānlar, čirāġï mänim yolumda tutuŋuz." bir χatun (5) aŋa ayttï: "sän čirāġï körmäs sän, čirāġ bilän ne (6) körgäy sän." päs ʿālimlär mäǰlisi bäzzāz dükkānïna oχšar: (7) nečük kim anda naqd eltsäŋ qumaš alur sän, daγï (8) munda irādät ketürsäŋ saʿādät eltür sän.

šiʿr

(9) alïp ʿālim sözin sämʿiŋdä tut bek,
(10) nečä kim bolmasa fiʿli sözi teg!
(11) anïŋ qïlsa sözinä här kim inkār,
(12) ǰähännämdä bolur dā'im yeri nār.

[76r] (13) ʿālimlär dïn dävläti, islām ʿizzäti durur, daγï īmān ähllin (1) qaraŋγuluqdan čïqarïp aydïnlïqqa ketürüp (2) tamuγ otïdan χalāṣ qïlïp ǰännätdä Ḥaqq dīdārïna müšāhädä (3) qïlmaγa säbäb bolurlar.

šiʿr

(4) χānaqāh tärkin urup bir ʿāqil er läyl-u nähār
(5) mädräsä künǰindä säǰǰädä salïp qïldï qarār.
(6) man aŋa ayttïm nečün ol χānaqāh zāhidlärin
(7) tärk etip qïldïŋ faqïhlär ṣuḥbätini iχtiyār?
(8) ol ʿazīz ayttï: alar sudan gilīmini čekär,
(9) bu ǰämāʿat tutmaq izdär qanda kim bir ġarqa bar.

(10) *ḥikāyät*

yol üstündä bir esrük yigit yatur (11) idi. iχtiyārïnïŋ ʿinānï elindän kitip. bir ʿābid er kečär (12) idi anïŋ ol yaramas ḥālïna naẓar qïldï. ol (13)
[76v] yigit bašïn kötürüp ayttï: "qauluhu taʿālâ: va iẓā (1) marrū bi'l-laġvi marrū kirāman."

šiʿr

(2) iẕā raʾaita aṣīman kun sātiran va ḥalīman
(3) yā man yuhayyiǰu qalbī kun laiṣan va ḥakīman

(4) yazuqlï qul körüp, äy pārsā er!
(5) tiläp Ḥaqqdan anï sän χwaš naẓar qïl!
(6) nečä kim ol yaman bolsa sän äygü,
(7) eränlär teg anïŋ üzrä güẓär qïl!

(8) *ḥikāyät*

bir nečä muḥāriflär fuqarā ḥālïna inkār (9) qïlïp ävdän ol šarṭ bilän čïqtïlar kim ne yerdä (10) faqïr ṭāʾifäsin tapsalar töggäylär. nägäh bir faqïrni (11) χalvät yerdä taptïlar, daγï muḥkäm tögdilär. (12) ol faqïr ṭarïqat šäyχinä kelip šikāyät qïlïp ayttï: "bu kün (13) maŋa munuŋ bigin ḥāl vāqiʿ boldï." ayttï: "äy oγlum (1) fuqarā χirqasï riẓā tonï [77*r*] durur. här kim bu kisvät (2) ičindä mäskänätkä taḥammül qïlmasa müddaʿï durur, daγï χirqa (3) aŋa ḥarām bolur."

šiʿr

(4) ǰäfālarγa taḥammül qïl, tiläsäŋ
(5) yüzüŋ taŋrï qatïnda aq bolγay!
(6) bu kün topraq bol andan burunraq,
(7) kim ärtä gil täniŋ topraq bolγay!

(8) *ḥikāyät-i manẓūm*

(9) äy ẓarïf-i ǰihān, yägänä yigit!
ʿaläm-u pärdäniŋ kälāmïn išit!
(10) bir yerä ʿazm etip ʿaläm kitti,
kelibän pärdägä ʿitāb etti:
(11) "sän vä män χwāǰädaš bolγay biz,
ne rävā kim savaš qïlγay biz.
(12) män säfärdä tüni küni taʿbān,
tegmä šāgird elindä särgärdān.
(13) ayaγïm baγlï aṭ rikābïnda,
dāʾimā bu säfär ʿaẓābïnda.
(1) sän tänaʿʿum ičindä qayγuŋ yoq, [77*v*]
čūn tapuγčï qatïŋda özdäŋ čoq.
(2) päs mänim χidmätim köp artuq tur,
bu säniŋ rāḥatïŋ nedän čoq tur?"

(3) pärdä ayttï: "ešikdä dur bašïm,
mäskänät dur hämïšä qoldašïm.
(4) män dägül män turup qïlïč čekkän,
kökkä bašïn säniŋ bigi tikkän.
(5) kim boyun saχrada uzun qïlγay,
özün ol özgä boynïna salγay."

(6) *ḫikāyät*

bir ṣāliḥ er kördi miŋ batman taš (7) kötürgän pählävännï ġaẓabï kelip aγzï köpüklänip (8) oturur. sordï: "muŋa ne bolup tur?" dep. bir kiši (9) ayttï: "muŋa fülän kim ärsä sökti." ayttï: "bu äbläh (10) miŋ batman tašnï kötürür, daγï bir sökünčni kötürä (11) bilmäs."

šiʿr

(12) bu ärlikdä ögünüp läf urur sän,
(13) nečün päs näfsiŋä ʿäjiz bolur sän?
[78*r*] (1) dägül erlik aγïzγa yumruq urmaq,
(2) er isäŋ qoy aγïzγa bal vä qaymaq!

(3) *ḫikāyät*

Šäyχ Saʿdï aytur: bir ulu ʿazïz ergä (4) sordum iχvän-i ṣafā ḫālïndan. ayttï: "ädnâ išläri (5) ol durur kim öz maṣlaḥatïndan daγï bir ʿazïz mürädïn (6) muqaddäm tutqaylar, äylä kim ḫukämā aytur, ol qarïndaš (7) kim näfs äsïri turur ol kišigä ne qarïndaš bolur (8) ne yaqïn."

šiʿr

köŋül bermä köŋül bermäs kišigä,
(9) ašïqqan er bilän yoldaš bolma!
(10) yaqïnda bolmasa gär zühd-u taqvâ,
(11) raḥim qaṭʿï mäväddätdän köp ävlâ.

(12) bir müddaʿï bu bäyt ičindä iʿtirāẓ qïlïp ayttï: "Ḥaqq taʿālâ (13)
[78*v*] kälämï ičindä qaṭʿ-i raḥimni nähï etip daγï mäväddät-i ẕï (1)'l-qurbâ buyurup turur. bu säniŋ aytqanïŋ anïŋ (2) münāqiẓi durur." ayttïm: "ġalaṭ qïldïŋ qurʾānqa müvāfiq (3) turur. qauluhu taʿālâ va in ǰāhadāka ʿalâ an tušrika bï mā (4) laisa laka bihi ʿilmun falā tuṭiʿhumā."

(5) ol yaqïn kim taŋrïdan bolγay yïraq,
(6) ol yaqïnnïŋ tärkin ursaŋ yaχšïraq.

ḥikāyät-i manẓūm

(8) išitkil bu ḥikāyät ne χabär där:
(9) mägär Baġdād ičindä bir ẓarīf är
(10) qïzïn bašmaq tikiči ergä berdi,
(11) küyäv ʿāšiq dayï qïz özdän erdi.
(12) öpärdä nägäh oynap tiš batïrdï,
(13) dudayïna tiši muḥkäm ütürdi.
(1) qïzïn ärtä atasï kördi ol ḥāl, [79*r*]
(2) küyüni ündäp ayttï: "äy bäd-äfʿāl!
(3) nečä bir böylä mühmäl oynayay sän?
(4) dudayï kön dägül kim čäynägäy sän!"
(5) laṭïfä nüktäsinä fikr qïlyïl,
(6) qoyup lafẓïn anïŋ maʿnïsin alyïl!
(7) yaman ʿādät ṭabïʿatta otursa,
(8) ol andan kitmäyisär ölmäyinčä.

(9) *ḥikāyät*

bir faqïh erniŋ eŋän körksüz (10) qïzï bar idi. χatunlar ḥaddïna yätip māl vä ǰihāz (11) vä niʿmät bilän hïč kim ärsä ʿaqd-i nikāḥïna raġbät (12) qïlmas idi.

šiʿr

(13) özdäŋ kiši yapunsa eski ʿabā yarašur,
(1) körksüz kälingä körkli ton käydirip yarašmas. [79*v*]

(2) fïʾl-ǰümlä ẓarūrät ḥukmï bilän bir közsüz ergä (3) ʿaqd-i nikāḥ qïldïlar. ol äyyāmda Hind iqlïmindän (4) bir ḥāẓiq ḥakïm kelip ʿilāǰ qïlïp közsüzlär közün (5) ačar idi. ol faqïhqa ayttïlar: "sän nečün küyägüŋni (6) ol ḥakïmgä eltmäs sän?" ayttï: "qorqar män dävā qïlïp (7) közin ačqay dayï ol er qïzïmnï körüp bošayay."

(8) šiʿr

körksüz äpčiniŋ äri közsüz keräk,
(9) gär körär bolsa yüzin berür ṭalāq.

(10) *ḥikāyät*

bir sulṭān fuqarā ṭāʾifäsinä ḥaqārät (11) közi bilän naẓar qïldï. anlarnïŋ biri firāsät (12) bilän bildi dayï ayttï: "äy sulṭān, sän dünyāda bizdän (13) läškär bilän artuq sän, ämmā tirlikdä biz sändän (1) yaχšïraq biz [80*r*]

šiʿr

(2) münäzzäh ǰümlädän ol ḫayy-i bāqī,
yürür ämri bilän bu dävr ayaqī.[30]
(3) čūn andan özgä fānī dur bilür sän,
burunγïlarnïŋ artïnča yürür sän.
(4) bu mänzilgä ʿadämdän här ki yätti,
käfändän özgäsin qoydï vä kitti.

(5) ammā faqīr-i ṣādiq ol durur kim köŋli tiri bolγay dayï (6) näfsi öli.

šiʿr

(7) faqīr-i ṣādiq ol dur, äy ʿazīz er!
(8) yaman iš kelmägäy härgiz qolundan.
(9) inär bolsa qayadan bir aγïr taš,
(10) keräk kim kitmägäy ʿārif yolundan.

(11) dayï faqīrlär ṭarīqi ẕikr vä šükr durur dayï χidmät (12) vä ṭāʿat vä īṯār vä qanāʿat vä tävḥīd vä täväkkül (13) vä täslïm vä taḫammül.
[80*v*] här kimdä bu vaṣflar bar ol (1) faqīr durur ägär qabā ičindä bolsa. dayï faqīr ol dägül (2) kim hävā vä häväskä uyup kečäni kündüz qïlγay, (3) dayï šähvät artïnča yürüp kündüzüni kečä qïlïp (4) ġaflät uyqusïnda yatïp qalγay, dayï alnïnda ne (5) bolsa yegäy aγzïnda ne kelsä degäy, (6) taši ʿimārät iči χarāb bolγay.

šiʿr

(7) äyā taši riyā birlän bezänmiš,
ičindä ẕärräčä yoq mäyl-i taqvâ.
(8) eliŋdä bar isä, körgüz vilāyät!
yoq isä ne keräk bu lāf-i daʿvâ?

(9) *ḥikāyät-i manẓūm*

(10) etär büstān ičindä ʿayš-i χalvät,
(11) qïlïp kök ot qïzïl gül birlä ṣuḥbät.
(12) män ayttïm ol kök otqa ne säbäbdän
(13) alïp sän böylä gül yanïnda mäskän?
[81*r*] (1) ol ayttï Ḥaqq taʿālâ baχšiši dur,
bu iḥsān-u ʿaṭā dāʾim iši dur.
(2) nečä kim yoq isä ḫusn-u ǰämālïm,
kečär χwaš gül qatïnda böylä ḫālïm.
(3) anïŋ ẕikrin qïlïp män qutlu pïšä,
ümīdim luṭf erür Ḥaqqdan hämīšä.
(4) ilāhī bu qarī mäskīn quluŋnï
bayïšla körgüzüp toγrï yoluŋnï!

[30] Cf. 46*r* 7

(5) mäliklär räsmi dur dil šād qīlmaq,
qarīsa qullarīn āzād qīlmaq.
(6) qarī yarlī quluŋ Sayf-i Sarāyī
faqīr-u bīnavā, luṭfuŋ gädāyī.
(7) bu kün ol miŋ bir atīŋ ḫurmäti-čün,
ḫabībiŋ Muṣṭafânīŋ ʿizzäti-čün,
(8) anī luṭfīŋ bilän dilšād qīlγīl!
baγīšlap yazuqīn āzād qīlγīl!

(9) *ḫikāyät*

bir ḫakīmgä sordīlar: "šäǰāʿat bilän (10) saχāvätdän qaysī yaχšīraq durur." ayttī: "här kimdä saχāvät (11) bar šäǰāʿat ḫāǰät dägül."

šiʿr

(12) kelip Bährām gūrīnda yazīp kitmiš munī kātib:
(13) käräm eli, yaqīn bil, kim qavī bāzūdan artuq dur.
(1) kečip dur Ḥātim-i Ṭāyī välīkin tā äbäd atī [81*v*]
(2) χalāʾiqniŋ tilindä dur käräm birlän bolup mäšhūr.

(3) üčünči bāb

qanāʿat fazīlätin aytur

(4) *ḫikāyät*

bir maġribī faqīr Ḥaläb šährindä tāǰirlär (5) bāzārīna kirip aytur idi: "äy māl vä niʿmät iyäläri, (6) ägär sizdä inṣāf daγī bizdä qanāʿat bolsa idi, suʾāl (7) räsmi ǰihāndan kitkäy idi."

šiʿr

(8) äy qanāʿat, mäni bayītqīl kim
sändän ullu ǰihānda niʿmät yoq.
(9) ṣabr idi iχtiyār-i Luqmān, bil,
kimdä bu ṣabr yoq ḫikmät yoq.

(10) *ḫikāyät*

Miṣrdä bir begniŋ ikki oγlī qaldī. (11) biri ol qadar ʿilm oqudī kim ʿallāmä-i ʿaṣr boldī, (12) biri daγī ol qadar māl yīγdī kim ʿazīz-i Miṣr boldī. (13) bir kün ol bay qarīndašī bu ʿālim qarīndašīna (1) ḫaqārät [82*r*] közi bilän naẓar qīlīp ayttī: "män salṭanat- (2) qa yettim daγī sän bayaγī mäskänätdä qalīp turur sän." (3) ol ayttī: "äy qarīndaš, anīŋ bigin šükr maŋa vāǰib (4) durur kim änbiyā mīrāṯīn taptum, yaʿnī ʿilm ikki (5) ǰihān körki. daγī saŋa Firʿaun vä Hāmān yeri (6) yaʿnī Miṣr mülki."

šiʿr

(7) mäni sän ol qarïnča teg yaqïn bil,
(8) kim anï yol üzä yänčip kečär fïl!
(9) dägül män zaχm uručï elgä zänbūr,
(10) erür män mäskänät mülkindä mäẕkūr.
(11) bu niʿmät šükrini qïlsam keräk čoq,
(12) kiši köŋlün yïqarγa ʿādätim yoq.

(13) *ḥikāyät*

[82*v*] bir faqïr er yoqsulluq (1) otïna köyüp χirqasïn tikip χāṭirin bu bäyt (2) bilän täsällï qïlur idi:

šiʿr

(3) qurï etmäk ašap χirqa käyärgä čūn qanāʿat män,
(4) χalāʾiq minnätin bārï kötürmäkdän färāġat män.

(5) bir kiši aŋa ayttï: "ne oturur sän kim fülän χwāǰä käräm (6) elin ačïp, fuqarā χidmätinä belin baγlap turur, daγï dāʾim (7) köŋüllär eši-gindä oturur." ayttï: "tek turγul (8) kim yoqsulluq otïna köyüp köymäk andan yaχšïraq (9) kim bir kiši qatïna barïp ḥāǰät tiläginčä."

šiʿr

(10) iltifāt etmäs körüp ač olturup ṣābir faqïr
(11) niʿmäti köp χwāǰälärniŋ balïna vä yaγïna.
(12) ʿārif ergä bil ǰähännämniŋ ʿaẕābï birlä teŋ
(13) kirmägi qoŋšï ayaγï birlä ǰännät bāġïna.

ḥikāyät

[83*r*] (1) ʿaǰäm mäliklärindän bir mälik Muṣṭafâ ṣalātu (2) ʾllāhi ʿalaihi va salāmuhu χidmätinä bir ḫāẕiq ṭabïb ïya berdi. (3) ol ṭabïb bir yïl näbï qatïnda boldï. bir kiši aṣḥābdan kelip (4) aŋa täǰribä ketürmädi, daγï bir χasta kelip andan (5) muʿäläǰä istämädi. ol ṭabïb bir kün rasūl ʿalaihi (6) ʾs-salām χidmätinä kelip šikāyät qïlïp ayttï: "mäni munda (7) aṣḥāb muʿäläǰäsi üčün ïya berdilär. ol vaqtdan (8) beri kim kelip turur män bir kiši maŋa iltifāt (9) qïlmadï. ol χidmät kim bu qulγa muʿayyän durur (10) yerinä ketürgäy idim." säyyid ṣalātuʾllāhi ʿalaihi (11) va salāmuhu ayttï: "män bu ṭāʾifäni bir ṭarïqa ögrätip (12) män kim ištihālarï ġālib bolmayïnča ṭaʿām yemägäy- (13) lär, daγï qarïnlarï yaχšï toymayïn
[83*v*] ṭaʿāmdan ellärin (1) čäkkäylär." ol ḥakïm ayttï: "ṣiḥḥat-ï bädänniŋ säbäbi bu turur." (2) Muṣṭafâ ʿalaihiʾs-salām χidmätindä yer öpti daγï kitti:

šiʿr

(3) sözlär ol däm ḫakīm-i ḫāẕiq kim
ʿaqlīna čūn ziyān etär demäsä.
(4) yemägä ṣabr etär aŋa tegri
ač ölär ol zämān ägär yemäsä
(5) az yesün här yemäkni vaqtïnda
dāʾimā ṣiḥḥat izdägän kimsä!

(6) *ḥikāyät*

Ardašīr-i Bābakān sīrätindä kelip turur (7) bir ʿarab ḫakīminä sordïlar kim "bir kündä ne qadar (8) ṭaʿām yemäk keräk." ayttï: "yüz dirhäm väzni kifāyät (9) durur." ayttïlar: "ol ne qadar quvvät qïlγay?" ayttï: "hāẕāʾl-miqdāru (10) yaḫmiluka va mā zāda ʿalâ ẕālika fa-anta ḫāmiluhu." aytur yaʿnï bu qadar (11) yemäk säni ayaγïn üstünä ketürür daγï ne qadar mundan (12) artursaŋ sän anï kötärür sän. al-ʿāqilu yaʾkulu li yaʿïša (13) vaʾl-ǰāhilu yaʿïšu li yaʾkula. yaʿnï ʿāqil yemäk yer tirilmäk (1) üčün daγï ǰāhil tirilir yemäk üčün. [84*r*]

šiʿr

(2) yemäk tirilmäk üčün dur daγï ʿibādät üčün,
(3) bu tirligiŋ yemäk üčün dägül durur yalγuz.

(4) *ḥikāyät*

iki χurāsānï faqīr biri biri ṣuḫbätinä (5) mülāzim bolup siyāḫat qïlur idilär. biri ẓaʿïf (6) vä biri qavï idi. ẓaʿïf kündüz oruč tutar kečä (7) ifṭār etär, daγï qavïsi kündä üč näwbät yemäk yer. (8) bir kün bularnï bir šährniŋ ešägindä ǰāsūs (9) dep tühmät bilän tuttïlar. ikkisini bir ävgä saldïlar (10) daγï ešigin muḫkäm begittilär. bir ǰümʿadan soŋra (11) maʿlūm qïldïlar kim yazuqlarï yoq imiš. kelip (12) kördilär kim qavïsi ölmiš ẓaʿïfi sälāmät qalmïš. (13) taʿaǰǰüb qïldïlar kim nečük boldï dep. bir ḫakīm ḫāẓir idi (1) ayttï: "ägär munuŋ χilāfï bolsa ʿaǰäb bolγay idi. [84*v*] ol (2) biri köp yer idi ačlïqqa ṭāqat ketürmädi, öldi, (3) daγï bu biri az yer idi ʿādätinčä ṣabr etip sälāmät qaldï."

šiʿr

(4) här kimä bolsa ṭabïʿat az yemäk
(5) allïna kelsä mäšaqqat ṣabr etär.
(6) kim bädän bäslär isä keŋ ʿayš üzä
(7) tar yergä uγrasa eldän kitär.

(8) *ḥikāyät*

bir ḥakīm ayttï oγlïna: "köp yemägil (9) köp yemäk kišigä ränǰ kältürür." oγlï ayttï: "äy ata (10) ačlïq ādämïni öltürür, nečük kim ẓarïflär aytur (11) toq bolup ölsä yaχšïraq ač bolup tiri yürügünčä." (12) ḥakïm ayttï: "äy oγlum, mïzännï saqlamaq kerāk äylä (13) kim qauluhu taʿālâ
[85*r*] kulū vaʾšrabū va lā tusrifū, innahu lā yuḥibbu (1) ʾl-musrifïna."

šiʿr

(2) qadrïndan yesä kim artuqraq,
(3) ol yemäk, bil, aŋa ziyān ketürür.
(4) kim yesä ač bolup qurï ätmäk,
(5) miʿdäsindä[31] šäkär bigin oturur.

(6) *ḥikāyät*

bir χastaγa sordïlar: "köŋlüŋ (7) ne tilär?" ayttï: "anï kim hïč χāṭirim tilämägäy."

šiʿr

(8) miʿdä[31] čūn toldï vä ḥāṣil boldï ränǰ,
(9) fāʾidä qïlmas aŋa köp māl-u gänǰ.

(10) *ḥikāyät*

Vāsiṭ šährindä bir baqqālnïŋ (11) ṣūfïlär qatïnda bir nečä aqčasï borč yïγïldï. (12) här kün kelip taqāẓā qïlïp qattï sözläp köŋül- (13) lärin
[85*v*] aγrïtur idi. ol fäqïrlärniŋ biri ayttï: "näfskä (1) köp yemäk vaʿdäsin bermäk āsānraq turur baqqāl (2) täšnïʿindän isä."

šiʿr

(3) mäliklär baχšïšin, äy yār, tärk et
(4) kötärginčä kelip bävvāb ǰävrin!
(5) därāhim bolmasa borčqa yemä et,
(6) yürigil čäkmäyin qaṣṣāb ǰävrin!

(7) *ḥikāyät*

bir yaχšï er tatar urušunda yaman ǰirāḥat- (8) lï boldï. bir kiši aŋa ayttï: "säniŋ bu ǰirāḥatïŋ (9) dävāsï fülān χwāǰä qatïnda bar, barïp tiläsäŋ (10) bolγay kim andan saŋa bergäy." välïkin ol (11) χwāǰäni ayturlar buχl bilän maʿrūf idi äylä kim (12)

[31] MS has *mīm* marked with a *fatḥa*

šiʿr

gär künäšni kizläsä etmäk bigin ol süfrädä,
(13) körmägäy yïllar kečip köz ol künäšni bir yana.

(1) andan ol mäǰrūḫ er ayttï: "anïŋ bigin kišidän ḫāǰät (2) tiläsäm [86*r*]
bergäy yā bermägäy, ägär berür bolsa fāʾidä (3) qïlγay yā qïlmaγay."

šiʿr

(4) ḫāǰät tilämä χasïs erdän,
buγday ṭamaʿ etmä šūr yerdän!

(5) nečük kim mäṣäldä ayturlar: mäẓällät bilän tiri yürigінčä (6)
ʿillät bilän ölsä yaχšïraq.

šiʿr

(7) türüš yüzliniŋ elindän yegінčä bal vä tär qaymaq
(8) küläč yüzliniŋ elindän alïp ḫanẓal yesä χwašraq.

(9) *ḫikāyät*

bir ʿālimniŋ oγlï qïzï köp daγï kifāyäti (10) az idi. uluγlardan bir kim ärsägä ḫusn-i ẓannï ġālib (11) idi, kelip öz ḫālïnï aŋa ayttï isä ol munuŋ (12) tävaqquʿïndan mälūl boldï, daγï munuŋ suʾālï anïŋ (13) naẓarïnda qabïḥ keldi.

šiʿr

(1) yüzüŋni türš etip kitmä kišigä, [86*v*]
(2) anïŋ köŋlün daγï ġamgïn qïlur sän.
(3) küläč yüz birlä kim ḫāǰät tiläsä,
(4) iši baγlanmas ol ärniŋ bilür sän.

(5) ayturlar ol kim ärsä munuŋ vaẓïfäsin az arturdï, (6) daγï irädätin köp äksütti. ol ʿālim er bir nečä kündän (7) soŋra yana anïŋ qatïna barïp ayttï:

(8) biʾsaʾl-maṭāʿimu ḫaiṣuʾẓ-ẓullu yaksibuhā
al-qidru muntaṣibun al-qadru maχfūẓu

(9) bu tilänmäk ädämïgä köp χaǰälät keltürür,
(10) etmägi artar välïkin äbrūyï äksilür.

(11) *ḫikāyät*

bir yïl Iskändäriyä šährindä yaγmur (12) yaγmadï qattï quraqlïq boldï äylä kim χalqnïŋ (13) ṭāqatï ʿïnānï eldän kitip köklär ešigi yer üzä (1) [87*r*]
baγlanïp daγï yer ählïniŋ firyādï köklärgä yätip (2) turur idi.

šiʿr

(3) qalmadī yerdä ǰānävär kim anīŋ
čīqmaγay kökkä āh-u äfġānī.
(4) säyl bolsa keräk χalāʾiqniŋ
közlärindän aqīp yüräk qanī.

(5) ol šährdä bir maʿrūf muχannäṣ bar idi dūstlardan yïraq, (6) nečä kim anïŋ vaṣfïn demäk tärk-i ädäb turur, ämmä taqrīb-i (7) ḥikāyät üčün sözländi daγï qāʾilniŋ ʿaǰzïna ḥaml (8) etmäsinlär dep bu ikki bäyt bilän iχtiṣār ettim:

šiʿr

(9) ol muχannäṣni hälāk etsä ṭaṭar,[32]
(10) χayr erür bil ol ṭaṭarnïŋ bu iši.
(11) Ḥilläniŋ ǰisri bigin bolγay nečä,
(12) su anïŋ altïnda üstündä kiši.

[87*v*] (13) az dälīldän köp maʿnī ḥāṣil bolur, daγï bir avuč (1) čāšnīdän buγday yüki maʿlūm durur. ol (2) yïl ol šaχṣnïŋ köp māl vä niʿmäti bar idi. eli (3) avučï tar mäskïnlärgä altun aqča üläštürdi, (4) daγï müsāfirlärgä süfrälär tökti. daγï ol faqïr- (5) lär kim fāqadan ǰānlarï burunlarïna yetip (6) turur idi anlarnï daʿvät qïldï. anlar kelip (7) maŋa mäšävärät qïldïlar. rāẓï bolmayïn ayttïm:

šiʿr

(8) yemäs it sarqïtïn kelip arslan
(9) ġār ičindä ačïn ölär bolsa.
(10) ʿārif er näfsinä uyup kitmäs,
(11) ne qadar näfs aŋa ǰäfā qïlsa.
(12) ol dägül dur faqïr kim it teg
tegmä näkäs ešiginä kelsä.
(13) pārsā bilmägil sän ol erni,
altun aqča duʿā qïlïp alsa.

[88*r*] (1) *ḥikāyät*

Ḥātim-i Ṭāyïγa ayttïlar: "ǰihända sändän (2) ulu himmätli körgäniŋ yā išitkäniŋ bar-mï?" ayttï: (3) "bir kün qïrq tävä qurbān etip ʿarab beglärin qonuqladïm. (4) ḥāǰät üčün tašqarï čïqïp kördüm bir er bir (5) yük tikän kötärip satmaγa kelür idi. yükün (6) yerdä qoyup diŋlädi. män aŋa ayttïm: "nečün (7) Ḥātim-i Ṭāyïniŋ daʿvätinä barmas sän, kim χalq simāṭïna (8) yïγïlïp yemäk yerlär." ol er ayttï:

[32] MS ṭṭr, cf. Note 22.

šiʿr

(9) anīŋ kim luqmäsi käsb etmägi dur,
(10) kötärmäs ol bu Ḥātim minnätini.

(11) Ḥātim-i Ṭāyī ayttī: "män özümdän ulu himmätli er anï kördüm."

(12) *ḥikāyät*

Mūsâ ʿalaihi's-salām bir faqīrni kördi (13) kim ʿuryān qum ičindä kirip yatur, käymägä hič nemäsi (1) yoq idi. Mūšâ ʿalaihi's-salām duʿā [88*v*] qïldï, Ḥaqq taʿālâ (2) ol faqīrγa māl vä niʿmät berdi. bir nečä kündän (3) soŋra kördi kim χalq anïŋ üstünä yïγïlïp (4) turur. sordï kim "muŋa ne bolup turur." ayttïlar "χamr (5) ičip, uruš etip kiši öltürüp turur, emdi qiṣāṣ (6) etmägä eltürlär."

šiʿr

(7) bolur ʿāǰiz tapup qudrät elin kim
(8) burar bolsa tutup ʿāǰiz qolunï.
(9) ḫakīm-u ḫayy-u bāqī māliku'l-mulk
(10) tutar ḫikmät bilän här bir qulunï.

(11) Mūsâ ʿalaihi's-salām ǰihānnï yoqdan bar qïlγan (12) ḫakīmniŋ ḫikmätinä iqrār ketürüp öz täǰāsürinä (13) muʿtärif boldï, qauluhu taʿālâ va lau basaṭa 'llāhu 'r-rizqa (1) liʿibādihi la baġau fi'l-arẓi. [89*r*]

šiʿr

(2) auqaʿat nafsaka yā maġrūru fi'l-χaṭari
(3) ḫattâ halakta falaita'n-namlu lam taṭiri.

(4) kelür müfsïd kišidän köp yaman iš,
(5) elindä bir nečä dīnār bolsa.
(6) ne išlär qïlγay erdi ādämīgä
(7) qarïnčanïŋ qanatï bar bolsa.
(8) saʿādät körmägän tapsa väzārät,
(9) urup er öltürür oynar bolsa.
(10) kitär bašï anïŋ bir kün bu yolda,
(11) nečä köp māl-u mülk asrar bolsa.
(12) yumar köz bu ǰihānnïŋ zīnätindän
(13) kimä ṣabr-u qanāʿat yār bolsa.

(1) *ḥikāyät* [89*v*]

Šäyχ Saʿdī aytur: Baṣra šährindä ǰävāhärī- (2) lär bāzārïnda bir aʿrābïni kördüm kim ḫikāyät qïlïp (3) aytur idi, kim bir vaqt tüz yazïda yol

taš etip azuqum tükänip (4) yürür idim. kördüm bir kīs tolï inčü yatur. härgiz (5) ol färaḫnī unutmaγay män. äylä saqïndïm kim qurmïš (6) buγday turur. daγī härgiz ol mälūllik χāṭirimdän (7) kitmägäy kim ačïp baqtïm isä inčü durur.

šiʿr

(8) susamïš erniŋ aγzïnda ǰävāhir
(9) ṣadäf birlän sivā dur, äy ʿazīz er!
(10) anïŋ kim azuqī yoq tur kökärmiš
(11) qurī ätmäk tapup sükkär bigin yer.

(12) *ḥikāyät*

bir ʿaräb er yazī yerdä ġāyät susap (13) bu bäytni oqur idi:

šiʿr

[90*r*] (1) yā laita qabla manīyatī
yauman afūzu bimunyatī.
(2) nahran talāṭama rukbatī
va aẓallu amlaʾu qirbatī.

(3) anïŋ bigin bir säyyāḥ faqīr daγī biyābān ičindä yol (4) azïp qūtï quvväti tükänip bir nečä aqča belindä bar idi. (5) tört yanï köp kezdi yol tapmadï. ol miḫnät bilän (6) hälāk boldï. bir ṭāʾifä kelip anï kördi kim aqčalarïn (7) alnïnda qoyup topraq üstünä ǰān berip yatur idi.

(8) šiʿr

azuqī yoq kiši kitä bilmäs,
(9) gär belindä köp altunï bolsa.
(10) yüz miŋ altundan artuq ol yerdä,
(11) bir avuč kirdäniŋ unï bolsa.

(12) *ḥikāyät*

bir faqïr aytur: "härgiz zämänä ǰävrindän (13) šikāyät qïlmadïm illā
[90*v*] bir kün Kūfa ǰāmiʿïnä nämāz (1) qïlmaγa kirdim. köŋlüm tar idi ol säbäbdän (2) kim bašmaqïm yoq yalïn ayaq idim. kirip ǰāmiʿ ičindä (3) bir kim ärsäni kördüm kim ikki ayaqï yoq. taŋrī (4) taʿālâ bergän niʿmätlärinä köp türlü šükr- (5) lär qïldïm."

šiʿr

(6) ne qadar kim sämiz isä biryān,
(7) tärrädän käm körär anï toq er.

(8) ač yarlï tapïp biši šälġam,
(9) šišlämiš qaz eti bigin χwaš yer.

(10) *ḥikāyät*

Mälik ʿādil χāṣṣ qullarï bilän (11) avγa čïqïp qïš künläri ʿimārätdän yïraq tüšüp (12) maġribqa yaqïn idi kim bir ekinči ävin kördi- (13) lär. mälik ayttï: "barïp anda tüšälim kim sizgä savuq zaḫmät (1) bermägäy." [91*r*]
väzïrlärdän bir väzïr ayttï kim "mälikniη (2) qadr vä ǰāhïna lā'iq bolmaγay ekinči ävinä sïγïna barmaq; munda (3) χaymä ursunlar." ol ekinči bularnï körüp rävän (4) mā-ḥaẓarïn tärtïb qïlïp Mälik ʿādil χidmätinä kötürdi (5) daγï yer öpüp ayttï: "mälik yašï uzun bolsun, bu yarlï (6) qulnïη ävinä tüšmäk bilän mälikniη qadr vä ǰāhïndan (7) nemä äksilmäs idi välïkin tilämädilär kim bu äksük (8) qulnïη ʿizzäti artqanïn." anïη ol sözi Mälik (9) ʿādilgä χwaš keldi. buyurdï kim anïη mänzilinä (10) naql ettilär. ṣabāḥ Mälik ʿādil ol ekinčigä χilʿat (11) vä niʿmät baγïšladï.

šiʿr

(12) Mälik ʿādil kelip bir tün ekinči ävinä tüšti,
(13) mälikniη qadr-u ǰāhïndan nemä äksilmädi ol tün.
(1) välï kökkä ekinčiniη yätišti ol kečä bašï, [91*v*]
(2) nečük müflis färaḥ etsä tapup bir yerdä miη altun.

(3) *ḥikāyät*

bir tilänči faqïr tilänip köp māl vä niʿmät (4) ǰämʿ etip idi. mäliklärdän bir mälik aŋa kiši saldï (5) kim "išittim köp mālïη bar imiš. andan maŋa borč (6) bergil, kim eŋän iḫtiyāǰïm bolup turur." ol faqïr (7) ayttï: "sulṭānnïη qadrïna lā'iq dägül kim himmät elin (8) mänim kibi mäskïn rizqinä uzatγay, kim män anï ḫabbä (9) ḫabbä ǰämʿ etip män." mälik ayttï: "qayurmas kim män anï läškärgä (10) berür män."

šiʿr

(11) nečä mürdär isä tärsä quyusï,
(12) yähūdï ölüsin yusa rävā dur!

(13) al-maqṣūd ol tilänči mälik buyruγïna muṭïʿ bolmayïn (1) köp [92*r*]
türli ḫuǰǰät ketürüp ayttï: "bašïmnï ǰänïmnï (2) bergäy män, daγï andan bir dirhäm bermägäy män." mälik buyurdï (3) küč bilän andan mālnï aldïlar.

šiʿr

(4) kelmäsä kim yaqïn luṭf bilän,
tüšär ol er yïraq ʿizzätdän.
(5) kändünä raḫm qïlmaγan dā'im
qurtula bilmäs ol mäšaqqatdan.

(6) *ḥikāyät*

Šäyχ Saʿdī aytur: Kīš baḫrīnda bir tājirni (7) kördüm üč yüz elli tävä yüki qumašï bar idi, qīrq (8) tapuγčï χidmätindä. bir kečä mäni ävinä eltti. šämʿ ǰämʿ (9) oturup pärīšān sözlär bašladï kim "fülān šärīkim (10) Türkistānγa kitip turur, daγï fülān baẓāʿatïm Hindūstānγa (11) yätip turur, bu fülān yerniη qabāläsi turur, daγï fülān (12) tājir yüz miη altunγa ẓamān turur." yana aytur: "Iskändäriyä- (13) gä kitmägä häväsim bar
[92*v*] kim hävāsï χwaš turur." yana aytur: (1) "maġrib täηizi muχāṭara durur." yana ayttï: "äy Saʿdī bir (2) säfärim daγï bar. ol säfärdän kelsäm ʿumrumnïη baqiyyä- (3) sin bir yerdä oturup kečürgäy män." män ayttïm." "ol (4) säfäriη ne yergä durur?" ayttï: "gügird-i pārsï alïp Čīn (5) iqlīminä eltmäk tilär män. išittim kim ʿaẓīm qīmäti bar imiš; (6) daγï Čīndän čīnī čanaqlar alïp Rūmgä ketürgäy män, (7) daγï Rūmnïη ḫarīr qumašlarïn alïp Hindgä eltäyim, daγï (8) Hinddän pūlād alïp Ḫaläbgä keläyim, Ḫaläbdän piyālä alïp (9) Yämängä Yämändän bürd-i yämānï alïp öz vilāyätimä kelip tärk-i (10) tiǰārät qïlïp bir dükkängä kečip oturmaq tilär män." (11) ol qadar mühmälātdan sözlädi kim daγï sözlämägä (12) mäǰālï qalmadï. maηa ayttï: "sän daγï sözlägil körgäniηdän (13) yā išitkäniηdän." män ayttïm: "bir mäsäl-i χwāǰä Isḥāq
[93*r*] χwāräzmï- (1) dän yād tutar män." ayttï: "aytqïl!" ayttïm:

šiʿr

(2) tüšüp bir kün aṭïndan bu mäsälni
(3) bädīhā naẓm etti χwāǰä Isḥāq:
(4) ǰihān sävgän kišiniη közlärini
(5) qanāʿat toldurur yā ölsä topraq.

(6) *ḥikāyät*

bir köp māllï tājir bar idi buχl bilän (7) mäšhūr äylä kim Ḫātim-i Ṭāyï käräm bilän mäẓkūr idi. mālï (8) vä niʿmäti čoq, χarǰ etmägä imkānï yoq. äylä χasïs-näfs idi (9) kim tiläsäη tänindäki ǰānïn bergäy daγï elindäki (10) etmägin bermägäy. iläyindä bir qanṭar yemäk bolsa Abū Hurairat (11) čätüginä bir luqmä yedürmägäy daγï aṣḥāb-i kähf (12) itinä söηük salmaγay. fï'l-ǰümlä kim ärsä ešigin (13) daγï süfräsin ačuq
[93*v*] körmädi. ayturlar ol tājirni (1) maġrib täηizin kečip Miṣrγa kelür idi. χayāl-i Firʿaunï bašïnda (2) ḫattâ iẓā adrakahu'l-ġarqu qāla āmantu. bir muχālif yel čïqïp (3) ol tājir kemisin ġarq etti. tājir elin kötürüp duʿā (4) vä zārïlïq qïla bašladï. qāla'llāhu taʿālâ va iẓā (5) rakibū fï 'l-fulki daʿau'llāha muχliṣïna lahu'd-dïna.

šiʿr

(6) duʿā vaqtïn taẓarruʿnïη elini
kötärip taηrïdan raḥmät tilär sän.

(7) käräm vaqtïn tutar sän qoltuγuŋda,
bu iḫsān birlä-mi ǰännät tilär sän?

(8) ayturlar ol tāǰirniŋ Miṣrda ʿammusï oγlanlarï bar (9) idi. vaqtlarï faqïr bu tāǰirniŋ qalγan mālï bilän (10) münʿam boldïlar eski tonlarïn anïŋ ölüsinä (11) yïrtïp yäŋi qumašlar bičtilär. ol ǰümʿa ičindä anlarnïŋ (12) birin kördüm özdäŋ tāzï aṭ minmiš ikki qul (13) artïnča. ayttïm:

šiʿr

(1) bir käz tirilip öli ävinä kelsä [94r]
(2) öz qavmï ičindä bu färaḫnï salsa,
(3) öli ačïγïndan artuq ol vāriṣkä
(4) mālïnï tutup yana iyäsi alsa.

(5) anlarnïŋ biri birlä maʿrifätim bar idi. yäŋindän tutup (6) bu šiʿrni oqudum:

šiʿr

(7) yegil sän, äy saʿādätli muẓaffär!
(8) yïγïp kitti yemäyin mālïn ol χar.
(9) saχïni yād etip dāʾim ögärlär,
(10) baχïl atïn išitkändä sökärlär.
(11) aγač körki yemiš, ärniŋ käräm dur,
(12) kärämsiz er vüǰūdï käʾl-ʿadäm dur.
(13) käräm ähli durur dāʾim mükärräm,
käräm dur bar isä dünyâda erdäm.

(1) *ḥikāyät* [94v]

bir ẓaʿïf ṣayyādïŋ[33] aγïna qavï (2) balïq tüšti, tuta bilmädi, balïq ṣayyād elindän (3) aγïn alïp kitti.

šiʿr

(4) keltürür erdi hämīšä aγ balïqnï tutup,
(5) kitti bu nävbät alïp balïq ol är aγïn yutup.

(6) özgä ṣayyādlar aŋa mälāmät qïlïp ayttïlar: "anïŋ (7) bigin ṣayd eliŋä tüšti tuta bilmädiŋ." ayttï: (8) "äy qarïndašlar, netsä bolur, čūn mänim andan naṣïbim (9) yoq daγï anïŋ sudan qismäti bar idi." mäṣäl- (10) dä ayturlar: ṭāliʿsiz ṣayyād täŋizdä balïq tuta (11) bilmäs, daγï äǰälsiz balïq qurï yerdä ölmäs.

[33] MS ṣy'dynk

šiʿr

(12) anī kim Ḥaqq χalāṣ etsä bälādan,
(13) kitär äylä alïp ṣayyād aγïn.

[95r] (1) *ḥikāyät*

eli ayaγï kesilgän kim ärsä (2) qïrq ayaqlï ǰānävärni öltürdi. körüp anī bir ʿārif (3) er ayttï: "subḥāna'llāh anïŋ kim qïrq ayaqï bar idi (4) äǰäli erišti isä elsiz ayaqsïzdan qačïp (5) qutula bilmädi."

šiʿr

(6) qačan ǰān alγïčï düšmän ärišsä,
(7) äǰäl baγlar yügürgänniŋ ayaγïn.

(8) *ḥikāyät*

ʿIsâ päyġambärgä ʿalaihi's-salām bir kim (9) ärsä kelip ayttï: "Yā rūḥu'llāhi, tilär män ol duʿānï maŋa (10) ögrätkäy sän kim oqusa öli tiri bolur." (11) ʿIsâ ʿalaihi's-salām ayttï: "barγïl, bu sävdānï bašïŋdan (12) kitärgil yoqsa ziyān qïlur sän." ol ayttï: "älbättä (13) kerāk kim
[95v] ögrätgäy sän." ʿIsâ ʿalaihi's-salām (1) baχïllïq qïla bilmädi, ögrätti. ol kiši ögränip (2) kitär ikän kördi bir yerdä qurï söŋüklär (3) yatur. ayttï: "bu duʿānï muŋa oqup baqayïm tirilür- (4) -mi" dep oqïdï isä, ol arslan söŋük- (5) läri imiš, turup ol kišini pārä pārä qïldï. (6) ol säbäbdän bu mäṣälni ayturlar: li-kulli ʿamalin raǰulun (7) va li-kulli raǰulin ʿamalun.

šiʿr

(8) här bir er bir iš üčün dur, här bir iš bir er üčün,
(9) maṣlaḥat ol: öz išini išlägäy här ẕū-fünūn!
(10) dā'imā türli ṣavāb üzrä bolur ʿāqil iši,
(11) keltürür izdäp qaẓānï özinä äbläh kiši.

(12) *ḥikāyät*

Šäyχ Saʿdī aytur bir sämiz äbläh kiši- (13) ni kördüm altun ṭarāzlï
[96r] ḥarīr qumaš käymiš altïnda (1) bir tāzï aṭ, bašïna miṣrï qaṣaba baγlap idi. bir kim ärsä maŋa (2) ayttï: "äy Saʿdī nečük körär sän bu dībāy-i muʿlämni ol ḥayvān-i (3) lā yaʿlam üzrä." ayttïm: "zišt χaṭṭ turur kim altun suyï (4) bilän yazïlmïs."

šiʿr

(5) ādämī nečük degäyim män aŋa,
ṣūräti insān välī ḥayvān-χiṣāl.

(6) ǰümlä äsbābï ičindä istäsäŋ,
kim anïŋ qanïndan özgä yoq ḫalāl.

(7) šiʿr-i āχar

šärïf ägär mütäẓaʿʿif bolur isä, bilgil,
(8) anïŋ bu ǰāh-u ǰälālï ẓaʿïf bolmayïsar.
(9) ägär särāy-i müẕähhäb ičindä oltursa,
käyip ḫarïr yähūdï šärïf bolmayïsar.

(10) *ḥikāyät*

bir oγrï bir tiläńčigä ayttï: "uyalmas-mï sän kim tegmä bir χasïs (11) qatïna barïp bučuq ḫabbä üčün yüz suvun töküp eliŋ (12) uzatur sän." faqïr ayttï:

šiʿr

(13) köp yaχšï elin uzatïp andan tilämäk
kim ikki diräm üčün qolun keskäylär.

(1) *ḥikāyät* [96*v*]

ayturlar bir pählävān yumruqčï yigitni dünyā ǰihätindän (2) eli avučï tar daγï boγazï keŋ idi. ol yigit bir kün (3) atasï χidmätinä kelip mäšvärät qïlïp ayttï: "iǰāzätiŋ bilä säfär (4) qïlmaq tilär män, kim elim ärdämi bilän kifāyätim ḫāṣil etmäk (5) üčün."

šiʿr

hünär ẓāʾiʿ bolur körgüzmäsä er.
(6) hünär körgüzgän er šähd-u šäkär yer.
(7) ǰävāhir qïmäti yoq kān ičindä,
kelip elgä tapar ol baš üzä yer.

(8) atasï ayttï: "äy oγlum, bu χayāl-i muḫālnï dämāġïŋdan kitärgil, (9) qanāʾat ayaγïn sälāmät ätäginä čäkip oturγïl, nečük kim (10) ayturlar: küč bilän kišigä baylïq daγï ārzū bilän beglik ḫāṣil (11) bolmas."

šiʿr

(12) äy özin Rüstäm ṣifätli pählävān körgän fätā,
(13) küč bilän bolmas saʿādätniŋ ätägin tutmaγa.
(1) miŋ hünär bolsa bir erdä, bolmasa gär dävläti, [97*r*]
(2) čūn saʿādät yoq tur erdäm fāʾidä qïlmas aŋa.

(3) oγlï ayttï: "äy ata säfärniŋ köp türli fā'idäläri bar: (4) ʿaǰā'iblär körmäk, ġarā'iblär išitmäk, taŋsuq (5) šährlär tämāšā qïlmaq, eski eränlär ṣuḫbätinä yetmäk, (6) daγï yäŋi dūstlar ḫāṣil etmäk, nečük kim ayturlar:

šiʿr

(7) gär tiläsäŋ kim ġarā'iblär tämāšā etkä sän
(8) tegmä bir kün bir yäŋi yergä kerāk kim yetkä sän!
(9) tur, täfärrüǰ qïl ǰihännïŋ türlü türlü taŋlarïn,
(10) köz yumup andan burun kim bu ǰihāndan kitkä sän."

(11) atasï ayttï: "äy oγlum, säfärniŋ bu ṭarïqa fā'idäläri (12) köp, välïkin beš türlü ṭā'ifägä müsälläm turur: ävväl (13) münʿam tāǰir
[97v] kerāk kim körklü qullar özdäŋ (1) qïrnaqlar māl vä niʿmät bilän här kün bir yäŋi šährgä (2) yetkäy, här kečä bir özgä maqāmda ʿayš etkäy, (3) daγï här däm bir türli täfärrüǰdä bolγay, nečük kim (4) ayturlar:

šiʿr

(5) münʿam ġarïb bolmas ne yergä kim ärišsä,
(6) χaymä urup qïlur ol ertä kečä tänaʿʿum.
(7) yoqsul kiši yerindä yürür ġarïb-u müflis,
(8) ḫālïn bilip χalā'iq qïlmas aŋa täraḫḫum.

(9) ikinči ʿālim kerāk kim faṣāḫat quvväti vä bälāġat (10) zïnäti bilän qanda kim barsa mükärräm vä muʿazzäz tutqay- (11) lar:

šiʿr

ne yergä kim ärišsä ʿālim anda
(12) bilürlär qïmätin arï gühär teg.
(13) ġarïblïqqa tüšüp ǰāhil beg oγlï,
[98r] (1) bolur dällāl yā ḫammāl lāšäkk.

üčünči (2) ṣāḫib-ǰämāl kerāk, kim anïŋ ḫusnï bilän közlär (3) münävvär, daγï köŋüllär müšärräf bolγay, nečük kim (4) ayturlar: köp māldan körkli ǰämāl yaχšïraq anïŋ üčün (5) kim körklü yüz ǰihān ǰānï, färaḫ kānï durur lāǰäräm (6) ṣuḫbätin ġanïmat körüp χidmätin minnät tutarlar.

šiʿr

(7) bir özdänni öz ävindän atasï ǰävr etip sürsä,
(8) ol özdän qanda kim yetsä qïlurlar ǰān bilä χidmät.
(9) atasï ol ṣadāf dur kim bähālï ǰävhäri bolγay,
(10) ṣadāfdän ayrïlur bolsa tapar ǰävhär aγïr qïmät.

(11) törtinči χwaš-āvāz kerāk kim Dā'udï naġmä bilän (12) učar qušnï aqar sunï tïyγay, daγï ol bu faẓïlät (13) bilän χalā'iq köŋlin ṣayd etä bilgäy.

šiʿr

(1) χwaš kelür āvāz tär bolsa ḫazīn, [98*v*]
(2) χāṣṣa[tän] ʿāšiqlärä vaqt-i ṣabūḥ.
(3) ay bigin yüzdän köp artuq özdän ün
(4) ol ġiẓā-yi näfs erür, bu qūt-i rūḥ.

(5) bešinči ṣanʿat ähli keräk kim bir luqmä üčün yüz (6) suvïn töküp yürümägäy.

šiʿr

(7) öz vaṭanïndan čïqïčaq pïšäkär
(8) ḫāṣil etär, qanda ärišsä, diräm.
(9) mämläkätindän tüšičäk bir mälik
(10) miḫnät ičindä bolur ol kä'l-'adäm.

(11) bu ṣifätlär kim bäyän qïldïm säfärdä χāṭir ǰämʿiyyäti (12) dayï maʿïšät rāḫatï üčün turur. här kimdä bulardan (13) biri bolmasa, ol kiši χayāl-i bāṭil bilän ʿumrïn täläf (1) qïlïp yürür." [99*r*]

šiʿr

(2) kimä zämānä ǰäfā qïlmaγa tilär bolsa,
(3) berür χilāf-i mürādïn aŋa kelip äyyām.
(4) kügärčin öz vaṭanïnï yana qačan körgäy,
(5) qaẓā aŋa qïlur isä naṣïb dānä-i dām.

(6) oγlï ayttï: "äy ata ḫukämā qavlïna nečük muχāläfät (7) qïlayïm, kim aytïp tururlar: nečä kim rizq maqsūm (8) isä anï säbäblär bilän ḫāṣil etmäk šarṭ turur, dayï (9) nečä kim bälā muqaddär isä anïŋ särrindän saqlanmaq (10) vāǰib turur."

šiʿr

(11) nečä šäkksiz kišigä rizq tegsä,
(12) anï barča qatïnda izdämäk bar.
(13) äǰälsiz ādämī ölmäs däyip sän,
(1) yïlannï quyruqïndan tutma, zinhār! [99*v*]

ol (2) yigit ayttï: "bu ṣūrättä kim män män, özümni (3) fïllärgä uryay män, dayï arsalan bilän (4) pänǰä tutqay män, maṣlaḥat ol turur kim säfär etkäy (5) män, kim mundan artuq ṭāqatïm yoq turmaγa."

šiʿr

(6) kim qïldïsa müšāhädä dünyā ġarāʾibin,
(7) boldï hämïšä ähl-i naẓar ǰān-fizāyï ol.
(8) här münʿam öz särāyïna aχšam turup kelür,
(9) aχšam ġarïb qanda ärišsä särāyï ol.

(10) här kim säfär müǰāhädäsini körär isä,
(11) bolur kämāl ʿaql-u ädäb ḫilm bābī ol.

(12) munī ayttī, dayī atasīna vidāʿ etip kitti. nägäh bir ullu (13) su
[100r] yaqasīna yetti. kördi kim bir kämi ičindä ǰämāʿat (1) χalq säfär yarayīn qīlīp oturur idi. yigitniŋ (2) ʿaṭā eli baylī idi, duʿā qīlmaya bašladī. (3) nečä kim mäskīnlik etip luṭf bilän sözlädi, fāʾidä (4) qīlmadī.

šiʿr

(5) küč bilän bitmäs išiŋ, aqča kerāk tur aqča,
(6) aqčalī ādämī muḫtāǰ dägül dur küčkä.

(7) ol mürüvvätsiz kemäči muŋa raḥm etmäyin ayttī:

šiʿr

(8) "ketür aqča kemägä kir, yoq isä tašqarī oltur!
(9) on ärniŋ quvvätin qoyγīl, bir erniŋ aqčasīn keltür!"

(10) bu nüktädän ol yigitniŋ köŋli ayrīp tilädi (11) kim öčin alγay. kemä kitip turur idi. yigit kemäčigä (12) čaγīrīp ayttī: "bu käygän tonuma rāẓī isäŋ därīġ dägül." (13) kämäči ṭamaʿ etip qayttī:

šiʿr

[100v] (1) közün baylar därāhim ʿāqil ärniŋ,
(2) ṭamaʿ salur učar qušnī tuzaqqa.

(3) ol qadar yaqīn keldi kim ⌜kemäčiniŋ yaqasī yigitniŋ elinä kirdi, yigit özinä čäkip bir nečä muḫkäm⌝[34] yumruqlar yedürdi. (4) kämädän kišilär čīqtīlar kim kämäčini anīŋ (5) elindän almaya, ala bilmädilär. maṣlaḥat anī kördi- (6) lär kim kemä iǰräti bilän müsāmaḥat qīldīlar.

šiʿr

(7) čūn ki kördüŋ χaṣm sändän küčlü dur,
(8) ol säni urmaq tiläsä yīγlayīl!
(9) ol yigirsä sän aŋa mäskīnlik et,
(10) luṭf birlän ḫarb ešigin baylayīl!

(11) kemäči istiġfār kätürüp nifāq bilän barīšīp (12) yigitniŋ elin ayaqīn öpüp kemägä kirip kittilär. (13) bir zämāndan soŋra su ičindä bir ʿamūd
[101r] köründi. (1) eski yūnān ʿimārätindän qalmīš. kämäči ayttī: "munda (2) kämägä χaläl bar, kerāk kim sizdän bir pählävān quvvät- (3) li er čīqīp ʿamūd üstinä kämäniŋ burnundayī (4) yipin tutqay, ḫattā kemä mundan sālim kečkäy." yigit (5) öz quvvätinä maġrūr idi, köŋli ayrīγan düšmändän (6) ġāfil bolup čīqtī, nečük kim ayturlar: qačan kim (7) bir kišini inčitsäŋ dayī soŋra yüz rāḫatīŋ (8) tegsä, ol inčitmägiŋ anīŋ yādīndan kitmäs. oq (9) tämüri ǰirāḫatdan čīqar, välī nišānī qalur.

[34] On the right-hand margin

šiʿr

(10) maġrūr bolup sän öz özinä qalma,
(11) düšmänni ǰirāḥat ettiŋ äymän bolma!

(12) kämäči ol qadar ṣabr etti kim yigit kämä yipin elinä (13) čörgädi, daγï ʿamūd üstinä čïqtï. kemäči (1) rävän ol yipni yigitniŋ elindän üzdi [101*v*] daγï (2) kitti. ol bïčärä ʿamūd üstündä mütäḫayyir qaldï (3) ikki kün anda bälä vä miḫnät čekti. üčünči kün (4) uyqu kelip yaqasïndan tutup suγa bïraqtï. (5) bir kün bir kečä su ičindä ǰānï burnïna yätip yaqaγa (6) čïqtï. aγač yapraγïn daγï ot kökin yep bir az (7) quvväti kirdi daγï yer yazïγa yüz tutup kitti. (8) ačïp susap ṭāqatsïz bolup yürür idi. nägäh (9) bir quyïγa yetti. kördi kim χalā'iq fülūs berip (10) su ičärlär. yigitniŋ fülūsï yoq idi. nečä kim (11) miskïnlik etip su tilädi bermädilär isä (12) yigit küčkä yïldurdï müyässär tüšmädi. bir (13) nečäsin aχtardï köp χalq kelip yigitni ol (1) qadar urdïlar kim mäǰrūḥ bolup tüšti. [102*r*]

šiʿr

(2) nečä kim fïl häybätli bolursa,
(3) tögär süri čibinlär šäh fïlin.
(4) qačan kim ittifāq etip yürisä,
(5) qarïnčalar soyar arslan tärisin.

(6) ẓarūrät ḫukmï bilän ol yigit χasta vä mäǰrūḥ bir kārvän (7) artïna tüšüp kitti. aχšamïn kārvän bir yergä yetti (8) kim oγrïlar maqāmï idi. χwāǰälär qorqup titrämägä (9) bašladïlar. ol yigit ayttï: "qorqmayïŋïz kim bu ortada (10) bir män män kim elli kišigä ǰävāb bergäy män. bir nečä (11) yigitlär daγï maŋa yārï qïlsunlar." tāǰirlär (12) bu sözni išitip sävindilär. yigitkä yemäk ičmäk (13) ketürdilär, ṣuḫbätin ġanïmät körüp köŋülläri (1) bir az äymän boldï. yigit miʿdäsi otï bašïna čïqïp [102*v*] (2) ṭāqatïnïŋ ʿinānï elindän kitip turur idi. yemäk (3) köp yedi daγï su ičti. uyqusï kelip (4) yattï. bu kārvän ičindä bir ǰihän körgän eski (5) kiši bar idi. ayttï: "äy yāränlar, bolmasun kim (6) bu bädraqa ol oγrïlardan bolγay, nečük kim (7) ḫikāyätdä ayturlar. bir ʿaräb kiši miŋ altun ǰämʿ (8) etip kečälär anïŋ täšvïšindän yalγuz ävindä uyqusï (9) kelmäs idi. dūstlarïndan birin qatïna ketürdi (10) ḫattâ yalγuzluq vaḫšäti anïŋ birlän munṣarif bolsun (11) dep. ol kiši bir nečä kečä munuŋ ṣuḫbätindä (12) boldï, daγï ol mïŋ altunnïŋ yerin maʿlūm qïldï. (13) bir kečä bu kiši ol altunnï aldï daγï kitti. (1) ärtäsi ʿaräbni kördilär kim [103*r*] firyād qïlïp yïγlar (2) idi. ayttïlar: "ne boldï saŋa mägär ol altunïŋnï (3) oγrï aldï?" ayttï: "lā va'llāhi! bädraqa aldï."

šiʿr

(4) yïlandan bir zämān äymän oturman,
(5) anïŋ čūn χaslätin bildim muʿayyän.
(6) yïlan zaχmïndan ol düšmän bätär dur,
(7) kim özin dūst körgüzür müzäyyän.

(8) emdi kim bilür bu dayï oγrïlardan kelip özini (9) ʿayyārlïq ṣūrätinä taʿbiyä qïlmïš bolsa, fürṣat (10) vaqtïnda anlarγa χabär qïlsa. maṣlaḥat ol durur kim (11) munï uyur qoyup kitkäy biz." χwāǰälär bu sözni (12) qabūl qïlïp köčüp kittilär. yigit ol vaqt uyandï (13) kim künäš ïssïsï
[103*v*] arqasïna ottï. bašïn kötärip (1) baqtï kārvān kitmiš. turup yol istäp tapmadï. (2) yüzin yergä köŋlin ölümgä qoyup aytur idi:

šiʿr

(3) mā ẕā yuḥaddiṣunï'l-ḥaṣā vaʾl-ʿïsu,
(4) mā liʾl-ġarïbi sivâʾl-ġarïbi anïsu.

(5) ġarïb-u χasta ḥālïn ol bilür kim
(6) bu ġurbät miḫnätin yïllar čäkip tur.
(7) yoq isä ne bilür ol ādämï kim
(8) täna"um birlä evdä bäslänip tur.

(9) yigit bu sözdä idi kim bir sulṭān oγlï čärikdän (10) ayrïlïp idi. munuŋ üstünä kelip bu sözni išitip (11) ṣūrätinä naẕar qïldï. ḥālïn pärïšān körüp (12) ayttï: "sän munda nečük tüštüŋ?" bu yigit vāqiʿa- (13)
[104*r*] larïndan ayttï isä ol sulṭān oγlï raḥm etip, (1) buyurdï χilʿat vä niʿmät berdilär, dayï bir nečä (2) muʿtämäd kišilärgä qošup öz šährinä ketürdi- (3) lär. atasï oγlïn sälāmät körüp sävinüp (4) köp šükrlär qïldï. ol kečä oγlï oturup (5) atasïna bašïndan kečkän ḥāllarnï ḥikāyät qïlur (6) idi. atasï ayttï: "äy oγlum, män saγa kitär vaqtïn (7) aytmadïm-mï kimniŋ elindä aqča bolmasa küč birlä (8) qarnïn toydurmaq müškil iš durur."

šiʿr

(9) bir kün bilägin ušatur ol ǰāhil er,
(10) čūn pänǰä tutar yürüp hämïšä öčdän.
(11) ʿāqil mäṣäli bu dur: bir aγrï altun
(12) köp yaχšï durur yüz elli batman küčdän

[104*v*] (13) oγlï ayttï: "äy ata, bälï, ränǰ čäkmäyin gänǰ ḥāṣil bolmas, (1) dayï kiši ǰānïnï χaṭarγa qoymayïn düšmängä ẓafär (2) tapmas. ǰävr čäktim rāḥat taptum, nečük kim (3) ayturlar:

šiʿr

(4) nähängdän χavf etip ġavvāṣ ävindä,
(5) otursa dürr-i χāliṣ kim ketürgäy?
(6) qaγan arslan kirip bir ġār ičindä,
(7) kečä kündüz nečä bir ač oturγay.
(8) kiši maqsūm rizqin dāʾim elgä
(9) keräk kāhillik ätmäyin ketürgäy."

(10) atasï ayttï: "äy oγlum, bu yolda fäläk saŋa yārī qïldï, (11) daγï dävlät dälïl boldï kim gülüŋni tikän- (12) dän tikänni ayaγïŋdan čïqardï. bir ṣāḥib- (13) -dävlät yoluqup saŋa raḥm qïlïp sïnuq (1) köŋ- [105r]
lüŋni ǰäbr qïldï. munuŋ bigin ittifāq (2) nādir tüšär, daγï nādir bilän ḥukm etip bolmas. zïnhār, (3) bu ṭamaʿgä tüšmägil, daγï bu iškä ḥarīṣ bolmaγïl!"

(4) šiʿr

tāǰir ki hämīšä mäksäb etkäy bir kün
(5) mālïn alïban anïŋ ḥarāmī yortar.
(6) avčï čïqïban käyiklär avlar vaqtïn,
(7) arslan körübän tutup tärisin yïrtar.

(8) bu fürṣat barča vaqtta tapulmas, nägäh tüšär. nečük kim (9) ʿIraq mäliklärindän bir mälikniŋ elindä aγïr bähālï (10) yüzük bar idi. bir kün ol mälik χāṣṣ qullarï (11) bilän Šïrāz Muṣallâsïna tämāšā qïlmaγa čïqïp buyurdï (12) ol yüzükni ʿAḍudʾd-davlat qubbäsindä tikti- (13) lär, daγï ayttï: "här kim oq atïp ol yüzükdän (1) kečürür bolsa yüzük aŋa [105v]
bolsun." tört yüz (2) oq uz atqïčïlar mälik χidmätindä bar idi. barčasï (3) χaṭā qïldïlar mägär bir oγlan ṭām üstündä (4) oynap oq atar idi. ṣabā yeli anïŋ oqun ol (5) yüzükdän kečürdi. ol yüzükni aldï χilʿat (6) vä niʿmät iyäsi boldï, oqïnï daγï yasïnï sïndurup (7) otqa yaqtï. ayttïlar: "nečün böylä qïldïŋ?" ayttï: "bu ḥaräkätim- (8) niŋ rävnaqï bāqī qalsun!" dep.

šiʿr

(9) gäh bolur kim bir ḥakïm-i muʿtäbär
rāy-u tädbïri ičindä sähv etär.
(10) bir biligsiz ǰāhil oγlan nägähān
ölgügä oynap atïp oqnï tegär.

(11) *ḥikāyät*

Šäyχ Saʿdī aytur: bir faqīrni kördüm (12) maġārä ičindä ṭamaʿ ešigin baγlap oturur idi, (13) daγï sulṭānlar közinä anïŋ häybäti mütämäkkin bolup (1) turur idi. [106r]

šiʿr

(2) här kim özinä suʾāl ešigin ačtï,
(3) ölgünčä ol er niyāz ičindä bolïsar.
(4) här yerdä ʿazīz erür qanāʿat ähli,
(5) minnät kötürüp tirilgän är χwār ölisär.

(6) ol vilāyätniŋ mäliklärindän bir mälik bu faqīrniŋ χidmätinä kelip (7) ayttï: "ʿazīzlärniŋ mäkārim-i aχlāqïndan tävaqquʿïmïz ol durur (8) kim

tuz etmäk yemägä müvāfaqatlïq qïlγaylar." Šäyχ riẓā (9) berdi ol ḫukm
bilän kim daʿvätniη iǰābäti sünnät (10) durur. taηdasï mälik šäyχni
körmägä keldi isä šäyχ (11) turup mälikni qučup köp tälaṭṭuflar qïldï.
mälik kitkändän (12) soηra yārānlarïndan biri šäyχqa sordï kim (13)
[106v] "bukün munča mülāṭafät kim sulṭān bilän qïldïη (1) χilāf-i ʿādät idi.
munda ḫikmät ne turur?" ayttï: "äy (2) oγlum, išitkäniη yoq mï, kim
mäṣäldä ayturlar:

(3) šiʿr

kelip kimniη bisāṭïna otursaη,
(4) qïlur vāǰib anï körgändä tursaη.
(5) išitmäsä qulaq yïllar däf-u näy,
(6) qïlur ṣabr ol mübārāk sämʿ-i χwašrāy.
(7) kelür közdän daγï tärk-i tämännā,
(8) čämängä qïlmasa yïllar tämāšā.
(9) välïkin bu qarïn dā'im keräk toq,
(10) ačïqsa bir näfäs ṣabr etmägi yoq.

(11) törtinči bāb

sükūt fā'idäsi ičindä turur

(12) *ḥikāyät*

Šäyχ Saʿdï aytur: dūstlarniη birinä ayttïm: (13) "sükūt fā'idäsi ol
[107r] säbäbdän ẓāhir boldï kim (1) köp vaqt sözdä äygü yaman tüšär, daγï
düšmän közi (2) közlämäs illā yamannï." ayttï: "ol yaχšï kim düšmän
äygüni körmägäy."

(3) va aχu'l-ʿadāvati lā yamurru bi-ṣāliḥi
illā va yalmizuhu bi-kaẓẓābin aširin.

(4) gül dur bu Sarāyï Sayf lïkin
düšmän közünä tikän körünür.
(5) erdäm iyäsin ḫasūd sevmäs,
vaṭvāṭ nečük ki sevmäsä nūr.

(6) *ḥikāyät*

bir tāǰirgä miη altun χasārät boldï. (7) tāǰir oγlïna ayttï: "keräk kim
bu vāqiʿanï hïč kiši- (8) gä aytmaγay sän." oγlï ayttï: "äy ata, buyruq
buyruquη, (9) välïkin bu fā'idäni maηa aytqïl kim bu vāqiʿanï kizlämäk-
(10) dä maṣlaḥat ne turur?" ayttï: "aytsaη muṣībät ikki bolur, biri (11)
χasārät-i māl, ikinči faẓïḥat-i ḥāl."

šiʿr

(12) düšmän naẓarïnda qïlmaγïl qayγuη yād,
(13) lā ḥaula va lā degäy daγï bolγay šād.

(1) *ḥikāyät* [107*v*]

bir tāǰir oγlïn ayturlar köp (2) türli ʿilm vä hünär bilür idi. qačan kim ʿālimlär mäǰlisindä (3) otursa bir kälimä söz sözlämäs idi. bir kün (4) atasï ayttï: "äy oγlum, sän daγï sözlägil anlardan (5) kim bilür sän." ayttï: "qorqar män bilmägänimdän soryaylar ǰävāb (6) tapmayïn χaǰäl bolγay män."

šiʿr

(7) χānäqāh ešigindä bir ṣūfï,
qabqabïna urur idi mismār.
(8) bir sipāhï yäηin tutup ayttï:
"aṭïma naʿl uryul, äy bäyṭār!"

(9) *ḥikāyät*

bir muʿtäbär ʿālim birlä bir mülḥid arasïnda (10) mübāḥaṣa tüšti. ḥuǰǰätläšip ʿālim anïη bilän čïqïša (11) bilmädi tärk etip kitti. bir kim ärsä ol ʿālimgä ayttï: ⌜"munča türli ʿilm faẓlï bilän bir dïnsiz mälʿūn bilän sözläšä bilmädiη!" ol⌝[35] (12) ayttï: "mänim ʿilmim qurʾān vä ḥadïṣ vä mäšāʾiχ kälāmï turur. (13) ol bularγa muʿtaqid dägül vä rāẓï bolmayïn päs maγa (1) anïη küfrin išitmäk ne keräk." [108*r*]

šiʿr

(2) qurʾān vä ḥadïṣ birlä kimdän
qurtulmasaγan[36] rävān sükūt et!
(3) mühmäl sözün olturup išitmä,
dïniη ziyān etär, qoyup kit!

(4) *ḥikāyät*

J̌ālïnūs-i ḥakïm aytur: bir äblähni (5) kördüm bir faqïhniη yaqasïndan tutup ḥurmät- (6) sizlik qïlur ïdï. ayttïm: "bu kišiniη biligi bolsa (7) idi, aḫmaq bilän iši bu yergä yetmägäy idi."

šiʿr

(8) ikki ʿāqil ara uruš bolmas,
ʿāqil äbläh sökünčinä qalmas.

[35] On the right-hand margin
[36] MS qwrtlms'nk'n

(9) ǰävr qïlsa nečä kim äbläh aŋa,
köŋlün alur anïŋ bu luṭf bilä.
(10) üzmäs ikki biligli bir qïlnï,
saqlamas aḫmaq ädämï tilni.
(11) ikki ǰāhil qačan uruš bašlar,
yüz bozarlar urup yarïp bašlar.

(12) *ḥikāyät*

Saḥbān-i Vā'ilniŋ kämāl faṣāḥatï ol (13) ġayätdä idi, derlär, kim här
[108*v*] mäǰlisdä oturup sözlär (1) bolsa, bir lafẓnï täkrār qïlmas idi. qačan ol (2) maʿnï iḫtiyāǰ bolsa ⌜bir lafẓnï täkrār qïlmas idi (3) qačan ol maʿnï iḫtiyāǰ bolsa⌟ bir özgä ʿibārät (4) bilän ädā qïlur idi, dayï sälāṭïn ḥaẓrätindä- (5) ki nüdämānïŋ ädäblärindän biri ol durur kim:

šiʿr

(6) nečä bolsa sözüŋ mävzūn-u šïrïn,
(7) müfärriḥ lā'iq-i taṣdïq-u taḫsïn.
(8) bir aytqannï yana aytma mükärrär,
(9) ki ḥalvānï dayï bir qurla yerlär.

(10) *ḥikāyät*

ḥakïmlärdän bir ḥakïm aytur: "hïč (11) kim ärsä öz ǰählinä iqrār qïlmas, ämmä ol vaqt (12) maʿlūm bolur kim bir kiši söz bašlasa sözi
[109*r*] (13) tämām bolmayïn bir kim ärsä dayï ortaγa söz ketürgäy, (1) ol ʿalāmät-i ǰähl turur."

šiʿr

(2) mäǰālisdä oturγan er sözïniŋ
(3) bilür sän ävvälïniŋ āχiri bar.
(4) qačan söz bašlasa ṣuḥbätdä bir er,
(5) ketürmä ortaγa söz anda zïnhār!
(6) sözün ol yerdä sözlär här biligli,
(7) ki sākit bolγay anda ǰümlä güftār.

(8) *ḥikāyät*

Sulṭān Maḥmūd qullarïndan bir nečäsi (9) kelip χwāǰä Ḥasan Mäymändïgä sordïlar kim (10) "bu kün sulṭān saŋa ne ayttï fülān maṣlaḥatda?" ayttï: "ol (11) sizgä dayï örtügli qalmaγay išitkäy siz!" anlar (12) ayttï: "sän väzïr-i mämläkät sän. ol sözni kim sulṭān (13) saŋa aytqay anï
[109*v*] biziŋ biginlärgä aytmaq rävā (1) dägül." χwāǰä Ḥasan ayttï: "ol iʿtiqād bilän kim (2) bilür siz kišigä aytmaq keräkmäs, päs nečün (3) sorar siz?"

šiʿr

(4) qīlmadī rāzīn biligli yār fāš,
(5) kitmäsün dep šāh sirri birlä baš

(6) *ḥikāyät*

χwājä Muḥammäd Yäzdī aytur: bir ev satun (7) aldīm. ol evniŋ bäyʿiniŋ ʿaqdīnda χāṭirim mütäräddid boldī. (8) bir yähūdī kelip ayttī: "äy χwājä, bu ävniŋ vaṣfīn (9) mändän soryīl kim män bu maḥallädä qarārī kiši (10) män; bu ävniŋ hīč ʿaybī yoq turur." ayttīm: "bälī hīč ʿaybī (11) yoq sändän özgä kim aŋa qoŋšī sän."

šiʿr

(12) ol säniŋ yanīŋda qoŋšī bolγan ev
(13) on zaġal dirhäm bučuγunγa tegär.
(1) sändän özgä hīč ʿaybī yoq anīŋ, [110*r*]
(2) sän ölüčäk ol miŋ altunγa tegär.

(3) *ḥikāyät*

bir šāʿir oγrīlar beginä kelip (4) mädḥ oqudī isä buyurdī kim "tonun soyuŋ (5) daγī bu kentdän sürüŋ!" tonun soyup kentdän (6) sürdilär. itlär artīna tüšti. tilädi kim yerdän (7) bir käsäk taš kötürgäy. savuqdan yer buzlanīp (8) idi. ʿājiz bolup ayttī: "bu ne mäkkār-i ḥarāmzādä ṭā'ifä durur (9) kim itlärni šešip tašlarnī baγlap otururlar." (10) oγrīlar begi ol ḥālätni körüp bu laṭīfäni išitip (11) küldi, daγī ol šāʿirni indäp ayttī: "äy ädīb, tilägil (12) mändän ne tilär sän." ayttī: "öz tonumnī tilär män kim (13) sändän ol ullu inʿām daγī aγīr baχšiš durur, daγī säniŋ (1) qatīŋdan [110*v*] sälāmät kitmäk ʿayn-i ġanīmät durur."

šiʿr

(2) äy muḥāriflär begi, bir kez yana
äygülärgä bu yamanīŋ tegmäsün !
(3) erdämin körgän kišigä fā'idäŋ
tegmäsä bārī ziyānīŋ tegmäsün !

(4) ol oγrīlar begi buyurdī tonun daγī yüz aqča bilän (5) bir färvä berdilär.

ḥikāyät

(6) bir münäǰǰim ävinä kelip kördi äpčisi bir yigit bilän (7) oynar. münäǰǰim aγač alīp äpčisin ura bašladī isä ol (8) yigit qačtī. anī bir ẓarīf kiši körüp ayttī:

šiʿr

(9) "äy ʿilm-i nüǰūm ičindä dīnār,
dediŋ ki Ḥamäl ṭabīʿatī bar.
(10) čūn üč fäläkdäkin bilür sän,
tek bilmädiŋ öz ävüŋdä kim bar."

(11) *ḥikāyät*

bir kärīh ünli χaṭīb bar idi. (12) özini χwaš-āvāz bilip qattī ün bilän χuṭbä oqur idi. (13) äylä saγīnγay sän kim ġurāb naġmäsi anīŋ älḥānī
[111*r*] pärdä- (1) sindä durur. yā inna ankara'l-aṣvāti la ṣautu'l-ḥamīri (2) āyätiniŋ maʿnīsi anīŋ ḥaqqīna turur. ol känt qavmī anīŋ (3) äẕiyyäti maṣlaḥat körmäyin ǰāhīndan qorqup bäliyyätin čekär (4) idilär. ol iqlīm χaṭīblärindän bir χaṭībniŋ anīŋ bilän (5) kizli ʿadāväti bar idi. bir kün bu χaṭībni körmägä kelip (6) ayttī: "säniŋ üčün bir tüš körüp män χayr bolγay." ayttī: (7) "ne kördüŋ?" ayttī: "anīŋ bigin kördüm kim χwaš-āvāz (8) bolmīš sän äylä kim näfäsiŋdän χalā'iq āsāyiš tapīp (9) tinlänip[37] tururlar." ayttī: "bu ne mübāräk tüš durur kim kördüŋ, (10) daγī mäni bu ʿaybïma vāqif qīldīŋ. päs maʿlūm boldī kim (11) yaramaz ünüm bar imiš, daγī χalq näfäsimdän zaḥmätdä imišlär. (12) tävbä qīldïm kim daγī χuṭbä oqusam arqun oquγay (13) män."

šiʿr

[111*v*] (1) ränǰīdä män ol yaman maṣāḥibdän kim
(2) fiʿlim tikänin gül-i ǰinän körgüzgäy.
(3) qanī bu kün ol tüši mübāräk düšmän,
(4) ʿaybïmnī kelip maŋa ʿayān körgüzgäy.

(5) *ḥikāyät*

Sänǰār ǰāmiʿindä bir äbläh kiši här kün (6) čïqïp kärīh ün bilän manglar idi, äylä kim išitkän- (7) lär seskänä tüšär idi. ǰāmiʿ iyäsi äygü sīrätli (8) ṣāliḥ beg idi, tilämäs idi kim kiši köŋli andan aγrïγay. (9) ol mü'äẕẕingä ayttī: "äy ʿazīz, bu ǰāmiʿniŋ qadīmī mü'äẕẕin- (10) läri bar. här birinä beš altun berür män. sän on altun (11) alγïl, daγī bir özgä yergä barγïl!" ol bu sözgä rāẓī (12) bolup ol altunnī aldī daγī kitti. bir müddätdän soŋra
[112*r*] (13) bu mü'äẕẕin ol begni kördi daγī duʿā qïlïp ayttī: "yā ämīr, (1) mänim bilän ḥayf ettiŋ on altun berip ol yerdän kitärdiŋ. (2) bu yergä kim kelip turur män yigirmi altun berürlär kim (3) daγī bir özgä yergä barγïl dep män rāẓī bolman." ol beg bu (4) sözni išitti daγī külüp ayttī: "zīnḥār, almaγïl, kim elli (5) altunγa rāẓī bolurlar."

[37] MS tykl'nyp

šiʿr

(6) müʾäẕẕin, yaqīn bil, ǰämāʿat müdām
ṣafāsīz ünüŋdän bolurlar mälūl.
(7) nečä manglasaŋ ol kärīh ün bilän,
bolur χasta lāšäkk išitkän köŋül.

(8) *ḫikāyät*

bir muqrī bir mäsǰid ešigindä oturup (9) kärīh ün bilän qattī čaγïrïp qurʾān oqur idi. bir kim ärsä (10) aŋa sordī: "munda säniŋ vaẓīfäŋ[38] ne turur kim munča zaḫmät (11) ičindä sän." ayttī: "vaẓīfäm yoq, taŋrï üčün oqur män." ayttī: "taŋrī (12) üčün oqumaγïl kim dinniŋ ʿizzätin kitärür sän."

šiʿr

(13) bu köŋüllär ṣafāsīn ol nāχwaš
näfäsiŋ bīgümān yaqīn kitärür.
(1) bu ṭarīqa oqur isäŋ qurʾān, [112*v*]
ünüŋ islām rävnaqīn kitärür.

bešinči bāb

ʿišq dayï yigitlik ṣifäti ičindä turur

(3) *ḫikāyät*

Ḥasan Mäymändīgä sordïlar: "Sulṭān (4) Maḫmūdnïŋ munča maṭlūb-i ǰānī maḫbūb-i ǰihān qullarï bar, nečün (5) bular bilän mäyli vä maḫabbäti ol qadar dägül äylä kim Äyyāz (6) bilän durur." ayttī: "här nemä kim köŋülgä χwaš kelsä (7) közgä körkli körünür."

šiʿr

(8) här kimni köŋül tiläsä körkli ol dur,
(9) ʿišqinä hämīšä ǰān ičindä yol dur.

(10) *ḫikāyät*

bir χwāǰäniŋ nādiru'l-ḫusn qulī (11) bar idi. χwāǰäsi ṭarīq-i mäväddät va ʿayn-i maḫabbät bilän (12) naẓar qïlur idi. bir kim ärsä ayttī: "äy ḫayf bu ḫusn (13) vä ǰämālïna körä tili uzun daγï ädäbsiz bolmasa idi

[38] MS vzyfh-nk

[113r] (1) ne χwaš bolγay idi." χwāǰäsi ayttī: "äy yār-i ʿazīz, čūn (2) sävär män dediŋ χidmät ṭamaʿīn andan keskil. čūn ʿāšiq (3) vä maʿšūq bir yergä keldi χwāǰälïq daγï qulluq (4) ortadan kitti."

šiʿr

(5) bar idi bir χwāǰäniŋ özdän qulï,
(6) ol idi maḫbūbī yārī šängüli.
(7) čūn ki[39] sävdi χwāǰä ǰāndan qulnï bek
(8) χwāǰäsi qul boldī qulï boldī beg.

(9) *ḥikāyät*

Šäyχ Saʿdī aytur: bir zāhidni kördüm (10) bir maḫbūb maḫabbäti bilän giriftār bolup mälämät körüp (11) ġarämät čäkip tärkin urmadī.

šiʿr

(12) yolunda baš oynap ǰān tärkin
(13) urup män körgäli dildär körkin.

[113v] (1) mälämät qïlïp ayttïm: "äy yār-i ʿazīz, ʿaql-i näfīsiŋä ne boldī (2) kim näfs-i χasīsiŋ ġālib keldi?" bir zämän täfäkkürgä barïp (3) ayttī:

šiʿr

ʿaǰäb-mi ʿišq Läǰlāǰï sürüp aṭ
(4) sälāṭïnni piyādä birlän ötsä?
(5) körüp ol šāhid-i raʿnā ǰämālïn
dägül taŋ zāhid er zühdin unutsa.

(6) *ḥikāyät*

bir kim ärsäniŋ köŋli eldän kitip daγï (7) ǰān tärkin urup naẓarī hälākät yerinä tüšüp (8) turur idi. aγzī ṭaʿāmdan közi uyqudan käsilip, (9) ne kündüz ṣabrī bar idi, ne kečä qarārï. bir quš bigin (10) kim tuzaqqa tüšmiš bolγay.

šiʿr

(11) vaṣlïna ärišmäkkä ne dur ʿāǰäbā tädbïr?
(12) maʿšūqa qatïnda čūn topraq bilä altun bir.

(13) aŋa yārānlarï naṣīḥat berip ayttïlar: "äy dūst, bu χayāl-i muḫāl-
[114r] (1) dan özüŋni čäkkil, nečä säniŋ kibilär bu därd bilän (2) mübtälā bolup tururlar." ol ʿāšiq-i bïčārä nälä vä zārï qïlïp (3) ayttï:

[39] MS jwnk

šiʿr

köp ögüt bermägil maŋa, äy yār
(4) čūn irādät anīŋ elindä durur!
(5) düšmänin öltürür bähādür er,
dūstīn ol ḥabīb qatl qïlur.

(6) ol yārānlar kim anīŋ ḥālīna naẓarī daγï rūzgārīna (7) šäfaqatï bar idi kördilär kim naṣīḥat fāʾidä qïlmas, (8) munuŋ ḥālīn barïp ol mämdūḥ-i naẓar maḥbūb-i ǰihānqa (9) ayttïlar: "här kün bu mäydānγa bir yigit kelür, laṭïf-ṣūrät, (10) ẓarïf-sīrät, ʿaǰāʾib vä ġarāʾib sözlär sözlär, taŋsuq (11) nüktälär körklü ʿibārät bilän andan išitür (12) biz. daγï ʿišq sävdāsï bašïnda, maḥabbät däftäri elindä, (13) ʿāšiqānä ḥaräkätläri bar." ol maḥbūb bildi kim (1) özïniŋ ʿāšiqi turur. aṭïn sürüp ol yigit (2) qatïna [114*v*] kelip mülāṭafä bilän mükālämä qïlïp ayttï: "äy (3) yigit, ne yerdän sän, aṭïŋ kim, ṣanʿatïŋ ne turur, kelišiŋ (4) qandan?" ol yigit maḥabbät täŋizinä äylä müstaġraq bolup turur (5) idi, kim sözlämägä mäǰālï yoq idi.

šiʿr

(6) ägär säbʿa rivāyät birlä qurʾān
oqusaŋ bir yaŋïlmayïn sän, äy ǰān!
(7) qačan köŋlüŋdä qïlsa ʿišq mäskän,
älifdän bï vä tïni bilmägäy sän.

(8) ol maḥbūb ayttï: "äy yigit, bizgä nečün sözlämäs sän, biz daγï (9) faqïrlär muḥibbi biz, bälki faqïrlärgä irādät ketürüp (10) mürïd bolup turur biz" dedi isä ol ʿāšiq-i ṣādiq (11) maḥabbät quvväti bilän bašïn kötärip ayttï:

šiʿr

(12) "keldi kitibän yana mäni öltürgän,
öltürgäninä özi köyüp keldi mägär."

munï ayttï daγï ǰān täslïm qïldï.[140]

ḥikāyät

(13) bir muʿallim qatïna bir oγlannï ketürüp (1) qoydïlar kim ol maṭ- [115*r*] lūb-i ǰān vä maḥbūb-i ǰihān idi. ol (2) muʿallim bu oγlannï kördi daγï miŋ ǰān vä köŋül (3) bilän ʿāšiq boldï.

šiʿr

(4) körüp ol ay bigi yüzni saŋa bolup män qul,
(5) yana unuttum özümni bolup saŋa mäšġūl.

[140] On the right-hand margin

(6) oγlan ayttï: "äy muʿallim, maŋa ädäb ärkänïn ögrät- (7) kil, ḫaräkätimdä nämävzūn bar isä tärk etäyim." ol (8) faqïh ayttï: "äy maḫbūb, bu suʾālnï özgädän soryïl (9) kim maŋa barča ḫaräkātïŋ mävzūn kelür."

šiʿr

(10) sän ol ẓarïf-i ǰihān sän, äyā yüzi gülgūn,
(11) bolup ǰämālïŋa ʿāšiq künäš kelür här kün.
(12) bu ḫusn ičindä naẓïrïŋ ne yerdä bolγay kim
(13) yüzi qamär ḫaräkāt-u šämāʾili mävzūn.

[115*v*] (1) *ḫikāyät*

Šäyχ Saʿdï aytur: bir kečä ol ǰämālï (2) kämāl ǰān bigin ʿazïz dūstum ešik ačïp (3) keldi. sävüngänimdän fïʾl-ḫāl tura kelip yeŋim (4) tegip šämʿ söndi. öz özümä ayttïm: "äy ʿaǰäb, bu dävlät (5) maŋa qandan."

šiʿr

(6) atānïʾllaẓï ahvāhu fïʿaksi ʾd-duǰâ
(7) fa-qultu lahu ahlan va sahlan va marḥaban

(8) ol maḫbūb olturup ʿitāb qïla bašladï kim (9) "nečün sän mäni körüp šämʿni söndürdüŋ." ayttïm: "äylä (10) sayïndïm kim künäš toγdï."

šiʿr

(11) šämʿ ḫāǰät dägül künäš toγsa,
(12) dilbärim zülfi tün yüzi kün dur.
(13) bolsa yanïŋda bir ḫarïf-i ẓarïf,
tut yeŋdän dayï čirāġ söndür.

[116*r*] (1) *ḫikāyät*

bir kim ärsä dūstïnï bir müddät körmäyin (2) idi körüp ayttï: "qayda sän kim müštāq bolur biz." (3) ayttï: "müštāqlïq yaχšï mälūllükdän."

šiʿr

(4) köründüŋ keč közümä čūn kim, äy ǰān,
(5) ätägiŋni rävān eldän qoyaman.
(6) qačan kim yär közgä keč körünsä,
(7) anï qïlsa keräk yaχšï tämāšā.

(8) *nüktä*

ol özdäŋ kim ǰäfā qïlmaγa yoldašlarï (9) bilän kelsä ʿaǰäb dägül ʿāšiqlärinä qïyïp qanlar tökär (10) bolsa.

šiʿr

oturγanïn körüp aġyār birlä yārïmnïŋ,
(11) özüm bu ġayrät otïna tilädi kim yana.
(12) külübän ayttï ki "män ǰämʿ šämʿi män, Saʿdï
(13) maŋa ne qayγu özin köydürürsä pärvānä."

(1) *ḥikāyät* [116*v*]

Šäyχ Saʿdï aytur: yādïmda bar kim yigit- (2) lik äyyāmïnda bir kim ärsä bilän dūstluqum ol (3) ġāyätdä idi kim nečük kim iki bādām maġzï bir yerdä (4) bolsa, ṣuḥbätimiz anïŋ bigin idi. nāgāh ortamïzda (5) ittifāq-i ġaybät tüšti. bir müddätdän soŋra keldi (6) olturup ʿitāb qïlmaγa bašladï kim "nečün sän (7) maŋa bir qāṣid ïya bermädiŋ?". ayttïm: "ḫayfïm keldi (8) ǰämālïŋ bilän qāṣid közi müšärräf bolγay, daγï män maḫrūm."

(9) šiʿr

ǰihānda kim dur ol ǰānā bu ʿišqiŋ otïna köymäs?
(10) viṣālïŋ körmägä bir däm mäni häǰriŋ tutar qoymas.
(11) kelür ḫayfïm naẓar qïlsa yüzüŋä här ki toyγunča,
(12) yana aytur män ol yüzgä nečä baqsa kiši toymas.

(13) *ḥikāyät*

Šäyχ Saʿdï aytur: bir dānišmändni kördüm (1) bir maḫbūb maḫabbäti [117*r*]
bilän giriftār bolup, köp türli ǰävr- (2) lär čekip, färāvān ǰäfālarγa taḫammül qïlur idi. (3) bir kün aŋa naṣïḥat bābïndan ayttïm: "bilür män kim (4) säniŋ anï sevmägindä ʿillät yoq turur, välïkin (5) ʿulämā qadrïna lāʾiq dägül kim özini tühmät yüki altïnda (6) tutmaq, daγï ädäbsizlär ǰävrin čekmäk." ayttï: "äy (7) yār, ʿitāb elin rūzgārïm ätägindän kitärgil (8) kim kärrāt vä märrāt bu maṣlaḥatnï kim sän aytur sän (9) fikr ettim. anïŋ ǰävrinä ṣabr etmäk χwašraq kelür (10) anïŋ ṣuḥbätin tärk etkinčä. daγï ḥukämā aytïp turur kim (11) köŋülni müǰāhädägä qoymaq āsānraq turur kim (12) közni müšāhädädän kitärginčä."

šiʿr

(13) čūn ki berdiŋ köŋül ol ay yüzgä,
(1) qïl taḫammül nečä ǰäfā qïlsa! [117*v*]
(2) luṭf etip izdäsä mürüvvät anïŋ,
qahr etip ḥukm anïŋ sürär bolsa.

(3) *ḥikāyät*

Šäyχ Saʿdī aytur: yigitlik äyyāmīnda (4) χāṭirim bir kim ärsä bilän mütäʿalliq bolup turur idi (5) ol säbäbdän kim ḥalqī bar idi ṭayyibuʾl-adā vä χulqī kaʾl-badri (6) iẕā badā.

šiʿr

kim körüp tur anïŋ bigi manẓūr
(7) ḥusn ičindä künäš bigi mäšhūr?
(8) yāsämīn-tän ḥabīb-i rūḥānī
ol yüzi ay idi ǰihān ǰānī.

(9) ittifāqan andan bir ḥaräkät kördüm χilāf-i ṭabʿ idi, χāṭirimä (10) χwaš kelmädi. elimni[41] ätägindän čäkip ayttïm:

šiʿr

(11) neni köŋlüŋ tiläsä bar anī qïl!
(12) väfāsïz dilrübā sän, äy beli qïl!

(13) išittim kitär idi, bu bäytni oqïdï:

šiʿr

[118*r*] (1) ne qayγu sävmäsä gülni sïsïqan,
(2) tümän bülbül qïlur ʿišqindä äfġān.
(3) künäš vaṣlïn tilämäs bolsa vaṭvāṭ
(4) künäšniŋ nūrïna andan ne nuqṣān?

(5) munï ayttï daγï rävān kitti. ol sözi ǰānïma äṣär etti.

(6) šiʿr

faqattu zamānaʾl-vaṣli vaʾl-marʾu ǰāhilun,
(7) bi-qadri laẕīẕiʾl-ʿaiši qablaʾl-maṣāʾibi.

(8) kelip öltür[42] mäni emdi fidä qïldïm saŋa ǰān uš,
(9) maŋa sänsiz tirilginčä seniŋ alnïŋda ölsäm χwaš.

(10) ämmā šükr vä minnät ol bir vä bār täŋrigä ʿazza ismuhu bir (11) müddätdän soŋra keldi ḥalq-i dāʾudï ziyāna kitip, (12) Yūsuf ǰämālï mütäġayyir bolup, alma eŋäginä ayva tozï oturup, (13) ḥusnï bāzārïnïŋ
[118*v*] rävnaqï kečip. ṭamaʿï ol kim qaršï (1) yürüp körüškäy män. körüšmäyin ayttïm:

[41] MS ʾylmyny
[42] MS ʾltwr

šiʿr

(2) soldī qïzïl gül yaŋaqïŋ, äy ṣanäm!
(3) šīvälärniŋ rävnaqī boldī ʿadäm.
(4) ḫukmïŋ išitür idi sulṭān-i Čīn,
(5) emdi bu kün sözüŋ išitmäs čibin.
(6) ǰävr nečä ʿāšiqiŋä qïlγa sän
(7) ǰān-u köŋülni ne bilän alγa sän?
(8) kečti ǰämālïŋ güliniŋ näbätī,
(9) qïlma taṣavvür daγï ol dävlätī!
(10) barγïl aŋa kim saŋa ǰānïm degäy,
(11) nāz aŋa qïl ki säni izdägäy!

(12) šiʿr-i āχar

yüzüŋ ǰämālïna ne boldī dep su'āl ettim,
(13) qarïnčalar tolun ay tegräsindä ṣaff yemiš.
(1) külübän ayttī ne boldī bu šäklimä bilmän [119*r*]
(2) mägär ki mātäm-i ḫusnïm üčün qara käymiš.

(3) *ḥikāyät*

bir ʿālimdän sordïlar: "χalvätdä bir (4) ay yüzli özdäŋ bilän bir kim ärsä otursa, ešik (5) baγlap näfs ġālib daγï šähvät ṭālib bolsa, nečük kim (6) ʿarab aytur: at-tamru yāniʿun va'n-nāṭūru ġair māniʿin hīč kim (7) ärsä pārsālïq quvväti bilän ol ḫāldan sälāmät (8) qutula bilgäy-mi?" ayttī: "ägär ol ay yüzlidän sälāmät (9) qutula bilsä müddaʿïlär mälāmätindän qutula bilmägäy."

(10) šiʿr

va in salima'l-insānu min sū'i nafsihi,
(11) fa-min sū'i ẓanni'l-muddaʿī laisa yaslamu.

(12) ayttī: "aqar teŋizni tïysa bolur välīkin
(13) här müddaʿī tilini tïysa bolur-mï, bolmas!"

ḥikāyät

(1) ṭūṭī bilän ġurābnī bir qafaṣqa qoyup tururlar (2) idi. ṭūṭī ġurābnïŋ [119*v*] qubḥ müšāhädäsindän müǰāhädä (3) čäkip aytur idi: "bu ne ṭalʿat-i mäkrūh vä manẓar-i (4) mälʿūn vä šämā'il-i nāmävzūn. yā ġurāba'l-baini yā laita bainī (5) va bainaka buʿda'l-mašriqain." ṭūṭī ġurābqa aytur:

šiʿr

(6) "här kim ärtä turup yüzüŋ körsä,
(7) bolur ol ṣubḥdäm aŋa aχšam.
(8) bir säniŋ teg yüzī qara mäyšūm
(9) ṣuḥbätiŋdä keräk idi hämdäm."

(10) andan ʿaǰäbräk ġurāb ṭūṭīniŋ ṣuḥbätindän ǰānī burnīna (11) kelip mälūl bolup lā haula va lā der idi, zämānädän šikāyät (12) qīlīp ġabānätdän elin eli üstünä qoyup aytur idi: (13) "bu ne ṭāliʿ-i dūn vä äyyām-i
[120*r*] bū-qalamūn durur, kim mänim qadrīm (1) lāʾiqi ol idi kim bir nečä zāġ bilän bāġ dīvārīnda (2) ṭāʾus bigin ǰilvä qīlīp yürigäy idim." ġurāb ṭūṭīgä (3) aytur:

šiʿr

"qaršumda kelip turγan bilsäm ʿaǰäbā näm dur,
(4) kim ṣuḥbäti ǰävrindän ʿaynīm tüni kün näm dur.
(5) ʿārif bilä olturmaq ǰāhilgä erür zindān,
(6) ǰāhil bilä olturmaq ʿārifkä ǰähännäm dur."

(7) yana ṭūṭī aytur: "ʿaǰäb ne yazuq qīldīm kim zämānä mäni munuŋ (8) kibi äbläh vä χwadrāy nāǰins gädāy ṣuḥbätinä mübtälā qīldī." (9) ṭūṭī ġurābqa ayttī:

šiʿr

(10) "ṣūrätiŋ naqšīn qačan dīvār üzä
kim körär bolsa urur näfsin buza.
(11) gär kirip ǰinnätkä sän qīlsaŋ qarār,
özgälär qīlγay tamuγnī ixtiyār."

(12) bu mäṣälni anīŋ üčün ketürdüm kim ḥattâ bilgäy sän: (13) ʿāqil
[120*v*] ǰāhil ṣuḥbätindä näfrät ičindä turur, daγī ǰāhil ʿāqil (1) ṣuḥbätindä vaḥšät ičindä.

ḥikāyät

(2) Šäyχ Saʿdī aytur: bir kim ärsä bilän yīllar säfärdä (3) vä ḥaẓarda birgä bolup ortamīzda köp niʿmät (4) vä ṣuḥbät ḥaqqī ṣābit idi. āχir bir kün az näfʿ üčün χāṭirim (5) āzārīn rävā kördi, daγī dūstlīqnī tärk etip kitti. munuŋ (6) bilän kim maḥabbät iki ṭarafdan idi ol ḥukm bilän kim išittim (7) bir kün iki bäyt mänim sözlärimdän bir mäǰmaʿ ičindä oqumīš. (8) ol iki bäyt bu turur:

širʿ

(9) šäkär külüš bilä kelsä nečä kim ol dilbär,
(10) berür bu ǰān-u köŋülgä färaḥ ġiẓā ol däm.
(11) tilägim ol elimä zülfiniŋ učī tüškäy,
(12) nečük kärīm yäŋindän faqīr elinä diräm.

(13) išitkänlär bu söznüŋ luṭfïna dägül öz sïräti (1) ḫusnïna tanuqluq [121r]
berip taḫsïn oqudïlar. ol daγï alarnïŋ (2) taḫsïni üzä mübālaġa qïlïp qadïmï ṣuḫbätniŋ fävtinä tä'ässüf (3) yep öz χaṭāsïna mu'tärif bolup turur. päs ma'lūm boldï kim (4) anïŋ ṭarafïndan raġbät bar imiš. män daγï bu bäytlärni etip (5) aŋa eltür kišigä täslïm qïlïp ṣulḥ ettim:

ši'r

(6) älā yā körgüzüp ǰävr-u ǰäfānï,
(7) nečün kittiŋ bozup 'ahd-u väfānï?
(8) saγïndïm män säni yār-i väfādār,
(9) välïkin bilmädim böylä ǰäfākār.
(10) kelür bolsaŋ yana ählā vä sählā,
qatïmda märtäbäŋ barčadan a'lā.

(11) *ḥikāyät*

bir kim ärsäniŋ yigit ṣāḥib-ǰämāl χatunï (12) qalmadï, daγï ol χatunnïŋ qarï anasï ävdä mütämäkkin (13) oltura qaldï kābïn 'illäti bilän. ol er anïŋ čirkïn (1) müšāhädäsindän qutula bilmäyin müǰāhädäsin čäkip (2) [121v]
oturur idi. dūstlarïndan bir ṭā'ifä kelip muŋa (3) ayttï: "ol yār-i 'āzïz firāqïndan nečük kečär sän?" ayttï: "anï körmä- (4) mäk maŋa ol qadar küč kelmäs kim anasïnï körmäk küč (5) kelür!"

ši'r

kitip gül bülbülin nālān qoydï,
(6) äǰäl maṭläb alïp ṣu'bān qoydï.
(7) kelür yaχšï süŋi učïn körärgä,
yaman düšmän yüzindän 'āqil ergä.

(8) *ḥikāyät*

Šäyχ Sa'dï aytur: yigitlik äyyāmïnda (9) bir kim ärsäniŋ 'išqinä köŋül baγlap idim ol säbäb- (10) dän kim yüzi bädr-i läṭāfät daγï özi kān-i mälāḥat (11) idi. ïssï tämūz künlärindä bir kün äylä ïssï idi kim (12) boγaznï qurutup aγïznï qaynatur idi. bäšäriyyät ẓu'fïndan (13) künäš ïssïsïna ṭāqät ketürmäyin bir dïvār kölgäsinä (1) iltiǰā qïlïp, "bu ïssï [122r]
zaḥmäti mendän bir ičim su bilän kim (2) däf' etkäy?" dep baqïp oturur idim. nägäh ol ävniŋ (3) qaraŋγu dählïzindän bir aydïnlïq kördüm, äylä kim (4) faṣāḥatniŋ tili anïŋ körkli ṣifätlärindän 'āǰiz (5) idi. saγïnγay sän kim qaraŋγu kečädä tolun ay (6) toγdï, yā ẓulämät ičindän āb-i ḥayāt čïqtï. ol maḥbūb (7) elindä bir qadaḥ sükkär šärbäti qar bilän qarïšïp misk (8) rā'iḥalï mävärd bilän mämzūǰ idi. äylä qiyās ettim kim (9) ǰämālï gülïniŋ 'araqïndan bir nečä qaṭrä qadaḥqa tamup turur. (10) fï'l-ǰümlä šärbätni ol ḥabïb elindän alïp ičtim daγï 'umrnï (11) ävväldän ḥisāb ettim, daγï bu ikki bäytni bädïhä ayttïm:

šiʿr

(12) "ol künäš yüzgä mübäräk fāl erür
(13) kim naẓar qïlsa turup här ṣubḥdäm.
[122v] (1) χamr mästi uyγanur yarïm kečä,
ʿišq mästi yavm-i maḥšär ṣubḥdäm."

(2) *ḥikāyät*

Šäyχ Saʿdī aytur: ol yïl (3) kim sulṭān Maḥmūd χwāräzmšāh χaṭāy mäliki bilän bir maṣlaḥat (4) üčün ṣulḥ iχtiyār ettilär Kāšġar ǰāmiʿiniŋ ičinä kirip (5) bir oγlanï[43] kördüm. ġāyät ṣāḥib-ǰämāl idi, nečük kim (6) šāʿir aytur:

šiʿr

(7) saŋa bu šīvälär birlän köŋül almaq kim ögrätti?
(8) ǰämālïŋnï körüp zāhid tutup ʿišqiŋ yolïn kitti.
(9) mänim qavm-u qabïlämniŋ qamusï ʿālim erdilär,
(10) säniŋ bu ʿišqiŋ üstādï maŋa šāʿirlik ögrätti.

(11) Ṣāḥibu'l-kaššāf Muqaddämäsin naḥv ʿilmindän elinä alïp (12) aytur idi: "ẓaraba zaidun ʿamran". ayttïm: "äy maḥbūb, χaṭāy bilä (13) χwāräzm ṣulḥ ettilär, ʿAmrun vä Zaidun χuṣūmäti daγï bāqī turur."
[123r] (1) küldi daγï ayttï: "ne yerdän sän?" ayttïm: "Šïrāzdan." ayttï: (2) "Saʿdī sözlärindän bilür isäŋ aytqïl." ayttïm:

šiʿr

(3) "bulïtu binaḥviyyin yaṣūlu muġāẓiban
alayya kazaïdin fï muqābalati'l-ʿamrin.
(4) ʿalâ ǰarri ẓailin laisa yarfaʿu raʾsahu
va hal yastaqïmu'r-rafʿu miṇ ʿāmili'l-ǰarri."

(5) ayttï: "anïŋ äšʿārï bu vilāyätdä ʿaǰäm tili bilän mäšhūr turur. (6) ol til bilän aytsaŋ mübtädï fähminä yaqïnraq bolγay." ikki (7) bäyt ʿaǰämčä ayttï. ol ikki bäytniŋ maʿnïsi bu turur:

šiʿr

(8) šäkär lafẓïŋ ädā-i naḥv qïldï,
köŋüldän ʿaql naqšïn maḥv qïldï.
(9) tüni kün közläriŋ mäšġūl ṣayda,
saŋa biz müštaġil sän ʿAmr-u Zäydä.

[43] MS ʾwγl'ny

(10) bir nečä kün kečti, dаγï muqīmlär säfärγa ʿazm ettilär. män (11) dаγï alar bilän bel baγladïm. qāfilä ähliндän bir kim (12) ärsä ol oγlanγa ayttï: "Šäyχ Saʿdī fülān kiši durur!" (13) rävān vidāʿ etmägä kelip tälaṭṭuf qïlïp täʾässüf yep ayttï: (1) "nečün munča kündän beri aytmadïŋïz kim [123*v*] ʿazīz- (2) lär qadämindä χidmät belin baγlaγay idik." ayttïm:

šiʿr

(3) "vüǰūdïŋnïŋ qatïnda, äy sär-äfrāz,
(4) yaqīn bil kim bu quldan kelmäs āvāz."

(5) ayttï: "ne bolγay bir nečä kün bu mänzildä āsāyiš qïlsaŋïz?" (6) ayttïm: "tura bilmägäy män ol ḫukm bilän kim:

šiʿr

(7) taγ ičindä bir ʿazīz er ṣabr etip tuttï qarār,
(8) bu ǰihāndan qïlmïš ol bir taš ävni iχtiyār.
(9) män aŋa ayttïm "nečün sän šähr ičindä turmayïn,
(10) taγ ičindä olturur sän yalγuzun läyl-u nähār?"
(11) ol ʿazīz ayttï "qamär yüzlilär anda köp turur,
(12) kim alarnïŋ ṣürätin körsä firištälär azar!"

(13) munï ayttïm dаγï yüz köz öpüšüp vidāʿ ettim.

šiʿr

(1) yüz köz öpüšmäk ne fāʾidä qïlur ol däm, [124*r*]
(2) čūn kim alar ayrïlïp yana yer imiš ġam.
(3) dūst vidāʿïn qïlïp turur mägär alma,
(4) bir ṭarafï zaʿfärān kibi biri χamrā.

(5) in lam amut yaumaʾl-firāqi taʾassufan
lā taḥsibūnī fīʾl-mavaddati munṣifan

(6) *ḥikāyät*

Šäyχ Saʿdī aytur: Ḥiǰāz qāfiläsindä (7) bir faqīr bizim bilä yoldaš idi. ʿarab beglärindän (8) bir beg aŋa yüz altun baγïšladï ḫattâ ähliнä näfaqa qïlγay. (9) nägāh ḫarämïlär čïqïp qāfiläni urup mālïn alïp kitti. (10) χwāǰälär köp türli taḏarruʿ vä zārïlïq ettilär (11) fāʾidä qïlmadï.

šiʿr

(12) taḏarruʿ birlä, äy χwāǰä muẓaffär
ḫarāmï altunuŋ qaytarmayïsar

[124v] (13) bu ḫālda barča nävḫa vä firyād ičindä idi. ol faqīrni kördüm (1) mütäġayyir bolmayïn öz qarārï üzä turur idi. ayttïm: "äy faqīr, mägär (2) sänиŋ ol maʿlūmïŋnï almadïlar-mï kim munuŋ (3) bigin fāriġ turur sän?" ayttï: "bälī aldïlar, välīkän mänim (4) anïŋ bilän ol qadar ülfätim yoq idi kim müfāraqat (5) vaqtïnda köŋlüm ayrïγay."

šiʿr

(6) köŋülni bayγlama bir yergä, zïnhār
(7) yana müškil dur andan almaq, äy yār!

(8) ol faqīrγa män ayttïm: "bu sän aytqanïŋ mänim ḫālïma müvāfiq (9) turur. yigitlik äyyāmïnda bir kim ärsä bilän maḫabbät (10) bayγlap idim kim közümniŋ qiblasï anïŋ ǰämālï, (11) dayï ʿumrumniŋ räʾs-mālï anïŋ viṣālï idi.

šiʿr

(12) künäš yüzli idi ol luṭf kānï,
(13) sözi mävzūn özi ʿuššāq ǰānï.
[125r] (1) ǰihānda yoq mägär ǰännätdä bolγay
anïŋ teg ṣūräti maʿnï ǰihānï.

(2) nāgāh vüǰūdïnïŋ ayaqï äǰäl balčïqïna battï. firāqï (3) otïna bayrïm yanïp közlärim yüräk qanïn aqïttï. topraqï (4) üstinä läyl vä nähār mäǰävär bolup bu bäytni oqur (5) idim:

šiʿr

män keräk ölgäy idim, äy gül-bädän, sändän burun,
(6) tā közüm sänsiz ǰihännï körmägäy idi bu kün.

(7) dünyānï böylä väfāsïz körüp, dayï ʿumrnï äylä baqāsïz (8) bilip ayttïm:

šiʿr

(9) güllärni qatïnda qoymayïn bir sāʿat,
(10) ol kim uyumas idi ǰihāndan kitti.
(11) dävrān-i zämān yüzi gülini tökübän
(12) topraqï üzä anïŋ tikänlär bitti.

[125v] (13) anïŋ müfāraqatïndan soŋra öz özümä ayttïm "emdi- (1) dän käri hävā vä häväs färšin türüp mäǰālis tärkin (2) urup χalvätdä ʿuzlät iχtiyār qïlmaq keräk."

šiʿr

(3) χwaš idi däryā fütūḫī mävǰ χavfī bolmasa,
(4) bolmasa zaχm-i tikän ǰännät idi gül ṣuḫbäti.
(5) vaṣl bāġïnda χirāmān tün idim ṭāʾus teg,
(6) ušbu kün čörgär mäni čūn mār ǰānān fürqatï.

(7) *ḥikāyät*

ʿarab mäliklärindän bir mälikkä Läylī (8) vä Mäǰnūn ḥikāyätin ayttïlar, äylä kim Mäǰnūn kämāl faẓl vä bälāġat (9) bilän ʿāšiq vä dīvänä bolup yazïlarda iχtiyārï (10) ʿinānïn elindän bïraqïp yürür idi. ol mälik buyurdï kïm (11) "Mäǰnūnnï alïp käliŋ." barïp ketürdilär. mälik mälāmät (12) qïlïp ayttï: "bäri kel, ne nuqṣān kördüŋ insān- (13) nïŋ šäräf näfsindä kim barïp ḫayvānlar fiʿlin tuttuŋ, (1) daγï ādämī ʿišrätin tärk [126*r*]
ettiŋ?" Mäǰnūn yïγladï daγï ayttï:

šiʿr

(2) raḫm etti körüp mäni aŋa ʿāšiq-u zār,
(3) ol ġāyät ḫusn üzä ǰämālïn körgän.
(4) käskäy elini turunč yerinä fïʾl-ḫāl,
(5) taŋ alï üzä qamär hilālïn körgän.

(6) bu maʿnïniŋ daʿvâsïnïŋ ṣidqi üzä tanuqluq bergäy (7) daγï aytqaylar idi fa-ẓālikunnaʾllaẓī lumtunnanï fïhi. mälik (8) tilädi kim Läylï ǰämālïna muṭālaʿa qïlsa ne ṣūrät- (9) dä imiš kim munča fitnälärgä säbäb bolup turur. (10) buyurdï kim Läylïni ketürgäylär. barïp ʿarab qabïlä- (11) sindä istäp tapup alïp keldilär, daγï mälik iläyindä (12) särāy ṣaḫnïnda turγuzdïlar. mälik ṣūrätinä naẓar qïlïp bir šaχṣ (13) kördi kim qara yaγïz ẓaʿïf-ändām. mälikniŋ közinä (1) ḫaqïr köründi ol säbäbdän kim [126*v*]
ḫaräminiŋ äksük (2) χādimi ḫusn bilä andan artuq idi. Mäǰnūn firāsät bilän (3) bildi daγï ayttï: "äy mälik, Mäǰnūn köziniŋ däričäsindän (4) Läylï ǰämālïna naẓar qïlmaq keräk sän ḫattâ müšāhädä sirri saŋa (5) täǰällï qïlγay."

mā marra min ẓikriʾl-ḫabībi bimismaʿï
(6) lau samiʿat vurquʾl-ḫamâ ṣāḫat maʿï.
(7) yā maʿšaraʾl-χullāni qūlū lil-muʿâ-
fâ lasta tadrï mā biqalbiʾl-mūǰaʿï.

(8) saγ är bilmäs ǰirāḫat aγrïsïn,
därdni čekkän kiši bilür yaqïn.
(9) körmägän zänbūr fiʿlin ne bilür
ol bilür kim zaχmnï köp yep turur.

(10) bolmasa ḥålïŋ bizïŋ teg, äy ʿazïz !
bil, ḥikāyät tur qatïŋda ḥālïmïz.
(11) nisbät etmä därdim özgä därdinä
tuz tökär yarïm ǰirāḥät üstünä.

(12) *ḥikāyät*

Hämädän qāẓïsini ayturlar (13) bir bäyṭār oγlan bilä bašï χwaš idi
[127*r*] köŋlin (1) aŋa aldïrïp köp türli mälämätlärgä rāẓï bolup (2) aytur idi:

šiʿr

(3) köŋül eldän alïp saldï ayaqqa
(4) ušol qaddï ṣanävbär yäsmïn-tän.
(5) berür bu fitnä köz elgä köŋülni,
(6) közüŋ yum tā köŋül aldurmaγay sän !

(7) ol maḫbūb bu ḥikāyätni išitip mälūl bolup oturur (8) idi kim qāẓï kelip kečti. oγlan ilgäri (9) kelip qorqmayïn sökti daγï taš kötürdi urmaγa. (10) ḫurmätsizlikdän hič nemä qoymadï. qāẓï yärānlarïna (11) ayttï:

šiʿr

öfkä bilä ol qïya baqïšïn körüŋüz,
(12) bu šïvä bilän köŋül yaqïšïn körüŋüz !

(13) ʿarab vilāyätindä mäṣäl ayturlar: ẓarbu'l-ḥabïbi zabïbun qāẓï
[127*v*] (1) ol ḥabïbgä ayttï:

šiʿr

yumruq säniŋ eliŋdän tatlï kelür aγïzγa,
(2) özgä kiši elindän šähd-u šäkär yägінčä.

(3) yana qāẓï yärānlarïna ayttï: "anïŋ bigin qattï yüzli yumšaq (4) tänli maḫbūbdan väfā kelür, mäliklär sözni ṣalābät (5) bilän sözlär daγï ḥalvätdä ṣulḥ izdärlär."

šiʿr

(6) qačan kelsä yaŋï elgä üzüm ṭaʿmï bolur äkši
(7) beš altï kün kečičäk ol bolur sükkär bigin šïrïn.

(8) munï ayttï dayï kelip qaẓā mäsnädinä oturdï. bir nečä müzäkkï (9) ʿudūllar kim anïŋ mäǰlisinä mülāzim idilär χidmät (10) yerin öpüp ayttïlar: "iǰāzät bilän bir ikki kälimä söz (11) sözlämäk tiläbiz,[44] nečä kim tärk-i ädäb isä."

šiʿr

(12) ullulara keräkli söz sözlämäk rävā dur,
(13) līkin alar išindä tutmaq χaṭā χaṭā dur

(1) ämmā ol ḥukm bilän kim maχdūmlarnïŋ sävābaq inʿāmï-(2) nïŋ šükri [128r]
qullar üzä vāǰib durur, dayï bir maṣlaḥat (3) nï körüp maχdūmlarïna iʿlām qïlmasa ol χiyānät (4) nävʿindän bolur, ṭarïq-i ṣavāb ol durur kim ṭamaʿgä (5) yaqïn barmayay sän, dayï tühmätdän yïraq turyay sän, (6) anïŋ üčün kim qaẓā manṣibi ʿālī märtäbä durur, bolmasun (7) kim bir yaman ḥaräkät bilän giriftār bolyay sän. ḥarïf (8) ol durur kim kördüŋ, söz bu durur kim išittiŋ." (9) qāẓïya yārānlarï naṣīḥatï ġāyät χwaš keldi, dayï (10) alarnïŋ rāyïnïŋ ḥusnïna dayï väfāsïnïŋ ḥifẓïnä (11) taḥsïnlär oqup ayttï: "ʿazïzlärniŋ naẓarï mänim ḥālïm maṣlaḥatï (12) üzä ʿayn-i ṣavāb turur, dayï bu mäsʾäläniŋ ǰävābï yoq turur. (13) välīkin:

lau anna ḥubban bi-l-malāmi yazūlu,
la-samiʿtu ifkan yaftarīhi ʿudūlu.

(1) munï ayttï, dayï anï istämägä kišilär ïya berdi, dayï köp (2) türlü [128v]
niʿmätlär tökti. mäṣäldä ayturlar: här kimniŋ altun (3) tärāzūsïnda bolyay, arslan quvväti anïŋ bāzūsïnda (4) bolyay. ⌜arslan quvväti anïŋ bāzūsïnda bolyay⌝[45] (5) dayï här kimniŋ älindä aqčalï iši yoq, ǰihānda anïŋ (6) hīč biliši yoq.

šiʿr

(7) körüp altun egip bašïn öpär yer,
(8) tärāzū teg tämürdän arqalï er.

(9) fïʾl-ǰümlä, qāẓïya bir kečä oylan ṣuḥbäti χalvätdä müyässär (10) boldï. ol kečä ičindä bir müddaʿï barïp šähr vālīsinä (11) χabär qïldï, kim här kečä qāẓïniŋ qadaḥ elindä, dayï šāhid (12) yanïnda täränüm bilä oturup tänaʿʿum bilän yatur.

šiʿr

(13) dilrübāsï birlä qāẓï ol kečä,
šämʿ-i kāfūrï yaqïp ṣuḥbät qïlur.
(1) gül-bädänli yär elindän rāḥ ičip, [129r]
(2) yāsämīn güllär töküp ʿišrät qïlur.
(3) čūn äsrüdi qāẓï ol ay yüzlini,
(4) öpmägä miŋ ǰān bilän raġbät qïlur.

[44] MS tylʾbyz
[45] Repetition of the preceding sentence.

(5) ol qamär-yüzli šäkkär sözli ḥabīb,
(6) bir öpüškä ǰān alīp minnät qïlur.
(7) ol kečä qāẓī anï özdän quču̧p,
(8) tärk etip barïn aŋa χidmät qïlur.

(9) qāẓī bu täna''um ičindä idi kim χādimlärindän biri (10) kelip ayttï: "tur qač oturma, nečä kim ayaqïŋ bar bir yerdä (11) turma, kim müddaʿïlär säniŋ üstüŋä daqq tutup (12) turlar, bälki ḥaqq aytïp turlar. ḥālī kim fitnäniŋ otï (13) közlänip turur tädbïr suyï birlän söndürmäk keräk,
[129*v*] (1) bolmasun kim taŋ bilä ṣubḥ bigi yayïlγay." bu sözni (2) qāẓī išitip täbässüm qïlïp ayttï:

šiʿr

(3) pänǰäsi ṣayd ičindä arslanγa
(4) ne täfāvüt qïlur kim it ursa?
(5) yüz qoyup dūst yüzünä yatqïl,
(6) düšmän ol yaχšï kim köyä tursa.

(7) vālī ol kečä ičindä kelip mälikkä χabär berdi (8) kim "säniŋ mülküŋdä munuŋ bigin ʿaẓīm χaṭā iš (9) vāqiʿ bolup turur, ne buyurur sän?" mälik ayttï: "män anï fuẓalā-i (10) ʿaṣr vä ʿulämā-i dähr ǰümläsindän bilür män, bolmasun kim (11) müddaʿïlär anïŋ ḥaqqïna sözlägäylär. män bu sözgä (12) ïnanman ḥattâ muʿāyänä körmäyinčä."

šiʿr

(13) bir išni kim öfkä bilän išlägäy,
qïlïp ḥayf soŋra elin tišlägäy.

[130*r*] (1) mälik saḥar vaqtïn turup bir nečä uluγlarnï alïp qāẓïniŋ (2) yastuqï üstinä kälip kördi kim šämʿ yana turur, daγï (3) šāhid oturur, qadaḥ sïnïp šärāb tökülüp qāẓī äsrük (4) χarāb yatur. mälik luṭf bilän uyattï daγï ayttï: "tur, ne yatur sän (5) künäš čïqtï." qāẓī bildi kim ḥāl özgäsi turur. (6) ayttï: "qaysï ǰānibdän čïqtï?" ayttï: "mäšriqdän." ayttï: "alḥamdu li'llāhi kim (7) hänūz tävbä ešigi ačuq turur bu ḥadïṯ ḥukmï bilän kim lā (8) yuġlaqu bābu't-taubati ʿalâ'l-ʿibādi ḥattâ taṭlaʿu'š-šamsu min maġribihā (9) astaġfiru'llāhu va atūbu ilaika."

šiʿr

(10) közünä kim uyup bersä köŋülni,
(11) ʿaǰäb-mi dur aŋa böylä tutulmaq?
(12) yazuqlï män keräk öltür keräk qoy,
(13) kim öč almaqdan isä ʿafv χwašraq.

[130*v*] (1) mälik ayttï: "tävbäni bu ḥālätdä-mi qïlursän kim giriftār (2) bolup hälākät yerinä tüšüp turur sän. tävbä saŋa bu ḥālät- (3) tä fāʾidä qïlmas. qālaʾllāhu taʿālâ fa-lam yaku yanfaʿuhumu īmānuhum (4) lammā raʾau baʾsanā."

šiʿr

(5) tävbä qïldï ol oγrï ʿaǰzïndan
(6) qalʿagä čün kämänd ata bilmäs.
(7) tut yemišdän uzun eliŋ qïsqa,
(8) ol ki qïsqa durur yetä bilmäs.

(9) mälik ayttï: "sändän munuŋ bigin ʿaẓïm χaṭā ṣādir bolγay, (10) daγï χalāṣ ṭarïqi saŋa nečük ṣürät baγlaγay?" mälik munï (11) ayttï, daγï ʿuqūbät müväkkälläri qāẓïni tuttïlar. qāẓï (12) ayttï: "mälik χidmätindä bir sözüm bar!" mälik ayttï: "ne sözüŋ bar?" (13) ayttï:

šiʿr

(1) "nečä kim yeŋ bilä ġuṣṣa mänim üzrä tökär bolsaŋ, [131*r*]
(2) ṭamaʿ tutma kim elimni ätägiŋdän kitärgäy män.
(3) bu yazuqdan qutulmaγïm muḥāl isä välïkin ol
(4) käräm kim sändä bar andan mäni maḥrūm qoymas sän."

(5) mälik ayttï: "bu laṭïfäni taŋsuq yätürdüŋ, daγï bu nüktä- (6) ni ġarïb ketürdüŋ, välïkin muḥāl-i ʿaql daγï χilāf-i šarʿ (7) durur, kim sän bu kün mänim ʿuqūbätim elindän bu faẓl (8) vä bälāġät bilän qutulγay sän. maṣlaḥat anï körär män (9) kim säni bu qalʿa bürǰindän ašaγa χandaqqa bïraqqay (10) män, ḥattâ özgälär bu ʿuqūbätni körüp ʿibrät alγay- (11) lar." qāẓï ayttï: "äy ǰihān sulṭānï, män bu ev niʿmäti bilän (12) bäslänip turur män, daγï bu yazuqnï yalγuz män qïlmadïm. (13) daγï bir özgänï bïraqqïl kim män ol ʿuqūbätni körüp (1) ʿibrät alγay män." bu [131*v*] sözdän mälikni külmäk tuttï, daγï (2) χaṭāsïnï ʿafv etti. ol kišilär kim anï öltürmägä (3) išārät qïlur idilär qāẓï alarγa nüktä bilän ayttï:

šiʿr

(4) alar kim ʿaybïna ḥammāl erürlär,
nečün özgälärä ṭaʿnä ururlar?
(5) közätür özgä ʿaybïn sän anï kör,
mägär öz ʿaybïna dāʾim közi kūr.

(6) *ḥikāyät-i manẓūmä*

(7) išitkil bu ḥikāyät ne χabär der:
arï yolda yürigän bir yigit er
(8) bir ay yüzli bilän baγlap maḥabbät,
qïlur erdi hämïšä pāk ṣuḥbät.
(9) turup bir kün ol ikki yār-i mävzūn,
kämädä olturup kittilär arqun.
(10) qaẓā nägäh muχālif yel ketürdi,
kämäni mävǰ urup suγa batïrdï.

(11) alar tüšti täräŋ su egriminä,
bir üzgüči yätip ol ġam däminä.
(12) alarnïŋ birinä ayttï: "eliŋ sun,
yana qïlmaq tiläsäŋ ʿayš här kün."
(13) ol ayttï: "äy kälämï ǰänïma qūt,
mäni qoy barïp ol yārïm elin tut!"

[132r] (1) ḫaqīqat ʿāšiq ärniŋ mäẕhäbi ol,
tiläsäŋ bolmaγa ʿāšiq alay bol!
(2) yaqarlar ol kišini otqa yarïn,
qoyup miḫnät ičindä kitsä yārïn.
(3) bilür Sayf-i Sarāyï ʿišq räsmin,
nečük kim bilsä här üstād qismin.
(4) tiri bolsa idi Färhād-u Šïrïn,
oquγaylar idi bu ʿišq bābïn.

(5) altïnčï bāb

qarïlïq dayï ẓaʿïflik ṣïfäti ičindä turur

(6) *ḫikāyät*

Šäyχ Saʿdï aytur: Dimäšq ǰāmiʿi (7) ičindä faqïhlär bilän baḫṣ qïlur idim. bir yigit (8) kelip ayttï: "araŋïzda ʿaǰäm tilin bilür kiši bar-mï?" (9) maŋa išārät qïldïlar. ayttïm: "χayr mï?" ayttï: "qatïmïzda (10) yüz yašar kiši bar, näzʿ ḫālätindä turur. ʿaǰäm tili bilän (11) sözlär biz bilmäs biz. käräm qïlïp kelsäŋiz ol (12) vaṣiyyät qïlγay dayï sizgä χayr bolγay." kelip (13) χastanï kördüm bu äbyātnï oqur idi:

šiʿr

[132v] (1) tilädim bir zämän körsäm ǰihännï,
(2) därïġā boldï közüm bäbägi χas.
(3) bir ikki χwaš näfäs urmaq tilädim,
(4) näfäs yolï tutuldï boldum aχräs.
(5) ǰihän χwānïnïŋ älvän niʿmätindän,
(6) beš altï luqmä yedim ayttïlar bäs.

(7) bu söznïŋ maʿnïsin ʿarabča šāmïlärgä ayttïm isä (8) taʿaǰǰüb qïldïlar anïŋ uzun ʿumrundan, dayï täʾässüf (9) yemägi dünyā ḫayātïndan. ayttïm: "nečük sän?" ayttï: "ne ayayïm?"

(10) šiʿr

bir kišiniŋ tišin čäkip ǰärrāḥ,
(11) čïqarur bolsa, bil, ne dur ḫālï.
(12) kel, qiyās et ne bolγay ol sāʿat,
(13) tatlï ǰān čïqsa qalsa tän χālï.

(1) ayttïm: "ölüm taṣavvürin χayālïŋdan kitärgil! nečä (2) kim maraẓ [133r]
hā'il isä hälākät-i küllīgä dälālät qïlmas. taŋ (3) bilä ṭabīb izdälim kelip
mu'äläǰä qïlsun." ayttï: "häyhāt!"

(4) ši'r

χwāǰä bu näz' ičindä nālä qïlur,
(5) kör otačï aŋa dävā buyurur.
(6) boldï fāsid čūn i'tidāl-i mizāǰ,
ne 'azīmät äṣär qïlur ne 'ilāǰ.

(7) *ḥikāyät*

yetmiš yašar bir qarï er qïz oγlan (8) evländi, daγï evin čičäklär bilän bezädi. köŋlün (9) anïŋ maḥabbätinä baγlap ǰämālïna qaršï oturup uzun (10) kečälär uyumayïn 'aǰā'ib ġarā'ib laṭīfälär aytur idi, (11) bolγay kim vaḫšäti kitip mu'ānäsät tutqay, tep. (12) daγï aytur idi kim "büyük baχtïŋ uyaγ dävlätiŋ (13) yārï qïldï kim bir kišigä tüštüŋ ǰihān körgän, (1) köp täǰribä qïlγan, ïsï-savuq tatqan, äygüni (2) yamannï sïnaγan, [133v]
ṣuḥbät ḥaqqïn bilgän dūstluq (3) šarṭïn yerinä kötürgän müšfiq yār
män."

ši'r

(4) säni ṭūṭī bigin sükkär bilän χwaš,
(5) turup män bäsläyürgä ǰān bilän uš.
(6) nečä yätsä küčüm kūluŋ alayïm,
(7) taḥammül ǰävriŋä dā'im qïlayïm.

(8) šükr qïl kim bir mu'ǰib yigit elinä tüšmädiŋ kim här (9) kün bir hävāγa učqay, daγï här kečä bir yuvada (10) yatqay, vä här sā'at on türli kiriš bašlaγay, vä här däm (11) yüz türli sökünčlär sökkäy."

ši'r

(12) väfā istämägil bülbüldän, äy yār!
(13) ki här bir gül üzä yüz türlü sayrar.

(1) ämmā ǰihān körgän kiši 'aql vä ädäb bilän tirilür." [134r]

ši'r

(2) özüŋdän äygü birlän olturup tur,
(3) yaman er birlä qïlma 'umr ẓā'i'.

(4) ol er aytur: bu ma'nīdän anča sözlädim kim saγïndïm (5) köŋlün sözümä baγladï, daγï özi maŋa ṣayd (6) boldï. ol ïssï yüzli qïz savuq ḥaräkät qïlïp (7) ayttï: "munča söz kim sän sözlädiŋ mänim 'aqlïm (8) tä-

râzūsïnda ol qadar dägül kim öz qabïlämdän (9) bir mäṣäl išittim kim ayttï: yigit äpčï yanïnda qarï er kelip (10) oturγunča qattï yadan čïqqan oq otursa yaχšï- (11) raq turur."

šiʿr

(12) vaqtï ki dägül ärindän äpči rāẓï,
(13) barïšmas alar nečä buyursa qāẓï.
[134*v*] (1) dāʾim keriširlär it bilän mäči teg,
(2) bolmayïn alar biri birindän rāẓï.

(3) fïʾl-ǰümlä, imkān-i müvāfaqat bolmadï isä müfāraqat (4) iχtiyār qïldïlar. čūn müddät-i ʿiddät tämām boldï (5) isä bir yigitkä anï ʿaqd-i nikāḥ qïldïlar kim türüš (6) yüzli, ačï sözli, yaman χulqlï idi. qïz ǰävrin čäkip (7) aytur idi kim "al-ḥamdu li-llāhi, ol ʿaẓāb-i älïmdän qutulup (8) bu niʿmät-i muqïmγa tüštüm."

šiʿr

(9) äy özgä duʿāsïndan ǰävriη maη̇a köp yaχšï,
(10) köηlümdä muṣavvär dur ǰānïm bu yüzüη naqšï.
(11) ay yüzlüniη aγzïnda gär bolsa soγan isi,
(12) χuryätniη elindäki güldän maη̇a ol yaχšï.

(13) *ḥikāyät*

[135*r*] Šäyχ Saʿdï aytur: Diyār Bäkr (1) elindä bir aq saqallï χwāǰä mäni ävinä qonaq (2) eltti. mālï köp daγï niʿmäti färāvān bir ṣāḥib-ǰämāl (3) oγlï bar idi. χwāǰä bašladï kim "ʿumrum ičindä mundan (4) özgä oγlum bolmïšï yoq turur. ol qaršï[da]γï[46] vādï (5) ičindä bir mübāräk χurmā aγačï bar χalāʾiq barïp ziyārät (6) qïlïp ḥāǰät tilärlär. män daγï barïp uzun kečälärni (7) qïsqa qïlïp ol aγač ayaqïnda baš ačïp duʿā qïlïp (8) ḥāǰät tilädim. taηrï taʿālâ maη̇a bu oγulnï (9) berdi." išittim ol oγlan yārānlarïna aytur idi: (10) "taη bilän män daγï barïp ol aγačqa ḥāǰät tilägäyim (11) kim atam tärkräk ölgäy." atasï sävinür "oγlum (12) ʿāqil vä zïräk" dep, oγlï däm bä-däm ṭaʿnälär urur kim (13) "atam qarïp monup turur" dep.

šiʿr

[135*v*] (1) kečär yïllar ataη türbäsinä bir
(2) kelibän oqïmïšïη yoq täkbïr.
(3) ataη̇a äygülük ne qïldïη isä
(4) anï tutqïl ṭamaʿ oγlïηdan, äy pïr!

[46] MS qršy-γy

(5) *ḥikāyät*

Šäyχ Saʿdī aytur: ṣuḫbätimizdä bir (6) yigit bar idi, küläč yüzli, šīrīn sözli, laṭīf (7) ṣürätli, ẓarīf sīrätli. ǰihān qayγusïndan fāriġ (8) bolup āzād yürür idi. ittifāq tüšti kim qatïmïzdan (9) säfär etti. bir nečä yïldan soŋra kördüm χatun (10) almïš, oγlanlarï ulγaymïš, nišāṭī güli solup (11) müfärriḥ ʿayšï täläf bolup idi. ayttïm: "bu ne ḥālät turur?" (12) ayttï: "ol vaqt kim oγlanlar atasï boldum daγï (13) oγlanlïq qïlmadïm."

šiʿr

(1) zamānu'ṣ-ṣibâ qad tamma va'š-šaibu ḥallanī [136*r*]
va ṣāra bitaġyīri'z-zamāni naẓīran.

(2) qarï bolduŋ yigitlikdän eliŋ yu,
(3) bilür sän kim yana qaytmas aqar su!
(4) yigitlikni yigitlärgä qoyup kit,
(5) bu kün taŋda üčün köp äygülük et!
(6) bïčïn vaqtï kelip buγday yatïp tur.
(7) közüŋ ač uyqudan kim taŋ atïp tur.
(8) bäzänip bir qarï χatun tiši az,
(9) boyap sačïn qaraγa köp qïlur nāz.
(10) män ayttïm: "äy uzun yašlï ana kel,
(11) yetär qïsqa qïl emdi ḥīlädän el!
(12) kesildi yük kätürgän küč beliŋdän,
(13) kitip dur nāzük erdämlär eliŋdän.
(1) bilür sän kim qïlïp bir ḥīläni yüz [136*v*]
(2) beliŋ bögrülgäni bolmas yana tüz.
(3) ǰämālïŋ bāġï gülzārï solup tur,
(4) uzun ʿumruŋ daγï āχir bolup dur."
(5) ol ayttï "rāst aytïŋ, äy yigit sän!
(6) nädäyim kim ǰihāndan toymayïp män."

(7) *ḥikāyät*

bir kim ärsä aytur: yigit- (8) likniŋ ġāyät vaqtïnda yol qattï yürüp χasta (9) bolup maġrib vaqtïn bir aγač tübünä yetip yattïm. (10) kārvān soŋunča bir qarï er kelür idi, (11) mäni körüp ayttï: "ne yatur sän! yatasï yer dägül, (12) tur, kitälim!" ayttïm: "nečük kitäyim kim yürümägä (13) ṭāqatïm yoq?" ayttï: "bu mäṣälni išitkäniŋ yoq mi kim [1] otura tura [137*r*] kitmäk yaχšïraq andan kim tärk yürüp (2) qalγay sän."

šiʿr

(3) äyā müstaʿǰil er, mänzilgä müštāq,
ašïqmayïn atïŋnï sürgül arqun!
(4) qalur bir ǰümlä čapsa pählävān aṭ,
tävä arqun yürür äsän tün vä kün.

(5) *ḥikāyät*

bir kün Rüstäm anasïna qattï sözlädi. (6) anïŋ köŋli aγrïp yïγlap ayttï: "mägär kičilikni unuttuŋ (7) kim uluγluq etär sän?"

šiʿr

(8) anasï inčinip Rüstämgä ayttï:
"äyā körgän özün häybätli arslan!
(9) ägär bolsa idi yādïŋda ol kün,
kim elimdä idiŋ bir yašar oγlan.
(10) bu kün böylä maŋa ǰävr etmäs idiŋ
ki sän bir pählävān män bir qarï ǰān."

(11) *ḥikāyät*

bir baχïl tāǰirniŋ oγlï χasta boldï. (12) dūstlarï kelip aŋa ayttïlar: "maṣlaḥat ol durur kim (13) bu χasta üčün qurʾān χatm etkäy sän, yā bäẕlï
[137*v*] qurbān (1) qïlγay sän, bolγay kim taŋrï täbārük vä taʿālâ (2) ṣiḥḥat-i kāmil bergäy." bir zämān ändïšägä barïp (3) ayttï: "qoylar čūbān qatïnda yïraq turur, qurʾännï (4) män oqïγayïm." bu sözni išitip bir ʿārif kiši ayttï: (5) "χatm etmäkni anïŋ üčün iχtiyār qïldï kim (6) qurʾān til učïnda daγï altun ǰān ičindä turur."

šiʿr

(7) köni bolsa anïŋ ṭāʿatkä boynï,
(8) saʿādät tonluqïn dāʾim toqïγay.
(9) välï bir aqča izdäsäŋ berür ǰān,
(10) "oqu al-ḥamd" desäŋ yüz oqïγay.

(11) *ḥikāyät*

bir qarï ergä ayttïlar: "nečün (12) ävlänmäs sän?" ayttï: "qarï χatun-
[138*r*] lar birlän bašïm (13) χwaš dägül!" ayttïlar: "yigit alγïl čūn niʿmätiŋ (1) bar quvvätiŋ yetär." ayttï: "män kim qarï män qarï χatun- (2) lar bilän ülfätim bolmaγanda ol kim yigit (3) turur mäniŋ kibi qarï bilän ne qadar dūstluq (4) ṣūrätin baγlaγay?"

šiʿr

(5) yašï yätmiškä yetkän bir qarï er
(6) "tilär män bir qïz oγlan almaγa", der.
(7) elindä niʿmäti köp külfäti az,
(8) kim eldä muʿtäbär bir ullu bäzzāz.
(9) tiläp aldï bir özdän qïz yüzi ay,

(10) atï Inči atasï belgili bay.
(11) nečük kim räsm idi boldï tämāšā,
(12) yedilär ol kečä köp türli ḫalvā.
(13) ketürdi yäŋälär qïznï küyävgä,
(1) kirip yätti ol ikkisi bir evgä. [138*v*]
(2) küyäv egni üzä qïznïŋ ayaγï,
(3) qarïnïŋ turmadï ol däm tayaγï.
(4) čäkip ya toldurup oq fārisänä,
(5) urur lïkin oqï ötmäs nišānä.
(6) turup ärtä munï ḫuǰǰät ketürdi,
(7) "maŋa toymas közüm χaǰlät ketürdi."
(8) üčünči kün alar muḫkäm uruštï,
(9) qopup qāẓï . . . . bekkä turuštï.
(10) tutup Sayf-i Sarāyï qïz erini,
(11) laṭïfä sözlädi közläp yerini.
(12) "äyā aḫmaq küyäv yetmiš yašar sän,
(13) eliŋ titrär nečük inči tišär sän?
(1) bu kündän soŋ bu išdän tävbä etkil, [139*r*]
(2) qïlïp eygü ʿamäl ǰännätkä kitkil!"

(3) yetinči bāb

(4) *tärbiyät tä'ṯīri ičindä turur*

ḥikāyät

bir väzïrniŋ bir biligsiz oγlï (5) bar idi. anï eltip bir ʿālim qatïnda qoydïlar kim (6) "muŋa tärbiyät qïlγïl ol tärbiyät bäräkäti bilän (7) ʿāqil bolγay," dep. bir müddät taʿlïm berdi, qābil-i tärbiyät (8) dägül idi. tärbiyät äṯär qïlmadï, ayttï: "munï atasïna (9) eltip aytïŋ kim bu ʿāqil bolmas välïkin mäni dïvānä (10) qïldï."

šiʿr

(11) ǰävhär-i aṣl ol durur qābil,
kim aŋa tärbiyät äṯär qïlγay.
(12) ṣayqal ursa ačïlmaγay härgiz
ol tämür kim köki yaman bolγay.

(13) šiʿr

bir itni yedi teŋizdä yusa,
(1) čün yuldï uš pälïdräk tur. [139*v*]
(2) ʿïsâ äšägin Ḥiǰāza eltip
kältürsä yana hämān äšäk tur.

(3) *ḥikāyät*

bir ḫakīm är oγlanlarīna naṣīḥat (4) berür idi kim "äy oγlanlarīm erdäm ögräniŋ, (5) kim dünyānīŋ mālīna vä mülkinä vä ǰāhīna iʿtibār (6) yoq tur. ǰāh bir kün ešikdän čïqïp kitär, (7) daγï altunnï kümüšni säfärdä ḫarāmī alur, yā šährdä (8) oγrï, yā ṣāḥibi yep tükätür. ämmā erdäm bir čäšmä durur (9) kim dāʾim suyï ṭašïp kelä durur; daγï erdäm iyäsi (10) dävlätindän tüššä qayγusï yoq turur, anïŋ üčün (11) kim erdäm iyäsiniŋ dävläti turur; daγï erdäm iyäsi qanda (12) barsa altun berürlär daγï yuqarï kečürürlär, (13) välīkin erdämsizlär luqmä luqmä tilänip minnät
[140*r*] yükin (1) kötärip yürürlär."

šiʿr

(2) Šām elindä fitnä qoptï bir zämān,
äylä kim boldï ǰihānda dāstān.
(3) χalqï kitti χān-u mānïn tärk etip,
yättilär özgä vilāyätqa kitip.
(4) taptï erdämli kiši anda šäräf,
äy nečä erdämsiz er boldï täläf.
(5) boldï erdämli faqīr oγlï väzīr,
qaldï erdämsiz väzīr oγlï faqīr.
(6) ärdäm ärniŋ dävläti dur, bil yaqīn!
kim tükänmäs māl erür maṭläbläyin.

(7) *ḥikāyät*

bir ʿālim-i fāẓil bir mälik oγlïna taʿlīm (8) berür idi. ḫaddsïz ǰävr vä ḥisābsïz ǰäfā qïlïp bir kün (9) bu oγlan atasï χidmätinä kelip šikāyät eli bilän (10) nāmūs yaqasïn yïrttï, daγï ḥālïnï ʿarẓ etti. sulṭān (11) üstädïnï indäp yigräyip ayttï: "özgäniŋ oγlanlarïndan (12) ǰävrüŋ mänim oγlum üzä artuqraq turur, säbäb ne?" (13) üstädï ayttï: "ävväl kiši keräk
[140*v*] kim ne sözläsä (1) saγïš qïlïp aṣlïn bilip sözlägäy, daγï ne ḫaräkät kim (2) qïlsa mävzūn bolγay. bu barča χalq oγlanlarïna keräk (3) χāṣṣa mälik oγlanlarï ne sözläsälär, daγï ne išläsälär (4) el tilinä tüšär. ämmā ʿavāmmnïŋ qavlïna daγï fiʿlinä ol (5) qadar iʿtibār yoq turur."

šiʿr

(6) ǰürm ätsä qačan faqīr andan
kim dur sorup istägän χaṭānï?
(7) sulṭān miŋ išindä bir yaŋïlsa,
ildin ilä yetkürürlär anï.

(8) "älbättä mälik oγlanlarïnïŋ anbatahumuʾllāhu nabātan ḫasanan (9) tähẓīb-i aχlāqïna iǰtihād artuqraq keräk andan kim (10) ʿavāmm oγlanlarïna bolγay." bu mälik ol ʿālimniŋ ḫusn-i taqrīrin (11) išitip tärbiyätin bägändi daγï χilʿat vä niʿmät berip ǰāh vä märtäbä- (12) sin ziyādät qïldï.

šiʿr

(13) kičilikdä ädäb ögränmägän er
ulu bolsa bil andan χayr kelmäs !
(1) egilür yaš ayač nečük tiläsäŋ, [141r]
(2) qurï egri ayač otsuz tüzälmäs.

(3) *ḥikāyät*

Šäyχ Saʿdī aytur: maġrib mülkündä bir kuttāb (4) faqīhin kördüm türüš yüzli, ačï sözli, čirkīn χulqlï, (5) yaman tirlikli, köŋüllär āzār qïlγïčï, ač közli kim (6) ärsä idi. dayï ṣūrätin körgän kišilärniŋ ʿayšï täläf (7) bolur idi. qurʾān oqusa išitkänlärniŋ köŋli (8) qararur idi. dayï ay yüzli oγlanlar dayï zührä közli (9) qïzlar anïŋ ǰäfāsï elindä giriftār bolup qorqusïndan (10) imkānlarï yoq idi kim külgäylär yā sözläškäy- (11) lär. biriniŋ ⌜gül yaŋaqlarïna sïlïlär urur, dayï biriniŋ⌝[147] nāzūk ayaqlarïna šikänǰä qoyar idi. (12) al-qïṣṣa, išittim kim aŋa bir bälā kelip yaman iškä mänsūb (13) bolup, muḫkäm urup sürdilär, dayï küttābnï bir ṣāliḥ (1) kišigä berdilär, äylä kim özi ḫalïm dayï köŋli[148] (2) sälïm idi. čūn oγlan- [141v]
lar üstündän ol burunγï muʿallimniŋ (3) häybäti kitti, emdi bu muʿallimni mäläk sïrätindä kördilär (4) biri biri bilän dïv-ṣifät boldïlar. bu muʿallim ḫilminä iʿtimād (5) qïlïp ʿilmni tärk ettilär, äkṣär ävqātlarïn turup oynamaq (6) bilän kečürür idilär, dayï dürüst lavḫlarïn biri biri- (7) niŋ bašï üstündä ušattïlar.

šiʿr

(8) muʿallim bolmasa häybätli, äy yār !
saqalïndan tutup oγlanlar oynar.

(9) bir nečä kündän soŋra ol mäsǰid ešigindän kečtim. (10) kördüm ävvälki muʿallimniŋ köŋlin χwaš etip burunγï yerinä (11) kečürüp tururlar. müǰärräd anï körmäk bilän mälūl bolup (12) lā ḫaula dep ayttïm: "bu Iblïsni nečün mälāʾikä üzä muʿallim (13) qoyup dururlar." bir qarï ǰihān körgän er išitip (1) külüp ayttï: "išitkäniŋ yoq-mï kim aytïp turur- [142r]
lar:

šiʿr

(2) bir oγlïn bir mälik mäktäbgä berdi,
(3) müraṣṣaʿ erdi altun lavḫ-i naqšï.
(4) munï lavḫïnda yazdï kātib ävväl:
(5) "ata mihrindän üstā ǰävri yaχšï."

[147] On the left-hand margin
[148] Inserted instead of *qalbï*

(6) *ḥikāyät*

Šäyχ Saʿdī aytur: bir mälik oγlïna atasïndan (7) köp māl vä niʿmät mīrāṯ qaldï. ol oγlan fisq vä füǰūr qïlmaγa bašladï, (8) müdbirlikni pïšä tuttï. fīʾl-ǰümlä, ǰämīʿ maʿāṣī vä münkärdän (9) nemä qalmadï kim ol anï qïlmadï. karrāt bu naṣīḥatnï aŋa (10) aytur idim: "äy oγul, daχl aqar su turur daγï ʿayš yürür (11) tägirmän,[49] yaʿnī köp χarǰ etmäk ol kišigä müsälläm durur (12) kim muʿayyän daχlï bolγay."

šiʿr

⌜[50]čūn ki daχlïŋ yoq turur χarǰ arqun et,
kim kemäčilär mäṣälni böylä der:⌝[51]
(13) [52]yaγmasa yaγmur bir yïl taγ üzä,
lāǰäräm Diǰlä bolusar quru yer.

[142*v*] (1) ʿaql vä ädäb bilän tirilgil lähv-u ṭarābni qoyγul, (2) kim eliŋdäki naqd kitsä, köp zaḫmätlär čäkip (3) nädāmät yegäy sän fāʾidä qïlmaγay." naṣīḥatïmnï qabūl etmäyin qavluma (4) iʿtirāẓ qïlïp ayttï: "bu naqd-i rāḥatnï käläsi miḫnät täšvīši (5) bilän täläf qïlmaq ʿāqillär rāyï dägül durur, nečük kim (6) aytïp dururlar:

šiʿr

(7) ġanïlär qorquban iflās elindän,
(8) nečün zaḫmät čäkärlär böylä här däm.
(9) ġanïmät tut bu šādï fürṣatïn kim
(10) bu kün taŋda üčün ʿāqil yemäs ġam.

(11) bu kün män mürüvvät ṣadrï üzä oturup fütüvvät ʿaqdïn (12) baγlap χavāṣṣ vä ʿavāmm tilinä inʿām ẓikrin bïraqïp turur män."

(13) šiʿr

saχāvät birlä bolsa här ki mäšhūr,
[143*r*] (1) aŋa tüšmäs därāhim baγlamaq, bil!
(2) yayïldï čūn künäš teg äygü atïŋ,
(3) ešigiŋ baγlama dāʾim käräm qïl!

(4) kördüm ki naṣīḥatkä qābil dägül, daγï maʿrifät otï anïŋ (5) savuq tämürinä äṣär qïlmas. män daγï ṣuḥbätini tärk etip sälāmät (6) gūšäsindä olturup ḥukämā qavlï bilän ʿamäl ettim, nečük kim (7) ayturlar: balliġ mā ladaika fa-in lam yaqbalū mā ʿalaika.

[49] MS tkrm'n
[50] Inserted *muqaddam*
[51] On the left-hand margin
[52] Inserted *muʾaχχar*

šiʿr

(8) nečä kim ol saʿādätsiz išitmäs,
(9) aŋa sän etä dur pänd-u naṣīḥat.
(10) bolusar ol yaqïnda elgä muḥtāǰ,
(11) čäkip iflās elindän köp mäšaqqat.
(12) eliŋ elgä urup aytqay ǰäzā dur
(13) ögüt almas kišigä böylä miḥnät.

(1) bir müddätdän soŋra kördüm anï ol ṣürät- (2) dä kim taṣavvür etär idim: pärä pärä ton käyip (3) luqmä luqmä tilänip yürür idi. anï ol ḥālättä körüp (4) köŋlüm aɣrïdï, mürüvvät körmädim bir faqïrniŋ ǰirāḥatï (5) üstünä tuz qoymaq ne öz köŋlümä. ayttïm: [143v]

šiʿr

(6) "saʿādätsiz kiši ičsä äsirsä,
(7) bolur barïn ičip χusrān-i mäǰlis.
(8) aɣač yergä tökär yazïn yemišin,
(9) qalur qïš lāǰäräm ʿuryān-i müflis."

(10) *ḥikāyät*

bir mälik oɣlun bir ʿālim kim ärsägä berdi (11) daɣï ayttï: "bu säniŋ oɣluŋ durur muŋa yaχšï tärbiyät (12) qïlɣïl, nečük kim öz oɣlanlarïŋa qïlur sän." (13) ol ʿālim bu mälik oɣlïna yïllar zaḥmät čäkip saʿy (1) etti. oɣlan ʿilm vä ädäbdän hič nemä ḥāṣil qïla bilmädi, (2) daɣï ol ʿālimniŋ oɣlanlarï faẓl vä bälāġat bilän (3) müntähā boldïlar. mälik ol ʿālimni indäp ayttï: "nečük boldï kim (4) χilāf-i vaʿdä qïldïŋ, daɣï väfānïŋ šarṭïnï yerinä (5) ketürmädiŋ?" ol ʿālim ayttï: "äy mälik, tärbiyätniŋ ṭarïqi bir ṭarïqa bolur (6) välïkin istiʿdād muχtälif durur." [144r]

šiʿr

(7) dā'im zär-u sïm taš ičindä mävǰūd,
lïkin qamu taš ičindä yoq tur zär-u sïm.
(8) barčaɣa tegär Sühäyl tābï lïkin,
bir yerdä bolur ǰirāb bir yerdä ädïm.

(9) *ḥikāyät*

Šäyχ Saʿdï aytur: bir šäyχdän išittim kim (10) mürïdinä aytur idi: "äy oɣul, bu ädäm oɣlïnïŋ χāṭiri (11) äylä kim rizqqa mütäʿalliq turur, ägär rizq bergängä bolsa, (12) mälā'ikä maqāmïndan kečkäy idi."

šiʿr

(13) unutmadï säni χāliq ušol däm
kim idiŋ nuṭfä-i mädhūš-u mädfūn.

[144v] (1) saŋa berdi ḫayāt-u ʿaql-u idrāk,
(2) ǰämāl-u nuṭq-u rāy-u ṭabʿ-i mävzūn.
(3) anï dā'im aŋa dur čūn bilür sän
(4) unutmayïn berür rizqiŋ tün vä kün.

(5) *ḥikāyät*

bir aʿrābī oγlïna aytur idi: (6) yā bunayya innaka mas'ulun yauma 'l-qiyāmati mā ẕā'ktasabta va lā yuqālu (7) bimani 'ntasabta yaʿnī saŋa soryaylar kim ʿilmiŋ ne (8) durur, dayï demägäylär kim ataŋ kim turur. qauluhu (9) fa-iẕā nufiḫa fī'ṣ-ṣūri fa-lā insāba bainahum.

šiʿr

(10) kaʿbä tonun keyär aγïrlap χalq,
(11) ṣanʿatïndan dägül aŋa raġbät.
(12) olturup bir yïl ol ʿazïz bilän,
(13) ḫāṣil etti kärāmät vä ʿizzät.

[145r] (1) *ḥikāyät*

Šäyχ Saʿdī aytur: ḫukämā taṣnïf- (2) lärindä kelip turur kim ʿaqräbniŋ bala tapqan (3) yeri maʿlūm dägül äylä kim özgä ǰänävärlär- (4) niŋ maʿlūm durur, dayï anasïnïŋ bayïrsuγïn yer, qarnïn (5) yïrtïp ṣaḥrāγa čïqïp kitär. ayttïm: "mundan özgä bolmayïsar (6) kičilik ḫālätindä anasïna ol munuŋ kibin qïlsa bāz (7) qiyās et kim uluγaysa özgägä ne qïlγay."

šiʿr

(8) här kim öz aṣlïna ǰäfā qïlsa,
(9) lāǰäräm äygülük yüzün körmäs.
(10) čūn ziyānï tegär anïŋ elgä,
(11) qanda körsäŋ urup belindän käs.

(12) *ḥikāyät*

Šäyχ Saʿdī aytur: bir faqïr ävdäši yük- (13) lü idi. müddäti yetti. dayï
[145v] bu faqïrniŋ ʿumrunda oγlï bolmïšï (1) yoq idi. ayttï: "taŋrï taʿālâ ägär maŋa er oγul (2) bersä bu üstümdäki χirqamdan özgä ne kim bar isä (3) faqïrlarγa šükrānä bolsun." ittifāqan χatunï er oγlan (4) taptï. bu faqïr ol vaʿdäniŋ šarṭïna väfā qïldï, süfrä (5) bïraqtï, türli türli niʿmätlär tökti, yārānlarïna oγlï- (6) nïŋ šükrānäsin yedürdi. bir nečä yïldan soŋra (7) keldim ol faqïrniŋ maḫalläsinä yetip "anïŋ ḫālïn nečük (8) imiš" dep sordum. ayttïlar: "vālī ḫabsïnda yatur." ayttïm: "säbäb ne (9) turur?" ayttïlar: "oγlï χamr ičip uruš etip kiši öltürüp (10) sährdän qačtï. ol ǰihätdän

atasïn tutup elin ayaγïn (11) aγïr zänǰïr bilän baγlap ḫabsgä bïraqtïlar." ayttïm: "bu balanï (12) ol taŋrïdan ḫāǰät tiläp taptï."

šiʿr

(13) ol oγlannïŋ atasï bu balanï[53] öz tiläp taptï,
(1) tüni kün bäslädi quš teg keyik bigin bügürgünčä. [146*r*]
(2) anasï toquz ay on kün kötärdi "χayrï bolγay" dep,
(3) yïlan tapsa idi yaχšï ol oγlannï toγuryunča.

(4) *ḥikāyät*

Šäyχ Saʿdï aytur: ṭifl idim bir (5) muḫaqqiq ʿālimdän bülūġiyyät ḫaddïn suʾāl ettim isä ayttï: "kitāb- (6) larda mäktūb durur üč ʿalāmät bilän. ävväl ʿalāmäti (7) ol durur kim on beš yašïna yetkäy, ikinči ʿalāmäti (8) ol kim ändāmïnda qïl bitkäy, üčünči ʿalāmäti ol (9) kim iḫtilām vāqiʿ bolγay. illā ḫaqïqatda ʿalāmäti (10) birdän artuq yoq turur. ol ʿalāmäti bu turur kim Ḥaqq (11) taʿālâ riẓāsïna ǰädd vä ǰähdi artuqraq kerāk andan (12) kim näfsiniŋ ḫaẓẓïna bolγay. här kimdä bu ṣifät bolmasa (13) hänüz ol bāliġ dägül, ägär yüz yašar bolsa."

šiʿr

(1) äy özin körgän özgädän üstād, [146*v*]
(2) ne idi ävväliŋ qïl āχir yād!
(3) ilk bir qaṭrä su idi ismiŋ,
(4) boldï qïrq kündä ṣūrät-i ǰismiŋ.
(5) emdi bolduŋ bu kün bähādür er,
(6) pählävān-i ǰihān saŋa el der.
(7) här ki näfsin yäŋär bähādür ol,
(8) pählävān bolsaŋan anïŋ bigi bol!
(9) bolmasa qïrq yašarda ʿaql-u ädäb,
(10) dögül insān desäŋ anï, ne ʿaǰäb!
(11) erlik ol iš dägül köŋül yïqqay,
(12) yā kiši ʿaybïnï körüp čaqqay.
(13) er kerāk köŋli kïnädän χālï,
özi alčaq vä himmäti ʿālï.

(1) *ḥikāyät* [147*r*]

Šäyχ Saʿdï aytur: bir yïl Ḥiǰāz yolïnda yayaγlar arasïnda (2) münāzaʿa tüšti. aytur, män daγï ol säfärdä yayaγ idim. ḫāṣiluʾl-amr (3) biri birinä tüšüp füsūq vä ǰidāl dädïn berdilär. maḫḫārä ičindä (4) bir kišini kördüm qatïndaγï nävkärinä ayttï: "ʿaǰäb dägül-mi kim šaṭränǰ (5) bisāṭïnïŋ ʿāǰ piyädäläri yuqarï ṣaffqa yetip färzïn bolurlar yaʿnï (6) burunγïdan

[53] MS bl'ny

yaχšï bolurlar, daγï bäriyyädäki ḫāǰ piyādäläri maqṣadlarïna (7) yetip daγï bättär bolurlar. alarnïŋ ičindä ol šärrni bašlaγan ḫāǰïgä (8) män aytïm:

šiʿr

"nečün sän böylä, äy ḫāǰï säfïh er,
(9) köŋüllärni yïqar sän körgüzüp šärr.
aŋa ḫāǰï demä ḫāǰï tävä där,
⌜kim ol bïčärä yük tartïp tikän yer.⌝"[54]

(10) *ḫikāyät*

bir aḫmaq kišiniŋ közi aγrïr idi. bäyṭār qatïna barïp ayttï: (11) "közümä ol otdan čäkkil, kim tavarlar közinä čäkär sän." ol daγï čäkti (12) közi kūr boldï. buyruq iyäsinä bardïlar. buyruq iyäsi ayttï: "bäyṭāryа (13) nemä kelmäs. ägär bu äšäk bolmasa idi bäyṭār qatïna barmaγay
[147*v*] idi." bu ḫikāyät- (1) dän maqṣūd ol dur kim sïnamaγan kišigä ulu iš buyuryan (2) käräk kim soŋra nädāmät yegäy.

šiʿr

(3) müdäbbir ʿāqil er bermäs, yaqïn bil!
biligsiz er elinä müškil išlär.
(4) muʿallim kim ḫaṣïr išlär tün vä kün,
saqïnma barïp ol er aṭlas išlär.

(5) *ḫikāyät*

uluγlardan bir kim ärsäniŋ oγlï väfāt etti. atasïna (6) ayttïlar: "oγluŋ türbäsi ṣanduqï üzä ne yazmaq käräk?" ayttï: "kälām-i mäǰïd (7) āyätiniŋ ʿizzäti vä šäräfi andan artuqraq turur kim munuŋ bigin yerlärgä (8) yazmaqdan. zämānlar turmaq bilän sürtülür, daγï χalāʾiq anïŋ (9) üzä ḫurmätin bilmäyin kečärlär. tiläsäŋiz kim täẕkirä yazïlγay bu ikki bäyt (10) kifāyät turur:

šiʿr

šād bolur köŋül nečä körsä,
ǰümlä ṣaḫrā yüzin čičäk tutmïš.
(11) kelsäŋ, äy dūst, körgä sän ilk yaz,
topraqïm üstünä yaš ot bitmiš."

[54] On the left-hand margin

(12) *ḥikāyät*

Bärmäkīlärdän bir ṣāliḥ er kečär idi. kördi bir χwāǰä qulï- (13) nïŋ elin ayaγïn baγlap ⌜ǰäfā qïlur. bu ṣāliḥ er ayttï: "äy oγlum! ol daγï⌝[55] sänïŋ bigin taŋrï taʿālânïŋ maχlūqï durur. Ḥaqq taʿālâ anï (1) sänïŋ ḥukmuŋa [148*r*] äsïr qïlïp durur, daγï sänïŋ (2) faẓīlätïŋni anïŋ üzä qoyup turur. Ḥaqq taʿālâ niʿmätïniŋ (3) šükrin yerinä ketürgil, daγï munča ǰäfānï aŋa (4) rävā körmägil, bolmasun kim taŋ bilä qiyāmät maḥšärindä (5) ol sändän yaχšï bolγay, daγï sän uyalγay sän."

šiʿr

(6) äy χwāǰä, quluŋa köp yigirmä,
čoq ǰävr qïlïp väbāla kirmä!
(7) sän anï yüz aqčaγa alïp sän,
qudrät bilä χwad yaratmayïp sän.
(8) bu ǰävr-u ǰäfā nečä bolusar,
sändän Ḥaqq anïŋ öčün alusar.

(9) daγï näbī ʿalaihi'ṣ-ṣalāt vaʾs-salām ḥadīṣinä kelip turur, kim (10) qiyāmät künündä ullu ḥasrät ol bolγay, kim bir ṣāliḥ (11) qulnï ǰännätkä eltkäylär, daγï fāsiq χwāǰälärni (12) ǰähännämgä.

šiʿr

(13) ǰävr köp qïlma qulγa, äy χwāǰä!
čūn kim ol ḥukmuŋa durur münqād.
(1) taŋ bilä taŋ täfärrüǰ etkäy sän, [148*v*]
(2) χwāǰä zänǰïr ičindä qul āzād.

(3) *ḥikāyät*

Šäyχ Saʿdī aytur: bir yïl Balχ (4) šährindän šāmïlär bilän yoldaš bolup čïqtïm. (5) yol qattï ḥarāmïli idi. bir yigit bizgä bädraqa (6) boldï, qïlïč qalqan oynar, daγï čarχ oqïn yaχšï (7) atar, daγï qattï ya čäkär idi, äylä kim on kiši (8) yasïn küč bilän qurar. daγï küräšdä äylä pählävān (9) idi, kim hïč kim ärsä arqasïn yergä ketürä bilmäs. (10) ammā mütänaʿʿïm idi, kölgädä bäslänmiš, ǰihān körmägän, (11) säfär ǰävrin čäkmägän, ïssï savuq tatmaγan, ḥarb küsïnïŋ (12) üni qulaγïna tegmägän, daγï mübārizlär qïlïčïnïŋ (13) barqïnï körmägän idi.

šiʿr

(1) düšmängä äsïr bolmïšï yoq, [149*r*]
körmädi čärikdä yaγγanïn oq.

(2) ol pählävān yigit bilän oynay külä kelür (3) idük. ne yerdä kim qadīmī dīvār körsä, biläk (4) quvväti bilän yïqïp kečär, daγï qanda kim

[55] On the right-hand margin

bir ullu (5) teräk körsä, anï pänǰä quvväti bilän qoparïp kitär. (6) quvvätinä quvanïp bu bäytni oqur idi:

šiʿr

(7) qanda dur fïl kelip ṣūrät-u häybät körsün,
(8) qanda dur šïr kelip pänǰädä quvvät körsün!

(9) biz bu ḥālda idük kim nägäh bir taš yanïndan (10) iki hindï čïqïp yetti, dayï ǰänïmïzγa qaṣd etti, (11) ellärindä birär aγač alïp. ol pählävänγa ayttïm (12) kim "ne turur sän, vaqtï durur."

šiʿr

(13) bar isä körgüz eliŋdä bu kün erlikdän fänn,
[149v] (1) öz ayaγï bilä gür aγzïna keldi düšmän.

(2) kördüm ol pählävän yigitni elindän oqïnï (3) yasïnï bïraqïp titrämägä bašladï. män öz özümä (4) ayttïm:

šiʿr

(5) ol er kim oq atïban qïl yara nišän uryay,
(6) anï urušta saqïnma yerindä bäg turγay!

(7) mundan özgä χalāṣ tapmadïq kim qumašïmïznï dayï (8) silāḥïmïznï alar naẓarïnda qoyup sälämät yolun tutup (9) kittik.

šiʿr

(10) aγïr iškä sïnamïš er ïya bär,
(11) kim arslannï tutup keltürgäy ol er!
(12) yigit kim fïl teg bolsa qavï-tän,
(13) urušda ärlik andan istämä sän!
[150r] (1) uruš körgän qarïγa ḥarb mäfhūm,
(2) nečük kim mäsʾälä ʿālimgä maʿlūm.

ḥikāyät

(3) Šäyχ Saʿdï aytur: bir bay kiši- (4) niŋ oγlïn kördüm atasï qabrï üzä oturup bir (5) faqïr oγlï bilän münāẓara qïlïp aytur idi: "atam (6) türbäsiniŋ ṣanduqï üzä älvän naqš qazïlmïš, (7) dayï altun bilän χaṭṭlar yazïlmïš. färši kök märmär, (8) kirpičläri pirūzä. dayï säniŋ ataŋnïŋ gürï bir (9) nečä čïg kirpičdän, dayï bir nečä avïč topraq üstünä (10) töküp tururlar." ol faqïr oγlï bu sözni išitip (11) ayttï: "tek otur, kim säniŋ ataŋ aγïr taš astïndan (12) täbränginčä keräk mänim atam ǰännätkä kirmiš bolγay."

šiʿr

(13) ešäkniŋ kim yüki bolsa yöŋülräk
(1) yürür rāḥat bilän dāʾim bilā šäkk. [150*v*]

(2) *ḥikāyät*

Šäyχ Saʿdī aytur: bir ʿālimdän bu ḥadīṯ maʿnīsin (3) suʾāl ettim: qāla rasūluʾllāhi ṣallâʾllāhu ʿalaihi va sallama (4) aʿdâ ʿaduvvika nafsuka ʾllatī baina ǰanbaika. ol ayttī: "bu ḥadīṯ (5) maʿnīsi ol turur kim düšmänlärniŋ ṣaʿbräki näfsiŋ (6) durur anīŋ üčün kim özgä düšmänlärgä iḫsān (7) qïlsaŋ dūst bolur, ämmā näfsiŋä ne qadar müdārā (8) qïlsaŋ muχälāfätin arturur."

šiʿr

(9) köp yegänlär yatur bähāʾim teg,
az yegänlär bolur firištä-ṣifāt.
(10) näfsin öltürgän är bolur ġāzī,
er isäŋ ḥāṣil et anīŋ bigin at.

ḥikāyät

(11) *Šäyχ Saʿdīniŋ ǰidālī bir müddaʿī birlän baylïq dayï faqïrlïq (12) bäyānī ičindä.*

bir kim ärsä ṭarīqat yolīnīŋ müddaʿīlärindän (13) faqïrlär ṣūrätindä idi välïkin alarnïŋ sïrätindä dägül. (1) maḫfil ičindä oturup daʿvâgä turup [151*r*] šikāyät (2) däftärin ačtï. baylardan bašlap sözni bu yergä (3) ketürdi kim faqïrlärniŋ qudräti eli baylï dayï, (4) baylarnïŋ irädäti ayaγï sïnïp turur.

šiʿr

(5) saχïlärniŋ elindä bir diräm yoq,
ġanïlärdä därāhim čoq käräm yoq.

(6) čün män uluγlar niʿmäti bilän bäslänip turur män anïŋ (7) bu sözi maŋa χwaš kelmädi. ayttïm: "äy yār, bay- (8) lar miskïnlär daχlï durur, dayï oturγan faqïrlär- (9) niŋ ẓaχïräsi, dayï zāʾirlär maqṣadï, müsāfirlär (10) sïγïnγan yeri durur. dayï ayïr yüklär mütaḥammili özgä- (11) lär rāḥatï üčün. dayï anlar ṭaʿām yemägä ellärini (12) ol vaqt sunarlar, kim mütäʿalliqläri dayï eli (13) altïndayïlarï yegäylär. alarnïŋ äygü (1) faẓla- [151*v*] sïndan yïraqdayï yaqïndayïlarγa yetkäy, (2) andan soŋra özläri yerlär.

šiʿr

(3) yoqsulγa tegär hämïšä münʿam kärämi,
(4) qurbān-u zäkāt-u vaqf-u türli niʿmät.

(5) sän qayda alar yolïn yürigäy sän kim
(6) yüz ġuṣṣä bilän qïlur sän ikki räkʿat.

(7) ägär ǰūd qudrät bilän bolur isä, dagï süǰūd quvvät bilän, (8) anlarγa müsälläm durur.

šiʿr

(9) ādämīniŋ šäräfi ḥilm-u ḥayā ǰūd-u süǰūd,
(10) kim yürisä bu ṣifätdä sevär anï maʿbūd.

(11) yana niʿmät iyäläriniŋ zäkātlï māllarï, dagï arï (12) näfïs tonlarï, saqlanmïš ḫayālarï, dagï fārïġ köŋül- (13) läri bar. dagï ṭāʿat quvväti
[152*r*] laṭïf luqmälär ičindä (1) durur, dagï ʿibādät ṣiḥḥatï naẓïf kisvät ičindä (2) körünür. päs ẓaʿïf erdän ne quvvät kelgäy, (3) yā boš eldän ne mürüvvät, yā sïnuq ayaqlï kišidän (4) ne säyr, yā ač kim ärsäniŋ elindän ne χayr kelgäy?

(5) šiʿr

ġuṣṣa birlän kečä yatur ol kim
(6) ertä yanïnda bolmasa dirhäm.
(7) yaz bolsa yïγar qarïnča ki tā
(8) qïš färāġat bolup yemägäy ġam.

(9) ämmā färāġat bilä faqïrlïq bir yerdä tapulmas, dagï tar (10) eldä ǰämʿiyyät ṣūrät baγlamas. bir kim ärsä ʿišāγa (11) taḫrimä baγlap turur, dagï bir kim ärsä ʿašāγa müntaẓir (12) oturur. bu aŋa qačan oχšaγay?

šiʿr

(13) mäšġūl dāʾim Ḥaqq bilän niʿmät iyäsi muḫtäräm,
[152*v*] (1) rizqi pärïšān ādämī köŋli pärïšān däm bä-däm.

(2) päs bularnïŋ ʿibādäti yaqïnraq turur qabūl bolmaγa, (3) anïŋ üčün kim ǰämʿ-u ḥāẓir dururlar, pärïšān-χāṭir (4) dägül. maʿïšät äsbāblarï maḫṣūl, dagï özläri (5) ävrād va ʿibādät bilän mäšġūl. naʿūẓu biʾllāhi min al-faqri (6) ʾl-mukibbi va muǰāvarati allaẓī lā yuḥibbu dagï ḥadīṣda kelip (7) turur kim al-faqru savādu'l-vaǰhi fïʾd-dāraini." ol ayttï (8) "näbī ʿalaihi ʾṣ-ṣalāt vaʾs-salām aytmadï-mï kim al-faqru faχrï." (9) ayttïm: "tek turγïl, kim rasūl alaihi ʾṣ-ṣalāt vaʾs-salām (10) išäräti ol ṭāʾifä faqīrinä durur kim ǰäfā mäydānï- (11) nïŋ eränläri, dagï qaẓā oqïnïŋ ölgüsi dururlar, ⌜anlarγa dägül kim äbrār χirqasïn käygäylär⌝,[56] (12) dagï idrār luqmäsin satqaylar.

šiʿr

(13) äy büyük ünli ṭabl-i χālī-baṭan,
azuquŋ yoq säfärdä netkäy sän?

[56] On the left-hand margin

(1) zühd-u taqvâ satïp yïγïp altun; [153r]
ṭamaʿïη ol ǰinānγa kitkäy sän.

(2) maʿrifätsiz faqïr qarār tutmas ḫattâ faqrï küfrgä yetmäyinčä. (3) bu maʿlūm durur kim mālsïz kiši ʿuryānnï örtä bilmäs, (4) yā bir äsïrni χalāṣ etä almas. päs bizim ibnāʾ-i ǰinsimiz (5) alar märtäbäsi bilän qačan teη bolγay? körmäs (6) sän-mi kim Ḥaqq taʿālâ qurʾān ičindä išārät qïlur (7) ǰännätniη niʿmätlärindän: ulāʾika lahum rizqun maʿlūmun (8) ḫattâ bilgäy sän anlarnïη kim yetär kifāyäti (9) yoq, tilänmämäkkä dävlätindän maḫrūm dururlar. (10) daγï färāġat mülki maʿlūm rizqniη χātimi altïnda durur.

(11) šiʿr

körär miskīn susamïš uyqusunda,
(12) tämāmät yer yüzin tutmïš aqar su.

(13) ne yerdä kim bir zaḫmät körgän mäšaqqat čäkkän (1) kišini [153v]
körsäη, ol özini aγïr išlärgä (2) salγay, daγï anïη tävābiʿ ʿuqūbätindän qorqmayïn ḥalāl- (3) nï ḫarāmdan tanïmaγay.

šiʿr

(4) qačan kim it bašïna bir käsäk tüšär bolïsa,
(5) färaḫ bilän säkirir ol anï söηäk saqïnïp.
(6) kötärip ikki kiši bir ǰänāzäni kečisä,
(7) tüšär ṭamaʿgä χasïs er anï yemäk saqïnïp.

(8) ämmā niʿmät iyäsi Ḥaqq taʿālânïη ʿināyät naẓarï bilän manẓūr, (9) daγï ḥalāl bilä ḫarāmdan maḫfūẓ durur. äylä saγïn kim (10) män bu sözni taqrïr qïlmadïm daγï bürhān ketürmädim. (11) inṣāfïηdan tävaqquʿum bar härgiz kördüη-mi kim (12) ḫarāmïni eli baγlï, yā zindān ičindä müflisni yürägi (13) daγlï, yā bir maʿṣūmnï pärdäsi yarïlmïš, yā bir mäskïnniη (1) qolï kesilmiš illā yoqsulluq säbäbi bilän? arslan bigin (2) eränlärni ẓarūrät ḥukmï bilän tešiklärdä tutup (3) topuqlarïn yančïp turur- [154r]
lar. daγï muḫtämäl durur faqïr kim (4) ärsäni näfs-i ämmārä muṭāläbä qïlsa yaman išlärgä, čūn (5) iḫsānïnïη quvväti bolmasa maʿṣiyät bilän mübtälā bolur, nečük (6) kim qarïn bilän färǰ äkizäk tururlar, yaʿnï ikkisi (7) bir qarïndan. mā-dām kim bu yerindä bolγay, ol ayaγï (8) üstünä turγay. išittim kim bir faqïrni yaman išdä tutup (9) rüsvāī qïlmaγa tilädilär. ol faqïr ayttï: äy (10) müsülmānlar, altunum yoq kim χatun alγay män, daγï ṭāqatïm (11) yoq kim ṣabr etä bilgäy män, lā rahbāniyyata fī (12) ʾl-islāmi. daγï köηül rāḫatlarïndan χāṭir ǰamʿiyyätindän (13) χwāǰälärdä kim bar biri ol durur, kim ay yüzli (1) özdäη qučqaylar, kim anïη [154v]
ḫusnï ġayrätindän (2) ṣubḥ-i ṣādiqniη eli kögsündä, daγï anïη mävzūn qaddïndan (3) särv-i χirāmān χaǰäl bolup ayaγï balčïq ičindä qalïp turur.

šiʿr

(4) ol dilrübā bu ʿuššāq qanï bilän körüη kim
(5) barmaqlarï učïnï ʿunnāb-räng qïlmïš.

(6) dayï muḫāl erür anïŋ ḫusn vä ǰämālï bilän bular mänāhï- (7) gä yaqïn kelgäylär.

šiʿr

(8) qanda kim ač it tapar et tiš urur sormas anï,
(9) kim bu Ṣāliḥ nāqasï-mï yāχū Däǰǰāl ešägi.

(10) dayï anča mästūrlar faqïrlïq säbäbi bilän fäsād išlärgä (11) tüšüp yüz suvun yelgä berip tururlar.

šiʿr

(12) ačlïqqa qačan yäŋilsä pärhïz, rävän
(13) taqvânïŋ alur elindän iflās ʿinān."

[155r] (1) bu sözni ol faqïr išitti isä ṭāqatïnïŋ ʿinānï taḫammül (2) elindän tüšti. fï'l-ḫāl tili qïlïčïn čäkip faṣāḫat (3) aṭïna minip vaqāḫat mäydānïnda čapïp maŋa yigirip ayttï: (4) "äy fülän, ol qadar bularnïŋ vaṣfïn mübālaġa qïldïŋ (5) dayï anča pärïšān sözlär sözlädiŋ kim vähm (6) taṣavvür etkäy, täryāq ʿaynï yā ärzāq χazïnäsiniŋ (7) miftāḫï dururlar. ḫāl bu durur kim bir avuč mütäkäbbir vä mütaḫayyir (8) vä muʿǰib vä maġrūr müštaġil-i niʿmät dururlar. sözlämäs- (9) lär illā säfāhät bilän,naẓar qïlmaslar illā kärāhiyyät (10) bilän. dayï ʿulämānï tilänčilikkä mänsūb qïlurlar, dayï (11) fuqarānï bašsïz ayaqsïz maʿyūblargä. ol säbäb bilän kim (12) māllarï dayï ġurūr ǰāhlarï bar mäǰlisdä oturmaslar (13) illā bar-
[155v] čadan yuqarï, dayï özlärini özgälärdän (1) artuq körärlär, dayï ol bašlarï yoq kim (2) kišigä baš eggäylär. ḫukämā aytur: här kim ṭāʿat- (3) da äksük bolup niʿmätdä artuq bolsa, ol kim (4) ärsä ṣūrätdä bay dayï maʿnïdä faqïr durur."

šiʿr

(5) ḫakïm üzrä hünärsiz er därāhim birlä faχr etsä,
(6) bil anï kūn-i χar ol gärčä ʿanbär öküzi bolsa.

(7) ayttïm: "alarnïŋ χwārluqïn rävā körmägil, kim käräm (8) iyäläri dururlar." ayttï: "χaṭā sözlädiŋ, diräm qullarï (9) dururlar, dayï ilk yaz bulutï dururlar ne fā'idä kim (10) yaγmaslar, dayï künäš qurṣasï dururlar kim ärsägä (11) aydïnlarï tegmäs. istiṭāʿat aṭïna minip tururlar sürmäs- (12) lär, dayï taŋrïlïq üčün bir qadäm ilgäri yürümäs- (13) lär. mä-
[156r] šaqqat bilän māl ǰämʿ etip χissät bilän tutup otururlar, (1) dayï ḫasrät bilän qoyup kitärlär. ḫukämā aytur: (2) baχïlniŋ altunï ol vaqt yerdän čïqar kim anï yergä (3) qoyγaylar."

šiʿr

(4) bir kim ärsä miŋ mäšaqqat birlä niʿmät ǰämʿ etär,
(5) yer anï özgä kelip ol yazuqïn alïp kitär.

(6) ayttïm: "niʿmät iyälärinïŋ baχïllïqïn bilmädiŋ illä gädāy- (7) lik säbäbi bilän; yoqsa här kim ṭamaʿnï bir yanï qoysa, kärïm (8) daγï baχïl aŋa bir körünür. daγï miḫakk bilür kim altun (9) ne durur, daγï gädāy bilür baχïl kim durur." ayttï: "män munï (10) täǰribä bilän aytur män. ešiklärindä mütäʿalliqlärindän (11) büyük boylï küčli kišilär qoyarlar, ḫattâ kelgän (12) ʿazïzlärgä dästür bermägäylär, daγï ellärin ol ʿazïz- (13) lär kögsinä qoyup aytqaylar, kim ävdä kiši (1) yoq turur. räst aytmïš [156*v*] bolγaylar."

šiʿr

(2) anïŋ kim ʿaql-u rāy-u χayr iši yoq,
(3) χwaš ayttï pärdädār evdä kiši yoq.

(4) ayttïm: "alar ešikdä anï anïŋ üčün qoyup tururlar, (5) kim tilänčilär elindän ǰänïna yetip tururlar. daγï (6) muḫāl-i ʿaql erür kim ägär yazïdaγï barča qumlar inči (7) bolsa tilänčilärniŋ közi tolmaγay.

šiʿr

(8) ähl-i ṭamaʿ közi bu ǰihän niʿmäti bilän,
(9) tolmas nečük ki tolmasa qaṭrä bilän quyï.

(10) Ḥātim-i Ṭāyï yazï yerdä oturur idi. ägär šähr ičindä bolsa (11) idi, faqïrlär elindän fiġāna kelgäy idi, daγï tonï- (12) nï pärä pärä etkäylär idi." ayttï: "män alarnïŋ ḫālïna raḥmät (13) qïlur män." ayttïm: "bälki mällarïna ḫasrät yer sän." daγï här bäyẓaq (1) kim bu maʿnï naṭʿa- [157*r*] sïnda sürär idim ol anïŋ (2) däfʿinä mašġūl bolur idi, daγï här šäh kim tilär (3) idim färzïn bilän yapar idi, ḫattâ himmätiniŋ kïsindä (4) ne kim naqdï bar idi oynadï, daγï nähbätiniŋ (5) tärkäšindä ne kim oqï bar idi attï. yanïmdaγï kiši- (6) gä ayttïm:

šiʿr

(7) "išitip faṣïḥ nuṭqïn ušanïp sükūt qïlma,
(8) kim anïŋ tilindä dur bäs ne hünär ki bar ičindä.
(9) mütäkällim er faṣāḫat bilä sözläšä müsäǰǰaʿ,
(10) ešigindä dur silāḫï yel esär ḫïsār ičindä."

(11) ʿāqibatu'l-amr dälïli qalmadï, ẓālïl boldï isä, taʿaddï (12) tilin uzatïp mühmäl sözläy bašladï. daγï ǰāhil (13) ʿādäti durur kim qačan χaṣmdan ašaγa qalsa χuṣūmät (1) silsiläsin täbrätür, nečük kim ṣanäm [157*v*] yonγuγčï[57] Āzär (2) Ibrāhïm bilän ḫuǰǰätläšip čïqïša bilmädi isä, kirišmägä (3) turdï, ayttï: "laʾin lam tantahi la-arǰumannaka." ol maŋa sökti, män (4) daγï aŋa, ol mänim yaqam yïrttï, män anïŋ saqalïn tuttum.

[57] MS ywʷnγwʷʿjy

(5) šiʿr

ol maŋa män aŋa tuttum čäkišip,
(6) yügürür artïmïzča χalq külä.
(7) sözümiz nüktäsin taʿaǰǰüb etip,
(8) söküšürlär idi laṭïfä bilä.

(9) al-qiṣṣa, bu daʿvâmïz qāẓï qatïna yetti, daγï anïŋ ḥukmïna (10) rāẓï bolup täšvïšimiz kitti, ḥattâ müsülmänlar ḥākimi (11) baylar bilän faqïrlär arasïnda ne farq etkäy, (12) daγï ne maṣlaḥat rävā körgäy dep.
[158r] qāẓï ikimizniŋ (13) sözin išitti. ḥayrätkä qalïp bir zämän täfäkkürgä (1) barïp yaχšï täʾämmül qïlïp ayttï: "äy baylarγa ṣänā qïlγan, (2) daγï faqïrlarγa ǰäfänï rävā körgän, bilgil kim (3) ne yerdä gül bar anda tikän bar, daγï ne yerdä kim (4) χamr bar anda χumär bar, daγï ne yerdä kim gänǰ bar (5) anda yïlan bar, daγï ne yerdä kim dürr-i ṣämïn bar anda nähäng bar. (6) daγï bu ʿayš läẕẕäti artïnda äǰäl ṭāqasï ačuq turur, daγï (7) ǰännät niʿmätiniŋ alnïnda dïv-i mäkkärä oturur.

šiʿr

(8) ǰävr-i düšmän ne ʿaǰäb čäksä körüp ṭālib-i dūst,
(9) čūn ki dāʾim tikän vä gül ġam-u šādï bilä dur.

(10) körmäs sän-mi büstān ičindä yaš tal aγačïnï isi müsk (11) bigin, daγï bir aγač bar kim qurï qamïš bigin. baylarnïŋ (12) daγï anïŋ bigin šākirläri bar käfürlarï daγï bar, (13) faqïrlärniŋ daγï ṣābirläri bar mähǰürlarï daγï bar."

[158v] (1) šiʿr

här qaṭrä kim kökdän inär bolsa idi χāliṣ dürär,
(2) munčaq bigin bāzār iči ṭolγay idi arï gühär.

(3) haẓrät-i ʿizzätniŋ muqarräbläri faqïr sïrätli baylar (4) daγï bay himmätli faqïrlär durur. daγï baylarnïŋ yaχšï- (5) raqï ol durur kim faqïrlär qayγusïn yegäy, daγï (6) faqïrlär yaχšïraqï ol durur kim baylardan köz (7) yumγay. äy ol kim baylarnï yaman ṣifätlär bilän (8) yād qïlur sän, anïŋ biginlär daγï bar kim qāṣir-himmät, (9) käfir-niʿmät māl yïγarlar, daγï yemäslär daγï yedürmäs- (10) lär. mäṣälā yaγmur yaγmasa, daγï ǰihännï ṭūfān tutsa, anlar (11) mällarïna ġarrä bolup bir faqïrni miḫnättä körüp ḫālïn sormaγay- (12) lar, daγï taŋrïdan qorqmayïn aytqaylar:

šiʿr

(13) ačïndan bir faqïr ölsä tüšüp zār,
[159r] (1) bizä andan ne qayγu čūn bizim bar!

(2) anlar ičindä bir ṭāʾifä bar kim dāʾim χidmätqa bellärin (3) baγlap, daγï kärämgä ellärin ačïp tururlar, ṭālib-i maġfärät, (4) ṣāḫib-i dünyā vä

āχirät. bu mälik qullarï bigin, kim özi durur (5) ẓahru'l-islāmi va'l-muslimīna, abū'l-fuqarā va'l-masākīna mamdūḥu (6) 'l-ʿāmmi va'l-χāṣṣi maʿdanu'l-muruvvati va'l-iχlāṣi ʿizzu davlati (7) va'd-dīni ḥājibu'l-ḥuǰǰāb amīr Batχāṣ, adāma'llāhu ayyāmahu va naṣara iʿlāmahu!

(8) šiʿr

ata oγluna qïlmadï käräm kim qïldïŋ elgä sän,
(9) künäš teg belgili bolduŋ qoyup χayr išlärä äsbāb.
(10) bu yarlï qullarïn dā'im färaḥda bäsläsin däp ǰān,
(11) qoyup tur Miṣr mülkindä säni Ḥaqq ḥājibu'l-ḥuǰǰāb.

(12) al-maqṣūd, ol daʿvâ bu ġāyätqa yetti, mübālaġa ḥadd vä qiyās-
(13) dan kečti. qaẓā muqtaẓāsï bilän riẓā berip māẓï- (1) dän kečip mā- [159*v*]
ǰärā ʿuẓrïnï müdārā ṭarïqi bilän (2) ortaγa ketürüp biri birimiz qadäminä baš qoyup (3) sözümüz bu iki bäyt bilän χatm boldï:

šiʿr

(4) kišigä qïlma šikāyät ǰihāndan, äy därvïš!
(5) turup yürüp qïla dur šükr-i niʿmät-i mävlâ.
(6) eliŋdä čün kim, äyā χwāǰä, māl-u niʿmät köp,
(7) yedür baγïšla tiläsäŋ saʿādät-i ʿuqbâ!

(8) säkizinči bāb

ṣuḥbät ädäbi ičindä turur

(9) *ḥikmät*

māl ʿumr rāḥatï üčün durur daγï ʿumr (10) māl ǰämʿ ätmäk üčün dägül. bir ʿāqildän sordï- (11) lar: "dävlätli kim durur, daγï dävlätsiz ne durur." ayttï: (12) "dävlätli ol kim yedi daγï yedürdi, ämmā dävlät- (13) siz ol kim mütäfärriq māl ǰämʿ etti, yemäyin qoydï kitti."

šiʿr

(1) χarǰ etip ʿumrïn yïγïp altun kümüš ol kim yemäs, [160*r*]
(2) artura dur māl-u mülkin hïč ölgäy män demäs.
(3) därd-u ḥasrät birlä ölsä üstünä qïlma nämāz,
(4) ol kiši kim āχirätniŋ qayγusïn härgiz yemäs.

(5) *ḥikmät*

Mūsâ ʿalaihi's-salām Qārūnγa naṣïḥat (6) qïlur idi kim aḥsin ka-mā aḥsana'llāhu ilaika. ol (7) išitmädi. sän išittiŋ kim anïŋ ʿāqibäti ne boldï.

(8) šiʿr

äy ġarrä bolγan mālīna, bolur vüǰūduŋ kä'l-ʿadäm,
(9) ḫasrät bilän eltür säni yergä bu dīnār-u diräm.
(10) dünyā mätāʿīndan tilär bolsaŋ tämättuʿ almaγa,
(11) körgüz χalā'iqqa saχā čūn Ḥaqq saŋa qïldï käräm.

(12) ʿarab mäṣäli durur: ǰud va lā tamnun li-anna'l-fā'idata ʿā'ida-
[160*v*] tun yaʿnī (13) baγïšlaγïl daγï minnät etmägil anïŋ üčün kim (1) fā'idäsi saŋa qaytur.

šiʿr

(2) qanda kim ṣāḥib-käräm tikti saχāvät naχlïnï,
(3) köklärä čïqtï butaqlarï anïŋ rifʿat bilän.
(4) gär yemišindän tiläsäŋ kim alïp ẕavq etmägä,
(5) urmaγïl bïčqï ayaγï üstünä minnät bilän.

(6) šiʿr-i āχar

ičirip elgä qašuq birlä šorba,
(7) čumuč sapï bilän közin čïqarma.

(8) *ḥikmät*

iki kiši fā'idäsiz ränǰ čekti, (9) daγï tuχmnï šürä yergä ekti: biri ol kim māl (10) yïγdï daγï yemädi, ikinči ol kim ʿilm oqïdï (11) daγï ʿamäl qïlmadï.

šiʿr

(12) sözüŋ bu durur ki män fülän ʿālim män,
(13) čūn yoq ʿamäliŋ yana hämān ǰāhil sän.
[161*r*] (1) munuŋ mäṣäli ušol ešäkkä oχšar:
(2) bilmäs ki yüki otun mi dur yā däftär.

(3) *ḥikmät*

ʿilm dīn bäslämäk üčün durur, dünyā yemäk üčün dägül.

(4) šiʿr

qačan kim ʿālim er ʿilmin χalā'iqqa yürüp sattï,
(5) ol er naqdïn eli birlän yanar otqa bilip attï.

(6) *ḥikmät*

taqvâsïz ʿālim közsüz maśʿaladāraγa (7) oχšar.

šiʿr

ʿumrīnī kim fā'idäsiz išlärä qïldī täläf,
(8) ḫājät almadī tüšürdi aqčasïn ol nāγaläf.

(9) *naṣīḥat*

mülk bilig iyälärindän ǰämāl tapar, (10) dayï dīn müttaqīlärdän kämāl tutar. mäliklär bilig (11) iyälärinïŋ naṣīḥatïna muḫtāǰräk turur andan kim (12) bilig iyäläri mäliklär ṣuḫbätinä muḫtāǰ bolγay.

(13) šiʿr

ögüt alγïl biligli erdän, äy šāh !
(1) biligli er kälāmï tāzä gül dur. [161*v*]
(2) ʿamälni ʿaql iyäsinä buyuryïl,
(3) nečä kim ol anïŋ šuġlï dägül dur.

(4) *ḥikmät*

üč nemä dā'im qalmas: biri tiǰārät- (5) siz māl, ikinčisi baḫṣïz ʿilm, üčünči siyāsät- (6) siz mülk. ämmā yamanlarγa raḥm qïlmaq äygülärgä (7) ǰävr etmäk bolu[r], dayï ẓālimlärdän ʿafv etmäk faqïrlarγa (8) ẓulm qïlmaq bolur.

šiʿr

(9) yamanγa äygülük qïlsaŋ sunup qol,
(10) eliŋdän dävlätiŋ almaq tilär ol.

(11) *naṣīḥat*

mäliklär dūstluqïna iʿtimād etsä (12) bolmas, dayï oγlanlarnïŋ χwaš-āvāzïna, kim ol (13) bir χayāl bilän mübäddäl bolur, dayï bu yigitlik (1) [162*r*] bilän mütäġayyir bolur.

šiʿr

(2) köŋül bermä ol özdängä, ki mäkr-ū ḥīläsi čoq dur,
(3) ḫarāmï közläri qašï ʿaǰäb ya kirpügi oq dur.

(4) *naṣīḥat*

ne sirriŋ kim bar dūstlarïŋa (5) demägil, ne bilür sän kim bir vaqt düšmän bolγay- (6) lar nädāmät yemägil. dayï ne yamanlïq kim qïla bilür (7) bolsaŋ düšmäniŋä qïlmaγïl, ne bilür sän kim (8) bir kün dūst bolγay. dayï ne kizli rāzïŋ bolsa (9) kim ärsä qatïnda ačmaγïl.

šiʿr

(10) sirriŋni köŋüldä saqlaγïl bek,
(11) müšfiq saŋa yoq ǰihānda sän teg.
(12) "aytma" dep anï kišigä aytma,
(13) turmas kim anï išitsä täp tek.

[162*v*] (1) *naṣīḥat*

qačan kim düšmän qattï ẓaʿïf bolsa (2) dūstluq körgüzür. anïŋ maqṣūdï mundan (3) artuq dägül kim düšmänligin qavï qïlur. vaqtï kim (4) dūstlarnïŋ dūstluγïna iʿtimād bolmaγanda (5) düšmänlärniŋ yalγan dūstluγïndan ne ḫāṣil (6) bolγay. daγï här kim düšmäniniŋ kiččisin sähl (7) körgäy, aŋa oχšar kim az otnï söndürmäyin (8) qoyup kitkäy.

šiʿr

(9) öltür bu kün öltürä bilür sän, äy yār!
(10) az ot büyüsä yanar bu šähr-u bāzār.
(11) ya qurmaγa qoyma düšmäniŋni, zïnhār!
(12) kim oq bilä yïqmaγa bu kün fürṣat bar.

(13) *naṣīḥat*

[163*r*] ikki düšmän arasïnda anïŋ bigi söz (1) sözlämäk keräk sän, kim qačan alar dūst bolsa, sän (2) ortada uyalmaγay sän.

šiʿr

(3) čūn ikki kiši ara keriš ot dur, bil,
(4) söz čöplägiči otun yaqar müstaʿǰil.
(5) taŋ birlä bolur alar bayaγï bigi dūst,
(6) väsvās bolur ol ortada χwār-u χaǰäl.

(7) *ḥikmät*

ol kiši kim düšmänlär bilän ṣulḥ (8) qïlur dūstlarï andan āzār bolur.

šiʿr

(9) eliŋ yu ol münāfiq dūstdan, kim
(10) yürür düšmänläriŋ birlän bolup yār.

(11) *naṣīḥat*

qačan kim bir išni kečürmäkdä χāṭiriŋ (12) mütäräddid bolsa, ol ṭarafnï ïχtiyār qïlγïl kim anda köŋül (13) āzārï bolmaγay.

šiʿr

(1) ādämi köŋlin yïqar söz sözlämä, [163*v*]
(2) ṣulḥ iyäsindän χuṣūmät közlämä!

(3) *naṣīḥat*

ol iš kim altun bilä bitkäy, (4) anïŋ üčün ǰännï χaṭarγa qoymaq käräk-mäs.

šiʿr

(5) qačan kim tükänsä eliŋdäki al,
qïlïč čäksäŋ ol däm qïnïndan ḥalāl.

(6) *naṣīḥat*

düšmänni ʿājiz körüp raḥm etmägil (7) kim qačan qādir bolsa saŋa raḥm etmäs.

šiʿr

(8) düšmäniŋni körüp faqīr-i ḥaqīr,
lāf urup burmaγïl bïyïq, zïnhār!
(9) här söŋäkniŋ bolur ičindä ilik,
tegmä köŋläk ičindä bir er bar.

(10) *naṣīḥat*

här kim bir yamannï öltürgäy χalqnï anïŋ (11) bälāsïndan qurtarγay, daγï anï taŋrï ʿaẕābïndan (12) χalāṣ etkäy.

šiʿr

(13) käräm qïl kišigä välīkin baqïp
köŋül yïqqan ergä käräm qïlmaγïl.
(1) aŋa raḥm qïlγan kišiniŋ išin [164*r*]
bänï ādäm üzrä käräm bilmägil!

(2) *naṣīḥat*

düšmän ögütün qabūl qïlmaq χaṭā durur, (3) välīkin išitmäk rävā, χattâ anïŋ χilāfïn išlägäy (4) sän, ol ʿayn-i ṣavāb bolur.

šiʿr

(5) qïl ḥaẕar düšmän sözindän, äy räfïq!
(6) ne kim ol aytsa anïŋ sän ʿaksïn et!

(7) körgüzürsä saγ yanï yol saŋa,
(8) sän anïŋ sözin išitmä solγa kit!

(9) *naṣīḥat*

ḫaddan aša ġaẓablanmaq vaḫšät (10) ketürür, dayï vaqtsïz luṭf körgüzmäk häybät (11) kitärür. ol qadar qattïlïq etmägil, kim sändän (12) ṭoyγaylar, ol qadar yumšaq bolmayïl, kim (13) säni ayaq altïnda qoyγaylar.

šiʿr

[164*v*] (1) ne qattï bol kim el sändän üšängäy,
(2) ne yumsaq qadrïŋa nuqṣān ketürgäy!
(3) ne özgädän özüŋni körgil artuq,
(4) ne äylä sözlä kim ʿišyān ketürgäy.

(5) *ḥikmät*

ikki kiši mälikniŋ[58] dayï dïnniŋ düšmäni (6) turur: biri ol kim sulṭān bolup ʿadl qïlmasa, biri (7) dayï ol kim zāhid bolup ʿilmi bolmasa.

šiʿr

(8) ẓulm etip ẓālim mälik mülkin yïqar,
(9) zāhid-i nādān diyānätdän čïqar.

(10) *ḥikmät*

yaman qïlïqlï kiši bir düšmän elindä (11) giriftār bolup turur, kim anïŋ ǰävrindän bayrï (12) qan bilän tolup turur.

šiʿr

(13) χulqï yaman kim ärsä qačsa bälā elindän,
[165*r*] (1) qurtulmaγay nečä kim ol χulq anïŋ bilä dur.

(2) *naṣīḥat*

qačan körsäŋ kim düšmän čärisi (3) ičin ara ala bolup taryamaγa bašladïlar, sän ǰämʿ (4) bol, ägär alar müttäfiq bolup bir yerdä tursalar, sän özüŋni (5) pärïšānlïqdan saqlayïl!

[58] Root vowels indicated by diacritical marks in the MS. Saʿdī's Gulistān has *mulk*

šiʿr

(6) oturγul dūstlar birlän färāġat,
(7) qačan körsäŋ ʿadüvlärniŋ ara ḫarb!
(8) alar barča kelip bir yerdä tursa,
(9) yedürgil sän alarγa oq bilän ẓarb!

(10) *ḥikmät*

qačan kim düšmänniŋ ḫīläsi tükänsä (11) dūstluq silsiläsin täbrätür, daγī ol dūstluq (12) bilän äylä išlär etär, kim hič düšmän anï qīla bilmägäy. (13) yīlan bašïn düšmän eli bilän yänčkil, kim iki körkli (1) išdän [165*v*] χālī dägül: ägär ol ġālib kelsä, yīlan (2) öltürdüŋ, vä gär bu ġālib bolsa, düšmändän qurtulduŋ.

(3) šiʿr

äy läškär ičindä belgili fāris er,
(4) düšmänni körüp ẓaʿïf sän qīlma ṭaräb!
(5) bir kičči kiši kečip rävän ǰänïndan,
(6) arslannï urup čïqarsa maġzïn, ne ʿaǰäb!

(7) *naṣīḥat*

ol iš kim köŋüllär (8) äzār qīlur sän anï išlämägil özgälär išläsin.

(9) šiʿr

äyā kelgän ǰihānγa äygülük et,
(10) yaman išni yamanlarγa qoyup kit!

naṣīḥat

(11) düšmän alïna aldatmaγïl, daγï mäddāḫ mädḥinä maġrūr (12) bolmaγïl, kim ol al tuzaγïn qurup turur, daγï (13) bu ṭamaʿ ätägin ačïp oturur. aḫmaq kišini (1) ögsäŋ χwaš kelür, nečük kim aruq qoynï (2) [166*r*] ursaŋ sämiz körünür.

šiʿr

(3) ädīb er mädḥinä maġrūr bolma,
anïŋ sändän fütūḫï čoq dägül dur.
(4) qačan kim tapmasa sändän mürādïn,
yüz anča naẓm etip ol ʿaybïŋ aytur.

(5) *ḥikmät*

här kišigä öz ʿaqlï kämāl (6) üzä durur, daγï öz oγlï ṣāḥib-ǰämāl körünür.

(7) šiʿr

yähūdī bir müsülmān er bilän sözgä kelip bir kün,
(8) χilāf üzrä čäkištilär nečä kim bar idi imkān.
(9) müsülmān ant ičip taŋrï kälāmïnïŋ üzä ayttï:
(10) "yähūdī män bu qavlïmnïŋ ičindä bar isä nuqṣān."
(11) yähūdī er daγï antlar ičip tävrīt üzä ayttï:
(12) "müsülmān män ägär bolsa sözümdä ẕärräčä yalγan."
(13) ägär bu ʿaql dünyādan čïqïp kitsä, yaqīn bil, kim
[166*v*] (1) taṣavvür etmägäy härgiz özin bir ādämī nādān.

(2) *ḥikmät*

on kiši bir süfrädä yemäk yer daγï (3) artar, ikki it bir mürdār üčün biri birin yïrtar.

šiʿr

(4) ġanī dur ol ki qanāʿat ičindä ṣabrï čoq,
(5) ǰihānda ṣabr-u qanāʿat bigin maʿïšät yoq.
(6) ḫarīṣ yesä ǰihānnï hänüz ač vä faqīr,
(7) hämïšä ähl-i qanāʿat bir ätmägi bilä toq.

(8) *ḥikmät*

ol nemä kim tärk bitkäy köp (9) turmas

šiʿr

alïp mäšriq ilinïŋ topraqïndan
(10) qïlurlar qïrq yïlda ṣaḫn-i čïnï.
(11) tüzüp bir kündä yüz Kāšān ičindä,
(12) satarlar bir dirämgä altï sïnï.

(13) *ḥikmät*

[167*r*] ṣabr bilän bāġda ġürä bišär, (1) daγï ašïqqan kim ärsä yüzi üstünä tüšär.

(2) šiʿr

ozup kečti ašïqqan aṭlï erni,
(3) yürübän bir kiši arqun tün vä kün.
(4) külük aṭlar arïp qaldï, täväči
(5) sürär idi täväsin arqun arqun.

(6) *ḥikmät*

biligsiz kišigä sükūtdan yaχšï- (7) raq yoq. ägär bu maṣlaḥatnï bilsä idi biligsiz (8) bolmaγay idi.

šiʿr

(9) kämāl-i faẓl sändä čūn ki yoqtur,
(10) tiliŋni saqla aγzïnda otur tek.
(11) qïlur erni tili dāʾim faẓïḥat,
(12) čürük qoznï nečük qïlsa yöŋüllik.

(13) *ḥikmät*

här kim özindän ʿālim bilän (1) mübāḥaṣa qïlsa ḥattâ bilgäylär kim [167*v*] [ālim durur, välïkin][59] ǰāhilligi maʿlūm bolur.

(2) šiʿr

qačan sändän biligli er ačïp aγzïn sözä kelsä,
(3) nečä yaχšï bilür bolsaŋ sözinä iʿtirāẓ etmä!

(4) *ḥikmät*

ol kiši kim yavuzlar bilän (5) olturγay äygülük yüzün körmägäy.

šiʿr

(6) nečün qurï qamïšdan šäkkär ṭamaʿ qïlur sän,
(7) kelmäs böri elindän färväčilik, bilür sän.

(8) *naṣïḥat*

χalqnïŋ kizli ʿaybïn ačmaγïl: (9) anlarnï faẓïḥat qïlur sän daγï sän iʿtiqādsïz (10) qalur sän.

šiʿr

(11) äy ǰämālï münïr šäms mäŋiz,
tiläsäŋ bolmaγa hämïšä ʿazïz,
(12) ādämï ʿaybïnï körüp ačma!
egri sözni köni dep ant ičmä!

(13) *ḥikmät*

här kišiniŋ kim ṣüräti körkli (1) durur, sïräti körkli dägül, tašïna iʿtibār [168*r*] (2) yoq, arï käräk köŋül.

[59] On the upper margin

šiʿr

(3) kišiniŋ faẓl-u miqdārī bolur maʿlūm bir kündä,
(4) välīkin näfsi χubṣīnī baqïp ⌜yïlla⌝[60] bilip bolmas

(5) *naṣīḥat*

här kim ulularγa sökär (6) tili bilän öz qanïn tökär.

šiʿr

(7) sän säni dāʾim körär sän özgälärdän artuq er,
(8) äylä kim aḥväl kiši birni baqïp ikki körär.
(9) baš urušmaγïl uruščï pählävān qočqar bilä,
(10) čūn bilür sän kim urušsaŋ ol säniŋ bašïŋ yarar.

(11) *ḥikmät*

arslan bilän pänǰä tutmaq daγï qïlïč- (12) qa yumruq urmaq ʿāqillär iši dägül.

šiʿr

(13) χwaš ayttï munï ol ädīb-i ẓarïf:
mälikkä bolur-mï qaländär ḥarïf?
[168*v*] (1) öz eli bilän öz qolun sïndurur,
(2) qavï birlä pänǰä tutušqan ẓaʿïf.

(3) *ḥikmät*

erdämsizlär erdäm iyäsin körä bilmäs, (4) nečük kim bāzār itläri av itlärin tilämäs, (5) yïraqdan ġavġā qïlur yaqïn kelmäs.

šiʿr

(6) ḥasūd er qanda kim ähl-i hünär bolsa anï közlär,
(7) qatïnda däm ura bilmäs soŋïnda ġībätin sözlär.

(8) *ḥikmät*

boγaz bälāsï bolmasa idi, quš tuzaq- (9) qa tüšmägäy idi, ṣayyād daγï tuzaqïn qurmaγay (10) idi. ḥakīmlär yemäkni keč keč yerlär, ʿābidlär (11) yarïm qarïn, zāhidlär sädd-i rämaq, qarïlar ḥattâʾl-ʿaraq, (12) yigitlär kötürülgünčä ṭabaq, qaländärlär här biri (13) tört čanaq.

[60] MS yyl-l'

šiʿr

(1) taŋsuq laṭīfä tiŋlä, äy maʿrifät däbīri! [169*r*]
(2) ikki kečä uyumas ol kim boγaz äsīri:
(3) bir tünlä köp yemäkdän qarnī kerilä tolγay,
(4) yā bir kečä dirämsiz bängī-u ač bolγay.

(5) *ḥikmät*

χatunlar bilä mäšvärät qïlmaq muṣībät (6) kötürür, daγï fāsiqlarγa saχāvät qïlmaq maʿṣiyät ḥāṣil (7) bolur.

šiʿr

tiši itti börigä kim täraḥḥum
(8) qïlur bolsa etär ol qoylara ẓulm.

(9) *ḥikmät*

här kim düšmäninä fürṣat tapïp (10) öltürmäsä, ol kim ärsä özinïŋ düšmäni turur.

šiʿr

(11) ne turur sän baqïp, äyā yoldaš!
taš üzä dur yïlan eliŋdä taš!

(12) *ḥikmät*

bir ǰämāʿat munuŋ ʿaksïn rävā kördilär, (13) kim yazuqlularnï öltürmäkdä täʾämmül qïlmaq (1) yaχšïraq ol ḥukm bilän kim iχtiyār bāqī (2) [169*v*]
durur. ägär täʾämmül qïlmayïn öltürsä, bolγay kim (3) bir maṣlaḥat fävt bolmïš, bolγay kim anïŋ tädārüki (4) tapulmaγay.

šiʿr

(5) tiri ärni eŋän āsān urup oq birlä öltürmäk,
(6) välīkin bir ölüni miŋ kim ärsä tirgizä bilmäs.
(7) äyā oq atqučï, yaχšï šaqïšlap ilk andan at!
(8) bilür sän oq qačan yadan čïqar bolsa yana kelmäs.

(9) *ḥikmät*

ǰāhillär ara ägär ḥakīm är tüššä (10) ḥikmät kämärin kerāk belindän šäššä, qačan ǰāhil (11) er til uzatïp sözgä kelsä ʿaǰäb dägül ḥakīm üzrä (12) ġālib bolsa, anïŋ üčün kim aṣlī yaman taš turur, (13) ǰävhärni sïndurur.

šiʿr

[170r] (1) ǰāhil er qïlsa ǰäfā bolma mükäddär, äy ḥakīm !
(2) ne bilür közsüz kim ärsä qadrïnï naqqāšnïŋ.
(3) ⌜sïndur[ur][61] bolsa urup altun qadaḫnï qattï taš,
(4) sïnmas altun qïmäti artmas bähäsï tašnïŋ][62]

(5) *ḥikmät*

ǰävhär balčïqqa tüššä burunγï (6) bigin näfïs turur, ġubār kökkä čïqsa bayaγï bigin (7) χasïs ⌜turur. daγï[63] tärbiyätsiz istiʿdād ḥayf turur, daγï tärbiyät (8) ġayr ähllinä ẓāʾiʿ turur. külniŋ ʿālī nisbäti bar anïŋ (9) üčün kim ǰävhär-i ʿulvī turur när, välïkin öz näfsindä (10) hünär yoq, märtäbäsi topraq bilän teŋ durur. šäkär qïmäti (11) özöndän dägül anïŋ χāṣṣiyätindän durur.

šiʿr

(12) äy özün körgän nečä bir degä sän,
(13) kim fülän ʿallāmä müftï oγlï män.
[170v] (1) bar isä bu qavlïŋa keltür dälīl,
(2) gül tikändän keldi Āzärdän χalīl.

(3) *ḥikmät*

ärdäm iyäsi χāliṣ miskkä oχšar. (4) nečük kim misk isi bilän özini fāš qïlur, erdäm (5) daγï iyäsin anïŋ bigin körgüzür. biligli er ʿaṭṭār dükkānï (6) bigin durur, sözlämäyin elgä özin bildürür. bilig- (7) siz kiši ṭabl-i bāz bigin tašïndan χwaš-āvāz üni büyük (8) turur välïkin iči boš.

šiʿr

(9) ǰāhillär ara ʿālim oltursa aŋa oχšar,
(10) bir šämʿ-i münävvär dur közsüzlär arasïnda.

(11) *naṣīḥat*

ʿazīz ʿumruŋ χarǰ etip tatlï ǰān (12) bigin dūst ḥāṣil ettiŋ, daγï bir sähl söz bilän (13) anïŋ köŋlün aγrïttïŋ.

[61] MS syndwr
[62] The Persian equivalent of this *bait* is written on the left-hand margin of the MS.
[63] Inserted

šiʿr

(1) äy nečä künlär keräk kim ġūrä bolsa tatlï aš, [171r]
(2) äy nečä yïllar keräk kim laʿl bolsa aṣlï taš.
(3) sän anï bir söz bilä sïndurmaγïl, äy yār-i čüst!
(4) kim piyālä sïnsa müškil dur yana qïlmaq dürüst.

(5) *ḥikmät*

ʿaql näfs elindä äylä giriftār (6) bolup turur nečük kim bir ʿājiz er küčli χatun elindä (7) giriftār bolsa.

šiʿr

(8) ol ev ešigindä istämä χayr-u ṣalāḥ,
kim epči üni ol ävdä qattï kelgäy.

(9) *ḥikmät*

saχï er kim yegäy daγï baγïšlaγay ol (10) ʿābiddän yaχšïraq kim oruč tutup māl yïγγay. här kim (11) χalq qabūlï üčün tärk-i šähvät qïlγay, ol kim ärsä (12) ḥalāldan ḥarāmγa tüškäy.

šiʿr

(13) otursa zärq üčün χalvätdä ʿābid,
qaraγγu közgüdä baqsa ne körgäy?

(1) *ḥikmät* [171v]

qaṭrä qaṭrä säyl bolur, az az yïγïlsa (2) χaylï bolur. yaʿnï anlarda kim quvvät eli yoq turur, (3) ušaq tašlar turšuzur ḥattâ fürṣat vaqtïn ẓālimdän (4) öčün almaq üčün.

šiʿr

(5) va qaṭrun ʿalâ qaṭrin iẕā'ntaẓamat nahru,
(6) va nahrun ilâ nahrin iẕā'ǰtamaʿat baḥru.

(7) köp bolur čūn azïn azïn äšǰār,
(8) ḥabbä ḥabbä ʿadäs tolï änbār.

(9) *ḥikmät*

ǰān bir näfäs himāyätindä durur, (10) daγï dünyā iki ʿadäm arasïnda. anlar kim dïnin dünyāgä (11) satqaylar ešäk tururlar, Yūsufnï satïp ne

alγay- (12) lar. qāla'llāhu ta'ālâ a lam a'had ilaikum yā banī ādama. illā ta'budū (13) 'š-šaiṭāna.

šiʿr

[172r] (1) közüŋ ač uyqudan, äy ādäm oγlī,
(2) säni kimdän kesip kimgä tözüp sän.
(3) χaṭā sözni išitip düšmäniŋdän,
(4) keräkli dūst ʿahdīnī buzup sän.

(5) *ḥikmät*

šäyṭān muχlišlär bilän čīqïša (6) bilmäs, daγï sulṭān müflislär bilän.

šiʿr

(7) borč bermä nämāz qïlmaγan müdbirgä,
(8) ačlīqdan ägär tüšüp ölär män desä ol.
(9) Ḥaqq borčïn ödämägän säniŋ borčuŋdan
(10) ne qayγusï bar sän keräk Rüstäm bol.

(11) *ḥikmät*

anïŋ kim tirligindä etmägin (12) yemädilär, ölgänindä ẕikr-i χayrïn demädilär. yüzüm (13) läẕẕätin bāġ iyäsi bilmäs äylä kim yätīmlär
[172v] bilür. Yūsuf-i (1) ṣiddīq ʿalaihi's-salām Miṣrda qïzlïq yïl toyγunča yemäk (2) yemädi ḥattâ ačlarnï unutmaγay män dep.

šiʿr

(3) tänaʿʿum birlä rāḥatta tirilgän,
(4) ne bilsün ač vä müflis ḥālïnï ol?
(5) tiläsäŋ äygü atïŋ mäŋü qalγay,
(6) ayaqdan tüškän elin tutqučï bol.

(7) *ḥikmät*

ikki nämä muḥāl-i ʿaql durur: biri (8) ol kim rizq-i maqsūmdan artuq yemäk, ikinč ol kim (9) äǰäl-i maʿlūmdan burun ölmäk.

šiʿr

(10) bolmïšï yoq qaḍā taġayyür hīč,
küfr aytmaq bilän kiši tün vä kün.
(11) yel väkīli firištägä ne ġam,
bir qarïnïŋ čirāġï söngän üčün.

(12) *naṣīḥat*

äy ṭālib-i rizq oltur kim yegäy sän, (13) äy maṭlūb-i äǰäl dayï ne qaldï kim degäy sän.

šiʿr

(1) rizq üčün ǰähd qïl keräk qïlma, [173*r*]
(2) berür ol bir vä bār ʿazza va ǰall.
(3) bir kišini miŋ arslan öltürmäs,
(4) kelmäyinčä aŋa qaḍā-yi äǰäl.

ḥikmät

(5) ṭāliʿsiz ṣayyād täŋizdä balïq tuta bilmäs, dayï äǰälsiz (6) balïq qurï yerdä ölmäs.

šiʿr

(7) yälär dünyānïŋ artïnča ḥarïṣ er,
ölümin aŋmayïn altun ġamïn yer.

(8) *ḥikmät*

ḥasūd Ḥaqq taʿālâ niʿmätindän baχïllïq qïlur.

(9) šiʿr

ḥasūd ärgä bälā kelsün demä kim
(10) anïŋ üzrä ḥasäd aγïr bälā dur.
(11) ne lāzim sän aŋa düšmän bolur sän,
öčüŋni čūn ḥasäd andan ala dur.

(12) *ḥikmät*

irādätsiz mürïd müflis ʿāšiqqa oχšar, (13) ʿamälsiz ʿālim yemišsiz aγačqa, ʿilmsiz zāhid ešik- (1) siz ävgä, maʿrifätsiz säyyāḥ qanatsïz [173*v*] qušqa. mürād (2) nüzūl-i qurʾāndan taḥṣīl-i arï sïrät turur, tärtïb-i ṣūrät-i (3) mäktūb dägül. ʿāmï-i müteʿabbid yayaγ mänzil aldï, dayï (4) usal ʿālim aṭ bilä yolda uyquγa uyup qaldï.

šiʿr

(5) körüŋüz ol müraṣṣaʿ sözli ʿālim
(6) satïp ʿilmin alur eldän därāhim.
(7) iši aʿmï bigin dāʾim tämännā,
(8) qačan bolγay qulavuz sizgä aʿmā.

(9) *ḥikmät*

ʿamälsiz ʿālim balsïz zänbūrγa oχšar.

(10) šiʿr

mürüvvätsiz, äyā zänbūr-ḥikmät,
(11) ʿasäl bermäs sän elgä, bārī tikmä!

(12) *ḥikmät*

sulṭān χilʿatī nečä kim ʿazīz isä här (13) bir kišigä öz tonï andan ʿazīzräk turur.

šiʿr

[174*r*] (1) ne qadar kim beglär ašï tatlï bolsa, äy qonaq,
(2) yarlï yoqsulγa quru etmägi andan yaχšïraq.

(3) *naṣīḥat*

ṣuḥbät lävāzimindän biri ol durur kim (4) sözni yerindä sözlägäy nädīm.

šiʿr

(5) ḥikāyät müstämiʿlärgä körä et,
(6) ägär bolsa alarnïη sözgä mäyli.
(7) otursa ʿāqil er Mäǰnūn qatïnda,
(8) keräkmäs sözi illā ẕikr-i Läylï.

(9) *ḥikmät*

ol kiši kim yamanlar bilän yürigäy (10) nečä kim anlarnïη ṭabïʿatï muγa äṣär qïlmasa tühmät- (11) dän χālï dägül. bir kim ärsä χammäräγa barsa nämāzγa mänsūb (12) bolmas, χamr ičmägi maʿlūm bolur.

šiʿr

(13) ṣuḥbät etmä yaman kiši birlän,
ne qadar pāk isäη münäǰǰäs etär.
[174*v*] (1) künäš anča büyükligi birlän
bir ayača bulut körünmäs etär.

(2) *ḥikmät*

yalγan sözlämäk ol zaχm bigin (3) durur kim ǰirāḥatï bitsä, nišānï qalur. Yūsuf näbī ʿalaihi (4) ʾs-salām qarïndašlarï yalγan bilän mänsūb

boldï, (5) toγrï sözlärinä iʿtimād qalmadï. qālaʾllāhu taʿālâ: (6) bal savγalat lakum anfusukum amran fa-ṣabrun ǰamīlun."

šiʿr

(7) χaṭāγa nisbät ätmäs kim išitsä
(8) sözi dāʾim anïŋ kim rāst bolγay.
(9) här er yalγan bilän mäšhūr bolsa,
(10) kim anï rāst dep iqrār qïlγay.

(11) *ḥikmät*

äǰäll-i kāʾināt ẓāhir yüzindän ädämï (12) durur, daγï äẓäll-i mävǰūdät it turur, kim tuz etmäk (13) ḥaqqïnï bilür ol ädämïdän yaχšïraq kim bilmäs.

šiʿr

(1) tuz etmäkni unutmas kälb gär yüz [175*r*]
(2) qovar bolsaŋ yana qaytarmas ol yüz.
(3) münāfiq ṣuḥbätiŋdä niʿmätiŋ yer,
čïqïp düšmänläriŋä ġībätiŋ der.

(4) *ḥikmät*

inǰïldä kelip turur: äy ädäm oγlï (5) baylïq bersäm mäšġūl bolur sän, yoqsulluq bersäm (6) mälūl. päs ẓikrimniŋ ḥalävätin qanda tapqay sän, daγï (7) qačan ʿibādätimä taʿǰïl qïlγay sän?

šiʿr

(8) biri dävlät bilän maġrūr-u ġāfil,
biri mihnät bilän ränǰūr-u sāʾil.
(9) bu ḥālätdä qačan bolγay sän, äy qul,
kečip öz išläriŋdän Ḥaqqa mäšġūl.

(10) *ḥikmät*

taγrï taʿālânïŋ irādäti bir kim ärsäni (11) salṭanat taχtïndan ašaγa itär, daγï bir kim ärsäni balïq (12) qarnïnda dāʾim χwaš tutar.

šiʿr

(13) tutar χwaš-vaqt bu ẓikriŋ bolup ʿāšiqlärä mūnis,
(1) ägär bolsa alar balïq ičindä äylä kim Yūnis. [175*v*]

ḥikmät

(2) ägär ol ḥukm qïlïčïnï čeksä näbï vä välï bašïn ašaγa (3) čekkäy, qačan kim luṭfï ġamzäsin ḥaräkätkä ketürgäy (4) yamanlarnï yaχšïlaryа yätürgäy.

šiʿr

(5) gär qïlsa χiṭāb qahrïn ol maḫšärdä,
(6) ʿuẕr etmägä anda änbiyā ne imkān.
(7) ǰännät ṭamaʿïn qïlïp anïŋ luṭfïndan,
(8) dāʾim tutar äšqiyā ümïd-i ġufrān.

(9) *ḥikmät*

imām Ġazzālïγa sordïlar kim "bu mänzilät- (10) kä ne bilän yättiŋiz." ayttï: "anï kim bilmäs idim sormaγa (11) ʿär qïlmas idim."

šiʿr

(12) ʿär körmä bilmägänni sormaγa,
(13) sormayïnča ʿilm ögränmäs kiši.
[176*r*] (1) ʿilm oqup här kim ʿamäl qïldï isä,
(2) ǰännät ičindä täfärrüǰ dur iši.

(3) *ḥikmät*

bir ʿāqil erdän sordïlar: "munča faẕïlät (4) kim saγ eldä bar, nečün päs χalq yüzükni sol elgä (5) tutar?" ayttï:

šiʿr

(6) bu qaẕiyyä ʿälämä maʿlūm dur,
kim hämïšä müstaḥaqq maḫrūm dur.
(7) äy bänï ādäm, saŋa ärkli ilāh,
yā faẕïlät bersün ol, yā ʿizz-u ǰāh.

(8) *ḥikmät*

naẕm

körüp taŋrï taʿālâ bu qulnïŋ ʿaybïnï örtär,
(9) välïkin körmäyin qoŋšï boγazïn suχraγa yïrtar.

(10) *ḥikmät*

här kim ögüt išitip (11) tutmasa mälämätqa tuš bolur.

šiʿr

(12) išitip tutmasa här kim naṣīḥat,
bolur ol χalq ara dā'im faẓīḥat.

(13) *ḥikmät*

dävlätlilär burun kečkän- (1) lär ḥikāyätindän ögüt alurlar andan burunraq (2) kim soŋraγïlar anlar vāqiʿasï bilän mäṣäl ketürgäy- (3) lär. [176*v*]

šiʿr

äy nečälärni körüp tur bu ǰihān,
(4) äy nečälärdän daγï artïp qalur.
(5) sän alardan almasaŋ ʿibrät bu kün,
(6) taŋ bilä sändän bular ʿibrät alur.

(7) *ḥikmät*

Ḥaqq taʿālâ anïŋ kim irādäti (8) qulaγïn aγïr yaratïp turur ol netkäy kim (9) išitkäy, daγï anï kim saʿādät kämändi bilän (10) čekkäy ol nečük ilgäri kelmägäy.

šiʿr

(11) müttaqïlär qaraŋγu tün közgä
körünürlär qamär bigin aydïn.
(12) küč bilän tapmadï kim ärsä ǰāh,
bermäyin χāliq-i zämān-u zämïn.

(13) *ḥikmät*

kökdän yergä nüṣār inär, daγï yerdän (1) kökkä ġubār čïqar. kullu inäin yataraššahu bimā fïhi. [177*r*]

šiʿr

(2) här bir kiši ṣifātïn ayur dep mäṣäldä bar,
(3) ǰärrä ičindä ne isä tašïndan ol säzär.

(4) *ḥikmät*

bir faqïr münāǰāt qïlur vaqtïn ayttï: "ilāhï (5) yavuzlarγa raḥmät qïlγïl, äygülärgä raḥmätiŋ dā'im (6) tegär." ävväl kiši kim tonïna ṭarāz tikti, daγï elinä (7) yüzük kečürüp baqtï J̌ämšïd idi. ayttïlar: "nečün (8) barča zïnätni solγa berdiŋ?" ayttï: "saγγa saγlïqï (9) yätär."

šiʿr

Färīdūn χaymäsiniŋ tegräsindä
(10) naṣīḥat yazmïš altun birlä naqqāš.
(11) yamanγa äygülik qïl, äy saχī er,
saʿādät äygülärgä boldï yoldaš.

(12) *ḥikmät*

bir ḥakīmdän sordïlar: taŋrï (13) täbārük vä taʿālâ munča türli aγač
[177*v*] yaratïp turur. (1) tegmä biriniŋ bir atï bar, hič birinä āzād demäs- (2) lär, illā särvgä. munda ḥikmät ne turur?" ayttï: "här bir (3) aγačnïŋ daχlï muʿayyän turur maʿlūm vaqtï bilän. bir (4) vaqt bolur kim yašarur, daγï bir vaqt kelür kim (5) qovarur, välīkin särvniŋ hīč nemäsi yoq, ämmā barča (6) vaqtta tāzä durur. bu ṣāliḥlär ʿalāmäti bolur."

šiʿr

(7) äy bülbül-i gülšän-i maʿānī,
sözüŋ išitip köŋül bolur šād.
(8) yā naχl bigin saχī keräk er,
yā särv-ṣifät hämīšä āzād.

ḥikmät

(9) barča kišiniŋ äkši yesä tiši qamašïr, illā qāẓïlär- (10) niŋ tatlï yesä qamašïr.

šiʿr

(11) gär yesä qāẓī alïp bärṭïl sändän beš χiyār,
(12) on qavunluq ol saŋa ḥāṣil etärgä qïl yarar.

(13) *ḥikmät*

[178*r*] iki kiši dünyādan kitti daγï ḥasrät (1) nädāmät eltti: biri ol kim yïγdï daγï yemädi, bir daγï ol kim bildi (2) daγï qïlmadï.

šiʿr

(3) niʿmäti köp baχïl zāhidni
dāʾim el ṭaʿnä otïna ortar.
(4) miŋ isä ʿayb bir saχī erniŋ,
kärämi ǰümlä ʿaybïnï örtär.

(5) tämām boldï tärǰümä-i kitāb-i gülistän bi-taufīqiʾllāhiʾl-karīmi ʾl-malikiʾl-mustaʿāni.

(6) šiʿr

bir naṣīḥat šarṭīn uš qīlduq bäyān,
kim istämäs bolsa bizgä ne ziyān!
(8) ol biligli kim išitip iš etär,
lāǰäräm maqṣūdïna äsän yetär.
(9) yol üčün azuq atuq etmäk keräk,
čūn bu mänzildän köčüp kitmäk keräk.
(10) munda dāʾim äygülük etkän kiši,
ǰännät ičindä tämāšā dur iši.
(11) müddät-i hiǰrät yädi yüz toqsan üč
yïl idi kim az idi ʿālämdä küč.
(12) ävväl-i šävvāl idi kim, ay ʿazīz,
χatm oldï bu gülistān-nāmämiz.
(13) kāmil er ʿayb istämäs közlär hünär,
müddaʿī közläp hünär ʿaybïn kerär.
(1) däm bä-däm bu ränǰ ičindä dur ḫasūd, [178*v*]
körgüzür dāʾim mürüvvät ähl-i ǰūd.
(2) yā ilāhī sän mürädïn ber aŋa,
kim bu mäskïnnï duʿā birlä aŋa.
(3) χayr üzä tut bu kitābät kātibin,
raḫmätıŋ birlän ġanī qïl ṣāḥibin!
(4) änbiyānïŋ ʿizz-i ävrādï üčün,
ävliyānïŋ här saḫar yādï üčün.

(5) qïl naẓar Sayf-i Sarāyï yarlïγa,
(6) ʿafv etip yazuqlarïnï yarlïγa!
(7) ol qoyup kitti ǰihānda yādgār,
(8) bu gülistānnï ṭarï čūn nävbähār.

(1) *Mavlā Qāẓī Muḥsin aytur, raḥimahuʾllāhu* [179*r*]

(2) sävdügüm bän ādämīlär ǰānï dur,
qamu χublar χubïnïŋ sulṭānï dur.
(3) kečti Läylī kečti Šïrïn χublïγï,
ušbu kün mänim šähüm dävrānï dur.
(4) bändäsi dur boyïnïŋ särv-u čänār,
ay vä künäš yüziniŋ ḫayrānï dur.
(5) yaŋaγï ṣayrulara alma satar,
dudaγï därdïlärniŋ därmānï dur.
(6) nä yaŋaq kim māt atar tāzä güli,
nä dudaq kim miṣrī šäkär kānï dur.
(7) eŋägi zindānïna tüškän äsïr,
ol ki bu kün Yūsuf-i känʿānï dur.
(8) qaša közä aldanursa dāʿïlär,
Muḥsinüŋ täfärrüǰi raḫmānï dur.

(9) *ol väzn vä ol qāfiyädä Sayf-i Sarāyī aytur.*

(10) ol yüzi ay kim ǰihānnïŋ ǰānï dur,
bu zämānä χublarïnïŋ χānï dur.
(11) yāsämīn-tän qāmäti särv-i rävān,
zülfi ǰännät bāġïnïŋ räyḥānï dur.
(12) ġamzäsiniŋ altïna ʿāläm äsïr,
közläri dävr-i qamär fättānï dur.
(13) kirpüginiŋ oqïna ǰānlar nišān,
qašï yasïnïŋ ǰihān qurbānï dur.
(14) šäms anïŋ här kün yaqasïndan toγar,
ol säbäbdän bu ǰihān nūrānï dur.

[179*v*] (1) bäsläsin ʿuššāq ǰānïn čūn bu kün
köz qamär-yüz ḫusnïnïŋ dävrānï dur.
(2) körgäli Sayf-i Sarāyī qul anï
Ḥaqq taʿālâ sunʿïnïŋ ḫayrānï dur.

(3) *Mavlānā Isḥāq aytur, raḥimahu'llāhu.*

(4) naẓar qïl bizgä bir sāʿat, äyā maḥbūb-i rävḥānï,
anïŋ teg bizni χwaš kör kim begänsün ʿaql ruḥ anï.
(5) közümniŋ bäbägi ičrä χayālïŋ naqš erür muṭlaq,
yana ʿaqlïm säniŋ ḫusnuŋ taŋïzγap fikr-i ḫayrānï.
(6) zänaχdānïŋ quduγïnda köŋül Iskändäri ṭālib,
ʿaǰäb tur anda bolmasa χiẓarnïŋ āb-i ḫayvānï.
(7) bašïmnï avčïma aldïm, firāqïŋ mävǰinä tüštüm,
yätür vaṣlïŋ kämisin, kim erišti Nūḥ ṭūfānï.
(8) körär män här kečä tüštä qara zülfiŋni zänǰïr teg,
ne keltürgäy bu bašïmγa, ʿaǰäb, ol tüš pärīšānï?
(9) mänim teg nečä ʿāšiqlär seniŋ ḫusnïŋ χayālïnda
bašï yastuqqa tikmägäy, töšäk häm körmägäy yanï.
(10) zämānä χublarï daʿvâ qïlurlar ḫusn mülkindä,
kel äy Isḥāq-i mäskïnniŋ ulusta inči sulṭānï!

(11) *ol väzn vä ol qāfiyädä Sayf-i Sarāyī aytur.*

(12) taʿālâ'llāh, zähī ṣūrät, zähī maḥbūb-i rävḥānï,
kim anïŋ ḫusn-i šavqïndan köŋüllär boldï nūrānï!
(13) müfärriḥ šïväli dilbär, tili ṭūṭï sözi šäkkär,
käyik közli qamär-manẓar, mälāḥat mülki sulṭānï.

[180*r*] (1) köŋül alur közi alï, färaḥ berür eŋi alï,
boyï dur särvniŋ ṭalï, yüzi ǰännät gülistānï.
(2) künäš teg belgili šāhid, ǰämālï qavlïma šāhid,
kečär ḫasrät bilän zāhid, yïraqdan körmägä anï.
(3) älā äy dilbär-i manẓūr, bu körkiŋä bolup maġrūr
köŋüllär qïlmaγïl ränǰūr, kečär bu ḫusn dävrānï!
(4) bu müddätni ġanïmät bil, bu fürṣatda väfālar qïl,
bu ʿizzät birlä bol köp yïl χalā'iqniŋ sävär ǰānï!

(5) qašïŋ čūn bayram ayï dur, ǰihān ḫusnuŋ gädāyï dur.
quluŋ Sayf-i Sarāyï dur bu kün ol ṣunʿ ḫayrānï.

(6) *Mavlānā ʿImād Mavlavī aytur, raḥimahuʾllāhu*

(7) dilbärim nečägä tegrü män qulun qïnda tutar,
män qïlïč-mu män, ʿaǰäb, kim meni ol qïnda tutar?
(8) bu qïlïč teg meni qïnda tutmasïn, qïlsïn naẓar,
kim qïlïč köp tursa qïnda yüzi päs qïnda tutar.
(9) män turur män bu qïn ičrä mübtälā ʿāǰiz bolup,
ol ulašu tün vä kün kendini ẕavqïnda tutar.
(10) yalγuz ermäs män bu šāhïm därd ičrä bïqarār,
kim ǰihān χalqïn tämāmät ʿišqi šavqïnda tutar.
(11) qaršï baqsa ʿaläm üzrä ǰümlä ʿaqlïndan kitär,
ǰādūnïŋ aṣlïn mägär dilbär qaraqïnda tutar.
(12) kün teg ol körkli viṣālïn tegmälärgä körgüzür,
qul ʿImādï köymäsin mi kim firāqïnda tutar?

(13) *ol väzn vä ol qāfiyädä Sayf-i Sarāyī aytur*

(1) bu fäläk nečün mäni dāʾim qara qïnda tutar, [180*v*]
bu atïm Sayf olduγu-čün-mï qara qïnda tutar?
(2) qanda bir erdäm eri bolsa anï közdän salïp,
tegmä bir erdämsiz erni köz qaraqïnda tutar.
(3) sözlärimniŋ ǰävhärin ʿārif körüp qadrïn bilip,
köp bähālï dür bigin dāʾim qulaqïnda tutar.
(4) al bilän aldï köŋül mendän bir ay yüzli mäliḥ
kim muʿanbär χālï äsväd al yaŋaqïnda tutar.
(5) ḫusn ičindä yoq naẓïri, lïkin ol ǰān-i ǰihān
dāʾimā ʿāšiqlärini ištiyāqïnda tutar.
(6) ʿādäti bu dur hämïšä bïväfā maʿšūqanïŋ:
kim anïŋ vaṣlïn tiläsä ol firāqïnda tutar.
(7) bu fäläk ǰävri bigin Sayf-i Sarāyï baγrïnï,
ol yüzi ay ḫäǰr otïnïŋ iḫtirāqïnda tutar.

(8) *Aḥmad χwāǰa's-sarāyī aytur, raḥimahuʾllāhu*

(9) dilbärimniŋ ol ṣadäf teg aγzïda dür bar erür,
laʿlïnïŋ šavqïnda tün kün dïdälär dür-bār erür.
(10) zülf[i] sünbül teg boyï särv eŋläri gülzār erür,
yüzini körmägä bir däm bülbül-u gül zār erür.
(11) ǰān alïp ḫusnïn satar bu ne ʿaǰäb bāzār erür,
yā mägär ʿāšiqlarïnγa nāz etip bazar erür?
(12) ravẓa-yaŋlïγ ḫusn bāġïnda yaŋaγï nār erür,
häǰr-u ʿišq köŋüllärni yaqarγa nār erür.
(13) bändä Aḥmadnï beg tabuγïnda χwaš asrar erür,
kim anïŋ šiʿri sözläri äsrār [erür].[64]

[64] Missing in the MS

(14) *ol väzn vä ol qāfiyädä Sayf-i Sarāyī aytur*

[181*r*] (1) dilbärimniŋ zülfi sünbül čähräsi gülzār erür,
boyïna ʿāšiq ṣanävbär yüzinä gül zār erür.
(2) aγzï fästūq körki taŋsuq özi müšfiq yār erür,
ḫusnïnïŋ čavï χaṭā vä Čïn ičindä bar erür.
(3) aṣlï alčïn sözläri čin közläri tatar erür,
miŋ yašar här kim dudaγï šärbätin tatar erür.
(4) ʿišqiniŋ elčisinä köŋlüm münaqqaš dār erür,
zülfinä tüškän köŋüllärniŋ maqāmï dār erür.
(5) nečä kim ʿišqi otï bu ǰān ičindä bar erür,
kährübā üzrä közümdän däm bä-däm dür bār erür.
(6) šähd sözi ʿārif özi vāqif-i äsrār erür,
vaṣlï būstānïnda χwaš ʿāšiqlärin asrar erür.
(7) vaṣfïna Sayf-i Sarāyïniŋ iši išʿār erür,
andïn özgä birlä ʿāšiqqa yämäk äšʿār erür.

(8) *χwārazmī aytur, raḥimahuʾllāhu*

(9) saldï niqāb čährädin ol türk-i χāvärī,
boldï yana ǰihān yüzi āïnä teg arï.
(10) tün näfasïnγa urdï quyašnïŋ šuʿāʿï ot,
toldï anïŋ näsïmi bilän kök miǰmäri.
(11) qačtï Ḥabäš čärigi ʿadäm qalʿasï tapa,
čïqtï isä ufuq qïnïdïn ṣubḥ χanǰäri.
(12) ʿanqāsï kök qāfïnïŋ ačtï ikinč bāl,
yulduz ṭuyūrï barčasï turdï arï-bäri.
(13) däryāqa čökdi ay ṣadäf teg körünmäs uš,
sāḥilγa tüšti Zührä vä tilädi Müštärī.

[181*v*] (1) sāqī qadaḥnï sun, daγï qïlγïl rävänä kim
boldï rävänä kök üzrä χwarşïd sāġarï.
(2) ʿišrät bilä ǰihännï yigitlikdä χwaš kečür,
kim hïč kišigä qalmadï bu bïväfā qarï.
(3) dünyā saŋa qalur-mu, Süläymänγa qalmadï,
ol kim aŋa müsaχχar idi dïv-u häm pärī.
(4) χwāräzmïniŋ ägär täni topraq bolsa häm
atïn tiri tutar ǰihān ičrä sözläri.

(5) *ol väzn vä ol qāfiyädä Sayf-i Sarāyī aytur*

(6) altun qanatïn ačtï isä ṣubḥ sonqarï,
kök kölgä battï ǰümlä kävākib käbūtäri.
(7) Isfändiyār-i Rūm čïqïp tiktisä ʿaläm
boldï körüp häzïmät anï Šām läškäri.
(8) tökti qïrmïzï qan aqïtïp čarχ ṭāsïna,
tünnüŋ yüräk tamarïn ačïp ṣubḥ ništäri.
(9) qušlar körüp hävāda anï bašladï rävän
tili itiläncä ögmägä allāh akbarï.

(10) ǰännät-mäŋiz bäzädisä ol däm özin ǰihän,
raqṣ urdï ʿāšiqānä yürüp čarχ čänbäri.
(11) būstän ičindä türli čičäk änǰümän qurup
raḥmät šärābï birlä bolup mäst här biri.
(12) sundï piyālä lālä qïzïl gülgä gül ičip
bülbülgä qaršï ačtï ǰämālïn yana ṭarï.
(13) bülbül muġannï boldï nävāda tüzüp naġam,
närgisni uyγarïp yana äsirtti ʿabhäri.
(1) maʿšūqa qāmäti kibi türlik čičäk ara [182*r*]
χwaš qollarïn salïp salïnur särv arï-bäri.
(2) būstän ičindä müšk sata bašladï ṣabā,
toldï ǰihān dämāġïna güllär muʿaṭṭarï.
(3) ol änǰümän ičindä idim keldi nāgähān,
bir χwaš ḥabīb-u manẓar-u ʿuššāq dilbäri.
(4) qaddïn körüp yer öpti anïŋ särv-i būstän,
zülfi bïraqtï ʿālämä müšk ilä ʿanbäri.
(5) ïydï rävān qaṣïda-i ʿuzzā qïlïp bu kün
eltkil anïŋ qatïna kim ol dähr mäfχarï.
(6) Iskändäriyäniŋ mäliki bozlar ähl-i ǰūd,
kim Ḥātim-i zämānä keräk bolsa čākärï.
(7) ḥamzä yüräkli erdäm eri Rüstäm-i zämän
bu ʿaṣr ičindä özläriniŋ yoq bärābäri.
(8) äy maʿdän-i šäǰāʿat-u Mähdï-i rūzgār,
v-äy mänbaʿ-i saχāvät-u iqbāl manẓarï!
(9) sän ol yägānä fāris-i čābūk-sävār sän,
bir oq bilän yïqar sän uruban ġaẓanfäri.
(10) šaṭränǰ-i baχt-u närd-i saʿādät säniŋ bilän
kim oynadï utuldï vä baγlandï šäšdäri.
(11) bäzmiŋdä tuttï Zührä bu ʿuššāq pärdäsin
sāqï qamär bolup saŋa tägrüči Müštärï.
(12) Sayf-i Sarāyï χidmätiŋä mädḥ oqup tökär
baḥr-i ʿarūẓ ičindän alïp dürr ǰävhäri.
(13) boldï ġidā-yi rūḥ-u köŋüllär müfärriḥi
körkli ṣifätläriŋ bilä dïvān-u däftäri.
(1) bu mädḥi ol qaṣïdaγa qïldïm ǰävāb kim [182*v*]
tün zülfini kesärdä tutup ṣubḥ χanǰäri.
(2) nečä tozutsa bād-i bähārï ʿabïr-u müšk,
nečä čämändä bād-i χazān qïlsa zärgärï,
(3) ančaγa tegrü eygü atïŋ χayr üzä qalïp
sözlän sän el tilindä ǰihännïŋ diläväri.

(4) *ʿAbdu'l-Maǰïd šïʿri*

(5) andïn bärü kim aldï ušol dilrübā köŋül,
köydi ǰäfāda körmädi härgiz väfā köŋül.
(6) közdin tüšürdi bir yolï köz tüškäli aŋa,
tärk et tesäm tilägimi bermäs riẓā köŋül.
(7) sïzdï tänim tükändi saḥar šämʿi teg yanïp

äy-väy ne qïldï közgä bašïmγa bälä köŋül.
(8) körgängä köz tikär qolï yätmäskä el sunar,
qoyγïl bu išni emdi bärāy-i χudā köŋül.
(9) baštïn kečip qara qan ičip qan yašïm sačïp,
tapman köŋül tilägini vā-ḥasrätā köŋül.
(10) yetti fäläkni ṭarḥ qïlïp naqd-i ǰān bilän,
bu ʿišq närdin oynama, äy bïnävā köŋül!
(11) yaš teg yašïm aqïp tün kün yïγlatur mäni,
tegmä kim ärsä külsä maŋa bïrävā köŋül.
(12) yā rabb közümdän al bu köŋül dādïnï maŋa,
kim boldï köz bälāsï bilän mübtälā köŋül.
(13) miḫnät elinä aldï ḫayātïm yaqasïnï
ʿAbdal qatïnda qïlmadï bir māǰärā köŋül.

[183r] (1) *ol väzn vä ol qāfiyädä Sayf-i Sarāyī šiʿri*

(2) äy körklilär χayālï bilän mübtälā köŋül,
közi bilän ketürgän özinä bälā köŋül!
(3) ne yerdä bir qamär kibi yüz köričäk, rävän
közüŋ yumup tüšär sän anïŋ otïna köŋül.
(4) bir gül-yaŋaqlï ǰādū qaraqlïγa uγrasaŋ,
ǰānïŋ fidâ qïlur sän ušol däm aŋa köŋül.
(5) sulṭānlar oγlï zülfinä güstāχ qol sunan,
sän sän elindä bir yolï yoq bïnävā köŋül.
(6) ol kim seni ǰäfā bilä öltürmägä tilär,
miŋ ǰān bilän qïlur sän aŋa χwaš duʿā köŋül.
(7) tartïp zämānä χublarïnïŋ ǰävrini müdām
kördüŋ-mi hïč birindä bulardïn väfā köŋül?
(8) köydüm säniŋ bilä nečä käz fürqat otïna
yïllar čäkip säniŋ bilä ǰävr-u ǰäfā köŋül.
(9) qāẓī evi ne yerdä, ʿaǰäb, müftī qayda dur?
qïlγay idim säniŋ bilä χwaš māǰärā köŋül.
(10) Sayf-i Sarāyïni bu qara qïnda baγlasaŋ,
χublar ǰäfāsï birlä bolur sän fänā köŋül.

(11) *Toγlï χwāǰa šiʿri*

(12) nigārā köz učï birlä baqïŋ män qul qaraqïnγa,
közüm yašï aqa tütšü tüšüp män bu qara qïnγa.
(13) közümdin anča säyl aqtï aqïndïn toldï bu ʿāläm,
özüm kirdä barur čūb teg barur boldum här aqïnγa.
(14) äyā äy körk eli χānï, alïp almas teyü elgä
āχir salma meni kündä qïlïč yaŋlïγ qara qïnγa!

[183v] (1) viṣālïŋ ravẓasïndïn bu ẓaʿïf köŋlüm bolïp χurram,
saqïnma mendä bar ṭāqat siziŋ teg šah qaraqïnγa.
(2) nečälär köŋlini aldïŋ ušol ǰādū qaraq birlä,
nečälärni äsïr qïldïŋ firāqïŋda qara qïnγa.
(3) qar aqï üzrä qïr tamsa mäṣäl ʿayn qaraqïnγa
sülük teg barmaqïŋ aqï urur ṭaʿnä qar aqïnγa.

(4) tilämäs sänsizin Toγlï yašï yüzgä yätär bolsa,
senüŋ tabγuŋda faχr etkäy ʿumrnïŋ qïsqaraqïnγa.

(5) *ol väzn vä ol qāfiyädä Sayf-i Sarāyī šiʿri*

(6) mäniŋ teg nečälär ḫayrān ušol ǰādū qaraqïnγa,
körüp ǰäsmïn χaǰālätdän rävän boldï qara qïnγa.
(7) täniniŋ aqïnïŋ üzrä yaŋaγï alïnïŋ rängi
erür ol tāzä quš qanï tökülmiš teg qar aqïnγa.
(8) ǰämālïn körmägä ḫasrät bolup andan mürādïm ol:
körüp ilgäymi tep bir kez qulun sulṭān qaraqïnγa.
(9) äsïr-u mübtälā boldï bu köŋlüm birlä bu ǰānïm
anïŋ fitnä qaraqïnïŋ qaraqčï teg qaraqïnγa.
(10) viṣālïn dāʾimā istäp mäniŋ teg nečä ʿāšiqlär,
čäkärlär miḫnät-i fürqat salïp özin qara qïnγa.
(11) čūn el bermädisä vaṣlï ölär män uš ǰäfā birlä,
firāqïnda bolup rāẓī ʿumrnïŋ qïsqaraqïnγa.
(12) qara qïnγa tüšüp tur bu Sarāyī Sayf-i bïčārä,
nečük otdan čïqïp tüššä qïlïč baγlï qaraqïnγa.

(13) *Ḥasan Oγlï šiʿri*

(1) apardï köŋlümni bir χwaš qamär yüz ǰānfizā dilbär, [184*r*]
nä dilbär, dilbär-i šāhid, nä šāhid, šāhid-i särvär.
(2) män ölsäm sän büt-i šängül ṣurāḫī äylämä qulqul,
nä qulqul, qulqul-i bādä, nä bādä, bādä-i aḫmär.
(3) bašïmdan kitmädi härgiz sänüŋlän ičtügüm bādä,
nä bādä, bādä-i mästī, nä mästī, mästī-i sāġar.
(4) šāhā šīrīn sözüŋ qïlur Miṣrda bir zämān kāsid,
nä kāsid, kāsid-i qïmät, nä qïmät, qïmät-i šäkkär.
(5) tutušmayïnča där ātäš bälürmäz χaṣläti ʿanbär,
nä ʿanbär, ʿanbär-i sūziš, nä sūziš, sūziš-i muḫmarr.
(6) äzäldä ǰānïm ičindä yazïldï ṣūrät-i maʿnī,
nä maʿnī, maʿnī-i ṣūrät, nä ṣūrät, ṣūrät-i däftär.
(7) Ḥasan Oγlï saŋa gärčä duʿāčï dur välī ṣādiq,
nä ṣādiq, ṣādiq-i bändä, nä bändä, bändä-i čākär.

(8) *ol väzn vä ol qāfiyädä Sayf-i Sarāyī šiʿri*

(9) tapulmas ḫusn mülkindä saŋa teg bir qamär-manẓar,
nä manẓar, manẓar-i šāhid, nä šāhid, šāhid-i dilbär.
(10) bu kün Yūsuf ǰämālïnï qïlïp tur Ḥaqq saŋa baχšiš,
nä baχšiš, baχšiš-i dävlät, nä dävlät, dävlät-i mäfχar.
(11) sözüŋ dürr-u ǰävāhir dur köŋüllär künǰinä lāʾiq,
nä lāʾiq, lāʾiq-i χusräv, nä χusräv, χusräv-i kišvär.
(12) šäkärdän tatlï dur χulquŋ kärämdä χāṭiriŋ maṭläb,
nä maṭläb, maṭläb-i maʿdän, nä maʿdän, maʿdän-i ǰävhär.
(13) zähī dävlätli ʿāšiq kim säniŋ birlän qïlur ʿišrät,
nä išrät, ʿišrät-i ǰännät, nä ǰännät, ǰännät-i kävṣär

[184*v*] (1) bu ḫusnuŋ šavqï ẕavqïnda köŋül ṭūṭïläri taptï,
nä taptï, taptï χwaš läẕẕät, nä läẕẕät, läẕẕät-i säkkär.
(2) ǰämälïŋ naqšïna Sayf-i Sarāyï bayladï ṣūrät,
nä ṣūrät, ṣūrät-i ḫusnï, nä ḫusn, ḫusn-i ǰän-pärvär.

(3) *va lahu aiẓan*

(4) körkli yüzüŋä baqqan közlärgä ǰän körünür,
dā'im müraṣṣaʿ ayzïŋ gävhär-fišän körünür.
(5) bāzār ičindä ḫusnuŋ ʿišvä satïp alur ǰän,
büstän ičindä qaddïŋ särv-i rävän körünür.
(6) Ḥaqq ṣunʿï ay yüzüŋni qïlmaq üčün tämāšā,
här ṣubḥdäm qapuŋda χalq-i ǰihän körünür.
(7) ertä kečä közümdän kitmäs üčün χayālïŋ,
ne yergä baqsam anda ḫusnuŋ ʿiyān körünür.
(8) Sayf-i Sarāyï naẓmï ḫusnuŋ ṣifātï birlä,
dā'im bu el tilindä χwaš dil-sitān körünür.

(9) *va lahu aiẓan*

(10) qurup qašï yasïn qara közläriŋ,
atar kirpük oqun maŋa közläriŋ.
(11) bir oq birlä Rüstämni aṭdan yïqar,
nečä atsa qïlmas χaṭā közläriŋ.
(12) qaraqčï bälā qïlsa tüz yazïda,
qïlur dā'im eldä bälā közläriŋ.
(13) alur ṣabïr ǰändan köŋüldän qarār,
kimä baqsa bir käz qïya közläriŋ.

[185*r*] (1) köŋüllärni bayлap qara zülfinä,
usanmas-mï ǰänlar ala közlärïŋ.
(2) ne yoldan bu Sayf-i Sarāyïniŋ uš
töküp qanïn ičär qana közläriŋ.
(3) ägär häy demäsäŋ ǰihännï χarāb,
qïlur ġamzä birlän yana közläriŋ.

(4) *va lahu aiẓan*

(5) qamär yüzüŋdän bolur münävvär,
šäkär sözüŋdän kelür mükärrär.
(6) künäš yüzüŋni körüp χalā'iq
bolup tururlar saŋa müsaχχar.
(7) köŋülgä dā'im färaḥ berürgä
kelip χayālïŋ bolur muṣavvär.
(8) tükändi ʿumrum firāq elindä,
qačan viṣālïŋ bolur müyässär?
(9) oqur ṣifātïŋ bu Sayf-i šäydā,
yazïp däfātir üzä müfässär.

(10) *va lahu aiẓan*

(11) yäŋi ay dur qašïŋ, äy körkäbayïm!
qïlur bayram yüzüŋni körsä ṣā'im.
(12) su ičkändä dudaγïndan su tamsa,
bitär qand-u šäkär ol yerdä dā'im.
(13) ǰämālïŋ dur bu kün ʿāläm ṣafāsï,
χayālïŋ dur hämïšä ǰān-fizāyïm.
(1) käräk öltür käräk asra quluŋ män, [185*v*]
mübārāk buyruγuŋ dur qutlu rāyïm.
(2) müfärriḥ naẓm etip Sayf-i Sarāyï
ṣifātïŋnï oqur, äy körkäbayïm!

(3) *va lahu aiẓan fi'auṣāfi'š-šuʿarā*

(4) ǰihān šāʿirläri, äy gülšän-i bāġ,
kimi bülbül durur sözdä kimi zāġ.
(5) kimi ṭūṭï bigin čäynär šäkärni,
kimi lafẓï bilän örtär dürärni.
(6) kiminiŋ sözläri mävzūn-u šïrïn,
kiminiŋ lā'iq-i täšrïf-u taḥsïn.
(7) kimi özgäniŋ äšʿārïn mänim der,
kimi ḫalvā kibi šälġam čūbïn yer.
(8) kimi maʿnï qoyup lafẓïn tüzätür
kimi väznin buzup ṣanʿat közätür.
(9) alarnïŋ uš biri Sayf-i Sarāyï,
ǰihān ʿārifläriniŋ χāk-i pāyï.
(10) anï sän ǰümlä šāʿir kämtäri bil!
qamär yüzgä hämïšä müštärï bil!

(11) *va lahu aiẓan*

(12) nädür ol kim soqup tartïp buŋalmas,
bašï zaχmï dävā birlän oŋalmas?

(13) *va lahu aiẓan*

(1) kim keldi isä ǰihānγa šäkk yoq ki kitär, [186*r*]
ʿāqil kälibän bu yerdä köp χayr etär.
(2) sän äygülük et daγï täŋizgä salγïl,
yazïda saŋa, yaqïn bil, ol χayr yetär.

(3) rubāʿï

(4) rūzam za ġam-i firāq-i tu šab-gūnast,
v-az ǰaur-i zamāna īn dilam pur χūnast.
(5) bifrist χayāl-i χïš īm-šab bar man,
tā šūχ damam ki bī-tu ḫālam čūnast.

(6) rubāʿī

(7) yā rab či-kunam zād-i safar nīst marā,
v-az ʿāqibat-i χīš χabar nīst marā.
(8) bar čīda ba dargāh-i tu šāyista nayam,
maskīn-i tu-am dīgar kasī nīst marā.

(9) rubāʿī

(10) ya rabb tu marā rāh-i saʿādat binumāy,
dīgar madavān dar ba-dar-ū ǰāy ba-ǰāy !
(11) yā zāviya-i ḥirs-i vuǰūdam bar band,
yā qufl-i muhammāt-i murādam bigušāy !

(12) yapïldï äygü aṭïŋ du ǰihānγa,
yätip tur qamrïŋïz uš ansïz χānγa.
(13) yüzüŋniŋ bayram ayïn kim körsä,
rāẓī dur özüni qūrbān qïlurγa.
(14) ol āb-ḥiyāt mäŋizli dudaqïŋdan
tilär män miŋ ǰān bilä laʿlïŋ tatarγa.
(15) ǰihān ǰävhärlärini közgä ilmäs,
vāǰūb tur män gadāγa ǰān satarγa.
(16) Ḥāǰämīniŋ sözini yaχšï tiŋläp,
barïp tänkīd[63] išitsä qulaqïnγa.

[65] MS tnkyd instead of tnqyd

GLOSSARY

Words are arranged according to the following alphabetical order: a (ʿa, ā, ʿā), ä, b, č, d, e, f, g (ǧ, γ), h (ḥ), ï, i (ʿi, ī), ǰ, k, l, m, n, o, ö, p, q, r, s (ṣ, s̲), š, t (ṭ), u, ü, v, x, y, z (ẓ, ẓ̈, z̲).

a

ʿabā 'cloak, garment'
— (özdäŋ kiši yapunsa eski ʿa. yarašur) 79*r* 13°
ʿAbdal prop. n.
— 182*v* 13
ʿAbdu'l-Maǰīd prop. n.
— 182*v* 2
ʿAbdu'l-qādir Gīlānī prop. n.
— 50*r* 5 [id.]
ʿabhār 'jessamine'
— (ačïp ʿa. közin sünbülgä qaršï) 3*v* 5°
— *i:* 181*v* 13
ʿābid 'worshipper; recluse, devotee'
— 49*r* 8 [id.]; 64*v* 3 [id.]; 171*r* 13° [id.]
— *gä:* 73*r* 6; (saḫar vaqtïnda ol ʿā. bülbül bu nüktäni oqudï) 64*v* 12°
— *lär:* 49*v* 10 [*ʿābid*]; 168*v* 10 [*ʿābid*]
— *lări:* 5*r* 8
āb-i ḥayāt 'water of life'
— (qaraŋyuluq ičindä tapïlur ā.) 66*r* 3° [*āb-i čašma-i ḥayvān*]; (zulämät ičindän ā. čïqtï) 122*r* 6 [*āb-i ḥayāt*]
āb-i ḥayvān 'water of life'
— 179*v* 6 [Mavlānā Isḥāq]; (ägär yaγsa bulutdan ā. yaqïn bil tal aγačïnda yemiš yoq) 13*r* 12° [*āb-i zandagī*]
ʿabīr 'ambergris'
— (ʿa. u müšk) 182*v* 2
ābrūy 'dignity'
— *ï:* (etmägi artar välïkin ā. äksilür) 86*v* 10° [id]
Abū Hurairat prop. n.
— 66*v* 12 [*abū huraira*]; (A. čätüginä bir luqmä yedürmägäy) 93*r* 10 [*abū huraira*]
ač 1. 'hunger'; 2. 'hungry'
— 74*r* 3° [*gurusna*]; 154*v* 8; (a. qarïnlï) 23*r* 7; (nečä müflis zuqāqlarda yatur a.) 24*v* 13° [*gurusna*]; (a. yarlï 'a hungry beggar') 90*v* 9; (sïnuq ayaqlï kišidän ne säyr yā a. kim ärsäniŋ elindän ne χayr kelgäy) 152*r* 4 [*gurusna*]; (a. közli 'with greedy eyes') 141*r* 5; [*gadā-ṭabʿ*]; (bir a. it 'a hungry dog') 154*v* 8
— *ïn* (instr.): (yemäs it sarqïtïn kelip arslan ġār ičindä a. ölär bolsa) 87*v* 9°
— *ïndan:* (a. bir faqïr ölsä tüšüp zār bizä andan ne qayγu) 158*v* 13° [*nīstī*]
— *larnï:* 172*v* 2 [*gurusnagān*, cf. *qïzlïq*] Kāšγ. *ač* 'hungrig' (Brock. 1); CCum. *ač* 'Hunger, hungrig' (Grönb. 27).
ač-[1] vt. 1. 'to open'; 2. 'to reveal (a secret, etc.)'; 3. 'to uncover (the head, etc.)'
— 60*r* 11° [*bigušāy*]; (közüŋ a. oqïna qaršï oturduŋ) 35*r* 5°; (közüŋ a. 'look at') 172*r* 1° [*bibīn*]
— *qïl:* 21*r* 4
— *ma:* (ādämï ʿaybïnï körüp a.) 167*v* 12 [*paydā makun ~ āškār makun*]
— *mayïl:* (χalqnïŋ kizli ʿaybïn a.) 162*r* 9 [*dar miyān manih*]
— *ar:* (bu gülistän dā'imā köŋül a.) 6*v* 1°; (közsüzlär közün a. idi) 79*v* 5 [*raušan kard*]
— *tï:* 6*v* 5, 106*r* 2° [*gušūd ~ gušāy*]; (maḫfil ičindä oturup daʿvâgä turup šikāyät däftärin a.) 151*r* 2 [*bāz karda*]
— *qay:* 79*v* 7 [cf. *boša-*]
— *ïp:* 3*v* 5, 40*v* 3° [*bāz kunad*]; (käräm elin a. saχā dädïn berdi) 30*r* 7 [*bar gušād*]; (kärämgä ellärin a. tururlar) 159*r* 3 [*gušāda ~ dar dāda*]; (ṭamaʿ ätägin a. oturur) 165*v* 13 [*gušāda*]
— *ïban:* 22*r* 8° [*bāz kard*, cf. *yap-*]
— *qan:* 22*r* 7
ʿayb ač- 'to disclose one's failure' (167*v* 8)
baš ač- 'to uncover the head' (135*r* 7)
ešik ač- 'to open the door' (60*r* 11)
köŋül ač- 'to brighten up' (6*v* 1)
rāz ač- 'to reveal a secret' (162*r* 9)
söz ač- 'to begin to speak (of)' (29*v* 3)
Old T. *ač-* 'öffnen' (ATG 292*a*); Kāšγ. *ač-* 'öffnen' (Brock. 2); CCum. *ač-* 'öffnen' (Grönb. 27)
ač-[2] vi. 'to hunger, starve'
— *ïp:* 73*v* 10 [*čïzï naχwarda*]; (a. susap ṭāqatsïz bolup yürür idi) 101*v* 8
Old T. *ač-* 'hungrig sein' (ATG 292*a*); Kāšγ. *ač-* 'hungern' (Brock. 2); CCum. *ač-* 'hungern' (Grönb. 27)
ačï 'hard, bitter, sharp'
— (bir nečä söz a. til bilän sözlädi)

29*r* 2 [*ǰafā guftan*]; (a. söz 'bitter word') 35*v* 4° [*talχ*]; (a. sözli) 141*r* 4 [*talχ-guftār*]
Old T. *ačïγ* 'stark; Schmerz' (ATG 292*a*); Kāšγ. *ačïγ* 'sauer' (Brock. 1); CCum. *ačï* 'herb, bitter' (Grönb. 28)

ačïγ 'pain, grief'
— *ïndan:* (anïŋ a. iči yanïp oturur idi) 65*v* 7; (öli a. artuq ol vāriṣkä mālïnï tutup yana iyäsi alsa) 94*r* 4°
Old T. *ačïγ* 'Schmerz, Zorn; intensiv, stark' (ATG 292*a*); CCum. *ačuv* 'Schmerz, Trauer' (Grönb. 28)

ačïl- vi. 1. 'to blossom, bloom'; 2. 'to be cleaned'
— *ur:* (gäh yumulur gäh a. bāġ-u büstān gülläri) 65*v* 13° [*šigufta*]
— *mayay:* (ṣayqal **ursa** a. härgiz ol tämür kim köki yaman bolsa) 139*r* 12°
— *ïp:* (ḫusnï güli yaŋla a. turur idi) 13*r* 1
Kāšγ. *ačïl-* 1. 'sich öffnen (Himmel)' 2. 'frei werden' (Brock. 1.); CCum. *ačïl-* 'sich öffnen' (Grönb. 28); MM *ačïl-* 1. 'to open; 2. 'to appear'; 3. 'to become clear' (MS 195*r* 13, etc.).

ačïq- vi. 'to feel hungry'
— *sa:* (välïkin bu qarïn dā'im kerāk toq a. bir näfäs ṣabr etmägi yoq) 106*v* 10°
Kāšγ. *ačïq-* 'hungern' (Brock. 2); CCum. *ačïq-* 'hungern' (Grönb. 28); MN *ačïq-* 'to feel hungry' (MS 294*r* 9)

ačlïq 'hunger'
— (a. ādämïni öltürür) 84*v* 10 [*gurusnagï*]
— *qa:* (ol biri köp yer idi a. ṭāqat ketürmädi öldi) 84*v* 2 [*bïnavāï*]; (a. qačan yäŋilsä pärhïz) 154*v* 12 [*gurusnagï*]
— *dan:* (a. ägär tüšüp ölär män desä ol) 172*r* 8° [*fāqa*]
Kāšγ. *ačlïq* 'Hunger' (Brock. 2)

ačuq 1. 'open'; 2. 'bare'
— (maʿnï ešigi a. dayï söz silsiläsi uzun idi) 55*r* 6 [*bāz*]; (baš a. 'bare-headed') 58*r* 2; (kim ärsä ešigin dayï süfräsin a. körmädi) 93*r* 13 [*gušāda*]; (tävbä ešigi a. turur) 130*r* 7 [*bāz*]; (bu ʿayš läzzäti artïnda äjäl ṭāqasï a. turur) 158*r* 6
Old T. *ačuq* 'offen, klar' (ATG 292*a*); Kāšγ. *ačuq* 1. 'offen, heiter (Himmel)'; 2. 'klar (Sache)' (Brock. 2); MM *ačuq* 'clear; open; straight' (MS 182*v* 14, etc.)

ādāb 'good manners'
— (ïlm-u ā.) 14*r* 10 [id.]

ʿ*adāvāt* 'hostility, enmity'
— 72*r* 16 [id.]
— *i:* (bir χaṭïbniŋ anïŋ bilän kizli ʿa. bar idi) 111*r* 5 [id.]

ādäm oγlï 'son of Adam → man, mankind'
— 175*r* 4 [*farzand-i ādam*]; (közüŋ ač uyqudan, äy ā.) 172*r* 1°
— *nïŋ:* (bu ā. χāṭiri äylä kim rizqqa mütaʿalliq turur...) 144*r* 10[*ādamīzād* ~ *ādamīzāda*]

ʿ*adäm* 1. 'nonexistence'; 2. 'annihilation'
— (jān bir näfäs ḫimāyätindä durur dayï dünyā iki ʿa. arasïnda) 171*v* 10 [id.]; (qačtï Ḫabäš čärigi ʿa. qalʿasï tapa) 181*r* 11 [χwārazmï]
— *bol-* 'to perish, be annihilated': (šïvälärniŋ rävnaqï boldï ʿa.) 118*v* 3°
— *dän:* (bu mänzilgä ʿa. här ki yätti käfändän özgäsin qoydï vä kitti) 118*v* 3°

ādämī 'man'
— 37*v* 5°; 174*v* 11 [id.]; (bir arïq ʿāqil ā.) 10*v* 6°; (bu nüktäni oqudï ā. teg) 64*v* 13°; (ḫayāsïz ā. dur itdän änjäs) 67*r* 11°; (äjälsiz ā. ölmäs) 99*r* 13 [*kas*]; (ḫayvānlar fiʿlin tuttuŋ dayï ā. ʿišrätin tärk ettiŋ) 126*r* 1 [*mardum* ~ *ādamī*]
— *ni:* (körüŋ ol ġayräti yoq ā.) 25*r* 4°; (yük kötürgän ešäk yaχšïraq ol arslandan kim ā. yïrtqay) 31*v* 10 [*mardum*]; (ačlïq ā. öltürür) 84*v* 10 [*χalq*]
— *niŋ:* (bu ränjniŋ dävāsï dägül illā ā. öti) 33*r* 5 [id.]; (ā. šäräfi ḫilm-u ḫayā jūd-u süjūd) 151*v* 9°
— *gä:* 89*r* 6
— *dän:* (ā. yaχšïraq) 31*v* 13° [*ādamīyān*]

ʿ*adäs* 'lentil'
— (ḫabbä ḫabbä ʿa. tolï änbār) 171*v* 8°

ʿ*ādät* 'habit, nature'
— (χilāf-i ʿā.) 60*v* 10, 106*v* 1 [id.]; (yaman ʿā. ṭabïʿatta otursa ol andan kitmäyisär ölmäyinčä) 79*r* 7° [*χūy*]
— *i:* 186*v* 6; (jāhil ʿā. durur kim qačan χaṣmdan ašaγa qalsa χuṣūmät silsiläsin täbrätür) 157*r* 13 [*sunnat*]
— *inčä:* (ʿā. ṣabr etip sälāmät qaldï) 84*v* 3 [id.]

ʿ*ādil* 'just'
— 17*r* 9° [id.]
— *bol-* 'to be just': (ʿā.-u müšfiq bolγay ḫattâ mämläkät äymän bolup qarār tutqay) 16*v* 9
— *γa:* 30*v* 13 [id.]

ʿ*adl* 'justice'
— *qïl-* 'to be just': (biri ol kim sulṭān bolup ʿa. qïlmasa) 164*v* 6 [*bïḫilm* ~ *bïḫukm*]
— *ï:* (ölmädi ʿa. bilän Nūšïn-rävān) 30*v* 12°

ʿadüv 'enemy'
— *lärniŋ:* (oturγul dūstlar birlän färāġat qačan körsäŋ ʿa. ara ḫarb) 165*r* 7° [*dušmanān*]
ʿāfiyät 'safety'
— (ʿā. künjin tutup ʿākif bolup turlar) 23*v* 1° [id.]
— *iniŋ:* (kemä ʿā. qadrīn bildi) 18*r* 2 [id.]
ʿafv 'forgiveness'
— (kim öč almaqtan ʿa. χwašraq) 130*r* 13° [id.]
— *et-* 'to pardon, forgive': (ägär ʿa. etä bilmäsäŋ sän daγï anïŋ anasïna sökkül) 44*r* 7; (χaṭāsïnï ʿa. etti) 131*v* 2 [*az ǰurm-i ū dar guẕašt*]; (ẓālimlärdän ʿa. etmäk 'to forgive the unjust') 161*v* 7 [*ʿafv kardan*]; (ʿa. etip yazuqlarïnï yarlïγa) 178*v* 6°
ay 'net'
— (keltürür erdi hämïšä a. balïqnï tutup) 94*v* 4°
— *ïn:* (balïq ṣayyād elindän a. alïp kitti) 94*v* 3 [*dām*]; (kitti bu näνbät alïp balïq ol är a. yutup) 94*v* 5°
— *ïna:* (bir ẓaʿïf ṣayyādïŋ a. qavï balïq tüšti) 94*v* 1 [*dām*]
CCum. *ay* 'Netz' (Grönb. 28); MM *ay* 'net' (MS 197*r* 11)
ayač 1. 'tree'; 2. 'wood, fuel'; 3. 'stick'
— 52*r* 1, 177*r* 13 [*daraχt*]; (a. körki yemiš ärniŋ käräm tur) 94*r* 11°; (a. yaprayïn daγï ot kökin yep) 101*v* 6 [*daraχt*]; (münäǰǰim a. alïp äpčisin ura bašladï) 110*v* 7; (egilür yaš a. nečük tiläsäŋ) 141*r* 1 [*čūb*]; (qurï egri ayač otsuz tüzälmäs) 141*r* 2; (a. yergä tökär yazïn yemišin) 143*v* 8° [*daraχt*]; (ellärindä birär a. alïp) 149*r* 11 [*čūb*]
— *qa:* (yemiši köp a. taš atarlar) 30*r* 5° [*daraχt*]; näfäsim otï yaš a. äṣär qïlmas) 55*r* 3 [*hīzum*]
— *ï:* (bir mübārāk χurma a. 'a holy date-tree') 135*r* 5 [*daraχt*]
— *nï:* (körmäs sän-mi büstān ičindä yaš tal a. isi müšk bigin) 158*r* 11
— *lar:* (a. üstündä) 63*v* 13 [*daraχt*]; (gäh bolur ʿuryān a. gäh käyärlär gül-ṣifāt) 66*r* 1° [*daraχt*]
— *larya:* (a. räbïʿ χïlʿatïn käydürüp) 3*r* 13 [*daraχtānrā*]
— *larïna:* 7*v* 10 [*daraχt*]
— *ur-* 'to beat with a stick': 52*r* 1
Käšγ. *yïγač* 'Holz' (Brock. 87); CCum. *ayač* 'Baum' (Grönb. 28)
āgāh 'aware'
— *bol-* 'to be aware': 27*v* 1
āġāz 'beginning'
— *qïl-* 'to begin': (muġannï mūsïqï ā. qïldï atasï türbäsindä yïγlaγan teg) 65*r* 5°
ayïr 1. 'heavy, weighty'; 2. 'difficult'; 3. 'great'; 4. 'valuable'
— 150*r* 11 [*garān*]; (sulṭānγa bir a. düšmän čärisi keldi) 10*v* 13 [*ṣaʿb*]; (ol mübāräk kün sulṭān mäni a. zänǰïrdän χalāṣ etip) 28*r* 4 [*garān*]; (a. yazuqlï män ähl-i käräm sän) 50*r* 4°; (a. taš 'millstone') 80*r* 9 [*āsyā-sangï*]; (ṣadäfdän ayrïlur bolsa tapar ǰävhär a. qïmät) 98*r* 10°; (a. bähālï yüzük) 105*r* 9 [*garān-māya*]; (a. baχšïš 'a valuable present') 110*r* 13; (a. zänǰïr bilän baγlap ḫabsgä bïraqtïlar) 145*v* 11 [*garān*]; (a. iš 'a difficult case') 149*v* 10° [*kārhāy-i garān*, cf. *sïna-*]; (a. yüklär mütäḥammili) 151*r* 10 [*garān*]; (ol özini a. išlärgä salγay) 153*v* 1 [*ʿaẕīm ~ maχūf*]
Old T. *ayïr ~ ayar* 'schwer, wertvoll; Ehre' (ATG 292*b*); Käšγ. *ayïr* 1. 'schwer'; 2. 'teuer' (Brock. 3); CCum. *ayïr* 'Gewicht, schwer' (Grönb. 29)
ayïrla- 'to esteem'
— *p:* (kaʿbä tonun keyär a. χalq) 144*v* 10
Käšγ. *ayïrla-* 'ehren' (Brock. 4); CCum. *ayïrla-*, *avurla-* 'ehren' (Grönb. 29); QY *ayïrla-* 'ehren' (Brock. 50)
ayïz 1. 'mouth'; 2. 'edge'
— *nï:* (äylä ïssï idi kim boγaznï qurutup a. qaynatur idi) 121*v* 12
— *ya:* (dägül erlik a. yumruq urmaq, er isäŋ qoy a. bal vä qaymaq) 78*r* 1° [*dahanī*]; (yumruq säniŋ, elindän tatlï kelür a.) 127*v* 1 [*dahān*]
— *ïŋ* [> *ayzïŋ*]: 184*v* 4
— *ïnda* [> *ayzïnda*, 2. p. sing.]: (tiliŋni saqla a. otur tek) 167*r* 10°
— *ï* [> *ayzï*]: 181*r* 2 [cf. *taŋsuq*]; (a. köpüklänip oturur) 77*v* 7
— *ïn* [> *ayzïn*]: 35*v* 5 [cf. *äšït-*]; (el a. it tišin baγlap ṣavāmïʿgä tolup turlar) 23*v* 2° [*dahān*]
— *ïna* [> *ayzïna*]: (qapar it a. luqma ata dur) 43*v* 9° [*dahan*]
— *ïya* [> *ayzïya*]: (bir quyu a. 'up to the edge of a well') 46*v* 6
— *ïnda* [> *ayzïnda*]: (alnïnda ne bolsa yegāy a. ne kelsä degäy) 80*v* 5
— *ïda* [> *ayzïda*]: 180*v* 9°
— *ïndan* [> *ayzïndan*]: (χalāṣ etti böri a. āsān kečä qoy ḫalqïna qoydï bïčaγïn) 69*r* 1° [*dahān*]
Old T. *ayïz* 'Mund, Maul, Gerede' (ATG 293*a*); Käšγ. *ayïz* 'Mund' (Brock. 4); CCum. *ayïz*, *avuz* 'Mund' (Grönb. 30); MM *ayïz* 'mouth' (MS 181*v* 16)

ayrï[1] 'pain'
— *sïn:* (say är bilmäs ǰirāḥat a.) 126*v* 8° [*dard*]
Old T. *ayrïy* 'Krankheit, krank' (ATG 293*a*); Kāšγ. *ayrïγ* 'Schmerz, Krankheit' (Brock. 4); CCum. *ayrïq, ayrïχ, ayïrïχ* 'Krankheit, Leiden; krank' (Grönb. 29)

ayrï[2] 'unit of measure'
— (bir a. altun 'a golden piece of 96 miskals') 104*r* 11 [*ǰav-i zar*]
Cf. Radl. I 175 'ein Gewicht von 96 Miskal' (s. v. *ayrï*)

ayrï- vi. 'to ache'
— *r:* (bir aḥmaq kišiniŋ közi a. idi) 147*r* 10
— *dï:* (anï ol ḥālättä körüp köŋlüm a.) 143*v* 4 [*ba ham bar āmad*]
— *yay:* (χāṭiri a.) 28*r* 12; (tilämäs idi kim kiši köŋli andan a.) 111*v* 8 [*āzarda*]
— *p:* (köŋli a. közindän yaš keldi) 33*v* 11; (ol yigitniŋ köŋli a. tilädi kim öčin alγay) 100*r* 11 [*ba ham bar āmad*]
— *yan:* (köŋli a. düšmän) 101*r* 5 [*dil-āzarda*]
Old T. *ayrï-* 'schmerzen' (ATG 293*a*); Kāšγ. *ayrï-* 'Schmerz empfinden'; (Brock. 4); CCum. *ayrï-, ayïr-* 'schmerzen, erkranken' (Grönb. 28)

ayrït- vt. 'to hurt'
— *ur:* (qattï sözläp köŋüllärin a. idi 'using hard words he hurt their heart') 85*r* 13
— *tïŋ:* (bir sähl söz bilän anïŋ köŋlün a.) 170*v* 13
Kāšγ. *ayrït-* 'Schmerzen machen' (Brock. 4); Quṭb *ayrït-* 'to cause pain' (Zaj. 5)

ayu 'poison'
— 12*r* 2; (ol oγlanγa aš ičindä a. berdilär) 11*v* 12 [*zahr*]
Old T. *ayu* 'Gift' (ATG 293*a*); Kāšγ. *ayu* 'Gift' (Brock. 5); MM *ayu* 'poison' (MS 195*v* 13)

aġyār 'rivals'
— (oturγanïn körüp a. birlä yārïmnïŋ özüm bu ġayrät otïna tilädi kim yana) 11*r* 10° [id.]

āk 'sigh'
— (ā. u äfġān) 87*r* 3° [*afġān*]
— *et-* 'to heave a sigh': (savuq näfäs bilän mälik ā. etip ayttï) 19*r* 2 [*nafasī sard bar āvard*]
— *qïl-* id.: (ḥarāmïlär alïp altun bolup šād, qïlur ol χwāǰälär miŋ ā. u firyād) 59*r* 5°
— *ï:* (mäskïnlär ā.) 31*v* 7° [*dūd-i dil*]; (faqïrlär ā. tütünindän) 38*r* 9 [*dūd-i dil*]; (alarnïŋ ā. otïndïn ḥazar qïl) 38*r* 11° [*dūd-i darūn*]; (köŋül ā. säni qav teg yaqar) 38*r* 13° [*āhī*]

ʿahd 'vow, promise'
— (nečün kittiŋ bozup ʿa.-u väfānï) 121*r* 7° [*ʿahd*]
— *ïnï:* (keräkli dūst ʿa. bozup sän) 172*r* 4 [*paimān*]

Aḥmad prop. n.
— (A. χwāǰa's-Sarāyī) 180*v* 13

Aḥmad χwāǰa's-Sarāyī prop. n.
— 180*v* 8

aḥmaq 'fool, foolish'
— 147*r* 10; (kelür a. qulaqïna oyunčaq oqur bolsaŋ yüz elli bāb ḥikmät) 62*r* 1° [*nādān*]; (a. bilän iši bu yergä yetmägäy idi) 108*r* 7 [*nādān*]; (äyā a. küyäv) 138*v* 12°; (a. kišini ögsäŋ χwaš kelür) 165*v* 13 [id.]
— *dan:* (uzun boylï a. qïsqa boylï ʿāqil yaχšïraq) 10*v* 2 [*nādān*]

aḥmär 'red'
— 184*r* 2 [cf. *bādä*]

aḥvāl 'conditions'
— *ïmïz:* (bizim a. barq-i ʿäläm teg körünür) 53*v* 12° [id.]

aḥväl 'squint-eyed'
— (a. kiši birni baqïp ikki körär) 168*r* 8° [*lūǰ*]

āïnä 'looking-glass'
— (boldï yana ǰihān yüzi ā. teg arï) 181*r* 9°

ʿāǰ 'ivory'
— (šaṭränǰ bisāṭïnïŋ ʿā. piyādäläri) 147*r* 5 [id.]

ʿaǰā'ib 'miracles, curiosities'
— (ʿa. ḥikāyāt vä ġarā'ib naṣā'iḥ) 6*r* 9°; (ol ʿa. kim ġarā'ib munda bar) 6*v* 2°; (ʿa. vä ġarā'ib sözlär sözlär) 114*r* 10; (uyumayïn ʿa. ġarā'ib laṭïfälär aytur) 133*r* 10
— *lär:* (ʿa. körmäk ġarā'iblär išitmäk) 97*r* 4 [id.]

ʿaǰäb: 1. 'wonder'; 2. 'I wonder'; 3. 'wonderful, strange'
— 180*r* 7 [Mavlānā ʿImād Mavlavī]; 183*r* 9; (ne ʿa.) 6*v* 4°, 10*v* 11°; (sābiqu'l-inʿām quldïn ne χaṭā kördi, ʿa.!) 29*v* 5°; (ʿa. dägül dur) 41*r* 8°; (ʿa. mi ʿišq Läǰlāǰï sürüp aṭ sälāṭïnni piyādä birlän ötsä) 113*v* 3°; (ʿa. ne yazuq qïldïm) 120*r* 7; (qašï ʿa. ya kirpügi oq dur) 163*r* 3°; (ʿa. tur anda bolmasa χiẓarnïŋ āb-i ḥayvānï) 179*v* 6 [Mavlānā Isḥāq]
— *bol-* 'to be strange': (ägär munuŋ χilāfï bolsa ʿa. bolγay idi) 84*v* 1

ʿaǰäbā 'I wonder'
— (vaṣlïna ärišmäkkä ne dur ʿa. tädbïr)

113*v* 11°; (qaršumda kelip turγan bilsäm ʿa. näm dur) 120*r* 3

ʿaǰäbräk 'stranger'
— (andan ʿa.) 119*v* 10 [*ʿaǰabtar* ~ *ʿaǰab*]

ʿaǰäm 1. 'Persia'; 2. 'Persian'
— (ʿa. mäliklärindän bir mälik 'one of the Persian kings') 18*v* 8 [*ʿaǰam*]; 83*r* 1 [id.]; (anïγ äšʿärï bu vilāyätdä ʿa. tili bilän mäšhūr turur) 123*r* 5 [*pārsī*]; (ʿa. tilin bilür kiši 'somebody speaking Persian') 132*r* 8 [*pārsī*]; (ʿa. tili bilän sözlär) 132*r* 10 [*zabān-i pārsī*]

ʿaǰämčä 'in Persian'
— (ikki bäyt ʿa. ayttï) 123*r* 7

ʿaǰīb 'wonderful'
— (äšʿār-i ʿa.) 5*v* 7

ʿāǰiz 'weak, impotent'
— (faṣāḥatnïγ tili anïγ körkli ṣifätlärindän ʿā. idi) 122*r* 4 [id.]; (bir ʿā. er) 171*r* 6 [id.]
— *bol-* 'to be/prove weak': 77*v* 13° [*ʿāǰiz*]; 88*v* 7° [*ʿāǰiz*]; (qačan bolsa čätük ʿā. urup pänjä päläng közin čïqarur) 18*v* 4° [*ʿāǰiz šavad*]; (šiddätä tüššä özüγ zïnhär ʿā. bolmayïn) 57*r* 8° [*tan ba ʿaǰz andar madīh*]; (ʿā. bolup ayttï) 110*r* 8 [*ʿāǰiz šud*]; (män turur män bu qïn ičrä mübtälā ʿā. bolup) 180*r* 9 [Mavlānā Isḥāq Mavlavī]
— *kör-* 'to consider weak': (anïγ kim körmägä ḫaqqnï közi bar özini jümlädän ʿā. körär ol) 53*v* 6° [*ʿāǰiztar nabīnī*]; (düšmänni ʿā. körüp raḥm etmägil) 163*v* 6° [*ʿaǰz*].
— *qal-* 'to prove weak/incapable': (bu tüš taʿbïrinä jümlä ḫukämā ʿā. qaldïlar) 10*r* 2 [*ʿāǰiz māndand*]

ʿaǰz 'weakness'
— *ïna:* (qāʾilniγ ʿa. ḫaml etmäsinlär) 87*r* 7 [id.]
— *ïndan:* (tävbä qïldï ol oγrï ʿa. qalʿagä čün kämänd ata bilmäs) 130*v* 5°

ʿākif 'assiduous'
— (anïγ ʿizzäti kaʿbäsiniγ ʿā. ʿābidläri) 5*r* 8 [*ʿākifān*]
— *bol-* 'to be assiduous': (alar kim ʿāfiyät künjin tutup ʿā. bolup turlar) 23*v* 1°

ʿaks 'contrary, opposite'
— *ïn:* (ne kim ol aytsa anïγ sän ʿa. et) 164*r* 6°; (munuγ ʿa. rävā kördilär) 169*r* 12 [*χilāf*]

al' 'fraud'
— 165*v* 12 [*zarq*]; (a. erdäm) 18*v* 3; (qačan kim tükänsä eliγdäki a. qïlïč čäksäγ ol däm qïnïndan ḫalāl) 163*v* 5° [*ḥīlatī*]; (a. bilän aldï köγül mendän bir ay yüzli mäliḫ) 180*v* 4
— *īna:* (düšmän a. aldatmaγïl) 165*v* 11 [*farīb*]
Old T. *al* 'Mittel, Methode, Betrug, List' (ATG 293*a*); Kāšγ. *al* 'List' (Brock. 6); CCum. *al* 'Kniff' (Grönb. 33)

al[2] 'front part'
— *a:* (ara a. bol- 'to be dispersed') 165*r* 3
— *ïnda:* (nečük kelip olturup tämāšā qïlsa χatunlar ïlï suyïnïγ a. ʿazāb) 74*r* 6°
Old T. *al* 'Seite, Unterseite' (ATG 293*a*); CCum. *all* 'die Vorderseite, der Raum vor etwas' (Grönb. 35)

al[3] 1. 'red, vermilion'; 2. 'vermilion colour'
— (a. yaγaq) 180*v* 4
— *ï:* (taγ a.) 126*r* 5; (färaḫ berür eγi a.) 180*r* 1
— *ïnïγ:* (yaγaqï a. rängi) 183*v* 7
Old T. *al* 'rot, rosa, rötlich gelb' (ATG 293*a*); Kāšγ. *al* 'orangefarbiger Brokat' (Brock. 6); CCum. *al* hellrot' (Grönb. 33)

al- vt. 1. 'to take'; 2. 'to take hold of'; 3. 'to take away'; 4. 'to buy'; 5. used as an auxiliary verb with gerunds in *-a*
— *ayïm:* (nečä yätsä küčüm kūluγ a.) 133*v* 6° [*ba dast āram*]
— *γïl:* (ilāhī munuγ jānïn a.) 20*r* 6 [*bisitān*]; (tuznï qïmät bilän a.) 31*r* 3 [*bisitān*]; (qoyup lafẓïn anïγ maʿnīsin a.) 79*r* 6° [*bar dār*]; (ögüt a. biligli erdän) 161*r* 13
— *mayïl:* (zïnhär a. kim elli altunγa rāẓī bolurlar) 112*r* 4 [*nasitānī*]
— *sun:* 7*v* 5; (dāʾim a. näfʿ mundan šäyχ šāb) 7*r* 13°
— *ur sän:* (nečük kim anda naqd eltsäγ qumaš a.) 75*v* 7 [*bisitānī*]
— *ur:* 184*v* 13 [cf. *qïya*]; (ʿāqibät mülkin elindän bir qavï düšmän a.) 17*r* 7°; (a. andan bilig ähli naṣīḥat) 61*v* 13°
— *urγa:* (buyursa beš yumurtqanï a. küč bilä sulṭān nävkärläri tutup sančar yïγïrmï qaznï bir šiškä) 31*r* 9°
— *mas:* (körä a.) 53*v* 3; (tuta a.) 63*v* 4; (ol kim zāhid turur a.) 72*r* 8 [*namīsitānad*]; (ögüt a. kiši 'a disobedient person') 143*r* 13
— *dïm:* 179*v* 7 [cf. *avuč*]
— *dïγ:* 183*v* 2 [cf. *qaraq*]
— *dï:* 3*v* 4; 64*r* 6° [*biburd*]; (bu kiši altunnï aldï daγï kitti) 102*v* 13 [*biburd*]
— *dïlar:* (küč bilän andan mālnï a.) 92*r* 3 [*mustaχlaṣ kardand*]
— *madï:* 71*v* 7 [cf. *riyāsïz*]

— *madīlar:* (mägär säniŋ ol maʿlūmïŋnï a.-mï kimmunuŋ bigin fāriġ turursän) 124*v* 3
— *sa:* 69*r* 3 [cf. *soy-*]
— *masaŋ:* (sän alardan a. ʿibrät bu kün taŋ bilä sändän bular ʿibrät alur) 176*v* 6°
— *yaŋ män:* (bir özgäni bïraqqïl kim män ol ʿuqūbätni körüp ʿibrät a.) 131*v* 1
— *yaŋ sän:* (ol muṣībät künindä, äy maġrūr, daġal aqčäŋ bilän ne a.) 53*r* 5°
— *yaŋ:* 75*r* 9
— *yaŋlar*: 131*r* 11; (Yūsufnï satïp ne a.) 171*v* 11 [*χarand*]
— *ya sän:* (jān-u köŋülni ne bilän a.) 118*v* 7°
— *ïp sän:* (sän anï yüz aqčaγa a.) 148*r* 7° [*χarīdī*]
— *ïp:* 15*r* 2, 37*v* 8 [*χarīd*]; 51*v* 6 [*bar dāšt*]; 68*r* 13 [*burd*]; 94*v* 13; (änvāʿ-i ḥalāvātdan tämättuʿ a.) 70*v* 6 [*yāftan*]; (balïq ṣayyād elindän aγïn a. kitti) 94*v* 3 [*dar rubūd*]
— *ïban:* (bir kün mālïn a. anïŋ ḥarāmï yortar) 105*r* 5°
— *a:* (öčün a. bilmädi) 32*r* 11
— *maq:* 124*v* 7 [cf. *bayla-*]; (bu qadar tuz a. bilän ne χaläl kelgäy) 31*r* 4; (yamanγa äygülük qïlsaŋ sunup qol eliŋdän dävlätiŋ a. tilär ol) 161*v* 10°
— *maya:* (tilär män bir qïz oγlan a.) 138*r* 6
— *usar:* (sändän Ḥaqq anïŋ öčün a.) 148*r* 8°
— *yïčï:* (jān a. düšmän) 95*r* 6 [cf. *äriš-*]
— *mïš:* 135*v* 10
körä al- 53*v* 3
tuta al- 63*v* 4
χalāṣ etä al- 153*r* 4
äksükkä al- 'to buy cheap' (37*v* 8)
bāj al- 'to levy taxes, collect tribute' (3*v* 4 cf. *butaq*)
bärṭīl al- 'to take bribe' (177*v* 11)
ḥazz al- 'to enjoy' (59*v* 9)
ʿibrät al- 'to take warning' (176*v* 5)
köŋül al- 'to please, content' (108*r* 9, *dil ǰustan*)
naṣīb al- 'to take part' (66*r* 9)
öč al- [*-dän*] 'to take revenge' (32*v* 11)
öč[*ün*] *al-* 'to avenge' (32*r* 11)
ögüt al- 'to obey, take somebody's advice' (143*r* 13)
satïn al- 'to buy' (68*v* 11)
χatun al- 'to take a wife, marry' (135*v* 10)
yana al- 'to take back' (94*r* 4)
Old T. *al-* 'nehmen, ergreifen, erhalten, heiraten' (ATG 293*a*); CCum. *al-* 'nehmen, empfangen' (Grönb. 33); MM *al-* 'to take, receive, accept' (MS 190*v* 9, etc.)

aʿlā 'sublime, highest'
— (firdävs-i a.) 3*v* 7; (ṭarïm-i a. 'heaven') 53*v* 13 [id.]; (qatïmda märtäbäŋ barčadan a.) 121*r* 10°
— *sï:* (jümlä ḥayvānāt a. arslan dayï ädnāsï ešäk turur) 31*v* 8 [*sar*]

ʿalāmät 'sign, characteristic'
— (kitāblarda mäktūb turur üč ʿa. bilän) 146*r* 6 [*nišān*]
— *i* [iz.]: (ʿa. ǰähl) 109*r* 1
— *i:* 146*r* 6, 146*r* 7, 146*r* 8, 146*r* 9, 146*r* 10; (yavuzluq ʿa.) 13*v* 8; (sāliḥlär ʿa.) 177*v* 6 [*ṣïfat*]

alar 1. 'they'; 2. 'those'
— 163*r* 5; (män dayï a. bilän bel bayladïm) 123*r* 11; (sän qayda a. yolïn yürigäy sän) 151*v* 5
— *nï:* (sulṭān bir nečä bähādür äränlärni berip idi kim a. tutup kätürgäylär) 12*v* 4
— *nïŋ:* (a. biri bilän dūstluqum bar idi) 22*v* 7; (a. birinä ayttï) 131*v* 12
— *ya:* (täŋiz mävǰiniŋ äv̈jindän ne ġuṣṣa a. kim kemäči Nūḥ bolγay) 4*r* 8°
— *dan:* (a. yer yüzindä qalmadï ẕärrä nišān) 10*r* 7°

ʿalâ'ṣ-ṣabāḥ 'in the morning'
— 60*r* 11 [*bāmdādān*]; (ʿa. šähr ešiginä kelgän bir faqïr gädāy idi) 65*r* 11

alay 'such'
— (ḥaqïqat ʿāšiq ärniŋ mäzhäbi ol tiläsäŋ bolmaγa ʿāšiq a. bol) 132*r* 1° CCum. *alay* 'so, auf diese Weise' (Grönb. 34); Quṭb *alay* 'so, in such a way' (MS 107*r* 2)

ʿālām 1. 'world' 2. 'everybody'
— 183*r* 13; (jümlä ʿā. tärkini uryay idi) 54*v* 1° [id.]; (χwājä-i ʿā.) 54*v* 2; (barq-i ʿā.) 53*v* 12 [*barq-i ǰahān*]; (ġamzäsiniŋ altïna ʿā. äsïr) 179*r* 12
— *ä:* (bädr-i dävlät ʿā. qutlu yüzüŋ) 7*r* 7°; (bu qaẓiyyä ʿā. maʿlūm dur) 176*r* 6°; (zülfi bïraqtï ʿā. müsk ilä ʿanbäri) 182*r* 4°
— *dä:* 178*r* 11; (väfā yoq turur bu ʿā.) 39*v* 10° [*ʿālam*]

ʿaläm 'flag, banner'
— (ʿa.-u pärdäniŋ kälāmïn išit) 77*r* 9° [*rāyat*]; (Isfändiyār-i Rūm čïqïp tiktisä ʿa. boldï körüp häzïmät anï Šām läškäri) 181*v* 7

alčaq 'low'
— (a. köŋülli 'humble') 35*r* 7; (er keräk köŋli kïnädän χālï, özi a. vä himmäti ʿālï) 146*v* 13°
Old T. *alčaq* 'leutselig' (ATG 293*a*);

Kāšγ. *alčaq* 'mild, fein' (Brock. 6); NF *alčaq* 'peaceful, simple' (MS 46*r* 6)

alčïn 'falcon'
— (aṣlī a. sözläri čïn közläri tatar erür) 181*r* 3
Kāšγ. *lačïn* 'Falke' (Brock. 119); Quṭb *lačïn* 'falcon' (Zaj. 109); LA *lačïn* 'weisse Falke' (H. 101)

alda- vt. 1. 'to deceive'; 2. 'to soothe'
— *r:* (közi ġamzä bilän zāhidlär a.) 79*r* 9
— *p:* (ne qadar kim luṭf bilän a. sözlädilär fā'idä qïlmadï) 17*v* 2
Old T. *alta-* 'betrügen' (ATG 293*b*); Kāšγ. *alda-* 'täuschen' (Brock. 6); CCum. *alda-* 'betrügen, trügen' (Grönb. 35)

aldan- vi. 'to be deceived'
— *mayïl:* (düšmän alïna a.) 165*v* 11 [*farïb maχwar*]
— *ursa:* (qaša közä a. dā'ïlär) 179*r* 8
Quṭb *aldan-* 'to be deceived' (MS 83*r* 11)

aldïr- vt. 'to let be taken'
— *ïp:* (köŋlin aŋa aldïrïp köp türli mälāmätlärgä rāẓï bolup aytur idi) 127*r* 1
Quṭb *aldur-* 'to bid somebody to take something, deprive' (Zaj. 7).

aldur- vt. 'to let be taken'
— *mayay sän:* (berür bu fitnä köz elgä köŋülni, közüŋ yum tā köŋül a.) 127*r* 6°
cf. *aldïr-*

alḫamd 'praise'
— (välï bir aqča izdäsäŋ berür ǰān, oqu a. desäŋ yüz oqïγay) 137*v* 10°

alïn 'forehead'
— *ïŋda*[> *alnïŋda*]: (a. yavaš qoy bigin müšfiq yār artïŋda böri kibi täriŋni yïrtar) 50*v* 10 [*ẕar barābar*]
— *ïnda*[> *alnïnda*]: 74*v* 8; (dūstlar a. ol kün ur daγï maġzïn čïqar) 33*r* 2; (a. ne bolsa yegäy aγzïnda ne kelsä degäy) 80*v* 4; (aqčalarïn a. qoyup topraq üstünä ǰān berip yatur idi) 90*r* 7; (ǰännät niʿmätiniŋ a. dïv-i mäkkārä oturur) 158*r* 7
Old T. *alïn* 'Stirn' (ATG 293*b*); Kāšγ. *alïn* 1. 'Stirn'; 2. 'Vorderseite eines Berges' (Brock. 7); CCum. *alïn* 'Stirn' (Grönb. 36); MM *alïn* 'forehead' (MS 194*r* 11)

ʿālī 'high'
— (munuŋ kibi ʿā. mänzilätkä yättiŋ) 62*v* 12; (qaẓā manṣibi ʿā. märtäbä durur) 128*r* 6; (özi alčaq vä himmäti ʿā.) 146*v* 13; (külniŋ ʿā. nisbäti bar) 170*r* 8 [id.]

ʿālim 1. 'wise'; 2. 'learned man'
— 97*v* 9 [*ʿālimī*]; 97*v* 11° [*dānā*]; 139*r* 5 [*dānišmand*]; (bir ʿā. ergä sordï) 20*r* 13 [*pārsāī*]; (bir kün ol bay qarïndašï bu ʿā. qarïndašïna ḫaqārät közi bilän naẓar qïlïp ayttï) 81*v* 13 [*faqïh* ~ *darvïš*]; (ol ʿā. er) 86*v* 6 [*dānišmand* ~ *faqïh* ~ *ʿālim*]; (bir ʿā. kim ärsägä) 143 [*adïbï*]
— *i* [iz.]: (ʿā. fāẓil) 140*r* 7 [*yakï az fuẓalā*]
— *ni:* (mälik ol ʿā. indäp ayttï) 144*r* 3 [*dānišmand*]
— *niŋ:* (bu mälik ol ʿā. ḫusn-i taqrïrin išitip tärbiyätin begändi) 140*v* 10 [*faqïh*]; (ol ʿā. oγlanlarï) 144*r* 2 [*adïb*]
— *gä:* (nečük kim mäsʾälä ʿā. maʿlūm) 150*r* 2° [*dānišmand*]
— *dän:* (bir ʿā. bu ḫadïṣ maʿnïsin suʾāl ettim) 150*v* 2 [*buzurgï*]
— *lär:* 107*v* 2 [*dānišmand*]; (ʿā. bilän oturup) 5*v* 5; (ʿā. mäǰlisi bäzzāz dükkānïna oχšar) 75*v* 6 [*vaʿẕ* ~ *vāʿiẓ*]
— *lärniŋ:* (ǰihānda män bu ikki ṭāʾifäni sevär män ʿā. daγï zāhidlärni) 71*r* 8 [*ʿulamā*]
— *lärniŋ:* (ʿā. ulusï) 5*v* 8
ʿālimu'l-ġaib 'omniscient' (63*r* 12°, id.)

all 'front part'
— *ïmda:* (mänim a. 'in front of me') 18*r* 4
— *ïna:* (här kimä bolsa ṭabïʿat azyemäk a. kelsä mäšaqqat ṣabr etär) 84*v* 5°
— *ïnda:* (yetsä tatlï suγa susamïš er qorqmas a. bolsa äždärhā) 48*r* 13°

allāh 'God'
— (a. a. bu ne söz bolur) 29*v* 1 [id.]

ʿallāmä 'a very learned man'
— (fülān ʿa. müftï oγlï män) 170*r* 13
— *i* [iz.]: (ʿa. ʿaṣr 'the most learned man of the age') 81*v* 11 [id.]

alma 'apple'
— (a. eŋäginä ayva tozï oturup) 118*r* 12 [*sïb*]; (dūst vidāʿïn qïlïp turur mägär a. bir ṭarafï zaʿfärān kibi biri χamrā) 124*r* 3° [*sïb*].
— *sïn:* (raʿiyyät bāġïnïŋ sulṭān alïp yesä bir a.) 31*r* 7° [*sïb*]
CCum. *alma* 'Apfel' (Grönb. 35); MN *alma* 'apple' (MS 296*r* 2)

al-maqṣūd 'in short'
— 91*v* 13, 159*r* 12

al-qiṣṣa 'to sum up; on the whole'
— 14*v* 11, 17*r* 2, 141*r* 12 [id.] 157*v* 9 [id.]

alt 'lower part'
— *ïnda:* (fïl ayaqï a.) 34*r* 7 [*zïr*]; (a. bir tāzï at) 95*v* 13 [*zïr*]

— *ïndayï:* (eli a. qavm 'his vassals') 43*r* 8 [*zïrdastān*]
— *ïndayïlarï:* (mütäʿalliqläri dayï eli a. 'his adherents and vassals') 151*r* 13 CCum. *alt* 'die Unterseite, der Raum unter etwas' (Grönb. 36); Quṭb *alt* 'lower part' (10*v* 19); NF *alt* 'lower part' (MS 26*r* 8)

altï 'six'
— (beš a. kün kečičäk) 127*v* 7; (satarlar bir dirämgä a. sïnï) 166*v* 12°
Old T. *altï* 'sechs' (ATG 293*b*); CCum. *altï* 'sechs' (Grönb. 36); MM *altï* 'six' (MS 180*v* 5)

altmïš 'sixty'
— (üč yüz a. türli) 38*v* 8 [*šaṣt*]
Old T. *altmïš* 'sechzig' (ATG 293*b*); CCum. *altmïš* 'sechzig' (Grönb. 36); MM *altmïš* 'sixty' (189*v* 15)

altïnčï 'sixth'
— 8*v* 4 [*šašum*]
MN *altïnčï* 'sixth' (MS 302*r* 11)

altun 1. 'gold'; 2. 'gold coin'; 3. 'golden'
— 23*r* 2 [*zar*]; 24*r* 10; 60*v* 8 [cf. *šädd*]; 107*r* 6 [*dïnār*]; 111*v* 10 [*dïnār*]; 113*v* 12° [*zar*]; 181*v* 6; (tolï a. rävāq) 6*v* 10°; (miŋ a.) 21*r* 2; (qïzïl a.) 28*r* 9° [*zar*]; (yüz a.) 44*v* 9 [*dïnār*]; (a. qïlïč) 45*v* 6 [*zarïn*]; (a. taγ) 72*v* 1; (elgä dünyā tärkin ögrätkän faqïr aqčalar ḥāṣil qïlïp a. yïγar) 75*r* 4°; (eli evučï tar mäskïnlärgä a. aqča üläštürdi) 87*v* 3 [*zar*]; (yüz miŋ a.) 90*r* 14; (a. ṭarāzlï 'with golden embroidery') 95*v* 13 [cf. *qumaš*]; (bir aγrï a. 'a gold piece of 96 miskals') 104*r* 11; här kimniŋ a. tärāzūsïnda bolγay arslan quvväti anïŋ bāzūsïnda bolγay) 128*v* 2°
— *nï:* 21*r* 8 [*naqd*]; 139*v* 7 [*zar*]; (alγïl ol kïs tolï a.) 72*r* 1 [*diram*]
— *γa:* 110*r* 2; (sän ol dägül-mi sän kim atam säni firänč qaydïndan on a. satïn aldï) 68*v* 11 [*dïnār*]; (elli a. rāẓï bolurlar) 112*r* 5
— *dan:* (yüz miŋ a. artuq) 90*r* 10°
— *um:* (a. yoq kim χatun alγay män) 154*r* 10
— *uŋ:* 124*r* 12° [*zar*]
— *ïŋnï:* (mägär ol a. oγrï aldï) 103*r* 2 [*diram*]
— *ï:* 90*r* 9° [*zarr-i ǰaʿfarī*]; (baχïlniŋ a. ol vaqt yerdän čïqar kim anï yergä qoyγaylar) 156*r* 2 [*sïm*]
Old T. *altun* 'golden, Gold' (ATG 293*b*); Kāšγ. *altun* 'Gold' (Brock. 8); CCum. *altun* 'Gold' (Grönb. 36)

aʿmā 'blind'
— 173*v* 8°

ʿamäl 1. 'state service'; 2. 'work'; 3. 'business'; 4. 'practice'
— (düšmän säni körübän äygü ʿa. ičindä daʿvâ qušun tuta almas qurup bähānä aγïn) 63*v* 3°
— *et-* 'to act': (ḫukämā qavlï bilän ʿa. ettim) 143*r* 6 [*kār bastam*]
— *qïl-* 'to act, put into practice': 18*v* 1, 35*r* 1; (ne bolsa käy dayï äygü ʿa. qïl) 51*r* 12 [*ʿamal*]; (ne qadar kim ʿumrum bar bu naṣīḥat bilän ʿa. qïlγay män) 52*r* 10 [*ba kār āyad*]; (qïlïp eygü ʿa. ǰännätkä kitkil) 139*r* 2°; (ʿilm oqïdï dayï ʿa. qïlmadï) 160*v* 11 [*ʿamal nakard*]; (ʿilm oqup här kim ʿa. qïldï isä ǰännät ičindä täfärrüj dur iši) 176*r* 1°
— *nï:* (ʿa. ʿaql iyäsinä buyuryïl) 161*v* 2° [id.]
— *gä:* (ʿa. ketür- 'to put into practice') 39*r* 11
— *dä:* (artuqsï ṭamaʿ ʿa. qïlma) 26*r* 2° [id.]
— *iŋ:* (čün yoq ʿa. yana hämän ǰāhil sän) 160*v* 13
— *i:* (sulṭānlar ʿa. teŋiz säfärinä oχšar) 28*r* 7° [id.]
— *iniŋ:* (sulṭān ʿa. iki ṭarafï bar) 25*r* 11 [id.]
— *läriŋizgä:* (ṣāliḥ ʿa. uyγaylar) 69*v* 1 [id.]

ʿamäldār 'tax-gatherer'
— (ol ʿa. erdän sulṭānγa köp türli šikāyät qïldïlar) 32*r* 1 [*vazīr*]

ʿamälsiz 'without works'
— (ʿa. ʿālim yemišsiz aγačqa . . . oχšar) 173*r* 13 [*bïʿamal*]; (ʿa. ʿālim balsïz zänbūrγa oχšar) 173*v* 9

aʿmï 'blind'
— 173*v* 7°

ʿāmil 'tax-gatherer, collector of revenue'
— (ayturlar bir ʿā. ärni raʿiyyät ävin χarāb etip sulṭān χazïnäsin ʿimārät qïlur erdi) 31*r* 11 [*ʿāmilï*]

ʿammāl 'assiduous at work'
— 66*v* 8°

ʿāmmï 'illiterate'
— *i* [iz.]: ʿā. mütäʿabbid 'an illiterate worshipper') 173*v* 3 [id.]

ʿammū 'paternal uncle'
— *sï:* (ʿa. oγlanlarï) 93*v* 8 [*aqārib*]

ʿAmr prop. n.
— (ʿA.-u Zäydä) 123*r* 9° [id.]

ʿAmru'bnu Laiṯ prop. n.
— 34*r* 8 [*ʿAmru'laiṯ*]

ʿamūd 'pillar'
— 101*r* 3 [*sutūnï*]; (su ičindä bir ʿa. köründi) 100*v* 13 [*sutūnï*]; (ʿa. üstinä čïqtï) 101*r* 13 [*sutūn*]

ana 'mother'
— (uzun yašlï a.) 136*r* 10 [*māmak*]

— *γa:* (oγlanlar nāzī ataγa a. bolur) 33*v* 3
— *m:* (atam a. dünyālik üčün qanïmnï tökmägä dästūr berdilär) 33*v* 5
— *ma:* (vālinïŋ oγlï a. sökti) 43*v* 12
— *sï:* 13*v* 12; (ol χatunnïŋ qarï a.) 121*r* 12 [*mādar*]
— *sïn:* 33*r* 9 [*mādar*]
— *sïnï:* (anï körmämäk maŋa ol qadar küč kelmäs kim a. körmäk küč kelür) 121*v* 4 [*mādar*]
— *sïnïŋ:* (a. bayïrsuγïn yer qarnïn yïrtïp ṣaḫrāγa čïqïp kitär) 145*r* 4 [*mādar*]
— *sïna:* (sän dayï anïŋ a. sökkül) 44*r* 8
Old T. *ana* 'Mutter' (ATG 294*a*); Kāšγ. *ana* 'Mutter' (Brock. 8); CCum. *ana* 'Mutter' (Grönb. 37)
ʿanbär 'ambergris'
— 7*r* 8°; (ʿa. öküzi 'ambergris producing cow') 155*v* 6 [*gāv-i ʿanbar*]
— *i* [iz.]: (ʿa. sūziš) 184*r* 5 [Ḥasan Oγlï]
— *i:* (zülfi bïraqtï ʿālämä müšk ilä ʿa.) 182*r* 4
anča 'so much'
— (yüz a. bolsaŋ ärlikdä) 18*v* 3; (välī a. dägül kim desälär bäs) 67*r* 9° [*čandān*]; (bu maʿnīdän a. sözlädim kim sayïndïm köŋlün sözümä bayladï) 134*r* 4; (yüz a. naẓm etip ol ʿaybïŋ aytur) [*čandān*]; (közümdin a. säyl aqtï) 183*r* 13 [Toγlï χwāja]
— *γa:* (a. tegrü 'to such an extent') 182*v* 3
Old T. *anča* 'etwas, mehr oder weniger' (ATG 294*a*); Kāšγ. *anča* 'soviel' (Brock. 8); CCum. *anča* 'so, so sehr, so viel' (Grönb. 37); MM *anča* 'so much' (MS 191*r* 1)
anda (Loc. of *ol*) 1. 'there'; 2. 'the other world' (opposed to *munda* 'this world')
— 5*r* 5; (bir kim ärsä a. ḫāẓir idi) 66*v* 4; (qamär yüzlilär a. köp turur) 123*v* 11 [*ānǰā*]
Old T. *anda* ~ *anta* 'dort, dann' (ATG 294*b*); Kāšγ. *anda* 'dort' (Brock. 8); MM *anda* 'there, therein; then' (MS 192*v* 10a)
andan (Abl. of *ol*) 'from there; from him [her, it]'
— (a. bizgä ne tuḫfä-i kärāmät kätürdüŋ) 7*v* 8; (maṣlaḥatlï yalγan a. yaχšïraq) 9*v* 5°; (a. burun 'before that') 10*r* 8; (bizgä a. ne qayγu) 159*r* 1
Old T. *andïn* ~ *antïn* 'von dort' (ATG 294*b*); Kāšγ. *andan* 'von dort' (Brock. 8)
andïn (Abl. of *ol*) 'from there; from him [her, it]°
— 181*r* 7; (a. berü kim aldï ušol dilrübā köŋül) 182*v* 5
MM *andïn* 'therefrom; thereby; afterwards' (MS 177*v* 2)
anï (Acc. of *ol*) 'him, her, it'
— 13*r* 8; (utandïm a. ʿuqūbät qïlmaγa) 4*v* 9; (a. eltip oγrïnïŋ yolïnda bïraqtï) 50*v* 3; (färaḫ bilän säkirir ol a. söŋäk saqïnïp) 153*v* 7
MM *anï* 'him, her it' (MS 178*v* 3)
anïŋ (Gen. of *ol*) 1. 'of him [her, it]'; 2. 'his, her, its'
— (a. šükriniŋ ẓikriniŋ fikri niʿmät arturur) 2*v* 4; (yïlandan bir zämān äymän oturman a. čün χaṣlätin bildim muʿayyän) 103*r* 5°
MM *anïŋ* 'his, her, its' (MS 176*v* 15)
anlar 'they'
— (mänïm mähābätim a. köŋlündä eŋän ġālib bolup idi) 18*r* 10
— *nï:* (kim ärsä bilmäs a. ki kim dur) 24*v* 13°
— *nïŋ:* (buyurdï kim a. äsbāb-i maʿāšïnï ävvälki qāʿidä üzä mühäyyā qïldïlar) 29*v* 10
— *γa:* (a. bu fätḥ bolmadï) 48*v* 11
— *da:* 171*v* 3
— *dan:* (bu oγlan ol yavuzlar arasïnda qopsa a. biri bolγay idi) 13*v* 4
MM *anlar* 'they' (MS 189*v* 11)
ʿanqā 'phoenix'
— *sï:* (ʿa. kök qāfïnïŋ ačtï ikinči bāl) 181*r* 12 [χwārazmī]
ansïz 'without him, [her, it]'
— (müfärriḥ šïväli nāzük dilārām qïla bilmäs idi a. dil ārām) 70*r* 11°
ānsïz 'timeless, eternal'
— 186*r* 12
ant 'oath'
— *ič-* 'to take an oath': (müsülmān a. ičip taŋrï kälāmïnïŋ üzä) 166*r* 9°; (egri sözni köni dep a. ičmä) 167*v* 12
— *lar ič-* id.: (yähūdī er dayï a. ičip tävrīt üzä) 166*r* 11° [*saugand χwaram*]
Kāšγ. *and* 'Eid' (Brock. 8); CCum. *ant* 'Schwur, Eid': *ant ič-* 'schwören' (Grönb. 38); MM *ant* 'oath, vow' (MS 192*v* 7)
Anvarī prop. n.
— *niŋ:* (män bu qaṣïdanï bilür män A. durur) 42*v* 9 [id.]
aŋ- vt. 1. 'to remember'; 2. 'to mention'
— *armï sän:* (a. bu qulnï, äy ʿajāb sän) 50*r* 12 [*yād mīāyad*]
— *a:* (yā ilāhī sän mürādïn ber aŋa kim bu mäskïnni duʿā birlä a.) 178*v* 2°
— *mayïn:* (ölümin a. altun ġamïn yer) 173*r* 7

— *a* (gerund): (anï dā'im a. dur čūn bilür sän unutmayïn berür rizqiŋ tün vä kün) 144*v* 3°
Quṭb *aŋ-* 'to remember' (Zaj. 9); LA *aŋ-* 'sich erinnern' (H. 51); MM *aŋ-* 'to mention' (MS 186*r* 11)

aŋa (Dat. of *ol*) 'to him [her, it]'
— 2*v* 3; 7*v* 7
MM *aŋa* 'to him [her, it]' (MS 178*r* 11)

aŋla- vt. 1. 'to understand'; 2. 'to perceive'
— *dïŋ:* (köŋläk isindän Miṣirdä a.) 53*v* 10° [*šanīdī*]
— *madïŋ:* (tašïndan čūn baqïp sän a. iši yoq muḫtäsibniŋ äv ičindä) 49*r* 13°
Old T. cf. *aŋlaγ* 'verständig' (ATG 294*b*); Kāšγ. *aŋla-* 'verstehen' (Brock. 9); CCum. *aŋla-* 'verstehen' (Grönb. 38)

aŋlat- vt. 1. 'to tell, narrate'; 2. 'to report, denounce'
— *tï:* (bir kim ärsä bu vāqi'anï tuyup sulṭānγa a.) 36*r* 6 [*i'lām kard*]
— *tïlar:* (bir nečä fättān ḫaṣūdlar mäni χiyānatqa mänsūb qïlïp a.) 27*v* 9
Quṭb *aŋlat-* 'to teach, inform, relate' (Zaj. 9)

aŋsïzda 'suddenly'
— (ol kim ärsä anï tuta bilmädi a. čïqtï) 67*v* 1 [*bïχtiyār*]
Quṭb *aŋsïzda* 'suddenly' (MS 39*v* 14); cf. CCum. *ansïzïn* 'plötzlich, unerwartet' (Grönb. 38)

apar- vt. 'to ravish, take away'
— *dï:* (a. köŋlümni bir χwaš qamär yüz ǰānfizā dilbär) 184*r* 1
Iṣf. An. *āpar-*, *apar-*, *apār-* vt. 'to take away' (MS 195*r* 9); Aynallu *apār-* 'wegnehmen, rauben, pflücken' (Kow. 44*b*)

aq 1. 'white'; 2. 'whiteness'
— (ellärinä qïzïl a. sarï čičäklär bergäy) 3*v* 1; (yüzi a. 'honest, innocent') 5*r* 1 [cf. *istä-*]; (täni a. yüzi qïzïl) 71*r* 3 [*sapīd*]; (bir a. saqallï χwājä) 135*r* 1
— *ï:* 183*v* 3
— *ïnïŋ:* (täninïŋ a. üzrä yaŋaγï alïnïŋ rängi) 183*v* 7
Old T. *aq* 'weiss' (ATG 295*a*); CCum. *aq*, *aχ* 'weiss' (Grönb. 39); Quṭb *aq* 'white, whiteness' (Zaj. 9); MM *aq* 'white' (MS 178*v* 16)

aq- vi. 'to flow'
— *ar:* (a. bolsa) 22*r* 11; (a. teŋiz 'stormy sea'); (bilür sän kim yana qaytmas a. su) 136*r* 3; (a. su 'river') 142*r* 10 [*āb-i ravān*]
— *tï:* 183*r* 13 [cf. *köz*]
— *a:* 183*r* 12
— *ïp:* 182*v* 11; (säyl bolsa keräk χalā'iqniŋ közlärindän a. yüräk qanï) 87*r* 4°
Old T. *aq-* 'fliessen' (ATG 295*a*); Kāšγ. cf. *aqïndï su* 'fliessendes Wasser' (Brock. 9); CCum. *aχ-*, *ayar* 'fliessen, strömen' (Grönb. 30); MM *aq-* 'to flow' (MS 196*r* 2)

aqča 'money, coin'
— (ʿumrï ičindä ikki a. käffindä daγï bir ḫabbä däffindä körmiši yoq) 61*r* 2 [*diramī*]; (eli avučï tar mäskïnlärgä altun a. üläštürdi) 87*v* 3 [*sīm*]; (bir nečä a. belindä bar idi) 90*r* 4 [*diram*]; (välï bir a. izdäsäŋ berür ǰān) 137*v* 9° [*dīnār*]
— *γa:* (sän anï yüz a. alïp sän) 148*r* 7°
— *ŋ:* (daġal a. bilän ne alγay sän) 53*r* 5 [*sīm*]
— *sïn:* (on ärniŋ quvvätin qoyγïl bir erniŋ a. keltür) 100*r* 9° [*zar*]
— *lar:* (a. ḫāṣil qïlïp altun yïγar) 75*r* 4° [*sīm*]
— *larïn:* 96*r* 6 [*diram*]
CCum. *aqča* 'Geld' (Grönb. 39); Quṭb *aqča* 'money, coin' (Zaj. 9)

aqčalï 'rich'
— (a. ādämï muḫtāǰ dägül dur küčkä) 100*r* 6; (här kimniŋ älindä a. iši yoq ǰihānda anïŋ hïč biliši yoq) 128*v* 5

ʿaqd 1. 'knot'; 2. 'contract'
— *i* [iz.]: ʿa. nikāḥ qïl- 'to give one's daughter in marriage to somebody': (bir qïzï bar idi anï maŋa ʿa. nikāḥ qïldï) 68*v* 1 [*ba ʿaqd-i nikāḥ* ~ *ba nikāḥ-i man dar āvard*]; (hïč kim ärsä ʿa. nikāḥïna raġbät qïlmas idi) 79*r* 11 [*munākaḥat*]; (ẓarūrät ḫukmï bilän bir közsüz ergä ʿa. nikāḥ qïldïlar) 79*v* 3 [*ʿaqd-i nikāḥ bastand*]; (bir yigitkä ʿa. nikāḥ qïldïlar) 134*v* 5 [*ʿaqd-i nikāḥ bastand*]
— *ïn:* (fütüvvät ʿa. baγlap) 142*v* 11 [id.]
— *ïnda:* 109*v* 7 [id.]

aqïn 'current, stream'
— *γa:* 183*r* 13
— *dïn:* (közümdin anča säyl aqtï a. toldï bu ʿāläm) 183*r* 19
Old T. cf. *aqïγ* 'das Fliessen' (ATG 259*a*); Kāšγ. *aqïn* 'Strom' (Brock. 9); CCum. *aχïm* 'Strom' (Grönb. 30)

aqït- vt. 'to shed'
— *tï:* (közlärim yüräk qanïn a.) 125*r* 3
— *ïp:* 181*v* 8
Old T. *aqït-* ~ *aγït-* 'wegfliessen, strömen lassen' (ATG 295*a*); Kāšγ. *aqït-* 'fliessen lassen' (Brock. 10)

ʿāqibät 1. 'end'; 2. 'at last'
— (börinin̡ balasï bolur ʿā. atasï kibi ol ḥarāmï böri) 14*v* 9° [id.]; (ʿā. mülkin elindän bir qavï düšmän alur) 17*r* 7°; (ʿā. qïldï ol nišānä mäni) 39*v* 11° [id.]
— *i:* (anïn̡ ʿā. ne boldï) 160*r* 7 [id.]
ʿāqibatu'l-amr 'at last, finally' (157*r* 11)
ʿāqil 'wise, prudent'
— 44*r* 11°; 120*r* 13 [*dānā*]; (bir ʿā. väzïr) 9*r* 4 [*nīkmaḥẓar* ∼ *nīkrāy*]; 48*r* 5 [*nīkmaḥẓar*]; (ʿā. ol sözni yerindä sözlägäy) 9*v* 6°; (qïsqa boylï ʿā.) 10*v* 2 [*χiradmand*]; (bir arïq ʿā. ädämï) 10*v* 6° [*dānā*]; (ʿā. er) 32*v* 9° [*ʿāqilān*]; (ol χāṣṣagï ʿā. vä zïräk idi) 72*v* 2 [id.]; (bir ʿā. er) 76*r* 4° [*ṣāḥibdilï*]; (bir ʿā. erdän sordïlar) 176*r* 3 [*buzurgïrā*]
— *bol-* 'to be wise': 139*r* 7 [*ʿāqil šavad*]
— *dän:* (bir ʿā. sordïlar) 159*v* 10 [id.]
— *lär:* 13*r* 11 [*χiradmand*]; 13*v* 6; 23*r* 12; 45*v* 4 [*χiradmandān*]; 142*v* 5 [*χiradmandān*]; (bu ʿā. rāyï dägül) 25*r* 12 [*χiradmandān*]; (bu ḫarākät kim qïldïn̡ ʿā. rāyïna münāsib dägül) 60*v* 13 [*χiradmand*]
— *lärä:* (nečä ʿā. tegdi ziyānï) 52*r* 11° [*hūšmandān*]
ʿaql 'intellect, reason, memory'
— (ʿa. u ädäb 'intellect and good manners') 19*v* 11°; 99*v* 11°; 134*v* 1; 146*v* 9 [id.]; (bu ne ʿa. vä kifāyät bolur) 26*v* 8 [id.]; (anïn̡ ʿa. vä kifāyäti) 47*r* 1 [id.]; (aldï mändän ṣabr-u ṭāqat ʿa. u hūš) 64*r* 6° [id.]; (maḥbūblar zülfi ʿa. ayaγïnïn̡ zänǰïri daγï zïräk qušlarnïn̡ tuzaγï durur) 70*v* 8 [id.]; (kön̡üldän ʿa. naqšïn maḥv qïldï) 123*r* 8° [id.]; (ʿa. u ädäb bilän tirilgil) 142*v* 1 [id.]; (ʿa. iyäsi 'wise') 161*v* 2 [*χiradmand*]; (muḫāl-i ʿa. 'opposed to reason') 131*r* 6 [id.]; 156*v* 6 [id.]; 177*v* 7 [id.]
— *īmnīn:* (ʿa. χiffätinä ḫaml ettilär) 60*v* 11 [id.]
— *i* [iz.]: (ʿa. näfïs) 113*v* 1 [id.]
— *ï:* 29*v* 2°; (ʿa. qadrïnča bir rāy körgüzüp) 41*v* 11
— *ïndan:* (jümlä ʿa. kitär) 180*r* 11 [Mavlānā Isḥāq Mavlavï]
ʿaqrāb 'scorpion'
— (qoluṇnï soqmaγïl ʿa. ininä) 28*v* 3° [*gaždum*]
— *nin̡:* (ʿa. bala tapqan yeri 'the place where scorpions are born') 145*r* 2 [*gaždum*]
aqšam 'evening'
— (ärtä kitip a. kelip) 72*r* 3 [*šabāngah*]
MN *aqšam* 'sera' (G. 92); LA *aqšam* 'Abend' (H. 50)
ʿār 'shame'
— *kör-* 'to be ashamed': (ʿā. körmä bilmägänni sormaγa) 175*v* 12°
— *qïl-* 'to be ashamed': (anï kim bilmäs idim sormaγa ʿā. qïlmas idim) 175*v* 11 [*tang nadāštam*]
ar 'opposite'
— *a:* (a. ala bol 'to be dispersed') 165*r* 3 Kazak, Koyb., Sag. *ar* 'gegenüber' (Radl. I, 243)
ar- vi. 'to grow weak, get tired'
— *ïp:* 167*r* 4 [*az tak furū mānda*, cf. *külük*]; (bir vaqt a. idim bu mäni tävägä mindürdi) 45*r* 2 [*dar biyābān māndam*]; (bir piyāda nečä yürüp kitkäy čün tävälär a. sökäl boldï) 56*r* 10°; (faqïr yol čäkip a. oturur idi) 73*v* 10 [*rāh ba biyābān karda būd va mānda*]
— *mïš:* (kirdä yaχnï dur piyādä ač vä a. yarlïγa) 74*r* 12°
Kāšγ. *ar-* 1. 'täuschen'; 2. 'müde werden' (Brock. 10); CCum. *ar-* 'ermüden' (Grönb. 39); Quṭb *ar-* 'to be tormented, worry' (Zaj. 10)
ara 1. 'interval, space'; 2. 'between, among'
— (ikki kiši a. keriš ot dur) 163*r* 3° [*miyān*]; (türlik čičäk a. 'among various flowers') 182*v* 1
— *ηïzda:* (a. ʿaǰäm tilin bilür kiši bar-mï) 132*r* 8
— *sïnda:* 13*v* 4 [cf. *yavuz*]; 170*v* 10 [cf. *közsüz*]; (güllär a.) 5*v* 5
Old T. *ara* 'zwischen, aus . . . heraus, inmitten' (ATG 295*a*); Kāšγ. *ara* 'Mitte, zwischen' (Brock. 10); CCum. *ara* 'Zwischenraum; die zurückzulegende Strecke zwischen zwei Punkten' (Grönb. 39); MM *ara* 'in, in the middle of, between, among' (MS 179*r* 17, etc.)
ʿarabča 'in Arabic'
— 132*v* 7 [*baʿarabī*]
aʿrābī 'an Arab of the desert'
— *ni:* 89*v* 2 [id.]
aʿrāf 'the boundary between Paradise and Hell'
— (a. erür ǰännät bāġï saqar ählinä) 18*r* 5° [id.]
ārām 'rest, tranquillity'
— *qïl-* 'to calm, set at rest': (qïla bilmäs idi ansïz dil ā.) 70*r* 11°
ʿaraq 'sweat'
— *ïndan:* (ǰämālï gülinin̡ ʿa. bir nečä qaṭra qadaḥqa tamup turur) 122*r* 9 [id.]

ʿaräb 'Arab'
— (ʿa. mäliklärindän bir mälik) 37*r* 3 [id.]; (maqāmātï ʿa. diyārïnda mäz-kūr) 54*r* 4 [id.]; (ʿa. täväčisindän bir qara oγlan čïqïp keldi) 64*v* 5 [id.]; (bir ʿa. kiši) 102*v* 7 [id.]; (ʿa. mäsäli) 160*r* 12 [id.]

Ardašïr-i Bābakān prop. n.
— 83*v* 6 [id.]

arï 'pure, clean'
— 97*v* 12°, 158*v* 2 [cf. *tol-*]; 168*r* 1 [cf. *taš*]; (yolïŋda a. bolup yürigil) 26*r* 3° [*pāk*]; (a. tonlï kiši) 49*r* 11; (a. yolda yürigän bir yigit er) 131*v* 7 [*pākrau*]; (a. näfïs tonlar 'pure and precious garments') 151*v* 11 [*pāk*]; (a. sïrät 'pure virtues') 173*v* 2; (äïnä teg a.) 181*r* 9
Old T. *arïγ* 'rein, lauter, heilig; der Reine' (ATG 295*a*); Kāšγ. *arïγ* 'rein, tüchtig' (Brock. 10); CCum. *arov* 'rein, unschuldig' (Grönb. 40); MM *arï* 'pure, clean' (MS 176*v* 14, etc.)

arï-bäri 1. 'here and there'; 2. 'to and fro'
— (yulduz ṭuyūrï barčasï turdï a.) 181*r* 12; (maʿšūqa qāmäti kibi türlik čičäk ara χwaš qollarïn salïp salïnur särv a.) 182*r* 1
Cf. CCum. *arï* 'von hier aus weiter' (Grönb. 41); Alt. *arï yürdü päri yürdü* 'he always went hither and thither' (Radl., I, 265); Zenker *arï-bäri* 'hither and thither' (31*c*)

arïq 'lean, thin'
— (bir a. ʿāqil ādämï) 10*v* 6° [*lāġar*] cf. *aruq*

ʿārif 1. 'wise'; 2. 'holy'
— 82*v* 12 [id.]; 180*v* 3; 181*r* 6; (Miṣr ičindä bar bir ʿā. ämïr) 6*v* 12°; (körmädim ʿā. naẓarïŋ jävhäri) 7*r* 10°; (mälūl qïlmayïsar ʿā. er kiši köŋlün) 15*v* 10°; (ʿibādätdän qïlur ʿā. kišilär dā'im istiġfār) 49*v* 9° [*ʿārifān*]; (bir jämāʿat ʿā. faqïrlarγa yoluqtum) 50*v* 13; (ʿā. libāsï) 51*r* 10 [id.]; (inär bolsa qayadan bir aγïr taš kerāk kim kitmägäy ʿā. yolundan) 80*r* 10° [id.]; (bir ʿā. er) 95*r* 2 [*ṣāḥibdilï*]; (bir ʿā. kiši) [*ṣāḥibdilï*]
— *kä:* 120*r* 6° [*pārsā*]; (bilišlär birlä χwaš ʿā. zindān) 68*r* 10
— *lärïniŋ:* (jihān ʿā. χāk-i pāyï) 185*v* 9

ārmūd 'pear'
— *ïn:* 31*r* 8°

arpa 'barley'
— (äy toq közüŋä a. äkmägi körünmäs χwaš) 18*r* 3° [*nān-i ǰavïn*]
— *sï:* (atïmnïŋ a. bolmasa 'when there is no barley for my horse . . .') 22*v* 23 [*ǰau*]
Old T. *arpa* 'Gerste' (ATG 295*b*); Kāšγ. *arpa* 'Gerste' (Brock. 11); CCum. *arpa* 'Gerste' (Grönb. 40)

arqa 'back'
— *sïn:* (a. yergä ketür- 'to get somebody down on his back') 148*v* 9 [*pušt*]
— *sïna:* (künäš ïssïsï a. ottï) 103*r* 13 [*kitf*]
Old T. *arqa* 'Rücken' (ATG 295*b*); *arqa* 1. 'Rücken'; 2. 'Helfer' (Brock. 11); CCum. *arqa* 'Rücken, bez. der obere Teil desselben' (Grönb. 40); MM *arqa* 'back' (MS 181*r* 1)

arqalï '-shouldered, with . . . shoulders'
— (tämürdän a. er) 128*v* 8 [*dūš*]
Osm., Crimean *arqalï* 'broad-shouldered' (Radl. I, 290)

arqun 1. 'slowly'; 2. 'in a low voice'; 3. 'quietly'; 4. 'carefully'
— (tävbä qïldïm kim daγï χuṭbä oqusam a. oquγay män) 111*r* 13 [*ba āhangī*]; (kämädä olturup kittilär a.) 131*v* 9; (atïŋnï sürgül a. 'drive your horse slowly') 137*r* 3; (tävä a. yürür äsän tün vä kün) 137*r* 4° [*āhasta*]; (čūn ki daχlïŋ yoq turur χarǰ a. et) 142*r* 13 [*āhastatar*]; (ozup kečti ašïqqan atlï erni yürübän bir kiši a. tün vä kün) 167*r* 2° [*āhasta*]
arqun arqun 'slowly': (külük atlar arïp qaldï täväči sürär idi täväsin a.) 167*r* 5° [*hamčunān āhasta*]
Old T. *arqun, arqan* 'schliesslich' (ATG 295*b*); Kāšγ. *aquru, aqru* 'leise, gemach'; *aqrun* id. (Brock. 10); CCum. *aqrïn, arqun* 'langsam, ruhig' (Grönb. 39); Quṭb *arqun* 'slowly' (MS 91*r* 13); J. Aṣd. *arqun* 'doucement, tranquillement, à voix basse' (Zaj. Stud. II, p. 78)

arslan 'lion'
— 105*r* 7° [*palang*]; (a. yüräk) 7*r* 8; (a. ṣuḥbätin ne säbäbdän iχtiyār qïldïŋ) 23*v* 11; (jümlä ḥayvānāt aʿlāsï a. dayï ädnāsï ešäk turur) 31*v* 8 [*šïr*]; (toγan a.) 44*r* 11°; (yemäs it sarqïtïn kelip a.) 87*v* 8° [*šïr*]; (a. bilän pänjä tutqay män) 99*v* 3 [*šïr*]; (qačan kim ittifāq etip yürisä qarïnčalar soyar a. tärisin) 102*r* 5° [*šïr*]; (a. quvväti anïŋ bāzūsïnda bolγay) 128*v* 3; (a. bigin eränlär) 154*r* 3
— *nï:* (a. tutup keltürgäy ol er) 149*v* 11°; (bir kičči kiši kečip rävān jānïndan a. urup čïqarsa maġzïn ne ʿajāb) 165*v* 6° [*šïr*]
— *γa:* (pänjäsi ṣayd ičindä a. ne täfāvüt qïlur kim it ursa) 129*v* 3° [*ẓaiġam*]
— *da:* (erdäm tävädä yoq dayï a. bar) 11*v* 1°

— *dan:* (yük kätürgän ešäk yaχšïraq ol a. kim ādämïni yïrtqay) 31*v* 10
Old T. *arslan* 'Löwe' (ATG 295*b*); Kāšγ. *arslan* 'Löwe' (Brock. 12); CCum. *arslan, astlan* 'Löwe' (Grönb. 40)

aršun 'yard'
— (bu kün ikki a. suda hälāk bolmaγa az qaldïη) 54*r* 12 [*qāmatï*]
CCum. *aršun* 'Elle' (Grönb. 40); LA *aršun* 'Elle' (H. 46); Quṭb *aršun* 'ell' (Zaj. 11); MM *aršun* 'a Turkish yard' (MS 192*r* 4)

art 'back'
— *ïmïzča:* (yügürür a. χalq külä) 157*v* 6°
— *ïηda:* 56*r* 2 [*pas*]; (iläyiηdä köp vāqiʿalar bar daγï a. köp düšmänlär bar) 30*v* 4; (a. böri kibi täriηni yïrtar) 50*v* 12° [*dar qafā*]
— *ïn:* (bu zämānä zāhidin kör kaʿbägä a. berip yüz χalāʾiqqa tutup dāʾim qïlur bāṭïl nämāz) 58*v* 10° [*pušt*]
— *ïna:* 102*r* 7 [*dar pai*]; 110*r* 6 [*dunbāla* ∼ *qafā*]
— *ïnča:* (munuη közläri ol mülk a. qalγay) 10*r* 5; (a. barïp tutup ketürdilär) 34*r* 9 [ʿ*aqab*]; (anïη a.) 70*r* 12 [*dar* ʿ*aqabaš*]
artïna tüš- 'to pursue' (110*r* 6)
art ber- 'to turn one's back to' (58*v* 10)
Old T. *art* 'Rücken, Hilfe' (ATG 295*b*); Kāšγ. *art* 1. 'Bergpass'; 2. 'Hochebene'; 3. 'Nacken' (Brock. 12); CCum. *art* 'After, Hinterer, die Hinterseite, der Raum hinter etwas' (Grönb. 40).

art- vi. 'to increase'
— *ar:* (bāzārï anïη mänim bu otum a.) 54*v* 8° [*tïz mïkunï*]; (etmägi a. välïkin ābrūyï äksilür) 86*v* 10° [*afzūd*]
— *mas:* (sïnmas altun qïmäti a. bähāsï tašnïη) 170*r* 4° [*nayafzāyad*]
— *tï:* (kündän künä saʿādäti a.) 27*r* 10
— *ïp:* 176*v* 4
— *qanïn:* (tilämädi kim bu äksük qulnïη ʿizzäti a.) 91*r* 8 [*buland gardad*]
Old T. *art-* 'übertreffen' (ATG 295*b*); Kāšγ. *art-* 'grösser werden' (Brock. 12); CCum. *art-* 'mehr sein, übertreffen' (Grönb. 40); MM *art-* vi. 'to increase' (MS 188*r* 5)

arta- vi. 'to get on well together'
— *r:* (on kiši bir süfrädä yemäk yer daγï a.) 166*v* 3
Chag. *arta-* 'genügen, übrig bleiben, zurück bleiben, überleben, in Überfluss leben' (Radl. I, 309)

artuq 1. 'more'; 2. 'superior'
— (quvvätdä vä ṣanʿatda män andan a. män) 39*r* 4; (ūstādï daγï bildi kim özindän a. turur) 39*r* 10 [*bartar*]; (burunγï mäliklärniη χazïnäsi vä läškäri vä ʿumrï sändän a. idi) 48*v* 11 [*bïš*]; (faqïr er ṣabrï a. dur ġanïlärniη ʿaṭāsïndan) 66*r* 12° [*bih*]; (köp. a. 'better') 98*v* 3 [*bih*]; (birdän a. yoq turur) 146*r* 10; (ṭāʿatda äksük bolup niʿmätdä a. bolsa) 155*v* 3 [*bïš*]; (mundan a.) 162*v* 3 [*ǰuz ān*]; (ne özgädän özüηni körgil a. ne äylä sözlä kim ʿišyān ketürgäy) 164*v* 4°; (rizq-i maqsūmdan a. yemäk) 172*v* 8 [*bïš*]
— *qa:* (a. ṭarḥ bïraq- 'to sell at a high price') 37*v* 9
Old T. *artuq* 'mehr, sehr, vorzüglich' (ATG 295*b*); Kāšγ. *artuq* 1. 'Vermehrung'; 2. 'mehr' (Brock. 12); CCum. *artuq, artuχ* 'was eine gewisse Menge überschreitet, Überrest; mehr; zu viel' (Grönb. 41); LN *artuq* 'more' (MS 154*v* 6); MM *artuq* 'more' (MS 178*r* 8)

artuqraq 'more'
— (mälikniη šäfaqatï anïη ḫaqqïna daγï a. boldï) 21*r* 6; (maṣlaḥat körmädim daγï a. sözlämägä) 28*r* 11 [*az īn bïš*]; (χāṭirim mäyli muηa a. idi) 45*r* 1 [*bïštar*]
NF *artuqraq* 'more' (MS 50*r* 7); MN *artuqraq* 'more' (MS 299*r* 4)

artuqsï 'more than usual or becoming'
— (a. ṭamaʿ ʿamäldä qïlma 'do not be too greedy in state service') 26*r* 2°
Quṭb *artuqsï* 'more than usual, more' (Zaj. 11)

artur- vt. 'to increase'
— *ur:* (anïη šükriniη zikriniη fikri niʿmät a.) 2*v* 5; (näfsiηä ne qadar müdārā qïlsaη muχālāfätin a.) 150*v* 8 [*bïš* ∼ *bïštar* ∼ *ziyādat kunad*]
— *dï:* (munuη vaẓïfäsin az a.) 86*v* 5 [*afzūd*]
— *saη:* (ne qadar mundan a. sän anï kötärür sän) 83*v* 12 [*ziyādat kunï*]
— *a:* (a. dur māl-u mülkin hïč ölgäy män demäs) 160*r* 2°
Old T. *artur-* 'betrogen werden' (ATG 295*b*); Kāšγ. *artur-* 'hinzufügen, überschreiten' (Brock. 13); CCum. *artïr-* 'übertreffen' (Grönb. 41); MM *artur-* vt. 'to increase, add' (MS 189*v* 1, etc.)

aruq 'meagre'
— (sämiz a. bolup tülängincä) 56*r* 11° [*lāġar*]; (a. qoynï ursaη sämiz körünür) 166*r* 1
— *lar:* (köp a. tüšüp yatïp öldi) 56*r* 11

Old T. *aruq* 'Ermüdung, müde' (ATG 296*a*); Kāšγ. *arïq* 'mager' (Brock. 11); CCum. *arïχ* 'mager' (Grönb. 42); J. Aṣd. *aruq* 'maigre' (Zaj. Stud. II, p. 78)

ʿarūẓ 'poetry, prosody'
— (ʿa. ʿilmi 'prosody') 5*v* 8; (baḫr-i ʿa.) 182*v* 12

ʿarẓ 'presenting'
— *et-* 'to present': (šikāyät eli bilän nāmūs yaqasïn yïrttï daγï ḫālïnï ʿa. etti) 140*r* 10

ārzū 'wish, desire'
— (küč bilän kišigä baylïq daγï ā. bilän beglik ḫāṣil bolmas) 96*v* 10

āsān 1. 'easy'; 2. 'easily'
— (oynap bu zämānä birlä a. utqan) 37*v* 6°; (χalāṣ etti böri aγzïndan ā.) 69*r* 1°; (tävä arqun yürür ā. tün vä kün) 137*r* 4°; (tiri ärni eŋän ā. urup oq birlä öltürmäk) 169*v* 5° [*sahl*]; (maqṣūdïna ā. yetär) 178*r* 8°

āsānraq 'easier'
— (näfskä köp yemäk vaʿdäsin bermäk ā. turur baqqāl tašnïʿindän isä) 85*v* 1 [*āsāntar*]; (köŋülni müǰähädägä qoymaq ā. turur kim közni müšähädädän kitärginčä) 117*r* 12 [*āsāntar*]

āsāyiš 'comfort, tranquillity'
— (χwaš-āvāz bolmïš sän äylä kim näfäsiŋdän χalāʾiq ā. tapïp tinlänip tururlar) 111*r* 8 [*āsāyiš* ~ *rāḥat*]
— *qïl-* 'to rest, repose': (ne bolγay bir nečä kün bu mänzildä ā. qïlsaŋïz) 123*v* 5

ʿasäl 'honey'
— (ʿa. bermäs sän elgä bārï tikmä) 173*v* 11° [id.]

aṣḥāb 'companions, the companions of Muhammad'
— (mäni munda a. muʿāläǰäsi üčün ïya berdilär) 83*r* 7 [id.]
— *i* [iz.]: (a. kähf 'the companions of the cave') 14*r* 2° [id.]; 93*r* 11 [id.]; (a. fitnät vä χibrät 'intelligent and experienced men') 21*r* 13 [id.]
— *dan:* (bir kiši a. kelip aŋa täǰribä ketürmädi) 83*r* 3

ʿāṣï 'sinner'
— *lär:* (qïlurlar tävbä ʿā. nädāmät yep χaṭā išdän) 49*v* 8 [*ʿāṣïyān*]

aṣl 'origin, essence'
— *ï:* (a. yaman) 50*v* 9, 169*v* 12; (a. alčïn) 181*r* 3
— *ïn:* (keräk kim ne sözläsä saγïš qïlïp a. bilip sözlägäy) 140*v* 1; (ǰādūnïŋ a. mägär dilbär qaraqïnda tutar) 180*r* 11 [Mavlānā Isḥāq Mavlavï]
— *ïna:* (här kim öz a. ǰäfā qïlsa lāǰäräm äygülük yüzün körmäs) 145*r* 8° [*ahl-i χwad*]

aṣlï 'original'
— (nečä yïllar keräk kim laʾl bolsa a. taš) 171*r* 2°

ʿaṣr 'age, time'
— (bu ʿa. ičindä özläriniŋ yoq bärābäri) 182*r* 7; (ʿallāmä-i ʿa.) 81*v* 11 [id.]; (fuẓalā-i ʿa.) 129*v* 9 [id.]

asra- vt. 'to keep, guard'
— (käräk öltür käräk a. quluŋ män) 185*v* 1
— *r:* 180*v* 13; (kitär bašï anïŋ bir kün bu yolda nečä köp māl-u mülk a. bolsa) 89*r* 11°; (vaṣlï būstānïnda χwaš ʿäšiqlärin a. erür) 181*r* 6
CCum. *asra-* 'zu essen geben, reinigen' (Grönb. 42); Quṭb *asra-* 'to guard, care for, caress' (Zaj. 12); MN *asra-* 'proteggere' (G. 92); Chag. *asra-* 'observer, regarder, garder, conserver' (PdC 20)

ast 'lower part of something'
— *ïndan:* (aγïr taš a.) 150*r* 11
CCum. *ast* 'die Unterseite, der Raum unter etwas' (Grönb. 43); Quṭb. *ast* 'under, downstairs' (Zaj. 13)

astïn 'lower, under'
— (a. dudaγï) 47*v* 7 [*zīrïn*]
Kāšγ. *astïn* 'unterhalb' (Brock. 13); Quṭb *astïn* 'under' (Zaj. 13)

aš 'meat, food'
— (ol oγlanγa a. ičindä aγu berdilär) 11*v* 2 [*ṭaʿām*]; (ol qïz ṭāqadan kördi kim qarïndašïna a. ičindä aγu berdilär) 12*r* 1; (äy nečä künlär keräk kim ġürä bolsa tatlï a.) 171*r* 1°
— *tan:* (elin a. čäkip ayttï) 12*r* 3 [*ṭaʿām*]
— *ï:* 174*r* 1° [*χwān*]; (a. biškinčä) 43*v* 6
Old T. *aš* 'Speise' (ATG 296*a*); Kāšγ. *aš* 'Speise' (Brock. 13); CCum. *aš* 'Nahrung, Speise, Futter' (Grönb. 43)

aš- vt. 'to pass over, surpass'
— *a:* (kün a. kelgil kim maḥabbät ziyādät bolγay) 67*r* 2; (ḫaddan a. ġaẓablanmaq vaḫšät ketürür) 164*r* 9
Old T. *aš-* 'überschreiten, übersteigen' (ATG 296*a*); Kāšγ. *aš-* 'übersteigen' (Brock. 14); CCum. *aš-* 'vorbeigehen' (Grönb. 44); MM *aš-* vt. 'to pass over, pass beyond, surpass' (193*v* 10, etc.)

ʿašā 'supper'
— *γa:* (bir kim ärsä ʿišāγa taḫrimä baγlap turur daγï bir kim ärsä ʿa. müntaẓir oturur) 152*r* 11 [id.]

ašа- vt. 'to eat'
— *p:* (qurï etmäk a. χirqa käyärgä čün qanāʿat män) 82*v* 3°
Old T. *aša-* 'essen, empfangen' (ATG

296*a*); Kāšγ. *aša-* 'speisen' (Brock. 14); CCum. *aša-* 'essen' (Grönb. 44)

ašaγa 'downstairs'
— (maṣlaḥat anï körär män kim säni bu qalʿa bürǰindän a. χandaqqa bïraqqay män) 131*r* 9 [*bazïr*]
— *ček-* 'to draw in': (ägär ol ḥukm qïlïčïnï čeksä näbï vä välï bašïn a. čekkäy) 175*v* 2 [*dar kašad*]
— *it-* 'to push down': (bir kim ärsäni salṭanat taχtïndan a. itär) 175*r* 11 [*furūd āvarad*]
— *qal-* 'to remain behind': (qačan χaṣmdan a. qalsa χuṣūmät silsiläsin täbrätür) 157*r* 13 [*furū mānand*]
LA *asaγa* 'unten' (H. 48)

ašïq- vi. 'to hurry, hasten'
— *mayïn:* (äyä müstaʿǰil er mänzilgä müštäq a. atïŋnï sürgül arqun) 137*r* 3° [*mašitāb*]
— *qan:* (a. er bilän yoldaš bolma) 78*r* 9° [*šitāb kunad*]; (a. kim ärsä yüzi üstinä tüšär) 167*r* 1 [*šitābān*]
Old T. *ašuq-* 'eilen' (ATG 296*b*); CCum. *ašïq-* 'eilen' (Grönb. 44); Quṭb *ašïq-*, *ašuq-* 'to hurry' (Zaj. 14)

ʿāšiq 'lover'
— (čün ʿā. vä maʿšūq bir yergä keldi χwāǰalïq dayï qulluq ortadan kitti) 113*r* 2 [id.]; (boyïna ʿā. ṣanävbär) 181*r* 1
— *bol-* 'to be in love': (künäš körkli turur hïč išitmädim kim anï kiši sävüp ʿā. bolγanïn) 67*r* 5 [*ʿišq āvarda*]; (muʿallim bu oγlannï kördi dayï miŋ ǰān vä köŋül bilän ʿā. boldï) 115*r* 3
— *i* [iz.]: (ʿā. bïčärä) 114*r* 2; (ʿā. ṣādiq) 114*v* 10
— *qa:* 181*r* 7
— *ï:* (ol maḥbūb bildi kim özïniŋ ʿā. turur) 114*v* 1 [*dil-āvïχta*]
— *lar:* 179*v* 9°; 183*v* 10
— *larnï:* (bu ʿā. maʿšūq öltürüp tur) 5*v* 2 [*ʿāšiqān*]
— *lara:* 98*v* 2° [*ḫarïfān-i mast*]
— *larïnγa:* 180*v* 5
— *larïna:* 116*r* 9 [cf. *qïy-*]

ʿāšiqānä 1. 'amorously'; 2. 'amorous'
— (gär otursa biziŋ bilän qāzï turuban ʿā. raqṣ urur) 59*v* 12°; (ʿā. ḫarākätläri bar) 114*r* 13; (raqṣ urdï ʿā. yürüp čarχ čänbäri) 181*v* 10

at[1] 'name'
— (yādgārï qalsa kimniŋ äygü a.) 6*v* 11°
— *ïm:* (bu a. säyf olduγu-čün-mi qara qïnda tutar) 180*v* 1
— *ïŋ:* (a. qalγay ǰihānda ǰāvidān) 30*v* 10°; (a. kim ṣanʿatïŋ ne turur) 114*v* 3 [*nām*]; (yayïldï čūn künäš teg äygü a.) 143*r* 2°
— *ï:* 6*r* 7; 81*v* 1° [*nām*]; (äygü a. qalsa erniŋ yaχšïraq) 6*v* 10°; (a. Inči atasï belgili bay) 138*r* 10° [*nām*]
— *ïn:* 181*v* 4; (mäliklär a. χayr bilän yād qïldïm) 48*v* 13 [*nām*]
— *ïna:* 5*v* 13
Old T. *at* 'Name, Ruf, Ruhm' (ATG 296*b*); CCum. *at* 'Name' (Grönb. 44)

at[2] 'horse'
— 11*r* 6; (nečä bolsa ẓaʿïf tāzï a. bir ṭavïlä äšäkdän ol yaχšï) 10*v* 7° [*asb*]; (a. rikābï 'stirrup') 77*r* 13; (özdäŋ tāzï a. minmiš) 93*v* 12; (bir tāzï a.) 96*r* 1 [*markab*]
— *dan:* (bir oq birlä Rüstämni a. yïqar) 184*v* 11
— *ïma:* (a. naʿl uryul) 107*v* 8 [*sutūr*]
— *ïmnïŋ:* (a. arpasï bolmasa) 22*v* 13
— *ïŋnï:* (ašïqmayïn a. sürgül arqun) 137*r* 3°
— *ïn:* (a. sürüp) 114*v* 1 [*markab*]
— *ïna:* (faṣāḥat a. minip) 155*r* 3 [*asb*]; (istitāʿat a. minip tururlar sürmäslär) 155*v* 11 [*markab*]
— *lar:* (külük a. 'race horses') 167*r* 4
ata min- 'to mount a horse' (155*r* 3)
at min- 'to ride' (93*v* 1)
atdan yïq- 'to dismount' (184*v* 11)
at sür- 'to drive' (113*v* 3)
at čap- 'to gallop' (11*r* 6)
Old T. *at* 'Pferd' (ATG 296*b*); CCum. *at* 'Pferd' (Grönb. 44)

at- vt. 'to throw'
— (äyä oq atqučï yaχšï saqïšlap ilk andan a.) 169*v* 7°
— *ar:* (bir oγlan ṭam üstündä oynap oq a. idi) 105*v* 4 [*andāχt*]; (čarχ oqïn yaχšï a.) 148*v* 7 [*čarχandāz*]
— *arlar:* (yemiši köp aγačqa taš a.) 30*r* 5° [*zanad*]
— *tïŋ:* (čäkip ya a. oq düšmän yüzinä közüŋ ač oqïna qaršï oturduŋ) 35*r* 4° [*andāχtï*]
— *tï:* 157*r* 5 [*biyandāχt*]; (ol er naqdïn eli birlän yanar otqa bilip a.) 161*r* 5
— *sa:* 184*v* 11
— *ïp:* (här kim oq a. ol yüzükdän kečürür bolsa yüzük aŋa bolsun) 105*r* 13
— *ïban:* (ol er kim oq a. qïl yara nišān uryay) 149*v* 5
— *a:* (qapar it ayzïna luqmä a. dur) 43*v* 9°; (tävbä qïldï ol oγrï ʿaǰzïndan qalʿagä čūn kämänd a. bilmäs) 130*v* 6°
— *quč:* 169*v* 7 [cf. *oq atquč*]
— *qan:* (taš a. er 'a slinger') 35*r* 2 [*kulūχ-andāz*]

Old T. *at-* 'schiessen, abschiessen' (ATG 296*b*); Kāšγ. *at-* 'werfen, schiessen' (Brock. 14); MM *at* 'to throw, throw away, shoot with an arrow' (MS 197*v* 2, etc.)

ʿaṭā 1. 'giving'; 2. 'present, gift'
— (bu iḫsān u ʿa. dā'im iši dur) 81*r* 1°; (yigitniŋ ʿa. eli baγlï idi) 100*r* 2 [id.]
— *sïn:* (kündäki vaẕïfä ʿa. käsmäyin berä turur) 3*r* 7
— *sïndan:* (faqïr er ṣabrï artuq dur ġanïlärniŋ ʿa.) 66*r* 12° [*baẕl*]

ata 'father'
— 10*v* 1 [*pidar*]; 84*v* 10
— *γa:* (oγlanlar nāzï a. anaγa bolur) 33*v* 3
— *m:* 135*r* 11; 150*r* 6; (a. anam dünyālik üčün qanïmnï tökmägä dästūr berdilär) 33*v* 5; (säniŋ ataŋ aγïr taš astïndan täpränginčä keräk mänim a. ǰännätkä kirmiš bolγay) 150*r* 12
— *ma:* 53*r* 10
— *ŋ:* 34*v* 11 [cf. *ṣadaqa*]
— *ŋnïŋ:* 150*r* 8
— *sï:* 13*v* 12; 43*v* 4° [cf. *tap-*]; 98*r* 7 [*pidar*]; 150*r* 4; (a. χidmätiŋä yer öpti) 11*v* 8; (qïzïn ärtä a. kördi ol ḫāl) 79*r* 1° [*pidar*]
— *sïn:* 33*r* 9 [*pidar*]; 145*v* 11
— *sïna:* (a. χidmät qïlïp) 11*r* 9
— *sïndan:* (a. köp māl vä niʿmät qaldï) 30*r* 6
Old T. *ata* 'Vater' (ATG 296*b*); CCum. *ata* 'Vater' (Grönb. 44); MM *ata* 'father' (MS 192*r* 17)

aṭibbā 'physicians'
— (vüzärā a. miṣālï turur 'viziers are like physicians') 46*r* 11 [id.]

ātiš 'fire'
— (tutušmayïnča där ā. bälürmäz χaṣläti ʿanbär) 184*r* 5

aṭlas 'satin'
— (buyurdï kim yer yüzinä yäšil a. bisāṭ töšägäy) 3*r* 10; (a. qabā) 71*v* 9°; (muʿallim kim ḫaṣïr išlär tün vä kün saqïnma barïp ol er a. išlär) 147*v* 4° [*ḫarïr*]

atlï 'named, called'
— (χuṣaib a. 'his name was Khusaib') 46*v* 13
Old T. *atlïγ, atlay* 'genannt, berühmt' (ATG 296*b*)

aṭlï 'mounted on horseback'
— (ašïqqan a. er) 167*r* 2
Old T. *atlïγ* 'Reiter' (ATG 296*b*); CCum. *atlu* 'beritten': *atlu kiši* 'Kavallerist' (Grönb. 45)

ʿaṭṭār 'druggist'
— (biligli er ʿa. dükkānï bigin durur) 170*v* 5 [id.]

atuq 'churn'
— (yol üčün azuq a. etmäk keräk) 178*r* 9° Chag. *atïγ* ~ *atï* 'hölzernes Gefäss zum Butterschlagen' (Radl. I, 462); Az. *atïq* 'Schaufe, Löffel zum Buttern' (Radl. I, 459)

av 'chase, hunting'
— (bāzār itläri a. itlärin tilämäs) 168*v* 4°
— *γa:* (a. čïq- 'to go hunting') 90*v* 11 [*šakār*]
— *da:* 30*v* 13
Old T. *aw, ab* 'Jagd' (ATG 297*a*); Kāšγ. *av* 'Jagd' (Brock. 15); CCum. *av* 'Fischgarn' (Grönb. 45); MM *av* 'prey' (MS 190*v* 9)

ʿavāmm 'common people'
— (mälik oγlanlarïnïŋ tähẕīb-i aχlāqïna iǰtihād artuqraq keräk andan kim ʿa. oγlanlarïna bolγay) 140*v* 10 [id.]; (χavāṣṣ vä ʿa. tilinä inʿām ẕikrin bïraqïp turur män) 142*v* 12 [id.]
— *nïŋ:* (ʿa. izdiḥāmïna taḥammül qïla bilmäslär) 21*v* 3 [id.]; (ʿa. qavlïna daγï fiʿlinä ol qadar iʿtibār yoq turur) 140*v* 4 [*ʿavāmmuʾn-nās*]

āvāz 'voice, sound'
— (ölülärdän kelür-mi härgiz ā.) 5*v* 3° [id.]; (χwaš kelür ā. tär bolsa ḫazïn) 98*v* 1° [id.]; (yaqïn bil kim bu quldan kelmäs ā.) 123*v* 4° [id.]
— *ïna:* (mäliklär dūstluqïna iʿtimād etsä bolmas daγï oγlanlarnïŋ χwaš ā.) 161*v* 2 [id.]

avčï 'hunter'
— (a. čïqïban käyiklär avlar vaqtïn arslan körübän tutup tärisin yïrtar) 105*r* 6° [*ṣayyād*]
Kāšγ. *avčï* 'Jäger' (Brock. 17)

avïč 'a handful'
— (bir nečä a. topraq) 150*r* 9 [*muštï*] cf. *avuč*

avla- vt. 'to hunt'
— *r:* (käyiklär a. vaqtïn 'in the time of hunting deers') 105*r* 6
Old T. *avla-* 'jagen' (ATG 297*a*); Kāšγ. *avla-* 'jagen' (Brock. 16)

avqat 'wealth, property'
— *bul-* 'to earn one's living': 186*v*, C-6

ʿavrät 'woman'
— (yā barïp ʿa. qumašïn käyip ävdä oturuŋ) 11*v* 5° [*zanān*]

avuč 1. 'palm of the hand'; 2. 'handful'
— 155*r* 7 [*muštï*]; (bir a. čāšnïdän buγday yüki maʿlūm durur) 87*r* 13 [*muštï*]; (bir a. kirdä) 90*r* 11
— *ïma* [> *avčïma*]: (bašïmnï a. aldïm) 179*v* 7
— *ï:* (eli a. tar mäskïn) 87*v* 3
Kāšγ. cf. *avut* = *aδut* 'Handvoll' (Brock. 16); CCum. *ovuč* (Handvoll); 'Faust' (Grönb. 181); BM *avuč*

'creux de la main, pleine main, poignée' (Zaj. I, 9)

āχar 'another'
— (šiʿr-i ā.) 22*r* 9, 96*r* 7

aχī 'generous'
— (saχīni sävär Ḥaqq taʿālâ, a.!) 30*r* 12°

āχir 1. 'end'; 2. 'at last'
— 183*r* 14 [Toγlï χwāǰa]; (šarṭ-i inṣāf dägül tutmasaŋ ā. färmān) 4*r* 1°; (ā. bir kün az näfʿ üčün χāṭirim āzārïn rävā kördi) 120*v* 4 [id.]; (ne idi ävväliŋ qïl ā. yād) 146*v* 2°
— *i:* (ävväliniŋ ā. bar) 109*r* 3 [*bun*]
— *indä:* (söziniŋ ā. 'at last') 71*r* 7 [*anǰām*]
— *bol-* 'to come to an end': (bir sulṭānnïŋ ʿumrï ā. bolup qāʾim-maqāmï yoq idi) 65*r* 7 [*ba sar šud*]; (uzun ʿumruŋ daγï ā. bolup tur) 136*v* 4°

āχirät 'the next world'
— *niŋ:* (ā. qayγusïn härgiz yemäs) 160*r* 4°
— *dä:* (ne qayγursun bu ümmät ā.) 4*r* 7°

aχlāq 'habits, manners'
— (luṭf-u a. käräm kānï turur) 7*r* 1
— *ï:* 8*r* 13 [id.]; 49*r* 6 [id.]; (anïŋ yaman a. yaχšï sïrätkä mübäddäl boldï) 62*v* 2 [id.]
— *ïndan:* 51*r* 4 [id.]; 106*r* 7 [id.]

aχräs 'dumb'
— *bol-* 'to become dumb': (näfäs yolï tutuldï boldum a.) 132*v* 4°

aχšam 1. 'evening'; 2. 'in the evening'
— (här münʿim öz särāyïna a. turup kelür; a. ġarïb qanda ärišsä särāyï ol) 99*v* 8° [*šab*]; (här kim ärtä turup yüzüŋ körsä bolur ol ṣubḥdäm aŋa a.) 119*v* 7
— *ïn:* (a. kārvān bir yergä yetti kim oγrïlar maqāmï idi) 102*r* 7
Kāšγ. *aχšām* 'Abend' (Brock. 16); CCum. *aqšam* (Grönb. 39); MM *aχšam* 'evening' (MS 184*r* 11)

aχtar- vt. 'to turn over'
— *dï:* (bir nečäsin a.) 101*v* 13 [*furū kūft*]
Old. T. *aqtar-* 'sich umdrehen, rollen, (einen Text) übersetzen' (ATG 295*a*); Kāšγ. *aχtar, aytar-* 'umwenden, umstürzen, umgraben, untersuchen' (Brock. 16); Karaim T. *aχtar-* 'umstürzen' (Radl. I, 137); NF *aχtar-* vt. 'to search, turn upside down' (MS 67*r* 13)

ay[1] 'moon'
— 3*v* 11 [*mah*]; (yüzi a.) 8*r* 2, 138*r* 9 [*χubrūy*]; (jämālï tolun a.) 15*r* 13; (a. yüzli 'moon-faced') 71*r* 4 [*parïpaikar*]; 131*v* 8 [*pākïzarūy*]; (a. bigin yüz) 98*v* 3; (a. yüz) 117*r* 13; (tolun a.) 118*v* 13° [*māh*]; 122*r* 5; (yäŋi a. 'new moon') 185*r* 11
Old T. *ay* 'Mond' (ATG 297*a*); Kāšγ. *ay* 1. 'Mond'; 2. 'Monat' (Brock. 5); MN *ay* 'moon' (MS 293*r* 10)

ay[2] 'month'
— (anasï toquz ay on kün kötärdi) 146*r* 2
— *ï:* (ramaẓān a.) 48*r* 9; (bayram a.) 180*r* 5
CCum. *ay, āy* 'Monat' (Grönb. 30); MM *ay* 'month' (MS 192*v* 10)

ay- vt. 'to tell, say'
— *ayïm:* (ne a. 'what should I say?') 132*v* 9
Old T. *ay-* 'sagen' (ATG 297*a*); Kāšγ. *ay-* 'sagen' (Brock. 5); MM *ay-* 'to tell, say' (MS 178*v* 11, etc.)

aya 'palm (of the hand)'
— *ča:* (bir a. bulut) 174*v* 1
— *sïnda:* (äy hünärlär tutup a. kizläbän qoltuqunda ʿayb tümän) 53*r* 2° [*kaf-i dast*]
Old T. *aya* 'Handfläche' (ATG 297*a*); Kāšγ. *aya* 'Handfläche' (Brock. 5); CCum. *aya* 'Hanfläche, die flache Hand' (Grönb. 31); MM *aya* 'palm of the hand' (MS 183*r* 1, etc.)

aya- vt. 'to grudge'
— *r:* (a. bolsa čärikdän mālï sulṭān) 22*v* 5° [*darīġ dārand*]
Old T. *aya-* 'verehren, ehren' (ATG 297*a*); Kāšγ. *aya-* 1. 'aufbewahren'; 2. 'einen Beinamen geben' (Brock. 5); CCum. *aya-* 'verweigern' (Grönb. 31)

ʿayāl 'family'
— *ïm:* (kifāyätim az daγï ʿa. čoq) 24*v* 8 [id.]

aʿyān 'nobles'
— *i* [iz.]: (a. ḫaẓrät 'nobles of the court') 39*r* 6 [id.]; 65*r* 13 [id.]

ayaq[1] 1. 'foot'; 2. 'step'; 3. 'leg'
— 19*r* 10; (yalaŋ a. 'bare-footed') 58*r* 3; (bašmaqïm yoq yalïn a. idim) 90*v* 2 [*pāy*]
— *dan:* (ḫaqīqat dūstuŋ yārïŋ ol durur kim qoluŋ tutsa a. tüškäniŋdä) 27*r* 3°
— *ïm* [> *ayaγïm*]: (a. baγlï aṭ rikābïnda) 77*r* 13°
— *ïŋ:* (maġrib teŋizin yürüp kečtiŋ a. üviš bolmadï) 54*r* 11 [*qadam*]
— *ïŋ* [> *ayaγïŋ*]: (a. tuzaγï oγul-qïz erür) 73*r* 11
— *ïŋdan* [> *ayaγïŋdan*]: (gülüŋ tikändän tikän a. čïqtï) 65*v* 11 [*pāy*]
— *ï:* 37*r* 7; 95*r* 4 [cf. *eriš-*]; 125*r* 2 [*pāy*]

— *ï* [> *ayaγï*]: 82*v* 13 [*pāy*]; (eli a. kesilgän kim ärsä) 95*r* 1; (öz a. bilä gür aγzïna keldi düšmän) 149*v* 1 [*pāy*]; (urmaγïl bïčqï a. üstünä minnät bilän) 160*v* 5° [*pāy*]
— *ïn:* (elin a. baγlap) 48*r* 4
— *ïn* [> *ayaγïn*]: 83*v* 13; (äjäl baγlar yügürgännïŋ a.) 95*r* 7°; (qanāʿat a. sälāmät ätäginä čäkip oturγïl) 96*v* 9 [*pāy*]
— *ïnïŋ* [> *ayaγïnïŋ*]: 70*v* 8 [*pāy*]
— *ïna:* 18*v* 6
— *ïnda:* 135*r* 7
— *larïna:* 141*r* 11 [*sāq*]
Old T. *adaq, yadaq* 'Fuss' (ATG 292*a*); Kāšγ. *aδaq* 'Fuss' (Brock. 2); CCum. *ayaq* 'Fuss' (Grönb. 31); MM *ayaq* 'foot' (MS 193*r* 14)

ayaq[2] 'cup'
— *ï:* (yürür ämri bilän bu dävr a.) 80*r* 2°; (sävünmäk yoq körüp düšmän ölüsin kälisär čün bizä ol dävr a.) 46*r* 6°
Old T. *ayaq* 'Schale' (ATG 297*a*); Kāšγ. *ayaq* 'Schüssel, Schale' (Brock. 6); MM *ayaq* 'cup' (MM 188*r* 3); J. Aṣd. *ayaq* 'vase, coup à boire' (Zaj. Stud. II, 78)

ayaqlï '-footed, with . . . foot'
— (qïrq a. ǰänävär) 95*r* 2; (sïnuq a. kiši) 152*r* 3
Kāšγ. *aδaqlïγ* 'mit Füssen versehen' (Brock. 2)

ayaqsïz 'footless'
— 155*r* 11
— *dan:* (elsiz a. qačïp qutula bilmädi 95*r* 4 [*az bī-dast-u pāy*]

āyät 'verse of the Koran'
— *iniŋ:* (kälām-i mäǰïd ā. ʿizzäti) 147*v* 7 [*āyāt*]

ʿayb 'fault, vice'
— (hünär-u ʿa. erdä bälgürmäs ne qadar ol kiši tek oltursa) 10*v* 10° [id.]; (ẓāhirindä ʿa. körmän bāṭinindä ġayb bilmän) 49*r* 9 [id.]; (miŋ ïsä ʿa. bir saχï erniŋ kärämi ǰümlä ʿaybïnï örtär) 178*r* 4° [*gunāh*]
— *et-* 'to blame, reproach': (siz dayï öz kärämiŋizdän ʿa. etmäyin maʿẓūr tutqay siz) 67*v* 5
— *ïm:* (mänim ʿa. eŋän köp tur mäni män teg kiši bilmäs) 44*v* 2° [id.]
— *ïŋ:* (qačan kim tapmasa sändän mürādïn yüz anča naẓm etip ol ʿa. aytur) 166*r* 4° [*ʿuyūb*]
— *ï:* 24*v* 3 [id.]; (bu ävniŋ hïč ʿa. yoq turur) 109*v* 10 [id.]
— *ïnï:* 178*r* 4°

aydïn 1. 'light'; 2. 'bright'
— (müttaqïlär qaraŋγu tün közgä körünürlär qamär kibi a.) 176*v* 11
— *larï:* (künäš qurṣasï dururlar kim ärsägä a. tegmäs) 155*v* 11
Kāšγ. *aydïn* 'Mondschein' (Brock. 5); Quṭb *aydïn* 'light; moonlight' (Zaj. 6); LA *aydïn* 'Mondschein, Licht im Allgem.' (H. 57)

aydïnlïq 'light'
— (nāgāh ol ävniŋ qaraŋγu dählïzindän bir a. kördüm) 122*r* 3 [*rūšanī* ~ *rūšanāī*]
— *qa:* (īmān ählin qaraŋγuluqdan čïqarïp a. ketürüp) 76*r* 1

ayïr- vt. 'to split, break'
— *maq:* (tutup mäskïn kišiniŋ pänǰäsini a. küč bilän ʿayn-i χaṭā dur) 19*v* 11° [*bišikast*]
Old T. *adïr-* 'trennen, entfernen' (ATG 292*b*); Kāšγ. *aδïr-* 'absondern' (Brock. 2); Quṭb *aḏīr-* 'to detach, disjoin, separate; take' (Zaj. 4)

ʿayn 1.'eye'; 2.'source'; 3.'the very essence'
— 183*v* 3 [Toγlï χwāja]
— *i* [iz.]: (ʿa. ġanïmät 'pure gain') 110*v* 1 [*ġanīmat-i maχż*]; (ʿa. ḥaqīqat 'the very essence of truth') 13*v* 3 [id.]; (ʿa. maḥabbät 'pure love') 112*v* 11; (ʿa. ṣavāb 'pure reason') 128*r* 12 [id.]; 164*r* 4 [id.]; (ʿa. χaṭā 'a big failure') 19*v* 11° [*χaṭā*]
— *īm:* (ṣuḥbäti ǰävrindän ʿa. tün kün näm dur) 120*r* 4°
— *ï:* (täryāq ʿa.) 155*r* 6

ayran 'buttermilk'
— (ketürdi bir ġarīb er ol yoγurtnï ki bir baχšï dur a. ikki su dur) 43*r* 3 [*dūġ*]
Kāšγ. *ayranč* 'saure Milch' (Brock. 5); LA *ayran* 'gegohrener Kuhmilch' (H. 58)

ayrïl- vi. 'to be separated'
— *ur:* (ṣadäfdän a. bolsa tapar ǰävhär aγïr qïmät) 98*r* 10°
— *ïp:* 124*r* 2; (bu kün ol dävlätimdän a. zār) 68*r* 8; (sulṭān oγlï čärikdän a. idi) 103*v* 10 [*dūr uftāda būd*]
Kāšγ. *aδrïl-* 'sich teilen (Weg)' (Brock. 3); Quṭb *ayrïl-* ~ *aḏrïl-* 'to be separated' (Zaj. 4)

ʿayš 1. 'enjoyment'; 2. 'life'
— (daχl aqar su turur dayï ʿa. yürür tägirmän) 142*r* 11 [id.]; (bu ʿa. läẓẓäti artïnda äjäl ṭāqasï ačuq turur) 158*r* 6 [id.]
— *qïl-* 'to live': (eliŋ sun yana qïlmaq tiläsäŋ ʿa. här kün) 131*v* 12
— *et-* 'to enjoy oneself': (här kečä bir özgä maqāmda ʿa. etkäy) 97*v* 2
— *i* [iz.]: (ʿa. χalvät et- 'to live in retirement') 80*v* 10
— *ï:* (nišāṭï güli solup müfärriḥ ʿa. täläf bolup idi) 135*v* 11; (ṣürätin

körgän kišilärniŋ ʿa. täläf bolur idi) 141*r* 6 [id.]
ʿayš u ṭarāb qīl- 'to enjoy oneself' (74*r* 4)

ayt- vt. 'to say, tell'
— *ayïm:* 22*v* 12 [cf. *qulaq*]
— *qïl:* 22*v* 12; (kündüzni kečä desä mälik sän a. uša körünür qamär yanïnda käyvän) 42*r* 10°
— *γïl:* (sulṭānγa a. χidmät ṭamaʿïn ol kišidän tutsun kim niʿmät ṭamaʿïn andan tutqay) 40*r* 6
— *ma:* 108*v* 8
— *ur män:* (yana a. kim kitkäy män) 25*r* 1; (yüzüm yergä sürüp a. Allāh) 50*r* 11°
— *ur sän:* (fülän ʿābid ḫaqqïna ne a.) 49*r* 8
— *ur:* 9*r* 4; (kaʿbäniŋ ešiginä yüzün qoyup a. idi) 49*v* 3
— *urlar:* 5*r* 9; 32*r* 8 [*ḥikāyat kunand*]; 86*r* 5 [*āvarda and*]; (bir ʿābidni a. här kečä on batman ṭaʿām yer idi) 62*r* 4 [*ḥikāyat kunand*]
— *mas:* 25*v* 1
— *tïm:* 19*v* 8; 118*v* 1
— *tïŋ:* (maŋa sän rāstïn a. erür män ʿaybïma qā'il) 44*v* 3°
— *tï:* 5*v* 10; 7*v* 7 [*guft*]
— *tïlar:* 24*r* 1
— *madïm:* 104*r* 7
— *madïŋ:* (bu sözni mänim ḫālïma lā'iq a.) 25*v* 5
— *madï:* 54*v* 4
— *madïŋïz:* (nečün munča kündän beri a. kim ʿazïzlär qadämindä belin bayлaγay idik) 123*v* 1
— *sa:* (bir ḫarf a.) 61*v* 12°
— *salar:* 26*r* 9
— *qay män:* (χayf ol ḥikmät turur kim mularγa a.) 59*r* 11
— *qay:* 143*r* 13
— *qaylar:* 25*r* 3
— *mayay sän:* (keräk kim bu vāqiʿanï hïč kišigä a.) 107*r* 8
— *ïp:* 15*v* 2
— *qan:* (söz a. er 'speaker') 55*v* 8 [*mutakallim*]
— *qannï:* (bir a. yana aytma mükärrär) 108*v* 8°
— *qanïŋ:* (bu sänïŋ a. anïŋ münāqiẓi durur) 78*v* 2
— *qanlarïmnï:* (qïlur bolsam idi a. bolur idim muḫaqqaq pārsā er) 63*r* 5°
— *maq:* 109*r* 13 [*guftan*]
— *mïš:* (rāst a. bolγaylar) 156*v* 1
Old T. *ayït-*, *ayt-* 'fragen' (ATG 297*a*); Kāšγ. *ayït-* 'fragen' (γuzz.), 'sagen' (Brock. 6); CCum. *ayt-* 'sagen, erzählen, hersagen, verkünden' (Grönb. 32); Quṭb *ayït-* 'to ask, say' (Zaj. 5); MM *ayt-* 'to tell, say' (MS 188*v* 7)

ayva 'quince'
— (alma eŋäkinä a. tozï oturup) 118*r* 12
Kāšγ. *ayva* 'Quitte' (Brock. 16); LA *ayva* (türkm.) 'Quitte' (H. 59)

ʿayyār 'cheat'
— (sözi šäkkär özi fättän u ʿa.) 70*r* 8°

ʿayyārlïq 'fraud, trick, deceit'
— (özini ʿa. ṣūrätinä taʿbiyä qïlmïš) 103*r* 9 [*ʿayyārī*]

az 1. 'little, few'; 2. 'seldom'
— 14*v* 12; (bir ʿālimniŋ oγlï-qïzï köp dayï kifāyäti a. idi) 86*r* 10; [*andak*]; (düšmän čärisi ḥaddsïz köp idi dayï bular a.) 11*v* 2 [*andak*]; (a. müddät ičindä 'within a short time') 21*v* 7 [*andak*]; (a. taġyïr-i ḥāl üčün köp yïlyï niʿmät ḫaqqïn unutup) 22*v* 9; (bu ḫaräkätni a. qïlyïl) 30*v* 3; (a. jävr körüp köp yïlyï niʿmät ḫaqqïn unutup) 36*r* 13 [*andak*]; (här kim düšmäniniŋ kiččisin sähl körgäy aŋa oχšar kim a. otnï söndürmäyin qoyup kitkäy) 162*v* 7 [*andak*]; (qïl özüŋä bu köp jäfānï a.) 45*v* 12°; (az qaldï 'almost, nearly') 54*r* 12; (a. yemäk) 84*v* 4° [*kam*]; (munuŋ vaẓïfäsin a. arturdï 'he increased his salary a little') 86*v* 5 [*andak*]; (a. näfʿ üčün 'because of a little advantage') 120*v* 4 [*andak*]; (elindä niʿmäti köp külfäti a.) 138*r* 7; (a. yegänlär bolur firištä-ṣifāt) 150*v* 9 [*kam*]; a. a. yïyïlsa χaylï bolur) 171*v* 1 [*andak*]; (tiši a.) 136*r* 8
— *ïn:* (bolγay kim mālnïŋ bir a. qoyγaylar) 59*r* 9
Old T. *az* 'wenig, etwas' (ATG 297*a*); Kāšγ. *az* 'wenig' (Brock. 16); CCum. *az* 'wenig' (Grönb. 45); MM *az* 'little, few' (MS 179*r* 13)

az- vi. 1. 'to go astray'; 2. 'to turn bad, deteriorate'
— *mayïl:* (ol kärämgä ġarrä bolup a.) 4*v* 12
— *ar:* 123*v* 12; (aytur özgägä dayï tutmas özi: lājäräm uyγan aŋa yoldan a.) 75*r* 6
— *yay:* (anïŋ teg özdäŋ idi ol yüzi ay körär bolsa firištä yoldïn a.) 50*r* 7°
— *ïp:* (käyip χirqa yürür zāhid a. yol) 51*v* 8°; (biyābān ičindä yol a. qutï quvväti tükänip bir nečä aqča belindä bar idi) 90*r* 3 [*gum šuda būd*]
Old T. *az-* 'irren, sich verirren' (ATG 297*a*); Kāšγ. *az-* 'den Weg verlieren' (Brock. 16); MM *az-* 'to go astray' (MS 179*v* 3)

ʿaẕāb 'punishment, torment'
— *i* [iz.]: (ʿa. älīm 'the most painful punishment') 134*v* 7
— *ī:* (ʿārif ergä bil ǰähännämniŋ ʿa. birlä teŋ kirmägi qoŋšï ayaγï birlä ǰännät bāġïna) 82*v* 12° [*ʿuqūbat*]
— *ïnda:* 77*r* 13°
— *ïndan:* 163*v* 12 [id.]; (qïlïp tävbä qutulmaqqa bolur taŋrï ʿa.) 62*v* 5° [id.]

āzād 'free'
— (ǰihān qayγusïndan fāriġ bolup ā. yürür idi) 135*v* 8°; (χwāǰä zänǰïr ičindä qul a.) 148*v* 2° [id.]; (hïč birinä ā. demäslär illā särvgä) 177*r* 1 [id.]; (yā naχl bigin saχï kerāk er, yā särv-sifāt hämïšä ā.) 178*v* 8° [id.]
— *qïl-* 'to set free': 9*r* 8; 13*r* 4; 34*r* 2 [*āzād kard*]; 81*r* 5 [*āzād kunand*]; 81*r* 8; (sulṭān ol oγlannïŋ yazuqïn baγïšlap ā. qïldïm dedi) 14*r* 6 [*baχšīdam*]; (ol mälikkä munuŋ naṣïḥatï ġāyät χwaš kelip ā. qïldï) 41*v* 8 [*az sar-i χūn-i ū dar guẕašt*]

āzār 'injuring, vexing'
— (mänim üzä öz ā. istämägil) 41*v* 1 [id.]
— *bol-* 'to be injured/vexed': (nečük bergäy saŋa el bu saʿādät bolur čün dūst dā'im sändän ā.) 50*v* 8°; (ol kiši kim düšmänlär bilän ṣulḥ qïlur dūstlarï andan ā. bolur) 163*r* 8 [*āzār dārad*]
— *qïl-* 'to vex, afflict': 31*v* 13 [*mardum-āzār*]; (ol zämān ičindä χalqnï ā. qïlmaγay sän) 20*v* 2 [*nayāzārī*]; (taŋrï taʿālâ χalqïn ā. qïlsa) 31*v* 1 [*biyāzārad*]; (bir ẕālim kim ärsäni ayturlar χalqnï köp ā. qïlur idi) 32*r* 9; (qarïnča χāṭirin ā. qïlma) 40*v* 11°; (ol iš kim köŋüllär ā. qïlur sän anï išlämägil) 165*v* 8 [*biyāzārad*]
— *ï.:* (ol ṭarafnï ïχtiyār qïlγïl kim anda köŋül ā. bolmaγay) 163*r* 13
— *ïn:* (āχir bir kün az näfʿ üčün χāṭirim ā. rävā kördi) 120*v* 5 [id.]
āzār qïlyučï 'a tormentor' (141*r* 5 [*mardumāzār*])

ʿazāb 'an unmarried man'
— (nečük kelip olturup tämāšā qïlsa χatunlar ïlï suyïnïŋ alnïnda ʿa.) 74*r* 6° [id.]

Āzār prop. n.
— (ṣanäm yonγučï Ā.) 157*v* 1 [id.]
— *dän:* (gül tikändän keldi Ā. χalīl) 170*v* 2° [id.]

azyunluq 'going astray, perdition'
— *qa:* (ʿālimlärni a. nisbät qïlmaq) 75*r* 13 [*ẕalālat*]
KCom. *azyunlïq* 'delusion' (Bor. 42)

azïn azïn 'little by little'
— (köp bolur čün a. äšǰär) 171*v* 7 [*andak andak*]
Quṭb *azïn azïn* 'slowly, little by little' (Zaj. 18)

ʿaẕīm 'great; sublime'
— (ġālibā himmätläri mämläkätniŋ ʿa. išlärinä mütaʿalliq bolur) 21*v* 3 [*muʿẓamāt*]; (ʿa. minnät) 25*r* 10; (gūgird-i pārsī alïp Čïn iqlīminä elt-mäk tilär män: išittim kim ʿa. qïmäti bar imiš) 92*v* 5 [id.]; (ʿa. χaṭā iš) 129*v* 8; (ʿa. χaṭā) 130*v* 9 [*munkarī*]

ʿazīmät 'spell, incantation'
— (boldï fāsid čün iʿtidāl-i mizāǰ: ne ʿa. äsär qïlur ne ʿilāǰ) 133*r* 6° [id.]

ʿazīz I. 'precious; dear'; 2. 'venerable'; 3. 'pious'; 4. 'friend, lover'
— 53*v* 12°; 76*r* 8; 115*v* 2 [id.]; 144*v* 12 [*ʿazīzī*]; 167*v* 11°; (ʿa. ʿumr tükändi) 19*r* 4° [id.]; (ʿa. dūstlar) 27*v* 11 [*ḥamīm*]; (öz maṣlaḥatïndan bir ʿa. mürādïn muqaddäm tutqaylar) 78*r* 5 [*yārān*]; (här yerdä ʿa. erür qanāʿat ählï) 106*r* 4°; (bir ʿa. er) 123*v* 7 [*buzurgī*]; (ävqāt-i ʿa.'precious hours') 73*r* 6 [id.]
— *i* [iz.]: (ʿa. Miṣr 'prince of Egypt') 81*v* 12 [id.]
— *niŋ:* (ol ʿa. mübāräk näfäsin qabūl ettim) 6*r* 1
— *lär:* 123*v* 1 [*buzurgān*]
— *lärniŋ:* 106*r* 7
— *lärgä:* 156*r* 12 [*ṣāḥib-tamīzān* ~ *ṣāliḥān*]

ʿazīzräk 'more precious, dearer'
— (sulṭān χilʿatï nečä kim ʿazīz isä här bir kišigä öz tonï andan ʿa. turur) 173*v* 13 [*ʿazīztar* ~ *baʿizzattar*]
MM *ʿazīzräk* 'more precious' (MS 177*r* 1)

ʿazm 'undertaking, preparation'
— *et-* 1. 'to start out'; 2. 'to make preparations to': (bir yerä ʿa. etip ʿaläm kitti) 77*r* 10°; (muqīmlär säfärγa ʿa. ettilär) 123*r* 10 [*ʿazm*]

ʿAẓudu'd-davlat prop. n.
— (ol yüzükni ʿA. qubbäsindä tikti) 105*r* 12 [*ʿAẓudu'd-daula* ~ *ʿAẓud*]

azuq 'provisions'
— (yol üčün a. atuq etmäk keräk) 178*r* 9
— *um:* (tüz yazïda yol taš etip a. tükänip yürür idim) 89*v* 3 [*zād*]
— *uŋ:* (äy büyük ünli ṭabl χālī baṭan a. yoq säfärdä netkäy sän) 152*v* 13° [*tūša*]
— *ï:* (anïŋ kim a. yoq tur kökärmiš qurï ätmäk tapup sükkär bigin yer) 89*v*

10° [*tūša*]; (a. yoq kiši kitä bilmäs) 90*r* 8°
Old T. *azuq* 'Mundvorrat' (ATG 297*b*); Kāšγ. *azuq* 'Proviant' (Brock. 17); CCum. *azīχ* 'Speise' (Grönb. 46); Quṭb *azuq* 'food, provisions' (Zaj. 18)

ä

äbäd 'eternity'
— (kečip dur Ḥātim-i Ṭāyī välikin tā ä. atï χalā'iqniη tilindä dur) 81*v* 1°
äbläh 'fool, stupid, ignorant'
— 108*r* 9° [*nādān*]; (äy ä.) 26*r* 7 [*saflh*]; (välï ä. batïp tur gänj ičindä) 49*r* 9° [*nādān*]; (bir ä. ortada qïldï yamanlïq) 52*r* 11° [*nātarāšīda*]; (bu ä. miη batman tašnï kötürür) 77*v* 9 [*furūmāya*]; (bir sämiz ä. kišini kördüm) 95*v* 12 [*ablahī*]; (ʿāqil ä. sökünčinä qalmas) 108*r* 8° [*sabuk-bār*]; (bir ä. kiši) 111*v* 5; (munuη kibi ä. vä χwadrāy) 120*r* 8 [id.]
— *ni:* (bir ä. kördüm) 108*r* 4 [*ablahī*]
— *ä:* 10*v* 6° [id.]
äbrār 'saints'
— (ä. χirqasïn käy-) 152*v* 11 [id.]
äbyāt 'distichs'
— *i* [iz.]: (ä. ġarīb 'wonderful verses') 5*v* 7
— *nī:* (bu ä. oqur idi) 132*r* 13
ädā 1. 'paying (a debt)'; 2. 'performing'; 3. 'pronouncing'
— *qïl-* 1. 'to say, pronounce'; 2. 'to acquit'; 3. 'to pay': (bir nečä kün kim vaẕīfäläri käsilip idi ä. qïldïlar) 29*v* 12 [*vaẕīfā kunand*]; (ol kim mälikniη ḫaqqï idi baʿẓïsin ä. qïldï) 35*v* 6; (bu niʿmät ḫaqqïn qačan ä. qïla bilgäy sän) 62*v* 10 [*guẕārī*]; (qačan ol maʿnï iḫtiyāj bolsa bir özgä ibārät bilä ä. qïlur idi) 108*v* 4 [*adā kardī* ∼ *biguftī*]
— *i*[iz.]: (ä. naḫv qïl- 'to observe the rules of grammar') 123*r* 8
— *sïna:* (χidmät ä. usal yürürlär) 37*r* 8 [id.]
ädäb 1. 'good manners'; 2. 'teaching'; 3. 'learning'
— (ne üčün turup χidmät qïlmadïη dayï ä. šarṭïn yerinä kätürmädiη) 40*r* 5 [id.]; (mändä özgälär kibi faẕl vä ä. yoq turur) 73*v* 12 [*adabī* ∼ *balāġatī*]; (ʿaql vä ä.) 99*v* 11°; 142*v* 1 [id.]; (maηa ä. ärkänïn ögrätkil) 115*r* 6 [*ādāb*]; (kičilikdä ä. ögränmägän er) 140*v* 13 [*adab nakunad*]
— *ni:* 61*v* 8 [id.]
— *i:* (ädäb qïlγïčïnïη ä.) 14*v* 8; (ṣuḫbät ä.) 159*v* 8 [*ādāb*]
— *lärindän:* (nüdämänïη ä. biri) 108*v* 5 [*ādāb*]
ädäb qïlγïčï 'an educator of good manners' (14*v* 7)
ädäbsiz 'unpolite, rude'
— (tili uzun dayï ä.) 112*r* 13 [*bī-adab*]
— *lär:* (ä. ǰävrin čekmäk 'to suffer from the violence of the unpolite') 117*r* 6 [*bī-adab*]
— *lärdän:* 61*v* 9 [*bī-adab*]
ädīb 1. 'learned man'; 2. 'a panegyrist poet'
— (bu Gülistän bāġbānï ol ä. kim Sarāyï Sayf erür naẓmï ġarīb) 7*v* 2°; (äy ä. tilägil mändän ne tilär sän) 110*r* 11 [*ḥakīm*]; (ä. er mädḫinä maġrūr bolma) 166*r* 3° [*suχangūy*]
— *i* [iz.]: (ä. ġarīb 'a wonderful poet') 5*v* 10, 6*r* 4; (ä. ẕarīf) 168*r* 13°
ädīm 'leather'
— (qaršïmda tolï ä. süfrä män ač) 74*r* 3°; (bir yerdä bolur ǰirāb bir yerdä ä.) 144*r* 8° [id.]
ädnā 'lowest, least'
— (ä. išläri ol durur kim öz maṣlaḥatïndan dayï bir ʿazīz mürādïn muqaddäm tutqaylar) 78*r* 4 [*kamīna*]
— *sī:* (ǰümlä ḫayvānāt aʿlāsï arslan dayï ä. ešäk turur) 31*v* 8 [*kamtarīn*]
äfʿāl 'actions'
— *īna:* (alarnïη ä. qaysï ḫaräkät maγa χwaš kelmädi andan iḫrāz qïldïm) 61*v* 10 [*fiʿl*]
äfġān 'lamenting'
— (āh-u. ä.) 87*r* 3 [id.]
— *qïl-* 'to lament, complain': (ne qayγu sävmäsä gülni sïsïqan: tümän bülbül qïlur ʿišqindä ä.) 118*r* 2°
ägär 'if'
— 25*r* 9 [id.]; (gäbr ä. yüz yïl ot yaqar bolsa ičinä tüšičäk köyär fï'l-ḥāl) 24*r* 7° [id.]; (här kimdä bu vaṣflar bar ol faqīr durur ä. qabā ičindä bolsa) 80*v* 1 [*agarča*]
āhl 1. 'people'; 2. 'endowed with'
— *i* [iz.]: (ä. ǰinān 'the inhabitants of Paradise') 18*r* 6° [*ḥūrān-i bihištī*]; (ä. käräm 'liberal') 50*r* 4°; (ä. ṣafā 'pure in heart') 50*v* 9 [id.]; (ä. dünyā 'worldly-minded') 73*r* 11°; (ä. faẕīlät vä bälāġat) 73*v* 6 [id.]; (ä. mäkān 'the owner of the house') 74*r* 8 [*ṣāḥib-daʿvat*]; (ä. naẓar 'clear-sighted') 99*v* 7°; (ä. ṭamaʿ 'greedy') 156*v* 8° [id.]; (ä. qanāʿat 'contented') 166*v* 7 [*rūda-tang*]; (ä. hünär 'skilful') 168*v* 6°; (ä. ǰūd 'generous') 178*v* 1°; 182*r* 6
— *niη:* 87*r* 1

— *i:* (Dā'udnïŋ ä.) 2*v* 13; (ġayr ä. 'unworthy') 13*r* 7 [*nā-ahl*]; (bilig ä. 'learned') 61*v* 13 [*ṣāḥib-i hūš*]
— *inä:* (aʿrāf erür ǰännät bāġï saqar ä.) 18*r* 5°

ählā vä sählā 'welcome!'
— 121*r* 10°

äǰäl 'death'
— (qačan ǰān alγïčï düšmän ärišsä ä. bayлar yügürgänniŋ ayayïn) 95*r* 4° [id.]; (ä. maṭläb alïp ṣuʿbān qoydï) 121*v* 6°; (vüǰūdïnïŋ ayaqï ä. balčïqïna battï) 125*r* 2 [id.]; (bu ʿayš läzzäti artïnda ä. ṭāqasï ačuq turur) 158*r* 6 [id.]
— *i*[iz.]: (ä. maʿlūm) 172*v* 9 [id. ~ *vaqt-i maʿlūm*]
— *niŋ:* (kūs-i raḥïl čaldï ä. eli) 19*r* 8° [id.]
— *i:* (ä. erišti) 95*r* 4 [id.]

äǰäll 'most excellent'
— *i* [iz.]: (ä. kā'ināt ẓāhir yüzündän ādämï durur) 174*v* 11 [id.]

äǰälsiz 'he whose hour of death has not arrived' yet
— (ä. balïq qurï yerdä ölmäs) 94*v* 11 [*bï-aǰal*]; 173*r* 5 [*bï-aǰal*]; (ä. ādämï ölmäs däyip sän yïlannï quyruqïndan tutma, zïnhär) 99*r* 13° [*bï-aǰal*]

äǰr 'reward'
— (yemäyin yatsa andan köp ä. tapqay idi) 62*r* 5

äk- vt. 'to sow'
— *mäk:* (yüŋ ä. keräk idiŋiz kim yaγmur ziyān qïlmaγay idi) 47*r* 5 [*kāštan*]
cf. *ek-*

äkābir 'the rich, nobles'
— (Kisrâ ešigindä ä. ǰämʿ bolup mämläkät maṣlaḥatï üčün mäšvärät qïlur idilär) 46*r* 8

äkinči 'a sower'
— *lär:* 47*r* 2 [*ḥarrās*]
cf. *ekinči*

äkizäk 'twins'
— (nečük kim qarïn bilän färǰ ä. tururlar yaʿnï ikkisi bir qarïndan) 154*r* 6 [*tavām*]
Kāšγ. *ikkiz* 'Zwillinge' (Brock. 65); LA *yikiz, yäkiz* 'Zwilling' (H. 107)

äkmäk 'bread'
— *i:* (arpa ä. 'barley bread') 18*r* 3 [*nān*]
Kāšγ. *itmäk* 'Brot' (Brock. 70) ~ *ötmäk* 'Brot' (Brock. 137); Quṭb *etmäk* 'bread' (Zaj. 52)

äkṣär 'more or most in number'
— (ä. ävqāt 'often, generally') 141*v* 5 [*aġlab auqāt*]

äksil- vi. 'to decrease, grow less'
— *ür:* (etmägi artar välïkin äbrūyï ä.) 86*v* 10° [*kāst*]
— *mäs:* (mälikniŋ qadr-u ǰāhïndan nemä ä. idi) 91*r* 7 [*nāzil našudï*]
— *mädi:* (mälikniŋ qadr-u ǰāhïndan nemä ä. ol tün) 91*r* 13° [*kam nagašt*]
Quṭb *äksil-* vi. 'to decrease' (Zaj. 20); Old T. cf. *ägsü-* 'ermangeln, abnehmen' (ATG 298*a*)

äksük 1. 'less, little'; 2. 'cheap'; 3. 'base'
— (käräk kim bu mämläkätni qullarïmdan eŋ ä. quluma bergäy män) 46*v* 12; (tilämädilär kim bu ä. qulnïŋ ʿizzäti artqanïn) 91*r* 7; (ḫaräminiŋ ä. χādimi) 126*v* 1 [*kamtarīn*]; (här kim ṭāʿatda ä. bolup niʿmätdä artuq bolsa ol kim ärsä ṣūrätdä bay dayï maʿnïdä faqïr durur) 155*v* 3 [*kam*]
— *kä:* (faqïrlär otunïn küč bilän ä. alïp) 37*v* 8 [*ba-ḫayf*]
Old T. *ägsüg, äksük, ägzig* 'Mangel' (ATG 298*b*); Kāšγ. *äksük* 'abnehmend' (Brock. 20); CCum. *äksük, äksik, äysik, äfsik* 'weniger' (Grönb. 86); MM *äksük* 'less; lacking' (MS 187*r* 14)

äksüt- vt. 'to lessen, decrease'
— *ti:* (ol kim ärsä munuŋ vaẓïfäsin az arturdï dayï irādätin köp ä.) 86*v* 5 [*kāst ~ kam kard*]
Old T. *ägsüt-* 'ermangeln lassen' (ATG 298*a*); Quṭb *äksit-* 'to decrease, move off, deny' (Zaj. 20)

äkši 'sour'
— (qačan kelsä yaŋï elgä üzüm ṭaʿmï bolur ä.) 127*v* 6° [*turš*]; (ä. yesä tiši qamašïr) 177*v* 9 [*baturšï*]
Kāšγ. *äksik* 'sauer' (Brock. 20); LA *äksi* (türkm.) 'sauer' (H. 52)

äl 'hand'
— *indä:* 32*r* 5; (här kimniŋ ä. aqčalï iši yoq ǰïhānda anïŋ hïč biliši yoq) 128*v* 5
cf. *el*

älā äy 'ho, have a care!'
— 180*r* 3°

älā yā 'ho! have a care!'
— (ä. körgüzüp ǰävr-u ǰäfānï nečün kittiŋ bozup ʿahd-u väfānï) 121*r* 6°

älbättä 1. 'certainly'; 2. 'necessarily'
— 140*v* 8; (qayurmaγïl ä. bälā üstünä) 27*v* 1; (ä. keräk kim ögrätkäy sän) 95*r* 13

älfāẓ 'words'
— *i:* (ǰümlä ä. tolu maʿnï, ǰädïd) 7*r* 12°

älhān 'notes'
— *i:* (ġurāb naġmäsi anïŋ ä. pärdäsindä durur) 110*v* 13 [id.]

älīm 'most painful'
— *dän:* (ol ʿazāb-i ä. qutulup bu niʿmät-i muqīmγa tüštüm) 134*v* 7
älvän 'of various colours'
— (ǰihān χwānïnïŋ ä. niʿmätindän beš altï luqmä yedim ayttïlar bäs) 132*v* 5° [id.]; (atam türbäsiniŋ ṣandūqï üzä ä. naqš qazïlmïš) 150*r* 6 [*rangīn*]
ämānät 1. 'faith, sincerity'; 2. 'deposit'
— (sändä faẓīlät vä diyānät vä ä. bar) 26*r* 13 [id.]; (ǰān ä. dur anï bermäk keräk) 56*v* 7°
ämīr 'prince, lord'
— 111*v* 13 [id. ~ *χudāvand*]; (Miṣr ičindä bar bir ʿārif ä.) 6*v* 13°
— *i* [iz.]: (ä. käbīr) 28*r* 1
ämlāk 'goods, estates'
— *īmnï:* (ä. özinä χāṣ qïldï) 28*r* 5 [*mulk-i maurūṯ*]
— *ï:* (barča ä. yandï) 38*r* 5 [id.]
ämmā 'but'
— 6*r* 3, 6*r* 7, 13*v* 12, 22*r* 3 [id.]; 26*r* 13 [id.]; 80*r* 5, 152*r* 9
ämmārä 'commanding'
— (faqīr kim ärsäni näfs-i ä. muṭālābä qïlsa yaman išlärgä) 154*r* 4
ämr 'order, command'
— *tut-* 'to obey, obey an order': (yügürür ǰümlä säniŋ näfʿiŋ üčün ä. tutup) 3*v* 13° [*farmān*]
— *i:* (Ḥaqq taʿālâ ä. birlä) 58*v* 4°; (yürür ä. bilän bu dävr ayaqï) 80*r* 2°
ämṯāl 'equals'
— *īmïzgä:* (taḥammül qïl bizim ä.) 30*r* 4° [id.]
änbār 'stock, granary'
— (ḫabbä ḫabbä ʿadäs tolï ä.) 171*v* 8° [id.]
— *īna:* (ḫākimniŋ muṭbaχï otï otun ä. tüšti) 38*r* 5 [id.]
änbiyā 'prophets'
— (ä. mīrāṣïn taptum yaʿnï ʿilm ikki ǰihān körki) 82*r* 4 [*paiγāmbarān*]; (gär qïlsa χiṭāb qahrïn ol maḫšärdä ʿuẓr etmägä anda ä. ne imkān) 175*v* 6° [id.]
— *nïŋ*: 178*v* 4°
ändām 'limb'
— *īnda:* (ä. qïl bitkäy) 146*r* 8 [*zihār* ~ *ʿāna* ~ *pīš*]
cf. *ẓaʿīf-ändām*
ändīšä 1. 'anxiety, fear'; 2. 'thought'
— *qïl-* 'to think, reflect': (mämläkät maṣlaḥatïndan bir mühimm iškä ä. qïlur idilär) 41*v* 11 [*andīša mīkardand*]
— *ni:* (nečä näwbät bu ä. qïldïm) 24*v* 10
— *gä:* (bir zämän ä. barïp ayttï) 137*v* 2 [id.]
— *sinä:* (ṣaʿb düšmän ä. tüšüp turur män) 19*v* 7 [*andīšanākam*]
änǰäs 'nastier'
— (ḫayāsïz ädämï dur itdän ä.) 67*r* 11°
änǰümän 'company, assembly'
— (ol ä. ičindä iḏim keldi nägähän) 182*r* 3
— *qur-* 'to form an assembly': (büstän ičindä türli čičäk ä. qurup raḥmät šarābï birlä bolup mäst här biri) 181*v* 11
änvāʿ 'sorts, kinds'
— *i* [iz.]: (ä. laṭāʾif) 6*r* 9; (ä. ʿuqūbät 'different sorts of punishments') 28*r* 2 [id.]; (ä. ḫalāvāt) 70*v* 5
äpči 1. 'wife'; 2. 'woman'
— (yigit ä.) 134*r* 9 [*zan*]; (vaqtï ki dägül ärindän ä. rāẓï barïšmas alar nečä buyursa qāẓï) 134*r* 12 [*zan*]
— *niŋ:* (körksüz ä. äri közsüz käräk) 79*v* 8° [*zan*]
— *si:* (bir münäǰǰim ävinä kelip kördi ä. bir yigit bilän oynar) 110*v* 6 [*zan*]
— *sin:* (münäǰǰim aγač alïp ä. ura bašladï) 110*v* 7
CCum. *äpči* 'Frau, Ehefrau' (Grönb. 89); LA *äpči* 'Gattin' (H. 43); MM *äbči* 'wife' (MS 192*r* 14)
cf. *epči*
är 1. 'man'; 2. 'husband'
— (bu ǰihānniŋ rāḥatïn tärk etkän ä.) 5*r* 6°; (er dämindä erdämin körgüzmäs illā ä. kiši) 11*r* 13; (näfsin öltürgän ä.) 150*v* 10
— *ni:* (ayturlar bir ʿāmil ärni . . . 'it is reported that a man in state service . . .') 31*r* 11
— *niŋ:* 140*r* 6 [*ärdäm*]; (iši baγlanmas ol ä.) 86*v* 4°; (on ä. quvvätin qoyγïl bir erniŋ aqčasïn keltür) 100*r* 9° [*marda*]
— *i:* 79*v* 8° [*šūy*]
— *indän* 134*r* 12 [cf. *äpči*]
cf. *er*
ärän 1. 'man'; 2. 'hero'
— *lär:* (äy ä. yat čärigä ot uruŋ yā barïp ʿavrät qumašïn käyip ävdä oturuŋ) 11*v* 5°; (ol ä. bu sözni išitip ġayrätlänip oγlanγa uydïlar) 11*v* 6 [*savārān*]
— *lärni:* (bir nečä bähādür ä. tüšürdi) 11*r* 9 [*mardān*]; (sulṭān bir nečä bähādür ä. berip idi kim alarnï tutup kätürgäylär) 12*v* 5
Old T. *ärän* 'Mann, Edelmann, Würdenträger, Jüngling' (ATG 298*b*); MM *ärän* 'man' (MS 177*v* 13); Quṭb *ärän* 'man, a manly person' (Zaj. 21)

ärbāb 'possessors'
— *i* [iz.]: (ä. himmät 'of noble aspirations') 22*r* 4 [id.]
ärdäm 1. 'skill'; 2. 'craft'
— (süŋü oynap at čapup köp türlü ä. körgüzüp) 11*r* 6°; (ʿilm-u ä. 'science and art') 15*r* 13; (al ä.) 18*v* 3
— *i:* (elim ä. bilän kifāyätim ḫāṣil etmäk üčün) 96*v* 4 [*quvvat*]
cf. *erdäm*
ärdämsiz 'worthless, unskilful'
— *lär:* (bu muḫāl erür kim erdäm eri ölgäy daγï ä. anïŋ yerin tutqay) 12*r* 5 [*bīhunar*]
cf. *erdämsiz*
äriš- vi. 'to arrive, come at'
— *mäs:* (anïŋ ḫikmätlärinä ʿaql ä.) 47*v* 2°
— *sä:* 99*v* 9 [cf. *aχšam*]; (qačan ǰān alγïčï düšmän ä. äǰäl baγlar yügürgännïŋ ayaγïn) 95*r* 7° [*āyad za pāy*]
— *mäkkä:* (vaṣlïna ä. ne dur ʿaǰäbä tädbïr) 113*v* 11°
cf. *eriš-*
ärkän 'essentials'
— *i* [iz.]: (ä. dävlät 'nobles') 39*r* 6 [id.]; 65*r* 13 [id.]
— *ïn:* (maŋa ädäb ä. ögrätkil) 115*r* 6 [id.]
ärkli 'mighty'
— (äy bänī ādäm saŋa ä. ilāh yā faẓīlät bersün ol yā ʿizz-u ǰāh) 176*r* 7°
Old T. *ärklig* 'mächtig, Machthaber, (Planet) Venus' (ATG 299*a*); CCum. *ärkli* 'mächtig, freiwillig' (Grönb. 93); Quṭb *ärkli* ~ *ärklig* 'mighty, strong, powerful' (Zaj. 21)
ärlik 'bravery'
— (yigit kim fīl teg bolsa qavï-tän urušta ä. andan istämä sän) 149*v* 13°
— *dä:* (yüz anča bolsaŋ ä. bilip köp türli al ärdäm) 18*v* 3°; (bu ä. ögünüp lāf urur sän nečün päs näfsiŋä ʿāǰiz bolur sän) 77*v* 12
cf. *erlik*
ärtä 1. 'morning'; 2. 'in the morning'
— 37*r* 14 [cf. *tapuγ*]; (ä. kitip aqšam kelip) 72*r* 3; (bu kün topraq bol andan burunraq kim ä. gil täniŋ topraq bolγay) 77*r* 7°; (qïzïn ä. atasï kördi ol ḫāl) 79*r* 1° [*bāmdādān*]; (här kim ä. turup yüzüŋ körsä bolur ol ṣubḫdäm aŋa aχšam) 119*v* 6° [*ʿala'ṣ-ṣabāḥ*]
— *si* 'next morning': 103*r* 1 [*bāmdādān*]
Old T. *ärtä, irtä* 'morgens, früh' (ATG 311*b*); Kāšγ. *irtä* 'morgens' (Brock. 68); CCum. *ärtä* 'früh, rechtzeitig, vormalig; Morgen, morgens' (Grönb. 93); MM *ärtä* 'morning' (MS 185*v* 15)
cf. *ertä*
ärzāq 'provisions, goods'
— (ä. χazïnäsiniŋ miftāḥï) 155*r* 6 [id.]
äsās 'foundation, basis'
— *ï:* (ẕulmnïŋ ä. ävväl az idi) 31*r* 5 [*bunyād*]
äsäd 'lion'
— (tegmä bïšä ičindä, äy maχdūm ne ʿaǰäb kizlänip ä. tursa) 11*v* 11° [*palang*]
äs̱är 'impression, effect'
— *et-* 'to have an effect': (ol sözi ǰānïma ä. etti) 118*r* 5 [*aṣ̱ar kard*]
— *qïl-* id.: 23*r* 9 [*aṣ̱ar kard*]; 55*v* 2; 133*r* 6° [*aṣ̱ar kunad*]; 139*r* 11° [*aṣ̱ar bāšad*]; 174*r* 10 [*aṣ̱ar nakunad*]; (ä. qïldï maŋa gülniŋ ǰämālï) 8*r* 8°; [*aṣ̱ar kard*]; (näfäsim otï yaš aγačqa ä. qïlmas) 55*r* 3 [*aṣ̱ar namīkunad*]; (äy šāh ḫayvānqa ä. qïldï daγï saŋa hič ä. qïlmadï) 64*v* 10 [*aṣ̱ar kard*]; (qābil-i tärbiyät dägül idi, tärbiyät ä. qïlmadï) 139*r* 8 [*mu'aṣ̱ṣir nabūd*]; (maʿrifät otï anïŋ savuq tämürinä ä. qïlmas) 143*r* 5 [*aṣ̱ar namīkunad*]
— *ï:* (bu mütäkällim vāʿiẓlärniŋ körkli ʿibārätiniŋ ä. hič maŋa belgürmäs) 74*v* 13 [*aṣ̱ar namīkunad*]
äsbāb 'means'
— (künääš teg bälgili bolduŋ qoyup χayr išlärä ä.) 159*r* 9°
— *i* [iz.]: (ä. maʿāš 'means of living') 29*v* 10 [id.]
— *larï:* (maʿïšät ä.) 152*v* 4 [*asbāb-i maʿïšat*]
äsïr 'prisoner, captive'
— (köŋläk isindän Miṣïrda aŋladïŋ bilmädiŋ Käniʿān quyusïnda ä.) 53*v* 11°; (eŋäki zindānïna tüškän ä. ol ki bu kün Yūsuf-i käniʿānï dur) 179*r* 7 [Mavlā Qāẓī Muḥsin]; (ġamzäsiniŋ altïna ʿāläm ä.) 179*r* 12
— *bol-* 'to fall into captivity': (düšmängä ä. bolmïšï yoq) 149*r* 1 [*asīr nayuftāda*]; (ä. u mübtälā bol-) 183*v* 9
— *qïl-* 'to take prisoner': 183*v* 2 [Toγlï χwāǰa]; (Ḫaqq taʿālâ anï säniŋ ḫukmuŋa ä. qïlïp durur) 148*r* 1 [*asīr gardānīda* ~ *asīr karda*]
— *ni:* (bir sulṭān bir ä. öltürmägä buyurdï) 8*v* 8 [*asīrī*]; (bir ä. χalāṣ etä almas) 153*r* 4 [*giriftārī*]
— *i:* (firäŋ ä. boldum) 67*v* 12 [id.]; (näfs ä.) 78*r* 7 [*dar band-i χwēš*]; (bəγaz ä.) 169*r* 2° [id.]

äsir- vi. 'to get drunk'
— *sä:* (saʿādätsiz kiši ičsä ä. bolur barïn ičip χusrān-i mäǰlis) 143*v* 6°
Old T. *äsür-, isür-* 'sich betrinken' (ATG 299*b*); CCum. *äsir-* 'betrunken sein' (Grönb. 94)
äsirt- vt. 'to inebriate, intoxicate'
— *ti:* (närgisni uyγarïp yana ä. ʿabhäri) 181*v* 13
Kāšγ. *äsürt-* 'trunken machen' (Brock. 25); CCum. *äsirt-* 'berauschen' (Grönb. 94)
äsrār 'secrets'
— 180*v* 13° [Aḥmad χwāǰa's-Sarāyī]; (vāqif-i ä.) 181*r* 6°
äsrü- vi. 'to be excited (in drunkenness)'
— *di:* (čūn ä. qāẓī ol ay yüzlini öpmägä miŋ ǰān bilän raġbät qïlur) 129*r* 4°
Quṭb *äsri-, äsrü-* 'to become intoxicated' (Zaj. 22); MM *äsrü-* 'to get drunk, be intoxicated' (MS 181*r* 11)
äsrük 'intoxicated, drunken'
— (ä. fīl kibi mäydāna kirip) 39*r* 7 [*mast*]; (lājäräm muḫtäsib šärāb ičsä ä. erni körüp tutar maʿẕūr) 59*v* 13° [*mast*]
Old T. *äsrük* 'betrunken' (ATG 299*v*); Kāšγ. *äsrük* 'trunken' (Brock. 25); Quṭb *äsrük* 'drunken, raging, wild' (Zaj. 22); Cf. CCum. *äsrikči* 'Trunkenbold' (Grönb. 94).
cf. *esrük*
äsrüt- vt. 'to intoxicate, make drunk'
— *ti:* (gülistān iyisi mäni anïŋ kibi ä. kim ätägim elimdän tüšti) 7*v* 13 [*mast kard*]
äsvād 'black'
— 180*v* 4
äšʿār 'poems'
— 181*r* 7
— *i* [iz.]: (ä. ʿaǰīb 'wonderful poems') 5*v* 7
— *i:* (anïŋ ä. bu vilāyätdä ʿaǰām tili bilän mäšhūr turur) 123*r* 5 [*ašʿār* ~ *guftār*]
— *in:* (kimi özgäniŋ ä. mänim ter) 185*v* 7
äšǰār 'trees'
— (yana käydi yäŋi ä. χilʿat) 3*v* 3°; (köp bolur čūn azïn azïn ä.) 171*v* 7°
äšyā 'things'
— (anïŋ ḫamdïn oqup bu ǰümlä ä.) 65*r* 3°
äšäk 'ass, donkey'
— 139*v* 2 [*χar*]; (ägär bu ä. bolmasa idi bäyṭār qatïna barmaγay idi) 147*r* 13 [*χar*]
— *kä:* (ä. käydürüp kaʿbä tonun ol) 51*v* 9 [*χar*]
— *dän:* (nečä bolsa ẓaʿïf tāzī at, bir ṭavïlä ä. ol yaχšï) 10*v* 7° [*χar*]
— *in:* (ʿIsâ ä. Ḫiǰāza eltip kältürsä yana hämān äšäk tur) 139*v* 2° [*χar*]
cf. *ešäk*
äšit- vt. 'to hear'
— *mägäyin:* (gär ačï sözin ä. där isäŋ iḫsān bilä qïl hämīšä aγzïn šïrïn) 35*v* 4°
cf. *išit-*
ät- vt. 'to do, make'
— *mä:* (daγï mäskīn kišilärgä küč ä.) 38*r* 10°
— *mädilär:* 51*r* 3
— *mäk:* (ʿumr māl ǰämʿ ä. üčün dägül) 159*v* 10
ǰämʿ ät- 'to collect, heap up' (159*v* 10)
küč ät- 'to force, use violence' (38*r* 10)
qabūl ät- 'to accept' (51*r* 3)
cf. *et-*
ätäk 1. 'skirt'; 2. 'foot of a mountain'
— (bir ä. gül) 7*v* 10 [*dāman*]; (tonum yoq ä. qaydan kätüräyim) 21*r* 5
— *im:* (ä. elimdän tüšti) 8*r* 1 [*dāman*]
— *iŋ:* (ä. ačqïl) 21*r* 4 [*dāman*]
— *iŋni:* (ä. rävān eldän qoyaman) 116*r* 5 [*dāman*]
— *iŋdän:* (ṭamaʿ tutma kim elimni ä. kitärgäy män) 131*r* 2°
— *in:* 165*v* 13° [*dāman*]; (küč bilän bolmas saʿādätniŋ ä. tutmaγa) 96*v* 13°
— *inä:* (qanāʿat ayaγïn sälāmät ä. čäkip oturγïl) 96*v* 9 [*dāman*]
— *indä:* (taγ ä. 'at the foot of the mountain') 69*r* 7
— *indän:* (ʿitāb elin rüzgārïm ä. kitärgil) 117*r* 7
Kāšγ. *ätäk* 'Saum' (Brock. 26); Quṭb *etäk* 'skirt, foot (of a mountain)' (Zaj. 52); LA *ätäk* 'Saum eines Kleides' (H. 44)
ätmäk 'bread'
— 89*v* 11 [cf. *kökär-*]; (qurï ä. yäsä yaχšï) 45*v* 5 [*nān*]; (bir ä. qayγusïn yer idim) 66*r* 5 [*nān*]
— *kä:* (äy boγaz qāniʿ et bir ä.) 45*v* 11°
— *i:* (vaqf ä. ḫalāl-mï turur) 73*r* 1 [*nān*]; (hämīšä ähl-i qanāʿat bir ä. bilä toq) 166*v* 7
— *in:* (biri käsb ä. yer idi 'one of them earned his living by handicraft') 45*v* 5
Kāšγ. *ätmäk* 'Brot' (Brock. 26); CCum. *ätmäk, ötmäk* 'Brot' (Grönb. 96); Quṭb *etmäk* 'bread' (Zaj. 52)
cf. *etmäk*
äv 'house'
— (iši yoq muḫtäsibniŋ ä. ičindä) 49*v* 1° [*χāna*]
— *niŋ:* 122*r* 3 [cf. *aydïnlïq*]
— *gä:* 173*v* 1 [*χāna*]; (ikkisini bir ä. saldïlar) 84*r* 9

dä: (ä oturuŋ) 11*v* 5; (ä. kiši yoq turur) 156*r* 13
— *dän:* 76*v* 9
— *imä:* (hič bilmän bu ot mänim ä. qandan tüšti) 38*r* 8 [*sarāy*]
— *üŋ:* (ä. raχtïn tirip otqa yaqa dur) 43*v* 7 [*sarā*];
— *üŋdä:* (tek bilmädiŋ öz ä. kim bar) 110*v* 10°
— *in:* 51*v* 2; (bir ekinči ä. kördilär) 90*v* 12 [*χāna*]
— *inä:* 45*v* 4; 92*r* 12° [*mihmān-sarāy*]; (bir kečä mäni ä. eltti) 92*r* 8 [*ḫuǰra*];
— *indän:* (taŋrï ä. bir bisāṭ oγurladï) 56*v* 10
Old T. *äw, äb* 'Haus, Zelt' (ATG 300*a*); Kāšγ. *äv* 'Haus' (Brock. 27); CCum. *äv, iv, öv* 'Haus' (Grönb. 96)
cf. *ev*

ävdäš 'wife'
— *i:* (Lūṭnïŋ ä. yavvuzlarγa uyγan üčün jähännämä kitti) 14*r* 1° [*hamsar*]; (yaχšï er ä. yaman bolsa jävr ičindä erin hämïšä qïnar) 68*v* 5° [*zan*]; (bir faqïr ä. yüklü idi 'a poor man's wife was pregnant') 145*r* 12 [*faqīra*]

ävǰ 'top, summit'
— *indän:* (täŋiz mävǰiniŋ ä. ne ġuṣṣa alarγa kim kemäči Nūḥ bolγay) 4*r* 8°

ävlâ 'worthier'
— (raḥim qaṭ'ï mäväddättän köp ä.) 78*r* 11° [*bihtar*]

ävlä 'noon'
— (kördüm ä. vaqt bir ẓālim uyur) 20*v* 4° [*nīmrūz*]

ävlän- vi. 'to marry'
— *mäs sän:* (bir qarï ergä ayttïlar, nečün ä.) 137*v* 12 [*zan nakunī*]
Kāšγ. *ävlän-* 'sich ein Haus zulegen' (Brock. 27)
cf. *evlän-*

ävliyā 'saints, prophets'
— *nïŋ:* (ä. här saḥar yādï üčün) 178*v* 4

ävqāt 'times'
— *i* [iz.]: (ä. 'azïz 'precious hours') 73*r* 6 [id.]
— *ïmnïŋ:* (alarnïŋ kelmägi ä. ṣafāsïn kitärür) 74*v* 3 [id.]
— *larïn:* (äkṣär ä. turup oynamaq bilän kečürür idilär) 141*v* 6 [id.]

ävrād 'devotions'
— (özläri ä. vä 'ibādät bilän mäšġūl) 152*v* 5 [id.]
— *ï:* (änbiyānïŋ 'izz-i ä. üčün) 178*v* 4°

ävṣāf 'qualities'
— *ïndan:* (bu oγlannïŋ körklü ä. bir šämmä vaṣf etti) 14*v* 1 [*šamā'il*]

ävväl 1. 'first'; 2. 'beginning'
— 11*r* 2 [id.]; 65*r* 9 [*avval* ~ *naχustïn*] 142*r* 4°; (ä. 'alāmäti ol durur kim on beš yašïna yetkäy) 146*r* 6 [*yakï*]
— *i* [iz.]: (ävväl-i šävvāl) 178*v* 12
— *dän:* (umrnï ä. ḥisāb ettim) 122*r* 11
— *iŋ:* (ne idi ä. qïl āχir yād) 146*v* 2°
— *i:* 97*r* 12 [*avval* ~ *naχustïn*]
— *iniŋ:* (mäǰālisdä oturγan er sözïniŋ bilür sän ä. āχiri bar) 109*r* 3° [*sar*]

ävvälki 'first, former'
— 8*r* 12 [*avval*]; (anlarnïŋ äsbāb-i ma'āšïnï ä. qā'ida üzä mühäyyā qïldïlar) 29*v* 10 [*māzī*]; (kördüm ä. mu'allimniŋ köŋlin χwaš etip burunγï yerinä kečürüp tururlar) 141*v* 10 [*avvalīn* ~ *naχustïn*]
Quṭb *avvalqï* 'former' (Zaj. 23)

äy interj. 'o !, ho !'
— (ä. oγlum) 44*r* 6 [id.]; (ä. dūst) 113*v* 13; (ä. yār) 114*r* 3; (ä. yigit) 114*v* 3; (ä. ǰān) 114*v* 6

äyā 'ho !, hark ye !'
— (ä. ṭama' ešikin özinä tiläp ačqan) 22*r* 7°; (ä. 'aqlï täŋiz sözi gühär-bār) 29*v* 2°; (ä. šāh) 43*r* 4°; (ä. dünyā üčün käygän müraqqa') 57*v* 10°; (ä. taší riyā birlän bezänmiš) 80*v* 7° [*ay*]; (ä. yüzi gülgün) 115*r* 10°; (ä. χwāǰä) 159*v* 6°; (ä. äy körk eli χānï) 183*r* 14 [*Toγlï χwāǰa*]

äyär 'saddle'
— *imniŋ:* (ä. ičärgisi tutsaq bolsa) 22*v* 13 [*zīn*]
Kāšγ. *äδär* 'Sattel' (Brock. 18); Quṭb *eyär* 'saddle' (Zaj. 49); LA *äyär* 'Sattel' (H. 58)

äygü 1. 'good'; 2. 'good (n.)'
— 6*v* 10, 6*v* 11, 7*v* 1; (köp vaqt sözdä ä. yaman tüšär) 107*r* 1 [*nïk*]; (yaγïldï čün künäš teg ä. atïŋ) 143*r* 2° [*nakū*]; (ä. faẓlasïndan) 151*r* 13 [*makāram*]
— *ni:* (ol yaχšï kim düšmän ä. körmägäy) 107*r* 2; (ä. yamannï sïnaγan) 133*v* 1 [*nīk*]
— *lär:* 13*v* 5 [*ṣāliḥān*]; 50*r* 9 [*nīkān*]
— *lärniŋ:* (ä. soŋïnča mänzilgä yürüp aṣḥāb-i kähf iti yätti) 14*r* 2 [*nīkān*]
— *lärgä:* 161*v* 6 [*nīkān*]; (ä. bu yamanïŋ tegmäsün) 110*v* 2; (ä. raḥmätiŋ dā'im tegär)177*r* 6
Old T. *ädgü* 'gut, Vortrefflichkeit' (ATG 297*b*); Kāšγ. *äδgü* 'gut' (Brock. 18)

äygülik 'goodness'
— *qïl-* 'to do good': (yamanγa ä. qïl, äy saχï er) 177*r* 11° [*nīk dār*]
cf. *äygülük*

äygülük 'goodness'
— 6*v* 13°; (här kim öz aşlïna ǰäfā qïlsa lājäräm ä. yüzün körmäs) 145*r* 9°; (ol kiši kim yavuzlar bilän olturγay ä. yüzin körmägäy) 167*v* 5
— *et-* 'to do good': 186*r* 2; (bu kün taŋda üčün köp ä. et) 136*r* 5°; (äyā kelgän ǰihānγa ä. et) 165*v* 9; (ä. etkän kiši) 178*r* 10°
— *qïl-* id.: 161*v* 9; (el yetärdä ä. qïl) 30*v* 9°; (ataŋa ä. ne qïldïŋ isä anï tutqïl ṭamaʿ oγlïndan) 135*v* 3
— *ni:* (yavuzγa ä. qïlmaqlïq äylä dur bil χayr išlärä yamanlïq qïlmaq bolur muqābil) 15*r* 8° [*nakūī*]
Kāšγ. *äδgülük* 'Güte' (Brock. 18); Quṭb *äḏgülük* 'goodness, good deeds' (Zaj. 19)

äylä 1. 'so'; 2. 'in the same way'
— 15*r* 8, 25*r* 8, 26*v* 5, 55*v* 3 [*čunān*], 148*v* 8, 153*v* 9 [*hamānā*]; 171*r* 5 [*čunān*]; (ä. kim ärdäm tävädä yoq daγï arslanda bar) 11*v* 1°; (ä. qorqsam idi) 41*r* 5 [*čunān*]; (sän daγï anïŋ anasïna sökkül ä. kim intiqām ḫaddan kečmägäy) 44*r* 8 [*čunān ki*]; (ġaflät uyqusïna ä. qalïp tururlar) 53*r* 12 [*čunān*]; (maḫabbät täŋizinä ä. müstaġraq bolup turur idi) 114*v* 4 [*čunān*]; (ä. saγïndïm kim künääš toγdï) 115*v* 10; (ne ä. sözlä kim ʿïsyān ketürgäy) 164*v* 49
Kāšγ. *äylä* 'so' (Brock. 19)

äylä- vt. 'to do, make'
— *mä:* 184*r* 2
— *r:* (ya kirišindän dägül oq ötmägi: er küčindän ä. ol dā'im duχūl) 37*r* 2°
— *yip:* (äy nečä bekni mälikni ä. turur ǰihān) 10*r* 6°
duχul äylä- 'to pierce' (37*r* 2)

äymän 1. 'safe, secure'; 2. 'unconcerned'
— (ḫamläsi šärrindän ä. dägül män) 24*r* 6 [*ayman nīstam*]
— *bol-* 'to be safe/secure': (düšmänni ǰirāḫat ettiŋ ä. bolma) 101*r* 11° [*ayman mabāš*]; (bir az ä. boldï) 102*v* 1
— *otur-* id.: (yïlandan bir zämän ä. oturman) 103*r* 4° [*ayman nanišastam*]
— *tur-* id.: (düšmänlär šärrindän ä. turur män) 24*r* 1

äyyām 'days, times, seasons'
— (kimä zämänä ǰäfā qïlmaγa tilär bolsa, berür χilāf-i mürādïn aŋa kelip ä.) 99*r* 3° [id.]
— *i* [iz.]: (ä. bū-qalamūn 'changeable times') 119*v* 13 [id.]
— *da:* (ol ä. 'in those days') 27*v* 3, 79*v* 3 [*dar ān tarīχ* ~ *dar ān ayyām*]
— *ïnda:* (oγlanlïq ä. 'when I was a child') 53*r* 7 [id.]; (yigitlik ä.) 116*v* 2 [id.]; 117*v* 3 [*ʿunfuvān*]; 121*v* 8 [id.]; 124*v* 9 [*vaqt* ~ *mausīm* ~ *ʿahd*]

Ayyāz prop. n.
— 112*v* 6 [id.]

äzäl 'eternity (without beginning)'
— *dä:* (ä. ǰānïm ičindä yazïldï ṣūrät-i maʿnī) 184*r* 6 [Ḥasan Oγlï]

äẓäll 'vilest, abject'
— *i* [iz.]: (ä. mävǰūdāt 'the basest of beings') 174*v* 12 [id.]

äẓiyyät 'vexation, harm'
— *ini:* (ol känt qavmï anïŋ ä. maṣlaḫat körmäyin ǰāhïndan qorqup bäliyätin čekär idilär) 111*r* 3 [id.]

äždähā 'dragon'
— (gänǰ qatïnda ä. bar) 26*r* 2°

äždärhā 'dragon'
— (yetsä tatlï suγa susamïš er, qorqmas allïnda bolsa ä.) 48*r* 13°

b

Baʿalabakk prop. n.
— 54*v* 13 [id.]

bāb 1. 'gate, door'; 2. 'chapter'; 3. 'matter, topic'
— 8*r* 12 [id.]; 49*r* 6 [id.]; (maʿrifätkä ačtï säkkiz türlü b.) 6*v* 5°
— *dan:* (här bir b. söz ačïp sözlädim) 29*v* 3 [*dar*]; (här bir b. sözläšti) 71*r* 7 [id.]
— *ī:* (ḫilm b.) 99*v* 11
— *īn:* (oquγaylar idi bu ʿišq b.) 132*r* 4
— *īndan:* 3*r* 8°; (bir kün aŋa naṣīḫat b. ayttïm) 117*r* 3
bābu'llāhi: 37*v* 2° [*āsitān-i allāh*]

bād 'wind'
— *i* [iz.]: (b. bähārī 'vernal wind') 182*v* 2; (b. χazān 'autumn wind') 182*v* 2
— *ī:* (äygü atï b. birlä köp zämän tāzä bolsun bu gülistān-i ǰinān) 7*v* 1°

bādām 'almond'
— (b. maġzï) 116*v* 3 [id.]

bādä 'wine'
— 184*r* 2 [Ḥasan Oγlï]
— *i* [iz.]: (b. aḫmär) 184*r* 2 [Ḥasan Oγlï]; (b. mästī) 184*r* 3 [Ḥasan Oγlï]

bāġ 'garden'
— 3*v* 7°; (b. u büstān) 3*v* 3°; 25*v* 2° [*bāġ*]; 65*v* 13°; (b. dīvārīnda) 120*r* 1 [id.]; (gülšän-i b.) 185*v* 4
— *da:* (ṣabr bilän b. ġürä bišär) 166*v* 13
— *ï:* 136*v* 3°; (bu laṭā'if b. büstānï durur) 6*v* 3°; (jännät b.) 18*r* 5°; (firdävs b.) 69*v* 8
— *ïnï:* (keräkli dūst köŋlin tapmaq üčün atasï b. satsa rävā dur) 43*v* 5° [*būstān*]
— *ïnïŋ:* 31*r* 7° [id.]; (zülfi jännät b. räyḥānï dur) 179*r* 11°
— *ïnda:* 180*v* 12 [Aḥmad χwāja's-Sarāyī]; (vaṣl b. χirāmān tün idim ṭā'us teg) 125*v* 5° [id.]
— *ïndan:* (bu oγlan ʿumrï b. yemiš yemiši yoq) 13*r* 3 [id.]

baγa 'frog'
— *lar:* 64*r* 2 [*ġūkān*]

bāġbān 'gardener'
— *ï:* (bu gülistān b.) 7*v* 2°

Baġdād prop. n.
— 20*r* 3 [id.]; 42*r* 13, 78*v* 9° [id.]

bayïr 1. 'heart'; 2. 'bosom'
— *ïm* [> *bayrïm*]: (firāqï otïna b. yanïp) 125*r* 3
— *ïŋ* [> *bayrïŋ*]: (ne säniŋ b. ol käbāb etsün) 52*r* 6°
— *ï* [> *bayrï*]: (anïŋ jävrindän b. qan bilän tolup turur) 164*v* 11
— *ïnï* [>*bayrïnï*] 180*v* 7
Old T. *bayïr, bayar* 'Leber, Bauch, Freund, Verwandter' (ATG 300*b*); Kāšγ. *bayïr* 'Leber' (Brock. 28); MM *bayïr* 'heart' (MS 196*r* 4)

bayïrsuq 'entrails, intestine'
— *ïn* [> *bayïrsuγïn*]: (anasïnïŋ b. yer qarnïn yïrtïp ṣaḥrāγa čïqïp kitär) 145*r* 4 [*aḥšā*]
Old T. *bayarsuq* 'Eingeweide' (ATG 300*b*); Kāšγ. *bayïrsuq* 'Eingeweide' (Brock. 28); LA *bayïrsaq* 'Eingeweide' (H. 60)

bayïšla- vt. 1. 'to give, donate'; 2. 'to pardon'
— 84*r* 4 [cf. *yol*]; (keräk öltür keräk jürmüm b.) 50*r* 1°; (yedür b. tiläsäŋ saʿādät-i ʿuqbâ) 159*v* 7° [*bibaχšï*]
— *γïl:* (munuŋ yazuqïn b.) 34*v* 13; (bu quluŋnï b.) 50*r* 8; (b. dayï minnät etmägil) 160*r* 13
— *r män:* (yer män ičär män b.) 30*v* 7
— *r:* (χilʿat vä niʿmät b.) 24*v* 1 [*dihand*]
— *dïm:* (qaranï saŋa b.) 48*v* 2 [*baχšïdam*]
— *dï:* 69*v* 8 [*pardāχtand*]; 30*r* 8; (ol ekinčigä χilʿat vä niʿmät b.) 91*r* 11 [*dād* ~ *baχšïd* ~ *farmūd*]; (bir beg aŋa yüz altun b.) 124*r* 8 [*dād* ~ *baχšïd*]
— *γay:* (saχï er kim yegäy dayï b.) 171*r* 9
— *p:* 36*v* 5 [*baχšïd*]; (yazuqïn b. āzād qïlsa) 13*r* 4 [*baχšïdan*]; (sulṭān ol oγlannïŋ yazuqïn b. āzād qïldïm dedi) 14*r* 5 [*az sar-i χūn-i ū dar guzašt*]
niʿmät bayïšla- 'to donate goods' (36*v* 5)
yazuq bayïšla- 'to forgive one's sin' (43*v* 2)
Kāšγ. *bayïšla-* 'schenken' (Brock. 29); CCum. *bayïšla-* 'schenken' (Grönb. 47); Quṭb *bayïšla-* 'to present, pardon' (Zaj. 24); MM *bayïšla-* vt. 'to give, present' (MS 192*r* 9, etc.)

bayla- vt. 1. 'to tie, bind'; 2. 'to fasten'
— *γïl:* (luṭf birlän ḫarb ešigin b.) 100*v* 10°
— *ma:* 124*v* 7; (ešigiŋ b. dāʾim käräm qïl) 143*r* 3
— *r:* (äjäl b. yügürgänniŋ ayaγïn) 95*r* 7° [*bibandad*]; (közün b. därāhim ʿāqil ärniŋ) 100*v* 1° [*bidūzad*]
— *mas:* (tar eldä jämʿiyyät ṣūrät b.) 152*r* 10
— *dïm:* (muqïmlär säfärγa ʿazm ettilär: män dayï alar bilän bel b.) 123*r* 11
— *dï:* (saγïndïm köŋlün sözümä b.) 134*r* 4
— *γay:* (ʿazïzlär qadämindä χidmät belin b. idik) 123*v* 2; (ol kim yigit turur däniŋ kibi qarï bilän ne qadar dūstluq ṣūrätin b.) 138*r* 4
— *p:* 12*v* 10, 45*v* 6 [*bastan*]; 48*r* 4 [*bibandand*]; 63*r* 9 [*basta*]; 110*r* 9 [*basta*]; (himmät belin raġbät eli bilän b. bašladïm) 6*r* 6; (el aγzïn it tišin b. ṣavāmiʿgä tolup turlar) 23*v* 2° [*bastand*]; (ešikni b. olturmaq ne ḫājät) 63*r* 11°; (fuqarā χidmätinä belin b. turur) 82*v* 6 [*basta*]
— *maq:* (saχāvät birlä bolsa här ki mäšhūr aŋa tüšmäs därāhim bayламaq, bil) 143*r* 1° [*band nihad*]
bel bayla- 'to be ready to do something' (6*r* 6)
ešik bayla- 1. 'to shut the door'; 2. 'to hide'; 3. 'to leave off' (63*r* 9, etc.)
ḫarb ešigin bayla- 'to stop warfare' (100*v* 10)
köŋül bayla- 1. 'to love somebody'; 2. 'to adhere to' (124*v* 7, etc.)
köz bayla- 'to bind one's eyes' (100*v* 1)
maḥabbät bayla- 'to fall in love with' (124*v* 9)
ṣūrät bayla- 'to come into existence' (152*r* 9)

dūstluq ṣūrätin bayla- 'to make friendship' (138*r* 3)
yol bayla- 'to check the way' (53*v* 4)
CCum. *bayla-, balya-, bavla-* 'binden, zusammenbinden, bündeln' (Grönb. 47); Kāšγ. *bayla-* 1. 'bündeln', 2. 'anhängen' (Brock. 29); MM *bayla-* 'to tie' (MS 193*r* 2)

baylan- vi. 1. 'to be tied'; 2. 'to close, be closed'
— *mas:* (iši b. ol erniŋ) 86*v* 4
— *dï:* (b. šäšdäri 'he died') 182*r* 10
— *ïp:* (köklär ešigi yer üzä b. turur idi) 87*r* 1 [*basta*]
Kāšγ. *baylan-* 'für sich bündeln, angebunden werden' (Brock. 29)

baylï 'bound'
— 183*v* 12; (ṣabr qïl düšmän qolïn b. qatïŋda körgä sän) 33*r* 11°; (ayaγïm b. at rikābïnda) 77*r* 13°; (yigitniŋ ʿaṭā eli b. idi 'the youth had no money') 100*r* 2 [*basta*]; (faqīrlärniŋ qudräti eli b. 'the poor are meanless') 151*r* 3 [*basta*]; (eli b. 'with his hands bound') 153*v* 12 [*dast bar katf basta*]
Quṭb *baylï, baylïγ, baylïq* 'bound, closed' (Zaj. 24)

baḫr 'sea'
— (mänāfiʿ b. ičindä köp) 26*v* 6° [*daryā*]; (b. ičindä ġarq bolup qïn bilän ölür) 28*r* 10°
— *i* [iz.]: (dürr-i b. ṣafā) 4*r* 2; (b. ʿarūẓ) 182*r* 12
— *ï:* (bilig b.) 7*r* 7°
— *ïna:* (mükāšäfät b. müstaġraq bolup) 7*v* 5 [id.]
— *ïnda:* (Kiš b.) 92*r* 6 [*ǰazīra*]

baḫṣ 'discussion, dispute'
— *qïl-* 'to discuss': (inšā ʿilmindän b. qïlïp) 5*v* 6; (faqīhlär bilän b. qïlur idim) 132*r* 7 [*baḫṣī hamī kardam*]

baḫṣsïz 'without conversation'
— 161*v* 5 [*bī-baḫṣ*]

baitu'l-māl 'the treasury of state'
— (b. χazīnäsi mäskīnlär luqmäsi turur) 21*v* 9 [id.]

bāǰ 'tax, tribute'
— (butaqlar aldï büstāndan yana b.) 3*v* 4°

bāl 'wing'
— (ʿanqāsï kök qāfïnïŋ ačtï ikinči b.) 181*r* 12 [χwārazmī]

bal 'honey'
— (bir boyï tal sözi b. ṣāḥib-ǰämāl) 70*r* 12; (er isäŋ qoy ayïzγa b. vä qaymaq) 78*r* 2°
— *ïna:* (iltifāt etmäs körüp ač olturup ṣāʾir faqīr niʿmäti köp χwāǰälärniŋ b. vä yaγïna) 82*v* 11°
Kāšγ. *bal* 'Honig' (Brock. 29); CCum. *bal* 'Honig' (Grönb. 48)

bala 'child'
— (ʿaqrābniŋ b. tapqan yeri maʿlūm dägül) 145*r* 2
— *nï:* (bu b. ol taŋrïdan ḥāǰät tiläp taptï) 145*v* 11
— *sï:* (böriniŋ b.) 14*v* 9 [*gurgzāda*]
— *sïn:* (yïlan öltürüp b. bäslämäk ʿāqillär iši dägül) 13*r* 10 [*bačča*]
Kāšγ. *bala* 'junger Vogel' (Brock. 29); Quṭb *bala* 'baby, puppy' (Zaj. 26); LA *bala* 'Küchlein' (H. 63)

balčïq 'clay, mud, mire'
— (b. iši 'earthwork') 67*v* 13 [*gil*]; (ayaγï b. ičindä qalïp turur) 154*v* 3 [*gil*]
— *qa:* (qaraŋγu kečä b. tüšüp) 75*v* 3 [*vaḥal*]; (jävhär b. tüššä burunγï bigin näfïs turur) 170*r* 5 [*χalāb*]
— *ïna:* (vüǰūdïnïŋ ayaqï äǰäl b. battï) 125*r* 2 [*gil*]
Kāšγ. *balčïq* 'Schmutz' (Brock. 29); CCum. *balčuq* 'Lehm, Schmutz' (Grönb. 48); LA *balčïq* 'Lehm' (H. 60)

balïq 'fish'
— 175*r* 11 [*māhī*]; (qanda kim tatlï su aqar bolsa qurt vä quš b. andan eksilmäs) 22*r* 12°; (bir ẓaʿïf ṣayyādïŋ ayïna qavï b. tüšti) 92*v* 2 [*māhī*]; (ṭāliʿsiz ṣayyād täŋizdä b. tuta bilmäs dayï äǰälsiz b. qurï yerdä ölmäs) 94*v* 10, cf. the same sentence in 173*r* 5 [*māhī*]; (ägär bolsa alar b. ičindä äylä kim Yūnis) 175*v* 1 [*ḥūt*]
— *nï:* (keltürür erdi hämïšä aγ b. tutup) 94*v* 4°
Old T. *balïq, balaq* 'Fisch' (ATG 300*b*); Kāšγ. *balïq* 'Fisch' (Brock. 29); CCum. *baluq* 'Fisch' (Grönb. 49)

bāliġ 'adult'
— (här kimdä bu ṣifät bolmasa hänüz ol b. dägül) 146*r* 13 [id.]

balsïz 'without honey'
— (ʿamälsiz ʿälim b. zänbūrγa oχšar) 173*v* 9 [*bī-ʿasal*]

Balχ prop. n.
— 148*v* 3 [id.]

baq- vt. 1. 'to look, look at'; 2. 'to see'
— *ayïm:* (bu duʿānï muŋa oqup b. tirilür-mi) 95*v* 3
— *ïŋ:* 183*r* 12
— *mas:* (bu dünyā tärkin urγan zāhid erniŋ qatïnda bolsa altun taγ b.) 72*v* 1°
— *tïm:* (b. kim näfäsim otï yaš ayačqa äṣär qïlmas) 55*r* 2 [*dīdam*]
— *tï:* 103*v* 1 [*dīd*]; (sulṭān bu qïsqa

boylï oγlïna ḫaqārät közi bilä b.) 10*r* 13 [*naẕar kardī*]
— *madï:* 40*r* 1 [cf. *kötär-*]
— *sam:* (ne yergä b. anda ḫusnuŋ ʿayān körünür) 184*v* 6
— *sa:* 40*v* 3, 171*r* 13 [cf. *közgü*]; (yana aytur män ol yüzgä nečä b. kiši toymas) 116*v* 12°
— *ïp:* 49*r* 13 [cf. *aŋla-*]; (aḫväl kiši birni b. ikki körär) 168*r* 8; (ne turur sän b. äyā yoldaš) 169*r* 11°
— *a:* (raʿiyyät ḫālïna yaχšï b. dur) 20*r* 2
— *qan:* (körkli yüzüŋä b. közlärgä ǰān körünür) 184*r* 4
Kāšγ. *baq-* 'schauen, blicken' (Brock. 30); CCum. *baq-*, *bayγ-* 'sehen, schauen, in einer gewissen Richtung blicken' (Grönb. 49); Quṭb *baq-* 'to look at, pay attention' (Zaj. 27); MM *baq-* 'to look, look at, regard' (MS 178*r* 13, etc.)

baqā 'duration'
— *sï:* (saḫrā yeli teg ʿumür b. kečti) 41*v* 4° [id.]

baqāsïz 'without duration'
— (ʿumrnï äylä b. bilip) 125*r* 8

baqïš 'glance'
— *ïn:* (öfkä bilä ol qïya b. körüŋüz) 127*r* 11°
Kāšγ. *baqïš* 'Blick' (Brock. 30)

bāqï 1. 'remaining'; 2. 'the rest'
— 122*v* 13 [id.]; (iχtiyār b. turur 'there is a possibility to change one's resolution') 69*v* 6 [id.]; 169*v* 1 [id.]; (ḫakīm-u ḫay-u b. māliku'l-mulk) 88*v* 9°
— *qal-* 'to remain': (ḫaräkätimniŋ räv·naqï b. qalsun) 105*v* 8 [*bimānad*]

baqiyyä 'remainder'
— *si:* (anïŋ dayï ʿumrïnïŋ b. qalmamïš) 44*v* 11 [*baqiyyat*]
— *sin:* (ʿumrumnïŋ b. bir yerdä oturup kečürgäy män) 92*v* 2 [*baqiyyat*]

baqqāl 'grocer'
— (köp yemäk vaʿdäsin bermäk äsänraq turur b. tašnïʿindän isä) 85*v* 1 [*baqqāl* ~ *qaṣṣāb*]
— *nïŋ:* (bir b. ṣūfïlär qatïnda bir nečä aqčasï borč yïγïldï) 85*r* 10 [id.]

bār 'burden, load'
— *i* [iz.]: (b. mävǰūdlarïn aldï 'he deprived them of their goods at hand') 51*v* 13

bar 1. 'existent'; 2. 'it is'; 3. 'there is'
— 6*v* 2°; 13*v* 15; (saŋa bir müvāfiq naṣïḥatïm b.) 5*v* 11; (umïd b. kim . . . 'it is to be hoped that . . .') 13*v* 5; (bizä andan ne qayγu čūn bizim b.) 159*r* 1° [*hast*]; (niʿmätiŋ b. quvvätiŋ yetär) 138*r* 1; (külniŋ ʿālï nisbäti b.) 170*r* 8
— *qïl-* 'to create': (ǰihānnï yoqdan b. qïlγan) 88*v* 11 [*ǰihān-āfarīn*]
— *ïnča:* (ʿumr b.) 36*v* 3
bir vä bar 2*v* 2, 173*r* 2
Old T *bar* 'vorhanden, das Vorhanden-Sein, alle, stattfindend, es gibt' (ATG 301*a*); Kāšγ. *bar* 'ist vorhanden' (Brock. 30); CCum. *bar* 'was vorhanden ist' (Grönb. 50); MM *bar* 'it is, it exists; existent' (MS 178*v* 3, etc.)

bar- vi. 'to go'
— *ayïm:* (dārū ičip ẓaʿïf bolup b. ḫattâ sulṭānnïŋ iʿtiqādï maŋa artuqraq bolγay) 58*v* 8
— *yïl:* 111*v* 11; (b. bu sävdānï bašïŋdan kitärgil) 95*r* 11
— *ur:* 183*r* 13 [cf. *kir*]
— *mas sän:* 88*r* 7 [*naravī*]; (nečün yaqïn b. sän) 24*r* 3 [*nayāī*]
— *dïm:* (alïp anï ṣāḥib-dīvān qatïna b.) 27*r* 5
— *sa:* 139*v* 12; (qanda kim barsa mükärräm vä muʿazzäz tutqaylar) 97*v* 10 [*ravad*]; (bir kim ärsä χammāraγa b. nämāzγa mänsūb bolmas) 174*r* 11
— *mayay sän:* (ṭamaʿgä yaqïn b. dayï tühmättän yïraq turγay sän) 128*r* 5
— *mayay:* 147*r* 13
— *ïp:* 34*r* 9; (bir özgä iqlīmgä barïp ne ḫāl bilän bolsa tiriläyim) 24*v* 11 [*naql kunam*]; (bir ẓämān ändišägä b. ayttï) 137*v* 2 [*furū raft*]
— *maq:* 91*r* 2
sïγïna bar- 'to put up, stay' (91*r* 2)
täfäkkürgä bar- 'to be absorbed in thought' (113*v* 2)
yaqïn bar- 'to approach' (24*r* 3)
Old T. *bar-* 'gehen, fortgehen, hingehen, aufsuchen' (ATG 301*a*); Kāšγ. *bar-* 'gehen' (Brock. 31); CCum. *bar-* 'gehen, sich irgendwohin begeben' (Grönb. 50); MM *bar-* 'to go' (MS 193*v* 15, etc.)

barča 1. 'all'; 2. 'everybody'; 3. 'the whole'
— 22*v* 4 [cf. *qayt-*]; 64*r* 3 [*hama*]; 124*r* 13 [cf. *nävḫa*]; (b. yergä 'everywhere') 3*r* 5; (b. söŋükläri tökülmiš idi) 9*v* 12 [*ǰumla*]; (b. ämlākï yandï) 38*r* 5 [*sāʿir*]; (bu fürṣat b. vaqtta tapulmas 'such an opportunity is seldom') 105*r* 8; (nečün b. zīnätni solγa berdiŋ) 177*r* 8 [*hama*]
— *nï:* (b. rāẓï qïldïm) 15*v* 8
— *ya:* 144*r* 8 [*bar hama ʿālam*]; (raḥmätiniŋ yaγmurï b. yätip) 3*r* 4 [*hama*]

— *dan:* 121*r* 10; (b. yuqarï) 155*r* 13 [*hama*]
— *sï:* 181*r* 12 [cf. *arï-bäri*]; (b. munuŋ qatïna keldilär) 14*v* 13; (b. χaṭā qïldïlar) 105*v* 2 [*hama* ~ *jumla*]
— *sïn:* 39*r* 1 [cf. *küräšči*]; (sulṭān buyurdï kim b. öldürüŋ tep) 12*v* 11 [*hama*]
Old T. *barča* 'alle, völlig, ganz' (ATG 301*a*); Kāšγ. *barča* 'all, ganz' (Brock. 31); CCum. *barča* 'all, ganz' (Grönb. 50); QY *barča* 'alle' (Brock. 51)

barïn 'all'
— (ol kečä qāẓī anï özdäŋ quču̇p tärk etip b. aŋa χidmät qïlur) 129*r* 8°; (saʿādätsiz kiši ičsä äsrisä bolur b. ičip χusrān-i mäjlis) 143*v* 7°

barïš- 'to make peace'
— *mas:* (b. alar nečä buyursa qāẓī) 134*r* 13°
— *ïp:* (kemäči istiġfār kätürüp nifāq bilän b. yigitniŋ elin ayaqïn öpüp kemägä kirip kittilär) 100*v* 11
Kāšγ. *barïš-* 'zu einander gehen' (Brock. 31); Quṭb *barïš-* 'to make peace, live in peace' (Zaj. 27); LA *barïš-* 'Friede machen' (H. 59)

bārī 'at least'
— 173*v* 11° [id]; (erdämin körgän kišigä fāʾidäŋ tegmäsä b. ziyānïŋ tegmäsün) 110*v* 3°

barmaq 'finger'
— *ïŋ:* 183*v* 3°
— *larï:* (ol dilrübā bu ʿuššāq qanï bilän körüŋ kim b. učïnï ʿunnāb-räng qïlmïš) 154*v* 5° [*angušt*]
CCum. *barmaq* 'Finger, Zehe' (Grönb. 51); MM *barmaq* 'finger' (MS 187*v* 9); Quṭb *barmaq* 'finger' (Zaj. 27); Chag. *barmaq* 'doigt' (PdC 146); Qav. *barmaq* 'Finger' (Tel. 305)

barq 1. 'flash (of a sword)'; 2. 'lightning'
— *i* [iz.]: (b. ʿāläm) 53*v* 12, a mistranslation of Saʿdī's *barq-i jahān* 'a flash of lightning'
— *ïnï:* (mübärizlär qïličïnïŋ b. körmägän idi) 148*v* 13 [id.]

bas- vt. 1. 'to attack'; 2. 'to tread on'; 3. 'to overcome'
— *tï:* (bu vilāyätdä ne qadar küräšči bar idi barčasïnï b.) 39*r* 1
— *tïlar:* (bularnïŋ sär-vaqtïna kelip b.) 12*v* 10.
— *saŋ:* (küč bilä bir qarïnčanï b. bil ki ḫālï ne bolγay ol qïnda) 34*r* 4°
Old T. *bas-* 'drücken, unterdrücken, vernichten, treten, sich verbreiten' (ATG 301*a*); Kāšγ. *bas-* 'drücken, überfallen' (Brock. 31); CCum. *bas-* 'drücken, treten' (Grönb. 51); MM *bas-* 'to set in, put in' (MS 188*r* 18)

baṣïrätsiz 'blind, without sight'
— (yïraqdaγïlar böylä ḫuẓūrda daγï yaqïndaγïlar b. yïraqda) 55*v* 5 [*bï-baṣar*]

Baṣra prop. n.
— (B. šährindä) 42*v* 5 [id.]; 89*v* 1 [id.]

baš 1. 'head'; 2. 'top'
— 159*v* 2; (keldim bu kün mäydānä män b. oynap jān tärkin urmaγa) 11*r* 5°; (nečük b. oynasunlar tärk etip jān) 22*v* 6°; (baš ačuq 'bareheaded') 58*v* 2; (ol aγač ayaqïnda b. ačïp duʿā qïlïp ḫājät tilädim) 135*r* 7; (ol bašlarï yoq kim kišigä b. eggäylär) 155*v* 2
— *tïn:* (b. kečip) 182*v* 9 [ʿAbdu'l-Majīd]
— *ïm:* (buyruγuŋ b. üzä, äy šährïyār) 34*v* 1°
— *ïmnï:* 179*v* 7 [cf. *avuč*]; (b. jānïmnï bergäy män daγï andan bir dirhäm bermägäy män) 92*r* 2
— *ïmγa:* 179*v* 8 [cf. *keltür-*]
— *ïmdan:* (b. taχfïfä bälimdän šäddim šešip) 60*v* 7
— *ïŋ:* 34*v* 12; (b. ṣadaqasï üčün) 34*v* 12
— *ïŋa* [2. pers. sing.]: (ne ḫājät b. tāj-i mäšāʾiχ) 57*v* 12°
— *ïŋda:* 35*r* 3
— *ïŋdan:* (bu sävdānï b. kitärgil) 95*r* 11
— *ï:* 24*r* 11
— *ïn:* 4*v* 4; (b. mürāqabät yaqasïna čäkip) 7*v* 4 [*sar*]; b. täfäkkür yaqasïna čäkip) 54*r* 13; (b. kötärip baqtï) 103*r* 13 [*sar*]
— *ïnï:* (b. yänčmäsin tep taš bilän nägäh urup muḫkäm) 18*v* 7°
— *ïna:* 32*r* 10, 153*v* 4° [*sar*]
— *ïnda:* 12*v* 1; (taγ b. 'on the top of the hill') 12*r* 13 [*sar*]
— *ïndaγï:* (ol taγ b. ḫarāmïlär) 15*r* 3
— *ïndan:* (b. kečkän ḫāllarï) 104*r* 5
baš ač- 'to uncover oneself' (135*r* 7)
baš eg- 'to bow to somebody' (128*v* 7, 155*v* 2)
baš oyna- 'to risk one's life' (11*r* 5)
Old T. *baš* 'Kopf, Anführer, Anfang, erster, oberer' (ATG 301*b*); Kāšγ. *baš* 'Kopf, Hauptsache' (Brock. 32); CCum. *baš* 'Kopf, Haupt; Anfang, oberes Ende' (Grönb. 52); MM *baš* 'head' (MS 182*r* 8)

bašla- vt. 1. 'to begin'; 2. 'to narrate'
— *r:* (ikki jāhil qačan uruš b. yüz bozarlar urup yarïp bašlar) 108*r* 11°
— *dïm:* (himmät belin raġbät eli bilän baγlap b.) 6*r* 6

— *dï:* 133*r* 3 [*ḥikāyat kard*]; (jävr etä b.) 16*r* 2 [*āġāz*]; (ol mäjlisdä bir jähil beg naṣīḥat b.) 30*r* 13 [*āġāz kard*]; (kärïh ün bilän öz boγazïn yïrtïp χalq maġzïn kitärmägä yïrlay b.) 60*r* 4; (laṭïf qumašlar käymägä b.) 70*v* 5 [*girift*]; (ol maḥbūb olturup ʿitāb qïla b.) 115*v* 8 [*āġāz kard*]; (bir müddätdän soŋra keldi olturup ʿitāb qïlmaγa b.) 116*v* 6 [*āġāz kard*]; (ol oγlan fisq vä füjūr qïlmaγa b.) 142*r* 7 [*āġāz kard*]

— *dïlar:* (qačan körsäŋ kim düšmän čärisi ičin ara ala bolup taryamaγa b.) 165*r* 3

— *sa:* 108*v* 12 [*āġāz kunad*]

— *yay:* (här sāʿat on türli keriš b.) 133*v* 10

— *p:* (šikāyät däftärin ačtï baylardan b. sözni bu yergä ketürdi) 151*r* 2

— *yan:* (ol šärrni b. ḫājïgä män ayttïm) 147*r* 7
söz bašla- 'to begin to speak' (108*v* 12)
Old T. *bašla-* 'anfangen' (ATG 301*b*); Kāšγ. *bašla-* 1. 'beginnen'; 2. 'anführen' (Brock. 32); CCum. *bašla-* 'beginnen, anfangen' (Grönb. 52); MM *bašla-* 'to begin' (MS 194*v* 6)

bašmaq 'shoe'

— (bašmaq tikiči er 'a cobbler') 70*v* 10 [*kašfdūz*]

— *ïm:* (b. yoq yalïn ayaq idim) 90*v* 2 [*pāypūšï*]
Kāšγ. *bašmaq* 'Schuh' (Brock. 33); CCum. *bašmaq* 'Schuh' (Grönb. 52); LA *bašmaq* 'eine Art Schuhe' (H. 62)

bašsïz 'headless'

— (b. ayaqsïz 'wretched') 155*r* 11 [*bï-sar-u pāy*]

bat- vi. 'to sink'

— *tï:* (vüjūdïnïŋ ayaqï äjäl balčïqïna b. 'he died') 125*r* 2 [*furū raft*]

— *ïp:* (bir käz b. čïqtï) 17*v* 7; (äbläh b. tur gänj ičindä) 47*r* 9°
Old T. *bat-* 'untersinken, untertauchen' (ATG 301*b*); Kāšγ. *bat-* 'tauchen, untergehn (Sonne)' (Brock. 33); CCum. *bat-* 'untertauchen, untergehen (Sonne und Mond)' (Grönb. 53); MM *bat-* 'to sink, set' (MS 186*r* 5, etc.)

baṭālät 'vanity'

— (b. yolïn tutup ʿālimlärni azγunluqda nisbät qïlmaq) 75*r* 12

batïr- vt. 1. 'to sink, submerge'; 2. 'to thrust into'

— *dï:* (uyarda nägäh oynap tiš b.) 78*v* 12°; (qaẓā nägäh muχālif yel ketürdi kämäni mävj urup suγa b.) 131*v* 10°
Old T. *batar-* 'untersinken lassen' (ATG 301*b*); Kāšγ. *batur-* 'untertauchen'; 2. 'verbergen' (Brock. 33); CCum. *batïr-* 'verhehlen' (Grönb. 53)

bāṭïl 'vain, futil'

— (χaṭā niyyät qïlïp b. iš etti) 25*r* 5°; (ʿāqil er qahrï keličäk sözlämäs b.) 44*r* 12° [id.]; (yüz χalā'iqqa tutup dāʾim qïlur b. nämāz) 58*v* 11°

— *bol-* 'to be vain': (sän öz ūstādïŋ bilän daʿvâ qïldïŋ daʿvâŋ b. boldï) 39*v* 4

bāṭïn 1. 'inside, interior'; 2. 'mind, heart'

— *iŋ:* (qačan bolγay münävvär b. kim yemäkdän burnuŋa tegrü tolu sän) 62*r* 9°

— *indä:* (ẓāhirindä ʿayb körmän b. ġayb bilmän) 49*r* 10 [id.]

— *läri:* (ẓāhirläri ṣalāḥ bilän müzäyyän b. fälāḥ bilän mürättäb idi) 28*v* 6 [id.]; (ẓāhirläri ǰämʿ daγï b. pärïšān) 72*v* 8 [id. ~ *dil* ~ *maʿnï*]

batman a measure of weight

— (här kečä on b. ṭaʿām yer idi) 62*r* 3 [*man*]; (miŋ b. taš) 77*v* 7; (bu äbläh miŋ b. tašnï kötürür daγï bir sökünčni kötürä bilmäs) 77*v* 10 [*man*]; (yüz elli b. küč) 104*r* 12 [*man*]
Kāšγ. *batman* 'Mine, Gewicht' (Brock. 33); MM *batman* 'a measure of weight' (MS 187*r* 2); LA *batman* 'Pfund' (H. 60)

baṭn 'inside, interior'

— (äy büyük ünli ṭabl χālï b.) 152*v* 13° [*bāṭin*]

Batχāš prop. n.

— (bu gülistān zïnäti B. beg) 7*r* 3°

baχïl 'greedy, avaricious'

— 137*r* 11 [id.]; 178*r* 3° [id.]; (här kim ṭamaʿnï bir yanï qoysa kärim daγï b. aŋa bir körünür) 156*r* 8 [id.]; (miḥakk bilür kim altun ne durur daγï gädāy bilür kim b. kim durur) 156*r* 9 [*mumsak*]

— *niŋ:* (b. altunï ol vaqt yerdän čïqar kim anï yergä qoyγaylar) 156*r* 2 [id.]

baχïllïq 'avarice'

— *qïl-* 'to be avaricious, be grudging of': (sulṭān qullarïna altun bilän b. qïlsa ǰān bilän aŋa ǰūmärdlïq etsä bolmas) 23*r* 2 [*baχïlï*]; (ḫasūd Ḥaqq taʿālâ niʿmätindän b. qïlur) 173*r* 8 [*baχïl ast*]

— *ïn:* (niʿmät iyälärïniŋ b. bilmädiŋ illā gädāylik säbäbi bilän) 156*r* 6 [*baχl*]

baχš 'part, portion'
— *ï:* (bir b. dur ayran ikki su dur) 43*r* 3° [*paimāna*]
baχšāyiš 'forgiveness'
— *i:* (maʿṣiyät qaraŋγuluqïnda taš bolγan ergä Ḥaqq taʿālâ b. yetip) 62*r* 12 [id.]
baχšiš 'present, gift'
— *qïl-* 'to give, present': (bu kün Yūsuf ǰämālïnï qïlïp tur Ḥaqq saŋa b.) 184*r* 10
— *i* (iz.]: (b. dävlät) 184*r* 10
— *iŋ:* (b. bābïndan tärsägä vaẓïfä kāfirä rizq tegär) 3*r* 8°
— *i:* (Ḥaqq taʿālâ b. dur) 81*r* 1
— *in:* (mäliklär b., äy yār, tärk et) 85*v* 3° [*iḥsān*]
baχšišli 'generous'
— (b. taŋrïnïŋ luṭflarï bar örtügli) 27*v* 2
baχt 'fortune'
— (ǰāhillär bilän boldï bu čarχ-u b. yār) 32*v* 8°
— *ïŋ:* (büyük b. uyaγ dävlätiŋ yārï qïldï) 133*r* 12 [id.]
bay 1. 'rich'; 2. 'a rich man'
— 44*v* 4; 81*v* 13 [*tavāngar*]; 138*r* 10; (ol ešiknïŋ qulï dur b. vä yoqsul) 19*v* 3 [*ġanī*]; (bay kiši 'a rich man') 150*r* 3 [*tavāngar*]; (ol kim ärsä ṣūrätdä b. maʿnïdä faqīr durur) 155*v* 4 [*tavāngar*]; (b. himmätli faqïrlär) 158*v* 4 [*tavāngar-himmat*]
— *lar:* (b. bilän faqïrlär arasïnda ne farq etkäy) 157*v* 11; (faqïr sïrätli b.) 158*v* 3 [*tavāngarān-i darvïš-sïrat*]
— *larnï:* 158*v* 7
— *larnïŋ:* (b. irädäti ayaγï sïnïp turur) 151*r* 4
— *larγa:* (b. artuqqa ṭarḥ bïraqur idi 'he sold it to the rich at a high price') 37*v* 9; (äy b. ṣänā qïlγan daγï faqïrlarγa ǰäfānï rävā körgän) 158*r* 1
— *lardan:* 151*r* 4 [cf. *sïn-*]; 158*v* 7 [cf. *yum-*]
Old T. *bay* 'reich' (ATG 301*b*); Kāšγ. *bay* 'reich' (Brock. 29); CCum. *bay* 'reich' (Grönb. 48); MM *bay* 'lord, rich man' (MS 188*r* 3, etc.)
bayaγï 'former, formerly'
— (män salṭanatqa yettim daγï sän b. mäskänätdä qalïp turur sän) 82*r* 2 [*ḥamčunān*]; (taŋ birlä bolur alar b. bigi dūst) 163*r* 5; (ǰävhär balčïqqa tüššä burunγï bigin näfïs turur ġubār kökkä čïqsa b. bigin χasïs turur) 170*r* 6 [*ḥamčunān* ~ *hamān*]
Quṭb *bayaqï* 'previous, previously, as in the past, as usual' (Zaj. 25); Cf. Old T. *baya* 'früher, ehemals erwähnt' (ATG 301*b*)
bayït- vt. 'to enrich, make rich'
— *qïl:* (äy qanāʿat mäni b.) 81*v* 8° [*tavāngar gardān*]
Kāšγ. *bayut-* 'reich machen' (Brock. 29); Quṭb *bayït-* 'to enrich, make free' (Zaj. 25); J. Aṣd. *bayït-* 'enrichir' (Zaj. Stud. II, 79)
baylïq 1. 'greatness'; 2. 'opulence'
— 150*v* 11 [*tavāngarï*]; (küč bilän kišigä b. daγï ārzū bilän beglik ḥāṣil bolmas) 96*v* 10; (äy ādäm oγlï, b. bersäm mäšġūl bolur sän) 175*r* 5 [*tavāngarï*]
CCum. *baylïq* 'Reichtum' (Grönb. 48); Quṭb *baylïq* 'riches' (Zaj. 25)
bayquš 'owl'
— (b. külätkäsinä kiši kelmägi muḥāl) 12*r* 7° [*būm*]; (otursaŋ qanda b. teg yïqar sän) 37*v* 12° [*būm*]
Quṭb *bayquš* 'owl' (Zaj. 25); LA *bayquš* 'Nachteule' (H. 94)
bayram 'feast'
— (kim degäy ol kün oruč tutqay böylä b. bolup aŋa päydā) 48*r* 12°; (b. ayï 'festive moon') 180*r* 5
— *qïl-* 'to celebrate a feast': (qïlur b. yüzüŋni körsä ṣāʾim) 185*r* 11°
Kāšγ. *baδram* ~ *bayram* 'Fest' (Brock. 28); BM *bayram* 'fête, jour de fête' (Zaj. I, 11)
bāz 'on the other hand'
— (b. qiyās et kim uluγaysa özgägä ne qïlγay) 145*r* 7
baz- vi. 'to play'
— *ar:* (yā mägär ʿāšiqlarïnγa nāz etip b. erür) 180*v* 11
baẓāʿat 'merchandise'
— (tāǰirlär b. bähāsïn izdärlär) 49*v* 10 [id.]
— *ïm:* (b. Hindustānγa yätip turur) 92*r* 10 [id.]
bāzār 'market'
— 180*v* 11 [Aḥmad χwāǰa's-Sarāyï]; 184*v* 5; (munčaq bigin b. iči tolγay idi arï gühär) 158*v* 2° [id.]; (az ot büyüsä yanar bu šähr-u b.) 162*v* 10°; (b. itläri av itlärin tilämäs) 168*v* 4 [id.]
— *ï:* (ol begniŋ ḫusn-i ẓannï fāsid daγï bularnïŋ b. kāsid boldï) 28*v* 12 [id.]; (b. anïŋ mänim bu otum artar) 54*v* 8° [id.]
— *ïna:* (tāǰirlär b. kirip) 81*v* 5 [*ṣaff-i bazzāzān*]
— *ïnïŋ:* (ḫusnï b. rävnaqï kečip) 118*r* 13 [id.]
— *ïnda:* (ǰävhärïlär b.) 89*v* 2 [*ḫalqa*]
baʿẓï 'some, certain'
— (b. ümärā) 65*v* 3 [id.]; (b. bilād) 65*v* 6 [*barχï*]

— *sin:* (ol kim mälikniŋ ḫaqqī idi b. ädā qīldī) 35*v* 6 [id.]

bāzū 'arm'
— *dan:* (käräm eli yaqīn bil kim qavī b. artuq tur) 81*r* 13° [id.]
— *sīnda:* (här kimniŋ altun tärāzūsīnda bolγay arslan quvväti anïŋ b. bolγay) 128*v* 4 [id.]

bäbäk 'apple of the eye'
— *i:* (därïġā boldī közüm b. χas) 132*v* 2°; (közümniŋ b. ičrä χayālïŋ naqš erür muṭlaq) 179*v* 5° [Mavlānā Isḫāq]
Quṭb *bäbäk* 'dolly, pupil (of the eye)' (Zaj. 29); Chag. *bäbäk* 'prunelle de l'oeil' (PdC 180); Cf. Abū Ḫayyān *bäbäčük* 'göz bebeği' (Caf. 16)

bäd-äf'āl 'ill-conducted'
— (küyüni ündäp ayttï, äy b.!) 79*r* 2° [*furūmāya*]

bädäl 'exchange'
— *qïl-* vt. 'to exchange': (šaqāvätni sa'ādätkä b. qïl) 51*r* 13°

bädän 'body'
— (kim b. bäslär isä keŋ 'ayš üzä tar yergä uγrasa eldän kitär) 84*v* 6° [*tan*]

bädänli '-bodied, of . . . body'
— (gül b. yär elindän rāḫ ičip yāsämïn güllär töküp 'išrät qïlur) 129*r* 1°

bädï' 'strange, rare'
— (bu uluγlarnïŋ mäkārim aχlāqïndan b. durur kim miskïnlär ṣuḫbätindän yüz qaytarmaq) 51*r* 4 [id.]

bädïhā 'extemporated'
— (bu mäṣälni b. naẓm etti) 93*r* 3°; (bu ikki bäytni b. ayttïm) 122*r* 11 [*dar badīh*]

bädr 'full moon'
— *i* [iz.]: (b. dävlät) 7*r* 7°; (b. laṭāfät) 121*v* 10

bädraqa 'guide, escort'
— 103*v* 3 [id.]; (bu b. ol oγrïdan bolγay) 102*v* 6 [id.]; (bir yigit bizgä b. boldï) 148*v* 5 [*badraqa šud*]

bägän- vt. 'to approve'
— *ip:* (sulṭānnïŋ ḫusn-i rāyïn b. taḫsïnlär oqudï) 13*v* 2 [*pasandīd*]
cf. *begän-*

bähā 'price'
— *sï:* (sïnmas altun qïmäti artmas b. tašnïŋ) 170*r* 4°
— *sïn:* (tājirlär baẓā'at b. izdärlär) 49*v* 11 [id.]

bähādür 1. 'brave, valiant'; 2. 'hero, soldier'
— 23*r* 6; (bir nečä b. äränlärni tüšürdi) 11*r* 8 [*mardān-i kārī*]; (bir nečä b. äränlärni berip idi kim alarnï tutup kätürgäylär) 12*v* 3 [*mardān-i vāqi'a-dīda*]; (düšmänin öltürür b. er, dūstïn ol ḫabïb qatl qïlur) 114*r* 5° [*ǰangǰūyān*]; (b. är) 146*v* 5°
— *lär:* (äy b. biliŋ keldim bu kün mäydāna män) 11*r* 4°

bähā'im 'beasts'
— (köp yegänlär yatur b. teg) 150*v* 9° [id.]

bähālï 'dear, precious'
— (b. jävhär 'precious jewel') 98*r* 9; (aγïr b. yüzük 'a very precious ring') 105*r* 10 [*garānmāya*]; (köp b. dürr) 180*v* 3
CCum. *bahalï* 'köstlich' (Grönb. 47)

bähānä 'pretext'
— (da'vâ qušun tuta almas qurup b. aγïn) 63*v* 4°

bähārï 'vernal'
— (bād-i b.) 182*v* 2

Bährām prop. n.
— 81*r* 12° [id.]

bäk 'solid, firm'
— (anï urušta saqïnma yerindä b. turγay) 149*v* 6° [*bidārad pāy*]
cf. *bek*

bäl 'waist, loins'
— *imdän:* (b. šäddim šešip) 60*v* 7 [*kamar*]
cf. *bel*

bälā 1. 'evil'; 2. 'misfortune'
— 66*r* 7°, 164*v* 13 [id.]; 183*r* 2; (qašlarï fitnä idi közi b.) 15*v* 1°; (qayurmaγïl älbättä b. üstündä) 27*v* 1; (nečä kim b. muqaddär isä anïŋ šärrindän saqlanmaq vājib turur) 99*r* 9 [id.]; (iki kün anda b. vä miḫnät čekti) 101*v* 3; (aγa bir b. kelip) 141*r* 12
— *qïl-:* 182*v* 7 ['Abdu'l-Maǰïd]; 184*v* 12
— *γa:* (mäni b. salmasun) 34*v* 13 [id.]
— *dan:* (anï kim Ḫaqq χalāṣ etsä b. kitär äylä alïp ṣayyād aγïn) 94*v* 12°
— *sï:* 182*v* 12 ['Abdu'l-Maǰïd]; (boγaz b. bolmasa idi quš tuzaqqa tüšmägäy idi) 168*v* 8 [*ǰaur*]
— *sïndan:* (här kim bir yamannï öltürgäy χalqnï anïŋ b. qurtarγay) 163*v* 11
— *lar:* (keltürür ol köp b. özinä) 9*v* 9°

bälāġat 'eloquence'
— (ähl-i faẓïlät vä. b. 'learned and eloquent') 73*v* 6; (faṣāḫat quvväti vä b. zīnäti) 97*v* 9 [id.]; (kämāl faẓl vä b. bilän 'with perfect learning and eloquence') 125*v* 8 [id.]; (faẓl vä b. bilän müntähā boldïlar) 144*r* 2

bälgür- vi. 'to become clear, appear'
— *mäs:* (hünär-u 'ayb erdä b.) 10*v* 10 [*nihufta bāšad*]
Old T. *bälgür-* 'sich zeigen, erscheinen, gezeigt werden, zeigen' (ATG

302*a*); Kāšγ. *bälgür-* 'sich zeigen, klar werden' (Brock. 34); Quṭb *bälgür-* 'to appear, show' (Zaj. 29); cf. CCum. *belgirt-* 'zeigen, an den Tag legen' (Grönb. 55)
cf. *belgür-*

bälī 'yes'
— 26*r* 12, 39*v* 7, 57*r* 11 [id.]; 68*v* 11 [id.]; 104*r* 13 [*har āyina*]; 109*v* 10, 124*v* 3 [id.]

bälīġ 'eloquent'
— (b. mävᶜiẓalar ayttï) 61*r* 12 [id.]

bäliyyät 'misfortune'
— *in:* (ol känt qavmï anïŋ äẓiyyätini maṣlaḥat körmäyin jāhïndan qorqup b. čekär idilär) 111*r* 3 [id.]

bälki 'but, moreover'
— 39*v* 5 [id.]; 129*r* 12 [id.]; (biz daγï faqïrlär muḥibbi biz, b. faqïrlärgä irādät ketürüp mürïd bolup turur biz) 114*v* 9 [id.]

bälli 'evident'
— (bir quyu aγzïnda közsüz er körüp tip teg olturmaq b. anda väbāl) 46*v* 7°

bälür- vi. 'to appear, become clear'
— *mäz:* (tutušmayïnča där ātiš b. χaslāti ᶜanbär) 184*r* 5 [Ḥasan Oγlï] Quṭb *bälür-* 'to appear' (Zaj. 30)
cf. *bälgür-*, *belgür-*

bän 'I'
— (sävdügüm b. ādämïlär jānï dur) 179*r* 2 [Mavlā Qāẓï Muḥsin]
Old T. *män, min, bän* 'ich' (ATG 319*a*); Kāšγ. *bän* 'ich' (Brock. 34)

bänäfšä 'violet'
— (b. boynïn egdi gülgä qaršï) 3*v* 5°

bändä 'servant, slave'
— 180*v* 13° [Aḥmad χwāja's-Sarāyï]
— *i* [iz.]: (b. čākär) 184*r* 7° [Ḥasan Oγlï]
— *si:* (b. dur boyïnïŋ särv-u čänär) 179*r* 4° [Mavlā Qāẓï Muḥsin]

bängï 'inebriated with bang'
— (bir tünlä köp yemäktän qarnï kerilä tolγay yā bir kečä dirämsiz b. vä ač bolγay) 169*r* 4°

bänï 'sons'
— *Ādäm* 'men, mortals': (bu b. yatïp ġāfil uyur) 64*r* 10°; (aŋa raḥm qïlγan kišiniŋ išin b. üzrä käräm bilmägil) 164*r* 1° [*farzand-i ādam*]; (äy b. 'o, mankind!') 176*r* 7°
— *Hilāl* prop. n. 64*v* 4 [id.]

bärābär 'equal'
— *i:* (bu ᶜaṣr ičindä özläriniŋ yoq bärābäri) 182*r* 7

bärāy 'for, because of'
— *i* [iz.]: (b. χudā 'for God's sake') 182*v* 8 ['Abdu'l-Maǰïd]

bärākät 'blessings'
— *ïnda:* (mübāräk näfäsi b. anïŋ yaman aχlāqï yaχšï sïrätkä mübäddäl boldï) 62*v* 1

bärākät 'blessing'
— *izdän:* (özgälär siziŋ b. müstäfïd bolup ṣālih ᶜamälläriŋizgä uyγaylar) 69*r* 13 [id.]
— *i:* 139*r* 6; (faqïrlär ṣuḥbätiniŋ b. aŋa äṣär qïldï) 23*r* 9 [id.]

bärbaṭ 'lute'
— (b. üni) 63*v* 5° [id.]

bäri 'this side'
— (b. kel ne nuqṣān kördüŋ insānnïŋ šäräf näfsinä) 125*v* 12; (arï b. 'hither and thither') 181*r* 12
Chag. *beri* 'de ce côté-ci, en deçà' (PdC, 185); cf. Kazak *beri kel* 'komm hierher' (Radl. IV, 1598)

bäriyyä 'desert'
— *däki:* (b. ḫāǰ piyādäläri maqṣadlarïna yetip daγï bätär bolurlar) 147*r* 6 [*bādiya*]

bärkit- vi. 'to fix, make firm'
— *ip:* (bu mähriŋni köŋüldä b. män) 70*v* 11°
Kāšγ. *bärkit-* 'befestigen' (Brock. 35); CCum. *bärkit-* 'befestigen, stärken' (Grönb. 56); LA *bärkit-* 'befestigen' (H. 61)

bärmäkï 'liberal man'
— *lärdän:* (b. bir ṣālih er kečär idi) 147*v* 12 [*χudāvandān-i niᶜmat*]

bärr 'desert, dry land'
— (b. ičindä susap ḫïǰāzïlär šūr sunï körüp yaqïn kelmäs) 22*r* 9°

bärṭïl 'bribery, gift for corrupting a judge'
— (gär yesä qāẓï alïp b. sändän beš χiyär on qavunluq ol saŋa ḫāṣil etärgä qïl yarar) 177*v* 12° [*rišvat*]

bärü 'this side'
— (andïn b. kim aldï ušol dilrübā köŋül) 182*v* 5 ['Abdu'l-Maǰïd]
Old T. *bärü* 'hierher, seit . . ., von . . . her,' (ATG 302*b*); CCum. *bäri* 'nach, nachher' (Grönb. 56)
cf. *beri*

bäs 'enough'
— 157*r* 8°; (körünmäklik kišigä ᶜayb bolmas, välï anča dägül kim desälär b.) 67*r* 9° [id.]; (beš altï luqmä yedim ayttïlar b.) 132*v* 6° [id.]

bäslä- vt. 1. 'to nourish, bring up'; 2. 'to guard, protect'
— *sin:* (bu yarlï qullarïn dā'im färaḥda b. däp jān) 159*r* 10°
— *r:* (kim bädän b. isä keŋ ᶜayš üzä tar yergä uγrasa eldän kitär) 84*v* 6°
— *yürgä:* (säni ṭūṭï bigin sükkär bilän χwaš turup män b. jān bilän uš) 133*v* 5°

— *di:* (tün kün b. quš teg) 146*r* 1°
— *dïlär:* (bu oγlannï näz vä niʿmät bilän b.) 14*r* 9 [*bar āvard*]
— *gäy:* (čičäk qïzlarïnï yer bešigindä b.) 3*r* 12
— *mäk:* (yïlan öltürüp balasïn b. ʿāqillär iši dägül) 13*r* 11 [*nigāh dāštan*]; (ʿilm dïn b. üčün durur) 161*r* 3 [*parvardan*]
CCum. *bästlä-, bäslä-* 'ernähren, füttern; pflegen, hegen' (Grönb. 56); Quṭb *beslä-* 'to nourish' (Zaj. 31); DK *bäslä-* 'beslemek' (Ergin, 44)

bäsläṅ- vi. 'to be nourished, be brought up'
— *diŋ:* (b. anïŋ süti bilän) 14*v* 5°
— *ip:* (mäṅ bu ev niʿmäti bilän b. turur mäṅ) 34*v* 3 [*parvarda am*]; 131*r* 12 [*parvarda am*]; (mäṅ uluγlar niʿmäti bilän b. turur mäṅ) 151*r* 6 [*parvarda am*]
— *miš:* (ämmä mütänaʿʿim idi kölgädä bäslänmiš ǰihān körmägän säfär ǰävrin čäkmägän) 148*v* 10 [*sāya-parvarda*]
Quṭb *beslän-* 'to nourish' (Zaj. 31)

bäšärät 'good news'
— (bir kim ärsä kirip b. kötürdi) 18*v* 11 [id.]; (bir kiši kelip b. ketürdi) 46*r* 1 [*mužda*]

bäšäriyyät 'humanity'
— (b. ẓuʿfïndan künäš ïssïsïna ṭāqat ketürmäyin) 121*v* 13 [id.]

bätär 'worse'
— (yïlan zaχmïndan ol düšmän b. dur kim özin dūst körgüzür müzäyyän) 103*r* 6°
— *bol-* 'to become worse': (ḫāǰ piyādälärï maqṣadlarïna yetip daγï b. bolurlar) 147*r* 7 [*battar šudand*]

bävvāb 'doorkeeper'
— 29*r* 6° [*darbān*]; (ol begniŋ χidmätinä keldim b. mänʿ etti) 29*r* 2 [*darbān*]; (mäliklär baχšišin, äy yār tärk et kötärgінčä kelip b. ǰävrin) 85*v* 4° [id.]

bäyʿ 'selling, commerce'
— *iniŋ:* (ol evniŋ b. ʿaqdïnda χāṭirim mütäräddid boldï) 109*v* 7 [id.]

bäyān 'exposition'
— *qïl-* 'to explain, render evident': (bu ṣifätlär kim b. qïldïm) 98*v* 11 [*bayān kardam*]; (bir naṣïḥat šarṭïn uš qïlduq b.) 178*r* 7°
— *ï:* 150*v* 12 [id.]

bäyt 'distich, couplet'
— (bu ikki b. bilä iχtiṣār qïldïm) 28*r* 12
— *ni:* (bu b. oqudï) 11*r* 3
— *niŋ:* (bir müškil b. taqattuʿïn suʾāl etti) 5*v* 9
— *lär:* (vaqtlar zämzämä qïlïp muḥaqqiqānä b. oqur idilär) 64*v* 2 [*baytī*]

bäyṭār 'farrier'
— 147*r* 10 [id.]; (aṭïma naʿl uryul, äy b. !) 107*v* 8°; (bir b. oγlan) 126*v* 13 [*naʿl-band*]
— *ya:* (b. nemä kelmäs 'the farrier is not to blame') 147*r* 12

bäyük 'great'
— (b. himmätli) 35*r* 7
Old T. *bädük* 'gross' (ATG 302*a*); Quṭb *bäḏük* 'great, big' (Zaj. 29)

bäyẓaq 'pawn at chess'
— (här b. kim bu maʿnï naṭʿasïnda sürär idim ol anïŋ däfʿinä mäšġūl bolur idi) 156*v* 13 [*bayḏaq*]

bäzä- vt. 'to adorn'
— *disä:* (ǰännät-märiz b. ol däm özin ǰihān) 181*v* 10
cf. *bezä-*

bäzän- vi. 'to be adorned'
— *ip:* (b. bir qarï χatun tiši az) 136*r* 8°
cf. *bezän-*

bäzl 'gift, present'
— *ï:* (bu χasta üčün qurʾān χatm etkäy sän yā b. qurbān qïlγay sän) 137*r* 13 [id.]

bäzm 'assembly'
— *iŋdä:* (b. tuttï Zührä bu ʿuššāq pärdäsin) 182*r* 11

bäzzāz 'mercer'
— (ʿālimlär mäǰlisi b. dükkānïna oχšar) 75*v* 6 [id.]; (eldä muʿtäbär bir ullu b.) 138*r* 8°

beg 1. 'prince'; 2. 'lord'; 3. 'chief'
— 23*r* 7, 126*r* 12 [*malik*]; (Batχāṣ b.) 7*v* 3; (äygü sïrätli ṣāliḥ b.) 111*v* 8 [*amīr*]
— *ni:* (äy nečä begni mälikni äyläyip turur ǰihān) 10*r* 6°
— *niŋ:* (ol b. ḫusn-i ẓannï fāsid daγï bularnïŋ bāzārï kāsid boldï) 28*v* 11
— *gä:* (tämür tökkän biläk miŋ qurla yaχšï ol eldän kim kögüsdä b. qaršï) 45*v* 8° [*amīr*]
— *i:* (oγrïlar b.) 110*v* 4 [*salār*]
— *inä:* (bir šāʿir oγrïlar b. kelip mädḥ oqudï) 110*r* 3 [*amīr*]
— *lär:* 14*r* 12
— *lärin:* (ʿarab b. qonuqladïm) 88*r* 3 [*umarā*]
— *lärindän:* (ol zämän b. bir beg) 28*v* 7
Old T. *bäg* 'Fürst, Herr' (ATG 302*a*); CCum. *bey, biy* 'Adliger' (Grönb. 54); CCum. *beg* 'Fürst' (Grönb. 54); MM *beg* 'lord, prince' (MS 188*r* 3, etc.)

begän- vt. 'to approve'
— *sün:* (anïŋ teg bizni χwaš kör kim b. ʿaql rūḥ anï) 179*v* 4 [Mavlānā Isḥāq]

— *di:* (bu mälik ol ʿālimniŋ ḫusn-i taqrīrin išitip tärbiyätin b.) 140*v* 11
— *ip:* 14*r* 12 [*pasandīda*]; (yaχšï χiṣālïn körüp ḫusn-i tädbīrin b. bir muʿtäbär iš üzä qoydï) 27*r* 8 [*pasandīdand*]; (ẓarāfätin b.) 74*r* 7 [*pasandīdand*]
CCum. *biyän-* 'sich freuen' (Grönb. 57)
cf. *bägän-*

begit- vt. 'to close, shut'
— *tilär:* (ikkisin bir ävgä saldïlar daγï ešigin muḫkäm b.) 84*r* 10 [*dar ba gil bar āvardand*]
Kāšγ. *bäküt-* 'befestigen' (Brock. 34); Chag. *begit-* 'lier, attacher' (PdC 188)

beglik 'rank of a beg'
— (küč bilän kišigä baylïq daγï ārzū bilän b. ḫāsil bolmas) 96*v* 10
Old T. *bäglig* 'fürstlich, von fürstlicher Herkunft' (ATG 302*a*)

bek 1. 'firmly'; 2. 'very, very much'
— 75*v* 10, 162*r* 10; (bu yaqasïn ol etägin b. tutar) 29*r* 6°; (eli birlän qulaqlarïn tutup b.) 60*r* 6; (čünki sävdi χwājä ǰāndan qulnï b. χwājäsi qul boldï qulï boldï beg) 113*r* 8°
Old T. *bäk, bärk* 'fest, dicht (Wald)' (ATG 302*a*); Kāšγ. *bäk* (Brock. 34); Quṭb *bek* 'firmly' (Zaj. 30)
cf. *bäk*

bel 'waist, loins'
— (män daγï alar bilän bel bayladïm) 123*r* 11
— *iŋ:* (b. bögrülgäni bolmas yana tüz) 136*v* 2°
— *indän:* (kesildi yük kätürgän küč belindän) 136*r* 12°
— *i:* (väfāsïz dilrübā sän äy b. qïl) 117*v* 12°
— *in:* 6*r* 5; (fuqarā χidmätinä b. bayïlap turur) 82*v* 6 [*miyān*]; (ʿazïzlär qadämindä χidmät b. bayïlayay idik) 123*v* 2 [*miyān*]
— *inä:* (say elin b. qoyup) 20*r* 5; (b. altun qïlïč bayïlap) 45*v* 5 [*kamar*]
— *indä:* (bir nečä aqča b. bar idi) 90*r* 4 [*miyān*]
— *indän:* 169*v* 10; (čün ziyānï tegär anïŋ elgä qanda körsäŋ urup belindän käs) 145*r* 11°
— *lärin:* (dā'im χidmätqa b. bayïlap) 159*r* 2
Old T. *bil* 'Hüfte' (ATG 303*a*); Kāšγ. *bil* 'Taille' (Brock. 36); CCum. *bel* 'Taille' (Grönb. 55); MM *bel* 'waist' (MS 194*r* 6)

belgili 'known, famous, eminent'
— (atï Inči atasï b. bay) 138*r* 10°; (künäš teg b. bolduŋ qoyup χayr išlärä äsbāb) 159*r* 9°; (künäš teg b. šāhid) 180*r* 2

belgür- vi. 'to become clear, appear, manifest oneself'
— *mäs:* (äṣäri hīč maγa b.) 75*r* 1
cf. *bälgür-*

ber- vt. 1. 'to give'; 2. 'to give back, return'; 3. 'to present'
— (sän mürādïn b. aγa kim bu miskīnni duʿā birlä aγa) 178*v* 2°
— *gil:* (yoqsul ergä kiši kelip aytmas bāġ-u būstān χarājïnï b.) 25*v* 2° [*bidih*]; (ol kim faqïr turur aγa aqča borč b.) 74*v* 5
— *mägil:* (maγa zaḫmät b.) 56*r* 1; (köp ögüt b. maγa äy yār) 114*r* 3°
— *sün:* 176*r* 7° [cf. *ärkli*]
— *ür män:* (qayurmas kim män anï läškärgä b.) 91*v* 10
— *ür:* 120*v* 9 [cf. *külüš*]; (tegmä bir näfäs kim inär ḫayātqa mädäd b.) 2*v* 6
— *ürgä:* 185*r* 7
— *ürlär:* 139*v* 12
— *mäs:* 147*v* 3 [cf. *biligsiz*]; (köŋül bermä köŋül b. kišigä) 78*r* 8°
— *diŋ:* 61*r* 2
— *di:* (kim χabär b. saγa kim sän böri oγlï sän) 14*v* 6°
— *dilär:* 11*v* 13 [cf. *aš*]; (χilʿat vä niʿmät b.) 104*r* 1 [*dād*]
— *mädisä:* (čün el. b. vaṣlï ölär män uš ǰäfā birlä) 183*v* 11
— *säm:* 175*r* 5
— *gäy män:* (käräk kim bu mämläkätni qullarïmdan eŋ äksük quluma b.) 46*v* 12 [*nabaχšam*]
— *gäy:* 3*v* 2
— *mägäy män:* (bašïmnï ǰānïmnï bergäy män daγï andan bir dirhäm b.) 92*r* 2
— *mägäy sän:* (anï tilär män kim maγa zaḫmät b.) 40*v* 7
— *mägäy:* 23*v* 8
— *mägäylär:* 156*r* 12
— *ip:* (sulṭān bir nečä bähādür äränlärni berip idi) 12*v* 3
— *ä:* (kündäki vaẓīfä ʿaṭāsïn käsmäyin b. turur) 3*r* 7
— *mäk:* 85*v* 1 [*dādan*]; (ǰān ämānät dur anï b. keräk) 56*v* 7°
— *gän:* 90*v* 4
— *gängä:* 144*r* 11
art ber- 'to turn one's back to somebody' (58*v* 10)
dästūr ber- 1. 'to give permission to'; 2. 'to let in' (33*v* 5, 156*r* 12)
el ber- 'to succeed, happen' (183*v* 11)
färaḥ ber- 'to cheer up, give mirth' (180*r* 1)

fätvā bär- 'to issue a judicial decree' (33*v* 6)
šifā ber- 'to restore to health' (34*r* 3)
ijāzät ber- 'to give permission to' (34*v* 8)
ïya ber- 'to send' (82*r* 2, 83*r* 7)
ǰān bär- 'to die' (90*r* 7)
köŋül ber- 'to give one's heart' (78*r* 8)
mädäd ber- 'to prolong' (2*v* 5)
naṣīḥat ber- 'to advise somebody' (40*v* 8)
ögüt ber- 'to give somebody a piece of advice' (114*r* 3)
tanuqluq ber- 'to bear witness to' (63*v* 1)
χabär ber- 'to inform, advertise, bring to somebody's notice' (14*v* 6)
yelgä ber- 'to throw to the winds' (154*v* 11)
zaḥmät ber- 'to trouble somebody' (40*v* 7, 56*r* 1)
Old T. *bir-* 'geben, zurückzahlen' (ATG 303*b*); Kāšγ. *bir-* 'geben' (Brock. 37); CCum. *ber-*, *bir-* 'geben' (Grönb. 55)

beri 'since'
— (ol ta'rīχdän b. 'since that time') 52*r* 2; (ol vaqtdan b. id.) 83*r* 8; (munča kündän b.) 123*v* 1
cf. *bärü*

bernä 'present'
— 186*v*, B 1
Karaim *bernä* 'Gabe, Geschenk' (Kowalski 168)

beš 'five'
— 31*r* 9° [*panǰ*]; (b. altun) 60*v* 8; (b. türlü ṭā'ifä) 97*r* 12 [*panǰ*]
Old T. *biš, bäš* 'fünf' (ATG 303*b*); Kāšγ. *biš* 'fünf' (Brock. 38); CCum. *bäš* 'fünf' (Grönb. 57)

bešik 'cradle'
— *indä:* (čičäk qïzlarïnï yer b. bäslägäy) 3*r* 12 [*mahd*]
Old T. *böšük, büšük, bišük* 'Wiege, Freund, Verschwägerter, Geliebter' (ATG 304*b*); Kāšγ. *bišik* 'Wiege' (Brock. 38)

bešinči 'fifth'
— 8*v* 3 [*panǰum*]; 98*v* 5 [*panǰum*]

bezä- vt. 'to adorn'
— *dï:* (evin čičäklär bilän b.) 133*r* 8 [*ārāsta*]
Kāšγ. *bäzä-* 'schmücken, bemalen' (Brock. 35); Quṭb *bezä-* 'to adorn' (Zaj. 31); KCom. *bäzä-* 'to adorn' (Bor. 95)

bezän- vi. 'to be adorned'
— *ip:* (yana käydi yäŋi äšǰär χil'at b. bāġ u büstān tuttï zïnät) 3*v* 3°
— *miš:* (äyā tašï riyā birlän b.) 80*v* 7°
Kāšγ. *bäzän-* 1. 'geschmückt werden'; 2. 'sich schmücken' (Brock. 35); Quṭb. *bezän-* 'to be adorned' (Zaj. 31)
cf. *bäzän-*

bïčaq 'knife'
— (altun qobalï kösälä qur altunlï b. birlä) 186*v*, B 5
— *ïn* [> *bïčaγïn*]: (kečä qoy ḫalqïna qoydï b.) 69*r* 1 [*kārd*]
Old T. *bïčaq, bičäk* 'Messer, kleines Messer' (ATG 302*b*); Kāšγ. *bičäk* 'Messer' (Brock. 36); CCum. *bïčaq* 'Messer, Dolch' (Grönb. 71); MM *bïčaq* 'knife' (MS 191*r* 14)

bïčqï 'sow'
— (gär yemišindän tiläsäŋ kim alïp z̤ävq etmägä urmaγïl b. ayaγï üstünä minnät bilän) 160*v* 5° [*arra*]
Old T. *bïčγu* 'Messer' (ATG 302*b*); Kāšγ. *bïčγu* 'Schere, Messer' (Brock. 35); CCum. *bïčqï, bučqï* 'Säge, Schere (des Kürschners und des Schneiders)' (Grönb. 72); LA *bïčqu* 'Säge' (H. 60)

bïraq- vt. 1. 'to throw, throw away'; 2. 'to leave'
— *qïl:* (bir özgäni b. kim män ol ʿuqūbätni körüp ʿibrät alγay män) 131*r* 13
— *sunlar:* (sulṭān buyurdï kim qaranï daγï qïrnaqnï elin ayaqïn baγlap qalʿa bürǰindän χandaqqa b.) 48*r* 4 [*dar andāzand*]
— *ur:* (faqïrlär otunïn küč bilän äksükkä alïp daγï baylarγa artuqqa ṭarḫ b. idi) 37*v* 9
— *tïŋ:* (väzïrläriŋdän ne χaṭā kördüŋ kim ḫabskä b.) 18*r* 8
— *tï:* 101*v* 4 [*andāχt*]; 182*r* 4; (anï eltip oγrïnïŋ yolïnda b.) 50*v* 4 [*andāχt*]; (bu faqïr ol vaʿdäniŋ šarṭïna väfā qïldï süfrä b.) 145*v* 5 [*nihād*]
— *tïlar:* 145*v* 11
— *qay män:* (maṣlaḥat anï körär män kim säni bu qalʿa bürǰindän ašaγa χandaqqa b.) 131*r* 9 [*andāzam*]
— *ïp:* (iχtiyārï ʿinānïn elindän b. yürür idi) 125*v* 10 [*dāda*]; (χavāṣṣ vä ʿavāmm tilinä inʿām zikrin b. turur män) 101*v* 4 [*afganda* ~ *uftāda*]; (elindän oqïnï yasïnï b. titrämägä bašladï) 149*v* 3
süfrä bïraq- 'to spread a carpet for a meal' (145*v* 5)
ṭarḫ bïraq- 'to give at a high price' (37*v* 9)
Quṭb *bïraq-* 'to leave; throw away' (Zaj. 39); QY *bïraq-* 'werfen' (Brock. 55); MM *bïraq-* vt. 'to leave, abandon' (MS 196*r* 7)

bīγīq 'moustache'
— (düšmäniŋni körüp faqīr-i ḥaqīr, lāf urup burmaγïl b. zīnhār!) 163*v* 8° [*burūt*]
Kāšγ. *bīδīq* 'Schnurrbartspitze' (Brock. 36)
bič- vt. 1. 'to cut out'; 2. 'to reap'
— *tilär:* (eski tonlarïn anïŋ ölüsinä yïrtïp yäŋi qumašlar b.) 93*v* 11 [*burīdand*]
— *kä sän:* (eksäŋän χayr urluqïnï b.) 5*r* 2°
Old T. *bīč-* 'schneiden, zerschneiden' (ATG 302*b*); Kāšγ. *bïč-* 1. 'abschneiden'; 2. 'niedermähen (Männer)' (Brock. 35); Quṭb. *bič-* 'to reap' (Zaj. 32)
bīčārä 'miserable, in despair'
— 183*v* 12; (ol b. tirlikdän ümīdin käsip sulṭānγa sökti) 8*v* 9 [id.]; (ol b. ʿamūd üstündä mütäḥayyir qaldï) 101*v* 2 [id.]; (ʿāšiq-i b.) 114*r* 2; (ol b. yük tartïp tikän yer) 147*r* 8° [id.]
bičin[1] 'monkey'
— (b. yïlï) 186*v*, C 4
Old T. *bičin, bīčīn* 'Affe' (ATG 303*a*); Kāšγ. *bičin* 'Affe' (Brock. 36)
bičin[2] 'harvest'
— (b. vaqtï kelip buγday yatïp tur) 136*r* 6° [*dirau*]
bigi 'like'
— 77*v* 4° [*ču*]; 163*r* 5; (bolmasun kim taŋ bilä ṣubḥ b. yayïlγay) 129*v* 1
bigin 'similar, like'
— 7*r* 4, 50*v* 12° [*ču*]; (dünyāda maŋa bu däm b. χwaš däm yoq) 20*v* 10°; (körünürlär qamär b. aydïn) 176*v* 11
— *lär:* (anïŋ b. dayï bar kim . . .) 158*v* 8
— *lärgä:* (anï bizin b. aytmaq rävā dägül) 109*r* 13 [*ba amṣāl-i mā*]
bīgümān 'without doubt'
— (bu köŋüllär ṣafāsïn ol nāχwaš näfäsiŋ b. yaqïn kitärür) 112*r* 13°
bil- vt. 1. 'to know'; 2. 'to become aware of, come to know'; 3. 'to be informed'; 4. auxiliary verb with gerunds in *-a*
— 8*r* 9; (yaqïn b. tal aγačïnda yemiš yoq) 13*r* 1°
— *iŋ:* 11*r* 4°
— *gil:* (b. kim ne yerdä gül bar anda tikän bar) 158*r* 2 [*bidān*]
— *mägil:* 164*r* 1; (pārsā b. sän ol erni) 87*v* 13°
— *mäsün:* (hīč kim ärsä mänim yaχšï yaman ḫālïmdan b.) 24*v* 12 [*iṭṭilāʿ nabāšad*]
— *ür män:* (muḫāsäbä ʿilmindän äylä kim bar bir az b.) 25*r* 8
— *ür sän:* 17*r* 9, 144*v* 4 [cf. *aŋ-*]
— *ür:* 132*r* 3
— *ürlär:* (ne yerdä kim ärišsä ʿālim anda b. qïmätin arï gühär teg) 97*v* 12° [*dānand*]
— *män:* (hīč bilmän bu ot mänim ävimä qandan tüšti) 38*r* 8
— *mäs:* (kim ärsä b. anlarnï ki kim dur) 24*v* 13° [*nadānast*]; (azuqï yoq kiši kitä b.) 90*r* 8°; (kämänd ata b.) 130*v* 6°
— *mäs biz:* (ʿaǰäm tili bilän sözlär biz b.) 132*r* 11
— *mäslär:* 21*v* 4
— *dim:* 103*r* 5 [*bidānistam*]
— *di:* 10*v* 1 [*dar yāft*]; 12*r* 3 [*dar yāft*]; 126*v* 3 [*dar yāft*]; (ev iyäsi bildi dayï tura keldi) 50*v* 2 [*χabar šud*]
— *mädim:* (barčanï rāẓī qïldïm illā ḫaṣūdnï rāẓī qïla bilmädim) 15*v* 8
— *mädiŋ:* 53*v* 11, 156*r* 6 [*vuqūf nayāftī*]; (čün üč fäläkdäkin bilür sän, tek b. öz ävüŋdä kim bar) 110*v* 10°
— *mädi:* 17*r* 13
— *säŋ:* (anï b. keräk zāhid yolïnda) 49*r* 12°
— *mäsäŋ:* 44*r* 7
— *gäy sän:* (bu niʿmät ḫaqqïn qačan ädā qïla b.) 62*v* 11
— *gäy:* 119*r* 8
— *gäylär:* 167*v* 1
— *mägäy män:* 123*v* 6
— *mägäy:* 119*r* 9 [cf. *qutul-*]; (bir kiši baqsa ačïp gūr ičinä b. yatqan mälik-mi yā gädā) 40*v* 4°
— *ip:* 18*v* 3 [cf. *ärlik*]; 110*v* 12 [*pandāštī*]
— *mäyin:* (kemä rāḫatïnïŋ qadrïn b. idi) 18*r* 1 [*namīdānast*]
— *mäk:* 3*v* 8 [cf. *kärāk*]; (Ḥaqq taʿālâdïn anï b. keräk) 36*v* 13° [*dān*]
— *mägä* [Dat.]: (tiläsäŋ b. mändän kälip sor) 60*v* 5°
— *mägänni:* 175*v* 12
— *mägänimdän:* (qorqar män b. soryaylar jävāb tapmayïn χaǰäl bolγay män) 107*v* 5
a bil- 15*v* 8, 90*r* 8°, 130*v* 6°, 17*r* 13
yaqīn bil- 'to be sure' (13*r* 12)
Old T. *bil-* 'wissen, kennen, erkennen' (ATG 303*a*); Kāšγ. *bil-* 'wissen' (Brock. 36); CCum. *bil-* 'wissen, kennen, verstehen' (Grönb. 57)
bilā 'without'
— (b. šäkk 'without doubt') 150*v* 1° [*bī-šakk*]

bilād 'provinces, cities'
— (baʿẓī b. ol faqīr sulṭān taṣarrüfindän čīqtī) 65*v* 6 [id.]

bilä 'with, together with'
— (anïŋ süti b.) 14*v* 5; (bizim b.) 124*r* 7 [*hamrāh*]; (öfkä b.) 127*r* 11 [cf. *baqïš*]; (taŋ b. 'in the morning') 129*v* 1; (taŋ b. taŋ 'one morning') 148*v* 1; (oq b.) 162*v* 12 [cf. *yïq-*]
Kāšγ. *bilä* 'mit' (Brock. 36); CCum. *bilä* = *birlä* (Grönb. 58); MM *bilä* 'with, together with' (MS 176*v* 15, etc.)

biläk 'arm, forearm, wrist'
— (tämür tökkän b.) 45*v* 7° [*dast*]; (b. quvväti bilän 'by the strength of his hand') 149*r* 3 [*bāzū*]
— *in:* (bir kün b. ušatur ol ǰāhil er) 104*r* 9°
Old T. *biläk* 'Unterarm' (ATG 303*a*); Kāšγ. *biläk* 'Handgelenk' (Brock. 36); MM *biläk* 'wrist' (MS 180*v* 18)

bilän 'with, together with, by means of'
— 3*v* 10, 4*v* 4, 5*v* 6, 11*r* 11 [cf. *köz*]; (ačï til b.) 29*r* 2; (anïŋ b.) 55*v* 4 [*ba-muvāfaqat*]; (ikki ṭāʾifä b.) 71*r* 11 [*bā*]; (bu faẓïlät b.) 98*r* 13 [*ba-vasīlat*]; (yoldašlarï b.) 116*r* 9 (ʿaǰäm tili b. 'in Persian') 123*r* 5; (miŋ ǰän b.) 129*r* 4; (dävlät b.) 175*r* 8; (bir oq b.) 182*r* 9
Old T. *bilän* 'mit' (ATG 303*a*); Chag. *bilän* 'avec, par' (PdC 189)

bildür- vt. 'to make known'
— *ür:* (biligli er ʿaṭṭār dükkānï bigin durur, sözlämäyin elgä özin b.) 170*v*6
Old T. *biltür-* 'verstehen lassen' (ATG 303*a*); CCum *bildir-* 'mitteilen, bekannt machen' (Grönb. 58)

bilgili 'learned, skilful'
— (b. fāris 'a well-trained horseman') 7*r* 8°, 165*v* 3°

bilig 'knowledge, wisdom'
— 47*r* 7° [*dāniš*]; (kim b. baḫrï özüŋ ǰävhär sözüŋ) 7*r* 7°; (b. ähli 'wise') 61*v* 13 [*ṣāḥib-hūš*]; (b. iyäläri 'the wise') 161*r* 9 [*χiradmandān*]
— *i:* (bu kišiniŋ b. bolsa idi aḫmaq bilän iši bu yergä yetmägäy idi) 108*r* 6
Old T. *bilig* 'Wissen, Weisheit, Bewusstsein, Kenntnis, Attribut' (ATG 303*a*); Kāšγ. *bilig* 'Wissen, Weisheit, Verstand' (Brock. 37); CCum. *bilik* 'Wissen' (Grönb. 59)

biligli 'learned'
— 170*v* 5 [*dānā*]; (bizgä bir kāmil b. er käräk) 23*v* 5; (välī äbläh batïp tur gänǰ ičindä b. χwār vä müflis ränǰ ičindä) 47*r* 10° [*dānā*]; (üzmäs ikki b. bir qïlnï) 108*r* 10° [*ṣāḥib-dil*]; (sözün ol yerdä sözlär här b. ki sākit bolγay anda ǰümlä güftār) 109*r* 6° [*χudāvand-itadbīr-u farhang-u hūš*]; (qïlmadï rāzïn b. yār fāš) 109*v* 4° [*ahl-i šināχt*]
Quṭb *biliglig* 'knowing, wise' (Zaj. 32); MM *biligli* 'knower, wise' (MS 180*r* 6)

biligsiz 1. 'ignorant'; 2. 'an ignorant man'
— 21*v* 11 [*ablah*]; 47*r* 8 [*nādān*]; 170*v* 6 [*nādān*]; (bir b. ǰāhil oγlan 'an ignorant boy') 105*v* 10 [*nādān*]; (bir väzïrniŋ bir b. oγlï bar idi) 139*r* 4 [*kaudan*]; (müdäbbir ʿāqil er bermäs yaqïn bil b. er elinä müškil išlär) 147*v* 3° [*furūmāya*]; (biligsiz kišigä sükūtdan yaχšïraq yoq) 167*r* 6 [*nādān*]
Old T. *biligsiz* 'unverständig' (ATG 303*a*)

biliš 'friend, acquaintance'
— *i:* (här kimniŋ älindä aqčalï iši yoq ǰïhānda anïŋ hïč b. yoq) 128*v* 6
— *lär:* (b. birlä χwaš ʿārifkä zindān) 68*r* 10° [*dūstān*]
— *lärgä:* (qačan kim muχtaṣar dïvān bolup ʿammāl uluγaysa täkäbbürdän b. körübän iltifāt etmäs) 66*v* 9° [*āšnāyān*]
Kāšγ. *biliš* 1. 'kundig'; 2. 'Wissen' (Brock. 37); Quṭb *biliš* 'acquaintance' (Zaj. 33)

binā 'building'
— *sï:* (anïŋ sözïniŋ b. maṣlaḥat üzä turur daγï sänïŋ sözüŋ b. ǧībät üzä turur) 9*v* 3 [id.]

bīnävā 'indigent'
— (faqīr-u b. luṭfuŋ gädāyï) 81*r* 6°; (äy b. köŋül) 182*v* 10 [ʿAbdu'l-Majīd]; (b. köŋül) 183*r* 5

bīqarār 'restless'
— (yalγuz ermäs män bu šāhïm därdi ičrä b.) 180*r* 10° [Mavlānā ʿImād Mavlavī]

bīr 'lightning'
— (bizim aḫvālïmïz barq-i ʿāläm teg körünür vaqtta bīr) 53*v* 12° [*barq-i ǰahān*]

bir 'one'
— 2*v* 2, 6*v* 9, 156*r* 8; (bu ortada b. män män kim elli kišigä ǰävāb bergäy män) 102*r* 10 [*yakī*]; (oγrï tört mänzilni b. etti) 51*v* 12
— *ni:* (aḫväl kiši b. baqïp ikki körär) 168*r* 8°
— *gä:* (bir kim ärsä bilän yïllar säfärdä vä ḫaṭarda b. bolup) 120*v* 3

— *dän:* 146*r* 10 [cf. *artuq*]
— *i:* 6*v* 9, 81*v* 12 [cf. *yïγ-*]; 154*v* 1 [cf. *quč-*]; 166*v* 3; (här b. 'everyone') 7*r* 4; (b. birimiz qadäminä baš qoyup) 159*v* 2; (b. dävlät bilän maġrūr u ġāfil b. miḥnät bilän rānǰūr u ṣā'il) 175*r* 8° [*gah . . . gah*]
— *in:* (kemäči tüšüp b. χalāṣ etkinčä biri öldi) 44*v* 9
— *ini:* (här b. bir yerdä ḥākim qoydï) 12*r* 9
— *iniŋ:* (ra'iyyätdän b. qanïn töksä) 33*r* 12
— *inä:* (alarnïŋ b. ayttï) 131*v* 12°
— *indä:* 183*r* 7 [cf. *tart-*]
— *indän:* (bir kün bularnïŋ b. bir ḥaräkät ṣādir boldï) 28*v* 9
Old T. *bir* 'eins, einer, einmal, ein einziger, erstens' (ATG 303*b*); Kāšγ. *bir* 'eins' (Brock. 37); CCum. *bir* 'eins' (Grönb. 58)

birär 'one each'
— (ellärindä b. ayač alïp) 149*r* 11
CCum. *birär* (je einer), *birärdä* 'bisweilen' (Grönb. 59)

bīrävā 'without splendour'
— (b. köŋül) 182*v* 11 ['Abdu'l-Maǰïd]

birkä 'a large reservoir of water'
— (tolï bolsa bir ulu b. māvärd qïlur bir it tüšüp mürdär anï) 52*r* 12° [id.]
— *sindä:* (Dimäšq ǰāmi'i ičindä källäsä b. ṭaḥārät qïlur idi) 54*r* 6 [id.]

birlä 'with, together with'
— (qïlur miŋ türlü naġmä b. ġulġul) 3*v* 6°; (bu ṣifätlär b.) 6*v* 4°; (bilišlär b. χwaš 'ārifkä zindän) 68*r* 10°; (ǰähännämniŋ 'azābï birlä teŋ) 82*v* 12
Old T. *birlä* 'mit, zusammen' (ATG 303*b*); CCum. *birlä, bilä* 'mit' (Grönb. 59); MM *birlä* 'with, together with' (MS 176*v* 5, et passim)

biryān 'fried meat'
— (ne qadar kim sämiz isä b. tärrädän käm körär anï toq er) 90*v* 6° [*murġ-i biryān*]

bisāṭ 'carpet'
— 56*v* 11 [*gilīm*]; (yer yüzinä yäšil aṭlas b. töšägäy) 3*r* 11 [*farš*]; (taŋrï ävindän bir b. oγurladï) 56*v* 10 [*gilīmī*]
— *ïnïŋ:* (šaṭränǰ b. 'āǰ piyādäläri) 147*r* 5 [*'arṣa*]
— *ïna:* (kimniŋ b. otursaŋ) 106*v* 3° [*bisāṭ* ∼ *samāṭ*]

biš- vi. 1. 'to ripen; 2. 'to be cooked'
— *är:* (ṣabr bilän bāġda ġūrä b.) 166*v* 13
— *ä:* (bir sā'at tävaqquf qïlγïl kim ävdä yaχnï b. durur) 74*r* 9
— *inčä:* (ašï b. äygü ādämïniŋ ävüŋ raχtïn tirip otqa yaqa dur) 43*v* 7° [*puχtan*]
Old T. *bïš-, biš-* 'reifen, reif werden, gar werden, kochen' (ATG 303*a*); Kāšγ. *pïš-* 1. 'gar werden'; 2. 'reif werden' (Brock. 138); MM *biš-* 'to be cooked' (MS 178*v* 5); cf. CCum. *bišmiš kärpič* 'Backsteine' (Grönb. 60)

bīšä 'bush'
— (tegmä b. ičindä, äy maχdūm, ne 'aǰäb kizlänip äsäd tursa) 10*v* 11°

biši 'cooked'
— (b. šälġam 'cooked turnip') 90*v* 8 [*puχta*]
Old T. *bïšïγ* 'gar, gekocht, bestrebt' (ATG 303*a*); Kāšγ. *pïšïq* 'gar' (Brock. 138); CCum. *biši* 'reif, gekocht' (Grönb. 60)

bit-[1] 1. 'to come to an end, be arranged'; 2. 'to heal'
— *mäs:* (küč bilän b. išiŋ aqča keräk tur aqča) 100*r* 5°
— *sä:* (yalγan sözlämäk ol zaχm bigin durur kim ǰirāḥatï b. nišānï qalur) 174*v* 3 [*durust šavad*]
— *käy:* (ol iš kim altun bilän b. anïŋ üčün ǰännï χaṭarγa qoymaq keräkmäs) 163*v* 3 [*bar āyad*]
Old T. *büt-* 'beendigen, zustande kommen, vollständig sein, zu Etwas werden, gelingen, zu Ende sein' (ATG 306*b*); MM *bit-* 'to come to an end' (MS 191*v* 16, etc.); Quṭb *bit-* 'to come to an end, be arranged' (Zaj. 34)

bit-[2] vi. 'to grow, sprout'
— *är:* (su ičkändä dudaγïŋdan su tamsa b. qand-u šäkär ol yerdä dā'im) 185*r* 12
— *ti:* (topraqï üzä anïŋ tikänlär b.) 125*r* 12
— *käy:* (ändämïnda qïl b.) 146*r* 8
— *miš:* (topraqïm üstünä yaš ot b.) 147*v* 11°
CCum. *bit-* 'wachsen, erwachsen, spriessen' (Grönb. 61); cf. LA *bitmäk* 'Pflanze' (H. 60)

bitiš 'growth, nature'
— *i:* (qačan kim bir kim ersäniŋ b. yaman bolsa fā'idä qïlmas aŋa ädäb qïlγïčïnïŋ ädäbi) 14*v* 7

bīväfā 'faithless, deceitful'
— ('ādäti bu dur hämïšä b. ma'šūqanïŋ) 180*v* 6; (b. qarï) 181*v* 2

biyābān 'desert'
— (b. ičindä yol azïp) 90*r* 3 [*qā'-i basīṭ*]

biz 'we'
— (ʿajäm tili bilän sözlär b. bilmäs biz) 132*r* 11
Old T. *biz* 'wir' (ATG 304*a*); Kāšγ. *biz* (Brock. 38); Kāšγ. *miz* (Brock. 122); CCum. *biz* 'wir' (Grönb. 61)
bizä 'to us, for us'
— (jāfī saqīnur jäfā b. qīldīm tep) 41*v* 6°; (sävünmäk yoq körüp düšmän ölüsin kälisär čūn b. ol dävr ayaqī) 46*r* 7°
MM *bizä* 'to us' (183*r* 7)
bizdän 'from us'
— (qaldī aŋa b. ol jäfāsï kečti) 41*v* 7° [*bar mā*]
bizgä 'to us, for us'
— (andan b. ne tuḫfä-i kärāmät kätürdüŋ) 7*v* 9
bizim 'our'
— (b. jinsimizgä lā'iq dägül sulṭān χidmätindä yalγan sözlämäk) 9*r* 9; (bizä andan ne qayγu čūn b. bar) 159*r* 1°
bizin 'our'
— (gär otursa b. bilän qāẓī turuban ʿāšiqānä raqṣ urur) 59*v* 11°
bizni 'us'
— (b. hič yād etär-mi sän) 57*r* 11
boγaz 'throat'
— (äy b. qāniʿ et bir ätmäkkä) 45*v* 11°; (b. bälāsï bolmasa idi quš tuzaqqa tüšmägäy) 168*v* 8 [*šikam*]; (b. äsïri 'voracious') 169*r* 2 [*asīr-i band-i šikam*]
— *nï:* (äylä ïssï idi kim b. qurutup a. qaynatur idi) 121*v* 12
— *ï:* (eli avučï tar dayï b. keŋ idi) 96*v* 2 [*ḫalq*]
— *ïn:* 176*r* 9; (kärïh ün bilän öz b. yïrtïp) 60*r* 3
Old T. *boγaz, boγuz* 'Kehle' (ATG 304*a*); Kāšγ. *boγaz* 'Kehle' (Brock. 39); CCum. *boγaz* 'Kehle' (Grönb. 62); MM *boγaz* 'throat' (MS 191*r* 6)
bol- vi. 1. 'to be'; 2. 'to become'; 3. 'to grow'; 4. used as an auxiliary verb in verbal phrases
— 9*v* 4; (bu kün topraq b. andan burunraq kim ärtä gil tänïŋ topraq bolγay) 77*r* 6°
— *ma:* (ašïqqan er bilän yoldaš b.) 78*r* 9°
— *yïl:* (āgāh b. qayurmaγïl) 27*v* 1
— *mayïl:* 36*v* 11°; (ol qadar yumšaq b. kim säni ayaq altïnda qoyγaylar) 146*r* 13
— *sun:* (ḫattâ yalγuzluq vaḫšäti anïŋ birlän münṣarif b.) 102*v* 10
— *masun:* 31*r* 3, 129*v* 1 [*mabādā*]; (b. kim bir yaman ḫaräkät bilän giriftār bolγay sän) 128*r* 6
— *ur sän:* 175*r* 5 [cf. *yoqsulluq*]; (bu yol qattï yol durur hälāk b.) 58*r* 5
— *ur:* 6*v* 8; (taŋ birlä b. alar bayaγï bigin dūst) 163*r* 5°
— *ur biz:* (qayda sän kim müštāq b.) 116*r* 2
— *man:* 66*v* 6
— *mas:* 11*r* 12°, 96*v* 10; (bu χalā'iqniŋ tilindän qurtulup b.) 62*v* 6°
— *urdï:* (qašlarï fitnä idi közi bälā kim yüzin körsä b. mübtälā) 15*v* 1°
— *ursa:* (nečä kim fïl häybätli b. tögär süri čibïnlär šāh fïlin) 102*r* 2°
— *dum:* 183*r* 13 [cf. *kir*]; (näfäs yolï tutuldï b. aχräs) 132*v* 4°
— *duŋ:* 152*r* 9 [cf. *belgili*]; (qarï b. yigitlikdän eliŋ yu) 136*r* 2°
— *dï:* 2*v* 8, 39*v* 4; (nečük kim räsm idi b. tämāšā) 138*r* 11°
— *dïlar:* (ol yerniŋ läškäri vä raʿiyyäti jümläsi muṭïʿ b.) 19*r* 1
— *madï:* 54*r* 11 [cf. *üvïš*]; (ol mänim üzä quvvät bilän ġālib b.) 39*v* 5
— *saŋ:* 175*r* 2 [cf. *qayt-*]; (oqur b.) 62*r* 2
— *saŋan:* (pählävān b. anïŋ bigi bol) 146*v* 8°
— *sa:* 5*r* 13, 165*v* 2; (azuqï yoq kiši kitä bilmäs gär belindä köp altunï b.) 90*r* 9°
— *masa:* 168*v* 8 [cf. *boγaz*]; (vaqtï kim atïmnïŋ arpasï b.) 22*v* 13; (ägär bu äšäk b. idi bäyṭār qatïna barmaγay idi) 147*r* 13
— *yay sän:* (tilämän kim qiyāmät kün mänim qanïma giriftār b.) 34*v* 4
— *yay:* 173*v* 8 [cf. *qulavuz*]; (säniŋ ataŋ aγïr taš astïndan täbränginčä keräk kim mänim atam jännätkä kirmiš b.) 150*r* 12; (bizim ibnā'-i jinsimiz alar märtäbäsi bilän qačan teŋ bolγay) 153*r* 5; (b. kim 'it may happen, perhaps') 54*r* 9, 133*r* 11
— *yay biz:* (ägär χilāf-i ṣavāb kelsä mälik mütābaʿatï bilän muʿātäbätindän äymän b.) 42*r* 7
— *yaylar:* (rāst aytmïš b.) 156*v* 1
— *mayay män:* (qiyāmät kün mäni közsüz qoparγïl kim äygülär naẓarïnda χajäl b.) 50*r* 10
— *mayay:* 64*r* 3; (mälikniŋ qadr vä jāhïna lā'iq b. ekinči ävinä sïγïna barmaq) 91*r* 2
— *up:* 4*v* 12 [cf. *az-*]; 155*v* 3 [cf. *artuq*]; (ačïp susap ṭāqatsïz b. yürür idi) 101*v* 8
— *ïp:* 138*v* 1
— *uban:* (nečä kim tiri sän bular boynuŋa ḫamā'il b. säni yeldürür) 73*r* 12°

— *mayïn:* (šiddätä tüššä özüŋ zïnhär ʿājiz b. soy tutup düšmän tärisin dūstuŋnïŋ jübbäsin) 57*r* 8°
— *mayïnča:* (ištihālarï ġālib b. ṭaʿām yemägäylär) 83*r* 12
— *yïnča:* (bilišlär birlä χwaš ʿārifkä zindān ki yatlar birlä b. gülistān) 68*r* 11°
— *ïsa:* (qačan kim it bašïna bir käsäk tüšär b. färaḥ bilän säkirir ol anï söŋäk saqïnïp) 153*v* 5°
— *usar:* (qanda b. dūst kärämdän maḥrūm kim düšmän üzä qïlur sän uš böylä naẓar) 3*r* 9°; (yaγmasa yaγmur bir yïl taγ üzä: lājäräm Dijlä b. quru yer) 142*r* 13°; (bu jävr-u jäfā nečä b. sändän Ḥaqq anïŋ öčün alusar) 148*r* 8°
— *ïsar:* (här kim özinä suʾāl ešigin ačtï ölgünčä ol er niyāz ičindä b.) 106*r* 3°
— *mayïsar:* (šärïf ägär mütäẓaʿʿif bolur isä bilgil anïŋ bu jāh-u jälālï ẓaʿïf b.) 96*r* 8° [*χwāhad šud*]
— *maq:* 25*v* 1; (sulṭān särχwašluq ḫālätindä anïŋ birlän jämʿ b. tilädi) 47*v* 4
— *maqnïŋ:* (bu ġarq b. miḫnätin tatmayïn) 17*v* 12
— *maya* [dat.]: (ikki aršun suda hälāk b. az qaldïŋ) 54*r* 11
— *maqïna:* (raʿiyyätniŋ jämʿ b. säbäb ne turur) 16*v* 7
— *yan:* (χayr etip b. mäliklär nāmdär) 6*v* 9°; (ol säniŋ yanïŋda qoŋšï b. ev on zaġal dirhäm bučuγunγa tegär) 109*v* 13°
— *yanï:* (säniŋ eliŋdän b. yaχšïraq 'it is better if it comes from your hand') 36*v* 9
— *yanïn:* (hïč išitmädim kim anï kiši sävüp ʿāšiq bolγanïn) 67*r* 5
— *mayanda:* (män kim qarï män qarï χatunlar bilän ülfätim b. ol kim yigit turur mäniŋ kibi qarï bilän ne qadar dūstluq ṣūrätin bayläγay) 138*r* 2
— *mïš sän:* (anïŋ bigin kördüm kim χwašāvāz b.) 111*r* 8
— *mïš:* 169*v* 4 [cf. *tapul-*]; (bayrï miḫnät otïna kābāb b.) 27*v* 7
— *mïšï:* (mundan özgä oγlum b. yoq turur) 135*r* 4
āzār bol- 'to be hurt' (163*r* 8)
giriftār bol- 'to be captured' (113*r* 10)
ġāfil bol- 'to forget, be careless about' (101*r* 6)
ġālib bol- 'to win' (39*v* 6)
ġarq bol- 'to sink, go under' (44*v* 6)
ḥarïṣ bol- 'to be greedy' (105*r* 3)
ḥāṣil bol- 'to result' (96*v* 10, 104*r* 13, et passim)
ḥāzir bol- 'to appear, be present' (39*r* 6)
ḥayrān bol- 'to admire' (47*r* 13)
ḫālāk bol- 'to perish' (54*r* 12)
jämʿ bol- 1. to gather'; 2. 'to be tranquil'; 3. 'coire' (33*r* 4, etc.)
maġrūr bol- 'to be haughty' (46*v* 10)
maʿlūm bol- 'to be evident' (121*r* 3)
mäjrūḥ bol- 'to be wounded' (102*r* 1)
mälūl bol- 'to be disappointed' (6*v* 8)
mäšġūl bol- 'to care for, be engaged in' (157*r* 2)
muṭīʿ bol- 'to obey' (91*v* 13)
münʿam bol- 'to grow rich' (93*v* 10)
münṣarif bol- 'to be dissipated' (102*v* 10)
mütäġayyir bol- 'to be perplexed' (124*v* 1)
müntaẓir bol- 'to wait for' (35*r* 1)
müštāq bol- 'to desire' (35*v* 13)
qabūl bol- 'to be accepted' (152*v* 2)
rāzī bol- 'to be satisfied' (157*v* 10)
šād bol- 'to be happy' (107*r* 13)
tälāf bol- 'to perish' (141*r* 6)
tämām bol- 'to expire' (134*v* 4)
χaǰäl bol- 'to be ashamed' (107*v* 6)
χalāṣ bol- 'to be saved' (54*r* 8)
χarāb bol- 'to be ruined' (31*r* 3)
χatm bol- 'to come to an end' (159*v* 3)
zāʾiʿ bol- 'to get lost' (96*v* 5)
Old T. *bol-* 'sein, werden, entstehen, richtig sein, Hilfsverb, geziemend sein' (ATG 304*a*); Kāšγ. *bol-* 'werden, sein' (Brock. 40); CCum. *bol-* 'werden' (Grönb. 63); MM *bol-* 'to be' (MS 195*v* 7, et passim)

borč 'debt, loan'
— (ol kim faqïr turur aŋa aqča b. bergil) 74*v* 4) [*vāmī bidih*]; (išittim kim köp mālïŋ bar imiš andan maŋa b. bergil) 91*v* 5 [*dastgīrī kunī*]; (b. bermä nämāz qïlmaγan müdbīrgä) 172*r* 7° [*vāmaš madih*]
— *qa:* (därāhim bolmasa b. yemä et) 85*v* 5
— *uŋdan:* (Ḥaqq borčïn ödämägän säniŋ b. ne qayγusï bar) 172*r* 9 [*qarẓ*]
— *ïn:* 172*r* 9 [*farẓ* ~ *qarẓ*]
borč ber- 'to lend money' (91*v* 5)
borč ödä- 'to pay one's debt' (172*r* 9)
CCum. *borč* 'Schuld' (Grönb. 65)

boš 'empty'
— (ẓaʿïf erdän ne quvvät kelgäy yā b. eldän ne mürüvvät) 152*r* 3 [*tuhī*]; (üni büyük turur välikin iči b.) 170*v* 8 [*tuhī*]

Old T. *boš* 'frei' (ATG 304*a*); Kāšγ. *boš* 1. 'frei, edel'; 2. 'geschieden (Frau)'; 3. 'müssig'; 4. 'weich'; 5. 'lose'; 6. 'leise' (Brock. 40); CCum. *boš* 'leer(er Raum)' (Grönb. 65)

boša- vt. 'to divorce'
— *γay:* (qorqar män dävā qïlïp közin ačqay ol er qïzïmnï körüp b.) 79*v* 7 [*ṭalāq dihad ~ ṭalāq gūyad*]
Old T. *bošu-, boša-* 'befreien, lösen (Unrecht) vergeben' (ATG 304*b*); Kāšγ. cf. *bošat-* 3. 'entlassen (eine Frau)' (Brock. 40); CCum. *bošat-* 'freilassen, auf freien Fuss setzen' (Grönb. 65)

bošal- 'vi. 'to be emptied'
— *dï:* (χazïnä b. daγï düšmän ġālib boldï) 16*r* 4 [*tuhī mānd*]
CCum. cf. *bošan-* 'sich befreien, loskommen' (Grönb. 65)

boy 'stature'
— *ï:* (b. tal) 70*r* 12; (zülfi sünbül teg b. särv eŋläri gülzār erür) 180*v* 10; (ol b. särv jämālï tolun ay) 15*r* 13°
— *un:* 77*v* 5
— *ïnïŋ:* (bändäsi dur b. särv-ū čänär) 179*r* 4
— *ïna:* 181*r* 1°
Old T. *bod* 'Körper' (ATG 304*a*); Kāšγ. *boδ* = *boi* 'Leib, Taille, Statue' (Brock. 38); CCum. *boy* 'Körper' (Grönb. 63)

boya- vt. 'to paint, dye'
— *p:* (bäzänip bir qarï χatun tiši az b. sačïn qaraγa köp qïlur näz) 136*r* 9°
Old T. cf. *boy* 'Farbe' (ATG 304*b*); Kāšγ. *boδu-* 'färben' (Brock. 38); CCum. *boya-* 'färben' (Grönb. 63); Quṭb *boya-* 'to paint' (Zaj. 35)

boylï '-statured, of . . . stature'
— (büyük b. 'of high stature') 156*r* 11; (qïsqa b. 'dwarfish') 11*r* 2; (uzun b. 'tall') 10*r* 11 [*buland-bālā*]

boyun 'neck'
— (baʿẓï ümärā anïŋ buyruγïna b. sunmayïn yüz qaytardïlar) 65*v* 4 [*gardan*]
— *uŋda* [> *boynuŋda*]: (bu ʿuqūbät mänim üzä bir näfäs bilän kečär daγï qiyāmätqa tegrü säniŋ b. qalur) 41*v* 3
— *ï* [> *boynï*]: 137*v* 7° [cf. *toqï-*]
— *ïn* [> *boynïn*]: (bänäfšä b. egdi gülgä qaršï) 3*v* 5°
— *ïna* [> *boynïna*]: (kim boyun ṣaḥrāda uzun qïlγay özün ol özgä b. salγay) 77*v* 5° [*gardan*]
Old T. *boyun* 'Nacken' (ATG 304*b*); Kāšγ. *boyun* 'Hals, Nacken' (Brock. 39); CCum. *boyun, boyïn* 'Hals' (Grönb. 63); MM *boyun* 'neck' (MS 192*v* 6)

bozla- vi. 'to weep'
— *r:* (Iskändäriyäniŋ mäliki b. ähl-i jūd) 182*r* 6

böläk 1. 'present, gift'; 2. 'share'
— (Maskovnïŋ elčisi b. alïp käldi) 186*v* A 1)
— *i:* (Nägīnäniŋ b. bir kiš ton bir küydäri erdi) 186*v*, A 9)
Kāšγ. *böläk* 'Geschenk' (Brock. 34); Chag. *böläk* 'part, present' (Rad. IV, 1700)

böri 'wolf'
— 167*v* 7° [*gurg*]; (kim χabär berdi saŋa kim sän b. oγlï sän) 14*v* 6°; (artïŋda b. kibi täriŋni yïrtar) 50*v* 12° [*gurg*]; (χalāṣ etti b. aγzïndan) 69*r* 1° [*gurg*]
— *niŋ:* (b. balasï) 14*v* 9 [*gurg*]
— *gä:* (tiši itti b. kim täraḫḫum qïlur bolsa etär ol qoylara ẓulm) 169*r* 7° [*palang*]
Old T. *böri* 'Wolf' (ATG 304*b*); Kāšγ. *böri* 'Wolf' (Brock. 41); CCum. *böri, börü* 'Wolf' (Grönb. 66)

börk 'fur cap'
— 186*v*, B 3
— *in:* (tatar b. käyip därvïš bolγïl) 57*v* 13° [*kulāh*]
Kāšγ. *börk* 'Mütze' (Brock. 41); CCum. *börk* 'Mütze' (Grönb. 66); Quṭb *börk* 'cap, headgear' (Zaj. 36)

böylä 1. 'such'; 2. 'so, in this manner'
— 3*r* 9°, 125*r* 7 [cf. *väfāsïz*]; 143*r* 13 [cf. *ayt-*]; (b. ṣarf etti ʿumrun ol särbāz) 45*v* 9°; (jihān bünyādïnï b. salïp tur) 47*r* 13°; (b. bayram) 48*r* 12; (nečün b. qïldïŋ) 105*v* 7 [*čunīn*]

böz 'linen'
— *ni:* (kir b. urur ḫaǰärgä qaṣṣār) 26*r* 3°

bu 'this'
— 2*v* 9
Old T. *bu* 'dies, grade dieser' (ATG 305*a*); Kāšγ. *bu* 'dieser' (Brock. 41); CCum. *bu* 'diese' (Grönb. 67)

bučuq 'half'
— (b. ḫabbä üčün yüz suvun töküp eliŋ uzatur sän) 96*r* 11
— *unγa* [> *bučuyunγa*]: (ol säniŋ yanïŋda qoŋšï bolγan ev on zaġal dirhäm b. tegär) 109*v* 13°
Kāšγ. *bučuq* 'gespalten, halb' (Brock. 41); MM *bučuq* 'a half' (MS 187*v* 13)

buyday 'wheat'
— (b. ṭamaʿ etmä šūr yerdän) 86*r* 4°; (b. yüki 'a load of wheat') 87*v* 1; (qurmïš b. 'fried wheat') 89*v* 5 [*gandum*]; (bičin vaqtï kelip b. yatïp tur) 136*r* 6°

Old T. *buyday* 'Weizen' (ATG 305*a*); Kāšγ. *boγdai* 'Weizen' (Brock. 39); CCum. *boγday, buyday, boday* 'Weizen' (Grönb. 62); MM *buyday* 'wheat' (MS 187*r* 2)

bul- vt. 'to find'
— *dï:* (avqāt b. 'he earned his leaving') 186*v*, C 6
Old T. *bul-* 'finden' (ATG 305*a*); Kāšγ. *bul-* 'finden, bekommen, erbeuten' (Brock. 42); MM *bul-* vt. 'to find' (MS 178*v* 10, et passim)

bular 'these'
— (düšmän čärisi ḫaddsïz köp idi daγï b. az) 11*v* 2
— *nï:* (ol χwājälärniη ulusï b. čïqarγan kišigä yüz altun ayttï) 44*v* 8
— *nïη:* 10*r* 2, 11*v* 13, 12*v* 9
— *ya:* 17*r* 5

bulut 'cloud'
— 3*v* 11° [*abr*]; (bir ayača b.) 174*v* 1
— *dan:* (ägär yaγsa b. āb-i ḫayvān yaqïn bil tal aγačïnda yemiš yoq) 13*r* 12° [*abr*]
— *ï:* (ilk yaz b.) 155*v* 9
— *ïnïη:* (ilk yaz b. dāyäsinä färmān qïldï) 3*r* 11 [*abr*]
Old T. *bulït, bulut* 'Wolke' (ATG 305*a*); Kāšγ. *bulu(γ)t* 'Wolke' (Brock. 43); CCum. *bulut* 'Wolke' (Grönb. 68)

buηal- vi. 'to get tired'
— *mas:* 185*v* 9
Chag. *buηal-* 'beengt sein, ohne Atem sein, ersticken, in Angst sein' (Radl. IV, 1809)

bū-qalamūn 'changeable'
— (bu ne ṭāliʿ-i dūn vä äyyām-i b. durur) 119*v* 13

bur- vt. 'to twist'
— *mayïl:* (düšmäniηni körüp faqïr-i ḫaqïr lāf urup b. bïyïq zïnhār) 163*v* 8°
— *ar:* (bolur ʿājiz tapup qudrät elin kim b. bolsa tutup ʿājiz qolunï) 88*v* 8° [*bar tābad*]
— *mas:* (bärbaṭ üni nečä kim χwaš müstaqïm bolsa muṭrib elin uzatïp b. anïη qulaγïn) 163*v* 8°
CCum. *bur-* 'drehen, winden' (Grönb. 68); Quṭb *bur-* 'to twist' (Zaj. 38); LA *bur-* 'drehen' (H. 61)

burun[1] 'before, earlier'
— (andan b. 'before that') 10*r* 8; (män keräk ölgäy idim äy gülbädän sändän burun tā közüm sänsiz jihānnï körmägäy idi bu kün) 125*r* 5°; (äjäl-i maʿlūmdan b. ölmäk) 172*v* 9 [*pïš*]; (burun kečkänlär 'the ancestors') 176*r* 13 [*pïšïnān*]
Kāšγ. *burun* 'erster' (Brock. 44); CCum. *burun, brun* 'früher; zuerst' (Grönb. 69); MM *burun* 'first, before' (183*r* 13)

burun[2] 'nose'
— *uηa* [> *burnuηa*]: (yemäkdän b. tegrü tolup sän) 62*r* 10° [*bïnï*]
— *ï* [> *burnï*]: 47*v* 7 [*bïnï*]
— *ïna:* [> *burnïna*] (ġurāb ṭūṭïniη ṣuḥbätindän jānï b. kelip mälūl boldï) 119*v* 11
— *undaγï* [> *burnundaγï*]: (kämäniη b. yipi 'the rope on the prow of the ship') 101*r* 3
— *larïna:* (fāqadan jānlarï b. yetip turur idi) 87*v* 5
Old T. *burun* 'Nase, Rüssel' (ATG 306*a*); Kāšγ. *burun* 'Nase' (Brock. 44); CCum. *burun* 'Nase' (Grönb. 69); MM *burun* 'nose' (MS 181*v* 16)

burunγï 1. 'former; 2. 'formerly'
— 48*v* 9 [*pïšïn*]; 71*r* 2 [*naχustïn*]; (b. sulṭānlar) 30*v* 1 [*pïšïn*]; (oγlanlar üstündän ol b. muʿallimniη häybäti kitti) 141*v* 2 [*naχustïn*]; (b. bigin näfïs 'as precious as formerly') 170*r* 5 [*hamān nafïs*]
CCum. *burunγï* 'der erste' (Grönb. 69); Quṭb *burunqï* 'former, first, earlier' (Zaj. 38)

burunraq 'earlier, before'
— (mundan b.) 72*v* 5; (andan b. 'before that') 77*r* 6° [*pïš az ān*]; 176*v* 1
Quṭb *burunraq* 'formerly' (Zaj. 38)

būstān 'garden'
— 5*v* 4, 184*v* 5; (bezänip bāġ-u b. tuttï zïnät) 3*v* 3°; (bāġ-u b. χarājïnï bergil) 25*v* 2°;
— *ï* [iz.]: (värd-i b. väfā) 4*r* 3
— *ya:* (ol b. kim barïp turur idiη andan bizgä ne tuḫfa-i kärāmät kätürdüη) 7*v* 8 [id.]
— *dan:* 3*v* 4°
— *ï:* 12*v* 13; (bu laṭāʾif bāġï b. durur) 6*v* 3°
cf. *büstān*

butaq 'twig'
— *lar:* (b. aldï büstāndan yana bāj) 3*v* 4°
— *larï:* (qanda kim ṣāḥib-käräm tikti saχāvät naχlïnï köklärä čïqtï b. anïη) 160*v* 3° [*šāχ*]
Old T. *butïq* 'Zweig' (ATG 306*a*); Kāšγ. *butaq* 'Zweig' (Brock. 45); CCum. *butaq* 'Zweig' (Grönb. 70); MM *butaq* 'twig' (178*v* 15)

buχl 'avarice'
— (ol χwājäni ayturlar b. bilän maʿrūf idi) 85*v* 11 [id.]; (bir köp māllï tājïr bar idi b. bilän mäšhūr) 93*r* 6 [id.]

buyruq 'command'
— (b. iyäsi 'judge') 147*r* 12 [*dāvar ∼ ḥākim ∼ qāẓī*]; (äy ata b. buyruquŋ) 107*r* 8 [*farmān*]
— *īma:* (mänim b. iʿtimādlarï ol qadar dägül idi) 18*r* 11 [*ʿahd*]
— *uŋ:* (b. bolsa män anï säkin qïlayïm 'if you wish I will appease him') 17*v* 5 [*farmān*]
— *uŋ* [> *buyruγuŋ*]: (b. bašïm üzä) 34*v* 1; (mübäräk b. dur qutlu rāyïm) 185*v* 1
— *ï:* 13*v* 3
— *ïna* [> *buyruγïna*]: (anïŋ b. boyun sunmayïn) 65*v* 4; (ol tilänči mälik b. muṭïʿ bolmayïn) 91*v* 13 [*farmān*]
CCum. *buyuruq, buyruχ* 'Befehl, Vorschrift, Gebot' (Grönb. 68); LA *buyuruq* 'Befehl' (H. 65); Quṭb *buyruq* 'command' (Zaj. 37); MM *buyruq* 'command, order' (MS 196*r* 7)

buyur- vt. 1. 'to command, order'; 2. 'to say'
— *yïl:* (ʿamälni ʿaql iyäsinä b.) 161*v* 2°
— *uŋ:* 5*v* 11
— *mas:* (ṭabïb dävā b. illā saqïmγa) 46*r* 12
— *duŋ:* (ol kim zäǰr vä manʿ vä täv-bïχdän b. münäsib-i sïrät-i ärbāb-i himmät dägül) 22*r* 4 [*farmūdī*]
— *dï:* 3*r* 10 [*guft*a]; 17*v* 6 [*bïfarmūd*]; 48*r* 4, 110*r* 4 [*farmūd*]; (bir sulṭān bir äsïrni öltürmägä buyurdï) 8*v* 8 [*išārat kardī*]; (sulṭān b. kim barčasïn öldürüŋ tep) 12*v* 12 [*išārat farmūd*]; (bir sulṭān bir yazuqsuz kišini öldürmägä b.) 41*r* 12 [*farmān dād*]
— *duŋïz:* (ol täšrïf-i qabūl kim b. bu qulnïŋ anïŋ ïǰābätinä imkānï yoq turur) 36*r* 10
— *tuŋïz:* (yaχšï b. 'that is right') 56*v* 13
— *sa:* 134*r* 12
dävā buyur- 'to prescribe a medicine' (46*r* 12)
Old T. *buyur-* 'befehlen, geruhen zu' (ATG 306*a*); CCum. *buyur-* 'befehlen, dekretieren' (Grönb. 68); MM *buyur-* vt. 'to order, command' (MS 190*r* 11)

buz- vt. 'to destroy, ruin'
— *arlar:* (ikki ǰāhil qačan uruš bašlar yüz b. urup yarïp bašlar) 108*r* 11°
— *up:* (nečün kittiŋ b. ʿahd-u väfānï) 121*r* 7°; (χaṭā sözni išitip düšmäniŋ-dän keräkli dūst ʿahdïnï b. sän) 172*r* 4° [*bišikastī*]
— *a:* (ṣürätiŋ naqšïn qačan dïvār üzä kim körär bolsa urur näfsin b.) 120*r* 10°
Kāšγ. *boz-* 1. 'schlachten, abhäuten'; 2. 'zerstören (ein Haus)' (Brock. 40); Quṭb. *boz-* 'to spoil, destroy, annihilate, break' (Zaj. 36); MM *buz-* vi. et vt. 'to destroy, break' (184*r* 1, et passim)

buzlan- vi. 'to become frozen'
— *ïp:* (savuqdan yer b. idi) 110*r* 7 [*yaχ basta ∼ yaχ girifta*]

bügrül- vi. 'to bend'
— *gäni:* (beliŋ b. bolmas yana tüz) 136*v* 2°
CCum. cf. *bükrü-* 'krumm, höckerig' (Grönb. 70)

bükür- vi. 'to bleat'
— *günčä:* (tün kün bäslädi quš teg keyik bigin b.) 146*r* 1°
Eastern Türkish *bükür-* 'brüllen (vom Rindvieh)' (Radl. IV, 1878)

bülbül 'nightingale'
— 180*v* 10 [Aḥmad χwāǰa's-Sarāyī]; (bolup muṭrib gülistānlarda b.) 3*v* 6; (ḥamd oqup b. saḥar vaqtïnda χwaš) 64*r* 5° [*murġī*]; (türlü türlü naġam bilän b. dā'im anda qïlur idi ġulġul) 69*v* 12°; (tümän b. qïlur ʿišqindä äfġān) 118*r* 2°; (kimi b. durur sözdä kimi zāġ) 185*v* 4°
— *i* [iz.]: (b. maʿnï) 6*v* 3°; (b. gülšän-i maʿānï) 177*v* 7
— *gä:* 181*v* 12
— *dän:* (väfā istämägil b. äy yār) 133*v* 12° [id.]
— *in:* (kitip gül b. nālān qoydï) 121*v* 5°
— *lär:* 64*r* 1 [*bulbulān*]

bülūġiyyät 'puberty'
— (b. ḥaddïn su'āl ettim) 146*r* 5 [*bulūġ*]

bünyād 'foundation'
— *ïnï:* (ǰihān b. böylä salïp tur) 47*r* 13°

bürd 'garment'
— *i* [iz.]: (b. yämänï 'a garment of striped cloth of Yaman') 92*v* 9 [id.]

bürhān 'decisive evidence'
— *ketür-* 'to introduce an evidence': 153*v* 10 [id.]

bürǰ 'tower'
— *inä:* (qalʿa b. čïqïp māl oγïrlap kitti) 51*v* 11 [*burǰī*]
— *indän:* (qïrnaqnï elin ayaqïn baγlap qalʿa b. χandaqqa bïraqsunlar) 48*r* 4 [*bām*]; (säni bu qalʿa b. ašaγa χandaqqa bïraqqay män) 131*r* 9

büstān 'garden'
— 80*v* 10; (gäh yumulur gäh ačïlur bāġ-u b. gülläri) 65*v* 13°; (zāhidgä bir firdävs bāġï bigin körkli b. baγïš-ladï) 69*v* 8 [id.]
— *ïnda:* (vaṣlï b. χwaš ʿāšiqlärin asrar erür) 181*r* 6
cf. *būstān*

büt 'an idol → the beloved'
— *i* [iz.]: (män ölsäm sän b. šängül sūrāḥī äylämä qulqul) 184*r* 2
büyü- vi. 'to grow large'
— *sä:* (az ot b. yanar bu šähr-u bāzār) 162*v* 10° [*buland šud*]
Old T. *bädü-* 'wachsen' (ATG 302*a*); Kāšγ. *bädü-* 'gross werden' (Brock. 33)
büyük 1. 'great, tall'; 2. 'loud (voice)'
— (ol kün ǰāhīŋ b. idi 'in those days you had a high position') 32*v* 5; (b. baχtīŋ oyaγ dävlätiŋ yārī qīldī) 133*r* 12 [*buland*]; (b. ünli) 152*v* 13; (b. boylī 'tall') 156*r* 11; (üni b. 'loud-voiced') 170*v* 7
Old T. *bädük* 'hoch, gross' (ATG 302*a*); Kāšγ. *bädük* 'gross' (Brock. 33); CCum. *beyik* 'hoch' (Grönb. 54); Quṭb *bäḏük* 'great, tall, high' (Zaj. 29)
büyüklik 'greatness'
— *i:* (künäš anča b. birlän bir ayača bulut körünmäs etär) 174*v* 1
büz- vt. 'to adorn'
— *üp:* (kimi väznin b. ṣanʿat közätür) 185*v* 8
Büzürǰmihr prop. n.
— 41*v* 13 [id.]

č

čābük 'expert'
— (fāris-i č. sävär) 182*r* 9
čayïr- vi. 'to cry, call out'
— *ma:* (turup vaqtsïz č. äy mü'äzzin) 60*v* 3°
— *dï:* (č. qoy mürüvvät ol dägül dur) 69*r* 3° [*binālīd*]
— *ïp:* (yigit kemāčigä č. ayttï) 100*r* 12; (kärīh ün bilän qattï č. qur'ān oqur idi) 112*r* 9 [*ba bāng-i buland*]
Old T. *čayur-* 'verleumden' (ATG 306*b*); CCum. *čayïr-* 'rufen, anrufen' (Grönb. 72)
čākärī 'servitude'
— (Ḥātim-i zämānä keräk bolsa č.) 182*r* 6
čal- vt. 'to beat'
— *dï:* (kūs-i raḥīl č. äǰälniŋ eli) 19*r* 8° [*bikūft*]
Old T. *čal-* 'hinwerfen, schlagen' (ATG 307*a*); Kāšγ. *čal-* 'schlagen' (Brock. 48); CCum. *čal-* 'spielen' (Grönb. 72)
čanaq 'plate, cup'
— (ḫakīmlär yemäkni keč keč yerlär . . . qaländärlär här biri tört č.) 168*v* 13
— *lar:* (Čīndän čīnī č. alïp Rūmgä ketürgäy män) 92*v* 6 [*kāsa*]
Old T. *čan* 'Becher' (ATG 307*a*); Kāšγ. *čanaq* 'Holzschüssel (γuzz)' (Brock. 49); CCum. *čanaq* 'Schale, Napf' (Grönb. 73)
čap- vt. 'to jump, gallop'
— *sa:* (qalur bir ǰümlä č. pählävān at tävä arqun yürür äsān tün vä kün) 137*r* 4°
— *up:* (süŋü oynap aṭ č. köp türlü ärdäm körgüzüp) 11*r* 6°
— *ïp:* (tili qīlīčīn čäkip faṣāḥat aṭïna minip vaqāḥat mäydānīna č.) 155*r* 3 [*ǰahānīd*]
Kāšγ. *čap-* 1. 'schlagen, abschlagen' (Brock. 49); Quṭb. *čap-* 'to run, drive; beat' (Zaj. 39)
čaq- vt. 'to unveil, unmask'
— *qay:* (erlik ol iš dägül köŋül yïqqay yā kiši ʿaybīnī körüp č.) 146*v* 12° Kāšγ. *čaq-* 3. 'gelangen lassen (ein Wort an jemandes Ohr)' (Brock. 50); CCum. *čaq-*, *čaγ-* 'verleumden' (Grönb. 73)
čarχ 'firmament, celestial globe'
— (ǰāhillär bilän boldï bu č.-u baχt yār) 32*v* 8°; (čarχ oqïn yaχšï atar) 148*v* 6 [id.]; (qan aqïtïp č. ṭāsïna) 181*v* 8°
čav 'fame, reputation'
— *ï:* (ḫusnīnīŋ č. χatā vä Čīn ičindä bar erür) 181*r* 2
Kāšγ. *čav* 1. 'Stimme'; 2. 'Ruhm' (Brock. 51); MN *čav* 'fama' (G. 94); cf. Old T. *čawïqmïš* 'berühmt' (ATG 307*a*)
čährä 'face'
— *din:* (saldï niqāb č. ol türk-i χāvārī) 181*r* 9 [χwārazmī]
— *si:* (dilbärimniŋ zülfi sünbül č. gülzār erür) 181*r* 1
čährälï '-faced, of . . . face'
— (ol qara dïv-č. qulnïŋ ketürür ṣūrāti köŋülgä mälāl) 47*v* 9°
čäk- vt. 1. 'to draw'; 2. 'to withdraw'; 3. 'to suffer'; 4. 'to smear'
— *kil:* (bu χayāl-i muḥāldan özüŋni č.) 114*r* 1 [*bar garī* ~ *taǰannub kun*]; (közümä ol otdan č. kim tavarlar közinä čäkär sän 'smear my

eyes with that ointment you smear quadrupeds' eyes with') 147*r* 11
— *är sän:* 147*r* 11
— *är:* (qattï ya č. idi) 148*v* 7
— *ärlär:* (č. miḫnät-i furqat) 183*v* 10
— *ti:* (ol č. közi kūr boldï) 147*r* 12
— *säŋ:* (ʿumr barïnča yügün č. rävā) 36*v* 3°
— *käylär:* (qarïnlarï yaχšï toymayïn ṭaʿāmdan ellärin č.) 83*v* 1
— *ip:* 58*r* 13; 132*v* 10 [cf. *tiš*]; (bašïn mürāqabät yaqasïna č.) 7*v* 4 [*furū burd*]; (elin aštan č.) 12*r* 3 [*bāz kašīd*]; (qanāʿat ayaγïn sälāmät ätäginä č.) 96*v* 9 [*kaš*]; (elimin ätägindän č. ayttïm 'I let him go saying...') 117*v* 10 [*dar kašīdan*]; (tili qïlïčïn č.) 155*r* 2 [*bar kašīd*]
— *mäyin:* (yürigil č. qaṣṣāb jävrin) 85*v* 6°; (ränj č. gänj ḥāṣil bolmas) 104*r* 13
— *mägän:* (täŋiz körmägän dayï kemä zaḫmätin č. idi) 17*r* 12; (jihān körmägän säfär jävrin č.) 148*v* 11
bälā vä miḫnät čäk- 'to suffer' (101*v* 3)
dārd čäk- 'to suffer' (126*v* 8)
el čäk- 'to let go, leave alone' (12*r* 3)
jävr čäk- 'to suffer' (60*r* 13)
qïlïč čäk- 'to draw one's sword' (163*v* 5)
ränj čäk- 'to suffer distress' (56*v* 2)
ya čäk- 'to bend a bow' (35*r* 4)
yol čäk- 'to suffer from the road' (73*v* 10)
zaḫmät čäk- 'to suffer fatigue/trouble' (17*r* 12)
cf. *ček-*

čäkiš- 1. 'to quarrel'; 2. 'to pull one another about'
— *tilär:* (χilāf üzrä č. nečä kim bar idi imkān) 166*r* 8° [*nizāʿ mīkardand*]
— *ip:* (ol maŋa män aŋa tuttum č.) 157*v* 5°

čäkmän 'mantle, cloak'
— 186*v*, A 5, 6
CCum. *čäkman* 'wollenes Tuch' (Grönb. 74); Kazan Tatar *čikmän* 'Kaftan aus Tuch' (Bálint 95)

čämän 'garden'
— *gä:* (kelür közdän dayï tärk-i tämännā č. qïlmasa yïllar tämāšā) 106*v* 8° [*bāġ*]
— *dä:* 182*v* 2

čänār 'plane-tree'
— (bändäsi dur boyïnïŋ särv-u č.) 179*r* 4 [Mavlā Qāẓī Muḥsin]

čänbär 'circle'
— *i:* (raqṣ urdï ʿāšiqānä yürüp carχ č.) 181*v* 10

čärb 'fat'
— (här ki dünyā tärk etip näfsin yaŋïp č.-u šïrïn yemädi zāhid bolur) 71*v* 5°

čäri 'army'
— (iki č. muqābil boldï 'the two armies faced each other') 11*r* 1
— *gä:* (äy äränlär yat č. ot uruŋ) 11*v* 4°
— *si:* (sulṭānγa bir aγïr düšmän č. keldi) 10*v* 13; (düšmän č.) 11*v* 2, 165*r* 2 [*sipāh*]
— *sin:* (ol sāʿat ičindä düšmän č. sïndurdïlar) 11*v* 7
— *sinä:* (düšmän č. kirip bir nečä bähādür äränlärni tüšürdi) 11*r* 8 [*sipāh*]
cf. *čärik*

čärik 'army'
— (bular dayï č. yasap qaršï yüridilär) 10*v* 13
— *dä:* (körmädi č. yaγγanïn oq) 149*r* 1°
— *dän:* (ayar bolsa č. mālï sulṭān nečük baš oynasunlar tärk etip jān) 22*v* 5°; (bir sulṭān oγlï č. ayrïlïp idi) 103*v* 9 [*laškariyān*]
— *iŋdän:* (č. därïġ etmä därāhim) 23*r* 4°
— *i:* (qačtï Ḫabäš č. ʿadäm qalʿasï tapa) 181*r* 11 [χwārazmī]
Old T. *čärig* 'Heer' (ATG 307*a*); Kāšγ. *čärik* 3. 'Schlachtenreihe, Heer' (Brock. 53); CCum. *čäri, čäyri* 'Heer, Heerschar' (Grönb. 74); Quṭb *čärig* 'army' (Zaj 42)

čäšmä 'spring'
— (erdäm bir č. durur kim dā'im suyï tašïp kelä durur) 139*r* 8 [id.]

čäšnī 'sample'
— *dän:* (bir avuč č. buγday yüki maʿlūm durur) 87*v* 1

čätr 'tent'
— *i* [iz.]: (č. sulṭān 'a royal tent') 56*r* 5°

čätük 'cat'
— (qačan bolsa č. ʿājiz urup pänjä päläng közin čïqarur qorqmayïn ol däm) 18*v* 4° [*gurba*]
— *inä:* (iläyindä bir qantar yemäk bolsa Abū Hurairat č. bir luqmä yedürmägäy) 93*r* 11 [*gurba*]
Kāšγ. *čätük* 'Katze' (Brock 53); Quṭb *čätük* 'cat' (Zaj. 42); LA *čätük* (H. 69)

čäynä- vt. 'to bite, chew'
— *r:* (kimi ṭūṭī bilän č. šäkärni) 185*v* 5
— *gäy sän:* (dudaγï kön dägül kim č.) 79*r* 4° [*χāī*]
CCum. *čayna-* 'kauen' (Grönb. 72); MM *čäynä-* vt. 'to chew' (MS 194*v* 7); Chag. *čäynä-* 'macher' (PdC 282)

ček- vt. 1. 'to draw'; 2. 'to suffer'
— *är:* (ol ʿazīz ayttï alar sudan gilïmini č.) 76*r* 8°; (jāhïndan qorqup bäliyyätin č. idilär) 111*r* 3 [*mïkašïdand*]
— *ti:* (iki kiši fā'idäsiz ränj č.) 160*v* 8
— *sä:* (ägär ol ḫukm qïlïčïnï č. näbï-u välï bašïn ašaγa čekkäy) 175*v* 2
— *käy:* 175*v* 2; (anï kim saʿādät kämändi bilän č. ol nečük ilgäri kelmägäy) 176*v* 10
— *kän:* (män dägül män turup qïlïč č.) 77*v* 4°
— *mäk:* 177*r* 6
ränj ček- 'to suffer' (160*v* 8)
Kāšγ. *čäk-* 1. 'punktieren (eine Schrift)'; 2. 'binden'; 3. 'zur Ader lassen (Pferd)' (Brock. 52)
cf. *čäk-*

čïn 'sincere'
— (sözläri č.) 181*r* 3
Old T. *čïn* 'wahr, aufrichtig' (ATG 307*a*); Kāšγ. *čïn* 'wahr, zuverlässig' (Brock. 54); CCum. *čïn* 'wahr, echt, richtig' (Grönb. 78); Quṭb *čïn* 'true, right, sincere' (Zaj. 45)

čïq- vi. 1. 'to go/come out'; 2. 'to appear, emerge'; 3. 'to ascend'; 4. 'to leave'
— *ar män:* (gäh č. ṭārim-i aʿlā üzä gäh körünmäs közümä šäms-i münïr) 53*v* 13°
— *ar:* (oq tämüri jïrāḫatdan čïqar välï nišānï qalur) 101*r* 9 [*ba dar āyad*]
— *tïm:* 148*v* 4
— *tï:* 17*v* 7, 67*v* 1 [*ṣādir šud*]; (baʿẓï bilād ol faqïr sulṭān taṣarrüfindän č.) 65*v* 7 [*ba dar raft*]; (gülüη tikändän tikän ayaγïηdan č.) 65*v* 11 [*ba dar āmad*]
— *tïlar:* (kämädän kišilär čïqtïlar kim kämäčini anïη elindän almaγa) 100*v* 4 [*ba dar āmad*]
— *sa:* 170*r* 6 [cf. *bayayï*]; 132*v* 13
— *mayay:* (qalmadï yerdä jānävär kim anïη č. kökkä āh-u äfġānï) 87*r* 3°
— *ïp:* 17*r* 3 [*ba dar raft*]; 145*r* 4 [cf. *bayïrsuq*]; (yā ešik ač rävän č. kitäyim) 60*r* 11°; (bir muχālif yel č. ol tājir kemisin ġarq etti) 93*v* 2 [*bar āmad*]
— *ïban:* (avčï č. käyiklär avlar vaqtïn: arslan körübän tutup tärisin yïrtar) 105*r* 6°
— *a:* (č. bilgäy) 2*v* 11 [*badar āyad*]
— *ïčaq:* (öz vaṭanïndan č. pïšäkār ḫāṣïl etär qanda ärïssä diräm) 98*v* 8°
— *mayï:* (ol näfäsniη č.) 2*v* 6 [*bar mīāyad*]
— *qan:* (qattï yadan č. oq) 134*r* 10
— *qanïnda:* (ikinči batïp č. sačïndan tutup kemi üstünä kätürdilär) 17*v* 8
— *eldän čïq-* 'to be forlorn, pass out of one's possession' (17*v* 3)
Kāšγ. *čïq-* 2. = *tišiq* 'herausgehen' (Brock. 55); CCum. *čïq-*, *čïγ-* 'herauskommen, hinausgehen' (Grönb. 79); MM *čïq-* 'to go out, come out, arrive, pass' (MS 195*r* 11, etc.)

čïqar- vt. 1. 'to take/bring out'; 2. 'to extract, pull out'; 3. 'to raise'
— (dūstlar alnïnda ol kün ur daγï maġzïn č.) 33*r* 2° [*bar ār*]
— *ma:* (ičirip elgä qašuq birlä šorba čumuč sapï bilän közin č.) 160*v* 7°
— *ur:* 18*v* 5° [*bar ārad*]; 132*v* 11 [cf. *tiš*]
— *dï:* (ol ṣāḥib-vaqt bašïn χirqasïndan č.) 7*v* 6; (gülüηni tikändän tikänni ayaγïηdan čïqardï) 104*v* 12
— *sa:* (arslannï körüp č. maġzïn ne ʿaǰāb) 165*v* 6° [*bar ārad*]
— *up:* (yüzin bir yanï č. ayttï) 13*r* 6
— *ïp:* (qaraηγuluqdan č. aydïnlïqqa ketürüp) 76*r* 1
— *yan:* 44*v* 8
Kāšγ. *čïqar-* 'herausführen' (Brock. 55); CCum. *čïqar-* 'herausbringen, herausziehen' (Grönb. 78); MM *čïqar-* vt. 'to take out, produce, expel' (MS 188*v* 2, etc.)

čïqïš- vi. 'to get the upper hand'
— *a:* (ḫuǰǰätläšip ʿālim anïη bilän č. bilmädi) 107*v* 10; (ṣanäm yonγuʿčï Āzär Ibrāhïm bilän ḫuǰǰätläšip č. bilmädi) 157*v* 2 [*bar nayāmad*]; (šäyṭān muχlišlär bilän č. bilmäs) 172*r* 5 [*bar namīāyad*]
Kāšγ. *čïqïš-* 'zusammen hinausgehen' (Brock. 55)

čibin 1. 'fly'; 2. 'gnat'
— (emdi bu kün sözüη išitmäs č.) 118*v* 5°
— *lär:* (nečä kim fïl häybätli bolursa tögär süri čibinlär šāh fïlin) 102*r* 3° [*pašša*]
CCum. *čibin* 'Fliege' (Grönb. 75); Quṭb *čibin* 'fly' (Zaj. 43)

čičäk 'flower'
— (ilk yaz bulutïnïη dāyäsinä färmān qïldï č. qïzlarïnï yer bešägindä bäslägäy) 3*r* 12 [*nabāt*]; (jümlä ṣaḥrā yüzin č. tutmïš) 147*v* 10°
— *lär:* 181*v* 11; (evin č. bilän bezädi) 133*r* 8 [*gül*]
— *lärdän:* (č. urunup här biri tāǰ) 3*v* 4°
Old T. *čäčäk* 'Blume' (ATG 307*a*); Kāšγ. *čäčäk* 'Blume' (Brock. 51); CCum. *čičäk* 'Blume' (Grönb. 75);

Quṭb *čičäk* 'rose, flower' (Zaj. 43); MM *čičäk* 'flower' (MS 193*v* 4)

čig 'raw, unburnt'
— (sänıŋ ataŋnïŋ gürï bir nečä č. kirpičdän) 150*r* 9
Kāšγ. *čig* 'roh, unreif' (Brock. 55)

Čïn 'China'
— (Č. iqlïmindän bir özdän qïrnaq ketürdilär) 47*v* 3; (Č. vä χiṭāγa tegrü) 74*v* 11 [id.]; (gügird-i pārsï alïp Č. iqlïmïnä eltmäk tilär män) 92*v* 4 [id.]
— *dän:* (Č. činï čanaqlar alïp) 92*v* 6; (ḫusnïnïŋ čavï χiṭā vä Č. ičindä bar erür) 181*r* 2

činï 'Chinese'
— (č. čanaqlar) 92*v* 6 [id.]; (ṣaḫn-i č.) 166*v* 10° [*kāsa-i činï*]

čirāġ 'lamp'
— sän čirāġï körmäz sän č. bilän ne körgäy sän) 75*v* 5; (bolsa yanïŋda bir ḫarïf-i ẓarïf, tut yeŋdän dayï č. söndür) 115*v* 13° [*šam'*]
— *ï:* (müsülmānlar č. mänim yolumda tutuŋuz) 75*v* 4 [*čirāġï*]
— *ï* (acc.): 75*v* 5
— *ï:* (yel väkïli firištägä ne ġam bir qarïnïŋ č. söngän üčün) 172*v* 11°
— *ïn:* (tävfïq č. iläyindä tutup) 62*r* 12 [id.]
— *ïnïŋ:* (yayï č. rävän bolur tämām) 21*v* 12°

čirkïn 'nasty, base, ugly'
— (anïn č. müšähädäsindän qutula bilmäyin) 121*r* 13; (č. χulqlï 'ill-natured') 141*r* 4 [*bad-xūy*]

čoq 'much, many'
— 77*v* 1 [cf. *tapuyčï*]; 148*r* 6 [cf. *qul*]; (äy dävlät ičindä yoq teŋi mālï č.) 20*v* 13°; (kifāyätim az dayï 'ayālïm č.) 24*v* 9 [*bisyār*]; (kiši bu ma'rifätdän ḫaẓẓ alur č.) 55*v* 10°

čök- vi. 'to fall down'
— *di:* (däryāqa č. ay ṣadāf teg körünmäs uš) 181*r* 13 [χwārazmï]
Old T. *čök-* 'sinken' (ATG 308*a*); Kāšγ. *čök-* 1. 'niederknien'; 2. 'untersinken' (Brock. 58); CCum. *čök-* 'die Knie beugen' (Grönb. 76); MM *čök-* 'to collapse' (MS 193*r* 14)

čöplä- vt. 'to pick up, gather'
— *gič:* (söz č. otun yïγar müsta'jil) 163*v* 4 [*suχan-čïn*]
CCum. *čopla-* 'sammeln' (Grönb. 75)

čörgä- vt. 1. 'to wind up'; 2. 'to torment'
— *r:* (ušbu kün č. mäni čün mār jānān firqatï) 125*v* 6° [*mïpïčam*]
— *di:* (yigit kämä yipin elinä č.) 101*r* 13 [*bar pïčïd*]
Cf. CCum. *čörgäk* 'Windel' (Grönb. 76)

čūb 'stick'
— (özüm kirdä barur č. teg) 183*r* 13 [Toγlï χwāja]

čūbān 'shepherd'
— (yïlan č. ayaqïna urur zaχm) 18*v* 6° [*rā'ï*]; (bu ra'iyyätkä mālik č. erür) 40*r* 10° [*pāsbān*]; (qoy dägül č. üčün) 40*r* 10° [id.]

čumuč 'scoop'
— (ičirip elgä qašuq birlä šorba č. sapï bilän közin čïqarma) 160*v* 7° CCum. *čömič* 'Schaumlöffel, Schöpflöffel' (Grönb. 76); Kāšγ. cf. *čumča* 'Löffel (γuzz)' (Brock. 58)

čün 'since, as, because, how'
— 4*r* 7° [id.]; 17*r* 9° [*zānki*]; 19*r* 10, 28*v* 2°, 50*v* 8°, 113*r* 1 [id.]; 133*r* 6° [id.]; (č. här bir näfäsdä iki ni'mät ḫāṣil boldï) 2*v* 7 [*pas*]; (jān qačan bolγay gülistāndan mālūl č. köričäk šādmān bolur köŋül) 6*v* 8°; (sävünmäk yoq körüp düšmän ölüsin kälisär č. bizä ol dävr ayaqï) 46*r* 7°

čünki 'as'
— (č. jāhillär bilän boldï bu čarχ-u baχt yār 'āqil er körüp anï täslïm qïldï iχtiyār) 32*v* 8° [*ki*]; (č. daχlïŋ yoq turur χarj arqun et) 142*r* 13°

čübān 'shepherd'
— 137*v* 3; (qoylarγa qurt härgiz č. bolur-mï bolmas) 16*v* 12° [*čūbānï*]

-čün 'for, on account of'
— (bu atïm Sayf olduγu-čün) 180*v* 1

Čünïd prop. n.
— (tilāsäŋ bolmaγa ma'rūf-u kärχï Č. u Šäyχ Šäblï ṣuḫbätin qïl) 8*r* 11°

čürük 'rotten'
— (qïlur erni tili dā'im faẓïḥat č. qoznï nečük qïlsa yöŋüllik) 167*r* 12° [*bï-maġz*]
CCum. *čärük* 'faul, verfault' (Grönb. 74); Quṭb *čürüŋ* 'shrivelled, unripe ear of corn, rotten' (Zaj. 45)

čüst 'smart'
— (äy yār-i č.) 171*r* 3°

d

dād 1. 'justice'; 2. 'complaint' 3. 'revenge'
— (qaršuŋda turup tilär män uš sändän d.) 33*v* 10° [id.]
— *al-* 'to take vengeance': (dīnidin alsun tänaʿʿum birlä d.) 7*r* 5°
— *nī:* (d. sulṭāndan izdärlär) 33*v* 4 [*dād*]
— *īn:* (käräm elin ačīp saχā d. berdi) 30*r* 7 [id.]; (biri birinä tüšüp füsūq vä jidāl d. berdilär) 147*r* 3 [*dād bidādīm*]
— *īnī:* (yā rabb közümdän al bu köŋül d. maŋa) 182*v* 12 [ʿAbdu'l-Maǰīd]
dāġ 'sorrow'
— *īna:* (jigär d. taḥammül qīl) 25*v* 4°
daġal 'base, worthless'
— (ol muṣībät künündä, äy maġrūr d. aqčaŋ biläŋ ne alγay sän) 53*r* 5 [id.]
dayī 1. 'and'; 2. 'too, also'
— 2*v* 8 [*va*]; 3*r* 5 [*va*]; 44*r* 8 [*nīz*]; 53*r* 13 [*nīz*]; 107*v* 4 [*nīz*]; (dayī biri 'the other') 42*v* 6 [*dīgarī*]
Old T. *taqī* 'und, mehr, weiterer, auch noch' (ATG 338*a*); Kāšγ. *taqī* 'auch' (Brock. 196); Kāšγ. *daqī* 'auch (γuzz)' (Brock. 60); CCum. *dayī, tayī* 'auch, jedoch' (Grönb. 80)
dāġlī 'branded'
— (yürägi d. 'sore at heart')153*v* 13 Quṭb *dāġlīγ* 'with a burnt sign, marked' (Zaj. 47)
dāʿī 'he who prays for'
— *lär:* (qaša közä aldanursa d.) 179*r* 8 [Mavlā Qāẓī Muḥsin]
dāʾim 'always'
— 3*v* 11°, 7*r* 13°, 13*r* 8°, 17*r* 6°, 28*v* 1°, 49*r* 3°, 69*v* 13°, 150*v* 1°, 177*r* 5, 180*v* 1°, 180*v* 3°; (qīlur d. kišiniŋ köŋlin āzār) 31*v* 13°; (iši d. luqmä luqmä tilänip χirqa tikmäk idi) 65*r* 12; (üč nemä d. qalmas) 161*v* 4
dāʾimā 'always'
— 3*r* 2°, 77*r* 13 , 180*v* 5°, 183*v* 10°; (bu gülistān d. köŋül ačar) 6*v* 1°; (äygü atī d. tildä turur) 7*r* 1°
dalq 'dervish's habit'
— (nečä kim d. erür ʿārif libāsī mübāräk dur χalā'iqqa duʿāsī) 51*r* 11° [id.]
dānä 'grain'
— *i* [iz.]: (d. dām) 99*r* 5° [*dāna-i dām* ~ *dāna u dām*, cf. *kügärčin*]
dāniš 'knowledge'
— (yoluŋda dīn-u d. tärk etip män) 70*v* 10°
dānišmänd 'wise, learned'
— *ni:* 116*v* 13 [id.]
daqīqa 'a trifle'
— *nī:* (küräš taʿlīmindän bir d. kizlämiš) 39*v* 6 [id.]
daqq 'vice'
— *tut-* vt. 'to reproach, vilify': (müddaʿīlär säniŋ üstüŋä d. tutup tururlar) 129*r* 11 [*daqqī girifta*]
dār 'house'
— (ʿišqiniŋ elčisinä köŋlüm münaqqaš d. erür) 181*r* 4
dārū 'drug, medicine'
— (d. ičip ẓaʿīf bolup barayīm) 58*v* 7 [*dārūy*]
— *lar:* (köp türlü d. bilän dävā qīldī) 56*v* 1 [id.]
dāstān 'story, tale'
— (Šām elindä fitnä qoptī bir zāmān äylä kim boldī ǰihānda d.) 140*r* 2°
Dāʾud prop. n.
— *nīŋ:* (D. āhli) 2*v* 13
dāʾudī 'David-like'
— (χwaš-āvāz keräk kim d. naġmä bilän učar qušnī aqar sunī tīγγay) 98*r* 11 [id.]; (ḥalq-i d.) 118*r* 11
daʿvâ 1. 'claim, demand'; 2. 'contention'
— (d. qušun tuta almas qurup bähänä aγīn) 63*v* 4°; (ol d. bu ġāyätqa yetti) 159*r* 12
— *qīl-* 1. 'to claim'; 2. 'to quarrel': 46*v* 11; (sän öz ūstādīŋ bilän d. qīldīŋ daʿvâŋ bāṭil boldī) 39*v* 3 [*daʿvâ-i muqāvamat kardī*]; (zämānä χūblarī d. qīlurlar ḥusn mülkindä) 179*v* 10 [Mavlānā Isḥāq]
— *nī:* (d. qāẓī qatīna eltürlär) 33*v* 4 [id.]
— *gä:* (maḥfil ičindä oturup d. turup turup šikāyät däftärin ačtī) 151*r* 1
— *ŋ:* 39*v* 3
— *sīn:* (Miṣr mülkinä maġrūr bolup täŋrilik d. qīldī) 46*v* 11 [id.]
— *sīnīŋ:* (bu maʿnīniŋ d. ṣidqi üzä tanuqluq bergäy) 126*r* 6 [id.]
— *mīz:* (bu d. qāẓī qatīna yetti) 157*v* 9 [*murāǰaʿa*]
daʿvät 1. 'invitation'; 2. 'feast'
— *qīl-* 'to invite': (qulun d. qīlīp tur χwāǰä āvgä) 58*r* 8°; (anlarnī dayī d. qīldī) 87*v* 6 [*daʿvat*]
— *niŋ:* (d. iǰābäti sünnät turur 'the acceptance of an invitation belongs to the traditional duties') 106*r* 9 [id.]
— *tä:* (d. yemäk yemädiŋ-mi) 52*v* 11 [*maǰlis*]

— *inä:* (nečün Ḫātim-i Tāyīniŋ d. barmas sän) 88*r* 8 [*mihmānī*]
daχl 1. 'income'; 2. 'revenue'; 3. 'source of income'
— (d. aqar su turur) 142*r* 10 [id.]
— *ïŋ:* (čün ki d. yoq turur χarǰ arqun et) 142*r* 13° [id.]
— *ï:* (köp χarǰ etmäk ol kišigä müsälläm durur kim muʿayyän d. bolγay) 142*r* 12 [id.]; (baylar miskīnlär d. durur) 151*r* 8 [id.]; (här bir aγačnīŋ d. muʿayyän turur) 177*v* 3 [id.]
dāyä 'nurse'
— *sinä:* (ilk yaz bulutïnïŋ d. färmān qïldï) 3*r* 12 [id.]
dä- vt. 'to tell, say'
— *r:* 35*v* 4 [cf. *äšït-*]
— *yip:* (äǰälsiz ādämī ölmäs d. sän yïlannï quyruqïndan tutma) 99*r* 13° cf. *de-*
däbīr 'teacher'
— *i:* (taŋsuq laṭīfä tiŋlä, äy maʿrifät d.) 169*r* 1°
däfʿ 'averting'
— *et-* 1. 'to avert'; 2. 'to take away': (ol bir ʿilmni kim mundan kizläp idi anï ʿamälgä ketürdi: oγlan d. etä bilmädi) 39*r* 12 [*dafʿ*]; (bu ïssï zaḫmäti mendän bir ičim su bilän kim d. etkäy) 122*r* 2 [*bibarad*]
— *inä:* (här bäyẓaq kim bu maʿnī naṭʿasïnda sürär idim ol anïŋ d. mäšǧūl bolur idi) 157*r* 2 [id.]
däfātir 'books'
— (oqur ṣifātïŋ bu Sayf-i šäydā yazïp d. üzä müfässär) 185*r* 9
däff 'kettle-drum'
— (išitmäsä qulaq yïllar d.-u näy qïlur ṣabr ol mübārāk sämʿ-i χwašrāy) 106*v* 6° [*daf*]
— *indä:* (ikki aqča käffindä daγï bir ḫabbä d. körmiši yoq) 61*r* 2 [*daf*]
däftär 'book'
— (bilmäs ki yüki otun-mï dur yā d.) 161*r* 2 [id.]
— *i:* 182*r* 13; (ʿišq sävdāsï bašïnda maḫabbät d. elindä) 114*r* 12
— *in:* (šikāyät d. ačtï) 151*r* 2 [id.]
dägül 'not, is not'
— 4*r* 1, 9*r* 9, 13*r* 11, 100*r* 6, 109*r* 13, 144*v* 10; (yïlan öltürüp balasïn bäslämäk ʿāqillär iši d.) 13*r* 10; (bu išniŋ soŋï maʿlūm d.) 42*r* 4 [*nīst*]; (bir yerdä d. kelip kitä dur köŋlüŋ) 72*v* 9°; (d. erlik aγïzγa yumruq urmaq) 78*r* 1° [*nīst*]; (šämʿ ḫāǰät dägül künäš toγsa) 115*v* 11°; (šäkär qïmäti özöndän d.) 170*r* 11 CCum. *dävül* 'unflektierbares Negationswort' (Grönb. 83)
dählīz 'vestibule'
— *indän:* (ol ävniŋ qaraŋγu d. bir aydïnlïq kördüm) 122*r* 3 [id.]
dähr 'time'
— (eltkil anïŋ qatïna kim ol d. mäfχarï) 182*r* 5
Däǰǰāl prop. n.
— (D. ešägi) 154*v* 9° [id.]
dälālät 'proof, evidence'
— *qïl-* 'to be a proof of, serve as an evidence': (nečä kim maraẓ hāʿil isä hälākät-i küllïgä d. qïlmas) 133*r* 2 [*dalālat nakunad*]
dällāl 1. 'proof, argument'; 2. 'guide'
— *bol-* 'to guide': (itlätip öz yolïn ol kimgä d. bolγay) 75*r* 10 [*rahbarī kunad*]; (bu yolda fäläk saŋa yārï qïldï daγï dävlät d. boldï) 104*v* 11 [*rahbarī kard*]
— *keltür-* 'to introduce an evidence, argue': (bar isä bu qavlïŋa keltür d.) 170*v* 1°
— *dän:* (az d. köp maʿnï ḫāṣïl bolur) 87*r* 13 [id.]
— *i:* (d. qalmadï ẕälïl boldï) 157*r* 11 [id.]
dällāl 'road-guide'
— (ġarïblïqqa tüšüp ǰāhil beg oγlï bolur d. yā ḫammāl lāšäkk) 98*r* 1°
däm 1. 'moment'; 2. 'time, season'; 3. 'breath'
— (urup pänǰä päläng közin čïqarur qorqmayïn ol d.) 18*v* 5°; (dünyāda maŋa bu d. bigin χwaš d. yoq) 20*v* 10° [id.]; (kitär qadrïŋ ol d. kelip sözläsäŋ ulular qatïnda yaramas kälām) 21*v* 5° [*hangām*]; (ušol d. 'that very moment') 183*r* 4°; (ol. d. 'then') 120*v* 10°, 124*r* 1° [*laḫẓa*]
— *ur-* 'to breathe': (qatïnda d. ura bilmäs soŋïnda ġibātin sözlär) 168*v* 7°
— *indä:* (er d. erdämin körgüzgän er) 7*r* 9°; (d. körgüzür fāris šäǰāʿat) 51*v* 3°
dämāġ 1. 'brain, head'; 2. 'nose'
— *ïŋdan:* (bu χayāl-i muḫālnï d. kitärgil) 96*v* 8 [*sar*]
— *ïna:* (toldï ǰïhān d. güllär muʿaṭṭarï) 182*r* 2
däm bä-däm 1. 'moment to moment'; 2. 'now and then'
— 6*v* 7°, 58*v* 13°, 68*v* 9 [*bārī*]; 135*r* 12, 152*v* 1°, 178*v* 1°, 181*r* 5°; (äygülük tur d. elgä iši) 6*v* 13°; (müddätlär ol rānǰni čäkip d. aytur idi) 56*v* 3 [*dam ba-dam ~ hamčunān*]
därāhim 1. 'dirhams'; 2. 'money'
— 143*r* 1 [*diram*]; 151*r* 5°, 155*v* 5° [*māl*]; (čärikiŋdän därïġ etmä d.)

23*r* 4°; (d. bolmasa eldä bälā dur) 66*r* 7°; (közün bayłar d. ʿāqil ärniŋ) 100*v* 1° [*šuhra*]
— *gä:* (bu zühdüŋni d. satar sän) 52*v* 6°
däräǰät 'stages upwards (in the Paradise)'
— *ï:* (anïŋ d. ne säbäbdän) 57*v* 6 [id.]
däräkät 'the lowest degree (in the Paradise)'
— ï*:* 57*v* 6 [id.]
därd 1. 'pain'; 2. 'misfortune'
— 180*r* 10 [Mavlānā ʿImād Mavlavī]; (d. bilän mübtälā män) 56*v* 3 [*muṣībat*]; (nečä säniŋ kibilär bu d. bilän mübtälā bolup tururlar) 114*r* 1 [*havas*]; (d. u ḫasrät bilä ölsä) 160*r* 3°
— *ni:* (d. čekkän kiši bilür yaqïn) 126*v* 8° [id.]
— *im:* (nisbät etmä d. özgä därdinä) 126*v* 11° [*sūz*]
— *in:* 66*v* 11 [id.]
— *inä:* 126*v* 11°
— *indän:* 64*v* 4 [id.]
därdï 'sick'
— *lärniŋ:* (dudayï d. därmānï dur) 179*r* 5 [Mavlā Qāẓī Muḥsin]
därïčä 'window'
— *sindän:* (Mäǰnūn közïniŋ d. Läylî ǰämālïna naẓar qïlmaq kerāk sän) 126*v* 3 [id.]
därïġ 'pity'
— (bu käygän tonuma rāẓï isäŋ d. dägül) 100*r* 12 [id.]
— *et-* 'to grudge, keep back': (tiläsäŋ tutmaya äy šāh iqlïm: čärikiŋdän d. etmä därāhim) 23*r* 4°
— *kör-* 'to grudge, deny': 51*r* 5 [*darïġ dāštan*]
därïġā 'alas, what a pity!'
— (tiládim bir zämān körsäm ǰihānnï d. boldï közüm bäbägi χas) 132*v* 2° [id.]
därmān 'remedy, medicament'
— *ï:* (därdïlärniŋ d.) 179*r* 5 [Mavlā Qāẓī Muḥsin]
därvïš 1. 'poor'; 2. 'beggar, dervish'
— 74*v* 8° [*gadā*]; 149*v* 4 [id.]; (tatar börkin käyip därvïš bolyïl) 57*v* 13 [*darvïš-ṣifat*]
däryā 'sea'
— (χwaš idi d. fütūḫï mävǰ χavfï bolmasa) 125*v* 3° [id.]
— *qa:* (d. čökdi ay ṣadāf teg) 181*r* 13 [χwārazmï]
däryūzä 'mendicancy'
— *et-* 'to beg': (müsülmān läškäri alnïnda därviš yürübän vaqt kim d. etkäy tävaqquʿ qorqusïndan ǰümlä kāfir qačïp Čïn vä χiṭāya tegrü kitkäy) 74*v* 9°
dästūr 1. 'permission, leave'; 2. 'admission'
— *al-* 'to obtain permission': 29*r* 8
— *ber-* 1. 'to give permission'; 2. 'to let in': (atam anam dünyâlik üčün qanïmnï tökmägä d. berdilär) 33*v* 5; (kelgän ʿazïzlärgä d. bermägäylär) 156*r* 12 [*bār nadihand*]
dävā 'remedy, medicament'
— 185*v* 12; (ḫasūd ränǰiŋä yoq tur ölümdän özgä d.) 15*v* 12°; (ṭabīb d. buyurmas illā saqïmya) 46*r* 12 [*dārū*]; (χwāǰä bu näzʿ ičindä nālä qïlur: kör otačï aŋa d. buyurur) 133*r* 5°
— *qïl-* 'to cure, heal': (köp türlü dārūlar bilän d. qïldï) 56*v* 1; (qorqar män d. qïlïp közin ačqay dayï ol er qïzïmnï körüp bošayay) 79*v* 6
— *sï:* 85*v* 9 [*nūš-dārū*]; (bu ränǰniŋ d. dägül illā ādämïniŋ öti) 33*r* 5 [id.]
dävlät 1. 'fortune'; 2. 'wealth, affluence'; 3. 'happiness'
— 40*r* 12°, 175*r* 8° [*niʿmat*]; 184*r* 10; (ǰāh-u d.) 6*v* 13°, 40*v* 10°; (bädr-i d.) 7*r* 7°; (äy d. ičindä yoq teŋi mālï čoq) 20*v* 13°; (ärkān-i d. 'nobles') 39*r* 6 [id.]; (bu yolda fäläk saŋa yārï qïldï dayï d. dälïl boldï) 104*v* 11 [*iqbāl* ∼ *baχt* ∼ *saʿādat*]
— *i* [acc.]: (qïlma taṣavvür dayï ol d.) 118*v* 9°
— *iŋ:* 161*v* 10° [id.]; (büyük baχtïŋ oyay d. yārï qïldï) 133*r* 12 [id.]
— *i:* 7*r* 2°, 27*r* 10
— *in:* (Ḥaqq taʿālâ d. qïlsun ziyād) 7*r* 5°
— *indä:* (fülän qalʿanï mälik d. läškär manṣūr bolup fätḥ ettilär) 18*v* 12 [id.]
— *indän:* 139*v* 10 [id.]
dävlätli 'happy, fortunate'
— 159*v* 11 [*nīkbaχt*]; (d. ol kim yedi dayï yedürdi) 159*v* 12; (d. ʿāšiq) 184*r* 13
— *lär:* (d. burun kečkänlär ḫikāyätindän ögüt alurlar) 176*r* 13 [*nīkbaχt*]
dävlätsiz 'unhappy'
— (d. ol kim mütäfärriq māl ǰämʿ etti yemäyin qoydï kitti) 159*v* 13 [*badbaχt*]
dävr 'circulation (of a cup, handed round by the guests)'
— (kälisär čūn bizä ol d. ayaqï) 46*r* 7°; (yürür ämri bilän bu d. ayaqï) 80*r* 2°
— *i* [iz.]: (d. qamär) 179*r* 12
dävrān 1. 'time, age'; 2. 'revolution'
— (ol biri dävlät bilän d. sürär) 40*r* 12°
— *i* [iz.]: (d. zämān) 125*r* 11° [*gardiš-i gītī*]
— ï*:* 179*r* 3° [Mavlā Qāẓī Muḥsin];

179*v* 1°; (köŋüllär qïlmaγïl ränǰür kečär bu ḫusn d.) 180*r* 3°

de- vt. 1. 'to tell'; 2. 'to say'
— *sin:* (sän äygü bol yaman d. χalā'iq yaman bolup saŋa yaχšï deginčä) 62*v* 12°
— *mägil:* (ne sirriŋ kim bar dūstlarïŋa d.) 162*r* 5 [*dar miyān manih*]
— *r:* (išitkil bu ḫikāyät ne χabär d.) 131*v* 7°
— *rlär:* (köp ṭa'näli sözlär anïŋ üčün d.) 49*r* 9
— *mäs män:* (bu 'uẕrumnï qabūl etkil d.) 50*r* 3°
— *mäs:* 160*r* 2°
— *diŋ:* (čün sävär män d. χidmät ṭama'ïn andan keskil) 113*r* 2
— *di:* 14*r* 6
— *dilär* 74*r* 1
— *mädilär:* (ölgänindä ẕikr-i χayrïn d.) 172*r* 12
— *säŋ:* 146*v* 10
— *sä:* (kündüzni kečä d. mälik sän aytqïl uša körünür qamär yanïnda käyvän) 42*r* 1° [*gūyad*]
— *sälär:* 67*r* 9 [cf. *körünmäklik*]
— *mäsäŋ:* 185*r* 1°
— *mäsä:* 83*v* 3
— *gäyim:* (kimgä d. nečük qïlayïm bilmän) 55*r* 11°
— *gäy sän:* (äy maṭlūb-i äjäl dayï ne qaldï kim d.) 172*v* 13
— *gäy:* 5*v* 1° [*gūyad*]; 4*v* 5 [*farmāyad*]
— *mägäylär:* 144*v* 8
— *p:* 26*r* 10 [cf. *tek*]; 35*r* 11; 87*r* 8, 172*v* 2 [cf. *qïzlïq*]
— *yip:* (äjälsiz ädämï ölmäs d. sän yïlannï quyruqïndan tutma) 99*r* 13°
— *yü:* (körünmäsün d. bu mändäki 'ayb) 63*r* 10°
— *ginčä:* 62*v* 13°
— *mäk:* 87*r* 6
ẕikr-i χayr de- 'to praise somebody' (172*r* 12)
Old T. *ti-* 'sagen, besprechen, meinen, wünschen, betreffen' (ATG 341*b*); CCum. *de-* 'sagen, meinen, für etwas halten' (Grönb. 81)

dībā 'silk, brocade'
— *i* [iz.]: (d. mu'läm 'speckled silk') 96*r* 2 [id.]

dīdār 'sight, look'
— (körgüzsä nečä ki kizläp özün d.) 54*v* 7° [id.]
— *ïna:* (Ḥaqq d. müšāhädä qïlmaγa säbäb bolurlar) 76*r* 2

dīdä 'eye'
— *lär:* (la'lïnïŋ šavqïnda tün kün d. dür-bār erür) 180*v* 9 [Aḥmad χwāǰa's-Sarāyī]

Diǰlä prop. n. 'Tigris'
— (yaγmasa yaγmur bir yïl taγ üzä lāǰäräm D. bolusar quru yer) 142*r* 13° [id.]

dil 'heart'
— (qïla bilmäs idi ansïz d. ārām) 70*r* 11°

dilārām 'heart-pleasing, lover'
— (müfärriḥ šïväli nāzük d.) 70*r* 10°

dilāvär 'brave, valiant'
— *i:* (sözlän sän el tilindä ǰihānnïŋ d.) 182*v* 3

dilbär 'sweetheart'
— 120*v* 9° [*nigār*]; 128*v* 13°; (müfärriḥ šïväli d.) 179*v* 13°; (qamär yüz ǰānfizā d.) 184*r* 1°
— *i* [iz.]: (d. manẕūr 'a charming sweetheart') 180*r* 3; (d. šāhid id.) 184*r* 1 [Ḥasan Oγlï]
— *im:* 180*r* 7° [Mavlā Qāẕī Muḥsin]; (d. zülfi tün yüzi kün dur) 115*v* 12°
— *imniŋ:* 180*v* 9° [Aḥmad χwāǰa's-Sarāyī]; 181*r* 1°
— *i:* 182*r* 3

dildār 'sweetheart'
— (yolunda baš oynap ǰān tärkin urup män körgäli d. körkin) 113*r* 13°

dilrübā 'heart-robber → sweet-heart'
— 182*v* 5 ['Abdu'l-Maǰid]; (väfāsïz d. sän) 117*v* 12°; (ol d. bu 'uššāq qanï bilän körüŋ kim parmaqlarï učïnï 'unnāb-räng qïlmïš) 154*v* 4°

dilsitān 'heart-ravisher, charming'
— 184*v* 8

dilšād 'happy, glad'
— *qïl-* 'to make happy': (anï luṭfïŋ bilän d. qïlγïl) 81*r* 8°

Dimāšq 'Damascus'
— 19*r* 11 [id.]; 54*r* 6 [id.]; 132*r* 6 [id.]
— *dä:* 67*v* 9 [id.]

dimāšqī 'of Damascus'
— (muχannaṣqa d. ya ne ḫājät) 51*v* 4°

dīn 'religion'
— 75*v* 13; (d. vä dünyā) 7*r* 2; (yoluŋda d. u dāniš tärk etip män) 70*v* 10° [id.]; ('ilm d. bäslämäk üčün turur) 161*r* 3 [id.]
— *niŋ:* 112*r* 12; (d. düšmäni) 164*v* 5 [id.]
— *iŋä:* 108*r* 3°
— *in:* (alar kim d. dünyāgä satqaylar ešäk tururlar) 171*v* 10 [id.]
— *idin:* (d. alsun täna''um birlä dād) 7*r* 5°

dīnār 1. 'gold coin'; 2. 'money'; 3. 'the sun'
— (kelür müfsïd kišidän köp yaman iš eliŋdä bir nečä d. bolsa) 89*r* 5° [*sīm-u zaraš*]; (äy 'ilm-i nüǰūm ičindä d.) 110*v* 9°; (d. u dirām) 160*r* 9 [*dīnār*]

dīnsiz 'impious'
— (munča türli ʿilm faẓlī bilän bir d. malʿūn bilän sözläšä bilmädiŋ) 107*v* 11 [*bīdīnī*]
diŋlä- 'to listen, pay attention'
— *di:* (yükün yerdä qoyup d.) 88*r* 6 Old T. *tïŋla-* 'anhören' (ATG 341*a*); QY *diŋlä-* 'hören' (Brock. 52); Quṭb *tïŋla-* 'to hear, listen, be attentive' (Zaj. 193)
dirāyät 'knowledge'
— (bu ne fähm vä d.) 26*v* 9 [id.]
diräm 'money, dirham'
— 120*v* 12°; (ikki diräm) 96*r* 13° [*dāngī*]; (ḫāṣil etär qanda ärišsä d.) 98*v* 8°; (d. qullarī dururlar) 155*v* 8 [id.]; dīnār-u d.) 160*r* 9 [id.]
— *gä:* 166*v* 12
dirämsiz 'poor'
— 169*r* 4
dirhäm 'money, dirham'
— 152*r* 6° [*vaǰh*]; (yüz d. väzni) 83*v* 8 [*diram*]; (ol säniŋ yanïŋda qoŋšï bolγan ev on zaġal d. bučuγunγa tegär) 109*v* 13° [*diram*]
dīv 'devil, demon'
— 181*v* 3 [χwārazmī]; (d. čähräli) 47*v* 9°
— *i* [iz.]: (jännät niʿmätiniŋ alnïnda d. mäkkärä oturur) 158*r* 7 [id.]
dīvān 1. 'royal court'; 2. 'collection of poems'
— 37*r* 3 [id.]; 182*r* 13; (bir kim ärsäniŋ d. dūstī bar idi) 66*r* 13 [id.]
dīvānä 'mad, crazy'
— (fāris-i, d.) 11*r* 7
— *bol-* 'to go mad': (Mäjnūn kämāl faẓl vä bälāġat bilän ʿāšiq vä d. bolup) 125*v* 9
— *qïl-* 'to drive somebody mad': (bu ʿāqil bolmas välïkin mäni d. qïldï) 139*r* 9 [*dīvāna kard*]
dīvār 'wall'
— 121*v* 13 [id.]; (ṣūrätiŋ naqšïn qačan d. üzä kim körär bolsa urur näfsin buza) 120*r* 10° [id.]; (ne yerdä kim qadïmī d. körsä bilāk quvväti bilän yïqïp kečär) 149*r* 3 [id.]
— *ïnda:* (bāġ d. ṭā'us bigin jïlvä qïlïp yürigäy idim) 120*r* 1 [id.]
dīv-ṣifät 'devil-like'
— *bol-* 'to become violent': (biri biri bilän d. boldïlar) 141*v* 4 [*dīv ṣudand*]
diyānät 'being religious'
— (sändä faẓīlāt vä d. vä ämānät bar) 26*r* 12 [id.]
— *dän:* (zāhid-i nādān d. čïqar) 164*v* 9°
diyār 'countries, districts'
— (šāh-i d.) 11*r* 11°
— *ïn:* (mäšriq vä maġrib d. ne bilän tuttuŋ) 48*v* 9 [id.]
— *ïnda:* (maqāmātï ʿarab d. mäẓkūr) 54*r* 4 [id.]
Diyār Bäkr prop. n.
— 134*v* 13 [id.]
dögil 'not, is not'
— 185*v* B 2
dögül 'not, is not'
— 185*v* A 4
döl 'not, is not'
— 185*v* B 4
CCum. cf. *döl* in *men azam-de dolmen men frestamen* (MS 124, 22)
döngäl 'round'
— (qïzïl alma döngäl-mü dür) 185*v* B 2
dört 'four'
— (bu kün d. kün turur 'four days ago') 51*r* 7
duʿā 'prayer, supplication'
— 20*r* 7 [id.]; 73*r* 7 [id.]; (himmät vä d. tiläp ayttï) 41*r* 1; (kim bu mäskïnni d. birlä aŋa) 178*v* 2°
— *qïl-* 'to pray, offer prayers': 11*v* 10, 45*r* 7°, 88*v* 1 [*duʿā kard*]; 111*v* 13, 183*r* 6; (maŋa bir χayrlï d. qïlγïl) 20*r* 5 [*duʿāī bukun*]; (pārsā bilmägil sän ol erni altun aqča d. qïlïp alsa) 87*v* 13°; (d. qïlmaγa bašladï) 100*r* 2 [*zabān-i ṣanā bar gušūd*]
— *vä zārïlïq qïl-* 'to lament, complain': 4*v* 8 [*az bisyārī-i duʿā va zārī*]; 93*v* 3 [*firyād χwāndan*]
— *nï:* (tilär män ol d. maŋa ögrätkäy sän) 95*r* 9
— *sï:* 51*r* 11°; (bir d. müstäǰāb faqïr) 20*r* 3 [*daʿva*]
— *sïn:* 4*v* 7 [*daʿvat*]
— *lar:* 7*r* 11°
duʿāčï 'one who prays for the other → a humble servant'
— 184*r* 4 [Ḥasan Oγlï]
dudaq 'lip'
— (nä d. kim miṣrī šäkär kānī dur) 179*r* 6 [Mavlā Qāẓī Muḥsin]
— *ï* [> *dudaγï*]: 79*r* 4 [cf. *kön*]; 179*r* 5; (üstün d. burnï učïna yätip astïn d. yaqasïna inip turur idi) 47*v* 7 [*lab*]
— *ïna* [> *dudaγïna*]: (d. tiši muḥkäm ütürdi) 78*v* 13° [*lab*]
— *ïndan:* 186*r* 14
— *ïndan* [> *dudaγïndan*]: 185*r* 12
CCum. *totaq*, *todaq* 'Lippe' (Grönb. 250); LA *dudaq* 'Lippe' (H. 74); Qav. *duday* 'Lippe' (Tel. 309)
dūn 'base, vile'
— (bu ne ṭāliʿ-i d. vä äyyām-i bū-qalamūn durur) 119*v* 13

dūn-himmät 'of base inclination'
— (eŋän mürüvvätsiz d. kim ärsä) 22*v* 8 [*dūn*]
dur- vi. 1. 'to stand'; 2. 'to stay'; 3. 'to be'; 4. used as an auxiliary with *-a* gerunds
— 3*r* 1
— *ur:* 3*r* 6, 5*r* 7, 6*v* 8; (köp ögüt bermägil maŋa, äy yär, čün irädät anïŋ elindä d.) 114*r* 3°
— *urlar:* (täväni suχraγa tuta d.) 26*r* 7
dūst 1. 'friend'; 2. 'lover'
— 3*r* 9° [*dūstän*]; 15*v* 4° [*dūst*]; 43*v* 4° [cf. *tap-*]; 147*v* 11 [id.]; (necük bergäy saŋa el bu saʿādät bolur čün d. dāʾim sändän āzār) 50*v* 8° [*dūstän*]; (yïlan zaχmïndan ol düšmän bätär dur kim özin d. körgüzür müzäyyän) 103*r* 7° [id.]; (d. vidāʿïn qïlïp) 124*r* 3° [*yārān*]
— *bol-* 'to become friend': (ne bilür sän kim bir kün d. bolγay) 162*r* 8 [*dūst gardad*]; (düšmänlärgä iḫsān qïlsaŋ d. bolur) 150*v* 7 [*dūst*]; (taŋ bilä bolur alar bayaγï bigi d.) 163*r* 5
— *qa:* (d. ol qadar yārī qïlγïl kim düšmän bolsa saŋa ẓafär tapmaγay) 39*v* 8 [id.]
— *dan:* (eliŋ yu ol münāfiq d. kim yürür düšmänläriŋ birlän bolup yär) 163*r* 9°
— *um:* (ʿazīz d. ešik ačïp keldi) 115*v* 2 [*yār*]
— *uŋ:* (dögül dur d. niʿmätdä här kim maḥabbät lāfïnï ursa yanïŋda) 26*v* 13° [id.]
— *ï:* 65*v* 8
— *lar*: 33*r* 22 [*dūstän*]; (d. zindān ičindä käräk bolur, dayï düšmänlär süfrädä dūst körünür) 26*v* 10 [*dūst*]; (yäŋi dūstlar ḫāṣïl etmäk) 97*r* 6 [*yārān*]
— *lardan:* 24*v* 6 [*rafīqān*]; 87*r* 5 [*dūstān*]
— *larï:* 137*r* 12 [*nīk-χwāhān*]
— *larïndan:* 102*v* 9 [*dūstān*]
dūstlïq 'friendship'
— *nï:* (χāṭirim āzārïn rävā kördi dayï d. tärk etip kitti) 120*v* 5 [*dūstī*] cf. *dūstluq*
dūstluq 'friendship'
— 162*v* 2 [*dūstī*]; (luṭf düšmängä körgüzür bolsaŋ d. šarṭïn ol tämām qïlur) 16*r* 7°; (d. šarṭïn yerinä kötürgän müšfiq yār män) 133*v* 2 [*mavaddat*]; (ol kim yigit durur mänim kibi qarï bilän ne qadar d. ṣürätin bayγaγay) 138*r* 3 [*dūstī*]
— *um:* 116*v* 2; (alarnïŋ biri bilän d. bar idi) 22*v* 7 [*dūstī*]
— *ïna:* 161*v* 11 [*dūstī*]
— *ïna* [> *dūstluγïna*]: (vaqtī kim dūstlarnïŋ d. iʿtimād bolmaγanda düšmänlärniŋ yalγan dūstluγïndan ne ḥāṣïl bolγay) 162*v* 4
— *ïndan* [> *dūstluγïndan*]: 162*v* 5
dūstluq körgüz- 'to make a show of friendship' (162*v* 2)
Quṭb *dōstluq* 'friendship' (Zaj. 47)
duχūl 'piercing'
— *äylä-* 'to pierce': (ya kirišindän dägül oq ötmägi er küčindän äylär ol dāʾim d.) 37*r* 2°
dükkān 'shop'
— *gä:* (tärk-i tiǰärät qïlïp bir dükkängä kečip oturmaq tilär män) 92*v* 10 [id.]
— *ï:* (biligli er ʿaṭṭār d. bigin durur) 170*v* 5 [*ṭabla*]
— *ïna:* (ʿālimlär mäǰlisi bäzzāz d. oχšar) 75*v* 6 [*kulba*]
dünyā 'world'
— 99*v* 6°, 132*v* 9 [id.]; (ġaddār d. elindän šikāyätin ḥikāyät qïlïp) 24*v* 7; (d. üčün käygän müraqqaʿ) 57*v* 10; (här ki d. tärk etip näfsin yaŋïp čärb u širīn yemädi zāhid bolur) 71*v* 4°; (ähl-i d. 'worldly-minded') 73*r* 11; (d. ǰihätindän eli avučï tar 'he was very poor in worldly means') 96*v* 1 [*davr* ~ *dahr*]; (ʿilm dīn bäslämäk üčün durur d. yemäk üčün dägül) 161*r* 3 [id.]; (d. saŋa qalur-mu 'do you think you will live for ever?') 181*v* 3 [χwārazmī]
— *nïŋ:* 62*v* 2; (d. mālïna vä mülkinä vä ǰāhïna iʿtibār yoq tur) 139*v* 5
— *gä:* (alar kim dīnin d. satqaylar ešäk tururlar) 171*v* 10
— *da:* 79*v* 12 [id.]; (d. maŋa bu däm bigin χwaš däm yoq) 20*v* 10° [*ǰihān*]; (käräm dur bar isä d. erdäm) 94*r* 13°
— *dan:* 177*v* 13; (ägär bu ʿaql d. čïqïp kitsä) 166*r* 13 [*basīṭ-i zamīn*]
dünyādan čïq- 'to disappear' (166*r* 13)
dünyādan kit- 'to die' (177*v* 13: *murdand*)
dünyālïk 'earthly goods'
— (emdi atam anam d. üčün qanïmnï tökmägä dästūr berdilär) 33*v* 5 [*ḫutām-i dunyā*]
dür 'pearl'
— (köp bähālï d.) 180*v* 3°; (dilbärimniŋ ol ṣadāf teg aγzïda d. bar erür) 180*v* 9° [Aḥmad χwāǰa's-Sarāyī]
dürär 'pearls'
— (χāliṣ d.) 158*v* 1° [*durr*]
— *nï:* 185*v* 5°
dürbār 'sheding pearls'
— (laʿlïnïŋ šavqïnda tün kün dīdälär d. erür) 180*v* 9 [Aḥmad χwāǰa's-Sarāyī]

dürr 'pearl'
— 182*r* 12; (kährübā üzrä közümdän däm bä-däm d. bar erür) 181*r* 5; (sözüŋ d.-u ǰävāhir dur) 184*r* 11
— *i* [iz.]: (d. baḫr-i ṣafā 'Muhammad') 4*r* 2; (d. maʿnī) 7*r* 10°; (d. χāliṣ 'white pearl') 104*v* 5 [*durr-i garānmāya*]; (d. sämin 'precious pearl') 158*r* 5 [*durr-i šāhvār*]

dürrāǰ 'a kind of partridge'
— *lar*: 64*r* 2 [*kabgān*]

dürüst 1. 'complete'; 2. 'true, just'
— (anïŋ kim ḥisābï d. turur, äy yār muḥāsäbädän ne qayγusï bar) 26*r* 1 [*pāk*]; (ḫukämā qavlï d. keldi 'the wise's words came true') 26*v* 10 [id.]; (d. lavḫlarïn biri birïniŋ baš üstündä ušattïlar) 141*v* 6 [id.]
— *qïl-* 'to repair, restore': (kim piyālä sïnsa müškil dur yana qïlmaq d.) 171*r* 4°

düšmän 'enemy'
— 3*r* 9 [id.]; 63*v* 3° [*bad-siγāl*]; 95*r* 6° [id.]; (bir aγïr d. čärisi keldi) 10*v* 13 [id.]; (d. čärisinä kirip) 11*r* 8 [id.]; (d. čärisi ḫaddsïz köp idi) 11*v* 2 [id.]; (taŋrï taʿālâ bu qulnï faqïrlarγa d. yaratïp turur) 72*r* 10; (yüz qoyup düst yüzünä yatqïl d. ol yaχšï kim köyä tursa) 129*v* 6° [*ʿaduvv*]
— *ni:* 165*v* 4 [*χaṣm*]; (d. ǰirāḫat ettiŋ äymän bolma) 101*r* 11° [id.]
— *niŋ:* (d. iči yanïp ne bolsa sözlär) 15*v* 5° [id.]
— *gä:* 16*r* 7, 149*r* 1° [id.]; (kiši ǰānïnï χaṭarγa qoymayïn d. ẓafär tapmas) 104*v* 1
— *dän:* 165*v* 2; (köŋli aγrïγan d. ġāfil bolup čïqtï) 101*r* 5
— *i:* 9*r* 8 [*ẓidd*]
— *lärgä:* (özgä d. iḫsän qïlsaŋ düst bolur) 150*v* 6

düšmänlik 'enmity, hostility'
— *in:* (anïŋ maqṣūdï mundan artuq dägül kim d. qavï qïlur) 162*v* 3 [*dušmanï*]
Quṭb *dušmanlïq* 'hostility' (Zaj. 48)

e

eg- vt. 'to bend, incline'
— *di:* (bänäfšä boynïn e. gülgä qaršï) 3*v* 5°
— *gäylär:* (ol bašlarï yoq kim kišigä baš e.) 155*v* 2
— *ip:* (körüp altun e. bašïn öpär yer tärāzū teg tämürdän arqalï er) 128*v* 7° [*ǰurū āvarad*]
Kāšγ. *äg-* 'beugen' (Brock. 18); Quṭb *ig-* 'to bend' (Zaj. 57); MM *eg-* 'to bend' (MS 195*r* 12)

egil- vi. 'to bend'
— *ür:* (e. yaš aγač nečük tiläsäŋ) 141*r* 1
Kāšγ. *ägil-* 'sich biegen, gebogen werden' (Brock. 19); Quṭb *ägil-* 'to bow, be bent' (Zaj. 19)

egin 'the upper part of the back'
— *i* [> *egni*]: (küyäv e. üzä qïznïŋ ayaγï) 138*v* 2
Old T. *ägin*, *äŋin* 'Schulter' (ATG 297*b*); Quṭb *äkin*, *egin* 'shoulder' (Zaj. 19)

egräm 'whirlpool'
— *inä:* (ičindä iki qardaš bar idi su e. tüšti) 44*v* 7 [*girdābī*]; (alar tüšti täräŋ su e.) 131*v* 11 [*girdāb*]
Old T. *ägrik* 'Strudel' (ATG 298*a*); Kāšγ. *ägrim* 'Strudel bilden (Wasser)' (Brock. 19); LN *ägräm* 'whirlpool' (MS 157*r* 10)

egri 1. 'bent, curved'; 2. 'false'
— (qurï e. aγač 'dry and curved wood') 141*r* 2; (e. sözni köni tep ant ičmä) 167*v* 12°
Old T. *ägri* 'schief' (ATG 298*a*); Kāšγ. *ägri* 'Krummheit' (Brock. 19); Quṭb *egri* 'crooked, curved' (Zaj. 49) ~ *ägri* 'curved, false' (Zaj. 19)

ek- vt. 'to sow'
— *ti:* (tuχmnï šūrä yergä e.) 160*v* 9
— *tik:* (Nïl yaqasïnda mamuq e.) 47*r* 3 [*kāšta būdīm*]
— *ip:* (e. ẓulm urluγïn χayr istägänlär ǰähännäm otïna özin yaqa dur) 19*v* 12° [*kišt*]
— *säŋän:* (e. χayr urluqïnï bičkā sän) 5*r* 2°
Kāšγ. *äk-* 'säen' (Brock. 19); Quṭb *ek-* 'to sow' (Zaj. 49)

ekinči 'peasant'
— 91*r* 3 [*dihqān*]; 91*r* 12 [*dihqān*]; (bir e. evin kördilär) 90*v* 12 [*dihqān*]
— *niŋ:* 91*v* 1; (bir e. oγlïn taptïlar ol ṣūrättä kim ḫukämā aytïp turur idi) 33*r* 7 [*dihqān*]
— *gä:* 91*r* 10
Old T. cf. *äkin* 'Saat' (ATG 298*a*); Quṭb *ekinči* 'peasant' (Zaj. 49); LA *äkinči* 'Sämann' (H. 51)

eksil- vi. ' to decrease, grow less'
— ***mās:*** (qanda kim tatlī su aqar bolsa qurt-u quš balīq andan e.) 22*r* 12
cf. *äksil-*

***el*¹** 1. 'hand'; 2. 'arm'; 3. 'palm of the hand'
— (här kim ǰāndan el yuγay ne kim köŋüldä bolsa tilinä kötürgäy) 8*v* 11 [*dast*]; (e. yetärgä äygülük qīl) 30*v* 9
— ***gä:*** 20*r* 12 [cf. *ḫalq*]; 127*r* 6 [cf. *aldur-*]; (eldän e. keldi bizgä mämläkät elä häm kitkäy kelip eldän rävän) 38*v* 5°; (elin e. urup aytqay ǰäzä dur ögüt almas kišigä böylä miḫnät) 143*r* 12°
— ***ä:*** 38*v* 6; (yürür eldän e. ol ǰäh-u dävlät) 40*v* 10°
— ***dä:*** (därähim bolmasa e. bälä dur) 66*r* 7
— ***dän:*** 38*v* 6, 40*v* 10; 116*r* 5 [cf. *ätäk*]; (boš e. ne mürüvvät . . . kelgäy) 152*r* 3 [*dast*]
— ***im:*** (säfär qīlmaq tilär män kim e. ärdämi bilän kifāyätim ḫāṣil etmäk üčün) 96*v* 4 [*bāzū*]
— ***imä:*** (tilägim ol e. zülfiniŋ učï tüškäy) 120*v* 11°
— ***imdä:*** 55*v* 1, 137*r* 9° [*āġūš*]
— ***imindän:*** 8*r* 1 [*dast*]
— ***iŋ:*** 131*v* 12 [cf. *sun-*]; 32*v* 13 [cf. *emgäk*]
— ***iŋä:*** 94*v* 7
— ***iŋdä:*** (taš üzä dur yïlan e. taš) 169*r* 11°
— ***iŋdäki:*** (qačan kim tükänsä e. al qīlïč čäksäŋ ol däm qīnïndan ḫalāl) 163*v* 5°
— ***iŋdän:*** 136*r* 13 [cf. *erdäm*]; (yamanγa äygülük qīlsaŋ sunup qol e. dävlätiŋ almaq tilär ol) 161*v* 10°
— ***i:*** 6*r* 6 [cf. *bayla-*]; 95*r* 2 [cf. *ǰānävär*]; 119*v* 12; (e. altïndaγï qavm 'his vassals') 43*r* 8 [*zïrdastān*]; (eli avučï tar 'a poor man') 87*v* 3 [*tang-dast*]; 96*v* 2 [*dast-i tang*]
— ***in:*** 4*r* 12 [*dast*]; 12*r* 3, 62*v* 3, 117*r* 8; 131*v* 13 [*dast*]; 145*v* 11 [cf. *bïraq-*]; (öz qanï bilän yur e. ol nādān) 42*r* 9°; (tāǰir e. kötürüp duʿā vä zārïlïq qïla bašladï) 93*v* 3
— ***ini:*** (duʿā vaqtïn taẓarruʿnïŋ e. kötärip taŋrïdan raḫmät tilär sän) 93*v* 6°
— ***inä:*** 36*r* 4; (kämä yipin e. čörgädi) 101*r* 12 [*sāʿad* ∼ *dast*]
— ***indä:*** 10*r* 4, 21*r* 9 [*kaf*]; 138*r* 7 [cf. *az*]
— ***indäki:*** (e. etmägin bermägäy) 93*r* 9
— ***indän:*** 101*v* 1 [*kaf*]; 131*r* 7 [*čang*]; 154*v* 13 [*kaf*]; 167*v* 7 [cf. *färväčilik*]; (bu qaysï qulnïŋ e. vä tilindän kelgäy) 2*v* 10 [*dast*]
— ***lärï:*** (här kim χiyānät bilän tirilgäy ḫisāb vaqtïnda e. titrägäy) 25*v* 8
— ***lärin:*** 12*v* 10
— ***lärindä:*** 149*r* 11 [cf. *ayač*]
el ber- 'to succeed, happen' (183*v* 11)
el čäk- 'to leave alone' (12*r* 3, 57*r* 3)
elin elgä ur- 'to wring the hands' (143*r* 12)
el kötär- 'to uplift the hand' (93*v* 6)
elin qïsqa qïl- 'to abandon' (62*v* 3)
el uzat- 'to reach' (63*v* 6)
elin yu- 'to give up' (8*v* 11, 163*r* 9)
ẓulm elin uzat- 'to commit injustice' (16*r* 2)
eldän čïq- 'to pass out of one's possession' (17*r* 5)
eldän kit- 'to be lost' (84*v* 7)
eldän qoy- 'to leave hold of' (116*r* 5)
Old T. *älig, ilig* 'Hand' (ATG 298*a*); Kāšγ. *älig* 'Hand' (Brock. 20); CCum. *äl* 'Hand' (Grönb. 86); MM *el* 'hand' (MS 178*r* 7)

***el*²** 'people'
— 23*v* 2° [*mardum*]; (e. tilinä tüšär) 140*v* 4; 182*v* 3
— ***gä:*** 6*v* 13; (ol mälik kim dāʾim e. vä ulusqa küč qīlur) 17*r* 6°; (e. dünyā tärkin ögrätkän faqīr) 75*r* 3° [*mardum*]
— ***dä:*** 152*r* 9 [cf. *tar*]; (e. muʿtäbär bir ullu bäzzāz 'a rich mercer esteemed among the people') 138*r* 8°
— ***dän:*** 36*v* 11° [*χalq*]
— ***i:*** (Šām e. 'the inhabitants of Damascus') 140*r* 2; (körk e. χānï) 183*r* 14
— ***indä:*** 140*r* 2
Old T. *äl, il* 'Land, Reich, Herrschaft' (ATG 310*b*); Kāšγ. *il* 'Herrschaft, Reich, Volk' (Brock. 66); CCum. *äl* 'Volk' (Grönb. 86)

elči 'messenger, envoy'
— ***sinä:*** ('išqiniŋ e. köŋlüm münaqqaš dār erür) 181*r* 4
Old T. *ilči* 'Diplomat' (Zaj. 310*b*); CCum. *älči* 'Bote, Botschafter' (Grönb. 87)

elli 'fifty'
— 102*r* 10 [*panǰāh*]; (üč yüz e. toquz) 38*v* 11°; (oqur bolsaŋ yüz e. bāb ḫikmät) 62*r* 2°; (üč yüz e.) 92*r* 7 [*panǰāh*]; (e. altunγa rāẓï bolurlar) 112*r* 4 [*panǰāh*]
Old T. *ilig, älig* 'fünfzig' (ATG 310*b*); MM *ällik* 'fifty' (MS 189*r* 14); Quṭb *elig* 'fifty' (Zaj. 49)

elsiz 'handless'
— 95*r* 4 [*bïdast*]; (e. ayaqsïz) 95*r* 4 [*bïdast-u pāī*]

elt- vt. 1. 'to bring'; 2. 'to lead, take'; 3. 'to ravish'; 4. used as auxiliary verb in verbal phrases
— ***äγim:*** (Rūmnïŋ ḫarïr qumašlarïn alïp Hindgä e.) 92*v* 7

— *kil:* 182*r* 5
— *ür sän:* (munda irādät ketürsäŋ saʿādät e.) 75*v* 7 [*bibarī*]
— *ür:* 61*v* 5 [*bifarībad*]; (säni maqṣūduŋa e. köni yol) 25*v* 10°; (män daγī bu bäytlärni etip aŋa e. kišigä täslīm qīlīp ṣulḥ ettim) 121*r* 5
— *ürlär:* (daʿvânī qāẓī qatīna e.) 33*v* 4 [*barand*]
— *mäs sän:* (sän nečün küyägüŋni ol ḥakīmgä e.) 79*v* 6
— *ti:* 92*r* 8 [*burd* ∼ *dar āvard*]
— *säŋ:* 75*v* 7
— *käylär:* (bir ṣāliḥ qulnī jännätkä e.) 148*r* 11 [*barand*]
— *ip:* 11*v* 12, 50*v* 4 [cf. *bīraq-*]; (ʿIsâ äšägin Ḫijāza e. kältürsä yana hämän äšäk tur) 139*v* 2° [*barand*]
— *mäyin:* 51*r* 9
— *mäk:* 28*r* 8; (gügird-i pārsī alīp Čīn iqlīminä e. tilär män) 92*v* 5 [*burdan*]
gumān elt- 'to suspect' (51*r* 9)
ḥasäd elt- 'to envy' (11*v* 12)
köŋül elt- 'to ravish the heart' 61*v* 5)
qonaq elt- 'to take somebody into one's house' (135*r* 1)
Old T. *ilt-*, *ilit-* 'führen, fortführen, entführen, hinbringen' (ATG 311*a*); Kāšγ. *ilät-* 1. 'bringen'; 2. 'wegreissen' (Brock. 66); CCum. *ält-* 'wegführen, fortbringen; tragen' (Grönb. 87); Quṭb *elt-* 'to take to, lead to' (Zaj. 51)

emdi 'now'
— 18*r* 1; 24*r* 1 [*aknūn*]; 66*r* 6 [*amrūz* ∼ *aknūn*]; (e. bu kün säni quyuda körüp fürṣatnī ġanīmät kördüm) 32*v* 5 [*aknūn*]; (e. bu kün ikki aršun suda hälāk bolmaγa az qaldīŋ) 54*r* 12 [*amrūz*]
— *dän:* (e. käri 'from now on') 125*v* 1
Kāšγ. *ämdi*, *imdi* 'jetzt' (Brock. 21); CCum. *ämdi*, *imdi* 'jetzt, gleich, sofort' (Grönb. 88); MM *emdi* 'now' (MS 179*r* 15, etc.)

emgäk 'blow, disaster'
— (kim eliŋ e. körüp ṭāqat kätürmäyin sīnar) 32*v* 13°
Old T. *ämgäk*, *ämkäk* 'Leid, Qual, Schmerz' (ATG 298*a*); Kāšγ. *ämgäk* 'Not, Mühe' (Brock. 21); CCum. *ämgäk* 'Leiden, Qual; qualvoll' (Grönb. 88); LN *emgäk* 'trouble, effort' (MS 157*r* 9)

eŋ[1] 'most'
— (e. äksük qul 'the meanest servant') 46*v* 12 [*χasīstar*]
CCum. *äŋ* verstärkende Vorsilbe (Grönb. 89)

eŋ[2] 'cheek'
— *i:* (köŋül alur közi alï färaḥ berür e. alī) 180*r* 1
— *läri:* 180*v* 10
Kāšγ. *aŋ* 'Wange' (Brock. 9); Quṭb *äŋ* 'cheek' (Zaj. 21); *eŋ* (Zaj. 50) ∼ *iŋ* (Zaj. 59); MN *iŋ* 'guancia' (G. 95)

eŋäk 'chin'
— *i:* (e. zindānīna tüškän äsīr) 179*r* 7
— *inä:* (alma e. ayva tozī oturup) 118*r* 12 [*zanaχdān*]
Old T. *äŋäk* 'Kinnbacken' (ATG 298*b*); Kāšγ. *äŋäk* 'Kinnbacken' (Brock. 22); Quṭb *eŋäk* 'chin' (Zaj. 51)

eŋän 'very, most; very much'
— 18*r* 10, 22*v* 8; (mälikniŋ χāṭiri e. mälūl boldï) 17*v* 3; (mänim ʿaybïm e. köp tur) 44*v* 2; (e. biligsiz 'very ignorant') 46*v* 13; (bir faqīh erniŋ e. körksüz qïzï bar idi) 79*r* 9 [*bağāyat*]; (e. äsän 'very easy') 169*v* 5 [*nīk sahl*]
CCum. *iŋän* 'sehr' (Grönb. 107); MM *eŋän* 'very' (MS 187*v* 15); Quṭb *iŋän* 'very' (Zaj. 60)

epči 'woman'
— (ol ev ešigindä istämä χayr-u ṣalāḥ kim e. üni ol ävdä qattī kelgäy) 171*r* 8° [*zan*]
cf. *äpči*

er 1. 'man'; 2. 'husband'; 3. 'male'
— 5*v* 13, 6*v* 7, 11*r* 12, 12*r* 4, 68*v* 5° [*mard*]; 163*v* 9° [*mard*]; (taš atqan er 'slinger') 35*r* 2; (yamanlïq qīlγan er 'a malevolent person') 43*v* 8 [*bad-andīš*]; (ašïqqan e.) 78*r* 9; (bir yaχšï er) 85*v* 7 [*javānmardī*]; (qarï e.) 134*r* 9; (e. oγul 'son') 145*v* 1; (e. oγlan 'son') 145*v* 3; (sïnamïš e. 'an experienced man') 159*v* 10; (biligli e. 'a wise') 161*r* 13; (atlï e. 'horseman') 167*r* 2; (söz aytqan e. 'speaker, orator') 55*v* 8 [*mutakallim*]; (müstaʿjïl e. 'a hurrying man') 137*r* 3
— *ni:* 54*r* 4
— *niŋ:* 6*v* 10, 58*v* 2° [*šaχṣ*]
— *gä:* 20*r* 13, 25*v* 8 [cf. *ber-*]; 82*v* 12° [cf. *teŋ*]; (e. lābüd öč alurγa düšmänindän vaqt bar) 32*v* 11°
— *dä:* 10*v* 10° [*mard*]
— *dän:* 18*v* 2 [cf. *saqlan-*]
— *i:* (erdäm e.) 12*r* 4
— *in:* 68*v* 6 [cf. *ävdäš*]
Old T. *är* 'Mann, Herr, Manschaft' (ATG 298*b*); Kāšγ. *är*, pl. *ärän* 'Mann' (Brock. 22); CCum. *är* 'Mann, Ehemann' (Grönb. 89); MM *er* 'man' (MS 186*r* 15)
cf. *är*

er- vi. 'to be'
— *ür män:* (e. ʿaybïma qā'il) 44*v* 3°
— *ür:* 7*r* 12, 180*v* 10
— *ürlär:* (alar kim ʿaybïna ḥammāl e.) 131*v* 4°
— *dim:* 68*r* 5
— *di:* 78*v* 11 [cf. *özdän*]; (üč yüz altmïš türli küräš ʿilmin bilür e.) 38*v* 8
— *dilär:* 12*r* 13
— *sä:* 14*v* 7
Old T. *är-* 'sein, vorhanden sein, stattfinden, sich befinden, betreffen' (ATG 298*b*); Kāšγ. *är-* 'sein' (Brock. 22); CCum. *är-* 'sein' (Grönb. 89); MM *er-* 'to be' (MS 176*v* 11, et passim); Quṭb *er-* 'to be' (Zaj. 51)

erän 1. 'man'; 2. 'hero'
— *lär:* 12*v* 8
— *lärni:* (arslan bigin e. ẓarūrät ḥukmï bilän tešiklärdä tutup) 154*r* 2
— *lärdän:* 69*r* 3
— *läri:* (jäfä mäydänïnïŋ e.) 152*v* 11 [*mard*]
cf. *ärän*

erdäm 1. 'skill, art'; 2. 'craft'
— 11*v* 1, 139*v* 4 [*hunar*]; (e. eri 'a skilful man') 12*r* 4 [*hunarmand*]; (e. iyäsi id.) 107*r* 5; 139*v* 9 [*hunar*]; 168*v* 3 [*hunarmand*]; (käräm dur bar isä dünyāda e.) 94*r* 13°
— *in:* 7*r* 9; 11*r* 3
— *lär:* (kitip dur näzük e. eliŋdän) 136*r* 13°
Old T. *ärdäm, ädräm, ädiräm* 'Männlichkeit, Kraft, Tüchtigkeit, Tugend, Verdienst' (ATG 298*b*); Kāšγ. *ärdäm* 'Tugend' (Brock. 22); CCum. 'Tugend, Tüchtigkeit, Fertigkeit' (Grönb. 91); Quṭb *ärdäm* 'valour, manliness' (Zaj. 21)
cf. *ärdäm*

erdämli 'skilled, skilful'
— (taptï e. kiši anda šäräf) 140*r* 5° [*dānišmand*]
CCum. *ärdämli* 'tugendhaft' (Grönb. 91); LA *ärdämli* 'vernünftig' (H. 46)

erdämsiz 'unskilful, unlearned'
— 140*r* 5° [*nāqiṣ-i ʿaql*]; 180*v* 2; (taptï erdämli kiši anda šäräf, äy nečä e. er boldï täläf) 140*r* 4°
— *lär:* 168*v* 3 [*bīhunarān*]; (e. luqmä luqmä tilänip minnät yükin kötärip yürürlär) 139*v* 13 [*bīhunar*]
cf. *ärdämsiz*

eriš- vi. 'to arrive'
— *ti:* 179*v* 7; (bu kün tilägim erišti) 19*r* 6° [*bar āmad*]; (anïŋ kim qïrq ayaqï bar idi äjäli e. isä elsiz ayaqsïzdan qačïp qutula bilmädi) 95*r* 4 [*dar rasīd ~ farāz āmad ~ farā rasīd*]
Chag. *erišmäk* 'parvenir, arriver par derrière; obéir' (PdC 107)
cf. *äriš-*

erki 'perhaps'
— (χwājäniŋ dur ḫukm qulγa erki bar) 34*v* 2°
Kāšγ. *ärki* 'Fragepartikel' (Brock. 23); MM *erki* 'whether' (MS 178*v* 13)

erlik 'manliness, virility'
— (dägül e. aγïzγa yumruq urmaq) 78*r* 1° [*mardī*]; (e. ol iš dägül köŋül yïqqay) 146*v* 11° [*ādamīyat*]
— *dän:* 149*r* 13° [*mardī*]
Kāšγ. *ärlik* 'Männlichkeit' (Brock. 24); CCum. *ärlik* 'natura' (Grönb. 93); Quṭb *ärlik* 'bravery, manliness' (Zaj. 21) ~ *erlik* (Zaj. 52)
cf. *ärlik*

ertä 'in the morning'
— 152*r* 6° [*bāmdādān*]; (e. kečä 'night and day') 97*v* 6
cf. *ärtä*

es- vi. 'to blow'
— *är:* (ešigindä dur silāḥï yel e. ḫiṣār ičindä) 157*r* 10°
Kāšγ. *äs-* 'wehen' (Brock. 24); Quṭb *es-* 'to blow' (Zaj. 52); LA *äs-* 'hauchen' (H. 47)

eski 'old, ancient'
— (özdäŋ kiši yapunsa e. ʿabā yarašur) 79*r* 13°; (e. tonlarïn anïŋ ölüsinä yïrtïp) 93*v* 10 [*kuhna*]; (jihān körgän e. kiši 'an experienced old man') 102*v* 4
Old T. *äski* 'alt (von Dingen gesagt)' (ATG 299*v*); Kāšγ. *äski* 'alt' (Brock. 25); CCum. *äski* 'alt' (Grönb. 94)

esrük 'drunk, intoxicated'
— (yol üstündä bir e. yigit yatur idi) 76*r* 10 [*mast*]
cf. *äsrük*

eš 'mate'
— *i:* (jāh-u dävlät fäṯḥ-u nuṣrät tur e.) 6*v* 13°; (jihānda köp muġannïlär välïkin bu e. yoq tur) 61*r* 7°
Old T. *iš, äš* 'Gefährte, Genosse' (ATG 312*a*)

ešäk 'ass, donkey'
— (yük kötürgän e. 'a load-bearing ass') 31*v* 9 [*χar-i bār bar*]; (alar kim dïnin dünyāgä satqaylar e. tururlar) 171*v* 11 [*χar*]
— *niŋ:* 31*v* 11; (e. kim yüki bolsa yöŋülräk yürür rāḥat bilän dā'im) 150*r* 13° [*χar*]
— *kä:* 161*r* 1° [*čārpāī*]
— *i:* (Däjjāl e.) 154*v* 9° [*χar*]
— *in:* 139*v* 2

Old T. *äškäk* 'Esel' (ATG 299*b*); Kāšγ. *äšäk, äšyäk, äškäk* 'Esel' (Brock. 25); CCum. *äšäk* 'Esel' (Grönb. 94); Quṭb *äšäk* 'ass' (Zaj. 22) ~ *ešäk* (Zaj. 52)
cf. *äšäk*

ešik 1. 'door'; 2. 'threshold'
— 63*r* 9° [*dar*]; (yā e. ač rävān čïqïp kitäyim) 60*r* 11°; (ol ǰämālï kämāl ǰān bigin ʿazīz dūstum e. ačïp keldi) 115*v* 2
— *ni:* (e. baγlap olturmaq ne ḥāǰāt 'why is it necessary to sit behind closed doors?') 63*r* 11°
— *niŋ:* (ol e. qulï dur bay vä yoqsul) 19*v* 3°
— *kä:* 57*v* 3
— *dä:* (e. dur bašïm) 77*v* 3 [*āstān*]
— *dän:* (nägäh e. bir kim ärsä kirip bäšärät kätürdi) 18*v* 10 [*dar*]
— *in:* 143*r* 3° [*dar*]
— *i:* (maʿnï e. ačuq) 55*r* 6 [*dar*]
— *in:* 57*r* 7 [*dar*, cf. *söpür-*]; (ṭamaʿ e. özinä tiläp ačqan käräm bilän ačïban küč bilän anï yapma) 22*r* 7°; (här kim özinä suʾāl e. ačtï ölgüncä ol er niyāz ičindä bolïsar) 106*r* 2° [*dar*]
— *inä:* (kaʿbäniŋ e. yüzün qoyup aytur idi) 49*v* 3 [*āstān*]
— *indä:* 46*r* 8, 87*r* 8 [*dar*]; (e. dur silāḥï yel esär ḫiṣār ičindä) 157*r* 10°
— *indän:* 65*r* 9 [*dar*]
— *lärindä:* 156*r* 10
ešik ač- 'to open the door' (60*r* 11)
ešik bayla- 'to shut the door' (63*r* 9)
ešikdän čïq- 'to go out' (139*v* 6)
ešikdän kir- 'to enter' (18*v* 10)
ḫarb ešigin bayla- 'to stop warfare' (100*v* 10)
Old T. *išik* 'Schwelle' (ATG 312*a*); Kāšγ. *äšik* 'Schwelle' (Brock. 25); CCum. *äšik* 'Tür' (Grönb. 94); Quṭb *ešik* 'door, threshold, entrance' (Zaj. 52); LA *äšik* 'Türe, Oberschwelle' (H. 48)

ešiksiz 'doorless'
— (e. ev) 173*r* 13 [*bī-dar*]

et 'meat, flesh'
— (därāhim bolmasa borčqa yemä e.) 85*v* 5° [*gūšt*]; (qanda kim ač it tapar e. tiš urur) 154*v* 8° [*gūšt*]
— *i:* (qaz e.) 90*v* 9
Old T. *ät* 'Fleisch' (ATG 299*b*); Kāšγ. *ät* 'Fleisch' (Brock. 26); CCum. *ät* 'Fleisch' (Grönb. 95); LA *ät* 'Fleisch' (H. 43)

et- 1. 'to do, make'; 2. used as an auxiliary verb in verbal phrases
— *äyim:* (ṣuḥbätindä nečük färaḥ e.) 60*r* 9°
— *kil:* 50*r* 3
— *mägil:* 160*v* 1 [cf. *qayt-*]; (ol qadar qattïlïq e. kim sändän toyγaylar) 164*r* 12
— 100*v* 9 [cf. *teg-*]; 165*v* 10 [cf. *äygülük*]
— *sün:* (nī säniŋ baγrïn ol käbāb e.) 52*r* 6°
— *mä:* 13*r* 13
— *mäsünlär:* 18*r* 13
— *mäsinlär:* 87*r* 8
— *är män:* (ol vaqt kim taŋrïnï unutur män sizni yād e.) 57*r* 12
— *är-mi sän:* 57*r* 11
— *är:* 98*v* 7 [cf. *čïq-*]
— *ärgä:* (munda özüŋ ẓävq e. tiš bilär) 5*r* 4°; (on qavunluq ol saŋa ḫāṣil e. qïl yarar) 177*v* 12°
— *tïm:* 18*r* 12
— *ti:* 11*r* 7, 135*v* 8
— *tilär:* 18*v* 12
— *mädiŋ:* 57*r* 4
— *mädi:* 54*v* 6
— *sä:* (ǰān bilän aŋa ǰümärdlïq e. bolmas) 23*r* 3
— *mäsä:* 55*v* 8 [cf. *išit-*]
— *käy:* (bu ïssï zaḫmäti mendän bir ičim su bilän kim däfʿ e.) 122*r* 2
— *käylär:* 38*v* 4
— *kä sän:* 97*r* 7
— *ip:* 22*v* 6, 28*r* 4, 98*r* 7, 100*r* 13 [cf. *qayt-*]; 180*v* 11
— *mäyin:* (naṣïḥatïmnï qabūl e. qavluma iʿtirāẓ qïlïp ayttï) 142*v* 3
— *ä:* (jävr e. bašladï) 16*r* 2; (taḫammül e. bilmädi) 17*r* 13
— *kinčä:* 44*v* 10; (anïŋ ǰävrinä ṣabr etmäk χwašraq kelür anïŋ ṣuḥbätin tärk e.) 117*r* 10
— *mäk:* 36*v* 1, 117*r* 9
— *mägä:* 160*v* 5
— *kän:* (bu ǰihānnïŋ rāḥatïn tärk e. er) 5*r* 6°
ʿafv et- 'to pardon' (178*v* 6)
āh et- 'to heave a sigh' (19*r* 2)
ʿamäl et- 'to act' (143*r* 6)
ʿarz et- 'to report' (140*r* 10)
ʿayb et- 'to blame' (67*v* 5)
ʿayš et- 'to enjoy oneself' (97*v* 2)
ʿazm et- 1. 'to start out'; 2. 'to make preparations to' (77*r* 10°, 123*r* 10)
äsgär et- 'to impress' (118*r* 5)
äygülük et- 'to do good' (178*r* 10)
däfʿ et- 'to avert' (39*r* 12)
därïġ et- 'to grudge' (23*r* 4)
däryūzä et- 'to beg' (74*v* 9)
fāʾidä et- 'to be useful' (56*v* 2)
farq et- 'to distinguish' (157*v* 11)
faχr et- 'to boast' (155*v* 5)
fähm et- 'to understand' (55*v* 7)
färaḥ et- 'to rejoice' (91*v* 2)

fikr et- 'to think, reflect' (117*r* 9)
ġarq et- 'to sink' (93*v* 3)
ḥāṣil et- 'to produce' (177*v* 12)
ḥayf et- 'to do injustice' (112*r* 1)
hälāk et- 'to kill' (87*r* 10)
ḫikāyät et- 'to tell, relate' (174*r* 5)
ḥukm et- 'to judge' (105*r* 2)
iftār et- 'to break a fast' (84*r* 7)
iltifāt et- to pay attention' (82*v* 10)
ʿitāb et- 'to blame, reproach' (77*r* 10)
iʿtimād et- 'to rely upon' (161*v* 11)
iʿtirāz et- 'to object to' (167*v* 3)
ittifāq et- 'to unite' (102*r* 4)
iχtiṣār et- 'to make short' (87*r* 8)
iχtiyār et- 'to prefer' (122*v* 4)
ʿizzätsizlik et- 'to commit an infamous action' (35*v* 10)
ǰävr et- 'to injure, use violence' (161*v* 7)
ǰirāḥat et- 'to hurt, injure' (101*r* 11)
ǰürm et- 'to sin' (140*v* 6)
kāhillik et- 'to be lazy' (104*v* 9)
käbāb et- 'to make suffer, torment' (52*r* 6)
közgüčillik et- 'to make/sell mirrors' (55*r* 5)
luṭf et- 'to do a favour' (117*v* 2°)
mäksäb et- 'to gain' (105*r* 4)
mänʿ et- 'to prevent, resist' (29*r* 2, 47*v* 5)
mäskīnlik et- 'to be humble, humble oneself' (101*v* 11)
münäǰǰäs et- 'to make dirty' (174*r* 13)
naql et- 'to take, transport' (91*r* 10)
näz et- 'to coquette' (180*v* 11)
naẓm et- 'to compose a poem' (7*r* 11)
nähī et- 'to prohibit' (78*r* 13)
nisbät et- 1. 'to compare'; 2. 'to ascribe' (126*v* 11, 174*v* 7°)
oγrīlīq et- 'to steal' (57*r* 4)
pärä pärä et- 'to tear to pieces' (156*v* 12)
pänd u naṣīḥat et- 'to admonish' (143*r* 9)
qabūl et- 'to accept' (6*r* 2)
qahr et- 'to be angry' (117*v* 2)
qāniʿ et- 'to be satisfied' (45*v* 11)
qaṣd et- 1. 'to intend'; 2. 'to attempt' (18*r* 13, 33*r* 13)
qattīlīq et- 'to be hard' (164*r* 11)
qiṣāṣ et- 'to put to death' (88*v* 5)
qiyās et- 'to imagine' (132*v* 12)
qurbān et- 'to sacrifice' (88*r* 3)
raġbät et- 'to desire' (71*r* 1)
raḥm et- 'to have mercy on somebody' (126*r* 2)
raḥmät et- 'to exercise mercy' (68*r* 12)
ṣabr et- 'to have patience' (154*r* 11)
ṣarf et- 'to spend' (45*v* 9)
saʿy et- 'to attempt, endeavour' (30*v* 2, 143*v* 13)
ṣayd et- 'to take, capture' (98*r* 13)
säfär et- 'to travel' (135*v* 9)
sähv et- 'to make a mistake' (105*v* 9)
säyr et- 'to walk' (38*v* 3)
suʾāl et- 'to ask' (8*r* 4)
ṣuḥbät et- 'to associate' (174*r* 13)
ṣulḥ et- 'to make peace' (121*r* 5)
sükūt et- 'to be silent' (108*r* 2°)
taʿaǰǰüb et- 'to admire' (157*v* 7)
ṭamaʿ et- 1. 'to expect'; 2. 'to take a fancy' (86*r* 4, 100*r* 13)
taṣavvür et- 'to think, imagine' (166*v* 1)
taš et- 'to lose' (89*v* 3)
tämāšā et- 'to look at' (97*r* 7)
tärk et- 'to leave, abandon' (5*r* 6)
uruš et- 'to quarrel' (88*v* 5)
ʿuẓr et- 'to pardon' (175*v* 6)
väfāsīzlīq et- 'to be ungrateful' (36*v* 1)
väfāt et- 'to die' (147*v* 5)
vidāʿ et- 'to take leave' (124*r* 3)
χalāṣ et- 'to save' (163*v* 12)
χarāb et- 'to destroy, ruin' (31*r* 12)
χarǰ et- 'to spend' (170*v* 12)
χatm et- 'to read the entire Koran' (137*r* 13)
χavf et- 'to fear' (104*r* 4)
χayr et- 'to do good' (6*v* 9)
χwaš et- 'to cheer up' (141*v* 10)
yād et- 'to remember' (94*r* 9)
ẓāʾiʿ et- 'to waste' (21*v* 8)
ẓävq et- 'to enjoy oneself' (5*r* 4)
ziyān et- 'to harm' (83*v* 3)
ẓulm et- 'to do wrong' (169*r* 8)
Old T. *it-*, *ät-* 'tun, schaffen, bereiten, einrichten, organisieren, schmücken, ehren, bauen' (ATG 312*b*); CCum. *ät-* 'tun' (Grönb. 95); MM *et-* 'to make, do' (180*v* 14, etc.)

etäk 'skirt'
— *in:* (nägähän bävvāb vä it körsä ġarīb bu yaqasïn ol e. bek tutar) 29*r* 6° [*dāman*]
cf. *ätäk*

etmäk 1. 'bread'; 2. 'profession'
— 73*r* 3 [*nān*]; 85*v* 12° [*nān*]; 174*v* 13; (qurï e. ašap) 82*v* 3; (tuz e. yemägä müvāfaqatlīq qïlγaylar) 106*r* 8 [*nān*]
— *i:* (e. artar välïkin äbrūyï äksilür) 86*v* 10°; (käsb e. 'living by handicraft') 88*r* 9
— *in:* 93*r* 10; (tirligindä e. yemädilär) 172*r* 11 [*nān*]
cf. *ätmäk*

ev 1. 'house'; 2. 'chamber'
— 50*v* 2; (Qārūn öldi qaldï qïrq e. tolï gänǰ) 30*v* 11° [*χāna*]; (män bu e. niʿmäti bilän beslänip turur män)

34*v* 3 [*χāndān*]; (bir e. satun aldïm) 109*v* 6 [*sarāy*]
— *dä:* 156*v* 3 [*sarāy*]
— *dän:* 29*r* 7
— *in:* 31*r* 8; (e. čičäklär bilän bezädi) 133*r* 8 [*ḥuǰra*]
— *inä:* 29*r* 5, 50*r* 13 [*χāna*]
cf. *äv*

evlän- vt. 'to marry'
— *di:* (yetmiš yašar bir qarï er qïz oγlan e.) 133*r* 8 [*χwāsta būdam*]
cf. *ävlän-*

eyärli 'saddled'
— (bir e. at) 186*v*, B-6
Kāšγ. *äδärlig* 'Besitzer eines Sattels' (Brock. 18)

f

fā'idä 'advantage, use, benefit'
— (bu kün tilägim erišti välï ne f.) 19*r* 6 [id.]
— *et-* 'to be useful': 56*v* 2
— *qïl-* 'to be useful, help': 14*v* 8, 59*r* 4 [*fā'ida*]; 86*r* 2 [*manfa'at kunad*]; 97*r* 2° [*bakār nayāyad*]; 100*r* 3; 124*r* 1 [*sūd*]; 124*r* 11 [*bïfā'ida*]; 130*v* 3 [*sūdï nakunad*]; 142*v* 3; (ne qadar kim luṭf bilän aldap sözlädilär f. qïlmadï) 17*v* 2; (f. qïlmas aŋa köp mäl-u gänǰ) 85*r* 9° [*sūd nadārad*]; (kördilär kim naṣïḥat f. qïlmas) 114*r* 7 [*sūdï nakard* ~ *sūdï nadāšt*]
— *ni:* 51*r* 5 [id.]
— *si:* 8*v* 2 [*favā'id*]; 106*v* 11 [*favā'id*]; (bayïšlayïl dayï minnät etmägil anïŋ üčün kim f. saŋa qaytur) 160*v* 1 [*naf'*]
— *lāri:* 97*r* 11 [*manāfi'*]; (säfärniŋ köp türli f. bar) 97*r* 3 [*favā'id*]
— *lārïndän:* 75*v* 2 [*favā'id*]

fā'idälï 'useful, profitable'
— (χaṭarlï dayï f. 'dangerous but useful') 28*r* 8 [*sūdmand*]

fā'idäsiz 'useless, vain'
— (f. ränǰ čekti 'he toiled in vain') 160*v* 8 [*bïhūda*]; (f. išlär) 161*r* 7 [*bïfā'ida*]

fāl 'omen'
— (ol künäš yüzgä mübāräk f. erür) 122*r* 12° [*farχunda-ṭālï'*]

fānï 'transitory, perishable'
— 80*r* 3°

fāqa 'poverty'
— *dan:* (f. ǰānlarï burunlarïna yetip) 87*v* 6 [id.]

faqïh 'theologian, scholar'
— 74*v* 12 [id.]; 79*r* 9 [id.]; (elgä dünyā tärkin ögrätkän f. aqčalar ḫāṣil qïlïp altun yïγar) 75*r* 3°
— *niŋ:* (bir äblähni kördüm bir f. yaqasïndan tutup ḫurmätsizlik qïlur idi) 108*r* 5 [*dānišmandï*]
— *in:* 141*r* 4 [*mu'allim*]
— *lär:* 76*r* 7°, 132*r* 7 [*dānišmandān*]

faqïr 'poor'
— 10*r* 2 [*darvïšï*]; 20*r* 6, 20*r* 7, 63*v* 10 [*šūrïdaï*]; 81*v* 4 [*χwāhanda*]; 120*v* 12°, 124*r* 7 [*χirqapūšï*]; (oturγan f. 'a recluse') 151*r* 8 [*gūša-nišïn*]; (bir du'āsï müstäǰāb f.) 20*r* 3 [*darvïšï*]; (f. er ṣabrï artuq dur ġanïlärniŋ 'aṭāsïndan) 66*r* 12° [*darvïš*]
— *i* [iz.]: (f. mübäräk) 20*r* 5; (f. müǰärräd 'a recluse') 39*v* 12 [*darvïš-i muǰarrad*]; (f. qāni') 41*r* 7°; (f. ṣādiq) 80*r* 5; (f. ḫaqïr) 163*v* 8 [*nātavān*]
— *ni:* 124*r* 13 [*darvïš*]
— *ya:* 56*v* 9, 88*v* 2
— *lär:* 19*v* 6 [*darvïšān*]
— *lärniŋ:* 151*r* 3 [*darvïš*]
— *larγa:* 72*r* 10, 145*v* 3, 158*r* 2; (bir ǰämā'at 'ārif f. yoluqtum) 51*r* 1; (ẓālimlärdän 'afv etmäk faqïrlarγa ẓulm qïlmaq bolur) 161*v* 7 [*miskïnān* ~ *maẓlūmān* ~ *darvïšān*]

faqïrlïq 1. 'poverty'; 2. 'contentment'
— 150*v* 11 [*darvïšï*]; 154*v* 10 [*darvïšï*]; (munuŋ f. ḫālätindäki bir faqïr dūstï) 65*v* 8 [*darvïšï*]; (färāġat bilä f. bir yerdä tapulmas) 152*r* 9 [*fāqa*]

faqr 'poverty'
— *ï:* (ma'rifätsiz faqïr qarār tutmas ḫattâ f. küfrgä yetmäyinčä) 153*r* 2 [id.]

fārig 1. 'free'; 2. 'at ease, careless'
— (f. köŋüllări bar) 151*v* 12 [id.]
— *bol-* 'to be free from': (qalämni sïndurïp yïrtïp varaqlarnï bolup f.) 23*v* 3°; (ǰihān qayγusïndan f. bolup āzād yürür idi) 135*v* 7
— *tur-* 'to be at ease': (mägär sänïŋ ol ma'lūmïŋnï almadïlar-mï kim munuŋ bigin f. turur sän) 124*v* 1
— *yüri-* 'to have no care': (käl ra'iyyät birlä ṣulḥ et χaṣmdan f. yüri) 17*r* 8° [*ayman nišïn*]

fāris 'horseman, cavalier'
— (belgili f. sän ol arslan yüräk) 7*r* 8°; (dämindä körgüzür f. šäǰā'at) 51*v* 3°; (äy läškär ičindä belgili f. er) 165*v* 3°
— *i* [iz.]: (ayttï ol zänǰïrin üzgän f.

dīvānä män) 11*r* 7°; (f. čābüksävär) 182*r* 9

ǰārisānä 'in the manner of a cavalier'
— (čäkip ya toldurup oq f.) 138*v* 4°

ǰarq 'difference'
— *et-* 'to distinguish': (müsülmānān ḫākimi baylar bilän faqīrlär arasīnda ne f. etkäy) 157*v* 11 [*ǰarq gūyad*]

ǰaṣāḫat 1. 'eloquence'; 2. 'gabble'
— 157*r* 9°; (f. quvväti vä bälāġat zīnäti) 97*v* 9 [id.]; (tili qīlīčīn čäkip f. atīna minip vaqāḫat mäydānīna čapïp) 155*r* 2 [id.]
— *nīŋ:* (f. tili anïŋ körkli ṣifätlärindän ʿājiz idi) 122*r* 4
— *ī:* 108*r* 12

ǰāsid 'bad, perverted'
— (ol begniŋ ḫusn-i ẓannï f. daγï bularnïŋ bāzārī kāsid boldï) 28*v* 11 [id.]
— *bol-* vi. 'to be perverted, deteriorate': (zühd-u taqvāsï anïŋ f. bolur) 71*v* 3°; (boldï f. čūn iʿtidāl-i mizāǰ nï ʿazīmät äṣär qïlur nï ʿilāǰ) 133*r* 6° [*muχbaṭ*]

ǰaṣīḥ 'eloquent'
— (išitip f. nuṭqïn üšänïp sükūt qïlma) 157*r* 7° [id.]

ǰāsiq 'wicked'
— 25*v* 12 [id.]; (bir ṣāliḥ qulnï ǰännätkä eltkäylär daγï f. χwāǰälärni ǰähännämgä) 148*r* 10 [*ṭāliḥ* ~ *ǰāsiq*]
— *laryа:* (f. saχāvät qïlmaq maʿṣiyät ḫāṣil bolur) 169*r* 6 [*müfsid*]

ǰāš 'clear, manifest'
— *qïl-* 'to reveal, show': (qïlmadï rāzïn biligli yār f. kitmäsün dep šāh sirri birlä baš) 109*v* 4°; (misk isi bilän özini f. qïlur) 170*v* 4

ǰaχr 'boast, pride'
— *et-* 'to boast': 183*v* 4 [Toγlï χwāǰa]; (ḫakīm üzrä hünärsiz er därāhim birlä f. etsä) 155*v* 5° [*kibr kunad*]

ǰaẓīḥat 'disgrace'
— *bol-* 'to be in disgrace, be contempted': (išitip tutmasa här kim naṣīḥat bolur ol χalq ara dā'im f.) 176*r* 12° [*sarzaniš*]
— *qïl-* 'to bring disgrace (upon)': (qïlur erni tili dā'im f.) 167*r* 11° [*ǰaẓīḥat* ~ *ǰaẓīḥa*]; (anlarnï f. qïlur sän daγï sän iʿtiqādsïz qalur sän) 167*v* 9 [*rusvāī kunī*]
— *i* [iz.]: (f. ḫāl) 107*r* 11 [*šamātat-i hamsāya*]

ǰāẓil 1. 'learned'; 2. 'pious'
— (bir f. müftigä sordïlar) 72*v* 13 [*nāṣiḥ* ~ *rāsiχ*]; (ʿālim-i f.) 140*r* 7
— *lär:* (maʿsūm f. ṣuḫbätini tärk etip) 75*v* 1 [*ʿālim*]

ǰaẓīlät 'excellence, virtue'
— 73*v* 6 [cf. *āhl*]; 176*r* 3 [id.]; (sändä f. vä diyānät vä ämānät bar) 26*r* 12 [*ǰaẓl*]; (ol bu f. bilän χalā'iq köŋlin ṣayd etä bilgäy) 98*r* 12 [id.]
— *iŋni:* (sänïŋ f. anïŋ üzä qoyup turur) 148*r* 2 [id.]
— *i:* (qanāʿat f. 'the virtue of contentment') 8*v* 1 [id.]
— *in:* 81*v* 3 [id.]

ǰāẓilräk 'better'
— *i:* (ʿibādätlärdä f. qaysï turur) 20*v* 1 [*ǰāziltar*]

ǰaẓl 'learning, wisdom'
— (mändä özgälär gibi f. vä ädäb yoq turur) 73*v* 12 [id.]; (kämāl f. vä bälāġat bilän) 125*v* 8 [id.]; (bu f. vä bälāġat bilän qutulγay sän) 131*r* 7 [id.]; (f. vä bälāġat 'learning and eloquence') 144*r* 2 [id.]
— *ī:* (ʿilm f.) 107*v* 11 [id.]

ǰaẓla 'redundancy, superfluity'
— *sīn:* (ṣaydïnïŋ f. yer män) 23*v* 13 [id.]
— *sïndan:* (alarnïŋ äygü f. yïraqdaγï yaqïndaγïlarγa yetkäy) 151*v* 1 [id.]

ǰähm 'understanding'
— (bu ne fähm vä dirāyät) 26*v* 9 [id.]
— *et-* 'to understand': (qačan f. etmäsä sözni išitkän söz aytqan erniŋ anda yazuqī yoq) 55*v* 7° [*ǰahm nakunad*]
— *i:* (f. yoq 'dull of comprehension') 31*v* 11 [*bītamīz*]
— *inä:* 123*r* 6 [id.]

ǰähmsiz 'devoid of intelligence, dull'
— (eŋän f. ölü köŋülli ṭā'ifä) 55*r* 2 [*afsurda*]

ǰälāḫ 'happiness'
— (bāṭïnläri f. bilän mürättäb idi) 28*v* 6 [id.]

ǰälāk 'heaven'
— 3*v* 11° [id.]; 180*v* 1°; 180*v* 7; (äy oγlum bu yolda f. saŋa yārī qïldï) 104*v* 10 [*falak*]
— *ni:* (yetti f. ṭarḫ qïlïp naqd-i ǰān bilän) 182*v* 10 [ʿAbdu'l-Maǰīd]

ǰänā 'annihilation'
— *bol-* 'to perish, die': (χublar ǰäfāsï birlä bolur sän f. köŋül) 183*r* 10

ǰänn 'art, craft'
— (urup ṣayqal tämür pasïn kitärmäs nečä bolsa muʿallim f. üzä šäyχ) 59*r* 13°; (bar isä körgüz elindä bu kün erlikdän f.) 149*r* 13°

ǰärāġat 'leisure, freedom from care, quiet'
— (χalā'iq minnätin bārī kötürmäktän f. män) 82*v* 4; (f. bilä faqīrlïq bir yerdä tapulmas) 152*r* 9 [id.]; (f. mülki maʿlūm rizqniŋ χātimi altïnda durur) 153*r* 10 [id.]

— *otur-* 'to be at ease': (oturγul dūstlar birlän f.) 165*r* 6° [*āsūda*]
ǯaraḥ 'mirth, joy'
— 120*v* 10°; (ǧam ǯävri dayï f. ṣafāsï kečti) 41*v* 5°; (gäh kelip qayγu kitär bolsa f. bolma mälūl) 66*r* 2°; (f. kānï 'the source of mirth') 98*r* 5; (f. bilän säkirir) 153*v* 5° [*šādī*]
— *et-* 'to rejoice, be happy': 91*v* 2°; (ṣuḥbätindä nečük f. etäyim) 60*r* 9°
— *ber-* 'to cheer up, bring mirth': 180*r* 1°; (köŋülgä dā'im f. berürgä kelip χayālïŋ bolur muṣavvär) 185*r* 7
— *ketür-* id.: (ol näfäsniŋ čïqmayï tängä f. dayï rūḥgä rāḥat ketürür) 2*v* 6 [*mufarriḥ*]
— *nï:* 94*r* 2°; (härgiz ol f. unutmayay män) 89*v* 5 [*ẓauq-i šādī*]
ǯārāvān 'much, many'
— 117*r* 2 [id.]; (χwaš kör bu raʿiyyätni kim näfʿi f. dur) 16*v* 5°; (läškärgä vä raʿiyyätkä f. māl vä niʿmät bayïšladï) 30*r* 8 [*bīdarīġ*]; (mālï köp dayï niʿmäti f.) 135*r* 2 [id.]
Färhād prop. n.
— (F. u Šïrïn) 132*r* 4°
Färīdūn prop. n.
— 16*r* 10 [id.]; 177*r* 9 [id.]
färǰ 'privities'
— (nečük kim qarïn bilän f. äkizäk tururlar) 154*r* 6 [id.]
färmān 'order'
— *qïl-* 'to issue an order': 3*r* 12 [*farmūda*]
— *tut-* 'to obey': 56*v* 8°; (šarṭ-i inṣāf dägül tutmasaŋ āχir f.) 4*r* 1° [*farmān nabarī*]; (maχdūm bolur hämīšä f. tutqan) 37*v* 3°
— *γa:* (χidmätqa mülāzim dayï f. köz tikip qulaq qoyup turur) 37*r* 7 [id.]
färrāš 'chamberlain'
— *qa:* (bir qara zängï f. berdi) 47*v* 6 [id.]
— *ïna:* (ṣabā yeliniŋ f. buyurdï kim yer yüzinä yäšil aṭlas bisāṭ töšägäy) 47*v* 6 [id.]
färš 1. 'carpet'; 2. 'pavement'
— *i:* (f. kök märmär) 150*r* 7 [id.]
— *in:* (hävā vä häväs f. türüp) 125*v* 1 [id.]
färvä 'a fur-coat'
— (tonun dayï yüz aqča bilän bir f. berdilär) 110*v* 5
färvāčilik 'furriery, trade of a furrier'
— (kelmäs böri elindän f. bilür sän) 167*v* 7° [*pūstīndūzī*]
färzïn 'queen (in chess)'
— (šaṭränǰ bisāṭïnïŋ ʿāǰ piyādäläri yuqarï ṣaffqa yetip f. bolurlar) 147*r* 5 [id.]; (här šāh kim tilär idim f. bilän yapar idi) 157*r* 3 [id.]
fäsād 'corruption, baseness'
— (bu f. ählïniŋ näsli münqaṭiʿ bolsa keräk) 13*r* 9 [id.]; (anča mästūrlar faqïrlïq säbäbi bilän f. išlärgä tüšüp yüz suvun yelgä berip tururlar) 154*v* 10 [id.]
— *ïma:* (fülān kiši mänim f. tanuqluq berür) 63*v* 1 [id.]
fästūq 'pistachio'
— (ayzï f.) 181*r* 2
fätā 'youth, young'
— (äy özin Rüstäm ṣifätli pählävān körgän f.) 96*v* 12°
fätḥ 'victory'
— 48*v* 11 [id.]; (ǰāh-u dävlät f.-u nuṣrät tur eši) 6*v* 13°
— *et-* 'to take possession of, occupy': (fülän qalʿanï mälik dävlätindä läškär manṣūr bolup f. ettilär) 18*v* 12 [*gušādïm*]
fättān 1. 'seducer'; 2. 'wicked'
— (f. ḥasūdlar) 26*r* 13, 27*v* 8; (sözi šäkkär özi f. u ʿayyār) 70*r* 8°
— *ï:* (közläri dävr-i qamär f. dur) 179*r* 12
fätvâ 'judicial decree'
— *ber-* 'to issue a judicial decree': (qāẓī f. berdi kim sulṭān sälāmäti üčün raʿiyyätdän biriniŋ qanïn töksä rävā dur) 33*r* 10 [id.]; (qāẓī f. berdi mäni öltürmägä) 33*v* 6 [id.]
fävt 1. 'death'; 2. 'passing away'
— *bol-* 'to be lost': (bolγay kim bir maṣlaḥat f. bolmïš) 169*v* 3 [*faut šavad*]
— *inä:* (qadïmï ṣuḥbätniŋ f. tä'ässüf yep) 121*r* 2 [id.]
fäyläsūf 'philosopher'
— (väzïr-i f.) 71*r* 9 [id.]
fidā 'sacrifice'
— *qïl-* 'to sacrifice': 183*r* 4°; (kelip öltür meni emdi f. qïldïm saŋa ǰān uš) 118*r* 8°
fiġān 'lamentation'
— *a:* (faqïrlär elindän f. kelgäy idi) 156*v* 11 [*bīčāra šudī*]
fikr 'thought'
— *et-* 'to think, reflect': (bu maṣlaḥatnï kim aytur sän f. ettim) 117*r* 9 [*andīša kardam* ~ *fikr kardam*]
— *qïl-* 'to think over, reflect': (laṭïfä nüktäsinä f. qïlγïl) 79*r* 5°
— *i* [iz.]: (f. ḥayrānï 'a confused thought') 179*v* 5 [Mavlānā Isḥāq]
— *i:* 2*v* 4; (mälik rāyïnda ne mäziyyät kördüŋ munča ḥakïmlär f. üzä) 42*r* 2 [id.]
fïl 'elephant'
— 82*r* 8°, 102*r* 2° [*pīl*]; (f. ayaqï altïnda) 34*r* 7° [*pīl*]; (oγlan äsrük f.

kibi mäydāna kirip) 39*r* 7 [*pīl*]; (qanda dur f. kelip ṣūrät-u häybät körsün) 149*r* 7°
— *in:* (tögär süri čibinlär šäh f.) 102*r* 3°
— *lärgä:* 99*v* 3 [*pīl*]

fi'l 1. 'action, deed'; 2. 'habit, virtue'
— *im:* (f. tikänin gül-i ǰinān körgüzgäy) 111*v* 2°
— *i:* (alīp ʿālim sözin säm'iŋdä tut bek nečä kim bolmasa f. sözi teg) 75*v* 10°
— *in:* (ʿāqillär f. tutqay) 13*v* 6 [*χūy*]; (ḫayvānlar f. tuttuŋ) 125*v* 13 [*χūy*]
— *inä:* (ʿavāmmnīŋ qavlīna dayī f. ol qadar i'tibār yoq turur) 140*v* 5 [id.]
— *lärі:* (f. qavllarīna müvāfiq dägül durur) 75*r* 2 [*kardārī* ~ *fi'lī*]

fi'l-ḥāl 'suddenly, at once'
— 5*v* 9, 115*v* 3, 126*r* 4°, 155*r* 2; (gäbr ägär yüz yīl ot yaqar bolsa ičinä tüšičäk köyär f.) 24*r* 8°

fi'l-ǰümlä 'in short, on the whole'
— 28*r* 2 [id.]; 60*r* 12 [id.]; 79*v* 2 [id.]; 93*r* 12 [id.]; 122*r* 10 [id.]; (f. bu oγlannī nāz vä ni'mät bilän bäslädilär) 14*r* 9 [id.]

firāq 'separation, absence'
— (tükändi ʿumrum f. elindä) 185*r* 8°
— *iŋ:* (f. mävǰinä tüštüm) 179*v* 7 [Mavlānā Isḥāq]
— *iŋda:* 183*v* 2
— *i:* (f. otīna baγrīm yanīp) 125*r* 2 [id.]
— *inda:* 183*v* 11; (qul ʿImādī köymäsin mi kim f. tutar) 180*r* 12 [Mavlānā ʿImād Mavlavī]; (kim anīŋ vaṣlīn tilāsä ol f. tutar) 180*v* 6
— *indan:* (ol yār-i ʿazīz f. nečük kečär sän) 121*v* 3 [*firāq* ~ *mufāraqat*]

firāsät 'intelligence'
— (oγlan f. bilän bildi) 10*v* 1 [id.]; 12*r* 3 [id.]; (anlarnīŋ biri f. bilän bildi dayī ayttī) 79*v* 11 [id.]; (Mäǰnūn f. bilän bildi dayī ayttī) 126*v* 2 [id.]

Fir'aun 'Pharoah'
— 40*v* 2°, 82*r* 5 [id.]

fir'aunī 'haughty'
— (χayāl-i f. bašīnda) 93*v* 1

firäŋǰ 'European'
— (f. äsīri boldum) 67*v* 12 [*firang*]; (f. zänǰīrindän χalāṣ etti) 68*r* 13 [*firang*]

firdävs 'Paradise'
— (zāhidgä bir f. bāġī bigin körkli
— büstān bayīšladī) 69*v* 8
i [iz.]: (f. a'lā) 3*v* 7

firištä 'angel'
— (anīŋ teg özdäŋ idi ol yüzi ay, körär bolsa f. yoldīn azγay) 70*r* 7°
— *gä:* (yel väkīli f. ne ġam bir qarīnīŋ čirāġī söngän üčün) 172*v* 11° [id.]
— *lär:* (alarnīŋ ṣūrätin körsä f. azar) 123*v* 12°

firištä-sifät 'angel-tempered'
— (az yegänlär bolur f.) 150*v* 9° [*firišta-χūy*]

firyād 'complaint, cry for help'
— (bu ḫālda barča nävḫa vä f. ičindä idi) 124*r* 13
— *qīl-* 'to cry for help': (kimgä qīlayīm säniŋ eliŋdän f.) 33*v* 9° [*firyād bar āvaram*]; (f. qīlīp yīγlar idi) 103*r* 1 [*giryan va ʿuryān*]
— *i:* 87*r* 1 [id.]

fisq 'sin'
— (ol oγlan f. vä füǰūr qīlmaγa bašladī) 142*r* 7 [id.]

fitnä 1. 'uproar'; 2. 'evil'
— 15*v* 1°, 20*v* 5° [id.]; 183*v* 9; (fitnä yüzli rāst sözdän bol yīraq) 9*v* 4° [id.]; (ḫattâ f. oturup nizā' ortadan kitkäy) 12*r* 9 [id.]; (Šām elindä f. qoptī bir zämān) 140*r* 2° [id.]
— *qīl-* 'to make a mischief': 26*r* 13
— *niŋ:* (f. otī közlänip turur) 129*r* 12 [id.]
— *lärgä:* (munča f. säbäb bolup turur) 126*r* 9 [id.]

fitnä-köz 'disturbance exciting eye'
— (berür bu f. elgä köŋülni) 127*r* 5° [*dīda-i šūχ*]

fiṭnät 'intelligence'
— (aṣḥāb-i f. vä χibrät) 21*r* 13 [id.]

fuqarā 'poor'
— 8*r* 13 [*darvīšān*]; 76*v* 8 [*darvīšī*]; 79*v* 10 [*darvīšān*]; (f. χirqasī riżā tonī durur) 77*r* 1 [*darvīšān*]; (käräm elin ačīp f. χidmätinä belin bayлap turur) 82*v* 6 [*āzādagān*]

fuqur 'poor'
— (f. aχlāqī) 49*r* 6 [*darvīšān*]

fuẓalā 'learned men'
— *i* [iz.]: (f. ʿaṣr) 129*v* 9 [id.]

füǰūr 'immorality'
— (fisq-u f.) 142*r* 7 [id.]

fülān 'such and such'
— 18*v* 11 [id.]; 32*v* 2 [id.]; 37*r* 4 [id.]; 43*v* 11 [id.]; 46*r* 1 [id.]; 63*r* 13 [id.]; 109*r* 10 [id.]; 123*r* 12 [id.]; (qalmadī χwāǰä f.) 10*r* 9° [id.]; (f. tay bašīnda) 12*v* 1; (muŋa f. kim ärsä sökti) 77*v* 9 [id.]

fülūs 'small coins'
— (kördi kim χalā'iq f. berip su ičärlär) 101*v* 9 [*pašīr* ~ *bašīz*]
— *i:* (yigitniŋ f. yoq idi) 101*v* 10 [*bašīz*]

fürqat 'separation, absence'
— (köydüm säniŋ bilä nečä kez. f. otīna) 183*r* 8
— *i:* (ušbu kün čörgär mäni čün mär ǰānān f.) 125*v* 6° [*firāq*]

fürṣat 'opportunity, occasion'
— 103*r* 9 [id.]; 162*v* 12°, 171*v* 3 [id.]; (mälik niʿmäti ol kišigä ḫarām ki f. dämini közätmäs tämām) 21*v* 5° [id.]; (bu f. barča vaqtta tapulmas, nägäh tüšär) 105*r* 8
— *tap-* 'to find an opportunity': 169*r* 9; (χalvättä f. tapïp bu väzïrni daγï ikki oγlïnï öltürdi) 15*r* 1 [*ba vaqt-i furṣat*]
— *nï:* (ol eränlär vaqt saqlap f. ġanïmät körüp čïqtïlar) 12*v* 8; (bu kün säni quyuda körüp f. ġanïmät kördüm) 32*v* 6 [id.];
— *ïn:* (ġanïmät tut bu šādī f.)

142*v* 9°
— *da:* 180*r* 4°
füsūq 'immorality, villainy'
— (biri birinä tüšüp f. vä ǰidāl dādïn berdilär) 147*r* 3 [*fisq* ~ *fusūq*]
fütūḥ 'gains, profits'
— *ï:*g166*r* 3° [*naf'ī*]; (χwaš idi däryā f. mävǰ χavfï bolmasa) 125*v* 3° [*sūd*]
fütüvvät 'generosity'
— (bu kün män mürüvvät ṣadrï üzä oturup f. ʿaqdïn baγlap χavāṣṣ vä ʿavāmm tilinä inʿām ẓikrin bïraqïp turur män) 142*v* 12 [id.]

ġ

ġabānät 'stupidity'
— *dän:* (ġ. elin eli üstünä qoyup aytur idi) 119*v* 12 [*taġābun*]
ġaddār 'treacherous'
— (ġ. dünyā elindän šikāyätin ḫikāyät qïlïp ayttï) 24*v* 7
ġāfil 'careless, inattentive, negligent'
— 28*r* 13°, 64*r* 10, 175*r* 8° [id.]; (ġ. yürübän usal bolma) 14*r* 8°; (ḫukämā qavlïndan ġ.) 31*r* 13 [*bïχabar*]
— *bol-* 'to neglect': (köŋli ayrïγan düšmändän ġ. bolup) 101*r* 6 [*nayandīšīd*]
ġaflät 'carelessness, forgetfulness'
— 53*r* 12 [id.]; (rizqnï ġ. bilän yemägäy sän) 3*v* 10; (ġ. bilä niʿmät yemägäy sän) 3*v* 12° [id.]; (män ġ. uyqusïnda yatqay män) 64*r* 4 [id.]; (ġ. uyqusïnda yatïp qalγay) 80*v* 4 [id.]
ġafūr 'forgiving, pardoning'
— (yā ġ.!) 49*v* 4 [id.]
ġā'ib 'absent, disappeared'
— *bol-* 'to disappear': (ol qadar kitti kim bularnïŋ naẓarïndan ġ. boldï) 51*v* 10 [*ġā'ib šud*]
ġalaṭ 'mistake'
— *qïl-* 'to make a mistake': 78*v* 2 [*ġalaṭ kardī*]
ġālib 1. 'overcoming, victorious'; 2. 'strong'
— 86*r* 10 [*balīġ*]; (qaranïŋ ol vaqt näfsi ġ. daγï šähväti ṭālib idi) 47*v* 13 [id.]; (näfs ġ. daγï šähvät ṭālib bolsa) 119*r* 5 [id.]
— *bol-* 1. 'to win, be victorious'; 2. 'to be much, be strong': 16*r* 5, 18*r* 10, 39*v* 6 [*ġālib āmad*]; 59*v* 6 [*ġālib āmadī*]; 169*v* 12 [*ġālib āyad*]; (ol mänim üzä quvvät bilän ġ. bolmadï) 39*v* 5 [*bar man dast nayāft*]; (ištihālarï ġ. bolmayïnča ṭaʿām yemägäylär) 83*r* 12 [*ġālib našavad*]
— *kel-* 'to win': 165*v* 1 [*ġālib āmad*]; (ʿaql-i näfïsiŋä ne boldï kim näfs-i χasïsiŋ ġ. keldi) 113*v* 2 [id.]
ġālibā 'chiefly, mostly'
— (ġ. himmätläri mämläkätniŋ ʿazïm išlärinä mütaʿalliq bolur) 21*v* 2 [*ġālib*]
ġam 'grief, sorrow'
— 41*v* 5°, 66*r* 8°, 172*v* 11° [id.]; (ʿišrätdä özüm köŋüldä ẓärrä ġ. yoq) 20*v* 11°; (bir üzgüči yätip ol ġ. däminä) 131*v* 11°; (tikän vä gül ġ. u šādī bilä dur) 158*r* 9° [*ġam*]
— *ye-* 'to grieve, sorrow': 152*r* 8°, 173*r* 7°; (čün kim alar ayrïlïp yana yer imiš ġ.) 124*r* 2°; (bu kün taŋda üčün ʿāqil yemäs ġ.) 142*v* 10° [*ġam χwardan*]
ġamgīn 'sad'
— *qïl-* 'to make sad': (anïŋ köŋlün daγï ġ. qïlur sän) 86*v* 2°
ġammāz 'detractor'
— 25*v* 12 [id.]
ġamzä 'glance, wink'
— 185*r* 3; (közi ġ. bilän zāhidlär aldar) 70*r* 9°
— *sin:* (luṭfï ġ. ḫaräkätkä ketürgäy) 175*v* 3 [id.]
— *siniŋ:* (ġ. altïna ʿäläm äsïr) 179*r* 12°
ġanī 'rich'
— (ol kim ġ. durur andan aqča tilägil) 74*v* 6 [*tavāngarān*]; (ġ. dur ol ki qanāʿat ičindä ṣabrï čoq) 166*v* 4°
— *qïl-* 'to enrich': 178*v* 3°
— *lär:* (ġ. qorquban iflās elindän nečün zaḫmät čäkärlär böylä här däm) 142*v* 7° [*χudāvandān-i kām*]
— *lärniŋ:* 66*r* 12° [*ġanī*]

— *lärdä:* (ġ. därāhim čoq käräm yoq) 151*r* 5° [*χudāvandān-i niʿmat*]

ġanīmät 1. 'fortune'; 2. 'a good occasion'; 3. 'favourable'
— (ʿayn-i ġ.) 110*v* 1
— *bil-* 'to regard as a good opportunity': (bu müddätni ġ. bil) 180*r* 4°
— *kör-* id.: (ol eränlär vaqt saqlap fürṣatnï ġ. körüp čïqtïlar) 12*v* 8; (emdi bu kün säni quyuda körüp fürṣatnï ġ. kördüm) 32*v* 6 [id.]; (ṣuḥbätin ġ. körüp χidmätin minnät tutarlar) 98*r* 6 [*ġanīmat šināsand ~ šumārand*]; (ṣuḥbätin ġ. körüp köŋülläri bir az äymän boldï) 102*r* 13
— *tut-* 'to take as a good opportunity': (ġ. tut bu šādï fürṣatïn) 142*v* 9°

ġanīrāk 'wealthier, richer'
— (ġ. kim isä muḥtäǰräk tur) 19*v* 4 [*ġanītär*]

ġār 'cave'
— (yemäs it sarqïtïn kelip arslan ġ. ičindä ačïn ölär bolsa) 87*v* 9° [id.]; (qaγan arslan kirip bir ġ. ičindä kečä kündüz nečä yer ač oturγay) 104*v* 6° [id.]

ġarā'ib 'extraordinary things, rarities'
— (ʿaǰā'ib ḥikāyāt vä ġ. naṣā'iḥ) 6*r* 9; (ol ʿaǰā'ib kim ġ. munda bar) 6*v* 2°; (ʿaǰā'ib vä ġ. sözlär) 114*r* 10
— *lär:* 99*v* 6°; (ʿaǰā'iblär körmäk ġ. išitmäk) 97*r* 4 [*ġarā'ib*]

ġarāmät 'injury, damage'
— *čäk-* 'to suffer injury': (bir zāhidni kördüm bir maḥbūb maḥabbäti bilän giriftār bolup mälāmät körüp ġ. čäkip tärkin urmadï) 113*r* 11 [*ġarāmat kašīdī*]

ġaraz 'malignancy'
— (ägär ḥasūdlar ġ. bilän aytsalar: bu bir tävä durur) 26*r* 9 [id.]
— *ï:* (bir väzïrniŋ anïŋ bilän ġ. bar idi) 34*r* 10 [id.]

ġārät 'plunder'
— *qa:* (ṭahāratqa kitär män dep ġ. kitti) 51*v* 7 [id.]

ġarīb 1. 'strange, wonderful'; 2. 'wonderfully'; 3. 'stranger'
— 97*v* 5° [id.]; 97*v* 7° [id.]; 103*v* 5 [*ġarībān*]; (äbyāt-i ġ.) 5*v* 7; (ädīb-i ġ.) 5*v* 10, 6*r* 4; (naẓmï ġ.) 5*v* 2°; (nägähän bävvāb vä it körsä ġ. bu yaqasïn ol etägin bek tutar) 29*r* 6° [id.]; (aχšam ġ. qanda ärïššä särāyï ol) 99*v* 9° [*darvīš*]; (bu laṭïfäni taŋsuq yätürdüŋ daγï bu nüktäni ġ. ketürdüŋ) 131*r* 6 [id.]

ġarīblïq 'strange country'
— *qa:* (ġ. tüšüp ǰāhil beg oγlï bolur dällāl yā ḥammāl lāšäkk) 97*v* 13° [*diyār-i ġarīb*]

ġarq 'drowning, immersion'
— *bol-* 'to de drowned': (ġ. bolmaqnïŋ miḥnätin tatmayïn) 17*v* 13 [*ġarqa šudan*]; (baḥr ičindä ġ. bolup qïn bilän ölär) 28*r* 10°; (kemä soŋunda bir zävraq ġ. boldï) 44*v* 6 [*ġarq šud*]
— *et-* vt. 'to sink': (bir muχālif yel čïqïp ol tāǰïr kemisin ġ. etti) 93*v* 3

ġarqa 'a drowning person'
— (bu ǰämāʿat tutmaq izdär qanda kim bir ġ. bar) 76*r* 9° [*ġarïq*]

ġarrä 'proud, haughty'
— *bol-* 'to be proud, pride oneself': (ol kärämgä ġ. bolup azmaγïl) 4*v* 12°; (anlar mällarïna ġ. bolup) 158*v* 11 [*ba-iʿtimād*]; (äy ġ. bolγan mälïna bolur vüǰūduŋ käʾl-ʿadäm) 160*r* 8°

ġavġā 'crying'
— *qïl-* 1. 'to cry'; 2. 'to bark': (äylä naʿrä urdï kim kim özgälär daγï anïŋ bilän ġ. qïldïlar) 55*v* 4 [*dar χurūš āmadand*]; (bāzār itläri av itlärin tilämäs: yïraqdan ġ. qïlur yaqïn kelmäs) 168*v* 5 [*mašġala bar ārand*]

ġavvāṣ 'a diver for pearls'
— (nähängdän χavf etip ġ. ävindä otursa dürr-i χāliṣ kim ketürgäy) 104*v* 4° [id.]

ġāyät 1. 'limit, extremity'; 2. 'very'
— 17*v* 11, 28*v* 7, 36*v* 4, 55*v* 12, 128*r* 9 [*yak dil*]; (ġ. ǰämāl-i kämāl ičindä) 15*r* 11; (ġ. luṭf bolγay 'it would be a great favour') 17*v* 6 [id.]; (saʿādäti arttï dävläti ġ. kämālγa yetti) 27*r* 10; (bir ʿaräb er yazï yerdä ġ. susap bu bäytni oqur idi) 89*v* 12 [id.]
— *kä:* (bu oγlan ol ġ. yetti kim . . .) 14*r* 12
— *qa:* 38*v* 12, 159*r* 12; (här kim keldi mäzïd qïldï tā bu ġ. yetti) 31*r* 6 [id.]
— *dä:* 47*r* 2; (bir kim ärsä bilän dūstluqum ol ġ. idi kim . . .) 116*v* 3

ġayb 'secret'
— (ẓāhirindä ʿayb körmän bāṭinindä ġ. bilmän) 49*r* 10 [id.]

ġaybät 'absence'
— (nägāh ortamïzda ittifāq-i ġ. tüšti) 116*v* 5
— *imdä:* (soŋra ġ. düšmänlär külüp ṭaʿnälär urup) 25*r* 1
— *lärindä:* (ġ. χayrïn sözlär idi) 35*r* 9 [id.]

ġayr 'no; un-'
— (tärbiyät ġ. ählinä qïlmaq günbäd üstündä qoz qoymaq tur) 13*r* 7° [*nā-ahl*]; (tärbiyät ġ. ählinä ẓāʾiʿ turur) 170*r* 8 [*nā-mustaʿidd ~ bīstïʿdād*]

ġayrät 1. 'zeal'; 2. 'jealousy'
— (özüm bu ġ. otïna tilädi kim yana) 116*r* 11 [id.]
— *i:* (körüŋ ol ġ. yoq ādämīni) 25*r* 4°
— *indän:* (anïŋ ḫusnï ġ. ṣuḫ-i ṣādiqniŋ eli kögsündä) 154*v* 1
ġayrätlän- vi. 'to become enthusiastic'
— *ip:* (ol äränlär bu sözni išitip ġ. oγlanγa uydïlar) 11*v* 6
ġaẓab 'anger'
— *qïl-* 'to be angry': (Ḫaqq taʿālâ kimä ġ. qïlsa χalq ičindä bolur ẕälīl-u ḫaqīr) 27*v* 13
— *ïŋ:* (ol säbäb bilän kim ġ. kelip mänim üzä öz āzār istämägil) 41*r* 13 [*χašm*]
— *ï:* (ġ. kelip 'he got angry') 35*r* 10; (ġ. kelip aγzï köpüklänip oturur) 77*v* 7 [*ba ham bar āmada*]
ġaẓablan- vi. 'to become angry'
— *ïp:* (Hārūnu 'r-Rašïd oγlanlarïndan biri ġ. atasï qatïna kelip ayytï) 43*v* 11 [*χašmālūd*]
— *maq:* (ḫaddan aša ġ. vaḫšät ketürür) 146*r* 9 [*χašm giriftan*]
ġaẓanfär 'lion'
— *i:* (bir oq bilän yïqar sän uruban ġ.) 182*r* 9°
ġāẓï 'conqueror'
— (näfsin öltürgän är bolur ġ.) 150*v* 10°
Ġazzālī prop. n.
— 175*v* 9 [*Muḥammad Ġazzālī*]
gäbr 'fire-worshipper'
— (g. ägär yüz yïl ot yaqar bolsa ičinä tüšičäk köyär fï'l-ḫāl) 24*r* 8° [id.]
gädā 'beggar'
— (bir kiši baqsa ačïp gūr ičinä bilmägäy yatqan mälik-mi yā g.) 40*v* 4° [*darvïš*]
gädāy 'beggar'
— (bir faqïr g.) 65*r* 11 [id.]; (zämänä mäni munuŋ kibi äbläh vä χudrāy nāẓins g. ṣuḫbätinä mübtälā qïldï) 120*r* 8 [*χïradarāy*]; (g. bilür baχïl kim durur) 156*r* 9 [*gadā*]
— *i* [iz.]: (g. müdbir 'unfortunate beggar') 21*v* 7 [id.]
— *ï:* 81*r* 6°; (jihān ḫusnuŋ g. dur) 180*r* 5°
gädāylik 'beggary'
— (niʿmät iyäläriniŋ baχïllïqïn bilmädiŋ illā g. säbäbi bilän) 156*r* 5 [*gadāï*]
gäh ~ gāh 'now ~ now'
— (g. čïqar män ṭārim-i aʿlā üzä g. körünmäs közümä šäms-i münïr) 53*v* 13° [*gahï ~ gahï*]; (g. yumulur g. ačïlur bāġ-u büstän gülläri) 65*v* 13° [*gāh ~ gāh*]; (g. bolur ʿuryān aγačlar g. käyärlär gül-ṣifāt) 66*r* 1° [*vaqt ~ vaqt*]
gänǰ 'treasure'
— 30*v* 11° [id.]; 47*r* 9°, 85*r* 9°; (g. qatïnda äždähā bar) 26*r* 2°; (g. eltmäk yā ṭilism ičindä ölmäk) 28*r* 8 [id.]; (ränǰ čäkmäyin g. ḫāṣil bolmas) 104*r* 13 [id.]; (ne yerdä kim g. bar anda yïlan bar) 158*r* 4 [id.]
gär 'if'
— 160*v* 4° [id.]; (g. saʿādät yana elin tutsa bolur ol muʿtäbär amïr-i kabïr) 28*r* 1°; (gär otursa biziŋ bilän qāẓï turuban ʿāšiqānä raqṣ urur) 59*v* 11° [*ar*]
gärčä 'although'
— 184*r* 7 [Ḫasan Oγlï]; (bil anï kūn-i χar ol g. ʿanbär öküzi bolsa) 155*v* 6° [*gar*]
gävhär-fišān 'scattering pearls → eloquent'
— (dāʾim müraṣṣaʿ aγzïŋ g. körünür) 184*v* 4
ġībät 'slander'
— (säniŋ sözüŋ bināsï ġ. üzä turur) 9*v* 3 [*χubš ~ χabāṣat ~ vaḫšat*]
— *iŋ:* (münāfiq ṣuḫbätiŋdä niʿmätiŋ yer čïqïp düšmänläriŋä ġ. der) 175*r* 3°
— *in:* (qatïnda däm ura bilmäs soŋïnda ġ. sözlär) 168*v* 7° [*ġïbat*]
gil 'earth, clay'
— (müfärriḥ gül kibi g.) 8*r* 3° [id.]; (bu kün topraq bol andan burunraq kim ärtä g. täniŋ topraq bolγay) 77*r* 7°
— *gä:* (män ol g. suʾāl ettim ki nedin bolur χwaš rāʾiḥaŋdan sükr ḫāṣil) 8*r* 4°
gilīm 1. 'mantle'; 2. 'blanket'
— *i:* (bir g. bar anïŋ üstünä yatur idi) 50*v* 2 [id.]
— *ini:* (alar sudan g. čekär) 76*r* 8° [id.]
ġirbāl 'sieve'
— (nečük ki tutmas alïp su käfi üzä ġ.) 21*r* 10° [id.]
ġirī 'shout, cry'
— (χalqdan ġ. qoptï) 39*r* 13 [*girïv*]
giriftār 'taken, captivated'
— *bol-* 'to be captivated, be taken prisoner': 68*r* 9°, 128*r* 7 [*mulavvaṯ nagardānī*]; 130*v* 1, 141*r* 9 [*giriftār ~ giriftār budand*]; 171*r* 5 [*giriftār*]; (tilämän kim qiyāmät kün mänim qanïma g. bolγay sän) 34*v* 4 [*giriftār āï*]; (bir kün ol väzïr mälik qahrïna g. boldï) 43*r* 10 [*giriftār āmad*]; (bir zāhidni kördüm bir maḥbūb maḥabbäti bilän g. bolup) 113*r* 10 [*giriftār*]; (bir dānišmändni kördüm bir maḥbūb maḥabbäti bilän g. bolup) 117*r* 1 [*giriftār ~ mubtalā šuda*]; (yaman qïlïqlï kiši bir düšmän elindä g. bolup turur) 164*v* 11 [*giriftār ast*]

— *qīl-* 'to put into the hands of somebody': (on altunγa satïn aldï daγï yüz altunγa sänin eliŋdä g. qïldï) 68*v* 12 [*giriftār kard*]

ġizā 'nutriment, food'
— (berür bu ǰān-u köŋülgä färaḥ ġ. ol däm) 120*v* 10°
— *i* [iz.]: (ġ. näfs) 98*v* 4 [*ḥazz-i nafs*]; (ġ. rūḥ) 182*r* 13

ġubār 'dust'
— (ġ. kökkä čïqsa bayaγï bigin χasïs turur) 170*r* 7 [id.]; (kökdän yergä nüṣār inär daγï yerdän kökkä ġ. čïqar) 177*r* 1 [id.]

ġufrān 'pardon, absolution'
— (dā'im tutar ašqiyā ümīd-i ġ.) 175*v* 8°

gūgird 'sulphur'
— *i* [iz.]: (g. pārsī) 92*v* 4 [id.]

ġulġul 'cry'
— *qīl-* 'to sing (a nightingale)'
— (bolup muṭrib gülistānlarda bülbül qïlur miŋ türlü naġma birlä ġ.) 3*v* 6°; (türlü-türlü naġam bilän bülbül dā'im anda qïlur idi ġ.) 69*v* 12°

gūr 'grave'
— (bir kiši baqsa ačïp g. ičindä bilmägäy yatqan mälik mi yā gädā) 40*v* 3° [*χāk-i murda*]; (öz ayaγï bilä g. aγzïna keldi düšmän) 149*v* 1° [id.]
— *ī:* (säniŋ ataŋnïŋ g. bir nečä čig kirpičdän) 150*r* 8 [id.]
— *īnda:* 81*r* 12° [id.]

ġurāb 'crow'
— (ġ. naġmäsi anïŋ älḥānï pärdäsindä durur) 110*v* 13 [id.]
— *nī:* (ṭūṭī bilän ġ. bir qafaṣqa qoyup tururlar) 119*v* 1 [id.]
— *nïŋ:* 119*v* 2
— *qa:* 119*v* 5, 120*r* 9

ġūrä 'unripe dates'
— (ṣabr bilän bāġda ġ. bišär) 166*v* 13°; (äy nečä künlär keräk kim ġ. bolsa tatlï aš) 171*r* 1°

ġurbät 'exile'
— (ġarïb-u χasta ḥālïn ol bilür kim bu ġ. miḥnätin yïllar čäkip tur) 103*v* 6° [id.]

ġurūr 'proud'
— (ol säbäb bilän kim mällärï daγï ġ. ǰāhlarï bar mäǰlistä oturmaslar illā barčadan yuqarï) 155*r* 12 [*ġurrat*]

ġuṣṣa 1. 'anguish'; 2. 'sorrow, displeasure'
— 131*r* 1° [*malālī*]; (täŋiz mävǰiniŋ ävǰindän ne ġ. alarγa kim kemäči Nūḥ bolγay) 4*r* 8° [*bāk*]; (yüz ġ. bilän qïlur sän ikki räkʿat) 151*v* 6° [*parīšānī*]

gūšä 'corner, nook'
— *sin:* (qanāʿat g. tutqïl kečip dünyā ṣafāsïndan) 66*r* 10°; (äy ʿibādät g. ätmäk üčün tutqan faqïr) 73*r* 4° [*kunǰ*]
— *sindä:* (sälāmät g. olturup) 143*r* 6 [*kunǰ*]

güftār 'conversation'
— (sözün ol yerdä sözlär här biligli ki sākit bolγay anda ǰümlä g.) 109*r* 7°

gühär 'jewel'
— (bilürlär qïmätin arï g. teg) 97*v* 12°; (munčaq bigin bāzār iči tolγay idi arï g.) 158*v* 2°

gühär-bār 'raining jewels, eloquent'
— (äyā ʿaqlï täŋiz sözi g.) 29*v* 2°

gül 'rose, flower'
— 8*r* 7° [id.]; 69*v* 11°, 161*v* 1°, 181*v* 12; (g. tiläsä χāṭiriŋ tolï ṭabaq bu gülistānïmdan oqï bir varaq) 6*r* 12°; (g. ǰämālï bir nečä kündä kečär) 6*v* 1°; (bir ätäk g.) 7*v* 11 [id.]; (oqur täsbïḥ g. bülbül bigin) 65*r* 5° [id.]; (bolmasa zaχm-i tikän ǰännät idi g. ṣuḥbäti) 125*v* 4° [id.]; (ne yerdä g. bar anda tikän bar) 158*r* 3 [*gul*]
— *i* [iz.]: (g. ǰinān) 111*v* 2° [id.]
— *gä:* 3*v* 5, 181*v* 12
— *üŋ:* (g. tikändän tikän ayaγïŋdan čïqtï) 65*v* 11 [id.]
— *üŋni:* (g. tikändän tikänni ayaγïŋdan čïqardï) 104*v* 11
— *iniŋ:* (ǰämālï g. ʿaraqïndan bir nečä qaṭra qadaḥqa tamup turur) 122*r* 9 [id.]
— *lär:* 5*v* 5

gül-bädän 'rose-bodied'
— (män keräk ölgäy idim, äy g., sändän burun) 125*r* 5°

gül-bädänli 'rose-bodied'
— (g. yār) 129*r* 1

gülgūn 'of vermilion colour'
— (sän ol zarïf-i ǰihān sän, äyā y üzi g.) 115*r* 10°

gülistān 'rose-garden'
— 6*v* 1°, 68*r* 11° [*būstān*]; (bu g. zïnäti Batχāṣ beg) 7*r*3°; (bu g. bāġbānï)7*v*2°
— *i* [iz.]: (g. ǰinān) 7*v* 1°
— *nī:* 178*v* 8°
— *γa:* (bu g. tämāšā qïlγan er) 6*v* 7°
— *dan:* 6*v* 8°
— *ī:* 180*r* 1°; (bülbül-i maʿnī g.) 6*v* 3°
— *larda:* (bolup muṭrib g. bülbül) 3*v* 6°

gülistān-nāmä 'the book of Gulistan'
— *miz:* (ävväl-i šävvāl idi kim ay ʿazīz, χatm oldï bu g.) 178*r* 12°

gül-ṣifāt 'possessing the qualities of a rose'
— (gäh bolur ʿuryān aγačlar gäh käyärlär g.) 66*r* 1°

gülšän 'a rose-garden'
— *i* [iz.]: (bülbül-i g. maʿānï) 177*v* 7; (g. bāġ) 185*v* 4

gülzār 'a rose-garden'
— (zülfi sünbül teg boyï särv eŋläri g. erür) 180*v* 10° [Aḥmad χwāja's-Sarāyī]; (dilbärimniŋ zülfi sünbül čähräsi g. erür) 181*r* 1°
— *ï:* (jämālïŋ bāġï gülzārï solup tur) 136*v* 3°
gümān 'suspicion'
— *elt-* vi. 'to suppose, suspect': (ol ḫāldan g. eltmäyin bu jämā'at yoldašlïqqa qabūl qïlïp tururlar) 51*r* 8 [*gumān naburdand*]
günbād 'cupola'
— (tärbiyät ġayr ählinä qïlmaq g. üstündä qoz qoymaq tur) 13*r* 7° [id.]
güstāχ 'arrogantly'
— (sulṭānlar oγlï zülfinä g. qol sunan) 183*r* 5
güzār 'passing by'
— *qïl-* 'to pass by': (nečä kim ol yaman bolsa sän äygü eränlär teg aniŋ üzrä g. qïl) 76*v* 7° [*guzar kun*]

h

Ḥabäš 'Ethiopia'
— (qačtï Ḥ. čärigi 'adäm qal'asï tapa) 181*r* 11 [χwārazmï]
ḥabbä 'grain'
— ('umrï ičindä ikki aqča käffindä daγï bir ḫ. däffindä körmiši yoq) 61*r* 2 [*qurāza*]; (bučuq ḫ. üčün yüz suvun töküp) 96*r* 11 [*javï*]
ḥabbä ḥabbä 'little by little': (män anï ḫ. ḫ. jäm' etip män) 91*v* 9 [*ḥabba ḥabba ~ jau jau*]; (köp bolur čün azïn azïn äšjär, ḫ. ḫ. 'adäs tolï änbär) 171*v* 8° [*dāna dāna*]
ḥabïb 'friend, sweetheart'
— 129*r* 5°, 182*r* 3; (dūstïn ol ḫ. qatl qïlur) 114*r* 5° [*χūbān*]; (šärbätni ol ḫ. elindän alïp ičtim) 122*r* 10
— *i* [iz.]: (ḫ. rūḥānï) 117*v* 8°
— *gä:* 127*v* 1
— *iŋ:* (ḫ. Muṣṭafânïŋ 'izzäti-čün) 81*r* 7°
ḥabs 'prison'
— (ḫ. erür yelgä ādämï qarnï 'āqil er ḫ. ičindä yel tutmas) 67*v* 6° [*zindān*]
— *kä:* 145*v* 11; (väzïrni ḫ. buyurdï) 17*r* 1 [*zindān*]; (väzïrlāriŋdän ne χaṭā kördüŋ kim ḫ. bïraqtïŋ) 18*r* 8 [*band*]; (aγač urup ḫ. saldï 'he ordered him to be thrashed and threw him into jail') 52*r* 1 [*zindān*]
— *da*: 35*v* 7 [*zindān*]
— *ïnda:* (vālï ḫ. yatur) 145*v* 8 [*zindān*]
ḥadd 1. 'limit'; 2. 'degree'
— (mübālaġa ḫ. vä qiyāsdan kečti) 159*r* 17 [id.]
— *dan:* (sän daγï aniŋ anasïna sökkül äylä kim intiqām ḫ. kečmägäy) 44*r* 9 [id.]; (ḫ. aša ġaẓablanmaq vaḫšät ketürür) 164*r* 9 [id.]
— *ïn:* 146*r* 5; (säniŋ šäfā'atïŋ bilän šär' ḫ. tärk etsä bolmas) 56*v* 13 [id.]
— *ïna:* 79*r* 10 [*ḥadd ~ jāy*]
ḥaddsïz 'boundless, immense'
— (ḫ. köp 'immense') 11*v* 2 [*bïqiyās*]; (ḫ. jävr-u ḫisābsïz jäfā) 140*r* 8
ḥadïṯ 1. 'tradition'; 2. 'history'; 3. 'information'
— 108*r* 2° [*χabar*]; 150*v* 2 [id.]; (mänim 'ilmim qur'ān vä ḫ. vä mäšā'iχ kälāmï turur) 107*v* 12 [id.]; (bu ḫ. ḥukmï bilän 'according to this tradition') 130*r* 7 [id.]
— *dä:* (ḫ. kelip turur 'it occurs in the tradition that . . .') 152*v* 6 [*χabar*]
— *inä:* 148*r* 9
— *indä:* 4*r* 11
hā'il 'dreadful'
— (nečä kim maraẓ h. isä hälākät-i küllïgä dälālät qïlmas) 133*r* 2 [id.]
ḥāj 'a pilgrim to Mekka'
— (bäriyyädäki ḫ. piyādäläri maqṣadlarïna yetip daγï bätär bolurlar) 147*r* 6 [id.]
ḥājāt 'wants, necessities'
— (här kečä münājāt vä här saḥar du'ā vä ḫ.) 73*r* 7 [id.]
ḥajär 'stone'
— *gä:* (kir bözni urur ḫ. qaṣṣār) 26*r* 3° [*sang*]
ḥājāt 1. 'want, necessity'; 2. 'wish'
— 88*r* 4 [id.]; 115*v* 11; (bolup tur ka'bä ḫ. qibla-gāhï) 30*r* 2 [id]; (ne ḫ. 'what is the use of [it]') 57*v* 12 [id.]; (ešikni baγlap olturmaq ne ḫ.) 63*r* 11°; (här kimdä saχāvät bar šājā'at ḫ. dägül) 81*r* 11 [id.]
— *al-* 'to obtain one's wish': (ḫ. almadï tüšürdi aqčasïn ol nāχaläf) 161*r* 8° [*čïzï naχarïd*]
— *tilä-* 1. 'to pray'; 2. 'to state one's wish': 86*r* 1 [*χwāham*]; 86*r* 4, 135*r* 6 [*ḥājat χwāstan*]; 135*r* 8; (ziyārät qïlmaγa kelip nämāz qïlïp ḫ. tilädi) 19*v* 2 [*ḥājat χwāst*]; (bir mälik taŋ nämāzïn qïlïp ḫ. tiläp) 71*v* 10; (yoqsulluq otïna köyüp köymäk andan yaχšïraq kim bir kiši qatïna

barïp ḫ. tiläginčä) 82*v* 9 [*ḫäǰat pīš-i kasī burdan*]; (bu balanï ol taŋrïdan ḫ. tiläp taptï) 145*v* 12 [*ḫäǰat χwäst*]
— *kä:* (ḫ. keldim tiǰärätkä dägül) 49*v* 12 [*daryūza*]
— *im:* (mänim sändän, yaqïn bil, ḫ. yoq) 58*r* 9°
— *iŋ:* 45*r* 9
— *in:* (ol qulnïŋ duʿäsïn qabūl dayï ḫ. rävä qïldïm) 4*v* 7; (tüškän är ḫ. rävä qïlsaŋ Ḫaqq säniŋ ḫäǰätiŋ rävä qïlγay) 45*r* 8°

Häǰämī prop. n.
— *niŋ:* 186*r* 16

ḫäǰī 'a pilgrim to Mecca'
— (män munï qurbän bayramïnda Baṣra šährindä kördüm: bu nečük ḫ. bolur) 42*v* 6 [id.]
— *gä:* 147*r* 7
— *lär:* (ḫ. qāfiläsi bilän Baġdād šährinä kirip) 42*r* 12; (ḫ. qāfiläsi bilän Kūfadan bir yayaγ faqïr baš ačuq yalaŋ ayaq χirāmān yolγa kirdi) 58*r* 1
— *lärniŋ:* (ḫ. sälāmät χabärin sulṭānγa ketürdilär) 28*r* 2 [*ḫuǰǰāǰ*]

ḫäǰibu'l-ḫuǰǰāb 'privy councillor'
— 159*r* 7; (qoyup tur Miṣr mülkinä säni Ḫaqq ḫ.) 159*r* 11°
— *i* [iz.]: 7*r* 3°

Ḫäǰī Giräy prop. n.
— 186*v*, C -5

ḫākim 1. 'judge'; 2. 'governor'
— 20*r* 13 [*yakī az mulūk*]; (här birini bir yerdä ḫ. qoydï) 12*r* 9; (ḫ. buyurdï kim elin keskäylär) 56*v* 11 [id.]
— *ni:* 37*v* 7
— *i:* (müsülmānān ḫ.) 157*v* 10 [id.]

ḫakīm 1. 'sage'; 2. 'physician'
— 88*v* 9°; (bir ḫ. er) 14*v* 4 [id.]; (bir ḫäzïq ḫ. kelip ʿilāǰ qïlïp közsüzlär közün ačar idi) 79*v* 4 [id.]; (ḫ. üzrä hünärsiz er därähim birlä faχr etsä) 155*v* 5° [id.]
— *i* [iz.]: (ḫ. ḫāzïq 'a great sage') 83*v* 3 [id.]; (ḫ. muʿtäbär) 105*v* 9° [*ḫakīm-i raušan-rāy*]
— *niŋ:* 88*v* 12
— *gä:* (säni nečün küyägüŋni ol ḫ. eltmäs sän) 79*v* 6
— *dän:* 177*r* 12 [*ḫakīmī*]
— *i:* 157*v* 10
— *lär:* 42*r* 2 [*ḫakīm*]; 168*v* 10 [*ḫakīmān*]; (köp ẕarāfät nädīmlär hünäri dayï ḫ. ʿaybï turur) 24*v* 2 [*ḫakīmān*]
— *läri:* (ol vilāyätniŋ ḫ.) 33*r* 4 [*ḫukamā*]

ḫāl 1. 'state, situation'; 2. 'event'
— 107*r* 12; (bir özgä iqlīmgä barïp ne ḫ bilän bolsa tiriläyim) 24*v* 11; (dāʾimā bir ḫ. üzä bolsa faqïr) 54*r* 2°
— *da:* 149*r* 9 [*ḫālat*]; (ol ḫ. 'then') 46*r* 10
— *ïma:* (bu sözni mänim ḫ. lāʾiq aytmadïŋ) 25*v* 5 [id.]; (bu sän aytqanïŋ mänim ḫ. müvāfiq turur) 124*v* 8 [id.]
— *ïmdan:* (hič kim ärsä mänim yaχšï yaman ḫ. bilmäsün) 24*v* 12 [id.]
— *ï:* 132*v* 10 [cf. *tiš*]
— *ïn:* 62*v* 9, 103*v* 5°; (ḫ. bilip χalāʾiq qïlmas aγa täraḫḫum) 97*v* 8°
— *ïna:* 21*r* 2, 114*r* 6 [*kār*]; (raʿiyyät ḫ. yaχšï baqa dur) 20*r* 2°; (anïŋ ol yaramas ḫ. naẓar qïldï) 76*r* 12 [*ḫāl* ~ *ḫālat*]
— *ïndan:* 78*r* 4 [*sīrat*]

ḫalāl 'lawful, allowed'
— 73*r* 2 [id.]; 163*v* 5° [id.]; (vaqf ätmägi ḫ.-mï turur) 73*r* 1; (anïŋ qanïndan özgä yoq ḫ.) 96*r* 6°; (ḫ. bilä ḫarāmdan maḫfūẓ durur) 153*v* 9 [id.]
— *et-* 'to allow': 56*v* 12 [*bihil kardam*]
— *nï:* (ḫ. ḫarāmdan tanïmaγay) 153*v* 2 [id.]
— *dan:* (ḫ. ḫarāmγa tüškäy) 171*r* 12

ḫalāvāt 'sweetmeats'
— (änvāʿ-i ḫ.) 70*v* 5

ḫalāvät 'sweetness'
— *in:* (ẕikrimniŋ ḫ. qanda tapqay sän) 175*r* 6 [id.]

Ḫaläb prop. n.
— 81*v* 4 [id.]; (Ḫ. ǰündīlärindän bir kim ärsä) 67*v* 13 [id.]
— *gä:* 68*r* 13 [id.]; (Hinddän pūlād alïp Ḫ. keläyim) 92*v* 8 [id.]
— *dän:* (Ḫ. piyālä alïp Yämängä) 92*v* 8

ḫālät 'state'
— (bu ne ḫ. turur) 27*v* 7 [id.]
— *dä:* (ol ḫ.) 21*r* 11 [id.]; (bu ḫ.) 130*v* 1
— *tä:* 130*v* 2; (bu ḫ. ne külmäk yeri durur kim küldüŋ) 33*v* 2 [id.]; (anï ol ḫ. körüp köŋlüm aγrïdï) 143*v* 3
— *indä:* (ẕarūrät ḫ. 'in case of necessity') 8*v* 13° [*vaqt*]; (qarïlïq ḫ.) 18*v* 9 [id.]; (särχwašluq ḫ.) 47*v* 4 [id.]
— *indäki:* (munuŋ faqïrlïq ḫ. bir faqïr dūstï säfärdän keldi) 65*v* 8 [id.]

ḫālī 'now'
— (ḫ. ṭifl oγlan durur 'he is a child yet') 13*v* 7 [*hanūz*]; (ḫ. kim fitnäniŋ otï közlänip turur tädbïr suyï bilän söndürmäk keräk) 129*r* 12

ḫalīm 'gentle, forbearing'
— (özi ḫ. köŋli sälīm idi) 141*v* 1 [id.]

ḫall 'untying'
— *et-* 'to solve, untie': (bularnïŋ müškilin ḫ. etip ayttï) 10*r* 3

ḥalq 'throat'
— *i* [iz.]: (bir müddätdän soŋra keldi ḥ. dā'udī ziyāna kitip) 118*r* 11 [id.]
— *iŋi:* (saγïn ol künni kim tutup netär malaku'lmaut ḥ. elgä) 20*r* 12°
— *ï:* 117*v* 5 [id.]
— *ïna:* (kečä qoy ḥ. qoydï bïčaγïn) 69*r* 2° [id.]
ḥalvā 'sweetmeat'
— 185*v* 7; (iläyindä ṭabaq tolï ḥ.) 48*r* 10°; (yedilär ol kečä köp türli ḥ.) 138*r* 12°
— *nï:* (ki ḥ. daγï bir qurla yerlär) 108*v* 9° [id.]
ḥamā'il 'hanging'
— *bol-* 'to be hanging in one's neck': (nečä kim tiri sän bular boynuŋa ḥ. boluban säni yeldürür) 73*r* 12°
Ḥāmān prop. n.
— (Fir'aūn vä Ḥ. yeri ya'nï Miṣr mülki) 82*r* 5 [id.]
ḥamäl 'the sign of Aries'
— (äy 'ilm-i nüǰūm ičindä dīnār: dediŋ ki ḥ. ṭabī'atï bar) 110*v* 9°
ḥamd 'praise'
— (ḥ. oqup bülbül saḥar vaqtïnda χwaš) 64*r* 5°
— *ïn:* (anïŋ ḥ. oqup bu ǰümlä äšyā) 65*r* 3°
ḥaml 'charging'
— *et-* vt. 'to attribute, ascribe': (mänim bu sa'yïmnï mürüvvätsizlikkä ḥ. etip aytqaylar) 25*r* 3 [*ḥaml kunand*]; (mänim irädätimni anïŋ ḥaqqïna χilāf-i 'ādät körüp 'aqlïmnïŋ χiffätinä ḥ. ettilär) 60*v* 11 [*ḥaml kardand*]; (qā'ilniŋ 'aǰzïna ḥ. etmäsinlär) 87*r* 7 [*ḥaml kunand*]
ḥamlä 'attack, assault'
— *si:* (ḥ. ḥimāyätindä düšmänlär šärrindän äymän turur män) 23*v* 13 [*ṣaulat*]; (ḥ. šärrindän äymän dägül män) 24*r* 5 [*baṭš*]
— *qïl-* 'to attack': (qačan kim toysa bähādur ḥ. qïlur tutmaγa) 23*r* 9
ḥammāl 'porter, carrier of burdens'
— (ġarïblïqqa tüšüp ǰāhil beg oγlï bolur dällāl yā ḥ. lāšäkk) 97*v* 13°; (alar kim 'aybïna ḥ. erürlär nečün özgälärä ṭa'nä ururlar) 131*v* 4° [id.]
ḥammām 'bath'
— (maŋa ḥ. ičindä bir yüzi ay bu kün sundï müfärriḥ gül kibi gil) 8*r* 2° [id.]
ḥamzä 'lion'
— (ḥ. yüräkli erdäm eri) 182*r* 7
ḥanẓal 'wild gourd'
— (külāč yüzliniŋ elindän alïp ḥ. yesä χwašraq) 86*r* 8° [id.]
ḥaqārät 'disgrace, contempt'
— (bir kün sulṭān bu qïsqa boylï oγlïna ḥ. közi bilä baqtï) 10*r* 13 [id.]; (äy mäni körgän ḥ. köz bilän) 11*r* 11°; (bir sulṭān fuqarā ṭā'ifäsinä ḥ. közi bilän naẓar qïldï) 79*v* 10 [id. ~ *istiḥqār* ~ *istiḥfāf*]; (ol bay qarïndašï bu 'ālim qarïndašïna ḥ. közi bilän naẓar qïldï) 82*r* 1 [id.]
ḥaqīqat 1. 'truth'; 2. 'reality'; 3. 'true'
— ('ayn-i ḥ. 'the very essence of truth') 13*v* 3; (ḥ. dūstuŋ yārïŋ dur ol kim qoluŋ tutsa ayaqdan tüškäniŋdä) 27*r* 2°; (ḥ. 'āšiq ärniŋ mäẓhäbi ol) 132*r* 1°
— *da:* (ḥ. 'alāmäti birdän artuq yoq tur) 146*r* 9 [id.]
— *ï:* (taṣavvüfniŋ ḥ. ne turur) 72*v* 5 [id.]
— *ïn:* 27*v* 10
ḥaqīr 'mean, base'
— (ġāfil yürübän usal bolma düšmänni körüp ḥ. u mäskïn) 14*r* 8° [id.]; (mälikniŋ közinä ḥ. köründi) 126*v* 1 [id.]; (faqīr-i ḥ.) 163*v* 8
— *bol-* 'to be mean': 27*v* 13
Ḥaqq[1] 'God'
— 4*r* 12 [id.]; 4*v* 5 [id.]; 25*v* 9° [*χudāy*]; 27*v* 13, 29*v* 7° [*χudāy*]; 160*r* 11° [*χudā*]; (Ḥ. ta'ālā dävlätin qïlsun ziyād) 7*r* 5°
— *niŋ:* 3*r* 3° [*χudāvand*]
— *dan:* (qorqsa väzïr Ḥ. qorqqan bigin mälikdän) 41*r* 9° [*χudā*]
ḥaqq[2] 1. 'truth'; 2. 'justice'
— (qadïmï yārānlar ḥ. sözni sözlämäkdän sükūt ettilär) 27*v* 11 [id.]
— *ï:* (ortamïzda köp ni'mät vä ṣuḥbät ḥ. ṣābit idi) 120*v* 4 [*ḥuqūq*]
— *ïna:* 22*v* 1; (mälikniŋ šäfaqatï anïŋ ḥ. daγï artuqraq boldï) 21*r* 6; (bir beg bu ṭā'ifä ḥ. ġāyät i'tiqād baγlap) 28*v* 7 [id.]
ḥarām 1. 'unlawful'; 2. 'forbidden'
— 73*r* 3 [id.]; (mälik ni'mäti ol kišigä ḥ. ki fürṣat dämini közätmäs tämām) 21*v* 5° [id.]; (χirqa aŋa ḥ. bolur) 77*r* 3 [id.]
— *γa:* (här kim χalq qabūlï üčün tärk-i šähvät qïlγay ol kim ärsä ḥalāldan ḥ. tüškäy) 171*r* 12
— *dan:* 153*v* 3 [id.]; (ḥalālnï ḥ. tanïmaγay) 153*v* 3 [id.]
ḥarāmī 'robber'
— 25*v* 12 [id.]; 56*r* 2 [id.]; 124*r* 12° [*duzd*]; (böriniŋ balasï bolur 'āqibät atasï kibi ol ḥ. böri) 14*v* 9°; (tājir ki hämīšä mäksäb etkäy bir kün mālïn alïban anïŋ ḥ. yortar) 105*r* 5°; (altunnï kümüšni säfärdä ḥ. alur yā šährdä oγrï) 139*v* 7; (ḥ. közläri qašï ya kirpügi oq dur) 162*r* 3°

— *ni:* 153*v* 12 [*ʿābidī*]
— *lär:* 12*r* 13 [*duzdān*]; 12*v* 1; 15*r* 3 [*duzdān*]; 59*r* 5° [*duzd*]; 124*r* 9 [*duzdān*]; (Yūnān yazīsïnda ḫ. köp mällī kärvän urdïlar) 59*r* 1

ḫarāmīli 'endangered by robbers'
— (yol qattī ḫ. idi) 148*v* 5 [*pur χaṭar az ḫarāmīyān*]

ḫarāmzādä 'villainous'
— (bu ne mäkkär-i ḫ. ṭā'ifä durur) 110*r* 8

ḫaräkät 'movements'
— (yüzi qamär ḫ. u šämā'ili mävzūn) 115*r* 13°
— *ïŋ:* (maŋa barča ḫ. mävzūn kelür) 115*r* 9

ḫaräkät 1. 'act, movement'; 2. 'conduct'
— 61*v* 10, 117*v* 9 [id.]; (bir kün bularnïŋ birindän bir ḫ. ṣādir boldï) 28*v* 9 [id.]; (mälik andan bir ḫ. körüp ġaẓabï kelip) 35*r* 10 [id.]; (bu ḫ. kim qïldïŋ ʿāqillär rāyïna münāsib dägül) 60*v* 12 [id.]
— *qïl-* 1. 'to make a movement'; 2. vi. 'to move': (bir kim ärsäniŋ qarnïnda muχālif yel ḫ. qïlïp oynadï) 67*r* 13 [*pīčīdan*]; (ol ïssï yüzli qïz savuq ḫ. qïlïp ayttï) 134*r* 7 [*nafasī bar āvard*]; (ne ḫaräkätni kim qïlsa mävzūn bolγay) 140*v* 1 [*ḫarakat kardan*]
— *ni:* (bu ḫ. az qïlγïl) 30*v* 2
— *kä:* (ḫ. ketür- vt. 'to move') 175*v* 3 [*biǰumbānad*]
— *imniŋ:* (ḫ. rävnaqï bāqī qalsun) 105*v* 7
— *imdä:* (ḫ. nāmävzūn bar isä tärk etäyim) 115*r* 7 [*aχlāq*]
— *lärï:* (ʿāšiqānä ḫ. bar) 114*r* 13

ḫaräm 1. 'harem'; 2. the sacred territory of Mecca
— 56*r* 2 [id.]; (ḫ. ḫiṣārïna yüzün qoyup aytur idi) 50*r* 6 [id.]
— *iniŋ:* (ḫ. äksük χādimi ḫusn bilä andan artuq idi) 126*v* 1 [id.]

ḫarb 'warfare'
— (luṭf birlän ḫ. ešigin baγlaγïl) 100*v* 11° [*kārzār*]; (ḫ. kūsïnïŋ üni qulaγïna tegmägän) 148*v* 11; (uruš körgän qarïγa ḫ. mäfhūm) 150*r* 1° [*nabard*]; (oturγul dūstlar birlän färāġat qačan körsäŋ ʿadüvlärniŋ ara ḫ.) 165*r* 7° [*ǰang*]

ḫarf 'word'
— (ağar oynap kiši bir ḫ. ayïtsa alur andan bilig ähli naṣīḥat) 61*v* 12° [id.]

ḫarīf 1. 'rival'; 2. 'fellow, companion'
— 38*r* 5; (kelgänimdä ol ḫ. iki mänzil qaršï keldi) 27*v* 5; (bu ḫ. kelip ol taš bilän bašïna muḫkäm urdï) 32*r* 13 [*darvīš*]; (bir qamär yüzli üni özdän ḫ.) 61*v* 4°; (ḫ. ol durur kim kördüŋ söz bu durur kim išittiŋ) 128*r* 7 [id.]; (mälikkä bolur-mï qaländär ḫ.) 168*r* 13°
— *i* [iz.]: (ḫ. ẓarīf) 115*v* 13
— *kä:* 61*r* 8

ḫarïr 'silk'
— 96*r* 9°; (ḫ. yastuqqa täkiyä qïlïp oturur) 71*r* 4 [*dībā*]; (zāhid er özdäŋ sävüp käysä ḫ. zühd-u taqvâsï anïŋ fāsid bolur) 71*v* 3°; (Rūmnïŋ ḫ. qumašlarïn alïp Hindgä eltäyim) 92*v* 7 [*dībā*]; (altun ṭarāzlï ḫ. qumaš) 95*v* 13

ḫāris 'watchman, guard'
— *dän:* (tört kiši tört kim ärsädän qorqar: ḫarāmī sulṭāndan, oγrï ḫ., fāsiq ġammāzdan, qaḫba muḫtāsibdän) 25*v* 12 [*pāsbān*]
— *i:* (män munïŋ ḫ. dögül män kim yemäyin saqlamaγa) 30*v* 8 [*pāsbān*]

ḫarïs 'greedy'
— (ḫ. yesä ǰihännï hänüz ač vä faqīr) 166*v* 6° [*dīda-tang*]; (yälär dünyānïŋ artïnča ḫ. er) 173*r* 7° [id.]
— *bol-* 'to be greedy': (zinhār bu ṭamaʿgä tüšmägil dayï bu iškä ḫ. bolmaγïl) 105*r* 3 [*gird-i valaʿ nagardī*]

Hārūnu'r-Rašīd prop. n.
— 43*v* 10 [id.]; 44*r* 6 [*Hārūn*]
— *gä:* 46*v* 8 [id.]

Ḥasan Maymandī prop. n.
— *gä:* 112*v* 3 [id.]

Ḥasan Oylī prop. n.
— 183*v* 13

ḥasād 'envy'
— 173*r* 10
— *elt-* 'to envy': (qarïndašlarï ḫ. eltip ol oγlanγa aš ičindä aγu berdilär) 11*v* 12 [*ḥasad burdand*]; (anïŋ χwāǰadašlarï ḫ. eltip tühmät etip sulṭān χidmätindä qanïna tanuqluq berdilär) 15*v* 2 [*ḥasad burdand*]
— *dän:* (välī ḥasūd ḫ. bolup hämïšä mälūl) 15*v* 11°

ḫāṣil 'gain, acquisition'
— *bol-* vi. 'to result, be gained/acquired': 8*r* 5°, 69*v* 5 [*bāšad*]; 72*v* 7, 85*r* 8° [*χāst*]; 96*v* 11, 104*r* 3 [*bar nadārī*]; 169*r* 6; (tegmä bir näfäsdä iki niʿmät ḫ. boldï) 2*v* 8 [*mauǰūd*]; (ägär siziŋ ǰāhïrïŋïz bilär bir ǰihät ḫ. bolsa) 25*r* 9 [*muʿayyan šavad*]; (bir mälikkä bir ränǰ ḫ. boldï) 33*r* 3; (maqṣūdum ḫ. bolsa 'if I reach my aim . . .') 71*v* 11; (az dälīldän köp maʿnī ḫ. bolur) 87*r* 13 [*bāšad*]; (düšmänlärniŋ yalγan dūstluγïndan ne ḫ. bolγay) 162*v* 5 [*či rasad ba*]

— *et-* 'to earn, gain, acquire': 92*v* 8, 99*r* 8 [*ḫuṣūl*]; 144*v* 13°, 170*v* 12; (elim ärdämi bilän kifāyätim ḫ. etmäk üčün) 96*v* 4; (yäŋi dūstlar ḫ. etmäk) 97*r* 6; (er isäŋ ḫ. et anïŋ bigin at) 150*v* 10°; (gär yesä qāẓī alïp bärṭïl sändän beš χiyār on qavunluq ol saŋa ḫ. etärgä qïl yarar) 177*v* 12°

— *qïl-* vt. 'to earn, acquire': (elgä dünyā tärkin ögrätkän faqïh aqčalar ḫ. qïlïp altun yïγar) 75*r* 4°; (oγlan ʿilm vä ädäbdän hïč nemä ḫ. qïla bilmädi) 144*r* 1

ḫāṣilu'l-amr 'in short'

— 147*r* 2

ḫasïr 'mat'

— (muʿallim kim ḫ. išlär tün vä kün saqïnma barïp ol er aṭlas išlär) 147*v* 4° [*būryā*]

ḫasrät 'grief, sorrow'

— 156*r* 1 [id.]; 160*r* 9°, 177*v* 13 [id. ~ ~ *taḥassur*]; (qiyāmät künündä ullu ḫ. ol bolγay) 148*r* 10 [id.]; (därd-u ḫ. birlä ölsä üstünä qïlma nämāz) 163*r* 3°; (kečär ḫ. bilän zāhid yïraqdan körmägä anï) 180*r* 2

— *bol-* 'to grieve': (jämälïn körmägä ḫ. bolup andan mürädïm ol) 183*v* 8

— *ye-* id.: (mällarïna ḫ. yer sän) 156*v* 13 [*ḫasrat mīχwarī*]

ḫasūd 'an envier'

— 173*r* 8 [id.]; 178*v* 1°; (välī ḫ. ḫasäddän bolup hämïšä mälūl) 15*v* 11°; (ḫ. ränjiŋä yoq tur ölümdän özgä dävā) 15*v* 12°; (erdäm iyäsin ḫ. sävmäs) 107*r* 5°; (ḫ. er qanda kim ähl-i hünär bolsa anï közlär) 168*v* 6° [id.]

— *nï:* (ḫ. rāẓī qïla bilmädim) 15*v* 9

— *lar:* 26*r* 9 [id.]; (bir nečä fättän ḫ. mäni χiyānatqa mänsūb qïlïp aŋlatïlar) 27*v* 8

— *larnïŋ:* (anï körüp ḫ. tili uzun boldï) 62*v* 4 [*tāʿīnān*]

ḫašäm 'followers'

— (bu mälikniŋ ḫ. vä ḫāšiyäsi yüz qaytarïp barča kitti) 22*v* 3

ḫāšiyä 'attendants'

— *si:* (mälikniŋ ḫašäm vä ḫ.) 22*v* 3

Ḫātim prop. n.

— 88*r* 10 (*Ḫātim-i Ṭāyī*]

— *i* [iz.]: (Ḫ. zämänä) 182*r* 6

Ḫātim-i Ṭāy prop. n.

— *i* [iz.]: (jūd ičindä Ḫ. zämän) 7*r* 6°

Ḫātim-i Ṭāyī prop. n.

— 81*v* 1 [id.]; 88*r* 11, 156*v* 10 [id.]; (Ḫ. käräm bilän mäẓkūr idi) 93*r* 7 [id.]

— *γa:* 88*r* 1 [id.]

— *niŋ:* 88*r* 7 [*Ḫātim*]

ḫattâ 1. 'until'; 2. 'so that, in order that'; 3. 'to such a degree that'

— 16*v* 10 [*tā*]; 50*v* 4 [*tā*]; 73*r* 9 [*tā*]; (här birini bir yerdä ḫākim qoydï ḫ. fitnä oturup nizāʿ ortadan kitkäy) 12*r* 9 [*tā*]; (ẓuhr vaqtïn uyumaq ḫ. ol zämän icindä χalqnï āzār qïlmaγay sän) 20*v* 2 [*tā*]; (dārū ičip ẓaʿïf bolup barayïm ḫ. sulṭānnïŋ iʿtiqādï maŋa artuqraq bolγay) 58*v* 7 [*magar*]; (maʿrifätsiz faqïr qarār tutmas ḫ. faqrï küfrgä yetmäyinčä) 153*r* 2 [*tā*]; (ḫattâ'l'araq) 168*v* 11 [*tā ʿaraq*]

ḫavālä 'transfer'

— *qïl-* vt. 'to transfer, entrust': (Ḫaqq taʿālâ ol kim ärsäni aŋa ḫ. qïlur kim ḫayātïnïŋ kökin käsär) 31*v* 3 [*bar gumārad*]

ḫayā 'modesty'

— (ḫ. dur ādämïniŋ rä's-mālï) 67*r* 10°; (ādämïniŋ šäräfi ḫilm-u ḫ. jūd-u süjūd) 151*v* 9°

— *larï:* (saqlanmïš ḫ. daγï fāriġ köŋülläri bar) 151*v* 12 [*ʿirẓ*]

ḫayāsïz 'impudent', shameless'

— (ḫ. ädämï dur itdän änjäs) 67*r* 11°

ḫayāt 'life'

— (saŋa berdi ḫ. u ʿaql u idrāk) 144*v* 1°

— *ïm:* (miŋnät elinä aldï ḫ. yaqasïnï) 182*v* 13 [*ʿAbdu'l-Maǰīd*]

— *ïnïŋ:* (ḫ. kökin käsär) 31*v* 3 [*rūzgār*]

— *ïndan:* 132*v* 9 [id.]; (dā'im elgä ẓulm kim qïlsa anïŋ ölmägi yaχšï ḫ. yïraq) 20*v* 7°

ḫayf 'pity, regret'

— (äy ḫ. bu ḫusn vä jämälïna körä tili uzun daγï ädäbsiz bolmasa idi ne χwaš bolγay idi) 112*v* 12 [*darīġ*]; (tärbiyätsiz istiʿdād ḫ. turur) 170*r* 7 [*darīġ*]

— *et-* 'to do injustice': (yā ämïr ! mänim bilän ḫ. ettiŋ) 112*r* 1 [*ḫayf kardī*]

— *qïl-* 'to regret': (bir išni kim öfkä bilän išlägäy qïlïp ḫ. soŋra elin tišlägäy) 129*v* 13°

— *ïm:* (ḫ. keldi ḫayvānlarγa tärbiyät qïlmaq) 55*r* 3 [*darīġ*]; (ḫ. keldi jämälïŋ bilän qāṣid közi müšärräf bolγay) 116*v* 8 [*darīġ*]

ḫayrān 'confused, perplexed'

— 183*v* 6; (bu iškä ʿāqil er ḫ. qalïp tur) 47*r* 13°

— *ï:* 179*v* 2°, 180*r* 5°; (ay vä künäš yüziniŋ ḫ. dur) 179*r* 4° [Mavlā Qāẓī Muḥsin]

ḫayrät 'amazement'

— *kä:* (qāẓī ikimizniŋ sözin išitti ḫ. qalïp) 157*v* 13

ḥayvān 'animal, beast'
— *i* [iz.]: (ḥ. lā yaʿlam 'an ignorant animal') 96*r* 2 [id.]
— *qa:* (äy šäyχ ḥ. äsär qïldï dayï saŋa hïč äsär qïlmadï) 64*v* 10 [*ḥayvānī*]
— *lar:* (ḥ. fiʿlin tuttuŋ) 125*v* 13 [*bahā-'im ~ ḥayvān ~ ḥayvānān*]
— *laryа:* 55*r* 4 [*sutūrān*]
ḥayvānāt 'beasts'
— (ǰümlä ḥ. aʿlāsï arslan dayï ädnāsï ešäk turur) 31*v* 8 [id.]; (ḥ. bilän üns tuttum) 67*v* 11 [id.]
ḥayvān-ṣifāt 'of the qualities of an animal'
— (bu ṭāʾifä ḥ. turur) 40*r* 3 [*miṣāl-i ḥayvān*]
ḥayvān-χiṣāl 'of the qualities of an animal'
— (ādämī nečük degäyim män aŋa: ṣūräti insān välī ḥ.) 96*r* 5°
ḥayy 'everliving'
— (ḥakīm-u ḥ. -u bāqī māliku'l-mulk) 88*v* 9°
— *i* [iz.]: (münäzzäh ǰümlädän ol ḥ. bāqī 'God is exempted from everything') 80*r* 2°
ḥaẓar 'remaining (in a place), residence'
— *da:* (bir kim ärsä bilän yïllar säfärdä vä ḥ. birgä bolup) 120*v* 3
ḥaẓar 'care, caution'
— *qïl-* 'to beware, be cautious': 38*r* 11° [*ḥaẓar kun*]; (mäliklärniŋ ḥiddät vä ṣavlätlärindän ḥ. qïlmaq käräk) 21*v* 2 [*bar ḥaẓar bāyad būd*]; (sulṭān ṭabīʿatïndan ḥ. qïlmaq käräk) 24*r* 12 [*bar ḥaẓar bāyad būd*]; (qïl ḥ. düšmän sözindän) 164*r* 5° [*ḥaẓar kun*]
ḥazīn 'sad'
— (χwaš kelür āvāz tär bolsa ḥ.) 98*v* 1° [id.]
ḥāẓiq 'clever'
— (ol äyyāmda Hind iqlīmindän bir ḥ. ḥakïm kelip ʿilāǰ qïlïp közsüzlär közün ačar idi) 79*v* 3; (bir mälik Muṣṭafâ . . . χidmätinä bir ḥ. ṭabīb ïya berdi) 83*r* 2 [id.]; (ḥakïm-i ḥ.) 83*v* 3°
ḥāẓir 1. 'present'; 2. 'ready'
— 59*r* 7, 66*v* 4 [id.]; 71*r* 9 [id.]; 84*r* 13; (köŋül iyälärindän bir kim ärsä ḥ. idi) 43*v* 3; (minmägä ḥ. täväm yoq) 58*r* 6; (ǰämʿ-u ḥ. dururlar pärïšān-χāṭir dägül) 152*v* 3 [id.]
— *bol-* 'to appear, enter': (ärkän-i dävlät vä aʿyān-i ḥaẓrät ümärā vä vüzärā ḥ. boldïlar) 39*r* 7 [*ḥāẓir šudand*]
ḥaẓrät 1. 'presence'; 2. 'royal court'; 3. 'God'; 4. 'heaven'
— *i* [iz.]: (ḥ. ʿizzät 'God') 158*v* 3 [*ḥaqq*]
— *kä:* (bu ǰihānniŋ rāḥatïn tärk etkän är ol durur ḥ. toyrï kitkän är) 5*r* 7°
— *tä:* 41*r* 8° [*falak*]; (maqbūl bolur ol ādämī ḥ. oynap bu zämänä birlä äsän utqan) 37*v* 5°
— *inä:* 3*r* 2° [*dargāh*]; (bir köp yazuqlï qul Ḫaqq taʿālâ ḥ. kelip) 4*r* 12[*dargāh*]
— *indä:* 37*r* 10 [*dargāh*]; (vaqt bolur kim nädīmlärgä sulṭān ḥ. kïs bilän altun tegär) 24*r* 9 [id.]
ḥazz 'delight'
— (irādätniŋ qulayïn sözgä tutqan kiši bu maʿrifätdän ḥ. alur čoq) 55*v* 10°; (sämāʿdan dayï ähliniŋ ṣuḥbätindän ḥ. alïp) 59*v* 8 [*ḥazzī*]
— *ïna:* (Ḫaqq taʿālâ riẓāsïna ǰädd vä ǰähdi artuqraq keräk andan kim näfsiniŋ ḥ. bolγay) 146*r* 12 [id.]
hädiyyä 'present'
— 7*r* 12°; (taŋ h. kältürüp män atïŋa) 7*r* 11°; (bir ätäk gül yārānlarγa h. kätürgäy män) 7*v* 11 [id.]
häǰr 'absence, separation'
— 180*v* 12 [Aḥmad χwāǰa's-Sarāyī]; (bu fäläk ǰävri bigin Sayf-i Sarāyī bayrïnï ol yüzi ay h. otïnïŋ iχtirāqïnda tutar) 180*v* 7°
— *iŋ:* (viṣālïŋ körmägä bir däm mäni h. tutar qoymas) 116*v* 10°
hälāk 'perishing'
— *bol-* 'to perish, die': 90*r* 6 [*halāk šud*]; (emdi bu kün ikki aršun suda h. bolmaγa az qaldïŋ) 54*r* 12 [*halāk*]; (bu yol qattï yol turur h. bolur sän) 68*r* 5 [*bimīrī*]
— *et-* 'to kill': (ol muχannaṣnï h. etsä tatar χayr erür bil ol tatarnïŋ bu iši) 87*r* 9° [*bikušt*]
hälākät 'ruin, perishing'
— (ǰān tärkin urup naẓarï h. yerinä tüšüp turur idi) 113*v* 7 [*ǰāy-i χaṭarnāk*]; (tävbäni bu ḥālätdä qïlur sän kim giriftār bolup h. yerinä tüšüp turur sän) 130*v* 2 [*halāk*]
— *i* [iz.]: (nečä kim maraẓ hā'il isä h. küllïgä dälälät qïlmas) 133*r* 2 [*halāk*]
hälāklik 'perishing, death'
— *im:* (mänim h. yaχšïraq andan kim yazuqsuz qan tökülgünčä) 33*v* 13 [*halāk*]
häm 'also'
— 38*v* 6°, 179*v* 9° [Mavlānā Isḥāq]; (ʿāqil ol sözni yerindä sözlägäy, h. ǰävābïnï münāsib közlägäy) 9*v* 7°; (ol kim aŋa müsaχχar idi dïv-u h. pärī) 181*v* 3° [χwārazmī]
hämān 'same, all the same'
— (ʿIsâ äšägin Ḫiǰāza eltip kältürsä yana h. äšäk tur) 139*v* 2°; (čün yoq ʿamäliŋ yana h. ǰāhil sän) 160*v* 13°
Hämädän prop. n.
— 126*v* 12 [id.]

hämdäm 'friend, companion'
— (bir säniŋ teg yüzi qara mäyšūm ṣuḥbätiŋdä keräk idi h.) 119*v* 9°
hämīšä 'always'
— 15*v* 4°, 35*v* 5, 37*v* 3°, 68*v* 6°, 77*v* 3°, 94*v* 4 [*har bār*]; 99*v* 7° [cf. *ǰānfizā*]; 104*r* 10°, 180*v* 6, 185*r* 13; (välī ḥasūd ḥasäddän bolup h. mälūl) 15*v* 11°; (erür käräm üläšür yer h. bābu-'llāh) 37*v* 2°; (ümīdim luṭf erür Ḥaqqdan h.) 81*r* 3°; (yoqsulγa tegär h. münʿam kärämi) 151*v* 3°
hämyān 'purse'
— (miŋ altun h. bilän ṭāqadan tašqaru tutup) 21*r* 3 [*ṣarra*]
hänūz 'yet, still'
— 146*r* 13; (h. tävbä ešigi ačuq turur) 130*r* 7 [*hamčunān*]; (ḫarīṣ yesä ǰihännī h. ač vä faqīr) 166*v* 6°
här 'every, each, all'
— 85*r* 12 [id.]; (här bir näfäsdä iki niʿmät ḥāṣil boldī) 2*v* 7 [id.]; (h. kečä 'every evening') 73*r* 7 [*hama*]; (raḥmät šärābī birlä bolup mäst h. biri) 181*v* 11
här-däm 'each moment, always'
— 142*v* 8°; (h. bir türli täfärrüǰdä bolγay) 97*v* 3 [id.]
härgiz 'ever, at any time'
— 50*r* 12° [id.]; 90*r* 12 [id.]; 153*v* 11 [id.]; (yaχšī qīlīč bolur-mī h. yaman tämürdän) 15*r* 6°; (qoyïlarγa qurt h. čübän bolur-mï bolmas) 16*v* 12°; (h. ol färaḫnī unutmaγay män) 89*v* 4 [id.]
här kim 'whoever'
— 25*v* 7 [*har ki*]; 57*r* 1 [*har ki*]; (h. ǰāndan el yuγay ne kim köŋüldä bolsa tilinä kätürgäy) 8*v* 10 [*har ki*]; (h. bir yamannï öltürgäy χalqnï anïŋ bälāsïndan qurtarγay) 163*v* 11
hävā 1. 'air'; 2. 'desire'
— (dünyānïŋ h. vä häväsindän elin qïsqa qïldï) 62*v* 3 [id.]; (faqīr ol dägül kim h. vä häväskä uyup kečäni kündüz qïlγay) 80*v* 2 [id.]; (h. vä häväs färšin türüp mäǰālis tärkin urup) 125*v* 1
— *γa:* (här kün bir h. učqay dayï här kečä bir yuvada yatqay) 133*v* 9 [*havasī* ∼ *havāī*]
— *da:* 181*v* 9
— *dan:* (oγlannï kötärip h. yergä urdï) 39*r* 13
— *sī:* (Iskändäriyägä kitmägä häväsim kim h. χwaš turur) 92*r* 13; (yigitlik h. ġālib bolup) 59*v* 5 [ʿ*unfuvān*]
häväs 'desire, lust'
— (hävā vä h. färšin türüp) 125*v* 1 [id.]
— *kä:* (hävā vä h. uy-) 80*v* 2 [id.]
— *im:* (Iskändäriyägä kitmägä h. bar) 92*v* 13
— *lärgä:* (köŋül türlü türlü h. ṭālib idi) 59*v* 6 [id.]
— *indän:* (dünyānïŋ hävā vä h. elin qïsqa qïldï) 62*v* 3 [id.]
häybät 1. 'respect'; 2. 'dignity'; 3. 'fear'
— (qanda dur fïl kelip ṣūrät-u h. körsün) 149*r* 7°; (vaqtsïz luṭf körgüzmäk h. kitärür) 164*r* 10° [id.]
— *i:* (sulṭānlar közinä anïŋ h. mütämäkkin bolup turur idi) 105*v* 13 [id.]; (oγlanlar üstündän ol burunγï muʿallimniŋ h. kitti) 141*v* 3 [id.]
häybätli 'frightful, awful'
— (nečä kim fïl h. bolursa tögär süri čibinlär šāh fïlin) 102*r* 2 [*bā tundī va ṣalābat*]; (äyā körgän özün h. arslan) 137*r* 8°; (muʿallim bolmasa h. äy yār saqalïndan tutup oγlanlar oynar) 141*v* 8°
häyhāt 'beware!'
— 133*r* 3
häykäl 'figure'
— *i:* (kelür bolsa bilig birlä saʿādät biligsiz h. bolγay šaqāvät) 47*r* 8°
häzīmät 'defeat'
— *bol-* 'to perish, experience a defeat': (Isfändiyār-i Rūm čïqïp tiktisä ʿaläm boldï körüp h. anï Šām läškäri) 181*v* 7
hīč 1. 'at all'; 2. 'not any'
— 181*v* 2 [χwārazmī]; (h. bilmän bu ot mänim ävimä qandan tüšti) 38*r* 8; (h. anï išittiŋ mi kim mäni qoyγay) 46*r* 2 [id.]; (bulardan h. biri turup ikki räkʿat nämāz qïlmas) 53*r* 11; (keräk kim bu vāqiʿanï h. kišigä aytmaγay sän) 107*r* 7; (oγlan ʿilm vä ädäbdän h. nemä ḫāṣil qïla bilmädi) 144*r* 1
ḫiddät 'impetuosity, irascibility'
— (mäliklärniŋ ḫ. vä ṣavlätindän ḫaẕar qïlmaq käräk) 21*v* 1 [id.]
ḫifẓ 'guarding'
— *inä:* (alarnïŋ rāyïnïŋ ḫusnïna dayï väfāsïnïŋ ḫ. taḫsïnlär oqup) 128*r* 10 [id.]
Ḫiǰāz prop. n.
— (Ḫ. säfärin et- 'to go to Ḫiǰāz') 27*v* 4; (Ḫ. yolïnda) 64*v* 1 [id]; 147*r* 1 [id.]; (Ḫ. qāfiläsindä) 124*r* 6 [id.]
— *a:* (ʿIsâ äšägin Ḫ. eltip kältürsä yana hämān äšäk tur) 139*v* 2° [*Makka*]
— *dan:* 42*v* 1 [id.]
ḫiǰāzī 'pilgrim'
— *lär:* (bärr ičindä susap ḫ. šūr sunï körüp yaqïn kelmäs) 22*r* 9° [*tašnagān-i Ḫiǰāz*]
hiǰrät 'departure'
— (müddät-i h. 'the Hijra era') 178*r* 11

ḥikāyāt 'tales'
— (ʿaǰā'ib ḥ. vä ġarā'ib naṣā'iḥ) 6*r* 9
ḥikāyät 'story, tale'
— 8*r* 7 [id.]; (bolmasa ḥālïŋ bizi̯ŋ teg, äy ʿazīz, bil ḥ. tur qatïŋda ḥālïmïz) 126*v* 10° [*afsāna*]
— *et-* 'to tell a story': (ḥ. müstämiʿlärgä körä et) 174*r* 5° [*ḥikāyat gūī*]
— *qïl-* 'to relate, tell a story': 89*v* 2 [*ḥikāyat mīkard*]; (ġaddār dünyā elindän šikāyätin ḥ. qïlïp) 24*v* 8; (atasïna bašïndan kečkän ḥāllarï ḥ. qïlur idi) 104*r* 5 [*ḥamīguft*]
— *dä:* 102*v* 7 [*ḥikāyat kunand*]
— *in:* (bir mälikkä Läylī vä Mäǰnūn ḥ. ayttïlar) 125*v* 8 [*ḥadīṯ* ~ *ḥikāyat*]
— *inä:* 26*r* 4 [id.]
— *indän:* (dävlätlilär burun kečkänlär ḥ. ögüt alurlar) 176*v* 1 [*ḥikāya va amsāl*]
ḥikmät 'wisdom, knowledge'
— 54*r* 13, 59*r* 10 [*kalima-i ḥikmat*]; 59*v* 1 [*vaʿẓ*]; 81*v* 9° [id.]; 88*v* 10°, 159*v* 9; (munda ḥ. ne?) 17*v* 11 [id.]; (sözlämäk ḥ. dägül, äy χwaš-maqāl, bolmasa ol yerdä kim sözgä mäǰāl) 46*v* 2°; (yüz elli bāb ḥ.) 62*r* 2° [id.]
— *inä:* (ḥakïmnïŋ ḥ. iqrār ketürüp) 88*v* 12 [id.]
hilāl 'new moon'
— *ïn:* (taŋ alï üzä qamär h. körgän) 126*r* 5°
ḥīlä 'fraud, artifice, trick'
— *ni:* (bilür sän kim qïlïp bir ḥ. yüz beliŋ bögrülgäni bolmas yana tüz) 136*v* 1°
— *dän:* (yetär qïsqa qïl emdi ḥ. el) 136*r* 11°
— *si:* 165*r* 10 [*ḥīlat*]; (köŋül bermä ol özdängä ki mäkr-u ḥ. čoq dur) 162*r* 2°
ḥīlät 'fraud, deception'
— (eränlärdän bu ḥ. yol dägül dur) 69*r* 3°
Ḥillä prop. n.
— *niŋ:* (Ḥ. ǰisri bigin bolγay nečä su anïŋ altïnda üstündä kiši) 87*r* 11° [*Baġdād*]
ḥilm 'gentleness'
— (ādämīniŋ šäräfi ḥ.-u ḥayā ǰūd-u süǰūd) 151*v* 9°; (ḥ. bābī) 99*v* 11
— *inä:* (bu muʿallim ḥ. iʿtimād qïlïp ʿilmni tärk ettilär) 141*v* 4 [id.]
ḥimāyät 'protection'
— *i:* (ḥ. kölgäsinä kirdiŋ) 24*r* 2 [id.]
— *indä:* 171*v* 9 [id.]; (ḥamläsi ḥ. düšmänlär šärrindän äymän turur män) 23*v* 13 [*panāh*]
himmät 1. 'courage'; 2. 'magnanimity'
— (ḥ. belin raġbät eli bilän baγlap bašladïm) 6*r* 5; (ärbāb-i h. 'of noble aspiration') 22r 4; (bir väzīr Šäyχ Ẓuʾn-nūn-i Miṣrī qatïna kelip h. vä duʿā tiläp ayttï) 41*r* 1 [id.]; (sulṭānnïŋ qadrïna lāʾiq dägül kim h. elin mänim kibi mäskīn rizqinä uzatγay) 91*v* 7 [id.]
— *i:* 19*v* 6 [id.]; (özi alčaq vä h. ʿālī) 146*v* 13°
— *iniŋ:* (h. kīsindä ne kim naqdï bar idi oynadï) 157*r* 3 [id.]
— *läri:* (h. mämläkätniŋ ʿazīm išlärinä mütäʿalliq bolur) 21*v* 2 [id.]
himmätli '-minded, of ... favour'
— (bäyük h. 'high-minded, magnanimous') 35*r* 7; (ulu h. id.) 88*r* 2 [*buzurghimmat*]; (bay h. faqīrlär) 158*v* 4 [*tavāngarhimmat*]
Hind 'Hindustan'
— (Ḥ. iqlīmindän bir ḫāẓiq ḥakīm kelip) 79*v* 3 [id.]
— *gä:* (Rūmnïŋ ḥarïr qumašlarïn alïp H. eltäyim) 92*v* 7 [id.]
— *dän:* (H. pūlād alïp Ḥalābgä keläyim) 92*v* 8
hindī 'Indian'
— (bir taš yanïndan iki h. čïqïp yetti) 149*r* 10 [*hindū*]
Hindustān prop. n.
— *ya:* 92*r* 10 [id.]
ḥirāsät 'care'
— *qïl-* 'to care for': (qanāʿat mülkin ḥ. qïlïp riyāsät tärkin uryay sän) 26*v* 4 [id.]
ḥisāb 'reckoning, account'
— (här kim χiyānät bilän tirilgäy ḥ. vaqtïnda ellärі titrägäy) 25*v* 7 [id.]
— *et-* 'to count': (ʿumrnï ävväldän ḥ. ettim) 122*r* 11
— *i:* (anïŋ kim ḥ. dürüst turur, äy yär muḥāsäbädän ne qayγusï bar) 26*r* 1 [id.]
ḥisābsïz 'countless'
— (ḥaddsïz ǰävr vä ḥ. ǰäfā qïlïp) 140*r* 8 [*bīqiyās*]
ḥiṣār 1. 'castle, fortress'; 2. 'fence'
— (kečä kelip bir ḥ. yanïnda yattïlar) 51*v* 5 [*ḥiṣārī*]; (ešigindä dur silāḥï yel esär ḥ. ičindä) 157*r* 10° [id.]
— *ïna:* (ḥaräm ḥ. yüzün qoyup) 50*r* 6 [*ḥiṣbā*]
— *ïnda:* (anï közdän salïp qayγu ḥ. tutar) 29*v* 6°
ḥiṣṣa 'share, portion'
— *sïn:* (atasï mülkiniŋ ḥ. ṭaläb qïldï) 17*r* 2
Ḥuǰǰāǰ bin Yūsuf prop. n.
— *nï:* 20*r* 3 [id.]
ḥuǰǰät 'argument'
— *ketür-* 'to argue': (köp türli ḥ. ketürüp ayttï) 92*r* 1 [id.]; (turup ärtä

munī ḫ. ketürdi maŋa toymas közüm χaǰlät ketürdi) 138*v* 6° [*ḫuǰǰat sāχt*]

ḫuǰǰätläš- 'to argue, dispute'
— *ip:* (ḫ. ʿālim anīŋ bilän čīqīša bilmädi) 107*v* 10; (ṣanäm yonγučī Āzar Ibrāhīm bilän ḫ. čīqīša bilmädi) 157*v* 2 [*ḫuǰǰat*]

ḫuǰra 'chamber, cell'
— *γa:* (sïγar bir ḫ. on ikki mihmān) 12*r* 11°

ḫukämā 'wise men, philosophers'
— 18*r* 13 [id.]; 25*v* 11 [id.]; 78*r* 6 [id.]; 99*r* 6 [id.]; 117*r* 10 [id.]; (bu tüš taʿbīrinä jümlä ḫ. ʿāǰiz qaldïlar) 10*r* 1 [id.]; (ḫ. qavlïna kelip turur 'the wise say') 24*r* 11 [id.]; (ḫ. qavlï bilän ʿamäl ettim) 143*r* 6 [id.]

ḫukm 1. 'decision, judgement'; 2. 'order'
— 34*v* 2° [id.]; 117*v* 2°; (ol ḫ. bilän kim 'considering that') 29*r* 3 [id.]; (ägär ol ḫukm qïlïčïnï čeksä näbī vä välī bašïn ašaγa čekkäy) 175*v* 2 [*qahr*]
— *et-* 1. 'to rule'; 2. 'to judge': (bir müddät mämläkätkä ḫ. etti) 65*v* 3 [*rānd*]; (nādir bilän ḫ. etip bolmas 'one cannot judge by the seldom') 105*r* 2 [*ḫukm kard*]
— *ī:* (ẓarūrät ḫ. bilän 'by necessity') 79*r* 2, 102*r* 6 [id.]
— *uŋa:* 148*r* 1 [id.]
— *ïna:* (anïŋ ḫ. rāẓī bolup täšvīšimiz kitti) 157*v* 9 [*ḫukūmat*]
— *unda:* 36*v* 13°

ḫurmät 'respect, honour'
— *i:* (ol meŋ bir atïŋ ḫ.-čün) 81*r* 7°
— *in:* (χalāʾiq anïŋ üzä ḫ. bilmäyin kečärlär) 147*v* 9

ḫurmätsizlik 1. 'dishonour'; 2. 'rudeness'
— *qïl-* 'to treat somebody with rudeness': (bir fakīhniŋ yaqasïndan tutup ḫ. qïlur idi) 108*r* 5 [*bīḫurmatī hamī kard*]
— *dän:* (ḫ. hīč nemä qoymadï) 127*r* 10 [*bīḫurmatī*]

ḫurūf 'writing, letter'
— *nïŋ*: (bu ḫ. ǰävābïna müntaẓir bolup) 35*v* 13 [id.]

ḫusn 'beauty'
— 117*v* 7°, 126*v* 2 [*ǰamāl*]; (nečä kim yoq isä ḫ.-u ǰämālïm, kecär χwaš gül qatïnda böylä ḫālïm) 81*r* 2°; (bu ḫ.-u ǰämālïna körä tili uzun daγï ädäbsiz bolmasa idi ne χwaš bolγay idi) 112*v* 12 [id.]; (ol ġāyät ḫ. üzä ǰämālïn körgän) 126*r* 3°
— *i* [iz.]: (ḫ. rāy 'just observation') 13*v* 2 [id]; (ḫ. χiṭāb 'polite conversation') 14*r* 11 [id.]; (ḫ. tädbīr 'prudence, good management') 27*r* 8 [id.]; (ḫ. ẓann 'favourable opinion') 28*v* 11 [*ẓann*]; 36*r* 8 [id.]; 86*r* 10 [id.]; (ḫ. taqrīr 'excellent explanation') 140*v* 10 [id. ∼ *ḫusn-i tadbīr*]; (ḫ. šavq 'intensive desire') 179*v* 12
— *ïnïŋ:* 179*v* 1°
— *uŋ:* (yana ʿaqlïm säniŋ ḫ. taŋïzγap fikr-i ḫayrānī) 179*v* 5 [Mavlānā Isḥāq]
— *ï:* 12*v* 13
— *ïn:* 180*v* 11 [Aḥmad χwāja's-Sarāyī]
— *ïna:* (alarnïŋ rāyïnïŋ ḫ. daγï väfāsïnïŋ ḫifẓinä taḫsïnlär oqup) 128*r* 10 [id.]
ḫusnu'ẓ-ẓann: 63*r* 1 [*ḫusn-i ẓann*]

hūš 'intelligence'
— (ḫamd oqup bülbül saḫar vaqtïnda χwaš aldï mändän ṣabr-u ṭāqat ʿaql-u h.) 64*r* 6° [id.]

ḫuẓūr 'presence'
— *da:* (yïraqdaγïlar böylä ḫ.) 55*v* 5 [id.]

hümāy 'phoenix'
— 12*r* 6° [id.]; (h. ol iš bilän taptï šäräf kim söŋäk yep ǰänävär inčitmiši yoq) 23*v* 9° [id.]

hünär 1. 'skill'; 2. 'virtue'
— 157*r* 8°, 170*r* 10 [id.]; 178*r* 13; (üstād-i h.) 6*r* 11°; (h.-u ʿayb erdä bälgürmäs ne qadar ol kiši tek olturￂsa) 10*v* 10° [id.]; (mübāräk h. dur ǰihānda käräm) 30*r* 9°; (h. ẓāʾiʿ bolur körgüzmäsä er) 96*v* 5° [id.]
— *i:* 24*v* 2 [id.]
— *lär:* (äy hünärlär tutup ayasïnda kizläbän qoltuqunda ʿayb tümän) 53*r* 2° [*hunarhā*]

hünärsiz 'worthless, unskilful'
— (ḫakīm üzrä h. er därāhim birlä faχr etsä) 155*v* 5°

Hürmüz prop. n.
— *gä:* 18*r* 7 [id.]

ï

ïlï-su 'thermal bath'
— *yïnïŋ:* (nečük kim olturup tämāšā qïlsa χatunlar ï. alïnda ʿazāb) 74*r* 6° [*ḥammām*]
CCum. *issi su* 'ein warmes Bad' (Grönb. 224), *yïlu, yïlï* 'warm, Warmes Bad' (Grönb. 133); LA *ïllï su* 'warmes Bad' (H. 54); Osm. *ïlï su* 'warmes Wasser' (Radl. I, 1375)
ïnan- vt. 'to believe'
— *man:* (män bu sözgä ï. ḫattâ muʿāyänä körmäyinčä) 129*v* 12
Old T. *ïnan-* 'vertrauen' (ATG 309*b*); Kāšγ. *ïnan-* 'vertrauen' (Brock. 62); CCum. *ïnan-* 'trauen, glauben' (Grönb. 273); MM *ïnan-* 'to believe' (MS 178*v* 1); Quṭb *ïnan-* 'to believe' (Zaj. 59)
ïy- vt. 'to send'
— *dï:* (ï. rävān qaṣïda-i ʿuzzā) 182*r* 5
— *a ber-* id.: 83*r* 2 [*firistād*]; 149*v* 10° [*firist*]; (mäni munda aṣḥāb muʿäläǰäsi üčün ï. berdilär) 83*r* 7 [*firistāda and*]; (nečün sän maŋa bir qāṣïd ï. bermädiŋ) 116*v* 7 [*nafiristādī*]; (anï istämägä kišilär ï. berdi) 128*v* 1 [*bar gumāšt ~ bar angïχt*]

i

i- vi. 'to be'
— *dim:* (änvāʿï ʿuqūbät ičindä idim) 28*r* 2; (kečälär uyumayïn zühd-u taqvāγa köŋül baγlap turur i.) 53*r* 7
— *diŋ:* (munča zämāndan qanda i.) 32*v* 4
— *dik*: (ʿazïzlär qadämindä χidmät belin baγlaγay ï.) 123*v* 2
— *dük:* (ol pählävān yigit bilän oynay külä kelür i.) 149*r* 2
— *diŋiz:* (yüŋ äkmäk käräk idiŋiz kim yaγmur ziyān qïlmaγay idi) 47*r* 5
— *säm:* (ägär ʿuqūbatqa lāʾiq i. qiyāmät kün mäni közsüz qoparγïl) 50*r* 8
— *säŋ:* 35*v* 4 [cf. *äšit-*]; (χalāṣïŋ izdär i. öl daγï rävān qurtul) 15*v* 13°; (Saʿdī sözlärindän bilür isäŋ aytqïl) 123*r* 1
— *sä:* (yoq isä män ušol topraq män, bil) 8*r* 9°; (Āzär Ibrāhīm bilän ḫuǰǰätläšip čïqïša bilmädi i. kerišmägä turdï) 157*v* 2; (ǰärrä ičindä ne i. tašïndan ol säzär) 177*r* 3°; (altun qanatïn ačtï i. ṣubḥ šunqarï) 181*v* 6
— *gäč:* (ol oγlan i. yaγrïnïma aγïr qamčïlar indürdi) 45*r* 3
— *kän:* (ol mäni kečär i. körüp tanïdï) 68*r* 2; (kitär i. kördi bir yerdä qurï söŋüklär yatur) 95*v* 2
— *miš sän:* (börïniŋ ṣaʿbräki sän i.) 69*r* 5°
— *miš:* (yaramas ünüm bar i.) 111*r* 11
ʿibādät 'worship, devotion'
— 84*r* 2° [*zïkr kardan*]; 152*r* 1 [id.]; (ʿi. taqṣïrinä muʿtärif bolup) 5*r* 9 [id.]; (ʿi. färāġatï mundan yaχšïraq müyässär bolγay) 69*r* 11 [id.]; (ägär χāṭir ǰämʿiyyäti daγï ʿi. färāġatï üčün bolsa ḥalāl turur) 73*r* 2 [id.]; (äy ʿi. gūšäsin ätmäk üčün tutqan faqïr) 73*r* 4° [id.]
— *qïl-* 'to perform an act of worship': 69*r* 8 [*ʿibādat kardī*]; (tün vā kün qïlγay ʿi. däm bä-däm ʿuẓr-u nämāz) 58*v* 13°
— *dän:* (ʿi. qïlur ʿārif kišilär dāʾim istiġfār) 49*v* 9°
— *imä:* (qačan ʿi. taʿǰïl qïlγay sän) 175*r* 7 [id.]
— *lärdä:* (ʿi. fāẓilräki qaysï turur) 20*v* 13 [id.]
ʿibārät 'expression, phrase'
— (qačan ol maʿnï iḫtiyāǰ bolsa bir özgä ʿi. bilän ädā qïlur idi) 108*v* 3 [id.]; (taŋsuq nüktälär körklü ʿi. bilän andan išitür biz) 114*r* 11
— *iniŋ:* (bu mütäkällim vāʿiẓlärniŋ körkli ʿi. äṣäri hïč maŋa belgürmäs) 74*v* 13 [*suχanān-i rangīn*]
Iblïs 'devil'
— *ni:* (bu I. nečün mälāʾikä üzä muʿallim qoyup dururlar) 141*v* 12 [id.]
ibnā' 'sons'
— *i* [iz.]: (i. ǰinsimiz 'people of our rank' 153*r* 2 [id.]
Ibrāhīm prop. n.
— 157*v* 2 [id.]
ʿibrät 'warning'
— *al-* 'to take warning': 131*v* 1; (özgälär bu ʿuqūbätni körüp ʿi. alγayar) 131*r* 10 [*ʿibrat gīrand*]; (sän alardan al-

masaŋ ʿi. bu kün taŋ bilä sändän bular ʿi. alur) 176*v* 5° [*pang gīrand*]

ibrīq 'jug'
— *in:* (ol oγrï räfīqiniŋ i. alïp ṭahāratqa kitär män dep ġāratqa kitti) 51*v* 6 [id.]

ič 1. 'inside'; 2. 'heart'
— *iŋ:* (tiläsäŋ maʿrifät nūrïn körärgä i. χālī keräk bolsa yemäktän) 62*r* 8° [*andarūn*]
— *i:* (düšmänniŋ i. yanïp ne bolsa sözlär) 15*v* 5°; (i. boš 'empty') 170*v* 8 [*miyān*]
— *in:* 165*r* 3 [cf. *taryа-*]
— *indä:* 80*v* 7° [*darūn*]; (ol kün i. 'that day') 34*r* 2; (iši yoq muḥtäsibniŋ äv i.) 49*v* 1° [*darūn*]; (kim qaraŋγuluq i. tapïlur āb-i ḥayāt) 66*r* 3° [*darūn*]
Old T. *ič* 'innen, das Innere' (ATG 309*b*); Kāšγ. *ič* 'Inneres, geheim' (Brock. 63); CCum. *ič* 'das Innere' (Grönb. 104)

ič- vt. 'to drink'
— *mä:* (egri sözni köni dep ant i.) 167*v* 12°
— *är män:* (yermän i. baγïšlar män) 30*v* 7
— *är:* 185*r* 2 [cf. *qan*]
— *ärlär:* (kördi kim χalāʾiq fülūs berip su i.) 101*v* 10 [*āšāmīdand*]
— *mäs:* (susamïš ol šäkär suyïn i. kim aŋa it tikip jäbīn üsti) 48*v* 4°
— *tim:* (šärbätni ol ḥabīb elindän alïp i.) 122*r* 10
— *ti:* 58*v* 9; (yemäk köp yedi daγï su i.) 102*v* 3 [*āšāmīd*]
— *sä:* 143*v* 6 [cf. *äsri-*]; (lājäräm muḥtäsib šärāb i. äsrük erni körüp tutar maʿzūr) 52*v* 13°
— *kä sän:* (kūzägä ne qoysaŋ anï i.) 5*r* 3°
— *ïp:* 58*v* 7 [*biχwaram*]; 181*v* 12, 182*v* 9 [cf. *yaš*]; (oγlï χamr i. uruš etip kiši öltürüp šährdän qačtï) 145*v* 9 [*χwarda*]
— *kändä:* (su i. dudaγïndan su tamsa) 185*r* 12
— *mägi:* 174*r* 12
— *tügüm:* (bašïmdan kitmädi härgiz sänüŋlän i. bādä) 184*r* 3
Old T. *ič-* 'trinken' (ATG 309*b*); Kāšγ. *ič-* 'trinken' (Brock 64); CCum *ič-* 'trinken' (Grönb. 104); MM. *ič-* 'to drink' (MS 194*v* 9)

ičärgi 'saddle cushion'
— *si:* (äyärimniŋ i. tutsaq bolsa) 23*r* 1 [*namad-i zīn*]
Chag. *ičärgü* 'das Sattelkissen' (Radl. I, 1516)

ičim 'draught of water'
— (bu issi zaḥmäti mendän bir i. su bilän kim däfʿ etkäy) 122*r* 1
Old T. *ičim* 'Trinkbares' (ATG 310*a*); Quṭb *ičim* 'drink' (Zaj. 56)

ičir- vt. 'to make somebody drink something, give to drink'
— *ip:* (i. elgä qašuq birlä šorba čumuč sapï bilän közi čïqarma) 160*v* 7°
Old T. *ičür-* 'zu trinken geben' (ATG 310*a*); Kāšγ. *ičür-*, *ičtür-* 'tränken' (Brock. 64); CCum. *ičir-* 'trinken lassen' (Grönb. 105); Quṭb *ičir-* 'to make somebody drink something, give to drink' (Zaj. 56); LA *ičür-* 'tränken' (H. 44)

ičrä 'in, within'
— (közümniŋ bäbägi i. χayālïŋ naqš erür muṭlaq) 179*v* 5; (män turur män bu qïn ičrä mübtälā) 180*r* 9 [Mavlānā ʿImād Mavlavī]
Old T. *ičrä* 'herein, drin, in' (ATG 310*a*); MM *ičrä* 'within' (MS 180*v* 8, etc.)

ʿiddät 'the time of probation which must expire before a divorced woman can be remarried'
— (müddät-i ʿi.) 134*v* 4 [id.]

idi 'lord'
— *m:* (ol änǰümän ičindä i. keldi nägähān) 182*r* 3
Old T. *idi*, *iyä* 'Herr, Besitzer' (ATG 310*a*); Kāšγ. *iδi* 'Herr' (Brock. 64); Quṭb *idi* 'lord; God' (Zaj. 56); MM *idi* 'God, Lord, owner' (MS 178*v* 9, etc.)

idrāk 'comprehension'
— (saŋa berdi ḥayāt-u ʿaql-u i.) 144*v* 1° [id.]

idrār 'allowance'
— (bir beg bu ṭāʾifä ḥaqqïna ġāyät iʿtiqād baγlap daγï muḥibb bolup i. muʿayyän qïldï) 28*v* 8 [*idrārī*]; (kim riyāsïz tün vä kün ṭāʿat qïlïp vaqf-u i. almadï ʿābid bolur) 71*v* 7°; (kim äbrār χirqasïn käygäylär daγï i. luqmasïn satqaylar) 152*v* 12 [id.]

iflās 'poverty'
— 154*v* 13° [id.]; (faqīr ilgäri kelip i. qiṣṣasïn oqudï) 21*r* 12; (ġanïlär qorquban i. elindän nečün zaḥmät čäkärlär böylä här däm) 142*v* 7° [*saχtī*]; (čäkip i. elindän köp mäšaqqat) 143*r* 11°

iftār 'breaking a fast'
— *et-* 'to break a fast': (ẓaʾïf kündüz oruč tutar kečä i. etär) 84*r* 7 [*iftār kardī*]

iḥsān 'kindness, favour'
— 35*r* 12; 35*v* 5° [cf. *äšit-*]; (bu i. vä ʿaṭā dāʾim iši dur) 81*r* 1°; (bu i. birlä-mi ǰännät tilär sän) 93*v* 7°

— *qīl-:* 1. 'to be kind/beneficient'; 2. 'to be good': 35*r* 8; (sävmäk šarṭī ol durur kim bu ikki ṭā'ifä bilän i. qīlγay sän) 71*r* 11 [*iḥsān ~ nakūī*]; (özgä düšmänlärgä i. qīlsaŋ dūst bolur) 150*v* 6 [*iḥsān kunī*]
— *ïnīŋ:* 154*r* 5 [id.]
— *ïna:* (qullar sulṭān inʿāmïna i. ögränip tururlar) 48*r* 7 [*baχšiš*]

iḥtilām 'nocturnal pollution'
— 146*r* 9 [id.]

iḥtirāq 'burning, ardour'
— *ïnda:* (bu fäläk ǰävri bigin Sayf-i Sarāyī baγrïnī ol yüzi ay häǰr otïnïŋ i. tutar) 180*v* 7

iḥtirāz 'abstaining'
— *qīl-* 'to abstain': (qaysï ḫaräkät kim maŋa χwaš kelmädi andan i. qīldïm) 61*v* 11 [*parhīz ~ iḥtirāz kardam*]

iḥtiyāǰ 'need, necessity'
— *bol-* 'to be necessary': (qačan kim ol maʿnī i. bolsa bir özgä ʿibārät bilän ädā qīlur idi) 108*v* 3
— *ïm:* (maŋa borǰ bergil kim eŋän i. bolup turur) 91*v* 6 [*muḥammī*]

iḥtiyāt 'caution, attention'
— (buyurdï kim fülän qulnïŋ märsümïn yaχšï i. bilän yazsunlar) 37*r* 5
— *et-* 'to be cautious': (i. ettim kim maŋa qaṣd etmäsünlär) 18*r* 12 [*tarsīdam*]

iǰābät 'acceptance'
— (inābät elin i. ümīdi üčün kötürsä) 4*r* 13 [id.]
— *i:* (daʿvätniŋ i. sünnät turur) 106*r* 9 [id.]
— *inä:* (ol täšrïf-i qabūl kim buyurduŋïz bu qulnïŋ anïŋ i. imkānï yoq turur) 36*r* 11 [id.]

iǰāzät 'permission'
— (i. bilän bir ikki kälimä söz sözlämäk tilä biz) 127*v* 10 [id.]
— *ber-* 'to permit': (maŋa i. bergil kim bu väzïrni öltüräyim) 34*v* 8 [id.]
— *iŋ:* (i. bilä säfär qïlmaq tilär män) 96*v* 3 [id.]

iǰrät 'reward, recompense'
— *i:* (maṣlaḥat anï kördilär kim kemä i. bilän müsāmaḥat qïldïlar) 100*v* 6 [id.]

iǰtihād 'striving, effort'
— (mälik oγlanlarïnïŋ . . . tähzīb-i aχlāqïna i. artuqraq keräk) 140*v* 9 [id.]

ikeü 'both'
— 185*v*, A, B 4
Quṭb *ikägü* 'we two' (Zaj. 58); Chag. *ikäö* 'zwei, das Paar' (Vámb. Ćag. Spr. 236); *ikäü* 'tous deux à la fois' (PdC 121); Kazan T. *ikäü* 'alle beide, zwei' (Radl. I, 1416)

iki 'two'
— (här bir näfäsdä i. niʿmät ḥāṣil boldï) 2*v* 8 [*du*]; (i. közüm qaš vidāʿïn qïlïŋ) 19*r* 9 [*du*]
— *sini:* (i. bir ävgä saldïlar) 84*r* 9
— *miziŋ:* (qāẓī i. sözin išitti) 153*v* 13
Old T. *iki, äki* 'zwei' (ATG 310*b*); Kāšγ. *iki, ikki* 'zwei' (Brock. 65); MM *iki* 'two' (MS 181*v* 10, etc.)

ikinč 'both, two'
— (ʿanqāsï kök qāfïnïŋ ačtï i. bāl) 181*r* 12
Kāšγ. *ikinč* 'zweiter' (Brock. 65); Quṭb *ikinč* 'second, for the second time, again' (Zaj. 58); MM *ikinč* 'second, for the second time' (183*r* 6)

ikinči 1. 'second'; 2. 'for the second time'
— 8*r* 13 [*davvum*]; 49*r* 6 [*davvum*]; 97*v* 9 [*davvum*]; (ikinči batïp čïqqanïnda sačïndan tutup kemi üstünä kätürdilär) 17*v* 8; (aytsaŋ muṣībät ikki bolur biri χasārät-i māl i. faẓīḥat-i ḥāl) 107*r* 11 [*dīgar ~ davvum*]; (i. ʿalāmäti ol kim ändāmïna qïl bitkäy) 146*r* 7 [*davvum*]; (biri ol kim māl yïγdï daγï yemädi i. ol kim ʿilm oqïdï daγï ʿamāl qïlmadï) 160*v* 10
— *si:* (üč nemä dā'im qalmas biri tiǰārätsiz māl i. baḫṣsïz ʿilm) 161*v* 5
CCum. *äkinči* 'der zweite, zum zweiten Mal, wiederum, wieder' (Grönb. 86); Quṭb *ikinči* 'second, again' (Zaj. 58); MM *ikinči* 'second' (MS 180*v* 8, etc.)

ikki 'two'
— 15*r* 1, 17*v* 9; 17*v* 10 [cf. *yapuš-*]; 163*r* 3 [cf. *keriš-*]; (bir iqlïmä sïγïšmas i. sulṭān) 12*r* 12°; (i. közüm qaš vidāʿïn qïlïŋ) 19*r* 9°; (bir baχšï dur ayran i. su dur) 43*r* 3° [*du*]; (i. aršun) 54*r* 12 [*qāmatī*]; (i. aqča) 61*r* 2 [*diramī*]; (yüz ġuṣṣa bilän qïlur sän ikki räkʿat) 151*v* 6° [*du*]
— *si:* (äkizäk . . . yaʿnī i. bir qarïndan) 156*r* 6
— *sini:* 84*r* 9
cf. *iki*

ikrām 'respect, honour'
— (i. vä iʿzāz bilän mäni alïp kirdilär) 29*r* 9

il 1. 'country'; 2. 'town'
— *ä:* (ildin i. 'from country to country') 140*v* 7 [*az iqlīmī ba iqlīmī*]
— *din:* 140*v* 7
— *iniŋ:* (alïp mäšriq i. topraqïndan qïlurlar qïrq yïlda ṣaḫn-i činī) 166*v* 9°
— *indä:* (Diyār Bäkr i.) 135*r* 1
Old T. *il, äl* 'Land, Reich, Herrschaft' (ATG 310*b*); Quṭb *el* 'land, state, people' (Zaj. 49)

il- vt. 'to take'
— *mās:* (jīhān jävhärlärini közgä i.)186*r* 15
— *gäy:* (jämālīn körmägä ḫasrät bolup andan mürādīm ol körüp ilgäy-mi tep bir kez qulun sulṭān qaraγïnγa) 183*v*8
— *mäyin:* (yüz ārmūdīn yegäy bir qul birini i. tiškä) 31*r* 8°
Old T. *il-*, *yïl-* 'anhängen, angreifen' (ATG 310*b*); Kāšγ. *il-* 'sich anschliessen'; 2. 'ziehen (Dorn das Kleid)' (Brock. 66); Quṭb *il-* 'to hook, tangle, net, catch' (Zaj. 58); MN *közgä il-* 'curarsi, rivolgere lo sguardo' (G. 95); Chag. *il-* 'prendre, prendre en consideration, attacher, mettre en colère' (PdC 133)

ilāh 'God'
— (ärkli i. 'mighty God') 176*r* 7°

ilāhī 'my God'
— 81*r* 4°, 178*v* 2°; (i. munuη ǰānīn alγïl) 20*r* 6 [*χudāyā*]

ʿilāǰ 'remedy, cure'
— (boldï fāsid čūn iʿtidāl-i mizāǰ, nï ʿazīmät äṣär qïlur nï ʿi.) 133*r* 6° [id.]
— *qïl-* 'to cure, heal': (bir ḫāẓiq ḫakīm kelip ʿi. qïlïp közsüzlär közün ačar idi) 79*v* 4

iʿlām 'making known, informing'
— *qïl-* 'to inform': (bir maṣlaḥatnï körüp maχdūmlarïna i. qïlmasa ol χiyānät näʿindän bolur) 128*r* 4 [*iʿlām nakunand*]

ilä 'and'
— (zülfi bïraqtï ʿālämä müšk i. ʿanbäri) 182*r* 4

iläy 'the front part of something'
— *imdä:* (közüm yummayïn kälām-allāh i. qoyup oqur idim) 53*r* 9
— *imdän:* (sürüη i. kitsin) 21*v* 8
— *iηdä:* (bu ḫaräkätni az qïlγïl kim i. köp vāqiʿalar bar dayï artïηda köp düšmänlär bar) 30*v* 4; (ḫarām i. ḫarāmī artïηda) 56*r* 2 [*pīš*]
— *iηdän:* (jīhān sulṭānï i. kečti) 40*r* 4
— *inä:* 126*r* 13 [cf. *turγuz-*]; (i. süfrä ketürdilär) 74*r* 7
— *indä:* (i. ṭabaq tolï ḫalvā) 48*r* 10°
— *indän:* (i. bir sulṭān kečti) 39*v* 13
Old T. cf. *il* 'Osten, Vorderseite' (ATG 310*b*)

ilgäri 'forward'
— 127*r* 8 [cf. *kötür-*]; 176*v* 10 [cf. *ček-*]; (väzirlärdän biri i. kelip sulṭānγa yer öpüp ayttï) 13*r* 1; (faqīr i. kelip iflās qiṣṣasïn oqudï) 21*r* 12; (taγrïlïq üčün bir qadäm i. yürümäslär) 155*v* 12
Old T. *ilgärü* 'im Osten, vorn' (ATG 310*b*); Quṭb *ilgārü* 'forward' (Zaj. 58); LA *yilgäri* 'vor' (H. 107)

ilik 'marrow'
— (här söηäkniη bolur ičindä i.) 163*v* 9 [*maǧz*]
Kāšγ. *ilik* 'Mark' (Brock. 66); *yilik* 'Mark' (Brock. 90); CCum. *yilik* 'Knochenmark' (Grönb. 124)

ilk 'first'
— (i. idim bir χwār topraq) 8*r* 6; (i. bir qaṭrä su idi ismiη) 146*v* 3°; (äyā oq atqučï yaχšï saqïšlap i. andan at) 169*v* 7°
Old T. *ilk* 'Anfang' (ATG 310*b*); Kāšγ. *ilk* 'erster' (Brock. 66); MM *ilk* 'first' (MS 179*v* 10)

ilk yaz 'spring'
— (i. bulutï 'spring cloud') 3*r* 11 [*bahārī*]; 155*v* 9 [*bahār* ~ *āzār*]; (i. künlärindä bir kün 'on a spring day') 5*v* 4; (kelsäη, äy dūst, körgä sän i. topraqïm üstünä yaš ot bitmiš) 147*v* 11° [*vaqt-i bahār*]

illā 'least, if not, save, except'
— 11*r* 13°, 13*v* 11 [cf. *toγ-*]; 46*r* 12 [*ǰuz*]; 57*r* 5 [id.]; 90*r* 13 [*magar*]; 154*r* 1 [id.]; 155*r* 9 [id.]; 177*v* 2 [*magar*]; (barča söηükläri tökülmiš idi i. közläri oynar dayï naẓar qïlur) 9*v* 13 [*magar*]; (barčanï rāẓī qïldïm i. ḫasūdnï rāẓī qïla bilmädim) 15*v* 9 [*magar*]; (bu rānǰniη dävāsï dägül i. ādämīniη öti) 33*r* 5 [*magar*]; (i. ḫaqīqatda ʿalāmäti birdän artuq yoq turur) 146*r* 9 [*ammā*]; (otursa ʿāqil er Mäjnūn qatïnda keräkmäs sözi i. ẓikr-i Läylī) 174*r* 8 [*ǰuz*]

ʿillät 'cause, reason'
— (ol ʿi. biläk kim 'because') 75*r* 1 [id.]; (mäẓällät bilän tiri yürigінčä ʿi. bilän ölsä yaχšïraq) 86*r* 6 [id.]; (bilür män kim sänin anï sevmägindä ʿi. yoq turur) 117*r* 4 [id.]
— *i:* (ol χatunnïη qarï anasï ävdä mütämäkkin oltura qaldï kābīn ʿi. bilän) 121*r* 13 [id.]

ʿilm 1. 'wisdom, science'; 2. 'hold (in wrestling)'
— 6*r* 11, 75*v* 1 [id.]; (muηa ʿi.-u ādāb vä ḫusn-i χiṭāb vä χidmät-i mülūk ögrätkäy) 14*r* 9; (ʿi. vä ärdäm birlä kāmil körkkäbay) 15*r* 13; (ol qadar ʿi. oqudï kim ʿallāmä-i ʿaṣr boldï) 81*v* 12 [id.]; (ikinči ol kim ʿi. oqïdï dayï ʿamäl qïlmadï) 160*v* 10 [*āmūχt*]
— *i* [iz.]: (ʿi. nüǰūm 'astronomy') 110*v* 9
— *ni:* (ol bir ʿi. kim mundan kizläp idi anï ʿamälgä ketürdi) 39*r* 10 [*band*]
— *in:* 38*v* 8; (mändän oq ʿi. ögränip kitkän ʿāqibät qïldï ol nišānä mäni) 39*v* 11° [id.]

— *indän:* 5*v* 6, 5*v* 8, 122*v* 11; (muḫāsäbä i. äylä kim bar bir az bilür män) 25*r* 8 [id.]
ʿ*arūz* ʿ*ilmi* 'prosody' (5*v* 8)
küräš ʿ*ilmi* 'a hold in wrestling' (38*v* 12)
oq ʿ*ilmi* 'the art of shooting arrows' (39*v* 11 ʿ*ilm-i tīr*)
ʿ*ilm oqï-* 'to learn' (160*v* 10)

ʿ*ilmsiz* 'without knowledge, ignorant'
— (ʿi. zāhid ešiksiz ävgä oχšar) 173*r* 13 [*bïʿilm*]

iltifāt 'attention'
— *et-* 'to pay attention': (bilišlärgä körübän i. etmäs) 66*v* 9° [*farāġatī dārad*]; (i. etmäs körüp ač olturup ṣāʾir faqīr niʿmäti köp χwājälärniŋ balïna vä yaγïna) 82*v* 10°
— *qïl-* id.: 83*r* 10 [*iltifāt nakard*]; (bašïn kötärip baqmadï daγï i. qïlmadï) 40*r* 1 [*iltifāt nakard*]

iltiǰā 'shelter'
— (künäš issisinä ṭāqat ketürmäyin bir dïvār kölgäsinä i. qïlïp) 122*r* 1 [*iltiǰā burdam*]

ʿ*Imādī* prop. n.
— 180*r* 12°

imām 'Imam'
— (i. Ġazzālī) 175*v* 9 [id.]

īmān 'faith, belief'
— (ï. ählin qaraŋγuluqdan čïqarïp) 75*v* 13

ʿ*imārāt* 1. 'building'; 2. 'cultivated, flourishing'
— (tašï ʿï. iči χarāb) 80*v* 6
— *qïl-* 'to increase, make prosper': (raʿiyyät ävin χarāb etip sulṭān χazïnäsin ʿi. qïlur erdi) 31*r* 12 [*ābādān kunad*]; (yïqïp yarlï raʿiyyät χān-u mānïn qïlur sulṭān χazïnäsin ʿi.) 32*r* 6°; (siziŋ üčün šährdä bir yaχšï ʿi. qïlayïm) 69*r* 11 [*maqāmī bisāzam*]
— *dän:* (ʿi. yïraq tüšüp) 90*v* 11 [id.]
— *indän:* (eski yūnān ʿi. qalmïš) 101*r* 1 [id.]

imkān 'possibility'
— 175*v* 6° [*ǰāy*]; (χïlāf üzrä čäkištilär nečä kim bar idi i.) 166*r* 8°
— *i* [iz.]: (i. müvāfaqat) 134*v* 3 [id.]
— *ï:* 93*r* 8; (bu qulnïŋ anïŋ iǰābätinä i. yoq turur) 36*r* 11 [id.]
— *larï:* (qorqusïndan i. yoq idi kim külgäylär yā sözläškäylär) 141*r* 10

in 'hole, den'
— *inä:* (qoluŋnï soqmaγïl ʿaqräb i.) 28*v* 3 [*sūrāχ*]
Kāšγ. *in* 'Höhle' (Brock. 67); CCum. *in* 'Höhle' (Grönb. 106); Quṭb *in* 'hole, net, cave, cavern, nest (of animals)' (Zaj. 59); LA *in* 'Loch' (H. 54)

in- vi. 'to descend, fall dawn'
— *är:* (tegmä bir näfäs kim i. ḫayātqa mädäd berür) 2*v* 5 [*furū mīravad*]; (i. bolsa qayadan bir aγïr taš keräk kim kitmägäy ʿārif yolundan) 80*r* 9° [*furū ġaltad*]; (köktän yergä nüsār i. daγï yerdän kökkä ġubār čïqar) 176*v* 13
— *ip:* 47*v* 8 [*furū hišta*, cf. *yaqa*]
Old T. *in-* 'absteigen, sich versenken' (ATG 311*a*); Kāšγ. *in-* 'herabkommen, absteigen, ankommen' (Brock. 67); CCum. *än-* 'herabsteigen' (Grönb. 88)

inābät 'repentance'
— (i. elin iǰābät ümīdi üčün kötürsä) 4*r* 12 [id.]

inʿām 'gift, favour'
— (sändän ol ullu i. daγï aγïr baχšiš durur) 110*r* 13; (χavāṣṣ vä ʿavāmm tilinä i. zikrin bïraqïp turur män) 142*v* 12 [id.]
— *inïŋ:* (maχdūmlarnïŋ sävābaq i. šükri qullar üzä vāǰib durur) 128*r* 1 [id.]
— *ïna:* (qullar sulṭān i. iḫsānïna ögränip tururlar) 48*r* 7 [id.]

ʿ*inān* 'bridle, rein'
— (taqvânïŋ alur elindän iflās ʿi.) 154*v* 13° [id.]
— *ï:* 102*v* 2 [id.]; (iχtiyārïnïŋ ʿi. elindän kitip) 76*r* 11 [*zimām*]; (χalqnïŋ ṭāqatï ʿi. elindän kitip) 86*v* 13 [id.]; (ṭāqatïnïŋ ʿi. taḫammül elindän tüšti) 155*r* 1 [id.]
— *in:* (iχtiyārï ʿi. elindän bïraqïp) 125*v* 10 [*zimām*]

ʿ*ināyät* 'aid, assistance'
— (keräk sulṭān raʿiyyätni körüp χwaš ʿi. birlä dāʾim šād qïlγay) 49*r* 3°; (niʿmät iyäsi Ḥaqq taʿālânïŋ ʿi. naẓarï bilän manẓūr) 153*v* 8 [id.]
— *i:* (taŋrï taʿālā ʿi. bilän) 48*v* 12 [ʿ*aun*]

inči[1] 'pearl'
— 156*v* 6 [cf. *qum*]; (atï I. atasï belgili bay) 138*r* 10° [*gauhar*]; (eliŋ titrär nečük i. tišär sän) 138*v* 13° [*gauhar*]
Old T. *yinčü* 'Perlen' (ATG 355*a*); Kāšγ. *yinčü* 'Perle' (Brock. 91); CCum. *inčü* 'Perle' (Grönb. 106); Quṭb *yinčü* 'pearl' (Zaj. 80); MN *inčü* 'perla' (G. 95); LA *yünčü* 'Perle' (H. 108)

inči[2] 'a voluntary servant'
— (kel, äy Isḥāq-i mäskïnniŋ ulusta i. sulṭānï) 179*v* 10
MM *inčü* 'voluntary servant' (MS 307*v* 9); Chag. *inǰü* 'ein Diener; jeder, der freiwillig in den Dienst eines Begs tritt und von ihm unterhalten wird' (Rad. I, 1455)

inčin- vi. 'to be hurt'
— *ip:* (anasï i. Rüstämgä ayttï) 137*r* 8°
inčit- vt. 'to hurt, harm'
— *tim:* (χaṭā qïldïm säni yazuqsuz i.) 36*v* 6 [*biāzurdam*]
— *säŋ:* (qačan kim bir kišini i. dayï soŋra yüz rāḫatïŋ tegsä ol inčitmägiŋ anïŋ yādïndan kitmäs) 101*r* 7 [*ranǰī ba dil rasāndī*]
— *mägiŋ:* 101*r* 8
— *miši:* 23*v* 10 [*nayāzārad*, cf. *söŋäk*] QY *inǰüt-* 'bekümmern' (Brock. 56); Osm. *inǰit-* 'Kummer verursachen, Schmerzen verursachen' (Radl. I, 1454)
inčü 'pearl'
— 89*v* 7; (kördüm bir kïs tolï i. yatur) 89*v* 4 [*marvārīd*]
cf. *inči*[1]
indä- vt. 'to call, invite'
— *sä:* (anï kim indäsä muḫtāǰ qïlmas dayï özgä ešikkä körgüzüp yol) 57*v* 2° [*biχwānad*]
— *p:* 12*r* 8 [*biχwānd*]; 140*r* 11 [*biχwānd*]; (ol qulnï taẓarruʿï vä zārïlïqï bilän i. kötürgäy) 4*v* 5 [*biχwānad*]; (bu laṭïfäni išitip küldi dayï ol šāʿirni i. ayïttï) 110*r* 11 [*nazd-i χwad ṭalabīd*]
Old T. *üntä-* 'rufen, blöken' (ATG 349*a*); Quṭb *ündä-* 'to call, invite' (Zaj. 203)
indür- vt. 'to give a blow'
— *di:* (bu oγlan igäč yaγrïnïma aγïr qamčïlar i.) 45*r* 4
Kāšγ. *indir-* 'herabsteigen lassen' (Brock. 67); CCum. *ändür-*, *indür-* 'herabsteigen lassen, senken' (Grönb. 88); Quṭb *indür-* 'to lower, drop, throw down, bring' (Zaj. 59)
inǰiʿāl 'shame'
— *ye-* 'to be ashamed': (ol täkällümdän saŋa χwaš dur sükūt kim χaṭā sözdä yeginčä i.) 46*v* 5°
inǰïl 'the Gospel'
— *dä:* (i. kelip turur 'it is written in the Gospel') 175*r* 4 [id.]
inkār 'denial'
— *qïl-* 'to deny': (anïŋ qïlsa sözinä här kim i. ǰähännämdä bolur dāʾim yeri nār) 75*v* 11°; (bir nečä muḫāriflär fuqarā ḫālïna i. qïlïp) 76*v* 8
— *ï:* 72*r* 12 [id.]
inṣāf 'justice'
— (šarṭ-i i. degül tutmasaŋ āχir färmān) 4*r* 1° [id.]; (ägär sizdä i. dayï bizdä qanāʿat bolsa idi suʾāl räsmi ǰihändan kitkäy idi) 81*v* 6 [id.]
— *ïŋdan:* (i. tävaqquʿum bar 'I expect [it] of your justice') 153*v* 11 [id.]
inṣāfsïzlïq 'injustice'
— (bir ʿaräb mäliki i. bilän mävṣūf dayï ẓulm vä taʿaddī bilän maʿrūf idi) 19*r* 13
Quṭb *inṣāfsïzluq* 'injustice' (Zaj. 59)
insān 'man'
— (ṣūräti i. välī ḫayvān-χiṣāl) 96*r* 5°; (bolmasa qïrq yašarda ʿaql-u ädäb, dägül insān desäŋ anï ne ʿaǰäb) 146*v* 10° [*ādamī*]
— *nïŋ:* (ne nuqṣān kördüŋ i. šäräf näfsinä) 125*v* 12 [id.]
inšā 'style'
— (i. ʿilmindän baḫṣ qïlïp 'we talked about prosody') 5*v* 6
intiqām 'vengeance'
— (sän dayï anïŋ anasïna sökkül, äylä kim i. ḫaddan kečmägäy) 44*r* 8 [id.]
iqbāl 'good fortune'
— 182*r* 8; (saʿādät yoldašïŋ bolup i. yārï qïldï) 65*v* 10 [id.]
iqlīm 'country, region'
— 111*r* 4 [id.]; (tiläsäŋ tutmaγa, äy šāh, i. čärigiŋdän därïġ etmä därāhim) 23*r* 4°
— *gä:* (bir özgä i. barïp ne ḫāl bilän bolsa tiriläyim) 24*v* 10 [*iqlīmī*]
— *ä:* (bir i. sïγïšmas ikki sulṭān) 12*r* 12° [*iqlīmī*]
— *inä:* 92*v* 5
— *indän:* 79*v* 3
iqrār 'favourable leaning'
— *ketür-* 'to acquiesce': (ḫakīmniŋ ḫikmätinä i. ketürüp öz täǰāsürinä muʿtärif boldï) 88*v* 12 [*iqrār kard*]
— *qïl-* 'to confess': (hïč kim ärsä öz ǰählinä i. qïlmas) 108*v* 11 [*iqrār nakard*]; (här er yalγan bilän mäšhūr bolsa kim anï rāst dep i. qïlγay) 174*v* 10° [*bāvar nadārand*]
— *ïm:* (ne qadar kim mänim Ḥaqq taʿālânïŋ ṣāliḥ qullarïna i. vä irādätim bar munuŋ ol qadar inkārï vä ʿadāväti bar) 72*r* 11 [id.]
irādät 1. 'inclination, affection'; 2. 'docility'; 3. 'desire, will'
— (anlar raġbät vä i. bilän aytqïl dedilär) 74*r* 1 [id.]; (köp ögüt bermägil maŋa, äy yār, čün i. anïŋ elindä turur) 114*r* 4° [id.]
— *ketür-* 'to have an inclination [to]': (munda i. ketürsäŋ saʿādät eltürsäŋ) 75*v* 8; (biz dayï faqïrlär muḫibbi biz bälki faqïrlärgä i. ketürüp mürïd bolup turur biz) 114*v* 9°
— *niŋ:* (i. qulaγïn sözgä tutqan) 55*v* 9° [id.]
— *ïm:* (Ḥaqq taʿālânïŋ ṣāliḥ qullarïna iqrārïm vä i. bar) 72*r* 11 [id.]
— *imni:* 60*v* 10 [id.]

— *i:* 151*r* 4 [id.]; (sulṭān faqīrlär i. birlän ǰännätkä daγï pārsā sulṭānlar taqarrübi bilän tamuγγa kirdi) 57*v* 8 [id.]
— *in:* (ol kim ärsä munuŋ vaẕīfäsin az arturdï daγï i. köp äksütti) 86*v* 6 [id.]
irādätsiz 'without docility'
— (i. mürïd müflis ʿāšiqqa oχšar) 173*r* 12 [*bïrādat*]
ʿIraq 'Iraq'
— 105*r* 9 [*Pārs*]
— *dan:* 26*r* 11 [id.]
irtifāʿ 'elevation'
— *i* [iz.]: (i. vilāyät) 16*r* 3 [id.]
is 'smell, odour'
— *i:* (soγan isi 'onion smell') 134*v* 11 [*būy-i piyāz*]; (körmäs sän-mi büstān ičindä yaš tal aγačïnï i. müšk bigin) 158*r* 11; (mišk i. bilän özini fāš qïlur) 170*v* 4
— *indän:* (kör̥läk i. Miṣrda aŋladïŋ) 53*v* 10° [*būy*]
ʿIsâ prop. n.
— 95*r* 8, 139*v* 2° [id.]
iṣ̲gār 'charity'
— 80*r* 12 [id.]
Isfändiyār prop. n.
— *i* [iz.]: (I. Rūm) 181*v* 7
Isḥāq prop. n.
— *i* [iz.]: (I. mäskïn) 179*v* 10
Iskändär prop. n.
— *gä:* 48*v* 8 [id.]
— *i:* (zänaχdānïŋ quduγïnda köŋül I. ṭālib) 179*v* 6 [Mavlānā Isḥāq]
Iskändäriyä prop. n.
— 86*v* 11 [id.]
— *niŋ:* (I. mäliki) 182*r* 6
— *gä:* 92*r* 13 [id.]
islām 'Islam'
— (ʿālimlär dïn dävlätï i. ʿizzätï durur) 75*v* 13; (ünüŋ i. rävnaqïn kitärür) 112*v* 1° [*musulmānī*]
ism 'name'
— *iŋ:* (ilk bir qaṭrä su idi i.) 146*v* 3°
isrāf 'extravagance'
— *qïl-* 'to waste': (munuŋ bigin kišilärgä väǰh-i käfāfïn muʿayyän qïlγay sän kim müddät-i mädïd yep näfaqasïn i. qïlmaγay) 22*r* 3 [*isrāf*]
isi 'warm, hot'
— (i. savuq tatqan 'experienced') 133*v* 1 [*garm*]
Old T. *isig* 'warm, Fieber, lieb' (ATG 311*b*); Kāšγ. *isig* 'heiss' (Brock. 68); CCum. *isi, issi, yisi* (Grönb. 107); Quṭb *isig* 'warm, hot' (Zaj. 60); LA *ïssï* 'heiss' (H. 48)
issi 1. 'warm, hot'; 2. 'warmth'
— 38*r* 6 [*garm*, cf. *kül*]; (i. tämūz künlärindä bir kün äylä i. idi kim boγaznï qurutup aγïznï qaynatur idi) 121*v* 11 [*ḥarūr*]; (ol i. yüzli qïz savuq ḥaräkät qïlïp) 134*r* 6; (i. savuq tatmaγan 'unexperienced') 148*v* 11
— *si:* (künäš i.) 103*r* 13
— *sinä:* 121*v* 13 [*tāb*]
cf. *isi*
istä- vt. 1. 'to want, desire'; 2. 'to look for, seek'
— *mä:* (ol ev ešigindä i. χayr-u ṣalāḥ kim epči üni ol evdä qattï kelgäy) 171*r* 8°
— *mä sän:* 149*r* 13 [cf. *ärlik*]
— *mägil:* (ol säbäb bilän kim ġaẓabïŋ kelip mänim üzä öz āzār i.) 41*v* 1 [*maǰūy*]; (väfā i. bülbüldän) 133*v* 12 [*čašm madār*]
— *mäs:* 178*r* 12; (kim i. bolsa bizgä ne ziyān) 178*r* 7°
— *dilär:* (sulṭān buyurdï i. bir ekinčiniŋ oγlïn taptïlar) 33*r* 7 [*ṭalab kardand*]
— *mädi:* (bir χasta kelip andan muʿālāǰä i.) 83*r* 3 [*naχwāst*]
— *sän:* (bolmaq i. qatïnda yüzi aq) 5*r* 1
— *p:* 36*r* 7, 103*v* 1; (barïp ʿarab qabïlāsindä istäp tapup alïp keldilär) 126*r* 11 [*ṭalab kardan*]
— *mägä:* (anï i. kišilär ïya berdi) 128*v* 1 [*tafaḥḥuṣ*]
— *gän:* (jürm ätsä qačan faqīr andan kim dur sorup i. χaṭānï) 140*v* 6°
— *gänlär:* 19*v* 12 [cf. *urluq*]
sorup istä- 'to call somebody to account' (140*v* 6)
yol istä- 'to look for the way' (103*v* 1)
Old T. *istä, ästä-, izdä-* 'suchen' (ATG 312*a*); Kāšγ. *istä-* 'verfolgen, suchen' (Brock. 69); MM *istä-* vt. 'to want, wish; look for' (MS 196*r* 1)
istiʿdād 'ability'
— (tärbiyätniŋ ṭarīqi bir ṭarīqa bolur välïkin i. muχtälif durur) 144*r* 6 [id. ∼ *ṭabāʾiʿ*]; (tärbiyätsiz i. ḫayf turur) 170*r* 7 [id.]
istiġfār 'asking for forgiveness'
— *kätür-* 'to ask for pardon': (kemäči i. kätürüp nifāq bilän barïšïp) 100*v* 11 [*ʿuẕr*]
— *qïl-* id.: (ʿibādätdän qïlur ʿārif kišilär dā'im i.) 49*v* 9° [id.]
istiṭāʿat 'power'
— (i. atïna minip tururlar sürmäslär) 155*v* 11 [id.]
ʿiṣyān 'disobedience, opposition'
— (maḥrūm qalur hämïšä ʿi. kötkän) 37*v* 4°; (nï özgädän özüŋni körgil artuq nï äylä sözlä kim ʿi. ketürgäy) 164*v* 4°

iš 1. 'work'; 2. 'profession'; 3. 'action'; 4. 'affair, matter'
— 80*r* 8; (bir muʿtäbär i. üzä qoydï) 27*r* 9; (ne üčün χidmät qïlmas sän kim bu i. zaḫmätindän qutulγay sän) 45*v* 1 [*kār kardan*]; (erlik ol i. dägül köŋül yïqqay) 146*v* 11; (sïnamaγan kišigä ulu i. buyurγan käräk kim soŋra nädämät yegäy) 147*v* 1 [*kār*]
— *ni:* (rävā dägül bir i. qïlγay sän daγï soŋundan qayγusun yegäy sän) 63*r* 8
— *niŋ:* (bu i. soŋï maʿlūm dägül) 42*r* 4
— *kä:* 25*r* 13, 47*r* 13; (anlar naẓarïnda anïŋ kibi yemäk yemädim kim i. yaraγay) 52*v* 13 [*kār*]; (aγïr i. sïnamïš er ïya bär) 149*v* 10°
— *dän:* (qïlurlar tävbä ʿāṣïlär nädämät yep χaṭā i.) 49*v* 8°
— *i:* 6*v* 13, 13*r* 11 [*kār*, cf. *bala*]; 49*v* 1 [*kār*]; 108*r* 7 [*kār*]; 128*v* 5 [cf. *biliš*]; (küläč yüz birlä kim ḫājät tilärsä i. baγlanmas ol ärniŋ) 86*v* 4° [*kār*]
— *in:* (balčïq i. išlätür idilär) 67*v* 13 [*kār-i gil*]
— *indä:* 140*v* 4
— *lär:* 147*v* 3 [cf. *biligsiz*]; (ne i. qïlγay erdi ādämïgä qarïnčanïŋ qanatï bar bolsa) 87*r* 7°
— *lärgä:* 154*v* 11 [cf. *su*]; (kāmil biligli er ol turur kim munuŋ bigin i. köŋül bermägäy) 23*v* 8 [*kār*]
— *lärä:* 159*r* 9 [cf. *belgilï*]; 161*r* 7; (χaγr i. yamanlïq qïlmaq bolur muqābil) 15*r* 9°
— *lärinḍän:* 175*r* 9°
— *läri:* 78*r* 4
— *lärin:* (bir väzïr eli altïndaγï qavmγa raḫm etip i. χaγr üzä tutar idi) 43*r* 9
— *lärinä:* 47*v* 2 [cf. *kiriš-*]
iškä qoy- 'to install in' (27*r* 7)
iš üzä qoy- id. (27*r* 9)
iškä yara- 'to be sufficient' (52*v* 12)
iš kečür- 'to carry through' (163*r* 11)
Old T. *iš*, *īš* 'Tat, Geschäft, Unternehmen, Dienst' (ATG 312*a*); Kāšγ. *īš* 'Sache' (Brock. 63); CCum. *iš* 'Werk, Tat, Arbeit' (Grönb. 107); MM *iš* 'work, case' (MS 183*v* 13, etc.)
ʿišā 'evening prayer'
— *γa:* (bir kim ärsä ʿi. taḫrïmä baγlap turur daγï bir kim ärsä ʿašāγa müntaẓir oturur) 152*r* 11 [id.]
išʿār 'making known'
— (vaṣfïna Sayf-i Sarāyïniŋ iši i. erür) 181*r* 7°
išārät 1. 'sign'; 2. 'hint'
— (här biri taŋsuq laṭïfälär kināyät bilän vä nāzük nüktälär i. bilän nečük kim ẓarïflär räsmi turur sözlär idilär) 73*v* 8
— *qïl-* 'to make a sign/hint': 132*r* 9 [*išārat kardand*]; (bir ʿizzätli yergä i. qïldï oturuŋ tep) 29*r* 10; (ol kišilär kim anï öltürmägä i. qïlur idilär) 131*v* 3 [*išārat kardand*]; (körmäs sän-mi kim Ḥaqq taʿālâ qurʾān ičindä i. qïlur) 153*r* 6 [*mïfarmāyad* ~ *χabar mīdihad*]
— *i:* 152*v* 10 [id.]
išit- vt. 1. 'to hear, listen'; 2. 'to accept'
— 14*r* 7 [cf. *ögüt*]; (ʿaläm-u pärdäniŋ kälāmïn i.) 77*r* 9° [*šinau*]
— *mä:* (körgüzürsä saγ yanï yol saŋa sän anïŋ sözin i. solγa kit) 164*r* 8°
— *kil:* 78*v* 8
— *ür:* 27*r* 4
— *ür biz:* (taŋsuq nüktälär körklü ʿibārät bilän andan i.) 114*r* 11
— *mäs:* 143*r* 9 [cf. *saʿādätsiz*]; (emdi bu kün sözüŋ i. čibin) 118*v* 5°
— *tim:* 66*r* 11 [*šanīda am*, cf. *borč*]
— *tiŋ:* 128*r* 8; 160*r* 7; (hič anï išittiŋ mi kim mäni qoyγay) 46*r* 2 [*šanīdī*]
— *ti:* 9*r* 7
— *mädim:* (hič i. kim anï kiši sävüp ʿāšiq bolγanïn) 67*r* 4
— *mädiŋ:* (i. mi kim mäṣäldä ayturlar) 57*r* 6
— *sä:* 162*r* 13 [cf. *tek*]; (kim i. lähjäsin bolur mälūl) 61*v* 7°
— *mäsä:* 106*v* 5
— *käy siz:* (ol sizgä daγï örtügli qalmaγay i.) 109*r* 11
— *käy:* 176*v* 8 [cf. *qulaq*]
— *ip:* 5*v* 10, 11*v* 6, 13*v* 1 [*bišinīd*]; (qarïndašlarï i. mälūl boldï) 10*v* 9; (här kim ögüt i. tutmasa mälāmatqa tuš bolur) 176*r* 11
— *mäk:* 97*r* 4 [*šanīdam*]; (düšmän ögütün qabūl qïlmaq χaṭā durur välïkin išitmäk rävā) 164*r* 3
— *kän:* (qačan faḫm etmäsä sözni i. söz aytqan erniŋ anda yazuqï yoq) 55*v* 8° [*mustamiʿ*]
— *kändä:* (saχïni yād etip dā'im ögärlär baχïl atïn i. sökärlär) 94*r* 10°
— *käniŋ:* 25*v* 6 [*našanīda-ī*]; (i. munï yoq-mu 'have you heard this?') 18*v* 4, cf. 25*v* 6
— *käniŋdän:* (sän daγï sözlägil körgäniŋdän yā i.) 92*v* 13
— *känlär:* (i. aŋa aytur yätär bäs) 60*r* 6°
— *känlärniŋ:* 141*r* 7 [cf. *qarar-*]
Old T. *äšid-*, *äšit-*, *išit-*, *išid-* 'hören' (ATG 299*b*); Kāšγ. *išit-* 'hören' (Brock. 69); *äšit-* 'hören' (Brock. 25); CCum. *äšit-*, *išit-* 'hören' (Grönb. 95); Quṭb *ešit* 'to hear, listen' (Zaj. 52); LA *äšit-* 'hören' (H. 48); MM

äšit- 'to hear, listen to' (MS 178*r* 7, etc.)

išlä- vt. 1. 'to work'; 2. 'to make'; 3. 'to act'

— (ne qïlsaɳ ḫukmïna rāẓī män i.) 50*r* 2°

— *mägil:* (ol iš kim köɳüllär āzār qïlur sän anï i. özgälär išläsin) 165*v* 8

— *sin:* 165*v* 8

— *r:* (muʿallim kim ḫaṣïr i. tün vä kün saqïnma barïp ol er aṭlas i.) 147*v* 4°

— *mäs sän:* (sän ne üčün i. kim χidmät χwārluqïndan qutulγay sän) 45*v* 2 [*kār nakunī*]

— *sälär:* (mälik oγlanlarï ne sözläsälär dayï ne i. el tilinä tüšär) 140*v* 3

— *gäy:* 129*v* 13 [cf. *tišlä-*]; 164*r* 3 [*kār kunī*]; (maṣlaḥat ol öz išini i. här zū-fünūn) 95*v* 9°

Old T. cf. *išlät-* 'anwenden' (ATG 312*a*); Kāšγ. *ïšla-* 'arbeiten, tun' (Brock. 63); *išlä-* 'arbeiten' (Brock. 69); Quṭb *išlä-* 'to work, make' (Zaj. 61); MM *išlä-* 'to make, perform' (MS 191*r* 18, etc.); LA *išlä-* 'sich beschäftigen' (H. 49)

išlät- 'to cause to work'

— *ür:* (yähūdïlär bilän balčïq išin i. idilär) 67*v* 13

Old T. *išlät-* 'anwenden' (ATG 312*a*); Kāšγ. *išlä-* 'arbeiten lassen' (Brock. 69); MM *išlät-* 'to cause to work' (MS 191*v* 2); LA *išlät-* 'jem. beschäftigen' (H. 49)

ʿ*išq* 'love'

— 8*v* 3 [id.]; 180*v* 12° [Aḥmad χwāja's-Sarāyī]; (ʿajäb-mi ʿi. Läjlājï sürüp at sälāṭïnnï piyādä birlän ötsä) 113*v* 3 [id.]; (ʿi. sävdāsï bašïnda) 114*r* 12; (oquγaylar idi bu ʿi. bābïn) 132*r* 4

— *iɳ:* 116*v* 9°

— *i:* 180*r* 10 [Mavlānā ʿImād Mavlavī]

ʿ*išrät* 'enjoyment, happiness'

— (ʿi. bilä ǰihānnï yigitlikdä χwaš kecür) 181*v* 2 [χwārazmī]

— *qïl-* 'to enjoy oneself': 20*v* 8 [*dar ʿišrat*]; 184*r* 13; (gül-bädänli yār elindän rāḥ ičip yāsämïn güllär töküp ʿi. qïlur) 129*r* 2°

— *i* [iz.]: (ʿi. ǰännät) 184*r* 13

— *dä:* (ʿi. özüm köɳüldä ẓärrä ġam yoq) 20*v* 11°

— *in:* (ādämï ʿi. tärk ettiɳ) 126*r* 1 [id.]

ištä 'look!'

— 3*v* 11

ištihā 'appetite'

— *larï:* (i. ġālib bolmayïnča ṭaʿām yemägäylär) 83*r* 12 [id.]

ištiyāq 'longing, yearning'

— *ïnda:* (dā'imā ʿāšiqlarïnï i. tutar) 180*v* 5

ʿ*išvä* 'blandishment'

— (bāzār ičindä ḫusnuɳ ʿi. satïp alur ǰān) 184*v* 5

it 'dog'

— 29*r* 6 [*sag*]; 129*v* 4 [*sag*]; 153*v* 4 [*sag*]; 154*v* 8° [*sag*]; (el aγzïn i. tišin baγlap ṣavāmiʿgä tolup turlar) 23*v* 2° [*sag*]; (qapar i. aγzïna luqmä ata dur) 43*v* 9° [*sag*]; (i. bilän mäči teg) 134*v* 1; (ikki i. bir mürdär üčün biri birin yïrtar) 166*v* 3

— *ni:* 139*r* 13° [*sag*]

— *dän:* (ḫayāsïz ādämï dur i. änǰäs) 67*r* 11°

— *i:* (aṣḥāb-i kähf i. 'the dog belonging to the companions of the cave') 14*r* 2

— *inä:* (aṣḥāb-i kähf i. söɳük salmaγay) 93*r* 12

— *lär:* (i. artïna tüšti) 110*r* 6 [*sagān*]

— *lärni:* 110*r* 9 [cf. *šeš-*]

— *lärï:* (nečük kim bāzār i. av itlärin tilämäs) 168*v* 4

— *lärin:* 168*v* 4

Old T. *it* 'Hund' (ATG 312*b*); Kāšγ. *ït* 'Hund' (Brock. 63); CCum. *it* 'Hund' (Grönb. 108); MM *it* 'dog' (MS 191*r* 1, etc.)

it- vt. 'to push'

— *är:* (täɳri taʿālânïɳ irādäti bir kim ärsäni salṭanat taχtïndan ašaγa i.) 175*r* 11 [*furū āvarad*]

Kāšγ. *it-* 'stossen' (Brock. 69); CCum. *it-* 'stossen' (Grönb. 108)

ʿ*itāb* 'reproach'

— (ʿi. elin rūzgārïm ätägindän kitärgil) 117*r* 7 [id.]

— *et-* vt. 'to blame, reproach': (bir yerä ʿazm etip ʿaläm kitti kelibän pärdägä ʿi. etti) 77*r* 10° [id.]

— *qïl-* vt. id.: (ol maḥbūb olturup ʿi. qïla bašladï) 115*v* 8 [id.]; (bir müddätdän soɳra keldi olturup ʿi. qïlmaγa bašladï) 116*v* 6 [id.]

iti 'sharp'

— (yürüp qaršu eli birlän tutar i. qïlïčnï ol) 9*r* 1° [*tïz*]

Old T. cf. *itig* 'Instrument' (ATG 312*b*); CCum. *yïtï, ïtï* 'scharf' (Grönb. 134); J. Aṣd. *iti* 'tranchant, aiguisé' (Zaj. Stud. II, 84)

iʿtibār 'trust, credit'

— (dünyānïɳ mālïna vä mülkinä vä ǰāhïna i. yoq tur) 139*v* 5 [*iʿtimād*]; (ʿavāmmnïɳ qavlïna daγï fiʿlinä ol qadar i. yoq turur) 140*v* 5 [*iʿtibārī*]; (tašïna i. yoq arï keräk köɳül) 168*r* 2

iʿtidāl 'equilibrium'

— *i* [iz.]: (i. mizāǰ) 133*r* 6 [id.]

itil- vi. 'to circle in the air without beating with the wings (of birds)'
— *inčä:* (quşlar körüp hävāda anï başladï rävän tili i. ögmägä allāh akbarï) 181*v* 9
KCom. *itül-* 'to rock, swing' (Bor. 127)
iʿtimād 'confidence, relience'
— (toγrï sözlärinä i. qalmadï) 174*v* 5 [id.]
— *bol-* 'to rely, have confidence in': (vaqtï kim dūstlarnïŋ dūstluγïna i. bolmaγanda düšmänlärniŋ yalγan dūstluγïndan ne ḫāṣil bolγay) 162*v* 4 [*iʿtimād*]
— *et-* 'to rely, have confidence in': (mäliklär dūstluqïna i. etsä bolmas) 161*v* 11 [*iʿtimād kardan*]
iʿtiqād 'confidence'
— (bir beg bu ṭā'ifä ḫaqqïna ġāyät i. baγlap) 28*v* 8; (ol i. bilän kim bilür siz kišigä aytmaq keräkmäs pās nečün sorar siz) 109*v* 3 [*iʿtimād*]
— *ï:* 58*v* 8 [id.]; (qačan kim nämāz qïlmaγa turdïlar nämāznï köp qïldï kim sulṭānnïŋ i. ziyādät bolγay) 52*v* 3
iʿtiqādsïz 'of no confidence'
— (anlarnï faẓïḥat qïlur sän daγï sän i. qalur sän) 167*v* 9 [*bïiʿtimād*]
iʿtirāf 'acknowledgement'
— (niʿmäti šükrinä iʿtirāf kätürdüŋ) 24*r* 3 [id.]
iʿtirāẓ 'objection'
— *et-* 'to object to': (nečä yaχšï bilür bolsaŋ sözinä i. etmä) 167*v* 3° [*iʿtirāẓ makun*]
— *qïl-* id.: 142*v* 4 [*iʿtirāẓ kard*]; (bir müddaʿï bu bäyt ičindä i. qïlïp) 78*r* 12 [*iʿtirāẓ kard*]
itlät- vt. 'to lose'
— *ip:* (ʿālim kim tänaʿʿum izdäp dirāhim alγay i. öz yolïn ol kimgä dälīl bolγay) 75*r* 10°
Old T. cf. *yitlin-* 'vergehen' (ATG 355*b*); Coman *itlän-* 'verloren gehen' (Radl. I, 1505); Quṭb *yetlät-* 'to lose, be confused' (Zaj. 79)
itti 'sharp'
— (tiši i. börigä kim täraḫḫum qïlur bolsa etär ol qoylara ẕulm) 169*r* 7° [*tïz*]
ittifāq 1. 'occasion'; 2. 'agreement'
— (munuŋ bigin i. nādir tüšär) 105*r* 1 [id.]
— *et-* 'to unite' [cf. Budagov, I, 9*b*]: (qačan kim i. etip yürisä qarïnčalar soyar arslan tärisin) 102*r* 4° [*ittifāq*]
— *qïl-* 'to unite, ally': (säfärγa i. qïlïp ränǰ-u rāḫatkä šärīk bolup idilär) 51*r* 1 [*muttafiq budan*]
— *tüš-* 'to happen, chance': (i. tüšti kim bir müddät anï körmädi) 66*v* 1 [*ittifāq nayuftād*]; (i. tüšti kim qatïmïzdan säfär etti) 135*v* 8 [*ittifāq nayuftād*]
— *i* [iz.]: (i. χalq 'people's common consent') 31*v* 9 [*ba-ittifāq*]; (i. ġaybät tüš- 'to be separated by chance') 116*v* 5 [id.]
— *da:* (sän ne üčün bu i. sözlämädiŋ) 46*r* 11
ittifāqan 'by chance'
— 145*v* 3 [id.]; (i. andan bir ḫaräkät kördüm χilāf-i ṭabʿ idi) 117*v* 9 [id.]
iχrāǰ 'expulsion'
— *qïl-* 'to expel': (anï i. qïlmaq keräk) 44*r* 5 [*nafī kardan*]
iχrāǰāt 'expenses'
— (mäšaqqat-i i.) 73*r* 8
iχtiṣār 'abbreviation'
— *et-* 'to conclude': (bu iki bäyt bilän i. ettim) 87*r* 8 [*iχtiṣār kardam*]
— *qïl-* id.: (bu ikki bäyt bilän i. qïldïm) 28*r* 12 [*iχtiṣār kunam*]
iχtiyār 'old'
— (kirmägä begniŋ mälikniŋ evinä vāsiṭa lābüdd käräk bir i.) 29*r* 5°
iχtiyār 1. 'choice, preference'; 2. 'will'; 3. 'selfcontrol'
— (ägär mübāräk χāṭiriŋizγa χalq ṣuḥbätindän mälālät ḫāṣil bolsa i. bāqī turur) 69*v* 6 [id.]; (yazuqlularnï öltürmäkdä täʾämmül qïlmaq yaχšïraq ol ḫukm bilän kim i. bāqī turur) 169*v* 1 [id.]
— *bol-* 'to be chosen': (bolmas er ṣūrät bilän läškär ičindä i.) 11*r* 12°
— *et-* 'to prefer': 122*v* 4 [*iχtiyār kard*]; (ol taʾrïχdan beri tärk-i ṣuḥbät qïlïp ʿuzlät i. ettim) 52*r* 2 [*pīš giriftīm*]
— *kel-* 'to be/seem preferable': (Büzürǰimihrgä mälikniŋ tädbïri i. keldi) 41*v* 13 [*iχtiyār āmad*]
— *kör-* 'to regard as preferable': (i. körmägimniŋ säbäbi ol turur kim bu išniŋ soŋï maʿlūm dägül) 42*r* 3
— *qïl-* 1. 'to choose'; 2. 'to prefer': 59*v* 5, 76*r* 7° [*iχtiyār kardī*]; 120*r* 11° [*iχtiyār kunand*]; 125*v* 2, 134*v* 4, 163*r* 12 [*iχtiyār kun*]; (arslan ṣuḥbätin ne säbäbdän i. qïldïŋ) 23*v* 12 [*iχtiyār uftād*]; (ʿāqil er körüp anï täslïm qïldï i.) 32*v* 9° [*iχtiyār kardand*]; (bu ǰihāndan qïlmïš ol bir taš ävni i.) 123*v* 8°; (χatm etmäkni anïŋ üčün i. qïldï kim qurʾān til učïnda daγï altun ǰān ičindä turur) 137*v* 5 [*iχtiyār āmad*]
— *ur-* 'to choose, prefer': (ǰihānγa i. uryan kim ärsä özini altun üčün otqa yaqmas) 72*v* 3°

— *i* [iz.]: (i. Luqmān) 81*v* 9 [id.]
— *īm:* (bu ḫarākät kim vāqiʿ boldï mänim i. bilän dägül idi) 67*v* 3 [*iχtiyārī*]
— *ï:* (yazïlarda i. ʿinānïn elindän bïraqïp yürür idi) 125*v* 9 [id.]
— *ïnïŋ:* (i. ʿinānï elindän kitip) 76*r* 11 [id.]

iχvān 'brethren'
iχvānu'ṣ-ṣafā 78*r* 4 [id.]

ʿ*iyān* 'clear, manifest'
— *körgüz-* 'to render evident': (qanï bu kün ol tüši mübāräk düšmän ʿaybïmnï kelip maŋa ʿi. körgüzgäy) 111*v* 4°
— *körün-* 'to become evident': (ne yergä baqsam anda ḫusnuŋ ʿi. körünür) 184*v* 7

iyä 'owner, possessor'
— *si:* 50*v* 2, 56*v* 11 [*ṣāḥib*]; 70*r* 2; 111*v* 7 [*ṣāḥib*]; (mäšğūl dāʾim Ḫaqq bilän niʿmät i. muḫtäräm) 152*r* 13° [*χudāvand*]
— *sinä:* 60*r* 10
— *läri:* 81*v* 5 [*χudāvandān*]
— *lärinïŋ:* 151*v* 11 [cf. *zākātlï*]; 156*r* 6 [cf. *baχšïllïq*]
— *lärindän:* (köŋül i. bir šāliḫ er) 7*v* 3
ʿaql iyäsi 'wise' (161*v* 2, *χiradmand*)
bāğ iyäsi 'the owner of the garden' (172*r* 13 *χudāvand-i mīva*)
bilig iyälări 'wise' (161*r* 9)
erdäm iyäsi 'skilful' (168*v* 3)
ev iyäsi 'the owner of the house' (60*r* 10)
ǰāmiʿ iyäsi 'the possessor of the mosque' (111*v* 7 *ṣāḥib-i masǰid*)
käräm iyälări 'generous' (155*v* 8 *χudāvandān-i karam*)
köŋül iyälări 'men of piety' (37*r* 9 *ṣāḥib-dil*)
māl iyäsi 'rich' (51*v* 12)
niʿmät iyäsi 'rich' (152*r* 13, *χudāvand-i niʿmat*)
Old T. *idi, iyä* 'Herr, Besitzer' (ATG 310*a*); QY *äyä* 'Herr' (Brock. 51); Quṭb *idi* 'lord, God' (Zaj. 56)

iyis 'smell, odour'
— *i:* (gülistān i. mäni anïŋ kibi äsrütti) 7*v* 13 [*būy*]
cf. *is*
Old T. cf. *yïd, yït* 'Geruch, Duft, Moschus' (ATG 354*a*)

iʿzāz 'honouring'
— (bu oγlan ol ğāyätkä yetti kim beglär begänip i. vä ikrām qïlur idilär) 14*r* 12; (uluγa kičigä i. vä ikrām vä iḫsān qïlïp) 35*r* 8

izdä- vt. 1. 'to look for, search'; 2. 'to want, desire'
— *r:* 42*r* 8; (χalāṣïŋ i. isäŋ öl daγï rävān qurtul) 15*v* 13°; (bu ǰāmāʿat tutmaq i. qanda kim bir ġarqa bar) 76*r* 9° [*saʿy mīkunad*]
— *rlär:* 33*v* 4 [*χwāhand*]; (tāǰirlär baẓāʿat bähäsïn i.) 49*v* 11; (mäliklär sözni ṣalābät bilän sözlärlär daγï χalvätdä ṣulḥ i.) 127*v* 5 [*ǰūyand*]
— *säŋ:* (välī bir aqča i. berür ǰān, oqu alḫamd desäŋ yüz oqïγay) 137*v* 10°
— *sä:* 117*v* 2 [*χwānad*]
— *di:* 48*r* 2 [*ǰust*, cf. *tan*]; 58*v* 6 [*ṭalab kard*]
— *gäy:* (näz aŋa qïl ki säni i.) 118*v* 11°
— *lim:* (taŋ bilä ṭabïb i. kelip muʿālāǰä qïlsun) 133*r* 3
— *p:* 33*r* 9 [*biχwānd*]; 50*v* 1 [*ǰust*, cf. *tar*]
— *mäk:* (nečä šäkksiz kišigä rizq tegsä anï barča qatïnda i. bar) 99*r* 12° [*ǰustan*]
— *gän:* (az yesün här yemäkni vaqtïnda dāʾimā ṣiḫḫat i. kimsä) 83*v* 5°
Old T. *istä-, ästä-, izdä-* 'suchen, nachspüren, erwägen, wünschen' (ATG 312*a*); CCum. *izdä-* 'suchen' (Grönb. 108); MM *izdä-* 'to want, will, seek' (MM 193*r* 4); Quṭb *izdä-* 'to look for, search' (Zaj. 62); LA *izdä-* 'suchen' (H. 47)

izdiḥām 'throng'
— *ïna:* (ʿavāmmnïŋ i. taḫammül qïla bilmäslär) 21*v* 4 [id.]

ʿ*izz* 'dignity'
— (yā faẓïlät bersün ol yā ʿi.-u ǰāh) 176*r* 7° [*baḫt*]
— *i* [iz.]: (änbiyānïŋ ʿi. ävrādï üčün) 178*v* 4°

ʿ*izzät* 'dignity, honour'
— 144*v* 13°, 180*r* 4; (ägär mübāräk χāṭiri tilär bolsa bu yanï kelmägä köŋlündäki mürādïnča ʿi. tapqay) 35*v* 12
— *dän:* (kelmäsä kim yaqïn luṭf bilän tüšär ol er yïraq ʿi.) 92*r* 4°
— *i:* 5*r* 8 [*ǰalāl*]; 75*v* 13, 81*r* 7, 91*r* 8 [*qadr*]; 147*v* 7 [id.]
— *in:* (taŋrï üčün oqumaγïl kim dïnïŋ ʿi. kitärür sän) 112*r* 12

ʿ*izzätli* 'honourable, respectable'
— (äy toq közüŋä arpa äkmäki körünmäs χwaš lïkin mänim allïmda ʿi. mükärräm dur) 18*r* 4; (bir ʿi. yergä išārät qïldï) 29*r* 10 [*bartar*]

ʿ*izzätsizlik* 'dishonour'
— *et-* 'to commit an infamous action': (anïŋ kibi mälik munuŋ kibi uluγnïŋ qadrïn bilmädi ʿi. etti) 35*v* 10 [*bīʿizzatī*]

ǰ

ǰādū 'sorcerer'
— 183*v* 6; (bir gül-yaŋaqlï ǰ.) 183*r* 4; (nečälär köŋlini aldïŋ ušol ǰ. qaraq birlä) 183*v* 2 [Toγlï χwāja]
— *nïŋ:* (ǰ. aṣlïn mägär dilbär qaraqïnda tutar) 180*r* 11 [Mavlānā ʿImād Mavlavī]
ǰāfī 'cruel'
— (ǰ. saqïnur ǰäfā bizä qïldïm tep, qaldï aŋa bizdän ol ǰäfāsï kečti) 41*v* 6° [*sitamgar*]
ǰāh 'rank, dignity'
— 140*v* 11, 176*r* 7° [*baχt*]; (ǰ.-u dävlät fäṯḥ-u nuṣrät tur eši) 6*v* 12°; (anïŋ kim bar älindä manṣib-u ǰ.) 32*r* 5°; (yürür eldän elä ol ǰ.-u dävlät) 40*v* 10°; (küč bilä tapmadï kim ärsä ǰāh) 176*v* 12
— *ïŋïz:* (ägär siziŋ ǰ. bilän bir ǰihät ḫāṣil bolsa) 25*r* 9 [id.]
— *ï:* 31*v* 5°
— *ïna:* (dünyānïŋ mālïna vä mülkinä vä ǰ. iʿtibār yoq tur) 139*v* 5
— *ïndan:* 111*r* 3 [*ǰāh*]
— *larï:* (māllarï daγï ġurūr ǰ. bar) 155*r* 12 [id.]
ǰāhil 'ignorant'
— 84*r* 1, 97*v* 13 [*nādān*]; 104*r* 9°, 108*r* 11 [id.]; 157*r* 12 [id.]; 160*v* 13° [*nādān*]; 170*r* 1° [*aubaš*]; (bir ǰ. beg naṣīḥat bašladï) 30*r* 13 [*bītadbīr*]; (oturmas ǰ. er köŋlündä ḫikmät) 59*v* 1° [*siyahdil*]; (ʿāqil ǰ. ṣuḥbätindä näfrät ičindä turur) 120*r* 13° [*nādān*]
— *gä:* (ʿārif bilä olturmaq ǰ. erür zindān) 120*r* 5° [*nādān*]
— *lär:* (ǰ. bilän boldï bu čarχ u baχt yār) 32*v* 8° [*nāsazāī*]
ǰāhillik 'ignorance'
— *i:* (ǰ. maʿlūm bolur) 167*v* 1
J̌ālīnūs prop. n.
— *i* [iz.]: (J̌. ḥakīm 'Galen, the physician') 108*r* 4 [*Jālīnūs*]
ǰāmiʿ 'cathedral, mosque'
— *i:* (Dimäšq ǰ. ičindä) 19*r* 11 [id.]; 54*r* 6 [id.]; 132*r* 6 [id.]
— *iniŋ:* (Kāšġar ǰ. ičinä kirip) 122*v* 4 [id.]
— *inä:* (Kūfa ǰ. nämāz qïlmaγa kirdim) 90*r* 13 [id.]
— *indä:* (Sänǰār ǰ.) 111*v* 5 [*masǰid*]
ǰān 1. 'soul'; 2. 'life'
— 3*v* 12°, 7*r* 4°, 56*v* 6° [*id.*]; 90*r* 7, 180*v* 11° [Aḥmad χwāǰa's-Sarāyī]; (ǰān qačan bolγay gülistāndan mālūl) 6*v* 8°; (äy bähādürlär biliŋ keldim bu kün mäydāna män, baš oynap ǰ. tärkin urmaγa märdānä män) 11*r* 5°; (ol özdän qanda kim yetsä qïlurlar ǰ. bilä χidmät) 98*r* 8°
— *i* [iz.]: (ǰ. ǰihān) 180*v* 5°
— *ya:* 6*v* 6°
— *dan:* (här kim ǰ. el yuγay ne kim köŋüldä bolsa tilinä kätürgäy) 8*v* 10 [id.]
— *ïn:* 20*r* 6 [id.]
— *larï:* (fāqadan ǰ. burunlarïna yetip turur idi) 87*v* 5 [id.]
ǰān alyïčï 'life-taking' (95*r* 6, *ǰānsitān*)
ǰān ber- 'to die' (90*r* 7)
ǰāndan el yu- 'to be on the point of dying' (8*v* 11, *dast az ǰān bišūyad*)
ǰānnï χaṭarγa qoy- 'to risk one's life' (163*v* 4)
ǰān tärkin ur- id. (11*r* 5)
ǰānā Pers. vocative form of *ǰān*
— (jihānda kim dur ol ǰ. bu ʿišqiŋ otïna köymäs) 116*v* 9°
ǰānān 'sweetheart'
— (ušbu kün čörgär mäni čün mār ǰ. fürqatï) 125*v* 6° [*yār*]
ǰānävär 'animal'
— 87*r* 3° [id.]; (hümāy ol iš bilän taptï šärāf kim söŋäk yep ǰ. inčitmiši yoq) 23*v* 10° [id.]; (eli ayaγï kesilgän kim ärsä qïrq ayaqlï ǰ. öltürdi) 95*r* 2 [*hazār-pāī*]
— *lär:* 64*r* 3 [*bahā'im*]
— *lärniŋ:* (ʿaqräbniŋ bala tapqan yeri maʿlūm dägül äylä kim özgä ǰ. maʿlūm durur) 145*r* 3 [*ḫayvānāt*]
ǰān-fizā 'cheering, refreshing the soul'
— (apardï köŋlümni bir χwaš qamär yüz ǰ. dilbär) 184*r* 1 [Ḥasan Oγlï]
— *ïm:* (χayālïŋ dur hämīšä ǰ.) 185*r* 13
— *ï:* (boldï hämīšä ähl-i naẓar ǰ. ol) 99*v* 7°
ǰānī 'hearty, beloved, dear'
— (maṭlūb-i ǰ.) 112*v* 4
ǰānib 'quarter of the heavens'
— *dän:* (qaysï ǰ. čïqtï) 130*r* 6 [id.]
ǰānpärvär 'improving the mind'
— (ḫusn-i ǰ.) 184*v* 2
ǰāsūs 'spy'
— (bir kün bularnï bir šährniŋ ešägindä ǰ. dep tühmät bilän tuttïlar) 84*r* 8 [*ǰāsūsī*]
ǰāvidān 'eternal, perpetual'
— (kim atïŋ qalγay ǰihānda ǰ.) 30*v* 10°
ǰābīn 'forehead'
— (susamïš ol šäkär suyïn ičmäs kim aŋa it tikip ǰ. üsti) 48*v* 5°

ǰäbr 'restoring'
— *qïl-* 'to restore, heal': (bir ṣāḥib-dävlät yoluqup saŋa raḥm qïlïp sïnuq köŋlüŋni ǰ. qïldï) 105*r* 1 [*ǰabr kard*]
J̌äbrä'īl prop. n.
— 54*v* 5 [id.]
ǰädīd 'new, fresh'
— (ǰümlä älfāẓï tolu maʿnï ǰ.) 7*r* 12°
ǰäfā 'cruelty, harm, oppression'
— (ǰ. mäydānïnïŋ eränläri) 152*v* 10[*riẓā*]
— *čäk-* vt. 'to suffer': (yïllar čäkip säniŋ bilä jävr-u ǰ.) 183*r* 8
— *körgüz-* vt. 'to inflict cruelty': (älä yā körgüzüp jävr-u jäfänï) 121*r* 6°
— *qïl-* id.: 41*v* 6° [*ǰafā kard* ~ *sitam kard*]; 99*r* 2°, 116*r* 8 [*ǰafā kardan*]; 147*v* 13 [*ʿuqūbat hamīkard*]; (ʿārif er näfsinä uyup kitmäs ne qadar näfs aŋa ǰ. qïlsa) 87*v* 11°; (čün ki berdiŋ köŋül ol ay yüzgä qïl taḥammül nečä ǰ. qïlsa) 117*v* 1° [*ǰafā mīkunad*]; (här kim öz aṣlïna ǰ. qïlsa lāǰäräm äygülük yüzün körmäs) 145*r* 8° [*vafā nakunad*]; (ǰāhil er qïlsa ǰ. bolma mükäddär, äy ḥakïm) 170*r* 1° [*ǰafāī*]
— *nï:* 148*r* 3 [id.]; 158*r* 2 [id.]
— *niŋ:* 20*r* 9°
— *da:* (köydi ǰ. körmädi härgiz väfā köŋül) 182*v* 5 [ʿAbdu'l-Maǰïd]
— *sï:* 41*v* 7°; (ay yüzli oγlanlar daγï zührä közli qïzlar anïŋ ǰ. elindä giriftār bolup) 141*r* 9 [id.]
— *laryа:* 117*r* 2; (ǰ. taḥammül qïl tiläsäŋ yüzüŋ taŋrï qatïnda aq bolγay) 77*r* 4° [*gazand*]
ǰäfākär 'tormentor'
— (saqïndïm män säni yär-u väfādär: välïkin bilmädim böylä ǰ.) 121*r* 9°
ǰähännäm 'hell'
— 19*v* 13°, 68*r* 9°, 68*v* 7° [*dūzaχ*]; (kim ähl-i ǰinānγa ol aʿrāf ǰ. dur) 18*r* 6° [*dūzaχ*]; (ǰāhil bilä olturmaq ʿārifkä ǰ. dur) 120*r* 6°
— *niŋ:* (ǰ. ʿaẓābï) 82*v* 12° [*dūzaχ*]
— *ä:* (Lūṭnïŋävdäši yavvuzlarγa uyγan üčün ǰ. kitti) 14*r* 1°
— *gä:* 148*r* 12 [*dūzaχ*]
— *dä:* (sulṭān ǰännät ičindä daγï pārsā ǰ.) 57*v* 5 [*dūzaχ*]
ǰähd 'endeavour, labour'
— *qïl-* 'to take pains, endeavour': (rizq üčün ǰ. qïl keräk qïlma berür ol bir u bar ʿazza vä ǰäl) 173*r* 1 [*ǰahd kunī*]
— *i:* 146*r* 11
ǰähl 'ignorance'
— *inä:* (hïč kim ärsä öz ǰ. iqrār qïlmas) 108*v* 11 [id.]
ǰähūl 'very ignorant'
— *dan:* (sän bilür sän kim bu ẕulūm ǰ. ne kelgäy) 49*v* 4 [id.]
ǰälāl 'majesty'
— *i:* (šärïf ägär mütäẓaʿʿif bolur isä bilgil anïŋ bu ǰäh-u ǰ. ẓaʿïf bolmayïsar) 96*r* 8° [*bargāh-i buland* ~ *pāygāh-i buland*]
ǰälīb 'a servant to be sold'
— (bir ǰ. qul) 17*r* 11 [*gulāmī ʿaǰamī*]
ǰällād 'headsman'
— ǰ. kelip qaṣd etti öltürmägä) 33*r* 13 [id.]
ǰämʿ 1. 'company, assembly'; 2. 'tranquil'
— 152*v* 3 [id.]; (ol ǰ. ičindä bir pärïšān ṣürätli muṭrib oturup) 60*r* 1; (ṣürätläri pärïšān daγï maʿnïläri ǰ. idi) 72*v* 7 [id.]; (ǰ. šämʿi) 116*r* 12° [id.]
— *bol-* 1. 'to gather'; 2. 'to be tranquil'; 3. 'coire': 33*r* 4, 46*r* 8, 47*v* 5 [*ǰamʿ āyad*]; (raʿiyyätniŋ ǰ. bolmaqïna säbäb ne turur) 16*v* 7 [*gird āmadan*]; (qačan körsäŋ kim düšmän čärisi ičip ara ala bolup taryamaγa bašladïlar sän ǰ. bol) 165*r* 3 [*ǰamʿ bāš*]
— *et-* 1. 'to collect, gather'; 2. 'to acquire, obtain': 73*r* 2 [*ǰamʿ*]; 91*v* 9 [*ǰarāham āvarda am*]; 102*v* 7 [*gird āvarda būd*]; 155*v* 13 [*baham āvarda and* ~ *ǰarāham ārand*]; 159*v* 10 [*gird kardan*]; (bir tilänči faqïr tilänip köp māl vä niʿmät ǰ. etip idi) 91*v* 4 [*andūχta būd*]; (bir kim ärsä miŋ mäšaqqat birlä niʿmät ǰ. etär) 156*r* 4° [*ba dast ārad* ~ *ba čang ārad*]
ǰämāʿat 1. 'group'; 2. 'congregation'
— 15*v* 6, 112*r* 6°, 169*r* 12 [*gurūhī*]; (ǰ. qačmaγa yüz tuttïlar) 11*v* 3 [id.]; (ṣuḥbätimdä bir ǰ. faqïr bar idi) 28*v* 5 [*tanī čand*]; (bir ǰ. ʿārif faqïrlarγa yoluqtum) 50*v* 13 [*tanī čand*]; (ǰ. χalq 'a group of people') 99*v* 13 [*gurūhī mardumān*]
ǰämāl 1. 'beauty'; 2. 'face'
— 144*v* 2° [id.]; 161*r* 9 [id.]; (χatm boldï mägär qabāhät aŋa äylä kim Yūsufa ǰ.-u kämāl) 47*v* 12°; (köp māldan körkli ǰ. yaχsïraq anïn üčün kim körklü yüz ǰihān ǰānï färaḥ kānï durur) 98*r* 4 [id.]
— *i* [iz.]: (bir väzïrniŋ oγlïnï kördüm ġāyät ǰ. kämāl ičindä) 15*r* 11
— *ïm:* (nečä kim yoq isä ḥusn-u ǰ. kečär χwaš gül qatïnda böylä ḥālïm) 81*r* 2° [id.]
— *ï:* 6*v* 1, 8*r* 8 [id.]; 124*v* 10 [id.]; 154*v* 6 [*ṭalʿat*]; 180*r* 2; (ǰ. gülïniŋ ʿaraqïndan bir nečä qaṭra qadaḥqa tamup turur) 122*r* 9 [*rūy*]
— *ïn:* 181*v* 12, 183*v* 8; (körüp ol šāhid-i raʿnā ǰ. dägül taŋ zāhid er zühdin unutsa) 113*v* 5°

— *ïnïŋ:* 5*r* 10
— *ïna:* 35*v* 13 [*dīdār*]; 118*v* 12° [id.]; (äy ḫayf bu ḫusn-u ǰ. körä tili uzun daγï ädäbsiz bolmasa idi ne χwaš bolγay idi) 112*v* 13 [*šamāʿilī*]

ǰämīʿ 'all, the whole'
— (ǰ. maʿāṣī vä münkärdän nemä qalmadï) 142*r* 8 [*sāʾir*]

ǰämʿiyyät 'tranquillity'
— (tar eldä ǰ. ṣürät baγlamas) 152*r* 10 [id.]
— *i* [iz.]: (ǰ. χāṭir 'peace of mind') 25*r* 10 [id.]
— *i:* (χāṭir ǰ.) 73*r* 1 [id.]; 98*v* 11 [id].
— *indän:* (χāṭir ǰ.) 154*r* 12 [id.]

J̌ämšīd prop. n.
— 177*r* 7 [id.]

ǰänāzä 'corpse'
— *ni:* (kötärip ikki kiši bir ǰ. kečisä tüšär ṭamaʿgä χasïs er anï yemäk saqïnïp) 153*v* 6° [*naʿšī*]

ǰännät 'Paradise'
— 5*r* 5, 57*v* 5 [*bihišt*]; 125*v* 4°; (aʿräf erür ǰ. bāġï saqar ählinä) 18*r* 5° [*bihišt*]; (ǰ. bāġï 'Paradise') 82*v* 13° [*bihišt*]; 179*r* 11; (bu iḫsän birlä mi ǰ. tilär sän) 93*v* 7°; (ǰ. niʿmätiniŋ alnïnda dïv-i mäkkärä oturur) 158*r* 7 [*bihišt*]; (ǰ. mäŋiz bäzädisä ol däm özin ǰihān) 181*v* 10
— *i* [iz.]: (ǰ. kävṣär) 184*r* 13
— *niŋ:* 153*r* 7 [*bihišt*]
— *kä:* 57*v* 9 [*bihišt*]; 148*r* 11 [*bihišt*]; 150*r* 12 [*bihišt*]; (gär kirip ǰ. sän qïlsaŋ qarar özgälär qïlγay tamuγnï iχtiyār) 120*r* 11° [*bihišt*]
— *dä:* 76*r* 2, 125*r* 1°

ǰärrāḥ 'surgeon'
— (bir kišiniŋ tiši čäkip ǰ. čïqarur bolsa bil ne dur ḫālï) 132*v* 10°

ǰärrä 'jar'
— (ǰ. ičindä ne isä tašïndan ol säzär) 177*r* 3°

ǰäsārät 'boldness'
— (niʿmät šükrin qïlïp χidmät yerin öpüp ǰ. ʿuzrïn tiläp) 29*v* 13 [id.]

ǰävāb 'answer'
— (suʾālïma ǰ. ketürmädiŋ) 25*v* 6 [id.]; (qorqar män bilmägänimdän sorγaylar ǰ. tapmayïn χajäl bolγay män) 107*v* 5
— *ber-* 'to answer': (bu ortada bir män män kim elli kišigä ǰ. bergäy män) 102*r* 10 [*javāb diham*]
— *qïl-* 'to answer': 182*v* 1
— *ï:* (bu mäsʾäläniŋ ǰ. yoq turur) 128*r* 12 [id.]
— *ïn:* 5*v* 9
— *ïnï:* 9*v* 7
— *ïna:* (bu ḫurūfnïŋ ǰ. müntaẓir bolup közläri yolda turur) 36*r* 1 [id.]

ǰävāhir 'jewels, precious stones'
— 184*r* 11; (ǰ. qïmäti yoq kān ičindä) 96*v* 7°

ǰävhär 1. 'pearl'; 2. 'jewel'; 3. 'substance'
— (kim bilig baḫrï özüŋ ǰ. sözüŋ) 7*r* 7°; (ǰ. balčïqqa tüššä burunγï bigin näfïs turur) 170*r* 5 [*gauhar* ~ *ǰauhar*]
— *i* [iz.]: (ǰ. aṣl ol durur qābil kim aŋa tärbiyät äṣär qïlγay) 139*r* 11° [*aṣl-i gauharī*]; (ǰ. ʿulvī) 170*r* 9 [*ǰauhar*]
— *ni:* (aṣlï yaman taš turur ǰ. sïndurur) 169*v* 13 [*gauhar*]
— *i:* 7*r* 10°, 98*r* 9° [*gauhar*]; 182*r* 12
— *in:* 180*v* 3
— *lärini:* 186*r* 15 [cf. *il-*]

ǰävhärī 'jeweller'
— *lär:* (Baṣra šährindä ǰ. bāzārïnda bir aʿrābïni kördüm) 89*v* 1 [*ǰauharīyān*]

ǰävr 1. 'violence'; 2. 'injustice'; 2. 'brutality, cruelty'
— 36*r* 13, 121*r* 6°; (ǰ. čäktim rāḫat taptum) 104*v* 2; (yïllar čäkip säniŋ bilä ǰ.-u ǰäfā köŋül) 183*r* 8
— *et-* 'to injure, use violence': 16*r* 2 [*ǰaur-u azīyat*]; 98*r* 7°, 137*r* 10° [*ǰafā nakardī*]; (kelip tur χwaš aŋa ǰ. etmäk elgä elindä bir nečä kün bar ǰāhï) 31*v* 4°; (yamanlarγa raḥm qïlmaq äygülärgä ǰ. etmäk bolur) 161*v* 7 [*sitam*]
— *qïl-* 'to injure, use violence': 108*r* 9° [*saχt gūyad*]; 148*r* 13° [*ṭaira magīr*]; (äy χwājä quluŋa köp yigirmä čoq ǰ. qïlïp väbāla kirmä) 148*r* 6° [*ǰaur makun*]; (ḫaddsïz ǰ. vä ḫisābsïz ǰäfā qïlïp) 140*r* 8 [*zaǰr namūdī*]
— *ï* [iz.]: (ǰ. düšmän, ne ʿajäb, čäksä körüp ṭālib-i dūst) 158*r* 8° [*ǰaur-i dušman kašīd*]
— *üŋ:* 140*r* 12 [*ǰafā-u taubīχ*]
— *iŋ:* 134*v* 9°
— *i:* 41*v* 5°, 142*r* 5° [id.]; 180*v* 7
— *in:* 117*r* 6 [*ǰaur burdan*]; 134*v* 6 [*ǰaur mīdīd*]; (ol muġannï ǰ. čäkip olturdum) 60*r* 13; (mäliklär baχšišïn, äy yār, tärk et kötärgінčä kelip bävvāb ǰ.) 85*v* 4° [*ǰafā*]
— *inä:* 62*v* 7 [id.]; (χaṣm čün sändän qavï dur qïl taḫammül ǰ.) 32*v* 10°; (anïŋ ǰ. ṣabr etmäk χwašraq kelür) 117*r* 9 [*ǰafā*]
— *indän:* 120*r* 4°; (anïŋ ǰ. baγrï qan bilän tolup turur) 164*v* 11 [*ʿuqūbat*]
— *lär:* (köp türlü ǰ. čekip färāvān ǰäfālarγa taḫammül qïlur idi) 117*r* 1 [*ǰaur-i farāvān burdī*]

ǰävr čäk-/ček- 'to suffer injustice' (60*r*

13, 104*v* 2, 117*r* 1, 117*r* 6, 134*v* 6, 158*r* 8, 183*r* 8)
ǰävr kör- id. (36*r* 13)
ǰävr körgüz- 'to use violence' (121*r* 6°)
ǰäzā 'recompense'
— (ägär ol rāst bolmasa ne ʿuqūbät qïlsaŋïz maŋa ǰ. durur) 43*r* 1; (elin elgä urup aytqay ǰ. dur ögüt almas kišigä böylä miḫnät) 143*r* 12°
— *sï:* 37*r* 11; (ol kiši kim munuŋ kibi yaramas söz sözlägäy anïŋ ǰ. ne turur) 44*r* 1 [id.]
— *sïn:* 49*v* 10 [id.]
ǰidāl 'strife, contention'
— (biri birinä tüšüp füsūq vä ǰ. dādïn berdilär) 147*r* 3 [id.]
— *ï:* 150*v* 11 [id.]
ǰidd 'endeavour, effort'
— (Ḥaqq taʿālâ riẓāsïna ǰ. vä ǰähdi artuqraq keräk andan kim näfsiniŋ ḫaẓẓïna bolγay) 146*r* 12
ǰigär 'heart'
— (yā bu täšvïš ičindä rāẓï bol yā ǰ dāġïna taḫammül qïl) 25*v* 4° [id.]
ǰihān 1. 'world'; 2. 'everybody'
— 10*r* 6, 156*v* 8° [*dunyā*]; 179*r* 13; (ǰ. säniŋ üzä ol qadar-mï tar bolup idi kim oγrïlïq etmädiŋ illā täŋri ävindän) 57*r* 4 [id.]; (ǰ. sävgän kiši 'wordly-minded') 93*r* 4° [*dunyādūst* ~ *dunyādār*]; (ǰ. ǰānï) 98*r* 5, 117*v* 8°; (ǰ. körgän eski kiši) 102*v* 5 [*ǰihāndīda*]; (ǰ. χwāninïŋ älvān niʿmätindän beš altï luqmä yedim ayttïlar bäs) 132*v* 5° [ʿ*umr*]
— *i* [iz.]: (ǰ. ʿilm) 6*r* 11
— *nï:* 132*v* 1°
— *nïŋ:* 5*r* 5°, 97*r* 9 [id.]; (ǰ. dilāväri) 182*v* 3
— *γa:* (ǰ. iχtiyār uγan kim ersä özini altun üčün otqa yaqmas) 72*v* 2°
— *da:* 3*r* 3°, 6*r* 1, 61*r* 7 [cf. *muǧannï*]; 71*r* 8 [id.]; 128*v* 5; 178*v* 7°; (müšfiq saŋa yoq ǰ. sän teg) 162*r* 11°
— *dan:* (ǰ. kit- 'to disappear, die') 81*v* 7 [id.]; (bu ǰ. qïlmïš ol bir taš ävni iχtiyār) 123*v* 8° [*dunyā*]
ǰihāz 'paraphernalia given with a daughter'
— (χatunlar ḫaddïna yätip māl vä ǰ. vä niʿmät bilän hïč kim ärsä ʿaqd-i nikāḫïna raġbät qïlmas idi) 79*r* 10 [id.]
ǰihät 1. 'cause, reason'; 2. 'income, salary'
— (ägär siziŋ ǰāhïŋïz bilän bir ǰ. ḫāṣil bolsa ǰämʿiyyäti χāṭir üčün ʿaẓïm minnät bolγay) 25*r* 9 [id.]
— *dän:* (ne ǰ. 'why?') 15*v* 7 [*mūǰib*]; 57*v* 7 [*sabab*]; (ol ǰ. 'therefore') 30*r* 3°, 145*v* 10 [ʿ*illat*]
— *indän:* (dünyā ǰ. eli avučï tar daγï boγazï keŋ idi) 96*v* 1
ǰilvä 'splendour'
— *qïl-* 'to show oneself coquettishly': (bāġ dïvārïnda ṭā'us bigin ǰ. qïlïp yürigäy idim) 120*r* 2 [*ǰilvakunān*]
ǰinān 'Paradise'
— (tāzä bolsun bu gülistān-i ǰ.) 7*v* 1°
— *γa:* 18*r* 6; (ṭamaʿïŋ ol ǰ. kitkäy sän) 153*r* 1°
ǰins 'class'
— *imizgä:* (bizim ǰ. lā'iq dägül sulṭān χidmätindä yalγan sözlämäk) 9*r* 9 [id.]
ǰirāb 'kid-leather'
— (bir yerdä bolur ǰ. bir yerdä ädīm) 144*r* 8° [*anbān*]
ǰirāḫat 'wound'
— (urušup taš atqan er bilä sän ǰ. bašïŋa istäp ketürdüŋ) 35*r* 3°; (saγ er bilmäs ǰ. aγrïsïn) 126*v* 8° [*rïš*]
— *et-* vt. 'to hurt, injure': (düšmänni ǰ. ettiŋ äymän bolma) 101*r* 11° [*χarāšīdī*]
— *dan:* (oq tämüri ǰ. čïqar välï nišānï qalur) 101*r* 9 [id.]
— *ïŋ:* 85*v* 8
— *ï:* 143*v* 4 [*rïš*]; (ǰ. bitsä nišānï qalur) 174*v* 3 [id.]
ǰirāḫatlï 'wounded'
— (bir yaχšï er tatar urušunda yaman ǰ. boldï) 85*v* 7
ǰism 'body'
— *iŋ:* (boldï qïrq kündä ṣūrät-i ǰ.) 146*v* 4
ǰisr 'bridge'
— *i:* (Ḥilläniŋ ǰ. bigin bolγay nečä su anïŋ altïnda üstündä kiši) 87*r* 10° [id.]
ǰūd 'generosity'
— 151*v* 7 [id.]; (äy χāliq-i ǰ. baχšišïŋ bābïndan tärsägä vaẓïfä käfirä rizq tegär) 3*r* 8°; (ǰ. ičindä Ḥātim-i Tāy-i zämān) 7*r* 6°; (ähl-i ǰ. 'generous') 178*v* 1°, 182*r* 6; (ädämïniŋ šäräfi ḫilm-u ḫayā ǰ.-u süǰūd) 151*v* 9°
ǰumʿa 'week'
— (ol ǰ. ičindä anlarnïŋ birin kördüm) 93*v* 11 [*hafta*]
— *dan:* (bir ǰ. soŋra 'after a week') 84*r* 10 [*hafta*]
ǰūmärdlïq 'liberality, generosity'
— *et-* 'to be generous': (ǰān bilän aŋa ǰ. etsä bolmas) 23*r* 3 [*ǰavānmardī*]
ǰübbä 'cloak'
— *sïn:* (soy tutup düšmän tärisin dūstuŋnïŋ ǰ.) 57*r* 9° [*pūstïn*]
ǰümlä 'all, the whole'
— 3*v* 13° [*hama*]; 20*r* 8 [id.]; 31*v* 8, 74*v* 10°, 147*v* 10°, 180*r* 11 [Mavlānā

ʿImād Mavlavī]; 185*v* 10; (ǰ. älfāẓī tolu maʿnī ǰädīd) 7*r* 12°; (bu tüš taʿbīrinä ǰ. ḫukämā ʿāǰiz qaldïlar) 10*r* 1 [*hama ~ sā'ir*]; (sözün ol yerdä sözlär här biligli ki säkit bolγay anda ǰ. güftār) 109*r* 7°
— *si:* 18*v* 13 [*baǰumlagī*]
— *sindin:* 41*r* 6 [id.]

ǰündī 'soldier'
— (bir kün ol ǰ. qarïndašï bu käsibgä ayttï) 45*r* 12
— *lärindän:* (Ḥaläb ǰ. bir kim ärsä bilän maʿrifätim bar idi) 68*r* 1 [*ru'asā*]

ǰürm 'fault, crime'
— *et-* 'to sin, commit a crime': (ǰ. ätsä qačan faqīr andan kim dur sorup istägän χaṭānï) 140*v* 6° [*nā-pasand*]
— *üm:* (keräk öltür keräk ǰ. bayïšla) 50*r* 1° [id.]

k

Kaʿbä prop. n.
— 30*r* 2° [id.]; (K. tonun keyär aγïrlap χalq ṣanʿatïndan dägül aŋa raġbät) 144*v* 10° [id.]
— *niŋ:* 49*v* 3 [id.]; 52*v* 7° [id.]
— *gä:* 58*v* 10° [*qibla*]
— *siniŋ:* 5*r* 8 [id.]

käbīn 'a marriage-portion which a husband is obliged to pay to his wife if he divorces her without sufficient cause'
— (bir qïzï bar idi anï maŋa ʿaqd-i nikāḥ qïldï yüz altun k. bilän) 68*v* 2 [id.]; (ol χatunnïŋ qarï anasï ävdä mütämäkkin oltura qaldï k. ʿilläti bilän) 121*r* 13 [id.]

käfir 'infidel'
— (tävaqquʿ qorqusïndan ǰümlä k. qačïp Cïn vä χiṭāγa tegrü kitkäy) 74*v* 10° [id.]
— *ä:* (baχšišïŋ bābïndan tärsägä vaẓīfä k. rizq tegär) 3*r* 8° [*gabr*]

käfir-niʿmät 'ungrateful'
— 158*v* 9 [id.]

käfürī 'made of camphor'
— (šämʿ-i k. yaqïp ṣuḫbät qïlur) 128*v* 13°

kāhillik 'laziness'
— *et-* 'to be lazy': (kiši maqsūm rizqin dā'im elgä keräk k. ätmäyin ketürgäy) 104*v* 9° [*kāhilī kard*]

kā'inät 'beings, creatures'
— (särvär-i k.) 4*r* 2 [id.]; (äǰäll-i k.) 174*v* 11 [id.]

kāmil 'perfect, excellent'
— 44*v* 1°, 178*r* 13°; (ʿilm-u ärdäm birlä k. körkäbay) 15*r* 13°; (bizgä bir k. biligli er käräk) 23*v* 5
— *gä:* (qoyup bu ẓavq-u ẓarāfät nädīm-i k.) 24*v* 5°

kān 'mine'
— (ǰävāhir qīmäti yoq k. ičindä) 96*v* 7°
— *i* [iz.]: (k. mälāḥat 'the mine of beauty') 121*v* 10
— *ī:* 179*r* 6 [Mavlā Qāẓī Muḥsin]; (käräm k.) 7*r* 1; (färaḥ k. 'the source of mirth') 98*r* 5; (luṭf k.) 124*v* 12

kārvān 'caravan'
— 63*v* 8 [id.]; 102*r* 6 [id.]; 103*v* 1 [id.]; (ḫarāmïlär köp māllï k. urdïlar) 59*r* 2 [id.]; (k. soŋunča bir qarï er kelür idi) 136*v* 10 [id.]
— *nï:* (fülān taγ bašïnda ḫarāmïlär bar kečkän k. urup yol käsip otururlar) 12*v* 2 [id.]

käsib 'artisan'
— *gä:* (ol ǰündī qarïndašï bu k. ayttï) 45*r* 12

käsid 1. 'deficient, worthless'; 2. 'flat'
— *bol-* 'to become flat (of a market)': (ol begniŋ ḫusn-i ẓannï fāsid daγï bularnïŋ bāzārï k. boldï) 28*v* 12 [id.]
— *qïl-* 'to make a market flat': 184*r* 4 [Ḥasan Oγlï]
— *i* [iz.]: (k. qïmät) 184*r* 4 [Ḥasan Oγlï]

Käšān prop. n.
— 166*v* 11° [*maġrib ~ Šīrāz ~ Baġdād ~ Mardašt*]

Käšġar prop. n.
— 122*v* 4 [id.]

kātib 'scribe, writer'
— 81*r* 12°; (munï lavḫïnda yazdï k. ävväl: ata mihrindän üstä ǰävri yaχšï) 142*r* 4°
— *in:* (χayr üzä tut bu kitābät k.) 178*v* 3°

kābāb 'roasted meat'
— *bol-* 'to suffer': (bayrï miḫnät otïna k. bolmïš) 27*v* 7
— *et-* vt. 'to make suffer, torment': (nī säniŋ bayrïŋ ol k. etsün nī anïŋ ṣuḫbätin tämännā qïl) 52*r* 6°

käbīr 'great'
— (ämīr-i k.) 28*r* 1

kāb-ūtär 'dove'
— *i:* (kök kölgä battï ǰümlä kävākib k.) 181*v* 6
käfāf 'means of support'
— (väǰh-i k. 'sufficiency of provisions') 22*r* 1 [id.]
käfän 'shroud'
— *dän:* (k. özgäsin qoydï vä kitti) 80*r* 4° [id.]
käff 1. 'the palm of the hand'; 2. 'the surface of a sieve'
— *i:* (nečük ki tutmas alïp su k. üzä ġirbāl) 21*r* 10°
— *indä:* (ʿumrï ičindä ikki aqča k. dayï bir ḫabbä däffindä körmiši yoq) 61*r* 2 [id.]
käfūr 'ungrateful'
— *larï:* (baylarnïŋ dayï anïŋ bigin šākirläri bar k. dayï bar) 158*r* 12 [id.]
kähf 'cave'
— (aṣḥāb-i k. 'the companions of the cave') 14*r* 2
kährübā 'amber'
— (k. üzrä közümdän däm bä-däm dür bar erür) 181*r* 5°
käl- vi. 'to come'
— (k. raʿiyyät birlä ṣulḥ et) 17*r* 8°
— *iŋ:* (ol mälik buyurdï kim Mäǰnūnnï alïp k.) 125*v* 11
— *ip:* 60*v* 5
— *isär:* (sävünmäk yoq körüp düšmän ölüsin: k. čūn bizä ol dävr ayaqï) 46*r* 6°
— *äsi:* (bu naqd-i rāḫatnï k. miḫnät täšvïši bilän täläf qïlmaq) 142*v* 4
cf. *kel-*
kälām 1. 'word'; 2. 'saying'; 3. 'the Koran'; 4. 'story'
— (kitär qadrïŋ ol däm kelip sözläsäŋ ulular qatïnda yaramas k.) 21*v* 6°
— *i* [iz.]: (k. mäǰïd 'the Koran') 147*v* 6 [*kitāb-i maǰïd*]
— *ï:* 107*v* 12 [*guftār*]; 131*v* 13°; (Ḥaqq taʿālā k. ičindä qaṭʿ-i raḫimni nähï etip) 78*r* 13 [*kalām* ~ *qurʾān* ~ *kitāb-i maǰïd*]; (biligli er k. tāzä gül dur) 161*v* 1°
— *ïn:* (ʿaläm-u pärdä k. išit 'listen to the story of the flag and the curtain') 77*r* 9° [*ḥikāyat*]
kä-lʿadäm 'nonexistent, void'
— (kärämsiz vüǰūdï erür k.) 30*r* 10°; (kärämsiz er vüǰūdï k. dur) 94*r* 12°;
— *bol-* 'to become nonexistent': (mämläkätindän tüšičäk bir mälik miḫnät ičindä bolur ol k.) 98*v* 10°; (äy ġarrä bolγan mālïna bolur vüǰūduŋ k.) 160*r* 8°
kälām-allāh 'the Koran'
— (közüm yummayïn k. iläyimdä qoyup oqur idim) 53*r* 9 [*maṣḥaf-i ʿazïz*]
kälb 'dog'
— (tuz etmäkni unutmas k. gär yüz qovar bolsaŋ yana qaytarmas ol yüz) 175*r* 1° [*sag*]
kälimä 'word'
— (bir nečä k. vaʿẓ) 55*r* 1 [id.]; (bir k. söz 'a few words') 107*v* 3, 127*v* 10
kälin 'bride'
— *gä:* (körksüz k. körkli ton käydirip yarašmas) 79*v* 1° [*ʿarūs*]
Old T. *kälin* 'Schwiegertochter, Schwägerin' (ATG 313*b*); Kāšγ. *kälin* 'Braut, Schwiegertochter' (Brock. 103); CCum. *kälin* 'Braut' (Grönb. 137); Quṭb *kälin* 'bride, mistress, young married woman' (Zaj. 94)
källāsä 'wells where travellers drink'
— (bir kün ol ʿazïz Dimašq ǰāmiʿi ičindä k. birkäsindä ṭahārät qïlur idi) 54*r* 6 [id.]
kältür- vt. 'to bring'
— *ür:* (köp yemäk kišigä ränǰ k.) 84*v* 9
— *sä:* (ʿIsâ äšägin Ḥiǰāza eltip k. yana hämān äšäk tur) 139*v* 2°
— *üp män:* (taŋ hädiyä k. atïŋa) 7*r* 11°
cf. *keltür-*
kämāl 'perfection, excellence'
— 63*r* 1 [id.]; 99*v* 11°, 125*v* 8 [id.]; 161*r* 1 [id.]; (bir väzïrniŋ oγlïnï kördüm ġāyät ǰämāl-i k. ičindä) 15*r* 12; (χatm boldï mägär qabāhät aŋa äylä kim Yūsufa ǰämāl u k.) 47*v* 12°; (Saḥbān Vāʾilniŋ k. faṣāḥatï) 108*r* 12 [*bīnaẓīr*]; (ǰämālï k. ǰān bigin ʿazïz dūstum) 115*v* 2; (här kišigä öz ʿaqlï k. üzä durur) 166*r* 5 [id.]
— *i* [iz.]: (k. faẓl 'the excellence of wisdom') 167*r* 9° [id.]
— *ya:* (dävläti ġāyät k. yetti) 27*r* 10
kämä 'boat, ship'
— 101*r* 13 [cf. *čörgä-*]
— *ni:* (qaẓā nāgäh muχālif yel ketürdi k. mävǰ urup suγa batïrdï) 131*v* 10°
— *niŋ:* (keräk kim sizdän bir pählävān quvvätli er čïqïp ʿumūd üstinä k. burnundaγï yïpïn tutqay) 101*r* 3
— *gä:* 101*r* 2
— *dä:* 131*v* 9
— *dän:* (k. kišilär čïqtïlar kim kämäčini anïŋ elindän almaγa) 100*v* 4 [*kaštï*]
CCum. *kemä* 'Schiff' (Grönb. 137); LA *kämä* 'Boat' (H. 98)
kämäči 'boatman, sailor'
— 100*r* 13 [cf. *qayt-*]; (k. ayttï: munda kämägä χaläl bar) 101*r* 1 [*mallāḥ*]
cf. *kemäči*

kämänd 'noose'
— (tävbä qïldï ol oγrï ʿaǰzïndan qalʿagä čün k. ata bilmäs) 130*v* 6° [id.]
— *i:* (anï kim saʿādät k. bilän čekkäy ol nečük ilgäri kelmägäy) 176*v* 9
kämär 'girdle'
— *in:* (ǰāhillär ara ägär ḫakïm är tüššä ḫikmät k. keräk belindän šäššä) 169*v* 10
kämi 'boat, ship'
— 99*v* 13 [*kaštï* ~ *miʿbar*]
— *gä:* (täŋiz körmägän bir ǰälïb qul k. kirip olturdï) 17*r* 10 [*kaštï*]
— *dä:* 17*v* 4 [*miʿbar*]; 44*v* 5 [*kaštï*]
cf. *kemi*
kämtär 'less'
— *i:* (anï sän ǰümlä šāʿir k. bil) 185*v* 10
Känʿān prop. n.
— 53*v* 11°
känʿānï 'of Kanʿān'
— (Yūsuf-i k.) 179*r* 7
kändü 'self'
— *nä:* (k. raḥm qïlmaγan dā'im qurtula bilmäs ol mäšaqqatdan) 92*r* 5° [*χwēštan*]
Old T. *käntü, kändü* 'selbst, eigen' (ATG 313*b*); CCum. *kändi* 'selbst' (Grönb. 137); Kāšγ. *kändü* 'selbst' (Brock. 104); MM *kändü özi* 'self' (MS 179*r* 11); Quṭb *kändü* 'self' (Zaj. 94)
känt 'village'
— (ol k. qavmï 'the inhabitants of that village') 111*r* 2 [*dih* ~ *karya*]
cf. *kent*
kärāhiyyät 'aversion'
— (naẓar qïlmaslar illā k. bilän) 155*r* 9 [*karāhat*]
kärāmät 'generosity'
— *i:* (maqāmātï ʿarab diyārïnda mäẓkūr daγï k. mäšhūr idi) 54*r* 5 [id.]
kärāmät 'generosity'
— 61*r* 10; (andan bizgä ne tuḥfa-i k. kätürdüŋ) 7*v* 9 [id.]; (olturup bir yïl ol ʿazïz bilän ḫāṣil etti k. vä ʿizzät) 144*v* 13°
— *i:* (maŋa anïŋ k. ẓāhir boldï) 61*r* 9 [id.]
käräk 1. 'necessary'; 2. 'must'
— (küč bilän bitmäs išiŋ aqča k. tur aqča) 100*r* 5°; (ḫikmät kämärin k. belindän šäššä) 169 *v* 10
— *sän:* (bilmäk k. 'you must know') 3*v* 8
— *mäs:* (ol iš kim altun bilä bitkäy anïŋ üčün ǰännï χaṭarγa qoymaq k.) 163*v* 3 [*našāyad*]
cf. *keräk*
käräm 1. 'generosity'; 2. 'bounty'
— 16*v* 1, 44*r* 7 [id.]; 81*v* 2° [*nīkūī*]; 93*r* 7 [*saχā* ~ *karam*]; (k. kānï 'the source of generosity') 7*r* 1; (k. bilän ačïban küč bilän anï yapma) 22*r* 8°; (k. elin ačïp saχā dādïn berdi) 30*r* 7 [id.]; (k. eli, yaqïn bil, qavï bāzūdan artuq dur) 81*r* 13° [id.]; (ġanïlärdä därāhim čoq k. yoq) 151*r* 5° [id.]
— *qïl-* 'to be generous/good': 143*r* 3° [cf. *yayïl-*]; 160*r* 11 [*karam kun*]; 163*v* 13° [*baχšāyiš*]; (k. qïlïp qulaq tutsaŋ ǰävāb aytayïm) 22*v* 11 [*bakaram*]; (k. qïlïp kelsäŋiz ol vaṣiyyät qïlγay daγï sizgä χayr bolγay) 132*r* 11 [*ba-karam*]; (ata oγluna qïlmadï k. kim qïldïŋ elgä sän) 159*r* 8° [*karam nakunad*]
— *gä:* 4*v* 12°
— *dä:* 184*r* 12
— *dän:* (qanda bolusar dūst kärämdän maḫrūm) 3*r* 9°
— *indän:* 13*r* 4 [id.]
käräm körgüz- 'to be generous towards somebody' (16*v* 2)
kärämsiz 'merciless'
— (k. vüǰūdï erür kä-lʿadäm) 30*r* 10°; (k. er vüǰūdï kä-lʿadäm dur) 94*r* 12°
käri 'back, backwards'
— (emdidän k. 'henceforth, from now on') 125*v* 1
Kāšγ. *kirü* 'wieder, zurück' (Brock. 109); CCum. *käri* 'zurück, nach hinten': *ämdidän käri* 'früher, vormals' (Grönb. 139)
kärïh 'odious, disagreeable'
— (k. ün bilän öz boγazïn yïrtïp χalq maġzïn kitärmägä yirläyi bašladï) 60*r* 2; (k. ünli 'of disagreeable voice') 110*v* 11 [*karīhu'ṣ-ṣaut*]
kärïm 1. 'generous'; 2. 'merciful'
— 50*r* 7, 120*v* 12 [id.]; (sulṭān k. keräk 'the king must be generous') 16*v* 8 [*karam*]; (här kim ṭamaʿnï bir yanï qoysa k. daγï baχïl aŋa bir körünür) 156*r* 7 [id.]
karīmu'n-nafs 'benevolent, generous' (35*r* 7 id.)
kärrät 'many times, often'
— (k. bu naṣïḥatnï aŋa aytur idim) 142*r* 9 [*bārī*]; (k. vä märrät) 61*r* 11 [*bārhā*]; (k. vä märrät bu maṣlaḥatnï kim aytur sän fikr ettim) 117*r* 8 [*bārhā*]
kärχï 'celebrated' (lit. 'a native of Karkh')
— (tiläsäŋ bolmaγa maʿrūf u k. Čünïd-u Šayχ Šäblï ṣuḥbätin qïl) 8*r* 10°
käs- vt. 'to cut'
— (čün ziyānï tegär anïŋ elgä qanda körsäŋ urup belindän k.) 145*r* 11°
— *är:* (ḫayātïnïŋ kökin käsär) 31*v* 3
— *käy:* (k. elini turunč yerinä fï'l-ḫāl taŋ alï üzä qamär hilālïn körgän) 126*r* 4° [*burīdandī*]

— *ip:* 12*v* 2, 18*v* 10 [*qaṭ' karda*]; (ol bičärä tirlikdän ümidin k. sulṭänγa sökti) 8*v* 9
— *mäyin:* 3*r* 7; (körüp quldan χaṭā k. här kündäki rizqin qarārïnda tutar) 29*v* 8°
— *mäk:* (anïη tilin k. käräk) 44*r* 3
yol käs- 'to cut one's way' (12*v* 2)
Old T. *käs-* 'schneiden, abschneiden' (ATG 314*a*); Kāšγ. *käs-* 'abschneiden' (Brock. 105); CCum. *käs-* 'schneiden' (Grönb. 141); MM *käs-* 'to cut' (MS 182*r* 1)

käsäk 1. 'brick-bat, clod'; 2. 'piece'
— (tilädi kim yerdän bir k. taš kötürgäy) 110*r* 7; (qačan kim it bašïna bir k. tüšär bolïsa färaḫ bilän säkirir ol anï söηäk saqïnïp) 153*v* 5° [*kulūχï*]
Kāšγ. cf. *käs* 'Stück, spez. Stück Erde, das als Parfüm dient' and *käsäk näη* 'abgeschnittenes Stück' (Brock. 105); CCum. cf. *käsä* 'ein Stück Brot' (Grönb. 141); Quṭb *käsäk* 'piece, bit, clod, a sort of stone' (Zaj. 95)

käsb 'art, handicraft'
— (biri k. ätmägin yer idi) 45*r* 11; (anïη kim luqmäsi k. etmäqi dur kötärmäs ol bu Ḥātim minnätini) 88*r* 9° [*'amal-i χwēš*]

käsil- vi. 'to be cut off'
— *ip:* (ol bir nečä kün kim vaẓīfäläri k. idi ädā qïldïlar) 29*v* 12; (aγzï ṭa'āmdan közi uyqudan k. nï kündüz ṣabrï bar idi nï kečä qarārï) 113*v* 8
cf. *kesil-*

käs̲ïr 1. 'many, much'; 2. 'abundant'
— (χayrï k.) 6*v* 12

kätür- vt. 'to bring'
— *äyim:* (tonum yoq ätäk qaydan k.) 21*r* 5
— *düη:* 24*r* 2; (andan bizgä ne tuḫfa-i kärāmät k.) 7*v* 9 [*āvardī*]
— *di:* 18*v* 11 [cf. *ešik*]
— *dilär:* 17*v* 9 [*āvardand*]
— *mädiη:* (ädäb šarṭïn yerinä k.) 40*r* 5 [*nayāvardī*]
— *gäy män:* (qačan gül aγačlarïna yätsäm bir ätäk gül yārānlarγa k.) 7*v* 10 [*biyāvaram*]
— *gäy:* 3*r* 2
— *gäylär:* (sulṭān bir nečä bähādür äränlärni berip idi kim alarnï tutup k.) 12*v* 4
— *mäyin:* (kim eliη emgäk körüp ṭāqat k. sïnar) 32*v* 13°
— *gän:* 36*r* 4
i'tirāf kätür- 'to acknowledge, avow' (24*r* 2)
ṭāqat kätür- 'to endure, bear' (32*v* 13)
tilinä kätür- 'to say' (8*v* 11)
yerinä kätür- 'to fulfil' (65*v* 1 *ba ǰā āvardan*)
cf. *ketür-*

kävākib 'stars'
— (kök kölgä battï ǰümlä k. käbūtäri) 181*v* 6

Kävs̲är prop. n. (a river in the Paradise)
— 184*r* 13

käy- vt. 'to put on, wear'
— (ne bolsa k. daγï äygü 'amäl qïl) 51*r* 12° [*pūš*]
— *ärlär:* (gäh bolur 'uryān aγačlar gäh k. gül-ṣifāt) 66*r* 1° [*pūšīda*]
— *ärgä:* (qurï etmäk ašap χirqa k. čūn qanā'at män) 82*v* 3°
— *di:* (yana k. yäηi äšǰär χil'at) 3*v* 3°
— *sä:* 71*v* 2 [cf. *özdäη*]
— *gäy:* 45*v* 10 [*pūšam*]
— *gäylär:* (ibrār χirqasïn k.) 152*v* 11
— *ip:* 11*v* 5 [*bipūšīd*]; 51*v* 8 [*dar bar kard*, cf. *yol*]
— *mäyin:* (ay bigin yüz kimdä bolsa ol ḫarīf k. aṭlas qabā šāhid bolur) 71*v* 9°
— *mägä:* (laṭïf qumašlar k. bašladï) 70*v* 4 [*pūšīdan*]
— *gän:* (bu k. tonuma rāẓï isäη därïġ dägül) 100*r* 12
— *miš:* 95*v* 13; (mägär ki mätäm-i ḫusnïm ičin qara k.) 119*r* 2 [*pūšīdan*]
Old T. *käd-* 'anziehen' (ATG 313*a*); Kāšγ. *käδ-* 'anziehen' (Brock. 101); CCum. *käy-*, *kiy-* '(Kleider) anziehen' (Grönb. 136); Quṭb *käd-*, *käy-*, *kid-* 'to put on, wear' (Zaj. 93, 93, 97); LA *käy-* 'sich anziehen' (H. 101)

käydir- vt. 'to put on'
— *ip:* (körksüz kälingä körkli ton k. yarašmas) 79*v* 1
cf. *käydür-*

käydür- vt. 'to put on
— *üp:* 36*v* 5; (aγačlarγa räbï' χil'atïn k.) 3*v* 1 [*dar bar girifta*]
— *ip:* (äšäkkä k. Ka'bä tonun ol) 51*v* 9° [*ǰull kard*]
Kāšγ. *käδür-* 'anziehen, bekleiden' (Brock. 102); CCum. *käydir-* 'anziehen, bekleiden' (Grönb. 136); MM *käydür-* vt. 'to put on' (MS 196*r* 4); Quṭb *käydür-*, *kāddür-*, *kādür-*, *kedür-* 'to put on,dress somebody'(Zaj.93, 96)

Käyvān 'the planet Saturn'
— (uša körünür qamär yanïnda k.) 42*r* 11° [*parvïn*]

Käyχusraw prop. n.
— 38*v* 1 [id.]

keč 'late'
— (köründüη k. közümä čūn kim, äy ǰān, ätägiηni rävän eldän qoyaman)

116*r* 4° [*dīr*]; (keč keč 'very seldom') 168*v* 10 [*dīr dīr*]
Old T. *kič* 'lange' (ATG 314*a*); Kāšγ. *kič* 1. 'lange Zeit'; 2. 'spät' (Brock. 107); CCum. *käč, käčä* 'spät' (Grönb. 135)

keč- vi. 1. 'to pass'; 2. 'to pass away'; 3. 'to pass by'; 4. 'to endure'; 5. 'to pardon, forgive'; 6. 'to get on'

— *är sän:* (nečük k. bu ḫālättä) 68*r* 3; (ol yār-i ʿazīz firāqīndan nečük k.) 121*v* 3

— *är:* 6*v* 1, 68*r* 2 [*guẓar kard*]; 147*v* 12 [*guẓar kard*]; (bu ʿuqūbät mänim üzä bir näfäs bilän k.) 41*v* 2 [*ba sar āyad*]; (mäjlis ṭarafīndan bir kim ärsä k. idi) 55*v* 2 [*guẓar kard*]; (bir ʿābid er k. idi 'a pious man passed by') 76*r* 11 [*bar vay guẓar kard*]

— *ärlär:* 147*r* 8 [cf. *sürtül-*]

— *tiŋ:* (maġrib teŋizin yürüp k.) 54*r* 11

— *ti:* 39*v* 13 [*biguẓašt*]; 40*r* 4 [*guẓar kard*]; 167*r* 2 [cf. *oz-*]; (bu sözdän bir nečä kün k.) 10*v* 12; (bir müddät k.) 68*v* 2 [*bar āmad*]; (k. ǰämālīŋ gülinīŋ näwbäti) 118*v* 8°

— *käy sän:* (mürüvvät vä käräm ol turur kim andan k.) 44*r* 7 [*ʿafv kunī*]

— *käy:* 101*r* 4; (mälāʾikä maqāmīndan k. idi) 144*r* 12 [*dar guzaštī*]

— *mägäy:* (sän dayī anīŋ anasīna sökkül äylä kim intiqām ḫaddan k.) 44*r* 9

— *ip:* 7*r* 9 [*dar guẓašt*]; 19*r* 7° [*guẓašta*]; 93*v* 1 [cf. *täŋiz*]; 159*v* 1 [*dar guẓaštam*]; (k. tur Ḫātim-i Ṭāyī) 81*v* 1 [*namānd*]

— *kän:* (k. kārvānnī urup yol käsip otururlar) 12*v* 2; (atasīna bašīndan k. ḫāllarī ḫikāyät qīlur idi) 104*r* 5 [*guẓašta būd*]

— *känlär:* (dävlätlilär burun k. ḫikāyätindän ögüt alurlar) 176*r* 13

— *ičäk:* (beš altī kün k. ol bolur sükkär bigin šīrīn) 127*v* 7°

— *isä:* (kötärip ikki kiši bir ǰänāzanī k. tüšär ṭamaʿgä χasīs er anī yemäk saqīnīp) 153*v* 6°
Old T. *käč-* 'fliehen, fortlaufen, vergehen, durchziehen' (ATG 313*a*); Kāšγ. *käč-* 1. 'hinübergehen'; 2. 'vergehen'; 3. 'sterben' (Brock. 101); CCum. *käč-* 'vorübergehen, hinübergehen, weggehen' (Grönb. 135); MM *keč-* 'to pass; to give up' (MS 179*r* 17, etc.), *käč-* 'to pass away, pass' (MS 183*v* 6, etc.)

kečä 'night'

— 20*v* 8, 55*v* 11 [*šabī*]; 69*r* 2° [*šabāngah*]; 97*v* 2 [*šab*]; (kečä kündüz 'night and day, always') 41*r* 1 [*rūz šab*]; (kündüzni k. desä mälik sän aytqīl uša körünür qamär yanında Käyvān) 42*r* 10° [*šab*]; (ertä k. 'night and day') 97*v* 6; (bir kün bir k. 'after a day and a night') 101*v* 5 [*baʿd az šabānrūzī digar*]; (ol k. 'that night') 104*r* 4 [*šabāngāh* ~ *šabāngah*]; (yarīm k. 'midnight') 122*v* 1

— *ni:* (hävā vä häväskä uyup k. kündüz qīlγay dayī šähvät artīnča yürüp kündüzni kečä qīlīp) 80*v* 2

— *dä:* (qaraŋγu k. 'in a dark night') 122*r* 5

— *dän:* 60*v* 4

— *lär:* (k. kündüzlär 'night and day') 35*r* 13
Old T. *kičä* 'Abend, abends, Nacht' (ATG 312*a*); Kāšγ. *kičä* 'Nacht' (Brock. 147); CCum. *käčä, kičä* 'Nacht' (Grönb. 135); MM *kečä* 'night' (MS 185*v* 15). Quṭb *kečä* 'night' (Zaj. 95)

kečir- vt. 'to bring, take'

— *ip:* (anī taχt üzä k.) 65*r* 10, 65*v* 2 cf. *kečür-*

kečür- vt. 1. 'to let pass'; 2. 'to lead, bring'; 3. 'to spend'; 4. 'to pull'; 5. 'to shoot through'

— 181*v* 2 [cf. *qarī*]

— *ür:* (här kim oq atīp ol yüzükdän k. bolsa yüzük aŋa bolsun) 105*v* 1 [*biguẓarānad*]; (äksär ävqātlarīn turup oynamaq bilän k. idi) 141*v* 5

— *ürlär:* (erdäm iyäsi qanda barsa altun berürlär dayī yuqarī k.) 139*v* 12

— *di:* (ṣabā yeli anīŋ oqun ol yüzükdän k.) 105*v* 5 [*dar guẓarānīd*]

— *gäy män:* (ʿumrumnīŋ baqiyyäsin bir yerdä oturup k.) 92*v* 2

— *üp:* 141*v* 11 [*āvarda*]; 177*r* 7

— *mäkdä:* (qačan kim bir iši k. χāṭirīŋ mütäräddid bolsa) 163*r* 11 [*imẓā*]
ʿumr kečür- 'to live' (92*v* 2)
Kāšγ. *käčür-* 1. 'vorbeiführen'; 2. 'vorübergehen lassen'; 3. 'drehen und wenden'; 4. 'durchgehen lassen' (Brock. 101); CCum. *käčir-* 'vorübergehen lassen; hindurchführen' (Grönb. 135); MM. *kečür-* 'to make pass' (MS 179*r* 7); Quṭb *kečür-* 'to lead, bring, experience, spend (time)' (Zaj. 96)

kel- vi. 1. 'to come'; 2. 'to appear'; 3. used as auxiliary verb with *-a* gerunds

— *äyim:* (Hinddän pūlād alīp Ḫaläbgä k.) 92*v* 8

— 125*v* 12; (k. išit ögüt könisin) 14*r* 7°; (bäri k. 'come here') 125*v* 12
— *gil:* (kün aša k.) 67*r* 2
— *sün:* 173*r* 9
— *ür män:* 42*v* 2
— *ür:* 24*v* 1, 28*r* 9 [cf. *qïzïl*]; 115*r* 11 [cf. *künäš*]; (ölülärdän k.-mi härgiz āvāz) 5*v* 3° [*bar nayāyad*]; (vaqt k. kim . . .) 24*v* 1
— *ürlär:* 74*v* 2
— *mäs:* 22*r* 10; (bayṭārγa nemä k. 'the farrier is not guilty') 147*r* 13
— *dim:* 29*r* 1 [cf. *tur-*]; (äy bähādürlär, biliŋ, k. bu kün mäydāna män) 11*r* 4°
— *di:* 10*v* 13 [*rūy namūd*]; 17*v* 12, 113*v* 2 [*āmad*]; 114*v* 12 [cf. *öltür-*]; 116*v* 5 [*bāz āmad*]; (bu laṭīfä sulṭānγa χwaš k.) 10*v* 8; (ḫayfïm k. ḫayvānlarγa tärbiyät qïlmaq) 55*r* 3; (bir faqïr dūstï säfärdän k.) 65*v* 9 [*bāz āmad*]
— *dilär:* 14*v* 13
— *mädi:* (bu söz sulṭānγa χwaš k.) 13*r* 5
— *säm:* (ol säfärdän k. ʿumrumnïŋ baqiyyäsin bir yerdä oturup kečürgäy män) 92*v* 2
— *säŋ:* 147*v* 11
— *sä:* 37*r* 12 [cf. *tapuγ*]; 116*r* 9 [cf. *qïy-*]; 120*v* 9 [*dar āyad*]
— *säŋiz:* (käräm qïlïp k. ol vaṣiyyät qïlγay dayï sizgä χayr bolγay) 132*r* 11
— *mäsä:* 92*r* 4
— *gäy:* (bu qaysï qulnïŋ elindän vä tilindän k.) 2*v* 9 [*bar āyad*]
— *gäylär:* 154*v* 7
— *mägäy män:* (ne qadar kim ʿumrum bolγay sämāʿ yaqïnïna k.) 61*v* 3
— *mägäy:* 80*r* 8
— *mägäylär:* 74*v* 4
— *ip:* 10*r* 2, 25*v* 2 [cf. *yoqsul*]; (bularnïŋ särvaqtïna k. bastïlar) 12*v* 10; (ḫadīṣindä k. turur) 4*r* 11; (kelip kimniŋ bisāṭïna otursaŋ qïlur vājib anï körgändä tursaŋ) 106*v* 3°
— *ibän:* (bir yerä ʿazm etip ʿaläm kitti k. pärdägä ʿitāb etti) 77*r* 10°
— *mäyinčä:* (bir kišini miŋ arslan öltürmäs k. aŋa qaẓā-i äjäl) 173*r* 4°
— *ä:* (erdäm bir čäšmä durur kim dā'im suyï tašïp k. durur) 139*v* 9
— *ičäk:* (anï bil ʿāqil er qahrï k. sözlämäs bāṭil) 44*r* 12°
— *mägä:* (ägär mübāräk χāṭiri tilär bolsa bu yanï k.) 35*r* 11
— *mägi:* 12*r* 7, 16*v* 2 [*gird āmadan*]; (alarnïŋ k. ävqātïmnïŋ ṣafāsïn kitärür) 74*v* 3
— *gän:* 65*r* 11
— *ginčä:* (ʿIraqdan tïryāq k. yïlan zaχmlï er ölär) 26*r* 11
— *gänimdä:* 27*v* 5
tura kel- 'to stand/spring up' (115*v* 3 *bar ǰast*)
dürüst kel- 'to come true' (26*v* 10)
ḫayfï kel- 'to regret' (55*r* 3, 116*v* 12)
mäydāna kel- 'to appear in the battlefield' (11*r* 4)
qaršï kel- 'to receive' (27*v* 5)
raqṣqa kel- 'to begin to dance' (64*v* 8)
sözä kel- 'to quarrel, dispute' (167*v* 2)
χwaš kel- 'to please' (10*v* 8)
yādïna kel- 'to remember' (59*v* 9)
yaqïn kel- 'to approach' (92*r* 4)
Old T. *käl-* 'kommen, zurückkommen' (ATG 313*b*); Käšγ. *käl-* 'kommen' (Brock. 103); CCum. *käl-* 'kommen' (Grönb. 136); MM *kel-* vi. 'to come, occur' (MS 117*r* 16, et passim); Quṭb *käl-* 'to come' ∼ *kel-* (Zaj. 96). LA *käl-* 'kommen' (H. 98)

keliš 'coming'
— *iŋ:* (k. qandan 'where are you coming from?') 114*v* 3

keltür- 'to bring'
— 170*v* 1; (quṭn k. qulaγïma qatayïm) 60*r* 10; (on ärniŋ quvvätin qoyγïl bir erniŋ aqčasïn k.) 100*r* 9° [*biyār*]
— *ür:* (bu tilänmäk ādämīgä köp χaǰālät k.) 86*v* 9°
— *gäy:* (ne k. bu bašïmγa ʿaǰäb ol tüš pärīšānï) 179*v* 8
dälīl keltür- 'to argue, introduce evidence' (170*v* 1)
CCum. *kältür-*, *kältir-* 'bringen' (Grönb. 137); Quṭb *kältür-* 'to bring, adduce, show' (Zaj. 94); MM *kältür-* 'to bring' (MS 194*v* 6); LA *kältür-* 'bringen' (H. 98)

kemä 'boat, ship'
— 17*v* 13 [*kaštī*, cf. *tat-*]; 18*r* 2; (täŋiz körmägän dayï k. zaḫmätin čäkmägän idi) 17*r* 12
— *gä:* 100*r* 8
cf. *kämä*

kemäči 'boatman, sailor'
— 44*v* 9 [*mallāḫ*]; 100*r* 7° [*mallāḫ*]; 100*v* 11, 101*r* 13 [*mallāḫ*]; (täŋiz mävǰiniŋ ävǰindän ne ġuṣṣa alarγa kim k. Nūḥ bolγay) 4*r* 8° [*kaštībān*]; (k. rävān ol yipni yigitniŋ elindän üzdi dayï kitti) 101*v* 1
— *niŋ:* 100*v* 3 [cf. *yaqa*]
— *gä:* 44*v* 10
— *lär:* 142*r* 13° [*mallāḫān*]
Old T. *kämiči* 'Seemann' (ATG 313*b*); LA *kämäči* 'Schiffer' (H. 98)

kemi 'boat, ship'
— 17*v* 8 [*kaštī*]

— *sin:* (bir muχālif yel čïqïp ol tājir k. ġarq etti) 93*v* 3
Old T. *kämi, kimi* 'Schiff' (ATG 313*b*); Kāšγ. *kämi* 'Schiff' (Brock. 103) ~ *kimi* (Brock. 108); Quṭb *kämi* 'ship' (Zaj. 94); BM *kämi* 'navire, bateau' (Zaj. 29); LA *kämä* (H. 98)

kendi 'self'
— *ni:* 180*r* 9 [Mavlānā ʿImād Mavlavī] cf. *kändü*

kent 'town'
— 31*r* 3 [*dih*]
— *kä:* (bir qul k. bardï kim tuz ketürgäy) 31*r* 1 [*rūstā*]
— *dän:* 110*r* 5 [*karya* ~ *mavzaʿ*~*dih*]
Old T. *känt* 'Stadt' (ATG 313*b*); Kāšγ. *kän* = *känd* 'Stadt' (Brock. 104); CCum. *känt* 'Stadt' (Grönb. 138); LA *känt* 'Dorf' (H. 99); Cf. Benveniste, JA 234 (1943—45) p. 165, No. 2

keŋ 1. 'large, wide'; 2. 'plentiful'
— (eli avučï tar daγï boγazï k.) 96*v* 2 [*farāχ*]; (k. ʿayš 'life in affluence') 84*v* 6 [cf. *bäslä-*]
Old T. *kiŋ* 'weit, breit, genau' (ATG 314*b*); Kāšγ. *kiŋ* 'weit' (Brock. 108); CCum. *käŋ* 'weit, breit' (Grönb. 138); LA *keŋ* 'breit' (H. 101); Quṭb *keŋ* 'wide' (Zaj. 96). J. Aṣd. *geŋ-* 's'élargir' (Zaj. Stud. II, 83)

ker- vt. 'to stretch out'
— *är:* (müddaʿï közläp hünär ʿaybïn k.) 178*r* 13°
Kāšγ. *kär-* 1. 'spannen' (Brock. 104); CCum. *kär-* 'ausspannen, ausdehnen' (Grönb. 139); MM *ker-* vt. 'to stretch' (MS 180*r* 18)

keräk 1. 'to be necessary'; 2. 'must be'; 3. 'must (with infinitives)'; 4. 'must (with the conditional in *-sa*)'
— 3*r* 2; (bu fäsād ähliniŋ näsli münqaṭiʿ bolsa k.) 13*r* 9; (sulṭān kärïm k. kim χalq aŋa kelgäy) 16*v* 8; (anïŋ tilin käsmäk k.) 44*r* 2; (k. kim bu mämläkätni qullarïmdan eŋ äksük quluma bergäy män) 46*v* 12; (jān ämānät dur anï bermäk k.) 56*v* 7°; (säyl bolsa k. χalāʾiqniŋ közlärindän aqïp yüräk qanï) 87*r* 4°; (körksüz äpčiniŋ äri közsüz k.) 79*v* 8; (tašïna iʿtibār yoq arï k. köŋül) 168*r* 1; (nečä yïllar k. kim laʿl bolsa aṣlï taš) 171*r* 2°
— . . . — 'whether . . . or': (k. öltür k. jürmüm bayïšla) 50*r* 1°; (k. öltür k. asra quluŋ män) 185*v* 1
Old T. *kärgäk* 'Bedarf, nötig, notwendig' (ATG 314*a*); Kāšγ. *käräk* 'Notwendigkeit' (Brock. 104); CCum. *käräk* 'notwendig, das Nötige' (Grönb. 139); Quṭb *käräk* 'necessary' (Zaj. 94); cf. *käräk öltür käräk rūzï bayïšla* (Zaj. 25)

keräkli 1. 'proper'; 2. 'necessary'
— (k. dūst köŋlin tutmaq üčün atasï bāġïnï satsa rävā dur) 43*v* 4°; (ullulara k. söz sözlämäk rävā dur) 127*v* 12°; (χaṭā sözni išitip düšmäniŋdän k. dūst ʿahdïnï bozup sän) 172*r* 4°
Old T. *kärgäklig* 'notwendig, wichtig' (ATG 314*a*); Kāšγ. *käräklig* 'notwendig' (Brock. 104); CCum. *käräkli* 'eine Notwendigkeit in sich schliessend' (Grönb. 139); Quṭb *käräklig* 'necessary' (Zaj. 94); LN *keräklik* 'necessary' (MS 145*v* 4)

keriš 'quarrel'
— (här sāʿat on türli k. bašlaγay) 133*v* 10; (čün ikki kiši ara k. ot dur) 163*r* 3° [*jang*]
Old T. *käriš* 'Streit' (ATG 314*a*); Kāšγ. *käriš* 3. 'Ringkampf' (Brock. 105); CCum. *käriš* 'Zank, Streit' (Grönb. 139)

keriš- vi. 'to quarrel'
— *irlär:* (dāʾim k. it bilän mäči teg bolmayïn alar biri birindän rāẓï) 134*v* 1°
— *mägä:* (Āzär Ibrāhīm bilän ḫujjätläšip čïqïša bilmädi isä k. turdï) 157*v* 2 [*jangiš*]
Kāšγ. *käriš-* 1. 'ringen, streiten' (Brock. 105); Chag. *käriš-* 'zanken, streiten' (Radl. II, 1096)

kes- vt. 'to cut'
— *kil:* (χidmät ṭamaʿïn andan k.) 113*r* 2
— *ärdä:* 182*v* 1
— *käylär:* 56*v* 11 [*biburand*]; (köp yaχšï elin uzatïp andan tilämäk kim ikki diräm üčün qolun k.) 96*r* 13 [*burand*]
— *ip:* 172*r* 2 [*burīdī*]
cf. *käs-*

kesil- vi. 'to be cut'
— *di:* (k. yük kätürgän küč beliŋdän) 136*r* 12
— *gän:* (eli ayaγï k. kim ärsä qïrq ayaqlï ǰānävärni öltürdi) 95*r* 2
— *miš:* (qolï k.) 154*r* 1 [*burīda*]
Kāšγ. *käsil-* 'abgeschnitten werden' (Brock. 105); Quṭb *käsil-* 'to be cut' (Zaj. 95); MM *käsil-* 'to be cut' (MS 191*r* 8, etc.)

ketür- vt. 'to bring'
— *mä:* (qačan söz bašlasa ṣuḥbätdä bir er k. ortaγa söz anda zīnhār) 109*r* 5° [*mayār*]
— *ür:* (rūḥgä rāḥat k.) 2*v* 7

— *düm:* 49*v* 6 [cf. *qulluq*]
— *düŋ:* (jirāḫat bašīŋa istäp k.) 35*r* 3°
— *di:* 43*r* 2° [*pīš āvard*]; 102*v* 9 [*āvarī*]; 138*r* 13 [cf. *yäŋä*]; (ol bir ʿilmni kim mundan kizläp idi anï ʿamälgä k.) 39*r* 11; (qaẓā nägāh muχālif yel ketürdi) 131*v* 10°
— *dilär:* 12*v* 7 [*āvarda*]; 104*r* 2 [cf. *qoš-*]; (artïnča barïp tutup k.) 34*r* 9 [*bāz āvardand*]; (täŋrini daγï näbïni šäfīʿ k.) 59*r* 3
— *mädiŋ:* (suʾālïma jävāb k.) 25*v* 6
— *mädi:* 83*r* 4
— *säŋ:* 75*v* 8
— *gäy män:* (Čïndän čïnï čanaqlar alïp Rūmgä k.) 92*v* 6 [*āram*]
— *gäy:* 3*r* 2° [*āvarad*]
— *üp:* 76*r* 1, 92*r* 1 [*āvardan*]
— *mäyin:* 62*v* 7
— *ä:* (hïč kim ärsä arqasïn yergä k. bilmäs) 148*v* 9
— *gän:* (közi bilän k. özinä bälā köŋül) 183*r* 2
ʿamälgä ketür- 'to put into practice, apply' (39*r* 11)
bäšärät ketür- 'to bring good news' (46*r* 1)
bürhān ketür- 'to introduce evidence' (153*v* 10)
färaḫ ketür- 'to cheer up' (2*v* 6)
irādät ketür- 'to have an inclination to' (114*v* 9)
jävāb ketür- 'to answer' (25*v* 6)
mäṯäl ketür- 'to give an example' (176*v* 2)
ortaγa söz ketür- 'to begin to speak' (108*v* 13)
ortaγa ketür- 'to mention' (62*v* 8)
šäfīʿ ketür- 'to bring an intercessor' (59*r* 3)
ṭāqat ketür- 'to endure' (62*v* 7)
yergä ketür- 'to floor somebody' (148*v* 9)
yerinä ketür- 'to fulfil' (133*v* 3)
cf. *kätür-*

key- vt. 'to put on, wear'
— *är:* (Kaʿbä tonun k. aγïrlap χalq) 144*v* 10°
cf. *käy-*

keyik 'gazelle'
— (Nūšïn-rävān-i ʿādilγa avda k. šišlädilär) 30*v* 13; (k. közli qïrnaq) 70*r* 4; (k. bigin bükürgünčä) 146*r* 1°
— *lär:* (k. avlar vaqtïn) 105*r* 6
Old T. *käyik, kiyik* 'Wild' (ATG 314*a*); Kāšγ. *käyik* 2. 'Wild' (Brock. 102); CCum. *käyik* 'wild; wildes Tier' (Grönb. 136); MM *kädik* 'deer' (MS 190*v* 10); Quṭb *kädik* 'wild animal (Zaj. 93); LA *käyik* 'ein wildes Tier' (H. 101); Qav. *kiyik* 'Gazelle' (Tel. 314); BM *käyik* 'gazelle' (Zaj. I, 28)

kez- vi. 'to go about'
— *di:* (tört yanï köp k.) 90*r* 5 [*bigardīd*]
Old T. *käz-* 'durchziehen' (ATG 314*a*); Kāšγ. *käz-* 'durchziehen (ein Land') (Brock. 107); CCum. *käz-* 'umhergehen' (Grönb. 142); Quṭb *kez-* 'to wander, travel, ramble' (Zaj. 97); LA *käz-* 'drehen' (H. 97)

ki 1. 'who, what'; 2. 'who? what?'; 3. 'that'
— (dāʾim ištä fäläk vä ay vä künäš yel vä bulut, tā ki ġaflät bilä niʿmät yemägäy sän äy jān, yügürür jümlä) 3*v* 12°; (mälik niʿmäti ol kišigä ḫarām ki fürṣat dämini közätmäs tämām) 21*v* 5°; (bil ki ḫālï ne bolγay ol qïnda) 34*r* 5°
cf. *kim*

kibi 'like, such as'
— (anïŋ k. 'to such an extent') 7*v* 13; (artïŋda böri k. täriŋni yïrtar) 50*v* 12° [*hamču*]; (mändä özgälär k. faẓl vä ädäb yoq turur) 73*v* 13 [*čūn*]
— *lär:* 114*r* 1
Kāšγ. cf. *kib* 'Muster, Leiden, Ebenbild' (Brock. 107); CCum. *kibi* 'wie' (Grönb. 142); Quṭb *kibi* 'as, such as, like' (Zaj. 97)

kibr 'pride'
— (özindän müddaʿī ġayrïn körä almas, közinä k. čūn baγlap turur yol) 53*v* 4° [*pandār*]

kičči 'little, small'
— (bir k. kiši kečip rävān jānïndan arslannï urup čïqarsa maġzïn ne ʿajāb) 165*v* 5°
— *sin:* (düšmänniŋ k. sähl körgäy) 162*v* 7 [*kūčak*]
Old T. *kičig* 'klein' (ATG 314*a*); Kāšγ. *kičik, kičük* 'klein' (Brock. 107); CCum. *kici* 'klein' (Grönb. 142); Quṭb *kiči* 'small, little' (Zaj. 97); MM *kičik* 'little' (MS 186*v* 2)

kiči 'little'
— *gä:* (ulluγa k. iʿzāz vä ikrām vä iḥsān qïlïp) 35*r* 8
cf. *kičči*

kičiklik 'childhood, infancy'
— *dä:* (k. ädäb ögränmägän er ulu bolsa, bil, andan χayr kelmäs) 140*v* 13° [*χurdī*]

kičilik 'childhood'
— (k. ḫālätindä) 145*r* 6
— *ni:* (mägär k. unuttuŋ kim uluγluq etär sän) 137*r* 6 [*χurdī*]

kifāyät 1. 'sufficiency'; 2. 'means of support'; 3. 'earning'; 4. 'enough, sufficient'

— (bu ne ʿaql vä k. bolur) 26*v* 9 [id.]; (yüz dirhäm väzni k. durur) 83*v* 8 [id.]; (bu ikki bäyt k. turur) 147*v* 10 [*bas ~ käfī ~ kifāyat*]
— *im:* 96*v* 4; (k. az dayï ʿayālïm čoq) 24*v* 8 [*kafāf*]
— *i:* 47*r* 1 [id.]; 153*r* 8 [*kafāf*]; (bir ʿālimniŋ oγlï qïzï köp dayï k. az idi) 86*r* 9 [*kafāf*]
— *in:* 28*v* 10 [*kafāf*]

kim 1. 'who, what'; 2. 'who? what?'; 3. 'that'; 4. 'whoever'
— 96*v* 4 [*magar*]; (k. χabär berdi saŋa kim sän böri oγlï sän) 14*v* 6°; (χwaš kör bu raʿiyyätni k. näfʿi färāvān dur) 16*v* 5°; (sändän anï tilär män k. maŋa zaḫmät bermägäy sän) 40*v* 7; (ne üčün χidmät qïlmas sän k. bu iš zaḫmätindän qutulγay sän) 45*v* 1; (bir šaχş kördi k. qara yaγïz ẓaʿïf-ändām) 126*r* 13; (äy yigit, ne yerdän sän, atïŋ k. ṣanʿatïŋ ne turur) 144*v* 3; (äy ol k. baylarnï yaman ṣifätlär bilän yād qïlur sän) 158*v* 8
— *niŋ:* 6*v* 11; (här k. älindä aqčalï iši yoq ǰihānda anïŋ hič biliši yoq) 128*v* 5
— *gä:* 33*v* 9
— *ä:* 27*v* 13, 37*v* 11, 184*v* 13; (yumar köz bu ǰihännïŋ zīnätindän k. ṣabr-u qanāʿat yār bolsa) 89*r* 13°
— *dä:* 6*v* 11
— *dän:* 61*v* 9
äylä kim 'so that, as' (172*r* 13)
här kim 'whoever' (163*v* 11)
keräk kim 'it is necessary that' (46*v* 12)
nečä kim 1. 'though'; 2. 'as far as' (166*r* 8)
ne yerdä kim 'wherever' (158*r* 4)
qačan kim 'when, whenever' (162*v* 1)
Old T. *kim* 'wer?; wer, derjenige welcher, wenn' (ATG 314*b*); Kāšγ. *kim* 'wer' (Brock. 108); CCum. *kim* 'wer' (Grönb. 143); MM *kim* 'who, that; who?' (MS 177*r* 4, et passim)

kim ersä 1. 'somebody; anybody'; 2. (with negative verb) 'nobody'; 3; 'person, man'
— (nägäh ešikdän bir k. kirip bäšärät kätürdi) 18*v* 10; (k. ešigin dayï süfräsin ačuq körmädi) 93*r* 13; (eli ayaγï kesilgän k. qïrq ayaqlï ǰānävär öltürdi) 95*r* 2
— *ni:* (bir k. luṭf bilän ümīddä tutmaq) 22*r* 5
— *niŋ:* 14*v* 7, 67*r* 13 [cf. *oyna-*]
— *gä:* (k. χasārät qïlmadï ol) 32*r* 7°
— *dän:* (tört kiši tört k. qorqar) 25*v* 11
— *lär:* (äy ʿibādät gūšäsin ätmäk üčün tutqan faqīr tutmadï ṣāliḥ k. anï etmäk üčün) 73*r* 5°

kīmiyā 'elixir'
— *sïndan:* (tilär bolsaŋ naṣīb almaq saʿādät k. qanāʿat gūšäsin tutqïl) 66*r* 9°

kimχa 'a silken horse-cloth'
— 189*v* B 7, 12, 13, 14

kināyät 'metaphor'
— (här biri taŋsuq laṭīfälär k. bilän vä nāzük nüktälär išārät bilän . . . sözlär idilär) 73*v* 8

kīnä 'hatred'
— *dän:* (er keräk köŋli k. χālī) 146*v* 13°

kir 1. 'dirt'; 2. 'dirty'
— (k. bözni urur ḫaǰärgä qaṣṣār) 26*r* 3°
— *dä:* (özüm k. barur čūb teg barur boldum här aqïnγa) 183*r* 13
Old T. *kir* 'Schmutz' (ATG 315*a*); Kāšγ. *kir* 'Schmutz' (Brock. 108); CCum. *kir* 'Schmutz' (Grönb. 148); LA *kir* 'schmutzig' (H. 96)

kir- vi. 'to enter, go in'
— *mä:* (čoq ǰävr qïlïp väbāla k.) 148*r* 6°
— *dim:* (bir kün Kūfa ǰāmiʿïnä nämāz qïlmaγa kirdim) 90*v* 1
— *diŋ:* 24*r* 2 [*dar āmadī*]
— *di:* 69*v* 7 [*dar āmad*]; (ävväl mäydānγa sulṭānnïŋ ol qïsqa boylï oγlï k.) 11*r* 3 [*dar āmad*]
— *dilär:* 29*r* 8
— *ip:* 11*r* 8, 42*r* 13 [*dar āmad*]; 104*v* 6 [cf. *kečä*]; 120*r* 10 [cf. *tamuγ*]; (nägäh ešikdän bir kim ärsä k. bäšārät kätürdi) 18*v* 10 [*dar āmad*]
— *ä:* (ʿazīz ʿumr tükändi ušol ümīd bilän köŋül tilägi ešikdän qačan k. kelgäy) 19*r* 5°
— *mägi:* 82*v* 13 [cf. *teŋ*]
— *mägä:* (bävvāb mänʿ etti k. qoymadï 29*r* 2
— *miš:* (säniŋ ataŋ aγïr taš astïndan täbränginčä keräk mänim atam ǰännätkä k. bolγay) 150*r* 12 [*rasīd*]
kemägä kir- 'to embark, take ship' (100*r* 8)
väbāla kir- 'to commit a crime' (148*r* 6)
yolya kir- 'to set out for a journey' (58*r* 3)
Old T. *kir-* 'eintreten, untergehen' (ATG 315*a*); Kāšγ. *kir-* 'eintreten' (Brock. 108); CCum. *kir-* 'eintreten, sich in etwas hineinbegeben' (Grönb. 148); MM *kir-* vi. 'to go in, enter' (MS 179*v* 12); LA *kir-* 'eintreten' (H. 96)

kirdä 'maize bread'
— (k. yaχnï dur piyādä ač vä armïš yarlïγa) 74*r* 12° [*nān-i tuhī*]

kiril- vi. 'to break'
— *ä:* (bir tünlä köp yemäkdän qarnï k. tolγay) 169*r* 3°
kiriš 'bow-string'
— *indän:* (ya k. dägül oq ötmägi) 37*r* 1 Kāšγ. *kiriš* 2. 'Bogensehne' (Brock. 108); Quṭb *kiriš* 'bow-string' (Zaj. 98); LA *kiriš* 'Bogensehne' (H. 97)
kiriš- vi. 'to penetrate'
— *mäs:* (anïŋ ḫikmätlärinä ʿaql ärišmäs kim ärsä išlärinä häm k.) 47*v* 2°
kirpič 'brick'
— *dän:* (säniŋ ataγnïŋ gürï bir nečä čig k.) 150*r* 9 [*χišt*]
— *lär:* (färši kök märmär k. pïrūzä) 150*r* 8 [*χišt*]
Kāšγ. *kärpič* 'Ziegel' (Brock. 105); CCum. *kärpič* 'ungebrannter Ziegel' (Grönb. 140); LA *kärpič* 'Ziegel' (H. 96)
kirpük 'eyelash'
— (atar k. oqun maγa közläriŋ) 180*v* 10
— *i:* (k. oq) 162*r* 3
— *iniŋ:* (k. oqïna jānlar nišān) 179*r* 13 Old T. *kirpik* 'Wimpern' (ATG 315*a*); Kāšγ. *kirpik* 'Augenwimpern' (Brock. 109); CCum. *kirpik* 'Augenlid, Wimpern' (Grönb. 148); MM *kirpük* 'eyelash' (MS 200*v* 12); LA *kärpik* 'Wimper' (H. 96)
kīs 1. 'bag'; 2. 'purse'
— 72*r* 3 [*kīsa*]; (nädīmlärgä sulṭān ḫaẓrätindä k. bilän altun tegär) 24*r* 10; (alγïl ol k. tolï altunnï) 72*r* 1 [*kīsa*]; (bir k. tolï inčü) 89*v* 4 [*kīsa*]
— *indä:* (k. ne kim naqdï bar idi oynadï) 157*r* 4 [*kīsa*]
Kisrâ prop. n.
— 46*r* 8 [id.]
kisvät 'robe'
— (här kim bu k. ičindä mäskänätkä taḫammül qïlmasa müddaʿï durur, dayï χirqa aγa ḫarām bolur) 77*r* 1 [*ǰāma* ∼ *kisvat*]; (ʿibādät ṣiḥḥatï naẓïf k. ičindä körünür) 152*r* 1 [id.]
Kīš prop. n.
— 92*r* 6 [id.]
kiš 'sable'
— 186*v* A 4, 6, 9
Kāšγ. *kiš* 'Zobel' (Brock. 109); CCum. *kiš* 'Zobel' (Grönb. 148); Quṭb *kiš* 'sable' (Zaj. 99)
kiši 1. 'person'; 2. 'one'
— 9*r* 3, 10*v* 10, 91*v* 4; (tört k. tört kim ärsädän qorqar) 25*v* 11 [*kas*]; (Ḫillāniŋ ǰisri bigin bolγay nečä su anïŋ altïnda üstündä k.) 87*r* 12° [*ādamī*]; (bir ǰihān körgän eski k.) 102*v* 5 [*ǰihāndīda*]
— *ni:* 36*r* 7
— *niŋ:* 19*v* 10, 150*r* 3; (bir aḫmaq k. közi aγrïr idi) 147*r* 10
— *gä:* 21*v* 5, 155*v* 2 [cf. *baš*]; 181*v* 2 [cf. *qarï*]; (bu ortada bir män män kim elli k. jävāb bergäy män) 102*r* 10 [*mard*]
— *dän:* 36*v* 2
— *lär:* 156*r* 11 [cf. *küčli*]
— *lärniŋ:* 32*r* 4
— *lärgä:* 22*r* 1; (dayï mäskīn k. küč ätmä) 38*r* 10
bay kiši 'a rich man' (150*r* 3 *tavāngar*)
sïnamayan kiši 'an unexperienced man' (147*v* 1, *nāāzmūda*)
yaman qïlïqlï kiši 'an ill-natured man' 164*v* 10, *badχūī*)
Old T. *kiši* 'Mensch, Leute, Frau, Diener' (ATG 315*a*); Kāšγ. *kiši* 'Mensch, jemand' (Brock. 109); CCum. *kiši* 'Mensch, Leute' (Grönb. 149); MM *kiši* 'person' (MS 177*r* 15, et passim)
kišvär 'country'
— 184*r* 11
kit- vi. 1. 'to go'; 2. 'to go away'; 3. 'to die'
— *älim:* (ne yatur sän yatasï yer dägül tur k.) 136*v* 12
— *äyim:* (yā ešik ač rävān čïqïp k.) 60*r* 11
— (yaman išni yamanlarγa qoyup kit) 165*v* 10°
— *kil:* 139*r* 2
— *sin:* (sürüŋ iläyimdän k.) 21*v* 8
— *mäsün:* (anï eltip oγrïnïŋ yolïnda bïraqtï ḫattâ maḫrūm k.) 50*v* 4
— *är män:* 51*v* 7 [*mīraft*]
— *är sän:* 26*r* 6; (qanda k. 'where are you going?') 58*r* 4 [cf. *qattï*]
— *är:* 21*v* 6, 24*r* 11 [*biravad*]; 57*v* 1° [*davad*]; (kitär vaqtïn 'on leaving') 30*r* 1; (k. ikän kördi bir yerdä qurï söŋüklär yatur) 95*v* 2
— *ärlär:* 30*r* 3
— *tim:* (quds yazïlarïna yüz tutup k.) 67*v* 11
— *tiŋ:* (ägär k. yettïŋ vä ägär qaldïŋ öldüŋ) 56*r* 3
— *ti:* 6*v* 9 [cf. *qoy-*]; 102*v* 13 [*safar kard*]
— *tik:* 149*v* 9
— *tilär:* 100*v* 12 [*ravān šudand*]
— *sä:* 12*r* 6; (eliŋdäki naqd kitsä köp zaḫmätlär čäkip nädāmät yegäy sän) 142*v* 2 [*siparī šud*]
— *käy män:* 25*r* 1
— *käy sän:* (ṭamaʿïŋ ol jïnānγa k.) 153*r* 1°

— *käy:* 12*r* 10 [cf. *orta*]; 22*v* 10 [cf. *qaytar-*]; 81*v* 7 [*bar χāstī*]; (χayf bolγay munča niʿmät ẓāʾiʿ k.) 59*r* 10 [*šavad*]
— *käy biz:* (maṣlaḥat ol durur kim munï uyur qoyup k.) 103*r* 11 [*birānīm*]
— *mägäy:* 80*r* 10
— *gä sän:* 97*r* 10° [*biravī*]
— *ip:* 72*r* 3; (k. dur nāzük erdämlär eliŋdän) 136*r* 13°
— *ibän:* 114*v* 12 [cf. *öltür-*]
— *ä:* (bir yerdä dägül kelip k. dur köŋlüŋ) 72*v* 9°; (azuqï yoq kiši kitä bilmäs) 90*r* 8°
— *mäyisär:* (yaman ʿādät ṭabīʿatta otursa ol andan k. ölmäyinčä) 79*r* 8°
— *mäk:* 16*v* 4 [cf. *tilä-*]; 100*v* 1 [*rahāī yāftan*]
— *kä:* (bu ǰihānnïŋ rāḥatïn tärk etkän är ol durur ḫaẓrätkä toγrï k. är) 5*r* 7°
— *kändän:* (mälik k. soŋra 'after the king left') 106*r* 11
— *känim:* (ol χaǰālätdän rävän naʿrä urup bilmädim män qanda k. yürüp) 64*r* 12°
— *miš:* (kelip Bährām gürïnda yazïp k. munï kātib) 81*r* 12°
eldän kit- 'to die' (84*r* 7)
dünyādan kit- id. (177*v* 13)
otura tura kit- 'to go along with difficulty' (137*r* 1)
ẓāʾiʿ kit- 'to get lost' (59*r* 10)
Old T. *kit-* 'weggehen, verschwinden' (ATG 315*a*); Kāšγ. *kit-* 'weggehen, verschwinden' (Brock. 109); CCum. *kät-* 'fortgehen' (Grönb. 141); MM *kit-* 'to go' (MS 199*v* 3, et passim)

kitāb 'book'
— 6*r* 7, 7*r* 12°, 7*r* 130
— *ïn:* 4*v* 12°; (bir kün sulṭān mäǰlisindä Šāhnāmä k. oqur idilär) 16*r* 8 [id.]
— *larda:* (k. mäktūb turur) 146*r* 5 [id.]

kitābät 'writing'
— (χayr üzä tut bu k. kātibin) 178*v* 3°

kitär- vt. 'to drive away'; 2. 'to take off/away'
— *gil:* 96*v* 8 [*ba dar kun*]; (barγïl bu sävdānï bašïŋdan k.) 95*r* 11; (ʿitāb elin rūzgārïm ätägindän k.) 117*r* 7 [*bidār*]; (ölüm taṣavvürin χayālïŋdan k.) 133*r* 1 [*ba dar kun*]
— *ür:* 164*r* 11 [*bibarad*]; (alarnïŋ kelmägi ävqātïmnïŋ ṣafāsïn k.) 74*v* 3
— *mäs:* 59*r* 12 [cf. *pas*]
— *gäy män:* (ṭamaʿ tutma kim elimni ätägindän k.) 131*r* 2°
— *diŋ:* 112*r* 1 [*ravāna ~ ravān ~ bīrūn ~ ba dar kardī*]
— *ginčä:* (köŋülni müǰāhädägä qoymaq āsānraq turur kim közni müšāhädädän k.) 117*r* 12 [*bar giriftan*]

Old T. *kitär-, kidär-* 'entfernen, abwenden' (ATG 316*a*); Kāšγ. *kitär-* 'entfernen' (Brock. 109); *kätär-* 'entfernen' (Brock. 106); CCum. *kätir-* 'entfernen' (Grönb. 142); Quṭb *ketär-* 'to take away, remove, take off' (Zaj. 97); MM *kitär-* vt. 'to remove' (MS 184*r* 17, etc.)

kizlä- vt. 'to hide'
— *sä:* (gär künäšni k. etmäk bigin ol süfrädä körmägäy yïllar kečip köz ol künäšni bir yana) 85*v* 12°
— *p:* 39*v* 8 [*nagāh mīdāštam*]; (ol bir ʿilmni kim mundan k. idi anï ʿamälgä ketürdi) 39*r* 11 [*nihān*]
— *bän:* 53*r* 3 [cf. *aya*]
— *mäkdä:* (bu vāqiʿanï k. maṣlaḥat ne turur) 107*r* 9 [*nihān dāštan*]
— *miš:* 39*v* 9 [*darīġ dāšt*]

Old T. *kizlä-* 'verbergen' (ATG 315*a*); Kāšγ. *kizlä-* 'verbergen' (Brock. 110); LA *kizlä-* 'verstecken' (H. 97); QY *kizlä-* 'verbergen' (Brock. 58)

kizlän- vi. 'to hide'
— *dilär:* (ol äränlär kelip bir yerdä k.) 12*v* 5 [*panhān šud*]
— *ip:* (tegmä bïšä ičindä, äy maχdūm, ne ʿaǰäb k. äsäd tursa) 10*v* 11°

Kāšγ. *kizlän-* 'für sich verbergen' (Brock. 110); CCum. *kizlän-* 'sich verstecken' (Grönb. 149); Quṭb *kizlän-* 'to hide, be hidden' (Zaj. 99); LA *kizlän-* 'sich verstecken' (H. 97)

kizli 'hidden, secret'
— (bir χaṭïbnïŋ anïŋ bilän k. ʿadāväti bar idi) 111*r* 5 [*nihānī*]; (ne k. rāzïŋ bolsa kim ärsä qatïnda ačmaγïl) 162*r* 9 [*nihān*]; (k. ʿayb 'a hidden fault') 167*v* 8 [*nihānī*]

Quṭb *kizlig* 'hidden, secret' (Zaj. 100); QY *kizlü* 'verborgen' (Brock. 58)

köč- vi. 'to strike camp and move off, to depart'
— *üp:* (χwāǰälär bu sözni qabūl qïlïp k. kittilär) 103*r* 12 [*raχt bar dāštan*]; (bu mänzildän k. kitmäk keräk) 178*r* 9

Old T. *köčür-* 'nomadisieren' (ATG 315*b*); Kāšγ. *köč-* 'aufbrechen, weiterziehen' (Brock. 110); CCum. *köč-* 'fortziehen' (Grönb. 149); MM *köč-* vi. 'to change one's abode; move from one place to another' (MS 196*r* 17); Quṭb *köč-* 'to move to an other place, start' (Zaj. 100); LA *köč-* 'fortziehen' (H. 96)

kögüs 'breast'
— *dä:* (tämür tökkän biläk miŋ qurla yaχšï ol eldän kim k. beggä qaršï) 45*v* 8° [*sïna*]
— *inä* [> *kögsinä*]: 156*r* 13 [*sïna*]
— *ündä* [> *kögsündä*]: (anïŋ ḫusnï ġayrätindän ṣubḥ-i ṣādiqniŋ eli k.) 154*v* 2 [*dil*]
Old T. *kögüz, köküz* 'Brust' (ATG 315*b*); Kāšγ. *kögüs* 'Brust' (Brock. 111); CCum. *kögüs, kövüs* 'Brust, Busen' (Grönb. 150); Quṭb *kögüs* 'Breast' (Zaj. 100)

kök[1] 1. 'root'; 2. 'essence, origine'
— *i:* (k. yaman 'of bad quality') 139*r* 12 [*badgauhar*]
— *in:* (ḫayātïnïŋ k. käsär) 31*v* 3; (aγač yapraγïn daγï ot k. yep) 101*v* 6 [*bïχ*]
Kāšγ. *kök* 4. 'Wurzel' (Brock. 111); CCum. *kök* 'Ursprung, Abstammung' (Grönb. 150); LA *kök* 'Ast, Wurzel, Sperma' (H. 97)

kök[2] 'green'
— (qïlïp k. ot qïzïl gül birlä ṣuḥbät) 80*v* 11°; (k. märmär) 150*r* 7 [*ruχām*]
Old T. *kök* 'blau, Himmel' (ATG 315*b*); Kāšγ. *kök* 2. 'blau'; 3. 'das Pflanzengrün' (Brock. 111); Quṭb *kök* 'green' (Zaj. 100); LA *kök* 'blau' (H. 97)

kök[3] 1. 'sky'; 2. 'heavens'
— *kä:* 33*v* 1 [*āsmān*]; 77*v* 4° [*āsmān*]; 87*r* 3° [*falak*]; (välï k. ekinčiniŋ yätišti ol kečä bašï) 91*v* 1° [*āftāb*]; (ġubār k. čïqsa bayaγï bigin χasïs turur) 170*r* 6 [*falak*]
— *dän:* 158*v* 1, 176*v* 13 [*āsmān*]
— *lär:* 86*v* 13 [*āsmān*]
— *lärgä:* (köklär ešigi yer üzä baγlanïp daγï yer ähliniŋ firyādï k. yätip turur idi) 86*v* 13
— *lärä:* 160*v* 2° [*falak*, cf. *butaq*]
Old T. *kök* 'blau, Himmel' (ATG 315*b*); Kāšγ. 1. 'Himmel' (Brock. 111); CCum. *kök* 'Himmel' (Grönb. 150); MM. *kök* 'sky, heaven' (MS 195*r* 14, etc.); LA *kök* 'Himmel' (H. 97)

kökär- vi. 'to mould, turn mouldy'
— *miš:* (anïŋ kim azuqï yoq k. qurï ätmäk tapup sükkär bigin yer) 89*v* 10
Kāšγ. *kökär-* 'blau werden' (Brock. 111); Chag., Tatar *kökär-* 'to turn blue, turn red, grow mouldy' (Budagow, II, 158)

köl 'lake'
— *gä:* (kök k. battï jümlä kävākib käbūtäri) 181*v* 6
Old T. *köl* 'See' (ATG 315*b*); Kāšγ. *köl* 'See' (Brock. 111); CCum. *köl* 'See' (Grönb. 150); Quṭb *köl* 'lake' (Zaj. 101)

kölätkä 'shadow'
— *sinä:* (bayquš k. kiši kelmägi muḥāl) 12*r* 7° [*sāya*]
Old T. *köligä* 'Schatten' (ATG 315*b*); Kāšγ. *köligä* 'tiefer Schatten' (Brock. 112); *kölik* 'Schatten' (Brock. 112); CCum. *kölägä* 'Schatten' (Grönb. 150); Quṭb *kölätkä* 'shadow' ~ *köligä* (Zaj. 101); LA *köläk* ~ *kölägä* (turkm.) 'Schatten' (H. 98)

kölgä 'shadow'
— *dä:* (k. bäslänmiš) 148*v* 10 [*sāya*]
— *si:* 56*r* 5
— *sinä:* 24*r* 2 [*ẓill*]; (künäš issisinä ṭāqat ketürmäyin bir dïvār k. iltijā qïlïp . . . oturur idim) 121*v* 12
cf. *kölätkä*

kömür 'coal'
— *dän:* (yumaq bilän kitär mi lävni qara k.) 15*r* 7°
Kāšγ. cf. *kömürlük* 'Kohlenbesitzer' (Brock. 112); CCum. *kömür* 'Kohle' (Grönb. 151); Quṭb *kömür* 'coal' (Zaj. 101); LA *kämür* 'Kohle) (H. 98)

kön 'leather'
— (dudaγï k. dägül kim čäynägäy sän 79*r* 4° [*anbān*]
Kāšγ. *kön* 'ungegerbte Haut zunächst des Pferdes, dann auch des Kamels und übertragen des Menschen' (Brock. 112)

köni 'straightforward, sincere'
— 41*r* 8; (könilik Ḥaqq riẓāsï dur k. bol, säni maqṣūduŋa eltür k. yol) 25*v* 10° [*rah-i rāst*]; (k. bolsa anïŋ ṭā'atkä boynï sa'ādät tonluqïn dā'im toqïγay) 137*v* 7°; (egri sözni k. tep ant ičmä) 167*v* 12°
— *sin:* (Rüstämgä atasï Zāl bir kün ayïttï: kel išit ögüt k.) 14*r* 7°
Old T. *köni* 'wahr, richtig, korrekt' (ATG 315*b*); Kāšγ. *köni* 'gerecht, gerade' (Brock. 112); CCum. *köni, könü* (Grönb. 151); MM *köni* 'true, right, straight' (MS 193*v* 3); Quṭb *köni* 'straight, straightforward, righteous' (Zaj. 101)

könilik 'rectitude, truthfulness'
— 25*v* 9° [*rāstï*]; (hïč oγlan toγmas illā ol toγar k. üstündä) 13*v* 11
CCum. *könülük, könülik* 'Gerechtigkeit' (Grönb. 151)

köŋläk 'shirt'
— (k. isindän Miṣirda aŋladïŋ) 53*v* 10° [*pīrāhan*]; (här söŋäkniŋ bolur

ičindä ilik, tegmä k. ičindä bir er bar) 163*v* 9° [*pīrahan*]
Kāšγ. *köŋläk* 'Hemd' (Brock. 112); CCum. *kövläk* 'Hemd' (Grönb. 156); Quṭb *köŋläk* 'shirt, blouse' (Zaj. 102); LA *künläk* 'Hemd' (H. 100)

köŋül 'heart'
— 6*v* 1, 6*v* 8, 45*r* 6 [cf. *yät-*]; (k. iyälärindän bir ṣāliḥ er) 7*v* 3 [*ṣāḥib-dilān*]; (köŋül yïqqan er) 163*v* 13 [*χalq-āzār*]
— *ni:* 117*r* 12 [cf. *āsānraq*]
— *gä:* 47*v* 10, 120*v* 9 [cf. *külüš*]; (köŋülgä bu saqïš kelür kim ärtä oγul qïz turup ne yegäy) 73*v* 1
— *dä:* 20*v* 11
— *üm* [> *köŋlüm*]: 181*r* 4 [cf. *elči*]; (k. tar idi 'I was distressed') 90*v* 1
— *ümni* [> *köŋlümni*]: 184*r* 1 [cf. *apar-*]
— *üŋ* [> *köŋlüŋ*]: 35*v* 2
— *üŋni* [> *köŋlüŋni*]: (sïnuq k. jäbr qïldï) 105*r* 1
— *i* [> *köŋli*]: 100*r* 11 [*dil*]; (k. tar 'distressed') 50*v* 1; (k. aγrïγan düšmän 'an aggrieved enemy') 101*r* 5 [*χaṣm-i dil-āzurda*]; (k. pärïšān 'afflicted') 152*v* 1 [*parākanda-dil*]
— *in* [> *köŋlin*]: 31*v* 13, 43*v* 4° [cf. *tap-*]; 98*r* 13 [*dil*]; (ādämï k. yïqar söz) 163*v* 1
— *ün* [> *köŋlün*]: 15*v* 10, 134*r* 4 [cf. *anča*]; (k. alur anïŋ bu luṭf bilä) 108*r* 9° [*dil*]
— *ündä* [>*köŋlündä*]: 18*r* 10
— *ündäki* [> *köŋlündäki*]: (k. mürädïnča ʿizzät tapqay) 35*v* 11
— *läri:* 102*r* 13; (saqlanmïš ḫayälarï daγï färiġ k. bar) 151*v* 12 [*dil*]
— *lärin:* 85*r* 12
köŋli aγrï- 'to be aggrieved, be hurt at heart' (111*v* 2)
köŋlin aldïr- 'to lose the heart' (127*r* 1)
köŋül ač- 'to brighten/cheer up' (6*v* 1)
köŋül aγrït- vt. 'to aggrieve, hurt at heart' (170*v* 13)
köŋül al- vt. 'to please, content' (108*r* 9)
köŋül bayla- 'to attach one's heart to something' (53*r* 7)
köŋül ber- 'to give one's heart' (78*r* 8)
köŋül elt- 'to take one's heart' (61*v* 5)
köŋül tar qïl- 'to embitter, exasperate' (50*v* 6)
köŋül χwaš et- 'to cheer up one's heart' (23*r* 10)
köŋül yap- 'to satisfy, content' (45*r* 6)
köŋül yïq- 'to ruin somebody's heart' (82*r* 12)
Old T. *köŋül* 'Herz, Bewusstsein, Gesinnung, Wille, Wunsch' (ATG 315*b*); Kāšγ. *köŋül* 'Herz' (Brock. 113); CCum. *köŋül* 'Herz, geistige Veranlagung, Gemüt, Gesinnung, Neigung, Geschmack' (Grönb. 152); MM *köŋül* 'heart' (MS 176*v* 5, et passim)

köŋülli '-hearted, with . . . heart'
— (alčaq k. 'humble') 35*r* 7; (ölü k. 'dead at heart') 55*r* 2
CCum. *köŋlü* 'eine gewisse Gesinnung habend' (Grönb. 153); Quṭb *köŋüllüg* 'having a heart, of . . . heart' (Zaj. 102)

köp 'much, many'
— 3*r* 1, 7*v* 1, 9*v* 9, 26*v* 6° [*bisyār*]; 30*r* 6 [*farāvān*]; 54*v* 1 [*bisyār*]; 91*v* 3 [*vāfir*]; 91*v* 5 [*farāvān* ~ *vāfir* ~ ~ *bīgarān*]; 97*r* 12 [*bīšumār* ~ *bisyār*]; 120*v* 3 [*bisyārī* ~ *bīgarān*]; 126*v* 9; 142*r* 11 [*farāvān*]; (k. türlü) 3*r* 6; (k. yazuqlï qul) 4*r* 11; (niʿmäti k. 'rich, wealthy') 10*r* 8; (k. yïlγï) 22*v* 10; (k. ẓarāfät nädïmlär hünäri daγï ḫakïmlär ʿaybï turur) 24*v* 2 [*bisyār*]; (jihān körgän kiši k. yalγan aytur) 43*r* 5° [*bisyār*]; (biri k. yer idi ačlïqqa ṭāqat ketürmädi) 84*v* 2 [*bisyār*]; (k. artuq 'better') 98*v* 3 [*bih*]; (k. vaqt 'often') 107*r* 1 [*bīštar* ~ *ġālib*]; (äy χwājä, quluγa k. yigirmä) 148*r* 6° [*bisyār*]; (jävr k. qïlma qulγa, äy χwājä) 148*r* 13° [*bīḥadd*]; (k. bähālï dür) 180*v* 3
Old T. *köp* 'sehr, alle' (ATG 316*a*); Kāšγ. *köp* 1. 'viel' (Brock. 113); CCum. *köp* 'viel, sehr' (Grönb. 153); MM *köp* 'much many; very' (178*v* 3, etc.); LA *köp* 'viel' (H. 95)

köpükläη- vi. 'to foam'
— *ip:* (ġaẓabï kelip aγzï k. oturur) 77*v* 7 [*kaff bar dahān āvarda*]
Old T. cf. *köpük, köpik, köbik* 'Schaum' (ATG 316*a*); Kāšγ. cf. *köpük* 'Schaum' (Brock. 113)

kör- 1. 'to see'; 2. 'to consider, regard as'; 3. 'to take for'; 4. 'to experience'
— (χwaš k. bu raʿiyyätni kim näfʿi färāvān dur) 16*v* 5°
— *üŋ:* 4*v* 10 [*bīn*]; (k. ol ġayräti yoq ādämīni χaṭā niyyät qïlïp bāṭil iš etti) 25*r* 4°
— *üŋüz:* 127*r* 11; (öfkä bilän ol qïya baqïšïn k.) 127*r* 11°
— *gil:* 164*v* 3 [cf. *artuq*]
— *sün:* 149*r* 7 [cf. *qanda*]
— *mägil:* 148*r* 4

— *är män:* 131*r* 9 [cf. *ašaya*]; (maṣlaḥat anï k. kim 'I regard it advisable that...') 26*v* 4
— *är sän:* 34*v* 11; (sän säni dā'im k. özgälärdän artuq er) 168*r* 7°
— *är:* 53*v* 6
— *ärgä:* (tiläsäŋ maʿrifät nūrïn k. ičiŋ χālī keräk bolsa yemäktän) 62*r* 7°
— *ärlär:* 155*v* 1
— *män:* (ẕāhirindä ʿayb k. bāṭinindä ġayb bilmän) 49*r* 9
— *mässäŋ:* 153*r* 6, 158*r* 10 [*naẕar nakunī*]
— *düm:* 15*r* 11, 122*r* 3 [cf. *aydïnlïq*]
— *düŋ:* 183*r* 9 [cf. *tart-*]; (väzīrläriŋdän ne χaṭā k.) 18*r* 8
— *dï:* 9*v* 11 [*dīd*]; 12*r* 1 [*bidīd*]; 57*v* 4 [*dīd*]; 120*v* 5 [*dāšt*]; (anï kim maṣlaḥat k. ol varaqanïŋ ẕahrïnda muχtaṣar yazïp) 36*r* 3
— *dïlär:* 26*r* 5; 103*r* 1 [*dīdand*]
— *mädïm:* 28*r* 11 [cf. *artuqraq*]; (k. ʿārif naẓarïŋ ǰävhäri) 7*r* 10°
— *mädï:* 14*r* 6
— *säm:* (män anï tilämän kim k.) 66*v* 3
— *säŋ:* 49*r* 11, 145*r* 11 [cf. *bel-*]
— *sä:* 15*v* 1, 29*r* 6 [cf. *etäk*]; 123*v* 12 [cf. *az-*]; 185*r* 11 [cf. *bayram*]
— *säŋiz:* (ägär maṣlaḥat k. siziŋ üčün šährdä bir yaχšï ʿimārät qïlayïm) 69*r* 10
— *gäy sän:* (sän čirāġï körmäs sän čirāġ bilän ne k.) 75*v* 6
— *gäy:* 48*v* 6 [cf. *kügärčin*]; 171*r* 13 [cf. *közgü*]
— *mägäy sän:* 19*v* 9
— *mägäy:* 85*v* 13
— *gä sän:* (kelsäŋ, äy dūst, k. ilk yaz topraqïm üstünä yaš ot bitmiš) 149*v* 11°
— *üp:* 3*r* 7, 98*r* 6 [*šumārand* ~ *šumurand* ~ *šināsand*]; 111*r* 6 [cf. *χayr*]; (ol eränlär vaqt saqlap fürṣatnï ġanīmät k. čïqtïlar) 12*v* 8
— *übän:* 63*v* 3
— *mäyin:* 116*r* 1
— *mäyinčä:* (män bu sözgä ïnanman ḥattâ muʿāyänä k.) 129*v* 12
— *ä:* (erdämsizlär erdäm iyäsin k. bilmäs) 168*v* 3
— *ičäk:* (ne yerdä kim qamär kibi yüz k. rävān közüŋ yumup tüšär sän anïŋ otïna köŋül) 183*r* 3
— *üčäk:* (ǰān qačan bolγay gülistāndan mälūl čūn k. šādmān bolur köŋül) 6*v* 8°
— *gäli:* 179*v* 2; (yolunda baš oynap ǰān tärkin urup män k. dildār körkin) 113*r* 13°
— *mäk:* 51*r* 5; 97*r* 4 [*dīdan*]
— *mägä:* 106*r* 10 [cf. *taŋ*]; 116*v* 10 [cf. *qoy-*]; (öz rāḥatïn k. kitti) 25*r* 7°
— *mägimniŋ:* 42*r* 3
— *mämäk:* 121*v* 3
— *gän:* 11*r* 11; 158*r* 1 [cf. *bay*]; (ǰihān k. kiši) 43*r* 5 [*ǰihāndīda*];(ǰihān k. 'experienced') 133*r* 13; (uruš körgän 'inured to war') 150*r* 1 [*maṣāf-āzmūda*]
— *gäniŋdän:* (sän daγï sözlägil k. yā išitkäniŋdän) 92*v* 12
— *gängä:* 182*v* 8
— *gändä:* 106*v* 4
— *mägän:* 89*r* 9 [cf. *tap-*]; (ǰihān k. 'unexperienced') 148*v* 10; (mübārizlär qïlïčïnïŋ barqïnï k.) 148*v* 12
— *miši:* (bir ḥabbä däffindä k. yoq) 61*r* 3
därïġ kör- 'to grudge, deny' (51*r* 5)
emgäk kör- 'to experience a blow' (32*v* 13)
ǰävr kör- 'to suffer from injustice' (36*r* 13)
ġanīmät kör- 'to regard as a good opportunity' (12*v* 8, 32*v* 6)
maṣlaḥat kör- 'to regard as advisable' (26*v* 4, 34*v* 11)
mürüvvät kör- 'to consider fair/human' (143*v* 4)
rävā kör- 'to allow' (120*v* 5, 158*r*)
sähl kör- 'to undervalue' (162*v* 7)
χwaš kör- 'to treat kindly' (16*v* 5, 48*v* 13)
yana kör- 'to see again' (99*r* 5)
Old T. *kör-* 'sehen, besehen, (Orakel) befragen, erleben, behorchen' (ATG 316*a*); Käšγ. *kör-* 'sehen' (Brock. 113); CCum. *kör-* 'sehen, erblicken, mit dem Gesichtssinn erfassen' (Grönb. 153); MM *kör-* 'to see' (MS 106*r* 11, et passim)

körä 'according to, in the measure of'
— (äy ḥayf bu ḥusn-u ǰämālïna k. tili uzun daγï ädäbsiz bolmasa idi ne χwaš bolγay idi) 112*r* 13; (ḥikāyät müstämiʿlärgä k. et) 174*r* 5 [*bar mizāǰ*]
CCum. *körä* 'in Anbetracht, gemäss, wegen, infolge' (Grönb. 154)

körgüz- vt. 'to show, display'
— 50*v* 5; (bar isä k. eliŋdä bu kün erlikdän fänn) 149*r* 13° [*biyār*]
— *ür:* 16*r* 7, 162*v* 2 [*namāyad*]; 180*r* 12 [cf. *tegmä*]; (yïlan zaχmïndan ol düšmän bätär dur kim özin dūst k. müzäyyän) 103*r* 7° [*namāyad*]
— *ürsä:* (k. saγ yanï yol saγa sän anïŋ sözin išitmä solγa kit) 164*r* 7° [*namāyad*]

— *mäs:* 11*r* 13 [cf. *erdäm*]
— *sä:* 54*v* 7
— *mäsä:* (hünär ẓā'iʿ bolur k. er, hünär körgüzgän er šähd u šäkär yer) 96*v* 5° [*nanamāyad*]
— *gäy:* (fiʿlim tikänin gül-i ǰinān k.) 111*v* 2° [*namāyad*]
— *üp:* 11*r* 6, 81*r* 4 [cf. *yol*]; 121*r* 7 [cf. *boz-*]
— *mäk:* 164*r* 10
— *gän:* 7*r* 9 [cf. *erdäm*]
ärdäm körgüz- 'to display one's skill' (11*r* 6)
dūstluq körgüz- 'to make a show of friendship' (162*v* 2)
ʿiyān körgüz- 'to render evident' (111*v* 4)
šärr körgüz- 'to be wicked' (147*r* 9)
käräm körgüz- 'to be generous towards somebody' (16*v* 2)
luṭf körgüz- 'to be gentle to somebody' (164*r* 10)
mürüvvät körgüz- 'to be human to somebody' (50*v* 5)
rāy körgüz- 'to propose, consult' (41*v* 12)
Old T. cf. *körtkür-* 'zeigen' (ATG (Brock. 113); CCum. *körgüz-* 'zeigen, erzählen, erklären, offenbaren' (Grönb. 154); Quṭb *körgüz-* 'to show' (Zaj. 102) ~ *körgäz-* (Zaj. 102)

körk 'beauty'
— (körk ili χānī) 183*r* 14
— *i:* 181*r* 2 [cf. *taŋsuq*]; (χalqnïŋ kelmägi salṭanat k. turur) 16*v* 3; (aγač k. yemiš ärniŋ käräm dur) 94*r* 11°
— *in:* 113*r* 13 [cf. *kör-*]
— *iŋä:* (bu körkiŋä bolup maġrūr köŋüllär qïlmaγïl ränǰūr) 180*r* 3
Old T. *körk* 'Aussehen, Gestalt, Schönheit, schön, Bildnis' (ATG 316*a*); Kāšγ. *körk* 'Schönheit' (Brock. 113); CCum. *körk* 'Schönheit' (Grönb. 154); MM *körk* 'beauty' (ǰA 194*r* M 10); Quṭb *körk* 'beautiful appearance, magnificence, beauty' (Zaj. 103); LA *körk* 2. 'Schönheit' (H. 97); Chag. *körk* 'beauté, grâce; modéle' (PdC 446)

körkkäbay 'of excellent beauty'
— (ʿilm vä ärdäm birlä kāmil k.) 15*r* 13°
— *ïm:* 185*r* 11, 185*v* 2
Quṭb *körkäbay* 'beautiful' (Zaj. 103); LN *körkäbay* 'of excellent beauty' (MS 152*v* 1); Chag. *körkäbay* 'parfait en beauté et en grâce' (PdC 466)

körkli 'beautiful'
— 67*r* 4, 180*r* 12 [cf. *tegmä*]; 184*r* 4 [cf. *baq-*]; (k. ǰämāl 'a beautiful face') 98*r* 4; (firdävs bāġï bigin k. būstān) 69*v* 8; (här nemä kim köŋülgä χwaš kelsä közgä k. körünür) 112*v* 7; (här kišiniŋ kim ṣūräti k. durur sīräti k. dägül) 167*v* 13 [*nakū*]
— *lär:* 183*r* 1
Old T. *körklüg* 'schön; mit Aussicht' (ATG 316*a*); Kāšγ. *körklüg* 'schön, freundlich' (Brock. 113); CCum. *körklü, körkli* 'schön' (Grönb. 154); Quṭb *körkli, körklü* 'beautiful' ~ ~ *körklüg* (Zaj. 103)

körklü 'beautiful'
— 7*r* 11, 14*v* 1; (k. ün bilän šiʿr oqudï) 64*v* 6; (k. yüz) 98*r* 5 [*zībā*]; (taŋsuq nüktälär k. ʿibārät bilän) 114*r* 11 [*nakū*]
cf. *körkli*

körksüz 'ugly'
— (bir faqïh erniŋ eŋän k. qïzï bar idi) 79*r* 9 [*zištrūy*]; (k. kälingä körkli ton käydirip yarašmas) 79*v* 1° [*nāzībā*]; (k. äpčiniŋ äri közsüz keräk) 79*v* 8° [*zištrūy*]
Old T. *körksüz* 'hässlich, Hässlichkeit' (ATG 316*a*); CCum. *körksüz, körküsüz* 'hässlich' (Grönb. 155)

körün- vi. 'to seem, appear'
— *mäsün:* (k. deyü bu mändäki ʿayb) 63*r* 10
— *ür:* 26*v* 12 [*namāyand*]; 42*r* 11, 112*v* 7 [*namāyand*]; 152*r* 2 [*paidāst*]; 184*v* 4 [cf. *gävhär-fišān*]; (här kim ṭamaʿnï bir yanï qoysa kärīm daγï baχīl aŋa bir k.) 156*r* 8 [*namāyad*]
— *mäs:* (äy toq, közüŋä arpa äkmägi k. χwaš) 18*r* 3
— *düŋ:* 116*r* 4 [cf. *keč-*]
— *di:* (bir zämāndan soŋra su ičindä bir ʿamūd k.) 100*v* 13
— *mädi:* 66*v* 3
— *sä:* 116*r* 6
ʿiyān körün- 'to become evident' (184*v* 7)
Kāšγ. *körün-* 'sich zeigen, erscheinen' (Brock. 114); CCum. *körün-* 'sich zeigen, erscheinen, sichtbar sein' (Grönb. 155); MM *körün-* 'to appear, show' (MS 178*v* 12); Quṭb *körün-* 'to show oneself, be seen' (Zaj. 103)

körünmäklik 'visiting, appearing'
— (k. kišigä ʿayb bolmas välī anča dägül kim desälär bäs) 67*r* 8° [*ba dīdār-i mardum šudan*]

körüš- vt. 'to embrace'
— *käy män:* (ṭamaʿï ol kim qaršï yürüp k. körüšmäyin ayttïm) 118*v* 1 [*dar kanaraš gīram*]
— *mäyin:* 118*v* 1
Old T. *körüš-* 'sich gegenseitig sehen, sich wiedersehen' (ATG 316*a*); Kāšγ.

körüš- 'einander sehen' (Brock. 114); MM *körüš-* 'to meet, see one another' (MS 194*r* 6, etc.)

kötär- vt. 1. 'to bear, carry'; 2. 'to raise'; 3. 'to be pregnant'

— *ür sän:* (ne qadar mundan artursaŋ sän anï k.) 83*v* 12

— *mäs:* (anïŋ kim luqmäsi käsb etmägi dur k. ol bu Ḥātim minnätini) 88*r* 10°

— *di:* 54*v* 1 [*bar āvard*]; (anasï toquz ay on kün k. 'his mother was pregnant with him for nine months and ten days') 146*r* 2°

— *ip:* 103*r* 13 [*bar āvard*]; 114*v* 11 [*bar āvard*]; 139*v* 13 [cf. *erdämsiz*]; (iläyindän bir sulṭān kečti bašïn k. baqmadï dayï iltifāt qïlmadï) 40*r* 1 [*bar nayāvard*]

— *ginčä:* (mäliklär baχšišin, äy yār, tärk et k. kelip bävvāb jävrin) 85*v* 4°
Old T. *kötür-, ködür-* 'erheben, ertragen, tragen' (ATG 316*b*); Quṭb *kötär-* 'to raise' (Zaj. 104)

kötür- vt. 1. 'to take up'; 2. 'to bear, carry'; 3. 'to bear, endure'; 4. 'to raise'; 5. 'to let die'

— *gil:* (Ḥaqq taʿālâ niʿmätiniŋ šükrin yerinä k.) 148*r* 3

— *di:* 48*r* 1 [*bar dāšt*]; 91*r* 4 [*pïš āvard*]; 127*r* 9 [*bar dāšt*]; (fülān düšmäniŋni taŋrï k. 'that enemy of yours died') 46*r* 2 [*bar dāšt*]; (oγlan ilgäri kelip qorqmayïn sökti dayï taš k. urmaγa) 127*r* 9

— *sä:* 4*r* 13 [*bar dārad*]

— *gäy:* 110*r* 7 [*bar dārad*]

— *üp:* 93*v* 3 [*bar āvard*]; (ol yigit bašïn k. ayttï) 76*r* 13 [*bar āvard*]

— *ä:* (bir sökünčni k. bilmäs) 77*v* 10

— *gän:* 31*v* 9 [cf. *ešäk*]; (miŋ batman taš k. pählävān) 77*v* 7; (kesildi yük k. küč beliŋdän) 136*r* 12°

— *mäk:* 31*v* 12

— *mäkdän:* 82*v* 4
Old T. *kötür-, ködür-* 'erheben, ertragen, tragen' (ATG 316*b*); Käšγ. *kötür-* 'transportieren' (Brock. 114); CCum. *kötür-, kötär-* 'erheben, aufheben und davontragen' (Grönb. 156); MM *kötür-* 'to raise' (MS 181*v* 13); Quṭb *kötür-* 'to raise, elevate, remove' (Zaj. 104); LA *kötür-* 'tragen, hinwegschaffen' (H. 95)

kötürül- vi. 'to be taken away'

— *günčä:* (ḥakïmlär yemäkni keč keč yerlär . . . yigitlär k. ṭabaq) 168*v* 12 [*tā ṭabaq bar gīrad*]
Old T. *kötürül-* 'erhoben werden' (ATG 316*b*); CCum. *kötürül-* 'emporgehoben, aufgehängt werden' (Grönb. 156); Quṭb *kötürül-* 'to be elevated, be lifted up' (Zaj. 104)

köy- vi. 'to burn'

— *mäsin:* 180*r* 12

— *är:* (gäbr ägär yüz yïl ot yaqar bolsa ičinä tüšičäk k. fï'l-ḥāl) 24*r* 8° [*bisūzad*]

— *mäs:* (jihānda kim dur ol, ǰānā, bu ʿišqiŋ otïna k.) 116*v* 9°

— *üp:* 82*v* 1 [*hamīsūχt*]; (öltürgäninä özi k. keldi mägär) 114*v* 12°

— *ä:* (düšmän ol yaχšï kim k. tursa) 129*v* 6°

— *mäk:* (yoqsulluq otïna köyüp k. andan yaχšïraq kim bir kiši qatïna barïp ḥājät tilägінčä) 82*v* 8
Old T. *köy-, kön-* 'brennen, verbrannt werden' (ATG 316*b*); Käšγ. *köy-* 'brennen' (Brock. 111); MM *köy-* vi. 'to burn' (MS 183*r* 9); Quṭb *küy-* 'to burn, regret' (Zaj. 106)

köydür- vt. 'to burn'

— *ürsä:* (mana ne qayγu özin k. pärvānä 'what do I care that the butterfly burns herself') 116*r* 13°
Old T. *köydür-* 'verbrennen' (ATG 316*b*); Käšγ. *köytür-* 'verbrennen' (Brock. 111); CCum. *küydür-, köydür-* 'verbrennen, anzünden' (Grönb. 158); MM *köydür-* 'to burn' (MS 196*r* 4, etc.); Quṭb *küydür-* 'to burn (vt.), set on fire' (Zaj. 106); LA cf. *käyündir-* 'anzünden' (H. 101)

köz[1] 1. 'eye'; 2. 'look'

— (ḥaqārät k. bilän) 11*r* 11; (k. yüzini körüp anïŋ toymas tatlï sudan nečük ki mustasqī) 70*v* 2° [*dīda*]; (bu kün k. qamär yüz ḥusnïnïŋ dävrānï dur) 179*v* 1

— *ni:* 117*r* 12 [cf. *āsānraq*]

— *ä:* 179*r* 8 [cf. *aldan-*]

— *dän:* (anï k. salïp qayγu ḥiṣārïnda tutar) 29*v* 6°

— *üm:* 19*r* 9 [*čašm*]; 53*r* 9 [*čašm*]; (därīġā boldï k. bäbägi χas) 132*v* 2°

— *ümni:* 60*v* 6

— *ümniŋ:* (k. qiblasï) 124*v* 10

— *ümä:* 53*v* 13; (köründüŋ keč k.) 116*r* 4°

— *ümdin:* 183*r* 13 [cf. *aqïn*]

— *üŋ:* (k. yum tā köŋül aldurmaγay sän) 127*r* 6°

— *üŋä:* 18*r* 3 [cf. *körün-*]

— *i:* 116*v* 8 [*dīda*]; (ḥaqārät k. bilä baqtï) 10*r* 13

— *in:* 3*v* 5°

— *ün:* (k. baγlar dirāhim ʿāqil ärniŋ)

100*v* 1; (közsüzlär k. ačar idi) 79*v* 4 [*dīda*]
— *inä:* 53*v* 4 [cf. *yol*]; 126*r* 13 [*naẓar*]
— *ünä:* 107*r* 4° [*čašm*]
— *indän:* (k. yaš keldi) 33*v* 11 [*dīda*]
— *ündän:* 11*v* 9, 58*v* 2 [cf. *taŋ*]
— *lärgä:* (bu ṣifätlär birlä k. tolup) 6*v* 4°
— *lärim:* (k. yüräk qanïn aqïttï) 125*r* 3
— *läri:* 9*v* 13; (k. yolda durur 'he is waiting') 36*r* 1
— *lärindän:* 87*r* 4
közdän sal- 'to disregard' (29*v* 6)
köz tik- 'to give heed to' (37*r* 6)
köz yum- 'to close the eyes' (53*r* 9)
Old T. *köz* 'Auge' (ATG 316*b*); Kāšγ. *köz* 1. 'Auge' (Brock. 114); CCum. *köz* 'Auge' (Grönb. 156); MM *köz* 'eye' (MS 178*r* 16); Quṭb *köz* 'eye' (Zaj. 104)

köz[2] 'embers'
— (ot söndürüp k. qoymaq . . . ʿāqillär iši dägül) 13*r* 10 [*aχgar*]
Kāšγ. *köz* 'Glut' (Brock. 114); MM *köz* 'embers' (MS 199*r* 1); Quṭb *köz* 'embers, glowing coal' (Zaj. 104); BM *köz* 'charbon ardent, braise' (Zaj. I, 32); Chag. *köz* 'charbon ardent' (PdC 469)

közät- vt. 'to mind, observe'
— *ür:* (k. özgä ʿaybïn sän anï kör, mägär öz ʿaybïna dā'im közi kūr) 131*v* 5°
— *mäs:* (mälik niʿmäti ol kišigä ḫarām ki fürṣat dämini k. tämām) 21*v* 5° [*nigāh nadārad*]
Kāšγ. *közät-* 'beobachten, erspähen, erwarten' (Brock. 114); Quṭb cf. *közätči* 'guard' (Zaj. 104)

közgü 'looking-glass'
— *dä:* (otursa rizq üčün χalvätdä ʿābid qaraŋγu k. baqsa ne körgäy) 171*r* 13° [*āīna*]
Old T. *közüngü* 'Spiegel' (ATG 316*b*); Kāšγ. *közüngü* 'Spiegel' (Brock. 115); CCum. *küzgü* 'Spiegel' (Grönb. 160); MM *közgü* 'mirror' (199*r* 7*a*); Quṭb *közgü* 'looking-glass' (Zaj. 109); LA *küzügü* 'Spiegel' (H. 99)

közgüčilik 'maker or seller of looking-glasses'
— *et-* 'to make or sell looking-glasses': (közsüzlär maḫalläsindä k. etmäk) 55*r* 5 [*āīnadārī*]

közlä- vt. 1. 'to wait, expect'; 2. 'to keep an eye on'
— *mä:* (ṣulḥ iyäsindän χuṣūmät k.) 163*v* 2° [*maǰū*]
— *r:* 14*v* 4, 168*v* 7
— *mäs:* (düšmän közi k. illā yamannï) 107*r* 2
— *gäy:* (ʿāqil ol sözni yerindä sözlägäy, häm ǰävābïnï münāsib k.) 9*v* 7°
— *p:* 138*v* 1
Old T. *közlä-* 'herumblicken' (ATG 316*b*); Kāšγ. *közlä-* 1. 'das Auge auf etwas richten'; 2. 'aufs Auge schlagen' (Brock. 114); Quṭb *közlä-* 'to look out for, fix one's eyes on something, gaze on' (Zaj. 105); LA *közlä-* 'blicken' (H. 99); QY *közlä-* 'beobachten' (Brock. 58)

közlän- vi. 'to glow'
— *ip:* (ḫālī kim fitnäniŋ otï k. turur tädbïr suyï bilän söndürmäk keräk) 129*r* 13

közli 'of . . . eye, -eyed'
— (keyik k. qïrnaq) 70*r* 4; (ač k. 'greedy') 141*r* 5 [*gadā-ṭabʿ*]; (zührä k.) 141*r* 8
Quṭb *közlüg* 'having eyes, of . . . eyes' (Zaj. 105)

közsüz 'blind'
— 46*v* 6° [*nābīnā*]; 50*r* 9 [*nābīnā*]; 79*v* 2 [*ẓarīrī*]; (körksüz äpčiniŋ äri k. keräk) 79*v* 8; (k. mäšʿaladār 'a blind torch-bearer') 161*r* 6 [*kūr*]
— *gä:* 75*v* 2 [*nābīnāī*]
— *lär:* 170*v* 10° [*kūrān*]; (k. maḫalläsindä közgüčilik etmäk 'to sell looking-glasses in the quarter of the blind') 55*r* 5 [*kūr*]; (bir ḫāziq ḫakïm kelip ʿilāǰ qïlïp k. közün ačar idi) 79*v* 4 [*nābīnā*]
CCum. *közsiz* 'blind, Maulwurf' (Grönb. 157); LA *kizsiz* 'blind' H. 99)

Kūfa prop. n.
— 90*r* 13 [id.]
— *dan:* 58*r* 2 [id.]

kūl 'shoulder'
— *uŋ:* (nečä yätsä küčüm k. alayïm) 133*v* 6°

kūn 'fundament'
— *i* [iz.]: (k. χar 'a great fool') 155*v* 6° [id.]

kūr 'blind'
— (mägär öz ʿaybïna dā'im közi k.) 131*v* 5°
— *bol-* 'to go blind, lose one's sight': (közi k. boldï) 147*r* 12 [*kūr šud*]

kūs 'drum'
— *i* [iz.]: (k. raḫīl čaldï äjälniŋ eli) 19*r* 8 [*kūs-i riḥlat*]
— *ïniŋ:* (ḫarb k. üni qulaγïna tegmägän) 148*v* 11 [id.]

kūzä 'jug'
— *gä:* (k. ne qoysaŋ anï ičkä sän) 5*r* 3°

küč 1. 'force'; 2. 'violence, oppression' 19*v* 11 [cf. *ayïr-*]; 37*v* 8 [cf. *äksük*]; 96*v* 10 [cf. *baylïq*]; 96*v* 13 [*zūr*]; 104*r* 8 [cf. *qarïn*]; (käräm bilän ačïban k. bilä anï yapma) 22*r* 8° [*baduruštï*]; (k. bilän andan mālnï aldïlar) 92*r* 3 [*zaǰr*]; (anï körmämäk maŋa ol qadar k. kelmäs kim anasïnï körmäk k. kelür) 121*v* 4 [*dušχwār* ~ *dušvār*]; (kesildi yük kötürgän k. beliŋdän) 136*r* 12°

— *ät-/et-* 'to force, use violence': (daγï mäskïn kišilärgä k. ätmä) 38*r* 10°

— *qïl-* id.: (ol mälik kim dā'im elgä vä ulusqa k. qïlur) 17*r* 6°

— *kä:* 100*r* 6 [cf. *aqčalï*]

— *üm:* (nečä yätsä k. kūluŋ alayïm) 133*v* 6°

— *üŋ:* (k. bizgä yätär Ḥaqqa yätälmäs) 37*v* 13° [*zūr*]

— *dän:* (bir aγrï altun köp yaχšï durur yüz elli batman k.) 104*r* 12° [*zūr*]
Old T. *küč* 'Kraft, Macht' (ATG 317*a*); Kāšγ. *küč* 3. 'Kraft'; 5. 'Gewalt, Unrecht' (Brock. 115); CCum. *küč* 'Kraft, Vermögen, Anstrengung, Arbeit, Gewalt' (Grönb. 157); Quṭb *küč* 'force, power' (Zaj. 105); MM *küč* 'force' (MS 201*r* 17)

küčli 'strong'

— (ešiklärindä müta'alliqlärindän büyük boylï k. kišilär qoyarlar) 156*r* 11; (k. χatun) 171*r* 6 [*gurbuz*]
Old T. *küčlüg* 'kraftvoll' (ATG 317*a*); CCum. *küčlü* 'stark, mächtig' (Grönb. 157); Quṭb *küčlüg* 'strong, powerful' (Zaj. 105); LA *küčlü* 'stark' (H. 96)

küčlü 'strong, powerful'

— (čūn ki kördüŋ χaṣm sändän k. dur ol säni urmaq tiläsä yïγlaγïl) 100*v* 7° cf. *küčli*

küfr 1. 'infidelity'; 2. 'blasphemy'

— (bolmïšï yoq qaẓā taġayyür hič k. aytmaq bilän kiši kün vä kün) 172*v* 10° [id.]

— *gä:* (ma'rifätsiz faqïr qarār tutmas ḫattâ faqrï k. yetmäyinčä) 153*r* 2 [id.]

— *in:* 108*r* 1 [id.]

kügärčin 'dove'

— (k. öz vaṭanïnï yana qačan körgäy qaẓā aŋa qïlur isä naṣīb dānä-i dām) 99*r* 5° [*kabūtar*]
Old T. *kögürčkän* 'Taube' (ATG 315*b*); Kāšγ. *kügürčgün* 'Taube' (Brock. 116); CCum. *kügürčin* 'Taube' (Grönb. 157); Quṭb *kökärčin* 'dove' ~ ~ *kügärčin* (Zaj. 101); LA *köwärčin* 'Taube' (H. 99)

kül 'ashes'

— (bu ḫarïf yumšaq töšäkdän issi k. üstündä qaldï) 38*r* 6 [*χākastar*]

— *niŋ:* (k. 'ālī nisbäti bar anïŋ üčün kim jävhär-i 'ulvī turur nār) 170*r* 8 [*χākastar*]
Old T. *kül* 'Asche' (ATG 317*b*); Kāšγ. *kül* 'Asche' (Brock. 116); MM *kül* 'ashes' (183*r* 9); LA *kül* 'Asche' (H. 98)

kül- vi. 'to smile, laugh'

— *düŋ:* (bu ḫālättä ne külmäk yeri durur kim k.) 33*v* 2

— *di:* 10*v* 8 [*biχandīd*]; 33*v* 1 [*tabassum kard*]; 110*r* 11 [*biχandīd*]

— *dilär:* 74*r* 7

— *sä:* (tegmä kim ärsä k. maŋa) 182*v* 11

— *gäylär:* (qorqusïndan imkānlarï yoq idi kim k.) 141*r* 10

— *üp:* 14*v* 2 [*malikrā tabassum āmad*]; 25*r* 2 [*biχandīd*]; 43*r* 6 [*malikrā χanda girift*]; 44*v* 13 [*biχandīd*]; 72*r* 9 [*biχandīd*]

— *übän:* (k. ayttï ki män jäm' šäm'i män) 116*r* 12°

— *ä:* 149*r* 2, 157*v* 6° [*χandān*]

— *mäk:* 33*v* 2 [*χandīdan*]; (bu sözdän mälikni k. tuttï) 131*v* 1
oynay külä kel- 'to proceed playing and laughing' (149*r* 2)
Kāšγ. *kül-* 'lachen' (Brock. 116); CCum. *kül-* 'lachen' (Grönb. 158); MM *kül-* vi. 'to laugh' (MM 178*v* 11); Quṭb *kül-* 'to smile' (Zaj. 106); LA *kül-* 'lachen' (H. 98)

küläč 'smiling'

— (türüš yüzliniŋ elindän yegінčä bal vä tar qaymaq k. yüzliniŋ elindän alïp ḫanẓal yesä χwašraq) 86*r* 7°; (k. yüz birlä kim ḫājät tiläsä iši baγlanmas ol ärniŋ) 86*v* 3 [*tāzarūy va χandān*]; (k. yüzli) 135*v* 6 [*χwašχūy*]
J. Aṣd. *güläč* 'riant' (Zaj. Stud. II, 83)

külfät 'trouble'

— *i:* (elindä ni'mäti köp k. az) 138*r* 7°

küllī 'total'

— (hälākät-i k. 'death') 133*r* 2

külük 'renner, race-horse'

— (k. atlar ärip qaldï täväči sürär idi täväsin arqun arqun) 167*r* 5° [*samand-i bādpāy*]
Old T. *kölük, kölök* 'Tragtier' (ATG 315*b*); Kāšγ. *külüg* 1. 'berühmt'; 3. 'Tragtier' (Brock. 116); CCum. *külik* 'rasch, energisch' (Grönb. 158); MM *külük* 'draught animal' (MS 179*v* 5); Quṭb *külük* 'pack-animal; ass, mule' (Zaj. 107)

külüš 'smiling'

— (šäkär k. birlä kelsä nečä kim ol dilbär, berür bu ǰān-u köŋülgä färaḥ

ġizā ol dăm) 120*v* 9° [*χanda*]
Old T. *külüšüg* 'Lachen' (ATG 317*b*); Quṭb *külüš* 'smile' (Zaj. 107)

kümüš 'silver'
— 160*r* 1
— *ni:* (altunnī k. säfärdä ḫarāmī alur) 139*v* 7 [*sīm*]
Old T. *kümüš* 'Silber' (ATG 317*b*); Kāšγ. *kümüš* 1. 'Silber'; 2. 'Geld' (Brock. 117); CCum. *kümüš, kümiš, kömiš* 'Silber' (Grönb. 158); Quṭb *kümüš* 'silver' (Zaj. 107); LA *kümiš* 'Silber' (H. 98); MM *kümiš* 'silver' (MS 191*v* 11, etc.)

kün 'day'
— 18*v* 2 [cf. *qorq*]; 85*r* 12 [*rūz*]; (bu kün 'today') 6*v* 12; (ol kün ičindä 'that day') 34*r* 2; (qiyāmät k. 'the day of resurrection') 34*v* 4; (üčünči k. 'on the third day') 37*r* 12; (k. aša 'every other day') 67*r* 2; (bir k. bir kečä 'after a night and a day') 101*v* 5 [*baʿd az šabānrūzī dīgar*]; (här k. 'every day') 115*r* 11
— *ni:* 20*r* 11 [cf. *ḫalq*]
— *gä:* (kündän k. saʿädäti arttï) 27*r* 9
— *ä:* (kündän k. 'day after day') 11*v* 10 [*har rūz*]
— *dä:* 6*v* 1
— *däki:* (käsmäyin här k. rizqin qarārïnda tutar) 29*v* 8°
— *dän:* 11*v* 10; (bir nečä k. soŋra 'after a few days') 88*v* 3
— *ündä:* (muṣībät k. 'in the days of misfortune') 53*r* 4
— *lärі:* (qïš k.) 67*r* 6
— *lärindä:* (ilk yaz k. bir kün) 5*v* 4
Old T. *kün* 'Tag, Sonne, Süden' (ATG 317*b*); Kāšγ. *kün* 'Sonne' (Brock. 117); CCum. *kün* 'Sonne' (Grönb. 158); MM *kün* 'day' (MS 176*v* 6, et passim); Quṭb *kün* 'sun, day' (Zaj. 107); Qav. *kün* 'Tag' (Tel. 316); LA *kün* 'Sonne, Tag' (H. 99)

künäš 'sun'
— 3*v* 11 [*χwaršīd*]; 67*r* 4 [*āftāb*]; (k. issisi 'the warmth of the sun') 103*r* 13 [*āftāb*]; (bolup jämālïŋa ʿāšiq k. kelür här kün) 115*r* 11°; (šämʿ ḫājät dägül künäš toγsa) 115*v* 11° [*āftāb*]; (k. yüzli) 124*v* 12; (yayïldï čün k. teg äygü atïŋ) 143*r* 2°; (k. qurṣasï 'the disk of the sun') 155*v* 10 [*āftāb*]
— *ni:* 85*v* 12
— *niŋ:* (künäš vaṣlïn tilämäs bolsa vaṭvāṭ k. nūrïna andan ne nuqṣān) 118*r* 3° [*āftāb*]
Old T. *künäš* 'Sonne' (ATG 317*b*); LA *künäš* 'Sonnenschein' (H. 99); Qav. *künäš* 'Sonne' (Tel. 316); QY *künäš* 'Sonne' (Brock. 56)

kündüz 'day'
— 80*v* 2 [*rūz*]; (kečä k. 'night and day') 41*r* 1 [*rūz-u šab*]; (ẓaʿïf k. oruč tutar kečä iftār etär) 84*r* 6
— *ni:* (k. kečä desä mälik) 42*r* 10° [*rūz*]
— *lär:* (kečälär k. 'night and day') 35*r* 13
kečäni kündüz qïl- 'to work night and day' (80*v* 2)
Old T. *kündüz, küntüz* 'tags' (ATG 317*b*); Kāšγ. *kündüz* 'Tageslicht' (Brock. 117); MM *kündüz* 'daytime, by day' (MS 180*v* 11); Quṭb *kündüz* 'by day' (Zaj. 107); LA *kündüz* 'Tag' (H. 99)

kündüzün 'by day'
— (ol biligsiz k. kim šämʿ-i kāfūrī yaqar) 21*v* 11°

künǰ 'corner'
— *in:* (alar kim ʿāfiyät k. tutup ʿākif bolup turlar) 23*v* 1° [id.]
— *inä:* (köŋüllär k. lāʾiq) 184*r* 11
— *indä:* (mädräsä k. säǰǰädä salïp qïldï qarār) 76*r* 5°

küräš 'wrestling'
— (k. ʿilmi 'a hold in wrestling') 38*v* 12 [*band*]; (k. taʿlīmi 'the teaching of wrestling') 39*v* 5
— *dä:* (k. äylä pählävān idi kim hïč kim ärsä arqasïn yergä ketürä bilmäs) 148*v* 8

küräš- vi. 'to wrestle'
— *sünlär:* 39*r* 5 [*muṣāraʿat kunand*]
— *ür:* (tegmä bir kün bir türli ʿilm bilän k. idi) 38*v* 9 [*kuštī giriftan*]
Kāšγ. *küräš-* 2. 'ringen' (Brock. 117); Quṭb *küräš-* 'to go to war, measure swords with, fight with' (Zaj. 108); LA *köräš-* 'kämpfen' (H. 96)

küräščі 'wrestler'
— 38*v* 7, 38*v* 13; (bu vilāyätdä ne qadar k. bar idi barčasïn bastï) 39*r* 1

küt- vt. 'to cherish, nurse'
— *kän:* (maḫrūm bolur hämïšä ʿiṣyān k.) 37*v* 4°
MM *küt-* 'to cherish' (MS 181*r* 12); Quṭb *köt-* 'to strike, beat', used as an auxiliary verb in *zavq köt-* for Persian *zauq zadan* (Zaj. 104)

küttāb 'writing-school'
— (maġrib mülkündä bir k. faqïhin kördüm) 141*r* 3 [*kuttābī*]
— *nï:* (k. bir ṣāliḥ kišigä berdilär) 141*r* 13 [*maktab*]

küyägü 'son-in-law'
— *ŋni:* (sän nečün k. ol ḫakīmgä eltmäs sän) 79*v* 5 [*dāmād*]
Old T. *küdägü* 'Schwiegersohn' (ATG 317*a*); Kāšγ. *küdägü* 'Bräutigam' (Brock. 115); CCum. *küyägü, küyöv* 'Bräutigam, Schwiegersohn' (Grönb. 158); Quṭb *küdägü* 'bridegroom, son-in-law' (Zaj. 105); LA *küyägü* 'Schwiegersohn, Bräutigam' (H. 100)

küyäv 'bridegroom'
— (k. ʿāšiq daγï qïz özdän erdi) 78*v* 11°; (k. egni üzrä qïznïŋ ayaγï) 138*v* 2°; (äyā aḫmaq k. yetmiš yašar sän eliŋ titrär nečük inči tišär sän) 138*v* 12°
— *gä:* 138*r* 13 [cf. *yäŋä*]
küyü 'son-in-law'
— *ni:* (qïzïn ärtä atasï kördi ol ḫāl k. ündäp ayttï) 79*r* 2° [*dāmād*]

l

lābüdd 'necessarily, by all means'
— 32*v* 11°; (kirmägä begniŋ mälikniŋ evinä vāṣiṭa l. käräk bir iχtiyār) 29*r* 5°; (üčünči kün aŋa l. naẓar qïlur ol šāh) 37*r* 13° [*har āīna*]
lāf 'boasting'
— *ur-* 'to boast': (bu ärlikdä ögünüp l. urur sän) 77*v* 12 [*lāf*]; (düšmäniŋni körüp faqïr-i ḫaqïr l. urup burmaγïl bïyïq) 163*v* 8° [*lāf mazan*]
— *i* [iz.]: (ne keräk bu l. daʿvâ) 80*v* 8°
— *ïnï:* (dögül dur dūstuŋ niʿmätdä här kim maḫabbät l. ursa yanïŋda) 27*r* 1° [*lāf zanad*]
lā'iq l. 'suitable'; 2. 'worthy'; 3. 'that which one deserves'
— 184*r* 11; (l. dägül) 9*r* 9 [*našāyad*]; 22*r* 6, 25*v* 5; (ägär ʿuqūbätqa l. isäm) 50*r* 8 [*mustaḥib*]
— *bol-* 'to be suitable': (mälikniŋ qadr-u ǰāhïna l. bolmaγay ekinči ävinä sïγïna barmaq) 91*r* 2 [*lā'iq nabāšad*]
— *i* [iz.]: 185*v* 6; (l. taṣdīq u taḥsïn) 108*v* 7° [*sazāvār*]
lāǰärām 'perforce, of necessity'
— 16*r* 6°, 21*v* 12°, 59*v* 13°, 98*r* 5 [id.]; 143*v* 9° [id.]; (l. bizgä bir kāmil biligli er käräk) 23*v* 5 [*har āīna*]; (l. uyγan aŋa yoldan azar) 75*r* 6°; (yaγmasa yaγmur bir yïl taγ üzä l. Diǰlä bolusar quru yer) 142*r* 13°
lālä 'tulip'
— (sundï piyālä l.) 181*v* 12
lāšäkk 'no doubt'
— 112*r* 7°; (ġarïblïqqa tüšüp ǰāhil beg oγlï bolur dällāl yā ḫammāl l.) 98*r* 1°
lā-yaʿlam 'ignorant'
— (ḫayvān-i l. 'an ignorant animal') 96*r* 2 [id.]
lāzim 'necessary'
— (ne l. sän aŋa düšmän bolur sän öčüŋni čūn ḫasäd andan ala dur) 173*r* 11° [*ḫāǰat*]
— *bol-* 'to be necessary': (här kim vaqfdan nemä oγurlasa aŋa qaṭʿ l. bolmas) 57*r* 2 [id.]; (šarṭ-i väfā l. boldï) 71*v* 13 [*lāzim āmad*]
laf̱z 'words, expressions'
— (yaramas l. 'offensive words') 49*r* 5° [*zištī*]
— *nï:* 108*v* 1 [id.]
— *ïŋ:* (šäkär l. ädā-i naḫv qïldï köŋüldän ʿaql naqšïn maḫv qïldï) 123*r* 8°
— *ï:* 185*v* 5
— *ïn:* 185*v* 8; (laṭïfā nüktäsinä fikr qïlγïl qoyup l. anïŋ maʿnâsïn alγïl) 79*r* 6° [*ḫazl*]
laʿl 1. 'ruby'; 2. 'ruby lips'
— (äy nečä yïllar keräk kim l. bolsa aṣlï taš) 171*r* 2°
— *ïnïŋ:* (l. šavqïnda tün kün dīdälär dür-bār erür) 180*v* 9° [Aḥmad χwāǰā's-Sarāyī]
laṭāfāt 'grace'
— (bädr-i l.) 121*v* 10
laṭā'if 'bon-mots'
— (änvāʿ-i l.) 6*r* 9; (l. bāġï) 6*v* 3°
laṭīf 1. 'graceful'; 2. 'delicate'
— 73*v* 6, 151*v* 13 [id.]; (äylä özdän l.-u χwaš büstän kim iči top-tolu gül-u räyḥān) 69*v* 10°; (l. qumašlar) 70*v* 4 [id.]
laṭīfä 'bon-mot'
— 10*v* 8, 48*v* 1 [id.]; (tutup Sayf-i Sarāyī qïz erini l. sözlädi közläp yerini) 138*v* 11°
— *ni:* 110*r* 10; (bu l. taŋsuq yätürdüŋ) 131*r* 5 [id.]
— *sin:* 74*r* 7
— *lär:* 35*r* 13; (taŋsuq l. kināyät bilän... sözlär idilär) 73*v* 7 [id.]; (ʿaǰā'ib ġarā'ib l. aytur idi) 133*r* 10 [id.]
laṭīf-ṣūrat 'of delicate face'
— 114*r* 9
lavḥ 1. 'table'; 2. 'slate'
— *i* [iz.]: (müraṣṣaʿ erdi altun l. naqšï) 142*r* 3° [*lauḥ-i sīmīnaš*]

— *ïnda:* 142*r* 4° [id.]
— *larïn:* (dürüst l. biri birinïŋ başï üstündä ušattïlar) 141*v* 6
lähǰä 'sound, voice'
— *sin:* (ol muġannï köp bilür lïkin anïŋ kim išitsä l. bolur mälūl) 61*v* 7°
lähv 'play'
— (özgä qullar l.-u ṭaräb bilän mäšġūl bolup χidmät ädāsïna usal yürürlär) 37*r* 7 [id.]; (ʿaql-u ädäb bilän tirilgil l.-u ṭaräb qoyγul) 142*v* 1 [id.]
Läǰlāǰ prop. n.
— *ï:* (ʿaǰäb-mi ʿišq L. sürüp aṭ sälāṭïnni piyādä birlän ötsä) 113*v* 3°
läškär 'army'
— 18*v* 12 [*sipāh*]; 79*v* 13 [*ǰaiš*]; (bolmas er ṣūrät bilän läškär ičindä iχtiyār) 11*r* 12°; (l. vä raʿiyyät muqābälä bolup uruštïlar) 65*v* 5
— *gä:* 30*r* 8 [*sipāh*]
— *dä:* (sän sän ol l. ṣafflar üzgän er) 7*r* 9°
— *i:* 16*r* 12 [*ḥašam*]; 48*v* 10 [id.]; 74*v* 8 [id.]; 181*v* 7; (čūn raʿiyyät dur bilür sän šāh-i ʿādil l.) 17*r* 9° [id.]
lävāzim 'requisites'
— *indän:* (ṣuḥbät l. biri ol durur kim sözni yerindä sözlägäy nädīm) 174*r* 4 [id.]
lävn 'colour'
— *i:* (yumaq bilän kitär-mi l. qara kömürdän) 15*r* 7°
läyl 'night'
— (l. u nähār 'night and day') 76*r* 4°
Läylî prop. n.
— 125*v* 7 [id.]; 179*r* 2 [Mavlā Qāẓī Muḥsin]
äẓẓät 'delight'
— 184*v* 1
— *i* [iz.]: (l. säkkär) 184*v* 1
— *i:* (bu ʿayš l. artïnda äǰäl ṭāqasï ačuq turur) 158*r* 6 [id.]
— *in:* (yüzüm l. bāġ iyäsi bilmäs äylä kim yätïmlär bilür) 172*r* 13 [id.]
lïkin 'but'
— 18*r* 4°, 56*v* 7°, 144*r* 7°, 144*r* 8°, 180*v* 5°; (gül dur Sarāyï Sayf l. düšmän közünä tikän körünür) 107*r* 4°
libās 'garment'
— *ï:* (nečä kim dalq erür ʿārif l. mübāräk dur χalāʾiqqa duʿāsï) 51*r* 10°
Luqmān prop. n.
— *i* [iz.]: (L. ḥakïm) 59*r* 7 [id.]; 61*v* 8 [id.]
luqmä 'mouthful, bit'
— 93*r* 11 [id.]; (qapar it aγzïna luqmä ata dur) 43*v* 9° [id.]; (iši dāʾim l. l. tilänip χirqa tikmäk idi) 65*r* 12 [id.]
— *si:* 21*v* 9 [id.]
— *sin:* 152*v* 12
— *lär:* 151*v* 10 [id.]; (ʿābid äri l. yemägä laṭïf qumašlar käymägä bašladï) 70*v* 4 [*luqma ~ ṭaʿām*]
luqmä luqmä tilän- 'to live as a beggar' (65*r* 12, 139*v* 13, *luqma čïnad*; 143*v* 3, *luqma luqma hamï andūχt*)
Lūṭ prop. n.
— *nïŋ:* (L. ävdäši yavvuzlarγa uyγan üčün ǰähännämä kitti) 14*r* 1° [id.]
luṭf 1. 'gentleness'; 2. 'grace, favour'
— 7*r* 1°; 22*r* 5 [id.]; 92*r* 4° [*laṭāfat*]; 100*r* 3; (l. düšmängä körgüzür bolsaŋ dūstluq šarṭïn ol tämām qïlur) 16*r* 7° [id.]; (vaqtsïz l. körgüzmäk häybät kitärür) 164*r* 10 [id.]
— *et-* 'to do a favour': 117*v* 2° [*luṭf*]
— *ï:* 175*v* 3 [id.]
— *ïn:* 4*v* 10 [id.]
— *ïna:* (išitkänlär bu söznüŋ l. dägül sïräti ḫusnïna tanuqluq berip taḥsïn oqudïlar) 120*v* 13 [id.]
Lübnān prop. n.
— 54*r* 3 [id.]

m

maʿānï 'mystical meanings'
— (bülbül-i gülšän-i m.) 177*v* 7
maʿāṣï 'crimes'
— (ǰämïʿ m. vä münkärdän nemä qalmadï kim ol anï qïlmadï) 142*r* 8 [id.]
maʿāš 'living, subsistence'
— (äsbāb-i m.) 29*v* 10
maʿbūd 'God'
— (kim yürisä bu ṣifätdä sevär anï m.) 151*v* 10°
mādām 'as long as'
— (m. kim bu yerindä bolγay ol ayaγï üstünä turγay) 154*r* 7 [id.]
maʿdän 'mine'
— *i* [iz.]: (m. šäǰāʿat) 182*r* 8; (m. ǰävhär) 184*r* 12
— *i:* (maʿrifätniŋ m.) 7*r* 2°
maġārä 'cave'
— (bir faqïrni kördüm m. ičindä ṭamaʿ ešigin baγlap oturur idi) 105*v* 12 [*ba kunǰī ~ ġārī*]
— *sinä:* (ḫarāmïlär m. kirip) 15*r* 3 [id.]
maġfärät 'forgiveness'
— (ṭālib-i m.) 159*r* 3
maġrib 1. 'west'; 2. 'sunset, evening'
— (mäšriq vä m. diyārïn ne bilän

tuttuŋ) 48*v* 9 [id.];(m. teŋizin yürüp kečtiŋ) 54*r* 10 [id.]; (m. täŋizi muχāṭara durur) 92*v* 1 [id.]; (m. vaqtīn 'in the evening') 136*v* 9 [*šabāngāh*]; (m. mülki) 141*r* 3 [*diyār-i maġrib*]

— *qa:* (m. yaqīn idi 'towards evening') 90*v* 12 [*šab*]

— *dan:* (m. soŋra 'after sunset') 12*v* 6 [*šabāngāh*]

maġribī 'Western'

— (bir m. faqīr) 81*v* 4 [id.]

maġrūr 1. 'proud'; 2. 'self-deceived'

— 53*r* 4° [id.]; 155*r* 8 [id.]; (yigit öz quvvätinä m. idi) 101*r* 5 [*ba-ġurūr*]; (biri dävlät bilän m.-u ġāfil, biri miḫnät bilän ränjūr-u sā'il) 175*r* 8 [id.]

— *bol-* 1. 'to be proud'; 2. 'to be deluded': 46*v* 10 [*ba-ġurūr*]; 101*r* 10°, 166*r* 3°; 180*r* 3; (mäddāḥ mädḥinä m. bolmaγïl) 165*v* 11 [*ġurūr maχar*]

maġz 1. 'brain'; 2. 'kernel'

— *ï:* (nečük kim iki bādām m. bir yerdä bolsa ṣuḫbätimiz anïŋ bigin idi) 116*v* 3

— *ïn:* 40*v* 2° [id.]; 165*v* 6° [id.]; (dūstlar alnïnda ol kün ur daγï m. čïqar) 33*r* 2° [*maġzaš*]; (kärïh ün bilän öz boγazïn yïrtïp χalq m. kitärmägä yirläyi bašladï) 60*r* 3

maḥabbät 1. 'love'; 2. 'friendship';

— 11*v* 10, 67*r* 2 [id.]; 114*r* 12, 114*v* 4, [*mavaddat* ~ *maḥabbat*]; 120*v* 6 [*dilbastagī*]; (dägül dur dūstuŋ niʿmätdä här kim m. lāfïnï ursa yanïŋda) 27*r* 1° [*yārī*]; (m. šärābïndan särχwaš) 55*r* 13; (bir kim ärsä bilän m. baγlap idim) 124*v* 9 [*muχālaṭat*]

— *i:* 112*v* [id.]; (bir maḥbūb m. bilän giriftār bolup) 113*r* 1 [id.]; 117*r* 1 [id.]

maḥall 'place'

— *ï:* (sulṭān ol yerdän kim salṭanat m. turur mütaġayyir bolup ayttï) 40*r* 2

maḥallä 'quarter, district'

— *dä:* 14*v* 12 [*maḥallat*]; (män bu m. qarārī kiši män 'I live in this quarter') 109*v* 9 [*maḥallat*]

— *sinä:* 145*v* 7 [*maḥallat*]

— *sindä:* (közsüzlär m. közgüčilik etmäk) 55*r* 4 [*maḥallat*]

māḥaẓarī 'breakfast'

— *n:* (ol ekinči bularnï körüp rävān m. tärtīb qïlïp mälik-i ʿādil χidmätinä kötürdi) 91*r* 4 [id.]

maḥbūb 1. 'sweetheart'; 2. 'beloved'

— 122*r* 6, 127*r* 7; (bir m. maḥabbäti bilän giriftār bolup) 113*r* 1 [*šaχṣī*]; 117*r* 1

— *bol-* 'to become dear/beloved': 67*r* 7 [id.]

— *i* [iz.]: (m. ǰihān) 112*v* 4, 114*r* 8, 115*r* 1; (m. rävḫānī 'a pure beloved') 179*v* 4 [Mavlānā Isḥāq]

— *ï:* 113*r* 6°

— *lar:* (m. zülfi ʿaql ayaγïnïŋ zänǰīri daγï zīrāk qušlarnïŋ tuzaγï durur) 70*v* 7 [*χūbān*]

maḥfil 'assembly'

— (m. ičindä oturup) 151*r* 1 [*maḥfilī*]

maḥfūẓ 'preserved'

— (niʿmät iyäsi Ḥaqq taʿālânïŋ ʿināyät naẓarī bilän manẓūr daγï ḥalāl bilä ḥarāmdan m. durur) 153*v* 9 [id.]

maḥḥāra (sic) 'camel-litter

— (m. ičindä bir kišini kördüm qatïndaγï näνkärinä ayttï) 147*r* 3 [*kaǰāva*]

maḥǰūb 'veiled'

— (här kün körünür mägär qïš künlärï m. vä maḥbūb bolur) 67*r* 7 [id.]

Maḥmūd prop. n.

— 58*r* 10 [id.]

maḥrūm 1. 'disappointed'; 2. 'deprived'

— 116*v* 8 [id.]; 153*r* 9 [id.]; (anï eltip oγrïnïŋ yolïnda bïraqtï ḥattâ m. kitmäsün dep) 50*v* 4 [id.]; (hämïšä müstaḥaq m. dur) 176*r* 6°

— *bol-* 'to be disappointed': (qanda bolusar dūst kärämdän m.) 3*r* 9° [id.]

— *qal-* id.: 75*v* 2 [id.]; (m. qalur hämïšä ʿiṣyān kötkän) 37*v* 4°

— *qoy-* vt. 'to disappoint': 131*r* 4

maḥṣūl 'obtained'

— (maʿïšät äsbāblarï m. daγï özläri ävrād vä ʿibādät bilän mäšġūl) 152*v* 4 [*sāχta*]

maḥšär 1. 'last judgement'; 2. 'place of the last judgement'

— *dä:* (gär qïlsa χiṭāb qahrïn ol m. ʿuẓr etmägä anda änbiyā ne imkān) 175*v* 6° [id.]

— *indä:* (qiyāmät m. ol sändän yaχšï bolγay) 148*r* 4

maḥv 'obliteration'

— *qïl-* vt. 'to erase': (šäkär lafẓïŋ ädā-i naḥv qïldï köŋüldän ʿaql naqšïn m. qïldï) 123*r* 8° [*maḥv kard*]

maʿïšät 'means of leaving'

— (bu ṣifätlär kim bäyān qïldïm säfärdä χāṭir jämʿiyyäti daγï m. rāḥatï üčün durur) 98*v* 12 [*ʿaiš*]; (m. äsbāblarï maḥṣūl) 152*v* 4 [id.]; (ǰihānda ṣabr-u qanāʿat bigin m. yoq) 166*v* 5°

māǰärā 1. 'event'; 2. 'incident'

— (m. ʿuẓrïnï müdārā ṭarīqi bilän ortaγa ketürüp) 159*v* 1 [id.]

— *qïl-* 'to make a mischief': 182*v* 1 [ʿAbdu'l-Majīd]; (qïlγay idim säniŋ bilä χwaš m. köŋül) 183*r* 9
— *nï:* 48*r* 2 [id. ~ *ḥikāyat*]
māl 1. 'wealth'; 2. 'money'; 3. 'property'
— 40*v* 9°, 85*r* 9°, 89*r* 11°; (m. vä niʿmät) 15*r* 2 [*niʿmat-i bīqiyās*]; 30*r* 7 [*ganǰ*]; 30*r* 8 [*niʿmat-i bīdarīġ*]; 33*r* 10 [*niʿmat*]; 34*r* 1 [*niʿmat-i bīandāza*]; 81*v* 5 [*niʿmat*]; 87*r* 2 [*niʿmat-i bīgarān*]; 88*v* 2, 91*v* 3 [*niʿmat-i vāfir* ~ *niʿmat-i bīqiyās*]; 97*v* 1 [*niʿmat u miknat*]; 142*r* 7 [*niʿmat-i bīgarān*]; (saχī elindä bilür sän qarār tutmas m.) 21*r* 9° [id.]; (m. iyäsi 'rich') 51*v* 12; (zäkātlï m. 'purified wealth') 151*v* 12 [id.]
— *ï:* 16*r* 12 [*ganǰ-u milk*]; 20*v* 13°, 22*v* 5° [*ganǰ*]; (ḫayā dur ādäminiŋ rāst m.) 67*r* 10°
— *ïna:* 16*r* 1 [id.]; (dünyānïŋ m. vä mülkinä vä ǰāhïna iʿtibār yoq tur) 139*v* 5
— *larïna:* (m. ġarrä bolup) 158*v* 11 [*miknät*]
Malaṭiyya prop. n.
— 42*v* 7 [id.]
mālik 'possessor, owner'
— (taŋrï täbārük vä taʿālâ mäni bu mämläkätkä m. qïldï) 30*v* 6 [*mālik gardānīd*]; (māliku'l-mulk) 88*v* 9
māllï 'rich'
— (köp m. kārvän) 59*r* 2
mālsïz 'poor'
— (m. kiši ʿuryānnï örtä bilmäs) 153*r* 3
maʿlūm 1. 'known, evident'; 2. 'fixed, destined, appointed'; 3. 'money'
— 150*r* 2°, 153*r* 3, 176*r* 6°; (bu išniŋ soŋï m. dägül) 42*r* 4 [id.]; (ʿaqräbniŋ bala tapqan yeri m. dägül) 145*r* 3 [id.]; (färāġat mülki m. rizqniŋ χātimi altïnda durur) 153*r* 10 [id.]; (här bir aγačnïŋ daχlï muʿayyän durur m. vaqtï bilän) 177*v* 3 [id.]
— *bol-* 'to become/be known/evident': 108*v* 12, 121*r* 3 [*maʿlūm šud*]; 167*v* 1; (m. boldï kim yaramaz ünüm bar imiš) 111*r* 10 [*maʿlūm šud*]; (bir kim ärsä χammāraγa barsa nämāzγa mänsūb bolmas χamr ičmägi m. bolur) 174*r* 12
— *qïl-* 'to make known, find out': 84*r* 11 [*maʿlūm šud*]; ol miŋ altunnïŋ yerin m. qïldï) 102*v* 12 [*vuqūf yāft*]
— *dan:* (äǰäl-i m. burun ölmäk) 172*v* 9
— *ïŋnï:* (säniŋ ol m. almadïlar-mï) 124*v* 2 [id.]
mamuq 'cotton'
— (Nïl yaqasïnda m. ektik) 47*r* 3 [*pamba*]
Kāšγ. *pamuq* (γuzz) 'Baumwolle (Brock. 138); CCum. *mamuχ* 'Baumwolle' (Grönb. 162); Quṭb *mamuq* 'cotton' (Zaj. 109); LA *mamuq* 'Kattun' (H. 101)
mangla- vi. 1. 'to call to prayer'; 2. 'to sing'
— *r:* (Šänǰār ǰāmiʿindä bir äbläh kiši här kün čïqïp kärïḫ ün bilän m. idi) 111*v* 6 [*bāng-i namāz guftï*]
— *saŋ:* (nečä m. ol kärïh ün bilän bolur χasta lāšäkk išitkän köŋül) 112*r* 7°
— *maγa:* (bir mü'äzzin čïqïp m. bašladï) 60*v* 1
Kāšγ. *maŋra-* 'schreien' (Brock. 120); CCum. *maŋra-* 'blöken' (Grönb. 163); Quṭb *maŋla-* 'to sing (crow)' (Zaj. 110)
maʿnī 1. 'sense'; 2. 'meaning'
— 6*v* 3°, 6*v* 7, 7*r* 11°, 108*v* 3, 125*r* 1°, 184*r* 6; 185*v* 8; (m. ešigi ačuq daγï söz silsiläsi uzun idi) 55*r* 5 [id.]; (az dälīldän köp m. ḥāṣil bolur) 87*r* 13
— *i* [iz.]: (m. ṣūrät) 184*r* 6 [Ḥasan Oγlï]
— *dä:* (ṣūrätdä bay daγï m. faqïr turur) 155*v* 4 [id.]
— *si:* 123*r* 7
— *sin:* 79*r* 6° [*ǰidd*]; 150*v* 2 [id.]; (bu sözniŋ m. ʿarabča šāmïlärgä ayttïm) 132*v* 7 [id.]
— *lärï:* (ṣūrätläri pärïšān daγï m. ǰämʿ idi) 72*v* 6 [id.]
— *lärïnä:* 6*r* 4
manṣib 1. 'office'; 2. 'post'
— (anïŋ kim bar älindä m.-u ǰāh salïp ṭarḥ ol qïlur dāʾim tiǰārät) 32*r* 5° [*manṣibï*]
— *i:* (qaẓā m. ʿālï märtäbä durur) 128*r* 6 [id.]
manṣūr victorious'
— *bol-* 'to win': (fülän qalʿanï mälik dävlätindä läškär m. bolup fätḥ ettilär) 18*v* 12
manẓar 1. 'face'; 2. 'aspect'
— 184*r* 9; (bir χwaš ḫabīb-u m.-u ʿuššāq dilbäri) 182*r* 3
— *i* [iz.]: (m. mälʿūn 'a damned visage') 119*v* 3 [id.]; (m. šāhid) 184*r* 9
— *i:* (äy mänbaʿ-i saχāvät-u iqbāl m.) 182*r* 8
manẓūm 'composed in verse'
— 53*v* 7, 77*r* 8, 78*v* 7
manẓūr 1. 'sweetheart'; 2. 'looked at'
— (kim körüp tur anïŋ bigi m. ḫusn ičindä künäš bigi mäšhūr) 117*v* 6°; (niʿmät iyäsi Ḫaqq taʿālânïŋ ʿināyät naẓarï bilän m.) 153*r* 8 [*malḥūẓ*]
maŋ- vi. 'to run, proceed'
— *a:* (yā rabb, közümdän al bu köŋül dādïnï m.) 182*v* 12

Old T. cf. *maŋ* 'Schritt' (ATG 318*b*); Chag. *maŋ-* 'sich fortbewegen, gehen, laufen' (Radl. IV, 200)

maŋa (Dat. of *män*) 'to me'
— 19*v* 5 [*marā*]; 20*r* 7

maqām 1. 'place'; 2. 'position'; 3. 'home, house'
— (m. tärtīb qïldïlar) 39*r* 5 [*maqāmī*]
— *i* [iz.]: (m. ʿālī 'a high position') 41*r* 10°
— *ya:* 73*v* 5 [id.]
— *da:* (här kečä bir özgä m. ʿayš etkäy) 97*v* 2 [id.]
— *ï:* 181*r* 4
— *ïna:* (zāhid öz m. kelip süfrä tilädi) 52*v* 9 [id.]
— *ïnda:* 58*v* 12
— *ïndan:* 144*r* 12 [id.]

maqāmāt 'lectures'
— *ï:* (m. ʿarab diyārïnda mäzkūr) 54*r* 4 [id.]

maqbūl 'accepted'
— *bol-* 'to be accepted': (m. bolur ol ādämī ḫazrätdä) 37*v* 5°

maqṣad 'place of destination'
— *ï:* (zā'irlär m.) 151*r* 9 [id.]
— *larïna:* 147*r* 6

maqṣūd 1. 'aim'; 2. 'desire'
— (bu ḫikāyätdän m. ol dur kim sïnamaγan kišigä ulu iš buyuryan käräk kim soŋra nädāmät yegäy) 147*v* 1 [id. ∼ *manẓūr*]
— *um:* (m. ḫāṣil bolsa zāhidlärgä χidmät qïlγay män) 71*v* 11
— *uŋa:* 25*v* 10°
— *ï:* 162*v* 2 [id.]; (buyurdï ne kim m. idi berdilär) 43*r* 7 [*maʿmūl*]
— *ïna:* 178*r* 8°

maqsūm 'allotted'
— (nečä kim rizq m. isä anï säbäb bilän ḫāṣil etmäk šarṭ turur) 99*r* 7 [id.]; (kiši m. rizqin dā'im elgä käräk kāhillik ätmäyin ketürgäy) 104*v* 8°; (rizq-i m.) 172*v* 8

mār 'snake'
— (ušbu kün čörgär mäni čün m. jānān fürqatï) 125*v* 6° [id.]

maraẓ 'disease'
— (nečä kim m. hā'il isä hälākät-i küllïgä dälālät qïlmas) 133*r* 2 [id.]

maʿrifät 1. 'knowledge, wisdom'; 2. 'acquaintance'
— 143*r* 4; (ortamïzda m. bar idi) 27*r* 6 [*maʿrifatī*]; (m. qadaḫï elimdä) 55*v* 1; (tiläsäŋ m. nūrïn körärgä ičiŋ χālï käräk bolsa yemäktän) 62*r* 7°[id.]
— *niŋ:* (m. mänbaʿï) 6*r* 11; (m. maʿdäni) 7*r* 2°
— *kä:* 6*v* 5
— *dän:* 55*v* 10°
— *im:* 68*r* 1 [id.]; (anlarnïŋ biri birlä m. bar idi) 94*r* 5

maʿrifätsiz 'ignorant'
— 173*v* 1 [*bīmaʿrifat*]; (m. faqïr qarār tutmas ḫattā faqrï küfrgä yetmäyinčä) 153*r* 2 [*bīmaʿrifat*]

maʿrūf 'known, celebrated'
— 8*r* 10°, 19*v* 1; (ol χwājäni ayturlar buχl bilän m. idi) 85*v* 11; (ol šährdä bir m. muχannäṣ bar idi) 87*r* 5

maṣābīḥ 'lanterns'
— (maṣābiḥu'l-qulūb) 6*v* 4°

maṣāḥib 'companion, friend'
— *dän:* (ränjīdä män ol yaman m. kim fiʿlim tikänin gül-i jïnān körgüzgäy) 111*v* 1°

maʿṣiyat 'sin, crime'
— 62*r* 11 [*manāhī*]; 154*r* 5 [*ʿiṣyān*]; (al-ḥamdu li-llāhi kim därd bilän mübtälā män m. bilän dägül) 56*v* 4 [id.]; (fāsiqlarya saχāvät qïlmaq m. ḫāṣil bolur) 169*r* 6 [*gunāh*]

Maskov 'the Grand Duchy of Moscow'
— *niŋ:* 186*v*, A 1, B 1

maṣlaḥat 1. 'purpose'; 2. 'advice'; 3. 'the proper thing to do'
— 21*v* 13 [id.]; 61*r* 8 [id.]; 95*v* 9°, 99*v* 4 [id.]; (anïŋ sözïniŋ bināsï m. üzä turur) 9*v* 2 [id.]; (burunγï sulṭānlar . . . bu niʿmätni saʿy etip m. üčün qoyup tururlar) 30*v* 2 [id.]; (bu vāqiʿanï kizlämäkdä m. ne turur) 107*r* 10 [id.]
— *kör-* 'to regard as advisable': 14*r* 6 [id.]; 26*v* 3 [id.]; 28*r* 11 [id.]; (ägär m. körsäŋiz siziŋ üčün šährdä bir yaχšï ʿimārät qïlayïm) 69*r* 11 [*maṣlaḥat bīnī*]; (anïŋ äziyyätini m. körmäyin jāhïndan qorqup bäliyyätin čekär idilär) 111*r* 3 [*maṣlaḥat namīdīdand*]
— *nï:* 117*r* 8 [id.]; 167*r* 7 [id.]
— *da:* 109*r* 10
— *ï:* 46*r* 9 [id.]
— *ïndan:* 78*r* 5; (mämläkät m. bir mühimm iškä ändïšä qïlur idilär) 41*v* 10 [*az maṣāliḥ*]

maṣlaḥatlï 'well-meant'
— (m. yalγan andan yaχšïraq) 9*v* 5° [*maṣlaḥat-āmīz*]

maʿṣūm 'innocent, unspotted'
— (m. fāẓillär ṣuḥbätini tärk etip ʿilm fā'idälärindän maḥrūm qalmaq) 75*v* 1 [id.]
— *nï:* (härgiz kördüŋ mi kim . . . bir m. pärdäsi yarïlmïš . . . illā yoqsulluq säbäbi bilän) 153*v* 13 [id.]

mašʿaladār 'torch-bearer'
— *ya:* (taqvâsïz ʿālim közsüz m. oχšar) 161*r* 6 [id.]

maʿšūq 'beloved, sweetheart'
— (bu ʿāšiqlärni m. öltürüp tur) 5*v* 2° [id.]; (čūn ʿāšiq vä m. bir yerdä keldi χwājalīq dayï qulluq ortadan kitti) 113*r* 3 [id.]
maʿšūqa 'sweetheart'
— 182*r* 1; (vaṣlïna ärišmäkkä ne dur ʿājäbā tädbïr m. qatïnda čūn topraq bilä altun bir) 113*v* 12° [*šāhid*]
— *nïŋ:* 182*r* 1
māt 'perplexed'
— *at-* 'to confound': (nä yaŋaq kim m. atar tāzä güli) 179*r* 6 [Mavlā Qāẓī Muḥsin]
mātäm 'grief, mourning'
— *i* [iz.]: (mägär ki m. ḫusnïm üčün qara käymiš) 119*r* 2° [id.]
maṭbaχ 'kitchen'
— *ï:* (ḫākimnïŋ m. otï otun änbārïna tüšti) 38*r* 4 [id.]
maṭlāb 'treasure hidden in the ground'
— 184*r* 12; (äjäl m. alïp ṣuʿbān qoydï) 121*v* 6° [*ganǰ*]
— *i* [iz.]: (m. maʿdän) 184*r* 12
— *layïn:* (ärdäm ärniŋ dävläti dur, bil yaqïn, kim tükänmäs māl erür m.) 140*r* 6°
maṭlūb 'demanded, required'
— *i* [iz.]: (m. ǰānï) 112*v* 4; (m. ǰān) 115*r* 1; (m. äjäl) 172*v* 13 [id.]
māvärd 'rose-water'
— (tolï bolsa bir ulu birkä m. qïlur bir it tüšüp mürdār anï) 52*r* 12° [*gulāb*]; (misk rāʾiḥalï m.) 122*r* 8 [*gulāb*]
Mavlānā ʿImād Mavlavï prop. n.
— 180*r* 6
Mavlānā Isḥāq prop. n.
— 179*v* 3
Mavlā Qāẓï Muḥsin prop. n.
— 179*r* 1
maχdūm 'lord, master'
— (tegmä bïšä ičindä, äy m., ne ʿäjäb kizlänip äsäd tursa) 10*v* 11°; (m. bolur hämïšä färmān tutqan) 37*v* 3°; (yā m.) 57*r* 6 [*χudāvand*]
— *ïndan:* (köp yïlyï niʿmät ḫaqqïn unutup qadïmï m. yüz qaytarïp) 22*v* 10 [id.]
— *larïŋ:* (m. sävābaq inʿāmïnïŋ šükri qullar üzä vājib durur) 128*r* 2 [*χudāvand*]
— *larïna:* 128*r* 4 [cf. *iʿlām*]
maχlūq 'creature'
— *ï:* (ol dayï säniŋ bigin taŋrï taʿālânïŋ m. durur) 147*v* 13 [id.]
maʿyūb 'faulty'
— *larya:* (ʿulämänï tilänčilikkä mänsūb qïlurlar dayï fuqarānï bašsïz ayaqsïz m.) 155*r* 11 [id.]
māẓï 'past'
— *dän:* (qaẓā muqtaẓāsï bilän riẓā berip m. kečip) 159*r* 13 [id.]
maʿzūl 'dimissed'
— 66*v* 7 [id.]; (väzïr-i m.) 23*r* 8 [id.]
maʿzūlluq 'dismissal'
— (ʿāqillär qatïnda m. yaχšïraq mäšġūlluqdan) 23*r* 12 [*maʿzūlï*]
maʿẓūr 'excused'
— *tut-* 'to hold excusable': 67*v* 5 [*maʿẓūr dārïd*]; (bir nečä söz ačï til bilän sözlädi: m. tuttum) 29*r* 3 [*maʿẓūraš dāštam*]; (lājäräm muḥtäsib šärāb ičsä äsrük erni körüp tutar m.) 59*v* 13° [*maʿẓūr dārad*]
mäči 'cat'
— (it bilän m. teg 'like dog and cat') 134*v* 1
CCum. *mačï* 'Kater' (Grönb. 161); LA *mäči* 'Katze' (H. 101); Kazan T. *mäči* 'die Katze' (Radl. iv, 2106)
mädäd 'help, assistance'
— *ber-* 'to prolong': (ḫayātqa m. berür) 2*v* 5 [*mumidd-i ḥayāt ast*]
mäddāḥ 'panegyrist'
— (m. mädḥinä maġrūr bolmayïl) 165*v* 11 [id.]
mädfūn 'hidden'
— (unutmadï säni χāliq ušol däm kim idiŋ nuṭfä-i mädhūš-u m.) 144*r* 13°
mädḥ 'praise, eulogy'
— (bir šāʿir oyrïlar beginä kelip m. oqudï) 110*r* 4 [*ṣanā*]; (Sayf-i Sarāyï χidmätiŋä m. oqup tökär baḥr-i ʿarūẓ ičindän alïp dürr ǰävhäri) 182*r* 12
— *qïl-* 'to praise': (sulṭānya m. vä duʿā qïldïlar) 14*r* 4
— *i:* 182*v* 1
— *inä:* 165*v* 11; (ädīb er m. maġrūr bolma) 166*r* 3° [id.]
mädhūš 'bereft of sense and reason'
— (nuṭfä-i m.) 144*r* 13°
mädïd 'long'
— (müddät-i m.) 22*r* 2
mädräsä 'public school'
— (m. künǰindä säǰǰädä salïp qïldï qarār) 76*r* 5° [id.]
mädχal 'going in'
— *et-* 'to enter': (J̌äbräʾïl vä Mïkāʾïl ol ortada m. etmädi) 54*v* 5 [*napardāχtï*]
mäfhūm 'known, understood'
— (uruš körgän qarïya ḫarb m.) 150*r* 1° [*maʿlūm*]
mäfχar 'glory, boast'
— (dävlät-i m.) 184*r* 10
— *i* [iz.]: (m. mävǰūdāt) 4*r* 2 [id.]
— *ï:* (ol dähr m.) 182*r* 5

mägär 1. 'but'; 2. 'perhaps'; 3. 'unless'
— 78*v* 9; 103*r* 2 [id.]; 124*r* 3° [*gūī*]; 180*r* 11 [Mavlā Qāẓī Muḥsin]; 180*v* 1 [Aḥmad χwāja'ṣ-Ṣarāyī]; (ne üčün χalqnï tayïtur sän m. mämläkätni tärk etip kitmäk tilär sän) 16*v* 4 [id.]; (χatm boldï m. qabāhät aŋa) 47*v* 11°; (här kün körünür m. qïš künläri maḫjūb vä maḫbūb bolur) 67*r* 6 [id.]; (m. kičilikni unuttuŋ kim uluγluq etär sän) 137*r* 6 [id.]

mähābät 'fear'
— *im:* (välïkin mänim m. anlar köŋlündä eŋän ġālib bolup idi) 18*r* 10 [id.]

Mähdī prop. n.
— *i* [iz.]: (M. rūzgār) 182*r* 8

mähjūr 'abandoned, forsaken'
— *larï:* (faqïrniŋ dayï ṣābirläri bar m. dayï bar) 158*r* 13 [*ẓaǰūr*]

mähr 'a marriage portion settled upon the wife before marriage'
— *iŋni:* (bu m. köŋüldä bärkitip män) 70*v* 11°

mäǰāl 'power, ability'
— (sözlämäk ḫikmät dägül, äy χwašmaqāl, bolmasa ol yerdä kim sözgä m.) 46*v* 3°
— *i:* 114*v* 5 [id.]; (ol ḫālda kimniŋ sözlämägä m. bar) 26*v* 3 [id.]; (ol qadar mühmälātdan sözlädi kim dayï sözlämägä m. qalmadï) 92*v* 12 [*ṭāqat*]

mäǰālis 'assemblies'
— (m. tärkin urup) 125*v* 1 [id.]
— *dä:* (m. oturγan er sözïniŋ bilür sän ävvälïniŋ āχiri bar) 109*r* 2°

mäǰīd 'glorious'
— (kälām-i m. 'the Koran') 147*v* 6

mäǰlis 1. 'assembly'; 2. 'congregation'
— (m. ṭarafïndan bir kim ärsä kečär idi) 55*v* 1 [id.]
— *dä:* 30*r* 13, 61*v* 1, 107*v* 2 [*maḫāfil*]; 108 *r* 13; (äyā muṭrib, bu m. ünüŋ tiŋlär kiši yoq tur) 61*r* 4°; (m. oturmaslar illā barčadan yuqarï) 155*r* 12
— *i:* 75*v* 6 [id.]
— *indä:* 16*r* 8 [id.]; (bilür sän kim jihānnïŋ m. tutar elgä qadaḫnï rāst sāqï) 46*r* 4°

mäǰmaʿ 'assembly'
— (iki bäyt mänim sözlärimdän bir m. ičindä oqumïš) 120*v* 7 [id.]

Mäǰnūn prop. n.
— 125*v* 8 [id.]; 174*r* 7° [id.]

mäǰrūḥ 'wounded'
— (ol m. er) 86*r* 1; (ol yigit χasta vä m. bir kārvān artïna tüšüp kitti) 102*r* 6
— *bol-* 'to be wounded': (yigitni ol qadar urdïlar kim m. bolup tüšti) 102*r* 1

mäǰūsī 'fire-worshipper'
— (soŋra anï atasï anasï yähūdī dayï naṣrānī dayï m. qïlurlar) 13*v* 13

mäkān 'house'
— (āhl-i m.) 74*r* 8

mäkārim 'excellences'
— *i* [iz]: (bu uluγlarniŋ m. aχlāqïndan bädīʿ durur) 51*r* 3 [id. ~ *karam*]; (ʿazīzlärniŋ m. aχlāqïndan tävaqquʿïmïz ol durur kim tuz etmäk yemägä müvāfaqatlïq qïlγaylar) 106*r* 7 [*karam*]

mäkkār 'swindler'
— *i* [iz.]: (m. ḫarāmzādä) 110*r* 8 [*ḫarāmzāda*]

mäkkārä 'cheat'
— (jännät niʿmätiniŋ alnïnda dïv-i m. oturur) 158*r* 7

Mäkkä prop. n.
— 55*v* 11 [id.]
— *ni:* 27*v* 4 [id.]

mäkr 'deceit, fraud'
— (köŋül bermä ol özdäŋgä ki m. u ḫīläsi čoq dur) 162*r* 2°

mäkrūh 'disagreeable'
— (bu ṭaʿat-i m.) 119*v* 3

mäksāb 'gain'
— *et-* 'to gain, obtain': (tājir ki hämīšä m. etkäy bir kün mālïn alïban anïŋ ḫarāmī yortar) 105*r* 4°

mäktāb 'writing-school'
— *gä:* (bir oγlïn bir mälik m. berdi) 142*r* 2° [id.]

mäktūb 'written'
— 173*v* 2; (kitāblarda m. durur) 146*r* 6 [*masṭūr*]

mälāḥat 'beauty'
— (kān-i m.) 121*v* 10; (m. mülki sulṭānï) 179*v* 13

mälāʾikä 'angels'
— 144*r* 12 [id.]; (bu Iblīsni nečün m. üzä muʿallim qoyup dururlar) 141*v* 12 [id.]

mälāl 'displeasure'
— (ol qara dïv-čähräli qulnïŋ keltürür ṣūräti köŋülgä m.) 47*v* 10°

mälālät 'sadness'
— (ägär mübārāk χāṭiriŋizγa χalq ṣuḫbätindän m. ḫāṣil bolsa iχtiyār bāqī turur) 69*v* 5 [*kudūratī*]

mälāmät 'reproach, blame'
— (bir maḫbūb maḫabbäti bilän giriftār bolup m. körüp) 113*r* 10 [id.]
— *qïl-* 'to blame, reproach': 66*v* 12 [*malāmat kard*]; 94*v* 6 [*malāmat kard*]; 125*v* 11 [*malāmat kard*]; (m. qïlïp ayttïm) 22*v* 7 [*malāmataš kardam*]; 113*v* 1 [id.]; (oγlannï m. qïldïlar) 39*v* 2 [*malāmat kard*]

— *qa:* (här kim ögüt išitip tutmasa m. tuš bolur) 176*r* 11 [id.]
— *indän:* (ägär ol ay yüzlidän sälāmät qutula bilsä müddaʿīlär m. qutula bilmägäy) 119*r* 9 [id.]
— *lärgä:* 127*r* 1

mäläk 'angel'
— (oγul qïz ǰäfāsï yemäk qayγusï m. sïrätindän säni qaytarur) 73*v* 4°; (emdi bu muʿallimni m. sïrätindä kördilär) 141*v* 3 [*malakī*]
malaku'l-maut 'the angel of death') 20*r* 12°

mäläk-ṣifät 'of angelic virtues'
— (qorqsa väzīr Ḥaqqdan qorqqan bigin mälikdän tapup maqām-i ʿālī bolγay m. ol) 41*r* 10°

mäläk-ṣūrät 'of angelic face'
— (äy m. mälik nuṣrät-ʿïnān) 7*r* 6°

mälīḥ 'beautiful'
— (bir ay yüzli m.) 180*v* 4

mälik 'king'
— 7*r* 6°, 17*r* 6° [*pādšāhī*]; 40*v* 4° [*tavāngar*]; 42*v* 10 [id.]; 71*r* 10 [id. ~ *χudāvand*]; (bu raʿïyyätkä m. čūbān erür) 40*r* 10° [*pādšāhī*]; (m.ʿādil) 90*v* 10 [*yakī az mulūk*]; 91*r* 4, 91*r* 9 [id. ~ *sulṭān*]; 91*r* 10, 91*r* 12° [*sulṭān*]
— *ni:* 10*r* 6°
— *kä:* 21*r* 13, 41*v* 8
— *dän:* 41*r* 9° [id.]
— *lär:* 6*v* 9°

mälūl 'vexed, troubled, afflicted'
— *bol-* 'to be troubled, afflicted': 10*v* 9 [*ba ǰān biranǰīdand*]; 15*v* 11°; 27*r* 13 [*biranǰand*]; 26*v* 8 [*ba ham bar āmad*]; 36*v* 11° [*maranǰ*]; 61*v* 7°, 66*v* 5 [*malūlī*]; 66*v* 6 [*malālī*]; 67*v* 10 [*malālatī pīš āmada*]; 86*r* 12 [*rūy dar ham kašīd*]; 112*r* 6; (ǰān qačan bolγay gülistāndan m. čūn körüčäk šādmān bolur köŋül) 6*v* 8°; (sulṭān ol väzīrdän m. bolup) 9*r* 12 [*rūy dar ham kašīd*]; (mälikniŋ χāṭiri eŋän m. boldï) 17*v* 3 [*ʿayš az ū munaġġaṣ šud*]; (bu sözni išitip m. bolmaγïl) 51*r* 6 [*dil-i tang madār*]; (ġurāb ṭūṭīnïŋ ṣuḥbätindän ǰānï burnïna kelip m. bolup lā ḥaula va lā der idi) 119*v* 11 [*malūl šud*]; (baylïq bersäm mäšġūl bolur sän yoqsulluq bersäm m.) 175*r* 6 [*tangdil*]
— *qïl-* 'to hurt': (m. qïlmayïsar ʿārif er kiši köŋlün) 15*v* 10° [*nayāzāram*]

mälūllik 'disappointment'
— (härgiz ol m. χāṭirimdän kitmägäy kim ačïp baqtïm isä inčü durur) 89*v* 6 [*talχī va nāumīdī*]

mälūllük 'disappointment'
— *dän:* (müštāqlïq yaχšï m.) 116*r* 3 [*malūlī*]

mälʿūn 'cursed'
— (munča türli ʿilm faẓlï bilän bir dïnsiz m. bilän sözläšä bilmädiŋ) 107*v* 11; (manẓar-i m.) 119*v* 13

mämdūḥ 'praised'
— *i* [iz.]: (m. naẓar) 114*r* 8

mämläkät 'kingdom, realm'
— 16*r* 13 [*mulk*]; 22*v* 1 [id.]; (ẓulm qïlsa mälik raʿiyyätkä lāǰäräm m. χarāb bolur) 16*r* 6°; (m. maṣlaḥatïndan bir mühimm iškä ändišä qïlur idilär) 41*v* 10 [id.]; (väzīr-i m. 'minister of state') 109*r* 12
— *ni:* 16*r* 10, 65*r* 10 [id.]
— *kä:* 65*v* 3 [id.]; (taŋrï täbārük vä taʿālâ mäni bu m. mālik qïldï) 30*v* 6 [id.]
— *indän:* (m. tüšičäk bir mälik miḫnät ičindä bolur ol kä'l-ʿadäm) 98*v* 9° [id.]

mämzūǰ 'mixed'
— (misk rā'iḥalï mävärd bilän m. idi) 122*r* 8

män 'I'
— 6*r* 5, 8*r* 4; (mänim ʿaybïm eŋän köp tur mäni m. teg kiši bilmäs) 44*v* 2° Old T. *män, min* 'ich' (ATG 319*a*); Kāšγ. *män* 'ich' (Brock. 121); CCum. *män* 'ich' (Grönb. 163); MM *män* 'I' (MS 179*v* 7, etc.)

mänʿ 'prohibition'
— 22*r* 3 [id.]
— *et-* 1. 'to prevent'; 2. 'to resist': (turup ol begniŋ χidmätinä keldim bävvāb m. etti) 29*r* 2; (sulṭān särχwašluq ḫālätindä anïŋ bilän ǰämʿ bolmaq tilädi, qïrnaq m. etti) 47*v* 5 [*mamānaʿat kard*]

mänāfiʿ 'advantages'
— (m. baḫr ičindä köp) 26*v* 6° [id.]

mänāhī 'sins, crimes'
— *gä:* (dayï muḫāl erür anïŋ ḫusn-u ǰämālï bilän bular m. yaqïn kelgäylär) 154*v* 6 [id.]

mänbaʿ 'source'
— *i* [iz.]: (m. saχāvät 'the source of generosity') 182*r* 8
— *ï:* (maʿrifätniŋ m. ṣāḥib-naẓar) 6*r* 11°

mändäki 'what there is in me'
— (ešik baγlap oturma ol säbäbdän körünmäsün deyü bu mändäki ʿayb) 63*r* 10°

mändän (Abl. of *män*) 'from me'
— (anïŋ vaṣfïn sorarlar bolsa m.) 5*r* 13°

mäni (Acc. of *män*) 'me'
— 7*v* 13, 44*v* 2; (keldi kitibän yana m. öltürgän) 114*v* 12°

mänim (Gen. of *män*) 'my'
— 44*v* 2; (az dur m. qullarïmdan köp šükr qïlγučï) 3*r* 1

mäniŋ (Gen. of *män*) 'my'
— (m. teg nečälär) 183*v* 6
MM *mäniŋ* 'my' (191*r* 18)
mänsūb 'associated'
— *bol-* 1. 'to be attributed/connected'; 2. 'to be accused/charged': 174*v* 4 [*mansūb ~ mausūm šudand*]; (aŋa bir bälā kelip yaman iškä m. bolup) 141*r* 12; (bir kim ärsä χammāraγa barsa nämāzγa m. bolmas χamr ičmägi maʿlūm bolur) 174*r* 11 [*mansūb šavad*]
— *qïl-* 1. 'to reduce to'; 2. 'to accuse': (bir nečä fättān ḫasūdlar mäni χiyānatqa m. qïlïp) 27*v* 9 [*mansūb kardand*]; (ʿulämānï tiläńčilikkä m. qïlurlar) 155*r* 10 [*mansūb kunand*]
mänzil 1. 'dwelling-house'; 2. 'halting-place'
— 173*v* 3; (kelgänimdä iki m. qaršï keldi) 27*v* 5 [id.]
— *gä:* 14*r* 2°; 80*r* 4°; (äyā müstaʿǰil er m. müštāq ašïqmayïn atïŋnï sürgül arqun) 137*r* 3° [id.]
— *dä:* (ne bolγay bir nečä kün bu m. āsāyiš qïlsaŋïz) 123*v* 5 [*makān ~ ~ buqʿa ~ χiṭṭa*]
— *dän:* 178*r* 9°
— *inä:* 91*r* 9 [id.]
mänzilät 'rank, degree'
— *kä:* (munuŋ kibi ʿālī m. yättiŋ) 65*v* 12 [*martabat ~ pāya*]; (bu m. ne bilän yättiŋiz) 175*v* 9 [id.]
mäŋiz 1. 'face'; 2. 'like'
— 181*v* 10 [cf. *bäzä-*]; (šäms-m. 'sun-faced') 167*v* 11
Old T. *mäŋiz* 'Aussehen, Schönheit' (ATG 319*a*); Kāšγ. *mäŋiz* 1. 'Gesicht(sfarbe)'; 2. 'Mal' (Brock. 121); CCum. *mäyiz* 'Gesicht' (Grönb. 163); MM *mäŋiz* 'face' (MS 179*r* 3, etc.); Quṭb *mäŋiz* 'face, appearance, similarity; like' (Zaj. 110)
mäŋizli 'like'
— (āb-i ḫayāt m. dudaq) 186*r* 14
Old T. *mäŋizlig* 'ansehnlich' (ATG 319*a*); Quṭb *mäŋizlig* 'like, having a face' (Zaj. 110)
Mäŋli Giräy prop. n.
— 186*v*, C 7
mäŋü 'everlasting'
— (tiläsäŋ äygü atïŋ m. qalγay ayaqdan tüškän elin tutqučï bol) 172*v* 5°
Old T. *mäŋü, mäŋgü, bäŋü* 'ewig' (ATG 319*a*); Kāšγ. *mäŋgü* 'ewig' (Brock. 121); CCum. *mäŋü, mäŋi* 'ewig' (Grönb. 164); Quṭb *mäŋgü* 'everlasting' (Zaj. 110); LA *mäŋü qal-* 'dauern' (H. 101)
märdānä 'manly'
— (äy bähādürlär, biliŋ, keldim bu kün mäydāna män, baš oynap ǰān tärkin urmaγa m. män) 11*r* 5°
märmär 'marble'
— (färši kök m.) 150*r* 7 [*ruχām*]
märrāt 'several times'
— (kärrāt vä m.) 61*r* 11 [*bārhā*]
märsūm 'salary'
— *ïn:* (fülān qulnïŋ m. yaχšï iḫtiyāṭ bilän yazsunlar) 37*r* 4 [id.]
märtäbä 1. 'rank'; 2. 'office'
— (qaẓā manṣibi ʿālī m. durur) 128*r* 6
— *dä:* (anï ol m. körüp ayttï) 65*v* 9 [id.]
— *ŋ:* (qatïmda m. barčadan aʿlā) 121*r*10°
— *si:* 153*r* 5 [id.]; (m. topraq bilän teŋ turur) 170*r* 10
— *sin:* 140*v* 11 [*martaba ~ manṣib*]
mäšäl 1. 'example'; 2. 'tale, proverb'; 3. 'alike'
— 176*v* 2 [id.]; 183*v* 1 [Toγlï χwāǰa]
— *ni:* 56*r* 8, 142*r* 13° [*surūdī*]; (bu m. anïŋ üčün ketürdüm kim ḫattâ bilgäy sän ...) 120*r* 12 [*maṣal ~ ẓarbu'l-miṣāl*]
— *dä:* 8*v* 10, 10*v* 3; (ol ḫukm bilän kim m. ayturlar) 29*r* 4
— *i:* 92*v* 13, 93*r* 2, 104*r* 11°; (ʿāqillär m. turur) 39*v* 8, 45*v* 4; (munuŋ m. ušol ešäkkä oχšar bilmäs ki yüki otun mï dur yā däftär) 161*r* 1°
mäšälā 'for example, like'
— 158*v* 10 [*ba-miṣl-i*]
mäs'älä 1. 'question'; 2. 'problem'
— (uruš körgän qarïγa ḫarb mäfhūm nečük kim m. ʿālimgä maʿlūm) 150*r* 2° [id.]
— *niŋ:* (bu m. ǰävābï yoq turur) 128*r* 12 [id.]
mäsǰid 'place of worship'
— (ol m. ešigindän kečtim) 141*v* 9 [id.]
mäskän 'dwelling'
— (alïp sän böylä gül yanïnda m.) 80*v*13°
— *qïl-* 'to make one's abode in': (qačan köŋlüŋdä qïlsa ʿišq m. älifdän bï vä tï-ni bilmägäy sän) 114*v* 7°
mäskänät 'poverty'
— (m. dur hämïšä qoldašïm) 77*v* 3°
— *kä:* (m. taḫammül qïlmasa) 77*r* 2 [*nāmurādī ~ bīmurādī*]
— *dä:* (män salṭanatqa yettim daγï sän bayaγï m. qalïp turur sän) 82*r* 2 [id.]
mäskīn 'poor'
— 9*r* 5, 19*v* 10° [id.]; 31*v* 11° [id.]; 91*v* 8 [*gadāī*]; (ġāfil yürübän usal bolma düšmänni körüp ḫaqïr-u m.) 14*r* 8° [*bīčāra*]; (ilāhī bu qarï mäskīn quluŋnï baγïšla körgüzüp toγrï yoluŋnï) 81*r* 4°
— *ni:* 178*v* 2

— *lär:* 31*v* 7° [*dil-i mustamand*]; (baitu'l-māl χazīnäsi m. luqmäsi turur) 21*v* 9 [*masākīn*]
— *lärgä:* 87*v* 3

mäskīnlik 'wretchedness'
— *et-* 'to be humble, humble oneself': 100*v* 9°; (nečä kim m. etip luṭf bilän sözlädi fā'idä qïlmadï) 100*r* 3 [*zārī kard*]; (nečä kim m. etip su tilädi bermädilär) 101*v* 11 [*bīčāragī namūd*]

mäsnäd 'seat, bench'
— *inä:* (kelip qaẓā m. oturdï) 127*v* 8 [id.]

mäst 'drunk, intoxicated'
— *bol-* 'to be intoxicated': (raḥmät šärābï birlä bolup m. här biri) 181*v* 11
— *i:* (χamr m. uyγanur yarïm kečä ʿišq. m. yävm-i maḥšär ṣubḥdäm) 122*v* 1° [id.]

mästī 'drunkenness, intoxication'
— 184*r* 3; (bādä-i m.) 184*r* 3
— *i* [iz.]: (m. sāġar) 184*r* 3

mästūr 'good, modest'
— *lar:* (anča m. faqïrlïq säbäbi bilän fäsād išlärgä tüšüp yüz suyun yelgä berip tururlar) 154*v* 10 [*mastūrān*]

mäšā'iχ 'sheikhs, elders'
— (tāǰ-i m.) 57*v* 12°; (m. χirqasïnï anïη bigin muṭribγa berdiη) 61*r* 1 [id.]; (mänim ʿilmim qur'ān vä ḥadīṣ vä m. kälāmï turur) 107*v* 12 [id.]

mäšaqqat 'difficulty'
— 66*r* 8°, 155*v* 13 [id.]; (yüz m. bilän χalāṣ boldï) 54*r* 7 [id.]; (här kimä bolsa ṭabīʿat az yemäk allïna kelsä m. ṣabr etär) 84*v* 5° [*saχtī*]; (bir kim ärsä miη m. birlä niʿmät jämʿ etär) 156*r* 4° [*ranǰ-u saʿy*]
— *čäk-* 'to suffer hardship': (bolusar ol yaqïnda elgä muḥtāǰ čäkip iflās elindän köp m.) 143*r* 11°; (m. čäkkän kiši) 153*r* 13 [*talχī dīda ~ kašīda ~ ~ čašīda*]
— *i* [iz.]: (m. iχrāǰāt 'expense difficulties') 73*r* 8 [*band-i iχrāǰāt*]
— *niη:* (naṣīḥat tutmaγan ġāfil kim ärsä tüšär dā'im m. qïnïna) 28*v* 1°
— *dän:* 92*r* 5°

mäšāvärät 'application for advice'
— *qïl-* 'to consult': (anlar kelip maγa m. qïldïlar) 87*v* 7

mäšġūl 'busy, occupied'
— 123*r* 9° [id.]; 152*v* 5 [*pardāχta*]; (kečä kündüz sulṭān χidmätinä m. män) 41*r* 2 [id.]; (m. dā'im Ḥaqq bilän niʿmät iyäsi muḥtäräm) 152*r* 13° [*muštaġal*]
— *bol-* 'to be occupied': 37*r* 8 [*mašġūl*]; 115*r* 5°, 175*r* 9° [*pardāzī*]; (här bäyẓaq kim bu maʿnī naṭʿasïnda sürär idim ol anïη däfʿinä m. bolur idi) 157*r* 2; (baylïq bersäm m. bolur sän) 175*r* 5 [*muštaġal šavī*]

mäšġūlluq 'employment'
— *dan:* (ʿāqillär qatïnda maʿzūlluq yaχšïraq m.) 23*r* 13 [*mašġūlī*]

mäšhūr 1. 'well-known'; 2. 'celebrated'
— 54*r* 5 [id.]; 123*r* 5 [id.]; (bir köp māllï tāǰir bar idi buχl bilän m.) 93*r* 7 [*mašhūr ~ maʿrūf*]; (ḥusn ičindä künäš bigi m.) 117*v* 7°
— *bol-* 'to become/be known/celebrated': 81*v* 2 [*mašhūr*]; 174*v* 9° [*nāmvar šud*]; (saχāvät birlä här ki bolsa m. aγa tüšmäs därāhim baγlamaq bil) 142*v* 13° [*ʿilm šud*]

mäšriq 'the East'
— 166*v* 9° [id.]; (m. vä maġrib diyārïn ne bilän tuttuη) 48*v* 8 [id.]
— *dän:* (qaysï ǰānibdän čïqtï ayttï m.) 130*r* 6 [id.]

mäšvärät 'consultation'
— *qïl-* 'to consult, apply for advice': 96*v* 3; (Kisrâ ešigindä äkābir ǰämʿ bolup mämläkät maṣlaḥatï üčün m. qïlur idilär) 46*r* 9 [*suχan guftan*]; (χatunlar bilä m. qïlmaq muṣībät kötürür) 169*r* 5 [id.]

mätāʿ 'goods'
— *ïndan:* (dünyā m. tilär bolsaη tämättuʿ almaγa körgüz χalā'iqqa saχā čün Ḥaqq saγa qïldï käräm) 160*r* 10° [*niʿmat*]

mäväddät 'friendship, love'
— (ṭarïq-i m.) 112*v* 11
— *i* [iz.]: (m. ẕï'l-qurbâ 'love to a kinsman') 78*r* 13 [id.]
— *dän:* (yaqïnda bolmasa gär zühd-u taqvâ raḥim qaṭʿï m. köp ävlâ) 78*v* 11° [id.]

mävʿiẓa 'admonition, homily'
— *lar:* (bälïġ m. ayttï) 61*r* 12 [id.]

mävǰ 'wave'
— (χwaš idi däryā fütūḥï m. χavfï bolmasa) 125*v* 3° [id.]; (qaẓā nāgäh muχālif yel ketürdi kämäni m. urup suγa batïrdï) 131*v* 10°
— *iniη:* 4*r* 8° [id.]
— *inä:* (firāqïη m. tüštüm) 179*v* 7

mävǰūd 'existing'
— (dā'im zär-u sïm taš ičindä m.) 144*r* 7°
— *larïn:* (bār-i m. aldï) 51*v* 13

mävǰūdāt 'creatures'
— (mäfχar-i m.) 4*r* 2; (äẓäll-i m.) 174*v* 12

mävṣūf 'described, characterized'
— (bir ʿarab mäliki inṣāfsïzlïq bilän m. daγï ẓulm vä taʿaddī bilän maʿrūf idi) 19*r* 13 [id.]; (ol ādämī munča türlü ṣifät bilän m. keräk) 33*r* 6 [id.]

mävzūn 1. 'well-balanced'; 2. 'well-proportioned'
— 115*r* 13°; 140*v* 2, 185*v* 6; (nečä bolsa sözüŋ m.-u šīrīn) 108*v* 6° [*dilband*]; (sözi m.) 124*v* 13°; (yār-i m.) 131*v* 9; (ṭabʿ-i m. 'a well-balanced nature') 144*v* 2°; (anïŋ m. qaddïndan särv-i χirāmān χaǰäl bolup) 154*v* 2
mäydān 1. 'battle-field'; 2. 'arena'; 3. 'plain'
— *ya:* 114*r* 9 [id.]; (ävväl m. sulṭānnïŋ ol qïsqa boylï oγlï kirdi) 11*r* 2 [id.]
— *a:* (keldim bu kün m. män) 11*r* 4°; (oγlan äsrük fïl kibi m. kirip) 39*r* 7 [id.]
— *ïnïŋ:* (ǰäfā m. eränläri) 152*v* 10 [id.]
— *ïnda:* 155*r* 3
mäyl 'inclination, leaning'
— *i* [iz.]: (m. taqvâ 'leaning to piety') 80*v* 7° [*taqvâ*]
— *i:* 45*r* 1 [id.]; 174*r* 6° [id.]; (ol ḫālätdä mälikniŋ aŋa m. yoq idi) 21*r* 11 [*parvā*]; (nečün bular bilän m. vä maḫabbäti ol qadar dägül äylä kim Äyyäz bilän durur) 112*v* 5 [id.]
mäyšūm 'ill-omened, inauspicious'
— (bir säniŋ teg yüzi qaram. ṣuḫbätiŋdä keräk idi hämdäm) 119*v* 8°
mäẕällät 'baseness'
— (m. bilän tiri yüriginčä ʿillät bilän ölsä yaχšïraq) 86*r* 5 [id. ∼ *ẕillat*]
mäẕhäb 'mode of conduct'
— *i:* (ḫaqïqat ʿāšiq ärniŋ m. ol) 132*r* 1°
mäzīd 'increasing'
— *qïl-* 'to increase, add': (ẓulmnïŋ äsäsï ävväl az idi: här kim keldi m. qïldï) 31*r* 5 [*mazīd kard*]
mäziyyät 'excellence'
— (mälik rāyïnda ne m. kördüŋ munča ḫakīmlär fikri üzä) 42*r* 2 [id.]
mäẕkūr 'mentioned, remembered'
— 54*r* 5 [id.]; 93*r* 7; (erür män mäskänät mülkindä m.) 82*r* 10°
mendän (Abl. of *män*) 'from me'
— 180*v* 4
cf. *mändän*
meni (Acc. of *män*) 'me'
— 34*v* 9
cf. *mäni*
meŋ 'eternal'
— (ol m. bir atïŋ ḫurmäti-čün) 81*r* 7°
miʿdä 'stomach'
— (m. čūn toldï vä ḫāṣil boldï rānǰ fāʾidä qïlmas aŋa köp māl-u gänǰ) 85*r* 8° [id.]
— *si:* (yigit m. otï bašïna čïqïp) 102*v* 1 [id.]
— *sindä:* 85*r* 5°
miftāḥ 'key'
— *ï:* (ärzāq χazïnäsiniŋ m.) 155*r* 7 [*kilīd*]
miḥakk 'touchstone'
— (m. bilür kim altun ne durur) 156*r* 8 [id.]
mihmān 'guest'
— (sïγar bir ḫuǰraγa on ikki m.) 12*r* 11°
miḥnät 1. 'distress, suffering'; 2. 'misfortune'
— 90*r* 5 [*saχtī*]; 98*v* 10°; 101*v* 3; 132*r* 2°; 143*r* 12°; 175*r* 8° [*tangdastī*]; 182*v* 13; (qoyup oγlïn qïzïn m. ičindä) 25*r* 6° [*saχtī*]; (baγrï m. otïna käbāb bolmïš) 27*v* 6; (bu naqd-i rāḫatnï käläsi m. täšvïši bilän täläf qïlmaq ʿāqillär rāyï dägül durur) 142*v* 4 [id.]
— *i* [iz.]: (čäkärlär m. fürqat) 183*v* 10
— *tä:* (bir faqïrni m. körüp ḫālïn sormaγaylar) 158*v* 11 [id.]
— *in:* (ġarq bolmaqnïŋ m. tatmayïn) 17*v* 13 [id.]
mihr 'love'
— *i* [iz.]: (m. ǰān) 48*r* 1
— *indän:* (ata m. üstā jävri yaχšï) 142*r* 5° [id.]
mihtär 'prince'
— 7*r* 8°
miǰmär 'censer'
— *i:* (toldï anïŋ näsïmi bilän kök m.) 181*r* 10 [χwārazmī]
Mīkāʾīl prop. n.
— 54*v* 5 [id.]
milkät 'property'
— (bu kün kim bar eliŋdä māl-u m. yürür eldän elä ol ǰāh-u dävlät) 40*v* 9°
min- vi. 1. 'to mount'; 2. 'to ride'
— *ip:* 155*r* 3 [cf. *yigir-*]; (istiṭāʿat aṭïna m. tururlar sürmäslär) 155*v* 11 [*suvār and*]
— *mägä:* 58*r* 6 [cf. *tävä*]
— *gän:* (bir tävägä m. tājir) 58*r* 3
— *miš:* (anlarnïŋ birin kördüm özdäŋ tāzī aṭ m. ikki qul artïnča) 93*v* 12
ata min- 'to mount a horse' (155*r* 3)
at min- 'to ride' (93*v* 12)
Old T. *min-*, *mün-*, *bin-* 'besteigen' (ATG 319*a*); Kāšγ. *mün-* 'besteigen, reiten' (Brock. 123); CCum. *min-* 'aufsteigen' (Grönb. 165); MM *mün-* 'to mount, ride' (MS 191*v* 2, etc.); Quṭb *min-* 'to mount a horse' (Zaj. 111) ∼ *mün-* 'to mount, get into one's head (wine)' (Zaj. 112); LA *min-* 'aufsitzen' (H. 101)
mindür- vt. 'to mount'
— *di:* (bir vaqt arïp idim bu mäni tävägä m.) 45*r* 2 [*nišānd*]
Kāšγ. *mündür-* 'besteigen lassen' (Brock. 123); Quṭb *mindür-* 'to

allow/permit to mount (a horse), horse somebody, permit to go upstairs' (Zaj. 111)

minnät 1. 'favour'; 2. 'conferring a favour'; 3. 'thanks'
— 25*r* 10, 65*v* 9 [id.]; 139*v* 13, 160*v* 5° [id.]; (m. ol bir vä bar taŋrïγa) 2*v* 2 [id.]; (lâǰäräm ṣuḫbätin ġanïmät körüp χidmätin m. tutarlar) 98*r* 6 [id.]; (m. kötürüp tirilgän är χwär ölisär) 106*r* 5°
— *et-* 'to confer obligations, expect gratitude': (baγïšlaγïl daγï m. etmägil) 160*r* 13 [*minnat manih*]
— *qïl-* 'to do a favour': (bir öpüškä ǰän alïp m. qïlur) 129*r* 6°
— *in:* (χalâʿiq m. bärï kötürmäkdän färâġat män) 82*v* 4° [id.]
— *ini:* 88*r* 10 [id.]

miŋ 'thousand'
— 77*v* 10 [*hazär*]; 169*v* 6 [cf. *tirgiz-*]; (qïlur m. türlü naġmä birlä ġulġul) 3*v* 6°; (m. altun) 21*r* 2 [*hazär*]; 107*r* 6 [*hazär*]; (m. qurla yaχšï) 45*v* 7; (m. mihr-i ǰän bilän) 48*r* 1; (m. batman taš) 77*v* 6; (m. ǰän vä köŋül bilän) 115*r* 2; (m. ǰän bilän) 186*r* 14 Kâšγ. *miŋ* 'tausend' (Brock. 122); CCum. *miŋ* 'tausend' (Grönb. 165); MM *miŋ* 'thousand' (MS 176*v* 2, et passim); Quṭb *miŋ* 'thousand' (Zaj. 111); LA *miŋ* 'tausend' (H. 101)

miqdär 'power, ability'
— *ï:* (kišiniŋ faẓl-u m. bolur maʿlûm bir kündä) 168*r* 3° [*šamâʿil-i mard*]
— *ïndan:* (uluγlarnïŋ ḫusn-i ẓannï bu qul ḫaqqïna bu qulnïŋ m. artuqraq turur) 36*r* 9

mïrâṯ 'heritage'
— *ïn:* (änbiyâ m. taptum yaʿnï ʿilm ikki ǰihän körki) 82*r* 4 [id.]

mirvaḫa 'fan'
— (bir ay yüzli qul m. elinä alïp daγï bašï üstündä turur) 71*r* 5 [id.]

miṯâl 'likeness, similitude'
— (Ḥaqq taʿâlâ ḫaẓrätindä qullarnïŋ ʿamälïniŋ ǰäzâsï bu m. üzä turur) 37*r* 11 [id.]

Miṣir 'Egypt'
— *dä:* 184*r* 4 [Ḥasan Oγlï]

misk 'musk'
— (m. râʾiḥalï mävärd) 122*r* 7
— *kä:* (ärdäm iyäsi χâliṣ m. oχšar) 170*v* 3 [id.]

miskïn 'poor'
— (män m. ümïd ketürdüm) 49*v* 11 [*banda*]
— *lär:* 51*r* 4 [*maskïnân*]; (baylar m. daχlï durur) 151*r* 8 [id.]
— *lärä:* (yayaγ m. Kaʿbä yolïnda muġaylân kölgäsi dur čätr-i sulṭân) 56*r* 4° [id.]

mismär 'nail'
— (χânäqâh ešigindä bir ṣûfï qabqabïna urur idi m.) 107*v* 7° [*mïχ*]

Miṣr 'Egypt'
— 6*v* 12, 46*v* 8 [id.]; 82*r* 6 [id.]; 159*r* 11°;
— *ya:* 93*v* 1 [id.]
— *dä:* 81*v* 10 [id.]; 172*v* 1

miṣrï 'Egyptian'
— (bašïna m. qaṣaba baγlap idi) 96*r* 1 [id.]; (m. šäkär kânï) 179*r* 6° [Mavlâ Qâẓï Muḥsin]

mïχ 'nail'
— (oturmas ǰâhil er köŋlündä ḫikmät nečük kim taš üzä ursa tämür m.) 59*v* 2° [id.]

mizâǰ 'disposition, constitution'
— (iʿtidâl-i m.) 133*r* 6 [id.]

mïzân 'measure'
— *nï:* (m. saqlamaq keräk) 84*v* 12 [*andâza*]

monu- vi. 'to grow old'
— *p:* (oγlï däm bä-däm ṭaʿnälär urur kim atam qarïp m. turur) 135*r* 13 Chag. *monu-* 'alt werden' (Radl. IV, 2123)

muʿâlâǰä 'medical treatment'
— (bir χasta kelip andan m. istämädi) 83*r* 5 [*muʿâlaǰat*]
— *qïl-* 'to cure, heal': (taŋ bilä ṭabïb izdälim kelip m. qïlsun) 133*r* 3 [*muʿâlaǰa kunad*]

muʿallim 'teacher'
— 114*v* 13 [id.]; 141*v* 4; (urup ṣayqal tämür pasïn kitärmäs nečä bolsa m. fänn üzä šäyχ) 59*r* 13°; (m. kim ḫaṣïr išlär tün vä kün saqïnma barïp ol er aṭlas išlär) 147*v* 4°
— *ni:* 141*v* 3 [id.]
— *niŋ:* (oγlanlar üstündän ol burunγï m. häybäti kitti) 141*v* 2 [*ustâd*]
— *gä:* 14*r* 10 [*ustâd-u adïb*]

muʿânäsät 'intimacy'
— (bolγay kim vaḫšäti kitip m. tutqay) 133*r* 11 [id.]
— *qïl-* 'to become familiar': (laṭïfälär sözläp m. qïlur erdilär) 35*v* 1

muʿanbär 'fragrant, perfumed with amber'
— (m. χâlï äsväd) 180*v* 4

muʿâqabät punishmentʿ
— *inčä:* ſol kisilär kim aŋa tärsïm bolup idilär m. mülâṭafät körgüzür idilär) 43*r* 13 [id].

muʿâtâbät 'reproach, rebuke'
— *indän:* (mälik mütâbaʿatï bilän m. äymän bolγay biz) 42*r* 7 [id.]

muʿaṭṭar 'scent'
— *ï:* (toldï ǰihän dämâġïna güllär m.) 182*r* 2

muʿāvänät 'help, assistance'
— *qïl-* 'to help': (χalq anï tiläp kelip m. qïldïlar) 16*v* 1 [*taqvīyat kardand*]
muʿāyänä 'examining, seeing clearly'
— (män bu sözgä ïnanmam ḫattâ m. körmäyinčä) 129*v* 12 [id.]
muʿayyän 1. 'fixed'; 2. 'known'; 3. 'definitely'
— 142*r* 12 [id.]; (ol χidmät kim bu qulγa m. durur yerinä kötürgäy idim) 83*r* 9 [id.]; (yïlandan bir zämān äymän oturman anïŋ čün χaṣlätin bildim m.) 103*r* 5°; (här bir aγačnïŋ daχlï m. turur) 177*v* 3 [id.]
— *qïl-* 'to fix, point out': 28*v* 8 [*muʿayyan kard*]; (maṣlaḥat ol turur kim munuŋ bigin kišilärgä väǰh-i käfāfïn m. qïlγay sän) 22*r* 2; (mälik buyurdï kim väǰh-i kifāyätin m. qïldïlar) 73*r* 9 [*muʿayyan dārand* ~ *kardand*]
muʿazzäz 'venerable, honoured'
— (qanda kim barsa mükärräm vä m. tutqaylar) 97*v* 10
muġannī 'singer'
— 60*r* 9° [*barbaṭ-sarāy*]; 60*v* 8 [id.]; (m. mūsïqī āġāz qïldï) 60*r* 5°; (bülbül m. boldï nävāda tüzüp naġam) 181*v* 13
— *lär:* (ǰihānda köp m. välïkin bu eši yoq tur) 61*r* 7°
muġaylān 'Mimosa Arabica'
— (yayaγ miskïnlärä Kaʿbä yolïnda m. kölgäsi dur čätr-i sulṭān) 56*r* 5° [id.]
muḥāl 'impossible'
— 131*r* 3° [id.]; 154*v* 6 [id.]; (bu m. erür kim erdäm eri ölgäy daγï ärdämsizlär anïŋ yerin tutqay) 12*r* 4 [id.]; (χayāl-i m. 'an absurd idea') 96*v* 8, 113*v* 13 [id.]
— *i* [iz.]: (m. ʿaql 'opposed to reason') 131*r* 6 [id.]; 156*v* 6 [id.]; 172*v* 7 [id.]
muḥaqqaq 'certain, well-known'
— (qïlur bolsam idi aytqanlarïmnï bolur idim m. pārsā er) 63*r* 5°
muḥaqqiq 'philosopher'
— (bir m. ʿālimdän bülūġiyyät ḫaddïn su'āl ettim) 146*r* 5
— *lär:* 62*r* 13 [*ahl-i taḥqīq*]
— *lärniŋ:* (m. aγzïndan nečä näwbät išittim män) 66*r* 11° [*buzurgān*]
muḥaqqiqānä 'accurately'
— (vaqtlar zämzämä qïlïp m. bäytlär oqur idi) 64*v* 2 [id.]
muḥārāǰ 1. 'drunkard'; 2. 'robber, thief'
— *lär:* 76*v* 8 [*rindān*]; (äy m. begi bir kez yana äygülärgä bu yamanïŋ tegmäsün) 110*v* 2°
muḥāsäbä 'computation'
— (m. ʿilmindän äylä kim bar bir az bilür män) 25*r* 8 [*muḥāsabat*]
— *dän:* (anïŋ kim ḫiṣābï dürüst turur, äy yār, m. ne qayγusï bar) 26*r* 1 [id.]
muḥibb 'friend'
— 28*v* 8
— *i:* (biz daγï faqīrlär m. biz) 114*v* 9
muḥkäm 1. 'strong'; 2. 'firmly'
— 18*v* 7°, 78*v* 13°, 100*v* 3, 141*r* 13; (bu ḫarïf kelip ol taš bilän bašïna m. urdï) 32*r* 13; (nägäh bir faqïrni χalvät yerdä taptïlar daγï m. tögdilär) 76*v* 11; (üčünčü kün alar m. uruštï) 138*v* 8°
muḥmärr 'red'
— (sūziš-i m.) 184*r* 5
Muḥsin prop. n.
— *üŋ:* 179*r* 8
muḥtāǰ 'needy'
— (aqčalï ādämï m. dägül dur küčkä) 100*r* 6° [id.]
— *bol-* 'to be in need': 161*r* 1 [cf. *muḥtāǰräk*]; (bolusar ol yaqïnda elgä m.) 143*r* 10°
— *qïl-* 'to cause to be in want of something': (anï kim izdäsä m. qïlmas) 57*v* 2°
— *lar:* (vaqf m. üčün turur) 57*r* 2 [id.]
muḥtāǰräk 'more in need, more needy'
— (ġanïräk kim isä m. tur) 19*v* 4° [*muḥtāǰtar*]; (mäliklär bilig iyälärïniŋ naṣïḥatïna m. turur andan kim bilig iyäläri mäliklär ṣuḥbätinä muḥtāǰ bolγay) 161*r* 12 [*muḥtāǰtar*]
muḥtämäl 'suspected'
— (daγï m. durur faqïr kim ärsäni näfs-i ämmārä muṭāläbä qïlsa yaman išlärgä) 154*r* 3 [id.]
muḥtäräm 'venerable, respected'
— (mäšġūl dā'im Ḥaqq bilän niʿmät iyäsi m.) 152*r* 13°
muḥtäsib 'superintendent of police'
— (lāǰäräm m. šärāb ičsä äsrük erni körüp tutar maʿẕūr) 59*v* 13° [id.]
— *niŋ:* (iši yoq m. äv ičindä) 49*v* 1° [id.]
— *dän:* 25*v* 13 [id.]
muʿǰib 'conceited, vain'
— 155*r* 8 [id.]; (šükr qïl kim bir m. yigit elinä tüšmädiŋ) 133*v* 8 [id.]
mular 'they'
— *ya:* 59*r* 11
muʿläm 'speckled'
— (dībāy-i m.) 96*r* 2
munča 'so much, so much as this'
— 21*v* 7, 42*r* 2 [*čandīn*]; 59*r* 9 [*čandīn*]; (m. türlü) 3*v* 9; (nečün m. köp yalγan sözlär sözlägäy) 42*v* 11 [*čandīn*]; (sulṭān Maḥmūdnïŋ m. maṭlūb-i ǰānï maḥbūb-i ǰihān qullarï bar) 112*v* 4 [*čandīn*]

Old T. *munča, bunča* 'so viel, so und so viele, ein paar' (ATG 319*b*); CCum. *munča* 'so viel, so sehr, dermassen' (Grönb. 165); MM *munča* 'so much' (MS 179*r* 14)

munčaq 'glass beads'
— (m. bigin bāzār iči tolγay idi arï gühär) 158*v* 2° [*χar-muhra*]
Old T. *monču̧q* 'Perle' (ATG 319*a*); Kāšγ. *munču̧q* 'Glasperlen' (Brock. 122); Sart., Crimean *munčaq* 'die Perle, Glasperle, eine Halskette aus Perlen' (Radl. IV, 2190)

munda (Loc. of *bu*) 1. 'there'; 2. 'in this world' (opposed to *anda* 'in the other world')
— 5*r* 4; (ol ʿaǰāʾib kim ġarāʾib m. bar) 6*v* 2°; (m. özüη z̧avq etärgä tiš bilär anda häm ǰännät tämāšāsïn tilär) 5*r* 4°
Kāšγ. *munda* 'hier' (Brock. 122); MM *munda* 'here' (MS 180*v* 2, etc.)

mundan (Abl. of *bu*) 'from there'
— 7*r* 13; (ʿibādät färāġatï m. yaχšïraq müyässär bolγay) 69*r* 12; (m. burunraq) 72*v* 5

munï (Acc. of *bu*) 'this' (acc.)
— 9*r* 7, 11*r* 8
Kāšγ. *munu* 'dieser' (Brock. 122); MM *munï* 'this (acc.)' (MS 179*v* 5, et passim)

mūnis 'intimate friend'
— *bol-* 'to be an intimate friend': (tutar χwaš vaqt bu z̧ikriη bolup ʿāšiqlärä m.) 175*r* 13 [id.]

munlar 'these'
— 16*v* 6
MM *munlar* 'these' (188*r* 10)

munṣarif 'dissipated'
— *bol-* 'to be dissipated': (dūstlarïndan birin qatïna ketürdi ḫattâ yalγuzluq vaḫšäti anïη birlän m. bolsun) 102*v* 10 [*munṣarif gardānad*]

munuη (Gen. of *bu*) 'of this'
— 14*v* 13; (m. yalγan sözi säniη toγrï sözüηdän yaχšïraq turur) 9*r* 13
MM *munuη* 'of this' (MS 185*r* 6, et passim)

muηa (Dat. of *bu*) 'to this'
— 14*r* 10, 45*r* 1
MM *muηa* 'to this' (MS 183*r* 3, etc)

muqābälä 'facing'
— *bol-* 'to oppose': (läškär va raʿiyyät m. bolup uruštïlar) 65*v* 5 [*ba-ham bar āmadand*]

muqābil 'confronted'
— *bol-* 'to face, be confronted': (iki čäri m. boldï) 11*r* 1; (χayr išlärä yamanlïq qïlmaq bolur m.) 15*r* 9°

muqaddäm 'preferred'
— *tut-* 'to prefer, give precedence to': (öz maṣlaḥatïndan daγï bir ʿazïz mürādïn m. tutqaylar) 78*r* 6 [*muqaddam dārad*]

muqaddämä 'introduction'
— *sin:* (Ṣāḥibu'l-kaššāf m. naḫv ʿilmindän elinä alïp) 122*v* 11 [id.]

muqaddär 'predestinated'
— (anï kim maηa qïldïη sändän χaṭā bilmän, ol maηa Ḥaqq taʿālâdan m. idi) 36*v* 8; (nečä kim bälā m. isä anïη šärrindän saqlanmaq vāǰib turur) 99*r* 9 [*maqdūr*]

muqarräb 'intimate attendant'
— *läri:* (ḫaz̧rät-i ʿizzätniη m. faqïr sïrätli baylar daγï bay ḫimmätli faqïrlär durur) 158*v* 3 [*muqarrabān*]

muqarrär 'fixed, appointed'
— *bol-* 'to be assigned to': (nečük aηa mämläkät m. boldï) 16*r* 13 [*muqarrar šud*]; (mülk ol z̧ālim elindän čïqïp bularγa m. boldï) 17*r* 3 [*muqarrar šud*]

muqīm 1. 'dweller, inhabitant'; 2. 'constant'
— (niʿmät-i m. 'constant grace') 134*v* 8 [id.]
— *lär:* (m. säfärγa ʿazm ettilär) 123*r* 10

muqrï' 'the reader of a mosque'
— (bir m. bir mäsǰid ešigindä oturup kärïh ün bilän qattï čaγïrïp qur'ān oqur idi) 112*r* 8

muqtaz̧ā 'requirement'
— *sï:* (qaz̧ā m. bilän riz̧ā berip) 159*r* 13 [id.]

Mūsâ prop. n.
— 88*r* 12 [id.]; 88*v* 11 [id.]; 160*r* 5 [id.]

muṣādärä 'fining'
— *qïl-* vt. 'to fine, mulct': 35*r* 10 [*muṣādara farmūd*]; (buyurdï kim m. qïlïη: yüz türli ʿuqūbät bilän öltürdilär) 32*r* 2; (anï m. qïlmaq keräk) 44*r* 3 [*muṣādara*]

Muṣallâ prop. n.
— *sïna:* (Šïrāz M. tämāšā qïlmaγa čïqïp) 105*r* 11 [*Muṣallā*]

muṣavvär 'painted'
— (köηlümdä m. dur ǰānïm bu yüzüη naqšï) 134*v* 10°
— *bol-* 'to be impressed on the mind': (köηülgä dā'im färaḫ berürgä kelip χayālïη bolur m.) 185*r* 7

muṣībät 'disaster, calamity'
— 107*r* 10 [id.]; (ol m. künündä, äy maġrūr, daġal aqčaη bilän ne alγay sän) 53*r* 4°; (χatunlar bilä mäšvärät qïlmaq m. kötürür) 169*r* 6 [*tabāh ast*]
— *nï:* 18*r* 1 [id.]

mūsïqï 'music'
— (muġannï m. āġāz qïldï) 60*r* 5°

Muṣṭafâ prop. n.
— 83*r* 1, 83*v* 2
— *nïŋ:* 81*r* 7°
muṭālaʿa 'contemplation, inspection'
— *qïl-* 'to contemplate': (mälik tilädi kim Läylî ǰämālïna m. qïlsa) 126*r* 8 [*muṭālaʿa kardan*]
muṭālābä 'requiring, asking'
— *qïl-* 'to ask for, call': (faqïr kim ärsäni näfs-i ämmärä m. qïlsa yaman išlärgä) 154*r* 4 [*ṭalab kunad* ~ *muṭālabat kunad*]
muʿtaqid 'believer'
— (mänim ʿilmim qur'ān vä ḥadïṯ vä mäšā'iχ kälämï turur: ol bularγa m. dägül) 107*v* 13 [id.]
muʿtäbär 'respected, esteemed'
— 28*r* 1°; (bir m. iš) 27*r* 9; (ḥakïm-i m.) 105*v* 9; (bir m. ʿālim birlä bir mülḥid arasïnda mübāḥaṯa tüšti) 107*v* 9 [id.]; (eldä m. bir ullu bäzzāz) 138*r* 8°
muʿtākif 'at prayer'
— (Yaḥyâ ʿalaihi's-salām türbäsindä m. idim) 19*r* 12 [*muʿtakif būdam*]
muʿtämäd 'confident'
— (bir nečä m. kišilärgä qošup öz šährinä ketürdilär) 104*r* 2 [id.]
muʿtärif 'acknowledging, confessing'
— *bol-* 'to confess': 5*r* 9 [*muʿtarif*]; (öz täǰāsürinä m. boldï) 88*v* 13 [*istiġfār*]; (qadïmï ṣuḥbätniŋ fävtinä täʾässüf yep öz χaṭāsïna m. bolup turur) 121*r* 3 [*iʿtirāf namūda* ~ ~ *muʿtarif*]
muṭīʿ 'submissive'
— *bol-* 'to obey, submit': (ol yerniŋ läškäri vä raʿiyyäti ǰümläsi m. boldïlar) 19*r* 1 [*muṭīʿ gaštand*]; (ol tilänči mälik buyruγïna m. bolmayïn) 91*v* 13
muṭlaq 'certainly'
— (közümniŋ bäbägi ičrä χayālïŋ naqš erür m.) 179*v* 5 [*Mavlānā Isḥāq*]
muṭrib 'singer'
— 3*v* 6°; (ol ǰämʿ ičindä bir pärïšān ṣürätli m. oturup kärïh ün bilän öz boγazïn yïrtïp χalq maġzïn kitärmägä yirläyi bašladï) 60*r* 2 [id.]; (bärbaṭ üni nečä kim χwaš müstaqïm bolsa m. elin uzatïp burmas anïŋ qulaγïn) 63*v* 6° [id.]
— *ya:* 61*r* 1 [id.]
muχālāfät 'opposition'
— *qïl-* 'to oppose': (ḫukämā qavlïna nečük m. qïlayïm) 99*r* 6 [*muχālafat kunam*]
— *in:* (näfsiŋä ne qadar müdārā qïlsaŋ m. arturur) 150*v* 8 [id.]
muχālif 'adverse, unfavourable'
— (m. yel) 67*r* 13 [id.]; (bir m. yel čïqïp ol tāǰir kemisin ġarq etti) 93*v* 2 [id.]
— *bol-* 'to oppose': (kim m. bolsa sulṭān sözinä keltürür ol köp bälälar özinä) 9*v* 8°
muχannäṯ 1. 'infamous'; 2. 'weak, impotent'
— (ol šährdä bir maʿrūf m. bar idi) 87*r* 5 [id.]
— *ni:* (ol m. hälāk etsä ṭaṭar χayr erür bil ol ṭaṭarnïŋ bu iši) 87*r* 9° [id.]
— *qa:* (m. dimäšqī ya ne ḫājät) 51*v* 4° [id.]
muχāṭara 'dangerous'
— (bu ʿāqillär rāyï dägül ol ümïd bilän bu m. iškä mübtälā bolmaq) 25*r* 13; (maġrib täŋizi m. durur) 92*v* 1 [*mušavvaš*]
muχliṣ 1. 'sincere'; 2. 'sincere friend'
— *lär:* (šäyṭān m. bilän čïqïša bilmäs) 172*r* 5 [*muχliṣān*]
— *lärindän:* (nečün yaqïn barmas sän kim χāṣṣlarïndan bolup m. sayïlγay sän) 24*r* 4 [id.]
muχtaṣar 1. 'insignificant'; 2. shortly'
— 66*v* 8°; (bir m. iškä qoydï) 27*r* 7 [id.]; (ol varaqanïŋ ẓahrïnda m. yazïp) 36*r* 3 [id.]
muχtälif 'diverse, various'
— (äy mälik, tärbiyätniŋ ṭarïqi bir ṭarïqa bolur välïkin istiʿdād m. turur) 144*r* 6 [id.]
muẓaffär 'victorious'
— (yegil sän, äy saʿādätli m.) 94*r* 7°; (taẓarruʿ birlä äy χwājä m. ḫarāmï altunuŋ qaytarmayïsar) 124*r* 12°
mü'äẓẓin 'Muezzin'
— 60*v* 3° [id.]; 111*v* 13; (bir m. čïqïp manglamaγa bašladï) 60*v* 1
— *gä:* 111*v* 9 [id.]
mübāḥaṯa 'discussion'
— (bir muʿtäbär ʿālim birlä bir mülḥid arasïnda m. tüšti) 107*v* 10 [*munāẓara*]
— *qïl-* 'to discuss': (här kim özindän ʿālim bilän m. qïlsa . . .) 167*v* 1 [*baḥṯ kunad*]
mübālaġa 'exaggeration'
— (m. ḫadd vä qiyāsdan kečti) 159*r* 12 [id.]
— *qïl-* 'to exaggerate': (ol daγï alarnïŋ taḫsïni üzā m. qïlïp) 121*r* 2 [*mubālaġa karda*]; (ol qadar bularnïŋ vaṣfïn m. qïlïp) 155*r* 4 [*mubālaġa*]
mübäräk 1. 'blessed'; 2. 'happy, blissful'; 3. 'auspicious'
— 7*r* 13°, 30*r* 9°, 35*v* 10 [*ʿazīz*]; 51*r* 11°, 61*r* 13, 106*v* 6°, 111*v* 3°, 135*r* 5; (ol ʿazïznïŋ m. näfäsin qabūl etip) 6*r* 2; (faqïr-i m.) 20*r* 5; (ol m. kün)

28*r* 4; (m. χidmätiŋ dur qutlu rāyïm) 29*r* 12°; (ne m. tüš bolur kim kördüŋ) 111*r* 9 [id.]; (m. buyruγuŋ dur qutlu rāyïm) 185*v* 1°

mübäräk-fāl 'of happy omen'
— (ol künäš yüzgä m. erür kim naẓar qïlsa turup här ṣubḥdäm) 122*r* 12° [*farχunda-ṭālï*ʿ]

mübāriz 'warrior'
— *lär:* (m. qïlïčïnïŋ barqïnï körmägän idi) 148*v* 12 [*dilāvarān ~ savārān*]

mübaṣṣar 'evident, seen'
— (dürr-i maʿnïgä m. müštärï) 7*r* 10°

mübäddäl 'changed, altered'
— *bol-* 'to change (vi.)': 161*v* 13 [*mubaddal šavad*]; (anïŋ yaman aχlāqï yaχšï sïrätkä m. boldï) 62*v* 2 [*mubaddal gašt*]

mübtädï 'beginner'
— (ol til bilän aytsaŋ m. fähminä yaqïnraq bolγay) 123*r* 6 [id.]

mübtälā 'plagued, suffering from'
— 183*r* 2; (al-ḥamdu li-llāhi kim därd bilän m. män maʿṣiyyät bilän dägül) 56*v* 3 [*giriftār*]; (män turur män bu qïn ičrä m.) 180*r* 9 [Mavlānā ʿImād Mavlavï]
— *bol-*: 1. 'to suffer from'; 2. 'to be addicted to'; 3. 'to fall in love with': 25*r* 13 [*uftādan*]; 56*r* 13, 182*v* 12 [ʿAbdu'l-Maǰïd]; 183*v* 9; (qašlarï fitnä idi közi bälā kim yüzin körsä bolurdï m.) 15*v* 1°; (nečä säniŋ kibilär bu därd bilän m. bolup tururlar) 114*r* 2 [*asīr and ~ giriftār and*]; (čün iḫsānïnïŋ quvväti bolmasa maʿṣiyyät bilän m. bolur) 154*r* 5 [*mubtalā gardad*]
— *qïl-* 'to render subject': (ne yazuq qïldïm kim zämänä mäni munuŋ kibi äbläh vä χudrāy nājïns gädāy ṣuḥbätinä m. qïldï) 120*r* 8 [*mubtalā gardānīda*]

müdām 'continually'
— 183*r* 7; (mü'äẓẓin, yaqïn bil, ǰämāʿat m. säfāsïz ünüŋdän bolurlar mälūl) 112*r* 6°

müdārā 'politeness'
— (mājārā ʿuẓrïnï m. ṭarïqi bilän ortaγa ketürüp) 159*v* 1 [id.]
— *qïl-* vt. 'to treat with courtesy': (näfsiŋä ne qadar m. qïlsaŋ muχālāfätin arturur) 150*v* 7 [*mudārā kunï*]

müdäbbir 'prudent'
— (m. ʿāqil er bermäs, yaqïn bil, biligsiz er elinä müškil išlär) 147*v* 3°

müdbir 'unfortunate'
— (gädāy-i m.) 21*v* 7 [id.]
— *gä:* (borč bermä nämäz qïlmaγan m.) 172*r* 7°

müdbirlik 'adversity, misery'
— *ni:* (m. pïšä tuttï) 142*r* 8 [*mudbirï*]

müddaʿï 1. 'adversary, opponent'; 2. 'pretender'
— 78*r* 12 [id.]; 128*v* 16, 150*v* 11 [id.]; 178*r* 12°; (özindän m. ġayrïn körä almas) 53*v* 3 [id.]; (här kim bu kisvät ičindä mäskänätkä taḥammül qïlmasa m. durur) 77*r* 2 [id.]
— *lär:* 129*r* 11 [*ḫasūdān*]; (ägär ol ay yüzlidän sälāmät qutula bilsä m. mälāmätindän qutula bilmägäy) 119*r* 9 [*badgūyān*]; (m. säniŋ üstünä daqq tutup turur bäl-ki ḥaqq aytïp tururlar) 129*v* 11 [*muʿānīdān*]

müddät 'time, period'
— (munča niʿmätni az m. ičindä ẓāʾiʿ etti) 21*v* 8 [id.]; (bir m. 'for a time') 65*v* 3 [id.]; 139*r* 7 [*muddatī ~ rūzgārī*]
— *i* [iz.]: (m. mädïd) 22*r* 2; (m. ʿiddät) 134*v* 4 [id.]; (m. hiǰrät 'the Hijra era') 178*r* 11
— *ni:* 180*r* 4
— *dän:* (bir m. soŋra) 111*v* 12 [id.]; 116*v* 5 [id.]; 143*v* 1 [*muddatī*]
— *lär:* 56*v* 2 [*muddathā*]

müfāraqat 'separation'
— (mänim anïŋ bilän ol qadar ülfätim yoq idi kim m. vaqtïnda köŋlüm aγrïγay) 124*v* 4 [id.]; (imkān-i müvāfaqat bolmadï isä m. iχtiyār qïldïlar) 134*v* 3 [id.]
— *ïndan:* 125*r* 13 [id.]

müfärriḥ 'exhilarating'
— 8*r* 3°, 108*v* 7°, 185*v* 2; (m. šïväli nāzük dilārām) 70*r* 10°; (näšāṭï güli solup m. ʿayšï täläf bolup idi) 135*v* 11; (m. šïväli dilbär) 179*v* 13
— *bol-* 'to exhilarate': 6*v* 6
— *i:* (köŋüllär m.) 182*r* 13

müfässär 'explained'
— (yazïp däfātir üzä m.) 185*r* 9

müfïd 'useful'
— (ol hädiyyä bu kitāb erür m.) 7*r* 12°

müflis 'poor, penniless'
— 47*r* 10°, 91*v* 2°, 143*v* 9, 172*v* 4°; (nečä m. zuqāqlarda yatur ač) 24*v* 13°; (yoqsul kiši yerindä yürür ġarību m.) 97*v* 7° [*nāšināχt*]; (irādätsiz mürïd m. ʿāšiqqa oχšar) 173*r* 12 [*bīzar*]
— *ni:* 153*v* 12 [*bīnavāï*]
— *lär:* 172*r* 6 [*muflisān*]

müfsïd 'seditious, mischievous'
— (mülḥid-i m.) 48*r* 9°; (kelür m. kišidän köp yaman iš) 89*r* 4° [*sufla*]

müftï 'mufti, Moslem jurist'
— 183*r* 9; (äy özün körgän nečä bir degä sän kim fülän ʿallāmä m. oγlï män) 170*r* 13°

— *gä:* 72*v* 13 [*ʿulamā*]

mühäyyä 'prepared'
— *qïl-* 'to prepare': (anlarnïŋ äsbāb-i maʿāšïnï ävvälki qāʿidä üzä m. qïldïlar) 29*v* 10 [*muhayyā dārand*]

mühimm 'serious, urgent'
— (mämläkät maṣlaḥatïndan bir m. iškä ändïšä qïlur idilär) 41*v* 10 [*muhimmī*]

mühmäl 1. 'of no importance'; 2. 'nonsense'
— (nečä bir böylä m. oynaγay sän) 79*r* 3°; (m. sözün olturup išitmä) 108*r* 3°; (tilin uzatïp m. sözläy bašladï) 157*r* 12 [*bīhuda*]

mühmälāt 'meaningless words'
— *dan:* (ol qadar m. sözlädi kim daγï sözlämägä mäjālï qalmadï) 92*v* 11 [*mālīχūlīyā*]

mühr 'virginity'
— *ini:* (miŋ mihr-i jān bilän m. kötürdi) 48*r* 1 [id.]

müǰāhädä 'trouble, infliction'
— *čäk-* 'to suffer': (ṭūṭī ġurābnïŋ qubḥ müšāhädäsindän m. čäkip) 119*v* 2 [*muǰāhada biburd*]
— *gä:* 117*r* 11 [id.]; (ol kečä yārānlar χāṭïri üčün m. müvāfaqat qïlïp ol muġannï jävrin čäkip olturdum) 60*r* 12 [*muǰāhada ∼ miḥnat*]
— *sin:* (ol er anïŋ čirkïn müšāhädäsindän qutula bilmäyin m. čäkip oturur idi) 121*v* 1
— *sini:* 99*v* 10°

müǰāvir 'adjacent'
— *bol-* 'to sit by, be in the neighbourhood of': (topraqï üstinä läyl-u nähār m. bolup) 125*r* 4 [*muǰāvarat*]

müǰärräd 1. 'only, alone'; 2. 'solitary'
— 75*r* 11 [id.]; (faqïr-i m. 'a recluse') 39*v* 12 [id.]; (m. anï körmäk bilän mälūl bolup) 141*v* 11

mükālämä 'conversation'
— *qïl-* 'to converse': (mülāṭafät bilän m. qïlïp ayttï) 114*v* 2

mükāšäfät 'revelation'
— (bir ṣāliḥ er bašïn mürāqabät yaqasïna čäkip m. baḥrïna müstaġraq bolup turur idi) 7*v* 4 [id.]

mükäddär 'afflicted'
— *bol-* 'to be grieved': (jāhil er qïlsa jäfā bolma m., äy ḥakïm) 170*r* 1 [*dil-i χwēš nayāzār*]
— *qïl-* 'to make sad, grieve': (til uzatïp vaqtïmnï m. qïlur idi) 68*v* 4 [*munaǧǧaṣ dāštan*]

mükärräm 'honoured, respected'
— 18*r* 4°; (käräm ählï durur dāʾim m.) 94*r* 13°; (qanda kim barsa m. vä muʿazzäz tutqaylar) 97*v* 10

mükärrär 1. 'repeatedly'; 2. 'an art of refined sugar'
— (bir aytqannï yana aytma m.) 108*v* 9° [*bāz*]; (šäkär sözüŋdän kelür m.) 185*r* 5

mülāṭafä 'caressing'
— (m. bilän mükālämä qïlïp ayttï) 114*v* 2 [*mulāṭafat kard*]

mülāṭafät 'caressing'
— (ol kišilär kim aŋa tärsïm bolup idilär muʿāqabätinčä m. körgüzür idilär) 43*r* 13 [id.]
— *qïl-* 'to caress, soothe': (bu kün munča m. kim sulṭān bilän qïldïŋ χïlāf-i ʿādät idi) 106*r* 13 [*mulāṭafat kardī*]

mülāzim 1. 'assiduous'; 2. 'inseparable'; 3. 'close attendant'
— 45*r* 11, 127*v* 9 [id.]; (χidmätqa m. daγï färmānda köz tikip qulaq qoyup turur) 37*r* 6 [id.]; (ikki χurāsānï faqïr biri biri ṣuḥbätinä m. bolup ṣiyāḥat qïlur idilär) 84*r* 5 [id.]

mülḥid 'heretic, infidel'
— (bir muʿtäbär ʿālim birlä bir m. arasïnda mübāḥaṣa tüšti) 107*v* 9 [*mulāḥida*]
— *i* [iz.]: (m. müfsid) 48*r* 9° [id.]

mülk 'kingdom, country'
— 10*r* 5; (bu χayr χabäri maŋa dägül mänim düšmänlärimä durur yaʿnï m. värïslärinä) 19*r* 3 [*mulk ∼ mamlakat*]; (māl-u m.) 89*r* 11
— *ni:* 48*v* 12 [*mamlakat*]
— *üŋdä:* (säniŋ m. munuŋ bigin ʿaẓīm χaṭā iš vāqiʿ bolup turur) 129*v* 8
— *i:* 10*r* 3 [id.]; 46*v* 9 [id.]
— *iniŋ:* (Ẓaḥḥāk m. zävālï nečük idi) 16*r* 9 [*mamlakat*]
— *inä:* 139*v* 5 [cf. *dünyā*]
— *ündä:* 141*r* 3 [*diyār*]
— *indä:* 179*v* 10 [Mavlānā Isḥāq]

mülūk 'kings'
— (χidmät-i m.) 14*r* 11 [id.]

münādī 'crier, proclaimer'
— (kim yürip degäy m. qalmadï χwājä fülān) 10*r* 9°

münāfiq 1. 'dissembler'; 2. 'dissembling'
— (aṣlï yaman m.) 50*v* 10; (eliŋ yu ol m. dūstdan kim yürür düšmänläriŋ birlän bolup yār) 163*r* 9°; (m. ṣuḥbätiŋdä niʿmätiŋ yer čïqïp düšmänläriŋä ġībätiŋ der) 175*r* 3° [*suflaī*]

münāǰāt 'prayers'
— (ävqāt-i ʿazīziŋ nečük kečär? ayttï här kečä m. . . . bilän) 73*r* 7 [id.]
— *qïl-* 'to pray': (m. qïlur vaqtïn 'when at prayer') 177*r* 4 [*munāǰāt*]

münʿam 'rich, wealthy'
— 99*v* 8° [*tavāngar*]; (m. tāǰir) 97*r* 13; (m. ġarīb bolmas ne yergä kim

ärišsä) 97*v* 5° [id.]
— *bol-* 'to become rich': (vaqtlarï faqïr bu tājirnïŋ qalγan mālï bilän m. boldïlar) 93*v* 10 [*tavāngar šudand*]
münāqiz 'contrary'
— *i:* (bu sänïŋ aytqanïŋ anïŋ m. durur) 78*v* 2 [*munāqiz*]
münaqqaš 'painted'
— (m. dār) 181*r* 4
münāsäbät 'resemblance'
— *i:* (äy äbläh, tävänïŋ saγa ne m. . . . bar) 26*r* 8 [id.]
münāsib 'suitable'
— 9*v* 7°; (bularnïŋ birindän bir ḫaräkät ṣādir boldï kim ol ṣālih faqïrlärnïŋ ḫālïna m. dägül idi) 28*v* 11 [id.]; (bu ḫaräkät kim qïldïŋ ʿāqillär rāyïna m. dägül idi) 60*v* 13 [id.]
— *i* [iz.]: (m. sïrät-i ärbāb-i himmät) 22*r* 4 [id.]
münāzaʿa 'contest, quarrel'
— (Ḥijāz yolïnda yayaγlar arasïnda m. tüšti) 147*r* 2 [*nizāʿ*]
münāzaʿat 'quarrel'
— (ortada m. qoptï) 65*v* 5 [id.]
münāzara 'disputation'
— *qïl-* 'to argue, dispute': (bir faqïr oγlï bilän m. qïlïp aytur idi) 150*r* 5 [*munāzara dar paivasta*]
münäǰǰäs 'dirty'
— *et-* 'to make dirty': (ṣuḫbät etmä yaman kiši birlän ne qadar pāk isäŋ m. etär) 174*r* 13°
münäǰǰim 'astronomer'
— (bir m. ävinä kelip kördi äpčisi bir yigit bilän oynar) 110*v* 6 [*munaǰǰimī*]
münävvär 'bright, brilliant'
— 98*r* 3; (bir šämʿ-i m. dur közsüzlär arasïnda) 170*v* 10°
— *bol-* 'to be enlightened': (qačan bolγay m. bāṭiniŋ kim yemäkdän burnuγa tegrü tolu sän) 62*r* 9°
münäzzäh 'exempted from, free'
— (m. ǰümlädän ol ḫayy-i bāqī) 80*r* 2°
münïr 'bright'
— (šäms-i m.) 53*v* 13°; (äy ǰämālï m. šäms mäŋiz) 167*v* 11°
münkär 'wickedness'
— *dän:* (fïʾl-ǰümlä ǰämïʿ maʿāṣī vä m. nemä qalmadï kim ol qïlmadï) 142*r* 8 [*munkarī*]
münkir 'disapproving'
— *bol-* 'to disapprove': (ol yolda bir ʿābid bu faqïrlär ḫālïna m. bolup anlarnïŋ därdindän χabäri yoq idi) 64*v* 3 [*munkir būd*]
münqād 'obedient'
— (ǰävr köp qïlma qulγa, äy χwāǰä, čūn kim ol ḫukmuγa durur m.) 148*r* 13° [*ṭauʿ*]
münqaṭiʿ 'exterminated'
— *bol-* 'to be exterminated': (bu fäsād ählïniŋ näsli m. bolsa keräk) 13*r* 9 [*munqaṭiʿ kardan*]
müntaẓir 'waiting'
— (bir kim ärsä ʿišāγa taḫrimä baγlap turur dayï bir kim ärsä ʿašāγa m. oturur) 152*r* 11 [id.]
— *bol-* 'to wait, expect': (bu ḫurūfnïŋ ǰävābïna m. bolup) 152*r* 11 [*muntaẓir*]
müntähā 'accomplished'
— *bol-* 'to be accomplished': (ol ʿālimnïŋ oγlanlarï faẓl vä bälāġat bilän m. boldïlar) 144*r* 3 [*muntahâ šudand*]
mürād 'intention, design'
— *ïm:* 183*v* 8
— *ïn:* 78*r* 5 [id.]; 166*r* 4° [id.]; (berip χïlāf-i m. aγa kelip äyyām) 99*r* 3°; (yā ilāhī, sän m. ber aγa kim bu mäskïnni duʿā birlä aγa) 178*v* 2°
— *ïnča:* (köŋlündäki m. ʿizzät tapqay) 35*v* 11
mürāqabät 'contemplation'
— (bir ṣālih er bašïn m. yaqasïna čäkip mükāšäfät baḫrïna müstaġraq bolup turur idi) 7*v* 5 [id.]
müraqqaʿ 'patched garment'
— (äyā dünyā üčün käygän m.) 57*v* 10° [id.]
müraṣṣaʿ 'covered with gold'
— 184*v* 4 [cf. *gävhär-fišān*]; (m. erdi altun lavḫ-i naqšī) 142*r* 3°; (m. sözli ʿālim) 173*v* 5°
müräbbī 'instructor'
— (m. rāyïnïŋ χïlāfïnča) 59*v* 7 [id.]
mürättäb 'arranged'
— 6*r* 10; (ẓāhirläri ṣalāḥ bilän müzäyyän bāṭinläri fälāḥ bilän mürättäb) 28*v* 6 [*pīrāsta*]
mürdār 1. 'carrion'; 2. 'stinking, dirty water'
— 91*v* 11°; (tolï bolsa bir ulu birkä māvärd qïlur bir it tüšüp m. anï) 52*r* 12° [*manǰalāb*]; (ikki it bir m. üčün biri birin yïrtar) 166*v* 3 [*murdārī*]
mürīd 1. 'willing, desirous'; 2. 'pupil, disciple'
— 74*r* 13 [id.]; (irādätsiz m. müflis ʿāšiqqa oχšar) 173*r* 12 [*tilmīḏ* ~ *murīd*]
— *bol-* 'to become a disciple': (faqïrlärgä irādät ketürüp m. bolup turur biz) 114*v* 11
— *inä:* 144*r* 10 [id.]
mürüvvät 1. 'humanity'; 2. 'generosity'
— 44*r* 6; 69*r* 3°, 117*v* 2°, 142*v* 11 [id.]; 152*r* 3 [id.]:(köp yïlγï niʿmät ḫaqqïn unutup väfāsïzlïq etmäk m. dägül)

36*v* 1; (m. körgüz elgä 'be kind to the people') 50*v* 5°; (m. körmädim bir faqīrniŋ jirāḥatï üstünä tuz qoymaq) 143*v* 4 [*muruvvat nadīdam*]; (körgüzür dā'im m. āhl-i jūd) 178*v* 1°

— *bol-* 'to be human': 64*r* 3 [*muruvvat nabāšad*]

mürüvvät kör- 'to regard as fair' (143*v* 4)

mürüvvät körgüz- 'to be human'(50*v* 5)

mürüvvätsiz 'inhuman'

— (ol m. kemäči muŋa raḥm etmäyin ayttï) 100*r* 7 [*bīmuruvvat*]; (m. äyā zänbūr-ḥikmät: ʿasäl bermäs sän elgä bārï tikmä) 173*v* 10°[*bīmuruvvat*]

mürüvvätsizlik 'inhumanity, cruelty'

— *kä:* (mänim bu saʿyïmnï m. ḥaml ätip aytqaylar) 25*r* 3 [*ʿadam-i muruvvat*]

müsāfir 'guest'

— *lär:* (m. sïγïnγan yeri) 151*r* 9 [*musāfirān*]

— *lärgä:* (m. süfrälär tökti) 87*v* 4 [*musāfirān*]

müsāmaḥat 'giving up'

— *qïl-* 'to remit': (maṣlaḥat anï kördilär kim kemä iǰräti bilän m. qïldïlar) 110*v* 6 [*musāmaḥat namāyand*]

müsaχχar 'subdued, conquered'

— (ol kim aŋa m. idi dïv-u häm pärï) 181*v* 3 [χwārazmï]

— *bol-* 'to be conquered': (künäš yüzüŋni körüp χalāʾiq bolup tururlar saŋa m.) 185*r* 6

müsäǰǰaʿ 'rhythmical prose'

— (mütäkällim er faṣāḥat bilä sözläsä m. ešigindä dur silāḥï yel esär ḥiṣār ičindä) 157*r* 9° [*saǰʿ*]

müsällām 'granted, allowed'

— 29*v* 7 [id.]; 151*v* 8 [*muyassar*]; (säfärniŋ bu ṭarïqa fā'idäläri köp välïkin beš türlü ṭā'ifägä m. turur) 97*r* 12 [id.]; (köp χarǰ etmäk ol kišigä m. durur kim muʿayyän daχlï bolγay) 142*r* 11 [id.]

— *bol-* 'to get into the possession of': (Hārūnu'r-Rašïdgä qačan kim Miṣr mülki m. boldï) 46*v* 9 [*musallam šud*]

müstaġraq 'drowned'

— *bol-* 'to be drowned': (ol yigit maḥabbät täŋizinä äylä m. bolup turur idi kim sözlämägä mäǰälï yoq idi) 114*v* 4 [*ġarïq*]

müstaḥaqq 'worthy'

— (bu qaẓiyyä ʿälämä maʿlūm dur kim hämïšä m. maḥrūm dur) 176*r* 6°

müstaʿǰil 'hurrying'

— (äyā m. er mänzilgä müštāq ašïqmayïn atïŋnï sürgül arqun) 137*r* 3°; (otun yïqar m.) 163*r* 4 [*hizumkaš*]

müstaqïm 'correct'

— (bärbaṭ üni nečä kim χwaš m. bolsa muṭrib elin uzatïp burmas anïŋ qulaγïn) 63*v* 5° [id.]

müstäfïd 'deriving advantage'

— *bol-* 'to take advantage': (özgälär siziŋ bäräkätizdän [sic!] m. bolup) 69*r* 13 [*mustafïd gardad*]

müstäǰāb 'accepted, answered'

— (duʿāsï m. faqïr) 20*r* 3 [id.]

müstämiʿ 'listener'

— *lärgä:* (ḥikāyät m. körä et) 174*r* 5° [id.]

müsülmān 'a Musulman'

— yäšil ṣaḥrāda qoynï bir m. χalāṣ etti böri aγzïndan āsān) 68*v* 13° [*buzurgī*]; (m. läškäri) 74*v* 8° [*islām*]

— *lar:* 154*r* 10 [*musulmānān*]; (äy m. čirāġï mänim yolumda tutuŋuz) 75*v* 4 [*musulmānān*]; (m. ḥākimi) 157*v* 10 [*musulmān*]

— *larγa:* 20*r* 8 [*musulmānān*]

müšābähät 'resemblance'

— *iŋ:* (säniŋ aŋa ne m. bar) 26*r* 8 [id.]

müšāhädä 1. 'contemplation; looking at'; 2. 'appearance'

— (Mäǰnūn köziniŋ därïčäsindän Läylî ǰämālïna naẓar qïlmaq keräk sän ḥattâ m. sirri saŋa täǰällï qïlγay) 126*v* 4 [id.]

— *qïl-* 'to look at, see': 76*r* 2; (kim qïldïsa m. dünyā ġarā'ibin) 99*v* 6°

— *dän:* (köŋülni müǰāhädägä qoymaq āsānraq turur kim közni m. kitärginčä) 117*r* 12 [id.]

— *sindän:* (ṭūṭï ġurābnïŋ qubḥ m. müǰāhädä čäkip) 119*v* 2 [id.]; (ol er anïŋ čirkïn m. qutula bilmäyin müǰāhädäsin čäkip) 121*v* 1

müšärräf 'honoured, exalted'

— *bol-* 'to be honoured': (anïŋ ḥusnï bilän közlär münävvär daγï köŋüllär m. bolγay) 98*r* 3; (ḥayfïm keldi ǰämālïŋ bilän qāṣid közi m. bolγay) 116*v* 8 [*raušan gardad*]

— *qïl-* 'to honour': 6*v* 6°

müšfiq 1. 'kind, tender'; 2. 'friend'

— 16*v* 9, 181*r* 2; (alnïŋda yavaš qoy bilän m. yār) 50*v* 11°; (dūstluq šarṭïn yerinä kötürgän m. yār män) 133*v* 3; (m. saŋa yoq jihānda sän teg) 162*r* 11

müšk 'musk'

— 182*r* 4, 182*v* 2; (körmäs sän-mi büstān ičindä yaš tal aγačïnï isi m. bigin) 158*r* 10 [id.]; (büstān ičindä m. sata bašladï ṣabā) 182*r* 2

müškil 1. 'difficult'; 2. 'difficulty'

— 124*v* 7° [id.]; (ʿarūẓ ʿilmindän bir m. bäytniŋ taqaṭṭuʿïn suʾāl etti) 5*v* 8; (bu kün maŋa bir m. vāqiʿ boldï)

54*r* 9 [*muškilī*]; (m. iš) 104*r* 8, 147*v* 3° [*χaṭīr*]; (kim piyālä sïnsa m. dur yana qïlmaq dürüst) 171*r* 4°
— *im:* (bu m. ol ki män yïraq män andan) 55*r* 10°
— *in:* 10*r* 3
müštaġil 'busy, occupied'
— (saŋa biz m. sän ʿAmr-u Zäydä) 123*r* 9° [*mašġūl*]
— *i* [iz.]: (m. niʿmät) 155*r* 8 [*muštaġil-i māl-i niʿmat*]
müštāq 'longing, desirous'
— (äyā müstaʿjïl er mänzilgä m.) 137*r* 3° [id.]
— *bol-* 'to desire': 116*r* 2 [*muštāq*]; (özinïŋ qutluγ ǰämālïna m. bolup) 35*v* 13 [*muftaqir*]
müštāqlïq 'longing'
— (m. yaχšï mälūllükdän) 116*r* 3 [*muštāq* ~ *muštāqī*]
müštärī 'the planet Jupiter'
— 182*r* 11, 185*v* 10; (dürr-i maʿnīgä mübaṣṣar m.) 7*r* 10°; (sāḥilγa tüšti zührä vä tilädi m.) 181*r* 13 [χwārazmī]
mütābaʿat 'obedience'
— *ï:* (mälik m. bilän muʿātäbätindän äymän bolγay biz) 42*r* 7 [id.]
mütäʿabbid 'worshipper'
— (ʿāmmī-i m. 'an illiterate worshipper') 173*v* 3 [id.]
mütäʿalliq 1. 'dependent on, connected with'; 2. 'adherent'
— (bu ādäm oγlïnïŋ χāṭiri . . . rizqqa m. turur) 144*r* 11 [*taʿalluq*]
— *bol-* 'to adhere to, have an inclination to': 38*v* 11 [*maylī dāšt*]; (himmätläri mämläkätniŋ ʿaẓīm išlärinä m. bolur) 21*v* 3 [*mutaʿalliq*]; (yigitlik äyyāmïnda χāṭirim bir kim ärsä bilän m. bolup turur idi) 117*v* 4 [*sarī vä sirrī dāšt*]
— *läri:* 151*r* 12 [id.]
— *lärinä:* (bir mälik dīvān m. buyurdï) 37*v* 3 [id.]
— *lärindän:* 156*r* 10 [*mutaʿalliqān*]
mütäfärriq 'scattered'
— (dävlätsiz ol kim m. māl ǰämʿ etti yemäyin qoydï kitti) 159*v* 13
— *bol-* 'to be scattered': (χalāʾiq ẓulmïndan m. boldï) 16*r* 3
mütäġayyir 1. 'perplexed, disturbed'; 2. 'changed'
— *bol-* 1. 'to be perplexed'; 2. 'to change (vi.)': 40*r* 2 [*biranǰīd*]; 162*r* 1 [*mutaġayyir šavad*]; (kördüm kim m. bolup naṣïḥatnï ġaraẓ bilän išitür) 27*r* 4 [*mutaġayyir*]; (Yūsuf ǰämālï m. bolup) 118*r* 12 [*mutaġayyir šuda*]; (ol faqïrni kördüm m. bolmayïn öz qarārï üzä turur idi) 124*v* 1 [*taġyïr dar ū nayāmada*]
mütäḫammil 'bearer'
— *i:* (aγïr yüklär m.) 151*r* 10 [id.]
mütäḥayyir 'perplexed, astonished'
— 155*r* 7; (ol bïčārä ʿamūd üstündä m. qaldï) 102*v* 2 [id.]
mütäkäbbir 'proud'
— (ḥāl bu dur kim bir avuč m. vä mütäḥayyir vä muʿǰib vä maġrūr müštaġīl-i niʿmät dururlar) 155*r* 7 [id.]
mütäkällim 'speaker, orator'
— (bu m. vāʿiẓlärniŋ körkli ʿibārätiniŋ äṣäri hïč maŋa belgürmäs) 75*v* 13 [*mutakallimān*]; (m. er faṣāḥat bilä sözläsä müsäǰǰaʿ) 157*r* 9° [*suχandān*]
mütämäkkin 1. 'of great authority'; 2. 'inhabiting'
— (daγï sulṭānlar közinä anïŋ häybäti m. bolup turur idi) 105*v* 13; (ol χatunnïŋ qarï anasï ävdä m. oltura qaldï) 121*r* 12 [id.]
mütänaʿʿim 'living in comfort'
— (m. idi kölgädä bäslänmiš) 148*v* 10 [id.]
mütäräddid 'hesitating'
— *bol-* 'to hesitate': (ol evniŋ bäyʿiniŋ ʿaqdïnda χāṭirim m. boldï) 109*v* 7 [*mutaraddid būdam*]; (bir iši kečürmäkdä χāṭiriŋ m. bolsa) 163*r* 12 [*mutaraddid bāšī*]
mütäzaʿʿif 'weakened'
— *bol-* 'to become weak': (šärīf ägär m. bolur isä bilgil: anïŋ bu ǰāh-u ǰälālï ẓaʿïf bolmayïsar) 96*r* 7° [*mutaẓaʿʿif šavad*]
müttaqī 'pious, abstinent'
— *lär:* (m. qaraŋγu tün közgä körünür qamär kibi aydïn) 176*v* 11°
— *lärdän:* (dïn m. kämāl tutar) 161*r* 10 [*parhīzgārān*]
müttäfiq 'consenting, agreeing'
— *bol-* 'to gather, rally': (ägär alar m. bolup bir yerdä tursalar sän özüŋni pärīšānlïqdan saqlaγïl) 165*r* 4 [*muttafiq šavand* ~ *ǰamʿ šavand*]
müvāfaqat 'agreement'
— (imkān-i m.) 134*v* 3 [id.]
— *qïl-* 'to agree': (yārānlar χāṭiri üčün müǰāhädägä m. qïlïp) 60*r* 13 [*muvāfaqat kardam*]
müvāfaqatlïq 'agreeing'
— *qïl-* 'to agree': (ʿazīzlärniŋ mäkārim aχlāqïndan tävaqquʿïmïz ol durur kim tuz etmäk yemägä m. qïlγaylar) 106*r* 8 [*muvāfaqat kunand*]
müvāfiq 'suitable'
— 78*v* 2 [id.]: (saŋa bir m. naṣïḥatïm bar) 5*v* 10; (bir nečä m. yārānlar bilän Ḫijāz säfärin etip) 27*v* 3; (čün

dägül dur saŋa m. yār qoy anï yalγuzun tämāšā qïl) 75*r* 2° [id.]; (bu säniŋ aytqanïŋ mänim ḫālïma m. turur) 124*v* 8 [id.]

müväkkäl 'superintendent'
— *lāri:* ʿuqūbät m. qāẓïni tuttïlar) 130*v* 11 [*muvakkalān*]

müyässär 'obtained, gained'
— *bol-* 'to be obtained': 185*r* 8; (siziŋ üčün šährdä bir yaχšï ʿimārät qïlayïm äylä kim ʿibādät färāġatï mundan yaχšïraq m. bolγay) 69*r* 12 [*dast dahad*]; (qāẓïγa bir kečä oγlan ṣuḫbäti χalvätdä m. boldï) 128*v* 9 [*muyassar šud*]
— *tüš-* 'to be obtained by chance': (yigit küčkä yïldurdï m. tüšmädi) 101*v* 12 [*muyassar našud*]

müzähhäb 'gilded'
— (särāy-i m.) 96*r* 9°

müzäkkï 'purifier'
— (bir nečä m. ʿudūllar kim anïŋ mäǰlisindä mülāzim idilär) 127*v* 8 [*buzurgān*]

müzäyyän 'adorned'
— (ẓāhirläri ṣalāḥ bilän m.) 28*v* 6 [*ārāsta*]; (yïlan zaχmïndan ol düšmän bätär dur kim özin dūst körgüzür m.) 103*r* 7°
— *bol-* 'to be adorned': 6*r* 10

n

nāčār 'reluctantly'
— (n. müräbbï rāyïnïŋ χilāfïnča bir nečä qadäm yürüdüm) 59*v* 7 [id.]

nādān 'ignorant'
— (kim izdär isä χilāf-i rāy-i sulṭān öz qanï bilä yur elin ol n.) 42*r* 9°; (zāhid-i n.) 164*v* 9; (taṣavvür etmägäy härgiz özin bir ādämï n.) 166*v* 1° [id.]

nādir 1. 'rarely'; 2. 'rare'
— (munuŋ bigin ittifāq n. tüšär daγï n. bilän ḥukm etip bolmas) 105*r* 2 [id.] *nādiru'l-ḥusn* 'of rare beauty' (112*v* 10, id.)

nāfä 'navel'
— *sïnya:* (tün n. urdï quyašnïŋ šuʿāʿï ot) 181*r* 1 [χwārazmï]

nāġ 'elm-tree'
— (zümürräd rängin aldï tegmä bir n.) 3*v* 7°

nāgāh 'suddenly, at once'
— 124*r* 9 [id.]; (n. ortamïzda ittifāq-i ġaybät tüšti) 116*v* 4 [id.]; (n. vüǰūdïnïŋ ayaqï äǰäl balčïqïna tüšti) 125*r* 2 [*nāgah* ~ *nāgāh* ~ *nāgahān*]

naġam 'melody'
— 181*v* 13; (türlü türlü n. bilä bülbül dāʾim anda qïlur idi ġulġul) 69*v* 12°

nāgäh 'suddenly'
— 18*v* 7, 38*r* 4, 76*v* 10, 78*v* 12°, 99*v* 12, 122*r* 2 [*nāgāh*]; 149*r* 9; (n. ešikdän bir kim ärsä kirip bäšärät kätürdi) 18*v* 10; (n. bir kün ol väzïr mälik qahrïna giriftār boldï) 43*r* 10 [*ittifāqan*]; (n. bir quyïγa yetti) 101*v* 8; (bu fürṣat barča vaqtta tapulmas, n. tüšär) 105*r* 8

nāgähān 'suddenly'
— 182*r* 3; (n. bävvāb vä it körsä ġarïb bu yaqasïn ol etägin teg tutar) 29*r* 6°; (bir biligsiz ǰāhil oγlan n. ölgügä oynap atïp oqnï tegär) 105*v* 10°

naġmä 1. 'melody'; 2. 'beautiful voice'; 3. 'crying of a crow'
— (qïlur miŋ türlü n. birlä ġulġul) 3*v* 6°; (dāʾudï n. bilän učar qušnï aqar sunï tïyγay) 98*r* 11
— *qïl-* 'to sing': (bir qamär yüzli üni özdän ḫarïf n. qïlsa qïlmasa eltür köŋül) 61*v* 5° [*naġma kunad*]
— *si:* (ġurāb n.) 110*v* 13 [*naʿïb* ~ *naʿïq* ~ *naʿb* ~ *naʿït*]

naḥv 'grammar'
— (Ṣāḥibu'l-kaššāf muqaddämäsin n. ʿilmindän elinä alïp) 122*v* 11 [id.]; (ädā-i n.) 123*r* 8

nāǰins 'ignoble'
— (ne yazuq qïldïm kim zämānä mäni munuŋ kibi äbläh vä χudrāy n. gädāy ṣuḫbätinä mübtälā qïldï) 120*r* 8 [id.]

näkäs 'base, worthless'
— (ol dägül dur faqïr kim it teg tegmä n. ešiginä kelsä) 87*v* 12°

naʿl 'horse-shoe'
— (aṭïma n. uryul, äy bäyṭār) 107*v* 8° [id.]

nālān 'lamenting'
— (kitip gül bülbülin n. qoydï) 121*v* 5°

nālä 'moaning, lamenting'
— *qïl-* 'to moan': (χwāǰä bu näzʿ ičindä n. qïlur) 133*r* 4° [*mīnālïd*]
— *vä zārï qïl-* 'to complain bitterly': (ayačlar üstündä bülbüllär n. vä zārï qïlurlar) 64*r* 1 [*ba nāliš dar āmada budand*]; (ol ʿäšiq-i bïčārä n. vä zārï qïlïp ayttï) 114*r* 2 [*binālïd*]

nāmävzūn 'displeasing, offensive'
— (ḫaräkätimdä n. bar isä tärk etäyim) 115*r* 7 [*nāpasandī*]; (šämā'il-i nāmävzūn) 119*v* 4 [id.]
nāmdār 'famous'
— *bol-* 'to be famous': (χayr etip bolγan mäliklär n. kitti qoyup här här biri bir yādgār) 6*v* 9°
nāmūs 'reputation'
— (šikāyät eli bilän n. yaqasïnï yïrttï) 140*r* 10
nāqa 'she-camel'
— *sï:* (qanda bir ač it tapar et tiš urur sormas anï kim bu ṣālïḥ n. mi yāχū Däjjāl ešägi) 154*v* 9° [*šutur*]
naqd 'cash, ready money'
— (ʿālimlär mäjlisi bäzzāz dükkānïna oχšar: nečük kim anda n. eltsäŋ qumaš alur sän) 75*v* 7 [id.]; (eliŋdäki n. kitsä köp zaḫmätlär čäkip nädāmät yegäy sän) 142*v* 2 [*niʾmat*]
— *i* [iz.]: (n. rāḫat) 142*v* 2 [*rāḥat-i ʿājil*]; (n. jān) 182*v* 10 [*ʿAbdu'l-Maǰīd*]
— *ï:* 157*r* 4 [id.]
— *ïn:* (ol er n. eli bilän yanar otqa bilip attï) 161*r* 5° [*χirman*]
naql 'transportation'
— *et-* 'to take, transport': (buyurdï kim anïŋ mänzilinä n. ettilär) 91*r* 10 [*naql kardand*]
naqqāš 'painter'
— (Färïdūn χaymäsiniŋ tegräsindä naṣïḫat yazmïš altun birlä n.) 177*r* 10° [*naqqāš-i čīn*]
— *niŋ:* (ne bilür közsüz kim ärsä qadrïnï n.) 170*r* 2
naqš 1. 'painture'; 2. 'inscription'
— 179*v* 5 [Mavlānā Isḫāq); (atam türbäsiniŋ ṣandūqï üzä älvän n. qazïlmïš) 150*r* 6
— *ï:* (köŋlümdä muṣavvär dur ǰānïm bu yüzüŋ n.) 134*v* 10°
— *ïn:* 120*r* 10°; (köŋüldän ʿaql n. maḫv qïldï) 123*r* 8° [*ṣūrat*]
— *ïna:* 184*v* 2
nār[1] 'fire'
— 180*v* 12 [Aḥmad χwāǰa's-Sarāyï); (jähännämdä bolur dāʾim yeri n.) 75*v* 12°; (jävhär-i ʿulvï turur n.) 170*r* 9 [*ātiš*]
nār[2] 'pomegranate'
— (rävẓa yaŋlïγ ḫusn bāġïnda yaŋaγï n. erür) 180*v* 12 [Aḥmad χwāǰa's-Sarāyï]
naʿrä 'shout, cry'
— *ur-* 'to cry out': 11*r* 3, 63*v* 10 [*naʿraī bar āvard*]; 64*r* 11; (bu maʿnïdän aŋa äṣär qïldï: äylä n. urdï kim özgälär dayï anïŋ bilän ġavġā qïldïlar) 55*v* 3 [*naʿraī zad*]; (bir ʿazïz ayttï maŋa nečün bu kün n. urduŋ išitip qušlar ünün) 64*r* 8°
naṣā'iḥ 'advices, admonitions'
— (ġarāʾib n.) 6*r* 9
naṣīb 'share, portion'
— *al-* 'to take part': (tilär bolsaŋ n. almaq saʿādät kïmiyāsïndan) 66*r* 9°
— *qïl-* 'to make something for somebody's share': (qaẓā aŋa qïlur isä n. dānä-i dām) 99*r* 5°
— *im:* (mänim andan n. yoq) 94*v* 8 [*rūzī*]
nāṣiḥ 'counsellor, adviser'
— (bir n. väzïr) 21*v* 13 [id.]
— *lär:* (n. tärbiyätindän yüz qaytarmaq) 75*r* 12 [*nāṣiḥān*]
naṣīḥat 'advice, admonition'
— 61*v* 13° [*pand*]; 113*v* 13 [id.]; 139*v* 3 [*pand hamīdād*]; (n. tutmaγan ġāfil kim ärsä) 28*r* 13° [*pand*]; (maŋa n. bergil) 40*v* 8 [*pand*]; (ne qadar kim ʿumrum bar bu n. bilär ʿamäl qïlγay män) 52*r* 10 [id.]; (kördilär kim n. fāʾidä qïlmas) 114*r* 7 [*pand*]
— *qïl-* 'to advise': (Mūsâ ʿalaihi's-salām Qārūnγa n. qïldï kim . . .) 160*r* 5 [*naṣīḥat kard*]
— *nï:* 27*r* 4 [id.]; (kärrāt bu n. aŋa aytur idim) 142*r* 9 [id.]
— *kä:* (kördüm ki n. qābil dägül) 143*r* 4
— *ïm:* saŋa bir müvāfiq n. bar) 5*v* 10
— *ïmnï:* 142*v* 3; (sän n. qabūl qïlmadïŋ) 28*r* 6 [id.]
— *ï:* 16*v* 13 [*pand*]; 41*v* 8 [id.]; (qāẓïγa yārānlarï n. ġāyät χwaš keldi) 128*r* 9 [id.]
naṣīḥat ber- 'to advise somebody' (40*v* 8, 113*v* 13)
naṣīḥat tut- 'to take somebody's advice' (28*r* 13)
naṣrānï 'Christian'
— 13*v* 13; (bir n. oγlï durur 'he is the son of a Christian') 42*v* 7 [id.]
naṭʿa 'chess-board'
— *sïnda:* (här bäyẕaq kim bu maʿnï n. sürär idim ol anïŋ däfʿinä mäšġūl bolur idi) 157*r* 1
nā-χaläf 'ignoble'
— (ʿumrïnï kim fāʾidäsiz išlärä qïldï täläf ḫājät almadï tüšürdi aqčasïn ol n.) 161*r* 8°
naχl 1. 'palm-tree'; 2. 'young tree'
— (yā n. bigin saχï kerāk er yā särvṣifät hämīšä āzād) 177*v* 8° [id.]
— *ïnï:* (ṣāḥib-käräm tikti saχāvät n.) 160*v* 2° [*daraχt*]
naχlä 'palm-plantation'
— *sinä:* (qačan kim qāfilä Maḫmūd n. yetti isä ol tājir ölüm ḫālïna tüšüp yattï) 58*r* 11 [id.]

nāχwaš 'disagreeable'
— (bu köŋüllär ṣafāsïn ol n. näfäsiŋ bïgümān yaqïn kitärür) 112*r* 13°
nāz 1. 'tenderness'; 2. 'caressing'
— (bu oγlannï n. vä niʿmät bilän bäsläḍilär) 14*r* 9 [id.]
— *et-* 'to coquette': 180*v* 11° [Aḥmad χwāǰa's-Sarāyī]
— *qïl-* id.: (n. aŋa qïl ki säni izdägäy) 118*v* 11° [*nāz kun*]; (bäzänip bir qarï χatun tiši az boyap sačïn qaraγa köp qïlur n.) 136*r* 9°
— *ï:* 33*v* 3 [id.]
naẓar 1. 'look'; 2. 'glance'; 3. 'consideration'; 4. 'presence'
— (ähl-i n. 'clear-sighted') 99*v* 7° [cf. *ǰān-fizā*]; (mämdūḥ-i n.) 114*r* 8
— *qïl-* 'to look, look at, observe': 3*r* 9° [*naẓar dārī*]; 4*v* 1 [*naẓar nakunad*]; 70*v* 7 [*nigarīstan*]; 76*r* 12 [*naẓar kard*]; 76*v* 5° [*naẓar kard*]; 103*v* 11 [*nagah mīkard ~ mīnigarīd*]; 112*v* 12 [*naẓar dāšt ~ naẓar kardī*]; 126*r* 12 [*naẓar kard*]; 155*r* 9 [*naẓar nakunad*]; 178*v* 5°, 179*v* 4 [Mavlānā Isḥāq); (közläri oynar daγï naẓar qïlur) 10*r* 1 [*naẓar hamīkard*]; (üčünči kün aŋa lābüd n. qïlur ol šāh) 37*r* 13° [*naẓar kunad*]; (bir sulṭān fuqarā ṭāʾifäsinä ḫaqārät közi bilän n. qïldï) 79*v* 11 [*naẓar kard*]; (bir kün ol bay qarïndašï bu ʿālim qarïndašïna ḫaqārät közi bilän n. qïlïp) 82*r* 1 [*naẓar kard*]; (kelür ḫayfïm n. qïlsa yüzüŋä här ki toyγunča) 116*v* 11° [*nagah kunad*]
— *ï:* 11*v* 11 [id.]; 128*r* 11 [id.]; (niʿmät iyäsi Ḫaqq taʿālânïŋ ʿināyät n. bilän manẓūr) 153*v* 8 [*ʿain*]; 113*v* 7 [id.]
— *ïn:* 7*r* 10°
— *ïnda:* 50*r* 10 [*rūy*]; 60*v* 8 [*pīš*]; 86*r* 13 [id.]; (anlar n. anïŋ kibi yemäk yemädim kim iškä yaraγay) 52*v* 12 [id.]
— *ïndan:* (ol qadar kitti kim bularnïŋ n. ġāʾib boldï) 51*v* 10 [id.]
naẓïf 'clean'
— (ʿibādät ṣiḥḥatï n. kisvät ičindä körünür) 152*r* 1 [id.]
naẓïr 'likeness'
— *iŋ:* (bu ḫusn ičindä n. ne yerdä bolγay) 115*r* 12
— *i:* (ḫusn ičindä yoq n.) 180*v* 5
naẓm 'verse'
— *et-* 1. 'to compose metrically'; 2. 'to invent': 185*v* 2; (n. etip körklü duʿālar zātïŋa taŋ hädiyä kältürüp män atïŋa) 7*r* 11°; (bu mäṣälni bädihā n. etti χwāǰä Isḥāq) 93*r* 3°; (qačan kim tapmasa sändän mürādïn yüz anča n. etip ol ʿaybïŋ aytur) 166*r* 4°
— *ï:* 184*v* 8; (naẓmï ġarïb) 7*v* 2°
nāzūk 'tender'
— (birinïŋ n. ayaqlarïna šikänǰä qoyar idi) 141*r* 11 [*ballūrīn*]
nāzük 'tender, delicate'
— (müfärriḥ šïväli n. dil-ārām) 70*r* 10°; (n. nüktälär) 73*v* 8; (kitip dur n. erdämlär eliŋdän) 136*r* 13°
näbī 'prophet'
— 148*r* 9 [*χwāǰa-i ʿālam ~ paiġambar ~ χaẓrat-i risālat*]; 152*v* 8 [*paiġambar*]; 174*v* 3; (ol ṭabīb bir yïl n. qatïnda boldï) 83*r* 3; (ägär ol ḫukm qïlïčïnï čeksä n. vä välī bašïn ašaγa čekkäy) 175*v* 2 [id.]
— *ni:* 59*r* 3 [*payambar ~ rasūl ~ paiġambar*]
näd- [nä + ät-]
— *äyim* 'what can/should I do?': (n. kim ǰihāndan toymayïp män) 136*v* 6° cf. *ned-*, *net-*
nädāmät 'repentance'
— *elt-* 'to repent, regret': (iki kiši dünyādan kitti daγï ḫasrät . . . n. eltti) 178*r* 1 [*taḫassur burd*]
— *ye-* id.: 147*v* 2 [*nadāmat burd ~ pašīmānī χward*]; 162*r* 6; (qïlurlar tävbä ʿāṣïlär n. yep χaṭā išdän) 49*v* 8°; (eliŋdäki naqd kitsä köp zaḫmätlär čäkip n. yegäy sän) 142*v* 3 [*pašīmānī χwarī*]
nädīm 'courtier'
— (ṣuḥbät lävāzimindän biri ol durur kim sözni yerindä sözlägäy n.) 174*r* 4
— *i* [iz.]: (n. kāmil 'a perfect courtier') 24*v* 5 [*nadīmān*]
— *lär:* (köp ẓarāfät n. hünäri daγï ḫakīmlär ʿaybï turur) 24*v* 2 [*nudamā*]
— *lärgä*: 24*r* 9 [*nadīm*]
— *lärï:* 14*r* 3 [*nudamā*]
— *lärinä:* 72*r* 9 [*nadīmān*]
— *lärindän:* 42*v* 4 [*nudamā*]
näfʿ 'advantage, benefit'
— (dāʾim alsun n. mundan šäyχ šābb) 7*r* 13°; (bir kün az n. üčün χāṭirim āzārïn rävā kördi) 120*v* 4 [id.]
— *iŋ:* 3*v* 13° [*bahr*]
— *i:* (n. färāvān dur) 16*v* 5°
näfaqa 'means of subsistence'
— *qïl-* 'to give alms': (alγïl ol kïs tolï altunnï zāhidlärgä n. qïlγïl) 72*r* 2 [*ṣarf kunad ~ tafriqa kunad*]; (bir beg aŋa yüz altun bayïšladï ḫattâ ählinä n. qïlγay) 124*r* 8 [*qurbān kunad ~ nafaqa kunad*]
näfäs 1. 'breath'; 2. 'a moment'; 3. 'advice'; 4. 'song'

— 19*r* 10°, 41*v* 2 [id.]; (tegmä bir n. kim inär ḫayātqa mädäd berür) 2*v* 5 [id.]; (savuq n. bilän mälik āh etip) 19*r* 1; (ačīqsa bir n. ṣabr etmägi yoq) 106*v* 10° [id.]; (jān bir n. ḫimāyätindä durur) 171*v* 9 [*dam*]
— *ur-* 'to breathe': (bir ikki χwaš näfäs urmaq tilädim näfäs yolï tutuldï boldum aχräs) 132*v* 3° [*dam bar āvardam*]

näfīs 'precious'
— (arï n. tonlarï) 151*v* 12; (jävhär balčīqqa tüššä burunγï bigin n. turur) 170*r* 6 [id.]

näfrät 'aversion, disgust'
— (ʿāqil jāhil ṣuḫbätindä n. ičindä turur) 120*r* 13 [id.]

näfs 1. 'soul'; 2. 'self'; 3. 'concupiscence'; 4. 'essence'
— (tiläsäŋ zühd-u taqvâ n. ävin yïq) 51*v* 2°; (kim n. äsïri turur ol kišigä ne qarïndaš bolur ne yaqïn) 78*r* 7 [*χwēš*]; (ġiẓā-i n.) 98*v* 4 [id.]; (n. ġālib dayï šähvät ṭālib bolsa) 119*r* 4 [id.]
— *i* [iz.]: (n. χasīs) 113*v* 2 [id.]; (n. ämmārä) 154*r* 4 [id.]
— *gä:* 85*r* 13 [id.]
— *iŋ:* (düšmänlärniŋ ṣaʿbräki n. turur) 150*v* 5
— *i:* (qaranïŋ ol vaqt n. ġālib dayï šähväti ṭālib idi) 47*v* 13 [id.]; (n. öli) 80*r* 6 [id.]
— *in:* 71*v* 4°
— *inä:* (ne nuqṣān kördüŋ insännïŋ šäräf n.) 125*v* 13 [id.]
— *iniŋ:* 146*r* 12 [id.]
karīmu'-n-nafs 'benevolent' (35*r* 7 id.)

nähār 'day'
— (läyl-u n.) 76*r* 4°, 123*v* 10°, 125*r* 4

nähäng 'crocodile'
— (ne yerdä kim dürr-i sämïn bar anda n. bar) 158*r* 5 [id.]
— *dän:* (n. χavf etip ġavvāz ävindä otursa dürr-i χāliṣ kim ketürgäy) 104*v* 4° [id.]

nähbät 'quiver'
— *iniŋ:* (n. tärkäšindä ne kim oqï bar idi attï) 157*r* 4 [*ḫuǰǰat*]

nähī 'prohibition'
— *et-* 'to forbid': (Ḫaqq taʿālâ kälämï ičindä qaṭʿ-i raḫimni n. etip) 78*r* 13 [*nahī kard*]

näǰäs 'dirty'
— (šāh elin bir yana qačan körgäy ol čičäk kim n. yärä tüšti) 48*v* 7°

näm 'dew'
— (ṣuḫbäti ǰävrindän ʿaynïm tüni kün n. dur) 120*r* 4°

nämāz 'prayer'
— 58*v* 13
— *qïl-* 'to pray': 19*v* 2 [*namāz va duʿā kard*]; 90*r* 13; (qačan kim n. qïlmaγa turdïlar nämāznï köp qïldï) 52*v* 2 [*namāz*]; (yüz χalā'iqqa tutup dā'im qïlur bāṭil n.) 58*v* 11° [*namāz mīkunand*]; (dard-u ḫasrät bilä ölsä üstünä qïlma n.) 160*r* 3° [*namāz makun*]
— *nï:* 52*v* 3
— *ya:* 62*r* 4 [*χatmī bikardī*]; 71*v* 10; (bir kim ärsä χammāraγa barsa n. mänsūb bolmas χamr ičmägi maʿlūm bolur) 174*r* 11 [*namāz kardan*]
— *ī:* (taŋ n. 'morning prayer') 71*v* 10

nämä 'something'
— (izdäp n. tapmadï) 50*v* 1 [*čīzī*]
Old T. *nämä* 'was auch immer, irgend etwas' (ATG 320*b*); CCum. *nämä* 'irgänd etwas, Ding, Sache, Habe' (Grönb. 171); Quṭb 'thing, something' (Zaj. 113)

nämm 'slanderer'
— (qaršumda kelip turγan bilsäm ʿaǰäbā n. dur) 120*r* 3°

närd 'dice-game'
— *i* [iz.]: (n. saʿādät) 182*r* 10

närgis 'narcissus'
— *ni:* (n. uyγarïp yana äsirtti ʿabhäri) 181*v* 13

näsīm 'gentle breeze'
— *i:* (tün näfäsinγa urdï quyašnïŋ šuʿāʿï ot toldï anïŋ n. bilän kök miǰmäri) 181*r* 10 [χwārazmī]

näsl 'race'
— *i:* (bu fäsād ähliniŋ n. münqaṭiʿ bolsa keräk) 13*r* 9 [id.]

näšāt 'cheerfulness'
— *ī:* (n. güli solup müfärriḥ ʿayšï täläf bolup idi) 135*v* 10 [id.]

*näv*ʿ 'kind, mode'
— *indän:* (bir maṣlaḥatnï körüp maχdūmlarïna iʿlām qïlmasa χiyānät n. bolur) 128*r* 4 [id.]

nävā 'voice'
— *da*: (bülbül muġannï boldï n. tüzüp naġam) 181*v* 13

nävbähār 'spring'
— (ol qoyup kitti ǰihānda yādigār bu gülistānnï ṭarï čūn n.) 178*v* 8°

nävbät 1. 'time'; 2. 'period'
— (nečä n. 'often, several times') 24*v* 9 [*bārhā*]; 66*r* 11° [*bisyār*]; (kündä üč n. yemäk yer) 84*r* 7 [*bār*]; (bu n. 'this time') 94*v* 5° [*bār*]
— *i:* (kečti ǰämālïŋ güliniŋ n.) 118*v* 8°

nävḥa 'lamentation'
— (bu ḫālda barča n. vä firyād ičindä idi) 124*r* 13; (χwāǰälär n. vä zārï

qïlïp taŋrïnï dayï näbïni šäfïʿ ketürdilär) 59*r* 2 [*girya va zārī kardand*]

nävkär 1. 'servant'; 2. 'companion'

— *inä:* (qatïndayï n. ayttï) 147*r* 4 [*ʿadīl*]

— *läri:* (buyursa beš yumurtqanï aluryа küč bilä sulṭān n. tutup sančar yigirmi qaznï bir šiškä) 31*r* 10°

nävmïd 'disappointed'

— (bir kim ärsäni luṭf bilän ümiddä tutmaq dayï bir käz anï n. qaytarmaq mäliklärdän lā'iq dägül) 22*r* 6 [*ba-naumīdī*]

näy 1. 'reed'; 2. 'flute'

— (išitmäsä qulaq yïllar däf-u n. qïlur ṣabr ol mübäräk sämʿ-i χwašrāy) 106*v* 5° [id.]

— *dän:* (qurï n. kiši säkkär yemiš yoq) 13*r* 13° [id.]

näzʿ 'the agonies of death'

— (qatïmïzda yüz yašar kiši bar n. ḫālätindä turur) 132*r* 10 [id.]; (χwājä bu n. ičindä nälä qïlur kör otačï aŋa dävā buyurur) 133*r* 4 [id.]

ne 1. 'what? whatever?'; 2. 'what, whatever'

— (alnïnda ne bolsa yegäy aγzïnda ne kelsä degäy) 80*v* 4
Old T. *nä* 'was?, welches?, was für ein?; was, wie, dies' (ATG 320*a*); CCum. *nä* 'was' (Grönb. 169); MM *ne* 'what, what for?' (MS 177*r* 12, et passim)

nečä 1. 'how much?, how many?'; 2. 'some'; 3. 'until, till'

— (bir nečä 'some, a little') 5*v* 5, 6*v* 10, 10*v* 12, 11*r* 8 [*tanī čand*]; 12*r* 13 [*ṭā'ifa*]; (n. köp 'however much') 89*r* 11 [cf. *asra-*]; (n. yätsä küčüm) 133*r* 6

— *gä:* (n. tegrü 'till when?') 180*r* 6

— *lär:* (n. ol muġaylānnïŋ tübündä kečälär χwaš uyurlar tärk etip ǰān) 56*r* 7°

— *lärdän:* (män ol quš män n. qutulγan) 70*v* 12°
Old T. *näčä* 'wie viele, einige, irgendwie' (ATG. 320*a*); CCum. *näčä* Interrogatives, indefinites und relatives Äquativnomen von *nä* 'wie viel, wie sehr' (Grönb. 169); MM *nečä* 'how much' (MS 184*r* 6, et passim); Quṭb *ničä* 'some, how many, though, in spite of' (Zaj. 114); LA *näčä* 'wieviel' (H. 102)

nečä kim 'though'

— 161*v* 3; (n. bälä muqaddär isä anïŋ šärrindän saqlanmaq vāǰib turur) 99*r* 9 [*agar čī*]; (n. mäskïnlik etip luṭf bilän sözlädi fā'idä qïlmadï) 100*r* 3 [*čandān ki*]; (bir ikki kälimä söz sözlämäk tiläbiz n. tärk-i ädäb isä) 127*v* 11 [*agar čī*]

nečük 1. 'how? in what way?'; 2. 'as, like'

— 42*v* 6 [*čigūna*]; 41*v* 1, 96*r* 2 [*čigūna*]; 103*v* 12 [*čūn ∼ čigūna*]; (n. aŋa mämläkät muqarrär boldï) 16*r* 12 [*čigūna*]; (ävqāt-i ʿazīziŋ n. kečär) 73*r* 7 [*čigūna ∼ čūn*]; (n. kelip olturup tämäša qïlsa χatunlar ïlï suyïnïŋ alïnda ʿazäb) 74*r* 5° [*hamčūn*]; (ḫukämā qavlïna n. muχāläfät qïlayïm) 99*r* 6 [*čigūna*]; (egilür yaš aγač nečük tiläsäŋ) 141*r* 1° [*čunān ki*]
Old T. *näčük* 'wie, wie?' (ATG 320*a*); CCum. *näčik* interrogatives Adverb und vergleichende Konjunktion 'wie' (Grönb. 169); MM *nečük* 'as' (181*v* 17); Quṭb *nečük* 'how, in what way' (Zaj. 113); LA *näčük* 'wie' (H. 102)

nečün 'why'

— 79*v* 5 [*čirā*]; (n. munča köp yalγan sözlär sözlägäy) 42*v* 11 [*čirā*]; (n. ävlänmäs sän) 137*v* 11 [*čirā*]

ned- [ne + et-]

— *äyim* 'what have I to do?': (qaranï saŋa baγïšladïm, qïrnaqnï n.) 48*v* 2

nedän 'why, for what reason'

— (män ol gilgä su'āl ettim ki n. bolur χwaš rā'iḥaŋdan sükr ḫāṣil) 8*r* 4°

nemä 'thing, something'

— 91*r* 13° [*čīzī*]; 166*v* 9 [cf. *tur-*]; 172*v* 7 [*čīz*]; (här kim vaqfdan n. oγurlasa aŋa qaṭʿ lāzim bolmas) 57*r* 1 [*čīzī*]; (zāhidlärgä hič n. bermägil) 71*v* 1 [*čīzī*]; (bäyṭāryа n. kelmäs 'the farrier is not guilty') 147*r* 13; (üč n. dā'im qalmas) 161*v* 4 [*čīz*]
Kāšγ. *nämä* 'ich weiss nicht(s)' (Brock. 124)

ne — ne 'neither . . . nor'

— 164*v* 4 [cf. *artuq*]; (ol qarïndaš kim näfs äsïri turur ol kišigä ne qarïndaš bolur ne yaqïn) 78*r* 7; (ne qattï bol kim el sändän üšängäy ne yumšaq qadrïŋa nuqṣan ketürgäy) 164*v* 1°
CCum. *nä — nä* 'weder . . . noch' (Grönb. 169)

net- [ne + et-]

— *är:* 20*r* 11 [cf. *ḫalq*]

— *käy män:* 74*r* 13 [*čī kunam*]

— *käy sän:* (äy büyük ünli ṭabl χālī baṭan azuquŋ yoq säfärdä n.) 152*v* 13°

— *käy:* (Ḥaqq taʿālâ anïŋ kim irādäti qulaγïn aγïr yaratïp n. kim išitkäy) 176*v* 8
CCum. *nät-* (Grönb. 172); MM *net-* (MS 199*r* 3, etc.)

nifāq 'dissimulation'
— (kemäči istiġfār kätürüp n. bilän barïšïp) 100*v* 11 [id.]
nigārā (Vocative of P. *nigār* 'sweetheart')
— (n. köz učï birlä baqïŋ män qul qaraqïnγa) 183*r* 12 [Toγlï χwāja]
nikāḥ 'marriage'
— (ẓarūrät ḥukmï bilän bir közsüz ergä ʿaqd-i n. qïldïlar) 79*v* 3; (bir yigitkä anï ʿaqd-i n. qïldïlar) 134*v* 5
Nīl prop. n. 'the river Nile'
— 47*r* 3 [id.]
niʿmät 1. 'wealth'; 2. 'grace, bounty'; 3. 'goods'
— 2*v* 4 [id.]; 14*r* 9 [id.]; 71*r* 13 [*zar*]; (här bir näfäsdä iki n. ḫāṣïl boldï) 2*v* 8 [id.]; (ġaflät bilä n. yemägäy sän) 3*v* 9; (n. iyäsi 'rich') 152*r* 13° [*χudāvand-i miknat* ~ *χudāvand-i niʿmat*]; 153*v* 8 [*ṣāḥib-niʿmat*]; (müštaġil-i n.) 155*r* 8
— *i* [iz.]: (n. muqïm 'constant grace') 134*r* 8 [*naʿīm-i muqīm* ~ *niʿmat-i muqīm*]
— *kä:* 2*v* 9
— *dä:* 137*v* 13 [*miknat*]; (dägül dur düsturŋ niʿmätdä här kim maḥabbät lāfïnï ursa yanïŋda) 26*v* 13° [id.]
— *i:* (n. köp χwājä) 10*r* 8°
— *iniŋ:* 3*r* 5; (jännät n. alnïnda dïv-i mäkkärä oturur) 158*r* 7 [*naʿīm*]
— *inä:* 3*r* 3°
— *lärindän:* 153*r* 7 [*naʿīm*]
niqāb 'veil'
— (saldï n. čährädin ol türk-i χāvärï) 181*r* 9 [χwārazmï]
nisbät 'lineage'
— *et-* 1. 'to compare'; 2. 'to ascribe': (n. etmä därdim özgä därdinä) 126*v* 11 [*nisbat makun*]; (χaṭāγa n. etmäs kim išitsä sözi dāʾim anïŋ kim rāst bolγay) 174*v* 7°
— *qïl-* 'to force somebody into something': (ʿālimlärni azγunluqqa n. qïlmaq) 75*r* 13 [*mansūb kardï*]
— *i:* (külniŋ ʿālï n. bar) 170*r* 8
nišān 1. 'mark'; 2. 'target'; 3. 'sign'
— (anlardan yer yüzindä qalmadï ẓärrä n.) 10*r* 7° [id.]; (kirpüginiŋ oqïna jānlar n.) 179*r* 13°
— *ur-* 'to hit a target': (ol kim oq atïban qïl yara n. uryay anï urušta saqïnma yerindä bäk turγay) 149*v* 5°
— *ï:* (oq tämüri jirāḥatdan čïqar välï n. qalur) 101*r* 9; (yalγan sözlämäk ol zaχm bigin durur kim jirāḥatï bitsä n. qalur) 174*v* 3 [id.]
nišānä 'target'
— (čäkip ya toldurup oq fārisänä urur lïkin oqï ötmäs n.) 138*v* 5° [*hadaf*]
— *qïl-* 'to make somebody a target': (mändän oq ʿilmin ögränip kitkän ʿāqibät qïldï ol n. mäni) 39*v* 11° [*nišāna nakard*]
nišānsïz 'signless'
— *dan:* (n. χabärsiz ne degäy rāz 'what secrets should the ignorant tell of the signless') 5*v* 1° [*bīnišān*]
ništär 'lance'
— *i:* (tünnüŋ yüräk tamarïn ačïp ṣubḥ n.) 181*v* 8
niyāz 'poverty, necessity'
— (här kim özinä suʾāl ešigin ačtï ölgünčä ol er n. ičindä bolïsar) 106*r* 3° [id.]
niyyät 'intention'
— *qïl-* 'to intend, resolve': (körüŋ ol ġayräti yoq ādämïni χaṭā n. qïlïp bāṭil iš etti) 25*r* 4°
nizāʿ 'quarrel'
— (här birini bir yerdä ḫākim qoydï ḫattâ fitnä oturup n. ortadan kitkäy) 12*r* 10 [id.]
Nūḥ prop. n.
— (yätür vaṣlïŋ kämisin kim erišti N. ṭūfānï) 179*v* 7° [Mavlānā Isḥāq]
nuqṣān 1. 'deficiency'; 2. 'loss'; 3. 'failure; 4. 'harm'
— 125*v* 12 [*χalal*]; 166*r* 10°; (mänim ḫusnuʾẓ-ẓannïm özgälär ḫaqqïna kämāl üzä turur daγï öz ḫaqqïma n. ičindä turur) 63*r* 2 [id.]; (künäš vaṣlïn tilämäs bolsa vaṭvāṭ künäšniŋ nūrïna andan ne n.) 118*r* 4°; (ne qattï bol kim el sändän üšängäy ne yumšaq qadrïŋa n. ketürgäy) 164*v* 2°
— *tap-* 'to decrease': (irtifāʿ-i vilāyät n. taptï) 16*r* 4 [*nuqṣān paẓīruft*]
nūr 'light'
— (erdäm iyäsin ḫasūd sevmäs vaṭvāṭ nečük ki sevmäsä n.) 107*r* 5°
— *ïn:* (tiläsäŋ maʿrifät n. körärgä ičiŋ χālï keräk bolsa yemäktän) 62*r* 7° [*nūr*]
— *īna:* 118*r* 4 [cf. *vaṭvāṭ*]
nūrānï 'bright, luminous'
— 179*v* 12; (šäms anïŋ här kün yaqasïndan toγar ol säbäbdän bu jihān n. dur) 179*r* 14
nuṣrät 'victory'
— (jāh-u dävlät fatḥ-u n. tur eši) 6*v* 13°
nusrät-ʿīnān 'victorious'
— (äy mäläk-ṣūrät mälik n.) 7*r* 6°
Nūšïnrävān prop. n.
— *i* [iz.]: (N. ʿādil] 30*v* 13 [*Nūšïravān*]; 41*v* 9 [*Nūšïravān*]; 45*v* 13 [*Nūšïravān*]

nuṭfä 'embryo'
— *i* [iz.]: (n. mädhūš-u mädfūn) 144*r* 13 [id.]
nuṭq 'speech'
— (saŋa berdi ḫayāt-u ʿaql-u idrāk ǰämāl-u n.-u rāy-u ṭabʿ-i mävzūn) 144*v* 2° [id.]
— *ïn:* (išitip faṣīḥ n. üšänip sükūt qïlma) 157*r* 7°
nüdämā 'courtiers'
— *nïŋ:* (sälāṭīn ḫaẓrätindäki n. ädäbläriндän biri) 108*v* 5 [id.]
nüǰūm 'stars'
— ('ilm-i n. 'astronomy') 110*v* 9
nüktä 'a subtle point'
— (qāẓī alarya n. bilän ayttï) 131*v* 3[id.]
— *nï:* 64*v* 13°; (bu laṭīfäni taŋsuq yätürdüŋ dayï bu n. ġarīb ketürdüŋ) 131*r* 5 [id.]
— *dän:* 100*r* 10 [*ṭaʿna-i mallāḥ*]
— *sin:* (sözimin n. taʿaǰǰüb etip sökü-šürlär idi laṭīfä bilä) 157*v* 7°
— *sinä:* 79*r* 5°
— *lär:* (här biri taŋsuq laṭīfälär kinäyät bilän vä näzük n. išärät bilän ... sözlär idilär) 73*v* 8; (taŋsuq n. körklü ʿibārät bilän andan išitür biz) 114*r* 11 [id.]
nüṣār 'rain'
— (köktän yergä n. inär dayï yerdän kökkä ġubār čïqar) 176*r* 13
nüzūl 'descent'
— *i* [iz.]: (n. qur'ān) 173*v* 2 [*nuzūl-i qur'ān* ~ *tanazzul-i qur'ān*]

o

oylan 1. 'son'; 2. 'child'; 3. 'youth'
— 10*r* 13 [*pisar*]; 11*v* 4, 11*v* 8, 12*r* 3 [*pisar*]; 12*v* 12 [*ǰavānī*]; 13*r* 2, 13*v* 7, 105*v* 3 [*kūdak*]; 105*v* 10; (ṭïfl o. 'a baby') 13*v* 7; (ʿarab täväčisindän bir qara o. čïqïp keldi) 64*v* 5 [*kudak*]; (qïz o. 'daughter') 133*r* 7; (er o. 'boy') 145*v* 3
— *nï:* 14*r* 9 [*pisar*]; (yïlan tapsa idi yaχšï ol o. toyuryunča) 146*r* 3°
— *ï* [Acc.]: (Kāšġar ǰāmiʿiniŋ ičinä kirip bir o. kördüm) 122*v* 5
— *nïŋ:* 14*r* 5, 14*v* 1
— *ya:* 11*v* 6 [cf. *aš*]
— *lar:* 33*v* 3 [*farzand*]; (o. atasï boldum) 135*v* 12 [*kūdakān*]; (ay yüzli o. dayï zührä közli qïzlar) 141*r* 8
— *larnïŋ:* 161*v* 12 [*kūdakān*]
— *larïm:* (äy o., erdäm ögräniŋ) 139*v* 4
— *larïŋa:* (bu säniŋ oyluŋ durur muŋa yaχšï tärbiyät qïlyïl nečük kim öz o. qïlur sän) 143*v* 12
— *larï:* 93*v* 8
— *larïniŋ:* 140*v* 8
— *larïna:* 139*v* 3
— *larïndan:* 43*v* 10
Old T. *oylan* 'Kind, Junge, Sohn' (ATG 320*b*); Kāšγ. *oylan* 'Junge, Kind' (Brock. 125); CCum. *oylan* 'Kind und junger Mensch (beider Geschlechter); Gehilfe, Diener' (Grönb. 173); MM *oylan* 'son' (MS 178*v* 7); Quṭb *oylan* 'child, boy' (Zaj. 114); LA *oylan* 'Jungen, Sklave' (H. 50)
oylanlïq 'childhood'
— (o. äyyāmïnda) 53*r* 6 [*ṭufūlïyat*]
— *qïl-* 'to be childish, playful': (ol vaqt kim oylanlar atasï boldum dayï o. qïlmadïm) 135*v* 13 [*kūdakī nakardam*]
oyrï 'thief, robber'
— 25*v* 12 [*duzd*]; 51*r* 7, 96*r* 10 [*duzdī*]; (bir ṣāliḥ er evinä o. kirdi) 50*r* 13 [*duzdī*]; (altunnï kümüšni säfärdä ḫarāmī alur yā šährdä o.) 139*v* 7
— *nïŋ:* 50*v* 3 [cf. *bïraq-*]
— *lar:* 102*r* 8 [*duzdān*]; (oyrïlar begi 'gang-leader') 110*r* 3
— *lardan:* 102*v* 6
Old T. *oyrï* 'Räuber, Dieb' (ATG 320*b*); Kāšγ. *oyrï* 3. 'Dieb' (Brock. 125); CCum. *oyrï, oyru* 'Dieb' (Grönb. 173); Quṭb *oyrï* 'thief' (Zaj. 114); LA *oyrï* 'Dieb' (H. 50)
oyrïlïq 'robbery'
— *et-* vt. 'to steal': (ǰihān säniŋ üzä ol qadar mï tar bolup idi kim o. etmädiŋ illā taŋrï ävindän) 57*r* 4 [*duzdī nakardī*]
Kāšγ. *oyrïlïq* 'Diebstahl' (Brock. 125)
oyul 1. 'son'; 2. 'child'; 3. 'boy'
— (äy o.! dayl aqar su turur) 142*r* 10 [*farzand*]; (er o. 'boy') 145*v* 1
— *um*: [> *oylum*:] 44*r* 6, 76*v* 13, 97*r* 11; ('umrum ičindä mundan özgä o. bolmïšï yoq turur) 135*r* 4 [*farzand*]
— *uŋ* > [*oyluŋ*:] 143*v* 11
— *ïŋdan* [> *oylïŋdan*]: (ataŋa äygülük ne qïldïŋ isä anï tutqïl ṭamaʿ o.) 135*v* 4°
— *ï* [> *oylï*]: 10*r* 10, 11*r* 2 [*pisar*]; (böri o.) 14*v* 6; (sulṭānnïŋ qarïndašï

o.) 17*r* 2; (ādäm o. 'man') 144*r* 10 [*ādamīzād* ~ *ādamīzāda*]
— *ïn* [> *oγlïn*]: 25*r* 6, 150*r* 4 [*bačča*]
— *un* [> *oγlun*]: 53*v* 8 [*farzand*]
— *ïnï* [> *oγlïnï*]: 11*v* 9
— *ïna* [> *oγlïna*]: 10*r* 13
— *una* [> *oγluna*]: 159*r* 8
Old T. *oγul* 'Sohn, Kind' (ATG 320*b*); Kāšγ. *oγul* 1. 'Sohn, Junge'; 2. 'Junges' (Brock. 126); CCum *oγul, ovul* 'Sohn' (Gönb. 174); MM *oγul* 'son' (MS 190*v* 5, etc.); LA *oγul* 'Sohn' (H. 50)

oγul qïz 1. 'children'; 2. 'family'
— 73*r* 11, 73*v* 3° [*farzand*]; (väjh-i kifāyätin muʿayyän qïldïlar ḫattâ o. tašvïši üstünä bolmaγay) 73*r* 9 [*ʿayāl*]; (köŋülgä bu saqïš kelür kim ärtä o. turup ne yegäy) 73*v* 1 [*farzand*]
— *ï* [> *oγlï qïzï*]: (bir ʿālimniŋ o. köp daγï kifāyäti az idi) 86*r* 9
MM *oγul qïz* 'children' (MS 192*r* 13, etc.)

oγurla- vt. 'to steal'
— *dï:* (taŋrï ävindän bir bisāṭ o.) 56*v* 10 [*biduzdīd*]
— *sa:* (här kim vaqfdan nemä o. aŋa qaṭʿ lāzim bolmas) 57*r* 1
— *p:* 51*v* 11 [*duzdīd*]
Old T. *oγurla-* 'stehlen' (ATG 321*a*); Kāšγ. *oγurla-* 'zur gelegener Zeit tun, daher stehlen' (Brock. 126); CCum. *oγrula-, oγurla-* 'stehlen' (Grönb. 173); Quṭb *oγurla-* 'to steal, take away from somebody' (Zaj. 114); LA *oγrïla-* 'stehlen' (H. 50)

ol 1. 'that'; 2. 'he, she, it'
— 2*v* 2, 4*v* 3, 4*v* 12, 6*r* 1, 6*v* 2, 7*v* 2, 9*r* 3, 34*r* 12, 36*v* 8, 51*v* 11, 53*r* 4, 64*v* 3, 79*v* 6, 88*r* 10, 103*v* 5, 114*r* 2, 116*v* 12, 123*v* 11, 145*v* 13°, 149*v* 2, 161*r* 8, 168*r* 13°, 172*v* 8, 178*r* 1; (ol hädiyyä bu kitāb erür müfïd) 7*r* 12°; (yürüp qaršu eli bilän tutar iti qïlïčnï ol) 9*r* 1°; (ol qadar kitti kim bularnïŋ naẓarïndan ġāʾib boldï) 51*v* 10; (ol vaqt kim ṭaʿām yemägä oturdïlar zāhid yemäk az yedi) 52*v* 1; (ol kečä oγlï oturup atasïna bašïndan kečkän ḫāllarï ḫikāyät qïlur idi) 104*r* 4
Old T. *ol* 'jener' (ATG 321*a*); Kāšγ. *ol* 'er'; als Kopula im Nominalsatze (Brock. 127); CCum. *ol* 'er, sie, es; der' (Grönb. 175); MM *ol* 'that' (MS 176*v* 14, et passim); Quṭb *ol* 'he, she, it, that; copula' (Zaj. 116)

ol- 'to be'
— *duγu:* (bu atïm säyf olduγu-čün-mi qara qïnda tutar) 160*v* 1
BM *ol-* 'to be, become' (Zaj. II, 63); Chag. *ol-* 'être' (PdC 78)

oltur- vi. 'to sit'
— *ayïm:* (qoyuŋ qullar ṣaffïnda o.) 29*r* 13°
— (ketür aqča kemägä kir yoq isä tašqarï o.) 100*r* 8°
— *uŋ:* 29*r* 11
— *sun:* 60*r* 11
— *dum:* 60*r* 13
— *dï:* 15*r* 4 [*nišast*]
— *sa:* (hünär-u ʿayb erdä bälgürmäs ne qadar ol kiši tek o.) 10*v* 10°
— *yay:* (ol kiši kim yavuzlar bilän o. äygülük yüzin körmägäy) 167*v* 5
— *up:* 41*v* 10
— *a:* (ol χatunnïŋ qarï anasï ävdä mütämäkkin o. qaldï) 121*r* 13
— *maq:* 63*r* 11 [cf. *ešik*]; (ʿārif bilä o. ǰāhilgä erür zindān ǰāhil bilä o. ʿārifgä ǰähännäm dur) 120*r* 6°
— *yan:* 60*v* 9
tek oltur- 'to be silent' (60*r* 10)
tïp tek oltur- id. (46*v* 7)
Old T. *oltur-* 'sitzen, deskr. Verb' (ATG 321*a*); Kāšγ. *oltur-* 2. 'sitzen' (Brock. 127); CCum. *oltur-* 'sitzen' (Grönb. 177); MM *oltur-* 'to sit' (MS 184*r* 16, etc.); Chag. *oltur-* 's'asseoir' (PdC 75); Quṭb *oltur-* 'to sit, be' (Zaj. 116); LA *oltur-* 'sich setzen' (H. 53)

on 'ten'
— (o. ikki) 12*r* 11; (o. beš) 14*v* 11 [*pānzdah*]; 146*r* 7 [*pānzdah*]; (o. ärniŋ quvvätin qoyγïl bir erniŋ aqčasïn keltür) 100*r* 9° [*dah*]; (o. batman ṭaʿām) 62*r* 3 [*dah*]; (anasï toquz ay on kün kötärdi) 146*r* 2
Old T. *on* 'zehn' (ATG 321*a*); Kāšγ. *on* 'zehn' (Brock. 127); MM *on* 'ten' (MS 181*r* 5, et passim)

oŋal- vn. 'to heal'
— *mas:* (bašï zaχmï dävā birlän o.) 185*v* 12
Old T. *oŋal-* 'verbessern' (ATG 321*a*); Kāšγ. *oŋul-* 'in Ordnung gebracht werden, genesen' (Brock. 127); CCum. cf. *oŋaldï* 'genesen' and *oŋalt-* 'heilen' (Grönb. 178)

oq[1] 'also'
— 196*v* C 6
Kāšγ. *oq* Hervorhebungspartikel (Brock. 128) and *ök* (Brock. 132); CCum. *oγ, oq* Enklitische Partikel, die zur Hervorhebung des vorhergehenden Wortes dient (Grönb. 178); MM *oq* 'also' (MS 179*v* 13, etc.); Quṭb *oq* 'and, also' (Zaj. 117); MN

oq 'ecco' (G. 97); Chag. *oq* 'précisément' (PdC 68)

*oq*² 'arrow'
— 105*r* 13 [cf. *yüzük*]; 134*r* 10 [*tīr*]; 149*r* 1° [*tīr*]; (čäkip ya attīŋ o. düšmän yüzinä közüŋ ač oqïna qaršï oturduŋ) 35*r* 4° [*tīr*]; (ya kirišindän dägül o. ötmägi) 37*r* 1° [*tīr*]; (o. ʿilmi 'the art of shooting arrows') 39*v* 11° [*tīr*]; (oq tämüri jirāḫatdan čïqar välī nišānï qalur) 101*r* 9 [*paikān*]; (o. uz atqïčï 'a skillful archer') 105*v* 2 [*ḫukm-andāz*]; (kirpügi o.) 162*r* 3; (o. qačan yadan čïqar bolsa yana kelmäs) 169*v* 8°
— *ï:* 157*r* 5 [cf. *tärkäš*]
— *ïn:* (čarχ oqïn yaχšï atar) 148*v* 6
— *un:* 184*v* 10
— *ïnï:* (o. daγï yasïnï sïndurup otqa yaqtï) 105*v* 7
— *ïna:* 35*r* 5; (kirpüginiŋ o. ǰānlar nišān) 179*r* 13
oq at- 'to shoot an arrow' (105*v* 10)
oq toldur- 'to draw the bowstring' (138*v* 4)
oq atqučï 'archer' (169*v* 7, *tīrandāz*)
Old T. *oq* 'Pfeil, Einheit des Stammesorganisation' (ATG 321*b*); Kāšγ. *oq* 'Pfeil' (Brock. 127); CCum. *oχ* 'Pfeil' (Grönb. 174); MM *oq* 'arrow' (MS 190*v* 10)

oqï- vt. 1. 'to read'; 2. 'to say a prayer'; 3. 'to learn'
— (bu gülistānïmdan o. bir varaq) 6*r* 12°
— *dï:* 95*v* 4, 160*v* 10
— *yayïm:* (qoylar čübān qatïnda yïraq turur qurʾānnï män o.) 137*v* 4
— *yay:* (oqu alḫamd desäŋ yüz o.) 137*v* 10°
ʿ*ilm oqï-* 'to learn' (160*v* 10)
Old T. *oqï-* 'rufen, herbeirufen, anrufen, rezitieren, lesen' (ATG 321*b*); MM *oqï-* 'to read, recite' (MS 183*r* 13, etc.); Quṭb *oqï-* 'to call, invite, recite, read' (Zaj. 118)
cf. *oqu-*

oqu- vt. 1. 'to read, recite'; 2. 'to learn'; 3. 'to say a prayer'
— 132*v* 10°
— *mayïl:* 112*r* 12
— *sun:* (mälik buyurdï kim o. ol šärïf qaṣīdäni tämām oqudï) 42*v* 3
— *r män:* 112*r* 11
— *r:* 16*r* 9 [*mïχwāndand*]; 62*r* 2 [*biχwānand*]; (vaqtlar zämzämä qïlïp muḫaqqiqānä bäytlär o. idilär) 64*v* 2 [*biguftandï*]; (bu ṭarïqa o. isäŋ qurʾān ünüŋ islām rävnaqïn kitärür) 112*v* 1°
— *dum:* 5*v* 7
— *dï:* 11*r* 3; (biri ol qadar ʿilm o. kim ʿallāmä-i ʿaṣr boldï) 81*v* 11 [*āmūχt*]; (bir šāʿir oγrïlar beginä kelip mädḥ o.) 110*r* 4 [*bar χwānd*]
— *sam:* (tävbä qïldïm kim daγï χuṭba o. arqun oquγay män) 111*r* 12 [*nagūyam* ~ *naχwānam*]
— *saŋ:* 114*v* 6
— *sa:* 95*r* 10, 141*r* 8 [cf. *qarar-*]
— *yay män:* 111*r* 12
— *yaylar:* 132*r* 4 [cf. *bāb*]
— *p:* 65*r* 3
— *mïš:* (išittim bir kün iki bäyt mänim sözlärimdän bir mäǰmaʿ ičindä o.) 120*v* 7
taḫsīn oqu- 'to applaud' (13*v* 2)
Kāšγ. *oqï-* 'rufen, lesen' (Brock. 128); CCum. *oqu-* 'lesen' (Grönb. 179); MM *oqu-* 'to read' (MS 185*r* 7, etc.); Quṭb *oqu-* 'to call, summon, recite, read' (Zaj. 118)

oqut- vt. 'to cause to read'
— *tï:* (qatïnda varaqa tapïp o.) 36*r* 7 [*biχwāndand*]
Old T. *oqït-* 'rezitieren lassen, lesen lassen' (ATG 321*b*); Kāšγ. *oqït-* 'lesen lassen' (Brock. 128)

orman 'forest'
— 69*r* 7 [*bīša*]; (saḫar vaqtïn kelip bir o. yanïnda qondïlar) 63*v* 9 [*bīša*]
— *da:* 64*r* 2 [*bīša*]
CCum. *orman* 'Wald' (Grönb. 179); LA *orman* 'Wald, Dickicht' (H. 46)

orta 'middle'
— *ya:* (ṭarïqat šäyχiniŋ χidmätinä kelip sirrin o. ketürdi) 62*v* 8; (qačan söz bašlasa ṣuḫbätdä bir er ketürmä o. söz anda zïnhār) 109*r* 5° [*miyān*]
— *da*: 52*r* 11° [*dar maǰlisī*]; (ol o. bir kim ärsä til uzatïp mälāmät qïlïp ayttï) 60*v* 11 [*mïyān*]
— *mïzda:* 27*r* 6 [*dar miyān-i mā*]; (o. ittifāq-i ġaybät tüšti) 116*v* 5
ortaya ketür- 'to mention, bring up' (62*v* 8)
ortaya söz ketür- 'to begin to speak' (108*v* 13)
ortadan kit- 'to go away, disappear' (113*r* 3)
Old T. *orta, otra* 'Mitte' (ATG 322*a*); Kāšγ. *ortu* 1. 'Mitte' (Brock. 129) ~ *otra* 'Mitte; in der Mitte, zwischen' (Brock. 130); CCum. *orta* 'Mitte' (Grönb. 179); MM *orta* 'middle' (MS 183*r* 14); LA *orta* 'Mitte' (H. 46)

oruč 'fast'
— *tut-* vi. 'to fast, keep a fast': (kim degäy ol kün ol o. tutqay böylä bayram bolup aŋa päydā) 48*r* 12°;

(saχī er kim yegäy dayï bayïšlayay ol ʿābiddän yaχšïraq kim o. tutup māl yïγγay) 171*r* 10 [*rūza dārad*]
CCum. *oruč* 'Fasten': *oruč tut-* 'fasten' (Grönb. 179); MM *oruč* 'fast' (MS 186*v* 1, et passim); LA *oruč tut-* 'fasten' (H. 46); Isf. An. *oruǰ* 'fast' (MS 78*r* 20)

ot[1] 'grass'
— (etär büstān ičindä ʿayš-i χalvät qïlïp kök ot qïzïl gül birlä ṣuḥbät) 80*v* 10° [*giyāh*]; (aγač yaprayïn dayï o. kökin yep) 101*v* 6 [*giyāh*]
— *qa:* 80*v* 12
Old T. *ot, oot* 'Kraut, Heilkraut, Heilmittel' (ATG 322*a*); Kāšγ. *ot* 1. 'Kraut' (Brock. 129); CCum. *ot* 'Kraut, Gemüse' (Grönb. 180); MM *ot* 'grass' (MS 191*v* 10, etc.); Quṭb *ot* 'grass' (Zaj. 120); LA *ot* 'Kraut' (H. 56)

ot[2] 'medicament, medical ointment'
— *dan:* (közümä ol o. čäkkil kim tavarlar közinä čäkär sän) 147*r* 11
Old T. *ot* 'Kraut, Heilkraut, Heilmittel' (ATG 322*a*); Kāšγ. *ot* 2. 'Medizin' (Brock. 123); CCum. *ot* (Heilkraut), Arznei überhaupt, Salbe' (Grönb. 180)

ot[3] 'fire'
— 24*r* 7° [*ātiš*]; (oγlan ayttï, äy äränlär, yat čärigä o. uruη) 11*v* 4°; (o. söndürüp köz qoymaq . . . ʿāqillär iši dägül) 13*r* 10 [*ātiš*]
— *nï:* (aγa oχšar kim az o. söndürmäyin qoyup kitkäy) 162*v* 7 [*ātiš*]
— *qa:* 105*v* 6 [cf. *ya*]; 161*r* 5; (yaqarlar ol kišini o. yarïn qoyup miḫnät ičindä kitsä yārïn) 132*r* 2°
— *dan:* 40*r* 13
— *um:* (bāzārï anïη mänim bu o. artar) 54*v* 8°
— *ï:* 38*r* 4 [*ātiš*, cf. *otun*]; (yigit miʿdäsi o. bašïna čïqïp) 102*v* 1 [*ātiš*]
— *ïna:* 82*v* 1 [*ātiš*]; (oturγanïn körüp aġyār birlä yārïmnïη özüm bu ġayrät o. tilädi kim yana) 116*r* 11°; (fïrāqï o. bayrïm yanïp) 125*r* 3 [*dūd*]
— *ïndan:* 4*v* 13 [cf. *yïraq*]; (tamuγ o. χalāṣ qïlïp) 76*r* 2
otqa yaq- 'to burn in the fire' (43*v* 7)
ot yaq- ʿkeep the fire warmʿ (24*r* 7)
ot söndür- 'to estinguish the fire' (13*r* 10)
ot ur- 'to put on fire' (11*v* 4)
Old T. *ot, oot* 'Feuer' (ATG 322*a*); Kāšγ. *ot* 3. 'Feuer' (Brock. 129); CCum. *ot* 'Feuer' (Grönb. 180); MM *ot* 'fire' (MS 188*r* 17, etc.); Isf. An. *od* 'fire' (103*r* 18)

ot- vt. 'to scorch, broil'
— *tï:* (yigit ol vaqt uyandï kim künäš issisi arqasïna o.) 103*r* 13 [*tāft*]
Chag. *ot-* 'passer au feu une peau pour la débarrasser de ses poils' (PdC 45)

otačï 'physician'
— (χwājä bu näzʿ ičindä nälä qïlur kör o. aγa dävä buyurur) 133*r* 5°
Old T. *otačï* 'Arzt' (ATG 322*a*); CCum. *otačï* 'Arzt' (Grönb. 180); Quṭb *otačï* 'physician (healing with grass), sorcerer' (Zaj. 120); LA *otačï* 'Arzt' (H. 56)

otsuz 'without fire'
— (qurï egri aγač o. tüzülmäs) 141*r* 2°

otun 'fire, wood, fuel'
— 161*r* 2° [*hīzum*]; (ol ḫākimniη muṭbaχï otï o. änbārïna tüšti) 38*r* 4 [*hīzum*]; (čūn ikki kiši ara keriš ot dur bil: söz čöplägiči o. yïqar müstaʿǰil) 163*r* 4° [*hīzum*]
— *ïn:* (faqïrlär o. küč bilän äksükkä alïp dayï baylarγa artuqqa ṭarḫ bïraqur idi) 37*v* 8 [*hīzum*]
Old T. *otuη* 'Brennholz' (ATG 322*a*); Kāšγ. *otun* 'Brennholz' (Brock. 130)

otur- vi. 1. 'to sit'; 2. 'to sit down'
— 167*r* 10 [cf. *aγïz*]
— *ma:* (tur qač o. nečä kim ayaqïη bar bir yerdä turma) 129*r* 10
— *γïl:* 96*v* 9 [cf. *ätäk*]
— *γul:* (o. dūstlar bilän färāġat qačan körsäη ʿadüvvlärniη araḫarb) 165*r* 7°
— *uη:* 11*v* 5
— *ur:* 12*r* 13 [cf. *yer*]
— *urlar:* 12*v* 3
— *man:* (yïlandan bir zämän äymän o. anïη čūn χaṣlätin bildim muʿayyän) 103*r* 4° [*nanišastam*]
— *mas:* 59*v* 1
— *maslar:* (mäǰlisdä o. illā barčadan yuqarï) 155*r* 13
— *duη:* 35*r* 5
— *dï:* 35*v* 7
— *dïlar:* (ol vaqt kim ṭaʿām yemägä o. zāhid yemäk az yedi) 52*v* 1
— *saη:* 106*v* 3; (o. közüm üstündä yeriη bar) 29*v* 2
— *sa:* 79*r* 7° [*nišast*]; 134*r* 10, 171*r* 13 [cf. *közgü*]; (qačan kim ʿālimlär mäǰlisindä otursa bir kälimä söz sözlämäs idi) 107*v* 3 [*nišastï*]
— *γay:* 104*v* 6 [cf. *qayan*]
— *up:* 5*v* 6, 12*r* 10 [*binišast*]; 118*r* 12 [cf. *ayva*]; (atasï qabrï üzä o. bir faqïr oγlï bilän münāẓärä qïlïp) 150*r* 4 [*nišasta*]
— *a:* (o. tura kitmäk yaχšïraq andan kim tärk yürüp qalγay sän) 137*r* 1

— *yunča:* (yigit äpči yanïnda qarï er kelip o. qattï yadan čïqqan oq otursa yaχšïraq) 134*r* 10
— *yan:* (mäjlisdä o. er) 109*r* 2°; (o. faqïr 'a recluse') 151*r* 8 [*gūšanišīn*]
— *yanïn:* (o. körüp aǧyär birlä yārïmnïŋ) 116*r* 10°
— *mïš:* (kördi bir kiši o.) 20*r* 4
öz ävinä otur- 'to stay at home' (45*v* 4)
otura tura kit- 'to go along with difficulty' (137*r* 1, *uftān-u χīzān*)
šämᶜ jämᶜ otur- 'to sit in an evening company, spend the night together' (92*r* 9)
tip tek otur- 'to sit in silence' (17*v* 10)
tek otur- id. (150*r* 12)
Käšγ. *otur-* 'sitzen bleiben' (Brock. 130); MM *otur-* 'to sit' (MS 184*v* 1, etc.); Quṭb *otur-* 'to sit' (Zaj. 120); MN *otur-* 'to sit' (Nadžip 166)

oχša- 'to resemble'
— *r:* 26*r* 4 [cf. *tülki*]; 28*r* 7 [cf. *teŋiz*]; 75*r* 12; (munuŋ mäṣäli ušol ešäkkä o. bilmäs ki yüki otun-mï dur yā däftär) 161*r* 1°; (här kim düšmäninïŋ kiččisin sähl körgäy aŋa o. kim az otnï söndürmäyin qoyup kitkäy) 162*v* 7 [*mānad*]
— *yay:* (bu qačan aŋa o.) 152*r* 12 [*mānad*]
Old T. *oqša-, oyša-* 'ähneln' (ATG 321*b*); Käšγ. *oχša-* 2. 'ähnlich sein' (Brock. 130); CCum. *oqša-, ošqa-, ovša-* 'sich anpassen; ähneln' (Grönb. 178); Quṭb *uχša-* 'to resemble, be like' (Zaj. 195)

oyay 'watchful'
— (büyük baχtïŋ o. dävlätiŋ yārï qïldï) 133*r* 12 [*bīdār*]
Old T. *oduy* 'wach' (ATG 320*b*); Käšγ. *oδuy* 'wach' (Brock. 124); CCum. *uyaχ* 'wach' (Grönb. 263); Quṭb *oyay* 'watchful' (Zaj. 115)

oyna- vi. 1. 'to play'; 2. 'to jest, joke'; 3. 'to lose at play'; 4. 'to risk'; 5. 'to turn'; 6. 'to turn (vt.)'
— *sunlar:* (ayar bolsa čärikdän mālï sulṭān nečük baš o. tärk etip jān) 22*v* 6°
— *ma:* (bul ʿišq närdin o.) 182*v* 10 [ʿAbdu'l-Maǰīd]
— *r:* 89*r* 9°, 110*v* 6 [cf. *äpči*]; (közläri o. dayï naẓar qïlur) 9*v* 13 [*hamīgardīd*]; (muʿallïm bolmasa häybätli äy yār, saqalïndan tutup oγlanlar oynar) 141*v* 8° [*bāzand*]; (qïlïč qalqan o.) 148*v* 6 [*siparbāz*]
— *dï:* 67*r* 13; (himmätiniŋ kïsindä ne kim naqdï bar idi o.) 157*r* 4 [*dar bāχt*]
— *yay sän:* nečä bir böylä mühmäl o.) 79*r* 3°
— *p:* 11*r* 5
— *y:* (ol pählävān yigit bilän o. külä kelür idük) 149*r* 2
— *maq:* (äkṣär ävqātlarïn turup o. bilän kečürür idi) 141*v* 5 [*bāzīča*]
baš oyna- 'to risk one's head' (11*r* 5)
süŋü oyna- 'to turn one's spear' (11*r* 6)
Old T. cf. *oy-* '(mit Würfeln u. dgl.) spielen' (ATG 322*a*); Käšγ. *oyna-* 'spielen' (Brock. 126); CCum. *oyna-* 'spielen' (Grönb. 174); MM *oyna-* 'to 'play' (MM 181*v* 6, etc.); MN *oyna-* scherzare' (G. 97); LA *oyna-* 'spielen' (H. 59)

oyunčaq 'trifle'
— (kelür aḥmaq qulaqïna o. oqur bolsaŋ yüz elli bāb ḥikmät) 62*r* 1° [*bāzīča*]
Käšγ. cf. *oyun* 'Spiel' (Brock. 127)

oz- vt. 'to outstrip, leave behind'
— *up:* (o. kečti ašïqqan atlï erni yürübän bir kiši arqun tün vä kün) 167*r* 2° [*sabaq burd*]
Käšγ. *oz-* 'im Rennen zuvorkommen' (Brock. 130); CCum. *oz-* 'überholen, zuvorkommen, vorausgehen' (Grönb. 181); LA *oz-* 'vorhergehen' (H. 47); Sart *oz-* 'wegtreiben, wegführen, wegjagen' (Vámbéry, ZDMG 44, p. 253.)

ö

öč 'revenge'
— (ergä lābüd ö. alurγa düšmäniŋdän vaqt bar) 32*v* 11°; (ö. almaqtan isä ʿafv χwašraq) 130*r* 13° [*intiqām*]
— *dän:* (bir kün bilägin ušatur ol jāhil er čün pänjä tutar yürüp hämïšä ö.) 104*r* 9°
— *üŋni:* 173*r* 11
— *ün:* 171*v* 4; (ol faqïr qorqup ö. ala bilmädi) 32*r* 11; (bu jävr-u jäfā nečä bolusar sändän Ḥaqq anïŋ ö. alusar) 148*r* 8°
— *in:* (tilädi kim ö. alγay) 100*r* 11 [*intiqām kašad*]

öč al- 'to take revenge' (32*v* 11)
Old T. *öč, ööč* 'Rache' (ATG 322*b*); Kāšγ. *öč* 'Rache' (Brock. 130); CCum. *öč* 'Rache': *öč al-* 'sich rächen' (Grönb. 181)

ödä- vt. 'to pay'
— *mägän*: (Ḥaqq borčïn ö. säniŋ borčuŋdan ne qayγusï bar) 172*r* 9 [*namīguzārad*]
Old T. *ötä-* 'Schulden bezahlen' (ATG 324*a*); Kāšγ. *ötä-* 'bezahlen' (Brock. 136)

öfkä 'anger'
— (ö. bilä ol qïya baqïšïn körüŋüz) 127*r* 11° [*χišm*]; (ö. bilän išlägäy) 129*v* 13
Old T. *öwkä, öpkä* 'Lunge, Zorn' (ATG 324*b*); Kāšγ. *öpkä* 2. 'Zorn' (Brock. 134); CCum. *öpkä* 'Zorn' (Grönb. 183); Quṭb *öfkä* 'anger' (Zaj. 121)

ög- vt. 'to praise'
— *ärlär:* (saχïni yād etip dā'im ö.) 94*r* 9°
— *säŋ:* (aḥmaq kišini ö. χwas kelür) 166*r* 1 [*sitāyiš*]
— *mägä:* 181*v* 9
Old T. *ög-* 'loben' (ATG 322*b*); Kāšγ. *ök-* 'loben' (Brock. 132); CCum. *ög-, öv-* 'loben, preisen' (Grönb. 181); MM *ög-* vt. 'to praise' (MS 200*v* 7, etc.); Quṭb *ög-* 'to praise' (Zaj. 121); QY *ögär* 'lobt' (Brock. 46); Chag. *ög-* 'louer' (PdC 71)

ögrän- vi. 'to learn'
— *iŋ:* (äy oγlanlarïm erdäm ö.) 139*v* 4 [*āmūzīd*]
— *mäs:* (sormayïnča ʿilm ö. kiši) 175*v* 13°
— *diŋ:* (ädäbni kimdän ögrändiŋ) 61*v* 9 [*āmūχtī*]
— *ip:* 39*v* 11° [*āmūχt*]; (qullar sulṭān inʿāmïna iḫsānïna ö. tururlar) 48*r* 7 [*mutaʿavvid*]
— *mägän:* (kičiklikdä ädäb ögränmägän er ulu bolsa bil andan χayr kelmäs) 140*v* 13°
Kāšγ. *ögrän-* 'sich gewöhnen, lernen' (Brock. 131); CCum. *övrän-, ürän-* 'lernen' (Grönb. 185); MM *ögrän-* 'to learn' (MS 196*v* 11); Quṭb *ögrän-* 'to learn' (Zaj. 121)

ögrät- vt. 'to teach'
— *kil:* (äy muʿallim, muŋa ädäb ärkānïn ö.) 115*r* 6
— *ti:* 122*v* 7° [*āmūχt*]; (üč yüz elli toquz türli küräš ʿilmin aŋa ö.) 38*v* 12 [*dar āmūχt*]
— *käy sän:* 95*r* 10 [cf. *öli*]
— *käy:* 14*r* 11 [*dar āmūχt*]
— *ip:* 83*r* 11
— *kän:* (elgä dünyā tärkin ö. faqīh aqčalar ḫāṣil qïlïp altun yïγar) 75*r* 3° [*āmūzand*]
Old T. *ögrät-, örgät-* 'lehren' (ATG 323*a*); Kāšγ. *ögrät-* 'lehren' (Brock. 131); CCum. *övrät-, ürät-* 'lehren' (Grönb. 185); LA *ögrät-* 'lehren' (H. 51)

ögün- vi. 'to boast'
— *üp:* (bu ärklikdä ö. lāf urur sän) 77*v* 12°
Kāšγ. *ökün-* 1. 'sich rühmen' (Brock. 133); CCum. *övün-* 'prahlen' (Grönb. 185)

ögüt 'advice'
— 143*r* 13; (ayïttï kel išit ö. köni sen) 14*r* 7°; (köp ö. bermä maŋa, äy yār) 114*r* 3° [*naṣīḥat*]; (ö. alγïl biligli erdän, äy šāh) 161*r* 13° [*pandī*]; (dävlätlilär burun kečkänlär ḫikāyätindän ö. alurlar) 176*v* 1 [*pand*]
— *ün:* (düšmän ö. qabūl qïlmaq χaṭā durur) 164*r* 2 [*naṣīḥat*]
ögüt al- 'to obey/take somebody's advice' (143*r* 13, 161*r* 13)
ögüt ber- 'to advise somebody' (114*r* 3)
ögüt tut- 'to take somebody's advice' (176*r* 10)
Old T. *ögüt* 'Rat' (ATG 323*a*); Kāšγ. *ögüt* 'Rat' (Brock. 132) ~ *öwüt* (id. 137); MM *ögüt* 'advice' (MS 193*v* 8); Quṭb *ögüt* 'advice, admonishment' (Zaj. 121)

öküz 'ox'
— *i:* (ḫakïm üzrä hünärsiz er därāhim birlä faχr etsä: bil anï kūn-i χar ol gärčä ʿanbär ö. bolsa) 155*v* 5° [*gāv*]
Old T. *öküz* 'Ochse' (ATG 323*a*); Kāšγ. *öküz* 2. 'Stier' (Brock. 133); CCum. *ögüz* 'Ochs' (Grönb. 182); MM *öküz* 'ox' (MS 188*v* 4); LA *öküz* 'Stier' (H. 51)

öl- vi. 'to die'
— (χalāṣïŋ izdär isäŋ ö. dayï rävān qurtul) 15*v* 13°
— *är män:* 183*v* 11; (borč bermä nämäz qïlmaγan müdbirgä ačlïqdan ägär tüšüp ö. desä ol) 172*r* 8°
— *är:* 26*r* 12 [*murda bāšad*]; (yemägä ṣabr etär aŋa tegri ač ö. ol zämān ägär yemäsä) 83*v* 4° [*ba ǰān āyad*]
— *ür:* (baḫr ičindä ġarq bolup qïn bilän ö.) 28*r* 10°
— *mäs:* 94*v* 11 [cf. *äǰälsiz*]; (ö. ol er kimdä bolsa bu ṣifāt) 6*v* 11°
— *düŋ:* 56*r* 3 [cf. *yet-*]
— *di:* 30*v* 11 [*halāk šud*]; 58*v* 4 [cf. *saγ*]; 84*v* 2 [*halāk šud*]; 93*v* 5 [cf.

toldur-]; (kemäči tüšüp birin χalāş etkinčä biri ö.) 44*v* 10 [*halāk šud*]
— *mädim:* 58*r* 10 [*namurdīm*]
— *mädi:* 30*v* 12°
— *säm:* (maŋa sänsiz tirilginčä seniŋ altïnda ö. χwaš) 118*r* 9°
— *sä:* 84*v* 11, 158*v* 13° [*halāk šud*]
— *gäy män:* 160*r* 2 [cf. *artur-*]
— *gäy:* 12*r* 4 [*ärdämsiz*, cf. *bimīrand*]
— *üp:* 53*r* 13 [*murda and*]
— *mäyinčä:* (yaman ʿādät ṭabīʿatta otursa ol andan kitmäyisär ö.) 79*r* 8°
— *günčä:* (här kim özinä suʾāl ešigin ačtï, ö. ol. niyāz ičindä bolïsar) 106*r* 3°
— *mäk:* 28*r* 8
— *mägi:* 20*v* 7
— *gänindä:* (anïŋ kim tirligindä etmägin yemädilär ölgänindä ẕikr-i χayrïn demädilär) 172*r* 12
— *gänindän:* (ö. yüz yïl soŋra 'a hundred years after his death') 9*v* 12 [*vafāt*]
— *miš:* (kördilär kim qavïsi ö. ẓaʿïfi sälāmät qalmïš) 84*r* 12
— *ičäk:* (sän ö. ol miŋ altunya tegär) 110*r* 2°
— *isär:* (minnät kötürüp tirilgän är χwār ö.) 106*r* 5°
Old T. *öl-* 'sterben, zugrunde gehen' (ATG 323*a*); Kāšγ. *öl-* 'sterben, getötet werden' (Brock. 133); CCum. *öl-* 'sterben' (Grönb. 182); MM *öl-* 'to die' (MS 177*v* 6, et passim)

öldür- vt. 'to kill'
— *üŋ:* (sulṭān buyurdï kim barčasïn ö. tep) 12*v* 11
MM *öldür-* 'to kill' (MS 180*r* 12)

ölgü 'target'
— *gä:* (bir biligsiz ǰāhil oγlan nägähän ö. oynap atïp oqnï tegär) 105*v* 10° [*hadaf*]
— *si:* (qaẓā oqïnïŋ ö.) 152*v* 11 [*taslīm*]

öli 'dead'
— 94*r* 1, 94*r* 3 [cf. *ačïq*]; (näfsi ö.) 80*r* 6 [*murda*]; (tilär män ol duʿānï maŋa ögrätkäy sän kim oqusa ö. tiri bolur) 95*r* 10 [*murda*]
MM *öli* 'dead' (181*v* 9)
cf. *ölü*

öltür- vt. 1. 'to kill'; 2. 'to put out (the fire)'
— *äyim:* (maŋa iǰāzät bergil kim bu väzïrni ö.) 34*v* 9
— 13*r* 8; (öltür bu kün kim öltürä bilür sän, äy yār 'kill today while you are able to kill, o, friend!') 162*v* 9 [*bikuš*]
— *gül:* 34*v* 6 [cf. *šärʿ*]
— *gil:* 34*v* 9
— *ür:* 84*v* 10 [*bikušad*]; 89*r* 9 [cf. *tap-*]; (ö. bolsa mäni bu qïnda ol yār-i ʿazïz) 56*v* 5° [*bikuštan*]; (düšmänin ö. bähādūr er dūstïn ol ḥabïb qaṭl qïlur) 114*r* 5° [*kušand*]
— *düŋ:* 165*v* 2
— *di:* 15*r* 2 [cf. *tap-*]; 95*r* 2 [*bikušad*]
— *dilär:* (yüz türli ʿuqūbät bilän ö. 'they mardered him to death') 32*r* 3 [*kušt*]
— *sä:* 169*v* 2
— *mäsä:* 165*v* 2
— *gäy:* (här kim bir yamannï ö. χalqnï anïŋ bälāsïndan qurtarγay) 163*v* 10
— *üp:* 13*r* 10 [*kuštan*]; (oγlï χamr ičip uruš etip kiši öltürüp šährdän qačtï) 145*v* 9 [*χūn rīχta*]
— *mäyin:* 173*r* 3
— *ä:* 162*v* 9
— *mäk:* 34*r* 11, 44*r* 2 [*kuštan*]; (tiri ärni eŋän āsān urup oq birlä ö.) 169*v* 5° [*bīǰān kard*]
— *mägä:* 8*v* 8 [cf. *buyur-*]
— *mäkdä:* (yazuqlularnï ö. täʾämmül qïlmaq yaχšïraq) 169*r* 13
— *gän:* (keldi kitibän yana mäni ö. öltürgäninä özi köyüp keldi mägär) 114*v* 12°; (näfsin ö. är) 150*v* 10
— *gäninä:* 114*v* 12
Old T. *ölür-* 'töten' (ATG 323*b*); Kāšγ. *öldür-* 'töten' (Brock. 133); CCum. *öldür-*, *öltür-* 'töten' (Grönb. 182); Quṭb *öltür-* 'to kill' (Zaj. 123)

ölü 1. 'dead'; 2. 'death'
— (ö. köŋülli 'dead at heart') 55*r* 2 [*dilmurda*]
— *ni:* (bir ö. miŋ kim ärsä tirgizä bilmäz) 169*v* 6° [*kušta*]
— *sin:* 46*r* 6 [cf. *sävün-*]; 91*v* 12° [*murda*]
— *sinä:* (eski tonlarïn anïŋ ö. yïrtïp yäŋi qumašlar bičtilär) 93*v* 10 [*marg*]
— *lärdän:* (ö. kelür-mi härgiz āvāz) 5*v* 3° [*kuštagān*]
Old T. *ölüg* 'Leiche, Toter, tot' (ATG 323*a*); Kāšγ. *ölüg* 'tot' (Brock. 133); CCum. *ölü* 'tot, ein Toter' (Grönb. 183); MM *ölüg* 'dead' (MS 183*r* 5); Quṭb *ölüg* 'dead' (Zaj. 123); LA *ölü* 'tot' (H. 52)

ölüm 'death'
— (ol tāǰir ö. ḥālïna tüšüp yattï) 58*r* 11 [*aǰal*]
— *gä:* (yüzin yergä köŋlin ö. qoyup) 103*v* 2 [*halāk*]
— *dän:* (ḥasūd ränǰiŋä yoq tur ö. özgä dävā) 15*v* 12°
— *in:* 173*r* 7 [cf. *aŋ-*]
Old T. *ölüm* 'Tod' (ATG 323*b*); Kāšγ. *ölüm* 'Tod' (Brock. 134); CCum. *ölüm* 'Tod' (Grönb. 183); MN *ölüm* 'morte' (G. 98)

ölümli 'sentenced to death'
— (sulṭān sordï kim ol ö. kiši ne aytur) 9*r* 3
CCum. *ölümlüγ* 'sterblich' (Grönb. 183); Quṭb *ölümlüg* 'dead, an ordinary man' (Zaj. 123)

öp- vt. 'to kiss'
— *är:* (körüp altun egip bašïn ö. yer tärāzū teg tämürdän arqalï er) 128*v* 7°
— *ärdä:* (ö. nägäh oynap tiš batïrdï) 78*v* 12°
— *ti:* 83*v* 2 [*bibūsīd*]; (oγlan kelip atasï χidmätindä yer ö.) 11*v* 8; (oγlïnï quču̇p közündän ö.) 11*v* 10 [*bibūsīd*]
— *üp:* 13*r* 2 [*būsa dādan*]; 34*r* 1 [*bibūsīd*]; 72*r* 4 [*būsa dād* ~ *būsīda*]; 91*r* 5 [*bibūsīd* ~ *būsa dād*]; (yigitniŋ elin ayaqïn öpüp kemägä kirip kittilär) 100*v* 12
— *mägä:* (ol ay yüzlini ö. miŋ jān bilän raġbät qïlur) 129*r* 2
Old T. *öp-* 'küssen' (ATG 323*b*); Kāšγ. *öp-* 2. 'küssen' (Brock. 134); CCum. *öp-* 'küssen' (Grönb. 183); MM *öp-* 'to kiss' (MS 186*v* 4); LA *öp-* 'küssen' (H. 43)

öpüš 'kiss'
— *kä:* (ol qamär yüzli šäkär sözli ḫabīb bir öpüškä jān alïp minnät qïlur) 129*r* 6°
Kāšγ. *öpüš* 'Kuss' (Brock. 135)

öpüš- 'to kiss each other'
— *üp:* (munï ayttïm daγï yüz köz ö. vidā‘ ettim) 123*v* 13 [*būsa . . . dādīm*]
— *mäk:* (yüz köz ö. ne fā’idä qïlur ol däm čūn kim alar ayrïlïp yana yer imiš ġam) 124*r* 2° [*būsa dādan*]
Kāšγ. *öpüš-* 'einander küssen' (Brock. 135); Quṭb *öpüš-* 'to kiss each other' (Zaj. 120)

ör- vt. 'to braid'
— *üp:* (bir säyyāḫ sačïn ö. ḫājïlär qāfiläsi bilän Baġdād šährinä kirip) 42*r* 12
Kāšγ. *ör-* 3. 'flechten' (Brock. 135); CCum. cf. *örkän* 'Seil, Tau' (Grönb. 184); Chag. *ör-* 'tresser, natter' (PdC 58)

ördäk 'duck'
— *imiz:* (ö. qas boldï) 185*v*, A 1, B 1
Kāšγ. *ördäk* 'Ente' (Brock. 135); Quṭb *ördäk* 'duck' (Zaj. 123); LA *ördäk* 'Ente' (H. 56)

ört- vt. 1. 'to cover, wrap'; 2. 'to dress'
— *är:* 176*r* 8°; (miŋ isä ‘ayb bir saχï erniŋ kärämi jümlä ‘aybïnï ö.) 178*r* 4° [*furū pūšad*]; (kimi lafẓï bilän ö. dürärni) 185*v* 5°
— *ä:* (bu ma‘lūm durur kim mālsïz kiši ‘uryānnï ö. bilmäs) 153*r* 3 [*pūšīdan*]
Old T. *ört-* 'bedecken, verhehlen' (ATG 324*a*); Kāšγ. *ört-* 'verdecken' (Brock. 135); MM *ört-* 'to cover' (MS 180*v* 11, etc.); MN *ört-* 'coprire' (G. 98); LA *ört-* 'verbergen' (H. 45)

örtä- vt. 'to burn'
— *r:* (ni‘mäti köp baχïl zāhidni dā’im el ṭa‘nä otïna ö.) 178*r* 3°
Old T. cf. *ört-* 'Flamme' (ATG 324*a*); Kāšγ. *örtä-* 1. 'brennen'; 2. 'entzünden' (Brock. 135); LA *örtä-* 'anzünden' (H. 56); Chag. *örtämäk* 'mettre le feu à, enflammer' (PdC 54)

örtügli 'hidden'
— (baχšišli taγrïnïŋ luṭflarï bar durur ö.) 27*v* 2; (ol sizgä daγï ö. qalmaγay) 109*r* 11 [*pūšīda*]
Quṭb *örtüklüg* 'hidden' (Zaj. 124)

öt 'gall, gall-bladder'
— *i:* (bu ränjniŋ dävāsï dägül illā ādämīniŋ ö.) 33*r* 5 [*zahra*]
Old T. *öt* 'Galle' (ATG 324*a*); Kāšγ. *öt* 'Galle' (Brock. 136); CCum. cf. *ötli* 'gallig' (Grönb. 185); LA *öt* 'Galle' (H. 55)

öt- vt. 1. 'to pierce, bore through'; 2. 'to hit'; 3. 'to shine'
— *mäs:* (oqï ö. nišānä) 138*v* 5°
— *sä:* (‘ajäb-mi ‘išq Läjlājï sürüp aṭ sälāṭïnni piyādä birlän ö.) 113*v* 4°
— *mägi:* (ya kirišindän dägül oq ö. er küčindän äylär ol dā’im duχūl) 37*r* 1°
Old T. *öt-* 'durchkommen, durchdringen, bewandert sein in' (ATG 324*a*); Kāšγ. *öt-* 1. 'hindurchgehen'; 2. 'überfluten'; 3. 'singen' (Brock. 136); CCum. *ötä* 'durchdringend, durch' (Grönb. 184); MM *öt-* 'to come through, penetrate' (MS 192*r* 12)

öz 1. 'self'; 2. 'own'
— 13*r* 4, 42*r* 9° [*χwēš*]; 88*v* 12 [*χwēštan*]; 110*v* 10 [cf. *tek*]; 121*r* 3 [*χwēš*]; 149*v* 1° [*χwad*]; (sän ö. vaqārïŋ üzä qadr-u qīmātiŋ bilä bol) 24*v* 4° [*χwēš*]; (zāhid ö. maqāmïna kelip ’the abstinent came home’) 52*v* 9 [*χwēš*]
— *üm:* 183*r* 13 [cf. *kir-*]; (‘išrätdä ö. köŋüldä ẕarrä ġam yoq) 20*v* 11°
— *ümni:* 99*v* 2
— *ümä:* (öz ö. ayttïm ’I said to myself’) 115*v* 4
— *ümdän:* 88*r* 11
— *üŋ:* (munda ö. ẕävq etärgä tiš bilär anda häm jännät tämāšāsïn tilär) 5*r* 4°
— *üŋni:* 4*v* 13 [cf. *yïraq*]; 164*v* 4 [cf. *artuq*]

— *üŋä:* (qïl ö. bu köp ǰäfānī az) 45*v* 12°
— *i:* 7*r* 2, 114*v* 12 [cf. *öltür-*]
— *in:* 116*r* 13 [*χwēštan*]; 19*v* 13, 170*v* 6 [cf. *bildür-*]
— *ün:* 54*v* 7 [cf. *kizlä-*]
— *ini:* 72*v* 3
— *üni:* 186*r* 13
— *iniŋ:* (ö. ǰānīna qïldï χasārät) 32*r* 7°
— *inä:* 7*r* 13
— *indän:* (üstādï daγï bildi kim ö. artuq turur) 39*r* 10
Old T. *öz* 'selbst, eigen, Körper, Leben, Person, das Selbst' (ATG 324*b*); Kāšγ. *öz* 1. 'Herz, Seele, selbst' (Brock 137); CCum. *öz* 'selbst, die eigene Person' (Grönb. 186); MM *öz* 'self, the essence, own' (198*v* 15, et passim)

özdän 1. 'beautiful'; 2. 'agreeable'; 3. 'mistress'
— 98*r* 7, 129*r* 7 [cf. *barïn*]; 138*r* 9; (bir ö. qïrnaq 'a beautiful maid') 47*v* 3; (qamär yüzli üni ö. ḥarïf) 61*v* 4°; (küyäv ʿäšiq daγï qïz ö. erdi) 78*v* 11°; (ö. ün 'an agreeable voice') 98*v* 3 [*āvāz-i χwaš*]; (ö. qul) 113*r* 5 [*parī-ruχsār*]
— *ni:* (bir ö. öz ävindän atasï ǰävr etip sürsä ol özdän qanda kim yetsä qïlurlar ǰän bilän χidmät) 98*r* 7° [*šāhid*]
— *gä:* (köŋül bermä ol ö. kim mäkr-u ḥīläsi čoq dur) 162*r* 2° [*maʿšūq*]
CCum. *özdän* 'frei, adlig' (Grönb. 186)

özdäŋ 1. 'beautiful'; 2. 'mistress'
— 77*v* 1 [*kanīzān*, cf. *tapuγčï*]; 79*r* 13 116*r* 8 [cf. *qïy-*]; (anïŋ teg ö. idi ol yüzi ay) 70*r* 6°; (ö. qul) 70*v* 6; (zāhid er ö. sävüp käysä ḥarïr zühd-u taqvâsï anïŋ fāsid bolur) 71*v* 2°; (ö. tāzï at 'a beautiful Arab horse') 93*v* 12; (ö. qïrnaq) 97*r* 13; (bir ay yüzli ö.) 119*r* 4, 154*v* 1 [*ṣanamī*]

özgä 'other'
— 24*v* 10 [*dïgar*]; 34*r* 11 [*dïgar*]; 37*r* 7 [*sā'ir*]; 145*r* 3 [*dïgar* ~ *sā'ir*]; (ḥasūd rānǰiŋä yoq tur ölümdän ö. dävā) 15*v* 12°; (ö. ṣayyādlar aŋa mälāmät qïlïp ayttïlar) 94*v* 6 [*dïgar*]
— *ni:* (bir ö. bïraqqïl kim ol ʿuqūbätni körüp ʿibrät alγay män) 131*r* 13
— *gä:* (aytur ö. daγï tutmas özi) 75*r* 3°
— *dän:* 164*v* 4 [cf. *artuq*]; (bu su'ālni ö. soryïl) 115*r* 8
— *sin:* 80*r* 4
— *lär:* 10*r* 4, 55*v* 3 [*dïgarān*]; 69*r* 13 [*dïgarān*]; 120*r* 11 [cf. *tamuγ*]; (aγïr yüklär mütaḥammili ö. rāḥatï üčün) 151*r* 10 [*dïgarān*]
— *lärä:* (nečün ö. ṭaʿnä ururlar) 131*v* 4°
— *lärdän:* (män mäni yaχšïraq bilür män ö.) 63*r* 3
CCum. *özgä* 'anderer' (Grönb. 186); MM *özgä* 'other' (MS 181*v* 17, et passim); Quṭb *özgä* 'other, except' (Zaj. 125)

özön 'sugar-cane'
— *dän:* (šäkär qïmäti ö. dägül) 170*r* 11 [*nay*]

P

pāk 'clean'
— (p. ṣuḥbät) 131*v* 8°; (ṣuḥbät etmä yaman kiši birlän ne qadar p. isäŋ münäǰǰäs etär) 174*r* 13°

pārä pārä 'tattered, in rags'
— (p. ton käyip) 143*v* 2 [id.]
— *et-* 'to tear to pieces': (tonïnï p. etkäylär idi) 156*v* 12 [*pāra kardandī*]
— *qïl-* 'to tear to pieces': (ol arslan söŋükläri imiš turup kišini p. qïldï) 95*v* 5

pārsā 1. 'holy'; 2. 'devotee'
— 57*v* 5 [*pārsāī*]; 76*v* 4° [id.]; (bir pārsā ergä sordï) 49*r* 7 [*pārsāī*]; (qïlur bolsam idi aytqanlarïmnï bolur idim muḥaqqaq p. er) 63*r* 5° [id.]; (p. bilmägil sän ol erni: altun aqča duʿā qïlïp alsa) 87*v* 13°

pārsālïq 'ascetism'
— (dägül dur ton bilän bu p.) 51*v* 1° [*pārsāī*]; (hïč kim ärsä p. quvväti bilän ol ḥāldan sälāmät qutula bilgäy-mi) 119*r* 7 [*parhīzgārī*]
Quṭb *pārsālïq* 'honesty, dignity, religiosity' (Zaj. 126)

pas 'rust'
— (kim qïlïč köp tursa qïnda yüzi p. qïnda tutar) 180*r* 8
— *ïn:* (urup ṣayqal tämür p. kitärmäs) 59*r* 12° [*zang*]
Chag. *pas* 'rouille' (PdC 147)

pāy 'foot'
— *ï:* (ǰihān ʿāriflärïniŋ χāk-i p.) 185*v* 9°

pählävān 1. 'wrestler'; 2. 'hero, champion'
— 96*v* 12°, 137*r* 10° [*šïrmard*]; 149*r* 2; (bir küräšči p. üč yüz altmïš türli küräš ʿilmin bilür idi) 38*v* 7; (bir p.

yumruqčï) 96*v* 1; (qalur bir ǰümlä čapsa p. at) 137*r* 4°; (här ki näfsin yäŋär bähädür ol p. bolsaŋan anïn bigi bol) 146*v* 8°
— *i* [iz.]: (p. ǰihän) 146*v* 6°
— *nï:* 77*v* 7 [*züräzmäï*]
— *ya:* 149*r* 11 [*ǰavän*]

päläng 'tiger'
— (p. közin čïqarur qorqmayïn ol däm) 18*v* 5° [id.]; (p. zaχmï bilän mübtälä bolup) 56*r* 13 [id.]

pälïdräk 'dirtier'
— (bir itni yedi täŋizdä yusa čün yuldï uš p. tur) 139*v* 1° [*palïdtar*]

pänd 'advice'
— (nečä kim ol saʿädätsiz išitmäs, aŋa sän etä dur p.-u naṣïḥat) 143*r* 9° [id.]

pänǰä 1. 'hand'; 2. 'paw, claw'
— (qanda kim bir ullu teräk körsä anï p. quvväti bilän qoparïp kitär) 149*r* 5 [id.]
— *tut-* 'to attack, engage in fight with': 34*v* 12 [*panǰa kard*]; 104*r* 10°; (arslan bilän p. tutγay män) 99*v* 4 [*panǰa dar afkanam*]; (arslan bilän p. tutmaq dayï qïlïčqa yumruq urmaq ʿäqillär iši dägül) 168*r* 12 [*panǰa zadan*]
— *tutuš-* 'to fight': (toγan arslan bilän p. tutušqan er dägül ʿäqil) 44*r* 11° [*paikär ǰustan*]
— *ur-* 'to attack': (urup p. päläng közin čïqarur qorqmayïn ol däm) 18*v* 5° [*čangäl*]
— *dä:* 149*r* 8° [*sar-panǰa*]
— *si:* 129*v* 3° [id.]
— *sinï:* 19*v* 10° [id.]

pärdä 1. 'curtain, veil'; 2. 'melody'
— *niŋ:* (ʿäläm-u p. kälämïn išit) 77*r* 9° [*parda*]
— *gä:* 77*r* 10 [id.]
— *si:* (p. yarïlmïš) 153*v* 13 [id.]
— *sin:* (bäzmiŋdä tuttï zührä bu ʿuššäq p.) 182*r* 11
— *sindä:* (ǧurāb naǧmäsi anïŋ älḫänï p. durur) 110*v* 13 [id.]

pärdädär 'chamberlain'
— (χwaš ayttï p. evdä kiši yoq) 156*v* 3° [id.]

pärhïz 'abstinence'
— (ačlïqqa qačan yäŋilsä p. rävän taqvânïŋ alur elindän iflās ʿinän) 154*v* 12° [id.]

pärï 'fairy'
— (dünyä saŋa qalur-mu Süläymänγa qalmadï ol kim aŋa müsaχχar idi dïv-u häm p.) 181*v* 3 [χwārazmï]

pärïšän 1. 'dispersed'; 2. 'afflicted, sad'
— 72*v* 8 [id. ~ *parākanda*]; 155*r* 5 [id.]; (p. ṣürätli) 60*r* 2; (ṣürätläri p. dayï maʿnïläri ǰämʿ idi) 72*v* 6 [*parākanda*]; (šämʿ ǰämʿ oturup p. sözlär bašladï) 92*r* 9 [id.]; (ḫälïn p. körüp ayttï) 103*v* 11 [id.]; (rizqi p. ädämï köŋli p. däm bä-däm) 152*v* 1° [*parākanda*]
— *ï:* (ne keltürgäy bu bašïmγa ʿaǰäb ol tüš p.) 179*v* 8 [Mavlānā Isḫāq]

pärïšänlïq 'dispersion'
— *dan:* (ägär alar müttäfiq bolup bir yerdä tursalar sän özüŋni p. saqlaγïl) 165*r* 5 [*parïšänï*]

pärïšän-χāṭïr 'distressed, afflicted in mind'
— (anïŋ üčün kim ǰämʿ-u ḫāẓir dururlar p. dägül) 152*v* 3 [*parïšän-u parākanda-χāṭïr*]

pärvänä 'butterfly'
— (maŋa ne qayγu özin köydürürsä p.) 116*r* 13°

päs 'then, afterwards'
— 111*v* 10, 121*r* 3, 152*r* 2 [*ki*]; 175*r* 6 [id.]; 180*r* 8 [Mavlānā ʿImād Mavlavï]; (p. ʿälimlär mäǰlisi bäzzāz dükkänïna oχšar) 75*v* 6 [*hamčunïn*]; (p. bularnïŋ ʿibādäti yaqïnraq turur qabūl bolmaγa) 152*v* 2 [*pas*]

päydä 'obvious, evident'
— *bol-* 'to be found, appear': (kim degäy ol kün ol oruč tutqay böylä bayram bolup aŋa p.) 48*r* 12°

päygämbär 'prophet'
— *gä:* 95*r* 8

pïr 'old'
— (ataŋa äygülük ne qïldïŋ isä anï tutqïl ṭamaʿ oγlïŋdan, äy p.) 135*v* 4°

pïrüzä 'turquoise'
— (färši kök märmär kirpičläri p.) 150*r* 8 [id.]

pïšä 'profession, habit'
— (anïŋ zikrin qïlïp män qutlu p.) 81*r* 3°; (ol oγlan fisq-u füǰür qïlmaγa bašladï müdbirlikni p. tuttï) 142*r* 8 [id.]

pïšäkär 'craftsman'
— (öz vaṭanïndan čïqïčaq p. ḫāṣil etär qanda erišsä diräm) 98*v* 7° [*pïnadüz*]

piyädä 1. 'pawn'; 2. 'pedestrian'
— (bir p. nečä yürüp kitkäy, čün tävälär arïp sökäl boldï) 56*r* 10° [id.]; (kirdä yaχnï dur p. ač vä armïš yarlïγa) 74*r* 12°; (ʿaǰäb mi ʿišq Läǰlāǰï sürüp aṭ sälāṭïnnï p. birlän ötsä) 113*v* 4°
— *läri:* (šaṭränǰ bisāṭïnïŋ ʿāǰ p. yuqarï ṣaffqa yetip färzïn bolurlar) 147*r* 5 [id.]

piyälä 'goblet'
— 181*v* 12; (Ḫaläbdän p. alïp Yämängä)

92*v* 8 [*ābgīna*]; (kim p. sïnsa müškil dur yana qïlmaq dürüst) 171*r* 4°

pūlād 'steel'

— (p. qollï) 32*v* 12 [*pūlād-bāzū*]; (Hinddän p. alïp Ḫaläbgä keläyim) 92*v* 8 [*fūlād*]

q

qabā 'garment'

— (ay bigin yüz kimdä bolsa ol ḫarïf käymäyin aṭlas q. šāhid bolur) 71*v* 9°; (här kimdä bu vaṣflar bar ol faqïr durur ägär q. ičindä bolsa) 80*v* 1 [id.]

qabāḫat 'ugliness'

— (χatm boldï mägär q. aŋa äylä kim Yūsufa ǰämāl-u kämāl) 47*v* 11° [*zištrūī*]

qabālä 'bond, written agreement'

— *si:* (bu fülān yerniŋ q. turur) 92*r* 11 [id.]

qabīḥ 'disgusting'

— (munuŋ su'ālï anïŋ naẓarïnda q. keldi) 86*r* 13 [id.]

qābil 'able, capable'

— (ǰävhär-i aṣl ol durur q. kim aŋa tärbiyät äṣär qïlγay) 139*r* 11° [id.]; (kördüm ki naṣīḥatkä q. dägül) 143*r* 4 [*namīpaẓīrad*]

— *i* [iz.]: (q. tärbiyät 'capable of education') 13*v* 8, 139*r* 7

qābilä 'tribe, family'

— *mniŋ:* (mänim qavm-u q. qamusï ʿālim erdilär) 122*v* 9°

— *mdän:* (öz q. bir mäṣäl išittim) 134*r* 8 [id.]

— *sindä:* 126*r* 10 [*aḫyā'*]

qabqab 'a high wooden patten'

— *ïna:* (χānäqāh ešigindä bir ṣūfï q. urur idi mismār) 107*v* 7° [*na'lïn*]

qabr 'grave'

— *ï:* (atasï q. üzä oturup aytur idi) 150*r* 4 [*gūr*]

qabūl 1. 'acceptance'; 2. 'esteem'

— 36*r* 10 [id.]; (anïŋ ḫukmunda dur rädd-u q.) 36*v* 13°

— *bol-* 'to be accepted': (bularnïŋ ʿibādäti yaqïnraq turur q. bolmaγa) 152*v* 2 [*qabūl*]

— *et-* 'to accept': 6*r* 2, 51*r* 3 [*muvāfaqat*]; 142*v* 3; (bu ʿuzrumnï q. etkil demäs män) 50*r* 3° [*bipaẓīr*]

— *qïl-* 'to accept': 4*v* 7 [*iǰābat kardam*]; 5*v* 11, 23*r* 11 [*qabūlaš nayāmad*]; 51*r* 9 [*qabūl kardan*]; 69*v* 2 [*qabūl nakard*]; (sän mänim naṣīḥatïmnï q. qïlmadïŋ) 28*r* 6 [*maqbūl nakardī*]; (χwājälär bu sözni q. qïlïp köčüp kittilär) 103*r* 12 [*ustuvār āmad*]; (düšmän ögütün qabūl qïlmaq χaṭā durur) 164*r* 2 [*paẓīruftan*]

— *ï:* (här kim χalq q. üčün tärk-i šähvät qïlγay ol kim ärsä ḫalāldan ḫarāmγa tüškäy) 171*r* 12 [id.]

qač- vi. 1. 'to flee, run away'; 2. 'to escape'

— (tur q. oturma nečä kim ayaqïŋ bar bir yerdä turma) 129*r* 10 [*gurīz*]

— *arγa:* (ẓarürät ḫālätindä kim q. tapmasa bir yol) 8*v* 13° [*gurīz*]

— *tï:* 34*r* 9 [*gurīχta būd*]; (oγlï χamr ičip uruš etip kiši öltürüp šährdän q.) 145*v* 10 [*gurīχta*]

— *sa:* 164*v* 13

— *ïp:* 68*r* 4 [*hamīgurīχtam*]; 95*r* 4 [*gurīχtan*, cf. *erïš-*]

— *maqnï:* (ač qarïnlï beg tutar q.) 23*r* 7

— *maγa:* (jämāʿat q. yüz tuttïlar) 11*v* 3 Old T. *qač-* 'entlaufen, entfliehen' (ATG 325*b*); Kāšγ. *qač-* 'kaçmak, gitmek' (Atalay, 243); CCum. *qač-* 'fliehen' (Grönb. 188); Chag. *qač-* 'fuir' (PdC 395); LA *qač-* 'fliehen' (H. 88)

qačan 'when'

— 6*v* 8, 7*v* 10 [*čūn*]; 14*v* 7; (qačan sürsä qulun taŋrï qatïndan kitip här bir ṭarafqa yüz tutup ol) 57*r* 13°; (q. ǰān alγïčï düšmän ärišsä äǰäl baγlar yügürgännïŋ ayaγïn) 95*r* 6° [*čū*]; (q. ʿibādätimä taʿǰïl qïlγay sän) 175*r* 7 [*kāy*]
Old T. *qačan* 'als, wenn, sobald als' (ATG 325*b*); Kāšγ. *qačan* 'wenn, wenn doch' (Brock. 139); CCum. *qačan, χačan* 'wann?; als, indem, nachdem, wenn' (Grönb. 188); MM *qačan* 'when' (MS 177*v* 8, et passim); Quṭb *qačan* 'when' (Zaj. 127)

qačan kim 1. 'when'; 2. 'whenever'

— 46*v* 8 [*čūn*]; (q. nämāz qïlmaγa turdïlar nämāznï köp qïldï) 52*v* 2 [*čūn*]; (q. düšmän qattï ẓaʿïf bolsa dūstluq körgüzür) 162*v* 1

qadaḥ 'goblet'

— 122*r* 7 [id.]; 181*v* 1 [χwārazmī]; (q. sïnïp šārāb tökülüp qāẓï äsrük χarāb yatur) 130*r* 3 [id.]

— *nï:* (bilür sän kim ǰihännïŋ mäǰlisindä tutar elgä q. rāst sāqī) 46*r* 5°; (sïndurur bolsa urup altun q. qattï taš) 170*r* 3° [*kāsa*]

— *qa:* 122*r* 9
— *ï:* (maʿrifät q. elimdä) 55*v* 1 [id.]
qadar 'quantity'
— (ol q. 'so much') 39*v* 9 [*čandān*]; 164*r* 12 [*čandān*]; (ne q. 'however much') 39*r* 1, 83*v* 12, 138*r* 3
qadäm 1. 'foot'; 2. 'step'
— 155*v* 15 [id.]; (q. yolγa urdï 'he set out on his way') 58*r* 10° [id.]; (nāčār mürābbī rāyïnïŋ χïlāfïnča bir nečä q. yürüdüm) 59*v* 8 [id.]
— *i:* (alarnïŋ qutlï q. daγï mübāräk näfäsi bäräkātïnda anïŋ yaman aχlāqï yaχšï sïrätkä mübäddäl boldï) 62*v* 1 [id.]
— *indä:* 123*v* 2 [id. ∼ *qudūm*]; (biri birimiz q. baš qoyup) 159*v* 2 [id.]
qadd 'stature'
— *ïŋ:* (būstān ičindä q. särv-i rävān körünür) 184*v* 5
— *ï:* (köŋül eldän alïp saldï ayaqqa ušol q. sänävbär yāsmīn-tän) 127*r* 4°
— *ïn:* 182*r* 4
— *ïndan:* (anïŋ mävzūn q. särv-i χïrāmān χaǰäl bolup) 154*v* 2
qadīmī 'old'
— 27*v* 11 [*qadīm*]; 111*v* 9 [*qadīm*]; (q. maχdūmïndan yüz qaytarïp) 22*v* 10 [*qadīm*]; (q. ṣuḥbätniŋ fävtinä täʾässüf yep) 121*r* 2 [*dīrīn*]; (ne yerdä kim q. dïvār körsä biläk quvväti bilän yïqïp kečär) 149*r* 3 [*qadīm*]
qādir 'powerful'
— *bol-* 'to be powerful': (düšmänni ʿāǰiz körüp raḥm etmägil kim qačan q. bolsa saŋa raḥm etmäs) 163*v* 7 [*qādir šavad*]
qadr 1. 'rank, dignity'; 2. 'reputation'
— (sän öz vaqārïŋ üzä q.-u qïmätiŋ bilä bol) 24*v* 8° [id.]; (q.-u ǰāh 'rank and dignity') 91*r* 2 [*qadr-i buland*]; 91*r* 6 [*qadr-i buland*]; 91*r* 13° [*qadr-i šaukat*]
— *ïŋ:* (kitär q. ol däm kelip sözläsäŋ ulular qatïnda yaramas kälām) 21*v* 6° [id.]
— *ïn:* 35*v* 10 [id.]; 180*v* 3; (kemä rāḥatïnïŋ q. bilmäyin idi) 18*r* 1 [id.]
— *ïna:* 91*v* 7 [id.]; (ʿulämā q. lāʾiq dägül kim özini tühmät yüki altïnda tutmaq) 117*r* 5 [id.]
— *ïnča:* (här biri ʿaqlï qadrïnča bir rāy körgüzüp) 41*v* 11
Qāf prop. n.
— *ïnïŋ:* (ʿanqāsï kök q. ačtï ikinči bāl) 181*r* 12 [χwārazmī]
qafā 'back'
— *da:* (düšmän bilä ṣulḥ eltärgä köŋlüŋ bolsa ol söksä q. qïl yüzinä taḥsïn) 35*v* 3° [id.]; (ähl-i ṣafā yüzdä ne isä q. ol durur) 50*v* 9 [id.]
qafäs 'bird-cage'
— *qa:* (ṭūṭī bilän ġurābnï bir q. qoyup tururlar) 119*v* 1 [id.]
qāfilä 'caravan'
— 64*v* 4; (ol ḥarāmīlär maġribdän soŋra kelip q. urup māl vä niʿmät ketürdilär) 12*v* 6; (q. ählindän bir kim ärsä 'somebody of the members of the caravan') 123*r* 11
— *si:* (ḥāǰīlär q.) 42*r* 13 [id.]; 58*r* 1 [*kārvān*]
— *sindä:* (Ḥiǰāz q. bir faqīr bizim bilä yoldaš idi) 124*r* 6 [*kārvān*]
qāfiyä 'rhyme'
— *dä:* (ol väzn vä ol q. Sayf-i Sarāyī aytur) 179*r* 9, 179*v* 11, 180*r* 13, 180*v* 14, 181*v* 5; (ol väzn vä ol q. Sayf-i Sarāyī šiʿri) 183*r* 1, 183*v* 5, 184*r* 8
qaγan 'wild, fierce'
— (q. arslan bilän pänǰä tutušqan er dägül ʿāqil) 44*r* 11°; (q. arslan kirip bir ġār ičindä kečä kündüz nečä yer ač oturγay) 104*v* 6° [*šīr-i šarza*]
Old T. *χaγan, qaγan* 'Kaiser, König, Herrscher' (ATG 309*a*)
qaḥbä 'whore'
— (tört kiši tört kim ärsädän qorqar . . . q. muḥtäsibdän) 25*r* 13 [*rūspī*]
qahr 'anger, rage'
— *et-* 'to be angry': (luṭf etip izdäsä mürüvvät anïŋ q. etip ḥukm anïŋ sürär bolsa) 117*v* 2° [id.]
— *ï:* 4*v* 13°; (anï bil ʿāqil er q. keličäk sözlämäs bāṭil) 44*r* 12° [*χišm*]
— *ïn:* (gär qïlsa χiṭāb q. ol maḫšärdä ʿuẕr etmägä anda änbiyā ne imkān) 175*v* 5° [id.]
— *ïna:* (bir kün ol väzïr mälik q. giriftār boldï) 43*r* 10 [*χiṭāb*]
qāʿidä 'rule, canon'
— (anlarnïŋ äsbāb-i maʿāšïnï ävvälki q. üzä mühäyyā qïldïlar) 29*v* 10 [id.]
qāʾil 'speaker, orator'
— (maŋa sän rāstïn ayïttïŋ erür män ʿaybïma q.) 44*v* 3°
— *niŋ:* (q. ʿaǰzïna ḥaml etmäsinlär) 87*r* 7 [*gūyanda*]
qāʾim-maqām 'successor'
— *ï:* (bir sulṭānnïŋ ʿumrï āχir bolup q. yoq idi) 65*r* 8 [id.]
qal- vi. 1. 'to remain'; 2. 'to survive'; 3. used as auxiliary verb with *-a* gerunds
— *sun:* (yādgārïŋ ǰihānda q.) 6*r* 1
— *sunlar:* 71*v* 1
— *ur sän:* (sän iʿtiqādsïz q.) 167*v* 10
— *ur:* 37*v* 4, 41*v* 3 [*bimānad*]; (oq

tämüri ǰirāḷatdän čïqar välī nišānï qalur) 101*r* 9 [*bimānad*]
— *mas:* 161*v* 5 [cf. *tiǰärätsiz*]; (ikki ʿāqil ara uruš bolmas ʿāqil äbläh sökünčinä q.) 108*r* 8°
— *dïŋ:* 56*r* 3 [cf. *yet-*]; (emdi bu kün ikki aršun suda hälāk bolmaγa az q.) 54*r*12
— *dï:* 30*r* 7, 41*v* 7 [*bimānd*]; (külük aṭlar arïp q. täväči sürär idi tävä-sin arqun arqun) 167*r* 4°
— *dïlar:* 10*r* 2 [*māndand*]
— *madï:* 181*v* 2 [cf. *qarï*]; (q. 'died') 10*r* 7 [*namānd*]; (bir kim ärsäniŋ yigit ṣāḥib-ǰämāl χatunï q.) 121*r* 12 [*dar guẓašt*]
— *sa:* (yādgārï q. kimniŋ äygü at) 6*v* 11°; (qačan χaṣmdan ašaγa q. χuṣū-mät silsiläsin täbrätür) 157*v* 1
— *yay sän:* (otura tura kitmäk yaχšïraq andan kim tärk yürüp q.) 137*r* 2 [*gusistan*]
— *yay:* 10*r* 5
— *ïp:* 53*r* 12
— *mayïn:* (uyqusuzluqtan yürümägä ṭāqïm q. tüšüp yattïm) 55*v* 13
— *yïnča:* (äygü atï qalsa erniŋ yaχšïraq soŋra q. tolï altun rävāq) 6*v* 10°
— *maq:* 75*v* 2
— *yanï:* (ol kim mälikniŋ ḥaqqï idi baʿẓïsin ädā qïldï q. üčün bir nečä kün ḥabsda oturdï) 35*v* 8
— *mïš:* 84*r* 12
— *mamïš:* (anïŋ dayï ʿumrïnïŋ baqiy-yäsi q. kim sän anï tutmaqda taʾχïr qïldïŋ) 44*v* 12
ʿāǰiz qal- 'to prove weak/incapable' (10*r* 2)
ašaγa qal- 'to succumb' (157*r* 13)
dā'im qal- 'to survive' (161*v* 4)
maḥrūm qal- 'to be disappointed' (75*v* 2)
Old T. *qal-* 'bleiben, zurückbleiben' (ATG 326*a*); Kāšγ. *qal-* 'bleiben' (Brock. 142); CCum. *qal-*, *χal-* 'blei-ben, zurückbleiben' (Grönb. 191); MM *qal-* 'to remain, be left, stay' (MS 194*r* 16, et passim); Quṭb *qal-* 'to remain, be left' (Zaj. 129); LA *qal-* 'hinterbleiben' (H. 91)

qalʿa 'castle'
— 131*r* 9 [id.]; (qaranï dayï qïrnaqnï elin ayaqïn baγlap q. bürǰindän χan-daqqa bïraqsunlar) 48*r* 4 [*ǰausaq*]; (q. bürǰinä čïqïp māl oγurlap kitti) 51*v* 11
— *nï:* 18*v* 11 [id.]
— *gä:* (tävbä qïldï ol oγrï ʿaǰzïndan q. čūn kämänd ata bilmäs) 130*v* 6°[*kāχ*]
— *sï:* (qačtï Ḥabäš čärigi ʿadäm q. tapa) 181*r* 11 [χwārazmï]

qaläm 'reed-pen'
— *ni:* (q. sïndurïp yïrtïp varaqlarnï bolup fāriġ) 23*v* 3° [id.]

qaländär 'monk'
— (mälikkä bolur-mï q. ḥarïf) 168*r* 13°
— *lär:* (ḥakīmlär yemäkni keč keč yer-lär, q. här biri tört čanaq) 168*v* 12 [*qalandarān*]

qalqan 'shield'
— (qïlïč qalqan oynar) 148*v* 6 [*siparbāz*] Kāšγ. *qalqan, qalqaŋ* 'Schild' (Brock. 143); CCum. *qalqan* 'Schild' (Grönb. 191); Quṭb *qalqan* 'shield' (Zaj. 129); LA *qalqan* 'Schild' (H. 92)

qamaš- vi. 'to be set on edge'
— *ïr:* (barča kišiniŋ äkši yesä tiši q. illā qāẓïlärniŋ tatlï yesä q.) 177*v* 9 [*kund šavad*]

qamāz 'tell-tale, detractor'
— (qoŋšïmïz q. öldi) 185*v* A, B 1

qamär 'moon'
— 182*r* 11; (uša körünür q. yanïnda käyvän) 42*r* 11° [*māh*]; (yüzi q.) 115*r* 13°; (käskäy elini turunč yerinä fï'l-ḥāl taŋ alï üzä q. hilālïn körgän) 126*r* 5°; (q. yüz) 179*v* 1, 184*r* 1, 185*v* 10; (q. manẓar) 179*v* 13; (bir q. gibi yüz) 183*r* 3

qāmät 'stature'
— *i:* 182*r* 1; (yāsämīn-tän q. särv-i rävān) 179*r* 11

qamčï 'whip'
— *lar:* (ol oγlan igäč yaγrïnïma aγïr q. indürdi) 45*r* 3
Kāšγ. *qamčï* 1. 'Peitsche' (Brock. 143); CCum. *qamčï* 'Peitsche' (Grönb. 192); Quṭb *qamčï* 'whip, lash' (Zaj. 130); MN *qamčï* 'frusta' (G. 98)

qamïš 'reed'
— (dayï bir aγač bar kim qurï q. bigin) 158*r* 11
— *dan:* (nečün qurï q. šäkkär ṭamaʿ qïlur sän) 167*v* 6°
Old T. *qamïš, qamuš* 'Bambus, Schilf' (ATG 326*b*); Kāšγ. *qamïš* 'Rohr' (Brock. 144); CCum. *qamïš, χamïš* 'Rohr, Stengel; Schilf' (Grönb. 192); Quṭb *qamïš* 'reed, reed (as fuel)' (Zaj. 130)

qamu 'all, every one'
— (q. taš ičindä yoq zär-u sïm) 144*r* 7° [*hama*]
— *sï:* (mänim qavm-u qabïlämniŋ q. ʿālim erdilär) 122*v* 9°
Old T. *qamaγ, qamïγ, qamuγ* 'alle' (ATG 326*a*); Kāšγ. *qamuγ* 'ganz, all' (Brock. 144); Quṭb *qamuγ* 'all, every one' (Zaj. 130); Chag. *qamuq, qamu* (PdC 409)

qan 1. 'blood'; 2. 'killing, murder'; 3. 'bloody'
— 33*v* 13 [cf. *hälāklik*]; 182*v* 9 [cf. *yaš*]; (anïŋ jävrindän baγrï q. bilän tolup turur) 164*r* 12
— *ïmnï:* 33*v* 5 [cf. *tök-*]
— *ïma:* (tilämän kim qiyāmät kün mänim q. giriftār bolγay sän) 34*v* 4
— *ï:* 42*r* 9 [cf. *yu-*]; 154*v* 4 [*χūn*]; (yürāk q.) 87*r* 4; (tāzā quš q.) 183*v* 7
— *ïn:* 33*r* 12 [*χūn*]
— *ïna:* (sulṭān χidmätindä q. tanuqluq berdilär) 15*v* 3
— *ïndan:* 96*r* 6
— *lar:* (ʿajāb dägül ʿāšiqlärinä qïyïp q. tökär tökär bolsa) 116*r* 9
qan aqït- 'to shed blood' (181*v* 8)
qan tök- id. (116*r* 9)
Old T. *qan* 'Blut' (ATG 326*b*); Kāšγ. *qan* 'Blut' (Brock. 144); CCum. *qan, χan* 'Blut' (Grönb. 192); MM *qan* 'blood' (MS 181*v* 1, et passim); Quṭb *qan* 'blood' (Zaj. 130)

qan- vi. 'to quench one's thirst'
— *a:* (ne yoldan bu Sayf-i Sarāyïniŋ uš töküp qanïn ičär q. közläriŋ) 185*r* 2
Old T. *qan-* 'befriedigen, befriedigt werden, erfüllt werden' (ATG 326*b*); Kāšγ. *qan-* 'sich satt trinken; zur Genüge gestillt werden' (Brock. 144); Quṭb *qan-* 'to quench one's thirst' (Zaj. 130)

qanāʿat 1. 'contentment, satisfaction'; 2. 'contented, satisfied'
— 8*v* 1 [id.]; 80*r* 12 [id.]; 81*v* 3 [id.]; 89*r* 13°; 93*r* 5° [id.]; (maṣlaḥat anï körär män kim q. mülkin ḫirāsät qïlïp riyāsät tärkin urγay sän) 26*v* 4 [id.]; (q. gūšāsin tutqïl) 66*r* 10° [id.]; (qurï etmäk ašap χirqa käyärgä čūn q. män) 82*v* 3° [id.]; (q. ayaγïn sālāmät ätäginä čäkip oturγïl) 96*v* 9 [id.]; (q. ähli) 106*r* 4°; (ähl-i q.) 166*v* 7 [*rūda-tang*]
— *qïl-* 'to be satisfied': (bu ikki bäyt bilän mändän q. qïlïŋ) 73*v* 13 [*qanāʿat kunïd*]

qanat 'wing'
— *ï:* (ne išlär qïlγay erdi ādämīgä qarïnčanïŋ q. bar bolsa) 89*r* 7° [*par*]
— *ïn:* (altun q. ačtï isä ṣubḥ sunqarï) 181*v* 6
Old T. *qanat* 'Flügel' (ATG 326*b*); Kāšγ. *qanat* 'Flügel' (Brock. 144); CCum. *χanat* 'Flügel' (Grönb. 100); LA *qanat* 'Flügel' (H. 86)

qanatsïz 'wingless'
— (maʿrifätsiz säyyāḥ q. qušqa oχšar) 173*v* 1 [*bīpar*]

qand 'sugar'
— (su ičkändä dudaγïŋdan su tamsa bitär q.-u šäkär ol yerdä dā'im) 185*r* 12°

qanda 'where, wherever'
— 3*r* 9° [*kuǰā*]; 6*v* 12, 32*v* 4 [*kuǰā*]; 99*v* 9° [*har kuǰā*]; 175*r* 6 [*kuǰā*]; (otursaŋ qanda bayquš teg yïqar sän) 37*v* 12 [*har kuǰā*]; (äy faqïr, q. kitär sän bu yol qattï yol durur) 58*r* 4 [*kuǰā*]; (daγï erdäm iyäsi q. barsa altun berürlär) 139*v* 11 [*har kuǰā*]; (q. dur fïl kelip ṣūrät-u häybät körsün) 149*r* 7° [*kū*]
Old T. *qanta* 'wo' (ATG 326*b*); Kāšγ. *qanda* (Brock. 144)

qanda kim 'wherever'
— 97*v* 10 [*har kuǰā*]; 154*v* 8; (q. tatlï su aqar bolsa qurt vä quš balïq andan eksilmäs) 22*r* 11° [*har kuǰā*]

qandan 'from where, whence'
— 115*v* 5 [*az kuǰā*]; (hïč bilmän bu ot mänim ävimä q. tüšti) 38*r* 9 [*az kuǰā*]
Old T. *qandïn* 'woher' (ATG 326*b*); Quṭb *qandïn* 'from where, where' (Zaj. 131)

qānïʿ 'contented'
— (qaysï faqïr-i q. taqvâ bilän tirilsä tapsa ʿajāb dägül dur ḫaẓrättä ol köni yol) 41*r* 7°
— *et-* 'to satisfy, content': (äy boγaz, q. et bir ätmäkkä) 45*v* 11 [*bisāz*]

qantar a measure of weight (= 44 okes)
— (iläyindä bir q. yemäk bolsa Abū Hurairat čätüginä bir luqmä yedürmägäy) 93*r* 10

qap- vt. 'to snatch, bite'
— *ar:* (q. it aγzïna luqmä ata dur) 43*v* 9°
Old T. *qap-* 'fangen, fassen, bedecken' (ATG 326*b*); Kāšγ. *qap-* 2. 'angreifen'; 3. 'packen' (Brock. 145); MM *qap-* 'to take, snatch' (MS 20*v* 1); Quṭb *qap-* 'to seize' (Zaj. 126); LA *qap-* 'nehmen' (H. 86)

qapu 'door, gate'
— *ŋda:* (här ṣubḥdäm q. χalq-i ǰihān körünür) 184*v* 6
Old T. *qapïγ, qapay* 'Tür, Tor, das Zudeckende' (ATG 327*a*); Kāšγ. *qapuγ* 'Tor' (Brock. 145); CCum. *qabaq* 'Tor, Pforte' (Grönb. 188); MN *qapuq* 'porta' (G. 98); Quṭb *qabuγ* 'door, entrance, court-yard, temple' (Zaj. 127); Chag. *qapu* 'porte' (PdC 392); LA *qapu* 'Tür' (H. 87)

qaq- vt. 'to knock (at), rap'
— *mayïl:* (düšmän ešigin q.) 57*r* 7 [*makūb*]
Kāšγ. *qaq-* 'schlagen' (Brock. 146); Quṭb *qaq-* 'to beat, knock (at the

door), strike' (Zaj. 131); LA *qaq-* 1. 'an die Tür pochen' (H. 91)

qar 'snow'
— 183*v* 7; (elindä bir qadaḫ šäkkär šärbäti bilän q. qarïšïp) 122*r* 7 [*barf*]
Old T. *qar* 'Schnee' (ATG 327*a*); Kāšγ. *qar* 'Schnee' (Brock. 146); CCum. *qar* 'Schnee' (Grönb. 193); LA *qar* 'Schnee' (H. 88)

qara 1. 'black'; 2. 'negro'
— 15*r* 7, 47*v* 6, 183*r* 12; 183*v* 2; (q. qulaq 'lynx') 23*v* 11; (q. qul 'a negro servant') 46*v* 13 [*siyāhī*]; (mägär ki mätäm-i ḫusnïm üčün qara käymiš) 119*r* 2° [*siyāh*]; (q. yaγïz 'dark brown') 126*r* 13
— *nï:* 48*r* 3 [cf. *bïraq-*]
— *niŋ:* (q. ol vaqt näfsi ġālib daγï šähväti ṭālib idi) 47*v* 13 [*siyāh*]
— *γa:* 48*v* 2; (bäzänip bir qarï χatun tiši az: boyap sačïn q. köp qïlur näz) 136*r* 9°
qara käy- 'to put on a mourning dress' (119*r* 2)
qaraya boy- 'to paint black' (136*r* 9)
Old T. *qara* 'schwarz, finster' (ATG 327*a*); Kāšγ. *qara* 'schwarz' (Brock. 146); CCum. *qara* 'schwarz' (Grönb. 193)

qaraŋ 'sorrowful, woeful'
— (ördägimiz qas boldï q. qïzï) 185*v*, B 1
Sag., Kaz. *qaraŋ* 2. 'betrübt, ingrimmig, erregt' (Radl. II, 152)

qaraŋγu 'dark'
— 75*v* 3; (q. dählïz 'dark vestibule') 122*r* 3 [*ẓulmat* ~ *tārīkī*]; (q. kečädä tolun ay toγdï) 122*r* 5 [*tārī* ~ *tārīk*]; (q. közgü) 171*r* 13° [*tārīk*]
Old T. *qaraŋγu* 'Finsternis, finster' (ATG 327*a*); Kāšγ. *qaraŋγu* 1. 'Finsternis'; 2. 'dunkel, verworren' (Brock. 147); CCum. *qaraŋγu, qaraŋγï* 'Finsternis, dunkles Wetter' (Grönb. 192); Quṭb *qaraŋχu* 'dark, darkness' (Zaj. 131); LA *qaranγu* 'Finsternis' (H. 88)

qaraŋγuluq 'darkness'
— (q. ičindä tapïlur āb-i ḥayāt) 66*r* 3° [*tārīkī*]
— *dan:* (īmān ählin q. čïqarïp aydïnlïqqa ketürüp) 76*r* 1
— *ïnda:* 62*r* 11
Quṭb *qaraŋγuluq, qaraŋquluq* 'darkness' (Zaj. 131)

qaraq 1. 'the apple of the eye'; 2. 'glance'
— (nečälär köŋlini aldïŋ ušol ǰādū q. birlä) 183*v* 2
— *ïnda:* (ǰādūnïŋ aṣlïn mägär dilbär q. tutar) 180*r* 11
— *ïnya:* 183*v* 1 [cf. *saqïn-*]
Old T. *qaraq* 'Augapfel, Blick' (ATG 327*a*); Kāšγ. *qaraq* 1. 'Augapfel' (Brock. 147); MN *qaraq* 'pupilla' (G. 98); Quṭb *qaraq* 'pupil of the eye, eye' (Zaj. 132); LA *qïrïγ* 'Schwarze des Auges' (H. 89); LN *qaraq* 'glance, the apple of the eye' (MS 143*r* 6, 147*r* 6, etc.)

qaraqčï 'robber'
— 183*v* 9; (q. bälā qïlsa tüz yazïda qïlur dā'im eldä bälā közläriŋ) 184*v* 12
Kāšγ. cf. *qaračï* 'Bettler' (Brock. 146); CCum. *qaraqčï* 'Räuber, Bettler' (Grönb. 193); Maḫ. *qaraqčï* 'brigante' (G. 98); Quṭb *qaraqčï* 'robber' (Zaj. 132)

qaraqlï 'of a . . . glance'
— *γa:* (bir gül yaŋaqlï ǰādū q. uγrasaŋ) 183*r* 4

qara qulaq 'lynx'
— *qa:* 23*v* 11 [*siyah-gūš*]

qarār 1. 'rest, quiet'; 2. 'the usual quantity'
— (alur ṣabr ǰāndan köŋüldän q.) 184*v* 13
— *qïl-* 'to establish, take place': 76*r* 5°; (gär kirip ǰännätkä sän qïlsaŋ q. özgälär qïlγay tamuγnï iχtiyār) 120*r* 11°
— *tut-* 1. 'to rest, remain'; 2. 'to be quiet': 16*v* 10, 123*v* 7°; (saχï elindä bilür sän q. tutmas māl) 21*r* 9° [*qarār nagīrad*]; (ma'rifätsiz faqïr q. tutmas ḫattâ faqrï küfrgä yetmäyinčä) 153*r* 2 [*nayārāmad*]
— *ï:* 109*v* 9, 124*v* 1 [id.]; (ne kündüz ṣabrï bar idi ne kečä q.) 113*v* 9
— *ïnda:* (Ḥaqq ta'ālâgä müsälläm dur körüp quldan χaṭā käsmäyin här kündäki rizqin q. tutar) 29*v* 8° [id.]

qarar- vi. 'to become black'
— *ur:* (qur'ān oqusa išitkänlärniŋ köŋli q. idi) 141*r* 8 [*siyāh kardī*]
Old T. *qarar-* 'schwarz werden, dunkeln' (ATG 327*a*); Kāšγ. *qarar-* 'schwarz werden' (Brock. 147); CCum. *qarar-* 'verfinstert werden' (Grönb. 194)

qardaš 'brother'
— (ičindä iki q. bar idi) 44*v* 7 [*birādar*]
Isf. An. *qardaš* 'fratello' (MS 101*r* 12)

qarï 1. 'old'; 2. 'old man, old woman'
— 53*v* 8, 81*r* 4 [cf. *yol*]; 136*v* 10 [cf. *soŋ*]; 137*v* 12 [*pïrī*]; 138*r* 3 [cf. *dūstluq*]; 181*v* 2; (q. yarlï quluŋ Sayf-i Sarāyī) 81*r* 6°; (ol χatunnïŋ q. anasï ävdä mütämäkkin oltura qaldï)

121*r* 12 [*jartūt*]; (yetmiš yašar bir q. er) 133*r* 7; (sän bir pählävän män bir q. jän) 137*r* 10°; (yašï yätmiškä yetkän bir q. er) 138*r* 5; (uruš körgän q.) 150*r* 1

— *nïŋ:* 138*v* 3; (yel väkïli firištägä ne ġam bir q. čirāġï söngän üčün) 172*v* 11° [*pïr-zanï*]

— *ya:* 150*r* 1

— *lar:* 168*v* 11 [*pïrān*]

qarï bol- 'to grow old' (136*r* 2)

Old T. *qarï* 'alt' (ATG 327*a*); Kāšγ. *qarï* 1. 'alt'; 2. 'Arm' (Brock. 147); CCum. *qarï* 'alt, bejahrt' (Grönb. 194); MM *qarï* 'old, aged' (MS 178*v* 16); Quṭb *qarï* 'old, aged, 'an aged man' (Zaj. 133); LA *qarï* 'Greis' (H. 90)

qarï- 'to grow old'

— *sa:* (mäliklär räsmi dur dil šād qïlmaq q. qullarïn āzād qïlmaq) 81*r* 5°

— *p:* (atam q. monup turur) 135*r* 13

Old T. *qarï-* 'altern' (ATG 327*a*); Kāšγ. *qarï-* 'alt werden' (Brock. 147); CCum. *qarï-* 'altern' (Grönb. 195)

qarïlïq 'old age'

— 8*v* 4 [*pïrï*]; 132*r* 5 [*pïrï*]; (bir mälik q. ḫālätindä χasta bolup) 18*v* 8 [*pïrï*]

Quṭb *qarïlïq* 'old age' (Zaj. 134)

qarïn 1. 'stomach'; 2. 'womb'

— 154*r* 6 [*baṭn*]; (välïkin bu q. dā'im keräk toq: ačïqsa bir näfäs ṣabr etmägi yoq) 106*v* 9° [*šikam*]; (ḫakïmlär yemäkni keč keč yerlär ʿābidlär yarïm q.) 168*v* 11 [*nïm-sïr*]

— *dan:* 154*r* 7 [*šikäm*, cf. *äkizäk*]

— *ïm* [> *qarnïm*]: (yürür män šādmān q. közüm toq) 58*r* 7°

— *ï* [> *qarnï*]: 67*v* 6 [*šikam*]; (iki kečä uyumas ol kim boγaz äsïri bir tünlä köp yemäkdän q. kerilä tolγay) 169*r* 3° [*miʿda*]

— *ïn* [> *qarnïn*]: (anasïnïŋ baγïrsuγïn yer q. yïrtïp ṣaḥrāγa čïqïp kitär) 145*r* 4 [*šikam*]

— *ïnda* [> *qarnïnda*]: 67*r* 13 [*šikam*, cf. *oyna-*]; (bir kim ärsäni balïq q. dā'im χwaš tutar) 175*r* 12 [*šikam*]

Old T. *qarïn* 'Leib, Bauch' (ATG 327*a*); Kāšγ. *qarïn* 'Bauch' (Brock. 148); CCum. *qarïn* 'Bauch' (Grönb. 195); MM *qarïn* 'stomach' (MS 181*r* 1); LA *qarïn* 'Bauch' (H. 89); Quṭb *qarïn* 'stomach' (Zaj. 134)

qarïnča 'ant'

— 152*r* 7 [*mūr*, cf. *yïγ-*]; (q. χāṭirin āzār qïlma Süläymānča eliŋdä bolsa quvvät) 40*v* 11°; (mäni sän ol q. teg yaqïn bil, kim anï yol üzä yänčip kečär fïl) 82*r* 7° [*mūr*]

— *nï:* 34*r* 4 [cf. *bas-*]

— *nïŋ:* (ne išlär qïlγay erdi ādämïgä q. qanatï bar bolsa) 89*r* 7° [*mūr*]

— *lar:* 105*r* 5 [*mūrčagān*]; 118*v* 13° [*mūrča*]

Kāšγ. *qarïnča, qarïnčaq* 'Ameise' (Brock. 148); Quṭb *qarïnčqa* 'ant' (Zaj. 134); LA *qarïnča* 'Ameise' (H. 90)

qarïndaš 'brother'

— 45*r* 10, 25*r* 11 [*birādar*]; 82*r* 3 [*birādar*]; (q. ḫaräm iläyiŋdä daγï ḫarāmï artïŋda) 56*r* 1 [*birādar*]; (ol qarïndaš kim näfs äsïri turur ol kišigä ne q. bolur ne yaqïn) 78*r* 7 [*birādar*]

— *ï:* (bularnïŋ bir qïz q. bar idi 'they had a sister') 11*v* 13; (sulṭānnïŋ q. oγlï 'the sultan's cousin') 17*r* 2

— *ïna:* 12*r* 1

— *larï:* 10*v* 9 [*birādarān*]; 11*v* 11 [*birādarān*]

— *larïn:* 12*r* 8

Quṭb *qarïndaš* 'brother' (Zaj. 134); Old T. *qarïndaš* 'Geschwister' (ATG 327*a*); Kāšγ. *qarïndaš* 'Bruder' (Brock. 148); CCum. *qarïndaš, qarandaš* 'Bruder, Geschwister': *qïz qarandaš* 'Schwester' (Grönb. 195); MM *qarïndaš* 'brother' (201*r* 9); LA *qarïndaš* 'Bruder' (H. 89)

qarïnlï 'of . . . stomach'

— (ač q. 'hungry') 23*r* 7

Kāšγ. cf. *bäδük qarïnlïγ* 'dickbäuchig' (Brock. 148)

qarïš- vi. 'to be mixed'

— *ïp:* (šärbäti qar bilän q. misk rāʾiḥalï māvärd bilän mämzūj idi) 122*r* 7

CCum. cf. *qarïštur-* 'mischen' (Grönb. 195); MM *qarïš-* 'to mix, interfere' (ĎA 194*r* M 10); Quṭb *qarïš-* 'to mix, be mixed' (Zaj. 134)

qaršï 1. 'the opposite side'; 2. 'opposite, opposed'

— 3*v* 5 [cf. *boy*]; 27*v* 5, 45*v* 7 [cf. *tök-*]; (bular daγï čärik yasap q. yüridilär) 11*r* 1

— *mda:* (q. tolï ädīm süfrä) 74*r* 3° [*dar barābar-i man*]

— *dayï:* (q. vādï ičindä) 135*r* 4

qaršï kel- 'to advance to meet somebody' (27*v* 5)

qaršï yürü- 'to go to meet somebody, approach' (11*r* 1)

Old T. *qaršï* 'Streit, feindlich, zuwider' (ATG 327*b*); Kāšγ. *qaršu* 'entgegen' (Brock. 149); CCum. *qaršï* 'entgegen' (Grönb. 194); Quṭb *qaršu* 'against, opposed to' (Zaj. 133)

qaršu 1. 'the opposite side'; 2. 'opposite, opposed'
— (yürüp q. eli birlän tutar iti qïličnï ol) 9*r* 1°
— *mda:* 120*r* 3
— *ŋda:* (q. turup tilär män uš sändän dād) 33*v* 10°
cf. *qaršï*

Qārūn prop. n.
— 30*v* 11° [id.]
— *ya:* 160*r* 5 [id.]

qaş 'goose'
— (ördägimiz q. boldï) 185*v* A, B, 1
cf. *qaz*

qaşaba 'Egyptian linen cloth'
— (bašïna mişrï q. baγlap idi) 96*r* 1

qaşd 'intention'
— *et-* 1. 'to intend'; 2. 'to attempt': (iḫtiyāṭ ettim kim maŋa q. etmäsünlär) 18*r* 13 [*āhang-i halāk kardan*]; (jällād kelip q. etti öltürmägä) 33*r* 13 [*qaşd kard*]; (iki hindī čïqïp yetti jānïmïzγa q. etti) 149*r* 10 [*āhang-i qitāl-i mā kardand*]

qāşid 'messenger'
— (ḫayfïm keldi jämālïŋ bilän q. közi müšärräf bolγay daγï män maḫrūm) 116*v* 7 [id.]

qaşīda 'a panegyric poem'
— *i* [iz.]: (q. madḥ) 42*v* 2 [*qaşīda*]; (q. ʿuzzā 'a sublime qaşīda') 182*r* 5
— *nï:* 42*v* 4; (män bu q. bilür män: Anvarïniŋ durur) 42*v* 8
— *ya:* 182*v* 1

qāşir 'deficient'
— *i* [iz.]: (q. himmät) 158*v* 8 [id.]

qaşr 'castle, palace'
— *ï:* (bir sulṭān q. ešigindä bir väzīrniŋ oγlïnï kördüm) 15*r* 11 [*sarāy*]

qaşşāb 'butcher'
— (därāhim bolmasa borčqa yemä et yürigil čäkmäyin q. jävrin) 85*v* 6° [id.]

qaşşār 'cleaner of clothes'
— (kir bözni urur ḫajärgä q.) 26*r* 3° [*gāzurān*]

qaš 'eyebrow'
— (ikki közüm q. vidāʿïn qïlïŋ) 19*r* 9°
— *a:* 179*r* 8 [cf. *aldan-*]
— *ïŋ:* (q. čūn bayram ayï dur) 180*r* 5
— *ï:* (ḫarāmï közläri q. ʿajäb ya kirpügi oq dur) 162*r* 3; (qurup q. yasïn qara közläriŋ atar kirpük oqun maŋa közläriŋ) 184*v* 10
Old T. *qaš* 'Augenbraue' (ATG 327*b*); Kāšγ. *qaš* 1. 'Augenbraue' (Brock. 150); CCum. *qaš* 'Augenbraue, Sattelbogen' (Grönb. 195)

qašuq 'spoon'
— (ičirip elgä q. birlä šorba čumuč sapï bilän közin čïqarma) 160*v* 7°
Kāšγ. *qašuq* 'Löffel' (Brock. 150); CCum. *qašuq* 'Löffel' (Grönb. 196); LA *qašuq* 'Löffel' (H. 86)

qat 1. 'side'; 2. 'presence'
— *ïmda:* (bäsländiŋ anïŋ süti bilä daγï ulγaydïŋ mänim q.) 14*v* 6°
— *ïŋa:* 33*r* 1
— *ïŋda:* 77*v* 1 [cf. *tapuγčï*]
— *ïna:* 17*v* 4, 44*v* 11 [*pïš*]; 102*v* 9 [*pïš*]; 147*r* 13 [cf. *äšäk*]; (barčasï munuŋ q. keldilär) 14*v* 13; (daʿvānï qāẓī q. eltürlär) 33*v* 4 [*pïš*]
— *ïnda:* 5*r* 1 [cf. *istä-*]; 85*r* 11 [cf. *yïγïl-*]
— *ïndayï:* (q. näv kärinä ayttï) 147*r* 4
— *ïndan:* (qačan sürsä qulun taŋrï q.) 53*r* 13°
— *ïmïzdan:* (ittifāq tüšti kim q. säfär etti) 135*v* 8
Old T. *qat* 'mal, -fach' (ATG 327*b*); CCum. *qat* 'Seite, der Raum neben oder bei etwas' (Grönb. 196); Kāšγ. *qat* 'Seite' (Brock. 150); MM *qat* 'presence, side' (MS 194*r* 10, etc.); Quṭb *qat* 'layer, stratum; to' (Zaj. 135)

qaṭʿ 1. 'cutting off (a thief's hand)'; 2. 'renunciation, abandonment'
— (här kim vaqfdan nemä oγurlasa aŋa q. lāzim bolmas) 57*r* 2 [id.]
— *i* [iz.]: (q. raḥim 'alienation of kinsfolk') 78*r* 13 [id.]
— *ï:* (yaqïnda bolmasa gär zühd-u taqvâ raḥim q. mäväddätdän köp ävlā) 78*r* 11° [id.]

qat-[1] vt. 'to put in'
— *ayïm:* (quṭn keltür qulaγïma q.) 60*r* 10°
Old T. *qat-* 'hinzufügen, beimischen' (ATG 327*b*); MM *qat-* 'to put in' (MS 194*v* 11); Quṭb *qat-* 'to add, combine with' (Zaj. 135)

qat-[2] in *tün qata*, s. v.

qātil 'mortal'
— (ayturlar ol dārū zähr-i q. idi) 58*v* 9

qatl 'killing'
— *qïl-* vt. 'to kill': (düšmänin öltürür bähādūr er düstïn ol ḫabīb q. qïlur) 114*r* 5° [*kušand*]

qaṭra 'drop'
— 146*v* 3° [id.]; 158*v* 1° [id.]; (jämālï güliniŋ ʿaraqïndan bir nečä q. qadaḥqa tamup turur) 122*r* 9 [id.]; (ähl-i ṭamaʿ közi bu jihān niʿmäti bilän tolmas nečük ki tolmasa q. bilän quyï) 156*v* 9° [*šabnam*]; (q. q. säyl bolur az azyïγïsa χaylï bolur) 171*v* 1 [id.]

qattï 1. 'hard'; 2. 'strong'; 3. 'coarse'; 4. 'very much'
— 85*r* 12; 136*v* 8 [*saχt*]; 171*r* 8° [*bu-*

land]; (q. ün bilän 'with a strong voice') 17*r* 13; (qanda kitär sän bu yol q. yol durur) 58*r* 4; (q. quraqlïq 'a hard draught') 86*v* 12; (kärïh ün bilän q. čaγïrïp qur'ān oqur idi) 112*r* 9; (q. yüzli 'coarse-faced') 127*v* 3; (q. ya 'a strong bow') 134*r* 10; (q. taš 'a hard stone') 170*r* 3 [*sang-i badgauhar*]

qattï sözlä- 'to be rude/harsh' (85*r* 12, *suχanhā-i bā χušūnat guftan;* 135*r* 5, *bāng zadan*)

Old T. *qatïy*, *qataγ* 'hart, fest, heftig, Anstrengung' (ATG 327*b*); Kāšγ. *qatïχ* 'stark, hart' (Brock. 151); CCum. *qatï*, *qattï* 'hart, fest, stark, heftig' (Grönb. 196); QY *qatï* 'sehr' (Brock. 54); MN *qatïq* 'duro, forte' (G. 98); Quṭb *qatïγ* 'strong, severe, serious, horrible, perspicacious, much' ~ *qatï* (Zaj. 135); LA *qatï* 'hart' (H. 88)

qattïlïq 'severity, hardness'

— *et-* 'to be hard': (ol qadar q. etmägil kim sändän toyγaylar) 164*r* 12 [*durushtī kun*]

Kāšγ. *qatïylïq* 'Unglück' (Brock. 151); Quṭb *qattïlïq* 'hardness, severity, dryness' (Zaj. 135)

qav 'touch-wood'

— (köŋül āhï säni q. teg yaqar) 38*r* 13 Old T. cf. *qawayu* 'Zunder' (ATG 327*b*); Kāšγ. *qav* 'Zunder' (Brock. 152); CCum. *qov* 'Zunder', cf. *qavdan* 'Land mit dürrem Grass' (Grönb. 201); Quṭb *qav* 'tinder' (Zaj. 137); LA *qav* 'Zunder' (H. 86)

qavï 'strong'

— 17*r* 7°, 19*v* 9 [id.]; 81*r* 13 [*zūr*]; 84*r* 6 [id.]; 94*v* 1 [id.]; (quvvätim ẓaʿïf turur anïŋ q. maʿnïlärinä) 6*r* 3; (χaṣm čün sändän q. dur qïl taḥammül jävrinä) 32*v* 10°

— *qïl-* 'to strengthen': (anïŋ maqṣūdï mundan artuq dägül kim düšmänligin q. qïlur) 162*v* 3 [*qavï gardad* ~ *kunad*]

qavï-tän 'strong in his body'

— (yigit kim fïl teg bolsa q. urušta ärlik andan istämä sän) 149*v* 13° [*qavï-bāl*]

qavl 'word, saying'

— *ïma:* (künäš teg belgili šāhid jämālï q. šāhid) 180*r* 2

— *ï:* 143*r* 6 [id.]; (ḫukämā q. bilän ʿamäl qïldïm) 18*r* 13 [id.]; (ḫukämā q. dürüst keldi) 26*v* 10 [id.]

— *ïna:* 99*r* 6 [id.]; (ʿavāmmnïŋ q. dayï fïʿlinä ol qadar iʿtibār yoq turur) 140*v* 4

— *ïnda:* 24*r* 11

— *larïna:* (fïʿlläri q. müvāfiq dägül durur) 75*r* 2 [*guftār*]

qavm 1. 'tribe'; 2. 'people'

— 17*r* 3 [id.]; (emdi bir q. ḫāṣil bolup turur kim ẓāhirläri jämʿ dayï bāṭinläri pärīšān) 72*v* 8 [id.]; (mänim q.-u qabīlämniŋ qamusï ʿālim erdilär) 122*v* 9°

— *ï:* (öz q. 'his relatives') 92*r* 2° [*qabīla va paivand*]

— *ya:* (bir väzīr eli altïndayï q. raḥm etip išlärin χayr üzä tutar idi) 43*r* 9

— *ïna:* 68*r* 9°

qavunluq 'melon bed'

— (gär yesä qāẓï alïp bärṭïl sändän beš χiyār on q. ol saŋa ḫāṣil etärgä qïl yarar) 177*v* 12° [*χarbuza-zār*]

Kāšγ. *qayunluq* 'Melonenfeld' (Brock. 141); CCum. cf. *qovun*, *χuvun* 'Melone' (Grönb. 201); LA cf. *qavun* (türkm.) 'Melone' (H. 86)

qavvād 'pander'

— *nï:* (sulṭān oγlï bu sözdän mälūl bolup ayttï: sürüŋ bu q.) 30*v* 5; (mälik buyurdï: uruŋ bu q. nečün munča köp yalγan sözlär sözlägäy) 42*v* 10

qaya 'rock, mountain'

— *dan:* (inär bolsa q. bir aγïr taš keräk kim kitmägäy ʿārif yolundan) 80*r* 9° [*kūh*]

Old T. *qaya* 'Felsen' (ATG 328*a*); Kāšγ. *qaya* 'Fels' (Brock. 142); CCum. *qaya* 'Felsen' (Grönb. 190); LA *qaya* 'Felsen' (H. 94)

qayd 'imprisonment'

— *ïndan:* (atam säni firänč q. on altunγa satïn aldï) 68*v* 10 [id.]

qayda 1. 'where'; 2. 'when'

— (q. sän kim müštāq bolur biz) 116*r* 2 [*kuǰā*]; (sän q. alar yolïn yürigäy sän) 151*v* 5 [*kuǰā*]

Old T. cf. *qanta* 'wo' (ATG 326*b*); Kāšγ. *qayda* 'wo' (Brock. 141); CCum. *qayda*, *χayda* 'wo' (Grönb. 189); Quṭb *qayda* 'where' (Zaj. 128); Qav. *qayda* 'wo' (Tel. 316); Abū Ḥ. *qayda* 'nereye' (Caf. 74)

qaydan 'from where'

— (tonum yoq ätäk q. kätüräyim) 21*r* 5

CCum. *qaydan* 'woher' (Grönb. 190)

qayγu 1. 'grief, sorrow'; 2. 'care'

— 159*r* 1 [cf. *bar*]; (säni közdän salïp q. ḫiṣārïnda tutar) 29*v* 6; (külübän ayttï ki män jämʿ šämʿi män Saʿdī maŋa ne q. özin köydürürsä pärvānä) 116*r* 13°; (ne q. sävmäsä gülni sïsïqan) 118*r* 1°

— *ye-* vi. 1. 'to grieve'; 2. 'to care for': (sän saqïnma kim yegäy män q. ol däm jān üčün) 56*v* 6° [*ġam*]
— *m:* (qayγuŋ yoq isä mänim dayï q. yoq) 21*r* 1° [*ġam*]
— *ŋ:* 21*r* 1°, 77*v* 1 [cf. *tapuγčï*]; (düšmän naẓarïnda qïlmayïl q. yād) 107*r* 12° [*andūh*]
— *sï:* 26*r* 1 [*bāk*]; 139*v* 10 [*ġam*]; (kimniŋ q. bar mänim χalāṣïmdan) 26*r* 10; (yemäk q.) 73*v* 4
— *sïn:* 160*r* 4°; (ol vaqt kim sän kördüŋ bir ätmäk q. yer idim emdi jïhān qayγusun yemäk keräk) 66*r* 5 [*ġam*]; (baylarnïŋ yaχšïraqï ol durur kim faqïrlär q. yegäy) 158*v* 5 [*ġam χwarad*]
— *sun:* 66*r* 6 [*tašvīš*]; (rävā dägül bir išni qïlγay sän dayï soŋundan q. yegäy sän) 63*r* 8
— *sïndan:* 135*v* 7
Old T. *qadγu*, *qatqu* 'Kummer' (ATG 325*b*); Kāšγ. *qaδγu* 'Sorge' (Brock. 140); CCum. *qayγï* 'Kummer, Sorge' (Grönb. 190); Rabγ. *qayγu* 'grief' (Malov, Pamj. 410*a*); QY *qayγu* 'Trauer, Sorge' (Brock. 52); Quṭb *qaḏγu* ~ *qayγu* 'sorrow, grief' (Zaj. 128); LA *qayγï tut-* 'traurig sein' (H. 94)

qayγur- vi. 'to grieve, sorrow'
— *sun:* (ne q. bu ümmät āχirätdä) 4*r* 7° [*čï ġam*]
Old T. *qadγur-* 'sich sorgen' (ATG 325*b*); Kāšγ. *qaδγur-* 'sorgen' (Brock. 140) ~ *qayγur-* (Brock. 142); CCum. *qayγïr-* 'trauern' (Grönb. 190); Quṭb *qaḏγur-* 'to be pained, grieve, sorrow' (Zaj. 128)

qaymaq 'cream'
— (dägül erlik aγïzγa yumruq urmaq er isäŋ qoy aγïzγa bal vä q.) 78*r* 2°; (türüš yüzliniŋ elindän yegінčä bal vä tär q.) 86*r* 7°
Quṭb *qaymaq* 'cream' (Zaj. 128)

qaynat- vt. 'to boil'
— *ur:* (äylä ïsï idi kim boγaznï qurutup aγïznï q. idi) 121*v* 12
Kāšγ. *qaynat-* 1. 'aufkochen lassen' (Brock. 142); CCum. *qaynat-* 'kochen' (Grönb. 190); Quṭb cf. *qayna-* vi. 'to boil, seethe' (Zaj. 128); MN *qayna-* 'ribollire' (G. 98)

qaysï 'which'
— 2*r* 9, 34*v* 7; (ʿibādätlärdä fāẓilräki q. turur) 20*v* 1 [*kudām*]; (šäjāʿat bilän saχāvätdän q. yaχšïraq turur) 81*r* 10 [*kudām*]; (q. jānibdän čïqtï) 130*r* 6 [*kudām*] Old T. *qayu*, *qanγu*, *qanu* 'wer?, welcher?, welcher' (ATG 328*a*); Quṭb *qayu* 'how, who' (Zaj. 129)

qayt- vi. 'to turn, turn back, return'
— (yaŋïldïŋ kaʿbäniŋ yolïn yana q.) 52*v* 7°
— *qïl:* (bu yol qattï yol durur, hälāk bolur sän q.) 58*r* 5 [*bar gard* ~ *bāz gard*]
— *ur:* (bayïšlayïl dayï minnät etmägil anïŋ üčün kim fāʾidäsi saŋa q.) 160*v* 1 [*bāz gardad*]
— *mas:* (bilür sän kim yana q. aqar su) 136*r* 3°
— *tï:* (kämäči ṭamaʿ etip q.) 100*r* 13 [*kaštï bāz gardānïd*]
— *ïp:* (türkigä q. ʿaǰämdän bu kitāb) 6*v* 5°
CCum. *qayt-* 'zurückkehren' (Grönb. 190); Quṭb *qayt-* 'to return, decline' ~ *qayït-* 'to return, leave alone' (Zaj. 129); J. Aṣd. *qayt-* 'revenir, retourner' (Zaj. Stud. II, 89); LA *qayït-* 'zurückkehren' (H. 94)

qaytar- vt. 1. 'to turn off'; 2. 'to return'; 3. 'to repel'
— *ur:* (oγul qïz ǰāfāsï yemäk qayγusï mäläk sïrätindän säni q.) 73*v* 4° [*bāz ārad*]
— *mas:* (tuz etmäkni unutmas kälb gär yüz qovar bolsaŋ yana q. ol yüz) 175*r* 2°
— *dïlar:* (baʿzï ümärā anïŋ buyruγïna boyun sunmayïn yüz q.) 65*v* 4 [*bipīčāndand*]
— *yay:* 4*v* 2 [*iʾrāẓ kunad*]
— *ïp:* (qadīmī maχdūmïndan yüz q. kitkäy) 22*v* 10; (bu mälikniŋ ḫašäm vä ḫāšiyäsi yüz q. barča kitti) 22*v* 4
— *mayïsar:* (taẓarruʿ birlä, äy χwājä muẓaffär, ḫarāmī altunuŋ q.) 124*r* 12°
— *maq:* 51*r* 5 [*tāftan*]; (bir käz anï nävmïd q.) 22*r* 6; (bu χayāl-i bāṭil söz bilän nāṣiḥlär tärbiyätindän yüz q.) 75*r* 12 [*bigardānïdan*]
yüz qaytar- 'to turn off one's face' (22*v* 4, 22*v* 10, 51*r* 5, 65*v* 4, 75*r* 12) Kāšγ. *qaytar-* (γuzz. für türk. *qatar-*) 'zurückbringen, umwenden' (Brock. 142); CCum. *qaytar-* 'zurückgeben' (Grönb. 190); Quṭb *qaytar-* 'to turn; return (to); lead, direct' (Zaj. 129); LA *qaytur-* 'zurückbringen' (H. 94)

qayur- vi. 'to grieve, sorrow'
— *mayïl:* (āgāh bolγïl q. älbättä bälā üstünä) 27*v* 1 [*ġam*]
— *mas* 'it does not matter': 91*v* 9 [*ġam nïst*]

qaz 'goose'
— (ač yarlï tapïp biši šälġam šišlämiš q. eti bigin χwaš yer) 90*v* 9° [*murġ*]
— *nï:* (nävkärläri tutup sančar yïγïrmï q. bir šiškä) 31*r* 10°

Old T. *qaz* 'Gans' (ATG 328*a*); Kāšγ. *qaz* 'Gans' (Brock. 152); CCum. *qaz* 'Gans' (Grönb. 197); LA *qaz* 'Gans' (H. 86); Chag. *qaz* 'oie' (PdC 404)

qaẓā 1. 'destiny'; 2. 'God's decree'; 3. 'judgement'
— 131*v* 10°; (kügärčin öz vaṭanïnï yana qačan körgäy, q. aŋa qïlur isä naṣïb dänä-i dām) 99*r* 5° [id.]; (munï ayttï daγï q. mäsnädinä oturdï) 127*v* 8 [*masnad-i qaẓā*]; (q. manṣibi ʿālī märtäbä durur) 128*r* 6 [id.]; (q. oqïnïŋ ölgüsi) 152*v* 11 [id.]; (q. muqtaẓāsï bilän riẓā berip) 159*r* 13 [id.]
— *qïl-* 'to make up an omitted act of worship': (nämāzïŋnï daγï q. qïlγïl) 52*v* 13 [*qaẓā kun*]
— *i* [iz.]: (q. äǰäl 'the appointed time of death') 173*r* 4 [*rūz-i aǰal*]
— *nï:* 95*v* 11°
— *sï:* (taŋrï q. bilä) 22*v* 2

qazïl- vi. 'to be engraved'
— *mïš:* (atam türbäsiniŋ ṣanduqï üzä älvän naqš q.) 150*r* 6
Kāšγ. *qazïl-* 'gegraben werden' (Brock. 152); LA cf. *qaz-* 'graben' (H. 90)

qāẓī 'judge'
— 33*r* 10 [id.]; 59*v* 11° [id.]; 183*r* 9; (daʿvānï q. qatïna eltürlär) 33*v* 4 [id.]; (vaqtï ki dägül ärindän äpči rāẓī barïšmas alar nečä buyursa q.) 134*r* 13°
— *ya:* 128*r* 9
— *sini:* 126*v* 12 [id.]
— *lärniŋ:* (barča kišiniŋ äkši yesä tiši qamašïr illā q. tatlï yesä qamašïr) 177*v* 9 [*qāẓïyān*]

qaẓiyyä 'fact'
— (bu q. ʿālämä maʿlūm dur kim hämīšä müstaḥaq maḥrūm dur) 176*r* 6°

qïl 'hair'
— 177*v* 12 [cf. *qavunluq*]; (olturup yarγu yararda q. yarar) 7*r* 4°; (väfāsïz dilrübā sän, äy beli q.) 117*v* 12°; (ändāmïnda q. bitkäy) 146*r* 8 [*mūy*]; (ol er kim oq atïban qïl yara nišān urγay) 149*v* 5
— *nï:* (üzmäs ikki biligli bir q.) 108*r* 10° [*mūy*]
qïl yara- 'to argue, confirm' (177*v* 12)
Old T. *qïl* 'Haar' (ATG 328*b*); Kāšγ. *qïl* 'Haar' (Brock. 154); Quṭb *qïl* 'hair, string' (Zaj. 147); BL *qïl* 'hair' (Bor. 221)

qïl- vt. 'to do, make'
— *ayïm:* (buyruquŋ bolsa män anï sākin q.) 17*v* 5
— 10*r* 8, 52*r* 5 [cf. *yalγuzun*]; (yetär qïsqa q. emdi ḫīlädän el) 136*r* 11
— *ïŋ:* 19*r* 9 [cf. *ikki*]
— *ïŋïz:* (äy Daʿvūdnïŋ ähli q. šükrni) 2*v* 13
— *γïl:* 19*v* 7, 20*r* 5 [cf. *χayrlï*]
— *qïl:* 19*v* 8
— *ma:* 157*r* 7 [cf. *üšän-*]; (artuqšï ṭamaʿ ʿamäldä q.) 26*r* 2°
— *mayïl:* 162*r* 6 [cf. *yamanlïq*]
— *sïn:* 180*r* 8
— *ur män:* (män alarnïŋ ḫālïna raḥmät q.) 156*v* 13
— *ur sän:* 183*r* 4 [cf. *uγra-*]
— *ur:* 14*r* 13, 37*r* 12 [cf. *tapuγ*]; 185*r* 11 [cf. *bayram*]; (ol mälik kim dāʿim elgä vä ulusqa küč q.) 17*r* 6°
— *urlar:* 13*v* 12, 155*r* 10
— *mas sän:* (ne üčün χidmät q. kim bu iš zaḥmätindän qutulγay sän) 45*r* 13
— *mas:* 14*v* 8
— *maslar:* 155*r* 9
— *dïm:* 14*r* 6, 111*r* 12 [cf. *oqu-*]
— *dïŋ:* 39*v* 3
— *dï:* 2*v* 9, 106*r* 11 [cf. *quč-*]
— *duq:* 178*r* 7
— *dïlar:* (χalq anï tiläp kelip muʿāvänät q.) 16*v* 1
— *madïm:* 131*r* 12 [cf. *yalγuz*]
— *madïŋ:* 40*r* 5
— *madï:* 23*r* 12, 50*v* 6 [cf. *tar*]
— *sam:* (bu niʿmät šükrini qïlsam keräk čoq) 82*r* 11°
— *saŋ:* 42*v* 13, 120*r* 11 [cf. *tamuγ*]; 161*v* 9 [cf. *qol*]
— *sa:* 13*r* 4, 167*r* 12 [cf. *yöŋüllik*]; 184*v* 12 [cf. *qaraqčï*]
— *masa:* 61*v* 5
— *ya sän:* (ne qadar q. bu zulm elgä) 20*r* 10°
— *yay män:* 52*r* 10
— *yay sän:* 22*r* 2
— *yay:* 4*r* 1, 120*r* 11 [cf. *tamuγ*]
— *yay biz:* (ne rävā kim savaš q.) 77*r* 11°
— *yaylar:* 106*r* 8 [cf. *tuz*]
— *mayay sän:* 20*v* 3
— *mayay:* 22*r* 3
— *mayaylar:* (özgä qullar körüp munuŋ bigin ḫaräkät q.) 34*r* 12
— *ïp:* 71*v* 6 [cf. *riyāsïz*]
— *a:* 162*r* 6 [cf. *yamanlïq*]; (ḫasūdnï rāẓī q. bilmädim) 15*v* 9; (tāǰir elin kötürüp duʿā vä zārïlïq q. bašladï) 93*v* 4
— *maq:* 2*v* 3, 75*r* 13 [cf. *azyunluq*]; (mäliklär räsmi dur dil šād q.) 81*r* 5°
— *maya:* 116*r* 9 [cf. *qïpa-*]; (ziyārät q. kelip) 19*v* 2
— *maqlïq:* 15*r* 8

— *yïčï:* 14*v* 8
— *yan:* 3*r* 3, 158*r* 1 [cf. *bay*]; (yamanlïq q. ergä äygülük qïl) 43*v* 8°
— *mayan:* (borč bermä nämäz q. müdbirgä) 172*r* 7°
— *mïš:* (bu ǰihāndan qïlmïš ol bir taš ävni iχtiyār) 123*v* 8°
— *mayïsar:* (mälūl q. ʿārif er kiši köŋlün) 15*v* 10°

āh-u färyād qïl- 'to complain, lament' (59*r* 6)
ʿamäl qïl- 'to act, put into practice' (35*r* 1, 51*r* 12, 52*r* 10, 160*v* 11, 176*r* 1)
ʿaqd-i nikāḥ qïl- 'to give one's daughter in marriage to' (68*v* 1, 79*v* 3, 134*v* 5)
ʿār qïl- 'to be ashamed' (175*v* 11)
ʿadl qïl- 'to be just' (164*v* 6)
āsāyïš qïl- 'to rest, repose' (123*v* 5)
ʿayš qïl- 1. 'to enjoy oneself'; 2. 'to live' (74*r* 4, 80*v* 10, 131*v* 12)
az qïl- 'to reduce, lessen' (45*v* 12)
āzād qïl- 'to set free' (81*r* 8)
āzār qïl- 'to vex, afflict, torment' (20*v* 2, 31*v* 1, 31*v* 13, 32*r* 9, 40*v* 11, 165*v* 8)
ädā qïl- 1. 'to say, pronounce'; 2. 'to acquit'; 3. to pay' (62*v* 10, 108*v* 4, 123*r* 8)
äǰgān qïl- 'to lament' (118*r* 2)
ändīšä qïl- 'to think, reflect' (24*v* 10, 41*v* 9, 41*v* 12)
äṣär qïl- 'to impress, effect' (8*r* 8, 23*r* 9, 55*v* 2, 55*v* 3, 64*v* 10, 133*r* 6, 139*r* 8, 139*r* 11, 143*r* 5, 174*r* 10)
äsīr qïl- 'to take prisoner' (148*r* 1, 183*v* 2)
äygülik qïl- 'to do good' (30*v* 9, 43*v* 8, 177*r* 11)
äygülük qïl- id. (135*v* 3, 161*v* 9)
baḥs qïl- 'to talk, converse' (5*v* 6, 132*r* 7)
bayram qïl- 'to celebrate a feast' (185*r* 11)
bayïllïq qïl- 'to be avaricious, be grudging of' (23*r* 2, 95*v* 1, 173*r* 8)
bayšïš qïl- 'to present' (184*r* 10)
bädäl qïl- 'to exchange' (51*r* 13)
bäyān qïl- 'to explain, render evident' (98*v* 11, 178*r* 7)
daʿvät qïl- 'to invite' (58*r* 8, 87*v* 6)
daʿvâ qïl- 1. 'to claim'; 2. 'to quarrel' (39*v* 3, 46*v* 11, 179*v* 10)
dälälät qïl- 'to be a proof of, serve as an evidence' (133*r* 2)
dävā qïl- 'to cure, heal' (56*v* 1, 79*v* 6)
dilšād qïl- 'to make happy' (81*r* 8)
dīvānä qïl- 'to make mad' (139*r* 9)
duʿā qïl- 'to pray, offer prayers' (11*v* 10, 20*r* 5, 20*r* 7, 45*r* 7, 87*v* 10, 88*v* 1, 93*v* 4, 100*r* 2, 111*v* 13, 135*r* 7, 183*r* 6)
duʿā vä zārïlïq qïl- 'to lament, complain' (4*v* 8)
fā'idä qïl- 1. 'to be useful'; 2. 'to help' (14*v* 8, 59*r* 4, 85*r* 9, 86*r* 3, 97*r* 2, 100*r* 3, 114*r* 7, 124*r* 1, 124*r* 11, 130*v* 3, 142*v* 3)
fāš qïl- 'to reveal, show' (109*v* 4, 170*v* 4)
fażīḥat qïl- 'to bring disgrace upon' (167*r* 11°, 167*v* 9)
färmān qïl- 'to issue an order' (3*r* 12)
fidā qïl- 'to sacrifice' (118*r* 8, 183*r* 4)
fikr qïl- 'to think over, reflect' (79*r* 5)
firyād qïl- 'to complain' (33*v* 9, 103*r* 1)
fisq vä füǰūr qïl- 'to follow a sinful course in life' (142*r* 7)
fitnä qïl- 'to make a mischief' (26*r* 13)
ġalaṭ qïl- 'to make a mistake' (78*v* 2)
ġamgïn qïl- 'to make sad' (86*v* 2)
ġanī qïl- 'to enrich' (178*v* 3)
ġavġā qïl- 1. 'to cry'; 2. 'to bark' (55*v* 4, 168*v* 5)
ġażab qïl- 'to be angry with' (27*v* 13)
giriftār qïl- 'to put into the hands of somebody' (68*v* 12)
ġulġul qïl- 'to sing (of nightingales)' (3*v* 6, 69*v* 12)
güzär qïl- 'to pass' (76*v* 7)
ḥaräkät qïl- 1. 'to make a movement'; 2. vi. 'to move' (34*r* 12, 67*r* 13, 134*r* 6, 140*v* 1)
ḥāṣil qïl- 'to earn, acquire' (75*r* 4, 144*r* 1)
ḥavālä qïl- vt. 'to transfer, entrust' (31*v* 3)
ḥaẕar qïl- 'to beware, be cautious' (21*v* 1, 24*r* 12, 38*r* 11, 164*r* 5)
ḥikāyät qïl- 'to relate, tell a story' (24*v* 8, 89*v* 2, 104*r* 5)
ḥirāsät qïl- 'to care for' (26*v* 4)
ḥurmätsizlik qïl- 'to treat with rudeness' (108*r* 5)
ʿibādät qïl- 'to adore, worship' (58*v* 13, 69*r* 8)
iḥsān qïl- 1. 'to be kind/beneficient'; 2. 'to do good' (35*r* 8, 71*r* 11, 71*r* 12, 150*v* 6)
iḫtirāz qïl- 'to abstain from' (61*v* 11)
ʿilāǰ qïl- 'to cure, heal' (79*v* 4)
iltiǰā qïl- 'to take shelter' (122*r* 1)
inkār qïl- 'to deny' (75*v* 11, 76*v* 8)
iltifāt qïl- 'to pay attention' (38*r* 2, 40*r* 1, 83*r* 10)
ʿimārät qïl- 1. 'to build'; 2. 'to increase' (31*r* 12, 32*r* 6, 69*r* 11)
iqrār qïl- 'to confess' (108*v* 11, 174*v* 10)

isrāf qïl- 'to waste' (22*r* 3)
istiġfār qïl- 'to ask for pardon' (49*v* 9)
išārät qïl- 'to make a sign, hint' (29*r* 10, 131*v* 3, 132*r* 9, 153*r* 6)
ʿišrät qïl- 'to enjoy oneself' (20*v* 8, 129*r* 2, 184*r* 13)
ʿitāb qïl- 'to blame, reproach' (115*v* 8, 116*v* 6)
iʿtimād qïl- 'to rely upon' (141*v* 4)
iʿtirāẓ qïl- 'to object to' (78*r* 12, 142*v* 4)
ittifāq qïl- 'to unite, ally' (51*r* 1)
ixrāǰ qïl- 'to expel' (44*r* 5)
ixtišār qïl- 'to conclude' (28*r* 12)
ixtiyār qïl- 1. 'to choose'; 2. 'to prefer' (23*v* 12, 32*v* 9, 59*v* 5, 76*r* 7, 120*r* 11, 123*v* 8, 125*v* 2, 134*v* 4, 137*v* 5, 163*r* 12)
ǰäbr qïl- 'to restore, heal' (105*r* 1)
ǰäfā qïl- vt. 'to inflict cruelty' (41*v* 6, 87*v* 11, 99*r* 2, 108*r* 9, 116*r* 8, 117*v* 1, 140*r* 8, 145*r* 8, 147*v* 13, 170*r* 1)
ǰähd qïl- 'to take pains, endeavour' (173*r* 1)
ǰävr qïl- 'to injure, use violence' (108*r* 9, 118*v* 6, 148*r* 6, 148*r* 13)
ǰilvä qïl- 'to show oneself coquettishly' (120*r* 2)
kāsid qïl- 'to make a market flat' (184*r* 4)
käräm qïl- 'to be generous/good' (22*v* 11, 132*r* 11, 143*r* 3, 159*r* 8, 160*r* 11, 163*v* 13)
maḥv qïl- 'to erase' (123*r* 8)
maʿlūm qïl- 'to make known, find out' (84*r* 11, 102*v* 12)
mälämät qïl- 'to reproach, blame' (22*v* 7, 39*v* 2, 60*v* 12, 94*v* 6, 113*v* 1, 125*v* 11)
mänsūb qïl- 1. 'to reduce to'; 2. 'to accuse' (27*v* 9, 155*r* 10)
mäšvärät qïl- 'to consult, ask for advice' (46*r* 9, 96*v* 3, 169*r* 5)
mäšävärät qïl- 'to consult' (87*v* 7)
mäzīd qïl- 'to increase, add' (31*r* 5)
minnät qïl- 'to do a favour' (129*r* 6)
muʿäläǰä qïl- 'to heal, treat' (133*r* 3)
muʿayyän qïl- 'to fix, point out' (22*r* 2, 28*v* 8, 73*r* 9)
muḥtāǰ qïl- 'to cause to be in want of something' (57*v* 2)
muġādärä qïl- 'to fine, mulct' (32*r* 2, 35*r* 11, 44*r* 3)
muṭāläʿa qïl- 'to contemplate, inspect' (26*r* 8)
muṭäläbä qïl- 'to ask, require' (154*r* 4)
muχäläfät qïl- 'to oppose' (99*r* 6)
mübāḥaṯa qïl- 'to discuss' (167*v* 1)
mübälaġa qïl- 'to exaggerate' (121*r* 2, 155*r* 4)
mübtälā qïl- 'to render subject' (120*r* 8)
müdārā qïl- 'to treat with courtesy' (150*v* 7)
mühäyyā qïl- 'to prepare' (29*v* 10)
mükälämä qïl- 'to converse' (114*v* 2)
mükäddär qïl- 'to make sad, grieve' (68*v* 4)
mülāṭafät qïl- 'to caress, soothe' (106*r* 13)
münāǰāt qïl- 'to pray' (177*r* 4)
münāẓara qïl- 'to argue, dispute' (150*r* 5)
müsāmaḥat qïl- 'to remit' (110*v* 6)
müšāhädä qïl- 'to look at, see' (76*r* 2, 99*v* 6)
müšärräf qïl- 'to honour' (6*v* 6°)
müvāfaqat qïl- 'to agree' (60*r* 13)
müvāfaqatlïq qïl- 'to agree' (106*r* 8)
nälä qïl- 'to moan, lament' (133*r* 4)
nälä vä zārī qïl- 'to lament, complain' (64*r* 1, 114*r* 2)
nāz qïl- 'to coquette' (118*v* 11, 136*r* 9)
naẓar qïl- 'to look, look at, observe' (3*r* 9, 4*v* 1, 10*r* 1, 37*r* 13, 70*v* 7, 76*r* 12, 76*v* 5, 79*v* 11, 82*r* 1, 103*v* 11, 112*v* 12, 122*r* 13, 126*r* 12, 126*v* 4, 155*r* 9, 178*v* 5, 179*v* 4, 180*r* 8)
näfaqa qïl- 'to give in alms' (72*r* 2, 124*r* 8)
nämāz qïl- 'to pray' (19*v* 2, 52*v* 2, 53*r* 11, 58*v* 11, 71*v* 10, 90*r* 13, 160*r* 3, 172*r* 7)
näväḥa vä zārī qïl- 'to lament' (59*r* 3)
nisbät qïl- 'to force somebody into something' (75*r* 13)
nišānä qïl- 'to make somebody a target' (39*v* 11)
niyyät qïl- 'to intend, resolve' (25*r* 4°)
pārä pārä qïl- 'to tear to pieces' (95*v* 5)
qabūl qïl- 'to accept' (4*v* 7, 5*v* 11, 23*r* 11, 28*r* 6, 50*r* 3, 51*r* 9, 69*v* 2, 103*r* 12, 164*r* 2)
qanāʿat qïl- 'to be satisfied' (73*v* 13)
qarār qïl- 'to establish, take place' (76*r* 5, 120*r* 11)
qatl qïl- 'to kill' (114*r* 5)
qavī qïl- 'to strengthen' (162*v* 3)
qaẓā qïl- 'to make up an omitted act of worship' (52*v* 13)
qurbān qïl- 'to sacrifice' (137*r* 13, 186*r* 13)
raġbät qïl- 'to wish, desire' (79*r* 11, 129*r* 4)
raḥm qïl- 'to have mercy on somebody' (92*r* 5, 104*v* 13, 161*v* 6, 164*r* 1)
raḥmät qïl- 'to exercise mercy' (19*v* 8, 156*v* 12, 177*r* 5)

ränǰūr qïl- 'to hurt' (180*r* 3)
rävā qïl- 'to fulfil' (4*v* 8, 45*r* 9, 71*v* 12)
rävänä qïl- 'to let go' (181*v* 1)
rüsvāī qïl- 'to disgrace' (154*r* 9)
ṣabr qïl- 1. 'to wait'; 2. 'to be patient' (33*r* 1°, 40*v* 1, 106*v* 6)
sayïš qïl- 'to think over' (140*v* 1)
savaš qïl- 'to struggle, fight' (77*r* 11)
saχāvät qïl- 'to be generous' (169*r* 6)
säfär qïl- 'to travel' (96*v* 3)
sälām qïl- 'to greet somebody' (24*r* 13)
ṣänā qïl- 'to praise' (158*r* 1)
siyāḥat qïl- 'to travel' (84*r* 5)
ṣuḥbät qïl- 1. 'to associate'; 2. 'to sit in intimacy with' (8*r* 11, 80*v* 11, 128*v* 13, 131*v* 8)
ṣulḥ qïl- 'to make peace' (163*r* 7)
sükūt qïl- 'to be silent' (157*r* 7)
šād qïl- 'to cheer up, make happy' (49*r* 3°, 81*r* 5)
šäfāʿat qïl- 'to intercede' (56*v* 11)
šikāyät qïl- 'to complain' (32*r* 1, 47*r* 3, 76*v* 12, 83*r* 6, 90*v* 13, 119*v* 11, 159*v* 4)
šükr qïl- 'to feel/express gratitude' (2*v* 13, 29*v* 12, 60*v* 9, 82*r* 11, 90*v* 4, 104*r* 4, 133*v* 8, 159*v* 5)
taʿaǰǰüb qïl- 'to be astonished' (84*r* 13, 132*v* 8)
ṭāʿat qïl- 'to perform God's service' (2*v* 3, 71*v* 6)
taʿbiyä qïl- 'to arrange, prepare' (103*r* 9)
taḥammül qïl- 'to endure, forbear' (21*v* 4, 25*v* 4, 32*v* 10, 77*r* 2, 77*r* 4, 117*r* 2, 117*v* 1, 133*v* 7)
ṭahārät qïl- 'to perform the ritual ablution' (54*r* 7)
taḥsīn qïl- 'to approve' (35*v* 3)
taʿǰīl qïl- 'to hurry, haste' (175*r* 7)
ṭamaʿ qïl- 1. 'to expect'; 2. 'to be greedy' (26*r* 2, 167*v* 6, 175*v* 7)
taqāzā qïl- 'to exact, require' (85*r* 12)
taqrīr qïl- 'to state, set forth' (26*v* 2, 27*r* 7, 62*v* 9, 153*v* 10)
taqṣīr qïl- 'to be remiss' (49*v* 6)
ṭarḥ qïl- 'to plan, lay out' (182*v* 10)
taṣavvür qïl- 'to imagine' (118*v* 9)
taẓarruʿ vä zārīlïq qïl- 'to complain, lament' (4*v* 3)
taʿzīr qïl- 'to reprove' (44*r* 4)
taʿziyät qïl- 'to condole' (66*r* 4)
täʾämmül qïl- 'to think, meditate' (54*v* 1, 158*r* 1, 169*r* 13, 169*v* 2)
täbässüm qïl- 'to smile' (129*v* 2)
täfävüt qïl- 'to make a difference' (129*v* 4°)
täfärrüǰ qïl- 'to amuse at' (97*r* 9)
täǰällī qïl- 'to be manifest' (126*v* 5)
täǰribä qïl- 'to make an experience' (133*v* 1)
täkiyä qïl- 'to lean' (71*r* 4)
täkrār qïl- 'to repeat' (108*v* 1)
tälaṭṭuf qïl- 'to show kindness' (106*r* 11, 123*r* 13)
täläf qïl- 'to destroy, annihilate' (47*r* 4, 98*v* 13, 142*v* 5, 161*r* 7)
tämāšā qïl- 1. 'to see'; 2. 'to enjoy' (6*v* 7, 52*r* 5, 74*r* 5, 97*r* 5, 105*r* 11, 106*v* 8, 116*r* 7, 184*v* 6)
tämännā qïl- 'to wish, desire' (52*r* 7, 65*r* 4)
tänaʿʿum qïl- 'to live in luxury' (97*v* 6°)
täraḥḥum qïl- 'to have mercy on' (97*v* 8, 169*r* 7)
tärbiyät qïl- 'to educate, teach' (55*r* 4, 139*r* 6, 143*v* 2)
tärǰümä qïl- 'to translate' (5*v* 12)
tärk qïl- 'to give up, abandon, quit' (52*r* 1, 92*v* 10)
tärtīb qïl- 'to prepare' (39*r* 5, 91*r* 4)
täsällī qïl- 'to console' (82*v* 2)
täslīm qïl- 1. 'to give up, submit to'; 2. 'to die' (47*r* 1, 65*r* 10, 65*r* 13, 114*v* 12, 121*r* 5)
tävaqquf qïl- 'to wait' (74*r* 9)
tävāzuʿ qïl- 'to be polite' (29*r* 11)
täväkkül qïl- 'to trust in God' (6*r* 5)
tävbä qïl- 'to repent' (49*v* 8, 57*v* 11, 61*v* 2, 62*v* 5, 111*r* 12, 130*v* 1, 130*v* 5, 139*r* 1)
täʾχīr qïl- 'to delay' (44*v* 12)
tiǰārät qïl- 'to trade' (32*r* 5)
ʿuqūbät qïl- 'to punish' (4*v* 9, 42*v* 13)
vāǰib qïl- 'to make necessary' (2*v* 9, 106*v* 4)
vāqif qïl- 'to make known, inform' (111*r* 10)
vaṣiyyät qïl- 'to bequeath, make a testament' (65*r* 8, 132*r* 12)
vāfā qïl- 'to fulfil' (145*v* 4, 180*r* 4)
vidāʿ qïl- 'to take leave' (19*r* 9, 19*r* 10, 124*r* 3)
χabär qïl- 'to inform, bring to somebody's notice' (103*r* 10, 128*v* 11)
χaǰäl qïl- 'to put to shame, shame' (63*v* 2)
χalāṣ qïl- 1. 'to set free'; 2. 'to save' (28*r* 5, 28*v* 13, 43*r* 11, 76*r* 2)
χasārät qïl- 'to cause a loss, harm' (32*r* 7)
χāṣṣ qïl- 'to confiscate' (28*r* 5)
χaṭā qïl- 1. 'to make a mistake'; 2. 'to sin'; 3. 'to fail' (36*v* 6, 66*v* 5, 105*v* 3, 184*v* 11)
χidmät qïl- 1. 'to serve'; 2. 'to pay homage' (11*r* 9, 40*r* 5, 45*r* 13, 45*v* 6, 49*v* 7, 71*v* 12, 98*r* 8, 129*r* 8)

χilāf qïl- 'to oppose to' (144*r* 4)
χiṭāb qïl- 'to address' (175*v* 5)
yād qïl- 'to remember, mention' (49*r* 1, 49*r* 5, 68*r* 6, 107*r* 12, 146*v* 2, 158*v* 8)
yamanlïq qïl- 'to do bad' (15*r* 9, 43*v* 8, 52*r* 11, 162*r* 6)
yārī qïl- 1. 'to help'; 2. 'to join' (39*v* 9, 61*v* 1, 65*v* 10, 102*r* 11, 133*r* 13)
yazuq qïl- 'to sin' (4*v* 11, 120*r* 7)
yoldaš qïl- 'to associate' (19*v* 6)
ẓā'iʿ qïl- 'to waste' (134*r* 3)
zāmzāmä qïl- 'to murmur' (64*v* 2)
zārgārī qïl- 'to perform the task of a goldsmith' (182*v* 2)
zikr qïl- 'to mention' (81*r* 3)
ziyād qïl- 'to increase' (7*r* 5)
ziyādät qïl- 'to increase' (140*v* 13)
ziyān qïl- 'to harm, hurt' (47*r* 5, 95*r* 12)
ziyārät qïl- 1. 'to visit'; 2. 'to perform a pilgrimage' (19*v* 1, 27*v* 4, 74*v* 2, 135*r* 6)
ẓulm qïl- 1. 'to do wrong'; 2. 'to tyrannize over' (16*r* 6, 20*r* 10, 20*v* 6, 161*v* 8)
Old T. *qïl-* 'tun, ausführen, wirken, zu etwas machen; Modales Hilfsverb: sich anschicken zu' (ATG 328*b*); Kāšγ. *qïl-* 'machen' (Brock. 154); CCum. *qïl-* 'machen, tun' (Grönb. 206); MM *qïl-* 'to make, do' (195*v* 6, et passim)

qïlïč 'sword'
— 15*r* 6 [*šamšïr*]; 180*r* 7; (altun q.) 45*v* 5; (bir yigit bizgä bädraqa boldï: q. qalqan oynar) 148*v* 6
— *nï:* 9*r* 1 [*šamšïr*, cf. *iti*]
— *qa:* (q. yumruq urmaq ʿāqillär iši dägül) 168*r* 11
— *ïn:* (tili q. čäkip) 155*r* 2 [*tïġ*]
— *ïnï:* 175*v* 2 [*tïġ*]
— *ïnïŋ:* (mübārizlär q. barqïnï körmägän) 148*v* 12 [*šamšïr*]
qïlïč käk- 'to draw one's sword' (163*v* 5)
Old T. *qïlïč* 'Schwert' (ATG 328*b*); Kāšγ. *qïlïč* 'Schwert' (Brock. 154); CCum. *qïlïč* 'Schwert' (Grönb. 206); MM *qïlïč* 'sword' (MS 192*r* 17); LA *qïlïč* 'Schwert' (H. 92); Chag. *qïlïč* 'sabre' (PdC 451)

qïlïqlï 'of a . . . character'
— (yaman q. kiši 'a bad-natured person' (164*v* 10, *bad-χūï*)
Old T. cf. *qïlïq* 'Charakter' (ATG 328*b*); Kāšγ. cf. *qïlïq, qïlq* (Brock. 154); CCum. *qïlïqlï, qïlïγlï* 'einen gewissen Character habend' (Grönb. 206); Quṭb cf. *qïlïq* 'action, character' (Zaj. 148); Kaz. T. *qïlïqlï* 'eine Gewohnheit, einen Character habend': *yaman qïlïqlï* 'einen schlechten Character habend' (Radl. II, 772)

qïlmaqlïq 'doing, performing'
— (yavuzγa äygülükni q. äylä dur, bil, χayr išlärä yamanlïq qïlmaq bolur muqābil) 15*r* 8°

qïn[1] 'pain, torment'
— (baḫr ičindä ġarq bolup q. bilän ölür) 28*r* 10°
— *γa:* (közüm yašï aqa tüštü tüšüp män bu qara q.) 183*r* 12; (nečälärni äsïr qïldïŋ firāqïŋda qara q.) 183*v* 2 [Toγlï χwāja]
— *da:* 34*r* 4 [cf. *bas-*]; 180*r* 7 [cf. *qul*]; (öltürür bolsa mäni bu q. ol yār-i ʿazīz) 56*v* 5° [*zār*]
— *ïna:* (tüšär dā'im mašaqqatnïŋ q.) 28*v* 1
Old T. *qïin, qïn* 'Qual, Strafe' (ATG 328*b*); CCum. *qïn* 'Leiden, Marter' (Grönb. 206); Quṭb *qïn* 'pain, suffering, punishment' (Zaj. 148); Chag. *qïn* 'tourment, peine' (PdC 552)

qïn[2] 'sheath'
— *ïndan:* (qačan kim tükänsä eliŋdäki al q. čäksäŋ ol däm q. ḥalāl) 163*v* 5°
— *ïdïn:* 181*r* 10 [χwārazmī]
Kāšγ. *qïn* 'Scheide' (Brock. 154); CCum. *qïn* 'Scheide' (Grönb. 206); Quṭb *qïn* 'sheath' (Zaj. 148); LA *qïn* 'Scheide' (H. 93)

qïna- 'torment'
— *r:* (jävr ičindä erin hämīšä q.) 68*v* 6°
Old T. *qïna-* 'quälen' (ATG 328*b*); CCum. *qïyna-, qïna-* 'quälen, martern, peinigen' (Grönb. 205); Kāšγ. *qïna-* 'strafen' (Brock. 154); LA *qïna-* 'eine Büsse auflegen, strafen' (H. 93); J. Aṣd. *qïna-* 'tourmenter, punir' (Zaj. Stud. II, 90)

qïrmïzï 'red'
— (tökti q. qan) 181*v* 8
CCum. *qïrmïzï* 'karmesinrot' (Grönb. 207)

qïrnaq 'maid, female servant'
— 47*v* 5°; (bir sulṭānγa Čïn iqlīmindän bir özdän q. ketürdilär) 47*v* 4 [*kanīzak*]; (uzun boylï qamär yüzli keyik közli q.) 70*r* 5 [*kanīzak*]
— *nï:* 48*r* 2 [cf. *taŋ*]
— *lar:* (körkli qullar özdän q.) 97*v* 1 [*kanīzān*]
Kāšγ. *qïrnaq* 'Sklavin' (Brock. 155); Quṭb *qïrnaq* 'slave, female servant' (Zaj. 149); LA *qïrnaq* 'Magd' (H. 89)

qïrq 1. 'fourty'; 2. ʿmuch, manyʿ
— 95*r* 4 [cf. *eriš-*]; 146*v* 4° [*čïl*]; 166*v*

10° [*čihil*]; (q. ev) 30*v* 11; (q. tävä qurbān etip) 88*r* 3 [*čihil*]; (q. ayaqlï jānävär) 95*r* 2
Old T. *qïrq* 'vierzig' (ATG 328*b*); Kāšγ. *qïrq* 'vierzig' (Brock. 155); MM *qïrq* 'forty' (MS 189*v* 17, et passim)

qïsqa 'short'
— 10*r* 12; (q. boylï 'dwarfish') 11*r* 2; (maṣlaḥat ol durur kim taʿarruż tilini q. qïlγay sän) 61*r* 9 [*kūtāh*]; (dünyānïη hävā vä häväsindän elin q. qïldï) 62*v* 3 [*kūtāh*]; (tut yemišdän uzun eliη qïsqa ol ki q. turur yetä bilmäs) 130*v* 8° [*kutah*]; (uzun kečälärni q. qïlïp 'keeping awake') 135*r* 7; (yetär q. qïl emdi ḥīlädän el) 136*r* 11°
qïsqa qïl- 'to make short' (135*r* 7, 136*r* 11)
qïsqa tut- id. (130*v* 7)
Kāšγ. *qïsqa* 'kurz' (Brock. 156); CCum. *qïsγa, qïsqa, qïsχa* 'kurz' (Grönb. 207); LA *qïsa* 'kurz' (H. 91); Quṭb *qïsqa, qïsχa* 'short' (Zaj. 149); Chag. *qïsqa* 'court, de peu d'effet' (PdC 448)

qïsqaraq 'shortening'
— *ïnya:* (firāqïnda bolup rāżī ʿumrnïη q.) 183*v* 11; (senüη tapγunda faχr etkäy ʿumrnïη q.) 183*v* 4

qïš 'winter'
— 152*r* 8 [*zamistān*]; (ne yegäy q. dayï ne käygäy yaz) 45*v* 10° [*šitā*]; (q. künläri) 67*r* 6 [*zamistān*]; 90*v* 11 [*zamistān*]; (aγač yergä tökär yazïn yemišin qalur qïš lāǰäräm ʿuryān-i müflis) 143*v* 9° [*zamistān*]
Old T. *qïš* 'Winter' (ATG 329*a*); Kāšγ. *qïš* 'Winter' (Brock. 156); CCum. *qïš* 'Winter' (Grönb. 208); MM *qïš* 'winter' (MS 176*v* 6, etc.)

qïy- vt. 'to attack'
— *ïp:* (ol özdäη kim ǰäfā qïlmaγa yoldašlarï bilän kelsä ʿaǰäb dägül kim ʿāšiqlärinä q. qanlar tökär bolsa) 116*r* 9
Old T. *qïd-* 'angreifen' (ATG 328*b*); Chag. *qïy-* 'mettre en pièces, en petits morceaux, tuer' (PdC 451)

qïya 'side-long'
— *baq-* 'to look ascance/coquettishly': (öfkä bilä ol q. baqïšïn körüηüz) 127*r* 11; (alur ṣabr ǰāndan köηüldän qarar kimä baqsa bir käz q. közläriη) 184*v* 13
Old T. cf. *qïyïl-* 'sich zur Seite neigen, sterben' (ATG 329*a*); Chag. *qïya* 'violent, aigre, de travers' (PdC 443); Az., Sag., Koyb., *qïya* 'schief, von der Seite sehen' (Radl. II, 710)

qïz 1. 'girl'; 2. 'daughter'
— 11*v* 13, 73*r* 11; (küyäv ʿāšiq dayï q. özdän erdi) 78*v* 11°; (q. oγlan 'daughter') 133*r* 7; (bir özdän q. yüzi ay) 138*r* 9; (q. eri 'husband') 138*v* 10
— *nï:* 138*r* 13 [cf. *küyäv*]
— *nïη:* 138*v* 2 [cf. *küyäv*]
— *ïmnï:* (ol er q. körüp bošaγay) 79*v* 7
— *ïn:* 78*v* 10 [*duχtar*]; 79*r* 2
— *ï:* 68*v* 1 [*duχtar*]
— *lar:* 141*r* 9
— *larïnï:* (čičäk q. yer bešigindä bäslägäy) 3*r* 12 [*bunāt*]
Old T. *qïz* 'Mädchen, Tochter' (ATG 329*a*); Kāšγ. *qïz* 'Mädchen' (Brock. 157); CCum. *qïz* 'Jungfrau, Mädchen' (Grönb. 208); MM *qïz* 'daughter' (MS 180*v* 17, etc.)

qïzïl 'red'
— (χwāǰä yük bilän q. altun alïp kelür) 28*r* 9°; (täni aq yüzi q. bolup) 71*r* 3 [*surχ*]; (q. gül yaηaq 'rosy face') 118*v* 2
Old T. *qïzïl* 'rot' (ATG 329*b*); Kāšγ. *qïzïl* 'rot' (Brock. 157); CCum. *qïzïl* 'hochrot' (Grönb. 209); LN *qïzïl* 'red' (MS 147*r* 6); LA *qïzïl* 'rot' (H. 90)

qïzlïq 'drought'
— (q. yïl toyγunča yemäk yemädi ḥattâ ačlarnï unutmaγay män dep) 172*v* 2 [*χušksāl*]
Old T. cf. *qïz* 'heiss' (ATG 329*a*); Quṭb *qïzlïq* 'high prices' (Zaj. 150); LA *qïzlïq* 'Teuerung' (H. 90)

qïz oylan 'a young girl'
— (yetmiš yašar bir qarï er q. evländi) 133*r* 7 [*duχtarï*]
LA *qïz oylan* 'Jungfrau' (H. 50)

qibla 'the place to which men turn in prayer'
— *sï:* (közümniη q. anïη ǰämālï . . . idi) 124*v* 10 [id.]

qibla-gāh 'the place of the qibla'
— *ï:* (bolup tur Kaʿbä ḥāǰät q.) 30*r* 2° [id.]

qïmät 1. 'value'; 2. 'proper price'
— 184*r* 4 [Ḥasan Oγlï]; (tuznï q. bilän alγïl) 31*r* 3
— *i* [iz.]: (q. šäkkär) 184*r* 4 [Ḥasan Oγlï]
— *iη:* 24*v* 4°
— *i:* 31*v* 12°, 92*v* 5 [id.]; 170*r* 4° [id.]; (ǰävāhir q. yoq kān ičindä) 96*v* 7°
— *in:* (ne yerdä kim ärišsä ʿālim anda bilürlär q. arï gühär teg) 97*v* 12° [id.]

qīr 'pitch'
— (qar aqï üzä q. tamsa) 183*v* 3 [Toγlï χwāja]
qişāş 'retaliation'
— *et-* 'to put to death': (χamr ičip uruš etip kiši öltürüp turur emdi q. etmägä eltürlär) 88*v* 6 [*qişāş mīkunand*]
— *qīl-* 'to put to death for manslaughter': (maŋa iǰāzät beriŋ kim bu väzīrni öltüräyim andan soŋra meni q. qīlïp öltürgil) 34*v* 9 [*ba qişāş-i ū*]
qism 'part'
— *in:* (bilür Sayf-i Sarāyī ʿišq räsmin nečük kim bilsä här üstād q.) 132*r* 3°
qismät 'share, lot'
— *i:* (mänim andan näsībim yoq daγï anïŋ sudan q. bar idi) 94*v* 9 [*rūzī*]
qişşa 'story'
— *sīn:* (faqīr ilgäri kelip iflās q. oqudï) 21*r* 12
qiyāmät 'resurrection'
— 148*r* 10 [id.]; (tilämän kim q. kün mänim qanïma giriftār bolγay sän) 34*v* 4 [id.]; (q. kün mäni közsüz qoparγïl) 50*r* 8 [id.]; (q. maḫšärindä) 148*r* 4 [id.]
— *qa:* (q. tegrü) 41*v* 2
qiyās 'imagination'
— *et-* 'to imagine': 145*r* 7; (äylä q. ettim kim . . . 'I imagined, that . . .') 122*r* 8; (kel q. et ne bolγay ol sāʿat tatlï ǰān čïqsa qalsa tän χālī) 132*v* 12° [*qiyās kun*]
— *dan:* (mübālaġa ḥadd vä q. kečti) 159*r* 12 [id.]
qočqar 'ram'
— (baš urušmaγïl uruščï pählävān q. bilä) 168*r* 9 [*ǧūč*]
Kāšγ. *qočuŋar* 'Widder' (Brock. 157); CCum. *qočqar* 'Widder' (Grönb. 198); LA *qoč* (türkm.) = *qočqar* 'Widder' (H. 88); Chag. *qočqar* 'Widder' (Radl. II, 617)
qol 1. 'arm'; 2. 'hand'
— (yamanγa äygülük qïlsaŋ sunup q. eliŋdän dävlätiŋ almaq tilär ol) 161*v* 9°
— *uŋ:* 27*r* 3
— *uŋnï:* (bilür sän zaχmïna čūn ṭāqatïŋyoq q.soqmaγïl ʿaqräb ininä) 28*v* 3°
— *ï:* 154*r* 1
— *īn:* (ṣabr qïl düšmän q. baγlï qatïŋda körgä sän) 33*r* 1°
— *un:* 96*r* 13 [cf. *kes-*]
— *unï:* 88*v* 8 [cf. *bur-*]
— *undan:* (yaman iš kelmägäy härgiz q.) 80*r* 8°
— *larīn:* (χwaš q. salïp salïnur särv arï-bäri) 182*r* 1
Old T. *qol* 'Arm' (ATG 329*b*); Kāšγ. *qol* 'Arm' (Brock. 159); CCum. *qol* 'Arm und Hand' (Grönb. 198); MM *qol* 'arm' (MS 182*r* 9); LA *qol* 'Achselhöhle' (H. 91)
qoldaš 'fellow'
— *īm:* (mäskänät dur hämīšä q.) 77*v* 3° Kāšγ. *qoldaš* 'Genosse (im Dienst der Grossen)' (Brock. 159)
qollī 'of . . . arm'
— (pūlād q.) 32*v* 12
qoltuq 'armpit'
— *uŋda* [> *qoltuγuŋda*]: (duʿā vaqtīn taẓarruʿnïŋ elini kötärip taŋrïdan raḥmät tilär sän: käräm vaqtīn tutar sän q.) 93*v* 7° [*baġal*]
— *unda:* (äy hünärlär tutup ayasïnda kizläbän q. ʿayb tümän) 53*r* 3° [*zīr-i baġal*]
Kāšγ. *qoltïq* 'Achselhöhle' (Brock. 159); CCum. *qoltuq* 'Achselhöhle' (Grönb. 199); LA *qoltuq* 'Achselhöhle' (H. 91)
qon- vi. 'to settle, camp'
— *dīlar:* (bir orman yanïnda q.) 63*v* 9
Old T. *qon-* 'sich niederlassen, verweilen' (ATG 330*a*); Kāšγ. *qon-* 'sich niederlassen' (Brock. 159); CCum. *qon-* 'sich niederlassen' (Grönb. 199); LA *qon-* 'wohnen' (H. 93)
qonaq 'guest'
— 174*r* 1°; (bir zāhid er bir sulṭānγa q. boldï) 52*r* 13 [*mihmān*]; (bir aq saqallï χwājä mäni ävinä q. eltti) 135*r* 1 [*mihmān*]
Kāšγ. *qonaq* 'Gast' (Brock. 159); Quṭb *qonaq* 'guest, shelter for the night' (Zaj. 139); LA *qanaq* 'Gast' (H. 93)
qonuqla- vt. 'to entertain, give a feast'
— *dīm:* (bir kün qïrq tävä qurbān etip ʿarab beglärin q.) 88*r* 3
Kāšγ. *qonuqla-* 'bewirten' (Brock. 160); CCum. *qonaqla-* 'beherbergen' (Grönb. 199); Quṭb *qonuqla-* 'to stay, be on a visit; entertain' (Zaj. 140); LA *qonaqla-* 'bewirten' (H. 93)
qoŋšï 'neighbour'
— (ʿārif ergä bil ǰähännämniŋ ʿaẓābï birlä teŋ kirmägi q. ayaγï birlä ǰännät bāġïna) 82*v* 13° [*hamsāya*]; (hïč ʿaybï yoq sändän özgä kim aŋa q. sän) 109*v* 11 [*hamsāya*]; (ol säniŋ yanïŋda q. bolγan ev on zaġal dirhäm bučuγunγa tegär) 109*v* 12°; (yaman q. tilidin . . . yār bizdin qačar oldï) 185*v* A, B 3)
Old T. *qonšï, qonašï* 'Nachbar' (ATG 330*a*); CCum. *qonšï, qonšu* 'Nachbar, der Nächste' (Grönb. 199); Kāšγ.

qonšī 'komşu' (Atalay, 344); Quṭb *qonšī* 'neighbour, neighbouring' (Zaj. 140); Chag. *qoŋšī, qonšī* 'voisin' (PdC 439); LA *qonšī* 'Nachbar' (H. 93)

qop- vi. 1. 'to break out, break up, arise'; 2. 'to grow up'
— *tī:* 65*v* 5 [*bar χāst*]; (χalqdan ġiri q.) 39*r* 13 [*bar χāst*]; (Šām elindä fitnä q. bir zämān) 140*r* 2°
— *sa:* 13*v* 4
— *up:* 138*v* 9
Kāšγ. *qop-* 1. 'sich erheben' (Brock. 160); CCum. *qop-*, *χop-* 'sich erheben, aufstehen, auferstehen' (Grönb. 200); MM *qop-* 'to stand up' (MS 184*r* 16, etc.) MN *qop-* 'alzarsi' (G. 98); Quṭb *qop-* 'to lift up, raise, enter, stand' (Zaj. 137); LA *qop-* 1. 'sich erheben'; 2. 'entstehen, ins Dasein treten'; 3. 'verrenken (vom Gelenke)' (H. 87)

qopar- vt. 1. 'to raise (from the dead)'; 2. 'to pluck'
— *γïl:* (qiyāmät kün mäni közsüz q.) 50*r* 9 [*bar angīz*]
— *γay män:* (tämürdän taγ bolsa yerindän q.) 39*r* 9 [*bar kandī*]
— *ïp:* 149*r* 5 [*bar kandī*]
Kāšγ. *qopur-* 1. 'herausreissen'; 2. 'aufstehen lassen'; 3. 'aufsteigen lassen' (Brock. 160); CCum. *qobar-*, *qopar-* 'aufbauen' (Grönb. 197); Quṭb *qobar-* 'to raise, lift up, create' (Zaj. 137); LA *qupar-* 'losmachen' (H. 87)

qorq- vi. 'to fear'
— *mayïŋïz:* (q. kim bu ortada bir män män kim elli kišigä jävāb bergäy män) 102*r* 9 [*andīša madārīd*]
— *ar män:* 107*v* 5 [*tarsam*]; (χayrïndan ümīd tutup ʿuqūbätindän q.) 41*r* 3; (q. dävā qïlïp közin ačqay dayï qïzïmnï körüp bošaγay) 79*v* 6 [*tarsam*]
— *ar sän:* 41*r* 5 [*tarsān*]
— *ar:* (tört kiši tört kim ärsädän q.) 25*v* 11 [*ba ǰān biranǰand*]
— *mas:* 48*r* 13 [*andīšad*, cf. *susa-*]
— *tum:* ol kün ǰāhïŋ büyük idi: q.) 32*v* 5 [*andīša mīkardam*]
— *sam:* (ägär män taŋrïdan äylä q. idi kim sän sulṭāndan qorqar sän) 41*r* 5 [*tarsīdamī*]
— *sa:* 41*r* 9
— *up:* 32*r* 10 [cf. *öč*]; 36*r* 2 [*az χaṭar andīšīd*]
— *uban:* (ġanïlär q. iflās elindän nečün zaḫmät čäkärlär böylä här däm) 142*v* 7°
— *a:* (tün kün saqlan or erdän kim ol q. yürür sändän) 18*v* 2° [*tarsad*]
— *mayïn:* 18*v* 5 [cf. *čätük*]; 158*v* 12 [*natarsad*]; (anïŋ tävābiʿ ʿuqūbätindän q. ḫalālnï ḫarāmdan tanïmaγay) 153*v* 2 [*nahirāsad*]
— *qan:* 41*r* 9
Old T. *qorq-* 'fürchten' (ATG 330*a*); Kāšγ. *qorq-* 'sich fürchten' (Brock. 161); CCum. *qorq-*, *qorχ-*, *qor-* 'sich fürchten' (Grönb. 200); MM *qorq-* 'to fear' (MS 186*r* 15, etc.)

qorqu 'fear'
— *sïndan:* 141*r* 10 [cf. *kül-*]; (tävaqquʿ q. ǰümlä kāfir qačïp Čïn vä χiṭāγa tegrü kitkäy) 74*v* 10° [*bīm*]
Old T. *qorqu* 'Furcht' (ATG 330*a*); CCum. *qorqu* 'Furcht' (Grönb. 200); Quṭb *qorquγ* 'fear, horror' (Zaj. 141)

qoš- vt. 'to trust to'
— *up:* (bir nečä muʿtämäd kišilärgä q. öz šährinä ketürdilär) 104*r* 2
Old T. *qoš-* 'mischen' (ATG 330*b*); Kāšγ. *qoš-* 'vereinigen, ordnen' (Brock. 161); CCum. cf. *qošïl-* 'mit einem anderen zu einem Paar verbunden werden' (Grönb. 201); Quṭb *qoš-* 'to unite, connect, add, compose (poems)' (Zaj. 141)

qov- vt. 'to drive away'
— *ar:* (q. bolsaŋ yana qaytarmas ol yüz) 175*r* 2°
Old T. cf. *qowla, qoyla-* 'verfolgen' (ATG 330*b*); Quṭb *qow-* 'to drive away' (Zaj. 141); Kāšγ. *qov-* 'jagen, vertreiben' (Brock. 161); CCum. *χuv-* 'jagen' (Grönb. 104)

qoy 'sheep'
— 50*v* 11 [*gūspand*, cf. *tāri*]; (q. dägül čūbān üčün, äy ẕū-fünūn: bälki čūbān qoylara χidmät üčün) 40*r* 11° [*gūsfand*]
— *nï:* 166*r* 1 [cf. *aruq*]; (yäšil ṣaḥrāda q. bir müsülmān χalāṣ etti böri aγzïndan) 68*v* 13° [*gūspand*]
— *lar:* (qoylar čūbān qatïnda yïraq turur) 137*v* 3 [*galla*]
— *lara:* 40*r* 12; (tiši itti börigä kim täraḫḫum qïlur bolsa etär ol q. ẕulm) 169*r* 8° [*gūspand*]
— *larγa:* 16*v* 12 [cf. *qurt*]
Old T. *qoy, qony, qon* 'Schaf' (ATG 330*b*); Kāšγ. *qoy* 'Schafe' (Brock. 158); CCum. *qoy* 'Schaf, Hammel' (Grönb. 198); MM *qoy* 'sheep' (MS 188*v* 17, et passim); Quṭb *qoy* 'sheep' (Zaj. 138)

qoy- vt. 1. 'to put'; 2. 'to let go'; 3. 'to leave behind'; 4. 'to permit'
— (čūn dägül dur saŋa müvāfiq yār q. anï yalγuzun tämāšā qïl) 52*r* 5°
— *γïl:* (on ärniŋ quvvätin q. bir erniŋ aqčasïn keltür) 100*r* 9°

— *yul:* 142*v* 1 [*biguzār*]
— *uŋ:* 29*r* 13 [*biguzār*]
— *ma:* (ya qurmaγa q. düšmäniŋni) 162*v* 11°
— *masun:* (bu yazuqdan qutulmaγïm muḫāl isä välikin ol käräm kim sändä bar andan mäni maḫrūm q.) 131*r* 4°
— *ar:* 141*r* 11 [cf. *ayaq*]
— *arlar:* 156*r* 11 [cf. *küčli*]
— *mas:* (viṣālïŋ körmägä bir däm mäni häǰriŋ tutar q.) 116*v* 10°
— *dum:* 60*v* 8 [*nihādam*]
— *dï:* 12*r* 9, 27*r* 7 [*naṣb kardand*]; 159*v* 13 [*hišt*]; (kečä qoy ḫalqïna qoydï bïčaγïn) 69*r* 2° [*bimālid*]
— *dïlar:* 115*r* 1
— *madï:* 29*r* 2 [*rahā nakard*]; 127*r* 10 [*biguzašt*]
— *saŋ:* 5*r* 3
— *sa:* (här kim ṭamaʿnï bir yanï q. kärïm daγï baχïl aŋa bir körünür) 156*r* 7
— *aman:* (ätägimni rävän eldän q.) 116*r* 5° [*nadiham*]
— *yay:* 46*r* 3 [*guzāšt*]
— *yaylar:* (bir nečä kälimä ḫikmättän alarγa sözlägil bolγay kim mālnïŋ bir azïn q.) 59*r* 9
— *up:* 24*v* 5° [*biguzār*]; 48*r* 5 [*nihād*]; 50*r* 7 [*nihāda*]; 69*r* 10 [*nihand*]; 90*r* 7 [*nihāda*]; 103*r* 11 [*binihādam*]; 156*r* 1 [*biguzārand*]; 159*v* 2 [cf. *biri*]; 159*r* 9 [cf. *bilgili*]; (saγ elin belinä q. ayttï) 20*r* 4; (χidmätqa mülāzim daγï färmānγa köz tikip qulaq q. turur) 37*r* 6; (yüz q. dūst yüzinä yatqïl) 129*v* 5
— *mayïn:* 104*v* 1
— *maq:* 13*r* 10 [*guzāštan*]; 117*r* 12 [cf. *āsānraq*]; 163*v* 4 [*afkandan*]; (mürüvvät körmädim bir faqïrniŋ ǰirāḫatï üstünä tuz q.) 143*v* 5
ätäk qoy- 'to turn off' (116*r* 5)
bir yanï qoy- 'to put aside' (156*r* 8)
iškä qoy- 'to install in' (27*r* 7)
iš üzä qoy- id. (27*r* 9)
qulaq qoy- 'to hearken' (37*r* 6)
tuz qoy- 'to salt' (143*v* 5)
yādgār qoy- 'to leave a souvenir' (6*v* 9)
yergä qoy- 'to bury' (156*r* 2)
Old T. *qod-* 'hinterlegen, ablegen' (ATG 329*b*); Kāšγ. *qoy-* 'lassen' (Brock. 158); *qoδ-* 'lassen' (Brock. 157); CCum. *qoy-* 'anbringen, hinstellen, hinlegen; lassen, liegen lassen, loslassen, aufgeben, von etwas ablassen' (Grönb. 198); KCom. *qoδ-* 'to put, leave' (Bor. 210); MM *qoy-* 'to put, leave' (MS 182*v* 2, et passim); Quṭb *qod-* 'to put, leave behind, allow' (Zaj. 138), *qoy-* id. (Zaj. 138); LA *qoy-* 'loslassen' (H. 94); Qav. *qoy-* '(ver)lassen' (Tel. 318)
qoyan 'hare'
— (q. yïlï 'the year of the hare') 186*v* C 2
CCum. *qoyan* 'Hase' (Grönb. 198); Quṭb *qoyan* 'hare' (Zaj. 138); LA *qoyan* 'Hase' (H. 94); Abū Ḥ. *qoyan* 'tavṣan' (Caf. 80)
qoz 'walnut'
— (günbäd üstündä q. qoymaq) 13*r* 7°; (čürük q.) 167*r* 12° [*ǰauz*]
CCum. *qoz*, *χoz* 'Nuss' (Grönb. 202); LA 'Nuss' (H. 90)
qubbä 'cupola'
— *sindä:* (ol yüzükni ʿAẓudu'd-davlat q. tiktilär) 105*r* 12 [*gunbad*]
qubḥ 'ugliness'
— (ṭūṭī ġurābnïŋ q. müšāhädäsindän müǰāhädä čäkip) 119*v* 2 [id.]
quč- vt. 'to embrace'
— *qaylar:* (köŋül rāḫatlarïndan χāṭir ǰämʿiyyätindän χwāǰälärdä kim bar biri ol durur kim ay yüzli özdäŋ q.) 154*v* 1
— *up:* 19*v* 9 [*kanār girift*]; 34*r* 1 [*dar kanār girift*]; 60*v* 9 [*dar kanār giriftam*]; 129*r* 7 [cf. *barïn*]; (šäyχ turup mälikni q. köp tälaṭṭuflar qïldï) 106*r* 11 [*dar kanār girift*]
Old T. *quč-* '(Arme oder Beine) kreuzen, umarmen' (ATG 330*b*); Kāšγ. *quč-* 'umarmen' (Brock. 162); CCum. *quč-* 'umarmen' (Grönb. 202); MM *quč-* 'to embrace' (MS 186*v* 14, etc.); Quṭb *quč-* 'to embrace' (Zaj. 142); LA *quč-* 'umarmen' (H. 88)
qudrät 'power'
— 88*v* 7° [id.]; 151*v* 7 [id.]; (sän anï yüz aqčaγa alïp sän q. bilä χwad yaratmayïp sän) 148*r* 7° [id.]
— *i:* (faqïrlärniŋ q. eli baγlï . . . turur) 151*r* 3 [id.]
quds 'Jerusalem'
— (q. yazïlarïna yüz tutup kittim) 67*v* 10 [id.]
quḏuγ 'well'
— *ïnda:* (zänaχdānïŋ q. köŋül Iskändäri ṭālib) 179*v* 6
MM *quḏuγ* 'well' (MS 191*r* 14)
qul 'servant'
— 4*r* 12 [*bandagān*]; 31*r* 1 [*ġulām*]; 70*r* 13 [*ġulām*]; 113*r* 8° [*banda*]; (täŋiz körmägän bir ǰälīb qul) 17*r* 11 [*ġulām*]; (qara q. 'a negro servant') 46*v* 13
— *nï:* 50*r* 12 [cf. *aŋar-*]; (čün ki sävdi

χwājä ǰāndan q. bek χwāǰäsi qul boldï qulï boldï beg) 113*r* 8°
— *nïŋ:* 2*v* 9
— *ya:* 148*r* 13° [*ġulām*]; (χwāǰänïŋ dur ḫukm q. erki bar) 34*v* 2°
— *dan:* 123*v* 4
— *dïn:* (sābiqu'l-inʿām q. ne χaṭā kördi, ʿaǰäb) 29*v* 5°
— *uma:* 46*v* 12 [cf. *ber-*]
— *uŋ:* 185*v* 1 [cf. *asra-*]
— *uŋa:* (äy χwāǰä, q. köp yigirmä čoq ǰävr qïlïp väbāla kirmä) 148*r* 6° [*banda*]
— *uŋnï:* 34*v* 5; (yā kärïm, yā raḥïm bu q. bayïšlayïl) 50*r* 8; (bu qarï mäskïn q. bayïšla) 81*r* 4°
— *ï:* 19*v* 3
— *un:* 57*r* 13 [cf. *sür-*]; (dilbärim nečägä tegrü män q. qïnda tutar) 180*r* 7
— *lar:* 29*r* 13, 97*r* 13 [*ġulām*]
— *larnïŋ:* 37*r* 10
— *larïmdan:* 2*v* 1
— *larïn:* 81*r* 5 [cf. *qarï*]
— *larïnïŋ:* 3*r* 6 [*bandagān*]
— *larïna:* (sulṭān q. altun bilän bazïllïq qïlsa ǰān bilän aŋa ǰūmärdlïq etsä bolmas) 23*r* 1
— *larïndan:* 34*r* 8
Old T. *qul* 'Sklave' (ATG 330*b*); Kāšγ. *qul* 'Sklave' (Brock. 163); CCum. *qul* 'Sklave, Diener' (Grönb. 202); MM *qul* 'servant' (MS 178*r* 6, etc.); LA *qul* 'Sklave' (H. 92)

qulaq 'ear'
— 37*r* 6, 106*v* 5° [*gūš*]; (käräm qïlïp q. tutsaŋ ǰävāb aytayïm) 22*v* 12
— *ïma* [> *qulayïma*]: 60*r* 10 [*gūš*]
— *ïn* [> *qulayïn*]: 55*v* 9; (bärbaṭ üni nečä kim χwaš müstaqïm bolsa muṭrib elin uzatïp burmas anïŋ q.) 63*v* 6°; (Ḥaqq taʿālâ anïŋ kim irādäti q. ayïr yaratïp netkäy kim išitkäy) 176*v* 8
— *ïna:* (kelür aḫmaq q. oyunčaq oqur bolsaŋ yüz elli bāb ḫikmät) 62*r* 1° [*gūš*]
— *ïna* [> *qulayïna*]: (ḫarb kūsïnïŋ üni q. tegmägän) 148*v* 12 [*gūš*]
— *ïnya:* 186*r* 16
— *ïnda:* 180*v* 3
— *larïn:* (išitkänlär aŋa aytur yätär bäs eli birlän q. tutup teg) 60*r* 6° [*gūš*]
qara qulaq 'lynx' (23*v* 11)
qulaq qoy- 'to hearken' (37*r* 6)
qulaq tut- 'to listen attentively, give ear to' (37*r* 6)
Old T. *qulγaq, qulqaq, qulaq* 'Ohr' (ATG 330*b*); Kāšγ. *qulaq* 1. 'Ohr' (Brock. 163) ~ *qulχaq, qulqaq* id. (Brock. 164); CCum. *qulaq, qulaχ* 'Ohr' (Grönb. 202); MM *qulaq* 'ear' (MS 178*r* 7, et passim); LA *qulaq* 'Ohr' (H. 92)

qulavuz 'guide'
— (iši aʿmâ bigin dā'im tämännā qačan bolγay q. sizgä aʿmā) 173*v* 8°
Kāšγ. *qulabuz, qulavuz* 'Führer' (Brock. 163); MM *qulavuz* 'guide' (MS 177*v* 16, etc.); LA *qulaγuz* 'Führer' (H. 92)

qulluq 'servitude'
— (čūn ʿāšïq vä maʿšūq bir yergä keldi χwāǰälïq vä q. ortadan kitti) 113*r* 3 [*mamlūkï*]
— *da:* (ketürdüm köp χaṭā ʿuẕrïn qïlïp taqṣïr q.) 49*v* 6°
CCum. *qulluq* 'Knechtschaft, Dienst, das Dienen; Untertänigkeit, Ehrfurcht, Demut' (Grönb. 203); MM *qulluq* 'servitude' (MS 179*r* 6); Quṭb *qulluq* 'service, obedience' (Zaj. 143)

qulqul 'the noise made by wine in the neck of the glass when poured out'
— 184*r* 2 [Ḥasan Oγlï]
— *i* [iz.]: (q. bādä) 184*r* 2 [Ḥasan Oγlï]

qulūb 'hearts'
— (maṣābïḥu'l-q.) 6*v* 4°

qum 1. 'sand'; 2. 'grain of sand'
— (q. ičindä kirip yatur) 88*r* 13 [*rïg*]
— *lar:* (ägär yazïdayï barča q. inči bolsa tilänčilärniŋ közi tolmayay) 156*v* 6 [*rïg*]
Old T. *qum* 'Sand' (ATG 330*b*); Kāšγ. *qum* 'Sand' (Brock. 164); CCum. *qum* 'Sand' (Grönb. 203); MM *qum* 'sand' (MS 183*r* 10); LA *qum* 1. 'Sand'; 2. 'Welle' (H. 92)

qumaš 1. 'tissue, cloth'; 2. 'robe'
— (ʿālimlär mäǰlisi bäzzāz dükkānïna oχšar: nečük kim anda naqd eltsäŋ q. alur sän) 75*v* 7 [*baẕāʿatï* ~ *ǰinsï*]; (altun ṭarāzlï ḫarïr q.) 95*v* 13
— *ï:* (bir tāǰirni kördüm üč yüz elli tävä yüki q. bar idi) 92*r* 7
— *ïn:* 11*v* 5°
— *ïmïznï:* (mundan özgä χalāṣ tapmadïq kim q. dayï silāḫïmïznï alar naẕarïnda qoyup sälāmät yolun tutup kittik) 149*v* 7 [*raχt*]
— *lar:* (ʿābid äri luqmälär yemägä laṭïf q. käymägä bašladï) 70*v* 4 [*kisvat*]
— *larïn:* (Rūmnïŋ ḫarïr q. alïp Hindgä eltäyim) 92*v* 7
qumaš bïč- 'to cut a robe' (93*v* 11)
Quṭb *qumaš* 'goods' (Zaj. 144)

qur 'belt'
— (altun qobalï kösälä q.) 186*v*, B 5

Old T. *qur* 'Gürtel' (ATG 331*a*); Kāšγ. *qur* 'Leibgurt' (Brock. 164); CCum. *qur* 'Leibgurt' (Grönb. 203); MM *qur* 'belt' (MS 188*r* 17); Quṭb *qur* 'belt' (Zaj. 144); LA *qur* 'Leibgurt' (H. 88); Chag. *qur* 'ceinture' (PdC 425)

qur-[1] vt. 1. 'to set up, make'; 2. 'to bend/string (a bow)'; 3. 'to set (a trap)'

— *ar:* (qattï ya čäkär idi äylä kim on kiši yasïn küč bilän q.) 148*v* 8 [*zih kardandī*]

— *mayay:* 168*v* 8 [*nanihādī*, cf. *tuzaq*]

— *up:* 63*v* 4 [cf. *quš*]; (būstān ičindä türli čičäklär änǰümän q.) 181*v* 11; (ol al tuzaγïn q. turur) 165*v* 12 [*nihāda*]

— *maya:* (ya q. qoyma düšmäniŋni) 162*v* 11° [*zih kunad*]

ya qur- 'to bend the bow' (184*v* 10)

Old T. *qur-* 'spannen' (ATG 331*a*); *qur-* 1. 'aufstellen (Heer, Zelt)'; 2. 'unterstützen'; 3. 'spannen (Bogen); einspannen (Sehne)' (Brock. 164); CCum. *qur-* 'herrichten, einrichten': *ya qurar män* 'ich spanne den Bogen' (Grönb. 203); MM *qur-* 'to set up, organize' (MS 180*r* 6, et passim); Quṭb *qur-* 'to make, arrange, set up, erect' (Zaj. 144); LA *qur-* 'den Bogen spannen' (H. 88)

qur-[2] vt. 'to fry, roast'

— *mïš:* (äylä saqïndïm kim q. buγday turur) 89*v* 5 [*gandum-i biryān*]

Kaz. *qūr-* 'to fry, roast' (Radl. II, 920)

qur'ān 'Kuran'

— 107*v* 12 [id.]; 108*r* 2° [id.]; (maṣlaḥat ol durur kim bu χasta üčün q. χatm etkäy sän) 137*r* 13 [id.]

— *qa:* 78*v* 2 [id.]

quraqlïq 'draught'

— (bir yïl Iskändäriyä šährindä yaγmur yaγmadï qattï q. boldï) 86*v* 12 [*χušksālī*]

Old T. cf. *qurqaγ* 'Trocknes' (ATG 331*a*); Kāšγ. *quryaq* 'dürr' (Brock. 165); Quṭb *quryaq* 'dry, dryness' (Zaj. 144)

qurbān 'sacrifice'

— 151*v* 4° [id.]; (q. bayramï) 42*v* 5 [*ʿīd-i aẓhā*]

— *et-* 'to sacrifice': (bir kün qïrq tävä q. etip ʿarab beglärin qonuqladïm) 88*r* 3 [*qurbān karda*]

— *qïl-* id.: 186*r* 13; (bu χasta üčün . . . bäẓlï q. qïlγay sän) 137*r* 13 [*qurbān*]

— *ï:* (qaši yasïnïŋ ǰïhān q. dur) 179*r* 13

qurbät 'proximity'

— (aŋa ṭāʿat qïlmaq säbäb-i q. turur) 2*v* 3

qurï 'dry'

— (q. näydän kiši säkkär yemiš yoq) 13*r* 13°; (q. ätmäk 'dry bread') 45*v* 5, 82*v* 3° [*nān-i χušk*]; 85*r* 4 [*χušk*]; (qurï yerdä 'on dry land') 94*v* 11 [*bar χušk*]; 173*r* 6 [*dar χušk*]; (kitär ikän kördi bir yerdä q. söŋüklär yatur) 95*v* 2; (q. egri aγač) 141*r* 2 [*χušk*]; (q. qamïš 'dry reed') 158*r* 11

Old T. *quru* 'trocken, leer, bar' (ATG 331*b*); Kāšγ. *quruγ, quruq* 'trocken, leer' (Brock. 165, 166); CCum. *quru* 'trocken, verdorren' (Grönb. 204); MN *quruq* 'secco' (G. 98); Quṭb *quruγ* 'dry, vain, dead (lifeless)' ~ *quru, qurï* 'dry, useless' (Zaj. 145); LA *quru* 1. 'trocken'; 2. 'Festland' (H. 90); Chag. *quruγ, quruq* 'sec' (PdC 428)

qurla 'time'

— (tämür tökkän biläk miŋ q. yaχšï ol eldän kim kögüsdä beggä qaršï) 45*v* 7°; (bir aytqannï yana aytma mükärrär, ki ḫalvānï dayï bir q. yerlär) 108*v* 9° [*bār*]

CCum. *qurla* 'mal': *miŋ qurla* 'tausendmal' (Grönb. 204); MM *qurla* 'time' (MS 187*v* 12); Quṭb *qurla* 'time' (Zaj. 144)

qurṣa 'disk'

— *sï:* (künäš q. dururlar kim ärsägä aydïnlarï tegmäs) 155*v* 10 [*čašma*]

qurt 'wolf'

— (qoyïlarγa q. härgiz čūbān bolur-mï bolmas) 16*v* 12 [*gurg*]

Old T. *qurt* 'Wolf' (ATG 331*a*); Kāšγ. *qurt* 'wildes Tier' (Brock. 165); CCum. *qurt* 'Wurm' (Grönb. 204); Quṭb *qurt* 'worm' (Zaj. 145); QY *qurd* 'Wolf' (Brock. 56); LA *qurt* (türkm.) 'Wolf' (H. 89); BM *qurt, qurd* 'loup' (Zaj. I, 42); Chag. *qurt* 'ver, loup' (PdC 425)

qurtar- vt. 'to save, rescue'

— *γay:* (här kim bir yamannï öltürgäy χalqnï anïŋ bälāsïndan q.) 163*v* 10 [*birahānad*]

Old T. *qurtqar-, qutqar-, qurtyar-* 'befreien, erlösen' (ATG 331*a*); CCum. *qutqar-, qutχar-* 'befreien, erlösen' (Grönb. 205); Quṭb *qurtqar-* 'to rescue, dismiss, save' (Zaj. 145); ~ *qutγar-, qutqar-* (Zaj. 146)

qurtul- vi. 1. 'to be saved, escape'; 2. 'to get rid of'

— 15*v* 13

— *duŋ:* (ägär bu ġālib bolsa düšmändän q.) 165*v* 2 [*rastī*]

— *masaŋan:* (qur'ān vä ḫadïṯ birlä kimdän q. rävān sükūt et) 108*r* 2°

— *up:* 23*v* 4° [*rastand*]; (bu χalā'iqniŋ tilindän q. bolmas) 62*v* 6°
— *a:* (q. bilmäs ol mäšaqqatdan) 92*r* 5°
— *mayay:* 165*r* 1
Old T. *qurtul-, qutrul-* 'befreit werden, erlösen' (ATG 331*a*); Kāšγ. *qurtul-* 'gerettet, entbunden werden (Frau)' (Brock. 165); *qutul-* 1. 'freikommen'; 2. 'entbunden werden' (Brock. 167); CCum. *quttul-, qutul-* 'befreit werden, entkommen' (Grönb. 205); MM *qurtul-* vi. 'to be saved' (ĴA 193*v* M 2); Quṭb *qurtul-* 'to escape, get rid of somebody' (Zaj. 145) ~ *qutul-* 'to be saved, escape' (Zaj. 146)

quru 'dry'
— (q. yer) 142*r* 13° [*χušk*]

qurut- vt. 'to dry'
— *up:* (issï tämūz künlärindä bir kün äylä issï idi kim boγaznï q. aγïznï qaynatur idi) 121*v* 12 [*ǰūšānīdī*]
Old T. *qurït-* 'trocknen' (ATG 331*a*); Kāšγ. *qurït-* 'trocknen' (Brock. 165)

quš 'bird'
— 70*v* 12 [cf. *qutul-*]; 168*v* 8 [*murġ*]; (qanda kim tatlï su aqar bolsa qurt-u q. balïq andan eksilmäs) 22*r* 12° [*murġ*]; (bir q. bigin kim tuzaqqa tüšmiš bolγay) 113*v* 9 [*murġ*]; (tün kün bäslädi q. teg) 146*r* 1°
— *nï:* 98*r* 12 [*murġ*]; (ṭamaʿ salur učar q. tuzaqqa) 100*v* 2°
— *qa:* 173*v* 1 [cf. *qanatsïz*]
— *un:* (daʿvâ q. tuta almas qurup bähänä aγïn) 63*v* 4°
— *lar:* 61*r* 6° [*murġ*]; 64*r* 9° [*murġ*]
— *larnï:* (äylä körklü ün bilän šïʿr oqudï kim hävāda učqan q. tïydï) 64*v* 7
— *larnïŋ:* (maḫbūblar zülfi ʿaql ayaγïnïŋ zänǰïri daγï zïräk q. tuzaγï durur) 70*v* 8 [*murġ*]
Old T. *quš* 'Vogel' (Brock. 166); CCum. *quš* 'Vogel' (Grönb. 204); MM *quš* 'bird' (MS 190*v* 16, et passim); Quṭb *quš* 'bird' (Zaj. 146); LA *quš* 'Vogel' (H. 94)

qūt 'food'
— (ol ayttï: äy kälämï ǰānïma q. mäni qoy barïp ol yārïm elin tut) 131*v* 13°
— *ï* [iz.]: (q. rūḥ) 98*v* 4° [id.]
— *ï:* (q. quvväti tükänip) 90*r* 4 [id.]

qutlï 'happy'
— (ol ayttï: äy sözi tatlï yüzi q. özi kāmil) 44*v* 1°; (alarnïŋ q. qadämi daγï mübāräk näfäsi bäräkātïnda anïŋ yaman aχlāqï yaχšï sïrätkä mübäddäl boldï) 62*r* 13
cf. *qutlu*

qutlu 'happy'
— (bädr-i dävlät ʿälämä q. yüzüŋ) 7*r* 7°; (mübāräk χidmätiŋ dur q. rāyïm) 29*r* 12°; (anïŋ zikrin qïlïp män q. pïšä) 81*r* 3°; (mübāräk buyruγuŋ dur q. rāyïm) 185*v* 1°
Kāšγ. *qutluγ* 'glücklich' (Brock. 167); CCum. *qutlu* 'glücklich, beglückt, gesegnet' (Grönb. 204); Quṭb *qutluq* 'happiness' (Zaj. 146); BL *qutluq* 'happy, satisfied' (Bor. 218); LA *qutlu* 'glücklich' (H. 87)

qutluγ 'blissful'
— (bu mämläkätniŋ uluγlarï özïniŋ q. ǰämālïna müštāq bolup) 35*v* 13

quṭn 'cotton-wool'
— (q. keltür qulaγïma qatayïm) 60*r* 10° [*zībaq*]

qutul- vi. 'to be saved, escape'
— *γay sän:* 45*v* 3 [*rahāī yābī*]; (ne üčün χidmät qïlmas sän kim bu iš zaḫmätindän q.) 45*v* 1 [*birahī*]
— *up:* 134*v* 7 [*birahīdam*]
— *a:* 95*r* 5 [cf. *eriš-*]; (hïč kim ärsä pārsālïq quvväti bilän ol ḫāldan sälāmät q. bilgäy-mi) 119*r* 7; (ägär ol ay yüzlidän sälāmät q. bilsä müddaʿïlär mälāmätindän q. bilmägäy) 119*r* 9
— *maya:* (q. tiläsäŋ χavf elindän raʿiyyät ḫālïna yaχšï baqa dur) 20*r* 1°
— *maqqa:* (qïlïp tävbä q. bolur taŋrï ʿazābïndan) 62*v* 5° [*rastan*]
— *mayïm:* 131*r* 3
— *γan:* (män ol quš män nečälärdän q.) 70*v* 12°
cf. *qurtul-*

quvan- vi. 'to boast'
— *ïp:* (quvvätinä q. bu bäytni oqur idi) 149*r* 6 [*tafāχur kunān*]
CCum. *qovan-, χovan-* 'sich freuen, sich belustigen, schmausen' (Grönb. 201); Rabγ. *quvan-* 'to rejoice' (Malov, Pamj. 416*a*); Quṭb *quvan-* 'to rejoice' (Zaj. 146) ~ *quwan* (Zaj. 147)

quvar- vi. 'to wither'
— *ur:* (bir vaqt bolur kim yašarur daγï bir vaqt kelür kim q.) 177*v* 5 [*pažmurda*]
Quṭb *quvar-* 'to wither, dry out, perish' (Zaj. 146) ~ *quwar-* (Zaj. 147) ~ *qubar-* (Zaj. 142)

quvvät 'force, power'
— 83*v* 9 [id.]; (qarïnča χāṭirin āzār qïlma Sülaymānča eliŋdä bolsa q.) 40*v* 12°
— *dä:* (q. vä ṣanʿatda män andan artuq män) 39*r* 3 [id.]
— *im:* 6*r* 3; (yoqsulluq yükinä q. yoq) 24*v* 9 [*ṭāqat*]

— *i:* (qūtī q. tükänip) 90*r* 4 [id.]; (faṣāḥat q.) 97*v* 9 [id.]; (arslan q.) 128*v* 3 [*zūr*]; (biläk q.) 149*r* 4 [id.]
— *inä:* (yigit öz q. maġrūr idi) 101*r* 5 [*dilāvarī*]

quvvätli 'strong'
— (bir pählävān q. er) 101*r* 3

quyaš 'sun'
— (tün näfäsinγa urdī q. šuʿāʿī ot) 181*r* 10° [χwārazmī]
Kāšγ. *quyaš* 1. 'Sonne' (Brock. 163); CCum. *quyaš* 'Sonne' (Grönb. 202); MN *quyaš* 'sole' (G. 99); Quṭb *quyaš* 'sun' (Zaj. 143); LA *quyaš* 'Sonnenschein' (H. 94); Chag. *quyaš* 'le soleil' (PdC 441)

quyī 'well'
— (ähl-i ṭamaʿ közi bu ǰihān niʿmäti bilän tolmas nečük ki tolmasa qaṭra bilän q.) 156*v* 9° [*čāh*]
— *γa:* (nägäh bir q. yetti) 101*v* 9 [*čāhī*] cf. *quyu*

quyruq 'tail'
— *ïndan:* (yïlannï q. tutma) 99*v* 1° Old T. *qudruq* 'Schweif' (ATG 330*b*); Kāšγ. *quδruq* 1. 'Schwanz' (Brock. 162); CCum. *quyruχ* 'Schwanz (Grönb. 202); Quṭb *quḏruq* 'tail' (Zaj. 142); LA *quyruq* and *quyruγ* in *qïl quyruq* 'eine Art Rebhuhn, eigt. Haarschwanz' (H. 94)

quyu 1. 'pit'; 2. 'well'
— (bir q. aγzïnda 'at the edge of a well') 46*v* 6 [*čāh*]
— *γa:* (bir kün sulṭān ol ẓālimni yazuqlap q. saldī) 32*r* 12 [*čāhī*]
— *da:* 32*v* 6
— *sï:* 91*v* 11° [*čāh*]
— *sïnda:* (bilmädiŋ Känʿān q. äsïr) 53*v* 11° [*čāh*]
Old T. *quduγ* 'Brunnen' (ATG 330*b*); Kāšγ. *quδuγ* 'Brunnen' (Brock. 162); ~ *quyuγ* id. (Brock. 163); CCum. *quyu* 'Brunnen' (Grönb. 202); MN *quduq* 'pozzo' (G. 98); Quṭb *quduγ* 'well' (Zaj. 142); LN *quduq* 'well' ~ ~ *quyuq* 'pit' (MS 143*r* 7, 154*v* 2); Chag. *quduq* 'puits' (PdC 424)

r

raġbät 'wish, desire'
— 74*r* 1 [id.]; 144*v* 11°; (himmät belin r. eli bilän baγlap) 6*r* 6; (maʿlūm boldï kim anïŋ ṭarafïndan r. bar imiš) 121*r* 4 [id.]
— *et-* 'to wish, desire': (bir kün mälik ʿābidni körmägä r. etti) 71*r* 1 [*raġbat kard*]
— *qïl-* id.: 129*r* 4°; (hïč kim ärsä ʿaqd-i nikāḥïna r. qïlmas idi 'nobody wanted to marry her') 79*r* 11 [*raġbat namïnamūd*]

rāḥ 'wine'
— (gül-bädänli yār elindän r. ičip) 129*r* 1°

rāḥat 1. 'quiet, rest'; 2. 'pleasure'
— 2*v* 7, 52*r* 9; (zaḥmät u r. χalāʾiqdan dägül Ḥaqq taʿālâdïn anï bilmäk kerāk) 36*v* 12° [id.]; (ǰävr čäktim r. taptum) 104*v* 2; (r. bilän 'quietly') 150*v* 1 [*āsūdatar*]; (naqd-i r.) 142*v* 2 [*rāḥat-i ʿāǰil*]
— *kä:* (ränǰ u r. särïk bolup idilär) 51*r* 1 [id.]
— *ta:* 172*v* 3°
— *ïm:* 66*v* 7 [id.]
— *ïŋ:* 77*v* 2°; (bir kišini inčitsäŋ daγï soγra yüz r. tegsä ol inčitmägiŋ anïŋ yādïndan kitmäs) 101*r* 7 [id.]
— *ï:* 40*r* 8 [*pās*]; 98*v* 12; (māl ʿumr r. üčün durur) 159*v* 9 [*āsāyiš*]
— *ïn:* 25*r* 7° [*āsānī*]
— *ïnïŋ:* 17*v* 13 [*salāmat*]

raḥīl 'departure'
— (kūs-i r. čaldī äǰälniŋ eli) 19*r* 8° [*riḥlat*]

raḥīm 'merciful'
— (yā ġafūr, yā r.) 49*v* 4 [id.]; (yā kärīm, yā r.) 50*r* 7

raḥim 'relationship, kin'
— (qaṭʿ-i r. 'alienation of kinsfolk') 78*r* 13 [id.]; (yaqïnda bolmasa gär zühd-u taqvâ r. qaṭʿï mäväddätdän köp ävlā) 78*r* 11° [id.]

raḥm 'mercy'
— *et-* 'to have mercy on somebody': 21*r* 2, 100*r* 7, 103*v* 13 [*marḥamat* ~ *raḥm* ~ *raḥmat āmad*]; 126*r* 2°; (bir väzīr eli altïndaγï qavmγa r. etip išlärin χayr üzä tutar idi) 43*r* 9 [*raḥmat āvardī*]; (düšmänni ʿāǰiz körüp r. etmägil kim qačan qādir bolsa saγa r. etmäs) 163*v* 7 [*raḥmat makun, nabaχšāyad*]
— *qïl-* id.: 92*r* 5° [*nabaχšāyad*]; 104*v* 13 [*baχšāīd*] 164*r* 1° [*raḥmat kard*]; (yamanlarγa r. qïlmaq äygülärgä ǰävr etmäk bolur) 161*v* 6 [*raḥm āvardan*]

raḥmānī 'divine'
— 179*r* 8 [Mavlā Qāẓī Muḥsin]
raḥmät 'mercy'
— (r. šärābī birlä bolup mäst här biri) 181*v* 11
— *et-* 'to exercise mercy': (mäni bu ḫālättä körüp r. etti) 68*r* 12 [*raḥmat āvard*]
— *qīl-* id.: 156*v* 12 [*raḥmat mībaram*]; 177*r* 5 [*raḥmat kun*]; (ẓaʿīf raʿiyyätiŋä r. qīlγīl kim qavī düšmändän zaḥmät körmägäy sän) 19*v* 8 [*raḥmat kun*]
— *iŋ:* (äygülärgä r. dāʾim yetkäy) 177*r* 5 [*raḥmat karda-ī*]
— *in:* 65*r* 4°
— *iniŋ:* (anïn sansïz saγïšsïz r. yaγmurï barčaγa yätip) 3*r* 4 [id.]
rāʾiḥa 'odour, fragrance'
— *ŋdan:* (nedän bolur χwaš r. sükr ḫāṣil) 8*r* 5° [*būy*]
rāʾiḥalī 'fragrant'
— (χwaš r.) 70*v* 5 [*mašmūm*]; (misk r. mävard) 122*r* 8
raʿiyyät 'subject'
— 31*r* 7° [id.]; (käl r. birlä ṣulḥ et χaṣmdan fāriġ yüri čün r. dur bilür sän šāh-i ʿādil läškäri) 17*r* 9° [id.]
— *kä:* 16*r* 1 [id.]; 16*r* 6°, 30*r* 8; (bu r. mälik čūbān erür) 40*r* 10°
— *ni:* (χwaš kör bu r. kim näfʿi färävān dur) 16*v* 5°
— *i:* 18*v* 13
— *iŋä:* 19*v* 8 [id.]
ramaq 'the last breath'
— (sädd-i r.) 168*v* 11
raʿnā 'beautiful'
— (šāhid-i r.) 113*v* 5
raqṣ 'dance'
— *ur-* vi. 'to dance': (gär otursa biziŋ bilän qāẓī turuban ʿāšiqānä r. urur) 59*v* 12°; (r. urdï ʿāšiqānä yürüp čarχ čänbäri) 181*v* 10
— *qa:* (ol ʿābid täväsin kördüm kim r. kelip oynap ʿābidni yergä urdï) 64*v* 8 [*ba raqṣ andar āmad*]
rāst 1. 'straight'; 2. 'true'
— 42*v* 13 [id.]; 156*v* 1 [id.]; 174*v* 8°; (r. söz 'truth') 9*v* 4 [*rāst* ~ *rāstī*]; 43*r* 4°; (bilür sän kim jïhānnïŋ mäjlisindä tutar elgä qadaḫnï r. sāqī) 46*r* 5°; (ol ayttï r. ayïttïŋ, äy yigit sän) 136*v* 5°; (här er yalγan bilän mäšhūr bolsa kim anï r. dep iqrār qïlγay) 174*v* 10 [id.]
— *ïn:* (maŋa sän r. ayïttïŋ erür män ʿaybïma qāʾil) 44*v* 3°
ravẓa 'Paradise'
— (r. yaŋlïγ ḫusn bāġïnda yaŋaγï nār erür) 180*v* 12 [Aḥmad χwāja's-Sarāyī]
— *sïndïn:* (viṣālïŋ r. bu ẓaʿīf köŋlüm bolïp χurräm) 183*v* 1 [Toγlï χwāja]
raχt 'furniture'
— *ïn:* (aši biškinčä äygü ādämïniŋ ävüŋ r. tirip otqa yaqa dur) 43*v* 7°‖id.]
rāy 1. 'opinion, view'; 2. 'judgement'
— 144*v* 2° [id.]; (ḫusn-i r.) 13*v* 2 [id.]; (här biri ʿaqlï qadrïnča bir r. körgüzüp) 41*v* 11 [*rāy* ~ *tadbīrī*]; (gäh bolur kim bir ḥakīm-i muʿtäbär r.-u tädbīri ičindä sähv etär) 105*v* 9°; (anïŋ kim ʿaql-u r.-u χayr iši yoq χwaš ayttï pärdädār evdä kiši yoq) 156*v* 2° [id.]
— *ïm:* (mübāräk χidmätiŋ dur qutlu r.) 29*r* 12°; (mübāräk buyruγuŋ dur qutlu r.) 185*v* 1°
— *ï:* 25*r* 12 [id.]; (bu naqd-i rāḫatnï käläsi miḫnät täšvïši bilän täläf qïlmaq ʿāqillär r. dägül durur) 142*v* 5 [id.]
— *ïnïŋ:* 59*v* 7 [id.]; (alarnïŋ r. ḫusnïna daγï väfāsïnïŋ ḫifẓinä taḫsïnlär oqup ayttï) 128*r* 10 [id.]
— *ïŋïz:* 42*r* 5 [id.]
rāz 'secret'
— (nišānsïzdan χabärsiz ne degäy r.) 5*v* 1° [*bāz gūyad*]
— *ïŋ:* (ne kizli r. bolsa kim ärsä qatïnda ačmaγïl) 162*r* 8 [*rāz bar miyān manih*]
— *ïn:* (qïlmadï r. biligli yär fāš kitmäsün dep šāh sirri birlä baš) 109*v* 4° *rāz ač-* 'to reveal a secret' (162*r* 8) *rāz de-* id. (5*v* 1°)
rāẓī 'content, satisfied'
— 134*r* 12° [*bar riẓā*]; 186*r* 13; (keräk öltür keräk jürmüm baγïšla ne qïlsaŋ ḫukmïna r. män išlä) 50*r* 2°; (bu käygän tonuma r. isäŋ därïġ dägül) 100*r* 12 [*qanāʿat kunī* ~ *qānī šavī*]
— *bol-* 1. 'to consent'; 2. 'to be content/satisfied': 33*v* 7, 69*v* 6, 87*v* 7, 107*v* 13 [*namīšinavad*]; 112*r* 3 [*qabūl namīkunam*]; 112*r* 5 [*rāẓī gardand* ~ *šavand*]; 127*r* 1, 183*v* 11; (yā bu täšvïš ičindä r. bol yā jigär dāġïna taḫammül qïl) 25*v* 3° [*rāẓī šau*]; (ol bu sözgä r. bolup ol altunnï aldï daγï kitti) 111*v* 11 [*ittifāq kardand*]; (dāʾim keriširlär it bilän mäči teg bolmayïn alar biri birindän r.) 134*r* 2°; (anïŋ ḫukmïna r. bolup täšvïšimiz kitti) 157*v* 10 [*rāẓī šudīm*]
— *qīl-* 'to satisfy': (barčanï r. qïldïm illā ḫasūdnï r. qïla bilmädim) 15*v* 8 [*rāẓī kardam*]

räbīʿ 'spring'
— (ayačlarγa r. χilʿatīn käydürüp) 3*r* 13 [*naurūzī*]
rädd 'refutation'
— (anīŋ ḫukmunda dur r.-u qabūl) 36*v* 13°
räfīq 'companion, friend'
— (qīl ḫazar düšmän sözindän, äy r.) 164*r* 5°
— *iniŋ:* (ol oγrï r. ibrīqin alïp) 51*v* 6 [id.]
räkʿat 'a complete canonical act of divine worship in Islam'
— (ikki r.) 53*r* 11 [*dugāna ~ du rakʿat*]
— *qīl-* 'to perform a *rakʿat*': (yüz ġuṣṣa bilän qīlur sän ikki r.) 161*v* 6° [*rakʿat*]
rämāẓān 'the ninth month'
— (r. ayï) 48*r* 9
räng 'colour'
— *i:* (täniniŋ aqïnïŋ üzrä yaŋaγï alïnïŋ r.) 183*v* 7
— *in:* (zümürräd r. aldï tegmä bir nāġ) 3*v* 7°
ränǰ 1. 'pain, sickness'; 2. 'trouble'
— 84*v* 8 [*ranǰūr*]; 85*r* 8° [*šikamdard*]; 178*v* 1°; (mäliklärdän bir mälikkä bir r. ḫāṣïl boldï) 33*r* 3 [*maraẓī*]; (biligli χwār-u müflis ränǰ ičindä) 47*r* 10°; (ränǰ-u rāḫatkä šärīk bolup idilär) 51*r* 1 [id.]
— *čäk-* 1. 'to toil'; 2. 'to suffer from distress': (ränǰ čäkmäyin gänǰ ḫāṣïl bolmas) 104*r* 13 [*ranǰ nabarī*]; (ikki kiši fāʾidäsiz r. čekti) 160*v* 8 [*ranǰ burdī*]
— *ni:* (müddätlär ol r. čäkip däm bädäm aytur idi) 56*v* 2 [*dar ān ranǰ būd*]
— *niŋ:* (bu r. dävāsï dägül illā ādämïniŋ öti) 33*r* 5 [id.]
— *i:* (mänim rāḫatïm anïŋ r. ičindä bolγay) 66*v* 7
— *inä:* 15*v* 12°
ränǰīdä 'offended, hurt'
— (r. män ol yaman maṣāḥibdän kim fiʿlim tikänin gül-i ǰïnän körgüzgäy) 111*v* 1° [*baranǰam*]
ränǰūr 'afflicted'
— (biri dävlät bilän maġrūr-u ġāfil biri miḥnät bilän r.-u sāʾil) 175*r* 8° [*rīš*]
— *qīl-* 'to hurt': (köŋüllär qïlmaγïl r.) 180*r* 3
räsm 1. 'rule'; 2. 'costume, habit'
— (tuznï qïmät bilän alγïl kim r. qalïp kent χarāb bolmasun) 31*r* 3 [id.]; (nečük kim r. idi boldï tämāšā) 138*r* 11° [id.]
— *i:* 73*v* 9 [id.]; (mäliklär r. dur dil šād qïlmaq) 81*r* 5° [id.]; (ägär sizdä inṣāf daγï bizdä qanāʿat bolsa idi suʾālr. ǰihāndan kitkäy idi) 81*v* 7[id.]
— *in:* 132*r* 3° [id.]
räʾs-māl 'capital'
— *i:* (ʿumrumnïŋ r. anïŋ viṣālï idi) 124*v* 11 [*sarmāya*]; 67*r* 10°
räsūl 'messenger, prophet'
— 152*v* 9 [*χwāǰa ~ sayyid-i ṣalʿam ~ ān ḫazrat*]; (ol ṭabīb bir kün r. ʿalaihiʾs-salām χidmätinä kelip) 83*r* 5 [*paiġambar*]
rävā 1. 'allowable, lawful'; 2. 'fit, proper'
— 36*v* 3, 43*v* 5° [cf. *tap-*]; 91*v* 12°, 109*r* 13 [*ravā nadārad*]; 164*r* 3 [id.]; (qāẓī fätvâ berdi kim sulṭān sälāmäti üčün raʿiyyätdän biriniŋ qanïn töksä r. durur) 33*r* 12 [id.]; (ne r. kim savaš qïlγay biz) 77*r* 11°; (ullulara keräkli söz sözlämäk r. dur) 127*v* 12° [id.]
— *kör-* 'to admit, allow, regard as lawful': 155*v* 7 [*ravā madār*]; 158*r* 2 [*ravā dāštī*]; 169*r* 12 [*maṣlaḥat dīdand*]; (bir kün az näfʿ üčün χāṭirim āzārïn r. kördi) 120*v* 5 [*ravā dāšt*]; (munča ǰäfānï aŋa rävā körmägil) 148*r* 4 [*ravā madār ~ mapasand*]; (ne maṣlaḥat r. körgäy) 157*v* 12 [*ǰūyad*]
— *qīl-* 'to fulfil': (ol qulnïŋ duʿāsïn qabūl daγï ḫāǰätin r. qïldïm) 4*v* 8 [*bar āvardam*]; (tüškän är ḫāǰätin r. qïlsaŋ Ḥaqq säniŋ ḫāǰätiŋ r. qïlγay) 45*r* 8°; (Ḥaqq taʿālâ ḫāǰätin r. qïldï) 71*v* 12
rävān 1. 'running, moving'; 2. 'quickly'; 3. 'fluently'
— 15*v* 13, 21*v* 12, 38*v* 6°, 108*r* 2, 116*r* 5 [cf. *keč-*]; 123*r* 13 [*davān*]; 181*v* 9, 183*r* 3, 183*v* 6; (yā aŋa sözlägil tek oltursun, yā ešik ač r. čïqïp kitäyim) 60*r* 11°; (ol χaǰālätdän r. naʿrä urup bilmädim män qanda kitkänim yürüp) 64*r* 11°; (bir kičči kiši kečip r. ǰānïndan arslannï urup čïqarsa maġzïn ne ʿaǰäb) 165*v* 5°; (ïydï r. qaṣïda-i ʿuzzā qïlïp bu kün) 182*r* 5; (särv-i r.) 184*v* 5
rävānä 'going, running'
— *bol-* 'to set out, depart': 181*v* 1 [χwārazmī]
— *qīl-* 'to let go': (sāqī qadaḥnï sun daγï qïlγïl r. kim boldï r. kök üzrä χwaršïd sāġarï) 181*v* 1 [χwārazmī]
rävḥānī 'pure'
— (maḥbūb-i r.) 179*v* 4 [Mavlānā Isḥāq]; 179*v* 12
rävnaq 'splendour, glory'
— *i:* (ḫarākätimniŋ r. bāqī qalsun) 105*v* 8 [id.]; (ḫusnï bāzārïnïŋ r.

kečip) 118*r* 13 [id.]
— *ïn:* (ünüŋ islām r. kitärür) 112*v* 1° [id.]
rävšän-ẓamīr 'of enlightened mind'
— (äyā r.) 53*v* 9° [*raušan-guhar*]
räyḥān 'fragrant herb'
— (äylä özdän laṭīf-u χwaš büstān kim ičī top tolu gül-u r.) 69*v* 11°
— *ï:* (zülfi ǰännät bāġïnïŋ r. dur) 179*r* 11°
rifʿat 'dignity'
— (köklärä čïqtï butaqlarï anïŋ r. bilän) 160*v* 3°
riqāb 'stirrup'
— *ïnda:* (ayaγïm baγlï at r.) 77*r* 13°
rivāq 'house'
— (äygü atï qalsa erniŋ yaχšïraq soŋra qalγïnča tolï altun r.) 6*v* 10°
rivāyät 'relation'
— (ägär säbʿa r. birlä qurʾān oqusaŋ) 114*v* 6°
riyā 'hypocrisy'
— (äyā taši r. birlä bezänmiš) 80*v* 7° [id.]
riyāsät 'dominion, authority'
— (maṣlaḥat anï körär män kim qanāʿat mülkin ḫirāsät qïlïp r. tärkin uryay sän) 26*v* 5 [id.]
riyāsïz 'sincere'
— (kim r. tün vä kün ṭāʿat qïlïp vaqf-u idrār almadï ʿābid bolur) 71*v* 6°
riẓā 1. 'contentment'; 2. 'consent'
— (fuqarā χirqasï r. tonï durur) 77*r* 1 [id.]
— *ber-* 1. 'to assent'; 2. 'to acquiesce': 106*r* 8 [*riẓā dād*]; 182*v* 6 [ʿAbdu'l-Maǰīd]; (qaẓā muqtaẓāsï bilän r. berip) 159*r* 13 [*riẓā dādïm*]
— *sï:* (könilik Ḥaqq r. dur) 25*v* 9° [id.]
— *sïna:* 146*r* 11 [id.]
rizq 'provision, daily allowance afforded by the providence'
— 3*r* 8°, 99*r* 11° [id.]; 171*r* 13°; (nečä kim r. maqsūm isä anï säbäblär bilän ḥāṣil etmäk šarṭ turur) 99*r* 7 [id.]
— *i* [iz.]: (r. maqsūm) 172*v* 8 [id.]
— *ni:* (r. ġaflät bilän yemägäy sän) **3***v* 10°
— *niŋ:* 153*r* 10 [id.]
— *qa:* 144*r* 11 [*rūzï*]
— *i:* (r. pärïšān) 152*v* 1° [*parākanda rūzï*]
— *in:* 29*v* 8°; (kiši maqsūm r. dāʾim elgä keräk kāhillik ätmäyin ketürgäy) 104*v* 8° [id.]
— *inä:* 91*v* 8 [*māl*]
rūḥ 'soul'
— 4*r* 7°; (qūt-i r.) 98*v* 4° [id.]; (ġiẓā-i r.) 182*r* 13
— *gä:* (r. rāḥat ketürür) 2*v* 7
rūḥānï 'angel-like'
— (ḥabīb-i r.) 117*v* 8°
Rūm prop. n.
— *gä:* 92*v* 6 [id.]
rūzgār 'fortune, life'
— (Mähdī-i r.) 182*r* 8
— *ïm:* (ʿitāb elin r. ätägindän kitärgil) 117*r* 7 [id.]
— *ïna:* 114*r* 6 [id.]
Rüstäm prop. n.
— 137*r* 5, 172*r* 10; (äy özin R. sifätli pählävān körgän fätā) 96*v* 12°
— *i* [iz.]: (R. zämān) 182*r* 7
— *ni:* (bir oq birlä R. atdan yïqar) 184*v* 11
— *gä:* 14*r* 7° [id.]
rüsvāï 'disgrace'
— *qïl-* 'to put to shame': (išittim kim bir faqïrni yaman išdä tutup r. qïlmaγa tilädilär) 154*r* 9 [*šarmsārï*]

S

saʿādät 'happiness'
— 47*r* 7°, 61*v* 1, 65*v* 9 [*baχt*]; 75*v* 8 [id.]; (s. üzä sälāmät körüp ayttïm) 27*r* 11; (gär s. yana elin tutsa bolur ol muʿtäbär ämïr-i käbïr) 28*r* 1°; (nečük bergäy saŋa el bu s. bolur čün dūst dāʾim sändän āzār) 50*v* 7°; (köni bolsa anïŋ ṭāʿatkä boynï s. tonluqïn dāʾim toqïγay) 137*v* 8°; (närd-i s.) 182*r* 10
— *i* [iz.]: (s. ʿuqbâ) 159*v* 7 [*dunyā va āχirat burdï*]
— *niŋ:* (küč bilän bolmas s. ätägin tutmaγa) 96*v* 13° [*daulat*]
— *kä:* (saqāvätni s. bädäl qïl) 51*r* 13°
— *i:* 27*r* 9 [id.]
saʿādätli 'fortunate, happy'
— (yegil sän, äy s. muẓaffär, yïγïp kitti yemäyin mālïn ol χar) 94*r* 7°
saʿādätsiz 1. 'unhappy'; 2. 'mean, base'
— (nečä kim ol s. išitmäs aŋa sän etä dur pand-u naṣīḥat) 143*r* 9° [*sufla*]
sāʿat 'hour'
— 132*v* 12° [id.]; 179*v* 4 [Mavlānā Isḥāq]; (ol s. ičindä düšmän čärisin sïndurdïlar) 11*v* 7 [*rūz ~ laḥẓa*]; (mälik ol s. ičindä zāhidgä bir fir-

dävs bāġī bigin körkli büstān bayïšladï) 69*v* 7

ṣaʿb 'fierce (of an enemy)'
— (ṣ. düšmän ändišäsinä tüšüp turur män) 19*v* 7 [id.]; (taŋrï qaẓāsï bilä bir ṣ. düšmän čärisi yüz tutup keldi) 22*v* 2 [id.]

ṣabā 'gentle breeze'
— 3*r* 10 [id.]; (nečä kelsä ṣ. yeli saḫargāh yüzüm yergä sürüp aytur män allāh) 50*r* 11° [*bād*]; (ṣ. yeli anïŋ oqun ol yüzükdän kečürdi) 105*v* 4 [id.]; (büstān ičindä müšk sata bašladï ṣ.) 182*r* 2

ṣabāḥ 'morning, dawn'
— 91*r* 10 [*bāmdādān*]; (ṣ. māl iyäsi kelip bu yazuqsuz yatqan faqïrlärni tuttï) 51*v* 12 [*bāmdādān*]

sābiq 'former'
— (sābiquʾl-inʿām 'of former favours') 29*v* 5° [id.]

ṣābir 'patient'
— (iltifāt etmäs körüp ač olturup ṣ. faqïr niʿmäti köp χwājälärniŋ balïna vä yaγïna) 82*v* 10°
— *läri:* (faqïrlärniŋ daγï ṣ. bar mähjürlarï daγï bar) 158*r* 13 [id.]

ṣābit 'fixed, firm'
— (ortamïzda köp niʿmät vä ṣuḥbät ḫaqqï ṣ. idi) 120*v* 4 [*ṣābit šud*]

ṣabr 'patience'
— 89*r* 13°, 184*v* 13; (aldï mändän ṣ.-u ṭāqat ʿaql-u hūš) 64*r* 6° [id.]; (ṣ. idi iχtiyār-i Luqmān bil kimdä bu ṣ. yoq ḥikmät yoq) 81*v* 9° [id.]
— *et-* 1. 'to be patient'; 2. 'to endure'; 3. 'to wait': 83*v* 4°, 84*v* 3 [*ṣabr kard*]; 106*v* 10 [*ṣabr nadārad*]; (bir kečä ṣ. etsä ne bolγay idi) 48*r* 8 [*taʾχïr kardï*]; 117*r* 9 [*ṣabr*]; (här kimä bolsa ṭabïʿat az yemäk allïna kelsä mäšaqqat ṣ. etär) 84*v* 5 [*sahl gīrad*]; (kämäči ol qadar ṣ. etti, kim yigit kämä yipin elinä čörgädi) 101*r* 12; (taγ ičindä bir ʿazïz er ṣ. etip tuttï qarār) 123*v* 7° [*qanāʿat karda*]; (ṭāqatïm yoq kim ṣ. etä bilgäy män) 154*r* 11 [*ṣabr kunam*]
— *qïl-* 1. 'to wait'; 2. 'to be patient': 40*v* 1° [*bāš*]; (ṣ. qïl düšmän qolïn bayïlï qatïŋda körgä sän) 33*r* 1° [*bāš*]; (išitmäsä qulaq yïllar däf-u näy qïlur ṣ. ol mübāräk sämʿi χwašrāy) 106*v* 6°
— *ï:* 66*r* 12° [id.]; 166*v* 4°; (ne kündüz ṣ. idi ne kečä qarārï) 113*v* 9

ṣaʿbräk 'fiercer'
— *i:* (düšmänlärniŋ ṣ. näfsiŋ durur) 150*v* 5

ṣabūḥ 'dawn'
— (χwaš kelür āvāz tär bolsa ḫazïn χaṣṣatän ʿāšiqlärä vaqt-i ṣ.) 98*v* 2°

sač 'hair'
— *ïn:* 42*r* 12 [*gīsūvān*]; (boyap s. qarayа) 136*r* 9° [*mūy*]
— *ïndan:* 17*v* 8 [*mūy*]
Old T. *sač* 'Haar' (ATG 332*a*); Kāšγ. *sač* 2. 'Haar' (Brock. 168); CCum. *sač* 'Kopfhaar' (Grönb. 201); MM *sač* 'hair' (MS 178*v* 16)

sač- vt. 'to sprinkle, scatter'
— *ïp:* (qan yašïm s.) 182*v* 9
Old T. *sač-* 'ausstreuen, werfen, zerstreuen' (ATG 332*a*); CCum. *sač-* 'säen' (Grönb. 210); MM *sač-* vt. 'to scatter, sprinkle' (MS 193*r* 13); LA *sač-* 'befeuchten, streuen' (H. 80); Kāšγ. *sač-* 1. 'ausbreiten, zerstreuen, ausgiessen' (Brock. 168)

ṣadaqa 'alms'
— *sï:* (ataŋ jānï üčün bašïŋ ṣ. munuŋ yazuqïn bayïšlaγïl) 34*v* 12 [*ṣadaqāt*]

ṣadāf 'shell'
— 181*r* 13 [χwārazmī]; (susamïš erniŋ aγzïnda jävāhir ṣ. birlän sivā dur) 89*v* 9° [id.]; (atasï ol ṣ. dur kim bähālï jävhäri bolγay) 98*r* 9° [id.]; (dilbärimniŋ ol ṣ. teg aγzïda dür bar erür) 180*v* 9° [Aḥmad χwāja's-Sarāyī]
— *dän:* (ṣ. ayrïlur bolsa tapar jävhär aγïr qïmät) 98*r* 10°

Ṣaʿdī 'prop. n.
— 123*r* 2 [id.]; 123*r* 12 [id.]

ṣādiq 'true, sincere'
— 184*r* 7 [Ḥasan Oγlï]; (faqïr-i ṣ.) 80*r* 5; (ʿāšiq-i ṣādiq) 114*v* 10; (ṣuḥ-i ṣ.) 154*v* 2 [*ṣuḥ-i tābān*]
— *i* [iz.]: (ṣ. bändä) 184*r* 7 [Ḥasan Oγlï]
— *bol-* 'to be sincere': (äyā dünyā üčün käygän müraqqaʿ bolup ṣ. bu išdän tävbä qïlγïl) 57*v* 11°

ṣādir 'issuing'
— *bol-* 'to originate, be issued': (bir kün bularnïŋ birindän bir ḫaräkät ṣ. boldï kim ol ṣāliḥ faqïrlärniŋ ḫālïna münāsib dägül idi) 28*v* 10; (sändän munuŋ bigin ʿaẓïm χaṭā ṣ. bolγay daγï χalāṣ ṭarïqi saŋa nečük ṣūrät bayлaγay) 130*v* 9 [*ẓāhir šud* ~ *ḥādiṯ šud*]

ṣadr 'seat of honour'
— *ï:* (bu kün män mürüvvät ṣ. üzä oturup . . . turur män) 142*v* 11 [id.]

ṣafā 'purity'
— (dürr-i baḫr-i ṣ.) 4*r* 3; (ähl-i ṣ.) 50*v* 9 [id.]; (bir yerdä dägül kelip kitä

dur köŋlüŋ χalvätdä anïŋ üčün ṣ. tapmas sän) 72*v* 10° [*ṣafāī*]
— *sï:* 185*r* 13; (ġam ǰävri dayï färaḥ ṣ. kečti) 41*v* 5°
— *sïn:* (alarnïŋ kelmägi ävqātïmnïŋ ṣ. kitärür) 74*v* 3; (bu köŋüllär ṣ. ol nāχwaš näfäsiŋ bïgümän yaqïn kitärür) 112*r* 13°
— *sïndan:* 66*r* 10°

ṣafāsïz 'disagreeable, unpleasant'
— (ṣ. ünüŋdän bolurlar mälül) 112*r* 6° [*bāng-i durušt*]

ṣaff 'row'
— (qarïnčalar tolun ay tegräsindä ṣ. yemiš) 118*v* 13°
— *qa:* (šaṭränǰ biṣāṭïnïŋ ʿāǰ piyädäläri yuqarï ṣ. yetip färzïn bolurlar) 147*r* 5
— *ïnda:* (qoyun qullar ṣ. olturayïm) 29*r* 13° [id.]
— *lar:* (sän sän ol läškärdä ṣ. üzgän er) 7*r* 9°

sayˡ 'sound, healthy'
— 58*v* 2; (taŋ attï Ḥaqq taʿālâ ämri birlä sökäl er s. boldï s. öldi) 58*v* 5°; (s. är bilmäs ǰïrāḥat ayrïsïn) 126*v* 8 [*tandurustān*]
Kāšγ. *sayˡ* 2. 'gesund' (Brock. 168); CCum. *sayˡ, savˡ* 'heil, gesund; Gesundheit' (Grönb. 211); Quṭb *sayˡ* 'healthy' (Zaj. 151); LA *sayˡ* 'gesund' (H. 80)

sayˡ² 'right, right-hand'
— (s. elin belinä qoyup) 20*r* 4; (körgüzürsä s. yanï yol saŋa: sän anïŋ sözin išitmä solγa kit) 164*r* 7° [*rāst*]; (munča faẓïlät kim s. eldä bar nečün päs χalq yüzükni sol elgä tutar) 176*r* 4 [*dast-i rāst*]
— *γa:* 177*r* 8 [cf. *yät-*]
Kāšγ. *sayˡ* 3. 'rechts (γuzz)' (Brock. 168); CCum. *sayˡ, savˡ* 'die rechte Seite' (Grönb. 211); MM *sayˡ* 'right, right hand' (MS 182*r* 8, et passim); Quṭb *sayˡ* 'right-hand' (Zaj. 151)

sāǧar 'cup, goblet'
— (mästï-i s.) 184*r* 3
— *ï:* (boldï rävänä kök üzrä χwaršïd s.) 181*v* 1 [χwārazmï]

sayïn- vi. 'to think, imagine, suppose'
— 20*r* 11; (äylä s. kim 'imagine, that . .') 153*v* 9 [*angār*]
— *dïm:* 134*r* 4 [*gumān burdam*]; (äylä s. kim künäš toγdï) 115*v* 10 [*gumān burdam*]; (s. ädämï χāṣï säni män) 69*r* 4°
— *yay sän:* 122*r* 6 [cf. *toy*]; (äylä s. kim ġurāb naǧmäsi anïŋ älḫānï pärdäsindä durur) 110*v* 13
CCum. *sayïn-* 'denken, sich vergegenwärtigen, über etwas nachdenken, meditieren; meinen, glauben' (Grönb. 211)

sayïš 'thinking, thought'
— *qïl-* 'to think over': (ävväl kiši keräk kim ne sözläsä s. qïlïp aṣlïn bilip sözlägäy) 140*v* 1
Old T. *saqïš, sayïš, saŋïš* 'Berechnung, Zählung, Mass' (ATG 332*b*); CCum. *sayïš* 'Absicht' (Grönb. 212); Quṭb *saqïš* 'thought, contemplation, counting, number, calculation, measure' (Zaj. 155); LA *sayïš* 'das Rechnen' (H. 80)

sayïšsïz 'countless, immense'
— (anïŋ sansïz s. raḥmätiniŋ yaγmurï barčaγa yätip) 3*r* 4 [*bïḥisāb*]

saylïq 'the state of being right'
— *ï:* (saγγa s. yätär) 177*r* 8 [*rāstï*]
CCum. *saylïq* 'Gesundheit' (Grönb. 211); Quṭb *saylïq* 'health' (Zaj. 151)

saḥar 'morning'
— 73*r* 7 [id.]; 178*v* 4°, 182*v* 7 ['Abdu'l-Majïd]; (s. vaqtï) 60*v* 1; (s. vaqtïn 'in the morning') 63*v* 8 [*saḥar*]; 130*r* 1 [*saḥargāhï* ∼ *saḥargāh*]; (ḥamd oqup bülbül s. vaqtïnda χwaš) 64*r* 5° [*ṣubḥ*]
— *gä:* (s. tegrü nämāzγa turur idi) 62*r* 4 [id.]

saḥargāh 'morning'
— (nečä kelsä ṣabā yeli s. yüzüm yergä sürüp aytur män Allāh) 50*r* 11° [*saḥargah*]

Saḥbān Vāʾil prop. n.
— *niŋ:* 108*r* 12 [id.]

ṣāḥib 'owner'
— *i* [iz.]: (ṣ. dünyā vä āχirät) 159*r* 4 [id.]
— *i:* (altunnï kümüšni säfärdä ḥarāmï alur yā šährdä oγrï yā ṣ. yep tükätür) 139*v* 8 [*χwāǰa*]
— *in:* 178*v* 3°
ṣāḥibu'd-dïvān 'superintendent of finance' (27*r* 5, *ṣāḥibdïvān*)
ṣāḥibu'l-kaššāf 'the author of the *Kaššāf*, i.e. Zamakhshari's commentary of the Koran' (122*v* 11, *Zamaχšarï*)

ṣāḥib-ʿayāl 'possessor of a family, family-man'
— (äyā āhl-i dünyā vä ṣ. ayaγïŋ tuzaγï oγul qïz erür) 73*r* 11° [*pāyband-i ʿayāl*]

ṣāḥib-dävlät 'wealthy'
— (Šayχ Saʿdï Gülistänïn türkï tärǰümä qïlsaŋ bir ṣ. er atïna) 5*v* 13; (bir ṣ. yoluqup saŋa raḥm qïlïp sïnuq köŋlüŋni ǰäbr qïldï) 104*v* 12 [id. ∼ *ṣāḥib-dilï*]

ṣāḥib-ǰämāl 'beautiful'
— 10*r* 11 [*χubrūy*]; 70*r* 12 [*badīʿu'l-ǰamāl*]; 98*r* 2 [*χubrūī*]; 135*r* 2 [*χūbrūy*]; (bir ṣ. oγlan bilän χāṭiri mütaʿalliq bolup) 38*v* 10 [*ǰamāl*]; (bir kim ärsäniŋ yigit ṣ. χatunï qalmadï) 121*r* 11; (här kišigä öz ʿaqlï kämāl üzä durur daγï öz oγlï ṣ. körünür) 166*r* 6 [*ǰamāl*]
ṣāḥib-käräm 'generous'
— (qanda kim ṣ. tikti saχāvät naχlïnï köklärä čïqtï butaqlarï aniŋ rifʿat bilän) 160*v* 2°
ṣāḥib-maqām 'owner of the house'
— (bir faqïr bir körklü maqāmγa yetti, ṣ. laṭïf vä ẓarïf kim ärsä idi) 73*v* 5
ṣāḥib-naẓar 'clear-sighted'
— 6*v* 11
ṣāḥib-vaqt 1. 'sagacious, clever'; 2. 'pious'
— (bir zämāndan soŋra ol ṣ. bašïn χirqasïndan čïqardï) 7*v* 6; (ol ṣ. er yana kečär idi) 38*r* 7; (bu zāhidniŋ bir ṣ. oγlï bar idi) 52*v* 10 [*sāḥib-firāsat*]; (bir ṣ. er ayttï: yemäyin yatsa andan köp äjr tapqay idi) 62*r* 5 [*ṣāḥib-dilī*]
ṣāḥib-χulq 'well-conducted'
— 35*r* 7
ṣāḥil 'shore'
— *ya:* (ṣ. tüšti Zührä vä tilädi Müštärī) 181*r* 13 [χwārazmī]
ṣaḥn 1. 'court-yard'; 2. 'cup'
— *i* [iz.]: (ṣ. činï 'a Chinese cup') 166*v* 10 [*kāsa-i čīnī*]
— *ïnda:* (mälik iläyindä särāy ṣ. turγuzdïlar) 126*r* 12 [id.]
ṣaḥrā 1. 'desert'; 2. 'meadow'
— 147*v* 10; (ṣ. yeli teg ʿumür baqāsï kečti) 41*v* 4° [id.]; (χalāʾiqdan qačïp ṣ. ičindä yürür erdim ṭarï χaẓrā ičindä) 68*r* 4° [*dašt*]
— *ya:* 145*r* 5 [id.]; (bir faqïr naʿrä urdï daγï turdï ṣ. yüz tuttï) 63*v* 10 [*biyābān*]
— *da:* 39*v* 12 [id.]
— *sïnda:* (kečä ʿišrät qïlïp taŋ atqïnča sükr ṣ. bu bäytni oqur idi) 20*v* 9 [*pāyān*]
sāʾil 'beggar'
— (biri dävlät bilän maġrūr-u ġāfil biri miḥnät bilän ränǰūr-u s.) 175*r* 8°
ṣāʾim 'faster'
— (qïlur bayram yüzüŋni körsä ṣ.) 185*r* 11
sākin 'quiet'
— *qïl-* 'to appease': (buyruquŋ bolsa män anï s. qïlayïm) 15*v* 5 [*χāmūš kunam*]
ākit 'silent'
— *bol-* 'to be silent': (sözün ol yerdä sözlär här biligli ki s. bolγay anda ǰümlä güftār) 109*r* 7° [*χamūš*]
sal- vt. 1. 'to throw'; 2. 'to send in haste'
— *ma:* 183*r* 14 [cf. *yaŋlïγ*]
— *yïl:* 186*r* 2
— *ïŋ:* (ḫakïm buyurdï kim täŋizgä s. saldïlar) 17*v* 7 [*andāχtand*]
— *masun:* (munuŋ yazuqïn bayïšlaγïl ḫattâ mäni daγï bälāγa s.) 34*v* 13 [*biafkanad*]
— *ur:* (ṭamaʿ s. učar qušnï tuzaqqa) 100*v* 2° [*dar ārad*]
— *dï:* 127*r* 3 [*afkanad*]; (bir mälik bu χwājaγa χufyät varaqa s.) 35*v* 9; (mälik aŋa kiši s.) 91*v* 4
— *dïlar:* 17*v* 7
— *sa:* (öz qavmï ičindä bu färaḫnï s.) 94*r* 2°
— *yay:* 77*v* 5° [*andāzad*]; (ol özini aγïr išlärgä s.) 153*v* 2 [*andāzad*]
— *mayay:* 93*r* 12 [*namīandāχtī*]
— *ïp:* 29*v* 6, 32*r* 5, 182*r* 1
közdän sal- 'to disregard, leave out of account' (29*v* 6)
ṭarḥ sal- 'to lay the foundation of something' (32*r* 5)
Old T. *sal-* 'auflegen' (ATG 332*a*); Kāšγ. *sal-* 1. 'werfen'; 2. 'winken'; 3. 'forttragen (Wasser das Holz)' (Brock. 170); MM *sal-* 'to throw' (MS 199*r* 16, etc.); Quṭb *sal-* 'to throw, arrange (table), lay (the table)' (Zaj. 152)
ṣalābät 'hardness'
— (mäliklär sözni ṣ. bilän sözlärlär daγï χalvätdä ṣulḥ izdärlär) 127*v* 4 [id.]
ṣalāḥ 'goodness'
— 63*v* 2 [id.]; (ẓāhirläri ṣ. bilän müzäyyän) 28*v* 5 [id.]; (ol ev ešigindä istämä χayr-u ṣ. kim epči üni ol ävdä qattï kelgäy) 171*r* 8°
salïn- vi. 'to sway'
— *ur:* (maʿšūqa qāmäti kibi türlik čičäk ara χwaš qollarïn salïp s. särv arï-bäri) 182*r* 1
Kāšγ. *salïn-* 'herabhängen' (Brock. 170); CCum. *salïn-* 'behängen' (Grönb. 213)
ṣāliḥ 1. 'pious'; 2. 'virtuous'; 3. 'just'
— 7*v* 4, 28*v* 10, 73*r* 5° [*ṣāḥib-dil*]; 111*v* 8 [*ʿādil*]; 148*r* 10 [id.]; (bir kün bir ṣ. faqïrni taš bilän bašïna urdï) 32*r* 9 [*ṣāliḥī*]; (bir ṣ. er) 50*r* 13 [*pārsāī*]; 54*r* 4, 56*r* 12 [*pārsāī*]; 57*v* 4 [id.]; 77*v* 6 [*yakï az ṣāḥibdilān*]; 147*v* 12 [*pārsāī*]; (özgälär siziŋ bäräkätizdän müstafïd bolup ṣ. ʿamälläriŋizgä uyγaylar) 69*v* 1 [*ṣalāḥ*]; (küttābnï bir ṣ. kišigä berdilär) 141*r* 13 [*muṣlïḥ*]

— *lär:* 51*r* 7 [*darvīšān*]; (barča vaqtta tāzä durur bu ṣ. ʿalāmäti bolur) 177*v* 6 [*āzādagān*]
— *lärindän:* 54*r* 3 [*ṣulaḥā*]

Ṣāliḥ prop. n.
— 154*v* 9° [id.]

sālim 'safely'
— (ʿamūd üstinä kämäniŋ burnundayï yipin tutqay ḫattâ kemä mundan s. kečkäy) 101*r* 4

salṭanat 'kingdom'
— 16*v* 3 [*pādšāhī*]; (sulṭān ol yerdän kim s. maḫallï turur mütaġayyir bolup ayttï) 40*r* 2 [id.]; (taŋrï taʿālânïŋ irādäti bir kim ärsäni s. taχtïndan ašaγa itär) 175*r* 11 [*pādšāhī*]
— *qa:* (män s. yettim daγï sän bayaγï mäskänätdä qalïp turur sän) 82*r* 1 [id.]

sālūs 'hypocrite'
— (näčün, äy zāhid-i s. vä zärrāq, bu zühdüŋni dārāhimgä satar sän) 52*v* 5°

ṣanʿat 1. 'art, craft'; 2. 'profession'
— (ṣ. ähli) 98*v* 5; (kimi väznin büzüp ṣ. közätür) 185*v* 8°
— *da:* (quvvätdä vä ṣ. män andan artuq män) 39*r* 3 [id.]
— *ïŋ:* (ṣ. ne turur kelišiŋ qandan) 114*v* 3 [id.]
— *ï:* 13*r* 8°
— *ïndan:* (kaʿbä tonun keyär aγïrlap χalq ṣ. dägül aŋa raġbät) 144*v* 11°

ṣanām 'idol'
— (soldï qïzïl gül yaŋaqïŋ, äy ṣ.) 118*v* 2°; (ṣ. yonγučï Āzär) 157*v* 1 [*but*]

ṣanävbär 'fir-tree'
— (ušol qaddï ṣ. yāsmīn-tän) 127*r* 4°; (boyïna ʿāšiq ṣ.) 181*r* 1

sanč- vt. 'to put on the spit'
— *ar:* (nävkärläri tutup s. yïγïrmï qaznï bir šiškä) 31*r* 10°
Old T. *sanč-* 'zerschneiden, stechen' (ATG 332*a*); Kāšγ. *sanč-* 'stossen, stechen' (Brock. 170); CCum. *sanč-* 'durchstechen, durchbohren' (Grönb. 213); Quṭb *sanč-* 'to prick, pierce' (Zaj. 152); LA *sanč-* 'stechen' (H. 80)

ṣandūq 'sarcophagus'
— *ï:* (oγluŋ türbäsi ṣ. üzä ne yazmaq keräk) 147*v* 6 [id.]; (atam türbäsiniŋ ṣ. üzä älvän naqš qazïlmïš) 150*r* 6 [id.]

sansïz 'countless, uncountable'
— (anïŋ s. saγïšsïz raḥmätiniŋ yaγmurï barčaγa yätip) 3*r* 4 [*bīḥisāb*]
Kāšγ. cf. *san* 2. 'Zahl' (Brock. 170); CCum. cf. *san* 'Anzahl' (Grönb. 213); MM *sansïz* 'innumerable' (MS 200*r* 8, etc.); Quṭb *sansïzïn* 'countless, rare' (Zaj. 153)

saŋa (Dat. of *sän*] 'to you'
— 3*v* 9, 15*v* 7; (s. teg 'like you') 184*r* 9
MM *saŋa* 'for you; to you' (176*v* 2, etc.)

sap 'haft, handle'
— *ï:* (čumuč s. 'the haft of the scoop') 160*v* 7
Kāšγ. *sap* 'Griff' (Brock. 171); Quṭb *sab* 'handle, grip' (Zaj. 150); LA cf. *yolar sabï* 'Handhabe des Leitseils' (H. 110)

saqal 'beard'
— *ïn:* (ol mänim yaqam yïrttï män anïŋ s. tuttum) 157*v* 4 [*zanaχdānaš*]
— *ïndan:* (muʿallim bolmasa häybätli, äy yār, s. tutup oγlanlar oynar) 141*v* 8°
CCum. *saqal* 'Bart' (Grönb. 214); MM *saqal* 'beard' (MS 178*v* 16, etc.)

saqallï 'bearded'
— (bir aq s. χwājä) 135*r* 1

saqar 'hell'
— (aʿrāf erür jännät bāġï s. ählinä) 18*r* 5° [*dūzaχ*]

saqïn-[1] vt. 'to think'
— *ma:* 149*v* 6; (sän s. kim yegäy män qayγu ol däm jān üčün) 56*v* 6°; (s. mendä bar ṭāqat siziŋ teg šāh qaraqïnγa) 183*v* 1
— *ur:* 57*v* 7 [*hamīpandāštand*]; (jāfī s. jäfā bizä qïldïm tep) 41*v* 6° [*pandāšt*]
— *dïm:* (äylä s. kim qurmïš buγday turur) 89*v* 5 [*pandāštam*]
— *γay sän:* (s. kim ölüp tururlar 'you would think they are dead') 53*r* 13
— *ïp:* (färaḥ bilän säkirir ol anï söŋäk s.) 153*v* 7° [*pandārad*]
Old T. *saqïn-* 'denken, nachdenken, sich vorstellen, planen, beabsichtigen, nachdenklich werden, trauern' (ATG 332*b*); Kāšγ. *saqïn-* 1. 'denken, halten für' (Brock. 171); Kāšγ. *sayïn-* 'denken' (Brock. 169); MM *saqïn-* 'to think, ponder over' (MS 179*r* 15, etc.); Quṭb *saqïn-* 'to think, suppose, take care' (Zaj. 154); Quṭb *sayïn-* 'to trust, entrust' (Zaj. 151); Chag. *sayïn-* 'mentionner, croire, penser à, juger' (PdC 337)

saqïn-[2] 'to take care of oneself'
— *a:* (andan s. yüri 'beware of him') 14*v* 10°
Kāšγ. *saqïn-* 'sich fürchten' (Brock. 171); MM *saqïn-* 'to hide' (MS 196*r* 11); Quṭb *saqïn-* 'to think, consider, take care' (Zaj. 154); LA *saqïn-* 'sich in Acht nehmen' (H. 77); *sayïn-* 'sich wahren' (H. 81); Chag. *saqïn-* 'se précautionner' (PdC 339)

saqïš 'thought'
— (köŋülgä bu s. kelür kim ärtä oγul qïz turup ne yegäy) 73*v* 1
MM *saqïš* 'idea, thought' (187*r* 17, etc.)

saqïšla- vt. 'to think over, reflect'
— *p:* (äyā oq atqučï yaχšï s. ilk andan at) 169*v* 7°
CCum. *sayïšla-* 'bedenken' (Grönb. 212); Quṭb *saqïšla-* 'to think, reflect, count' (Zaj. 154)

sāqī 'cup-bearer'
— 182*r* 11; (bilür sän kim jihānnïŋ mäjlisindä tutar elgä qadaḫnï rāst s.) 46*r* 5°; (s. qadaḫnï sun daγï qïlγïl rävānä) 181*v* 1 [χwārazmī]

saqīm 'sick'
— *γa:* (ṭabīb dävā buyurmas illā s.) 46*r* 12 [id.]

saqla- vt. 1. 'to keep, hide'; 2. 'to guard'
— (tiliŋni s. aγzïŋda otur tek) 167*r* 10° [*nigah dārī*]
— *γïl:* (sän özüŋni pärïšānlïqdan s.) 165*r* 5 [*andïša kun*]; (sirriŋni köŋüldä s.) 162*r* 10
— *mas:* (üzmäs ikki biligli bir qïlnï, s. aḫmaq ādämī tilni) 108*r* 10°
— *dï:* 32*r* 11 [*nigah mīdāšt*]
— *p:* 12*v* 8
— *maq:* (mïzānnï s. keräk) 84*v* 12 [*nigāh dār*]
— *maγa:* (män munïŋ ḫārisi dögül män kim yemäyin s.) 30*v* 8 [*nigāh dāram*]
CCum. *saqla-* 'hüten' (Grönb. 214); MM *saqla-* vt. 'to keep, guard' (MS 183*v* 15, etc.); MN *saqla-* 'proteggere' (G. 99); Quṭb *saqla-* 'to guard, preserve, keep' (Zaj. 153)

saqlan- vi. 'to hide oneself'
— (tün kün s. ol erdän kim ol qorqa turur sändän) 18*v* 2°
— *mïš:* (s. ḫayālarï 'their well-protected reputation') 151*v* 12 [*ʿirż-i maṣūn*]
— *maq:* (nečä kim bälā muqaddär isä anïŋ šärrindän s. vājib turur) 99*r* 9 [*iḫtirāz ~ ḫaẓar*]
Old T. *saqlan-*, *saylan-* 'sich in Acht nehmen' (ATG 332*b*); Kāšγ. *saqlan-* 'sich hüten' (Brock. 172); CCum. *ṣaqlan-* 'sich hüten' (Grönb. 214); Quṭb *saqlan-* 'to guard oneself, take care of oneself' (Zaj. 153)

Sarāγï Sayf prop. n.
— 7*v* 2°, 107*r* 4° [*Saʿdī*]
— *i* [iz.]: (S. bïčārä) 183*v* 12

ṣarf 'expenditure'
— *et-* 'to spend': (böylä ṣ. etti ʿumrun ol nādān) 45*v* 9° [*ṣarf šud*]

sarï 'yellow'
— (ellärinä qïzïl aq. s. čičäklär bergäy) 3*v* 1
Old T. *sarïγ* 'gelb' (ATG 332*b*); Kāšγ. *sarïγ* 'gelb' (Brock. 172); CCum. *sarï* 'gelb' (Grönb. 215); KCom. *sarïγ ~ saru* 'yellow' (Bor. 262); MM *saru* in *saru suv* 'yellow water' (MS 181*r* 11, etc.); Quṭb *sarï*, *sarïγ* 'gelb, pale' (Zaj. 155); LN *sarïq* 'yellow' (MS 157*r* 2); LA *saru* 'gelb' (H. 80); Chag. *sarïγ ~ sarïq* 'jaune' (PdC 335)

sarqït 'remains of food'
— *ïn:* (yemäs it s. kelip arslan) 87*v* 8° [*nīm-χwarda*]
Kazak *sarqït* 'die Überbleibsel vom Essen und Trinken, die man den Weibern und Niedrigstehenden giebt' (Radl. IV, 331)

sat- vt. 1. 'to sell'; 2. 'to make a false show of, pretend to be'; 3. 'to trade'
— *ar sän:* (bu zühdüŋni därāhimgä s.) 52*v* 6°
— *ar:* 180*v* 11
— *arγa:* 186*r* 15
— *arlar:* (s. bir dirämgä altï sïnï) 166*v* 12°
— *tï:* 161*r* 4° [*furūχt*]
— *sa:* (keräkli dūst köŋlin tapmaq üčün atasï bāġïnï s. rävā dur) 43*v* 5° [*furūχta*]
— *qaylar:* (anlarγa dägül kim ibrār χirqasïn käygäylär daγï idrār luqmäsin s.) 152*v* 12 [*furūšand*]; (alar kim dïnin dünyāgä s. ešäk tururlar) 171*v* 11 [*furūšand*]
— *ïp:* (zühd-u taqvâ s. yïγïp altun) 153*r* 1°; (bāzār ičindä ḫusnuŋ ʿïšvä s. alur jān) 184*v* 5
— *a:* (büstān ičindä müšk s. bašladï ṣabā) 182*r* 2
— *maγa:* 88*r* 5
Old T. *sat-* 'verkaufen' (ATG 332*b*); Kāšγ. *sat-* 'verkaufen' (Brock. 174); CCum. *sat-* 'verkaufen' (Grönb. 215); MM *sat-* 'to sell' (MS 191*v* 16, etc.)

satïn al- vt. 'to buy, buy out'
— *dï:* (atam säni firänč qaydïndan on altunγa s.) 68*v* 11 [*bāz χarīd*]
Old T. *satγïn al-* 'kaufen', cf. *satïγ* 'Verkauf' (ATG 332*b*); CCum. *satun al-* 'kaufen' (Grönb. 215); QY *satun al-* 'kaufen' (Brock. 56)

satun al- vt. 'to buy'
— *dïm:* (bir ev s.) 109*v* 7

ṣavāb 'reason, good sense'
— (χilāf-i ṣ. 'contrary to good sense') 42*r* 6 [id.]; (kördüm kim sözläri-

ŋiz ṣ. üzä turur) 46*r* 13 [id.]; (dā-'imā türli ṣ. üzrä bolur ʿāqil **iši**) 95*v* 10°; (ṭarīq-i ṣ. 'way of rectitude') 128*r* 4 [id.]; (ʿayn-i ṣ. 'pure reason') 128*r* 12 [id.]; 164*r* 4 [id.]

ṣavāmiʿ 'monasteries'
— *gä:* (el aγzīn it tišin baγlap ṣ. tolup turlar) 23*v* 2°

savaš 'struggle, fight'
— *qïl-* 'to fight': (ne rävā kim s. qïlγay biz) 77*r* 11°
Käšγ. cf. *savaš-* 'streiten (γuzz)' (Brock. 174); CCum. cf. *savaš-* 'sich streiten' (Grönb. 223); LA cf. *savaš-* 'kämpfen' (H. 80)

ṣavlät 'severity, violence'
— *indän:* (mäliklärniŋ ḫiddät vä ṣ. ḫazar qïlmaq käräk) 21*v* 2 [id.]

savuq 'cold'
— (s. näfäs 'sigh') 19*r* 1 [*sard*]; (barïp anda tüšälim kim sizgä s. zaḫmät bermägäy) 90*v* 13 [*sarmā*]; (ïssï s. tatqan 'experienced') 133*v* 1 [*sard*]; (ol ïssï yüzli qïz s. ḫaräkät qïlïp ayttï) 134*r* 6 [*sard*]; (maʿrifät otï anïŋ s. tämürinä äṣär qïlmas) 143*r* 5 [*sard*]
— *da:* 20*v* 12 [*sarmā*]
— *dan:* (s. yer buzlanïp idi) 110*r* 7 Old T. *soγïq* 'kalt' (ATG 334*b*); Käšγ. cf. *soγuqla-* 'kalt finden' (Brock. 182); CCum. *savuq, savuχ, suvuq* 'kalt, Kälte' (Grönb. 216); Quṭb *sawuq* 'cold, cool' (Zaj. 156)

saχā 'generosity'
— 36*v* 2°; (käräm elin ačïp s. dädïn berdi) 30*r* 7 [*saχāvat*]; (körgüz χalā-'iqqa s. čūn Ḥaqq saŋa qïldï käräm) 160*r* 11 [*karam*]

saχāvät 'generosity'
— 142*v* 13° [*saχā*]; 182*r* 8; (här kimdä s. bar šäǰāʿat ḫāǰät dägül) 81*r* 10 [id.]; (qanda kim ṣāḥib-käräm tikti s. naχlïnï) 160*v* 2°
— *qïl-* 'to be generous': (fāsiqlarγa s. qïlmaq maʿṣiyät ḫāṣil bolur) 169*r* 6 [*saχāvat*]
— *dän:* 81*r* 10 [id.]

saχī 'generous, liberal'
— 171*r* 9 [*ǰavānmard* ~ *rind*]; 177*r* 11° [*mard-i hušyār*]; 178*r* 4° [*karīmī*]; (s. elindä bilür sän qarār tutmas māl) 21*r* 9° [*āzād*]; (uluγluq tiläsän s. bol s.) 30*r* 11°; (yā naχl bigin s. käräk er yā särv-ṣifät hämīšä āzād) 177*v* 8° [*karīm*]
— *ni:* (s. yād etip dā'im ögärlär) 14*r* 9°
— *lärniŋ:* 151*r* 5° [*karīm*]

saʿy 'endeavour'
— *et-* 'to attempt, endeavour': (bu niʿmätni s. etip maṣlaḥat üčün qoyup tururlar) 30*v* 2 [*basaʿy*]; (ol ʿālim bu mälik oγlïna yïllar zaḫmät čäkip s. etti) 143*v* 13 [*saʿy kard*]
— *ïmnï:* (mänim bu s. mürüvvätsizlikkä ḫaml ätip aytqaylar) 25*r* 2 [id.]

ṣayd 'game, prey'
— (anïŋ bigin ṣ. eliŋä tüšti tuta bilmädiŋ) 94*v* 7 [id.]; (pänǰäsi ṣ. ičindä arslanγa ne täfāvut qïlur kim it ursa) 129*v* 3°
— *bol-* 'to become somebody's prey': (saγïndïm köŋlün sözümä baγladï daγï özi maŋa ṣ. boldï) 134*r* 5 [*ṣaid šud*]
— *et-* 'to take, capture': (ol bu faẓīlät bilän χalā'iq köŋlin ṣ. etä bilgäy) 98*r* 13 [*ṣaid kunad*]
— *a:* 123*r* 9° [id.]
— *ïnïŋ:* (ṣ. faẓlasïn yer män) 23*v* 12 [id.]

Sayf prop. n.
— 180*v* 1
— *i* [iz.]: (S. šäydā) 185*r* 9

Sayf-i Sarāyī prop. n.
— 81*r* 6°, 132*r* 3°, 138*v* 10°, 178*v* 5°, 179*r* 9, 179*v* 2, 179*v* 11, 180*r* 5, 180*r* 13, 180*v* 7, 180*v* 14, 182*r* 12, 183*r* 1, 183*v* 5, 184*r* 8, 184*v* 2, 184*v* 8, 185*v* 2, 185*v* 9
— *ni:* 183*r* 10
— *niŋ:* 181*r* 7

Sayfuʿs-Sarāyī prop. n.
— 180*v* 14

sayïl- vi. 'to be counted, be taken into account'
— *γay sän:* (nečün yaqïn barma[s] sän kim χāṣṣlarïndan bolup muχlislärindän s.) 24*r* 4

ṣayqal 'polisher'
— *ur-* 'to polish': (urup ṣ. tämür pasïn kitärmäs nečä bolsa muʿallim fänn üzä šäyχ) 59*r* 12° [*ṣaiqal*]; (ṣ. ursa ačïlmaγay härgiz ol tämür kim köki yaman bolγay) 139*r* 12° [*ṣaiqal*]

sayra- 'to sing'
— *r:* (väfā istämägil bülbüldän, äy yār, ki här bir gül üzä yüz türlü s.) 133*v* 13° [*surāyand*]
Käšγ. *sayra-* 'schwatzen, singen (Vogel)' (Brock. 169); Quṭb *sayra-* 'to sing' (Zaj. 152); MN *sayra-* 'cantare, gorgheggiare' (G. 99)

sayru 'sick'
— *lara:* (yaŋaγï s. alma satar) 179*r* 5 cf. BM II, 20, note 5

ṣayyād 1. 'fisherman'; 2. 'fowler'; 3. 'hunter'
— (kitär äylä alïp ṣ. aγïn) 94*v* 13°; (ṣ. daγï tuzaqïn qurmaγay idi)

168*v* 9 [id.]; (ṭāliʿsiz ṣ. täŋizdä balïq tuta bilmäs) 173*r* 5 [id.]
— *ïŋ:* (bir ẓaʿïf ṣ. aγïna qavï balïq tüšti) 94*v* 1 [id.]

säbʿa 'seven'
— (s. rivāyät 'the seven long chapters of the Kuran') 114*v* 6° id.

säbäb 'cause, reason'
— 126*r* 9 [*mūǰib*]; 140*r* 12 [id.]; 145*v* 8 [id.]; (raʿiyyätniŋ ǰämʿ bolmaqïna s. ne turur) 16*v* 8 [*mūǰib*]; (ol s. bilän kim ġaẓabïŋ kelip mänim üzä öz āzār istämägil) 41*r* 13 [*mūǰib*]
— *i* [iz.]: (s. qurbät) 2*v* 3
— *dän:* (ol s. 'on that account, therefore') 6*r* 8, 18*v* 6°, 117*v* 5 [*ḥukm*]; (ne s. 'why?') 23*v* 12, 57*v* 6 [*mūǰib*]
— *i:* 42*r* 3 [*mūǰib*]; 154*r* 1 [*ʿillat*]; (ṣiḥḥat-i bädänniŋ s. bu turur) 83*v* 1 [*mūǰib*]
— *lär:* (nečä kim rizq maqsūm isä anï s. bilän ḫāṣil etmäk šarṭ turur) 99*r* 8 [*asbāb*]

sädd 'obstructing'
— *i* [iz.]: (s. ramaq 'keeping soul and body together') 168*v* 11 [id.]

säfāhät 'rudeness'
— (sözlämäslär illā s. bilän, naẓar qïlmaslar illā kärāhiyyät bilän) 155*r* 9 [id.]

säfär 'voyage, journey'
— *et-* 'to travel': (maṣlaḥat ol turur kim s. etkäy män) 99*v* 4 [*safar kunam*]; (ittifāq tüšti kim qatïmïzdan s. etti) 135*v* 9
— *qïl-* id.: (iǰāzätiŋ bilä s. qïlmaq tilär män) 96*v* 3 [*safar*]
— *niŋ:* (s. köp türli fāʾidäläri bar) 97*r* 3 [id.]
— *γa:* 123*r* 10 [id.]; (s. ittifāq qïlïp) 51*r* 1 [*sayāḥat*]
— *dä:* 63*v* 7, 77*r* 12 [id.]; (altunnï kümüšni s. ḫarāmï alur) 139*v* 7
— *dän:* 65*v* 8 [id.]
— *im:* (bir s. daγï bar ol säfärdän kelsäm ʿumrumnïŋ baqiyyäsin bir yerdä oturup kečürgäy män) 92*v* 2 [id.]
— *in:* (Hiǰāz s. etip) 27*v* 4 [*safar*]

säfīh 'ignorant'
— (nečün sän böylä, äy ḫāǰï s. er) 147*r* 8°

sähl 'easy'
— (bir s. söz bilän anïŋ köŋlün aγrïttïŋ) 170*v* 12
— *kör-* 'to undervalue': (här kim düšmäniniŋ kičičisin s. körgäy aŋa oχšar kim az otnï söndürmäyin qoyup kitkäy) 162*v* 6 [*ḥaqïr šumārad*]

sähv 'mistake'
— *et-* 'to make a mistake': (gäh bolur kim bir ḥakïm-i muʿtäbär rāy vä tädbïri ičindä s. etär) 105*v* 9°

säǰǰādä 'small carpet used in worship'
— (mädräsä künǰindä s. salïp qïldï qarār) 76*r* 5°

säkir- vi. 'to jump, start up'
— *ir:* (qačan kim it bašïna bir käsäk tüšär bolïsa färaḥ bilän s. ol anï söŋäk saqïnïp) 153*v* 5 [*bar ǰahad*]
Kāšγ. *säkri-* 'springen, überspringen' (Brock. 175); CCum. *säkir-* 'springen, hüpfen' (Grönb. 216); Quṭb *säkir-* 'to spring, jump up' (Zaj. 156) ∼ *sekir-* id. (Zaj. 157)

säkkiz 'eight'
— 6*v* 5
Old T. *säkiz* 'acht' (ATG 333*a*); Kāšγ. *säkiz, säkkiz* 'acht' (Brock. 175); MM *säkiz* 'eight' (MS 178*v* 3, etc.)

sälām 'salutation'
— *qïl-* vt. 'to salute, greet': (vaqt bolur kim s. qïlsaŋ mälūl bolur) 24*r* 13 [*basalāmï*]

sälāmät 'safety, welfare'
— 96*v* 9 [id.]; 119*r* 7 [id.]; (saʿādät üzä s. körüp ayttïm) 27*r* 12 [id.]; (ḫāǰïlärniŋ s. χabärin sulṭānya ketürdilär) 28*r* 3 [id.]; (qavïsi ölmiš ẓaʿïfi s. qalmïš) 84*r* 12 [id.]; (bu biri az yer idi ʿādätinčä ṣabr etip s. qaldï) 84*v* 3; (atasï oγlïn s. körüp sävinüp) 104*r* 3 [id.]; (säniŋ qatïŋdan s. kitmäk ʿayn-i ġanïmät durur) 110*v* 1 [id.]

sälāmätlïq 'safety, well-being'
— (mänāfiʿ baḫr ičindä köp välïkin s. yaqasïnda tapar sän) 26*v* 7° [*salāmat*]
CCum. *salamatlïq* 'Gesundheit' (Grönb. 212)

sälāṭïn 'kings'
— 8*r* 12 [*pādšāhān*]; (s. ḫaẓrätindäki nüdämänïŋ ädäblärindän biri) 108*v* 4 [*mulūk*]
— *ni:* (ʿaǰäb-mi ʿišq Läǰlāǰï sürüp at s. piyādä birlän ötsä) 113*v* 4° [*sulṭān*]

sälïm 'sound'
— (özi ḫalïm daγï köŋli s. idi) 141*v* 2 [id.]

sämʿ 'ear'
— *i* [iz.]: (išitmäsä qulaq yïllar ḋäf-u näy qïlur ṣabr ol mübāräk s. χwašrāy) 106*v* 6°
— *imä:* (bälïġ mävʿiẓalar ayttï: mänim s. siŋmädi) 61*r* 13 [id.]
— *iŋdä:* (alïp ʿālim sözin s. tut beg) 75*v* 9° [*gūš*]

sämāʿ 'music'
— *nï:* (Šämsu'd-dïn ibnu'l-ǰävzï aytur idi: s. tärk etip χalvät vä ʿuzlät

ıχtiyār qïlγïl) 59*v* 4 [id.]; (Šamsu'd-dïn maγa kärrāt vä märrāt s. tärk etkil dep buyurdï) 61*r* 11 [id.]

sämïn 'precious'
— (dürr-i s.) 158*r* 5

sämiz 'fat'
— 10*v* 6° [*farbih*]; (ne qadar kim s. isä biryān tärrädän käm körär anï toq er) 90*v* 6°; (aruq qoynï ursaη s. körünür) 166*r* 2 [*farbih*]
Old T. *sämiz* 'fett' (ATG 333*a*); Kāšγ. *sämiz* 'fett' (Brock. 175); CCum. *sämiz* 'fett' (Grönb. 216)

sämri- vi. 'to grow fat'
— *p:* (kördi kim burunγï ṣūräti bir türli daγï bolmïš s. täni aq yüzi qïzïl bolup) 71*r* 3 [*farbih*]
Old T. cf. *sämrit-* 'mästen' (ATG 333*a*); Kāšγ. *sämri-* 'fett werden' (Brock. 176); CCum. *sämir-* 'fett werden' (Grönb. 216)

sän 'you'
— 4*v* 12°, 68*v* 10 [*tu*]; (s. sän ol läškärdä ṣafflar üzgän er) 7*r* 9°
Old T. *sän* 'du' (ATG 333*a*); Kāšγ. *sän* 'du' (Brock. 176); CCum. *sän* 'du' (Grönb. 217); MM *sän* 'you' (MS 178*v* 13, et passim)

ṣänā 'praise'
— *qïl-* 'to praise': (baylaryа ṣ. qïlγan daγï faqīrlaryа ǰäfānï rävā körgän) 158*r* 1 [*ṣanā guftī* ∼ *kardī*]

sändä (Loc. of *sän*) 'within yourself'
— 26*r* 12
MM *sändä* (ǰA 193*v* M 4)

sändän (Abl. of *sän*) 'from you'
— 18*v* 2

säni (Acc. of *sän*) 'you' (acc. sing.)
— 15*v* 4

säniη (Gen. of *sän*) 'your, yours'
— 9*r* 13; (s. sözüη bināsï ǧībät üzä turur) 9*v* 2
MM *säniη* 'yours' (MS 181*r* 18)

Sänǰār prop. n.
— 111*v* 5 [id.]

sänsiz 'without you'
— 118*r* 9

sänsizin 'without you'
— (tilämäs s. Toγlï yašï yüzgä yätär bolsa) 183*v* 4 [Toγlï χwāǰa]

säpür- vt. 'to sweep'
— *gil:* (dūstlar ävin s. daγï düšmän ešigin qaqmaγïl) 57*r* 7 [*birūb*]
Old T. *sipïr-* 'ausfegen' (ATG 334*b*); CCum. cf. *sibürtki* 'Besen' (Grönb. 219); Quṭb *sipürtkä* 'besom' (Zaj. 158)

särāy 1. 'palace'; 2. 'house, mansion'
— (mälik iläyindä s. ṣaḫnïnda turγuzdïlar) 126*r* 12 [*sarāča*]
— *i* [iz.]: (s. müẕähhāb) 96*r* 9
— *ï:* (aχšam ġarīb qanda ärišsä s. ol) 99*v* 9° [id.]
— *ïna:* 99*v* 8° [id.]

säräfrāz 'glorious'
— (vüǰūdïηnïη qatïnda, äy s., yaqīn bil kim bu quldan kelmäs āvāz) 123*v* 3°

särbāz 'soldier'
— (böylä ṣarf etti ʿumrun ol s. ne yegäy qïš daγï ne käygäy yaz) 45*v* 9°

särgärdān 'with turning head'
— (män säfärdä tüni küni taʿbān tegmä šāgird elindä s.) 77*r* 12° [id.]

särv 'cypress'
— 182*r* 11; (ol boyï s. ǰämālï tolun ay) 15*r* 13°; (zülfi sünbül teg boyï s. eγläri gülzār erür) 180*v* 10 [Aḥmad χwāǰa's-Sarāyī]
— *i* [iz.]: (s. χarāmān) 154*v* 3 [id.]; (s. rävān) 179*r* 11, 184*v* 5; (s. būstān) 182*r* 4
— *gä:* 177*v* 2 [id.]

särvaqt 'bed'
— *ïna:* (bularnïη s. kelip bastïlar) 12*v* 10

särvär 'chief, principal'
— (šāhid-i s.) 184*r* 1 [Ḥasan Oγlï]
— *i* [iz.]: (s. kāʾināt) 4*r* 2 [id.]

särv-ṣifät 'like a cypress'
— (yā naχl bigin saχī keräk er, yā s. hämīšä āzād) 177*v* 8° [*čū sarv*]

särχwaš 'drunken, intoxicated'
— (män maḫabbät šärābïndan s.) 55*r* 13 [*mast*]

särχwašluq 'drunkenness, intoxication'
— (sulṭān s. ḫālätindä anïη birlän ǰämʿ bolmaq tiläди) 47*v* 4 [*mastī*]

säv- vt. 'to love'
— *är män:* (čūn s. dediη χidmät ṭamaʿïn andan keskil) 113*r* 2
— *är:* (saχïni s. Ḥaqq taʿālâ aχī) 30*r* 12°
— *di:* 113*r* 7 [cf. *bek*]
— *mäsä:* 118*r* 1 [cf. *sïsïqan*]
— *üp:* 15*v* 4; (hīč išitmädim kim anï kiši s. ʿāšiq bolγanïn) 67*r* 5 [*dūst girifta* ∼ *dūst dāšta*]
— *mäk:* (s. šarṭï ol durur kim bu ikki ṭāʾifä bilän iḫsān qïlγay sän) 71*r* 10 [*dūstī*]
— *gän:* (jihān s. kiši 'a worldly-minded person') 93*r* 4 [*dunyādār*]
— *dügüm:* (s. bän ādämïlär ǰānï dur) 179*r* 1 [Mavlā Qāẓī Muḫsin]
Old T. *säw-*, *säf-* 'lieben' (ATG 333*b*); Kāšγ. *säv-* 'lieben' (Brock. 176); CCum. *säv-*, *söv-*, *söy-* 'lieben' (Grönb. 218); MM *säv-* 'to love' (196*r* 9); LA *säv-* 'lieben' (H. 78); Qav. *säv-* 'lieben' (Tel. 322); Chag. *sev-* 'aimer' (PdC 374)

sävābaq 'former'
— (maχdūmlarnïŋ s. inʿāmïnïŋ šükri qullar üzä vājib durur) 128*r* 1 [id.]
sävdā 'madness'
— *nï:* (barγïl bu s. bašïŋdan kitärgil) 95*r* 11
— *sï:* (ʿišq s. bašïnda) 114*r* 12
sävin- vi. 'to be happy, rejoice'
— *ür:* (atasï s. oγlum ʿāqil-u zïräk dep) 135*r* 11 [*šādī kunān*]
— *dilär:* (tājirlär bu sözni išitip s.) 102*r* 12 [*šādmānī kardand ~ šādmān gaštand*]
— *üp:* (atasï oγlïn körüp s. šükrlär qïldï) 104*r* 3 [*šādmānī kard*]
Old T. *säwin-*, *säbin-* 'sich freuen' (ATG 333*b*); Kāšγ. *sävin-* 'sich freuen' (Brock. 177); CCum. *sävün-*, *sövün-*, *sövin-*, *söyn-* 'sich freuen' (Grönb. 218); Quṭb *säwün-* 'to be happy' (Zaj. 157)
sävün- vi. 'to be happy, rejoice'
— *di:* (mälik ʿābidni bu ḫālda körüp s.) 71*r* 6 [*šādmānī kard*]
— *mäk:* (s. yoq körüp düšmän ölüsin) 46*r* 6°
— *gänimdän:* (s. fï'l-ḫāl tura kelip yeŋim tegip šāmʿ söndi) 115*v* 3
säyl 'flood'
— 183*r* 13 [Toγlï χwāja]; (s. bolsa keräk χalā'iqniŋ közlärindän aqïp yüräk qanï) 87*r* 4° [*sailāb*]; (qaṭrä qaṭrä s. bolur) 171*v* 1 [id.]
säyr 'walking'
— (sïnuq ayaqlï kišidän ne s. yā ač kim ärsäniŋ elindän ne χayr kelgäy) 152*r* 4 [id.]
— *et-* 'to go': (bašïmïz üstündä bu χalq-i jihān s. etkäylär yer üzä köp zämān) 38*v* 4° [*biχwāhad raft*]
säyyāḥ 'traveller'
— 42*r* 12 [*šayyādī*]; (bir s. faqïr) 90*r* 3 [*musāfirī*]; (maʿrifätsiz s.) 173*v* 1 [*ravanda*]
säyyid 'Muhammad'
— 83*r* 10 [*rasūl*]
säz- vt. 'to feel, make out'
— *är:* (järrä ičindä ne isä tašïndan ol s.) 177*r* 3°
CCum. *säz-* 'von etwas Wind bekommen, ahnen, gewahr werden' (Grönb. 219); J. Aṣd. *sez-* 'remarquer, concevoir, pénétrer' (Zaj. Stud. II, 92); Quṭb *säz-* 'to feel, have a presentiment' (Zaj. 157)
sekizinči 'eighth'
— 8*v* 6 [*haštum*]
CCum. *säkizinči* 'der achte' (Grönb. 216); Quṭb *säksinči* (sic!) 'eighth' (Zaj. 156)
semiz 'fat'
— (s. aruq bolup tülänkinčä) 56*r* 11 [*farbih*]
cf. *sämiz*
sen 'you'
— 14*r* 7
cf. *sän*
senüŋ (Gen. of *sen*) 'your'
— 183*v* 4 [Toγlï χwāja]
senüŋlän 'with you'
— (bašïmdan kitmädi härgiz s. ičtügüm bādä) 184*r* 3
seskän- vi. 'to be frightened/terrified'
— *ä:* (išitkänlär s. tüšär idi) 111*v* 7 [*az ū nafrat būdī*]
CCum. *säskän-* 'erschrecken' (Grönb. 218); Quṭb *säskän-* 'to be frightened' (Zaj. 156) ~ *seskän-* (Zaj. 157)
sev- vt. 'to love'
— *är män:* (jihānda män bu ikki ṭā'ifäni s.) 71*r* 8 [*dūst mīdāram*]
— *är:* 151*v* 10
— *mäs:* (erdäm iyäsin ḫasūd s. vaṭvāṭ nečük ki sevmäsä nūr) 107*r* 5°
— *mäsä:* 107*r* 5°
— *mägiŋdä:* (säniŋ anï s. ʿillät yoq turur) 117*r* 4
cf. *säv-*
sïγ- vi. 'to go into, be contained'
— *ar:* (s. bir ḫuǰraγa on ikki mihmān) 12*r* 11°
Kāšγ. *sïγ-* 'hineingehen, passen, ausfüllen (Mehl das Gefäss, Gedanke das Herz)' (Brock. 178); CCum. *sïγ-* 'hineinpassen' (Grönb. 228); Quṭb *sïγ-* 'to enter, squeeze oneself into, go into' (Zaj. 164)
sïγïn- vi. 'to take refuge'
— *ur:* (taŋrïdan özgä s. yerim qalmadï) 33*v* 8 [*panāhī*]
— *a:* (mälikniŋ qadr vä jāhïna lā'iq bolmaγay ekinči ävinä s. barmaq) 91*r* 2 [*iltiǰā kardan ~ iltiǰā burdan ~ raftan*]
— *γan:* (müsāfirlär s. yeri) 151*r* 10 [*kahf*]
Kāšγ. *sïγïn-* 'sich flüchten, seine Zuflucht nehmen (bei Gott)' (Brock. 178); CCum. *sïγïn-* 'seine Zuflucht nehmen' (Grönb. 227)
sïγïš- vi. 'to go into'
— *mas:* (bir iqlïmä s. ikki sulṭān) 12*r* 12°
sïn- vi. 'to break'
— *ar:* (tutmaγïl pūlād-qollï birlä pänjä, äy ẓaʿïf, kim eliŋ emgäk körüp ṭāqat kätürmäyin s.) 32*v* 13°
— *mas:* 170*r* 4 [*kam našavad*, cf. *sïndur-*]
— *sa:* (kim piyälä s. müškil dur yana qïlmaq dürüst) 171*r* 4°
— *ïp:* (qadaḥ s. šärāb tökülüp qāẓī äsrük χarāb yatur) 130*r* 3 [*šikasta*];

(faqīrlärniŋ qudräti eli baγlï baylarnïŋ irādäti ayaqï s. turur) 151*r* 4 [*šikasta*]
Old T. *sïn-* 'zerbrechen' (ATG 333*b*); Kāšγ. *sïn-* 'zerbrochen werden' (Brock. 178); CCum. *sïn-* 'abgebrochen werden' (Grönb. 228); MM *sïn-* 'to break' (MS 199*r* 13)

sïna- vt. 'to try, experience'
— *yan:* (äygüni yamannï s.) 133*v* 2 [*āzmūda*]
— *maγan:* (s. kišigä ulu iš buyurγan käräk kim soŋra nädāmät yegäy) 147*v* 1 [*nāāzmūda*]
— *mïš:* (aγïr iškä s. er ïya bär) 149*v* 10° [*mard-i kārdīda*]
Old T. cf. *sïnaš-* 'sich gegenseitig messen' (ATG 333*b*); Kāšγ. *sïna-* 'versuchen, erfahren' (Brock. 179); CCum. *sïna-* 'erproben' (Grönb. 228); MM *sïna-* vt. 'to try, examine' (MS 179*v* 6, etc.); Quṭb *sïna-* 'to try, test, investigate' (Zaj. 164)

sïndur- vt. 1. 'to break'; 2. 'to defeat'
— *maγïl:* (sän anï bir söz bilän s., äy yār-i čüst) 171*r* 3°
— *ur:* 169*v* 5 [*hamīšikanad*]; (öz eli bilän öz qolun s. qavï birlä pänǰä tutušqan ẓaʿïf) 168*v* 1°; (s. bolsa urup altun qadaḫnï qattï taš, sïnmas altun qïmäti artmas bähāsï tašnïŋ) 170*r* 4°
— *dïlar:* (ol sāʿat ičindä düšmän čärisin s.) 11*v* 7
— *up:* 105*v* 6 [cf. *ya*]
— *ïp:* 23*v* 3 [*bišikastand*]
CCum. *sïndur-* 'brechen, zerbrechen' (Grönb. 228); Quṭb *sïndur-* 'to break, break to pieces, change (money)' (Zaj. 164)

sïnuq 'broken'
— (s. köŋlüŋni ǰäbr qïldï 'he healed your broken heart') 104*v* 13 [*kasr*]; (s. ayaqlï kiši) 152*r* 3 [*šikasta ~ barahna ~ basta ~ tašna*]
CCum. *sïnuq* 'zerbrochen' (Grönb. 229); MM *sïnuq* 'broken' (MS 186*v* 17); Quṭb *sïnuq* 'broken, resigned' (Zaj. 165); LA *sïnuq* 'zerbrochen' (H. 78

sïsïqan 'mouse'
— (ne qayγu sävmäsä gülni s. tümän bülbül qïlur ʿišqindä äfġān) 118*r* 1°
Old T. *sïčqan, sïčyan* 'Maus' (ATG 333*b*); Kāšγ. *sïčyan* 'Maus' (Brock. 177); CCum. cf. *sïčqan* 'Ratte' (Grönb. 227); Quṭb cf. *sïčan, sïčqan* 'mouse' (Zaj. 163)

sïz- vi. 'to melt'
— *dï:* (s. tänim tükändi saḫar šämʿi teg yanïp) 182*v* 7
Kāšγ. *sïz-* 1. 'schmelzen'; 2. 'hervorkommen (Sonne)' 3. 'schwach werden' (Brock. 180); CCum. *sïz-* 'flüssig werden, zerfliessen, schmelzen' (Grönb. 228); MM *sïz-* vi. 'to ooze, leak out' (MS 186*v* 16); Quṭb *sïz-* 'to melt, melt away, be weak, disappear, be sad, thirst for' (Zaj. 165); Abū Ḥ. *sïzdï* 'eridi (kurşun ve emsalı)' (Caf. 91)

ṣiddïq 'true friend'
— (Yūsuf-i ṣ.) 172*v* 1 [id.]
— *lär:* (ägär män taŋrïdan äylä qorqsam idi kim sän sulṭāndan qorqar sän ṣ. ǰümläsindän bolγay idim) 41*r* 6 [*ṣiddīqān*]

ṣidq 'truth'
— *i:* (bu maʿnïniŋ daʿvâsïnïŋ ṣ. üzä tanuqluq bergäy) 126*r* 6 [*ḥaqīqat*]

ṣifāt 'qualities, virtues'
— 6*v* 11°
— *ïŋ:* (oqur ṣ. bu Säyf-i šäydā) 185*r* 9
— *ïŋnï:* (müfärriḥ naẓm etip Sayf-i Sarāyï ṣ. oqur, äy körkäbayïm) 185*v* 2

ṣifät 'quality, attribute'
— 146*r* 12 [id.]; (ol ādämï munča türlü ṣ. bilän mävṣūf keräk) 33*r* 6 [id.]
— *dä:* (kim yürisä bu ṣ. sevär anï maʿbūd) 151*v* 10°
— *lär:* 98*v* 11 [id.]; (bu ṣ. birlä közlärgä tolup) 6*v* 4°
— *i:* 8*v* 3

ṣifätli 'of . . . quality, like'
— (bu ṣ. er) 6*v* 12; (Rüstäm ṣ. pählävān) 96*v* 12

ṣiḥḥat 1. 'good health'; 2. 'correctness'
— (az yesün här yemäkni vaqtïnda dāʾimā ṣ. izdägän kimsä) 83*v* 5° [*tandurustï*]
— *i* [iz.]: (ṣ. bädänniŋ säbäbi bu turur) 83*v* 1 [*tandurustï*]; (ṣ. kāmil) 137*v* 2 [*šifā*]
— *i:* (ʿibādät ṣ. naẓïf kisvät ičindä körünür) 152*r* 1 [id.]

silāḥ 'arms'
— *i:* (ešigindä dur s. yel esär ḫiṣār ičindä) 157*r* 10° [id.]
— *ïmïznï:* (s. alar naẓarïnda qoyup sälāmät yolun tutup kittik) 149*v* 8 [id.]
— *larïn:* (s. šešip yattïlar) 12*v* 7 [id.]

sïlï 'a slap in the face'
— *lär:* (biriniŋ gül yaŋaqlarïna s. urur) 141*r* 11 [*ṭapānča*]

silsilä 'chain'
— *si:* (söz s. uzun idi) 55*r* 6 [id.]
— *sin:* (ǰāhil ʿādäti durur kim qačan

χaṣmdan ašaγa qalsa χuṣūmät s. täbrätür) 157*v* 1 [id.]; (qačan kim düšmänlär ḫīläsi tükänsä dūstluq s. täbrätür) 165*r* 11 [id.]

sīm 'silver'
— (dā'im zär-u s. taš ičindä mävǰūd līkin qamu taš ičindä yoq tur zär u s.) 144*r* 7° [id.]

simāṭ 'a carpet covered with food'
— *īna:* (nečük Ḫātim-i Ṭāyīniŋ daʿvätinä barmas sän kim χalq s. yïγïlïp yemäk yerlär) 88*r* 7 [id.]

sīnī 'tray'
— (tüzüp bir kündä yüz Kāšān ičindä satarlar bir dirämgä altï s.) 166*v* 12°

siŋ- vi. 'to penetrate'
— *mädi:* (bälïġ mävʿiẓalar ayttï mänim sämʿimä s.) 61*r* 13
Kāšγ. *siŋ-* 1. 'versinken, hineingehen, sich verstecken'; 2. 'Eindruck machen (Wort)' (Brock. 181); CCum. *siŋ-* 'aufgesogen, absorbiert werden, eindringen, verdaut werden' (Grönb.220)

sipāhī 'soldier'
— (bir s. yäŋin tutup ayttï aṭïma naʿl uryul, äy bäyṭār) 107*v* 9° [*sarhangī*]

sīrät 'virtue, character'
— (mürād nüzūl-i qurʾāndan taḥṣīl-i arï s. turur) 173*v* 2 [id.]
— *i* [*iz.*]: (münāsib-i s. ärbāb-i himmät dägül) 22*r* 4 [id.]
— *kä:* (anïŋ yaman aχlāqï yaχšï s. mübäddäl boldï) 62*v* 2
— *iŋ:* 26*v* 2 [id.]
— *i:* 8*r* 12 [id.]; (ol s. ḫusnïna tanuqluq berip taḥsïn oqudïlar) 120*v* 13 [id.]
— *in:* 43*v* 1 [id.]
— *indä:* 141*v* 3 [*aχlāq*]; (Ardašïr-i Bābakān s. kelip turur) 83*v* 6 [id.]; (faqïrlär ṣürätindä idi välïkin alarnïŋ s. dägül) 150*v* 13 [*ṣifat* ∼ *sīrat*]
— *indän:* 73*v* 4° [*siyar*]

sīrätli 'of . . . manner/conduct'
— (ǰāmiʿ iyäsi äygü s. ṣāliḥ beg idi) 111*v* 7 [*nīksīrat*]; (ẓarïf-s.) 135*v* 7; (faqïr s. baylar) 158*v* 3

sirr 'secret'
— *ni:* 54*v* 4
— *iŋ:* (ne s. kim bar dūstlarïŋa demägil) 162*r* 4 [id.]
— *iŋni:* (s. köŋüldä saqlaγïl) 162*r* 10° [*ẓamīr-i dil*]
— *i:* 126*v* 4 [id.]; (qïlmadï rāzïn biligli yār fāš kitmäsün dep šāh s. birlä baš) 109*v* 5° [id.]
— *in:* 62*v* 8

sivā 'like, equal'
— (susamïš erniŋ aγzïnda ǰävāhir ṣadäf birlän s. dur) 89*v* 9°

siyāḥat 'journey, travel'
— *qïl-* 'to travel': (iki χurāsānī faqïr biri biri ṣuḥbätinä mülāzim bolup s. qïlur idilär) 84*r* 5 [*safar kardandī*]

siyāsätsiz 'without governing'
— (üč nemä dā'im qalmas: . . . üčinči s. mülk) 161*v* 5 [*bīsiyāsat*]

siz 'you' (pl.)
Old T. *siz* 'ihr, Ihr' (ATG 334*b*); Kāšγ. *siz* 'ihr' (Brock. 182); CCum. *siz* 'ihr' (Grönb. 220); MM *siz* 'you' (MS 195*v* 7)

sizgä (Dat. of *siz*) 'to you'
— 90*v* 13

sizïŋ (Gen. of *siz*] 'your'
— (ägär s. ǰāhïŋïz bilän bir ǰihät ḥāṣïl bolsa) 25*r* 9

sizni (Acc. of *siz*] 'you'
— 57*r* 12

soγan 'onion'
— (ay yüzlüniŋ aγzïnda gär bolsa s. isi χuryätniŋ elindäki güldän maŋa ol yaχšï) 134*v* 11° [*piyāz*]
Old T. *soγan* 'Zwiebel' (ATG 334*b*); Kāšγ. *soγu(a)n* 'Zwiebel' (Brock. 182); CCum. *soγan* 'Zwiebel' (Grönb. 221); LA *soγan* 'Zwiebel' (H. 82)

sol 1. 'left'; 2. 'left-hand'
— (nečün pas χalq yüzükni s. elgä tutar) 176*r* 4 [*čap*]
— *γa:* (körgüzürsä saγ yanï yol saŋa sän anïŋ sözin išitmä s. kit) 164*r* 8° [*dast-i čap*]; (nečün barča zïnätni s. berdiŋ) 177*r* 8 [*čap*]
Old T. *sol* 'links' (ATG 334*b*); Kāšγ. *sol* 'links' (Brock. 182); CCum. *sol* 'links, die linke Seite' (Grönb. 222); MM *sol* 'left' (MS 194*v* 11, et passim)

sol- vi. 'to fade, wither'
— *dï:* (soldï qïzïl gül yaŋaqïŋ, äy ṣanäm) 118*v* 2°
— *up:* (nišāṭï güli s.) 135*v* 10 [*pažmurda*]
Kāšγ. cf. *soluš-* 'welken' (Brock. 183); Quṭb *sol-* 'to wither' (Zaj. 158)

soŋ 1. 'end'; 2. 'afterwards'; 3. 'then'
— (bu kündän soŋ 'from this day on') 139*r* 1°
— *ï:* (bu išniŋ s. maʿlūm dägül) 42*r* 4 [*anǰām*]
— *ïnda:* (qatïnda däm ura bilmäs soŋïnda ġïbätin sözlär) 168*v* 7°
— *unda:* (kemä s. bir zävraq ġarq boldï) 44*v* 6
— *undan:* (rävā dägül bir išni qïlγay sän dayï s. qayγusun yegäy sän) 63*r* 7°
— *unča:* (kārvān s. bir qarï er kelür idi) 136*v* 10

— *ïnča:* (äygülärniŋ s. mänzilgä yürüp aṣḥāb-i kähv iti yätti) 14*r* 2°
Old T. *soŋ* 'später, danach' (ATG 334*b*); Kāšγ. *soŋ* 'hinterer Teil' (Brock. 183); CCum. *soŋ* 'Ende, Schluss; letzter' (Grönb. 222); MM *soŋ* 'end; after; last' (MM 184*v* 8, et passim); Quṭb *soŋ* 'after, end' (Zaj. 158)

soŋra 'after, afterwards'
— 6*v* 10, 7*v* 6; (maġribdän s. 'after sunset') 12*v* 6; (bir jümʿadan s. 'after a week') 84*r* 10 [*baʿd az*]; (bir nečä kündän s. 'after a few days') 88*v* 3; (bir müddätdän s.) 111*v* 12 [*baʿd az*]
CCum. *soŋra, soŋïra* 'später, nachher' (Grönb. 222); MM *soŋra* 'after' (MS 183*v* 3, etc.)

soŋrayï 'follower, he who came after'
— *lar:* (dävlätlilär burun kečkänlär ḫikāyätindän ögüt alurlar andan burunraq kim s. anlar vāqiʿasï bilän mäṣäl ketürgäylär) 176*v* 2 [*pasïniyān*]

soq-[1] vt. 'to put in'
— *mayïl:* (qoluŋnï s. ʿaqräb ininä) 28*v* 3°
Old T. *suq-* 'hereinstecken' (ATG 335*b*); Kāšγ. *suq-* (~ *soq-*) 1. 'hineinführen'; 2. 'hineinstecken' (Brock. 186); CCum. *soχ-* 'hineinstecken' (Grönb. 221); Quṭb *soq-* 'to put into, push in, lead in' (Zaj. 159); LA *soq-* 'hineintreiben' (H. 77)

soq-[2] vt. 'to beat'
— *up:* (nä dur ol kim s. tartïp buŋalmas) 185*v* 12
Old T. *soq-* 'stampfen, zerstossen' (ATG 334*b*)

sor- vt. 'to ask, question'
— (tilässäŋ bilmägä mändän kelip sor) 60*v* 4° [*purs*]
— *γïl:* (bu ävniŋ vaṣfïn mändän s. kim män bu maḥallädä qarārï kiši män) 109*v* 8
— *ar sïz:* (ol iʿtiqād bilän kim bilür siz kišigä aytmaq keräkmäs päs nečün s.) 109*v* 3
— *arlar:* (anïŋ vaṣfïn s. bolsa mändän) 5*r* 13 [*pursad*]
— *mas:* 154*v* 8 [*napursad*, cf. *ešäk*]
— *dum:* 145*v* 8
— *dï:* 9*r* 3 [*pursïd*]; 15*v* 6 [*pursïd*]; 20*r* 13 [*pursïd*]; (soŋra yārānlarïndan biri šäyχqa s. kim . . .) 106*r* 12 [*pursïd*]
— *dïlar:* (mälik Hürmüzgä s.) 18*r* 7
— *γaylar:* (qorqar män bilmägänimdän s.) 107*v* 5 [*χwāhand pursïd*]
— *mayaylar:* 158*v* 11
— *up:* (jürm etsä qačan faqïr andan kim dur s. istägän χaṭānï) 140*v* 6°
— *mayïnča:* (ʿār körmä bilmägänni sormaγa s. ʿilm ögränmäs kiši) 175*v* 13°
— *maγa:* 175*v* 12
sorup istä- 'to call somebody to account' (140*v* 6)
Old T. cf. *sorul-* 'gefragt werden' (ATG 334*b*); Kāšγ. *sor-* 'fragen' (Brock. 183); CCum. *sor-* 'fragen' (Grönb. 222); MM *sor-* vt. 'to ask' (MS 196*v* 13, et passim); Quṭb *sor-* 'to ask' (Zaj. 159); LA *sor-* 1. 'saugen'; 2. 'fragen' (H. 81)

soy- vt. 1. 'to strip'; 2. 'to flay'
— (s. tutup düšmän tärisin dūstuŋnïŋ jübbäsin) 57*r* 9° [*bar kan*]
— *uŋ:* (buyurdï kim tonun s. daγï bu kentdän sürüŋ) 110*r* 4 [*bar kanand* ~ *bisitand*]
— *ar:* (qačan kim ittifāq etip yürisä qarïnčalar s. arslan tärisin) 102*r* 5° [*bidarānand*]
— *up:* (tonun soyup kentdän sürdilär) 110*r* 5
— *uban:* (tilädi kim soyuban alsa yaγïn) 63*r* 3°
— *maq:* (ṣanʿatï kim yoluqsa s. tur) 13*r* 8
Kāšγ. *soy-* 'abhäuten' (Brock. 182); Quṭb *soy-* 'to skin, flay' (Zaj. 158); LA *soy-* 'schinden' (H. 82)

sök- vt. 'to curse, vilify'
— *kül:* (sän daγï anïŋ anasïna s.) 44*r* 8
— *är:* (här kim ulularγa sökär tili bilän öz qanïn tökär) 168*r* 5 [*sitïzad*]
— *ärlär:* (baχïl atïn išitkändä s.) 94*r* 10°
— *ti:* 8*v* 10 [*dušnām dād*]; 9*r* 11 [cf. *yazuqlï*]; 44*r* 13 [*dušnām dād*]; 77*v* 9 [*dušnām dād*]; 157*v* 3 [*dušnām dād*]; (fülän vālïniŋ oγlï anama s.) 43*v* 13 [*dušnām dād*]; (oγlan ilgäri kelip qorqmayïn s. daγï taš kötürdi urmaγa) 127*r* 9 [*dušnām dād*]
— *säŋ:* 24*v* 1
— *sä:* 35*v* 3° [*ʿaib kunad*]
— *käy:* (yüz türli sökünčlär sökkäy) 133*v* 11
Old T. *sök-* 'schelten' (ATG 335*a*); Kāšγ. *sök-* 4. 'schelten' (Brock. 183); CCum. *sök-* 'lästern, verleumden' (Grönb. 223); Quṭb *sök-* 'to scold, use a bad language' (Zaj. 159); LA *sök-* 1. 'spalten, auflösen'; 2. 'entjungfern'; 3. 'schelten' (H. 77)

sökäl 'sick'
— (bir piyādä nečä yürüp kitkäy čūn tävälär arïp s. boldï) 56*r* 10° [*sutūh*

šud]; (s. er saγ boldï saγ öldi) 58*v* 4 [*bīmār*]
Kāšγ. *sökäl* 'krank (γuzz)' (Brock. 184); MM. *sökäl* 'sick' (MS 192*v* 9); KCom *sökäl* 'sick' (Bor. 275); Quṭb *sökäl* 'ill' (Zaj. 160); LA *söγäl* 'krank' (H. 77)

sökünč 'scolding, insulting word, curse'
— (här däm yüz türli s. sökkäy) 133*v* 13
— *ni:* (bu äbläh miŋ batman tašnï kötürür daγï bir s. kötürä bilmäs) 77*v* 10
— *inä:* (ʿāqil äbläh s. qalmas) 108*r* 8
— *lär:* 133*v* 11

söküš- 'to quarrel, scold each other'
— *ürlär:* (sözimiz nüktäsin taʿaǰǰüb etip s. idi laṭīfä bilä) 158*v* 8°
Kāšγ. *söküš-* 2. 'einander schelten' (Brock. 184); CCum. cf. *söküš* 'Kränkung, Schmähung' (Grönb. 223)

sön- vi. 'to go out (candle)'
— *dï:* (tura kelip yeŋim tegip šämʿ s.) 115*v* 4 [*kušta šud*]
— *gän:* (yel väkīli firištägä ne ġam bir qarïnïŋ čirāġï söngän üčün) 172*v* 11° [*bimīrad*]
Old T. *sön-* 'nachlassen, aufhören' (ATG 335*a*); Quṭb *sön-* 'to go out' (Zaj. 160)

söndür- vt. 'to estinguish'
— (bolsa yanïnda bir ḫarïf-i ẓarïf tut yeŋdän daγï čirāġ s.) 115*v* 13° [*bikuš*]
— *dün:* (nečün sän mäni körüp šämʿni s.) 115*v* 9 [*bikuštī*]
— *üp:* (ot s. köz qoymaq) 13*r* 10 [*nišāndan*]
— *mäyin:* (här kim düšmäniniŋ kiččisin sähl körgäy aŋa oχšar kim az otnï s. qoyup kitkäy) 162*v* 7
— *mäk:* 129*r* 13 [*furū nišāndan*]
Old T. *söntür-* 'aufhören lassen' (ATG 335*a*); CCum. *söndür-* 'löschen' (Grönb. 223); Quṭb *söndür-* 'to estinguish' (Zaj. 160)

söŋäk 'bone'
— (hümāy ol iš bilän taptï šäräf kim s. yep ǰānävär inčitmiši yoq) 23*v* 10° [*ustuχān*]; (färaḥ bilän säkirir ol anï s. saqïnïp) 153*v* 7° [*ustuχwān*]
— *niŋ:* 163*v* 9 [*ustuχwān*]
CCum. *söväk* 'Knochen' (Grönb. 223); Quṭb *söŋäk* 'bone, stone (of a fruit)' (Zaj. 160)

söŋük 'bone'
(aṣḥāb-i kähf itinä s. salmaγay) 93*r* 12 [*ustuχwān*]
— *lär:* (kitär ikän kördi bir yerdä qurï s. yatur) 95*v* 2
— *lärï:* 9*v* 12 [*vuǰūd*]
Old T. *süŋük* 'Knochen' (ATG 335*b*); Quṭb *söŋük* 'bone, stone' (Zaj. 160); LA *söŋük* 'Knochen' (H. 79)

söz 1. 'word'; 2. 'speech'; 3. 'message'
— 13*r* 5, 72*r* 5 [*ḥikāyat*]; (tiläsäŋ rāst söz bu dur, äyā šāh) 43*r* 4°; (s. aytqan er 'speaker, orator') 55*v* 8 [*mutakallim*]; (ḫarïf ol durur kim kördüŋ s. bu dur kim išittiŋ) 128*r* 8 [*ḥadīṯ* ~ *ḥarf*]
— *ni:* 9*v* 6, 13*v* 1 [*suχan*]; 25*v* 5 [*suχan*]; 103*r* 11 [*tadbīr* ~ *naṣīḥat*]; (tāǰirlär bu s. išitip sävindilär) 102*r* 12 [*lāf* ~ *guftan*]; (s. bu yerdä ketürdi kim . . .) 151*r* 2 [*suχan*]; (egri s. köni dep ant ičmä) 167*v* 12°
— *niŋ:* (χwāǰä bu s. ǰävābïna qorqup turuqtï) 36*r* 2
— *nüŋ:* 120*v* 13
— *gä:* 46*v* 3°; (ol bu s. rāẓī bolup on altunnï aldï) 111*v* 12 [*qaul*]
— *ä:* (qačan sändän biligli er ačïp aγzïn s. kelsä) 167*v* 2°
— *dä:* 46*v* 5; (yigit bu s. idi kim . . . 'the youth was telling this when . . .') 103*v* 9 [*suχan* ~ *ḥadīṯ*]
— *dän:* (fitnä yüzli rāst s. bol yïraq) 9*v* 4°
— *üm:* 42*v* 12
— *ümä:* (saγïndïm köŋlün s. baγladï) 134*r* 5
— *ümdä:* 166*r* 12 [cf. *yalγan*]
— *üŋ:* (kim bilig baḫrï özün ǰävhär s.) 7*r* 7°
— *üŋdän:* 9*r* 13
— *i:* (s. bal) 70*r* 12
— *in:* 9*v* 8, 75*v* 9 [*guft*]; (gär ačï s. äšitmägäyin där isäŋ iḫsān bilä qïl hämīšä aγzïn šïrīn) 35*v* 5°
— *ün:* 108*r* 3
— *inä:* 9*v* 8; (anïŋ qïlsa s. här kim inkār ǰähännämdä bolur dā'im yeri nār) 75*v* 11°
— *indän:* 164*r* 5
— *imiz:* (s. nüktäsin taʿaǰǰüb etip) 157*v* 7
— *ümüz:* 159*v* 3
— *lär:* 9*r* 11
— *lärimniŋ:* 180*v* 3
— *lärï:* 40*v* 5 [*guft* ~ *guftan*]
— *lärimdän:* 120*v* 13
— *lärinä:* (toγrï s. iʿtimād qalmadï) 174*v* 5
söz ač- 'to begin to speak' (29*v* 3)
söz bašla- id. (108*v* 12)
sözgä kel- 'to quarrel, dispute' (167*v* 2)
pärīšān sözlär sözlä- 'to talk nonsense' (155*r* 5)
Old T. *söz* 'Wort, Gerede, Befehl' (ATG 335*a*); Kāšγ. *söz* 'Wort' (Brock.

184); CCum. *söz* 'Wort, Worte, Gerede' (Grönb. 224); MM *söz* 'word' (MS 178*v* 1, et passim)

söz čöplägiči 'tale-bearer'
— (čün ikki kiši ara kериš ot dur, bil, s. otun yïqar müstaʿǰil) 163*r* 4° [*suχan-čïn*]

sözlä- vt. 'to say, tell, speak'
— *gil:* 60*r* 11 [cf. *tek*]; (bir nečä kälimä ḫikmättän alarγa s.) 59*r* 8
— *r:* (düšmänniŋ iči yanïp ne bolsa s.) 15*v* 5°
— *mäs sän:* 114*v* 8
— *mäs:* (anï bil ʿāqil er qahrï keličäk s. bāṭil) 44*r* 12°
— *mäslär:* (s. illā säfāhät bilän) 155*r* 8 [*suχan nagūyand*]
— *dim:* 29*v* 3, 134*r* 4 [cf. *anča*]
— *diŋ:* (anča pärïšān sözlär s. kim vähm taṣavvür etkäy...) 155*r* 5 [*suχanhā-yi parïšān biguftï*]
— *di:* 9*r* 12
— *dilär:* 17*v* 2 [cf. *alda-*]
— *mädiŋ:* (sän ne üčün bu ittifāqda s.) 46*r* 11 [*suχan nagūï*]
— *mädi:* 46*r* 10
— *säŋ:* (kitär qadrïŋ ol däm kelip s. ulular qatïnda yaramas kälām) 21*v* 6°
— *sä:* 157*r* 9
— *sälär:* (mälik oγlanlarï ne s. daγï ne išläsälär el tilinä tüšär) 140*v* 3
— *gäy:* 42*v* 11 [*guft*]; (ʿāqil ol sözni yerindä s.) 9*v* 6°
— *mäyin:* 170*v* 6
— *y:* (taʿaddī tilin uzatïp mühmäl s. bašladï) 157*r* 12
— *mäk:* 9*r* 10 [cf. *yalγan*]; 46*v* 2° [*suχan guftan*]
— *mägä:* 114*v* 5 [cf. *täŋiz*]; (ol ḫālda kimniŋ s. mäǰālï bar) 26*v* 3; (maṣlaḥat körmädim daγï artuqraq s.) 28*r* 11
— *mäkdän:* 27*v* 12; (sükūt yaχšïraq s.) 46*v* 1 [*suχan guftan*]
keräkli söz sözlä- 'to speak properly' (127*v* 12)
laṭīfä sözlä- 'to say a bonmot' (138*v* 11)
mühmäl sözlä- 'to talk nonsense' (157*r* 12)
pärïšān sözlär sözlä- id. (155*r* 5)
qattï sözlä- 'to be rude' (85*r* 12)
rāst söz sözlä- 'to tell the truth' (43*r* 7)
χaṭā sözlä- 'to blunder' (155*v* 8)
yalγan sözlä- 'to tell a lie' (174*v* 2)
Old T. *sözlä-* 'berichten' (ATG 335*a*); Käšγ. *sözlä-* 'sprechen' (Brock. 184); CCum. *sözlä-* 'reden, sprechen' (Grönb. 224); MM *sözlä-* 'to say, speak' (MS 178*r* 16, etc.); Quṭb *sözlä-* 'to speak' (Zaj. 160)

sözlän- vi. 'to be said'
— (s. sän el tilindä ǰihānniŋ dilāväri) 182*v* 2
— *di:* (taqrīb-i ḫikāyät üčün s.) 87*r* 7

sözläš- 1. 'to discuss'; 2. 'to converse'
— *ti:* (mälik ʿābidni bu ḫālda körüp sävündi daγï här bir bābdan s.) 71*r* 7 [*suχan guftan*]
— *käylär:* 141*r* 11 [cf. *kül-*]
— *ä:* (munča türli ʿilm faẓlï bilän bir dïnsiz mälʿūn bilän s. bilmädiŋ) 107*v* 11
Käšγ. *sözläš-* 'mit einander reden' (Brock. 184); MM *sözläš-* vt. 'to converse' (MS 179*v* 15); Quṭb *sözläš-* 'to converse' (Zaj. 160)

sözli 'of some kind of talk'
— (ačï s. 'telling bitter words') 68*v* 3; (šäkär s.) 129*r* 5; (šïrïn s. 'sweet-tongued') 135*v* 6 [*šïrïnzabān*]; (müraṣṣaʿ s. 'eloquent') 173*v* 5
Quṭb *sözli, sözlüg* 'of . . . words' (Zaj. 161)

su 1. 'water'; 2. 'spring'
— 21*r* 10, 43*r* 3 [cf. *ayran*]; (qanda kim tatlï s. aqar bolsa qurt vä quš balïq andan eksilmäs) 22*r* 11° [*čašma*]; (su egräminä tüšti) 44*v* 7; (nägäh bir ullu s. yaqasïna yetti) 99*v* 13 [*āb*]; (bir ičim s.) 122*r* 1; (daχl aqar s. turur) 142*r* 10 [*āb-i ravān*]; (alar tüšti täräŋ s. egräminä) 131*v* 11°
— *nï:* 22*r* 10; (bärr ičindä susap ḫiǰāzïlär šūr s. körüp yaqïn kelmäs) 22*r* 10°
— *ya:* 48*r* 13 [cf. *susa-*]; (kämäni mävǰ urup s. batïrdï) 131*v* 10°
— *da:* 54*r* 12 [*āb*]; (s. baγalar) 64*r* 2 [*āb*]
— *dan:* 76*r* 8; (köz yüzini körüp anïŋ toymas tatlï s. nečük ki müstasqī) 70*v* 3°
— *ï* [> *suyï*]: 129*r* 13, 139*r* 9 [cf. *taš*]; (altun s. 'golden ink') 96*r* 3
— *ïn* [> *suyïn*]: 48*v* 4; (bir luqmä üčün yüz s. töküp yürümägäy) 98*v* 6 [*āb-rūy*]
— *un* [> *suyun*]: (bučuq ḫabbä üčün yüz s. töküp eliŋ uzatur sän) 96*r* 11; (anča mästūrlar faqïrlïq säbäbi bilän fäsād išlärgä tüšüp yüz s. yelgä berip tururlar) 154*v* 11
Old T. *suw, sub* 'water' (ATG 355*b*); Käšγ. *suv* 'Wasser' (Brock. 186); CCum. *su-* 'Wasser' (Grönb. 224); MM *suγ* 'water' (MS 182*r* 1, et passim); Quṭb *suw* 'water' (Zaj. 162)

su'āl 1. 'question'; 2. 'begging, mendicity'
— (ägär sizdä inṣāf dayï bizgä qanā'at bolsa idi s. räsmi jïhāndan kitkäy idi) 81*v* 6 [id.]; (här kim özinä s. ešigin ačtï ölgüncä ol er niyāz ičindä bolïsar) 106*r* 2° [id.]
— *et-* 'to ask': 118*v* 12° [*su'āl kardam*]; 146*r* 5 [*pursīdam*]; (bir müškil bäytniŋ taqattu'ïn s. etti) 5*v* 9; (män ol gilgä s. ettim ki . . .) 8*r* 4° [*guftam*]; (bir 'ālimdän bu ḥadīṯ ma'nīsin s. ettim) 150*v* 3 [*pursīdam*]
— *nï:* (äy maḫbūb, bu s. özgälärdän soryïl) 115*r* 8 [*purs*]
— *ïma:* 25*v* 6 [id.]
— *ï:* (munuŋ s. anïŋ naẓarïnda qabïḥ keldi) 86*r* 13 [id.]
su'bān 'serpent'
— (äjäl maṭläb alïp ṣ. qoydï) 121*v* 6° [*mār*]
ṣubḥ 'morning'
— (bolmasun kim taŋ bilä ṣ. bigin yayïlyay) 129*v* 1
— *ï* [iz.]: (ṣ. ṣādiq 'the true dawn') 154*v* 2 [*ṣubḥ-i tābān*]
ṣubḥdām 'early in the morning'
— 122*r* 13° [*bāmdād*]; (här kim ärtä turup yüzüŋ körsä bolur ol ṣ. aŋa aχšam) 119*v* 7° [*ṣabāḥ*]; (här ṣ. qapuŋda χalq-i jïhān körünür) 184*v* 6
ṣūfï 'Sufi'
— (χānäqāh ešigindä bir ṣ. qabqabïna urur idi mismār) 107*v* 7° [id.]
— *lär:* 85*r* 11 [*ṣūfïyān*]
ṣuḥbät 1. 'society, company'; 2. 'talk, conversation'; 3. 'friendship, intimacy'
— 52*r* 2 [id.]; (ṣ. ädäbläri) 8*v* 6 [id.]
— *et-* 'to associate': (ṣ. etmä yaman kiši birlän) 174*r* 13° [*ṣuḥbat*]
— *qïl-* 1. 'to associate'; 2. 'to sit in intimacy with': (qïlïp kök ot qïzïl gül birlä ṣ.) 80*v* 11°; (dilrübāsï birlä qāẓï ol kečä šäm'i kāfürï yaqïp ṣ. qïlur) 128*v* 13°
— *dä:* (qačan söz bašlasa ṣ. bir er ketürmä ortaya söz anda, zïnhār) 109*r* 4°
— *imizdä:* 135*v* 5 [*ḫalqa-i 'išrat*]
— *i:* (bolmasa zaχm-i tikän jännät idi gül ṣ.) 125*v* 4° [id.]
— *in:* 52*r* 7°; (Čünïd u Šäyx Šäblï ṣ. qïl) 8*r* 11°; (ṣ. ganïmät körüp) 98*r* 6 [id.]; 102*r* 13 [id.]
— *ini:* 143*r* 5 [*muṣāḥabat*]
— *iniŋ:* (faqïrlär ṣ. bäräkäti) 23*r* 9 [id.]
— *inä:* 62*r* 13 [*ḫalqa*]; (bilig iyäläri mäliklär ṣ. muḥtāj bolyay) 161*r* 12 [*qurbat ~ taqarrub*]
— *indä:* 13*v* 6 [*'išrat*]
— *indän:* 51*r* 4 [*muṣāḥabat*]; 119*v* 10 [*muǰāvarat*]
— *indin:* (sämā'dan dayï ähliniŋ ṣ. ḫaẓẓ alïp) 59*v* 8 [*muǰālasat ~ muχālaṭat*]
ṣulḥ 'peace'
— 122*v* 4 [id.]; (mäliklär sözni ṣalābät bilän sözlärlär dayï χalvätdä ṣ. izdärlär) 127*v* 5 [id.]
— *et-* 'to make peace': 35*v* 2° [*ṣulḥ*]; 121*r* 5 [*ṣulḥ kardīm*]; (käl ra'iyyat birlä ṣ. et) 17*r* 8° [*ṣulḥ kun*]; (χaṭāy bilä χwāräzm ṣulḥ ettilär) 122*v* 13 [*ṣulḥ kardand*]
— *qïl-* id.: (ol kiši kim düšmänlär bilän ṣ. qïlur dūstlarï andan āzār bolur) 163*r* 8 [*ṣulḥ mīkunad*]
sulṭān 'king'
— 8*v* 8 [*pādšāhī*]; 9*r* 3 [*malik*]; 9*r* 7 [*malik*]; 14*r* 3 [*malik*]; 16*v* 6° [id.]; (ḫājibu'l-ḫuǰǰāb-i s.) 7*r* 3°; (bizim jinsimizä lā'iq dägül s. χidmätindä yalyan sözlämäk) 9*r* 10 [*pādšāhān*]; (čätr-i s. 'a royal tent') 56*r* 5°
— *i* [iz.]: (s. Čïn) 118*v* 4
— *ya:* 8*v* 9 [*malik*]; 47*v* 3, 48*v* 1; (bir zāhid bir s. qonaq boldï) 52*r* 13 [*pādšāhī*]
— *qa:* 40*v* 5 [*malik*]
— *ï:* 179*v* 10° [*Mavlānā Isḥāq*]
— *lar:* 183*r* 5
Sulṭān Maḥmūd prop. n.
— 109*r* 8 [*Maḥmūd ~ Maḥmūd-i Sabuktagīn*]
— *nïŋ:* 112*v* 4 [id.]
Sulṭān Maḥmūd-i Säbüktegin prop. n.
— *ni:* 9*v* 11
Sulṭān Maḥmūd-i χwārazmšāh prop. n.
— 122*v* 3 [*Muḥammad χwārazmšāh*]
sun- vt. 'to stretch, put forward'
— (alarnïŋ birinä ayttï: eliŋ s.) 131*v* 12°
— *ar:* 182*v* 8
— *arlar:* (anlar ṭa'ām yemägä ellärini ol vaqt s. kim mütä'alliqläri dayï eli altïndayïlarï yegäylär) 151*r* 12 [*barand ~ darāz kunand*]
— *dï:* 8*r* 3
— *up:* 161*v* 9 [cf. *qul*]
— *mayïn:* (ba'zï ümärā anïŋ buyruyïna boyun s. yüz qaytardïlar) 65*v* 4
— *an:* 183*r* 5
boyun sun- 'to obey' (65*v* 4)
qol sun- 'to stretch out the hand' (161*v* 9)
Old T. *sun-* 'ausstrecken, hinreichen, sich hinlegen' (ATG 335*b*); CCum. *sun-* 'ausstrecken, recken, reichen' (Grönb. 225); Quṭb *sun-* 'to stretch out, hand to, lengthen' (Zaj. 161);

LA *son-* 'die Hand austrecken' (H. 81)

ṣunʿ 'work, creation'
— (ol ṣ. ḫayrānī 'the admirer of that creation') 180*r* 5
— *ï:* (Ḥaqq ṣ. 'God's creation') 184*v* 6
— *ïnïŋ:* 179*v* 2

ṣunqur 'falcon'
— *ï:* (altun qanatïn ačtï isä ṣubḫ. ṣ.) 181*v* 6
Kāšγ. *soŋqur* 'Falke' (Brock. 183); CCum. *soŋγur* 'Falke' (Grönb. 222); CCum. *songur* 'pielfalcus' (Grönb. 130); MN *šunγar* 'falco' (G. 99); Quṭb *soŋqur* 'falcon' (Zaj. 159); LA *sonqor* 'eine Art Falke, Eigennahme' (H. 78); Abū Ḥ. *sonqur* 1. 'bir nevi kuṣ'; 2. 'ismi has' (Caf. 92); BM *sonqur* 'espèce de faucon' (Zaj. I, 46); Qav. *sonqur* prop. n. (Tel. 322); Chag *sonqur* ~ *sunγar* 'faucon' (PdC 361)

ṣurāḫī 'a long-necked flask'
— (ṣ. äylämä qulqul) 184*r* 2 [Ḥasan Oγlï)

ṣūrät 1. 'form'; 2. 'appearance'
— 179*v* 12, 184*r* 6 [Ḥasan Oγlï]; 184*v* 2; (bolmas er ṣ. bilän läškär ičindä iχtiyār) 11*r* 12°
— *bayla-* 1. 'to take shape'; 2. 'to come into existence': (sändän munuŋ bigin ʿaẓīm χaṭā ṣādir bolγay dayï χalāṣ ṭarïqï saŋa nečük ṣ. baγlaγay) 130*v* 10 [*ṣūrat bibandad*]; (tar eldä jämʿiyyät ṣ. baγlamas) 152*r* 11 [*ṣūrat bandad*]
— *i* [iz.]: (ṣ. ḥāl 'case, situation') 27*r* 6 [id.]; 27*v* 6 [*ẓāhir-i ḥāl*]; (ṣ. jism) 146*v* 4° [*ṣūrat-i ādamī*]; (ṣ. ḫusn) 184*v* 2; (ṣ. däftär) 184*r* 6 [Ḥasan Oγlï]; (ṣ. maʿnī) 184*r* 6 [Ḥasan Oγlï]
— *dä:* 126*r* 8, 155*v* 4; (kördüm anï ol ṣ. kim taṣavvür etär idim) 143*v* 1
— *tä:* (bu ṣ. kim män män) 99*v* 2
— *iŋ:* 120*r* 10° [id.]
— *i:* 71*r* 2 [*hai'at*]; (ṣ. insān välī ḫayvān-χiṣāl) 96*r* 5°
— *in:* 51*r* 7 [id.]; 123*v* 12°; (ol kim yigit turur mäniŋ kibi qarï bilän ne qadar dūstluq ṣ. baγlaγay) 138*r* 4
— *inä:* 126*r* 12 [*hai'at*]; (ṣ. naẓar qïldï) 103*v* 11 [id.]
— *indä:* 13*v* 8
— *lärï:* (ṣ. pärïšān dayï maʿnïläri jämʿ idi) 72*v* 6 [id.]

sūrät 'chapter of the Kuran'
— *i* [iz.]: (mürād nüzūl-i qurʾāndan taḥṣīl-i arï sïrät turur, tärtïb-i s. mäktūb dägül) 173*v* 2

ṣūrätli 'of . . . face, -faced'
— (pärïšān ṣ. 'of distressed face') 60*r* 2; (laṭïf ṣ.) 135*v* 7 [*laṭïf*]

susa- vi. 'to be thirsty'
— *p:* (ačïp s. ṭāqatsïz bolup yürür idi) 101*v* 8
— *mïš:* (yetsä tatlï suγa s. er qorqmas allïnda bolsa äždärhā) 48*r* 13 [*tišna~sūχta*]; (s. ol šäkär suyïn ičmäs kim aŋa it tikip jäbin üsti) 48*v* 4°; (s. erniŋ aγzïnda jävāhir ṣadäf birlän sivā dur, äy ʿazīz er) 89*v* 8° [*tišna*]; (körür miskīn s. uyqusunda tämāmät yer yüzin tutmïš aqar su) 153*r* 12° [*tišna*]
Old T. *suwsa-* 'dürsten' (ATG 335*b*); CCum. *suvsa-*, *susa-* 'dürsten' (Grönb. 226); Quṭb *susa-* 'to be thirsty' (Zaj. 161)

susar 'marten'
— 186*v*, A 5
CCum. *savsar* 'Marder und dessen Fell' (Grönb. 216); LA *savsar* 'Marder' (H. 82)

suv 'water'
— *un:* 96r 11, 154*v* 10

suχra 'enforced labour'
— *γa:* 176*r* 9; (täväni s. tuta dururlar) 26*r* 7 [id.]

sūziš 'burning'
— 184*r* 5 [Ḥasan Oγlï]
— *i* [iz.]: (s. muḥmärr 'glow') 184*r* 5 [Ḥasan Oγlï]

süfrä 'carpet'
— 74*r* 8 [id.]; (zāhid öz maqāmïna kelip s. tilädi) 52*v* 9 [*tanāvulī*]; (qaršïmda tolï ädïm s. män ač) 74*r* 3° [id.]; (bu faqïr ol vaʿdäniŋ šarṭïna väfā qïldï s. bïraqtï) 145*v* 4 [id.]
— *dä:* 26*v* 11 [id.]; 85*v* 12 [id.]; (on kiši bir s. yemäk yer dayï artar) 166*v* 2 [id.]

Sühäyl 'Canopus'
— (barčaγa tegär S. tābï) 144*r* 8° [id.]

süǰūd 'prostration'
— 151*v* 7 [id.]; (ādämïniŋ šäräfi ḫilm-u ḫayā jūd-u s.) 151*v* 9°

sükkär 1. 'sugar'; 2. 'a good sort of date'
— (qurï ätmäk tapup s. bigin yer) 89*v* 11°; (ol maḫbūb elindä bir qadaḥ s. šärbäti qar bilän qarïšïp) 122*r* 7; (beš altï kün kečičäk ol bolur s. bigin šïrïn) 127*v* 7°; (säni ṭūṭï bigin s. bilän χwaš turup män bäsläyürgä jän bilän uš) 133*v* 5°

sükr 'drunkenness'
— (bolur χwaš-rāʾiḫaŋdan s. ḫāṣil) 8*r* 5° [*mastam*]; (s. ṣaḥrasïnda 'in the state of drunkenness') 20*v* 9 [*mastī*]

sükūt 'silence'
— 8*v* 2 [*χāmūšī*]; 46*r* 13, 106*v* 11 [*χā-*

mūšī]; (ol täkällümdän saŋa χwaš dur s.) 46*v* 4°
— *et-* 'to be silent': 108*r* 2°; (qadīmī yārānlar ḫaqq sözni sözlämäkdän s. ettilär) 27*v* 12 [*χāmūšī*]
— *qïl-* id.: (išitip faṣīḥ nuṭqïn ušanïp s. qïlma) 157*r* 7°
— *dan:* (biligsiz kišigä s. yaχšïraq yoq) 167*r* 6 [*χāmūšī*]

Süläymān prop. n.
— *ya:* (dünyā saŋa qalur-mu S. qalmadï) 181*v* 3 [χwārazmī]
— *ča:* (qarïnča χāṭirin āzār qïlma S. elindä bolsa quvvät) 40*v* 12°

sülūk 'threads'
— (s. teg parmaqïn aqï urur ṭaʿnä qar aqïnya) 183*v* 3 [Toγlï χwāǰa]

sünbül 'hyacinth'
— (zülfï s. teg) 180*v* 10 [Aḥmad χwāǰaʾs-Sarāyī]; (zülfi s.) 181*r* 1
— *gä:* 3*v* 5°

sünnät 'Moslem practices'
— (daʿvätniŋ ïǰābäti s. durur) 106*r* 9 [id.]

süŋi 'spear'
— (kelür yaχšï s. učïn körärgä yaman düšmän yüzindän ʿāqil ergä) 121*v* 7° [*sinān*]
Old T. *süŋüg, süŋü, süŋi* 'Lanze' (ATG 335*b*); Kāšγ. *süŋü* 2. 'Lanze' (Brock. 188); CCum. *süŋü* 'Lanze' (Grönb. 226); Quṭb *süŋi, süŋü* 'spear, lance' (Zaj. 162); LA *süŋü* 'Lanze' (H. 78)

süŋü 'spear'
— (s. oynap aṭ čapup köp türlü ärdäm körgüzüp) 11*r* 6°

sür- vt. 1. 'to drive'; 2. 'to drive away'; 3. 'to rub'
— *gül:* (atïŋnï s. arqun) 137*r* 3
— *üŋ:* 21*v* 8 [*birānīd*]; (s. bu qavvādnï) 30*v* 5; (tonun soyuŋ dayï bu kentdän s.) 110*r* 5
— *är:* 40*r* 12, 117*v* 2° [*birānd*]; 167*r* 5 [*mīrānd*]; (här bäyẓaq kim bu maʿnï naṭʿasïnda s. idim) 157*r* 1 [*birāndī* ~ *birāndamī*]
— *mäslär:* (istiṭāʿat aṭïna minip tururlar s.) 155*v* 11 [*namīrānand* ~ *namītāzand*]
— *dilär:* 110*r* 6, 141*r* 13 [*birānand*]
— *sä:* 57*r* 13° [*birānand*]; (bir özdänni öz ävindän atasï ǰävr etip s.) 98*r* 7° [*birānand*]
— *gäy:* (ol qulγa naẓar qïlγay dayï s.) 4*v* 2
— *üp:* 114*v* 1 [*rānd*]; (yüzüm yergä s. aytur män Allāh) 50*r* 11°
— *i:* (tögär s. čibinlär šāh fïlin) 102*r* 3°
at sür- 'to drive a horse' (113*v* 3)
bäyẓaq sür- 'to make a step with the pawn' (157*r* 1)
dävrān sür- 'to rule' (40*r* 12)
Old T. *sür-* 'fort-, hinführen, vertreiben' (ATG 335*b*); Kāšγ. *sür-* 1. 'forttreiben'; 2. 'schelten' (Brock. 188); CCum. *sür-* 'forttreiben' (Grönb. 227); MM *sür-* vt. 'to drive away; rub' (MS 183*r* 2, etc.); Quṭb *sür-* 'to rub, drive, remove, direct' (Zaj. 163); LA *sür-* 1. 'ziehen'; 2. 'verbannen' (H. 76)

sürtül- vi. 'to wear off'
— *ür:* (zämānlar turmaq bilän s. dayï χalāʾiq anïŋ üzä ḫurmätin bilmäyin kečärlär) 147*v* 8 [*sūda/siturda gardad*]
Old T. cf. *sürt-* 'einreiben, bestreichen' (ATG 335*b*); Kāšγ. *sürtül-* 2. 'abgerieben werden' (Brock. 188); CCum. *sürt-* 'einschmieren, salben' (Grönb. 227); Quṭb *sürt-* 'to rub, wipe' (Zaj. 163)

süst 'negligent'
— (bir mälikni kördüm mämläkät ḫaqqïna s. dayï läškärini taqṣīr tutar idi) 22*v* 1 [*sustī*]

süt 'milk'
— *i:* (bäsländiŋ anïŋ s. bilän) 14*v* 5°
Old T. *süt* 'Milch' (ATG 335*b*); Kāšγ. *süt* 'Milch' (Brock. 189); CCum. *süt* 'Milch' (Grönb. 227)

š

šābb 'a young man'
— (dāʾim alsun näfʿ mundan šäyχ š.) 7*r* 13°

šād 'glad, happy'
— *bol-* vi. 'to be happy, rejoice': 59*r* 7°; 147*v* 10° [*χwaš šud*]; (anïŋ ẓikri bilän dāʾim bolup š.) 68*r* 7°; (lā ḫaulā va lā degäy dayï bolγay š.) 107*r* 13° [*šādī kunān*]; (sözüŋ išitip köŋül bolur š.) 177*v* 7°
— *qïl-* vt. 'to cheer up, make happy': 81*r* 5; (keräk sulṭān raʿïyyätni körüp χwaš ʿināyät birlä dāʾim š. qïlγay) 49*r* 3°

šādī 'joy, gladness'
— (ġanīmät tut bu š. fürṣatïn) 142*v* 9° [*šādī kun*]; (čūn ki dāʾim tikän-u gül ġam-u š. bilä dur) 158*r* 9° [id.]

šādmān 'glad, joyful'
— (yürür män š. qarnïm közüm toq) 58*r* 7°

— *bol-* 'to be happy': (ǰān qačan bolγay gülistāndan mālūl čūn körüčäk š. bolur köŋül) 6*v* 8°

šāgird 1. 'pupil'; 2. 'servant'
— (mān säfärdä tüni küni taʿbān tegmä š. elindä särgärdān) 77*r* 12° [*šāgirdān*]
— *lärindän:* (š. bir ṣāḥib-ǰämāl oγlan bilän χāṭiri mütäʿālliq bolup) 38*v* 10 [id.]

šāh 'king'
— 37*r* 13° [id.]; (tiläsäŋ tutmaγa, äy š., iqlīm čärigiŋdän därīġ etmä därāhim) 23*r* 4°; (tiläsäŋ rāst söz bu dur, äyā š.) 43*r* 4°; (tögär süri čibinlär š. fīlin) 102*r* 3°; (här š. kim tilär idim färzīn bilän yapar idi) 157*r* 2 [id.]
— *i* [iz.]: (š. diyār) 11*r* 11; (š. ʿādil) 17*r* 9° [id.]
— *īm:* 180*r* 10 [Mavlānā ʿImād Mavlavī]

šāhid 'sweetheart'
— 180*r* 2, 184*r* 1 [Ḥasan Oγlī]; 184*r* 9; (qāẓīniŋ qadaḥ elindä daγï š. yanïnda) 128*v* 11 [id. ~ *šabāb*]; (šämʿ yana turur daγï š. oturur) 130*r* 3 [id.]; (dilbär-i š.) 184*r* 1 [Ḥasan Oγlī]; (manẓar-i š.) 184*r* 9
— *i* [iz.]: (š. särvär) 184*r* 1; (š. raʿnā) 113*v* 5°; (š. dilbär) 184*r* 9
— *bol-* 'to become somebody's sweetheart': (ay bigin yüz kimdä bolsa ol ḥarïf käymäyin aṭlas qabā š. bolur) 71*v* 9°

Šāhnāmä 'the book of the kings'
— (bir kün bu sulṭān mäǰlisindä Š. kitābïn oqur idilär) 16*r* 8 [id.]

šāʿir 'poet'
— 42*v* 9; (nečük kim š. aytur) 122*v* 6
— *lär-i:* (ǰihān š.) 185*v* 4

šāʿirlik 'the art of poetry'
— (säniŋ bu ʿišqiŋ üstādï maŋa š. ögrätti) 122*v* 10°

šākir 'grateful'
— *lär-i:* (baylarnïŋ daγï anïŋ bigin š. bar käfürlarï daγï bar) 158*r* 12 [id.]

Šām 'Damascus'
— 69*r* 6 [id.]; (Š. elindä) 140*r* 2° [id.]; (Š. läškäri) 181*v* 7

šāmī 'an inhabitant of Damascus'
— *lär:* (Balχ šährindän š. bilän yoldaš bolup čïqtïm) 148*v* 4 [*šāmīyān*]
— *lärgä:* 132*v* 7 [id.]

šaqāvät 'misery, poverty'
— (kelür bolsa bilig birlä saʿādät biligsiz häykäli bolγay š.) 47*r* 8°
— *ni:* (s. saʿādätkä bädäl qïl) 51*r* 13°

šarṭ 'requirement, condition'
— (ävdän ol š. bilän čïqtïlar kim ne yerdä faqīr ṭāʾifäsin tapsalar töggäylär) 76*v* 9; (nečä kim rizq maqsūm isä anï säbäblär bilän ḥāṣil etmäk š. turur) 99*r* 8 [id.]
— *i* [iz.]: (š. inṣāf) 4*r* 1 [id.]; (š. väfā) 71*v* 13
— *ï:* (sävmäk š. ol durur kim bu ikki ṭāʾifä bilän iḥsān qïlγay sän) 71*r* 10 [id.]
— *īn:* 178*r* 7°; (dūstluq š. ol tämām qïlur) 16*r* 7°; (ädäb š. yerinä kätürmädiŋ) 40*r* 5; (dūstluq š. yerinä kötürgän müšfiq yār män) 133*v* 3 [id.]
— *īnï:* 144*r* 4 [id.]
— *īna:* (bu faqīr ol vaʿdäniŋ š. väfā qïldï) 145*v* 4 [id.]
— *īnča:* (ǰihānda kim dur ol. š. Ḥaqqnïŋ šükür qïlγan bu sansïz niʿmätinä) 3*r* 3°

šaṭränǰ 'chess-play'
— (š. bisāṭïnïŋ ʿāǰ piyādäläri yuqarï ṣaffqa yetip färzīn bolurlar) 147*r* 4 [id.]
— *i* [iz.]: (š. baχt) 182*r* 10

šavq 'desire'
— (ḫusn-i š. 'an intensive desire') 179*v* 12
— *ï:* 184*v* 1
— *īnda:* 180*v* 9° [Aḥmad χwāǰa's-Sarāyī]; (kim ǰihān χalqïn tämāmät ʿišqi š. tutar) 180*r* 10 [Mavlānā ʿImād Mavlavī]

šaχṣ 'person'
— (bir š. kördi kim qara yaγïz ẓaʿïfändām) 126*r* 12 [id.]
— *niŋ:* (ol š. köp māl vä niʿmäti bar idi) 87*v* 2 [id.]

Šäblī prop. n.
— 8*r* 11°

šädd 'girdle'
— *im:* (bälimdän š. šešip beš altun bilän ol muġannī naẓarïnda qoydum) 60*v* 8 [*dīnārī*]

šäfāʿat 'intercession'
— (bir ʿāqil väzīr š. yüzin yergä qoyup ayttï) 48*r* 5 [id.]
— *qïl-* 'to intercede': (bisāṭ iyäsi š. qïlïp ayttï: män ḥalāl ettim) 56*v* 11 [*šafāʿat kard*]
— *ïŋ:* (säniŋ š. bilän šärʿ ḥaddïn tärk etsä bolmas) 56*v* 12 [id.]

šäfaqat 'compassion, pity'
— *ï:* (mälïkniŋ š. anïŋ ḥaqqïna daγï artuqraq boldï) 21*r* 5 [id.]; (ol yārānlar kim anïŋ ḥālïna naẓarï daγï rüzgārïna š. bar idi) 114*r* 7 [id.]

šäfīʿ 'intercessor'
— *ketür-* 'to bring an intercessor': (taŋrïnï daγï näbïni š. ketürdilär) 59*r* 3 [id.]

— *î:* (ne qayγursun bu ümmät āχirätdä š. čūn säniŋ teg rūḥ bolγay) 4*r* 7°

šäh 'king'
— 183*v* 1 [Toγlï χwāǰa]
— *üm:* (ušbu kün mänim š. dävrānï dur) 179*r* 3 [Mavlā Qāẓī Muḥsin]

šähā Voc. of *šäh*
— 184*r* 4 [Ḥasan Oγlï]

šähd 'honey'
— (här aγačnïŋ üzä yemiš anda š. u šäkkär idi iyä anda) 70*r* 2°; (hünär körgüzgän er š. u šäkär yer) 96*v* 6°; (yumruq säniŋ elindän tatlï kelür aγïzγa özgä kiši elindän š. u šäkär väginčä) 127*v* 2; (š. sözi ʿārif özi) 181*r* 6

šähr 'town, city'
— 65*r* 11; (taŋ bilä ävväl š. ešigindän kim kelsä) 65*r* 9 [id.]; (nečün sän š. ičindä turmayïn taγ ičindä olturur sän) 123*v* 9° [id.]; (š. u bāzār) 162*v* 10° [*ǰihān*]
— *gä:* 69*v* 6 [id.]; (här kün bir yäŋi š. yetkäy) 97*v* 1
— *dä:* 69*r* 11 [id.]; 139*v* 7
— *iniŋ:* (Zävzän š. mälikiniŋ bir χwāǰäsi bar idi) 35*r* 6
— *inä:* (Baġdād š. kirip) 42*r* 13 [id.]
— *indä:* (Baṣra š.) 42*v* 5; (Malaṭiyya š.) 42*v* 7
— *lär:* (taŋsuq šährlär tämāšā qïlmaq) 97*r* 5 [*balad*]

šähriyār 'king'
— (buyruquŋ bašïm üzä, äy š.) 34*v* 1°

šähvät 'lust'
— (š. artïnča yürüp kündüzni kečä qïlïp) 80*v* 3 [id.]; (näfs ġālib daγï š. ṭālib bolsa) 119*r* 5
— *i:* (qaranïŋ ol vaqt näfsi ġālib daγï š. ṭālib idi) 47*v* 13 [id.]

šäǰāʿat 'valour, courage'
— 81*r* 11 [id.]; (dämindä körgüzür fāris š.) 51*v* 3°; (š. bilän saχāvätdän qaysï yaχšïraq durur) 81*r* 9 [id.]; (maʿdän-i š.) 182*r* 8

šäkär 1. 'sugar'; 2. 'sweet'
— (susamïš ol š. suyïn ičmäs kim aŋa it tikip ǰäbīn üsti) 48*v* 4°; (hünär körgüzgän er šähd-u š. yer) 96*v* 6°; (š. külüš) 120*v* 9° [*namakīn*]; (š. qïmäti özöndän dägül) 170*r* 10 [id.]; (miṣrï š. kānï) 179*r* 6° [Mavlā Qāẓī Muḥsin]

šäkk 'doubt'
— (kim keldi isä ǰihānγa š. yoq ki kitär) 186*r* 1

šäkkär 'sugar'
— 179*v* 13; (qurï näydän kiši š. yemiš yoq) 13*r* 13° [*šakar*]; (läzzät-i š.) 184*v* 1; (qïmät-i š.) 184*r* 4 [Ḥasan Oγlï]

šäkksiz 'doubtless, certain'
— (nečä š. kišilärgä rizq tegsä anï barča qatïnda izdämäk bar) 99*r* 11°[*bīgumān*]

šäkl 'form, figure'
— *imä:* (külübän ayttï ne boldï bu š. bilmän) 119*r* 1°

šälǧam 'turnip'
— 185*v* 7; (ač yarlï tapïp biši š. šišlämiš qaz eti bigin χwaš yer) 90*v* 8° [id.]

šämʿ 'candle'
— 115*v* 11° [id.]; (š. ǰämʿ oturup pärīšān sözlär bašladï) 92*r* 8; (sävüngänimdän fī'l-ḥāl tura kelip yeŋim tegip š. söndi) 115*v* 4 [*čirāġ*]; (kördi kim š. yana turur) 130*r* 2 [id.]
— *i* [iz.]: (š. kāfūrī 'white candle') 21*v* 11 [id.]; 128*v* 13°
— *i:* 182*v* 7 [ʿAbdu'l-Maǰīd]; (külübän ayttï kim män ǰämʿ šämʿi män Saʿdī maŋa ne qayγu özin köydürürsä pärvānä) 116*r* 12° [id.]

šämā'il 'virtues'
— *i* [iz.]: (š. nāmävzūn 'displeasing qualities') 119*v* 4 [id.]
— *i:* (yüzi qamär ḥaräkāt-u š. mävzūn) 115*r* 13°

šämmä 'particle'
— (bu oγlannïŋ körklü ävṣāfïndan bir š. vaṣf etti) 14*v* 2 [id.]

šäms 'sun'
— (š. anïŋ här kün yaqasïndan toγar) 179*r* 14
— *i* [iz.]: (š. münïr) 53*v* 13°

šäms-mäŋiz 'sun-faced'
— (äy ǰämālï münïr š.) 167*v* 11°

Šämsu'd-Dīn prop. n.
— 61*r* 11

Šämsu'd-Dīn ibnu'l-ǰävzī prop. n.
— 59*v* 4 [*abū'l-faraǰ bin ǰauzī* ~ *šamsu'd-dīn abū'l-faraǰ bin ǰauzī*]

šängūl 'beautiful'
— *ī:* (bar idi bir χwāǰäniŋ özdän qulï: ol idi maḥbūbī yārī š.) 113*r* 6°

šängül 'beautiful'
— 184*r* 2 [Ḥasan Oγlï]

šärʿ 'the sacred law'
— (š. tä'vïli bilän öltürgül kim qiyāmät kün yazuqlï bolmaγay sän) 34*v* 6; (säniŋ šäfāʿatïŋ bilän š. ḥaddïn tärk etsä bolmas) 56*v* 13 [id.]; (χilāf-i š.) 131*r* 6 [id.]

šärāb 'wine'
— (lāǰäräm muḥtäsib š. ičsä äsrük erni körüp tutar maʿẕūr) 59*v* 13° [*may*]; (qadaḥ sïnïp š. tökülüp qāẓī äsrük χarāb yatur) 130*r* 3
— *ī:* (raḥmät š. birlä bolup mäst här biri) 181*v* 11
— *īndan:* (män maḥabbät š. särχwaš) 55*r* 13 [id.]

šäräf 'excellence, nobility'
— 23*v* 9° [id.]; (taptï erdämli kiši anda š.) 140*r* 4°
— *i* [iz.]: (ne nuqṣān kördüŋ insānnïŋ š. näfsinä) 125*v* 13 [id.]
— *i:* 147*v* 7 [id.]; (ādämïniŋ š. ḥilm-u ḥayā jūd-u süjūd) 151*v* 9°
šärbät 'a sweet drink'
— *ni:* (š. ol ḥabīb elindän alïp ičtim) 122*r* 10 [*šarāb ~ šarbat*]
— *i:* 122*r* 7
— *in:* (miŋ yašar här kim dudaγï š. tatar erür) 181*r* 3
šärïf 'noble'
— 42*v* 8 [id.]; 96*r* 7° [id.]; (ẕātï š.) 7*r* 2°; (š. kiši män) 42*v* 1; (ägär särāy-i müẕähhäb ičindä oltursa käyip ḥarïr yähūdï š. bolmayïsar) 96*r* 9° [id.]
šärïk 'partner'
— (säfärγa ittifāq qïlïp ränj vä rāḥatkä š. bolup idilär) 51*v* 2 [id.]
— *im:* (fülän š. Türkistānγa kitip turur) 92*r* 9 [*anbār ~ anbāz*]
šärr 'evil, wickedness'
— *ni:* (alarnïŋ ičindä ol š. bašlaγan ḥājīgä män ayttïm) 147*r* 7
— *indän:* 99*r* 9; (ḥamläsi ḥimāyätindä düšmänlär š. äymän turur män) 24*r* 1 [id.]
šäš- vt. 'to undo, untie'
— *sä:* (ḥikmät kämärin keräk belindän š.) 169*v* 10°
cf. *šeš-*
šäšdär 'six doors'
— *i:* (šaṭränj-i baχt vä närd-i saʿādät säniŋ bilän kim oynadï utuldï vä baγlandï š.) 182*r* 10
šävvāl 'the tenth month'
— (ävväl-i š. idi kim, ay ʿazïz χatm oldï bu gülistān-nāmämiz) 178*r* 12°
šäydā 'mad in love'
— (oqur ṣifātïŋ bu Sayf-i š.) 185*r* 9°
šäyṭān 'devil'
— (š. muχlïslär bilän čïqïša bilmäs) 172*r* 5 [id.]
— *lar:* (bäytü'l-māl χazïnäsi mäskïnlär luqmäsi turur š. ṭuʿmäsi dägül) 21*v* 10 [*šayāṭïn*]
šäyχ 1. 'a venerable old man'; 2. 'a sheikh'
— 54*r* 13 [id.]; 106*r* 8 [id.]; (dā'im alsun näfʿ mundan š. šābb) 7*r* 13°; (urup ṣayqal tämür pasïn kitärmäs nečä bolsa muʿallim fänn üzä š.) 59*r* 13°; (š. Saʿdī) 64*r* 13
— *i* [iz.]: (š. äjäll) 59*v* 3 [id.]; 61*r* 11 [id.]
— *ni:* 106*r* 10 [*ʿābid ~ darvïš*]
— *qa:* 72*v* 4, 106*r* 12
— *iniŋ:* (ṭarïqat š. χidmätinä kelip sirrin ortaγa ketürdi) 62*v* 8 [*pïr*]
— *inä:* (ol faqïr ṭarïqat š. kelip šikāyät qïlïp ayttï) 76*v* 12 [*pïr*]
šeš- vt. 'to untie, undo'
— *ip:* 60*v* 8 [*az kamar bugšādam*]; (silāḥlarïn š. yattïlar) 12*v* 7 [*az tan bugšādand*]; (itlärni š. tašlarnï baγlap otururlar) 110*r* 9 [*gušāda and*]
Kāšγ. *šäš-* 'lösen' (Brock. 190); CCum. *šäš-* 'lösen, aufbinden' (Grönb. 218); MM *šeš-* vt. 'to undo' (MS 194*r* 6); QY *šäš-* 'lösen' (Brock. 52); Quṭb *šäš-* 'to undo, untie (a knot), unbind' (Zaj. 166); LA *šäš-* 'lösen' (H. 79)
šiddät 'sufferings, hardships'
— *ä:* (š. tüssä özüŋ, zïnhär ʿājiz bolmayïn soy tutup düšmän tärisin dūsturγnïŋ jübbäsin) 57*r* 8° [*saχtï*]
šifā 'recovery'
— (ol kün ičindä Ḥaqq taʿālâ aγa š. berdi) 34*r* 3 [id.]
šikāyät 'grievance, complaint'
— (š. väjḥi bilän ḥālïn taqrïr qïldï) 62*v* 9 [id.]; (š. eli bilän nāmūs yaqasïn yïrttï) 140*r* 9 [id.]; (š. däftärin ačtï 'he began to complain') 151*r* 1 [id.]
— *qïl-* 'to complain': 47*r* 3 [*šikāyat āvardand*]; 76*v* 12 [*šikāyat burd*]; 83*r* 6 [*šikāyat burd*]; (ol ʿamäldār erdän sulṭānγa köp türli š. qïldïlar) 32*r* 1; (härgiz zämānä jävrindän š. qïlmadïm) 90*r* 13 [*nanālïdam*]; (zämānädän š. qïlïp) 119*v* 11 [*nālïd*]
— *in:* (ġaddār dünyā elindän š. ḥikāyät qïlïp) 24*v* 7 [id.]
šikänǰä 'stock'
— (biriniŋ nāzūk ayaqlarïna š. qoyar idi) 141*r* 11 [*šikanǰa karda*]
šïr 'lion'
— (qanda dur š. kelip pänčädä quvvät körsün) 149*r* 8° [id.]
šï'r 'poem'
— (körklü ün bilän š. oqudï) 64*v* 7
— *i* [iz.]: (š. āχar 'another poem') 22*r* 9, 96*r* 7
— *i:* 180*v* 13 [Aḥmad χwāja's-Sarāyī]
Šïrāz prop. n.
— 105*r* 11 [id.]
— *dan:* 123*r* 1 [id.]
Šïrïn prop. n.
— 132*r* 4°, 179*r* 3° [Mavlā Qāẓī Muḥsin]; 6*v* 2°
šïrïn 'sweet'
— 127*v* 7° [id.]; 184*r* 4 [Ḥasan Oγlï]; 185*v* 6; (čärb-u š. yemädi) 71*v* 5°; (nečä bolsa sözüŋ mävzūn-u š.) 108*v* 6° [id.]; (š. sözli) 135*v* 6 [*šïrïn-zabān*]
— *qïl-* 'to make sweet': (gär ačï sözin äšitmägäyin där isäŋ iḥsān bilä qïl hämïšä aγzïn šïrïn) 35*v* 5° [*šïrïn kun*]

šiš 'spit'
— *kä:* (nävkärläri tutup sančar yïγïrmï qaznï bir š.) 31*r* 10°
Old T. *šiš, šïš* 'Spiess' (ATG 336*b*); Kāšγ. *šïš* 1. 'Bratspiess' (Brock. 190); LA *šiš* 'Bratspiess' (H. 80)
šišlä- vt. 'to roast on the spit'
— *dilär:* (käyik š.) 31*r* 1 [*kabāb kardand*]
— *miš:* (š. qaz) 90*v* 9° [*murġ-i biryān*] Quṭb cf. *šišlän-* 'to be roasted, be put on the spit' (Zaj. 166)
šïvä 1. 'blandishment'; 2. 'manner'
— (bu š. bilän köŋül yaqïšïn körüŋüz) 127*r* 12°
— *lär:* (saŋa bu š. birlän köŋül almaq kim ögrätti) 122*v* 7°
— *lärniŋ:* (š. rävnaqï boldï ʿadäm) 118*v* 3°
šïväli 'of . . . blandishment'
— (müfärriḥ š. nāzük dil-ārām) 70*r* 10°; (müfärriḥ š. dilbär) 179*v* 13
šuʿāʿ 'ray'
— *ï:* (tün näfäsinγa urdï quyašnïŋ š. ot) 181*r* 10 [*χwārazmī*]
šuġl 'work'
— *ï:* (ʿamälni ʿaql iyäsinä buyurγïl nečä kim ol anïŋ š. dägül dur) 161*v* 3° [*kār*]
šol 'that'
— (š. kälän yār dägül-mü dur) 185*v* A-2, B-2
šūr 1. 'salt'; 2. 'salsuginous'
— (bärr ičindä susap ḫijāzïlär š. sunï körüp yaqïn kelmäs) 22*r* 10° [id.]; (buγday ṭamaʿ etmä š. yerdän) 86*r* 4°
šūrä 'salsuginous, brackish'
— (tuχmnï š. yergä ekti) 160*v* 9
šükr 'thanksgiving, gratitude'
— 118*r* 10 [id.]; (tegmä bir niʿmätkä bir š. vājib qïldï) 2*v* 9 [id.]; (faqïrlär ṭarïqi ẓikr vä š. turur) 80*r* 11 [id.]; (anïŋ bigin š. maŋa vājib durur kim änbiyā mīrāṯïn taptum) 82*r* 3 [id.]
— *i* [iz.]: (turup yürüp qïla dur š. niʿmät-i mävlâ) 159*v* 5°
— *qïl-* 'to feel/express gratitude': (š. qïlγïčï) 3*r* 1; (š. qïlγan) 3*r* 3; (š. qïl kim bir muʿjib yigit elinä tüšmädiŋ) 133*v* 8
— *ni:* (äy Dāʾūdnïŋ ähli qïlïŋiz š.) 2*v* 11
— *i:* 2*v* 11 [id.]
— *in:* (niʿmät š. qïlïp) 29*v* 12; (Ḥaqq taʿālâ niʿmätiniŋ š. yerinä kötürgil) 148*r* 3 [id.]
— *ini:* (bu niʿmät š. qïlsam keräk čoq) 82*r* 1° [*šukr guẓāram*]
— *inä:* 24*r* 2 [id.]
— *lär:* (qučup öpüp š. qïldïm) 60*v* 9 [*šukr guftam*]; (taŋrï taʿālâ bergän niʿmätlärinä köp türlü š. qïldïm) 90*v* 4 [*sipās . . . ba ǰāy āvardam*]; (sävinüp köp türlü š. qïldï) 104*r* 4 [*šukr guft*]
šükränä 'a present of gratitude'
— (bu üstümdäki χirqamdan özgä ne kim bar isä faqïrlarγa š. bolsun) 145*v* 5 [*īṣār*]
— *sin:* (yārānlarïna oγlïnïŋ š. yedürdi) 145*v* 6

t

tā 1. 'until'; 2. 'in order that'
— (kečip dur Ḥātim-i Ṭāyï välïkin t. äbäd atï χalāʾiqniŋ tilindä dur) 81*v* 1° [id.]; (yaz bolsa yïγar qarïnča ki t. qïš färāġat bolup yemägäy ġam) 152*r* 7° [id.]
taʿaddī 'violence'
— (ẓulm-u t. bilän maʿrūf idi) 19*v* 1 [id.]; (t. tilin uzatïp mühmäl sözläy bašladï) 157*r* 11 [id.]
taʿaǰǰüb 'astonishment'
— *et-* 'to be astonished at': (**sözimiz nüktäsin t. etip söküšürlär idi laṭïfä bilä**) 157*v* 7° [*taʿaǰǰub*]
— *qïl-* [id.]: 132*v* 8 [*taʿaǰǰub kardand*]; (t. qïldïlar kim nečük boldï dep) 84*r* 13 [*taʿaǰǰub māndand* ∼ *kardand*]
taʿalluq 'dependant'
— *ïndan:* (anïŋ t. bir kim ärsä anda ḥāẓir idi) 66*v* 4
ṭaʿām 'food'
— (här kečä on batman ṭ. yer idi) 62*r* 4 [id.]
— *ye-* 'to eat': 151*r* 11 [*ṭaʿām*]; (ol vaqt kim ṭ. yemägä oturdïlar zāhid yemäk az yedi) 52*v* 1 [*ṭaʿām χwardan*]; (ištihālarï ġālib bolmayïnča ṭ. yemägäylär) 83*r* 12
— *dan:* (qarïnlarï yaχšï toymayïn ṭ. ellärin čäkkäylär) 83*r* 13 [id.]; (aγzï ṭ. közi uyqudan käsilip) 113*v* 8 [*luqma*]
taʿarruẓ 'opposing'
— (maṣlaḥat ol turur kim t. tilini qïsqa qïlγay sän) 61*r* 8 [id.]

ṭāʿat 1. 'obedience'; 2. 'worship'
— 80*r* 12 [id.]; (ʿābidlär ṭ. jäzäsïn dayï tājirlär baẓāʿat bähäsïn izdärlär) 49*v* 10 [id.]: (ṭ. quvväti laṭïf luqmälär ičindä durur) 151*v* 13 [id.]
— *qïl-* 'to perform God's service': (aŋa ṭ. qïlmaq säbäb-i qurbät turur) 2*v* 3 [*ṭāʿat*]; (kim riyāsïz tün vä kün ṭ. qïlïp vaqf-u idrār almadï ʿābid bolur) 71*v* 6°
— *kä:* 137*v* 7° [id.]
— *da:* (här kim ṭ. äksük bolup niʿmätdä artuq bolsa ol kim ärsä ṣūrätdä bay dayï maʿnïdä faqïr durur) 155*v* 2 [id.]
— *ï:* 40*r* 9 [id.]
tāb 'light'
— *ï:* (barčaya tegär Sühäyl t. lïkin bir yerdä bolur jirāb bir yerdä ädïm) 144*r* 8°
ṭabʿ 'nature'
— (χïlāf-i ṭ.) 117*v* 9
— *i* [iz.]: (ṭ. mävzūn 'a well-balanced nature') 144*v* 2°
taʿbān 'tired'
— (män säfärdä tüni küni t.) 77*r* 12°
ṭabaq 'dish, plate'
— (gül tiläsä χāṭiriŋ tolï ṭ. bu gülistānïmdan oqï bir varaq) 6*r* 12°; (iläyindä ṭ. tolï ḥalvā) 48*r* 10°; (ḥakïmlär yemäkni keč keč yerlär . . . yigitlär kötürülgünčä ṭ.) 168*v* 12 [id.]
ṭabīʿat 'disposition, natural habit'
— (här kimä bolsa ṭ. az yemäk allïna kelsä mäšaqqat ṣabr etär) 84*v* 4° [id.]
— *ta:* (yaman ʿādät ṭ. otursa ol andan kitmäyisär ölmäyinčä) 79*r* 7° [id.]
— *ï:* 174*r* 10 [id.]; (dediŋ ki ḥamäl ṭ. bar) 110*v* 9°
— *ïndan:* (sulṭān ṭ. ḥaẓar qïlmaq keräk) 24*r* 12 [*ṭabʿ*]
ṭabīb 'physician'
— (ṭ. dävā buyurmas illā saqïmya) 46*r* 12 [id.]; (bir ḥāẓiq ṭ.) 83*r* 2 [id.]; (taŋ bilä ṭ. izdälïm kelip muʿāläjä qïlsun) 133*r* 3 [id.]
taʿbīr 'interpretation of dreams'
— *inä:* (bu tüš t. jümlä ḥukämā ʿājiz qaldïlar) 10*r* 1 [id.]
taʿbiyä 'arrangement'
— *qïl-* 'to arrange, prepare': (emdi kim bilür bu dayï oyrïlardan kelip özini ʿayyārlïq ṣūrätinä t. qïlmïš bolsa) 103*r* 9 [*taʿbiya šuda ~ t. karda ast*]
ṭabl 'drum'
— (äy büyük ünli ṭ. χālī baṭan) 152*v* 13° [id.]
— *i* [iz.] : (ṭ. bāz) 170 *v* [*ṭabl-i ǧāzī*]
tay 'mountain'
— 12*r* 13 [*kūhī*]; 12*v* 1, 72*v* 1; 142*r* 13° [*kūhistān*]; (ol t. bašïndayï ḥarāmïlär) 15*r* 3; (tāmürdän t. 'iron mountain') 39*r* 8 [*kūh*]; (t. ätäginä) 59*r* 7; (t. ičindä bir ʿazïz er ṣabr etip tuttï qarār) 123*v* 7° [*kūhsārī*]
— *larda:* 64*r* 2 [*kūh*]
Old T. *tay* 'Berg, Gebirge, Norden' (ATG 337*a*); Kāšγ. *tay* 'Berg' (Brock. 191); CCum. *tay, tav* 'Berg' (Grönb. 232); MM *tay* 'mountain' (MS 195*r* 14)
taǧayyür 'change'
— *bol-* vi. 'to change, alter': (bolmïšï yoq qaẓā taǧayyür hïč küfr aytmaq bilän kiši tün vä kün) 172*v* 10° [*dīgar našavad*]
tayït- vt. 'to scatter disperse'
— *ur sän:* (päs sän ne üčün χalqnï t.) 16*v* 4 [*parīšān mīkunī*]
Bosn. *tayït-* 'zerstreuen' (Radl. III, 799); Osm., Crimean T., Az. *dayït-* 'zerstreuen' (Radl. III, 1613)
ṭāġī 'tyrant'
— (ol ṭ. yāġī) 46*v* 9 [id.]
ṭaġyïr 'change'
— *i* [iz.]: (t. ḥāl) 22*v* 9 [id.]
taḥammül 'endurance, patience'
— 80*r* 13 [id.]; (ṭāqatïnïŋ ʿïnānï t. elindän tüšti) 155*r* 1 [id.]
— *et-* 'to endure, forbear': (ol qul čūn täŋiz körmägän dayï kemä zaḥmätin čäkmägän idi t. etä bilmädi) 17*r* 13
— *qïl-* id.: 21*v* 4 [*taḥammul nakunad*]; 32*v* 10°, 77*r* 2 [*taḥammul nakunad*]; 77*r* 4 [*taḥammul kun*]; 117*v* 1° [*bibāyad burd*]; 133*v* 7°; (yā bu täšvïš ičindä rāzï bol yā jigär dāġïna taḥammül qïl) 25*v* 4°; (t. qïl bizim ämṣālïmïzgä) 30*r* 4° [*taḥammul kard*]; (köp türlü jävrlär čekip färāvān jäfālarya t. qïlur idi) 117*r* 2 [*taḥammul . . . kardī*]
ṭahārät 'ablution, purification'
— *qïl-* 'to perform the ritual ablution': (bir kün ol ʿazïz dimašq jämiʿi ičindä källäsä birkäsindä ṭahārät qïlur idi) 54*r* 7
— *qa:* (ṭ. kitär män dep ġārätqa kitti) 51*v* 7 [id.]
taḥayyür 'astonishment'
— (jämālïnïŋ väṣifläri t. üzä mänsūb bolup) 5*r* 11 [id.]
taḥrīmä 'entering upon prayer'
— (bir kim ärsä ʿišāya t. baylap turur dayï bir kim ärsä ʿašāya müntaẓir oturur) 152*r* 11 [id.]
taḥṣīl 'obtaining'
— *i* [iz.]: (t. arï sïrät) 173*v* 2 [*taḥṣīl-i sīrat-i χūb*]

taḥsīn 'approval'
— 121*r* 1 [*āfarīn karda*]; (lā'iq-i taṣdīq-u t.) 108*v* 7° [id.]; (lā'iq-i täšrīf-u t.) 185*v* 6°
— *qīl-* 'to approve': (ol söksä qafāda qïl yüzinä t.) 35*v* 3° [*taḥsīn kun*]
— *i:* (ol dayï alarnïŋ t. üzä mübālaġa qïlïp) 121*r* 2
— *lär:* (sulṭānnïŋ ḫusn-i rāyïn bägänip t. oqudï) 13*v* 2 [*āfarīn*]; (väfāsïnïŋ ḫifẓinä t. oqup ayttï) 128*r* 11 [*āfarīn χwānd*]
ṭā'ifä 1. 'troop'; 2. 'company'; 3. 'class, sect'
— 28*v* 7 [id.]; 152*v* 10 [id.]; (bu ṭ. ḫayvān-ṣifät turur) 40*r* 3 [id.]; (mundan bärü yïraq bir ṭ. bar idi ṣūrätläri pärïšān dayï ma'nïläri jäm' idi) 72*v* 5 [id.]; (bir ṭ. kelip anï kördi 'a troop approached and beheld him') 90*r* 6 [id.]; (dūstlarïndan bir ṭ.) 121*v* 2 [*gurūh*]
— *ni:* 83*r* 11 [id.]; (jihānda män bu ikki ṭ. sevär män: 'ālimlärni dayï zāhidlärni) 71*r* 8 [id.]
— *gä:* 97*r* 12 [id.]
tāǰ 'crown'
— 3*v* 4°, 65*r* 10 [id.]; (anï taχt üzä kečirip bašïna t. qoyup mämläkätni aŋa berdilär) 65*v* 2
— *i* [iz.]: (tāǰ-i mäšā'iχ) 57*v* 12° [*kulah-i barkī*]
— *ïnïŋ:* 38*v* 1 [id.]
ta'ǰīl 'hurry'
— *qīl-* 'to hurry': (qačan 'ibādätimä t. qïlγay sän) 175*r* 7 [*šitābī*]
tāǰir 'merchant'
— 58*r* 11 [*tavāngar*]; (bir köp mällï t.) 93*r* 6 [*māldārī*]; (bir mün'am t.) 97*r* 13 [*bāzargānī*]
— *ni:* 92*r* 6 [*bāzargānī*]
— *niŋ:* 137*r* 11 [*tavāngar*]
— *gä:* (bir t. miŋ altun χasārät boldï) 107*r* 6 [*bāzargān*]
— *lär:* 81*v* 4 [*bazzāzān*]; 102*r* 11 [*mardum-i kārvān*]; ('ābidlär ṭā'at jäzāsïn dayï t. bäzā'at bähāsïn izdärlär) 49*v* 10 [*bāzargān*]
ṭal 'branch'
— *ï:* (boyï dur särvniŋ ṭ.) 180*r* 1
Old T. *tal* 'Zweig' (ATG 337*a*); Kāšγ. *tal* 'Zweig' (Brock. 192); Quṭb *tal* 'twig' (Zaj. 163); Chag. *tal* 'saule, branche d'arbre, rameau' (PdC 201)
tal[1] 'willow'
— (ägär yaγsa bulutdan āb-i ḫayvān yaqïn bil t. aγačïndan yemiš yoq) 13*r* 12° [*bīd*]; (körmäs sän-mi büstān ičindä yaš t. aγačïnï isi müšk bigin) 158*r* 10
MN *tal* 'salice' (G. 99); Quṭb *tal* 'willow-tree' (Zaj. 168); LA *tal* 'Weide' (H. 83)
tal[2] 'straight'
— (boyï t.) 70*r* 12
ṭalāq 'divorce'
— *ber-* 'to divorce': (körksüz äpčiniŋ äri közsüz keräk gär körär bolsa yüzin berür ṭ.) 79*v* 9°
ṭal'at 'countenance'
— *i* [iz.]: (ṭ. mäkrūh) 119*v* 3 [id.]
ṭalāb 'demand'
— *qīl-* 'to demand': (sulṭānnïŋ qarïndašï oγlï atasï mülkiniŋ ḫiṣṣasïn ṭ. qïldï) 17*r* 2 [*χwāstand*]
ṭālï' 'fortune'
— *i* [iz.]: (ṭ. dūn) 119*v* 13 [id.]
ṭālib 1. 'seeking'; 2. 'desiring'
— 119*r* 5 [id.]; (qaranïŋ ol vaqt näfsi ġālib dayï šähvāti ṭ. idi) 47*v* 13 [id.]; (yigitlik hävāsï ġālib bolup köŋül türlü türlü häväslärgä ṭ. idi) 59*v* 7 [id.]; (zänaχdānïŋ quduγïnda köŋül Iskändäri ṭ.) 179*v* 6 [Mavlānā Isḥāq]
— *i* [iz.]: (ṭ. dūst) 158*r* 8° [id.]; (ṭ. maġfärät) 159*r* 3 [*ṭālib-i nām va ma'rifat*]; (ṭ. rizq) 172*v* 12 [*ṭālib-i rūzī*]
ta'līm 'teaching'
— *ber-* 'to teach, instruct': (bir müddät t. berdi qābil-i tärbiyät dägül idi) 139*r* 7 [*ta'lim kard*]; (bir 'ālim-i fāẓil bir mälik oγlïna t. berür idi) 140*r* 7 [*ta'līm kard* ~ *ta'lim dād*]
— *indän:* (küräš t. bir daqīqanï kizlämiš) 39*v* 5 ['*ilm*]
ṭālï'siz 'unfortunate'
— (ṭ. ṣayyād täŋizdä balïq tuta bilmäs) 94*v* 10 [*bīrūzī*]; 173*r* 5 [*bīrūzī*]
tam ~ *ṭam* 'roof'
— (ünüŋdän ürkübän učtï yazïlmïš t. üzä qušlar) 61*r* 6° [*ayvān*]; (bir oγlan ṭ. üstündä oynap oq atar idi) 105*v* 3 [*bām*]
Old T. *tam* 'Mauer' (ATG 337*a*); Kāšγ. *tam* 'Mauer, Wand' (Brock. 193); CCum. *tam* 'Dach' (Grönb. 223); Quṭb *tam* 'wall' (Zaj. 169); LA *tam üsti* 'Dach' (H. 83)
tam- vi. 'to drop'
— *sa:* 185*r* 12 [cf. *bit-*]; (qar aqï üzrä qïr t.) 183*v* 3
— *up:* (jämälï gülïniŋ 'araqïndan bir nečä qaṭra qadaḥqa t. turur) 122*r* 9 [*čakīda*]
Kāšγ. *tam-* 'tröpfeln' (Brock. 193); CCum. *tam-* 'tröpfeln' (Grönb. 233); MN *tam-* 'gocciolare' (G. 99); Abū Ḥ. *tamdï* 'damladï' (Caf. 97); Chag. *tam-* 'tomber goutte à goutte' (PdC 206)

ṭaʿm 'taste'
— *ï:* (qačan kelsä yäŋi elgä üzüm ṭ. bolur äkši) 127*v* 6° [id.]

ṭamaʿ 1. 'desire'; 2. 'greediness'
— (äyā ṭ. ešigin özinä tiläp ačqan) 22*r* 7°; [*ṭammāḥ*]; (ṭ. salur učar qušnï tuzaqqa) 100*v* 2° [id.]; (bir faqīrni kördüm maġārä ičindä ṭ. ešigin baγlap oturur idi) 105*v* 12
— *et-* 1. 'to expect'; 2. 'to take a fancy': (buγday ṭ. etmä šūr yerdän) 86*r* 4°; (bu käygän tonuma rāẓī isäŋ därïġ dägül; kämäči ṭ. etip qayttï) 100*r* 13 [*ṭamaʿ kard*]
— *qïl-* 1. 'to expect'; 2. 'to be greedy': (artuqsï ṭ. ʿamäldä qïlma) 26*r* 2° [*farāχ-ravï makun*]; (nečün qurï qamïšdan šäkär ṭ. qïlur sän) 167*v* 6°
— *tut-* 'to expect, desire': 131*r* 2 [*ṭamaʿ madār*]; (ataŋa äygülük ne qïldïŋ isä anï tutqïl ṭ. oγlïŋdan, äy pīr) 135*v* 4° [*čašm dārï*]
— *gä:* 128*r* 4 [id.]; (bu ṭ. tüšmägil) 105*r* 3 [id.]; (tüšär ṭ. χasïs er anï yemäk saqïnïp) 153*v* 7°
— *ïŋ:* (ṭ. ol ǰïnānγa kitkäy sän) 153*r* 1°
— *ï:* (ṭ. ol kim qaršï yürüp körüškäy män) 118*r* 13 [*mutavaqqiʿ*]
— *ïn:* (χidmät ṭ. ol kišidän tutsun kim niʿmät ṭ. andan tutqay) 40*r* 6 [*tavaqquʿ*]; (χidmät ṭ. andan keskil) 113*r* 2 [*tavaqquʿ*]; (ǰännät ṭ. qïlïp anïŋ luṭfïndan) 175*v* 7°

tamar 'vein'
— *ïn:* (tökti qïrmïzï qan aqïtïp čarχ ṭāsïna tünnüŋ yüräk t. ačïp ṣubḥ ništäri) 181*v* 8
Old T. *tamïr, tamar* 'Ader' (ATG 337*b*); Kāšγ. *tamur* 'Ader' (Brock. 194); ~ *tamar* (Brock. 193); CCum. *tamar* 'Ader' (Grönb. 233); Quṭb *tamar* 'vein' (Zaj. 169); QY *tamar* 'Ader' (Brock. 54); LA *tamar* 'Ader' (H. 85); Qav. *tamar* 'Ader' (Tel. 323); Abū Ḥ. *tamar* 'damar' (Caf. 97); Chag. *tamur* 'veine, racines d'un arbre; creux, cavité (PdC 206)

tamuγ 'hell'
— (īmān ähli[n] . . . t. otïndan χalāṣ qïlïp) 76*r* 2
— *nï:* (gär kirip ǰännätkä sän qïlsaŋ qarār özgälär qïlγay t. ixtiyār) 120*r* 11° [*dūzaχ*]
— *γa:* (pārsā sulṭānlar taqarrübi bilän t. kirdi) 57*v* 9 [*dūzaχ*]
Old T. *tamu* 'Hölle, Höllenbewohner' (ATG 337*b*); CCum. *tamu, tamuq, tamuγ* 'Hölle' (Grönb. 233); MM *tamuγ* 'hell' (MS 186*r* 13, et passim); Quṭb *tamuγ* 'hell' (Zaj. 169); LA *tamu* 'Hölle' (H. 83); QY *tamuγ* 'Hölle' (Brock. 52)

ṭaʿnä 1. 'reproach'; 2. 'vilifying'
— (däm bä-däm ṭ. tilin uzatïp maŋa aytur idi) 68*v* 9 [*ṭaʿnat*]; (niʿmäti köp baχïl zāhidni dāʾim el ṭ. otïna ortar) 178*r* 3° [*ʿaib guftanaš*]
— *ur-* 'to make reproaches': 135*r* 12 [*ṭaʿna zanān*]; 183*v* 3 [Toγlï χwāǰa]; (alar kim ʿaybïna ḥammāl erürlär nečün özgälärä ṭ. ururlar) 131*v* 4° [*ṭaʿna mīzanīd*]
— *si:* 62*v* 7

ṭaʿnäli 'reproaching'
— (köp ṭ. sözlär anïŋ üčün derlär) 49*r* 8

tanï- vt. 'to know, recognize'
— *dï:* (ol mäni kečär ikän körüp t.) 68*r* 2 [*bišināχt*]
— *maγay:* (anïŋ tävābiʿ ʿuqūbätindän qorqmayïn ḥalālnï ḥarāmdan t.) 153*v* 3 [*našināsad*]
Kāšγ. *tanu-* 'mitteilen, ermahnen' (Brock. 194); CCum. *tanï-* 'kennen, erkennen; wissen' (Grönb. 234); Quṭb *tanï-* 'to know, make the aquaintance of' (Zaj. 170)

tanuqluq 'witnessing'
— *ber-* 'to bear witness': (sulṭān χidmätindä qanïna t. berdilär) 15*v* 3; (fülän kiši mänim fäsādïma t. berür) 63*v* 1 [*guvāhī*]; (išitkänlär bu söznüŋ luṭfïna dägül ol sïräti ḥusnïna t. berip taḥsïn oqudïlar) 121*r* 1 [*guvāhī dādand*]; (bu maʿnïniŋ daʿvāsïnïŋ ṣidqi üzä t. bergäy dayï aytqaylar idi) 126*r* 6 [*guvāh* ~ *guvāhī*]
Old T. cf. *tanuq* 'Zeuge', *tanuqla-* 'bezeugen, verwirklichen' (ATG 337*b*); Kāšγ. *tanuqluq* 'Zeugnis' (Brock. 194); CCum. *tanuqluq* 'Zeugnis': *tanuqluq bär-* 'zeugen, Zeugnis ablegen' (Grönb. 234); Quṭb *tanuqluq* 'evidence' (Zaj. 170)

taŋ[1] 1. 'wonder'; 2. 'wonderful'
— (t. hädiyyä kältürüp män atïγa) 7*r* 1°; (körüp ol šāhid-i raʿnā ǰämālïn dägül t. zāhid er zühdin unutsa) 113*v* 5°
— *larïn:* (tur täfärrüǰ qïl ǰïhānnïŋ türlü türlü t.) 97*r* 9°
Old T. *taŋ* 'erstaunlich' (ATG 337*b*); Kāšγ. *taŋ* 4. 'Wunder' (Brock. 195); CCum. *taŋ* 'Wunder' (Grönb. 234); MM *taŋ* 'strange' (MS 193*v* 5, etc.); Quṭb *taŋ* 'wonderful, wonder' (Zaj. 170)

taŋ[2] 'morning, dawn'
— (t. bilä 'tomorrow, in the morning') 65*r* 9 [*bāmdādān*]; 129*v* 1 [*fardā*]; 148*r* 4 [*fardā*]; 165*r* 5 [cf. *bayaγï*];

(t. bilä sulṭān qïrnaqnï izdädi) 48*r* 2 [*bāmdād* ~ *bāmdādān*]; (t. nämāzï) 71*v* 10; (t. alï 'the first blush of dawn') 126*r* 5; (taŋ bilä taŋ 'one morning') 148*v* 1; (t. birlä) 163*r* 5

— *at-* vi. 'to dawn': 53*r* 8; (kečä bir χasta üčün saγ erniŋ t. atqïnča közündän yaš keldi) 58*v* 4°; (bir zämändan t. attï) 63*v* 13 [*rūz šud*]

— *da* 'tomorrow': (bu kün t. üčün köp äygülük et) 136*r* 5°; (bu kün t. üčün ʿāqil yemäs ġam) 142*v* 10 [*fardā*]

— *dasï:* (t. mälik šäyχni körmägä keldi) 106*r* 10 [*dīgar rūz*]
Old T. *taŋ* 'Morgendämmerung, Morgen' (ATG 337*b*); Kāšγ. *taŋ* 5. 'Morgen' (Brock. 195); CCum. *taŋ* 'Morgen, Tagesanbruch' (Grönb. 234); *taŋda, tanda* 'morgen' (Grönb. 234); MN *taŋ at-* 'spuntare l'alba' (G. 92); MM *taŋ* 'morning' (MS 184*r* 10, et passim); Quṭb *taŋ* 'dawn, day-break, in the morning'; tomorrow morning' (Zaj. 170); LA *tain* 'Dämmerung' (H. 86)

taŋïrγa- vt. 'to admire, gaze at'

— *p:* (yana ʿaqlïm säniŋ ḫusnuŋ t. fikr-i ḫayrānï) 179*v* 5 [Mavlānā Isḥāq] Quṭb *taŋïrqa-* 'to admire' (Zaj. 171); Tel., Alt., Kaz., QB *taŋïrqa-* 'etwas bewundern' (Radl. III, 806)

taŋrï cf. *täŋri*

taŋrïlïq 'God'

— (t. üčün bir qadäm ilgäri yürümäslär) 155*v* 12 [*χudā*]
Quṭb *taŋrïlïq* 'divinity, divine qualities' (Zaj. 171)

taŋsuq 'wonderful, rare'

— (t. laṭïfälär kināyät bilän) 73*v* 7; (t. šährlär 'wonderful towns') 97*r* 4; (t. nüktälär körklü ʿibārät bilän andan išitür biz) 114*r* 10 [*badïʿ*]; (bu laṭïfäni t. yätürdürŋ) 131*r* 5 [*badïʿ*]; (t. laṭïfä) 169*r* 1° [cf. *tiŋlä-*]; (aγzï fästūq körki t. özi müšfiq yär erür) 181*r* 2
Old T. *taŋsuq* 'köstlich, wunderbar' (ATG 337*b*); Kāšγ. *taŋsuq* 'wunderbar' (Brock. 195); CCum. *taŋsïq* 'wunderlich, köstlich' (Grönb. 235); Quṭb *taŋsuq* 'wonderful, astonishing' (Zaj. 171); Abū Ḥ. *taŋsïq* 'taaccüp olunacak şey' (Caf. 98); Old Osm. *taŋsuq* 'wunderbares' (Brock. Altosm. St. I, 25); Chag. *taŋsuγ, tansuγ* 'chose merveilleuse, introuvable, en travers' (PdC 206)

tap- vt. 1. 'to find'; 2. 'to reach, acquire'; 3. 'to bear'

— *ar sän:* (mänāfiʿ baḫr ičindä köp välïkin sälāmätlïq yaqasïnda tapar sän) 26*v* 7°

— *ar:* 98*r* 10 [cf. *ayrïl-*]; 161*r* 9 [*gīrad*]; (qanda kim ač it tapar et tiš urur) 154*v* 8° [*yāft*]

— *mas sän:* (χalvätdä anïŋ üčün ṣafā t.) 72*v* 10 [*nabīnī*]

— *tum:* (änbiyā mīrāṣïn t.) 82*r* 4 [*yāftam*]

— *tï:* 16*r* 4 [*pazīruft*]; 23*v* 9, 29*r* 10 [cf. *tur-*]; (ittifāqan χatunï er oγlan t.) 145*v* 3; (bu balanï ol taŋrïdan ḫājät tiläp t.) 145*v* 12

— *tïlar:* 33*r* 8 [*yāftand*]

— *tïm:* 72*r* 5 [*nayāftam*]

— *tï:* 48*r* 2 [*nayāft*]; 50*v* 1 [*nayāft*]; (tört yanï köp kezdi yol t.) 90*r* 5

— *tïq:* (mundan özgä χalāṣ t.) 149*v* 7

— *sam:* 182*v* 6

— *sa:* (äygülär ṣuḫbätindä tärbiyät t. ʿāqillär fïʿlin tutqay) 13*v* 6 [*pazīrad*]; (saʿādät körmägän t. väzärät urup er öltürür oynar bolsa) 89*r* 9°; (yïlan tapsa idi yaχšï ol oγlannï toγurγunča) 146*r* 3°

— *salar:* (ne yerdä bir faqïr ṭāʾifäsin t. töggäylär) 76*v* 10

— *masa:* 8*v* 13

— *yay män:* 74*v* 1

— *qay sän:* (päs zikrimniŋ ḫalāvätin qanda t.) 175*r* 6 [*dar yābī*]

— *qay:* 35*v* 12, 62*r* 5 [cf. *yat-*]

— *mayay:* 39*v* 9

— *man:* (t. köŋül tilägini vā-ḫasrätā köŋül) 182*v* 9

— *up:* 41*r* 10, 88*v* 7° [*yābad*]; 89*v* 10 [cf. *kökär-*]; 126*r* 11

— *ïp:* (ol oγlan χalvättä fürṣat t. bu väzïrni daγï ikki oγlïnï öltürdi) 15*r* 1

— *mayïn:* 107*v* 6

— *a* 'until': (qačtï Ḥabäš čärigi ʿadäm qalʿasï t.) 181*r* 11 [χwārazmī]

— *maq:* (keräkli dūst köŋlin t. üčün atasï bāġïnï satsa rävā dur) 43*v* 4° [*ba dast ārī*]

— *qan:* (ʿaqräbniŋ bala t. yeri maʿlūm dägül) 145*v* 2
bala tap- 'to litter' (145*r* 2)
fürṣat tap- 'to find an opportunity' (15*r* 1)
ʿizzät tap- 'to obtain dignity' (35*v* 11)
ǰävāb tap- 'to find an answer' (107*v* 5)
mürādïn tap- 'to obtain his wish' (166*r* 4)
nuqṣān tap- vi. 'to decrease' (16*r* 4)
šäräf tap- 'to obtain eminence' (140*r* 4)
tärbiyät tap- 'to receive education' (13*v* 6)

yol tap- 'to find the way' (90*r* 5) *zafär tap-* 'to obtain victory' (39*v* 9) Old T. *tap* 'finden, erhalten, erwerben' (ATG 337*b*); Kāšγ. *tap-* 2. 'finden' (Brock. 195); CCum. *tap-* 'finden' (Grönb. 235); MM *tap-* vt. 'to reach, get' (MS 198*v* 6, et passim); MN *tap-* 'ottenere' (G. 99); Quṭb *tap-* 'to find, look for' (Zaj. 167); Abū Ḥ. *tap-* 1. 'buldu'; 2. 'buluştu' (Caf. 98); TT *tap-* 'to adore' (MS 36*r* 12); Chag. *tap-* 'trouver, adorer' (PdC 192)

tapïl- vi. 'to be found, exist'
— *ur:* (qaraŋγuluq ičindä t. āb-i ḥayāt) 66*r* 3°

tapuγ 'service, attendance'
— *uŋda* [> *tapγuŋda*]: (senüŋ t. faχr etkäy ʿumrnïŋ qïsqaraqïnγa) 183*v* 4
— *una* [> *tapγuna*]: (iki kün ärtä mälik t. bir er kelsä üčünči kün aŋa lābüd naẓar qïlur ol šāh) 37*r* 12° [*χidmat*]
— *ïnda:* 180*v* 13 [Aḥmad χwāja's-Sarāyī]
Old T. *tapïγ, tapuγ, tapay* 'Verehrung, Dienst' (ATG 337*v*); Kāšγ. *tapuγ* 'Dienst, Gehorsam' (Brock. 195); CCum. *tapuχ* 'Verehrung' (Grönb. 231); MM *tapuγ* 'service' (MS 194*v* 2, etc.); MN *tapuq* 'servizio' (G. 99); Quṭb *tabuγ* 'service, serving, servitude' (Zaj. 168); LA *tapu ät-* 'dienen' (H. 82); Chag. *tapuγ* 'servitude, service, hommage' (PdC 193)

tapuγčï 'servant'
— (sän täna"um ičindä qayγuŋ yoq čün t. qatïŋda özdäŋ čoq) 77*v* 1° [*bandagān-i mahrūyī*]; (qïrq t. χidmätindä) 92*r* 8 [*banda va χidmatkār*]
Old T. *tapïγčï* 'Diener' (ATG 337*b*); Kāšγ. *tapuγčï* 'Diener' (Brock. 195); Quṭb *tabuγčï* 'servant, being in service, subject' (Zaj. 168)

tapul- vi. 'to be found, exist'
— *mas:* (bu fürṣat barča vaqtta t.) 105*r* 8; (t. ḥusn mülkindä saŋa teg bir qamär-manẓar) 184*r* 9
— *mayay:* (bolγay kim bir maṣlaḥat fävt bolmïš bolγay kim anïŋ tädārüki t.) 169*v* 4 [*mumtanïʿ bāšad*]
MN *tapïl-* 'essere conseguito' (G. 99); Kāšγ. *tapul-* 'gefunden werden' (Brock. 195); Quṭb *tabul-* 'to be found, repeat, recur' (Zaj. 168)

ṭāq 'force, strength'
— *ïm:* (ġāyat uyqusuzluqdan yürümägä ṭ. qalmayïn tüšüp yattïm) 55*v* 13

ṭāqa 'window'
— *nï:* (ol qïz ṭ. yaptï) 12*r* 2 [*darīča*]
— *dan:* 12*r* 1 [*ġurfa*]; (miŋ altun hämyān bilān ṭ. tašqaru tutup) 21*r* 3 [*rauzan*]
— *sï:* (bu ʿayš läẓẓäti artïnda äjäl ṭ. ačuq turur) 158*r* 6 [*ladġa*]

taqarrüb 'intimacy'
— *i:* (pārsā sulṭānlar t. bilän tamuγγa kirdi) 57*v* 9 [id.]

ṭāqat 1. 'power, strength'; 2. 'power of endurance'
— 64*r* 6 [id.]; 121*v* 13 [*tāb*]; 183*v* 1 [Toγlï χwāja]; (eliŋ emgäk körüp ṭ. kätürmäyin sïnar) 32*v* 13°; (ḥasūdlar ṭaʿnäsi jävrinä ṭ. ketürmäyin) 62*v* 7 [id.]; (ačlïqqa ṭ. ketürmädi öldi) 84*v* 2 [id.]
— *ïm:* 99*v* 5 [id.]; 136*v* 13; (altunum yoq kim χatun alγay män dayï ṭ. yoq ṣabr etä bilgäy män) 154*r* 1 [id.]
— *ïŋ:* 28*v* 2° [id.]
— *ï:* (χalqnïŋ ṭ. ʿinānï elindän kitip) 86*v* 13 [id.]
— *ïnïŋ:* (ṭ. ʿinānï elindän kitip turur idi) 102*v* 2 [id.]; (ṭ. ʿinānï taḥammül elindän tüšti) 155*r* 1 [id.]

ṭāqatsïz 'powerless'
— (ačïp susap ṭ. bolup yürür idi) 101*v* 8 [*bïṭāqat*]

taqattuʿ 'dividing' → 'analysis'
— *ïn:* (bir müškil bäytniŋ ṭ. suʾāl etti) 5*v* 9

taqāẓā 'requiring'
— *qïl-* 'to exact, require': (ṣūfïlär qatïnda bir nečä aqčasï borč yïyïldï här kün kelip t. qïlïp) 85*r* 12 [*muṭālabat kardī* ~ *taqāẓā kardī*]

taqdīm 'preferring'
— (sän anï tutmaqda taʾχïr qïldïŋ dayï munï t.) 44*v* 12 [*taʿǰïl*]

taqrīb 'occasion'
— (t. bïlän söz bu yārānlarnïŋ ẓillätinä yätti) 29*v* 3
— *i* [iz.]: (t. ḥikāyät) 87*r* 6

taqrïr 'statement'
— *qïl-* 'to state, set forth': 26*v* 2 [*taqrïr kunand*]; (ṣūrät-i hālïn t. qïldïm) 27*r* 7 [*biguftam*]; (šikāyät väjhi bilän ḥālïn t. qïldï) 62*v* 9; (ḥusn-i t.) 140*v* 10 [id.]; (äylä saγïndïm kim män bu sözni t. qïlmadïm dayï bürhān ketürmädim) 153*v* 10 [*taqrïr nakardam*]

taqṣïr 'failure, shortcoming'
— *qïl-* 'to be remiss': (ketürdüm köp χaṭā ʿuẓrïn qïlïp t. qulluqda) 49*v* 6°
— *tut-* 'to neglect, keep in shortness': (bir mälikni kördüm mämläkät ḥaqqïna süst dayï läškärini t. tutar idi) 22*v* 1

— *i:* (keräk qul dā'imā t. ʿuẕrïn kätürgäy χwājäsiniŋ ḫaẕrätinä) 3*r* 2° [id.]
— *inä:* (ʿibādät t. muʿtärif bolup) 5*r* 9 [id.]
taqvâ 'piety'
— 41*r* 7°, 153*r* 1°; (tiläsäŋ zühd-u t. näfs ävin yïq) 51*v* 2°; (yaqïnda bolmasa gär zühd-u t. raḫim qaṭʿï mävädätdän köp ävlâ) 78*r* 10° [id.]; (mäyl-i t. 'leaning to piety') 80*v* 7 [*taqvâ*]
— *nïŋ:* (t. alur elindän inflās ʿinān) 154*v* 13° [id.]
— *ya:* 53*r* 7 [*parhīz*]
— *sï:* (zāhid er özdäŋ sävüp käysä ḫarïr zühd-u t. anïŋ fāsid bolur) 71*v* 3°
taqvâsïz 'impious, negligent of God'
— (t. ʿālim közsüz maʿaladārya oχšar) 161*r* 6 [*nāparhīzkār*]
taqviyät 'support'
— *qïl-* 'to support': (barča munuŋ qatïna ḳelip t. qïldïlar) 17*r* 4 [*taqviyat kardand*]
tar 1. 'tight, narrow'; 2. 'distressed'; 3. 'poor'
— 57*r* 4 [*tang*]; 84*v* 7; (izdäp nämä tapmadï köŋli t. bolup čïqtï) 50*v* 1 [*diltang šud*]; (düšmän köŋlün ol er qïlmadï t.) 50*v* 6° [*tang*]; (eli avučï tar 'poor') 87*v* 3 [*tang*]; 96*v* 2 [*dasttang*]; (köŋlüm t. idi 'my heart was distressed') 90*v* 1 [*tang*]; (t. eldä jämʿiyyät ṣūrät baylamas) 152*r* 9
— *bol-* 'to be distressed': 50*v* 1
— *qïl-* 'to embitter, exasperate': 50*v* 6
Kāšγ. *tar bol-* 'beschämt werden' (Brock. 196); CCum. *tar* 'eng' (Grönb. 235); MM *tar* 'tight, narrow' (MS 186*r* 9); MN *tar* 'sottile, minuscola' (G. 99); Quṭb *tar* 'narrow, tight, tightness, anxious, worried (heart)' (Zaj. 171); LA *tar* 'eng' (H. 82)
Ṭarābulïs prop. n.
— 67*v* 12 [id.]
ṭaraf 1. 'direction'; 2. 'side'
— *nï:* 163*r* 12 [id.]
— *nïŋ:* (ol ṭ. mäliklärindän bir mälik) 69*r* 8
— *qa:* (kitär här bir ṭ. yüz tutup ol) 57*v* 1° [*su*]
— *dan:* (maḫabbät iki ṭ. idi) 120*v* 6 [id.]
— *ï:* 25*r* 11 [id.]; (dūst vidāʿïn qïlïp turur mägär alma bir ṭ. zaʿfärān kibi biri χamrā) 124*r* 4° [*nīma*]
— *ïmïzdan:* 44*r* 10 [id.]
— *ïndan:* (mäjlis ṭ. bir kim ärsä kečär idi) 55*v* 1 [*kanār*]
ṭarāz 'ornament'
— (avväl kiši kim tonïna ṭ. tikti dayï elinä yüzük kečürüp baqtï J̌ämšïd idi) 177*r* 6 [*ʿalam*]
tarāzlï 'embroidered'
— (altun ṭ. ḫarïr qumaš käymiš) 95*v* 13
ṭaräb 'joy, cheerfulness'
— (özgä qullar lähv-u ṭ. bilän mäšġūl bolup χidmät ädāsïna usal yürürlär) 37*r* 8 [*laʿb*]
— *qïl-* 'to rejoice': (düšmänni körüp zaʿïf sän qïlma ṭ.) 165*v* 4° [*ayman mašau*]
— *ni:* (ʿaql-u ädäb bilän tirilgil lähv-u ṭ. qoyγul) 142*v* 1 [*laʿb*]
täräm 'vault'
— *i* [iz.]: (ṭ. aʿlā 'heaven') 53*v* 13 [id.]
taryа- vi. 'to disperse, scatter'
— *maya:* (qačan körsäŋ kim düšmän čärisi ičin ara ala bolup t. bašladïlar) 165*r* 3 [*tafriqa uftāda*]
Old T. cf. *tarqar-* 'entfernen, beendigen' (ATG 338*a*); CCum. cf. *taryat-* 'zerstreuen' (Grönb. 236); Quṭb *taryа-* 'to disperse, scatter' (Zaj. 171)
ṭarḥ 'foundations'
— *bïraq-* 'to give at a high price': (faqïrlärniŋ otunïn küč bilän äksükkä alïp dayï baylarya artuqqa ṭ. bïraqur idi) 37*v* 9 [id.]
— *qïl-* 'to plan, lay out': (yetti fäläkni ṭ. qïlïp naqd-i jān bilän) 182*v* 10 [ʿAbdu'l-Maǰīd]
— *sal-* 'to lay the foundation of something': (anïŋ kim bar älindä manṣib-u jāh salïp ṭ. ol qïlur dā'im tijārät) 32*r* 5°
ṭarï 'fresh, green'
— (yürür erdim ṭ. χaẕrā ičindä) 68*r* 5°; (ol qoyup kitti jihānda yādgār bu gülistānnï ṭ. čūn näv bähār) 178*v* 8°
ṭarïq 'way, course'
— *i* [iz.]: (ṭ. mäväddät 'friendly way, way of friendship') 112*v* 11 [*ba sabīl-i mavaddat*]; (ṭ. ṣavāb) 128*r* 4 [id.]
— *i:* (faqïrlär ṭ. zikr vä šükr durur) 80*r* 11 [id.]; (χalāṣ ṭ. saŋa nečük ṣūrät bayla γay) 130*v* 10 [*sabīl*]; (tärbiyätniŋ ṭ. bir ṭarïqa bolur) 144*r* 5; (mājärā ʿuẕrïnï müdārā ṭ. bilän ortaya ketürüp) 159*v* 1 [*rāh* ~ *ṭarïq*]
ṭarïqa 'way, manner'
— 83*r* 11 [*ṭarïq*]; (Färïdūn mämläkätni ne ṭ. tuttï) 16*r* 10; (tiläd im kim bir ṭ. bilän bu yārānlarnïŋ kifāyätin χalāṣ qïlsam) 28*v* 13 [*ṭarïq*]; (säfärniŋ bu ṭ. fā'idäläri köp) 97*r* 11; (bu ṭ. oqur isäŋ qur'ān ünüŋ islām rävnaqïn kitärür) 112*v* 1° [*namaṭ*]; (tärbiyätniŋ ṭarïqi bir ṭ. bolur) 144*r* 5 [*yaksān*]

ṭarīqat 'religious order'
— 150*v* 15; (ṭ. šäyχiniŋ χidmätinä kelip sirrin ortaγa ketürdi) 62*v* 7 [id.]; (ol faqīr ṭ. šäyχinä kelip šikāyät qïlïp) 76*v* 12 [id.]

ta'rīχ 'date'
— *da:* (bu ol taš turur kim ol t. mänim bašïma urduŋ) 32*v* 3 [*ta'rīχ*]
— *dan:* (ol t. beri 'since') 52*r* 1 [*ta'rīχ*]

tart- 1. 'to draw'; 2. 'to endure'
— *ïp:* 185*v* 12; (aŋa ḫājī demä ḫājī dävä där kim ol bïčārä yük t. tikän yer) 149*r* 9; (t. zämänä χublarïnïŋ jävrini müdām kördüŋ-mi hïč birindä bulardïn väfā) 183*r* 7
Old T. *tart-* 'ziehen; Deskr. Verb: 'langsam tun' (ATG 338*a*); Kāšγ. *tart-* 1. 'wägen'; 2. 'ziehen, ausdehnen'; 4. 'ausziehen (Schuh)' (Brock. 197); CCum. *tart-* 'ziehen, zerren': *ämgäk tart-* 'Qual erdulden' (Grönb. 236); Quṭb *tart-* 'to draw, pull, take off (one's hand), draw (sword)' (Zaj. 172); LA *tart-* 'ziehen' (H. 84); QY *tart-* 'wägen' (Brock. 57)

ṭās 'goblet'
— *ïna:* (tökti qïrmïzï qan aqïtïp čarχ ṭ.) 181*v* 8

tas 'forlorn'
— *et-* vt. 'to lose': (ol qarï oγlun t. etkänni körüp bir kiši ayttï) 53*v* 8° [*gum karda*]
CCum. *tas* 'verloren, vernichtet' (Grönb. 236); LA *tas bol-* 'verloren sein' (H. 82); LA *tas äylä-* 'verlieren' (H. 58); Kipchak, Azeri, Caucasian *tas* 'verloren, verschwunden, die Verlust' (Radl. III, 916)

taṣarrüf 'disposal, control'
— *indän:* (baʿẓī bilād ol faqīr sulṭān t. čïqtï) 65*v* 6 [id.]

taṣavvüf 'sufism'
— *niŋ:* (t. ḥaqīqatï ne turur) 72*v* 4 [id.]

taṣavvür 'imagination'
— *et-* 'to imagine': 39*r* 8, 155*r* 6 [*taṣavvur kunad*]; (andan yaχšïraq sän kim χalq t. etär) 62*v* 11 [*ḫamīpandārandat*]; (kördüm anï ol ṣūrätdä kim t. etär idim) 143*v* 2 [*andīša ~ andīša karda būdam*]; (t. etmägäy härgiz özin bir ādämī nādān) 166*v* 1° [*gumān nabarad*]
— *qïl-* id.: (kečti jämālïŋ gülïniŋ näv-bäti qïlma t. daγï ol dävlät) 118*v* 9°
— *in:* (ölüm t. χayālïŋdan kitärgil) 133*r* 1 [id.]

taṣdīq 'verifying'
— (nečä bolsa sözüŋ mävzūn-u šïrïn müfärriḥ lāʾiq-i t. u taḥsïn) 108*v* 7 [id.]

taṣnīf 'composition'
— *lärindä:* (ḫukämā t. kelip turur kim . . .) 145*r* 1 [*taṣānif*]

taš[1] 1. 'the top of a fur coat'; 2. 'exterior, outside'
— *ï:* (t. ʿimärät iči χarāb) 80*v* 6 [*bīrūn*]
— *ïna:* (t. iʿtibār yoq arï keräk köŋül) 168*r* 1
— *ïndan:* 49*r* 13 [cf. *aŋla-*]; 177*r* 3 [cf. *säz-*]
Old T. *taš* 'aussen, ausserhalb, Aussenseite' (ATG 338*a*); Kāšγ. *taš* 2. 'Aussenseite' (Brock. 198); MM *taš* 'beside, outward' (MS 180*v* 5, etc.); Quṭb *taš* 'exterior, outside' (Zaj. 173)

taš[2] 'stone'
— 18*v* 7 [cf. *yänč-*]; 30*r* 5° [*sang*]; 127*r* 9 [*sang*, cf. *kötür-*]; (t. atqan er 'a slinger') 35*r* 2 [*kulūχ-andāz*]; (aγïr t. 'mill-stone') 80*r* 9 [*asyāsangī*]; (bir käsäk t.) 110*r* 7 [*sang*]; (dāʾim zär u sïm taš ičindä mävjūd lïkin qamu taš ičindä yoq tur zär u sïm) 144*r* 7°; (nečä yïllar keräk kim laʿl bolsa aṣlï t.) 171*r* 2°; (t. üzä dur yïlan eliŋdä t.) 169*r* 11° [*sang*]; (qattï t.) 170*r* 3° [*sang-i bad-gauhar*]; (t. äv 'a cave') 123*v* 8 [*ġār*]
— *nï:* 32*r* 11; (bu äbläh miŋ batman tašnï kötürür daγï bir sökünčni kötürä bilmäs) 77*v* 10
— *niŋ:* 170*r* 4 [cf. *sïndur-*]
— *lar:* (ušaq t.) 171*v* 3
— *larnï:* 110*r* 9 [*sang*]
Old T. *taš* 'Stein' (ATG 338*a*); Kāšγ. *taš* 1. 'Stein' (Brock. 198); KCom. *taš* 'stone' (Bor. 290); CCum. *taš* 'Stein' (Grönb. 236); MM *taš* 'rock' (MS 194*r* 3); Qav. *taš* 'Stein' (Tel. 324); Chag. *taš* 'pierre' (PdC 199)

taš[3] 'forlorn'
— *bol-* 'to be forlorn': (maʿṣiyät qaraŋyuluqïnda t. bolγan er) 62*r* 11 [*gum šudaī*]
— *et-* vt. 'to lose': (bir vaqt tüz yazïda yol t. etip azuqum tükänip yürür idim) 89*v* 3 [*gum karda*]

taš- vi. 'to overflow'
— *ïp:* (erdäm bir čäšmä durur kim dāʾim suyï t. kelä durur) 139*v* 9
Old T. *taš* 'überlaufen' (ATG 338*b*); Quṭb *taš-* 'to overflow' (Zaj. 173); Kāšγ. *taš-* 'überkochen, überlaufen' (Brock. 198)

tašnīʿ 'reproaching, blaming'
— *indän:* (näfskä köp yemäk vaʿdäsin bermäk āsānraq turur baqqāl t. isä) 85*v* 2

tašqarï 'outside'
— (ḫājät üčün tašqarï čïqïp) 88*r* 5

[*bırūn*]; (ketür aqča kemägä kir yoq isä t. oltur) 100*r* 8°
Old T. *tašqaru, tasyaru* 'heraus' (ATG 338*b*); CCum. *tašqarï* 'hinaus, draussen' (Grönb. 237); Quṭb *tïšqaru* 'outside, out' (Zaj. 194)

tašqaru 'outside'
— (bir ʿuryān faqīr t. savuqda yatur idi) 20*v* 12 [*birūn-i dar*]; (miŋ altun hämyān bilän ṭāqadan t. tutup) 21*r* 3 [*birūn*]

tat- vt. 'to taste, experience'
— *ar:* (miŋ yašar här kim dudayï šärbätin t. erür) 181*r* 3
— *arya:* (tilär män miŋ jān bilä laʿlïŋ t.) 186*r* 14 [Ḥājamī]
— *mayïn:* (bu ġarq bolmaqnïŋ miḥnätin t. kemä rāḥatïnïŋ qadrïn bilmäyin idi) 17*v* 13 [*načašīda*]
— *qan:* 133*v* 1 [*čašīda*]
— *mayan:* (ïssï savuq t. 'unexperienced') 148*v* 11
Old T. *tat-* 'schmecken' (ATG 338*b*); Kāšγ. cf. *tatïl-* 'geschmeckt werden' (Brock. 199) ~ *tatït-* 'Schmecken lassen' (Brock. 199); CCum. *tat-* 'schmecken, kosten' (Grönb. 237); MM *tat-* 'to taste' (MS 194*v* 8, etc.); MN *tat-* 'assaggiare' (G. 99); LA *tat-* 'kosten' (H. 83)

tatar [ttr ~ tʾtʾr ~ ṭʾṭʾr] 'Tartar'
— (t. börkin käyip därvïš bolγïl) 57*v* 13°; (t. urušunda 'in the Tartar war') 85*v* 7 [*tātār*]; (közläri t. erür) 181*r* 3
— *nïŋ:* (ol muχannasnï hälāk etsä ṭ. χayr erür erür bil ol t. bu iši) 87*r* 9° [*tātār*]
CCum. *tatar* 'Tatare, tatarisch' (Grönb. 237)

tatlï 1. 'sweet'; 2. 'tasty, savoury'
— 177*v* 10 [*šïrïnï*]; (t. su 'drinkwater, sweet water') 22*r* 11 [*šïrïn*]; 70*v* 3 [*furāt*]; 48*r* 13 [cf. *susa-*]; (sözi t.) 44*v* 1; (t. jān) 132*v* 13, 170*v* 11; (t. aš 'tasty food') 171*r* 1; (šäkärdän t. dur χulquŋ) 184*r* 12
Kāšγ. *tatlïγ* 'süss' (Brock. 199); CCum. *tatlï* 'süss' (Grönb. 237); MN *tatlï* 'dolce' (G. 99); Quṭb *tatlï, tatlïγ* 'sweet' (Zaj. 173); LA *ṭaṭlu* 'schmackhaft, süss' (H. 83); Qav. *tatlï su* 'Süsswasser' (Tel 324); Abū Ḥ. *tatlu* 'tatlı' (Caf. 100)

ṭaʾus 'peacock'
— (bir nečä zāġ bilän bāġ dīvārïnda ṭ. bigin jilvä qïlïp yürigäy idim) 120*r* 2; (vaṣl bāġïnda χarāmān tün idim ṭ. teg) 125*v* 5° [id.]

ṭavʿan 'willingly'
— (väzīr bu sözni išitip ṭ. vä kärhän sulṭānnïŋ ḫusn-i rāyïn begänip taḥsïnlär oqudï) 13*v* 1 [id.]

tavar 'quadruped'
— *lar:* (közümä ol otdan čäkkil kim t. közinä čäkär sän) 147*r* 11 [*čahārpāyān*]
Old T. *tawar, tïwar* 'Habe, Ware, Güter, Besitztum' (ATG 338*b*); Kāšγ. *tavar* 2. 'Habe' (Brock. 199); MM *tavar* 'goods, property' (MS 188*r* 9, etc.); Quṭb *tavar* 'cattle, goods, property' (Zaj. 174); J. Aṣd. *ṭavar* 'bêtail, animal domestique, monture' (Zaj. Stud. II, 95)

ṭavïlä 'row'
— (nečä bolsa ẓaʿïf tāzï aṭ bir ṭ. äšäkdän ol yaχšï) 10*v* 7° [id.]

taχfïfä 'small turban'
— (bašïmdan t. bälimdän šäddim šešip) 60*v* 7 [*dastār*]

taχt 'throne'
— 65*r* 9; (anï t. üzä kečirip bašïna tāj qoyup) 65*v* 2
— *ïndan:* (bir kim ärsäni salṭanat t. ašaγa itär) 175*r* 11 [id.]

tayaq 'penis'
— *ï:* 138*v* 3 [*ʿaṣā*]
Old T. *tayaq* 'Stütze, Hilfe' (ATG 339*a*); Kāšγ. *tayaq* 'Stütze' (Brock. 192); CCum. *tayaq* 'Stab' (Grönb. 232); MM *tayaq* 'stock' (MS 181*r* 12); LA *tayaq* 'Stock' (H. 86)

ṭayyib 'good'
ṭayyibu'l-adā 'musical, melodious') 117*v* 5 [id.]

taẓarruʿ 'lamentation, supplication'
— (t. birlä, äy χwājä muẓaffär, ḫarāmī altunuŋ qaytarmayïsar) 124*r* 12° [*taẓarruʿ kunï*]; (ol qul köp t. vä zārïlïq qïlγay) 4*v* 4 [id.]; (χwājälär köp türli t. vä zārïlïq ettilär) 124*r* 10 [*girya va zārï kardan*]
— *nïŋ:* (duʿā vaqtïn t. elini kötärip taŋrïdan raḥmät tilär sän) 93*v* 6° [id.]
— *ï:* 4*v* 4

tāzä 'fresh'
— 177*v* 6 [*χwaš* ~ *tāza*]; 179*r* 6 [Mavlā Qāẓī Muḥsin] 183*v* 7; (däm bä-däm maʿnï yemišin t. yer) 6*v* 7°; (t. bolsun bu gülistān-i jïnān) 7*v* 1°; (bir nečä kün ṣabr qïlγïl kim bu yer, äy nečä Firʿaun maġzïn t. yer) 40*v* 2°; (biligli er kälāmï t. gül dür) 161*v* 1°

tāzï 'Arab'
— (nečä bolsa ẓaʿïf t. aṭ bir ṭavïlä äšäkdän ol yaχšï) 10*v* 7° [id.]; (özdäŋ t. aṭ minmiš) 93*v* 12 [*bādpāï*]; (altïnda bir t. aṭ) 96*r* 1 [id.]

taʿzīr 'reproof'
— *qïl-* 'to reprove': (anï t. qïlmaq käräk) 44*r* 4
taʿziyät 'condolence'
— *im:* (äy yār t. qïlγïl kim tähni'at yeri dägül durur) 66*r* 4 [*taʿziyat kun*]
tä'ämmül 'meditation'
— *qïl-* 'to think, meditate': 169*r* 13 [*taʾammul*]; (šäyχ bašïn täfäkkür yaqasïna čäkip köp t. qïlïp bašïn kötärdi) 54*v* 1 [*taʾammul*]; (bir zämān täfäkkürgä barïp yaχšï t. qïlïp ayttï) 158*r* 1 [*taʾammul*]; (ägär t. qïlmayïn öltürsä bolγay kim bir maṣlaḥat fävt bolmïš) 169*v* 2 [*bïtaʾammul*]
tä'ässüf 'regret, grief'
— *ye-* 'to regret': 123*r* 13 [*taʾassuf χward*]; (qadïmï ṣuḫbätniη fävtinä t. yep) 121*r* 2 [*taʾassuf χwarda*]; (taʿajjüb qïldïlar anïη uzun ʿumrundan daγï t. yemägi dünyā ḫayātïndan) 132*v* 8 [id.]
täbässüm 'smile'
— *qïl-* 'to smile': (bu sözni qāẓī išitip t. qïlïp ayttï) 129*v* 2 [*ba tabassum*]
täbrän- vi. 'to move, bestir'
— *ginčä:* (säniη ataη aγïr taš astïndan t. käräk mänim atam jännätkä kirmiš bolγay) 150*r* 12 [*biǰunbīda bāšad*]
Old T. *täbrä-* 'zittern, sich etwas bewegen' (ATG 339*b*); Kāšγ. *täbrä-*, *täbrän-* 'sich bewegen' (Brock. 200); Quṭb *tebrän-* vi. 'to move, tremble' (Zaj. 176)
täbrät- vt. 'to move, clank'
— *ür:* (qačan χaṣmdan ašaγa qalsa χuṣūmät silsilāsin t.) 157*v* 1 [*biǰunbānand*]; (qačan kim düšmänlär ḫīläsi tükänsä dūstluq silsilāsin t.) 165*r* 11 [*biǰunbānand*]
Kāšγ. *täbrät-* 1. 'bewegen, springen lassen' (Brock. 200); CCum. *teprät-* 'bewegen, in Bewegung setzen' (Grönb. 242); Quṭb *täbrät-* 'to move' (Zaj. 174) ∼ *tebrät-* (Zaj. 176)
tädārük 'reparation'
— *i:* (bolγay kim bir maṣlaḥat fävt bolmïš bolγay kim anïη t. tapulmaγay) 169*v* 1 [id.]
tädbīr 1. 'plan'; 2. 'deliberation'; 3. 'control'
— (ḫusn-i t. 'prudence') 27*r* 8 [id.]; (mälik daγï bir t. ändīšä qïldï) 41*v* 12 [*rāy*]; (vaṣlïna ärišmäkkä ne dur ʿājābā t.) 113*v* 1°; (ḫālī kim fitnäniη otï közlänip turur t. suγï bilän söndürmäk käräk) 129*r* 13 [id.]
täǰāvüt 'difference'
— *qïl-* 'to make a difference': (pänǰäsi ṣayd ičindä arslanγa ne t. qïlur kim it ursa) 129*v* 4° [*taǰāvut kunad*]
täǰäkkür 'meditation'
— (bašïn t. yaqasïna čäkip köp tä'ämmül qïlïp) 54*r* 13
— *gä:* (bir zämān t. barïp) 113*v* 2 [*fikrat* ∼ *tafakkur*]; 157*v* 13 [id.]
täǰärrüǰ 'rejoicing, amusement'
— (jännät ičindä t. dur iši) 176*r* 2°
— *et-* 'to rejoice': (taη bilä taη t. etkäy sän: χwājä zänjīr ičindä qul āzād) 148*v* 1°
— *qïl-* 'to amuse at': (tur t. qïl ǰihännïη türlü türlü taηlarïn) 97*r* 9° [*tafarruǰ kun*]
— *da:* (här däm bir türli t. bolγay) 97*v* 3 [*tafarruǰ-gāhī*]
— *i:* 179*r* 8 [Mavlā Qāẓī Muḥsin]
täftīš 'inquiry, investigation'
— *i* [iz.]: (kimniη qayγusï bar mänim χalāṣïmdan yā t. ḫālïmdan) 26*r* 11 [id.]
täg- vi. 'to reach'
— *di:* (bu χabär sulṭānγa t.) 15*r* 4
cf. *teg-*
tägirmän 'mill'
— (daχl aqar su turur daγï ʿayš yürür t.) 142*r* 11 [*āsyāb*]
Old T. *tägirmän* 'Mühle' (ATG 339*b*); Kāšγ. *tägirmän* 'Mühle' (Brock. 201); CCum. *tägirmän* 'Mühle' (Grönb. 238) Quṭb *tägirmän* 'mill' (Zaj. 174); LA *täyirmän* 'Mühle' (H. 69)
tägrüči 'bestower'
— (bäzmiηdä tuttï zührä bu ʿušāq pärdäsin sāqī qamär bolup saηa t. müštärī) 182*r* 11°
tählīl 'praising God'
— (barča täsbīḥ vä t. ičindä daγï män ġaflät uyqusïnda) 64*r* 3
tähniʾät 'felicitation'
— (äy yār taʿziyätim qïlγïl kim t. yeri dägül) 66*r* 4 [id.]
tähẓīb 'correcting, amending'
— *i* [iz.]: (t. aχlāq 'moral education') 140*v* 9 [id.]
täǰāsür 'boldness'
— *inä:* (öz t. muʿtärif boldï) 88*v* 12 [id.]
täǰällī 'brightness'
— *qïl-* 'to be manifest': (Mäǰnūn köziniη därïčäsindän Läylï jämālïna naẓar qïlmaq käräk sän ḫattâ müšāhädä sirri saηa t. qïlγay) 126*v* 5 [*taǰallī kunad*]
täǰribä 'experience'
— (bir kiši aṣḥābdan kelip aηa t. ketürmädi) 83*r* 4 [*taǰribat*]; (män munï t.

bilän aytur män) 156*r* 1 [*taǰribat*]
— *qīl-* 'to make an experience': (köp t. qīlγan) 133*v* 1
täkäbbür 'pride'
— *dän:* (t. bilišlärgä körübän iltifāt etmäs) 66*v* 9°
täkällüm 'conversation, speech'
— *dän:* (ol t. saŋa χwaš dur sükūt kim χaṭā sözdä yegincä infiʿāl) 46*v* 4°
täkbīr 'reciting *allāh akbar*'
— (kečär yīllar ataŋ türbäsindä bir kelibän oqïmïšïŋ yoq t.) 135*v* 2°
täkiyä 'support'
— *qīl-* 'to lean': (ḫarīr yastuqqa t. qīlïp oturur) 71*r* 4 [*takiya zada* ~ *takiya karda*]
täkrār 'repetition'
— *qīl-* 'to repeat': (bir lafẓnï t. qīlmas idi) 108*v* 1 [*mukarrar* ~ *takrār nakardī*]
tälaṭṭuf 'kindness'
— *qīl-* 'to show kindness': (rävān vidāʿ etmägä kelip t. qīlïp tä'ässüf yep) 123*r* 17 [*talaṭṭuf kard*]
— *lar:* (šäyχ turup mälikni quçup köp t. qīldï) 106*r* 11 [*talaṭṭuf kard*]
täläf 'perishing'
— *bol-* 'to perish': (näšāṭï güli solup müfärriḥ ʿayšï t. bolup idi) 135*v* 11; (äy nečä erdämsiz er boldï t.) 140*r* 4°; (ṣürätin körgän kišilärniŋ ʿayšï t. bolur idi) 141*r* 6 [*tabah gašt* ~ *tabāh gašt*]
— *qīl-* vt. 'to destroy, annihilate': 98*v* 13; (Nīl yaqasïnda mamuq ektik vaqtsïz yaγmur kelip t. qīldï) 47*r* 4 [*talaf šud*]; (bu naqd-i rāḥatnï käläsi miḫnät täšvïši bilän t. qīlmaq) 142*v* 5 [*munaǧǧaṣ kardan*]; (ʿumrïnï kim fā'idäsiz išlärä qīldï t.) 161*r* 7° [*dar bāχt*]
tämām 'complete'
— (ol šärïf qaṣïdäni t. oqudï) 42*v* 4
— *bol-* 'to come to an end': 6*r* 6, 108*v* 13 [*tamām*]; 178*r* 5 [*tamām šud*]; (läǰärām yaγï čirāǧïnïŋ rävān bolur t.) 21*v* 12°; (čün müddät-i ʿiddät t. boldï isä bir yigitkä anï ʿaqd-i nikāḥ qïldïlar) 134*v* 4 [*bar āmad*]
— *qīl-* 'to fulfil': (luṭf düšmängä körgüzür bolsaŋ dūstluq šarṭïn ol t. qīlur) 16*r* 7°
tämämät 1. 'the whole'; 2. 'wholly'
— (körär miskïn susamïš uyqusunda t. yer yüzin tutmïš aqar su) 153*r* 12°; (jihān χalqïn t. ʿišqi šavqïnda tutar) 180*r* 10 [Mavlānā ʿImād Mavlavī]
tämāšā 1. 'sight'; 2. 'beholding'; 3. 'enjoyment'
— (nečük kim räsm idi boldï t.) 138*r* 1° [id.]; (jännät ičindä t. dur iši) 178*r* 10°
— *et-* 'to enjoy': (gär tiläsäŋ kim ġarāʿiblär t. etkä sän tegmä bir kün bir yäŋi yergä keräk kim yetkä sän) 97*r* 7°
— *qīl-* 1. 'to see'; 2. 'to enjoy': 6*v* 7, 97*r* 5, 105*r* 11 [*taǰarruḥ*]; 106*v* 8 [id.]; 184*v* 6; (qoy anï yalγuzun t. qīl) 52*r* 5°; (nečük kelip olturup t. qīlsa χatunlar īlï suyïnïŋ alnïnda ʿazāb) 74*r* 5°; (qačan kim yār közgä keč körünsä anï qīlsa keräk yaχšï t.) 116*r* 7°
— *sīn:* 5*r* 5
tämännā 'wish, desire'
— (tärk-i t.) 106*v* 7; (iši aʿmï bigin dā'im t. qačan bolγay qulavuz sizgä aʿmā) 173*v* 7°
— *qīl-* 'to wish, desire': (ne säniŋ bayrïŋ ol käbāb etsün ne anïŋ ṣuḥbätin t. qīl) 52*r* 7°; (qīlurlar raḥmätin dā'im t.) 65*r* 4°
tämättuʿ 'enjoyment'
— *al-* 'to enjoy': (χwaš-rā'iḥäli yemišlär änvāʿ-i ḥalāvātdan t. alïp) 70*v* 6 [*tamattuʿ yāftan*]; (dünyā mätāʿïndan tilär bolsaŋ t. almaγa) 160*r* 10° [*mumattiʿ šavī*]
tämūz 'summer'
— (īssï t. künlärindä bir kün) 121*v* 11 [id.]
tämür 'iron'
— (t. tökkän biläk miŋ qurla yaχšï ol eldän kim kögüsdä beggä qaršï) 45*v* 7° [*āhan*]; (urup ṣayqal t. pasïn kitärmäs) 59*r* 12° [*āhan*]; (t. mïχ) 59*v* 2 [*āhanīn*]; (ṣayqal ursa ačïlmayay härgiz ol t. kim köki yaman bolγay) 139*r* 12° [*āhan*]
— *dän:* (yaχšï qīlïč bolur-mï härgiz yaman t.) 15*r* 6° [*āhan*]; (t. taγ 'an iron mountain') 39*r* 8 [*āhanīn*]; (t. arqalï er 'a man with iron shoulders') 128*v* 8
— *i:* (oq t. 'a spear-head') 101*r* 9 [*paigān*]
— *inā:* (maʿrifät otï anïŋ savuq t. äsär qīlmas) 143*r* 5 [*āhan*]
Old T. *tämir* 'eisern, Eisen' (ATG 340*a*); Kāšγ. *tämür* 'Eisen' (Brock. 202); CCum. *tämir* 'Eisen, eisern' (Grönb. 240)
tän 1. 'body'; 2. 'person'
— (yāsämīn-tän) 117*v* 8°; (tatlï ǰān čïqsa qalsa t. χālī) 132*v* 13° [*vuǰūd*]
— *gä:* (ol näfäsniŋ čïqmayï t. färaḥ . . . ketürür) 2*v* 6 [*ẓāt*]
— *i:* 181*v* 4 [χwārazmī]; 183*v* 7

— *idäki:* (tiläsäŋ t. ǰänïn bergäy) 93*r* 9

*täna*ʿʿ*um* 'happiness, enjoyment'
— 7*r* 5, 103*v* 8°, 129*r* 9 [*ḥālat*]; (ʿālim kim ol t. izdäp därāhim alγay itlätip öz yolïn ol) 75*r* 9°; (sän t. ičindä qayγuŋ yoq) 77*v* 1°; (šāhid yanïnda täränüm bilä oturup t. bilän yatur) 128*v* 12 [id.]; (t. birlä rāḥatta tirilgän) 172*v* 3 [id.]
— *qïl-* 'to live in luxury': (münʿim ġarïb bolmas ne yergä kim ärišsä χaymä urup qïlur ol ertä kečä t.) 97*v* 6°

tänli 'of ... body, -bodied'
— (yumšaq t.) 127*v* 4
CCum. *tänli* 'einen Körper besitzend' (Grönb. 241)

täŋiz 'sea'
— 4*r* 8° [*baḥrān* cf. *kemäci*]; (t. körmägän bir ǰälïb qul) 17*r* 10 [*daryā*]
— *ni:* (aqar t. tïysa bolur 'one can stop a flowing river') 119*r* 12
— *gä:* 17*v* 6 [cf. *buyur-*]
— *dä:* 94*v* 10; (ṭāliʿsiz ṣayyād t. balïq tuta bilmäs) 173*r* 5 [*dïǰla*]
— *i:* (maġrib t. 'the Mediterranean') 92*v* 1 [*daryā*]
— *in:* 54*r* 11 [cf. *ivïš*]; (maġrib t. kečip Miṣrγa kelür idi) 93*v* 1 [*daryā*]
— *inä:* (ol yigit maḫabbät t. äylä müstaġraq bolup turur idi kim sözlämägä mäǰālï yoq idi) 114*v* 4 [*baḥr*]
Kāšγ. *täŋiz* 'Meer' (Brock. 203); CCum. *täŋiz* 'Meer' (Grönb. 241); Quṭb *täŋiz* 'sea' (Zaj. 175); LA *täŋiz* 'Meer' (H. 69); Qav. *täŋiz* 'Meer' (Tel. 324)

täŋri ~ *taŋrï* 'God'
— 4*r* 13 [*īzad*]; 57*r* 13 [cf. *sür-*]; (t. qaẓāsï bilä ṣaʿb düšmän čärisi yüz tutup keldi) 22*v* 2; (fülān düšmäniŋni t. kötürdi) 46*r* 2; (t. ʿaẓābï 'the punishment of God') 163*v* 11 [*χudāy*]
— *ni:* 59*r* 3 [*χudā*]; (ol vaqt kim t. unutur män sizni yād etär män) 57*r* 11 [*χudā*]
— *niŋ:* 27*v* 2 [*örtüqli*]
— *gä:* 2*v* 2 [*χudāy*]; (minnät t. ʿazza va ǰalla) 65*v* 9
— *γa:* 6*r* 5
— *dän:* 41*r* 4 [*χudā*]; (t. özgä sïγïnur yerim qalmadï) 33*v* 8; (t. qorqmayïn aytqaylar) 158*v* 12
Old T. *täŋri* 'Himmel, Gott, göttlich, Majestät' (ATG 340*a*); Kāšγ. *täŋri* 'Gott' (Brock. 203); CCum. *täŋri, täŋäri* 'Gott' (Grönb. 241); MM *täŋri* 'God' (MS 179*r* 8); Quṭb *taŋrï* ~ *täŋri* (Zaj. 170); LA *täŋri* 'Gott' (H. 69)

täŋrilik 'divinity'
— (t. daʿvâsïn qïldï) 46*v* 10 [*χudāī*]
Old T. *täŋrilik, täŋirlik* 'Götzentempel' (ATG 340*b*); CCum. *täŋrilik* 'göttlich' (Grönb. 242); Quṭb *taŋrïlïq* 'divinity, divine attributes' (Zaj. 171)

tär 'fresh'
— (t. qaymaq) 86*r* 7°; (χwaš kelür āvāz t. bolsa ḫazïn) 98*v* 1° [*narm*]

täraḥḥum 'commiseration'
— *qïl-* 'to have mercy on': (ḫālïn bilip χalā'iq qïlmas aŋa t.) 97*v* 8°; (tiši itti börigä kim t. qïlur bolsa etär ol qoylara ẓulm) 169*r* 7° [id.]

tärāzū 'scales'
— körüp altun egip bašïn öpär yer t. teg tämürdän arqalï er) 128*v* 8° [id.]
— *sïnda:* (här kimniŋ altun t. bolγay arslan quvväti anïŋ bāzūsïnda bolγay) 128*v* 3 [id.]; (munča söz kim sän sözlädiŋ mänim ʿaqlïm t. ol qadar dägül) 134*r* 8 [id.]

tärännüm 'singing'
— (šāhid yanïnda t. bilä oturup tänaʿʿum bilän yatur) 128*v* 12 [id.]

täräŋ 'deep'
— (alar tüšti t. su egräminä) 131*v* 11°
Old T. *täriŋ* 'tief, Tiefe' (ATG 340*b*); Kāšγ. *täriŋ* 'tief' (Brock. 204); CCum. *täräŋ* 'tief' (Grönb. 242)

tärbiyät 'education, training'
— 8*v* 5 [id.]; 39*r* 3 [id.]; 139*r* 11; (äygülär ṣuḥbätindä t. tapsa ʿāqillär fiʿlin tutqay) 13*v* 6 [id.]; (qābil-i t.) 13*v* 8, 139*r* 7; (ol t. bäräkäti bilän ʿāqil bolγay) 139*r* 6; (t. äsär qïlmadï) 139*r* 8
— *qïl-* 'to educate, teach': 55*r* 4 [*tarbiyat*]; 139*r* 6 [*tarbiyat mïkun*]; (t. ġayr ählinä qïlmaq günbäd üstündä qoz qoymaq tur) 13*r* 7° [*tarbiyat*]; (muŋa yaχšï t. qïlγïl) 143*v* 11 [*tarbiyataš kun*]
— *niŋ:* (t. ṭarïqi bir ṭarïqa bolur) 144*r* 5 [id.]
— *indän:* 75*r* 12 [id.]

tärbiyätsiz 'without education'
— (t. istiʿdād ḫayf turur daγï tärbiyät ġayr ählinä ẓāʾiʿ turur) 170*r* 7 [*bītarbiyat*]

täri 'skin'
— *ŋni:* (alnïŋda yavaš qoy bigin müšfiq yär artïŋda böri kibi t. yïrtar) 50*v* 12°
— *sin:* 57*v* 9 [*pūst*]; (qačan kim ittifāq etip yürisä qarïnčalar soyar arslan t.) 102*r* 5° [*pūst*]
— *sinä:* 53*v* 1 [*pūstïn*]
Old T. *täri* 'Haut' (ATG 340*b*); Kāšγ. *täri* 'Haut, Leder' (Brock. 203); CCum. *täri* 'Haut, Fell' (Grönb. 242)

tärǰümä 'translation'
— *i* [iz.]: (t. kitāb-i gülistān) 178*r* 5
— *qïl-* 'to translate': (Šäyx Saʿdïnïŋ Gülistānïn türkī t. qïlsaŋ) 5*v* 12
tärk[1] 'quitting, abandonment'
— *et-* 'to give up, abandon, quit': 16*v* 4, 56*r* 7° [*tark guftan*]; 59*v* 4 [id.]; 61*r* 12 [*id*]; 71*v* 4°, 76*r* 7°, 107*v* 11, 117*r* 10, 141*v* 5 [*farāmūš kardand* ~ *tark dādand*]; 143*r* 5 [*tark kardan*]; 182*v* 6 [ʿAbdu'l-Maǰīd]; (bu ǰihānnïŋ rāḥatïn t. etkär er) 5*r* 6°; (nečük baš oynasunlar t. etip ǰān) 22*v* 6°; (säniŋ šäfāʿatïŋ bilän šärʿ ḥaddïn t. etsä bolmas) 56*v* 13 [*furū naguẕāram*]; (yoluŋda dīn-u dāniš t. etip män) 70*v* 10°; (mäliklär baχšišin, äy yār, t. et) 85*v* 3° [id.]; (dūstluqnï t. etip kitti) 120*v* 5; (barïp ḥayvānlar fiʿlin tuttuŋ daγï ādämī ʿišrätin t. ettiŋ) 126*r* 1 [*tark guftī*]
— *i* [iz.]: (t. ädäb 'rudeness') 87*r* 6 [id.]; 127*v* 11 [id.]; (t. ṣuḥbät 'desisting from society') 52*r* 2 [id.]; (t. šähvät 'giving up sensual desire') 171*r* 10 [id.]; (t. tämännā 'giving up desire') 106*v* 7°; (t. tiǰārät 'giving up trading') 92*v* 9 [id.]
— *in:* 11*r* 5, 72*r* 13 [cf. *baq-*]; 113*r* 11 [*tark naguftī* ~ *tark nakardī*]; (elgä dünyā t. ögrätkän faqïh) 75*r* 3° [*tark*]; (qanāʿat mülkin ḥirāsät qïlïp riyāsät t. uryay sän) 26*v* 5 [*tark gūī*]; (χānaqāh t. urup bir ʿāqil er) 76*r* 4°; (ol yaqïn kim täŋridän bolγay yïraq ol yaqïnnïŋ tärkin ursaŋ yaχšïraq) 78*v* 6°; (yolunda baš oynap ǰān t. urup män körgäli dildār körkin) 113*r* 13°; (mäǰālis t. urup) 125*v* 1
— *ini:* 54*r* 1°
tärk[2] 'quickly, suddenly'
— (oltura tura kitmäk yaχšïraq kim t. yürüp qalγay sän) 137*r* 1; (ol nemä kim t. bitkäy köp turmas) 166*v* 9 [*zūd*] Old T. *tärk* 'schnell, sofort' (ATG 340*b*); Kāšγ. *tärk* 'schnell' (Brock. 204); CCum. *tärk* 'schnell, bald' (Grönb. 242); MM *tärk* 'fast' (MS 179*r* 17); Quṭb *tärk* 'quickly' (Zaj. 175); QB., Coman, Kar. L. *tärk* 1. 'sicher, unbedingt'; 2. 'schnell, dringend' (Radl. III, 1068); Old Osm. cf. *tarkïn* 'schnell' (Brock. Altosm. Stud. I, 25)
tärkäš 'quiver'
— *indä:* (nähbätiniŋ t. ne kim oqï bar idi attï) 157*r* 5 [*ǰaʿba*]
tärkräk 'sooner'
— (ḫājät tilägäyim kim atam t. ölgäy) 135*r* 11
tärrä 'pot-herb'
— *dän:* (ne qadar kim sämiz isä biryān t. käm körär anï toq er) 90*v* 7° [id.]
tärsā 'Christian'
— (t. quyusï) 91*v* 11° [*nasrānī*]
— *gä:* (t. vaẕīfä käfirä rizq tegär) 3*r* 8° [id.]
tärsïm 'keeper of a prisoner'
— (ol kišilär kim aŋa t. bolup idilär) 43*r* 12 [*muvakkalān*]
tärtīb 'arrangement'
— *qïl-* 'to arrange': (maqām t. qïldïlar) 39*r* 5 [*tartīb kardand*]; (māḫaẓarīn t. qïlïp) 91*r* 4 [*tartīb kard*]
— *i* [iz.]: (t. ṣürät-i mäktūb 'the order of written chapters') 173*v* 2 [id.]
täryāq 'medicine'
— (t. ʿaynï) 155*r* 6 [id.]
täsällī 'consolation'
— *qïl-* 'to console, comfort': (χāṭirin bu bäyt bilän t. qïlur idi) 82*v* 2 [*taskīn* ~ *tasallīya* ~ *tasallī*]
täsbīḥ 'singing the praise of God'
— (barča t. vä tählīl ičindä) 64*r* 3 [id.]; (ol qušlar turup t. oqur) 64*r* 9 [id.]
tä'sïr 'influence, effect'
— *i:* (tärbiyät t.) 8*v* 5 [id.]; 139*r* 3 [id.]
täslīm 'submission'
— 80*r* 13 [id.]; (ʿāqil er körüp anï t. qïldï ixtiyār) 32*v* 9° [id.]
— *qïl-* 1. 'to give up, submit to'; 2. 'to die': 65*r* 10 [*tafvīẕ*]; 65*r* 13 [*taslīm kardand*]; (Miṣr mülkin aŋa t. qïldï) 47*r* 1; (munï ayttï daγï ǰān t. qïldï) 114*v* 12 [*taslīm kard*]; (bu bäytlärni aytïp aŋa eltür kišigä t. qïlïp) 121*r* 5
täšrīf 'honouring'
— (lāʾiq-i t. u taḫsīn) 185*v* 6
— *i* [iz.]: (t. qabūl 'granted honour') 36*r* 10 [id.]
täšvīš 'disturbing, disquietude'
— (bu t. ičindä rāẕī bol) 25*v* 3° [id.]
— *i:* 142*v* 4 [id.]; (väǰh-i kifāyätin muʿayyän qïldïlar ḫattâ oγul qïz t. anïŋ üstünä bolmaγay) 73*r* 9 [*bār*]
— *indän:* (kečälär anïŋ t. yalγuz ävindä uyqusï kelmäs idi) 102*v* 8 [id.]
— *imiz:* (anïŋ ḫukmïna rāẕī bolup t. kitti) 157*v* 10
tävābiʿ 'consequences'
— (ol özini aγïr išlärgä salγay daγï t. ʿuqūbätindän qorqmayïn ḫalālnï ḫarāmdan tanïmaγay) 153*v* 2 [id.]
tävaqquʿ 1. 'expectation, hope'; 2. 'demand'
— (t. qorqusïndan ǰümlä käfir qačïp Čïn vä χiṭāγa tegrü kitkäy) 74*v* 10°
— *um:* (inṣāfïŋdan t. bar) 153*v* 11 [id.]
— *ïndan:* (ol munuŋ t. mälūl boldï) 86*r* 12 [id.]
— *ïmïz:* (ʿazïzlärniŋ mäkārim-i aχlāqïndan t. ol durur kim tuz etmäk

yemägä müvāfaqatlïq qïlγaylar) 106*r* 7 [id.]

tävaqquf 'delay, pause'
— *qïl-* 'to wait': (bir sāʿat t. qïlγïl 'wait a moment') 74*r* 9 [*tavaqquf kun*]

tävāẓuʿ 'politeness'
— *qïl-* 'to be polite': (män daγï t. qïlïp ayttïm) 29*r* 11 [*ba tavāẓuʿ*]

tävä 'camel'
— 88*r* 3 [*šutur*, cf. *qonuqla-*]; (t. yüki 'a camel's load') 92*r* 7 [*šuturbār*]; (t. arqun yürür) 137*r* 9; (aŋa ḫājï demä ḫājï t. där) 147*r* 9° [*šutur*]
— *ni:* (t. suχraγa tuta dururlar) 26*r* 7 [*šutur*]
— *niŋ:* 26*r* 7 [*šutur*]
— *gä:* (bu mäni t. mindürdi) 45*r* 2 [*šutur*]
— *dä:* 11*v* 1 [cf. *äylä*]
— *m:* (minmägä ḫāẓir t. yoq) 58*r* 6°
— *sin:* 64*v* 8 [*šutur*]; (täväči sürär idi t. arqun arqun) 167*r* 5
— *lär:* 56*r* 10 [*buχtï*]
Old T. *täwä, täbä* 'Kamel' (ATG 340*b*); Kāšγ. *tävä* 'Kamel' (Brock. 204); Kāšγ. *tivi* 'Kamel' (Brock. 210); *dävä* 'Kamel (γuzz)' (Brock. 60); CCum. *tävä* 'Kamel' (Grönb. 252); Quṭb *tewä* 'camel' (Zaj. 178)

täväči 'camelman'
— 167*r* 5 [*šuturbān*, cf. *külük*]
— *gä:* 55*v* 13 [*šuturbān*]; 56*r* 8
— *sindän:* (ʿarab t. bir qara oγlan) 64*v* 5

täväkkül 'trusting in God'
— 80*r* 12 [id.]
— *qïl-* 'to trust in God': (män daγï taŋrïγa t. qïlïp himmät belin raġbät eli bilän baγlap bašladïm) 6*r* 5
— *niŋ:* (zāhid ol dur kim t. maqāmïnda turup tün vä kün qïlγay ʿibādät) 58*v* 12°

tävbä 'repentance'
— (hänūz t. ešigi ačuq turur) 130*r* 7 [id.]
— *et-* 'to repent': (bu kündän soŋ bu išdän t. etkil) 139*r* 1°
— *qïl-* id.: 57*v* 11°, 61*v* 2 [*tauba kardam*]; 62*v* 5° [*tauba*]; 130*v* 5° [*tauba kardan*]; (qïlurlar t. ʿāṣïlär nädāmät yep χaṭā išdän) 49*v* 8° [*tauba kunad*]; (t. qïldïm kim daγï χuṭbä oqusam arqun oquγay män) 111*r* 12 [*tauba kardam*~ *ʿahd kardam*]
— *ni:* (t. bu ḫālätdä qïlur sän) 130*v* 1 [*tauba*]

tävbïχ 'scolding, reproof'
— *dän:* (ol kim zäǰr vä mänʿ vä t. buyurduŋ münāsib-i sïrät-i ärbāb-i himmät dägül) 22*r* 3

tävfïq 'divine guidance'
— (t. čirāġïn iläyindä tutup) 62*r* 12 [id.]

tävḥïd 'acknowledging the unity of God'
— 80*r* 12 [id.]

täʾvïl 'explanation'
— *i:* (ägär bu quluŋnï öltürmägä tiläsäŋ särʿ t. bilän öltürgül) 34*v* 6

tävrït 'the Pentateuch'
— (antlar ičip t. üzä) 166*r* 11°

täʾχïr 'delay'
— *qïl-* 'to delay': (sän anï tutmaqta t. qïldïŋ daγï munï taqdïm) 44*v* 12 [*taʾχïr kardï*]

täẓkirä 'remembrance'
— (tiläsäŋiz kim t. yazïlγay bu ikki bäyt kifāyät turur) 147*v* 9

te- vt. 'to say, tell'
— *säm:* 182*v* 6
— *p:* (sulṭān buyurdï kim barčasïn öldürüŋ t.) 12*v* 6
— *yü:* 183*r* 14
Old T. *ti-* 'sagen, sprechen, meinen, wünschen, betreffen' (ATG 341*b*); Kāšγ. *tä-, ti-* 'sagen' (Brock. 200); MM *te-* 'to say' (MS 194*r* 8, et passim); Quṭb *te-* 'to say' (Zaj. 176)

teg 'like'
— 60*r* 5 [cf. *yïγla-*]; 159*r* 9° [cf. *belgili*]; 183*v* 7 [cf. *tökül-*]; (firdävs-i aʿlā t.) 3*v* 7; (säniŋ t.) 4*r* 7, 119*v* 8; (qav t.) 38*r* 13; (saḫrā yeli t. ʿumür baqāsï kečti) 41*v* 4°[*čū*]; (künäš teg äygü at) 143*r* 2; (āïnä t. arï) 181*r* 9
Old T. *täg* 'wie, gleich' (ATG 339*b*); Kāšγ. *täg* 'wie' (Brock. 201); CCum. *dey* 'wie' (Grönb. 82) ~ *däk* 'wie' (Grönb. 82); MM *teg* 'like, as; in the same way as' (177*v* 15, et passim); Ouṭb *teg* 'like, as' (Zaj. 176); Abū Ḥ. *däk* 'gibi' (Caf. 33); Chag.*dik* 'comme, semblable à' (PdC 324)

teg- vt. 1. 'to reach'; 2. 'to toach'; 3. 'to amount'; 4. 'to attack'
— *mäsün:* (äygülärgä bu yamanïŋ t.) 110*v* 3°
— *är:* 3*r* 8°; (ol säniŋ yanïŋda qoŋšï bolγan ev on zaġal dirhäm bučuγunγa t.) 109*v* 13° [*arzad*]; (yoqsulγa t. hämïšä münʿam kärämi) 151*v* 3; (sändän özgä hïč ʿaybï yoq anïŋ sän ölüčäk ol miŋ altunγa tegär) 110*r* 2°; (äygülärgä raḫmätiŋ dāʾim t.) 177*r* 6
— *mäs:* 155*v* 1 [cf. *aydïn*]
— *di:* 67*v* 4 [*rasïd*]; (bir äbläh ortada qïldï yamanlïq nečä ʿāqillärä t. ziyānï) 52*r* 11° [*biranǰad*]
— *sä:* (nečä šäkksiz kišigä rizq t. anï barča qatïnda izdämäk bar) 99*r* 11° [*birasad*]

— *mäsä:* 110*v* 3
— *ip:* (fī'l-ḥāl tura kelip yeŋim t. šäm' söndi) 115*v* 4
— *mägän:* (ḫarb kūsïnïŋ üni qulaγïna t.) 148*v* 12 [*narasīda*]
Old T. *täg-* 'erreichen, ankommen, zugutekommen, erlangen, angreifen' (ATG 339*b*); Kāšγ. *täg-* 1. 'treffen, gelangen, reichen'; 2. 'im Wert erreichen'; 3. 'gebühren' (Brock. 210); CCum. *täg-*, *täy-* 'treffen, berühren; erreichen, gelangen, zuteil werden, wert sein, kosten' (Grönb. 238); MM *teg-* vi. 'to reach, arrive at; attack' (MS 191*v* 6, et passim); MN *täg-* 'toccare' (G. 100); Quṭb *teg-* 'to arrive, reach, touch' (Zaj. 177)

tegmä 'every'
— 2*v* 8, 163*v* 9° [*har*]; (t. bir näfäs) 2*v* 5 [*har nafasī*]; (t. bir ǰānγa müfärriḥ bolmaγa t. χāṭirni müšärräf qïlmaγa) 6*v* 6°; (t. bir kün) 38*v* 8; (t. biriniŋ bir atï bar) 177*v* 1; (t. kim ärsä 'everybody') 182*v* 11
— *lärgä:* (kün teg ol körki viṣālïn t. körgüzür) 180*r* 12
Old T. *tigmä* 'genannt' (ATG 341*b*); Kāšγ. *tägmä* 'jeder' (Brock. 201); CCum. *tegmä* 'jeder' (Grönb. 239); MM *tegmä* 'all, every' (MS 181*v* 4, etc.); MN *tägmä* 'qualsiasi' (G. 100); Quṭb *tegmä*, *tigmä*, *tikmä* 'every, all' (Zaj. 177); Qav. *tiymä* 'jeder' (Tel. 324); BM *dägmä* 'chaque, chacun' (Zaj. I, 18); Abū Ḥ. *dägmä* 'her' (Caf. 33) ~ *täymä* 'her' (Caf. 102); QY *tigmä* 'jeder einzelne' (Brock. 52)

tegrä 'around'
— *mizdä:* (t. χalā'iq yatïp uyur) 53*r* 10
— *sindä:* 118*v* 13; (Färīdūn χaymäsiniŋ t. naṣīḥat yazmïš altun birlä naqqāš) 177*r* 9°
Old T. *tägrä* 'herum, um...willen' (ATG 340*a*); Kāšγ. *täkrä* 'um herum' (Brock. 202); Quṭb *tegrä* 'around' ~ *tikrä* (Zaj. 177)

tegri 'until'
— 83*v* 4; (ol vaqtqa t. 'till that time') 67*v* 12 [*tā*]
cf. *tegrü*

tegrü 'until'
— (saḥargä t.) 62*r* 4; (yemäkdän burnuŋa t. dolu sän) 62*r* 10° [*tā*]; (nečägä t.) 180*r* 7; (ančaγa t. 'to such an extent') 182*v* 3
MM *tegrü* 'till, up to' (MS 189*v* 10, etc.); Quṭb *tegrü* 'until' (Zaj. 177); Chag. *tegrü* 'fin, extrémité, jusqu'à' (PdC 261)

tek 1. 'only'; 2. 'alone'
— (nāgähān bävvāb vä it körsä ġarīb bu yaqasïn ol etägin tek tutar) 29*r* 6°; (čūn üč fäläkdäkin bilür sän t. bilmädiŋ öz äviŋdä kim bar) 110*v* 10°
— *otur-* 1. 'to be silent'; 2. 'to be assured': (t. otur kim ataŋ aγïr taš astïndan täbränginčä keräk mänim atam ǰännätkä kirmiš bolγay) 150*r* 11; (tiliŋni saqla aγzïŋda otur t.) 167*r* 10°
— *oltur-* 'to be silent': (hünär-u 'ayb erdä bälgürmäs ne ne qadar ol kiši t. oltursa) 10*v* 10°; (yā aŋa sözlägil t. oltursun yā ešik ač rävān čïqïp kitäyim) 60*r* 11°
— *tur-* 'to be silent': (t. turγul ägär ḫasūdlar ġaraz bilän aytsalar bu tävä durur dep kimniŋ qayγusï bar mänim χalāṣïmdan) 26*r* 9; (t. turγul kim yoqsulluq otïna köymäk andan yaχšïraq kim bir kiši qatïna barïp ḥājät tilägінčä) 82*v* 7
täp tek tur- id.: (aytma dep anï kišigä aytma turmas kim anï išitsä täp tek) 162*r* 13°
Old T. *täk* 'nur, sondern, während, jedoch, aber' (ATG 340*a*); Kāšγ. *täk tur-* 'schweig' (γuzz); (Brock. 201) ~ *dik tur-* 'aufrecht stehen' (Brock. 60); CCum. *täk tur-* 'schweigen, stumm dastehen' (Grönb. 239); MM *tek* 'unique, single; only', *tek tur-* 'to be silent' (MS 198*r* 13, etc.); MN *tik* 'solo' (G. 100); Quṭb *tek* 'one, alone, lonely, single' (Zaj. 177); LA *tik* 'schweigend' (H. 68); *tik tur-* 'schweigen' (H. 83); *tik yüri-* 'schweigen' (H. 109)

teniz [tykyz] 'sea'
— (sulṭānlar 'amäli t. säfärinä oχšar: χaṭarlï daγï fā'idäli) 28*r* 7

teŋ 'equal'
— ('ārif ergä bil ǰähännämniŋ 'aẓābï birlä t. kirmägi qoŋšï ayaγï birlä ǰännät bāġïna) 82*v* 12°; (bizim ibnā'-i ǰinsimiz alar märtäbäsi bilän qačan t. bolγay) 153*r* 5; (märtäbäsi topraq bilän t. turur) 170*r* 10 [*barābar*]
— *i:* (äy dävlät ičindä yoq t. mālï čoq) 20*v* 13°
Old T. *täŋ* 'gleichartig, allerhand, Waage' (ATG. 340*a*); Kāšγ. *täŋ* 2. 'gleich' (Brock. 202); CCum. *täŋ* 'gleich, ebensogross, ebensoviel' (Grönb. 241); MN *täŋ* 'pari': *täŋ it-* 'paragonare' (G. 100); Quṭb *täŋ* 'equal (to himself), alike' ~ *teŋ* (Zaj. 175)

teŋiz 'sea'
— *ni:* (aqar t. tïysa bolur välïkin här müddaʿï tilini tïysa bolur-mï bolmas) 119*r* 11°
— *in:* (maġrib t. yürüp kečtiŋ) 54*r* 11 [*daryā*]
MM *teŋiz* 'sea' (MS 179*r* 3, etc.)
teräk 'tree'
— (qanda kim bir ullu t. körsä anï pänjä quvväti bilän qoparïp kitär) 149*r* 5 [*daraχt*]
Käšγ. *tiräk* 'Pappel' (Brock. 209); CCum. *teräk* 'Baum' (Grönb. 242); Quṭb *täräk* 'tree, fruit-tree' (Zaj. 175); Nog. *täräk* 'wood' (Milych, 290)
tešik 'pitfall, hole'
— *lärdä:* (arslan bigin eränlärni ẓarūrät ḥukmï bilän t. tutup topuqlarïn yänčip tururlar) 154*r* 3 [*naqbhā*]
CCum. *täšik* 'Loch' (Grönb. 243)
tïlmač 'interpreter'
— *γa:* (t. bir kimχa berildi) 186*v*, B13, 14
CCum. *tïlmač, tolmač* 'Dolmetscher' (Grönb. 248)
tïŋla- vt. 'to listen to, hear'
— (taŋsuq laṭïfä t., äy maʿrifät däbïri) 169*r* 1°
— *r:* (ünüŋ t. kiši 'the man listening to your voice') 61*r* 4
— *p:* 186*r* 16
Old T. *tïŋla-* 'anhören' (ATG 341*a*); Käšγ. *tïŋla-* 'hören' (Brock. 206); Quṭb *tïŋla-* 'to listen, pay attention to, hear' (Zaj. 193)
tïy- vt. 'to keep back, stop'
— *dï:* (äylä körklü ün bilän šiʿr oqudï kim hävāda učqan quślarnï t.) 64*v* 7
— *sa:* (aqar teŋizni t. bolur välïkin här müddaʿï tilini t. bolur mï bolmas) 119*r* 12°
— *yay:* (χwašāvāz keräk kim dā'udï naġmä bilän učar quśnï aqar sunï t.) 98*r* 12
Old T. *tïd-* 'verhindern' (ATG 340*b*); Käšγ. *tïδ-* 'hindern, vorenthalten' (Brock. 205); Käšγ. *tïy-* = *tïδ-* 'hindern' (Brock. 206); CCum. *tïy-* 'hindern, zurückhalten' (Grönb. 261); Quṭb *tïd-* 'to retain, disturb' ~ *tïy-* (Zaj. 192)
ṭïfl 'child, infant'
— (ḫālī ṭ. oγlan durur) 13*v* 7 [id.]; (ṭ. idim 'when I was a child') 146*r* 4 [id.]
tïǰärät 'trade'
— *qïl-* 'to trade': (anïŋ kim bar älindä manṣib-u ǰāh salïp ṭarḥ ol qïlur dā'im t.) 32*r* 5°
— *kä:* (ḫājätkä keldim t. dägül) 49*v* 12 [id.]
tïǰärätsiz 'without trading'
— (üč nemä dā'im qalmas biri t. māl) 161*v* 5 [*bïtïǰärat*]
tik- vt. 1. 'to sew'; 2. 'to plant'; 3. 'to set up, fix'; 4. 'to raise'; 5. 'to bite'; 6. 'to stick'
— *mä:* (ʿasäl bermäs sän elgä bārï t.) 173*v* 11° [*nīš mazan*]
— *är sän:* (yïlan sän här kimä yätsäŋ t.) 37*v* 11° [*bizanī*]
— *är:* (χirqasïn t. idi) 39*v* 13; (ölgügä oynap atïp oqnï t.) 105*v* 10° [*zanad*]
— *ti:* (ṣāḥib-käräm t. saχāvät naχlïnï) 160*v* 2°; (tonïna ṭarāz t.) 177*r* 6
— *tïlär:* (buyurdï ol yüzükni ʿAẓudu'd-davlat qubbäsindä t.) 105*r* 12 [*naṣb kunand*]
— *tïsä:* 181*v* 7
— *ip:* 82*v* 1 [*mīdūχt*]; (färmāŋa köz t. qulaq qoyup turur) 37*r* 6
— *mäk:* 65*r* 12 [*dūχta*]
— *kän:* (män dägül män turup qïlïč čekkän kökkä bašïn säniŋ bigi tikkän) 77*v* 4°
bašmaq tikiči 'cobbler' (78*v* 10)
Old T. *tik-* 'aufstellen' (ATG 341*b*); Käšγ. *tik-* 1. 'einstecken'; 2. 'nähen'; 3. 'beissen (Schlange)'; 4. 'einpflanzen'; 5. 'aufrichten' (Brock. 207); CCum. *tik-* 'zusammennähen': *täräk tik-* 'Bäume pflanzen' (Grönb 243); Quṭb *tik-* 'to put into, put on (a veil), stick' (Zaj. 178); LA *tik-* 'nähen' (H. 68); Qav. *tik-* 1. 'nähen'; 2. 'einpflanzen' (Tel. 324); Chag. *tik-* 1. 'coudre'; 2. 'planter en terre' (PdC 261)
tikän 'thorn'
— 65*r* 6° [*χārī*]; 65*v* 11, 107*r* 4° [*χār*]; (bir yük t.) 88*r* 5 [*χār*]; (ḫājī tävä där kim ol bïčārä yük tartïp t. yer) 147*r* 9° [*χār*]; (ne yerdä gül bar anda t. bar) 158*r* 3 [*χār*]
— *ni:* (gülüŋni tikändän t. ayaγïŋdan čïqardï) 104*v* 12
— *dän:* 104*v* 12; (gülüŋ t. tikän ayaγïŋdan čïqtï) 65*v* 11 [*χār*]; (gül t. keldi Āzärdän χalïl) 170*v* 2°
— *in:* (ränjïdä män ol yaman maṣāḥibdän kim fïʿlim t. gül-i ǰinän körgüzgäy) 111*v* 2° [*χār*]
— *lär:* 125*r* 12
Käšγ. *tikän* 'Dorn' (Brock. 207); MM *tikän* 'thorn' (MS 193*v* 4); Quṭb *tikän* 'thorn' (Zaj. 178); LA *tigän* 'Dorn' (H. 68)
til 1. 'tongue'; 2. 'language'
— (ačï t. bilän 'in a biting tone') 29*r* 2; (ol ortada bir kim ärsä t. uzatïp

mälämät qïlïp ayttï) 60*v* 13 [*zabān*]; (t. učïnda) 137*v* 6
— *ni:* (saqlamas aḫmaq ādämī t.) 108*r* 10°
— *dä:* (äygü atï dā'imā t. turur) 7*r* 1
— *dän:* 2*v* 10, 62*v* 6 [cf. *qurtul-*]
— *iŋni:* (t. saqla ayzïŋda otur tek) 167*r* 10°
— *i:* 62*v* 4 [*zabān*]; (t. uzun 'insolent') 112*v* 13 [*zabān*]; (ʿaǰäm t. bilän 'in Persian') 123*r* 5; (t. qïlïčïn čäkip) 155*r* 2 [*zabān*]
— *in:* 44*r* 2; (ʿaǰäm tilin bilür kiši) 132*r* 8
— *ini:* (taʿarruẓ t. qïsqa qïlγay sän) 61*r* 9
— *inä:* 8*v* 11; (χavāṣṣ vä ʿavāmm t. inʿām ẓikrin bïraqïp turur män) 142*v* 12
— *indä:* 81*v* 2, 182*v* 3
— *indän:* (bu qaysï qulnïŋ elindän vä tilindän kelgäy) 2*v* 10 [*zabān*]
el tilinä tüš- 'to become the theme on everybody's lip' (140*v* 4)
tilinä ketür- 'to say' (8*v* 11)
til saqla- 'to hold the tongue' (167*r* 10)
til uzat- 'to let one's tongue loose' (60*v* 12, 63*v* 3)
Old T. *til, tïl* 'Zunge' (ATG 341*b*); Kāšγ. *tïl* 'Zunge' (Brock. 206); CCum. *til* 'Zunge, Sprache' (Grönb. 244); MM *til* 'tongue, language' (MS 178*r* 7, et passim); MN *til* 'language' (Nadǰib 182); Qav. *til* 'Zunge' (Tel. 325); Chag. *til* 'plume, langue' (PdC 264)

tilä- vt. 1. 'to wish, desire'; 2. 'to ask for'; 3. 'to beg'
— (kelip t. tilägiŋ Ḫaqq ešäginä här däm) 37*v* 1°
— *mä:* (ḫāǰät t. χasïs erdän) 86*r* 4°
— *gil:* 40*r* 6; (t. mändän ne tilär sän) 110*r* 11
— *mäsünlär:* (ʿālimlärgä ol qadar niʿmät bergil kim daγï t.) 71*r* 13
— *r män:* 95*r* 10 [cf. *öli*]; (iǰāzätiŋ bilä säfär qïlmaq t.) 96*v* 4 [ʿ*azm dāram*]
— *r sän:* 93*v* 3 [cf. *el*]; (mägär mämläkätni tärk etip kitmäk t.) 16*v* 4
— *r:* 161*v* 9 [cf. *qol*]; 85*r* 7; (jännät tämāšāsïn t.) 5*r* 5°
— *män:* (t. kim qiyāmät kün mänim qanïma giriftār bolγay sän) 34*v* 3
— *mäs sän:* 183*v* 4
— *mäs:* 118*r* 3 [cf. *künäš*]
— *dim:* (t. kim bir ṭarïqa bilän bu yārānlarnïŋ kifāyätin χalāṣ qïlsam) 28*v* 12 [*χwāstam*]
— *di:* 19*v* 2 [*χwāst*]; 47*v* 5 [*χwāst*]; 116*r* 11 [cf. *yan-*]; (t. kim öčin alγay) 100*r* 10 [*χwāst*]
— *mädilär:* (t. kim bu äksük qulnïŋ ʿizzäti artqanïn) 91*r* 7 [*naχwāstand*]
— *säm:* (anïŋ bigin kišidän ḫāǰät t. bergäy yā bermägäy) 86*r* 2
— *sän:* 141*r* 1 [cf. *egil-*]; 160*v* 4 [*umīd dārī*]; (qutulmaγa t. χavf elindän raʿiyyät ḫālïna yaχšï baqa dur) 20*r* 1°; (ägär bu quluŋnï öltürmägä t. šärʿ tā'vïli bilän öltürgül) 34*v* 6
— *sä:* 86*v* 3 [cf. *küläč*]; 100*v* 8 [cf. *ur-*]
— *säŋiz:* (t. kim täẓkirä yazïlγay bu ikki bäyt kifāyät turur) 147*r* 10
— *gäyim:* (taŋ bilän män daγï barïp ol aγačqa ḫāǰät t. kim atam tärkräk ölgäy) 135*r* 10
— *mägäy:* 85*r* 7
— *p:* 145*v* 11 [cf. *ḫāǰät*]; (χalq anï t. kelip muʿāvänät qïldïlar) 16*r* 13
— *gінčä:* 82*v* 9
ḫāǰät tilä- 1. 'to pray'; 2. 'to ask for' (86*v* 3, 82*v* 9)
šāh tilä- 'to give a check to' (157*r* 2)
tiläk tilä- 'to ask for something (37*v* 1)
ʿuẓr tilä- 'to ask for pardon' (36*v* 5)
Old T. *tilä-* 'aussprechen, bitten, wünschen, suchen' (ATG 341*b*); Kāšγ. *tilä-* 'suchen, wünschen, erstreben' (Brock. 208); CCum. *tilä-* 'wünschen; Lust haben, begehren, erbitten' (Grönb. 244); MM *tilä-* vt. 'to wish, want; ask for' (MS 179*v* 16, et passim); MN *tilä-* 'volere, desiderare' (G. 100); Quṭb *tilä-* 'to want, desire' (Zaj. 179); LA *tilä-* 'suchen' (H. 68); QY *dilä-* 'wünschen' (Brock. 56)

tiläk 'wish'
— *im:* (bu kün t. erišti) 19*r* 6°
— *imi:* 182*v* 6
— *in:* 37*v* 1
— *i:* (köŋül t. ešikdän qačan kirä kelgäy) 19*r* 5; (siziŋ rāyïŋïz taŋrï t. ičindä turur) 42*r* 5 [*mašiyyat*]
Old T. *tiläk, tilik* 'Bitte, Wunsch' (ATG 341*b*); Kāšγ. *tiläk* 'Wunsch, Erbetenes' (Brock. 208); CCum. *tiläk* 'Wunsch, Wille' (Grönb. 244); MM *tiläk* 'want, wish' (MS 197*r* 10, et passim); Abū Ḫ. *dilāk* 'murat, arzu' (Caf. 34); QY *dilāk* 'Wunsch' (Brock. 56); Chag. *tiläk* 'besoin, demande; desir, souhait' (PdC 264)

tilän- vt. 'to beg'
— *ip:* 91*v* 3; (iši dā'im luqmä luqmä t. χirqa tikmäk idi) 65*r* 12; (erdämsizlär luqmä luqmä t. minnät yügin kötärip yürürlär) 139*v* 13
— *mäk:* (bu t. ādämīgä köp χaǰālät keltürür) 86*v* 9° [*χwāst*]

Kāšγ. *tilän-* 'für sich suchen' (Brock. 208); LA *tilän-* 'betteln' (H. 68)

tilänči 'beggar'
— (bir t. faqīr tilänip köp māl vä niʿmät jämʿ etip idi) 91*v* 3 [*gadāī*]
— *gä:* 96*r* 10 [*gadāī*]
— *lär:* 156*v* 5 [*gadāyān*]
— *lärniŋ:* (ägär yazïdaγï barča qumlar inči bolsa t. közi tolmaγay) 156*v* 7

tilänčilik 'mendicancy'
— *kä:* (ʿulämānï t. mänsūb qïlurlar) 155*r* 10 [*gadāī*]

ţilism 'talisman'
— (yā gänj eltmäk yā ţ. ičindä ölmäk turur) 28*r* 8 [id.]

tilli 'of ... tongue, -tongued'
— (yaman t. kiši 'an abusive person') 44*r* 13 [*zištχūī*]
Kāšγ. cf. *yavlaq tīllīγ* 'scheltend' (Brock. 206)

tiŋlän- vi. 'to rest, become quiet'
— *ip:* (näfäsiŋdän χalāʾiq āsāyiš tapïp t. tururlar) 111*r* 9
CCum. *tiŋla-* 'ruhen' (Grönb. 262)

tip-tek 1. 'quite upright'; 2. 'motionless'
— (ol qul ikki elin kemi yiplärinä yapuštï daγï kirip bir yerdä t. oturdï) 17*v* 10; (bir quyu aγzïnda közsüz er körüp t. olturmaq bälli anda väbāl) 46*v* 7° [*χāmūš*]
Chag. *tip tek* 'quite upright' (Radl. III, 1405)

tir- vt. 'to gather'
— *ip:* (aši biškinčä äygü ādäminiŋ ävüŋ raχtïn t. otqa yaqa dur) 43*v* 7°
Old T. *tir-* 'sammeln' (ATG 341*b*); Quţb *tir-* 'to gather, pick (flowers)' (Zaj. 179)

tirgiz- vt. 'to resurrect, raise from the dead'
— *ä:* (bir ölüni miŋ kim ärsä t. bilmäs) 169*v* 6° [*zinda kardan*]
Old T. *tirgür-* 'beleben' (ATG 341*b*); CCum. *tirgiz-* 'beleben' (Grönb. 245)

tiri 'alive'
— 132*r* 4° [*zinda*]; (nečä kim t. sän) 73*r* 12; (faqīr-i ṣādiq ol durur kim köŋli t. bolγay daγï näfsi öli) 80*r* 5 [*dilzinda*]; (toq bolup ölsä yaχšïraq ač bolup t. yürügünčä) 84*v* 11; (mäzälät bilän t. yürigincä ʿillät bilän ölsä yaχšïraq) 86*r* 5; (t. ärni eŋän āsān turup oq birlä öltürmäk) 169*v* 5° [*zinda*]
Old T. *tirig* 'Leben, lebendig' (ATG 341*b*); Kāšγ. *tirig* 'lebendig' (Brock. 209); CCum. *tiri* 'lebendig' (Grönb. 245); CCum. *tiröv* 'Leben' (Grönb. 245); MM *tirig* 'living' (MS 177*v* 13, etc.); MN *tirig, tirig bol-* 'vivere' (G. 100); Quţb *tiri, tirig* 'alive, remaining alive' (Zaj. 180); LA *tiri* 'lebendig' (H. 67)

tiril- vi. 1. 'to live'; 2. 'to come to life'
— *äyim:* (bu ändīšäni qïldïm kim daγï bir özgä iqlïmgä barïp ne ḫāl bilän bolsa t.) 24*v* 11 [*zindagī karda šavad*]
— *qïl:* (ʿaql vä ädäb bilän t.) 142*v* 1
— *ir:* (jāhil t. yemäk üčün) 84*r* 1
— *ür:* 95*v* 3 [cf. *baq-*]
— *sä:* 41*r* 7
— *gäy:* 134*r* 1 [*zindagānī kunand*]; (här kim χiyānät bilän t. ḫisāb vaqtïnda elläri t.) 25*v* 7
— *ip:* (bir käz t. öli ävinä kelsä) 94*r* 1°
— *ginčä:* (maŋa sänsiz t. säniŋ alnïŋda ölsäm χwaš) 118*r* 9° [*zindagānī kardan*]
— *mäk:* 83*v* 13; (yemäk t. ičün dur) 84*r* 2° [*zīstan*]
— *gän:* 172*v* 3° [*zīst*]; (minnät kötürüp t. är χwār ölisär) 106*r* 5°
Kāšγ. *tiril-* 1. 'leben' (Brock. 209); CCum. *tiril-* 'leben, am Leben sein, wiederbelebt werden, auferstehen' (Grönb. 245); MM *tiril-* vi. 'to live, rise again' (MS 193*v* 3, etc.); MN *tiril-* 'vivere' (G. 100); Quţb *tiril-* 'to live' (Zaj. 180); LA *tiril-* 'leben' (H. 67)

tirlik 'life'
— *dä:* (t. biz sändän yaχšïraq biz) 79*v* 13 [*ʿaīš*]
— *dän:* (t. ümīd käsip) 8*v* 9, 18*v* 9 [*zindagānī*]
— *iŋ:* 84*r* 3 [cf. *yalyuz*]
— *indä:* 172*r* 11
CCum. *tirilik* 'Leben' (Grönb. 245); Quţb *tirlik* 'life' (Zaj. 180)

tirlikli 'of ... conduct'
— (yaman-t.) 141*r* 5 [*nāparhīzgār*]

tīryāk [tyry'k] 'medicine'
— (ʿIraqdan t. kelgincä yïlan zaχmlï er ölär) 26*r* 11 [*taryāq*]

tiš 'tooth'
— 78*v* 12, 154*v* 8 [cf. *tap-*]; (munda özüŋ z̧āvq etärgä t. bilär) 5*r* 4°
— *kä:* 31*r* 8
— *i:* 177*v* 9; (bir qarï χatun t. az) 136*r* 8; (t. itti 'having sharp teeth') 169*r* 7 [*tīzdandān*]
— *in:* 23*v* 2° [*dandān*]; (bir kišiniŋ t. čäkip jārrāḫ čïqarur bolsa bil ne dur ḫālï) 132*v* 10° [*dandān*]
tiš batïr- 'to bite' (78*v* 12)
tiš ur- id. (154*v* 8)
Old T. *tiš* 'Zahn' (ATG 342); Kāšγ. *tiš* 1. 'Zahn' (Brock. 210); Kāšγ. *tīš* = *tiš* 'Zahn' (Brock. 207); CCum. *tiš* 'Zahn' (Grönb. 246); MM *tiš* 'tooth' (MS 191*r* 2, etc.)

tiš- vt. 'to bore'
— *är sän:* (eliŋ titrär nečük inči t.) 138*v* 13° [*suft*]
Quṭb *tiš-* 'to bore, perforate' (Zaj. 180); LA *diš-* 'durchstechen, z. B. ein Geschwür, entjungfern' (H. 73)
tišlä- vt. 'to bite'
— *gäy:* (bir išni kim ötkä bilän išlägäy qïlïp ḫayf soŋra elin t.) 129*v* 13° [*gazad*]
Kāšγ. *tišlä-* 'beissen' (Brock. 210); CCum. *tišlä-* 'beissen' (Grönb. 246); Quṭb *tišlä-* 'to gnaw, bite' (Zaj. 180); LA *tišlä-* 'beissen' (H. 67)
titrä- vi. 'to tremble, shiver'
— *r:* (eliŋ t. nečük inči tišär sän) 138*v* 13°
— *gäy:* 25*v* 8 [cf. *tiril-*]
— *mägä:* 17*v* 1, 149*v* 3 [cf. *bīraq-*]; (χwājälär qorqup t. bašladïlar) 102*r* 8 [*larza bar andām-i ū ūftāda*]
Old T. *titrä-, titri-* 'zittern' (ATG 342*a*); Kāšγ. cf. *titräš-* 'zusammen zittern' (Brock. 210); CCum. *titrä-* 'zittern' (Grönb. 246); LA cf. *titrämä* 'das Zittern, kaltes Fieber' (H. 66)
toγ- vi. 'to appear, rise (sun or stars)'
— *ar:* (hïč oγlan toγmas illā ol t. könilik üstünä) 13*v* 11
— *mas:* 13*v* 11
— *dī:* (künäš t.) 115*v* 10 [*bar āmad*]; (saγïnγay sän kim qaraŋγu kečädä tolun ay t.) 122*r* 6
— *sa:* 115*v* 11
Old T. *toγ-* 'geboren werden' (ATG 342*a*); Kāšγ. *toγ-* 1. 'aufsteigen (Staub)'; 2. 'aufgehen (Stern)'; 3. 'geboren werden' (Brock. 211); CCum. *toγ-, tov-, tuv-* 'geboren werden; gezeugt werden, aufgehen (von der Sonne)' (Grönb. 247); MM *toγ-* vi. 'to rise, be born' (MS 180*r* 7, etc.); MN *toγ-* 'nascere', *kün toγ-* 'farsi giorno' (G. 100); Quṭb *toγ-* 'to be born, rise' (Zaj. 181); LA cf. *toγur-* 'gebären' (H. 84); Qav. *toγ-* 'aufgehen (Sonne, Mond)' (Tel. 325); Chag. *toγ-* 'naître, apparaître' (PdC 237)
Toγlï prop. n.
— 183*v* 4
Toγlï χwāja prop. n.
— 183*r* 11
toγrï 1. 'right, straight'; 2. 'true'; 3. 'towards'
(ḫaẓrätkä t.) 5*r* 7; (t. söz 'truth') 9*r* 13 [*rāst* ~ *rāstī*]; (t. yol 'right way') 81*r* 4; (t. sözlärinä i'timād qalmadï) 174*v* 5
CCum. *toγru* 'gerade' (Grönb. 247); Quṭb *toγru, toγrï* 'straight, just'; 'plainly, openly' (Zaj. 181); QY *doγrï* 'grade entgegen' (Brock. 55)
toγur- vt. 'to bear, give birth to'
— *yunča:* (yïlan tapsa idi yaχšï ol oγlannï t.) 146*r* 3°
Old T. *toγur-, toχur-* 'gebären, geboren werden lassen' (ATG 342*b*); Kāšγ. *toγur-* 'gebären' (Brock. 212); CCum. *toγur-, tuvur-* 'gebären, zeugen' (Grönb. 248); LA *toγur-* 'gebären' (H. 84)
tol- [twl° ~ ṭwl°] vi. 1. 'to fill, become full'; 2. 'to go in, pour in'; 3. vt. 'to fill up'
— *mas:* (ähl-i ṭamaʿ bu ǰihān niʿmäti bilän t. nečük kim tolmasa qaṭra bilän quyï) 156*v* 9° [*pur našavad*]
— *dī:* 181*r* 10; (miʿdä čün t. vä ḥāṣil boldï rānǰ) 85*r* 8° [*pur gašt*]; (t. ǰihān dämāġïna güllär muʿaṭṭarï) 182*r* 2
— *masa:* 156*v* 9
— *yay:* (munčaq bigin bāzār iči ṭ. idi arï gühär) 158*v* 2° [*pur šudī*]
— *mayay:* 156*v* 7 [cf. *qum*]
— *up:* (bu ṣifätlär birlä közlärgä t.) 6*v* 4; (el aγzïn it tišin baγlap ṣavāmïʿgä tolup turlar) 23*v* 2°
qarnï kirilä tol- 'to fill up one's stomach' (169*r* 3)
Old T. *tol-* 'voll sein, füllen' (ATG 342*b*); CCum. *tol-* 'voll werden, in Erfüllung gehen' (Grönb. 248); MM *tol-* 'to fill up, go into' (MS 192*v* 15, et passim); MN *tol-* 'riempire, essere pieno' (G. 100)
toldur- vt. 1. 'to fill'; 2. 'to draw (the bowstring)'
— *ur:* (ǰihān sävgän kišiniŋ közlärini qanāʿat t. yā ölsä topraq) 93*v* 5° [*pur kunad*]
— *up:* (čäkip ya t. oq fārisänä: urur lïkin oqï ötmäs nišänä) 138*v* 4°
Kāšγ. *toltur-* 'füllen' (Brock. 212); CCum. *toltur-* 'erfüllen' (Grönb. 249)
tolï 'full, full of'
— 6*v* 10; (gül tiläsä χāṭiriŋ t. ṭabaq) 6*r* 12°; (iläyindä ṭabaq t. ḫalvā) 48*r* 10°; (t. bolsa bir ulu birkä māvärd) 52*r* 12° [*pur*]; (qaršïmda t. adïm süfrä män ač) 74*r* 3°; (bir kïs t. inčü) 89*v* 4 [*pur*]
Old T. *tolu* 'vollständig, voll, ganz, das Vollständige' (ATG 342*b*); Kāšγ. *tolu-* 'voll' (Brock. 213); CCum. *tolu* 'voll' (Grönb. 249); Quṭb *toluγ* 'full, filled up' (Zaj. 184); MM *toluγ* 'full' (MS 181*r* 14)

tolu 'full'
— 62*r* 10 [*pur*, cf. *burun*]; (jümlä älfāẓī t. maʿnī) 7*r* 12°; (top-t. 'brimful') 69*v* 11

tolun ay 'full moon'
— (ol boyï särv jämälï t.) 15*r* 13°; (qarïnčalar t. tegräsindä ṣaff yemiš) 118*v* 13°; (t. toγdï 'the full moon rose') 122*r* 6
Old T. *tolun ay* 'Vollmond' (ATG 342*b*); Käšγ. *tolun ay* 'Vollmond' (Brock. 213); Quṭb *tolun ay* 'full moon; beautiful' (Zaj. 182); MN *tolun ay* 'luna piena' (G. 100); LN *tolun ay* 'full moon' (MS 154*v* 3)

ton 1. 'garment, robe, vestment'; 2. 'fur-coat, pelisse'; 3. 'fur'
— 143*v* 2; (dägül dur t. bilän bu pārsälïq) 51*v* 1° [*ǰāma*]; (körksüz kälingä körkli t. käydirip yarašmas) 79*v* 1°
— *um:* 21*r* 4 [*ǰāma*]
— *umnï:* (öz t. tilär män) 110*r* 12 [*ǰāma*]
— *uma:* 100*r* 12 [*ǰāma*]
— *ï:* (fuqarā χirqasï riẓā t. durur) 77*r* 1 [*ǰāma*]
— *un:* (äšäkkä käydürip kaʿbä t. ol) 51*v* 9° [*ǰāma*]; (kaʿbä t. käyip aγïrlap χalq) 144*v* 10° [*ǰāma*]; (buyurdï kim t. soyuŋ dayï bu kentdän sürüŋ) 110*r* 5
— *ïnï:* 156*v* 11 [*ǰāma*]
— *ïna:* (ävväl kiši kim t. ṭarāz tikti) 177*r* 6
— *lar:* 151*v* 11 [cf. *arï*]
— *larï:* (arï näfïs t.) 151*v* 12
— *larïn:* (eski t. anïŋ ölüsinä yïrtïp yäŋi qumašlar bičtilär) 93*v* 10 [*ǰāma*]
Old T. *ton* < sak. *thauna* 'Kleid' (ATG 342*b*); Käšγ. *ton* 'Kleid' (Brock. 213); CCum. *ton* 'Kleid' (Grönb. 249); MM *ton* 'garment' (MS 180*v* 6, etc.); Quṭb *ton* 'clothes, garments' (Zaj. 182)

tonlï 'of ... clothes'
— (arï t.) 49*r* 1

tonlïq 'material for a pelisse'
— 186*v*, A 5

tonluq 'garment'
— *ïn:* (köni bolsa anïŋ ṭāʿatkä boynï saʿādät t. dāʾim toqïγay) 137*v* 8°
Käšγ. *tonlïq* 'Kleidung' (Brock. 213)

topraq 1. 'earth'; 2. 'grave'
— 8*r* 6° [*gil*]; 8*r* 9° [*χāk*]; 90*r* 7 [*χāk*]; 113*v* 12° [*χāk*]; 150*r* 9 [*χāk*]; 170*r* 10 [cf. *teŋ*]; (bu kün t. bol andan burunraq kim ärtä gil täniŋ t. bolγay) 77*r* 6° [*χāk*]; (jihān sävgän kišiniŋ közlärini qanāʿat toldurur yā ölsä t.) 93*r* 5° [*χāk-i gūr*]
— *ïm:* (t. üstünä yaš ot bitmiš) 147*v* 11° [*gil*]
— *ï:* (t. üstinä läyl vä nähär müjävir bolup) 125*r* 3 [*χāk*]; (t. üzä anïŋ tikänlär bitti) 125*r* 12° [*χāk*]
— *ïndan:* 166*v* 9° [*χāk*]
OldT. *topraq* 'Erdboden, Erde, Staub' (ATG 343*a*); Käšγ. *topraq* 'Erde, Staub' (Brock. 213); CCum. *topraq* 'Staub, Schmutz' (Grönb. 249); MM *topraq* 'earth' (MS 183*r* 10); Quṭb *tobraq* 'dust, earth' (Zaj. 180); LA *topraq* 'Staub' (H. 66); LN *topraq* 'earth' (MS 146*r* 1, etc.)

topuq 'heel, ankle'
— *larïn:* (arslan bigin eränlärni ẓarūrät ḥukmï bilän tešiklärdä tutup t. yänčip tururlar) 154*r* 3 [*kaʿbhā*]
MM *topuq* 'heel' (MS 180*v* 14); LA *topuq* 'Fussknöchel' (H. 83)

toq 'full, satiated'
— 90*v* 7° [*sïr*]; 166*v* 7°; (äy t. közüŋä arpa äkmägi körünmäs χwaš) 18*r* 3° [*sïr*]; (yürür män šādmān qarnïm közüm t.) 58*r* 7°; (t. bolup ölsä yaχšïraq ač bolup tiri yürügünčä) 84*v* 11 [*sïrï*]; (bu qarïn dāʾim keräk t.) 106*v* 9°
Old T. *toq* 'satt' (ATG 343*a*); Käšγ. *toq* 1. 'satt' (Brock. 213); CCum. *toqluq* 'Überfluss, Fülle' (Grönb. 249); Quṭb cf. *toqluq* 'repletion, satiation' (Zaj. 182)

toqï- vt. 'to weave'
— *γay:* (köni bolsa anïŋ ṭāʿatkä boynï saʿādät tonluqïn dāʾim t.) 137*v* 8°
Old T. *toqï-* 'schlagen, einschlagen, errichten, treffen, stampfen, weben' (ATG 343*a*); Käšγ. *toqï-* 'weben' (Brock. 213); MN *toqu-* 'tessere' (G. 100); Quṭb cf. *toqul-* 'to be woven' (Zaj. 182)

toqsan 'ninety'
— (yedi yüz t. üč) 178*r* 11
Käšγ. *toqsan* 'neunzig' (Brock. 214); MM *toqsan* 'ninety' (MS 189*r* 10, etc.)

toquz 1. 'present, gift'; 2. 'nine pieces, nine units'; 3. 'nine'
— 186*v* A 2, 8; A 3, B 1, A 6, 7, B 8; (üč yüz elli t.) 38*v* 11; (anasï t. ay on kün kötärdi) 146*r* 2
Old T. *toquz* 'neun' (ATG 343*a*); Käšγ. *toquz* 'neun' (Brock. 214); CCum. *toγuz* 'neun' (Grönb. 247)

toy- vi. 1. 'to be satiated'; 2. 'to be fed up with'
— *mas:* 116*v* 12 [cf. *baq-*]; (köz yüzini körüp anïn t.) 70*v* 2° [*sïr nagaštï*]

— *sa:* (qačan kim t. bähädür ḥamlä qïlur tutmaγa) 23*r* 6°
— *γaylar:* (ol qadar qattïlïq etmägil kim sändän toyγaylar) 164*r* 12 [*sïr gardand*]
— *mayïp:* (nädäyim kim ǰihändan t. män) 136*v* 6°
— *mayïn:* (qarïnlarï yaχšï t. ṭaʿāmdan ellärin čäkkäylär) 83*r* 13
— *γunča:* (kelür ḫayfïm naẓar qïlsa yüzüŋä här ki t.) 116*v* 12° [*sïr naχwāhand būdan*]; (t. yemäk yemädi) 172*v* 1
Old T. *tod-* 'satt sein' (ATG 342*a*); Kāšγ. *toδ-* 'sich sättigen' (Brock. 211); Quṭb *toy-* 'to become saturated, have enough' (Zaj. 181); QY *doy-* 'sich sättigen' (Brock. 56)

toydur- vt. 'to satisfy, satiate'
— *maq:* (küč birlä qarnïn t. müškil iš durur) 104*r* 8
Kāšγ. cf. *toδur-* 'sättigen' (Brock. 211); Kāšγ. cf. *toδγur-* 1. 'sättigen' Brock. 211); CCum. *toydïr-* 'sättigen' (Grönb. 248); Quṭb *toyur-* 'to feed up, fill' (Zaj. 182)

toz 'dust'
— *ï:* (ayva t.) 118*r* 12
Old T. *toz* 'Staub' (ATG 343*a*); Kāšγ. *toz* 'Staub' (Brock. 214); CCum. *toz* 'Staub' (Grönb. 250); LA *doz* 'Staub' (H. 75); QY *toz* 'Staub' (Brock. 55)

tozut- 'to scatter in the form of dust'
— *sa:* (nečä t. bād-i bähārī ʿabīr vä mäšk) 182*v* 2
Kāšγ. *tozït-* 'zerstäuben' (Brock. 215)

tög- vt. 'to beat'
— *är:* (nečä kim fil häybätli bolursa t. süri čibinlär šāh fïlin) 102*r* 3° [*bizanad*]
— *dilär:* (nägäh bir faqïrni χalvät yerdä taptïlar dayï muḥkäm t.) 76*v* 11 [*bizanad*]
— *gäylär:* (ne yerdä faqïr ṭā'ifäsin tapsalar t.) 76*v* 10
— *gän:* (tämür t. biläk miŋ qurla yaχšï ol eldän kim kögüsdä beggä qaršï) 45*v* 7°
Quṭb *tög-* 'to beat, squash' (Zaj. 183); LA *dög-* 'schlagen' (H. 74)

tök- vt. 1. 'to pour, shed'; 2. 'to spread'
— *är:* 168*r* 6 [*birïzad*]; (nečä kim yeŋ bilä ġuṣṣa mänim üzrä t. bolsaŋ) 131*r* 1° [*afšānï*]; (aγač yergä t. yazïn yemišin) 143*r* 8° [*fišānad*]
— *ti:* (dayï müsāfirlärgä süfrälär t.) 87*v* 4 [*nihādï*]; (anï istämägä kišilär ïya berdi dayï köp türli niʿmätlär t.) 128*v* 2; (türli türli niʿmätlär t.) 145*v* 5
— *sä:* (sulṭān sälāmäti üčün raʿiyyätdän biriniŋ qanïn t. rävā durur) 33*r* 12 [*rïχtan*]
— *üp:* 96*r* 11, 150*r* 10 [*pāšïda ~ rïχta*]; (bir luqmä üčün yüz suyïn t. yürümägäy) 98*v* 5 [*rïχta*]; (yāsmïn güllär t. ʿišrät qïlur) 129*r* 2°
— *übän:* (dävrān-i zämān yüzi gülini t. topraqï üzä anïŋ tikänlär bitti) 125*r* 11° [*birïχt*]
— *mägä:* (atam anam dünyālik üčün qanïmnï t. dästür berdilär) 33*v* 5
qan tök- 'to kill, shed blood' (116*r* 9)
yüz suvun tök- 'to be disgraced' (96*r* 11)
Old T. *tök-* 'ausgiessen' (ATG 343*b*); Kāšγ. *tök-* 'ausgiessen' (Brock. 215); CCum. *tök-* 'ausgiessen, herausfliessen' (Grönb. 250); MM *tök-* vt. 'to pour, scatter' (MS 181*v* 5, et passim); LA *tök-* 'ausgiessen' (H. 68)

tökül- vi. 1. 'to be poured out'; 2. 'to fall to pieces'
— *üp:* (qadaḥ sïnïp šärāb t. qāẓï äsrük χarāb yatur) 130*r* 3
— *günčä:* (mänim hälākligim yaχšïraq andan kim yazuqsuz qan t.) 33*v* 13 [*rïχtan*]
— *miš:* (barča söŋükläri t. idi) 9*v* 13 [*rïχta būd*]; (täninïŋ aqïnïŋ üzrä yaŋayï alïnïŋ rängi erür ol tāzä quš t. teg qar aqïnya) 183*v* 7
Old T. *tökül-* 'ausgegossen werden, eingegossen, gefüllt werden' (ATG 343*b*); Kāšγ. *tökül-* 'gegossen werden' (Brock. 215); MM *tökül-* vi. 'to be poured' (MS 194*r* 8, etc); Quṭb *tökül-* 'to run over, pour out, fall (leaves)' (Zaj. 184)

tört 'four'
— (t. kiši t. kim ärsädän qorqar) 25*v* 11 [*čahār*]; (ol kečä oγrï t. mänzilni bir etti) 51*v* 12; (t. yüz zāhid) 72*r* 6 [*čahār*]; (t. yanï 'in all quarters of the world') 90*r* 5
Old T. *tört* 'vier' (ATG 343*b*); Kāšγ. *tört* 'vier' (Brock. 215); CCum. *tört, dört* 'vier' (Grönb. 251); MM *tört* 'four' (MS 180*v* 8, et passim); Quṭb *tört* 'four' (Zaj. 184)

törtinči 'fourth'
— 8*v* 2 [*čahārum*]; 98*r* 11 [*čahārum*]; 106*v* 11 [*čahārum*]
Kāšγ. *törtünč* 'vierter' (Brock. 215); CCum. *törtünči* 'der vierte, viertens' (Grönb. 215)

tösä- vt. 'to spread, lay out'
— *gäy:* (buyurdï kim yer yüzinä yäšil bisāṭ t.) 3*r* 11 [*bigustarad*]

Quṭb *töšä-* 'to stretch, spread' (Zaj. 184); Chag., Eastern Turkish, Tar. *töšä-* 'als Lager ausbreiten' (Radl. III, 1268)

töšäk 'bed'
— (bašï yastuqqa tikmägäy t. häm körmägäy yanï) 179*v* 9
— *dän:* (bu ḫarïf yumšaq t. ïssï kül üstündä qaldï) 38*r* 6 [*bastar*]
Old T. *töšäk* 'Lagerstatt, Kissen', (ATG 343*b*); Kāšγ. *tüšäk* 'Matratze, Teppich' (Brock. 225); CCum. *töšäk* 'Schlaffilz der Nomaden, Bett, Matratze' (Grönb. 251); MM *töšäk* 'bed' (MS 200*r* 13); Quṭb *töšäk* 'couch, bed' (Zaj. 185); LA *töšäk* 'Matratze' (H. 67)

töz- vt. 'to obey, follow'
— *üp:* (közüη ač uyqudan, äy ädäm oγlï, säni kimdän kesip kimgä t. sän) 172*r* 2° [*paivastï*]
CCum. *töz-* 'leiden, Leiden ertragen, es aushalten' (Grönb. 252); Quṭb *töz-* 'to suffer, endure, wait with patience, bear' (Zaj. 185)

ṭūfān 'tempest'
— (jihännï ṭ. tutsa) 158*v* 10 [*ṭūfānān*]
— *ï:* (yätür vaṣlïη kämisin kim erišti Nūḥ ṭ.) 179*v* 7° [Mavlānā Isḥāq]

tuḥfä 'present, gift'
— *i* [iz.]: (andan bizgä ne t. kärämät kätürdüη) 7*v* 9 [id.]

ṭuʿma 'food'
— *sï:* (baitu'l-māl χazïnäsi mäskïnlär luqmäsi turur šäyṭānlar t. dägül) 21*v* 10 [id.]

tur- vi. 1. 'to stand'; 2. 'to stand up'; 3. 'to stay'; 4. 'to stand firm'; 5. used as auxiliary verb with gerunds in *-p* and *-a*
— 129*r* 10 [*χïz* ~ *bar χïz*]
— *ma:* (nečä kim ayaqïη bar bir yerdä t.) 129*r* 10
— *γul:* 82*v* 7 [cf. *tek*]
— *γïl:* 26*r* 9 [cf. *tek*]
— *ur män:* 34*v* 3 [cf. *bäsläη-*]; (ṣaʿb düšmän ändïšäsinä tüšüp t.) 19*v* 8
— *ur sän:* 82*r* 2 [cf. *bayaγï*]; 149*r* 12 [*pāï* ~ *istāda*]; (ne t. baqïp, äyā yoldaš, taš üzä dur yïlan eliηdä taš) 169*r* 11°
— *ur:* 2*v* 3, 71*r* 6 [*īstāda*]; (ol faqïrni kördüm mütaġayyir bolmayïn öz qarārï üzä t. idi) 124*v* 1 [*mānda*]; (kördi kim šāmʿ yana turur) 130*r* 2 [*īstāda*]
— *urda:* (kečälär ʿibādät üčün t. köηülgä bu saqïš kelür) 73*r* 13
— *urlar:* 171*v* 11 [cf. *ešäk*]; (topuqlarïn yänčip t.) 154*r* 3
— *mas:* (ol nemä kim tärk bitkäy köp t.) 166*v* 9 [*napāyad*]
— *dï:* 181*r* 12 [cf. *arï-bäri*]
— *dïlar:* (qačan kim nämāz qïlmaγa t. nämāznï köp qïldï) 52*v* 3 [*bar χāstand*]
— *madï:* (qarïnïη t. ol däm tayaqï) 138*v* 3°
— *saη:* 106*v* 4 [cf. *kel-*]
— *sa:* 10*v* 11
— *salar:* 165*r* 4 [cf. *parïšānlïq*]
— *yay sän:* 128*r* 5
— *yay:* 45*v* 6, 149*v* 9 [cf. *bäk*]
— *up:* 106*r* 11 [*bar χāst*]; 119*v* 6° [*bar χïzad*]; (ol beg mäni t. taptï) 29*r* 10; (t. ol begniη χidmätinä keldim) 29*r* 1
— *uban:* 59*v* 12
— *mayïn:* (nečün sän šähr ičindä t. taγ ičindä olturur sän) 123*v* 9
— *a:* (yïqïla t. kitär idi) 26*r* 5 [*χïzān*]; (ev iyäsi bildi daγï t. keldi) 50*v* 2
— *maq:* (zämānlar t. bilän sürtülür) 147*v* 8
— *maya:* (mundan artuq ṭāqatïm yoq t.) 99*v* 5
bäk tur- 'to stand firm' (149*v* 6)
otura tura kit- 'to go along with difficulty' (137*r* 1)
tek tur- 'to keep silence, be silent' (26*r* 9, 152*v* 9)
tura kel- 'to spring up' (115*v* 3)
Old T. *tur-* 'stehen, sich aufhalten, verweilen, sich erheben, deskr. Verb: dauernd tun; Hilfsverb: sein' (ATG 344*a*); Kāšγ. *tur-* 1. 'aufstehen, sich erheben (Nebel)'; 2. 'Halt machen'; 3. 'stehen'; 4. 'sein' (Brock. 218); CCum. *tur-* 'stehen, stehen bleiben, verbleiben, aufstehen, sich erheben; Hilfsverb (Grönb. 254); MM *tur-* vi. 'to stand, be, stay' (MM 194*r* 5); Quṭb *tur-* 'to stand' (Zaj. 186)

turγuz- vt. 'to set up, place'
— *dïlar:* (mälik iläyindä särāy ṣaḥnïna t.) 126*r* 12
Old T. *turγur-* 'aufstellen, errichten, entstehen lassen, einrichten, aufwiegeln, entstehen' (ATG 344*b*); Kāšγ. *turγur-* 1. 'aufstehen lassen'; 2. einrichten, bauen'; 3. 'erschöpfen, mager machen' (Brock. 218)

turunč 'orange'
— (käskäy elini t. yerinä fï'l-ḥāl) 126*r* 4 [id.]
Quṭb *turunč* 'a kind of orange' (Zaj. 186)

turuq- vi. 'to stay'
— *tï:* (χwāǰä bu sözniη ǰävābïna qorqup t.) 36*r* 2
Kāšγ. *turuq-* 'gerinnen' (Brock. 219); Quṭb *turuq-* 'to fasten, stop, stand' (Zaj. 186)

turuš- vi. 'to confront, accuse each other'
— *tï:* (qopup qāẓï . . . beggä t.) 138*v* 9 Kāšγ. *turuš-* 'Widerstand leisten, widerstreben' (Brock. 219); Quṭb *turuš-* 'to oppose, rise (against)' (Zaj. 187)
turušur- vt. 'to keep, preserve'
— *ur:* (anlarda kim quvvät eli yoq turur ušaq tašlar t.) 171*v* 3 [*nagah mīdārand*]
tuš 'friend, fellow'
— *bol-* vt. 'to meet with': (här kim ögüt išitip tutmasa mälämatqa t. bolur) 176*r* 11
Old T. *tuš* 'Gefährte, begegnender, passender, Eignung' (ATG 344*b*); Kāšγ. *tuš* 'Gefährte, ebenbürtig' (Brock. 220); Quṭb *tuš* 'equal, equivalent, fellow' (Zaj. 187)
tut- vt. 1. 'to hold'; 2. 'to keep'; 3. 'to catch'; 4. 'to take' 5. 'to retain'; 6. 'to cover'; 7. 'to obtain'
— 130*v* 7 [cf. *qïsqa*]; (bolsa yanïnda bir ḥarïf-i ẓarïf t. yeŋdän daγï čirāġ söndür) 115*v* 13° [*bigïr*]
— *qïl:* 66*r* 10
— *ma:* 99*v* 1 [cf. *yïlan*]
— *mayïl:* (t. pūlād qollï birlä pänǰä äy ẓaʿïf) 32*v* 12°
— *sun:* (χidmät ṭamaʿïn ol kišidän t. kim niʿmät ṭamaʿïn andan tutqay) 40*r* 6
— *masïn:* 180*r* 8
— *uŋuz:* (äy müsülmānlar, čirāġï mänim yolumda t.) 75*v* 4 [*dārïd*]
— *ar män:* 93*r* 1
— *ar:* 9*r* 1° [*bigïrad*]; (ač qarïnlï beg t. qačmaqnï) 23*r* 7; (bu yaqasïn ol etägin tek tutar) 29*r* 6°; (sābiqu'l-inʿām quldïn ne χaṭā kördi ʿaǰāb kim anï közdän salïp qayγu ḥiṣārïnda t.) 29*v* 5°
— *mas:* 67*v* 7° [*dārad*]; (saχï elindä bilür sän qarār t. māl) 21*r* 9°
— *tum:* 29*r* 3; (ol maŋa män aŋa t.) 157*v* 5
— *tuŋ:* 48*v* 9
— *tï:* 16*r* 11; (bu sözdän mälikni külmäk t.) 131*v* 1
— *tïlar:* 11*v* 3 [cf. *yüz*]
— *madï:* 73*r* 5
— *saŋ:* (käräm qïlïp qulaq t. ǰävāb aytayïm) 22*v* 12
— *sa:* 27*r* 3
— *masaŋ:* (šarṭ-i inṣāf dägül t. āχir färmān) 4*r* 1°
— *qay män:* 99*v* 4
— *qay:* 12*r* 5 [*bigïrad*, cf. *ärdämsiz*]; 13*v* 6 [*giriftï*]; (bolγay kim vaḥšäti kitip mü'ānäsät t.) 133*r* 11 [*paẓïrad*]
— *qay siz:* 67*v* 5
— *qaylar:* 97*v* 10
— *γaylar:* 78*r* 6
— *up:* 21*r* 3 [*dāšt*]; 57*r* 9 [cf. *soy-*]; 155*v* 13 [*nagah dārad*]; (yügürür ǰümlä säniŋ näfʿïŋ üčün ämr tutup) 3*v* 13°
— *a:* 94*v* 7 [*nagāh dāštan*]; (ol kim ärsä anï t. bilmädi) 67*v* 1 [*ẓabṭ*]
— *quči:* (ayaqdan tüškän elin t. bol) 172*v* 6°
— *maq:* 22*r* 5
— *maqda:* (anï t. tä'χïr qïldïŋ) 44*v* 12 [*giriftan*]
— *maγa:* 23*r* 6
— *qan:* (maχdūm bolur hämīšä färmān t.) 37*v* 4° [*qabūl*]
— *mïš:* (ǰümlä ṣaḥrā yüzin čičäk t.) 147*v* 10; (körär miskīn susamïš uyqusïnda tämāmät yer yüzin t. aqar su) 153*r* 12°
ämr tut- 'to receive an order' (3*v* 13)
daqq tut- 'to reproach, vilify' (129*r* 11)
balïq tut- 'to fish' (94*v* 4)
elgä tut- 'to take in the hand' (46*r* 5)
färmān tut- 'to obey' (4*r* 1)
külmäk tut- 'to be seized with laughter' (131*v* 1)
maʿẓūr tut- 'to hold somebody excusable' (59*v* 13)
oruč tut- 'to keep fast' (84*r* 6)
pänǰä tut- 'to fight with, quarrel' (32*v* 12)
qarār tut- 'to rest' (21*r* 9)
qïsqa tut- 'to beware of' (130*v* 7)
qulaq tut- 'to give an ear to' (22*v* 12)
ṭamaʿ tut- 'to expect, desire' (131*r* 2)
taqṣïr tut- 'to keep in shortness' (22*v* 1)
tek tut- 'to seize, get hold of' (29*r* 6)
tiri tut- 'to keep alive' (181*v* 4)
üns tut- 'to associate' (67*v* 11)
ümïd tut- 'to set one's hopes on' (41*r* 2)
ümïddä tut- 'to give hopes' (22*r* 5)
χwaš tut- 'to keep, preserve' (175*r* 11)
yād tut- 'to learn' (93*r* 1)
yïraq tut- 'to keep far' (4*v* 13)
yol tut- 'to make for (a place)' (149*v* 8)
yüz tut- 'to turn the face toward' (22*v* 3, 58*v* 10)
Old T. *tut-* 'fassen, halten, festhalten, meinen, behandeln, darbringen, behüten, regieren; Deskr. V.: ständig tun' (ATG 344*b*); Kāšγ. *tut-* 1. festhalten, fassen'; 5. 'hören auf' (Brock. 220); CCum. *tut-* 'greifen, nehmen, anfassen berühren, behalten' (Grönb. 258); MM *tut-* vt. 'to take, obey, regard as, take for; keep' (MS 184*r* 7, et passim)

ṭūṭī 'parrot'
— 119*v* 1 [id.]; 119*v* 5; (säni ṭ. bigin säkkär bilän χwaš turup män bäsläyürgä jän bilän uš) 133*v* 4°; (tili ṭ.) 179*v* 13°; (kimi ṭ. bigin čäynär säkärni) 185*v* 5°
— *gä:* 120*r* 2
— *niŋ:* 119*v* 10
— *läri:* 184*v* 1

tutsaq [twts'q] 'pledge'
— (äyärimniŋ ičärgisi t. bolsa) 23*r* 1 [*girau*]
CCum. *tutsaq* 'Pfand, Unterpfand' (Grönb. 258); LA *tutsaq* 'Gefangener' (H. 83)

tutul- vi. 'to be seized, be stopped'
— *dï:* (näfäs yolï t.) 132*v* 4 [*bigirift*]
— *yan:* (män ol quš män nečälärdän qutulγan säniŋ ʿišqiŋ tuzaγïna t.) 70*v* 13°
— *maq:* (közünä kim uyup bersä köŋülni ʿajäb-mi dur aŋa böylä t.) 130*r* 11°
Kāšγ. *tutul-* 'gefangen werden' (Brock. 221); MM *tutul-* 'to be seized' (MS 176*v* 3); Quṭb *tutul-* 'to be covered/darkened (sun, moon)' (Zaj. 188)

tutuš- vi. 1. 'to quarrel'; 2. 'to flare up'
— *qan:* 168*v* 1 [cf. *sïndur-*]; (qaγan arslan bilän pänjä t. er dägül ʿāqil) 44*r* 11°
— *mayïnča:* 184*r* 5
Old T. *tutuš-* 'an Krämpfen leiden' (ATG 345*a*); Kāšγ. *tutuš-* 'einander packen' (Brock. 221); MM *tutuš-* vi. 'to flare up' (MS 199*r* 1); Quṭb *tutuš-* 'to catch fire, blaze up' (Zaj. 188); LA *tutuš-* 'einander angreifen' (H. 66); Abū Ḥ. *tutuštu* 'kavgaya tutuştu' (Caf. 108); Chag. *tutaš-* 'se saisir, se prendre, se nouer, s'enflammer' (PdC 222)

tuχm 'seed'
— *nï:* (t. šūrā yergä ekti) 160*v* 9

tuy- vt. 'to hear'
— *up:* (bir kim ärsä vāqiʿanï t. sulṭānγa aŋlattï) 36*r* 5 [*vāqif šud*]
Old T. *tuy-* 'merken, einsehen, erkennen' (ATG 345*a*); Kāšγ. *tuy-* 'merken, verstehen' (Brock. 216); CCum. *tuy-* 'merken, gewahr werden' (Grönb. 253)

ṭuyūr 'birds'
— *ï:* (yulduz ṭ. barčasï turdï arï-bäri) 181*r* 12 [χwārazmī]

tuz 'salt'
— 31*r* 1 [*namak*]; (tävaqquʿïmïz ol durur kim tuz etmäk yemägä müvāfaqatlïq qïlγaylar) 106*r* 8 [*namak*]; (t. tökär yärïm jïrāḥät üstünä) 126*v* 11° [*namak*]; (mürüvvät körmädim bir faqïrniŋ jïrāḥatï üstünä t. qoymaq) 143*v* 5 [*namak*]; (t. äkmäk ḫaqqï 'gratitude towards the benefactor') 174*v* 12
— *nï:* 31*r* 2
tuz etmäkni unut- 'to be ungrateful' (175*r* 1)
Kāšγ. *tuz* 'Salz' (Brock. 221); *tuz* 'güzellik' (Atalay, 665); CCum. *tuz* 'Salz' (Grönb. 259); MM *tuz* 'salt, beauty' (MS 194*v* 6, etc); Quṭb *tuz* 'salt, witticism' (Zaj. 188); LA *tuz* 'Salz' (H. 85)

tuzaq 'net, snare'
— *qa:* (ṭamaʿ salur učar qušnï t.) 100*v* 2° [*band*]; (bir quš bigin kim t. tüšmiš bolγay) 113*v* 10 [*dām*]
— *ï* [> *tuzaγï*]: 73*r* 11 [cf. *oyul*]; (maḥbūblar zülfi ʿaql ayaγïnïŋ zänjïri daγï zïräk qušlarnïŋ t. durur) 70*v* 9 [*dām*]
— *ïn:* (boγaz bälāsï bolmasa idi quš tuzaqqa tüšmägäy idi ṣayyād daγï t. qurmaγay idi) 168*v* 8 [*dām*]
— *ïn* [> *tuzaγïn*]: 165*v* 12 [*dām*]
— *ïna* [> *tuzaγïna*]: 70*v* 13
Old T. *tuzaq* 'Schlinge' (ATG 345*a*); Kāšγ. *tuzaq* 1. 'Falle' (Brock. 221); CCum. *tuzaq* 'Schlinge' (Grönb. 259); Quṭb *tuzaq* 'noose, snare, ambush, trap' (Zaj. 188); LA *tuzaq* 'Schlinge' (H. 85)

tüb 'foot (of a tree)'
— *ünä:* (maġrib vaqtïn bir aγač t. yetip yattïm) 136*v* 9 [*pāy*]
— *ündä:* (nečälär ol muġaylännïŋ t. kečälär χwaš uyurlar) 56*r* 6° [*zïr*]
Old T. *tüp, täb* 'Grund, Boden, Ende, Spitze, Schluss' (ATG 345*b*); Kāšγ. 1. 'Wurzel'; 2. 'Fundament, Boden'; 3. 'Grund (des Flusses)'; 4. 'Abstammung' (Brock. 222); CCum. *tüp, tüb* 'Grund, Boden; Fundament' (Grönb 260); Quṭb *tüb* 'bottom, ground' (Zaj. 189); LA *tüp* 'Wurzel' (H. 66); QY *düb* 'Grund, Fuss (des Baumes)' (Brock. 57)

tügmä 'button'
— (altun t. etäk) 186*v*, B 10
Old T. cf. *tüg-* 'knoten' (ATG 345*a*); Kāšγ. *tügmä* 'Knopf' (Brock. 222); CCum. *tüvmä* 'Knopf' (Grönb 261); LA *tügmä* 1. 'Knopf' (H. 68)

tühmät 'suspicion'
— (bir kün bularnï bir šährniŋ ešigindä jāsūs dep t. bilän tuttïlar) 84*r* 9 [id.]; (özini t. yüki altïnda tutmaq) 117*r* 5 [*muttahim gardānīdan*]
— *et-* 'to suspect': 15*v* 2 [*tuhmat*]

— *dän:* (t. yïraq turγay sän) 128*r* 5; (t. χālī dägül) 174*r* 10 [*muttahim gardad*]

tükän- vi. 'to come to an end, be exhausted'

— *mäs* 'inexhaustible': 3*r* 5 [*bīdarīġ*]

— *di:* 182*v* 7 [cf. *sïz-*]; (ʿazīz ʿumr t.) 19*r* 4° [*ba sar šud*]; (t. ʿumrum firāq elindä) 185*r* 8

— *sä:* 165*r* 10 [*furū mānad* ~ *dar mānad*]; (qačan kim t. eliŋdäki al qïlïč čäksäŋ ol däm qïnïndan ḫalāl) 163*v* 5° [*dar gusist*]

— *ip:* 90*r* 4 [*ba āχir āmada* ~ *namānda*]; (azuqum t. yürür idim) 89*v* 3

Old T. *tükä-* 'zu Ende sein, zu Ende gehen, ausreichen, vollständig tun' (ATG 345*b*); Kāšγ. *tükä-* 1. 'zu Ende gehen' (Brock. 223); CCum. *tügän-* 'zu Ende gehen, aufhören' (Grönb. 259); MM *tükän-* vi. 'to be exhausted, come to an end' (MS 188*r* 8, etc.); MN *tükän-* 'essere terminato' (G. 100); Quṭb *tükän-* 1. 'to come to an end, be exhausted' (Zaj. 189); Qav. *tükän-* 'zu Ende sein' (Tel. 325); QY *dükän-* 'zu Ende gehen' (Brock. 56)

tükät- vt. 'to spend'

— *ür:* (altunnï kümüšni säfärdä ḫarāmï alur yā šährdä oγrï yā ṣāḥibi yep t.) 139*v* 8

Old T. *tükät-* 'beenden, deskr. Verb: 'bis zum Ende tun' (ATG 345*b*); Kāšγ. *tükät-* 'beenden' (Brock. 223); MM *tükät-* 'to complete' (MS 189*r* 1, etc.); MN *tükät-* 'terminare' (G. 100); Quṭb *tükät-* 'to finish, exhaust' (Zaj. 189)

tülän- vi. 'to change'

— *ginčä:* (semiz aruq bolup t. köp aruqlar tüšüp yatïp öldi) 56*r* 11°

tülki 'fox'

— (bu säniŋ ḫālïŋ ol t. ḫikāyätinä oχšar) 26*r* 4 [*rūbāh*]

Old T. *tilkü* 'Fuchs' (ATG 341*b*); Kāšγ. *tilkü* 'Fuchs' (Brock. 208); CCum. *tülkü* 'Fuchs, Fuchsfell' (Grönb. 259); Quṭb *tilkü* 'fox' (Zaj. 179); LA *tülkü* 'Fuchs' (H. 68)

tümän 'ten thousand → much, many'

— 53*r* 3 [cf. *aya*]; (t. bülbül qïlur ʿišqindä äfġān) 118*r* 2°

Old T. *tümän* 'zehntausend' (ATG 345*b*); Kāšγ. *tuman* 1. 'zehntausend'; 2. 'viel' (Brock. 217); CCum. *tümän* 'zehntausend' (Grönb. 259); MM *tümän* 'ten thousand' (MS 200*r* 13, et passim); Quṭb *tümän* 'ten thousand, a big quantity' (Zaj. 190)

tün 'night'

— (dilbärim zülfi t. yüzi kün dur) 115*v* 12°; (t. vä kün 'night and day') 144*v* 7, 167*r* 2; (qaraγγu t.) 176*v* 11

— *nüŋ:* 181*v* 8 [cf. *tamar*]

— *lä:* (bir t. 'one night') 169*r* 3

— *i:* (t. kün 'night and day') 146*r* 1

Old T. *tün* 'Nacht' (ATG 345*b*); Kāšγ. *tün* 'Abend, Nacht' (Brock. 223); CCum. *tün* 'Nacht' (Grönb. 259); MM *tün* 'night' (MS 176*v* 15, et passim); Quṭb *tün* 'night' (Zaj. 190); LA *tün kün* 'gestern' (H. 99)

tün qata 'the whole night'

— (t. yürüp saḫar vaqtïn kelip bir orman yanïnda qondïlar) 63*v* 8

Quṭb *tün qata* 'all night long' (Zaj. 190); Kazak *tün qattï* 'er ritt die ganze Nacht hindurch' (Radl. III, 1548)

tür- vt. 'to roll up, fold together'

— *üp:* (hävā vä häväs färšin t. mäjālis tärkin urup χalvätdä ʿuzlät iχtiyār qïlmaq kerāk) 125*v* 1 [*dar navardam*]

Old T. *tür-* 'falten, aufhäufen' (ATG 346*a*); Kāšγ. *tür-* 'falten' (Brock. 224)

türbä 'tomb'

— *si:* 147*v* 6 [*gūr* ~ *qabr* ~ *turbat*]

— *siniŋ:* (atam t. sanduqï üzä älvän naqš qazïlmïš) 150*r* 6 [*turbat*]

— *sinä:* 135*v* 1° [*turbat*]

— *sindä:* 19*r* 12 [*turbat*]; (muġannï mūsïqī āġāz qïldï atasï t. yïγlaγan teg) 60*r* 5°

türk 'Turk'

— *i* [iz.]: (saldï niqāb čährädin ol t. χāvärī) 181*r* 9

Old T. *türk* 'Türke, türkisch' (ATG 346*a*); Kāšγ. cf. *türklä-* 'für einen Türken halten' (Brock. 224); Quṭb *türk* 'Turk' (Zaj. 190)

türkī 'Turkish'

— (Šäyχ Saʿdī Gülistānïn t. tärǰümä qïlsaŋ) 5*v* 12

— *gä:* (t. qaytïp ʿaǰämdän bu kitāb) 6*v* 5°

Türküstān prop. n.

— (yaŋïldïŋ kaʿbäniŋ yolïn yana qayt bu T. yolï dur kim kitär sän) 52*v* 8° [id.]

— *γa:* 92*r* 10 [id.]

türli 1. 'of . . . kind'; 2. 'various'

— 32*r* 1; (munča t. 'so many kinds of . . .') 107*v* 11 [*čandīn*]; (on t.) 133*v* 10; (köp t. 'much') 97*r* 3 [*bisyār*]; 127*r* 1 [cf. *aldïr-*]; (t.t. 'various') 145*v* 5; (büstān ičindä t. čičäklär änǰümän qurup) 181*v* 11

türlik 'various'

— 182*v* 1 [cf. *ara*]

türlü 'of ... kind, various'
— (köp t. 'many kinds of') 3*r* 6, 11*r* 6, 18*v* 8; (miŋ t.) 3*v* 6; (munča t.) 3*v* 9; (säkkiz t.) 6*v* 5; (t.t.) 59*v* 6; (ne t. 'of what kind') 61*r* 10
Old T. *türlüg* '-artig' (ATG 346*a*); Kāšγ. *türlük* 'allerlei' (Brock. 224); CCum. *türlü* 'so beschaffen; Äussere, Beschaffenheit' (Grönb. 260); MM *türlü* 'kind, sort' (MS 196*r* 12, etc.); Quṭb *türlü, türlüg* 'various, different, diverse' (Zaj. 190); LN *türlük* 'various' (MS 153*v* 2)

türš 'sour'
— *et-* 'to make a wry face': (yüzüŋni t. etip kitmä kišigä anïŋ köŋlün daγï ġamgïn qïlur sän) 86*v* 1° [*turš karda*]

türüš 'sour'
— (t. yüzli 'sour-faced') 86*r* 7 [*turš-rūy*]; 134*v* 5 [*turš-rūy*]; 141*r* 4 [*turš-rūy*]

tüš 1. 'sleep'; 2. 'dream'
— (bu t. taʿbīrinä ǰümlä ḫukämā ʿāǰïz qaldïlar) 10*r* 1; (sänin üčün bir tüš körüp män) 111*r* 6 [*χwāb*]
— *i:* (t. mübäräk düšmän) 111*v* 3
— *indä:* (bir mälik sulṭān Maḥmūd-i Säbükteginni t. kördi) 9*v* 11 [*χwāb*]
— *ündä:* 57*v* 4 [*χwāb*]
Old T. *tüšä-* 'träumen' (ATG 346*a*); Kāšγ. *tüš* 3. 'Traum' (Brock. 225); CCum. *tüš* 'Traum' (Grönb. 260); MM *tüš* 'dream' (MS 200*r* 14); Quṭb *tüš* 'dream' (Zaj. 191); Chag. *tüš* 'songe' (PdC 233)

tüš- vi. 1. 'to fall'; 2. 'to fall down'; 3. 'to happen'; 4. 'to drop in'; 5. 'to arrive at'; 6. used as auxiliary verb with *-a* gerunds
— *mägil:* (zinhār bu ṭamaʿgä t.) 105*r* 3
— *är:* (munuŋ bigin ittifāq nādir t.) 105*r* 2; (ašïqqan kim ärsä yüzi üstünä t.) 167*r* 1
— *tüm:* (bir kečä bir ṭā'ifä ṣuḥbätinä t.) 60*r* 1 [*birasīdam*]
— *tüŋ:* 103*v* 12
— *ti:* (su egräminä t.) 44*v* 8 [*dar uftādand*]; (ṭāqatïnïŋ ʿïnānï taḥammül elindän t. 'he lost his patience') 155*r* 1 [*biraft*]
— *mädiŋ:* 133*v* 8
— *sä:* 170*r* 6 [cf. *bayaγï*]
— *käy:* (tilägim ol elimä zülfiniŋ učï t.) 120*v* 11
— *mägäy:* 168*v* 9 [cf. *boγaz*]
— *üp:* 52*r* 12° [*uftad*]; 56*r* 11, 90*v* 11 [*uftad*]; (ol yigit χasta vä mäǰrūḥ bir kārvān artïna t. kitti) 102*r* 7 [*uftād*]
— *ičäk:* (gäbr āgär yüz yïl ot yaqar bolsa ičinä t. köyär fī'l-ḥāl) 24*r* 8° [*uftad*]; (mämläkätindän t. bir mälik miḫnät ičindä bolur ol kä'l-ʿadäm) 98*v* 9° [*fatad*]
— *künčä:* (sän daγï yatïp uyusaŋ yaχšï raq andan kim χalq tärisinä t.) 53*v* 2
— *mäk:* 91*r* 6
— *kän:* 179*r* 7 [cf. *eŋäk*]; (t. är ḫājätin rävā qïlsaŋ) 45*r* 8
— *käniŋdä:* 27*r* 3
— *miš:* (bir quš bigin kim tuzaqqa t. bolγay) 113*v* 10
seskänä tüš- 'to become terrified' (111*v* 7)
aqa tüš- 'to begin to flow suddenly' (183*r* 12)
artïna tüš- 'to pursue' (110*r* 6)
dävlätdän tüš- 'to lose one's fortune' (139*v* 9)
el tilinä tüš- 'to become the theme on everybody's lip' (140*v* 4)
ġarïblïqqa tüš- 'to fall into a foreign country' (97*v* 13)
ölüm ḫālïna tüš- 'to die' (58*r* 11)
ṭamaʿgä tüš- 'to desire' (153*v* 6)
ittifāq tüš- 'to happen' (135*v* 8)
yïraq tüš- 'to be/get far' (92*r* 4)
Old T. *tüš-* 'fallen, absitzen, sich niederlassen, sterben' (ATG 346*a*); Kāšγ. *tüš-* 1. 'fallen, absteigen'; 2. 'hingehen' (Brock. 225); CCum. *tüš-* 'fallen, herabsteigen, sich herabsenken' (Grönb. 260); MM *tüš-* vi. 'to fall, occur' (MS 178*r* 15, et passim); LA *tüš-* 'fallen' (H. 67); Qav. *tüš-* 'herabsteigen' (Tel. 325)

tüšä- vi. 'to pass the night, sleep'
— *lim:* (barïp anda t. kim sizgä savuq zaḫmät bermägäy) 90*v* 13
MM *tüšä-* vi. 'to pass the night' (MS 182*r* 3)

tüšür- vt. 'to let fall, drop, throw away'
— *di:* 182*v* 6; (bir nečä bähādür äränlärni t.) 11*r* 9 [*biandāχt*]; (ʿumrïnï kim fā'idäsiz išlärä qïldï täläf ḫājät almadï t. aqčasïn ol nāχaläf) 161*r* 8° [*biandāχt*]
Kāšγ. *tüšür-* 1. 'fallen lassen'; 2. 'absteigen lassen' (Brock. 225); CCum. *tüšür-* 'hinabstürzen, herunternehmen' (Grönb. 261); Quṭb *tüšür-* 'to allow to descend (from horse), take of' (Zaj. 191); Chag. *tüšür-* 'faire tomber' (PdC 235); QY *düšür-* 'fallen lassen, abladen' (Brock. 55)

tütün 'smoke'
— *indän:* (bu ot mänim ävimä qandan tüšti? ... faqīrlär āhï t.) 38*r* 9 [*dūd*]
Old T. *tütün* 'Rauch' (ATG 346*a*); Kāšγ. *tütün* 'Rauch' (Brock. 225); CCum. *tütin* 'Rauch' (Grönb. 261);

Quṭb *tütün* 'smoke, sigh' (Zaj. 191); LN *tütün* 'smoke' (MS 155*v* 8); LA *tütün* 'Rauch' (H. 66)

tüz 1. 'flat'; 2. 'straight'; 3. 'sincere'

— (anïŋ ṭāʿatï päs nečük t. bolur) 73*v* 2; (t. yazï 'desert') 89*v* 3 [*biyābān*]; (beliŋ bögrülgäni bolmas yana t.) 136*v* 2° [*rāst*]

Old T. *tüz* 'gleichmässig, eben, gleich, gelassen, ebensoviel, vollkommen, Edler' (ATG 346*a*); Kāšγ. *tüz* 'eben'; 3. 'gleich' (Brock. 226); CCum. *tüz* 'flach, eben; Steppe; gerade, richtig; Berichtigung, Ausbesserung' (Grönb. 261); Quṭb *tüz* 'even, straight, flat' (Zaj. 191)

tüz- vt. 1. 'to arrange, smooth'; 2. 'to produce, prepare'

— *üp:* (t. bir kündä yüz Kāšān ičindä satarlar bir dirämgä altï sïnï) 166*v* 11°; (bülbül muġannï boldï nävāda t. naġam) 181*v* 13

Old T. *tüz-* 'ordnen, eben machen' (ATG 346*a*); Kāšγ. *tüz-* 1. 'ordnen (ein Reich), ebnen (den Boden)' (Brock. 226); MM *tüz-* vt. 'to arrange, put in order' (MS 184*r* 5, et passim)

tüzäl- vi. 'to straighten'

— *mäs:* (qurï egri aγač otsuz t.) 141*r* 2° [*našavad rāst*]

Old T. cf. *tüzül-* 'eben, gleichmässig sein, sich einigen' (ATG 346*b*); Quṭb *tüzül-* 'to be arranged, be settled, be formed' (Zaj. 192); TZ *tüzäl-* 'düzelmek' (Atalay, 268*a*)

tüzät- vt. 'to arrange'

— *ür:* (kimi maʿnï qoyup lafẓïn t.) 185*v* 8

CCum. *tüzät-* 'ausbessern, wiederherstellen' (Grönb. 261); MM *tüzät-* vt. 'to correct' (MS 201*v* 1); Quṭb *tüzät-* 'to arrange, prepare, tune, correct' (Zaj. 191); LA *tüzät-* 'ordnen' (H. 67)

u

u 'and'

— 3*v* 3°, 6*r* 11, 6*v* 2°, et passim

uč 1. 'tip'; 2. 'top'; 3. 'corner'

— *ï:* 183*r* 12 [Toγlï χwāja]; (tilägim ol elimä zülfiniŋ u. tüškäy nečük kärïm yäŋindän faqïr elinä diräm) 120*v* 11° [*sar*]; (süŋi u. 'spearhead') 121*v* 7 [*tārak*]

— *ïnï:* (parmaqlarï u. ʿunnāb-räng qïlmïš) 154*v* 5°

— *ïna:* (üstün dudaγï burunï u. yätip) 47*v* 7 [*parra-i bīnī*]

— *ïnda:* (qurʾān til u. daγï altun ǰān ičindä turur) 137*v* 6 [*sar*]

Old T. *uč* 'Spitze, Anfang, äusserst, fern' (ATG 346*b*); Kāšγ. *uč* 2. 'Spitze'; 4. 'Ende' (Brock. 227); CCum. *uč* 'Ende' (Grönb. 263); MM *uč* 'aim, tip' (MS 194*v* 9, etc.); MN *uč* 'punta' (G. 101)

uč- vi. 'to fly'

— *ar:* (u. quš 'a flying bird') 98*r* 12, 100*v* 2 [cf. *quš*]

— *tï:* 61*r* 6 [*biparīd*]

— *qay:* (här kün bir hävāγa u.) 133*v* 9 [*parad*]

— *qan:* (hävāda u. quślarnï tïydï) 64*v* 7

Old T. *uc-* 'fliegen, sterben' (ATG 346*b*); Kāšγ. *uč-* 'fliegen' (Brock. 227); CCum. *uč-* 'fliegen' (Grönb. 263); MM *uč-* vi. 'to fly' (MS 179*v* 1, etc.); Quṭb *uč-* 'to fly' (Zaj. 194); LA *uč-* 'fliegen' (H. 44)

ʿudūl 'just men'

— *lar:* (bir nečä müzäkkï ʿu.) 127*v* [id.]

uftan- vi. 'to be ashamed'

— *ur:* (qul yazïp yazuq qïlïp ol u.) 4*v* 11° [*šarmsār*]

Quṭb *uwtan-* 'to be ashamed, feel shy' (Zaj. 201); Chag. *uftan-* 'to be ashamed' (Radl. I, 1784)

ufuq 'horizon'

— (čïqtï isä u. qïnïdïn ṣubḥ χanǰärï) 181*r* 11 [χwārazmī]

uγra- vi. 1. 'to go to a place'; 2. 'to meet, encounter'

— *saŋ:* (bir gül yaŋaqlï ǰädū qaraqlïγa u. ǰānïŋ fidā qïlur sän ušol däm aŋa köŋül) 183*r* 4

— *sa:* (kim bädän bäslär isä keŋ ʿayš üzä tar yergä u. eldän kitär) 84*v* 7°

Old T. *oγra-*, *oγura-* 'passen; planen, im Begriff sein zu' (ATG 320*b*); Kāšγ. *oγra-* 1. 'treffen, begegnen'; 2. 'besuchen' (Brock. 125); Quṭb *uγra-* 'to hit the target, arrive' (Zaj. 195)

ʿuhdä 'obligation'

— *sindän:* (kim anïŋ šükri ʿu. čïqa bilgäy) 2*v* 11 [id.]

ulašu 'running, in succession'

— (ol u. tün vä kün kendini ẕävqindä tutar) 180*r* 9

MM *ulašu* 'always, continually' (MS 176*v* 13, etc.); KCom. *ulasu* 'running, in succession' (Bor. 326); Quṭb *ulašu*, *ulašï* 'always, continuously' (Zaj. 197)

ʿulāmā 'learned men'
— (ʿu. qadrīna lā'iq dägül kim özini tühmät yüki altında tutmaq) 117*r* 5 [id.]
— *i* [iz.]: (ʿu. dähr) 129*v* 10 [*yagāna-i dahr*]
— *nï:* (ʿu. tilänčilikkä mänsūb qïlurlar) 155*r* 10 [id.]

ulγay- vi. 'to grow up'
— *dïŋ:* (u. mänim qatïmda) 14*v* 5°
— *mïš:* (kördüm χatun almïš oγlanlarï u.) 135*v* 10 [*χāsta*]
Old T. *ulγad-*, *uluγad-* 'wachsen, heranwachsen, alt werden' (ATG 347*a*); Kāšγ. *ulγaδ-* 'gross, alt werden' (Brock. 229); CCum. *ulγay-* 'wachsen, grösser werden' (Grönb. 265); Quṭb *ulγay-* 'to become bigger, grow' (Zaj. 197)

ullu 1. 'big, great'; 2. 'rich'
— 81*v* 8; (u. su 'big water, sea') 99*v* 13; (u. inʿām daγï aγïr baχšïš) 110*r* 13; (u. bäzzāz 'a rich mercer') 138*r* 8; (qiyāmät künündä u. ḫasrät ol bolγay kim bir ṣāliḥ qulnï jännätkä eltkäylär daγï fāsiq χwājälärni jähännämgä) 148*r* 10 [*buzurgtarïn* ~ *buzurgtar*]; (u. teräk 'a big tree') 149*r* 4 [*ʿazīm*]
— *ya:* (u. kičigä iʿzāz vä ikrām vä iḥsān qïlïp ġaybätlärindä χayrïn sözlär idi) 35*r* 8
— *larnï:* 49*r* 4 [*buzurg*, cf. *uluγluq*]
— *lara:* (u. keräkli söz sözlämäk rävā dur) 127*v* 12°

ulu 1. 'great'; 2. 'a great man'
— 147*v* 1 [*buzurg*]; (u. himmätli 'high-minded') 82*r* 2 [*buzurg-himmat*]
— *bol-* 'to grow up': 140*v* 13 [cf. *ögrän-*]
— *sï:* (ol ʿālimlärniŋ u.) 5*v* 8
— *lar:* 21*v* 6
— *larγa:* (här kim u. sökär tili bilän öz qanïn tökär) 168*r* 5
Old T. *uluγ* 'gross, Grosser, Vorgesetzter' (ATG 347*a*); Kāšγ. *uluγ* 'gross, alt' (Brock. 230); CCum. *ulu* 'gross' (Grönb. 265); MM *uluγ* 'great' (MS 181*v* 16, etc.); MN *uluγ* 'sommo, grande' (G. 101); Quṭb *ulu*, *uluγ* 'big, great, grown up' (Zaj. 198); LN *uluq* 'great' (MS 144*r* 3); QY *ulu* ~ *uluγ* 'gross' (Brock. 58)

uluγ 1. 'great man, leader'; 2. 'nobles'
— *nïŋ:* (anïŋ kibi mälik munuŋ kibi u. qadrïn bilmädi) 35*v* 9 [*buzurgvārï*]
— *lar:* 43*v* 1; (män u. niʿmäti bilän bäslänip turur män) 151*r* 6 [*buzurgān*]
— *larnï:* (mälik ṣaḥar vaqtïn turup bir nečä u. alïp) 130*r* 1 [*χāṣṣān*]
— *larnïŋ:* 36*r* 8 [*buzurgān*]
— *lardan:* 49*r* 7, 67*r* 12 [*buzurgān*]
— *larï:* (bu mämläkätniŋ u. öziniŋ qutluγ jämālïna müštāq bolup) 35*v* 12 [*aʿyān*]

uluγay- vi. 1. 'to grow up'; 2. 'to advance'
— *sa:* (qačan bir muχtaṣar dīvān bolup ʿammāl u. täkäbbürdän bilišlärgä körübän iltifāt etmäs) 66*v* 8°; (qiyās et kim u. özgägä ne qïlγay) 145*r* 7

uluγluq ['wlwγlwq ~ 'wlwγ-lwq] 1. 'greatness'; 2. 'rudeness'
— (u. tiläsäŋ saχï bol) 30*r* 11° [*buzurgï*]; (u. ol dägül kim ullularnï yaramas lafẓ birlän yād qïlγay) 49*r* 4°
— *et-* vi. 'to be rude': (mägär kičilikni unuttuŋ kim u. etär sän) 137*r* 7 [*durušti*]
Kāšγ. *uluγluq* 'Grösse, hohe Stellung, Stolz, Alter' (Brock. 230); CCum. *ululuq* 'Grösse' (Grönb. 265); MM *uluγluq* 'greatness' (MS 184*v* 5); Quṭb *uluγluq* 'greatness, generosity' (Zaj. 198)

ulus 'people'
— *qa:* (ol mälik kim dā'im elgä vä u. küč qïlur) 17*r* 6°
— *ta:* (kel äy Isḥāq-i mäskïnniŋ u. inči sulṭānï) 179*v* 10 [Mavlānā Isḥāq]
Old T. *uluš* 'Reich, Land' (ATG 347*a*]; Quṭb *ulus* 'people, folk' (Zaj. 198); Chag. *ulus* 'peuple, rassemblement, tribu' (PdC 79)

ʿulvī 'most sublime'
— (jävhär-i ʿu. turur nār) 170*r* 9 [id.]

ʿumr 'life'
— 19*r* 7° [id.]; (ʿazīz ʿu. tükändi) 19*r* 4° [id.]; (ʿu. barïnča 'for a life-time') 36*v* 3° [id.]; (māl ʿu. rāḥatï üčün durur daγï ʿu. māl jamʿ ätmäk üčün dägül) 159*v* 9 [id.]
— *nï:* (ʿu. ävväldän ḫisāb ettim) 122*r* 10 [id.]
— *nïŋ:* 183*v* 4 [Toγlï χwājä]
— *um:* 185*r* 8; (ne qadar kim ʿu. bar 'while I live') 52*r* 9 [id.]
— *ï:* (bu oγlan ʿu. bāġïndan yemiš yemiši yoq turur) 13*r* 2 [*zindagānï*]
— *ïn:* (ol kiši χayāl-i bāṭil bilän ʿumrïn täläf qïlïp yürür) 98*v* 13
— *un:* (böylä ṣarf etti ʿu. ol särbāz) 45*v* 9° [id.]
— *ïnïŋ:* 12*v* 13; (anïŋ daγï ʿu. baqīyyäsi qalmamïš) 44*v* 11 [id.]

ʿumür 'life'
— (ṣaḥrā yeli teg ʿu. baqāsï kečti) 41*v* 4°
— *ni:* (yaman birlä ʿu. ẓā'iʿ etmä) 13*r* 13 [*rūzgār*]

un 'flour'
— *ï:* (yüz miŋ altundan artuq ol yerdä bir avuč kirdäniŋ u. bolsa) 90*r* 11° Kāšγ. *un* 'Mehl' (Brock. 230); CCum. *un* 'Mehl' (Grönb. 265); Quṭb *un* 'flour' (Zaj. 198); LA *un* 'Mehl' (H. 54)

ʿunnāb-räng 'painted in jujube colour'
— *qïl-* 'to paint in jujube colour': (ol dilrübā bu ʿuššāq qanï bilän körüŋ kim parmaqlarï učïnï ʿu. qïlmïš) 154*v* 5° [*ʿunnāb-rang karda*]
unut- vt. 'to forget'
— *ur män:* (ol vaqt kim täŋrini u. sizni yād etär män) 57*r* 12 [*farāmūš mīkunam*]
— *man:* (u. bir näfäs härgiz säni män) 50*r* 12 [*farāmūš nakunam*]
— *mas:* (tuz etmäkni u. kälb) 175*r* 1° [*farāmūš nagardad*]
— *tum:* (yana u. özümni bolup saŋa mäšgūl) 115*r* 5
— *tuŋ:* (mägär kičiklikni u. kim uluγluq etär sän) 137*r* 6 [*farāmūš nakardï*]
— *madï:* 144*r* 13° [*farāmūš nakard*]
— *sa:* 113*v* 5
— *maγay män:* 172*v* 2 [*farāmūš nakunad*]; (härgiz ol färaḫnï u.) 89*v* 5 [*farāmūš nakunam*]
— *maγay:* 89*v* 5
— *up:* 22*v* 10 [cf. *yïlyï*]
— *mayïn:* (anï dā'im aŋa dur čūn bilür sän u. berür rizqiŋ tün va kün) 144*v* 4° Old T. *unït-* 'vergessen' (ATG 347*a*); CCum. *unut-* 'vergessen' (Grönb. 266); MM *unut-* 'to forget' (MS 179*r* 9, et passim); Quṭb *unut-*, *unït-* 'to forget' (Zaj. 198)
ʿuqbā 'the next world'
— (yedür baγïšla tiläsäŋ saʿādät-i ʿu.) 159*v* 7°
ʿuqūbät 'punishment, torture'
— (änvāʿ-i ʿu. 'different sorts of punishments') 28*r* 2 [id.]; (yüz türli ʿu. bilän öltürdilär) 32*r* 3 [id.]; (ʿu. müväkkälläri) 130*v* 11 [id.]
— *qïl-* 'to punish': (utandïm anï ʿu. qïlmaγa) 4*v* 9; (ägär ol rāst bolmasa ne ʿu. qïlsaŋïz maŋa jäzā durur) 42*v* 13 [id.]
— *qa:* (ägär ʿu. lā'iq isäm) 50*r* 8 [id.]
— *im:* 131*r* 7 [id.]
— *indän:* (χayrïndan ümïd tutup ʿu. qorqar män) 41*r* 3 [id.]; (anïŋ tävābiʿ ʿu. qorqmayïn) 153*v* 2
ur- vt. 1. 'to strike, beat, hit'; 2. 'to bark'
— 33*r* 2
— *γul:* (aṭïma naʿl u., äy bäyṭār) 107*v* 8°
— *uŋ:* 11*v* 4 [cf. *at*]; (buyurdï kim u. bu qavvādnï) 42*v* 10 [*bizanand*]
— *mayïl:* 160*v* 5
— *sunlar:* (munda χaymä u.) 91*r* 3 [*zanïm*]
— *ur sän:* (bu ärlikdä ögünüp lāf u.) 77*v* 12°
— *ur:* 14*v* 10; 154*v* 8 [cf. *tap-*]; (qabqabïna u. idi mismār) 107*v* 7° [*kūft*]
— *dï:* 32*r* 10, 55*v* 3 [*zad*]
— *dïlar:* 59*r* 2 [*bizadand*]; (yigitni ol qadar u. kim mäjrūḥ bolup tüšti) 102*r* 1 [*bizadand*]
— *madï:* 113*r* 11
— *saŋ:* 78*v* 6; (aruq qoynï u. sämiz körünür) 166*r* 2
— *sa:* 27*r* 1; (pänjäsi ṣayd ičindä arslanγa ne täfāvüt qïlur kim it u.) 129*v* 4° [*lāyad*]
— *yay män:* 99*v* 3
— *yay sän:* (qanāʿat mülkin ḫirāsät qïlïp riyāsät tärkin u.) 26*v* 5
— *yay:* (jümlä ʿāläm tärkini u. idi) 54*r* 1°
— *up:* 12*v* 2 [cf. *keč-*]; 18*v* 7° [*bikūbad*]; 170*v* 4 [cf. *sïndur-*]; (elin elgä u. aytqay jäzā dur ögüt almas kišigä böylä miḫnät) 143*r* 12° [*mīzanad*]
— *uban:* 182*r* 9 [cf. *yïq-*]
— *a:* (äpčisin u. bašladï) 110*v* 7
— *učï:* (dägül män zaχm u. elgä zänbūr) 82*r* 9°
— *maq:* 78*r* 1 [*bizanī*, cf. *erlik*]; (ol säni u. tiläsä yïγlaγïl) 100*v* 1°
— *maγa:* 127*r* 9 [cf. *kötür-*]
— *yan:* (bu dünyā tärkin u. zāhid erniŋ qatïnda bolsa altun tāj baqmas) 72*r* 13° *ayač ur-* 'to beat with a stick' (52*r* 1) *bïčqï ur-* 'to cut with a saw' (160*v* 5) *kārvān ur-* 'to attack a caravan' (59*r* 2) *mävj ur-* 'to agitate the water' (131*v* 10) *naʿl ur-* 'to calk' (107*v* 8) *naʿrä ur-* 'to cry out' (55*v* 3) *nišān ur-* 'to hit a target' (149*v* 5) *pänjä ur-* 'to attack' (18*v* 5) *qāfilä ur-* 'to attack a caravan' (12*v* 6) *qadäm ur-* 'to go' (58*r* 10) *raqṣ ur-* 'to dance' (59*v* 12) *sač ur-* 'to plait, braid' (42*r* 12) *ṣayqal ur-* 'to polish' (59*r* 12, 139*r* 12) *sïlï ur-* 'to slap somebody in the face' (141*r* 11) *tärk ur-* 'to leave, quit' (54*r* 1) *tiš ur-* 'to bite' (154*v* 8) *χaymä ur-* 'to spread a tent' (91*r* 3) *yumruq ur-* 'to beat with the fist' (78*r* 1) *zaχm ur-* 'to wound' (14*v* 10)
Old T. *ur-* 'werfen, einsetzen, errichten (Gesetz), erlassen, treffen, schlagen' (ATG 347*b*); Kāšγ. *ur-* 1. 'schlagen, legen'; 2. 'machen'; 3. 'aufstellen (Tisch)'; 4. 'mähen'; 5. 'anlegen' (Brock. 231); CCum. *ur-* 'schlagen, aufstellen, aufsetzen, hinsetzen, anbringen' (Grönb. 266); MM *ur-* vt. 'to throw, beat, shoot, reap' (MS 183*r* 2, etc.); LA *vur-* 'schlagen' (H. 102); Qav. *ur- (urar)* 'schlagen' (Tel. 326)

urluq 'grain, corn, ear of corn'
— *ïn:* (ekip ẓulm u. χayr istägänlär ǰähännäm otïna özin yaqa dur) 19*v* 12°
— *ïnï:* (eksäŋän χayr u. bičkä sän) 5*r* 2° Old T. cf. *uruy* 'Same, Korn, Saat' (ATG 347*b*); CCum. *urluq* 'Same (der Pflanzen)' (Grönb. 266); Quṭb *urluq* 'grain, seed' (Zaj. 199); LA *urluy* 'Saat' (H. 46)

urun- vi. 'to get, receive'
— *up:* (čičäklärdän u. här biri tāǰ) 3*v* 4° Old T. *urun-* 'sich schlagen' (ATG 347*b*); Kāšγ. *urun-* 'sich schlagen, anlegen, erigieren (Penis)' (Brock. 232); CCum. *urun-* 'kämpfen' (Grönb. 266)

uruš 1. 'war, battle'; 2. 'quarrel'
— (ikki ʿāqil ara u. bolmas) 108*r* 8° [*kïn vä paikār*]; (ikki ǰāhil qačan u. bašlar yüz bozarlar urup yarïp bašlar) 108*r* 11°; (u. körgän 'inured to war, experienced in fighting') 150*r* 1 [*maṣṣāf-āzmūda*]
— *et-* 'to quarrel': (χamr ičip u. etip kiši öltürüp turur) 88*v* 5 [*ʿarbada* ~ *χušūmat*]; (oγlï χamr ičip u. etip kiši öltürüp šährdän qačtï) 145*v* 9 [*ǰang*]
— *ta:* (anï u. saqïnma yerindä bäk turγay) 149*r* 6°
— *da:* 149*v* 13° [*ǰang*, cf. *ärlik*]
— *unda:* (tatar u. 'in the battle with the Tartars') 85*v* 7 [*ǰang*] Old T. *uruš* 'Kampf' (ATG 348*a*); Kāšγ. *uruš* 'Schlagen, Kampf' (Brock. 232); CCum. *urušu* 'Kampf, Widerstand' (Grönb. 266); Quṭb *uruš* 'war, battle, fight' (Zaj. 200)

uruš- 'to fight, strike one another'
— *mayïl:* (baš u. uruščï pählävān qočqar bilän) 168*r* 9°
— *tï:* (üčünčü kün alar muḥkäm u.) 138*v* 8°
— *tïlar:* (läškär va raʿiyyät muqābälä bolup u.) 65*v* 6
— *saŋ:* 168*r* 10
— *up:* 35*r* 2° [*paikār kardï*] Kāšγ. *uruš-* 'zusammen schlagen, einander schlagen' (Brock. 232); CCum. *uruš-* 'sich streiten' (Grönb. 266); Quṭb *uruš-* 'to fight, strike each other' (Zaj. 200)

uruščï 'champion'
— (baš urušmayïl u. pählävān qočqar bilän) 168*r* 9°

ʿuryān 'naked'
— 66*r* 1° [*barahna*]; 88*r* 13 [*barahnagï*]; (bir ʿu. faqïr) 20*v* 12 [*barahna*]; (berip mülk ol birini qïldï sulṭān yüritür bu birini ač vä ʿu.) 47*r* 12°
— *i* [iz.]: (ʿu. müflis) 143*v* 9° [*bïbarg*]
— *nï:* (mälsïz kiši ʿu. örtä bilmäs) 153*r* 3 [*barahna*]

usal 'negligent, careless'
— (ġāfil yürübän u. bolma) 14*r* 8°; (özgä qullar lähv-u ṭaräb bilän mäsġūl bolup χidmät ädāsïna u. yürürlär) 37*r* 8 [*mutahāvin*]; (ʿāmï-i müṭaʿabbid yayaγ mänzil aldï daγï u. ʿālim aṭ bilä yolda uyquγa uyup qaldï) 173*v* 4 [*mutahāvin*] Old T. *usal* 'nachlässig' (ATG 248a); Kāšγ. *usal* 'nachlässig' (Brock. 232); CCum. *osal* 'faul, nachlässig' (Grönb. 179); MM *usal* 'negligent, lazy' (MS 198*r* 11, et passim); Quṭb *usal* 'careless, negligent' (Zaj. 200)

usan- vi. 'to become bored'
— *mas:* (köŋüllärni baγlap qara zülfinä u. mï ǰānlar ala közlärïŋ) 185*r* 1 Quṭb *usan-* 'to worry, have enough, be bored' (Zaj. 200); Osm., Chag. *usan-* 'sich langweiligen, Abneigung, Ekel empfinden' (Radl. I, 1744)

uš 1. 'this'; 2. 'lo ! behold !'
— 139*v* 1 [cf. *yul-*]; 133*v* 5 [cf. *bäslä-*]; 181*r* 13, 183*v* 11, 185*r* 2, 185*v* 9; (düšmän üzä qïlur sän u. böylä naẓar) 3*r* 9°; (qaršuŋda turup tïlär män u. sändän dād) 33*v* 10°; (fidā qïldïm saŋa ǰān u.) 118*r* 8°; (bir naṣïḥat šarṭïn u. qïlduq bäyān) 178*r* 7 Kāšγ. *oš* 1. 'so'; 2. 'jetzt, grade'; (Brock. 129); CCum *oš* (Grönb. 180); MM *uš* 'that, lo!' (MS 178*v* 4, et passim); Quṭb *oš* 'that very' (Zaj. 120)

uša 'look ! behold !'
— (u. körünür qamär yanïnda käyvān) 42*r* 11° [*ïnak*]

ušaq 'small'
— (u. tašlar 'small pieces of stone') 171*v* 3 [*sang-i χurda*] Old T. *uwšaq*, *ušaq* 'klein' (ATG 348*a*); Kāšγ. *ušaq* 1. 'klein' (Brock. 233); MM *ušaq* 'small' (MS 194*v* 7); Quṭb *ušaq* 'small, split, little' (Zaj. 201)

ušat- vt. 'to break'
— *ur:* (bir kün bilägin u. ol ǰāhil er) 104*r* 9
— *tïlar:* (dürüst lavḥlarïn biri biriniŋ bašï üstindä u. (141*v* 7) [*šikastandï*] Kāšγ. *ušat-* 'zerkleinern' (Brock. 233); MN *ušat-* 'fare a pezzi' (G. 101); Quṭb *ušat-* 'to cleave, break to pieces, break, throw away' (Zaj. 201)

ušbu 'this'
— (u. kün 'today') 125*v* 6 [*amrūz*]; 179*r* 3 [Mavlā Qāẓï Muḥsin] MM *ušbu* 'this very' (MS 186*v* 8, etc.); Quṭb *ošbu* 'this same, this very' (Zaj. 120)

ušol 'that, that very'
— 19*r* 4, 161*r* 1 [cf. *oχša-*]; (äṣär qïldï maŋa gülniŋ ǰämālï yoq isä män u.

topraq män bil) 8*r* 9° [*hamān*]; (köŋül eldän alïp saldï ayaqqa u. qaddï ṣanävbär yāsmīn-tän) 127*r* 4°; (andïn berü kim aldï u. dilrübā köŋül) 182*v* 5
MM *ušol* 'that, that very' (MS 177*r* 3, et passim); Quṭb *ošol* 'that very, that same' (Zaj. 120); Chag. *ošol, ošo* 'celui-là' (PdC 67)

ʿušš̌āq 'lovers'
— 154*v* 4° [*ʿazīzān*]; 179*v* 1°, 182*r* 3; (sözi mävzūn özi ʿu. ǰānï) 124*v* 13°; (bir χwaš ḥabīb u manẓar u ʿu. dilbäri) 182*r* 3

ut- vi. 'to win'
— *qan:* (oynap bu zämānä birlä āsān u.) 37*v* 6°
Old T. *ut-* 'besiegen' (ATG 348*a*); Kāšγ. *ut-* 1. 'besiegen (im Spiel)'; 2. 'gewinnen (Rache)' (Brock. 233); MM *ut-* 'to win' (MS ǰA 197*r* M 1); MN *ut-* 'vincere' (G. 101); Quṭb *ut-* 'to win, gain' (Zaj. 201); LA *ot-* 'besiegen, überholen' (H. 49); Abū Ḥ. *ut-* 'kazan' (Caf. 113); Chag. *ot-* 'gagner, vaincre' (PdC 45)

utan- vi. 'to be ashamed'
— *dïm:* (u. anï ʿuqūbät qïlmaγa) 4*v* 9 [*hamī šarm dāram*]
Kāšγ. *utan-* 'sich schämen (γuzz)' (Brock. 233); QY *utan-* 'sich schämen' (Brock. 55)

utul- 'to lose'
— *dï:* (šaṭränǰ-i baχt u närd-i saʿādät säniŋ bilän kim oynadï utuldï vä baγlandï šāšdäri) 182*r* 10
Old T. cf. *utuz-* 'besiegt werden, verlieren' (ATG 348*a*)

uy- vi. 'to follow, obey'
— *dïlar:* (ol äränlär bu sözni išitip ġayrätlänip oγlanγa uydïlar) 11*v* 7
— *yaylar:* (daγï özgälär siziŋ bäräkätizdän müstäfïd bolup ṣāliḥ ʿamälläriŋizgä u.) 69*v* 1 [*iqtidā kunand*]
— *up:* (hävā vä häväskä u. kečäni kündüz qïlγay) 80*v* 2; (közünä kim u. bersä köŋülni ʿaǰäb-mi dur aŋa böylä tutulmaq) 130*r* 11°
— *yan:* 14*r* 1; (lāǰäräm u. aŋa yoldan azar) 75*r* 6°
Old T. *ud-* 'folgen, verfolgen' (ATG 346*b*); Kāšγ. *uð-* 1. 'begehren'; 2. 'verfolgen' (Brock. 227); Kāšγ. *uy-* 'sich jem. anschliessen' (Brock. 228); MM *uy-* vi. 'to conform, adapt oneself' (MS 193*r* 7, et passim); Quṭb *uy-* 'to follow, go after, correspond to' (Zaj. 196)

uyal- vi. 'to feel ashamed'
— *mas-mï sän:* (u. kim tegmä χasïs qatïna barïp bučuq ḥabbä üčün yüz suvun töküp eliŋ uzatur sän) 96*r* 1 [*šarm namīdārī*]
— *yay sän:* (taŋ bilä qiyāmät maḥšärindä ol sändän yaχšï bolγay daγï sän u.) 148*r* 5 [*šarmsārī barī*]
— *mayay sän:* 163*r* 2 [*šarmzada mabāš* ∼ *š. nagardī* ∼ *š. našavī*]
Kāšγ. *uyal-* 'sich schämen' (Brock. 229); CCum. *uyal-* 'sich schämen' (Grönb. 264); MN *uyal-* 'vergognarsi' (G. 101); Quṭb *uyal-* 'to feel ashamed' (Zaj. 196)

uyan- vi 'to wake up, awake'
— *dï:* (yigit ol vaqt u. kim künäš ïssïsï arqasïna ötti) 103*r* 12 [*χabar yāft*]
Kāšγ. *oδun-* 'aufwachen' (Brock. 125); CCum. *uyan-* 'erwachen, wach sein' (Grönb. 264); MM *uyan-* vi. 'to awake' (MS 185*r* 10*h*); Quṭb *oyan-, uyan-, oyγan-, uyγan-* 'to wake up' (Zaj. 115)

uyat- vt. 'to awaken'
— *tï-* (mälik luṭf bilän u. daγï ayttï dur ne yatur sän) 130*r* 4 [*bīdār kardī*]
Old T. *odyur-* 'aufwecken' (ATG 320*b*); Quṭb *oyat-* 'to awaken' (Zaj. 115)

uyγan- vi. 'to awake, wake up'
— *ur:* (χamr mästi u. yarïm kečä) 122*v* 1° [*bīdār gardad*]
Quṭb *oyγan-* 'to awake' (Zaj. 115); LA *uyan-* 'erwachen' (H. 57); QY *uyγan-* 'erwachen' (Brock. 47)

uyγar- vt. 'to awaken'
— *ïp:* (närgisni u. yana äsirtti ʿabhäri) 181*v* 13
Old T. *odyur-* 'aufwecken' (ATG 320*b*); Kāšγ. *oδyur-* 'wecken' (Brock. 124); Kāšγ. *uyγur-* 'erwecken' (Brock. 228); LA *uyar-* vt. 'to awaken' (H. 57)

uyqu 'sleep'
— (üčünči kün u. kelip yaqasïndan tutup suγa bïraqtï) 101*v* 4 [*χwāb*]
— *γa:* 173*v* 4
— *dan:* (közüŋ ač u. kim taŋ atïp tur) 136*r* 7°; (közüŋ ač u. äy ādäm oγlï) 172*r* 1°
— *sï:* (u. kelip yattï) 102*v* 8 [*χwāb*]
— *sïnda:* 80*v* 4 [*χwāb*]; (ġaflät u. äylä qalïp tururlar) 53*r* 12 [*χwāb*]
— *sunda:* 153*r* 11° [*χwāb*]
Old T. *uw, uv* 'Schlaf' (ATG 348*a*); Kāšγ. *uδu* 'Schlaf' (Brock. 228); CCum. *uyuχu, uyuχï* 'Schlaf' (Grönb. 264); MM *uyqu* 'sleep' (MS ǰA 104*r* M8); Quṭb *uyqu* 'dream' (Zaj. 196)

uyqusuzluq 'sleeplessness'
— *dan:* (ġāyät u. yürümägä ṭāqïm qalmayïn tüšüp yattïm) 55*v* 12 [*bïχwābī*]

uyu- vi. 'to sleep'
— *r:* 20*v* 4° [*χufta*, cf. *ävlä*]; 53*r* 10

[cf. *tegrä*]; (maṣlaḥat ol durur kim munï u. qoyup kitkäy biz 'the best is to leave him while he is sleeping and go away') 103*r* 11 [*χufta*]
— *rlar:* 56*r* 7° [*χuft*]
— *mas:* 125*r* 10, 169*r* 2° [*nagïrad χwāb*]
— *saŋ:* 53*v* 1
— *sa:* 20*v* 5 [*χwābaš burda*]
— *p:* 173*v* 4
— *mayïn:* 53*r* 7, 133*r* 10 [*naχuftamï*, cf. *uzun*]
— *maq:* 20*v* 2
Old T. *udï-*, *utï-*, *uvdï-* 'schlafen' (ATG 346*b*); Kāšγ. *uδï-* 'schlafen' (Brock. 228); CCum. *uyu-* 'schlafen' (Grönb. 264); MM *uyu-* vi. 'to sleep' (MS 181*r* 13, et passim); Quṭb *udï-* ~ *uyu-* ~ *uyï-* 'to sleep' (Zaj. 195)

uz 'skilful'
— (oq u. atqïčï) 105*v* 2 [*ḥukm andāz*]
Old T. *uz* 'geschickt, Meister, gut' (ATG 348*a*); CCum. *uz* 'tüchtig, kunstfertig' (Grönb. 268); Quṭb *uz* 'dexterity, dexterous, skill, skilful, cunning' (Zaj. 201); Osm., Chag. *uz* 'gewandt, geschickt, fähig' (Radl. I, 1754)

uzat- vt. 1. 'to extend, stretch out'; 2. 'to send'
— *ur sän:* (bučuq ḫabbä üčün yüz suyun töküp eliŋ u.) 96*r* 12 [*darāz mïkunï*]
— *tï:* (ol varaqanïŋ ẓahrïnda muχtaṣar yazïp varaqa kötürgän kišiniŋ elinä berip u.) 36*r* 5 [*ravān kard*]
— *sa:* 16*v* 11
— *yay:* 91*v* 8
— *ïp:* 16*r* 1 [*darāz karda būd*]; 60*v* 12 [*darāz kard*]; (däm bä-däm ṭaʿnä tilin u. maŋa aytur) 68*v* 9
el uzat- 'to seize, lay hands on' (96*r* 13)
til uzat- 'to let one's tongue' loose' (68*v* 9)
Old T. cf. *uza-* 'verlängern, lang sein' (ATG 348*a*); Kāšγ. *uzut-* 'verlängern' (Brock. 234); CCum. *uzat-* 'gleiten, führen' (Grönb. 268); Quṭb *uzat-* 'to extend, lengthen' (Zaj. 202)

ʿ*uzlät* 'retirement'
— (ol taʾrïχdän beri tärk-i ṣuḥbät qïlïp ʿu. iχtiyār ettim) 52*r* 2 [id.]; (sämāʿnï tärk etip χalvät vä ʿuzlät iχtiyār qïlγïl) 59*v* 6; (χalvätdä ʿu. iχtiyār qïlmaq kerāk) 125*v* 2

ʿ*uẓr* 1. 'pardon'; 2. 'excuse'
— *et-* 'to pardon': (gär qïlsa χiṭāb qahrïn ol maḫšärdä ʿu. etmägä anda änbiyā ne imkān) 175*v* 6° [*maʿẓirat*]
— *qïl-* id.: 58*v* 13
— *ïn:* 36*v* 5 [id.]; 49*v* 6° [id.]; (käräk qul dā'imā taqṣïri ʿu. kätürgäy χwājäsiniŋ ḫaẓrätinä) 3*r* 2° [id.]; (jäsärät ʿu. tiläp) 29*v* 13 [id.]
— *ïnï:* (mājärā ʿu. müdārā ṭarïqi bilän ortaγa ketürüp) 159*v* 1
ʿ*uẓr kätür-* 'to ask for pardon' (3*r* 2)
ʿ*uẓr tilä-* id. (29*v* 13)

uzun 'long'
— 9*r* 5, 132*v* 8 [*darāz*]; (u. boylï 'long') 10*r* 11 [*buland*]; (sulṭān yašï u. bolsun) 15*v* 8; (maʿnï ešigi ačuq daγï söz silsiläsi u. idi) 55*r* 6 [*darāz*]; (ḫaṣūdlarnïŋ tili u. boldï) 62*v* 4 [*darāz*]; (tili u. 'insolent') 112*v* 13 [*darāz*]; (tut yemišdän u. eliŋ qïsqa) 130*v* 7° [*buland*]; (u. kečälär uyumayïn ʿajā'ib laṭïfälär aytur idi) 133*r* 10 [*darāz*]; (u. yašlï 'old') 136*r* 10
Old T. *uzun* 'lang, lange' (ATG 348*b*); Kāšγ. *uzun* 'lang' (Brock. 234); CCum. *uzun* 'lang' (Grönb. 268); MM *uzun* 'long' (MS 185*r* 10*f*)

ʿ*uzzā* 'sublime'
— (qaṣïda-i ʿu.) 182*r* 5

ü

üč 'three'
— 10*r* 10; (ü. nävbät 'three times') 84*r* 7; (ü. fäläk) 110*v* 10
Old T. *üč* 'drei' (ATG 348*b*); Kāšγ. *üč* 'drei' (Brock. 234); CCum. *üč* 'drei' (Grönb. 268); MM *üč* 'three' (MS 177*v* 1, et passim)

üčinči 'third'
— 8*v* 1 [*savvum*]; (ü. kün 'on the third day'
Kāšγ. *üčünč* 'dritter' (Brock. 235); CCum. *üčünči* 'der dritte drittens' (Grönb. 269); MM *üčinči* 'third' (MS 180*v* 8, etc.); Quṭb *üčünč* 'third' (Zaj. 202)

üčün 'for, in order to, for the sake of'
— 30*v* 2 [*barāy-i*]; 73*r* 2 [*az bahr-i* ~ *barāy-i*]; 84*r* 3° [*az bahr*]; 98*v* 5 [*az bahr-i*]; 137*r* 13 [*az bahr-i*]; 151*r* 11 [*az bahr-i*]; (anïŋ ü. 'that is why') 3*v* 9, 9*v* 1, 13*v* 7, 67*r* 5 [*barāy-i*]; (sänïŋ näfʿïŋ ü.) 3*v* 13; (qoy dägül čūbān ü. äy ẓū-fünūn, bälki čūbān qoylara χidmät ü.) 40*r* 11° [*barāy-i*];

(mälik χāṭiri ü.) 69*v* 3 [*pās*]; (ne ü. 'why?') 16*v* 3
Old T. *üčün* 'wegen' (ATG 348*b*); Kāšγ. *učun* 'wegen' (Brock. 227); CCum. *ücün* 'wegen, um . . . willen, für, zu jemandes Besten' (Grönb. 269); MM *üčün* 'because, for the sake of' (MS 184*v* 8, et passim)

üčünči 'third'
— 81*v* 3 [*savvum*]; 98*r* 1 [*sayyum*]; (ü. kün 'on the third day') 37*r* 13° [*sayyum*]

üčünčü 'third'
— (ü. kün) 138*v* 8

üläš- vt. 'to distribute'
— *ür:* (erür käräm ü. yer hämīšä bābu'l-lāh) 37*v* 2°
Old T. *ülä-* 'verteilen' (ATG 348*b*); Kāšγ. *ülä-* 'dağıtmak, yaymak, üleştirmek' (Atalay, 711); MM *ülä-* vt. 'to devote one's energies to something' (MS 182*r* 16); DK *üläš-* 'üleşmek, paylaşmak, bölüşmek, dağıtmak, taksim etmek' (Ergin, 306)

üläštür- vt. 'to divide, distribute'
— *di:* (eli avučī tar mäskīnlärgä aqča ü.) 87*v* 3
LA *üläštür-* 'verteilen' (H. 56)

ülfät 'amity'
— *im:* 138*r* 2 [id.]; (mänim anïŋ bilän ol qadar ü. yoq idi kim müfāraqat vaqtïnda köŋlüm aγrïγay) 124*v* 4 [id.]

ümärā 'princes'
— 39*r* 6; (baʿẓī ü. anïŋ buyruγïna boyun sunmayïn yüz qaytardïlar) 65*v* 4 [id.]

ümīd 'hope, expectation'
— 19*r* 4° [id.]; 19*r* 7 [id.]; 25*r* 13 [id.]; 49*v* 11 [id.]; (ü. bar kim äygülär ṣuḫbätindä tärbiyät tapsa) 13*v* 5 [*umīdvār*]; (tirlikdän ü. käsip idi) 18*v* 10 [id.]; (χayrïndan ü. tutup ʿuqūbätindän qorqar män) 41*r* 2 [*umīdvār*]
— *i* [iz.]: (ü. māl) 25*r* 12 [*umīd-i nān*]; (ü. ġufrān) 175*v* 8° [*umīd-i maġfirat*]
— *dä:* 22*r* 5
— *im:* 81*r* 3°
— *i:* (inābät elin iǰābät ü. üčün kötürsä) 8*r* 13 [id.]
— *in:* (tirlikdän ü. käsip) 8*v* 9 [*dar ḥālat-i naumīdī*]

ümmät 'community'
— (ne qayγursun bu ü. āχirätdä) 4*r* 7° [id.]

ün 'voice'
— (qattï ü. bilän yïγlap titrämägä başladï) 17*r* 13; (körklü ü. 'a beautiful voice'] 64*v* 6; (özdän ü. 'an agreeable voice') 98*v* 3 [*āvāz-i χwaš*]; (kärïh ü. bilän manglar idi) 111*v* 6 [*adā*]
— *üm:* (päs maʿlūm boldï kim yaramaz ü. bar imiš) 111*r* 11 [*āvāz*]
— *üŋ:* (äy muġannī, yaman ü. išitip ṣuḫbätiŋdä nečük färaḥ etäyim) 60*r* 9°
— *üŋdän:* 61*r* 6 [cf. *ürk-*]; (ṣafāsïz ü. bolurlar mälūl) 112*r* 6° [*bāng-i durušt*]
— *i:* 171*r* 8° [*bāng*]; (bir qamär yüzli ü. özdän ḫarïf) 61*v* 4°; (bärbaṭ ü.) 63*v* 5° [*āhang*]; (ḫarb kūsïnïŋ ü.) 148*v* 12 [*raʿd*]; (ü. büyük) 170*v* 7 [*buland-āvāz*]
Old T. *ün* 'Stimme, Laut' (ATG 349*a*); Kāšγ. *ün* 'Stimme' (Brock. 236); CCum. *ün* 'Laut, Stimme' (Grönb. 270); MM *ün* 'sound, voice' (MS 183*v* 17); Quṭb *ün* 'voice, singing' (Zaj. 203)

ündä- vt. 'to invoke, call upon'
— *gäy:* (taŋrï täbārük vä taʿālâ ol qulγa naẓar qïlγay daγï sürgäy, yana ü. yana qaytarγay) 4*v* 2
— *p:* (küyüni ü. ayttï) 79*r* 2°
Old T. *üntä-* 'rufen, blöken' (ATG 349*a*); Kāšγ. *ündä-* 'rufen' (Brock. 236); CCum. *ündä-* 'rufen, herbeirufen, einladen; melden' (Grönb. 270); Quṭb *ündä-* 'to call, summon, invite' (Zaj. 203); LA *ündä-* 'rufen' (H. 54); QY *ündä-* 'rufen' (Brock. 46)

ünli 'of . . . voice, -voiced'
— (kärïh ü. 'of disagreeable voice') 110*v* 11 [*karīhu'ṣ-ṣaut*]; (büyük ü. 'loud-voiced') 152*v* 13 [*buland-bāng*]

üns 'familiarity'
— *tut-* 'to associate': (ḫayvānāt bilän ü. tuttum) 67*v* 11 [*uns giriftam*]

ürk- vi. 'to start up'
— *übän:* (ünüŋdän ü. učtï yazïlmïš tam üzä quślar) 61*r* 6°
Old T. *ürk-* 'erschrecken (intr.)' (Zaj. 349); Kāšγ. *ürk-* 'erschrecken' (Brock. 236); Quṭb *ürk-* 'to be frightened/startled' (Zaj. 204)

üst 'upper surface'
— *ümdäki:* (bu ü. χirqamdan özgä ne kim bar isä faqīrlarγa šükrānä bolsun) 145*v* 3
— *i:* (susamïš ol šäkär suyïn ičmäs kim aŋa it tikip ǰäbīn ü.) 48*v* 5°
— *inä:* 101*r* 13 [*bālā*]; (keräk kim sizdän bir pählävān quvvätli er čïqïp ʿamūd ü.) 101*r* 3
— *ünä:* 13*v* 13 [cf. *könilik*]
— *ündä:* 13*r* 7, 71*r* 5 [*bālā*]; (ḫilläniŋ ǰisri bigin bolγay nečä su anïŋ altïnda ü. kiši) 87*r* 12° [*pušt*]
Old T. *üst* 'auf' (ATG 349*b*); LA *üst* 'Oberteil, oberhalb' (H. 48)

üstā teacher, master'
— (ata mihrindän ü. ǰävri yaχšï) 142*r* 5° [*ustād*]
üstād 'teacher master',
— (bilür Sayf-i Sarāyī ʿišq räsmin nečük kim bilsä här ü. qismin) 132*r* 3°; (äy özin körgän özgädän ü.) 146*v* 1°
— *i* [iz.]: (ü. hünär) 6*r* 11°
— *ïmnïŋ:* 39*r* 2 [id.]
— *ïŋ:* 39*v* 3
— *ï:* 39*r* 9; (säniŋ bu ʿišqiŋ ü. maŋa šāʿirlik ögrätti) 122*v* 10°
— *ïnï:* 140*r* 11 [id.]
— *ïna:* 39*v* 1
üstün 1. 'upper'; 2. 'upper part, top'
— (ü. dudaγï burunï učïna yätip) 47*r* 7 [*zabarīn* ~ *zabar* ~ *bālā*]
— *indä:* (Käyχusräv tāǰïnïŋ ü. bu ikki bäytni yazïp tururlar) 38*v* 1
Old T. *üstün, üsdün* 'oben, oberer, oberhalb, mehr als' (ATG 349*b*); Kāšγ. *üstün* 'über' (Brock. 237); CCum. *üstün* 'die Oberseite, der Raum über etwas' (Grönb. 270); LA *üstün* 'auf' (H. 48)
üšän-[1] vi. 'to break'
— *gäy:* (ne qattï bol kim el sändän ü. ne yumšaq qadrïŋa nuqṣān ketürgäy) 164*v* 1°
Old T. cf. *üšät-* 'zerkleinern' (ATG 349*b*); Kāšγ. *üšät-* 'zerbröckeln' (Brock. 237)
üšän-[2] 'to be lazy/apathetic'
— *ip:* (išitip faṣīḥ nuṭqïn ü. sükūt qïlma) 157*r* 7°
Osm. *üšän-* 'faul, apatisch, nachlässig sein' (Radl. I, 1904)
ütür- vt. 'to thrust into'
— *di:* (dudaγïna tiši muḥkäm ü.) 78*v* 13 [*bigazīd*]
Old T. cf. *üt-* 'Loch, Durchgang' (ATG 349*b*); Kāšγ. *ütür-* 'beschneiden (Haar, Kleid)' (Brock. 237)
üviš 'wet'
— (maġrib teŋizin yürüp kečtiŋ ayaqïŋ ü. bolmadï) 54*r* 11 [*tar*]
Bashkir *eweš* 'wet' (Ahmerov, p. 189*b*)
üz- vt. 'to break, tear'
— *mäs:* (ü. ikki biligli bir qïlnï) 108*r* 10°
— *di:* (ol yipni yigitniŋ elindän ü.) 101*v* 1 [*dar gusilānīd*]
— *gän:* (sän sän ol läškärdä ṣafflar ü. er) 7*r* 9°; (zänǰïrin ü. fāris-i dïvānä) 11*r* 7°
Old T. *üz-* 'zerbrechen (intr.), vernichten' (ATG 349*b*); Kāšγ. *üz-* 'abschneiden, trennen' (Brock. 238); CCum. *üz-* 'brechen, sprengen' (Grönb. 271); MM *üz-* 'to tear off, separate' (MS 193*v* 11, etc); Quṭb *üz-* 'to tear off, uproot, break/dash somebody's hope' (Zaj. 204)
üzä 'upon, on'
— 3*r* 9, 5*r* 11, 11*v* 11, 41*v* 2, [cf. *keč-*]; (anïŋ sözïniŋ bināsï maṣlaḥat ü. turur) 9*v* 2; (anï taχt ü. kečirip) 65*v* 2
Old T. *üzä* 'auf, über, oben, an, in, um' (ATG 349*b*); Kāšγ. *üzä* 'auf' (Brock. 238); MM *üzä* 'on, upon' (177*r* 6, et passim); Quṭb *üzä* 'on, above' (Zaj. 204); QY *üzä* 'auf' (Brock. 46)
üzgüči 'swimmer'
— (bir ü. yetip ol ġam däminä) 131*v* 11° [*mallāḥ*]
Azeri *üzgüči* 'der Schwimmer' (Radl. I, 1902)
üzrä 'on, upon'
180*r* 11°; (küyäv egni ü. qïznïŋ ayaγï) 138*v* 2°
MM *üzrä* 'on, upon' (MS 184*v* 14, et passim); LA *üzärä* 'auf' (H. 56); BM *üzrä* 'sur, dessus' (Zaj. I, 55); Chag. *üzrä* 'sur, dessus' (PdC 62)
üzüm 'grape'
— (qačan kelsä yäŋi elgä ü. ṭaʿmï bolur äkši) 127*v* 6° [*angūr*]
Kāšγ. *üzüm* 'Wein, Trauben' (Brock. 238)

V

vaʿdä 'promise'
— (χïlāf-i v.) 144*r* 4 [id.]
— *nïŋ:* (bu faqīr ol v. šarṭïna väfā qïldï) 145*v* 4
— *sïn:* (köp yemäk v. bermäk āsānraq turur) 85*v* 1 [*vaʿda dādan*]
vādī 'valley'
— 135*r* 4 [id.]
vā-ḥasrätā 'oh, the pity !'
— 182*v* 9 [Abdu'l-Maǰïd]
vaḥšät 'fear, horror'
— (ǰāhil ʿāqil ṣuḥbätindä v. ičindä) 120*v* 1 [id.]; (ḥaddan aša ġazablanmaq v. ketürür) 164*r* 9 [id.]
— *i:* 102*v* 10 [id.]; 133*r* 11 [id.]
vāʿiẓ 'preacher'
— *lärniŋ:* (bu mütäkällim v. körkli ʿibārätiniŋ äṣäri hïč maŋa belgürmäs) 74*v* 13
vāǰib 'necessary, obligatory'
— 128*r* 2 [*mulāzim*]; (anïŋ bigin šükr maŋa v. durur kim änbiyā mïrāṣïn

taptum) 82*r* 3; (anïŋ šärrindän saqlanmaq v. turur) 99*r* 10 [id.]
— *qïl-* 'to make necessary': 2*v* 9 [*vāǰib*]; (kelip kimniŋ bisāṭïna otursaŋ qïlur v. anï körgändä tursaŋ) 106*v* 4° [*vāǰib āmad*]
vāǰūb 'necessary'
— 186*r* 15
vālī 'governor, governor of a prince'
— (anïŋ ḫālïn nečük imiš dep sordum ayttïlar v. ḫabsïnda yatur) 145*v* 8 [*šahna*]
— *niŋ:* 43*v* 12 [*sarhang*]
— *sinä:* (šähr v. χabär qïldï) 128*v* 10 [*šahna*]
vaqāḫat 'shamelessness'
— (faṣāḫat atïna minip v. mäydānïna čapïp) 155*r* 3 [id.]
vaqār 'majesty, dignity'
— *ïŋ:* (sän öz v. üzä qadr-u qīmätiŋ bilä bol) 24*v* 4° [id.]
vaqf 'religious bequest'
— 151*v* 4° [id.]; (v. muḥtāǰlar üčün turur) 57*r* 2 [id.]; (kim riyāsïz tün vä kün ṭā'at qïlïp v. u idrār almadï 'ābid bolur) 71*v* 7° [id.]; (v. ätmägi ḫalāl-mï turur) 72*v* 13 [id.]
— *dan:* (här kim v. nemä oγurlasa aŋa qaṭ' lāzim bolmas) 57*r* 1 [*māl*]
vāqi' 'happening, befalling'
— *bol-* 'to happen': 76*v* 13 [*raft ~ vārad šud*]; 146*r* 9; (bu kün maŋa bir müškil v. boldï) 54*r* 10 [*hast*]; (bir faqïrγa ẓarūrät ḫāläti v. boldï) 56*v* 9 [*pïš āmad*]; (bu ḫaräkät kim v. boldï) 67*v* 2; (säniŋ mülküŋdä munuŋ bigin 'aẓïm χaṭā iš v. bolup turur) 129*v* 9
vāqi'a 1. 'event'; 2. 'case'
— *nï:* (bir kim ärsä v. tuyup sulṭānγa aŋlattï) 36*r* 5; (keräk kim bu v. hïč kišigä aytmaγay sän) 107*r* 7
— *sï:* (soŋraγïlar anlar v. bilän mäṣäl ketürgäylär) 176*v* 2 [id.]
— *lar:* 30*v* 3 [id.]
— *larïndan:* 103*v* 12 [*ān či bar sar-i ū rafta būd*]
vāqif 'informed, aware'
— *bol-* 'to know': (evdän begniŋ χāṣṣagilärindän čïqïp ḫālïmdan v. bolup kirdilär) 29*r* 8 [*vāqif šud*]
— *qïl-* 'to make known, inform': (mäni bu 'aybïma v. qïldïŋ) 111*r* 10 [*vāqif gardānīda*]
— *i* [iz.]: (v. äsrär) 181*r* 6
vaqt 'time'
— 47*v* 13 [*muddat*]; (ol eränlär v. saqlap fürṣatnï ganïmät körüp čïqtïlar) 12*v* 8; (ävlä v. 'at noon') 20*v* 4 [*nïmrūz*]; (köp vaqt sözdä äygü yaman tüšär) 107*r* 1 [*auqāt*]; (bir v. bolur kim yašarur daγï bir v. kelür kim qovarur) 177*v* 4 [*gāh . . . gāhī*]
— *i* [iz.]: (v. ṣabūḥ 'dawn') 98*v* 2 [*ṣabūḥ*]
— *ï:* (bičin v. 'harvest time') 136*r* 6
— *ïn:* (ẓuhr v. uyumaq 'sleeping at noon') 20*v* 1; (käyiklär avlar v.) 105*r* 6
— *ïnda:* (här kim χiyānät bilän tirilgäy ḫisāb v. elläri titrägäy) 25*v* 7
— *lar* 'sometimes': 64*v* 2
vaqtī 'at a certain time'
— *kim* 'when': (v. atïmnïŋ arpasï bolmasa . . . ǰān bilän aŋa ǰūmärdlïq etsä bolmas) 22*v* 13 [*vaqtī*]
vaqtsïz 'unseasonable, inopportune'
— (Nïl yaqasïnda mamuq ektik v. yaγmur kelip täläf qïldï) 47*r* 4 [*bīvaqt*]; (turup v. čaγïrma, äy mü'äẓẓin) 60*v* 3° [*bīhangām*]; (v. luṭf körgüzmäk häybät kitärür) 164*r* 10 [*bīvaqt*]
varaq 'a leaf of paper'
— (bu Gülistānïmdan oqï bir v.) 6*r* 12°
— *larnï:* (qalämni sïndurïp yïrtïp v. bolup fāriġ) 23*v* 3° [*kāġiz*]
varaqa 1. 'a leaf of paper'; 2. 'letter'
— (bir mälik bu χwāǰaγa χufyät v. saldï) 35*v* 8 [*paiġām*]; (sulṭān yigirip ol v. kötürgän kišini istäp qatïnda v. tapïp oquttï) 36*r* 6 [*risālat*]
— *niŋ:* 26*r* 3 [*varaq*]
vāriṯ 'heir'
— *kä:* (öli ačïγïndan artuq ol v. mālïnï tutup yana iyäsi alsa) 94*r* 3° [*vāriṯān*]
— *lärinä:* (bu χayr χabäri maŋa dägül mänim düšmänlärimä durur ya'nï mülk v.) 19*r* 3 [*vāriṯān*]
vaṣf 1. 'description'; 2. 'quality'
— *et-* 'to describe': (bu oγlannïŋ körklü ävṣāfïndan bir šämmä v. etti) 14*v* 2
— *ïn:* 109*v* 8 [id.]; (anïŋ v. sorarlar bolsa mändän) 5*r* 13° [id.]; (nečä kim anïŋ v. demäk tärk-i ädäb turur) 87*r* 6 [id.]; (ol qadar bularnïŋ v. mübālaġa qïldïŋ) 155*r* 4 [id.]
— *ïna:* 181*r* 7
— *lar:* (här kimdä bu v. bar ol faqïr durur) 80*r* 13 [*ṣifathā*]
vāṣif 'describer'
— *lärï:* (ǰämālïnïŋ v. taḫayyür üzä mänsūb bolup) 5*r* 11 [*vāṣifān*]
Vāsiṯ prop. n.
— 85*r* 10 [id.]

vāsiṭa 'mediator'
— (kirmägä begniŋ mälikniŋ evinä v. lābüd käräk bir iχtiyār) 29*r* 5°
vaṣiyyät 'will, testament'
— *qïl-* 'to bequeath, make a testament': 65*r* 8 [*vaṣīyat kard*]; (käräm qïlïp kelsäŋiz ol v. qïlγay daγï sizgä χayr bolγay) 132*r* 12 [*vaṣīyat hamī-kunad*]
— *in:* (mälik v. yerinä ketürdi) 65*v* 1 [id.]
vaṣl 'union, meeting'
— (v. bāğïnda χirāmān tün idim ṭā'us teg) 125*v* 5° [id.]
— *ïn:* (yätür v. kämisin kim erišti Nūḥ ṭūfānï) 179*v* 7° [Mavlānā Isḥāq]
— *ï:* 181*r* 6, 183*v* 11
— *ïn:* (künäš v. tilämäs bolsa vaṭvāṭ künäšniŋ nūrïna andan ne nuqṣān) 118*r* 3° [id.]
— *ïna:* 113*v* 11°
vaṭan 'home, native country'
— *ïnï:* (kügärčin öz v. yana qačan körgäy) 99*r* 4° [*āšyān*]
— *ïndan:* (öz vaṭanïndan čïqïčaq pïšäkār ḫāṣil etär qanda ärišsä diräm) 98*v* 7° [*šahr-i χwēš* ~ *mulk-i χwēš*]
vaṭvāṭ 'a bat'
— (erdäm iyäsin ḫasūd sevmäs v. nečük ki sevmäsä nūr) 107*r* 5° [*mūšak-i kūr*]; (künäš vaṣlïn tilämäs bolsa v.) 118*r* 3° [*šappara*]
vaʿẓ 'sermon'
— *et-* 'to preach': (bir nečä kälimä v. ettim) 55*r* 1 [*hamī guftam*]
vaẓīfä 'allowance of provisions'
— (qullarïnïŋ köp türlü χaṭāsïn körüp kündäki v. ʿaṭāsïn käsmäyin berä turur) 3*r* 7 [id.]; (tärsägä v. käfirä rizq tegär) 3*r* 8° [id.]; (faqïr ilgäri kelip iflās qiṣṣasïn oqudï daγï v. tilädi) 21*r* 12
— *m:* 112*r* 11
— *ŋ:* (munda säniŋ v. ne turur kim munča zaḫmät ičindä sän ayttï vaẓīfäm yoq) 112*r* 10 [*mušāhara*]
— *sin:* 86*v* 5 [id.]
— *läri:* (ol bir nečä kün kim v. käsilip idi ädā qïldïlar) 29*v* 11
vä 'and'
— 2*v* 2, et passim
väbāl 'crime, sin'
— (bir quyu aγzïnda közsüz er körüp tip teg olturmaq bälli anda v.) 46*v* 7° [*gunāh*]
— *a:* (čoq jävr qïlïp v. kirmä) 148*r* 6°
väfā 'fidelity, faithfulness'
— 127*v* 4, 182*v* 5 [ʿAbdu'l-Maǰïd]; (büstān-i v.) 4*r* 3; (yā v. yoq turur bu ʿālämdä yā kiši qïlmadï jïhānda anï) 39*v* 10° [id.]; (šarṭ-i v. 'the requirements of faith') 71*v* 13; (v. istämägil bülbüldän, äy yār) 133*v* 12° [*vafādārī*]
— *qïl-* 'to fulfil': (bu faqïr ol vaʿdäniŋ šarṭïna v. qïldï) 145*v* 4
— *nï:* (nečün kittiŋ bozup ʿahd-u v.) 121*r* 7° [id.]
— *niŋ:* (v. šarṭïnï yerinä ketürmädiŋ) 144*r* 4 [id.]
— *lar:* 180*r* 4
väfādār 'faithful'
— (saγïndïm män säni yār-u v.) 121*r* 8°
väfāsïz 'faithless'
— (v. dilrübā sän, äy beli qïl) 117*v* 12°; (dünyā böylä v. körüp daγï 'umrnï äylä baqāsïz bilip) 125*r* 7
väfāsïzlïq 'ingratitude'
— *et-* vi. 'to be ungrateful': (köp yïlγï niʿmät ḫaqqïn unutup v. etmäk mürüvvät dägül) 36*v* 1 [*bīvafāī kardan*]
Quṭb *väfāsïzlïq* 'breach of faith, inconstancy, infidelity' (Zaj. 204); LN cf. *bīvāfālïq* (MS 152*r* 6)
väfāt 'decease'
— *et-* 'to die': (uluγlardan bir kim ärsäniŋ oγlï v. etti) 147*v* 5 [*vafāt yāft* ~ *vafāt kard*]
vähm 'mind, imagination'
— (anča pärïšān sözlär sözlädiŋ kim v. taṣavvür etkäy täryāq ʿaynï yā ärzāq χazïnäsiniŋ miftāḥï dururlar) 155*r* 5 [id.]
väjh 'mode, manner'
— *i* [iz.]: (v. käfāf 'sufficiency of provisions') 22*r* 1 [id.]; (v. kifāyät id.) 73*r* 9 [*vaǰh-i kafāf*]
— *i:* (šikāyät v. bilän ḫālïn taqrïr qïldï) 62*v* 9
väkïl 'trustee'
— *i:* (yel v. firištägä ne ġam bir qarïnïŋ čirāġï söngän üčün) 172*v* 11° [id.]
välākin 'but'
— 14*r* 6
välï 'saint'
— (ägär ol ḫukm qïlïčïnï čeksä näbï vä v. bašïn ašaγa čekkäy) 175*v* 2 [id.]
välī 'but'
— 8*r* 7° [*valīkin*]; 47*r* 9°, 184*r* 7 [Ḥasan Oγlï]; (bu kün tilägim erišti v. ne fā'idä) 19*r* 6° [id.]; (oq tämüri jïrāḫatdan čïqar v. nišānï qalur) 101*r* 9 [*va*]
välīkin 'but'
— 55*r* 5 [id.]; 62*v* 6° [*valīk*]; 81*v* 1° [id.]; (jïhānda köp muġannïlär v. bu eši yoq tur) 61*r* 7°
värd 'rose'
— *i* [iz.]: (v. büstān-i väfā) 4*r* 3

väsvās 'tempter'
— (v. bolur ol ortada χwār-ū χaǰäl) 163*r* 6°
väzārät 'vizierate'
— (bir kün sulṭān ol väzīr bilän köŋül χwaš etip aŋa v. berdi) 23*r* 11; (saʿādät körmägän tapsa v. urup er öltürür oynar bolsa) 89*r* 8°
väzīr 'minister of state, vizier'
— 9*r* 4
— *i* [iz.]: (v. maʿzūl 'a dismissed vizier') 23*r* 8 [*maʿzūl*]; (v. mämläkät 'minister of state') 109*r* 12
— *niŋ:* (ol v. düšmäni bir v. bar idi) 9*r* 8
— *gä:* 16*r* 11, 34*v* 10 [id.]
— *dän:* 9*r* 12
— *lärdän:* 9*r* 4 [*vuzarā*]
— *lärinä:* 43*v* 13 [*arkān-i daulat*]
väzn 1. 'weight'; 2. 'metre, poetic measure'
— 179*r* 9
— *i:* (yüz dirhäm v. kifāyät durur) 83*v* 8 [*sang*]
— *in:* (kimi v. büzüp ṣanʿat közätür) 185*v* 8
vidāʿ 'leave'
— *et-* 'to take leave': (atasïna v. etip kitti) 99*v* 12 [*vidāʿ kard*]; (rävān v. etmägä kelip) 123*r* 13 [*ba vidāʿ*]; (munï ayttïm daγï yüz köz öpüšüp v. ettim) 123*v* 13 [*vidāʿ kardīm*]
— *qïl-* id.; 19*r* 10 [*taudīʿ bikunīd*]; (iki közüm qaš vidāʿïn qïlïŋ) 19*r* 9° [*vidāʿ bikunīd*]; (dūst vidāʿïn qïlïp turur mägär alma) 124*r* 3° [*vidāʿ kard*]
vilāyät 1. 'country'; 2. 'power'
— (irtifāʿ-i v. 'the revenue of the country') 16*r* 3 [id.]; (eliŋdä bar isä körgüz v.) 80*v* 8°
— *niŋ:* 106*r* 6 [*ṭaraf*]; (ol v. ḥakīmläri ǰämʿ bolup) 33*r* 4
— *qa:* (χalqï kitti χān-u mānïn tärk etip yättilär özgä v. kitip) 140*r* 3°
— *dä:* 38*v* 13; (anïŋ äšʿārï bu v. ʿaǰäm tili bilän mäšhūr turur) 123*r* 5 [*zamīn*]
— *imdä:* 72*r* 6 [*mulk* ~ *šahr*]
— *indä:* 127*r* 13 [*bilād*]
viṣāl 'union, meeting'
— *ïŋ:* 183*v* 1 [Toγlï χwāǰa]; 185*r* 8; (v. körmägä bir däm mäni häǰriŋ tutar qoymas) 116*v* 10°
— *ï:* (ʿumrumnïŋ rä's mālï anïŋ v. idi) 124*v* 11 [id.]
— *ïn:* 180*r* 12 [Mavlānā ʿImād Mavlavī]; 183*v* 10
vüǰūd 1. 'body'; 2. 'existence'
— *uŋ:* (äy ġarrä bolγan mālïna bolur v. kä'l-ʿadäm) 160*r* 8°
— *ïŋnïŋ:* (v. qatïnda, äy sär-äfrāz, yaqïn bil kim bu quldan kelmäs āvāz) 123*v* 3° [id.]
— *ï:* (kärämsiz v. erür kä'l-ʿadäm) 30*r* 10°
— *ïnïŋ:* (v. ayaqï äjäl balčïqïna battï) 125*r* 2 [id.]
vüzārā 'ministers of state, viziers'
— 39*r* 6; (v. aṭibbā miṣālï turur) 46*r* 11 [id.]

χ

χabär 1. 'news'; 2. 'knowledge'
— 15*r* 4; (bu χ. sulṭānγa yetti) 12*r* 8 [*āgāhī*]; (išitkil bu ḫikāyät ne χ. där) 78*v* 8°
— *ber-* 'to inform, bring to somebody's notice': 14*v* 6; (vālī ol kečä ičindä kelip mälikkä χ. berdi kim) 129*v* 7 [*āgahī dādand*]
— *qïl-* id: 128*v* 11 [*χabar*]; (fürṣat vaqtïnda anlarγa χ. qïlsa) 103*r* 10 [*χabar kunad*]
— *i:* (χayr χabäri) 19*r* 2 [*mužda*]; (χ. yoq) 64*v* 4 [*bīχabar*]
— *in:* 28*r* 3
χabärsiz 'ignorant'
— (nišānsïzdan χ. ne degäy rāz) 5*v* 1° [*bīdil*]
χādim 1. 'domestic servant'; 2. 'slave'
— 52*v* 9
— *dan:* (χ. süfrä tilädi) 52*v* 9
— *i:* (ḫaräminiŋ äksük χ.) 126*v* 2 [*χadam* ~ *parastārān*]
— *lärindän:* 129*r* 9 [*mutaʿalliqān* ~ *χidmatkārān*]
χaǰālät 'shame'
— (bu tilänmäk ādämīgä köp χ. keltürür) 86*v* 9°
— *dän:* 183*v* 6; (ol χ. rävān naʿrä urup) 64*r* 11°
χaǰäl 'ashamed'
— *bol-* 'to be ashamed': 163*r* 6 [*χaǰal*]; (qiyāmät kün mäni közsüz qoparγïl kim äygülär naẓarïnda χ. bolmaγay män) 50*r* 10 [*šarmsār našavam*]; (jävāb tapmayïn χ. bolγay män) 107*v* 6 [*šarmsārī baram*]; (anïŋ mävzūn qaddïndan särv-i χirāmān χ. bolup balčïq ičindä qalïp turur) 154*v* 3 [*az χaǰālat-i ū*]
— *qïl-* 'to put to shame, shame': (sän

anï ṣalāḥ bilän χ. qïl) 63*v* 2 [*χaǰal kun*]

χaǰlät 'shame'
— (maŋa toymas közüm χ. ketürdi) 138*v* 7°

χāk 'dust'
— *i* [iz.]: (ǰihān ʿāriflärinïŋ χ. pāyï) 185*v* 9

χāl 'mole, freckle'
— *ï:* (kim muʿanbär χ. äsväd al yaŋaqïnda tutar) 180*v* 4

χalāʾiq 1. 'people'; 2. 'creatures'; 3. 'inhabitants'
— 16*r* 2 [*χalq*]; 45*r* 7°, 97*v* 8°, 101*v* 9 [*qaumī*]; 135*r* 5 [*mardumān*]; 185*r* 6; (tegrämizdä χ. yatïp tur) 53*r* 10 [*ṭāʾifa*]; (χ. minnätin bārï kötürmäktän färāġat män) 82*v* 4° [*χalq*]; (ol bu faẓïlät bilän χ. köŋlin ṣayd etä bilgäy) 98*r* 13 [*muštāqān* ~ *mardumān*]
— *nïŋ:* 23*v* 4, 62*v* 6° [*mardum*]; 180*r* 4; (atï χ. tiländä dur) 81*v* 2°
— *qa:* 51*r* 11° [*χalq*]; 160*r* 11° [*χalq*]; (kaʿbägä artïn berip yüz χ. tutup) 58*v* 11° [*maχlūq*]
— *dan:* 36*v* 12° [*χalq*]; (χ. qačïp ṣaḥrā ičindä yürür erdim) 68*r* 4° [*mardum*]

χalāṣ 'liberation'
— (sändän munuŋ bigin ʿaẓïm χaṭā ṣādir bolγay daγï χ. ṭarïqi saŋa nečük ṣürät baγlaγay) 130*v* 10 [id.]
— *bol-* 'to be saved': (suγa tüšti yüz mäšaqqat bilän χ. boldï) 54*r* 8 [*χalāṣ yāft*]
— *et-* 'to set free, release': 44*v* 10 [*birahānïd* ~ *χalāṣ kard*]; 68*r* 13 [*χalāṣ kard*]; 94*v* 12° [cf. *bälā*]; 163*v* 12 [*birahānad*]; (mäni aγïr zänǰïrdän χ. etip) 28*r* 5 [*χalāṣ kardand*]; (yäšil ṣaḥrāda qoynï bir müsülmān χ. etti böri aγzïndan) 69*r* 1° [*rahānïd*]; (mālsïz kiši ʿuryānnï örtä bilmäs yā bir äsïrni χ. etä almas) 153*r* 4 [*dar istiχlāṣ kūšïdan*]
— *qïl-* 1. 'to set free'; 2. 'to save': 43*r* 11 [*istiχlāṣ*]; 76*r* 2; (tilädim kim bir ṭarïqa bilän bu yārānlarnïŋ kifāyätin χ. qïlsam) 29*r* 1 [*mustaχliṣ kunam*]
— *tap-* 'to be rescued': (bu χalq elindän χ. tapmaγay män) 74*v* 1; (mundan özgä χ. tapmadïq) 149*v* 7 [*čāra nadīdïm*]
— *ïmdan:* (kimniŋ qayγusï bar mänim χ.) 26*r* 10 [*taχlïṣ*]
— *ïŋ:* 15*v* 13°

χalāl 1. 'damage, injury'; 2. 'danger'
— (bu qadar tuz almaq bilän ne χ. kelgäy) 31*r* 4 [id.]; (munda kämägä χ. bar) 101*r* 2

χālī 'empty, free from'
— 165*v* 1 [id.]; (tatlï ǰān čïqsa qalsa tän χ.) 132*v* 13°; (er keräk köŋli kïnädän χ.) 146*v* 13°; (tühmätdän χ. dägül) 174*r* 11
— *bol-* 'to become empty': (ičïŋ χ. keräk bolsa yemäkdän) 62*r* 8 [id.]

χālī-baṭan 'empty-bellied'
— (äy büyük ünli ṭabl χ.) 152*v* 13°

χalīl prop. n.
— 170*v* 2° [*Ibrāhïm*]

χāliq 'creator'
— (unutmadï säni χ. ušol däm kim idiŋ nuṭfä-i mädχūš-u mädfūn) 144*r* 13° [*īzad*]
— *i* [iz.]: (χ. ǰūd) 3*r* 8°; (χ. zämän-u zämïn) 176*v* 12°

χāliṣ 'pure'
— (χ. dürär) 158*v* 1°; (χ. misk) 170*v* 3 [*mušk*]; (dürr-i χ. 'white pearl') 104*v* 5

χalq 1. 'people'; 2. 'mankind'
— 27*v* 13°, 69*v* 5 [*aġyār* ~ *χalq*]; 86*v* 12 [id. ~ *darvïš*]; 157*v* 6 [id.]; (χ. anï tiläp kelip muʿāvänät qïldïlar) 16*r* 13 [id.]; (bolup tur kaʿbä ḥājät qiblagāhï aŋa χ. ol ǰihätdän köp kitärlär) 30*r* 3° [id.]; (ittifāq-i χ. 'people's common consent') 31*v* 9; (yatïp uyusaŋ yaχšïraq andan kim χ. tärisinä tüšküncä) 53*v* 1 [id.]; (netkäy män kim bu χ. elindän χalāṣ tapqay män) 74*v* 1 [*χalāʾiq* ~ *χalq*]; (ǰämāʿat χ. 'a group of people') 99*v* 13 [*gurūhï mardumān*]
— *i* [iz.]: (χ. ǰihān) 38*v* 3 [id.]; 184*v* 6
— *nï:* 20*v* 2 [id.]
— *ï:* (χ. kitti χān-u mānïn tärk etip) 140*r* 3°
— *ïn:* 180*r* 10 [Mavlānā ʿImād Mavlavï]

χalvät 1. 'retirement'; 2. 'private meeting'; 3. 'alone, lonely'
— (sämāʿnï tärk etip χ. vä ʿuzlät iχtiyār qïlγïl) 59*v* 5 [id.]; (χ. oturup daγï ešik yapmas sän) 72*v* 12° [id.]; (nägäh bir faqïrni χ. yerdä taptïlar) 76*v* 11
— *dä:* 72*v* 10° [*tanhāï*]; 119*r* 3 [id.]; 128*v* 9 [id.]; 171*r* 13° [*gūša*]; (mäǰälis tärkin urup χ. ʿuzlät iχtiyār qïlmaq keräk) 125*v* 2; (mäliklär sözni ṣalābät bilän sözlärlär daγï χ. ṣulḥ izdärlär) 127*v* 5 [*nihān*]
— *tä:* 15*r* 1

χammārä 'a tavern'
— *γa:* (bir kim ärsä χ. barsa nämāzγa mänsūb bolmas χamr ičmägi maʿlūm bolur) 174*r* 11 [*χarābāt*]

χamr 'wine'
— 174*r* 12 [id.]; (χ. ičip uruš etip kiši öltürüp turur) 88*v* 4 [id.]; (χ. mästi uyγanur yarïm kečä) 122*v* 11° [*may*]; (oγlï χ. ičip uruš etip kiši öltürüp šährdän qačtï) 145*v* 9 [id.]; (ne yerdä kim χamr bar anda χumär bar) 158*r* 4 [id. ~ *may*]

χamrā 'red'
— (dūst vidāʿïn qïlïp turur mägär alma bir ṭarafï zaʿfärän kibi biri χ.) 124*r* 4° [*surχ*]

χān 'emperor'
— *ï:* (bu zämänä χūblarïnïŋ χ.) 179*r* 10°; (körk eli χ.) 183*r* 14

χānaqāh 'monastery'
— (χ. tärkin urup bir ʿāqil er läyl-u nähär) 76*r* 4° [id.]; (χ. ešigindä bir ṣūfï qabqabïna urur idi mismär) 107*v* 7°

χandaq 'ditch'
— *qa:* (qalʿa bürǰindän χ. bïraqsunlar) 48*r* 4 [id.]; (säni bu qalʿa bürǰindän ašaγa χ. bïraqqay män) 131*r* 9
— *ïnda:* (Ṭarābūlis χ. yahūdïlär bilä balčïq išin išlätür idilär) 67*v* 12 [id.]

χanǰär 'sword'
— *ï:* (ṣubḥ χ.) 181*r* 11 [χwārazmï]; 182*v* 1°

χān-u mān 'house'
— *ïn:* (yïqïp yarlï raʿiyyät χ. qïlur sulṭān χazïnäsin ʿimārät) 32*r* 6°; (χalqï kitti χ. tärk etip) 140*r* 3°

χar 'ass, fool'
— (yïγïp kitti yemäyin mälïn ol χ.) 94*r* 8° [*nigūnbaχt*]; (bil anï kūn-i χ. ol gärčä ʿanbär öküzi bolsa) 155*v* 6°

χarāb 1. 'ruined, miserable'; 2. 'drunken, intoxicated'
— (kördüm ṣūrät-i ḥālï χ. dayï bayrï miḫnät otïna käbāb bolmïš) 27*v* 6; (qāẓï äsrük χ. yatur) 130*r* 4
— *bol-* 'to be ruined': 31*r* 3 [*χarāb nagardad*]; (ẓulm qïlsa mälik raʿiyyätkä lāǰärăm mämläkät χ. bolur) 16*r* 6°; (tašï ʿimārät iči χ. bolγay) 80*v* 6
— *et-* vt. 'to ruin, destroy': (ayturlar bir ʿāmil ärni raʿiyyät ävin χ. etip sulṭān χazïnäsin ʿimārät qïlur idi) 31*r* 12 [*χarāb kardī*]
— *qïl-* id.: 185*r* 3

χarāǰ 'tribute'
— *ïnï:* (bāġ-u büstān χ. bergil) 25*v* 2° [id.]

χarǰ 'expenditure'
— *et-* 'to spend': 170*v* 11; (mālï vä niʿmäti čoq χ. etmägä imkānï yoq) 93*r* 8; (köp χ. etmäk ol kišigä müsälläm durur kim muʿayyän daχlï bolγay) 142*r* 11 [*χarǰ kardan*]; (čūn ki daχlïŋ yoq turur χ. arqun et) 142*r* 13° [*χarǰ kun*]; (χ. etip ʿumrïn) 160*r* 1°

χas 'dim and weak (of sight)'
— (därïġā boldï közüm bäbägi χ.) 132*v* 2°

χasārät 'loss'
— *bol-* 'to suffer a loss': (bir tāǰirgä miŋ altun χ. boldï) 107*r* 6 [*χasārat uftād*]
— *qïl-* 'to cause a loss, harm': (kim ärsägä χ. qïlmadï ol öziniŋ ǰānïna qïldï χ.) 32*r* 7°
— *i* [iz.]: (χ. māl) 107*r* 11 [*nuqṣān-i māya*]

χasīs 'base, worthless'
— 153*v* 7° [*laʾïmuʾṭ-ṭabʿ*]; (ḫāǰät tilämä χ. erdän) 86*r* 4° [*dūnān*]; (uyalmas-mï sän kim tegmä χ. qatïna barïp bučuq ḥabbä üčün yüz suyun töküp eliŋ uzatur sän) 96*r* 10 [*laʾïm*]; (ġubār kökkä čïqsa bayaγï bigin χ. turur) 170*r* 7 [id.]

χasīs-nāfs 'of mean soul'
— (äylä χ. idi kim tiläsäŋ tänindäki ǰānïn bergäy dayï elindäki etmägin bermägäy) 93*r* 8 [id.]

χaṣlät 'quality, nature'
— *ï:* (tutušmayïnča där ātiš bälürmäz χ. ʿanbär) 184*r* 5 [Ḥasan Oγlï]
— *in:* (yïlandan bir zämän äymän oturman anïŋ čūn χ. bildim muʿayyän) 103*r* 5° [id.]

χaṣm 'enemy'
— 100*v* 7°; (bu ǰämāʿat saŋa ne ǰihätdän χ. bolup tururlar) 15*v* 7 [id.]; (χ. čūn sändän qavï tur qïl taḥammül ǰävrinä) 32*v* 10°
— *dan:* (χ. fāriġ yüri) 17*r* 8° [id.]; (qačan χ. ašaγa qalsa χuṣūmät silsiläsin täbrätür) 157*r* 13 [id.]

χāṣṣ 1. 'man of rank, noble'; 2. 'confiscated'; 3. 'select, choice'
— (χ. beg) 7*r* 3°; (χ. qul 'a royal servant') 90*v* 10, 105*r* 10 [*χāṣṣān*]
— *qïl-* 'to confiscate': (sulṭān mäni aγïr zänǰïrdän χalāṣ etip ämlākïmnï özinä χ. qïldï) 28*r* 5 [*χāṣṣ kard*]
— *i* [iz.]: (sulṭān qatïnda χ. müšār ilaihi vä muʿtämäd ʿalaihi boldï) 27*r* 10
— *ī:* (sayïndïm ādämī χ. säni män) 69*r* 4°
— *larïndan:* (χ. bolup muχlišlärindän sayïlγay sän) 24*r* 4 [*χāṣṣān*]

χāṣṣa 'especially'
— 140*v* 3 [*ʿalâ'l-χuṣūṣ*]

χāṣṣagī 'a royal servant'
— (χ. qullarïndan birinä ayttï) 71*v* 13 [*bandagān-i χāṣṣ*]; (ol χ. ʿāqil vä zïräk idi) 72*r* 2 [*ġulām*]

χāṣṣatän 'particularly'
— (χwaš kelür āvāz tär bolsa ḫazīn χ. ʿāšiqlärä vaqt-i ṣabūḥ) 98*v* 2°
χāṣṣiyät 'quality'
— *indän:* (šäkär qīmäti özöndän dägül anïŋ χ. durur) 170*r* 11 [id.]
χasta 1. 'sick'; 2. 'wounded'; 3. 'sad'
— 103*v* 5°, 137*r* 13; (kečä bir χ. üčün saγ erniŋ taŋ atqïnča közündän yaš keldi) 58*v* 2° [*bīmār*]; (bir χ. kelip andan muʿāläjä istämädi) 83*r* 4; (ol yigit χ. vä mäjrūḥ bir kārvān artïna tüšüp kitti) 102*r* 6 [*ranǰūr*]
— *bol-* 1. 'to fall sick'; 2. 'to become sad': 18*v* 9, 136*v* 8 [*sust mānda*]; (bolur χ. lāšäkk išitkän köŋül) 112*r* 7°; (bir baχïl tājirniŋ oγlï χ. boldï) 137*r* 11 [*ranǰūr būd*]
— *nï:* 132*r* 13
— *ya:* 85*r* 6 [*ranǰūr*]
χaṭā[1] 'fault, sin'
— 29*v* 5° [*ǰurm*]; 46*v* 5°; (väzīrlärïŋdän ne χ. kördüŋ) 18*r* 8 [id.]; (ʿayn-i χ. 'a big failure') 19*v* 11 [*χaṭā*]; (χ. niyyät qïlïp bāṭil iš etti) 25*r* 5°; (siziŋ rāyïŋïz taŋrï tilägi ičindä turur yā ṣavāb kelgäy yā χ.) 42*r* 6 [id.]; (ketürdüm köp χ. ʿuzrïn) 49*v* 6° [*taqṣīr*]; (ullulara kerākli söz sözlämäk rävā dur, lïkin alar išindä tutmaq χ. χ. dur) 127*v* 13° [id.]; (säniŋ mülküŋdä munuŋ bigin ʿaẓīm χ. iš vāqiʿ bolup turur) 129*v* 8; (χ. sözlädiŋ 'you are mistaken') 155*v* 8 [*ġalaṭ* ~ *χaṭā*]
— *qïl-* 1. 'to make a mistake'; 2. 'to sin'; 3. 'to fail': 184*v* 11; (χ. qïldïm säni yazuqsuz inčittim) 36*v* 6 [*χaṭā kardam*]; (ne χ. qïldï kim anï körmäk bilän mälūl bolur sän) 66*v* 5 [*χaṭā karda ast*]; (barčasï χ. qïldïlar mägär bir oγlan) 105*v* 3 [*χaṭā kardand*]
— *nï:* (kim dur sorup istägän χ.) 140*v* 6°
— *sïn:* 3*r* 6 [id.]
— *sïna:* (öz χ. muʿtärif bolup turur) 121*r* 3 [id.]
χaṭā[2] prop. n.
— (ḫusnïnïŋ čavï χ. vä Čïn ičindä bar erür) 181*r* 2
— *ya:* (ǰümlä kāfir qačïp Čïn vä χ. tegrü kitkäy) 74*v* 11°
χaṭar 'danger'
— *ya:* (kiši ǰānïnï χ. qoymayïn düšmängä ẓafär tapmas) 104*v* 1 [id.]; (anïŋ üčün ǰānnï χ. qoymaq käräkmäs) 163*v* 4 [id.]
χaṭarlï 'dangerous'
— (sulṭānlar ʿamäli teŋiz säfärinä oχšar: χ. dayï fāʾidäli) 28*r* 7 [*χaṭarnāk*]
χaṭāy prop. n.
— 122*v* 12 [id.]; (Sulṭān Maḥmūd χwārazmšāh χ. mäliki bilän bir maṣlaḥat üčün ṣulḥ iχtiyār ettilär) 122*v* 2 [*χatā* ~ *χaṭā*]
χaṭīb 'preacher'
— (bir karïh ünli χ.) 110*v* 11 [*χaṭībī*]
— *ni:* 111*r* 5
— *niŋ:* 111*r* 4
— *lärindän:* (ol iqlïm χ. bir χaṭībniŋ anïŋ bilän kizli ʿadāväti bar idi) 111*r* 4 [*χuṭabā*]
χātim 'seal'
— *i:* (färāġat mülki maʿlūm rizqniŋ χ. altïnda durur) 153*r* 10 [*nagīn*]
χāṭir 1. 'mind'; 2. 'sake, account'; 3. 'heart'
— (ǰämʿiyyät-i χ. 'peace of mind') 25*r* 10 [id.]; (χ. ǰämʿiyyäti) 98*v* 11 [*ǰamʿiyat-i χāṭir*]
— *ni:* 6*v* 6°
— *im:* 85*r* 7 [*dil*]; 120*v* 4 [id.]; (χ. mäyli muŋa artuqraq idi) 45*v* 13 [id.]; (ol evniŋ bäyʿiniŋ ʿaqdïnda χ. mütäräddid boldï) 109*v* 7
— *imdä:* 7*v* 10 [id.]
— *imdän:* 89*v* 6
— *iŋ:* 6*r* 12, 184*r* 12
— *iŋni:* (ol yerdän kim faqīrlär himmäti durur χ. maŋa yoldaš qïlγïl) 19*v* 6 [id.]
— *ïŋïzya:* 69*v* 5
— *i:* 28*r* 11, 35*v* 10 [id.]; (mälikniŋ χ. eŋän mälūl boldï) 17*v* 3; (bu ādäm oγlïnïŋ χ. äylä kim rizqqa mütaʿalliq turur...) 144*r* 10 [id.]
— *in:* (qarïnča χ. āzār qïlma) 40*v* 11°
χatm 'completion, end'
— *bol-* vi. 1. 'to end'; 2. 'to be sealed': (χ. boldï mägär qabāhät aŋa äylä kim Yūsufa ǰämāl-u kämāl) 47*v* 11° [*χatm ast*]; (sözümüz bu iki bäyt bilän χ. boldï) 159*v* 3 [id.]
— *et-* 'to read the entire Koran': (maṣlaḥat ol durur kim bu χasta üčün qurʾān χ. etkäy sän) 137*r* 13 [*χatm kunī*]; (χ. etmäkni anïŋ üčün iχtiyār qïldï kim qurʾān til učïnda dayï altun ǰān ičindä turur) 137*v* 5 [*χatm*]
— *ol-* 'to come to an end': (χ. oldï bu Gülistān-nāmämiz) 178*r* 12°
χaṭṭ 'handwriting'
— (zišt χ. turur kim altun suyï bilän yazïlmïš) 96*r* 3 [*χaṭṭī*]
— *lar:* (altun bilän χ. yazïlmïš) 150*r* 7 [*kitāba*]
χatun 1. 'woman'; 2. 'wife'
— 75*v* 4 [*zanī*]; (bir nečä yïldan soŋra

kördüm χ. almïš oγlanlarï ulγaymïš) 135*v* 9 [*zan*]; (altunum yoq kim χ. alγay män) 154*r* 10 [*zan*]
— *nïŋ:* (ol χ. qarï anasï ävdä mütämäkkin oltura qaldï kābīn ʿilläti bilän) 121*r* 12
— *ï:* 121*r* 11 [*zan*]; 145*v* 3
— *lar:* (χ. ïlï suyï 'thermal bath for women') 74*r* 6 [*zanān*]; (χatunlar ḥaddïna yätip) 79*r* 10 [*zanān*]; (qarï χ. birlän bašïm χwaš dägül) 137*v* 12; (χ. bilä mäšvärät qïlmaq maʿṣiyät ḥāṣil bolur) 169*r* 5 [*zanān*]
χatun al- 'to marry, take a wife' (135*v* 10, 154*r* 10)
Käšγ. *qatun* 'Fürstin' (Brock. 151); CCum. *χatun, qatun* 'Frau, besonders von Vornehmen' (Grönb. 196); Quṭb *χatun* 'woman, lady' (Zaj. 55); LA *qatun* 'Frau, Herrin' (H. 86)

χavāṣṣ 'nobles'
— (χ. vä ʿavāmm tilinä inʿām ẓikrin bïraqïp turur män) 142*v* 12

χāvärī 'Eastern'
— (saldï niqāb čährädin ol türk-i χ.) 181*r* 9 [χwārazmī]

χavf 'fear'
— (qutulmaγa tiläsäŋ χ. elindän) 20*r* 1°
— *i* [iz.]: (χ. ǰān) 25*r* 12 [*bīm-i ǰān*]
— *et-* 'to fear': (nähängdän χ. etip ġavvāṣ ävindä otursa dürr-i χāliṣ kim ketürgäy) 104*v* 4° [*andīša kunad*]
— *ï:* (χwaš idi däryā fütūḥï mävǰ χ. bolmasa) 125*v* 3° [*bīm*]

χayāl 1. 'imagination, thought'; 2. 'apparition'
— (ol bir χ. bilän mübäddäl bolur) 161*v* 13 [id.]
— *i* [iz.]: (χ. bāṭil 'a foolish imagination') 75*r* 11 [id.]; 98*v* 13 [id.]; (χ. firʿaunï 'a haughty idea') 93*v* 1 [id.]; (χ. muḥāl 'an absurd idea') 96*v* 8 [id.]; 113*v* 13 [id.]
— *ïŋ:* 179*v* 5 [Mavlānā Isḥāq]; 185*r* 7, 185*r* 13
— *ïŋdan:* (ölüm taṣavvürin χ. kitärgil) 133*r* 1 [*sar*]
— *ï:* 183*r* 2°
— *ïnda:* 179*v* 9° [Mavlānā Isḥāq]

χayf 'pity'
— (χ. bolγay munča niʿmät ẓāʾiʿ kitkäy) 59*r* 9 [*darīġ bāšad*]; (χ. ol ḥikmät turur kim mularγa aytqay män) 59*r* 10 [*darīġ*]

χayl 'tribe'
— *ïna:* (qāfilä Bänī Hilāl χ. yetti) 64*v* 5 [id.]

χaylī 'much'
— (az az yïγïsa χ. bolur) 171*v* 2 [id.]

χaymä 'tent'
— (munda χ. ursunlar) 91*r* 3 [id.]; (münʿim ġarīb bolmas ne yergä kim ärišsä χ. urup qïlur ol ertä kečä tänaʿʿum) 97*v* 6° [id.]
— *siniŋ:* (Färïdün χ. tegräsindä naṣïḥat yazmïš altun birlä naqqāš) 177*r* 9° [*χargāh*]

χayr[1] 1. 'goodness'; 2. 'good'
— (χayr išlärä yamanlïq qïlmaq bolur muqābil) 15*r* 9°; (χ. χabäri 'good news') 19*r* 2° [*mužda*]; (išlärin χ. üzä tutar idi) 43*r* 9 [id.]; (mäliklär atïn χ. bilän yād qïldïm) 49*r* 1 [*nïkūī*]; (χ. u ṣalāḥ) 171*r* 8°
— *bol-* 'to become/be good': 5*v* 11; (säniŋ üčün bir tüš körüp män χ. bolγay) 111*r* 6 [*χair bād*]
— *et-* 'to do good': 186*r* 1; (χ. etip bolγan mäliklär nämdär kitti qoyup här biri bir yādgār) 6*v* 9°
— *qïl-* 'to do good': (χ. qïl, äy niʿmäti köp χwājä) 10*r* 8° [*χairī kun*]
— *ï:* (χ. käṣïr) 6*v* 12°
— *ïn:* (ġaybätlärindä χ. sözlär idi) 35*r* 9 [*nakūī*]
— *ïndan:* 41*r* 2 [id.]

χayr[2] 'corn'
— (eksäŋän χ. urluqïnï bičkä sän) 5*r* 2°

χayrlï 'blissful'
— (maŋa bir χ. duʿā qïlγïl) 20*r* 5

χazïnä 'treasury, storehouse'
— (χ. bošaldï daγï düšmän ġālib boldï) 16*r* 4 [id.]
— *si:* 48*v* 10 [*χazāʾin*]; (baitu'l-māl χ. mäskïnlär luqmäsi turur) 21*v* 9 [id.]
— *sin:* (raʿiyyät ävin χarāb etip sulṭān χ. ʿimārät qïlur erdi) 31*r* 12 [*χazāna*]; (yïqïp yarlï raʿiyyät χān-u mānïn qïlur sulṭān χ. ʿimārät) 32*r* 6°
— *siniŋ:* 155*r* 6 [*χazāna*]

χaẓrā 'green'
— (yürür erdim ṭarï χ. ičindä) 68*r* 5°

χibrät 'experience'
— (aṣḥāb-i fiṭnät vä χ.) 21*r* 13 [id.]

χidmät 1. 'service'; 2. 'homage'; 3. 'presence'
— 80*r* 11 [id.]; (niʿmät šükrin qïlïp χ. yerin öpüp ǰäsārät ʿuẓrïn tiläp) 29*v* 13 [id.]; (čün kim sävär män dediŋ χ. ṭamaʿïn andan keskil) 113*r* 2 [id.]
— *qïl-* 1. 'to serve'; 2. 'to pay homage': 49*v* 7, 71*v* 12, 98*r* 8°; (atasïna χ. qïlïp) 11*r* 9 [*zamīn-i χidmat bibūsīd*]; (ne üčün turup χ. qïlmadïŋ) 40*r* 5 [*χidmat nakardī*]; (ne üčün χ. qïlmas sän kim bu iš zaḥmätindän qutulγay sän) 45*r* 13 [*χidmat nakunī*]; (ol kečä qāẓī anï özdän qučup

tärk etip barïn aŋa χidmät qïlur) 129*r* 8°
— *i* [iz.]: (χ. mülük) 14*r* 11 [id.]
— *qa:* (χ. mülāzim daγï färmānγa köz tikip qulaq qoyup turur) 37*r* 5; (χ. bellärin baγlap) 159*r* 2
— *iŋ:* (mübāräk χ. dur qutlu rāyïm) 29*r* 12° [id.]
— *iŋä:* 182*r* 12
— *inä:* 12*v* 10 [*ba dargāh*]; 14*r* 13 [*ḥaẓrat*]; 42*v* 1 [*pïš*]; (ol yigit bir kün atasï χ. kelip) 96*v* 3 [*pïš*]
— *indä:* 9*r* 10 [*ḥaẓrat*]; (sulṭān χ. qanïna tanuqluq berdilär) 15*v* 3
χiffät 'weakness'
— *inä:* (yārānlar mänim irādätimni anïŋ ḥaqqïna χilāf-i ʿādät körüp ʿaqlïmnïŋ χ. ḥaml ettilär) 60*v* 11 [id.]
χilāf 1. 'difference'; 2. 'contradiction'; 2. 'contrary to, opposing'
— (χ. üzrä čäkištilär nečä kim bar idi imkān) 166*r* 8°
— *i* [iz.]: (χ. ṣavāb 'contrary to good sense') 42*r* 6 [id.]; (χ. ʿādät 'contrary to habit') 60*v* 10 [id.]; 106*v* 1 [id.]; (χ. mürād) 99*r* 3°; (χ. šarʿ 'contrary to the sacred law') 131*r* 6 [id.]; (χ. ṭabʿ 'opposing nature') 119*r* 9 [id.]; (χ. vaʿdä qïl- 'to break a promise') 144*r* 4 [*vaʿda χilāf kardï*]
— *ï:* (ägär munuŋ χ. bolsa ʿajāb bolγay idi) 84*v* 1 [id.]
— *ïn:* 26*v* 2 [id.]; 164*r* 3 [id.]; män munuŋ χ. saqïnur idim) 57*v* 7 [id.]
— *ïnča:* 46*v* 9 [id.]; (mürābbï rāyïnïŋ χ. bir nečä qadäm yürüdüm) 59*v* 7 [id.]
χilʿat 'robe of honour'
— 21*r* 7 [id.]; 36*v* 5 [id.]; 104*r* 1; (yana käydi yäŋi äšjār χ.) 3*v* 3°; (kelür kim söksäŋ χ. vä niʿmät baγïšlar) 24*v* 1 [id.]; (mälik-i ʿādil ol ekinčigä χ. vä niʿmät baγïšladï) 91*r* 10 [id.]
— *ï:* 173*v* 12 [id.]
— *ïn:* (ayačlarγa räbïʿ χ. käydürüp) 3*v* 1 [id.]
χirāmān 'waving'
— (bir yayaγ faqïr baš ačuq yalaŋ ayaq χ. yolγa kirdi) 58*r* 3 [id.]; (vaṣl bāġïnda χ. tün idim ṭā'us teg) 125*v* 5°; (särv-i χ.) 154*v* 3
χirqa 1. 'religious garment'; 2. 'a garment made of shreds and patches'
— 77*r* 2 [id.]; (käyip χ. yürür zāhid azïp yol) 51*v* 8° [id.]; (iši dā'im luqmä luqmä tilänip χ. tikmäk idi) 65*r* 12 [*ruqʿa* ~ *χirqa*]; (qurï etmäk ašap χ. käyärgä čūn qanāʿat män) 82*v* 3° [*ǰāma-i dilq*]
— *mdan:* (bu üstümdäki χ. özgä ne kim bar isä faqïrlärgä šükrānä bolsun) 145*v* 2 [id.]
— *sï:* (fuqarā χ. riẓā tonï durur) 77*r* 1 [id.]
— *sïn:* 152*v* 11 [id.]; (bir faqïr-i müǰärräd ṣaḥrāda oturup χ. tikär idi) 39*v* 12
— *sïnï:* 61*r* 1 [id.]
— *sïndan:* (bir zämāndan soŋra ol ṣāḥib-vaqt bašïn χ. čïqardï) 7*v* 6
χiṣāl 'qualities, properties'
— *ïn:* (yaχšï χ. körüp ḥusn-i tädbïrin begänip bir muʿtäbär iš üzä qoydï) 27*r* 8 [*ṭabʿ*]
χissät 'avarice'
— (mäšaqqat bilän māl ǰämʿ etip χ. bilän tutup otururlar) 155*v* 13 [id. ~ *buχl*]
χiṭāb 'conversation, address'
— (ḥusn-i χ. 'polite conversation') 14*r* 11 [id.]; (gär qïlsa χ. qahrïn ol maḥšärdä) 175*v* 6° [id.]
χiyānät 'treachery, disloyalty'
— 128*r* 3 [id.]; (här kim χ. bilän tirilgäy ḥisāb vaqtïnda ellärï titrägäy) 25*v* 7 [id.]
— *qa:* (bir nečä fāttān ḥasūdlar mäni χ. mänsūb qïlïp aŋlattïlar) 27*v* 9 [id.]
χiyār 'cucumber'
— (gär yesä qāẓī alïp bärṭïl sändän beš χ. on qavunluq ol saŋa ḫāṣil etärgä qïl yarar) 177*v* 12° [id.]
χizar prop. n.
— *nïŋ:* (zänaχdānïŋ quduγïnda köŋül Iskändäri ṭālib ʿajāb tur anda bulmasa χ. āb-i ḥayvānï) 179*v* 6 [Mavlānā Isḥāq]
χūb 'beautiful'
— *larïnïŋ:* (tartïp zämānä χ. ǰävrini müdām) 183*r* 7°
χublïq 'beauty'
— *ï* [> *χublïγï*]: (kečti Läylï kečti Šïrïn χ.) 179*r* 3
χubs 'impurity'
— *ïnï:* (näfsi χ. baqïp yïlla bilip bolmas) 168*r* 4° [id.]
χufyät 'secretly'
— (bir mälik bu χwāǰaγa χ. varaqa saldï) 35*v* 8 [*χufya*]
χulq 'habit, nature'
— *uŋ:* (šäkärdän tatlï dur χ.) 184*r* 12
— *ï:* 117*v* 5 [id.]; (χ. yaman kim ärsä) 164*v* 13 [*χūy*]
χulqlï 'of . . . temper, -natured'
— (yaman χ. 'ill-natured') 134*v* 6; (čirkïn χ. id.) 141*r* 4 [*bad-χūy*]
Quṭb *χulqluγ* 'having a character, of . . . character' (Zaj. 55)
χumār 'head-ache after drinking'
— (ne yerdä kim χamr bar anda χ. bar) 158*r* 4 [id.]

χurāsān prop. n.
— 9*v* 10 [id.]; 35*v* 7
χurāsānī 'a native of Khurasan'
— (iki χ. faqīr) 84*r* 4 [id.]
χurmā 'date'
— (bir mübāräk χ. aγačï) 135*r* 5
χurräm 'cheerful'
— *bol-* 'to be/become cheerful': (viṣālïŋ rävẓasïndïn bu ẓaʿïf köŋlüm bolïp χ.) 183*v* 1 [Toγlï χwāǰa]
χuryāt [χwryt] 'an awkward person'
— *niŋ:* (ay yüzlüniŋ aγzïnda gär bolsa soγan isi χ. elindäki güldän maŋa ol yaχšï) 134*v* 12°
χusaib prop. n.
— 46*v* 13
χusrān 'damage'
— *i* [iz.]: (χ. mäǰlis) 143*v* 7°
χusräv 1. prop. n.; 2. 'king'
— 184*r* 11; (ol ʿaǰā'ib kim ġarā'ib munda bar χ. u Šïrïn ičindä qanda bar) 6*v* 2°
— *i* [iz.]: (χ. kišvär) 184*r* 11
χuṣūmāt 'enmity'
— (qačan χaṣmdan ašaγa qalsa χ. silsiläsin täbrätür) 157*r* 13 [id.]; (ṣulḥ iyäsindän χ. közlämä) 163*v* 2 [*ǰang*]
— *i:* 122*v* 13 [id.]
χuṭba 'sermon'
— (özini χwaš-āvāz bilip qattï ün bilän χ. oqur idi) 110*v* 12; (daγï χ. oqusam arqun oquγay män) 111*r* 12 [id.]
χwad 'self'
— (qudrät bilä χ. yaratmayïp sän) 148*r* 7°
χwadrāy 'conceited'
— (äbläh vä χ. nājins gädāy) 120*r* 8 [id.]
χwāǰa 1. 'lord'; 2. 'teacher'; 3. 'merchant'; 4. 'owner'
— 28*r* 9° [id.]; (niʿmäti köp χ. 'a rich merchant') 10*r* 8°
— *i* [iz.]: (χ. ʿāläm) 54*v* 2 [id.]
— *ni:* (ol χ. ayturlar buχl bilän maʿrūf idi) 85*v* 11 [*bāzargān*]
— *niŋ:* 4*v* 10° [*χudāvandagār*]; (χ. dur ḥukm qulγa erki bar) 34*v* 2° [*χudāvand*]
— *γa:* 35*v* 8
— *siniŋ:* 3*r* 2° [*χudāy*]
— *lär:* 59*r* 2 [*bāzargānān*]; 124*r* 10 [*bāzargānān*]; (bir nečä bay χ. bilän kämidä oturup) 44*v* 5 [*buzurgān*]
— *lärni:* (bir ṣālïḥ qulnï ǰännätkä eltkäylär daγï fāsiq χ. ǰähännämgä) 148*r* 11 [id.]
— *lärdä:* 154*r* 13 [*tavāngarān*]
χwāǰadaš 'having a common master'
— (sän vä män χ. bolγay biz) 77*r* 11° [*χwāǰatāš*]
— *larï:* (anïŋ χ. ḥasäd eltip tühmät etip sulṭān χidmätindä qanïna tanuqluq berdilär) 15*v* 2 [*ibnā-i ǰins-i ū*]
Quṭb *χwāǰadaš* 'friend, fellow, comrade' (Zaj. 55); Cl. Pers. cf. *χwāǰatāš* 'fellow-servant; the master of a family; a scholar; a schoolfellow' (Stg. 479*b*]
χwāǰa Ḥasan prop. n.
— 109*v* 1
χwāǰa Ḥasan Maymandī prop. n.
— *gä:* 109*r* 9 *[Ḥasan Maymandī]*
χwāǰa Isḥāq prop. n.
— 92*v* 13, 93*r* 3°
χwāǰalïq 'ownership'
— (čūn ʿāšiq vä maʿšūq bir yergä keldi χ. daγï qulluq ortadan kitti) 113*r* 3 [*mālik ~ mālikī*]
χwāǰa Muḥammad Yazdī prop. n.
— 109*v* 6
χwān 'dish'
— *ï:* (tükänmäs niʿmätiniŋ χ. barča yergä yätišip turur) 3*r* 5
— *ïniŋ:* (ǰihān χ. älvān niʿmätindän beš altï luqmä yedim ayttïlar bās) 132*v* 5°
χwār 1. 'contemptible, miserable'; 2. 'miserably'
— (bir χ. topraq) 8*r* 6° [*nāčïz*]; (biligli χ. vä müflis ränǰ ičindä) 47*r* 10°; (minnät kötürüp tirilgän är χ. ölisär) 106*r* 5°; (väsvās bolur ortada χ. u χaǰäl) 163*r* 6° [*kūrbaχt*]
χwārazm prop. n.
— 122*v* 13 [id.]
χwārazmī prop. n.
— 181*r* 8
— *niŋ:* 181*v* 4
— *dän:* 92*v* 13
χwārluq 1. 'contempt'; 2. 'baseness'
— *ïn:* (alarnïŋ χ. rävā körmägil) 155*v* 7 [*mazammat*]
— *ïndan:* (sän nä üčün išlämäs sän kim χidmät χ. qutulγay sän) 45*v* 3 [*mazallat*]
Quṭb *χarluq* 'abasement, bad treatment, hard life' (Zaj. 55)
χwaršīd 'sun'
— (boldï rävānä kök üzrä χ. sāġarï) 181*v* 1 [χwārazmī]
χwaš 1. 'pleasant'; 2. 'happy'; 3. 'good'; 4. 'well'
— 20*v* 10 [id.]; 63*v* 5, 90*v* 9°, 118*r* 9 [*χwaštar*]; (bolur χ. rā'iḥaŋdan sükr ḥāṣil) 8*r* 5° [*dilāvīz*]; (kečälär χ. uyurlar tärk etip ǰān) 56*r* 7° [id.]; (ḥamd oqup bülbül saḥar vaqtïnda χ.) 64*r* 5°; (χ. ayttï pärdädār evdä kiši yoq) 156*v* 3° [id.]
— *et-* 'to cheer up, make happy': (bir kün sulṭān ol väzïr bilän köŋül χ.

etip aŋa väzārät berdi) 23*r* 11 [*dil χwaš kard*]; (ävvälki muʿallimniŋ köŋlin χ. etip burunγï yerinä kečürüp tururlar) 141*v* 10 [*dil χwaš karda*]

— *kečür-* 'to spend happily': 181*v* 2 [χwārazmī]

— *kel-* 'to please, agree with': 10*v* 8 [*pasandīd*]; 16*v* 13 [*muvāfiq-i ṭabʿ-i muχālif nayāmad*]; 36*v* 4 [*pasand āmad*]; 39*r* 4 [*dušvār āmad*]; 40*v* 5 [*ustuvār āmad*]; 41*v* 8 [*sūdmand āmad*]; 61*v* 10 [*nāpasand āmad*]; (bu söz sulṭānγa χ. kelmädi) 13*r* 5 [*muvāfiq-i rāy-i bulandaš nayāmad*]; (qāẓīγa yārānlarï naṣīḥatī ġāyat χ. keldi) 128*r* 9 [*pasand āmad*]

— *kör-* 'to treat kindly': (χ. kör bu raʿiyyätni kim näfʿi färävän dur) 16*v* 5°

— *körün-* 'to seem agreeable': (äy toq, közüŋä arpa äkmägi körünmäs χ.) 18*r* 3° [*χwaš nanamāyad*]

— *tut-* 'to keep, preserve': 175*r* 12 [*nakū kard*]

χwaš-āvāz 'having a pleasant voice'

— 98*r* 11 [id.]; (özini χ. bilip qattï ün bilän χuṭbä oqur idi) 110*v* 12 [id.]

χwaš-maqāl 'of agreeable speech'

— (sözlämäk ḥikmät dägül, äy χ.) 46*v* 2°

χwašraq 'better'

— 86*r* 8° [*bih*]; (anïŋ ǰävrinä ṣabr etmäk χ. kelür anïŋ ṣuḥbätin tärk etkinčä) 117*r* 9 [*sahltar*]; (kim öč almaqtan isä ʿafv χ.) 130*r* 13 [*bihtar*]

MM *χwašraq* 'best' (195*v* 16)

χwašrāy 'of good opinion'

— (išitmäsä qulaq yïllar däf-u näy qïlur ṣabr ol mübāräk sämʿ-i χ.) 106*v* 6°

χwaš-vaqt 1. 'happy'; 2. 'safe'

— *bol-* 'to be happy': (sämāʿdan daγï ähliniŋ ṣuḥbätindin ḥazz alïp χ. bolup) 59*v* 9

— *tut-* 'to keep safe, preserve': (tutar χ. bu ẕikriŋ bolup ʿāšiqlärä mūnis) 175*r* 13° [*vaqtīst χwaš ānrā*]

χušnūd 'satisfied'

— *qïl-* vt. 'to satisfy': (atasïn anasïn izdäp köp māl vä niʿmät berip χ. qïldïlar) 33*r* 10 [*χušnūd gardānīd*]

y

yā[1] (interj.) 'O !'

— (y. maχdūm) 57*r* 6 [*ay*]; (y. ämīr) 111*v* 13 [*ay*]

yā[2] 'or'

— 152*r* 3 [*va*]; 153*v* 12 [id.]; (ǰihān sävgän kišiniŋ közlärini qanāʿat toldurur yā ölsä topraq) 93*r* 5° [id.]

— — 'either . . . or': (yā bu täšvïš ičindä rāẓī bol yā ǰigär dāġïna taḥammül qïl) 25*v* 3° [id.]

ya 'bow'

— 35*r* 4, 162*r* 3 [cf. *qaš*]; 162*v* 11° [*kamān*]; (ya kirišindän dägül oq ötmägi) 37*r* 1° [*kamān*]; (čäkip y. toldurup oq fārisänä) 138*v* 4° [*kamān*]; (qattï y. čäkär idi äylä kim on kiši yasïn küč bilän qurar) 148*v* 7 [*kamān*]

— *dan:* 137*r* 10; (bilür sän oq qačan y. čïqar bolsa yana kelmäs) 169*v* 8°

— *sïn:* 148*v* 8

— *sïnï:* (oqïnï y. sïndurup otqa yaqtï) 105*v* 6

— *sïnïŋ:* 179*r* 13

ya čäk- 'to shoot with the bow' (35*r* 4)

ya qur- 'to bend/string the bow' (162*v* 11)

Old T. *ya* 'Bogen' (ATG 350*b*); Kāšγ. *ya* 'Bogen' (Brock. 70); CCum. *ya, yaa* 'Bogen' (Grönb. 109); Quṭb *ya* 'bow' (Zaj. 63); LA *ya* 'Bogen' (H. 102)

yād 'memory, remembrance'

— *et-* 1. 'to remember'; 2. 'to mention': (bizni hïč y. etär-mi sän) 57*r* 11 [*yād mīāyad*]; (saχïni yād etip dā'im ögärlär) 94*r* 9°

— *qïl-* id.: 49*r* 5 [*nām . . . burd*]; 107*r* 12° [*magū*]; 146*v* 2, 158*v* 8; (mäliklär atïn χayr bilän y. qïldïm) 49*r* 1 [*nām . . . nazadam*]; (qïlïp taŋrï taʿālâ ẕikrini yād) 68*r* 6°

— *tut-* 'to remember, know': (bir mäṣäl-i χwājä Isḥāq χwārazmīdän y. tutar män) 93*r* 1

— *ïmda:* (y. bar 'I remember') 53*r* 6 [*yād dāram*]; 116*v* 1 [*yād dāram*]

— *ïndan:* 101*r* 8

yādgār 'memory, souvenir'

— 178*v* 7°; (χayr etip bolγan mäliklär nāmdār kitti qoyup här biri bir y.) 6*v* 9°

— *ïŋ:* (y. ǰihānda qalsun) 6*r* 1

— *ï:* 6*v* 11°

yay 1. 'fat'; 2. 'oil'
— *ï:* (lājäräm y. čirāġïnïŋ rävän bolur tämäm) 21*v* 12° [*raugan*]
— *ïn:* (tilädi kim soyuban alsa y.) 69*r* 3
— *ïna:* 82*v* 11
Old T. *yay* 'Fett, Öl' (ATG 350*b*); Kāšγ. *yay* 'Fett, Öl' (Brock. 72); CCum. *yay, yav* 'Fett, Öl' (Grönb. 109); LA *yay* 'Fett' (H. 103)

yay- vi. 'to rain'
— *maslar:* (ilk yaz bulutï dururlar ne fā'idä kim y.) 155*v* 10 [*namībārand*]
— *madï:* 86*v* 12
— *sa:* (ägär y. bulutdan āb-i ḫayvān yaqïn bil tal aγačïnda yemiš yoq) 13*r* 12° [*bārad*]
— *masa:* 158*v* 10 [*nabārad*]; (y. yaγmur bir yïl taγ üzä läjäräm Diǰlä bolusar quru yer) 142*r* 13° [*nabārad*]
— *yanïn:* (körmädi čärikdä y. [illegible] 149*r* 1° [*nabārīda*]
Old T. *yay-* 'regnen' (ATG 350*b*); Kāšγ. *yay-* 'regnen' (Brock. 72); CCum. *yay-, yav-* 'regnen, schneien' (Grönb. 110); LA *yay-* 'regnen' (106)

yayïz 'dark brown'
— (bir šaχs kördi qara y. ẓa'ïf-ändām) 126*r* 13 [*siyah-ǰām*]
Old T. *yayïz* 'braun, Brauner; braune Erde, Erde' (ATG 350*b*); Kāšγ. *yayïz* 'dunkelbraun (von der Erde)' (Brock. 72); LA *yayïz* 'braun', *qara yayïz* 'dunkelbraun' (H. 103)

yāġï 'inimical'
— (ol ṭāġï y. χilāfïnča) 46*v* 9 [id.]

yaymur 'rain'
— 142*r* 13 [*bārān*, cf. *yay-*]; 158*v* 10 [*bārān*]; (mamuq ektik vaqtsïz y. kelip täläf qïldï) 47*r* 4 [*bārān*]; (y. yaymadï qattï quraqlïq boldï) 86*v* 11
— *ï:* (raḥmätiniŋ y. barčaγa yätip) 3*r* 4 [*bārān*]
Old T. *yaymur, yamγur* 'Regen' (ATG 350*b*); Kāšγ. *yaymur* 'Regen' (Brock. 73); *yamγur* = *yaymur* (Brock. 76); CCum. *yamγur, amγur* 'Regen': *yamγur yay-* 'regnen' (Grönb. 112); MM *yaymur* 'rain' (MS 188*v* 4); LA *yaymur* 'Regen (türkm.)' (H. 106)

yayrïn 'shoulder-blade'
— *ïma:* (ol oγlan igäč y. aγïr qamčïlar indürdi) 45*r* 3
QB *yayïr* 'das Schulterblatt' (Radl. III, 42); LA *yayran* 'Schulterblatt' (H. 106); J. Aṣd. *yaγrïn* 'dos, omoplate' (Zaj. Stud. II, 85)

Yahyā prop. n.
— 19*r* 12 [id.]

yalaŋ 'bare'
— (bir yayaγ faqïr baš ačuq y. ayaq χirāmān yolγa kirdi) 58*r* 2 [*barahna*]
Old T. *yalïŋ, yalaŋ* 'nackt, bloss' (ATG 351*a*); CCum. *yalaŋ* 'einfach, bloss' (Grönb. 110); Quṭb *yalïŋ* 'bare, bare-footed' (Zaj. 66)

yalγan 1. 'lie'; 2. 'false'
— 9*r* 13; (y. söz 'lie') 9*r* 13 [*durūġ*]; (fitnä yüzli rāst sözdän bol yïraq: maṣlaḥatlï y. andan yaχšïraq) 9*v* 5°; (düšmänlärniŋ y. dūstluγïndan ne ḫāṣil bolγay) 162*v* 5 [*tamalluq*]; (müsülmān män ägär bolsa sözümdä ẓärräčä yalγan) 166*r* 12°
yalγan sözlä- 'to tell a lie' (174*v* 2)
Old T. *yalγan* 'verlogen' (ATG 351*b*); Kāšγ. *yalγan* 'Lüge, lügnerisch' (Brock. 74); CCum. *yalγan* 'falsch, lügnerisch' (Grönb. 111); Quṭb *yalγan* 'lie, false' (Zaj. 65); LA *yalan* 'Lüge': *yalan söylä-* 'lügen' (H. 107)

yalγuz 'alone'
— 102*v* 8 [*tanhā*]; (bu tirligiŋ yemäk üčün dägül durur y.) 84*r* 3; (bu yazuqnï y. män qïlmadïm)131*r* 12
Old T. *yalaŋuz* 'allein' (ATG 351*a*); Kāšγ. *yalïŋus* 'einsam' (Brock. 75); CCum. *yalγuz, yalγïz* 'einzig, allein, bloss, ausschliesslich, nur' (Grönb. 111); MM *yalγuz* 'alone' (MS 185*v* 12, etc.); Quṭb *yalγuz* 'alone, lonely; only' (Zaj. 65); LA *yalïqïz* 'allein' (H. 103); Abū Ḥ. *yalaŋuz* 'yalnız' (Caf. 117); Chag. *yalγuzun* ~ *yalγuz* 'seul, unique' (PdC 534)

yalγuzluq 'loneliness'
— (dūstlarïndan birin qatïna ketürdi ḫattâ y. vaḫšäti anïŋ birlän munṣarif bolsun) 102*v* 10 [*tanhāī*]
Quṭb *yalγuzluq* 'loneliness' (Zaj. 65)

yalγuzun 'alone'
— (čün dägül dur saŋa müvāfiq yār qoy anï y. tämāšā qïl) 52*r* 5°; (taγ ičindä olturur sän y. läyl-u nähär) 123*v* 10
Old T. *yalγuzun* 'alone, in solitude' (Zaj. 66); MM *yalγuzun* 'alone' (MS 187*v* 5); Old Osm. *yalγuzïn* (Brock. Altosm. Stud. I, 27)

yalïn 'bare'
— (bašmaqïm yoq y. ayaq idim) 90*v* 2 [*barahna*]
Kāšγ. *yalïŋ* 1. 'nackt'; 2. 'entblösst (Schwert)' (Brock. 75)

yaman 'bad, wicked'
— 62*v* 1 [*zamā'im*]; 68*v* 5° [*bad*]; (y. birlä 'umürni ẓā'i' etmä) 13*r* 13°

[*furūmāya*]; (y. tämür 'iron of bad quality') 15*r* 6° [*bad*]; (hič kim ärsä mänim yaχšï y. ḥālïmdan bilmäsün) 24*v* 12 [*bad*]; (y. tilli kiši 'a slanderer') 44*r* 13; (aṣlï y. 'of bad origin') 50*v* 9; (yaman ün) 60*r* 9; (y. ʿādät 'bad habit') 79*r* 7 [*bad*]; (bir yaχšï er tatar urušunda y. jirāḥatlï boldï) 85*v* 7 [*haul* ~ *haulnāk*]; (köp vaqt sözdä äygü y. tüšär) 107*r* 1 [*bad*]; (y. χulqlï 'bad-tempered') 134*v* 6 [*bad-χūy*]; (yaman tirlikli 'bad-conducted') 141*r* 5; (y. iš) 154*r* 8; (y. qïlïqlï kiši 'an ill-natured person') 164*v* 10 (*bad-χūy*]; (χulqï y. 'of bad habits') 164*v* 13

— *nï:* 107*r* 2 [cf. *közlä-*]; 163*v* 11 [cf. *qurtar-*]

— *ya:* (y. äygülük qïlsaŋ sunup qol eliŋdän dävlätiŋ almaq tilär ol) 161*v* 9°

— *ïŋ:* (äygülärgä bu y. tegmäsün) 110*v* 2°

— *larnï:* 175*v* 4

— *larya:* (äyā kelgän jihānya äygülük et yaman išni y. qoyup kit) 165*v* 10° Kāšγ. *yaman* 'kötü, her şeyin kötüsü' (Atalay, 738); CCum. *yaman* 'schlecht, böse, übel; Übel' (Grönb. 112); Quṭb *yaman* 'wicked, bad' (Zaj. 66); LA *yaman* 'schlecht' (H. 108); Abū Ḥ. *yaman* 'fena, kötü' (Caf. 118); Chag. *yaman* 'mauvais, faible' (PdC 536)

yamanlïq 'badness'

— *qïl-* 'to do bad': 52*r* 11; (yavuzγa äygülükni qïlmaqlïq äylä dur bil χayr išlärä y. qïlmaq bolur muqābil) 15*r* 9°; (y. qïlγan er 'a malevolent person') 43*v* 8 [*bad-andïš*]; (ne y. kim qïla bilür bolsaŋ düšmäniŋä qïlmaγïl) 162*r* 6 [*badï marasān*] CCum. *yamanlïχ ät-* 'Schaden zufügen' (Grönb. 112); Quṭb *yamanlïq* 'evil' (Zaj. 66)

yan 1. 'side'; 2. 'direction'

— *ïmdayï:* 157*r* 5

— *ïŋda:* 109*v* 12 [cf. *qoŋšï*]

— *ï:* 179*v* 9 [Mavlānā Isḥāq]; (yüzin bir y. čïqarup ayttï) 13*r* 6; (här kim ṭamaʿnï bir y. qoysa kärïm daγï baχïl aγa bir körünür) 156*r* 7 [*sū*]; (saγ y. 'to the right') 164*r* 7 [*rāst*]

— *ïnda:* 42*r* 11, 63*v* 9 [*kanār*]; 139*r* 9 [*pahlū*]; (gül y.) 80*v* 13 [*dar ṣaff-i gul*]

bir yanï qoy- 'to put aside' (156*r* 8) Old T. *yan* 'Seite, Hüfte' (ATG 351*b*); Kāšγ. *yan* 'Seite, Hüftpfanne' (Brock. 76); MM *yan* 'side, direction' (MS 183*r* 3, et passim); LA *yan* 'Seite' (H. 103)

yan- vi. 'to burn'

— *ar:* (y. ot 'burning fire') 161*r* 5; (az ot büyüsä y. bu šähr-u bāzār) 162*v* 10° [*sūχt*]

— *dï:* (barča ämlākï y.) 38*r* 5 [*bisūχt*]

— *a:* (özüm bu ġayrät otïna tiladi kim y.) 116*r* 11°

— *ïp:* 15*v* 5 [cf. *ič*]; 65*v* 7 [cf. *ačïγ*]; (firāqï otïna baγrïm y. közlärim yürāk qanïn aqïttï) 125*r* 3

Kāšγ. *yan-* 'dönmek, döndürmek; korkutmak, tehdid etmek, kusmak, yanmak' (Atalay, 740); CCum. *yan-* 'sich wenden' (Grönb 112); MM. *yan-* vi. 'to burn' (MS 198*v* 3); Quṭb *yan-* 'to burn' (Zaj. 66); Abū Ḥ. *yan-* 'yanmak' (Caf. 118); Chag. *yan-* 'brûler; retourner, revenir' (PdC 538)

yana 'back, again'

— 3*v* 3, 4*v* 2 [*bāz*]; 92*r* 13 [*bāz*]; 116*v* 12 [*bāz*]; (keldi kitibän y. mäni öltürgän) 114*v* 12°; (oq qačan yadan čïqar bolsa y. kelmäs) 169*v* 8° [*bāz*]

yana al- vt. 'to take back' (94*r* 4)

yana kel- vi. 'to return' (169*v* 8)

yana kör- vt. 'to see again' (99*r* 5)

yana qayt- vi. 'to turn again, return' (136*r* 3)

yana qaytar- vt. 'to turn off' (175*r* 2) Old T. *yana, yänä* 'wiederum, dann, und, von neuem, übrigens, dagegen' (ATG 351*b*); CCum. *yänä* 'wiederum, zum zweitenmal' (Grönb. 122); MM *yana* 'again, once more' (MS 176*v* 10, et passim); Quṭb *yana* 'again' (Zaj. 67); LA *yänä* 'darauf, nachher' (H. 108)

yanč- vt. 'to bore, pierce'

— *ïp:* (arslan bigin eränlärni zarūrät ḥukmï bilän tešiklärdä tutup topuqlarïn y. tururlar) 154*r* 3 [*sufta*] Old T. *yanč-, yančï-* 'sündigen, zerdrücken' (ATG 351*b*); Kāšγ. *yančï-* 'zusammendrücken' (Brock. 76)

yandur- vt. 1. 'to return'; 2. 'to torment'

— *mayïl:* 185*v* A, B 1, 2, 3, 4

— *madï:* 185*v* A, B 1

Old T. *yantur-* 'umkehren, (trans:) umwenden' (ATG 351*b*); Kāšγ. *yandur-* 'zurückkehren lassen' (Brock. 76); CCum. *yandïr-* 'zurückgeben' (Grönb. 113); Quṭb *yandur-* 'to burn, enkindle, set on fire' (Zaj. 67); Chag. *yandur-* 'faire retourner' (PdC 539)

yaʿnï 'to wit, that is to say'

— 19*r* 3 [id.]; 27*v* 1, 57*r* 3, 142*r* 11 [id.]

yaŋaq 'cheek'
— (nä y. kim māt atar tāzä güli) 179*r* 6 [Mavlā Qāẓī Muḥsin]
— *ïŋ:* (soldï qïzïl gül yaŋaqïŋ) 118*v* 2
— *ï* [> *yaŋayï*]: 183*v* 7 [cf. *tökül-*]; (y. ṣayrularа alma satar) 179*r* 5
— *ïnda:* (kim muʿanbär χālï äsväd al y. tutar) 180*v* 4
— *larïna:* (biriniŋ gül y. sïlïlär urur idi) 141*r* 11 [*ʿāriż*]
Kāšγ. *yaŋaq* 1. 'Kinnbacke, Wange' (Brock. 77); CCum. *yaŋaq* 'Wange, Kinnbacken, Kiefer' (Grönb. 113); MM *yaŋaq* 'face, side' (MS 194*r* 11, etc.); Quṭb *yaŋaq* 'cheek' (Zaj. 67); LA *yaŋaq* 'Wange' (H. 106); Chag. *yaŋaq* ∼ *yaŋay* 'joue' (PdC 537)
yaŋaqlï 'of . . . face, -faced'
— (bir gül y. ǰādū) 183*r* 1
yaŋïl- 1. vi. 'to err, make a mistake'; 2. vt. 'to miss (the way)'
— *dïŋ:* (y. Kaʿbäniŋ yolïn yana qayt) 52*v* 7°
— *sa:* (sulṭān miŋ išindä bir yaŋïlsa ildän ilä yetkürürlär anï) 140*v* 7°
— *mayïn:* (ägär säbʿa rivāyät birlä qurʾān oqusaŋ bir y. sän äy ǰān) 114*v* 6°
Old T. *yaŋïl-* 'sich irren, sich verirren, fehlen gegen' (ATG 352*a*); Kāšγ. *yaŋïl-* 'irren, fehlen' (Brock. 77); CCum. *yaŋïl-* 'irren' (Grönb. 113)
yaŋïla 'just now, recently'
— (ḫusnï güli y. ačïlïp turur idi) 12*v* 13
Kāšγ. *yaŋïla-* 'erneuern', cf. *yaŋïla qïl-* 'wieder tun' (Brock. 77); CCum. *yaŋla* 'aufs Neue, wieder' (Grönb. 113); Quṭb *yaŋïla* 'again' (Zaj. 68)
yaŋlïγ 'like, as'
— (rävẓa y. ḫusn bāġïnda yaŋayï när erür) 180*v* 12; (āχir salma meni kündä qïlïč y. qara qïnγa) 183*r* 14
MM *yaŋlïγ* 'like' (MS 198*r* 16); Quṭb *yaŋlïγ* 'similar to, in the manner of, of this kind, like' (Zaj. 67); LN *yaŋlïq* 'like' (MS 145*v* 9); Chag. *yaŋlïγ* 'comme, semblable à' (PdC 538)
yap- vt. 1. 'to close, shut'; 2. 'to cover'
— *qïl:* 45*r* 6
— *ma:* (käräm bilän ačïban küč bilän anï y.) 22*r* 8° [*farāz kard*]
— *ar:* (här šāh kim tilär idim färzïn bilän y. idi) 157*r* 3 [*pūšīdamī*]
— *mas sän:* (χalvät oturup dayï ešik y.) 72*v* 12°
— *tï:* (ol qïz ṭāqanï y.) 12*r* 2 [*bar ham zad*]
köŋül yap- 'to comfort' (45*r* 6)
Old T. *yap-* 'machen, schaffen' (ATG 352*a*); Kāšγ. *yap-* 1. 'bedekken' (Brock. 77); CCum. *yap-* 'dekken: *äšikni yap-* 'die Tür schliessen' (Grönb. 113); Quṭb *yab-* 'to cover, close' (Zaj. 63); LA *yap-* 3. 'die Tür schliessen' (H. 102)
yapïl- vi. 'to be made'
— *dï:* (y. äygü atïŋ du ǰihānγa) 186*r* 12
yapraq 'leaf'
— *ïn* [> *yaprayïn*]: (aγač y. dayï ot kökin yep bir az quvväti kirdi) 101*v* 6 [*barg*]
— *larïn:* 69*r* 8 [*barg*]
Old T. *yalpïrγaq, yapïrγaq* 'Blatt' (ATG 351*a*); Kāšγ. *yapuryaq* 'Blatt' (Brock. 78); CCum. *yabuldraq* 'Blätter, Laub' (Grönb. 109); MN *yapraq* 'folia, petalo' (G. 101); Quṭb *yaburγaq* 'leaf, petal' ∼ *yabraq* (Zaj. 63); LA *yapraq* (türkm.) statt *yabuldraq* 'Blatt' (H. 104)
yapun- vt. 'to wear, put on'
— *sa:* (özdäŋ kiši y. eski ʿabā yarašur) 79*r* 13°
Kāšγ. *yapïn-* 1. 'sich bedecken'; 2. 'sich verbergen' (Brock. 77); Quṭb cf. *yabšun-* 'to cover oneself, wrap oneself (in)' (Zaj. 63); LA *yapïn-* 'sich anhängen' (H. 102)
yapuš- vi. 'to hold on, grasp'
— *tï:* (ol qul ikki eli bilän kemi yiplärinä yapuštï) 17*v* 10
Old T. *yapšur-, yaʃšur-* 'anheften, ankleben, sich gegenseitig bedecken' (ATG 352*b*); Kāšγ. *yabuš-* 'sich anhängen' (Brock. 71); Kāšγ. *yapïš-* 'anhängen' (Brock. 77); Quṭb *yabuš-* 'to hold on, join, embrace, attack' (Zaj. 63)
yaq- vt. 'to burn'
— *ar sän:* (säni sän küč bilä otqa y.) 38*r* 1°
— *ar:* 21*v* 11 [cf. *kündüz*]; 38*r* 13 [cf. *qav*]; (gäbr ägär yüz yïl ot y. bolsa ičinä tüšičäk küyär fïʾl-ḥāl) 24*r* 7° [*bar furūzad*]
— *arγa:* (häǰr vä ʿišq köŋüllärni y. när erür) 180*v* 12
— *arlar:* 132*r* 2
— *mas:* (ǰihānγa iχtiyār urγan kim ärsä özini altun üčün otqa y.) 72*v* 3°
— *tï:* 105*v* 7 [*bisūχt*]
— *ïp:* (dilrübāï birlä qāẓī ol kečä sämʿi kāfürī y. ṣuḥbät qïlur) 128*v* 13°
— *a:* (ekip ẓulm urluqïn χayr istägänlär ǰähännäm otïna özin y. dur) 19*v* 13°; (aši biškinčä äygü ādämïniŋ ävüŋ raχtïn tirip otqa y. dur) 43*v*

7° [*sūχtan*]
ot yaq- 'to keep the fire warm, kindle' (24*r* 7)
otqa yaq- 'to burn something on the fire' (105*v* 6, 132*r* 2)
Kāšγ. *yaq-* 4. 'brennen' (Brock. 78); MM *yaq-* vt. 'to burn, inflame' (MS 196*r* 3); Quṭb *yaq-* 'to burn, set on fire' (Zaj. 68)

yaqa[1] 'collar'
— *m:* (ol mänim y. yïrttï män anïŋ saqalïn tuttum) 157*v* 4 [[*girībān*]
— *sï:* (ol qadar yaqïn keldi kim kemāčiniŋ y. yigitniŋ elinä kirdi) 100*v* 3 [*girībān*]
— *sïn:* 29*r* 6° [*girībān*]; (šikāyät eli bilän nāmūs y. yïrttï) 140*r* 10
— *sïnï:* 182*v* 13
— *sïna:* (bašïn mürāqabät y. čäkip) 7*v* 4 [*jīb*]; (astïn dudaγï y. inip turur idi) 47*v* 7; (šäyχ bašïn täfäkkür y. čäkip) 54*v* 1
— *sïndan:* 101*v* 4 [*girībān*]; (bir äblähni kördüm bir faqīhniŋ y. tutup hurmätsizlik qïlur idi) 108*r* 5 [*girībān*]
Old T. *yaqa* 'Kragen, Oberhaupt, Autorität' (ATG 352*a*); Kāšγ. *yaqa* 'Kragen' (Brock. 78); CCum. *yaγa* 'Kragen, (an der Rüstung)' (Grönb. 110); LA *yaqa* 'Kragen' (H. 106)

yaqa[2] 'bank, shore'
— *γa:* 101*v* 5 [*kanār*]
— *sïna:* (ullu su y. yetti) 99*v* 13 [*kanār*]
— *sïnda:* (mänāfiʿ baḥr ičindä köp välikin sälämätlïq y. tapar sän) 26*v* 7° [*kanār*]; (Nïl y. 'on the shore of the Nile') 47*r* 3 [*kanār*]; (täŋiz y.) 56*r* 13 [*kanār*]
Quṭb *yaqa* 'shore' (Zaj. 69)

yaqïn 1. 'near'; 2. 'relation, relative'
— 55*r* 9° [*nazdīk*]; 128*r* 5 [cf. *bar-*]; (ol qarïndaš kim näfs äsïri bolur ol kišigä ne qarïndaš bolur ne y.) 78*r* 8° [*χwēš*]; (kelmäsä kim y. luṭf bilän tüšär ol er yïraq ʿizzätdän) 92*r* 4°
— *nïŋ:* (ol yaqïn kim täŋridän bolγay yïraq ol y. tärkin ursaŋ yaχšïraq) 78*v* 6° [*āšnā*]
— *da:* 78*r* 10° [*χwēš*]; 143*r* 10 [*zūd*]
— *dayïlar:* (yïraqdayïlar böylä ḫuẓūrda dayï y. başïrätsiz yïraqda) 55*v* 5
— *dayïlarγa:* (alarnïŋ äygü faẓlasïndan yïraqdayï y. yetkäy andan soŋra özläri yerlär) 151*v* 1
— *ïna:* (ne qadar kim ʿumrum bolγay sämāʿ y. kelmägäy män) 61 *v* 3
yaqïn bar- 'to approach' (24*r* 3)
yaqïn kel- id. (92*r* 4)
Old T. *yaqïn* 'nahe' (ATG 352*a*); Kāšγ. *yaqïn* 'nahe, verwandt' (Brock. 78); MM *yaqïn* 'near, those who are near' (MS 182*v* 16, etc.)

yaqïnraq 'nearer'
— (ol til bilän aytsaŋ mübtädī fähminä y. bolγay) 123*r* 6 [*nazdīktar*]

yaqïš 'burning'
— *ïn:* (bu šïvä bilän köŋül y. körüŋüz) 127*r* 12°

yaqïn 'sure, certain'
— 81*r* 13°, 112*r* 6°; (anï kim ayttïŋ y. turur 'you are right in saying so') 44*v* 13 [id.]; (mänim sändän y. bil ḥājätim yoq) 58*r* 9°

yār 1. 'friend'; 2. 'lover'
— 116*r* 6 [*maʿšūqa*]; (äy y.!) 26*r* 1, 66*r* 4 [id.]; 151*r* 7 [id.]; (saγïndïm män säni y. u väfādār) 121*r* 8°; (aγzï fästūq körki taŋsuq özi müšfiq y. erür) 181*r* 2
— *bol-* 'to associate': 32*v* 8°, 163*r* 10°; (saŋa χidmät qïlur dā'im kimä bolsa saʿādät y.) 49*v* 7°; (yumar köz bu jïhānnïŋ zïnätindän kimä ṣabr-u qanāʿat y. bolsa) 89*r* 13°
— *i* [iz.]: (y. ʿazïz) 56*v* 5° [id.]; 74*r* 8 [id.]; 113*r* 1 [*birādar*]; 113*v* 1, 121*v* 3 [id.]; (y. čüst 'a smart lover') 171r 3°; (y. hämdäm 'an intimate friend') 66*r* 8°; (y. mävzūn 'an agreeable friend') 131*v* 9°
— *larγa:* 7*v* 11 [*aṣḥāb*]
— *larïndan:* 7*v* 7 [*dūstān* ~ *yārān* ~ *aṣḥāb*]

yar- vt. 'to split'
— *ar:* (olturup yarγu yararda qïl y.) 7*r* 4°; (bilür sän kim urušsaŋ ol säniŋ bašïŋ y.) 168*r* 10°; (on qavunluq ol saŋa ḥāṣil etärgä qïl y.) 177*v* 12°
— *ïp:* (yüz bozarlar urup y. bašlar) 108*r* 11
— *a:* (qïl y. 'precisely') 149*v* 5
qïl yar- 'to split hairs' (7*r* 4)
yaryu yar- 'to pass a judgement' (7*r* 4)
Old T. *yart-*, *yar-* 'spalten' (ATG 352*b*); Kāšγ. *yar-* 'spalten' (Brock. 78); CCum. *yaryu yar-* 'eine gerichtliche oder administrative Entscheidung treffen' (Grönb. 114); MM *yar-* 'to judge' (MS 200*v* 1); LA *yar-* 'spalten' (H. 104)

yara- vi. 'to be useful, proper, suitable'
— *r:* (här birigä ǰān bigin elgä y.) 7*r* 4°
— *mas:* (y. söz 'improper words') 9*r* 11; (y. lafẓ 'an offensive expression') 49*r* 5 [*zištī*]; (y. ḥāl 'a disgusting state') 76*r* 12; (y. ün 'a bad voice') 110*r* 11 [*āvāz-i nāχwaš*]
— *maz:* 111*r* 11

— *yay:* (bir kämil biligli er käräk kim mämläkät tädbīrinä y.) 23*v* 6 [*bišāyad*]
Old T. *yara-* 'sich ziemen, passen' (ATG 352*b*); Kāšγ. *yara-* 1. 'passen'; 2. 'übergehen, spalten' (Brock. 78); CCum. *yara-* 'taugen, gefallen': *yaramaz* 'abscheulich' (Grönb. 114); MM *yara-* vi. 'to be suitable' (MS 186*v* 9, etc)

yaraγ 'provisions, equipments'
— *ïn:* (bir kämi ičindä ǰämāʿat-i χalq säfär y. qïlïp oturur idi) 100*r* 1 [*raχt*]
Old T. *yaraylïγ* 'passend, günstig, zu . . . geeignet' (ATG 352*a*); Kāšγ. *yaraγ* 'Gelegenheit' (Brock. 79); CCum. *yarov* 'Notwendiges, Ausrüstung' (Grönb. 116); MM *yaraγ* 'provisions' (MS 201*r* 17); Quṭb *yaraγ* 'preparations, efforts, possibility, corresponding, suitable, equipment' (Zaj. 69); LA cf. *yaraqla-* 'sich waffnen' (H. 105)

yārān 'friends'
— *lar:* 27*v* 11 [*yārān*]; (äy y.!) 67*v* 2 [*dūstān*]; 102*v* 5 [*yārān*]; 114*r* 6 [*mutaʿalliqān*]
— *larnïŋ:* 28*v* 13 [*yārān*]; 29*v* 4 [*yārān*]
— *larï:* (qāẓïγa y. naṣïḥatï ġāyät χwaš keldi) 128*r* 9 [*yārān*]
— *larïna:* 135*r* 9 [*rafïqān*]
— *larïndan:* 106*r* 12 [*aṣḥāb*]

yaraš- 'to be suitable'
— *ur:* (özdäŋ kiši yapunsa eski ʿabā y.) 79*r* 13°
— *mas:* (körksüz kälingä körkli ton käydirip y.) 79*v* 1°
Old T. *yaraš-* 'passen, wohlgestattet sein, schmücken' (ATG 352*a*); Kāšγ. *yaraš-* 'sich anpassen' (Brock. 79); CCum. *yaraš-* 'übereinstimmen, passen, gefallen' (Grönb. 115); MN *yaraš-* 'essere bene, addirsi' (G. 101); LA *yaraš-* 'wetteifern, spez. beim Wettrennen' (H. 105)

yarat- vt. 'to create'
— *ïp:* 177*r* 13 [*āfarïda*]; (taŋrï taʿālâ bu qulnï faqïrlarγa düšmän y. turur) 72*r* 10; (Ḥaqq taʿālâ anïŋ kim irādäti qulaγïn aγïr y. turur ol netkäy kim išitkäy) 176*v* 8
— *mayïp sän:* (sän anï yüz aqčaγa alïp sän qudrät bilän χwad y.) 148*r* 7° [*āfarīdī*]
Old T. *yarat-* 'bereiten, schaffen, organisieren, ausstatten, schmücken, zurechtmachen, übersetzen' (ATG 352*b*); Kāšγ. *yarat-* 1. 'erschaffen'; 2. 'anmessen (ein Kleid)'; 3. 'erfinden' (Brock. 79); CCum. *yarat-* 'schaffen, erschaffen' (Grönb. 115); MM *yarat-* vt. 'to create' (MS 176*v* 2, etc.); MN *yarat-* 'creare' (G. 101): Quṭb *yarat-* 'to create' (Zaj. 70); LA *yarat-* 'schaffen' (H. 105)

yaryu 'judgement'
— *yar-* 'to pass a judgement': (olturup y. yararda qïl yarar) 7*r* 4°
CCum. *yaryu* 'Entscheidung, Urteil, Befehl, Gericht' (Grönb. 115); Quṭb *yaryu* 'decision, judgement' (Zaj. 71)

yarïl- 'to be torn/split'
— *mïš:* (pärdäsi y. 'of bad reputation') 153*v* 13 [*darïda*]
Old T. *yarïl-* 'sich spalten, gespalten werden' (ATG 352*b*); Kāšγ. *yarïl-* 1. 'aufgeschlitzt, gespalten werden' (Brock. 79); CCum. *yarïl-* 'gespalten werden, sich spalten' (Grönb. 117)

yarïm 'half'
— (y. kečä 'midnight') 122*v* 1; (y. qarïn 'half-full, half-satiated') 168*v* 11 [*nīmsīr*]
Old T. *yarïm* 'halb' (ATG 352*b*); Kāšγ. *yarïm* 'Hälfte' (Brock. 79); CCum. *yarïm* 'Hälfte' (Grönb. 117)

yarïn 'tomorrow'
— (yaqarlar ol kišini otqa y. qoyup miḥnät ičindä kitsä yārïn) 132*r* 2°
Old T. *yarïn* 'morgen, Morgen' (ATG 352*b*); MM *yarïn* 'tomorrow' (MM 186*v* 7, etc.); LA *yarïn* 'Morgen' (H. 103); Kāšγ. *yarïn* 'morgen' (Brock. 79)

yārï 'help, assistance'
— *qïl-* 1. 'to help'; 2. 'to join': 39*v* 9, 104*v* 10 [*yāvarï kard*]; 133*r* 13 [*yār būd*]; (bu mübāräk mäǰlisdä saʿādät y. qïldï) 61*v* 1; (saʿādät yoldašïŋ bolup iqbāl y. qïldï) 65*v* 10 [*yāvarï kard*]; (bir nečä yigitlär daγï maŋa y. qïlsunlar) 102*r* 11 [*yārï kunand* ~ *yārï dihand*]

yarlï 'poor'
— 90*v* 8 [cf. *qaz*]; 91*r* 5; (yïqïp y. raʿiyyät χān-u mānïn) 32*r* 6; (qarï y. qul) 81*r* 6; (y. yoqsulγa quru etmägi andan yaχšïraq) 174*r* 2
— *ya:* 178*v* 5°; (kirdä yaχnï dur piyādä ač vä armïš y.) 74*r* 12°
Old T. *yarlïγ* 'elend' (ATG 352*b*); Kāšγ. *yarlïγ, yarlïq* 'arm' (Brock. 79); CCum. *yarlï, yärlï* 'arm' (Grönb. 115); Quṭb *yarlï, yarlïγ* 'poor, miserable' (Zaj. 71)

yarlïya- 'to have mercy on somebody'
— (qïl naẓar Sayf-i Sarāyï yarlïγa ʿafv etip yazuqlarïnï y.) 178*v* 8°
CCum. *yarlïya-, yarïlya-* 'sich erbar-

men' (Grönb. 116); LA *yarlaya-* 'sich erbarmen' (H. 105)

yasa- vt. 'to prepare'
— *p:* (bular dayï čärik y. qaršï yüridilär) 10*v* 13
Old T. *yasa-* 'bestimmen, entscheiden' (ATG 343*a*); Quṭb *yasa-* 'to range, put in order, organize' (Zaj. 73)

yāsämīn 'jasmine'
— (gül-bädänli yār elindän rāḥ ičip y. güllär töküp ʿišrät qïlur) 129*r* 2°

yāsämīn-tän 'jasmine-bodied'
— (y. ḥabīb-i rūḥānī) 117*v* 8°; (köŋül eldän alïp saldï ayaqqa ušol qaddï sanävbär y.) 127*r* 4°; (y. qāmätisärv-i rävän) 179*r* 11°

yastuq 'pillow'
— *qa:* 179*v* 9 [cf. *tik-*]; (ḥarīr y. täkiyä qïlïp otururlar) 71*r* 4 [*bāliš* ~ *bālïn*]
— *ï:* (faqïr y. üstünä kelip ayttï) 58*r* 12 [*bālïn*]; (qāẓïniŋ y. üstinä kelip) 130*r* 2 [*bālïn*]
Kāšγ. *yastuq* 'Kissen' (Brock. 81); CCum. *yastuq* 'Kissen' (Grönb. 117); LA *yastuq* 'Kissen' (H. 103); Qav. *yastïq* 'Kissen' (Tel. 311); Chag. *yastuq* 'canapé, coussin' (PdC 526)

yaš[1] 'age'
— *ï:* (sulṭān y. uzun bolsun) 9*r* 5; (y. yätmiškä yetkän bir qarï er) 138*r* 5°
— *ïna:* (ol oγlan on beš y. yetti) 14*v* 11
Old T. *yaš* 'frisch, lebendig, Leben, Lebensjahr, Kraut' (ATG 353*a*); CCum. *yaš* 'Lebensalter, Lebensjahr, Leben' (Grönb. 117); MM *yaš* 'age' (MS 189*r* 4, et passim)

yaš[2] 'tear'
— 58*v* 3 [cf. *taŋ*]; (köŋli aγrïp közindän y. keldi) 33*v* 12 [*āb*]
— *ïm:* (baštïn kečip qara qan ičip qan y. sačïp tapman köŋül tiläginі) 182*v* 9
Old T. *yaš* 'Träne' (ATG 353*a*); Kāšγ. *yaš* 2. 'Träne' (Brock. 81); CCum. *yaš* 'Träne' (Grönb. 117); MM *yaš* 'tear' (MS 178*v* 11); Quṭb *yaš* 'tear' (Zaj. 74); LA *yaš* 'Träne' (H. 103)

yaš[3] 'fresh, wet, moist'
— 141*r* 1° [*tar*]; (baqtïm kim näfäsim otï y. aγačqa äsär qïlmas) 55*r* 3 [*tar*]; (kelsäŋ, äy dūst, körgä sän ilk yaz topraqïm üstünä y. ot bitmiš) 147*v* 11°; (y. tal aγačï 'a young willow-tree') 158*r* 10
Old T. *yaš* 'frisch, lebendig' (ATG 350*a*); Kāšγ. *yaš* 1. 'frisch, Kraut' (Brock. 81); CCum. *yaš* 'frisch, saftig, jung' (Grönb. 117); Quṭb *yaš* 'young, youth, fresh, in young years' (Zaj. 73); LA *yaš* 'feucht, frisch' (H. 103)

yaš[4] 'rain'
— (yaš teg yašïm aqïp) 182*v* 11

yaša- vi. 'to live'
— *r:* 181*r* 3; (qatïmïzda yüz y. kiši bar) 132*r* 10; (yetmiš y. bir qarï er) 133*r* 7
— *rda:* (bolmasa qïrq y. ʿaql-u ädäb dägül insān desäŋ anï ne ʿaǰäb) 146*v* 9°
Old T. *yaša-* 'leben, so und so alt sein' (ATG 353*a*); Kāšγ. *yaša-* 'leben' (Brock. 81)

yašar- vi. 'to become fresh'
— *ur:* (bir vaqt bolur kim y. dayï bir vaqt kelür kim qovarur) 177*v* 5 [*tāza and*]
— *ïp:* (ʿumrïnïŋ bustānï y.) 12*v* 13
Old T. *yašar-* 'grünen' (ATG 353*a*); Kāšγ. *yašar-* 'grünen' (Brock. 81); Quṭb *yašar-* 'to green, flower' (Zaj. 74)

yašlï 'aged'
— (uzun y. 'old') 136*r* 10 [*dïrïna-rūz*]
Kāšγ. *yašlïγ* 2. 'alt' (Brock. 81); Quṭb *yašlïγ* 'old' (Zaj. 74)

yat 'foreign'
— (y. čäri 'enemy troops') 11*v* 4
— *lar:* 68*r* 11°
Old T. *yad, yat* 'fremd' (ATG 350*b*); Kāšγ. *yat* 'fremd' (Brock. 82); CCum. *yat* 'fremd' (Grönb. 118); MM *yat* 'stranger' (MM 192*v* 1, etc.); Quṭb *yat* 'strange' (Zaj. 75); LA *yat* 'Fremd' (H. 103)

yat- vi. 1. 'to lie down'; 2. 'to be in bed'; 3. 'to lodge'
— *qïl:* (yüz qoyup dūst yüzünä y.) 129*v* 5°
— *ur sän:* 136*v* 11 [*χuspï*]; (tur ne y. künäš čïqtï) 130*r* 4
— *ur:* 152*r* 5° [*χuspad*]; (bir ʿuryān faqïr tašqaru savuqda y. idi) 20*v* 12 [*χufta*]; (bir gilïmi bar anïŋ üstünä y. idi) 50*v* 3 [*χufta būd*]; (bir yerdä qurï söŋüklär y.) 95*v* 3
— *tïm:* 55*v* 13
— *tïlar:* 18*v* 8 [cf. *šeš-*]
— *sa:* (yemäyin yatsa andan köp äǰr tapqay idi) 62*r* 5
— *qay män:* (män ġaflät uyqusïnda y.) 64*r* 4
— *qay:* (här kečä bir yuvada y.) 133*v* 10 [*χuspad*]
— *ïp:* 53*r* 10 [cf. *tegrä-*]; (bičin vaqtï kelip buγday y. tur) 136*r* 6°
— *asï:* (ne yatur sän y. yer dägül tur) 136*v* 11
— *qan:* 40*v* 4, 51*v* 13
Old T. *yat-* 'liegen; Deskr. Verb. (ATG 353*a*); Kāšγ. *yat-* 1. 'liegen bleiben'; 2. 'schlafen' (Brock. 82); CCum. *yat-* 'liegen' (Grönb. 118); MM *yat-* vi. 'to lie down' (MS 190*v* 13, etc.)

yavuz 'bad'
— *ya:* (y. äygülükni qïlmaqlïq äylä dur bil χayr išlärä yamanlïq qïlmaq bolur muqābil) 15*r* 8°
— *lar:* 167*v* 4 [*badān*]; (bu oγlan ol y. arasïnda qopsa anlardan biri bolγay idi) 13*v* 4
— *larγa:* (y. raḥmät qïlγïl äygülärgä raḥmätiŋ dā'im yetkäy) 177*r* 5 [*badān*]
Old T. *yawïz, yawaz, yabïz* 'schlecht' (ATG 353*a*); Kāšγ. *yavuz* 'schlecht' (Brock. 83); LA *yavuz* (H. 110)
yavuzluq 'wickedness'
— (ṣūrätindä y. 'alāmäti yoq turur) 13*v* 8
MM *yavuzluq* 'wickedness' (MS 182*v* 6)
yavvuz 'wicked'
— *larγa:* (Lūṭnïŋ ävdäši y. uγγan üčün jähännämä kitti) 14*r* 1° [*badān*]
yaχnī 'meat stew'
— 74*r* 11° [*kūfta*]; (tävaqquf qïlγïl kim ävdä y. bišä durur) 74*r* 9 [*kūfta*]; (kirdä y. dur piyādä ač vä armïš yarlïγa) 74*r* 12° [*kufta*]
yaχšï 'good'
— 45*v* 7 [cf. *tök-*]; 146*r* 3 [cf. *toγur-*]; 147*r* 6 [contrasts *bätär*]; (bir ṭavïlä äšäkdän ol y.) 10*v* 7° [*bih*]; (y. qïlïč 'a sword of good quality') 15*r* 6° [*nīk*]; (hïč kim ärsä mänim y. yaman hālïmdan bilmäsün) 24*v* 12 [*nīk*]; (y. er 'a good man') 68*v* 5° [*nakū*]; 85*v* 7 [*javānmardī*]; (köp y. 'much better') 104*r* 12 [*bihtar*]
Kāšγ. *yaχšï* 'gut, schön (γuzz)' (Brock. 83); CCum. *yaqšï, yaχšï* 'gut' (Grönb. 114); Quṭb *yaχšï* 'good, well' (Zaj. 64); LA *yaqšï* 'schön' (H. 106)
yaχšïraq 'better, best'
— 6*v* 10 [cf. *at*]; 10*v* 2 [*bih* ~ *bihtar*]; 20*v* 5° [*bih*]; 23*r* 12 [*bih*]; 31*v* 10 [cf. *yïrt-*]; 36*v* 9 [*avvalītar*]; 169*v* 1 [*avvalītar*]; (munuŋ yalγan sözi säniŋ toγrï sözüŋdän y. turur) 9*v* 1 [*pasandīdatar*]; (maṣlaḥatlï yalγan andan y.) 9*v* 5°; (mänim ḥālākligim y. andan kim yazuqsuz qan tökülgünčä) 33*v* 12 [*avvalītar*]; (andan y. sän kim χalq taṣavvür etär) 62*v* 11 [*bihtar*]; (tirlikdä biz sändän y. biz) 80*r* 1
— *ī:* (baylarnïŋ y. ol durur kim faqīrlär qayγusïn yegäy dayï faqīrlär y. ol durur kim baylardan köz yumγay) 158*v* 6 [*mihīn* ~ *bihīn*]
CCum. *yaqšïraχ, yaχšïraχ* 'besser' (Grönb. 114)
yāχū 'or'
— (bu ṣāliḥ nāqasï mï y. Däǰǰāl ešägi) 154*v* 9° [*yā*]
yayaγ 1. 'pedestrian'; 2. 'on foot'
— 173*v* 3 [*piyāda*]; (y. miskïnlärä ka'bä yolïnda muġaylān kölgäsi dur čätr-i sulṭān) 56*r* 4°; (bir y. faqīr) 58*r* 2 [*piyādaī*]; (män y. yürüp zaḥmät čäkip ölmädim) 58*r* 13
— *lar:* (Ḥiǰāz yolïnda y. arasïnda münāza'a tüšti) 147*r* 1
Old T. *yadaγïn* 'zu Fuss' (ATG 350*b*); Kāšγ. *yaδaγ* 'Fussgänger' (Brock. 71); LA *yayaγ* 'Fussgänger' (H. 104)
yayïl- vi. 'to spread'
— *dï:* (y. čūn künäš teg äygü atïŋ ešigiŋ baγlama dā'im käräm qïl) 143*r* 2°
— *yay:* (bolmasun kim taŋ bilä ṣubḥ bigi y.) 129*v* 1
Old T. *yadïl-* 'sich zerstreuen, sich entfernen' (ATG 350*b*); *yayïl-* 'zerstreut werden' (ATG 353*b*); Kāšγ. *yaδïl-* 1. 'ausgebreitet, zerstreut werden' (Brock. 71); CCum. *yayïl-* 'sich verbreiten' (Grönb. 110); Quṭb *yayïl-* 'to spread, get around (news)' (Zaj. 65)
yaz 'summer'
— (ilk y. 'spring') 3*r* 11, 5*v* 5; (ne yegäy qïš dayï ne käygäy y.) 45*v* 10° [*ṣaif*]; (y. bolsa yïqar qarïnča) 152*r* 7° [*tābastān*]
Old T. *yaz* 'Frühling' (ATG 353*b*); Kāšγ. *yaz* 'Frühling, Sommer' (Brock. 83); CCum. *yaz* 'Frühling' (Grönb. 119); MM *yaz* 'summer' (MS 176*v* 6' etc.); Quṭb *yaz* 'spring' (Zaj. 76)
yaz-[1] vi. 'to swerve from the right path,
— *ïp:* (qul y. yazuq qïlïp ol uftanur) 4*v* 11°
Old T. *yaz-* 'sich vergehen gegen' (ATG 353*b*); Kāšγ. *yaz-* 3. 'fehlen, irren' (Brock. 83); CCum. *yaz-* 'das Ziel verfehlen' (Grönb. 119); Quṭb *yaz-* 'to fail, make a mistake (used as an auxiliary verb)' (Zaj. 76); LA *yaz-* 'sündigen' (H. 103)
yaz-[2] vt. 'to write'
— *sunlar:* (buyurdï kim fülän qulnïŋ märsūmïn yaχšï iḥtiyāt bilän y.)
— *mayïl:* (sän dayï yazuq kitābïn y.) 4*v* 12°
— *dï:* 142*r* 4° [*nibišta*]
— *mayaylar:* (keräk kim bu yazuqnï y.) 67*v* 4
— *ïp:* 36*r* 4, 36*r* 7 [*nibišta būd*]; (kelip Bährām gürïnda y. kitmiš munï kātib) 81*r* 12°
— *maq:* (oγluŋ türbäsi ṣanduqï üzä ne y. keräk) 147*v* 8

— *maqdan:* 147*v* 8
— *mïš:* (Färīdūn χaymäsinïŋ tegräsindä naṣīḥat y. altun birlä naqqāš) 177*r* 10°
Kāšγ. *yaz-* 'schreiben' (Brock. 83); CCum. *yaz-* 'schreiben' (Grönb. 119); Quṭb *yaz-* 'to write, put down' (Zaj. 77); LA *yaz-* 'schreiben' (türkm. *čïz-*) (H. 103)

yazï 1. 'desert'; 2. 'district, area'
— (bir 'aräb er y. yerdä ġāyät susap bu bäytni oqur idi) 89*v* 12 [*biyābān*]; (Ḥātim-i Ṭāyī y. yerdä oturur idi) 156*v* 10 [*biyābān-nišīn*]
— *ya:* 101*v* 7 [*biyābān*]
— *da:* 184*v* 12 [cf. *qarïnča*]; (tüz y. yol taš etip) 89*v* 3 [*biyābān*]
— *dayï:* (y. barča qumlar) 156*v* 6° [*biyābān*]
— *sïnda:* (Mäkkä y.) 55*v* 12 [*biyābān*]; (Yūnān y.) 59*r* 1 [*zamīn*]
— *larda:* 125*v* 9 [*biyābān*]
— *larïna:* (quds y. yüz tutup kittim) 67*v* 10 [*biyābān*]
Old T. *yazï* 'Ebene' (ATG 353*b*); Kāšγ. *yazï* 'Ebene' (Brock. 83); CCum. cf. *yaz* 'Wiese' (Grönb. 119); Quṭb *yazï* 'plain, steppe, desert' (Zaj. 76); LA *yazï* 'Ebene' (H. 103); Abū Ḥ. *yazï* 'sahra' (Caf. 123); Chag. *yazï* 'plaine, plaine dépourvue de verdure' (PdC 525)

yazïl-[1] vi. 'to be written'
— *dï:* (äzäldä jānïm ičindä y. ṣūrät-i maʿnī) 184*r* 6 [Ḥasan Oγlï]
— *mïš:* (zišt χaṭṭ turur kim altun suγï bilän y.) 96*r* 4; (altun bilän χaṭṭlar y.) 150*r* 7
— *yay:* (tiläsäŋiz kim täzkirä y. bu ikki bäyt kifāyät turur) 147*v* 9

yazïl-[2] 'to spread'
— *mïš:* (ünüŋdän ürkübän učtï y. tam üzä qušlar) 61*r* 6°
Kāšγ. *yazïl-* 2. 'sich ausbreiten' (Brock. 83); CCum. *yazïl-* 'entwirt werden' (Grönb. 119)

yazïn 'in summer'
— (aγač yergä tökär y. yemišin) 143*v* 8° [*bahārān*]

yazuq 1. 'sin'; 2. 'fault, error'
— (y. kitābïn yazmaγïl) 4*v* 12°; (y. mändän turur 'I am to blame') 35*r* 1 [*gunāh*]
— *qïl-* 'to sin': 4*v* 11° [*gunah kardast*]; (ne y. qïldïm) 120*r* 7 [*gunah kardam*]
— *nï:* 131*r* 12 [*gunāh*]; (keräk kim bu y. yazmaγaylar) 67*v* 3 [*baza*]
— *dan:* 131*r* 3 [*gunah*]
— *ï:* (qaranïŋ munda y. yoq turur) 48*r* 6 [*χaṭā* ~ *gunāh*]
— *ïn:* 14*r* 5, 34*v* 12 [cf. *ṣadaqa*]; (öz kärämindän y. baγïšlap) 13*r* 4
— *un:* (mälik daγï anïŋ y. baγïšladï) 43*v* 2 [*ǰurm*]
— *undan:* 9*r* 7
— *larï:* 84*r* 11
— *larïnï:* 178*v* 6
yazuq bayïšla- 'to pardon, forgive' (13*r* 4, 43*v* 2)
Old T. *yazuq* 'Sünde' (ATG 353*b*); Kāšγ. *yazuq* 1. 'Sünde' (Brock. 84); CCum. *yazuq, yazïq, yazïχ* 'Sünde, Schuld' (Grönb. 120); MM *yazuq* 'sin' (MS 194*r* 8, etc.); Quṭb *yazuq* 'mistake, fault, sin' (Zaj. 76); LA *yazuq* 'Sünde' (H. 103)

yazuqla- vt. 'to accuse'
— *p:* (sulṭān ol ẓālimni y. quyuγa saldï) 32*r* 13
Kāšγ. *yazuqla-* 'der Sünde zeihen' (Brock. 84); CCum. *yazuqla-* 'sünden' (Grönb. 120); Quṭb *yazuqla-* 'to accuse' (Zaj. 76)

yazuqlï 1. 'criminal, sinful'; 2. 'accused'
— 34*v* 7; (köp y.) 4*r* 11 [*gunahkār*]; (ol y. sulṭānγa sökti) 9*r* 11; (aγïr y.) 50*r* 4; (y. qul) 76*v* 4 [*gunahkār*]
Kāšγ. *yazuqluγ* 'sündig' (Brock. 84); CCum. *yazuqlu, yazuqlï* 'Sünder, sündig' (Grönb. 120); Quṭb *yazuqluγ, yazuqlï* 'guilty, sinful, sinner' (Zaj. 76)

yazuqlu 'sinner, trespasser'
— *larnï:* (y. öltürmäkdä tä'ämmül qïlmaq yaχšïraq) 169*r* 13 [*bandīyān* ~ *muqayyadān*]
MM *yazuqlu* 'guilty' (MS 194*r* 9)

yazuqsuz 'innocent, guiltless'
— 41*r* 11 [*bīgunāhī*]; 51*v* 13 [*bīgunāh*]; (mänim hälākligim yaχšïraq andan kim y. qan tökülgünčä) 33*v* 13 [*bīgunāhī*]; (χaṭā qïldïm säni y. inčittim) 36*v* 6 [*bīǰurm*]
CCum. *yazuqsuz, yazuχsuz, yazïqsïz* 'ohne Sünde, sündlos, unschuldig' (Grönb. 120)

yä- vt. 'to eat'
— *sä:* (öz ävindä oturup qurï ätmäk y. yaχšï) 45*v* 5 [*χwardan*]
— *ginčä:* (yumruq säniŋ eliŋdän tatlï kelür aγïzγa özgä kiši elindän šähd-u šäkär y.) 127*v* 2°
— *mäk:* 181*v* 7
cf. *ye-*

yädi 'seven'
— (y. yüz toqsan üč) 178*r* 11
cf. *yedi*

yädür- vt. 'to feed'
— *säŋ:* (nečä köp y. saŋa bir gün ol urur zaχm) 14*v* 10°
cf. *yedür-*

yägānä 'unrivalled'
— (äy ẓarīf-i ǰihān y. yigit) 77*r* 9°; (sän ol y. fāris-i čābūk-sävār sän) 182*r* 9°

yähūdī 'Jew'
— 13*v* 12, 96*r* 9° [*yahūdī*]; 109*v* 8 [*ǰahūdī*]; (nečä mürdār isä tärsā quyusī y. ölüsin yusa rävā dur) 91*v* 12° [*ǰahūd*]; (y. män bu qavlïmnïŋ ičindä bar isä nuqṣān) 166*r* 10°; (y. er) 166*r* 11°
— *lär:* 67*v* 13 [*ǰahūdān*]

yäl- vi. 'to run'
— *är:* (y. dünyānïŋ artïnča ḫarīṣ er) 173*r* 3° [*ravad* ~ *davad*]
Old T. *yäl-* 'reiten, traben' (ATG 354*a*); Kāšγ. *yäl-* 'traben' (Brock. 84); Quṭb *yel-* 'to ride at full speed, trot' (Zaj. 77)

Yämän prop. n.
— 92*v* 9 [id.]

yämänī 'of Yaman'
— (bürd-i y. 'a garment of striped cloth of Yaman') 92*v* 9

yänč- vt. 'to smash, break to pieces'
— *kil:* (yïlan bašïn düšmän eli bilän y.) 165*r* 13
— *mäsin:* (bašïnï y. tep taš bilän nägäh urup muḫkäm) 18*v* 7°
— *ip:* (mäni sän ol qarïnča teg yaqīn bil kim anï yol üzä y. kečär fil) 82*r* 8°
Old T. *yanč-, yančï-* 'sündigen, zerdrücken' (ATG 351*b*); Kāšγ. *yänč-* 'zerdrücken' (Brock. 85); CCum. *yanč-* 'zerdrücken': *ïlannï basïp yančtï* 'er hat die Schlange zertreten' (Grönb. 113); Osm. *yänǰ-* 'to strike, break to pieces' (Radl. III, 333)

yäŋ 'sleeve'
— *in:* (bir sipāhī y. tutup ayttï) 107*v* 8° [*āstīn*]
— *indän:* 120*v* 12 [cf. *uč*]: (y. tutup bu šï'rni oqudum) 94*r* 5 [*āstīn*]
Kāšγ. *yäŋ* 'Ärmel' (Brock. 85); CCum. *yäŋ* 'Ärmel' (Grönb. 122); Quṭb *yiŋ* 'sleeve' (Zaj. 80); LA *yän* 'Ärmel' (H. 109)

yäŋ- vt. 'to conquer, subdue'
— *är:* (här ki näfsin y. bähādūr ol) 146*v* 7°
— *ip:* (här ki dünyā tärk etip näfsin y. čärb u šīrīn yemädi zāhid bolur) 71*v* 4°
Kāšγ. *yäŋ-* 'besiegen' (Brock. 85); CCum. *yäŋ-, yän-* 'besiegen' (Grönb. 122)

yäŋä 'elderly woman who attends the bride'
— *lär:* (ketürdi y. qïznï küyävgä) 138*r* 13° Old T. *yäŋä* 'ältere Schwägerin' (ATG 354*a*); Kāšγ. *yäŋgä* 'Frau des älteren Bruders' (Brock. 85); LA *yäŋä* 'Schwiegertochter, Schwägerin' (H. 109)

yäŋi 1. 'new'; 2. 'raw, unripe'
— 3*v* 3; (y. qumaš 'a new robe') 93*v* 10; (qačan kelsä y. elgä üzüm ṭa'mī bolur äkši) 127*v* 6° [*nou*]; (y. ay dur qašïŋ) 185*r* 11
Old T. *yaŋï* 'neu, frisch' (ATG 351*b*); Kāšγ. *yäŋi* 'neu' (Brock. 85); CCum. *yaŋï, yäŋi* (Grönb. 113); Quṭb *yaŋī* 'new, anew, fresh' (Zaj. 68); Qav. *yäŋi* 'neu' (Tel. 312); Chag. *yäŋi* 'nouveau, récent' (PdC 559)

yäŋil- vi. 'to be overcome, lose'
— *sä:* (ačlïqqa qačan y. pärhīz) 154*v* 12° CCum. cf. *yäŋilmäk* 'Niederlage' (Grönb. 122)

yär 'place'
— *ä:* (ol čičäk kim näǰäs y. tüšti) 48*v* 7° cf. *yer*

yäšil 'green'
— (y. aṭlas bisāṭ 'a green satin carpet') 3*r* 11 [*zumurradīn*]; (y. ṣaḥrāda) 68*v* 13°
Old T. *yašïl* 'grün' (ATG 353*a*); Kāšγ. *yäšil* 'grün' (Brock. 86); CCum. *yašïl* 'grün' (Grönb. 118); Quṭb *yašīl* 'green' (Zaj. 74)

yät- vi. 1. 'to reach'; 2. 'to suffice'
— *är:* 177*r* 8 [cf. *sayïlïq*]; (išitkänlär aŋa aytur y. bäs) 60*r* 6°; (küčüŋ bizgä y.) 37*v* 13
— *mäskä:* (körgängä köz tikär qolï y. el sunar) 182*v* 8
— *tim:* 7*v* 13 [*birasīdam*]
— *tiŋ:* (munuŋ kibi 'ālī mänzilätkä y.) 65*v* 13 [*rasīdī*]
— *ti:* 14*r* 2; (taqrīb bilän söz bu yārānlarnïŋ zällätinä y.) 29*v* 4
— *tiŋiz:* (bu mänzilätkä ne bilän y.) 175*v* 10
— *säm:* 7*v* 11 [*rasam*]
— *säŋ:* 37*v* 11 [cf. *tik-*]
— *sä:* (nečä y. küčüm kūluŋ alayïm) 133*v* 6°
— *ip:* 48*r* 7 [cf. *uč*]; 86*v* 13 [cf. *kök*]; (raḫmätiniŋ yaγmurï barčaγa y.) 3*r* 5 [*rasīda*]
— *känincä:* (y. küčüŋ köŋül yapqïl) 45*r* 6°
Old T. *yit-, yät-* 'ankommen, erreichen, nachkommen, genügen' (ATG 355*b*); Kāšγ. *yät-* 1. 'führen'; 2. 'einholen'; 3. 'widerstehen'; 4. 'wachsen' (Brock. 86); CCum. *yät-* 'irgendwohin gelangen, erreichen, ans Ziel gelangen; hinzufügen, verbinden, hin-

reichen, genügen' (Grönb. 123); **MM** *yät-* vi. 'to suffice, reach, amount to' (MS 183*r* 4, et passim); MN *yit-* 'giungere, valere, bastare' (G. 102)
cf. *yet-*

yätäl- vi. 'to reach'
— *mäs:* (küčüŋ bizgä yätär Ḥaqqa y.) 37*v* 13

yätīm 'orphan'
— *lär:* (yüzüm läẓẓätin bāġ iyäsi bilmäs äylä kim y. bilür) 172*r* 12 [*bīva*]

yätiš- vt. 'to reach, come to'
— *ti:* (välī kökkä ekinčiniŋ y. ol kečä bašī) 91*v* 1° [*rasīd*]
— *ip:* (tükänmäs niʿmätiniŋ χwānī barča yergä y. durur) 3*r* 6 [*kašīda*] Kāšγ. *yätiš-* 'herankommen' (Brock. 86); QŲ *yätiš-* 'erreichen' (Brock. 56)

yätmiš 'seventy'
— *kä:* (yaši y. yetkän bir qarī er) 138*r* 5°
cf. *yetmiš*

yätür- vt. 1. 'to bring'; 2. 'to send, cause to reach'; 3. 'to turn into'
— (y. vaṣlïŋ kämisin kim erišti Nūḥ ṭūfānī) 179*v* 7°
— *dünŋ:* (bu laṭīfäni taŋsuq y. dayï bu nüktäni ġarīb ketürdüŋ) 131*r* 5°
— *gäy:* (qačan kim luṭfï ġamzäsin ḥarākätkä ketürgäy yamanlarnï yaχšïlarγa y.) 175*v* 4
MM *yätür-* vt. 'to perform' (MS 184*r* 11, et passim;) MN *yitür-* 'far arrivare' (G. 102); Quṭb *yetür-* 'to bring (to an end), let reach, fulfil' (Zaj. 79); LA *yätür-* 'erreichen machen' (H. 104)

yävm 'day'
— *i* [iz.]: (y. maḥšär 'the day of the last judgement') 112*v* 1° [*rūz-i maḥšar*]

ye- vt. 1. 'to eat'; 2. 'to suffer'
— *gil:* (y. sän, äy saʿādätli muẓaffär yïγïp kitti yemäyin mālïn ol χar) 94*r* 7° [*biχwar*]
— *mä:* 85*v* 5
— *mägil:* (köp y. köp yemäk kišigä ränj kältürür) 84*v* 8
— *sün:* (az y. här yemäkni vaqtïnda dāʾimā ṣiḥḥat izdägän kimsä) 83*v* 5°
— *r män:* 23*v* 13
— *r sän:* (mällarïna ḥasrät y.) 156*v* 13
— *r:* 40*v* 2 [*biχwarad*]; 104*v* 6 [cf. *kečä*]; 124*r* 2
— *mäs:* (y. it sarqïtïn kelip arslan) 87*v* 8°
— *mäslär:* (māl yïyar dayï y. dayï yedürmäslär) 158*v* 9
— *dim:* 132*v* 6
— *di:* 52*v* 1; (faqīr ol altunnï bir nečä kündä y.) 21*r* 8 [*biχward*]
— *dilär:* 138*r* 12
— *mädim:* anlar naẓarïnda anïŋ kibi yemäk y. kim iškä yaraγay)52*v* 12
— *mädiŋ:* 52*v* 11
— *mädi:* 172*v* 1 [cf. *toy-*]
— *mädilär:* (anïŋ kim tirligindä etmägin y. ölgänindä ẕikr-i χayrïn demädilär) 172*r* 12
— *sä:* 177*v* 12 [cf. *qavunluq*]
— *mäsä:* 83*v* 4
— *gäy män:* (sän saqïnma kim y. qayγu ol däm ǰān üčün) 56*v* 6°
— *gäy sän:* 63*r* 8
— *gäy:* 73*v* 1 [cf. *saqïš*]
— *gäylär:* 151*r* 13
— *mägäy sän:* (rizqni ġaflät bilän y.) 3*v* 12° [*naχwarī*]
— *mägäylär:* 83*r* 12
— *p:* 22*r* 12; (aγač yapraqlarïn y. yïllar ʿibādät qïlur idi) 69*r* 8 [*χwardī*]; (zaχmnï köp y. turur) 126*v* 9
— *mäyip:* 73*v* 13
— *mäyin:* 62*r* 5 [cf. *yat-*]; (män munïŋ ḥārisi dögül män kim y. saqlamaγa) 30*v* 8
— *ginčä:* 86*r* 7 [cf. *küläč*]
— *mäk:* 66*r* 6, 84*r* 3 [cf. *yalyuz*]
— *mägä:* (ol vaqt kim ṭaʿām y. oturdïlar zāhid yemäk az yedi) 52*v* 1 [*χwardan*]
— *gänlär:* (köp y. yatur bähāʾim teg, az y. bolur firištä-ṣifät) 150*v* 9°
— *miš:* (qurï näydän kiši säkkär y. yoq) 13*r* 13°
— *miši:* (bu oγlan ʿumrï bāġïndan yemiš y. yoq) 13*r* 3 [*naχwarda*]
dünyā ye- 'to enjoy the world' (161*r* 3)
ġam ye- 'to grieve for, care for' (142*v* 10)
infiʿāl ye- 'to be ashamed' (46*v* 5)
nädāmät ye- 'to repent' (147*v* 1)
qayγu ye- 'to grieve for' (56*v* 6)
ṣaff ye- 'to swarm' (118*v* 13)
ṭaʿām ye- 'to eat' (52*v* 1)
Old T. *yi-* 'essen' (ATG 354*b*); Kāšγ. *yi-* 'essen' (Brock. 89); CCum. *yä-* 'essen' (Grönb. 120); MM *ye-* vt. 'to eat' (MS 176*v* 4, et passim); Quṭb *ye-* 'to eat' (Zaj. 77); LA *yä-* 'essen' (H. 102)

yedi 'seven'
— (y. teŋiz 'seven seas') 139*r* 12
Old T. *yiti* 'sieben' (ATG 355*b*); Kāšγ. *yiti* 'sieben' (Brock. 92); CCum. *yäti, yätti* 'sieben' (Grönb. 123); Quṭb *yeti* 'seven' (Zaj. 78)
cf. *yädi*

yedür- vt. 1. 'to spend'; 2. 'to give to eat'
— (y. bayïšla tiläsäŋ saʿādät-i ʿuqbâ) 159*v* 7°

— *gil:* (y. sän alarγa oq bilän ẓarb) 165*r* 9°
— *mäslär:* (anïη biginlär dayï bar kim qāṣir-himmät kāfir-niʿmät māl yïγarlar dayï yemäslär dayï y.) 158*v* 9
— *di:* 100*v* 3; (dävlätli ol kim yedi dayï y.) 159*v* 12 [*kišt*]
— *mägäy:* 93*r* 11 [*navāχtī*, cf. *qantar*] *yumruq yedür-* 'to give a blow with the fist' (100*v* 3)

yel 'wind'
— 3*v* 11 [*bād*]; 8*r* 7, 9*v* 12, 67*r* 13 [*bād*]; 131*v* 10 [cf. *oyna-*]; (ʿāqil er ḫabs ičindä y. tutmas) 67*v* 7°; (ešigindä dur silāḫï y. esär ḫiṣār ičindä) 157*r* 10°
— *gä:* 67*v* 6; (fäsād išlärgä tüšüp yüz suyun y. berip tururlar) 154*v* 11
— *i:* (ṣaḫrā y. teg ʿumür baqāsï kečtï) 41*v* 4° [*bād*]; (ṣabā y.) 105*v* 4 [*bād*]
— *iniη:* 3*r* 10 [*bād*]
yelgä ber- 'to throw to the winds' (154*v* 11)
Old T. *yil, yïl* 'Wind, Besessenheit' (ATG 354*b*); Kāšγ. 1. *yäl* 'Wind' (Brock. 84); Kāšγ. *yil* 1. 'Wind' (Brock. 90); CCum. *yäl* 'Wind' (Grönb. 121); MM *yel* 'wind' (MS 179*r* 16, etc.); Quṭb *yel* 'wind' (Zaj. 77); LA *yäl* 'Wind' (H. 107)

yeldür- vt. 'to drive'
— *ür:* (nečä kim tiri sän bular boynuŋa ḥamāʾil boluban säni y.) 73*r* 12°
Old T. *yäl-* 'reiten, traben' (ATG 354*a*); Kāšγ. *yäldir-* 'wehen' (Brock. 84)

yemäk 'food'
— 52*v* 2 [cf. *ye-*]; 52*v* 11 [*ṭaʿām*]; (bir qantar y.) 93*r* 10; (toyγunča y. yemädi) 172*v* 2
— *ni:* 83*v* 5, 168*v* 12 [cf. *kötürül-*]
— *tän:* (ičiη χālī keräk bolsa y.) 62*r* 8° [*ṭaʿām*]
— *dän:* 62*r* 10 [cf. *burun*]
Old T. cf. *yim* 'Speise' (ATG 355*a*); Quṭb cf. *yem* 'food, meal' (Zaj. 78)

yemiš 'fruit'
— 13*r* 3 [*bar*]; 94*r* 11 [cf. *ayač*]; (tal aγačïnda y. yoq) 13*r* 12° [*bar*]
— *dän:* 130*v* 7° [*mīva*]
— *i:* (y. köp aγačqa taš atarlar) 30*r* 5°
— *in:* 143*v* 8 [*bar*, cf. *yazïn*]
— *indän:* (gär y. tiläsäη kim alïp ẓavq etmägä urmaγïl bïčqï ayaγï üstünä minnät bilän) 160*v* 4° [*bar*]
— *lär:* 70*v* 5 [*favākih*]
Old T. *yimiš* 'Obst' (ATG 355*a*); Kāšγ. *yämiš* (Brock. 85); *yimiš* 'Obst' (Brock. 90); CCum. *yämiš* 'Frucht, Obst' (Grönb. 121); Quṭb *yemiš* 'fruit' (Zaj. 78); LA *yämiš* 'Frucht' (H. 102)

yemišsiz 'fruitless'
— (y. aγačqa) 173*r* 13 [*bībar*]

yeη 'sleeve'
— (nečä kim y. bilä ġuṣṣa mänim üzrä tökär bolsaη) 131*r* 1° [*āstīn*]
— *dän:* (bolsa yanïηda bir ḫarïf-i ẓarïf tut y. dayï čirāġ söndür) 115*v* 13° [*āstīn*]
— *im:* 115*v* 4 [*āstīn*, cf. *sön-*]
cf. *yäη*

yer 1. 'place'; 2. 'earth, ground'
— 3*r* 13 [*zamīn*]; 10*r* 7 [*zamīn*]; 40*v* 1° [*χāk*]; 91*r* 5 [*zamīn*]; 128*v* 7 [cf. *eg-*]; (käräm üläšür yer 'a place of grace') 37*v* 2; (köklär ešigi y. üzä baγlanïp . . . turur idi) 86*v* 13 [*zamīn*]; (ne yatur sän yatasï y. dägül tur) 136*v* 11
— *niη:* 18*v* 13; (bu fülän y. qabāläsi turur) 92*r* 11 [*zamīn*]
— *gä:* 50*r* 11° [*χāk*, cf. *sür-*]; 97*v* 5°; 102*r* 7 [*maqām*]; 103*v* 2 [*χāk*]; 160*v* 9 [cf. *ek-*]; (barča y. 'everywhere') 3*r* 5; (bir ʿizzätli y. išārät qïldï) 29*r* 10 [*maqāmī*]; (söz ol y. yätti kim bu maʿnīda ayttïm) 55*r* 8 [*ǰāy*]; (tar y. 'to a deserted place') 84*v* 7; (hič kim ärsä arqasïn y. ketürä bilmäs) 148*v* 9 [*zamīn*]
— *dä:* 12*v* 5 [cf. *kizlän-*]; 94*v* 11 [cf. *äǰälsiz*]; (Ḥātim-i Ṭāyï yazï y. oturur idi) 156*v* 10
— *dän:* 112*r* 1 [*buqʿa*]; 176*v* 13 [*zamīn*]; (ol y. kim 'because') 19*v* 5 [*az ānǰā ki*]; (baχïlniη altunï ol vaqt y. čïqar kim anï yergä qoyγaylar) 156*r* 2 [*χāk*]
— *im:* (sïγïnur y. 'my shelter') 38*v* 8 [*panāhī*]
— *iη:* 29*v* 2
— *i:* (bu ḫālättä ne külmäk y. turur kim küldüη) 33*v* 2; (ʿaqräbniη bala tapqan y. maʿlūm dägül) 145*r* 2 [*valādat*]; (müsāfirlär sïγïnγan y. durur) 151*r* 10 [*kahf*]
— *in:* 12*r* 5 [*ǰāy*]; (χidmät yerin öpüp) 29*v* 13 [*zamīn*]
— *inä:* 141*v* 10 [*maqām*]
— *indä:* 97*v* 7° [*zād-u būm*]; (ʿāqil ol sözni y. sözlägäy) 9*v* 6°
arqasïn yergä ketür- 'to floor somebody' (148*v* 9)
χidmät yerin öp- 'to kiss the earth in the sign of reverence' (29*v* 13)
yer et- 'to settle down, nestle' (12*r* 13)
yergä qoy- 'to bury' (156*r* 2)
yergä ur- 'to floor somebody' (39*r* 13)
yerinä kel- 'to return' (19*r* 7)
yerinä ketür- 'to carry out, fulfil'

(144*r* 4)
yerindän qopar- 'to uproot' (39*r* 8)
yer öp- 'to kiss the earth' (13*r* 2)
yer tap- 'to find a place' (96*v* 7)
Old T. *yir* 'Land, Erde, Stätte' (ATG 355*a*); Kāšγ. *yir* 'Erde' (Brock. 91); CCum. *yär-* 'Erde, Boden, Erdboden' (Grönb. 122); MM *yer* 'the earth' (MS 176*v* 6, et passim); Quṭb *yer* 'place, earth' (Zaj. 78); LA *yär* 'Land, Ort' (H. 104)

yet- vi. 1. 'to arrive at, reach'; 2. 'to suffice'
— *är:* (y. qïsqa qïl emdi ḫīlädän el) 136*r* 11°; (niʿmätiη bar quvvätiη y.) 138*r* 1; (y. kifāyät) 153*r* 8
— *ärdä:* (el y. äygülük qïl) 30*v* 9°
— *tim:* (män salṭanatqa y.) 82*r* 2 [*rasīdam*]
— *tiη:* (ägär kittiη y. vä ägär qaldïη öldüη) 53*r* 3
— *ti:* 12*r* 8, 27*r* 10 [cf. *art-*]; 58*r* 11 [*rasīdīm*]; 64*v* 5 [*birasīdīm*]; 99*v* 13 [*birasīd*]; 101*v* 9 [*rasīd*]; (bu oγlan ol ġāyätkä y.) 14*r* 12; (bir faqīr bir körklü maqāmγa y.) 73*v* 5 [*dar āmad*]
— *tilär:* 16*r* 9
— *sä:* 48*r* 13° [*rasad*, cf. *susa-*]
— *kä sän:* (tegmä bir kün bir yäni yergä keräk kim y.) 97*r* 8°
— *käy:* 97*v* 2, 151*v* 1 [cf. *yaqīn*]
— *mägäy:* 108*r* 7 [cf. *bilig*]
— *ip:* 147*r* 5 [cf. *bättär*]; (yer ähliniη firyādī köklärä y. turur idi) 87*r* 1
— *mäyinčä:* (maʿrifätsiz faqīr qarār tutmas ḥattâ faqrï küfrgä y.) 153*r* 2 [*anǰāmad* ~ *rasānad*]
— *ä:* (ol ki qïsqa durur y. bilmäs) 130*v* 8°
— *mäk:* 97*r* 5
— *kän:* (yašï yätmiškä y. bir qarï er) 138*r* 5°
cf. *yät-*

yetinči 'seventh'
— 8*v* 5 [*haftum*]

yetkür- 'to send, cause to arrive, carry'
— *ürlär:* (eldän elä y. anï) 140*v* 7 [*rasānand*]
CCum. *yätkir-* 'gelangen lassen, führen' (Grönb. 123); Quṭb *yetkür-* 'to lead, take to, give over, torment' (Zaj. 79)

yetmiš 'seventy'
— (y. yašar bir qarï er) 133*r* 7
Old T. *yitmiš* 'siebzig' (ATG 355*b*)

yetti 'seven'
— (y. fäläk) 182*v* 10

yïy- vt. 'to gather up, amass, pile up'
— *ar:* (aqčalar ḫāṣil qïlïp altun y.) 75*r* 4° [*andūzad*]; (yaz bolsa y. qarïnča ki tā qïš färāġat bolup yemägäy ġam) 152*r* 7° [*gird āvarad*]
— *arlar:* (māl y. daγï yemäslär) 158*v* 9
— *dï:* (biri daγï ol qadar māl y. kim ʿazīz-i Miṣr boldï) 81*v* 12 [*andūχt*]
— *γay:* (oruč tutup māl y.) 171*r* 10
— *ïp:* 94*r* 8 [cf. *saʿādātli*]
Old T. *yïγ-* 'sammeln' (ATG 354*a*); Kāšγ. *yïγ-* 2. 'aufhäufen' (Brock. 87); CCum. *yï-* 'sammeln, versammeln, anhäufen' (Grönb. 132); MM *yïγ-* 'to heap up, collect' (MS 180*r* 2, etc.)

yïγïl- vi. 'to accumulate, flock together, gather round'
— *dï:* (bir baqqālnïη ṣūfïlär qatïnda bir nečä aqčasï borč y.) 85*r* 11 [*gird āmada būd*]
— *sa:* 171*v* 1 [cf. *az*]
— *ïp:* 88*r* 8 [*gird āmada būd*]; (bir nečä kündän soηra kördi kim χalq anïη üstünä y. turur) 88*v* 3 [*gird āmada*]
Kāšγ. *yïγïl-* 2. 'versammelt werden, sich versammeln' (Brock. 87); Quṭb *yïγïl-* 'to gather, accumulate, flock together (around somebody)' (Zaj. 91)

yïγla- vi. 'to weep, cry'
— *γïl:* 100*v* 8 [cf. *ur-*]
— *r:* (firyād qïlïp y. idi) 103*r* 1
— *dï:* 62*v* 10 [*bigirīst*]; 126*r* 1 [*binālīd*]
— *p:* 41*r* 4 [*bigirīst*]; (anïη köηli aγrïp y. ayttï) 137*r* 6 [*giryān*]
— *yan:* (muġannï mūsïqï āġāz qïldï atasï türbäsindä y. teg) 60*r* 5°
Old T. *yïγla-*, *ïγla-* 'jammern' (ATG 354*a*); Kāšγ. *yïγla-* 'weinen' (Brock. 87); CCum. *ïγla-*, *yïγla-* 'weinen' (Grönb. 272); MM *yïγla-* 'to weep' (MS 179*r* 13); Quṭb *yïγla-* 'to utter desperate screams, lament, weep' (Zaj. 90); LA *ïγla-* 'weinen' (H. 50)

yïγlat- vt. 'to make somebody weep'
— *ur:* (yaš teg yašïm aqïp tün kün y. mäni) 182*v* 11
Kāšγ. *yïγlat-* 'zum Weinen bringen' (Brock. 87); Abū Ḥ. *ïγlattï* 'ağlattı' (Caf. 42)

yïl 'year'
— 9*v* 12 [*sāl*]; (bir nečä y. 'a few years') 8*r* 7 [*muddatī*]; (ol y. 'that year') 122*v* 2; (qïzlïq y. 'dry, barren year') 172*v* 1 [*χušk-sāl*]
— *da:* (qïlurlar qïrq y. ṣaḥn-i čïnī) 166*v* 10° [*sāl*]
— *dan:* (bir nečä y. soηra) 145*v* 6
— *la:* (näfsi χubsïnï baqïp y. bilip bolmas) 168*r* 4°
— *lar:* 69*r* 8 [*sālhā*]; 120*v* 2 [*sālhā*]; (kečär y. ataη türbäsinä bir kelibän

oqïmïšïŋ yoq täkbīr) 135*v* 1° [*sālhā*]
Old T. *yïl* 'Jahr' (ATG 354*a*); Kāšγ. *yïl* 'Jahr' (Brock. 87); CCum. *yïl, ïl* 'Jahr' (Grönb. 132); MM *yïl* 'year' (MS 187*v* 17, etc.)

yïlan 'snake, viper'
— 13*r* 10 [*afʿâ*]; 18*r* 6° [*mār*]; 143*r* 3 [*mār*]; 169*r* 11 [cf. *taš*]; (y. zaχmlï er 'a man bitten by a snake') 26*r* 11; (y. sän här kimä yätsäŋ tikär sän) 37*v* 11° [*mār*]; (ne yerdä kim gänǰ bar anda y. bar) 158*r* 5 [*mār*]; (y. bašïn düšmän eli bilän yänčkil) 165*r* 13 [*mār*]
— *nï:* (y. quyruqïndan tutma) 99*v* 1°
— *dan:* 103*r* 4° [*mār*, cf. *otur-*]
Old T. *yïlan* 'Schlange' (ATG 354*a*); CCum. *yïlan, ïlan* 'Schlange' (Grönb. 132); Kāšγ. *yïlan* 'Schlange' (Brock. 88); LA *yïlan* 'Schlange' (H. 107)

yïldur- vt. 'to frighten'
— *dï:* (yigit küčkä y. müyässär tüšmädi) 101*v* 12 [*dast-i taʿaddī darāz kard*]

yïlyï 'of . . . year(s)'
— (köp y. niʿmät ḥaqqïn unutup) 22*v* 10, 36*r* 13
Quṭb *yïlqï* 'having years, of . . . years' (Zaj. 91)

yïq-[1] vt. 1. 'to ruin, demolish'; 2. 'to bring/shoot down'; 3. 'to overthrow'
— (tiläsäŋ zühd-u taqvâ näfs ävin y.) 51*v* 2°
— *ar sän:* 147*r* 9 [cf. *körgüz-*]; (otursaŋ qanda bayquš teg y.) 37*v* 12° [*bikanī*]; (bir oq bilän y. uruban ġaẓanfärī) 182*r* 9
— *ar:* (y. bolsaŋ dayï bir käz köŋülni köŋül āhï säni qav teg yaqar, bil) 38*r* 12° [*ba ham bar makun*]; (ādämī köŋlin y. söz 'offensive words') 163*v* 1; (bir oq birlä Rüstämni atdan y.) 184*v* 11
— *arya:* (kiši köŋlün y. ʿādätim yoq) 82*r* 12°
— *qay:* (erlik ol iš dägül köŋül y.) 146*v* 11°
— *ïp:* (y. yarlï raʿiyyät χān-u mānïn) 32*r* 6°; (qadīmī dīvār körsä bilāk quvväti bilän y. kečär) 149*r* 4 [*biyafkandī*]
— *maya:* (oq bilä y. bu kün fürṣat bar) 162*v* 12° [*dūχt*]
— *qan:* (köŋül y. er) 163*v* 13 [*χalqāzār*]
köŋül yïq- 'to drive somebody to despair' (82*r* 12)
oq bilä yïq- 'to shoot down, overthrow' (184*v* 11)
Old T. *yïq-* 'zu Boden werfen' (ATG 354*b*); Kāšγ. *yïq-* 'zerstören' (Brock. 88); CCum. *yïy-* 'niederwerfen' (Grönb. 132); MN *yïq-* 'distruggere' (G. 102); Quṭb *yïq-* 'to annihilate, destroy (bridge)' (Zaj. 91); LA *yïq-* 'umwerfen' (H. 106)

yïq-[2] vt. 'to collect, gather'
— *ar:* (otun y. 'gathering wood for fuel') 163*r* 4 [*hīzumkaš*]
QB *yïq-* 'sammeln, zusammenbringen' (Radl. III, 466)

yïqïl- vi. 'to fall'
— *a:* (y. tura kitär idi) 26*r* 5 [*uftān-u χīzān*]
CCum. *yïqïl-, yïχïl-, yïyïl-* 'fallen, stürzen' (Grönb. 133); Quṭb *yïqïl-* 'to bow; fall down (e.g. because of being tired); lose consciousness, faint' (Zaj. 91)

yïraq 1. 'far'; 2. 'remoteness'
— 9*v* 4, 52*r* 8, 52*r* 10° [*dūr*]; 52*r* 12° [*mahǰūr*]; 91*v* 11 [*dūr*]; 137*v* 3 [*dūr*, cf. *qoy*]; (qahrï otïndan özüŋni tut y.) 4*v* 13°; (ol yaqïn kim täŋridän bolγay y. ol yaqïnnïŋ tärkin ursaŋ yaχšïraq) 78*v* 5° [*bīgāna*]; (dūstlardan y.) 85*r* 5 [*dūr*]
— *da:* 55*v* 6
— *dayïlar:* (y. böylä ḫuẓūrda dayï yaqïndayïlar baṣïrätsiz yïraqda) 55*v* 5
— *dan:* (bāzār itläri av itlärin tilämäs, y. ġavġa qïlur yaqïn kelmäs) 168*v* 5
yïraq bol- vi. 'to keep off, be far' (9*v* 4)
yïraq tüš- vi. 'to be/get far' (92*r* 4)
Old T. *ïraq, yïraq* 'fern, weit, Ferne' (ATG 309*b*); Kāšγ. *yïraq* 'fern' (Brock. 89); CCum. *ïraq* 'weit entfernt' (Grönb. 274); MM *yïraq* 'far' (MS 178*v* 14); LN *yïraq* 'far' (MS 155*r* 4)

yïrla- vt. 'to sing'
— *y:* (kerïh ün bilän öz boγazïn yïrtïp χalq maġzïn kitärmägä y. bašladï) 60*r* 4
Old T. *yïrla-* 'schreien' (ATG 354*b*); Kāšγ. *yïrla-* 'singen' (Brock. 89); CCum. *ïrla-* 'singen' (Grönb. 274); Quṭb cf. *ïrlavčï* 'singer' (Zaj. 206); LA *ïrla-* 'singen' (H. 46)

yïrt- vt. 'to rend, tear to pieces'
— *ar:* 50*r* 12 [cf. *tärï*]; (arslan körübän tutup tärisin y.) 105*r* 7° [*bidarad*]; (iki it bir mürdär üčün birï birin y.) 166*v* 3
— *tï:* (ol mänim yaqam y. män anïŋ saqalïn tuttum) 157*v* 4 [*darīd*]
— *qay:* (yaχšïraq ol arslandan kim ādämïni y.) 31*v* 10
— *ïp:* 93*v* 11 [*bidarīdand*]; 145*r* 4 [*bidarand*, cf. *bayïrsuq*]

Old T. *yïrt-* 'zerreissen' (ATG 354*b*); Kāšγ. *yïrt-* 'zerreissen' (Brock. 89); CCum. *yïrt-* 'zerreissen' (Grönb. 133); MN *yïrt-* 'lacerare' (G. 102); LA *yarat-* 'zerreissen' (H. 105)

yigir- vi. 1. 'to be/get angry'; 2. 'to punish'
— *mä:* (äy χwāǰä quluŋa köp y.) 148*r* 6° [*χišm magīr*]
— *sä:* (ol y. sän aŋa mäskīnlik et) 100*v* 9°
— *ip:* 36*r* 6 [*ba ham bar āmad*]; 47*v* 6 [*dar χišm raft*]; (tili qïlïčïn čäkip faṣāḥat atïna minip vaqāḥat mäydānïna čapïp maŋa y. ayttï) 155*r* 3; (bu χabär sulṭānγa yetti isä qarïndašlarïn indäp y.) 12*r* 8 [*gūšmāl dād*]

yigirmi 'twenty'
— 31*r* 10°; (bu yergä kim kelip turur män y. altun berürlär) 112*r* 2 [*bīst*]
Old T. *yigirmi* 'zwanzig' (ATG 354*b*); Kāšγ. *yigirmä, yigirmi* 'zwanzig' (Brock. 90); MM *yigirmi* 'twenty' (MS 187*v* 17, et passim); LA *yäkirmi* 'zwanzig' (H. 107)

yigit 1. 'young'; 2. 'a young man'
— 22*v* 11, 76*r* 13 [*ǰavān*]; 114*v* 4 [cf. *täŋiz*]; 138*r* 3 [cf. *dūstluq*]; 149*v* 13 [cf. *ärlik*]; (bir äsrük y.) 76*r* 10; (bir y. bizgä bädraqa boldï) 148*v* 5 [*ǰavān*]
— *ni:* 96*v* 1
— *niŋ:* 100*r* 10 [*ǰavān*]; (y. ʿaṭā eli baγlï idi) 100*r* 1 [*ǰavān*]
— *gä:* 102*r* 12
— *lär:* (bir nečä ẓarïf y.) 64*v* 1 [*ǰavān*]
— *lärgä:* (yigitlikni y. qoyup kit) 136*r* 4°
— *lärdän:* 73*v* 10
Old T. *yigit* 'jüng, Jüngling' (ATG 354*b*); Kāšγ. *yigit* 'jung' (Brock. 90); CCum. *yägit, igit* 'jung' (Grönb. 120); MM *yigit* 'young man, youth' (MS 186*v* 14, etc.); MN *yigit*' giovane' (G. 102); LA *yigit* 'Jüngling' (H. 106)

yigitlik 1. 'youth'; 2. 'childishness'
— 8*v* 3 [*ǰavānī*]; 112*v* 2 [*ǰavānī*]; (y. hävāsï ġālib bolup) 59*v* 5 [*šabāb*]; (y. äyyāmïnda 'in the days of youth') 117*v* 3 [*dar ʿunfuvān-i ǰavānī*]; 121*v* 8 [*ǰavānī*]
— *ni:* 136*r* 4 [cf. *yigit*]
— *niŋ:* (y. ġāyät vaqtïnda) 136*v* 8
— *dä:* 181*v* 2 [cf. *qarī*]
— *dän:* (qarï bolduŋ y. eliŋ yu) 136*r* 2 [*kūdakī*]
Kāšγ. *yigitlik* 'Jugend' (Brock. 90); CCum. *yäyitlik* 'Jugend' (Grönb. 121); Quṭb *yigitlik* 'youth' (Zaj. 80); LN *yigitlik* 'youth' (152*v* 7)

yigrä- vt. 'to be angry with somebody'
— *yip:* (sulṭān üstādïnï indäp y. ayttï) 140*r* 11
Bar. *yigrä-* 'auf jemand Argwohn haben' (Radl. III, 51)

yip 'rope, string'
— *ni:* (kemäči rävān ol y. yigitniŋ elindän üzdi daγï kitti) 101*v* 1 [*zimām*]
— *in:* 101*r* 12 [*miqvad*]; (keräk kim sizdän bir pählävān quvvätli er čïqïp ʿamūd üstinä kämäniŋ burnundaγï y. tutqay) 101*r* 4 [*χiṭām* ~ *zimām* ~ *rīsmān*]
Old T. *yip* 'Faden' (ATG 355*a*); Kāšγ. *yip* 1. 'Faden'; 2. 'Strick' (Brock. 91); CCum. *ip* 'Faden, Garn, Schnur' (Grönb. 107); Quṭb *yip* 'thread, rope' (Zaj. 79); LA *yiplik* 'Faden' (H. 104)

yoyurt 'yaourt'
— *nï:* (ketürdi ol ġarïb er ol y. ki bir baχšï dur ayran ikki su dur) 43*r* 3° [*māst*]
Old T. *yoyurt, yorγurd* 'Jogurt' (ATG 356*a*); Kāšγ. *yoyurt* 'saure Milch' (Brock. 92); CCum. *yuγurt* 'saure Milch' (Grönb. 128); Quṭb *yoγurt* 'yaourt, sour milk' (Zaj. 81); LA *yaγurt* 'Quark' (H. 103)

yol 1. 'way'; 2. 'journey'
— 8*v* 13, 12*v* 2; (köni y. 'right way') 25*v* 10 [*rah-i rāst*]; (käyip χirqa yürür zāhid azïp y.) 51*v* 8°; (közinä kibr čün baγlap turur y.) 53*v* 4°; (qattï y. 'hard way') 58*r* 4
— *γa:* (yalaŋ ayaq χirāmān y. kirip) 58*r* 3
— *da:* 64*v* 3 [*sabīl*]; 89*r* 11 [cf. *asra-*]; 104*v* 10 [*naubat* ~ *bār*]; (közläri y. turur 'they are waiting') 36*v* 1; (arï y. yürigän bir yigit er) 131*v* 7° [*pākrau*]
— *dan:* (lājäräm uyγan aŋa y. azar) 75*r* 6°
— *dïn:* 70*r* 7 [cf. *özdäŋ*]
— *umda:* 75*v* 4
— *uŋda:* (y. dïn-u dāniš tärk etip män) 70*v* 10°
— *ïŋda:* 26*r* 3
— *uŋnï:* (ilāhī bu qarï mäskīn quluŋnï baγïšla körgüzüp toγrï y.) 81*r* 4°
— *ï:* 52*v* 8; (näfäs y. tutuldï boldum aχräs) 132*v* 4°
— *ïn:* 52*v* 7; (sän qayda alar y. yürigäy sän) 151*v* 5
— *ïnda:* 49*r* 12, 50*v* 4 [*rāh*, cf. *bïraq-*]; (Hijāz y.) 64*v* 1 [*rāh*]
— *unda:* (y. baš oynap ǰān tärkin urup män körgäli dildār körkin) 113*r* 12°
— *undan:* 80*r* 10
yol az- 'to lose one's way' (90*r* 3)
yoldan az- id. (70*v* 7, 75*r* 6)

yol bayla- 'to check one's way' (53*v* 4)
yol čäk- 'to suffer from the road' (73*v* 10)
yolγa kir- 'to set out for a journey, take to the road' (58*r* 3)
yol istä- 'to look for the way' (103*v* 1)
yol käs- 'to cut/check one's way' (12*v* 2)
yol qattï yürü- 'to walk much' (136*v* 8)
yol tap- 'to find the way' (90*r* 5)
yol tut- 'to take to the road' (149*v* 8)
Old T. *yol* 'Weg, Reise, Strahl, mal, Möglichkeit, Glück, Existenzform' (ATG 356*a*); Kāšγ. *yol* 'Weg, Reise' (Brock. 93); CCum. *yol* 'Weg, Strasse, Gasse, Reise, Fahrt' (Grönb. 125); MM *yol* 'way' (MS 179*v* 4, et passim)

yoldaš 1. 'friend'; 2. 'companion'
— (ne turur sän baqïp, äyā y.) 169*r* 11°
— *bol-* 1. 'to travel in the company of somebody'; 2. 'to lead the way, guide': (män daγï anlarγa y. bolmaq tilädim) 51*r* 2; (ašïqqan er bilän y. bolma) 78*r* 9°
— *qïl-* 'to associate': (χāṭiriŋni maŋa y. qïlγïl) 19*v* 6
— *ïŋ:* 65*v* 10
— *larï:* 116*r* 8 [*rafīqān*]
— *larïmïzdan:* 63*v* 9
Quṭb *yoldaš* 'friend' (Zaj. 81); LA *yoldaš* 'Reisegefährte' (H. 110)

yoldašlïq 'companionship'
— *qa:* (ol ḥāldan gümān eltmäyin bu ǰämāʿat y. qabūl qïlïp tururlar) 51*r* 9 [*yārï*]

yoluq- vt. 1. 'to meet'; 2. 'to come across'
— *tum:* (bir ǰämāʿat ʿārif faqïrlarγa y.) 51*r* 1
— *sa:* (ṣanʿatï kim y. soymaq dur) 13*r* 8°
— *up:* (bir ṣāḥib-dävlät y. saŋa raḥm qïlïp sïnuq köŋlüŋni ǰäbr qïldï) 104*v* 13 [*dar tu rasīd*]
Old T. *yolq-* 'begegnen' (ATG 356*a*); CCum. *yoluq-, yoluχ-* 'begegnen' (Grönb. 126); Quṭb *yoluq-* 'to meet, go out against' (Zaj. 82)

yonγučï 'carver, sculptor'
— (ṣanäm y. Āzar) 157*v* 1 [*tarāš*]
CCum. cf. *yon-* 'schnitzen' (Grönb. 126); Quṭb *yon-* 'to cut (stone), cut out, carve' (Zaj. 82)

yoq 1. 'nothing, nothingness'; 2. 'is not'
— 8*r* 9, 11*v* 1, 128*v* 5 [cf. *aqčalï*]; (ǧayräti y. ādämï) 25*r* 4; (sävünmäk y. körüp düšmän ölüsin) 46*r* 6°; (mundan özgä oγlum bolmïšï y. turur) 135*r* 4
— *dan:* (ǰihānnï y. bar qïlγan) 88*v* 11 [*ǰihān-āfarīn*]
Old T. *yoq* 'nicht vorhanden, nichtig, Tod, elend' (ATG 356*a*); Kāšγ. *yoq* 1. 'ist nicht'; 2. 'arm' (Brock. 93); CCum. *yoq, yoχ* 'das Nichtvorhandensein' (Grönb. 126); MM *yoq* 'no, non-existing, absent, nothingness' (MS 177*r* 1, et passim)

yoq isä 'otherwise'
— 8*r* 9° [*va gar na*]
CCum. *yog äsä* 'wenn nicht' (Grönb. 126)

yoqsa 'otherwise'
— 13*r* 9, 156*r* 7 [*va gar na*]; (ūstādïmnïŋ mänim üzä tärbiyät ḥaqqï bar y. quvvätdä vä ṣanʿatda män andan artuq män) 39*r* 3 [*va gar na*]
QY *yoχsa* ~ *yoqsa* 'sonst' (Brock. 59)

yoqsul 1. 'poor'; 2. 'a poor man'
— 66*v* 10; (ol ešikniŋ qulï dur bay vä y.) 19*v* 3° [*darvīš*]; (y. ergä kiši kelip aytmas bāġ-u būstān χarājïnï bergil) 25*v* 1° [*darvīš*]; (y. kiši yerindä yürür ġarīb-u müflis) 97*v* 7°
— *γa:* 174*r* 2; (y. tegär hämïšä münʿam kärämi) 151*v* 3°
CCum. *yoqsul* 'arm, mittellos' (Grönb. 126); Quṭb *yoqsul* 'poor, beggar' (Zaj. 83); KCom. *yoqsul* 'poor, a poor man' (Bor. 160); LA *yoqsul* 'arm' (H. 106); QY *yoqsul, yoχsul* 'arm' (Brock. 53)

yoqsulluq 'poverty'
— 82*v* 7 [cf. *tur-*]; 154*r* 1 [*darvīšï*]; (y. yükinä quvvätim yoq) 24*v* 9 [*fāqa*]; (bir faqïr er y. otïna köyüp χirqasïn tikip χāṭirin bu bäyt bilän täsällï qïlur idi) 82*r* 13; (baylïq bersäm mäšġūl bolur sän y. bersäm mälūl) 175*r* 5

yort- vt. 'to drive'
— *ar:* (mālïn alïban anïŋ ḥarāmï y.) 105*r* 5°
Old T. *yort-* 'traben' (ATG 356*b*); Kāšγ. *yort-* 'traben' (Brock. 94); Quṭb *yort-* 'to run, trot' (Zaj. 84)

yöŋüllük 'lightness'
— (qïlur erni tili dāʾim faẓīḥat čürük qoznï nečük qïlsa y.) 167*r* 12° [*sabuksārï*]
LA *yuŋul* 'leicht' (H. 106)

yöŋülräk 'lighter'
— (ešäkniŋ kim yüki bolsa y. yürür rāḥat bilän) 150*r* 13° [*kamtar*]
CCum. cf. *yäŋil, yäŋül* 'leicht' (Grönb. 122); *yüŋül* 'leicht' (Grönb. 131)

yu- vt. 'to wash'
— 136*r* 2 [cf. *yigitlik*]; (eliŋ y. ol münāfiq dūstdan kim yürür düšmänläriŋ birlän bolup yār) 163*r* 9° [*bišūy*]

— *r:* (öz qanï bilän y. elin ol nädän) 42*r* 9° [*šustan*]
— *sa:* 91*v* 12° [*mïšūī*]; 139*r* 13° [*bišūy*, cf. *yul-*]
— *γay:* (här kim ǰändan el y. ne kim köŋüldä bolsa tilinä kätürgäy) 8*v* 11 [*bišūyad*]
— *maq:* (y. bilän kitär-mi lävni qara kömürdän) 15*r* 7°
Kāšγ. *yu-* 'waschen' (Brock. 95); CCum. *yu-*, *yuv-* 'waschen, abwaschen' (Grönb. 128); MM *yu-* vt. 'to wash' (MS 182*r* 10, et passim); MN *yu-* 'lavare' (G. 102); Quṭb *yu-* 'to wash, launder' (Zaj. 84)

yul- vi. 'to become wet'
— *dï:* (bir itni yedi teŋizdä yusa čūn y. uš pälïdräk tur) 139*v* 1° [*tar šud*]

yulduz 'star'
— (y. ṭuγūrï barčasï turdï arï bäri) 181*r* 12
Old T. *yultuz*, *yulduz* 'Stern, Sternbild, Planet' (ATG 356*b*); Kāšγ. *yïldïz* 'Wurzel' (Brock. 88); *yulduz* 'Stern' (Brock. 96); CCum. *yulduz* 'Stern' (Grönb. 128); Qav. *yultuz* 'Stern' (Tel. 313); LA *yulduz* 'Stern' (H. 107); Abū Ḥ. *yulduz* 'yıldız' (Caf. 128); Chag. *yulduz* 'étoile' (PdC 549)

yum- vt. 'to close (the eyes)'
— (közüŋ y. tā köŋül aldurmaγay sän) 127*r* 6° [*dīda biband*]
— *ar:* (y. köz bu ǰihānnïŋ zīnätindän kimä ṣabr-u qanā'at yār bolsa) 89*r* 13°
— *yay:* (faqīrlär yaχšïraqï ol durur kim baylardan köz y.) 158*v* 7 [*kam gīrad*]
— *up:* 182*r* 3
— *mayïn:* (taŋ atqïnča közüm y.) 53*r* 9 [*dīda bar ham nabasta*]; cf. 60*v* 6
Old T. *yum-* 'schliessen, zudrücken' (ATG 356*b*); Kāšγ. *yüm-* 'schliessen (das Auge)' (Brock. 99); CCum. *yum-* 'blinzen' (Grönb. 129); MM *yum-* vt. 'to close (the eye)' (MS B 201*r* M 2); LA *yum-* 'die Augen schliessen' (H. 108)

yumruq 1. 'fist'; 2. 'a blow with the fist'
— (dägül erlik aγïzγa y. urmaq) 78*r* 1° [*muštī*]; (y. säniŋ eliŋdän tatlï kelür aγïzγa) 127*v* 1° [*mušt*]; (qïlïčqa y. urmaq 'āqillär iši dägül) 168*r* 12 [*mušt*]
— *lar:* (bir nečä muḫkäm y. yedürdi) 100*v* 3
Kāšγ. *yuδruq* 'Faust(schlag)' (Brock. 95); Quṭb *yumruq* 'fist, a blow with the fist' (Zaj. 86); LA cf. *yumruqla-* 'einen Faustschlag geben' (H. 108)

yumruqčï 'boxer'
— (bir pählävān y.) 96*v* 1 [*muštzanī*]

yumšaq 1. 'soft'; 2. 'mild'
— 38*r* 6 [*narm*, cf. *kül*]; 164*v* 1 [cf. *üšän-*]; (anïŋ bigin qattï yüzli y. tänli maḥbūbdan väfā kelür) 127*v* 3; (ol qadar y. bolmaγïl kim säni ayaq altïnda qoyγaylar) 164*r* 12 [*narmī*]
Old T. *yumšaq*, *yïmšaq* 'mild, weich' (ATG 357*a*); Kāšγ. *yumšaq* 'weich' (Brock. 97); CCum. *yïmšaq*, *yumšaq* 'weich, zart; schwächlich' (Grönb. 133); MM *yumšaq* 'soft' (MS 191*v* 6); LA *yumšaq* 'weich' (H. 108)

yumul- vi. 'to close'
— *ur:* (gäh y. gäh ačïlur bāġ-u büstän güllärï) 65*v* 13°

yumurtqa 'egg'
— *nï:* (buyursa beš y. alurγa küč bilä sulṭān) 31*r* 9° [*baiza*]
Old T. *yumurtqa* 'Ei' (ATG 357*a*); Kāšγ. *yumurtγa* 'Ei' (Brock. 97); CCum. *yumurtqa* 'Ei' (Grönb. 129); LA *yumurtqa* and (türkm.) *yumurda* 'Ei' (H. 108)

Yūnān 'Greece'
— (y. yazïsïnda) 59*r* 1 [id.]; (eski y. 'imārätindän qalmïš) 101*r* 1 [id.]

Yūnās prop. n.
— 175*v* 1° [id.]

yuqarï 1. 'upper'; 2. 'above'; 3. 'exalted'
— 139*v* 12 [cf. *kečür-*]; (šaṭränǰ bisāṭïnïŋ 'āǰ piyādälärï y. ṣaffqa yetip färzïn bolurlar) 147*r* 5; (mäǰlisdä oturmaslar illā barčadan y.) 155*r* 13 [*bartar az hama*]
yuqarï kečür- vt. 'to elevate' (139*v* 12)
CCum. *yoχarï* 'aufwärts' (Grönb. 125)

Yūsuf prop. n.
— 174*v* 3 [id.]; 184*r* 10; (Y. ǰämālï mütäġayyir bolup) 118*r* 12 [id.]
— *i* [iz.]: (Y. ṣiddïq) 172*v* 1 [*ṣiddīq*]; (Y. kän'ānī) 179*r* 7° [Mavlā Qāẓī Muḥsin]

yut- vt. 'to swallow'
— *up:* (kitti bu nävbät alïp balïq ol är aγïn y.) 94*v* 5°
Kāšγ. *yut-* 'verschlucken' (Brock. 98); CCum. *yovut-* 'herunterschlukken' (Grönb. 127); MM *yut-* 'to swallow, eat, endure' (MS 200*r* 10, etc.); Quṭb *yut-* 'to swallow' (Zaj. 87); LA *yut-* 'verschlingen' (H. 104)

yuva 'nest'
— *da:* (här kečä bir y. yatqay) 133*v* 9 [*ǰāī*]
Quṭb *yuva* 'nest' (Zaj. 87); LA *yova* 'Nest' (H. 109)

yügür- 'to run, haste'
— *ür:* 157*v* 6°; (y. ǰümlä säniŋ näf'iŋ üčün ämr tutup) 3*v* 13°

— *gänniŋ:* (äjäl baγlar y. ayaγïn) 95*r* 7°
Old T. *yügür-* 'laufen' (ATG 357*a*); Kāšγ. *yügür-* 1. 'laufen' (Brock. 99); CCum. *yügür-* 'laufen' (Grönb. 130); Quṭb *yügür-* 'to run fast' (Zaj. 87); LA *yügir-* 'schnell laufen' (H. 107); QY *yügürür* 'lief' (Brock. 52)

yük 'load, burden'
— 28*r* 9, 67*v* 8°, 136*r* 12, 147*r* 9 [*bār*]; (y. kötürgän ešäk) 31*v* 9 [*bār*]; (bir y. tikän 'a cluster of brushwood') 88*r* 5; (y. kötürgän küč) 136*r* 12
— *ni:* 31*v* 12
— *i:* 87*v* 1, 150*r* 13° [*bār*]; (üč yüz elli tävä y. qumaš) 92*r* 7 [*šuturbār*]
— *ün:* 36*v* 3°, 88*r* 5 [*pušta*, cf. *diŋlä-*]
— *in:* 139*v* 13 [cf. *erdämsiz*]
— *inä:* (yoqsulluq y. quvvätim yoq) 24*v* 9 [*bār*]
— *lär:* (aγïr y. mütaḥammili) 151*r* 10 [*bār*]
minnät yükin kötär- 'to bear the burden of obligation' (139*v* 13)
yük tart- 'to carry a load' (147*r* 9)
Old T. *yük* 'Last' (ATG 357*a*); Kāšγ. *yük* 'Last' (Brock. 99); CCum. *yük* 'Last, Warenballen' (Grönb. 130); MM *yük* 'load, quantity' (MS 188*v* 10); LA *yük* 'Last' (H. 110)

yüklü 'pregnant'
— (bir faqïr ävdäši y. idi) 145*r* 12 [*ḥāmila*]
Quṭb *yüklüg* 'pregnant' (Zaj. 88); LA *yüklü* 'schwanger' (H. 110)

yüŋ 'wool'
— (y. äkmäk keräk idiŋiz kim yaγmur ziyān qïlmaγay idi) 47*r* 4 [*pašm*]
Kāšγ. *yüŋ* 1. 'Haar, Wolle'; 2. 'Baumwolle' (Brock. 100); CCum. *yüŋ* 'Wolle, Flaumfeder' (Grönb. 129); MM *yüŋ* 'feather' (MS 197*v* 2, etc.); LA *yüŋ* 'Wolle' (H. 109)

yüräk 'heart'
— 87*r* 4; (arslan y. 'lion-hearted') 7*r* 8; (közlärim y. qanïn aqïttï) 125*r* 3; (y. tamarï 'vein') 181*v* 8
— *i:* (y. daγlï 'sore at heart') 153*v* 12
Old T. *yüräk* 'Herz' (ATG 357*b*); Kāšγ. *yürāk* 'Herz' (Brock. 100); CCum. *yürāk* 'Herz' (Grönb. 131); MM *yürāk* 'heart' (B 196*r* M 1)

yürägli 'of . . . heart'; -hearted'
— (ḫamzä y. 'lion-hearted') 182*r* 7
Kāšγ. *yüräklig* 'mutig' (Brock. 100); Quṭb *yüräklig* 'bold, brave' (Zaj. 88); LN *arslan yüräklik* 'lion-hearted' (MS 145*v* 4)

yüri- vi. 1. 'to go, walk'; 2. used as an auxiliary verb with *-a* gerunds
— (andan saqïna y.) 14*v* 10°; (käl raʿiyyät birlä ṣulḥ et χaṣmdan fāriġ y.) 17*r* 8°
— *gil:* (yolïŋda arï bolup y.) 26*r* 3
— *dilär:* 11*r* 1 [cf. *qaršï*]
— *sä:* (qačan kim ittifāq etip y. qarïnčalar soyar arslan tärisin) 102*r* 5°
— *gäy sän:* (sän qayda alar yolïn y.) 151*v* 5°
— *gäy:* 120*r* 2
— *p:* (andan burun kim y. degäy münādī qalmadï χwājä fülān) 10*r* 9°
— *gincä:* (mäẕällät bilän tiri y. ʿillät bilän ölsä yaχšïraq) 86*r* 5
— *gän:* (arï yolda y. bir yigit er) 131*v* 7° cf. *yürü-*

yürit- vt. 'to cause to walk'
— *ür:* (berip mülk ol birini qïldï sulṭān y. bu birini ač vä ʿuryān) 47*r* 12° Kāšγ. *yorït-* 'gehen lassen' (Brock. 94); MM *yürit-* 'to cause to go' (MS 181*v* 9, etc.); Quṭb *yürit-* 'to bid to move, put into motion, move, pass round' (Zaj. 88)

yürü- vi. 1. 'to go, walk'; 2. 'to turn'; 3. 'to live, behave'; 4. used as an auxiliary verb with *-a* and *-p* gerunds
— *r män:* (nečä kim minmägä ḫāẕir tävälm yoq y. šādmān qarnïm közüm toq) 58*r* 7°
— *r sän:* (burunγïlarnïŋ artïnča y.) 80*r* 3°
— *r:* 80*r* 2 [cf. *ayaq*]; 137*r* 4 [cf. *tävä*]; 150*v* 1° [*raftār kunad*]; (tüni kün saqlan ol erdän kim ol qorqa y. sändän) 18*v* 2°; (y. eldän elä ol ǰāh-u dävlät) 40*v* 10°; (y. tägirmän 'a turning mill') 142*r* 11 [*āsyāb-i gardān*]
— *rlär:* (χidmät ädāsïna usal y.) 37*r* 8; (minnät yükin kötärip y.) 139*v* 13
— *düm:* 51*v* 5 [*rafta būdïm*]; (mürābbī rāyïnïŋ χilāfïnča bir nečä qadäm y.) 59*v* 8 [*biraftamï*]
— *mägäy:* (bir luqmä üčün yüz suyïn töküp y.) 98*v* 6 [*nagardad*]
— *p:* 9*r* 1, 56*r* 10 [cf. *sökäl*]; 63*v* 8
— *bän:* 74*v* 8 [cf. *däryūzä*]; 167*r* 3 [cf. *ašïq-*]; (ġāfil y. usal bolma) 14*r* 8°
— *mägä:* (Mäkkä yazïsïnda ġāyät uyqusuzluqdan y. ṭāqïm qalmayïn tüšüp yattïm) 55*v* 12; (nečük kitäyim kim y. ṭāqatïm yoq) 136*v* 13
— *günčä:* (toq bolup ölsä yaχšïraq ač bolup tiri y.) 84*v* 11
eldän elä yürü- 'to go from hand to hand' (40*v* 10)
ġāfil yürü- 'to have no care, be careless' (14*r* 8)
qaršï yürü- 'to meet' (11*r* 1)
Old T. *yür-* 'gehen; Deskr. Verb: zu tun pflegen' (ATG 357*b*); Kāšγ.

yorï- 'gehen' (Brock. 94); *yor-* 'gehen' (Brock. 94); CCum. *yür-*, *yürü* 'gehen, wandern, reisen, sich begeben' (Grönb. 131); *yor-* 'gehen' (Grönb. 126); MM *yürü-* vi. 'to go, live, cover (a distance)' (MS 182*v* 6, et passim); Quṭb *yüri-* 'to go, move, march' ~ *yürü-* (Zaj. 88)

yüz[1] 1. 'face'; 2. 'surface'

— 11*v* 3, 22*v* 11 [cf. *qaytar-*]; 108*r* 11 [cf. *boz-*]; 124*r* 1 [cf. *yarat-*]; (ṣaʿb düšmän čärisi y. tutup keldi) 22*v* 3; (y. χalā'iqqa tutup dā'im qïlur bāṭil nämāz) 58*v* 11° [*rūy*]; (y. suyun töküp) 96*r* 11; (y. suyïn töküp) 98*v* 5 [*ābrūy*]; (y. suyun yelgä berip tururlar) 154*v* 11; (qamär y.) 179*v* 1, 184*r* 1 [cf. *apar-*]

— *ni:* 26*r* 3; (körüp ol ay bigi y. saŋa bolup män qul) 115*r* 4°

— *gä:* 116*v* 12 [cf. *toy-*]; (ol künäš y. mübäräk fāl erür) 122*r* 12°

— *dän:* (ay bigin y. köp artuq özdän ün) 98*v* 3°

— *üm:* 50*r* 11 [cf. *sür-*]

— *üŋ:* (bädr-i dävlät ʿālämä qutlu y.) 7*r* 7°

— *üŋni:* 86*v* 1 [cf. *bayram*]

— *üŋä:* 184*v* 4 [cf. *baq-*]

— *i:* 44*v* 1; (y. aq 'innocent') 5*r* 1; (y. gülgün) 115*r* 10; (y. qamär 'moon-faced') 115*r* 13; (y. qara 'black-faced') 119*v* 8; (y. ay) 179*r* 20

— *in:* 13*r* 6 [*rūy*]; 15*v* 1; (y. yergä köŋlin ölümgä qoyup) 103*v* 2

— *ün:* 49*v* 3 [cf. *ešik*]

— *ini:* (köz y. körüp anïŋ toymas) 70*v* 2°

— *inä:* (ṣabā yeliniŋ färrāšïna buyurdï kim yer y. yešil aṭlas bisāṭ töšägäy) 3*r* 10

— *ünä:* 129*v* 5

— *indä:* 10*r* 7 [*rūy*]

yüz boz- 'to destroy one's face' (108*r* 11)

yüzi üstünä tüš- 'to fall on the face' (167*r* 1)

yüz köz öpüš- 'to kiss each other on the face and the eyes' (124*r* 1)

yüz qaytar- 'to turn back, turn off' (22*v* 11)

yüz qoy- 'to put one's face to somewhere' (50*r* 6)

yüz suyun yelgä ber- 'to lose one's dignity' (154*v* 11)

yüz tut- 'to begin, start' (11*v* 3)

Old T. *yüz* 'Gesicht, Gegenwart, Vorderes, angesichts' (ATG 357*b*); Kāšγ. *yüz* 'Gesicht' (Brock. 100); CCum. *yüz* 'Gesicht' (Grönb. 132); MM *yüz* 'face' (MS 182*v* 10, et passim)

yüz[2] 'hundred'

— (ölgänindän y. yïl soŋra) 9*v* 12 [*ṣad*]; (y. anča 'a hundred times as much') 18*v* 3; (y. yïl ot yaqar bolsa) 24*r* 7° [*ṣad*]; (y. mäšaqqat bilän χalāṣ boldï) 54*r* 6 [*bisyār*]; (y. altun kābïn bilän) 68*v* 2 [*ṣad*]; (y. miŋ 'one hundred thousand') 90*r* 10; (y. yašar kiši 'a hundred-year-old person') 132*r* 10; (qïlïp bir ḥïläni y.) 136*v* 1

Old T. *yüz* 'hundert' (ATG 357*b*); MM *yüz* 'hundred' (MS 176*v* 10, et passim)

yüzärlik 'cress'

— *kä:* (y. ne qïlsa ot miŋ anča qïlur bir kün aŋa mäskïnlär āhï) 31*v* 6° [*sipand*]

Kāšγ. *yüz ärlig* 'Peganum harmala' (Brock. 100); Osm. *yüzärlik* 'die Kresse' (Radl. III, 619)

yüzli 'of . . . face, -faced'

— (fitnä y. 'bad-intentioned') 9*v* 4; (qamär y. 'moon-faced') 61*v* 4; (ay y. 'moon-faced') 71*r* 5; (künäš y. 'sun-faced') 124*v* 12; (qattï y. 'with a coarse face') 127*r* 3; (ïssï y.) 134*r* 6; (küläč y. 'smiling-faced') 135*v* 6; (türüš y. 'sour-faced') 141*r* 4 [*turš-rū*]

— *ni:* 129*r* 3

— *niŋ:* (türüš y. elindän yegincä bal vä tär qaymaq küläč y. elindän ḫanẓal yesä χwašraq) 86*r* 7°

— *dän:* 119*r* 9 [cf. *qutul-*]

— *lär:* 123*v* 11 [*parīrūyān*]

Quṭb *yüzlüg* 'of . . . face, having (such and such a) face' ~ *yüzli* (Zaj. 89)

yüzlü 'of . . . face, -faced'

— *niŋ:* (ay y. aγzïnda gär bolsa soγan isi) 134*v* 11°

yüzük 'ring'

— 105*v* 1; (aγïr bähālï y. 'a precious ring') 105*r* 10 [*nagīn*]; (elinä y. kečürüp baqtï) 177*r* 7 [*anguštarī* ~ *anguštarīn*]

— *ni:* (χalq y. sol elgä tutar) 176*r* 4 [*xātim*]

— *dän:* (här kim oq atïp ol y. kečürür bolsa yüzük aŋa bolsun) 105*v* 1 [*xātim*]

Kāšγ. *yüzük* 'Siegelring' (Brock. 100); CCum. *yüzük* 'Ring' (Grönb. 132); MM *yüzük* 'ring' (MS 188*r* 7); Quṭb *yüzük* 'ring, seal-ring' (Zaj. 89); LA *yüzük* 'Siegelring' (H. 110)

yüzüm 'grape'

— (y. läẓẓätin bāġ iyäsi bilmäs äylä kim yätïmlär bilür) 172*r* 12 [*angūr*]

CCum. *yüzüm* 'Traube' (Grönb. 132); LA *yüzüm* 'Weintraube' (H. 105)

ẓafär 'victory'
— *tap-* 'to win, obtain victory': (dūstqa ol qadar yārī qïlγïl kim düšmän bolsa saŋa ẓ. tapmaγay) 39*v* 9; (kiši jānīnī χaṭarγa qoymayïn düšmängä ẓ. tapmas) 104*v* 1 [*ẓafar nayābī*]
zaʿfärān 'saffron-coloured'
— (dūst vidāʿïn qïlïp turur mägär alma bir ṭarafī z. kibi biri χamrā) 124*r* 4° [*zard*]
zāġ 'crow'
— 120*r* 1 [id.]; (kimi bülbül durur sözdä kimi z.) 185*v* 4
zaġal 'falsified'
— (on z. dirhäm bučuγunγa tegär) 109*v* 13° [*kam-ʿayār*]
Ẓaḥḥāk prop. n.
— 16*r* 9 [id.]
zāhid 1. 'abstinent'; 2. 'a recluse'
— 49*r* 12° [*pārsā*]; 52*r* 13 [*zāhid*]; 69*v* 2 [id.]; 69*v* 6 [*ʿābid*]; 122*v* 8°; 164*v* 7 [id.]; 180*r* 2°; (käyip χirqa yürür z. azïp yol) 51*v* 8° [*pārsā*]; (här ki dünyā tärk etip näfsin yäŋip čärb-u šīrīn yemädi z. bolur) 71*v* 4°; (körüp ol šāhid-i raʿnā jämālïn dägül taŋ z. er zühdin unutsa) 113*v* 5°
— *i* [iz.]: (z. sālūs 'a hypocrite abstinent') 52*v* 5; (z. nādān) 164*v* 9°
— *ni:* 58*v* 6 [*ʿābid*]; 113*r* 9 [*pārsāī*]; 178*r* 3° [*fāzil*]
— *lär:* 168*v* 11 [*zāhidān*]
— *lärni:* 71*r* 9 [id.]
— *lärindän:* 69*r* 6 [*mutaʿabbid*]
ẓāhir 'exterior, outward appearance'
— (äjäll-i kāʾināt ẓ. yüzindän ādämī durur) 174*v* 11 [id.]
— *bol-* 'to be manifest': 106*v* 13; (maŋa anïŋ kärāmäti ẓ. boldī) 61*r* 9 [*ẓāhir šud*]
— *indä:* (ẓ. ʿayb körmän bāṭinindä ġayb bilmän) 49*r* 9 [id.]
— *lärī:* (ẓ. ṣalāḥ bilän müzäyyän bāṭinläri fälāḥ bilän mürättäb idi) 28*v* 5 [id.]; (ẓ. jämʿ dayï bāṭinläri pärīšān) 72*v* 8 [*ṣūrat*]
zaḥmät 'trouble, affliction'
— 36*v* 11 [*gazand*]; 153*r* 13; (ẓaʿïf raʿiyyätiŋä raḥmät qïlqïl kim qavī düšmändän z. körmägäy sän) 19*v* 9 [*zaḥmat nabīnī*]; (z. u raḥmät χalāʾiqdan dägül) 36*v* 12° [*ranǰ*]; (munča z. ičindä sän) 112*r* 10 [id.]
— *ber-* 'to harm, trouble, disturb': 90*v* 13 [*zaḥmat*]; (anï tilär män kim maŋa z. bermägäy sän) 40*v* 7; (maŋa z. bermägil) 56*r* 1 [*dast az man bar dār*]
— *čäk-* 'to suffer troubles': 58*r* 13 [*ba saχtī*]; 143*v* 13; (ġanïlär qorquban iflās elindän nečün z. čäkärlär böylä här däm) 142*v* 7° [*saχtī barand*]
— *dä:* 111*r* 11 [*ranǰ*]
— *in:* (kemä zaḥmätin čäkmägän idi) 17*r* 12 [*miḥnat*]
— *indän:* 45*v* 1 [*mašaqqat*]
ẓahr 'back'
— *ïnda:* (ol varaqanïŋ ẓ. muχtaṣar yazïp) 36*r* 3 [id.]
ẓāʾiʿ 'wasting'
— (tärbiyät ġayr ähllinä ẓ. turur) 170*r* 8 [id.]
— *bol-* 'to be wasted': (hünär ẓ. bolur körgüzmäsä er) 96*v* 5° [*ẓāʿiʿ*]
— *et-* 'to waste': (bu gädāy-i müdbir munča niʿmätni az müddät ičindä ẓ. etti) 21*v* 8 [*bar andāχt*]
— *kit-* 'to be wasted': (χayf bolγay munča niʿmät ẓ. kitkäy) 59*r* 10 [*ẓāʿiʿ šavad*]
— *qïl-* 'to waste': 134*r* 3°
ẓaʿïf 'weak, feable'
— 21*r* 2, 32*v* 12°, 94*v* 1 [id.]; 183*v* 1 [Toγlï χwāǰa]; (quvvätim ẓ. turur anïŋ qavī maʿnīlärinä) 6*r* 3; (ẓ. raʿiyyätiŋä raḥmät qïlγïl kim qavī düšmändän zaḥmät körmägäy sän) 19*v* 8 [id.]; (ẓ. ādämī) 34*r* 6°; (biri ẓ. vä biri qavī idi) 84*r* 5 [id.]; (ẓ. erdän ne quvvät kelgäy) 152*r* 2
— *bol-* 'to be/become weak': 10*v* 7° [*ẓaʿïf*]; 96*r* 8°; (dārū ičip ẓ. bolup barayïm) 58*v* 7 [*ẓaʿïf šavam*]; (qačan kim düšmän qattï ẓ. bolsa dūstluq körgüzür) 162*v* 1 [*ẓaʿïf*]
ẓaʿïf-āndām 'slender-bodied'
— 126*r* 13 [id.]
ẓaʿïflïq 'weakness'
— 8*v* 4 [*ẓuʿf*]
ẓaʿïflik 'weakness'
— 132*r* 5 [*ẓuʿf*]
zāʾir 'pilgrim'
— *lär:* (z. maqṣadī) 151*r* 9 [*zāʾirān*]
Zāl prop. n.
— 14*r* 7° [id.]
ẓālim 1. 'oppressor'; 2. 'cruel, unjust'
— 17*r* 3, 20*v* 4° [*ẓālimī*]; 32*r* 8 [*mardum-āzār*]; (bir z. ḥākim) 20*r* 13 [*bīnṣāf*]; 37*v* 7 [id.]
— *ni:* (bir kün sulṭān ol ẓ. yazuqlap quyuγa saldī) 32*r* 12 [*laškarī*]
— *lärdän:* (ẓ. ʿafv etmäk faqīrlarγa

ẕulm qïlmaq bolur) 161*v* 7 [*ẕālimān*]
ẕamān 'guarantee'
— (fülān tājir yüz miŋ altunγa ẓ. turur) 92*r* 12 [*ẕamīn ~ ẕamān*]
ẕamīr 'mind'
— 53*v* 9° [cf. *rävšän-ẕamīr*]
ẕann 'opinion'
— (ḫusn-i ẕ. 'a favourable opinion') 28*v* 11, 38*r* 8, 86*r* 10
zār 'afflicted'
— 180*v* 10 [Aḫmad χwāǰa's-Sarāyī]; (bu kün ol dävlätimdän ayrïlïp z.) 68*r* 8°; (raḥm etti körüp mäni aŋa ʿāšiq-u z. ol ġāyät ḫusn üzä ǰämālïn körgän) 126*r* 2°; (ačïndan bir faqïr ölsä tüšüp z.) 158*v* 13°
ẕarāfät 1. 'pleasantry, jocularity'; 2. 'ingenuity'
— 24*v* 5° [id.]; (ẓ. nädīmlär hünäri daγï ḫakīmlär ʿaybï turur) 24*v* 2 [id.]
— *in:* (laṭīfäsin išitip küldilär ẓ. begänip) 74*r* 7 [id.]
ẕarb 'blow'
— (yedürgil sän alarγa oq bilän ẓ.) 165*r* 9
ẕarïf 'clever, witty'
— 7*r* 2°, 47*r* 6, 110*v* 8 [*ṣāḥib-dil*]; (bir nečä ẓ. ʿälimlär) 5*v* 5; (bir nečä ẓ. yigitlär) 64*v* 1 [*ṣāḥib-dil*]; (ṣāḥib-maqām laṭïf vä ẓ. kim ärsä idi) 73*v* 6 [*χiradmand ~ nīkmaḥẓar*]; (ḫarïf-i ẓ.) 115*v* 13°; (ädīb-i ẓ.) 168*r* 13
— *i* [iz.]: (ẓ. jihān) 77*r* 9°, 115*r* 10°
— *lär:* (nečük kim ẓ. räsmi turur sözlär idilär) 73*v* 9 [*ẕarïfān*]; (nečük kim ẓ. aytur) 84*v* 10 [*ẕarïfān*]
ẕarïf-sïrät 'clever'
— 114*r* 10
zārïlïq 'lamentation, cry'
— (tājir elin kötürüp duʿā vä z. qïla bašladï) 93*v* 3 [*zārï*]
ẕarūrät 'necessity'
— (ẓ. ḫālätindä 'in case of necessity') 8*v* 13° [id.]; (bir faqïrγa ẓ. ḫäläti vāqiʿ boldï) 56*v* 9 [id.]; (ẓ. ḥukmï bilän) 79*v* 2 [id.]; 102*r* 6 [id.]
ẕāt 1. 'person'; 2. 'soul'
— *ïŋa:* (naẓm etip körklü duʿälar ẓ.) 7*r* 11°
— *ï:* (ẓ. šärïf] 7*r* 2°
zaχïrä 'store'
— *si:* (oturγan faqïrlärniŋ ẓ.) 151*r* 9 [id.]
zaχm 'wound, blessure'
— (yalγan sözlämäk ol z. bigin durur kim ǰirāḥatï bitsä nišānï qalur) 174*v* 2 [*zarbat*]
— *ur-* 1. 'to wound'; 2. 'to give a blow': (nečä köp yädür sän saŋa bir kün ol urur z. andan saqïna yüri) 14*v* 10°; (yïlan čūbān ayaqïna urur z.) 18*v* 6° [*zanad*]
— *i* [iz.]: (z. tikän) 125*v* 4° [*tašvīš-i xār*]
— *nï:* (körmägän zänbūr fiʿlin ne bilür, ol bilür kim z. köp yep turur) 126*v* 9°
— *ï:* 185*v* 12; (päläng z. bilän mübtälā bolup) 56*r* 13 [id.]
— *ïna:* (bilür sän z. čūn ṭāqatïŋ yoq) 28*v* 2°
— *ïnda:* 103*r* 6° [id.]
zaχmlï 'wounded'
— (ʿIraqdan tïryāk kelginčä yïlan z. er ölär) 26*r* 12 [*mār gazïda*]
zähī interj. 'how excellent, what a . . . !'
— (taʿālâ'llāh z. ṣūrät z. maḥbūb-i rävḥānī) 179*v* 12°; (z. dävlätli ʿāšiq) 184*r* 13
zähr 'poison'
— *i* [iz.]: (ol dārū z. qātil idi zāhid ičti daγï öldi) 58*v* 9 [*qātil*]
zäǰr 'rebuke'
— (ol kim z. vä mänʿ vä tävbïχdän buyurduŋ münāsib-i sïrät-i ärbāb-i himmät dägül) 22*r* 3 [id.]
zäkāt 'alms'
— (yoqsulγa tegär hämïšä münʿam kärämi: qurbān a z. u vaqf u türli niʿmät) 151*v* 4° [id.]
zäkātlï 'purified, clean'
— (niʿmät iyäläriniŋ z. māllarï) 151*v* 11 [*muzakkā*]
zällät 'fault, error'
— *inä:* (taqrīb bilän söz bu yārānlarnïŋ z. yätti) 29*v* 4 [id.]
ẕälīl 'humble'
— *bol-* 'to be humble, abased': (Ḥaqq taʿālâ kimä ġaẓab qïlsa χalq ičindä bolur ẓ. u ḫaqīr) 27*v* 13°; (dälīli qalmadï ẓ. boldï) 157*r* 11 [*ẕalīlaš kardam*]
zämān 1. 'time'; 2. 'world'
— (Ḥātim-i Ṭāy-i z.) 7*r* 6°; (köp z. 'for a long time') 7*v* 1°, 38*v* 4°; (ol z. ičindä 'then') 20*v* 2; (ol z. 'then') 28*v* 7; (yemägä ṣabr etär aŋa tegri ač ölär ol z. ägär yemäsä) 83*v* 4°; (bir z. 1. 'for a while'; 2. 'all of a sudden') 113*v* 2, 137*v* 2, 184*r* 4 [Ḥasan Oγlï]; (dävrān-i z.) 125*r* 11 [*gardiš-i gītī*]; (Šām elindä fitnä qoptï bir z.) 140*r* 2°
— *da:* (bir z. iki qarïndaš bar idi) 45*r* 10
— *dan:* (bir z. soŋra) 7*v* 5; (munča z. qanda idiŋ) 32*v* 4 [*rūzgār*]
— *lar:* (z. turmaq bilän sürtülür) 147*v* 8 [*rūzgār*]
zämānä 1. 'world'; 2. 'time'; 3. 'fate'
— 90*r* 12 [id.]; 120*r* 7 [*rūzgār*]; 179*v* 10 [Mavlānā Isḥāq]; 183*r* 7; (oynap bu z. birlä äsän utqan) 37*v* 6°; (bu z. zāhidin kör) 58*v* 10°; (kimä z. ǰäfā qïlmaγa tilär bolsa) 99*r* 2° [*gardiš-i*

gītī]; (bu z. χublarïnïŋ χānī) 179*r* 10
— *dän:* (z. šikāyät qïlïp) 119*v* 11 [*gardiš-i gītī*]
zämzämä 'murmuring, humming'
— *qïl-* 'to murmur': (vaqtlar z. qïlïp muḥaqqiqāna bäytlär oqur idi) 64*v* 2 [*zamzama bikardī*]
zänaχdān 'chin'
— *ïŋ:* (z. quduγïnda köŋül Iskändäri ṭālib) 179*v* 6 [Mavlānā Isḥāq]
zänbūr 'wasp'
— (dägül män zaχm uručï elgä z.) 82*r* 9° [id.]; (körmägän z. fi'lin ne bilür ol bilür kim zaχmnï köp yep turur) 126*v* 9° [id.]
— *ya:* ('amälsiz 'ālim balsïz z. oχšar) 173*v* 9° [id.]
zänbūr-ḥikmät 'of the character of a wasp'
— (mürüvvätsiz, äyā z., 'asäl bermäs sän elgä bārï tikmä) 173*v* 10°
zängī 'Aethiopian'
— (qïrnaq män' etti sulṭān yigirip bir qara z. färrāšqa berdi) 47*v* 6 [id.]
zänǰīr 1. 'chain'; 2. 'fetter'
— 179*v* 8 [Mavlānā Isḥāq]; (elin ayaγïn aγïr z. bilän baγlap) 145*v* 11 [*silsila*]; (χwājä z. ičindä qul āzād) 148*v* 2° [id.]
— *dän:* (sulṭān mäni aγïr z. χalāṣ etip) 28*r* 4 [*band*]
— *i:* (maḥbūblar zülfi 'aql aγaγïnïŋ z. . . . durur) 70*v* 8 [id.]
— *in:* (ol z. üzgän fāris-i dīvānä män) 11*r* 7°
— *indän:* 68*r* 13 [*qaid*]
zär 'gold'
— (dā'im z. u sïm taš ičindä mävǰūd lïkin qamu taš ičindä yoq tur z. u sïm) 144*r* 7° [id.]
zärgärī 'goldsmith's craft'
— *qïl-* 'to work as a goldsmith': (nečä čämändä bād-i χazān qïlsa z.) 182*v* 2
zärq 'hypocrisy, fraud'
— (otursa z. üčün χalvätdä 'ābid qaraŋγu közgüdä baqsa ne körgäy) 171*r* 13°
zärrāq 'hypocrite'
— (zāhïd-i sālūs u z.) 52*v* 5°
zärrä 'little'
— (alardan yer yüzindä qalmadï z. nišān) 10*r* 7° [*yak*]; (köŋüldä z. ġam yoq) 20*v* 11°
— *čä:* (ičindä z. yoq mäyl-i taqvâ) 80*v* 7°; (müsülmān män ägär bolsa sözümdä z. yalγan) 116*r* 12°
zävāl 'decline, fall'
— *i:* (Ẓaḥḥāk mülkiniŋ z.) 16*r* 10 [id.]
zävq 'pleasure, delight'
— (qoyup bu z. u ẓarāfät nädīm-i kāmilgä) 24*v* 5° [*bāzī*]
— *et-* 'to enjoy': (munda özüŋ z. etärgä tiš bilär anda häm ǰännät tämāšāsïn tilär) 5*r* 4°; (gär yemišindän tiläsäŋ kim alïp z. etmägä) 160*v* 4°
— *indä:* 184*v* 1; (ol ulašu tün vä kün kändini z. tutar) 180*r* 9 [Mavlānā 'Imād Mavlavī]
zävraq 'boat'
— (kemä soŋunda bir z. ġarq boldï) 44*v* 6 [id.]
Zävzän prop. n.
— 35*r* 6 [id.]
Zäyd prop. n.
— *ä:* (saŋa biz müštaġil sän 'Amr-u Z.) 123*r* 9° [id.]
zikr 1. 'mention, remembrance', 2. 'recitation of God's attributes'
— (faqïrlär ṭarïqi z. vä šükr turur) 80*r* 10 [id.]
— *i* [iz.]: (ölgänindä z. χayrïn demädilär) 172*r* 12 [*nāmaš nabarand*]; (keräkmäs sözi illā z. Läylī) 174*r* 8° [id.]
— *imniŋ:* (z. ḥalāvätin qanda tapqay sän) 175*r* 6 [id.]
— *i:* 68*r* 7
— *in:* 142*v* 12 [id.]; (anïŋ z. qïlïp män qutlu pïšä) 81*r* 3°
— *ini:* (qïlïp taŋrï ta'ālâ z. yād) 68*r* 6°
— *iniŋ:* 2*v* 4
zī'l-qurbâ 'kinsman'
— (mävāddät-i z.) 78*r* 13
zīnät 'ornaments'
— (saŋa munča türlü ni'mät vä z. anïŋ üčün berdi) 3*v* 9
— *ni:* (nečün barča z. solγay berdiŋ) 177*r* 8
— *i:* (bu Gülistān z. Batχāṣ beg) 7*r* 3°; (faṣāḥat quvväti vä balāġat z. bilän) 97*v* 10 [*māya*]
— *indän:* (yumar köz bu ǰihännïŋ z.) 89*r* 12°
zindān 'prison'
— 153*v* 12 [id.]; (dūstlar z. ičindä käräk bolur) 26*v* 11 [id.]; (bilišlär birlä χwaš 'ārifkä z.) 68*r* 10°; ('ārif bilä olturmaq ǰāhilgä erür z.) 120*r* 5° [id.]
— *ya:* (mäni z. buyurdï) 27*v* 10
— *ïna:* (eŋägi z. tüškän äsïr) 179*r* 7 [Mavlā Qāẓī Muḥsin]
zīnhār 'beware, have a care!'
— 109*r* 5°, 112*r* 4 [*zinhār*]; 162*v* 11°; (šiddätä tüššä özüŋ z. 'āǰiz bolmayïn) 57*r* 8°; (köŋülni baγlama bir yergä z.) 124*v* 6°
zinhār 'beware!'
— (yïllannï quyruqïndan tutma z.) 99*v* 1°; (z. bu ṭama'gä tüšmägil) 105*r* 2 [id.]
zīrāk 1. 'witty, sagacious'; 2. 'shrewd'

— (z. qušlarnïŋ tuzaγï) 70*v* 8 [id.]; (ol χāṣṣagī ʿāqil vä z. idi) 72*r* 3 [*hušyār*]; (atasï sävinür oγlum ʿāqil vä z. tep) 135*r* 12

zišt 'ugly'
— (z. χaṭṭ turur kim altun suyï bilän yazïlmïš) 96*r* 3 [id.]

ziyād 'much, many'
— *qïl-* vt. 'to increase': (Ḥaqq taʿālâ dävlätin qïlsun z.) 7*r* 5°

ziyādät 'increasing'
— *bol-* vi. 'to increase': (kündän künä maḥabbät naẓarï anïŋ üzä z. boldï) 11*v* 11; (nämäznï köp qïldï kim sulṭānnïŋ iʿtiqādï z. bolγay dep) 52*v* 4 [*ziyādat kunand*]; (kün aša kelgil kim maḥabbät z. bolγay) 67*r* 2 [*ziyādat šavad*]
— *qïl-* vt. 'to increase': (χilʿat vä niʿmät berip ǰāh vä märtäbäsin z. qïldï) 140*v* 12 [*buland gardānïd* ~ *ziyāda gardānïd*]

ziyān 1. 'harm, injury'; 2. 'loss'
— (qadrïndan yesä kim artuqraq ol yemäk bil aŋa z. ketürür) 85*r* 3° [*ranǰ*]
— *et-* 'to harm, hurt': 108*r* 3°; (sözlär ol däm ḥakïm-i ḫāẓiq kim ʿaqlïna čün z. etär demäsä) 83*v* 3° [*χalal zāyad*]
— *qïl-* id.: (yüŋ äkmäk käräk idiŋiz kim yaγmur z. qïlmaγay idi) 47*r* 5; (barγïl bu sävdänï bašïŋdan kitärgil yoqsa z. qïlur sän) 95*r* 12
— *a:* (ḫalq-ï dā'udï z. kitip) 118*r* 11 [*ba ziyān āmad*]
— *ïŋ:* (erdämin körgän kišigä fā'idäŋ tegmäsä bārï z. tegmäsün) 110*v* 3°
— *ï:* 52*r* 11°; (čün z. tegär anïŋ elgä qanda körsäŋ urup belindän käs) 145*r* 10°

ziyārät 1. 'visit'; 2. 'pilgrimage'
— *qïl-* 1. 'to visit'; 2. 'to perform a pilgrimage': 69*r* 9 [*ziyārat*]; 135*r* 5 [*ravand*]; (z. qïlmaγa kelip nämäz qïlïp ḫājät tiläди) 19*v* 1 [*ba ziyārat*]; (Ḥiǰāz säfärin etip Mäkkäni z. qïlïp) 27*v* 4 [*az ziyārat-i Makka*]; (köp kelürlär mäni z. qïlmaγa) 74*v* 2 [*ziyārat*]

ẓuʿf 'weakness'
— *ïndan:* (bäšäriyyät ẓ. künäš isisinä ṭāqat ketürmäyin) 121*v* 13 [id.]

ẓū-fünūn 'master'
— (qoy dägül čūbān üčün, äy ẓ.) 40*r* 11°; (maṣlaḥat ol: öz išini išlägäy här ẓ.) 95*v* 9°

ẓuhr 'midday'
— (ẓ. vaqtïn uyumaq 'to sleep at noon') 20*v* 1 [*nīm-rūz*]

ẓulāmāt 'darkness'
— (ẓ. ičindän āb-i ḥayāt čïqtï) 122*r* [id.]

ẓulm 1. 'injustice'; 2. 'oppression'
— 17*r* 3, 19*v* 12° [*badī*]; 44*r* 9 [id.]; (bir sulṭān öz raʿiyyäti mālïna ẓ. elin uzatïp ǰävr etä bašladï) 16*r* 1 [*taṭāwul*]; (kim ẓ. elin uzatsa sulṭān bolurmï bolmas) 16*v* 11°; (ẓ. vä taʿaddī bilän maʿrūf idi) 19*v* 1 [id.]; (andan ẓ. körgän kišilärniŋ biri) 32*r* 3 [*sitam*]
— *et-* 1. 'to do wrong'; 2. 'to tyrannize over': 169*r* 8 [*sitamkārī*]; (ẓ. etip ẓālim mälik mülkin yïqar) 164*v* 8°
— *qïl-* id.: 20*r* 10; (ẓ. qïlsa mälik raʿiyyätkä lāǰäräm mämläkät χarāb bolur) 16*r* 6°; (dā'im elgä ẓ. kim qïlsa anïŋ ölmägi yaχšï ḥayätïndan yïraq) 20*v* 6°; (ẓālimlärdän ʿafv etmäk faqïrlarγa ẓ. qïlmaq bolur) 161*v* 8 [*ǰaur*]
— *nüŋ:* 31*r* 5 [id.]
— *ïndan:* 16*r* 3 [id.]

ẓulūm 'very unjust'
— (sän bilür sän kim bu ẓ. ǰahūldan ne kelgäy) 49*v* 4 [id.]

Ẓū'n-nūn-i Miṣrī prop. n.
— 40*v* 13 [id.]

zuqāq 'street'
— *larda:* (nečä müflis z. yatur ač) 24*v* 13°

zühd 'abstinence'
— (tiläsäŋ z. u taqvâ näfs ävin yïq) 51*v* 2°; (zāhid er özdäŋ sävüp käysä ḫarīr z. u taqvâsï anïŋ fāsid bolur) 71*v* 3°; (yaqïnda bolmasa gär z. u taqvâ raḥim qaṭʿï mäväddätdän köp ävlâ) 78*r* 10° [*diyānat*]; (z. u taqvâ satïp yïyïp altun) 153*r* 1°
— *üŋni:* (bu z. därāhimgä satar sän) 52*v* 6°
— *in:* 113*v* 5°

Zührä prop. n. 'Venus'
— (Z. közli qïzlar) 141*r* 8; (sāḥilγa tüšti Z. vä tiläди Müštärī) 181*r* 13 [χwārazmī]; (bäzmiŋdä tuttï Z. bu ʿuššāq pärdäsin) 182*r* 11

zülf 'lock of hair, ringlet'
— *i:* 179*r* 11, 180*v* 10 [Aḥmad χwāǰa's-Sarāyī]; 182*r* 4; (maḥbūblar z. ʿaql ayaγïnïn zänǰïri durur) 70*v* 8 [id.]; (dilbärimniŋ z. tün yüzi kün dur) 115*v* 12°
— *ini:* (tün z. kesärdä tutup ṣubḥ χanǰäri) 182*v* 1
— *iniŋ:* 120*v* 11° [id.]
— *inä:* (sulṭānlar oγlï z. güstāχ qol sunan) 183*r* 5

zümürrüd 'emerald'
— (z. rängin aldï tegmä bir nāġ) 3*v* 7°

Printing House of the Hungarian Academy of Sciences